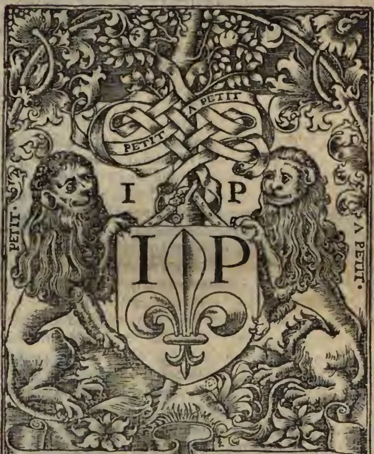
D. DIONYSII Carthuſiani in vij epiſtolas canonicas.

IACOBI	I.
PETRI	II.
IOHANNIS	III.
IVDAE	I.

EIVSDEM.

IN ACTA APOSTOLORVM,
APOCALYPSIM,
HYMNOS ECCLESIASTICOS

PIAE AC ERVDITAE ENARRATIONES.

PARISIIS.

Apud Iohannem Paruum, ſub Lilio Aureo via ad D. Iacobum.

1539.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI ET DOMINO, DOMINO NICOLAO VVESTE EPISCOPO

Elienſi in Anglia, ac Carthuſienſis ordinis fautori præcipuo, F. Theodericus
Loër à Stratis, Carthuſiæ Colonien. & monachus & vicarius S. D.

QVVM tãtà hodie vndiq; penè terrarũ verſetur apud hoĩes malitia, pręſul ornatiſsime ideq̃;
reuerẽdiſsime, vt nullus proborũ virorũ in libris edẽdis conatus & zelus (quantũuis pius,
quantũuis ſanctus) reperiatur, qui nõ ab aliquibus perſecutionẽ patiatur: inoleuit iã nõ pœ
nitenda cõſuetudo, vt nihil nouũ recẽns ve literarũ in lucẽ edatur, maximè typis excuſum,
quod nõ prius alicui viro heroico dedicetur, qui authorẽ à maleuolo malignorum incurſu
ſtrenuè vindicet, ac ora obſtruat, loquentiũ iniqua. Hinc ego iamprīdẽ elucidationẽ illã pręclarã Diony
ſij noſtri in Euãgelia cũ dare cœpiſſẽ in mediũ, mox illi (qđ hodie ſolet fieri) meditabar patronũ, Sere-
niſsimũ videlicet dominũ. Anglię regẽ. Neq; enim illo magis cõgruũ, neq; dare potuimus potentiorẽ.
Quippe cũ in euãgelio quidẽ catholicè ęlucubrato nemo alius debuit patrocinari, q̃ germanè euãgeli-
cus, cuiuſmodi rex Anglię creditur: qui vel à ſummo põtifice, vel à cardineo patrũ cœtu dignus fuit me-
rito ſuo vocari fidei defenſor. Scripſit nanq; in Lutherũ pro ſacramentorũ aſſertione tã diſertè, tãq; effi
caciter, vt neſcias vtrũ plus armis an literis rex ille vtrobiq; potẽtiſſimus valeat. Speciosior tamẽ eſt vi-
ctoria multoq; glorioſior, ſi rex magis philoſophãdo q̃ pugnãdo ſuperauerit: nec tã eſt rarũ armis, q̃ li
teris atq; virtute regẽ pręſtare. Itaq; cũ maieſtati eius regię longiori epiſtola librũ nuncupare ſtatuiſsem,
atq; pręmanibus abundè adfuiſſent hęc aliaq; pręſtantiora laudũ argumenta, vnũ hoc nos impediuit,
quod chalcographus abſoluere nimiũ feſtinauit opus. Vnde pręueniẽs nos id egit, nè qđ volebamus, cũ
rege longius fas eſſet loqui. Arbitror enim (tãetſi tãto regi parũ loqui meã exiguitatẽ deceat) prò fauore
tamẽ quẽ ſemper in pectore habeo, tũ erga regẽ, tũ erga Angliã illã nobiliſſimã, & liberior fortaſſe fuiſ-
ſem in epiſtola & ꝓlixior. Verũ quicquid qđ tũ dici potuit aut debuit, eſt neglectũ, id regis noĩe, tua nũc
reuerẽdiſsima paternitas accipiat. Gaudio nanq; occaſionẽ mihi datã per tuã humanitatẽ, qua vltro oc-
currentẽ prouocaſti, vt ad tuã amplitudinẽ auſim ſcribere liberius, nec metuã quòd grauatè id feras, qui
etiã beneficijs me impellas. Scio equidẽ me indignũ, qui tã docto, tã ſeni, tã maturo, tã pio, tamq; reue-
rendo Antiſtiti iuuenis ego indoctus monachusq; ſcribã. Verũ profectò digniſsimus es tu, quẽ nemo ta
ceat, quẽ certatim laudẽt oẽs: quippe quẽ modeſtia, integritas, ętas, ſciẽtia, humanitas atq; in ſtudioſos fa
uor munificentiaq; tã faciũt cunctis celebrẽ, q̃ vulgatũ: nec minor tibi ab oĩbus pro virtute exhibetur, q̃
pro dignitate reuerẽtia. Porrò liberalitas nemini te nõ reddit amabilẽ. Nã quis reuerendiſsime pater eſt
ſtudioſorũ, qui tui fauoris, tuę fuerit beneficẽtię expers? Libros, ſtudia, virtutẽ, & quicquid pietatẽ redo
let, amas, foues, ꝓmoues. Nihil luxui, nihil voluptati, nihil oſtẽtioni, nihil deniq; das vanitati, ſed Chri
ſto à quo habes repẽdis oĩa. Quę expertus ſum loquor. Iohãnes Houghton Londoniẽ. Carthuſię prior,
vir admodũ venerabilis, cũ tuas mihi ſcripſiſſet & virtutes & laudes, q̃ iucũda tibi pariter Dionyſij no
ſtri foret lectio, addidit. Porrò q̃ gratuletur paternitas tua labori ac opę, quã ꝓ huiꝰ editione nauamus,
quãq; ſit iuuare parata, ſubindicat haud vulgare illud ſubſidiũ, qđ huic negotio ꝓmouẽdo iãdudũ vltrò
miſiſti. Tuę id gratię, tuę beneuolẽtię acceptũ refero ampliſſime pater nõ meis meritis: atq; ideo tui can
doris argumẽta hinc ſentiẽt, ſi vni in quã Dionyſio Reuerẽdus hic pater tantũ impedit, ſi in me hactenꝰ
ignotũ tãta cõfert beneficia, quid in pauperes, quid in orphanos, quid in viduas, quid deniq; in afflictos
oẽs ſuæ gẽtis facit? Hęc tacitus ipſe mecũ cogitãs, quod è patria tua ab omnibꝰ clamatur, nõ taceo. Quis
æquè xenodochia cõſolatur? Quis monaſteria ſic amat? Quis miſeris cõſolationẽ, patrociniũ, ſtipemq;
quotidianã perinde largitur? Dãnũ reuera graue ęſtimas, ſi te prętereat nudꝰ abs te nõ veſtiẽdus. Si quiſ
piã pietatis tibi ꝓripiat officiũ, nõ leuẽ iacturã arbitraris. Imò quẽadmodũ ſibiipſis inuidẽt auari, ſi alie-
na viderint augeri lucra: ita religioſa tu efficeris triſtitia, ſi pietate te putes à quoquã ſupatũ. Doles vehe
mẽter, ſi quopiã humanitate te cõſpexeris inferiorẽ. Hęc munera ſunt epiſcoporũ: ijs ornamẽtis fulgeat
eccleſia. Oportet, inquit Apoſt. epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorẽ. Quis pater, quæſo,
ampliſsime ad ſeniũ vſq;, atq; tu, tãta viuit innocẽtia? Quis (ne te prætereã quod Apoſt. nõ tacet) dei ſic
agit diſpenſatorẽ, vt bona ſua in egenos, in pios, in doctos, imò in Chriſtũ eroget? Amãt religioſi, amãt
pauperes. Monaſteria te cũcta venerãtur patrẽ. Et cũ in oẽs ſis pijſsimus, in religionẽ tamẽ Carthuſianã
q̃ pręcipuꝰ ſis benefactor, ſentiũt quotquot ſunt in Anglia noſtri ordinis, potiſſimè Lõdoniarũ, domus.
Videbor iã ſupfluus, videbor oneroſus, ſi quæ enumerat Apoſtolꝰ, reliqua in te voluero cõmẽdare, Scit
enim vniuerſa Anglia, virũ te eſſe virtutis, vtpote qui nõ ſolũ in teipſo, verũ in oĩbꝰ quoq; virtutẽ colis,
deuotiõis pariter & ſanctimonię obſeruãtiſsimꝰ. Heu reuerẽdiſſime pater, quãtis eſt gemẽdũ lachrymis,
quod huiuſmodi nõ ſunt oẽs Epi. Heu quãto eſt mœrore plangẽda illorũ deformitas, qui neq; ſcientia,
neq; virtute inſtructi, externis ſe dũtaxat implicãt actionibꝰ? Prĩcipes ſe magis gloriãtur vocari q̃ Epos.
Siquidẽ quicquid negotiorũ eſt tẽporaliũ, tractãt: reliqua ꝓpter quæ ſola ſunt Epi, vicarijs cõmittunt.
Prætereo qđ nonnulli cũ ſint eccleſiaſtici, quos eccleſia à cunabulis aluerit, imò qui à parẽtibus prope-
modũ nihil, ab eccleſia habeãt & honores, & diuitias, hoſtes tamẽ ſunt eccleſię, impia hęreticorũ dogma
ta cõniuentibꝰ oculis admittẽtes. Quid agitur de ouibꝰ pater, ſi lupi ſunt paſtores? Cęterũ quãtas Luthe-
ri aliorũue hęreticorũ dogmata calamitates pariãt, quãta hinc reipublicę eueniãt pericula (nã animarũ
quę grauiora ſunt dãna atq; exitia taceo) vniuerſa hic Germania, quãuis cęca, ſentit. Ciuitates certè quę
ab initio dogmati peſtifero reſtiterũt, pace gaudẽt haud vulgari. At q̃ in tẽpla, in diuorum imagines, in
monachos debacchatę ſunt (hoc ſeculo ĩſignes, ꝙ in eos qui ſe aut nõ potuerũt, aut noluerũt defendere,
audaces pugnarint (quãtos ꝓpterea rerũ tumultꝰ, quãtas factiões, rebellionẽ, timorẽ, ꝑfidiã, ærũnas ſibi

conſciuerint, nulli non eſt manifeſtum. Nulla ibi fides, nulla amicitia, nullus honor parentũ, nulla in pauperes mĩa, nulla in proximũ iuſtitia, nullũ fœdus, nulla virtus, nulla pietas: ad extremũ nihil manet apud eos ſanctũ, nihil nõ inquinatum: ſed furor, egeſtas, libido ſimul omnia miſcent. Eapropter nunquã ſatis laudari poteſt optimi ſapiẽtiſſimiq; regis Angliæ conſiliũ, qui dũ ab impietate Lutherana ſuũ tutatur regnũ, à ſeditionibus, à tumultu, à rebellione quoque interim illud ſeruat immune. Quomõ enim populũ haberet ſubiectũ, ſi deo, ſi eccleſiæ hunc repugnare ſinat? Nam ſi dei aut eccleſiæ ſemel excuſſerit iugũ, ridiculũ eſt expectare vt regis imperata ſeruet plebs ſeditioſa. Quocirca ſi plebẽ voluerit ſibi rex habere ſubiectã, cõpellat hanc neceſſe eſt vt deo primũ, deinde eccleſiæ obediat. Deflenda eſſet proh dolor riuis lachrymarũ angelica illa Anglia, ſi (quod deus auertat) à fidei ſynceritate, ſi ab eccleſiæ obedientia ſemel deſciuerit. Nam cũ omnia ſecunda, omnia ſerena, omnia fortunata atq; iucunda iſtuc nõ aliter atq; in aceruũ cõgeſta ſunt, quàm dolendũ foret, ſi cuncta hęc ſimul obnubilaret Lutherana tẽpeſtas? Nã ſi ijs qui laudarũt, eſt credendũ, reuera eſt Anglia, angelica terra atq; paradiſus altera: cuius ſi prędicare voluero vbertatẽ, ſi amœnitatẽ vrbiũ, ſi hominũ ciuilitatem, excedã neceſſe eſt epiſtolę modũ. Hoc igitur loco haudquaquã recenſebo, quę hanc gentẽ antiquitas produxerit, quib⁹ ſit illuſtrata maioribus, quorũ fuerit armis aucta & ꝓpagata, aut qui mores, quę leges hanc gentẽ venuſtauerint, ſed nec quo ſit tẽpore fidei ſalutẽ aſſecuta. Hęc enim oĩa grandi vix poſſent volumine diſſeri. Agnoſco prætcrea ad hoc ingenij mei tenuitatẽ haudquaquã ſufficere: quare pro horũ maieſtate quæcunq; dicerẽ, nõ ſatis digna offerrẽ. Quapropter Anglię excellentia me ſuperatũ ſatius eſt fatear, q̃ vt minora atq; par eſt de illa prędicẽ. Habuit hęc olim quibus ſit laudata, authores: nec hodie deſunt, qui q̃ anguſtũ ſit regnũ, quod nulli cedat, nulla ſit laude inferius, quòd deniq; cũ quauis alia prouincia queat de excellentia certare, poſſint oſtendere. Nemo certè habere Angliã ibit inficias, cur vel opulentiſsima eidẽ inuideant regna: nec latet quibus olim gentibus quibúsve imperauerit regnis, non parum ſuperbis. Verũ ea de re tacere pręſtat. Huius te decet eſſe gẽtis Epiſcopũ, & Anglię ornamentũ & decus. Huic nanq; regno licet (quod dixi) opes, fortuna, fruges, paſcua, cęteráq; id genus varia exuberent, præclarius tamen eſt, fide, virtutibus, diſciplinis, ſcientia, dexteritate ab initio quo Chriſto inauthorata eſt, præſtantiſsimã hanc ſemper floruiſſe. Nã reges, Epiſcopos, Abbates ſanctiſsimos atq; miraculis claros, quib⁹ Anglia eſt nobilis, quis enumeret? quãdoquidem tot legitur referta ſanctis viris, vt cęteris quoq; tum gentibus tum regnis exteris nõ paucos miſerit & pontifices & apoſtolos. Quid igitur mirandũ, ſi etiã nũc clara ſit doctiſſimis iuxtà ac piẽtiſſimis viris? Quis epiſcopũ Roffen. qui ferè primus impiũ eſt aggreſſus Lutherũ, ſatis prędicet? Hic, vt in vno reliquos oẽs cõmendẽ, adeò eſt doctus, vt quicquid arguerit, quicq̃ cõfutarit, nullus audeat hęreticorũ refellere. Hic adeò eſt ſcripturis potẽs, adeò rõne armatus, vt nemo queat refragari. Hic adeò eſt integer, vt vel inimiciſsimus quiſq; illũ nõ audeat calũniari. Quantò pie deus ille cũ noſtro Fabro, cũ Eckio, cũ Iohãne Cochleo, cũ Iudoco Clichthoueo, atq; cũ reliquis id genus doctis admirãdiſq; viris, ſudauit labores? qb⁹ affecit ſe vigilijs, ne nõ caſtã oĩbus integrámq; tutaretur fidẽ? Hi viri, hi heroës cũ aliquot alijs multis & pijs & doctis niſi fuiſſent, niſi ꝓ dei domo murũ ſe obieciſſent, ꝓrſus de tota Europa actũ eſſe nullus ãbigeret. Adeò enim creſcit, adeò graſſatur hęreticorũ peſtiferũ hoc virus, vt aut parũ ſit formidãdũ, id qđ Romanę atq; occidẽtali eccleſię p diuã Brigittã domin⁹ interminatus eſt, futurũ aliquãdo (qđ iã videtur inſtare) vt quẽadmodũ olim à Iudęis, & nũc à Chriſtianorũ cordib⁹ eiectus eſt: ita à nobis ad nouã & hactenus incognitã gentẽ & fidẽ & eccleſiã ſuã trãsferat. Satis ſuperq; ſatis: ꝑfectò eò nũc cõfluũt oĩa, quò fides à germania explodatur: tãta eſt vbique & ſcribẽdi & ſentiẽdi licẽtia, tã ꝑtinax furor hęreticorũ, tãta piorũ ac verè Chriſtianorũ oppreſſio, tãta deniq; ſuperiorũ, ꝑſertim eorũ q reſiſtere debẽt, dormitãtia. Vnde nõ multũ abeſt, quin Chriſti euãgeliũ Chriſtiq; virtus in factis miraculis diuina negetur. Atqui librũ hui⁹ impietatis plenũ, totumq; execrabilẽ, iã nuper vidimus. Verũ quid hoc (quęſo) aliud eſt, q̃ Mahumetanę ꝑfidię initiũ? qđ (inquã) aliud eſt q̃ fidẽ Chriſtianã abrogare, radicituſq; exterminare, dũ impunè impijſsima quęq; vel ex Hebraicis, Arabicis, ſiue Chaldaicis ſupſtitionibus euulgantur. Eã ob rẽ nos è diuerſo ꝓ ẽuulgãdis Dionyſij operib⁹ . feruẽtiores inſiſtim⁹, quo clauũ clauo retũdamus. Nihil ea in re intermittemus, qđ poſſit à nobis deſiderari. De tua haud ſecus cõfidimus integritate, Reuerẽdiſsime pater, tuo cõfidimus zelo, q primꝰ ex Anglia nobis aduerſus hęreticorũ caſtra ſuppetias miſiſti. Nõ ĩferiora de reliqs doctiſſimis viris expectam⁹, quo oẽs vno agmine, vno ĩpetu, adunatis copijs auxilijsq; cõportatis, ĩpia dogmata deturbemus. In euãgelia iã pridẽ (qđ dixi) q̃ noſter ſcripſerat Dionyſi⁹, Anglię regi potẽtiſſimo dedicauimus: nũc q̃ in Epiſtolas canonicas, Acta apoſt. & Apocalypſim & Hymnos aliquot veterũ eccleſiaſticorũ è ꝓlo veniũt eius lucubrationes, tuę R. P. debẽtur. Sic enĩ cõgruũ maximè duximus, apoſtolicã eruditionẽ epõ (vtpote q in apoſtolorũ locũ ſucceſſit) eiq; docto, & apoſtolicã vitã imitãti dedicare. Suſcipias igitur elemẽti pietate ampliſſimeq; pręſul, virtutũ ac literarũ antiſtes, D. Dionyſij tui, mei, noſtri, imò Chriſti (& q: Chriſti, ideo plus noſtri) opus noĩ tuo dicatũ, patronũq; te ſentiat cãdidũ, cõtra ſibi hoſtes inſurgẽtes, qui illã eius phraſim humilẽ planè ac piã in calũniã trahere nõ verẽtur, quaſi nil ꝑter eloquentiã & ſermonem phaleratis floſculis ornatũ in legẽtiũ cordib⁹ iam fructificet: quũ tamẽ (ꝙ Chriſtiana doctorũ oĩm pace dixerim) poſtquã ſctã mater eccleſia huiuſmodi viris facũdis & eloquẽtibus, ſcriptaq; ſua coloratis curioſiſq; ſentẽtijs ornãtibus multiplicata fuerit, nõ tàm virtutibus ac meritis creuiſſe, q̃ vitijs decreuiſſe cernatur vndiq;, imò vtinã nõ cerneretur. Nõ ꝙ eloquẽtia illa & ſermonis facũdia in cauſa fuerint, ſed ꝙ pauciſſimi hodie reperiãtur (heu miſeros nos) qui quum pręclara ſciẽtia cęteris pręmineant, inflationẽ, quę ex ea veluti è pãno tinea naſci ſolet, deprimere & extinguere ſtrenuè conentur. Hos præcipuè veluti digito monſtraſſe videtur D. Paulus dicens, Scientia inflat. Horũ pingue iudicium & ſententia præpoſtera nõ accipiatur: ſed illi interrogentur, qui Chriſti nõ tàm verbis q̃ moribus imitãtur veſtigia, qui pro voluptate habent ieiunia, orationes pro delitijs, quibus crux Chriſti delicata eſt refectio; qui paupertãtem pro ſummis apud ſe cõputãt diuitijs, quorũ mẽtes occulta ſuauitate pietas penetrat, qui terrã pedibus calcãt, quorumq; cũ apoſtolo conuerſatio in cœlis eſt: hi (inquã) interrogentur, hi teſtimoniũ perhibeant, quid de ſatratiſsimi D. Dionyſij Carthuſiani operibus ſentiãt. Nam horũ teſtimoniũ nõ poteſt nõ eſſe veriſſimũ. Deniq;, poſtquã celſitudinem tuã hoc opus noĩ tuo dicatũ, ſolita tua benignitate amplexã agnouero, nõ ambigo, quin & me pauperculũ, cuius in reliquis eiuſdẽ pij patris operibus corrigẽdis & calchographorũ typis tradendis, nocte dięq; verſatur ſtudiũ, inter clientulos tuos aſciſcere quoq; dignaberis. Bene vale in Chriſto Ieſu, præſul ornatiſsime, quẽ ille inſtaurãdę pietati ac bonis literis prouehendis quãdiutiſsimè ſeruet incolumẽ. Ex ædibus noſtris Carthuſianis in Agripina Colonia, ferijs diui Georgij glorioſiſsimi militis & martyris, Anno à Chriſto nato, M. D. XXXIII.

INDEX RERVM.

magis inſignium, Ex commentariis in Epiſtolas Canonicas, Acta Apoſtolorũ, Apocalypſim, & Hymnos.

A

ABRAHAE præceptum, vt de terra ſua egrederetur & cognatione quomodo intelligendum 73,D.
Acceptor perſonarum quomodo nõ eſt deus 80.C.
Acedia quæ 17.D.
Actionum omnium finis deus eſſe debet 7,G.
Actio actionem trahit 37,D.
Actio quæ ordinata 45,A.
Actio quælibet tripliciter cõſideratur 47,C.
Actio omnis cum ſit à deo, an prauæ & vitioſæ ſint ab eodem 47,E.
Actuum Apoſtolorum libri quadruplici ratione legendi 62,B.
Adam quibus vitijs tentatus, & victus 47,B.
Aduenæ qui dicantur 18,G.
AEternus rerũ creator, & æterna lux quomodo deus dicatur 143.H.
Ad affluentiam quomodo vnicuique dat deus, cum tot ſint egentes 2,G.
Agere quomodo accipitur 9,A.
Agens quicunque quod in ſe eſt, gratiam & illuminationem à deo conſequitur 79.B.
Agit deus omnia propter ſe 148,A.
Albumezaris Mauri inſana opinio de ſigno leonis in zodiaco 14,G.
Ambulare quomodo Chriſt⁹ dicitur in medio fidelium 104,A.
Amen varie ſumitur 108,A.
Ametiſtus lapis 140,H.
Amor ſui quomodo omnium vitiorũ radix eſt 47,E.
Amor dei increatus, origo & cauſa omnis boni creati 53,D.
Actor dei quomodo nobis præuenit, 52,D.
Amore duplici nos diligit Chriſtus 101.E.
Amor primum domini 152,B.
Angelum bonum pro ſui cuſtodia, ſic & malum habet quiſq; pro ſua exercitatione & probatione 14,C.
Angeli quomodo deſiderant proſpicere in ſpiritum ſanctum, qui deo ſedulo ſunt intenti 21,F.
Angeli an mereri demereriúe poſſint 38,G.
Angelorũ præmium creſcet ex ſaluandorum numero in die iudicij 38.G
Angeli poſt primam ad deum conuerſionem non promeruerunt 39,E.
Angelus Moſi cur in igne ſplendente in rubo apparuit 74,E.
Angelos incarnationis myſteriũ non cognouiſſe 154,G.
Anima omnis rationalis aut ſpõſa dei eſt per fidem, aut adultera 23,D.
Anima quãto intentius occupatur circa operationem vnius potentię, tanto in aliarum actibus eſt remiſſior. 78,A.
Anima deo trino ac ſimplici aſcribitur 110,B.
Animæ veſtimenta quæ 107.C.
Antichriſtus eiusque miniſtri an vera facient miracula 126,D.
Antichriſtus quis & vnde dicitur 48 A,52,G.
Antichriſtus ex tribu Dan naſcitur 116,D.
Antichriſtus etiam electos fallet, & cur deus hoc permittet 125,E.
Antichriſti tempus inquirere non debemus 63,D.
Apocalypſis quid 100,D.
Apollinaris hæreſis 38,F.
Apoſtoli magis illuminati, de Chriſto clarius multipliciusq́, nouerunt myſteria quàm vates moſaicę legis. 38,A,B.
Apoſtoli an ſe nouerant certitudinaliter eſſe in charitate 51,D.
Apoſtoli quomodo ex aduentu ſpiritus varijs linguis loquebãtur 65,D
Apoſtolat⁹, vocatur epiſcopat⁹ 64 D
Aquæ nomine ſpiritusſ. eiusq; gratia exprimitur 63.B.
Aquarum vox ſeu ſonus quid 103,B.
Ara ignoto deo cur Athenis conſecrata 90,C.
Archidiaconorum origo 72,G.
Argumentũ tripliciter ſumitur 62.G
Arrij hæreſis 38 F.
Arrij interitus 64,C.
Aſcenſionis die Chriſt⁹ bis apparuit diſcipulis 63,B.
Aſina Balaam quomodo locuta dicitur 40,B.
Auarus quàm deteſtabilis 16,A.
Audierũt homines verbum æternum dei dupliciter 42,F.

B

BABILONIS appellatione quid ſignificetur 127,E, 133,A,B,C.
Balaam quomodo ab aſina correptus. 40.A.
Baptizati à Iohanne rebaptizabantur 64,B.
Baptizauit Iohannes baptiſta, & baptiſmus non fuit: contra à Iuda baptizatis fuit 64,B.
Baptiſma primum & velut ianua ad alia ſacramenta 31,A.
Baptiſmum quomodo Chriſtus inſtituit 55.D.
Baptiſmus Chriſti quomodo in aqua & ſanguine ſimul 55,D.
Baptiſm⁹ Apoſtolorum cur in nomine Ieſu Chriſti fiebat 97.C.
Beatitudo quid 141,G.
Beneficiorũ à deo pluritas, magis magisque obligat 40,C.
Benignitas ſpiritusſ. maximè appropriatur 146,A.
Beryllus lapis 140,F.
Bona temporalia ſunt poſsidẽtis quo ad proprietatem, quantum ad vſum tamen eis indigentium 51.F.G.
Bruno carthuſianus archiepiſcopus Rhegynenſis electus 99.C.

C

CAESAREAE tres famoſæ 79.C.
Calami ſignificatio varia. 121.C.
Calcedonius lapis 140,D.
Canticum canere deo quid 126,H.
Caput Chriſti quid 102.H.
Ceremonialia Chriſtus in melius cõmutauit 73,B.
Certitudo duplex 37,C.
Charitatis ſignũ, executio actus 32,B
Charitas proximi an eadẽ eſt quæ dei 32,B.
In charitate & gratia nos eſſe an haberi certitudo poſſit 37,B.
Charitatis infuſæ dignitas & efficacia 44,A.
Chariſmata gratię nobis merito & virtute paſſionis dantur 43,E.
In charitate ſe eſſe quomodo quis nouiſſe poſsit 45.B.
Charitas perfecta eſt præceptorũ impletio 45.C.
Charitas dei perfecta perhibetur dupliciter 45.D.
Charitatis perfectionis grad⁹ 45,D.
Charitas nobis à patre deo data quanta fuerit 49.C.D.
Charitas informis eſſe non poteſt. 49,H.
Charitas ſola inter filios dei & diaboli diſtinguit 50.G.
Ex charitate diligenda quatuor 51.E.
Charitas virtutũ excellẽtiſſima eius & commendatio & virtus 53.B.
Charitas quę timorẽ expellit. 54.C.
Charitas duplex infuſa, & increata: ſed differens 53,C.
Charitas deus eſt quomodo 54.A.
Charitas omnia cõmunia facit 67.G
Charitas quò perfectior, eò liberalius ſe communicat 70.C.
Cherinthi hæreſis 38 F.
Chryſophraſus 140,G.
Chryſolitus lapis 140.F.
Chriſtiani nominis appellatio vnde 81,D.
Chriſtus multis rationibus diligend⁹ 20.G.
Chriſtus lapis quomodo dicitur 24,C.

Chriſtus ſicut templum eſt dei (vt eſt homo) & ſacerdos ac hoſtia: ita & fideles per gratiam inhabitantem in eis 24.F.
Chriſtus quibus & quō fuit lapis offenſionis & petra ſcandali 24,H.
Chriſtus ad dexterā dei patris eſſe dicitur dupliciter 31,B.
Chriſtus ſecūdum quod homo ſuper omnium angelorum choros exaltatus 31.C.
Chriſtus ſecūdum quod homo an fuerit angelis maior an inferior 31,G.
Chriſtus non ſolū in carne paſſus eſt, ſed & in anima & potentiis omnibus 31,D.
Chriſtus ſecūdum humanitatē aſſumptam omnia ab incarnationis exordio nouit 37,G.
Chriſtus cur lucifer dicatur 38,B.
Chriſtus per humanitatem aduocatꝰ noſter, ſecundum diuinitatem propitiator 44,G.
Chriſtus iuſtus ſecundum vtranq; naturam 44,G.
Chriſtus aduocatꝰ noſter apud patrē eſſe quomodo intelligatur 45,G.
Chriſtus propitiatio noſtra quomodo eſſe intelligatur 45,G,H.
Ex Chriſto naſci & renaſci quomodo intelligimur 44,B.
Chriſtus fuit propitiatio pro vniuerſi generis humani vitiis ſufficienter, quanuis pro ſolis electis efficiēter 45.H.
Chriſtus quibus vitiis tentatus, vicit. 47,B.
Chriſtus ſolus dominator quomodo. 59,C
Chriſtus vt homo ſpiritu in omnibus dirigebatur: vt deus, à ſeipſo 63,F.
Chriſtus poſt reſurrectionem quoties manducauit cum diſcipulis 62.B.
Chriſti nomine tota trinitas quomodo intelligatur 67,D.
Chriſtum oportuit pati, quomodo intelligendum 88,F.
Chriſtus quomodo dicatur princeps regum terræ 101.E.
Chriſti caput, oculi, aſpectus, pedes, vox, dextera 103,A,B.
Chriſto cur iudicium vere datum. 106,D.
Chriſtus lignum vitæ 104,G.
Chriſtus fortem armatum ligauit. 109,D.
Chriſtus oſtium quomō eſt 109,G.
Chriſtus ſecundū quod homo eſt fundomentum Eccleſiæ inſtrumentale: vt deus, per authoritatē 144,A.
Chriſtus cum ſit filius Dauid, quomodo radix eſt eius 142,F.
Chriſtus quomodo credētium, etiam hominum vniuerſorum, beatorum item lux eſſe dicatur 144,A.
Chriſtus omnium redēptor quomodo 144,C.
Chriſtus ante latronem moriēs, ante eum in limbum deſcendens patres ibi viſione ſua illuſtrauit, deinde latronem eò peruenientē 145,A.
Chriſti duplex natiuitas atque natura 146,B.
Chriſtꝰ cur potiſsimùm crucifixionē & in ligno paſſus eſt 147,E,F.
Chriſtus aſcendens, quomodo nobiſcum tamen remanſit 151,E.
Citharæ dei, ſancti omnes 126,E.
Claues mortis & inferni habet Chriſtus 103.F.
Clauis Dauid quæ 107.F.G.
Cœli qui diluuio perierint, & repoſiti ſint 40,G.
Cœli duplices in ſcript. 40.G.41,D
Cœli noui quomodo erunt poſt iudicij diem 41.G.
Cœli in die iudicij quatenus tranſibūt 41,D.138.C.
Cœli quomodo peribunt poſt iudiciū Chriſti. 138 C.
Cœnobitarum vita ex quo fundatur. 70,D,C,H.
Cognitio vna certior redditur alia modis quatuor 42.H.
Cognitio dei duplex 45,A.
Cognitio quomodo generetur 49,F
Cognitio dei infernus quæ 53,A.
Cognitio quomodo dilectionis cauſa. 54,G.
Commiſsione peccare quid 47,C.
Cōcupiſcibilis motus in nobis dupliciter exponi poteſt 5,D.
Concupiſcentia duplex, mundana, & ſpiritalis 36,F.
Concupiſcentia oculorum quid: & è tribus, omnium vitiorum radix. 47.B.
Concupiſcentia carnis, & quanta in ſe complectitur 47,B.
Conditor rerum æternꝰ deus quomodo intelligitur 164,E.
Condolere & dolere quatenus Chriſto conueniat 154,E.
Confeſsio qua deum cōfiteri iubemur quid quantūque requirat 52,G.
Confeſsio triplex in ſcripturis 53,H. 147.H.
Confeſsio fidei duplex 53,H.
Confeſsio triplex 147,H.
Cōformamur quomodo CHRISTO. 36,C,D.
Conſcietiam mundam deo, proximo bonum exemplū debemus 26,A.
Conſilii donum quantum 140.E.
Conſortes diuinæ naturæ quomodo 36,C,D.
Contentionis peccatum quid 13.E.
Contentio vnde generatur 12,E.
Contriſtari quid ſignificet 20.C.
Contritio ſummus in natura dolor. 159.G.
Conuerti ex ſe ad deum an quis poſſit 14,D.
Cooperantur quomodo deus & fidelis ſibi inuicem 43,H.
Corpus noſtrum tabernaculo aſſimilatur 37,F.
Corpus CHRISTI cur diſſolui non potuerit 66,H.
Creator, quælibet in diuinis perſona vocari poteſt 151,H.
Creatura eſſe in deo dicitur multipliter 45,E.
Credere in filium dei quid 55,H.
Cura duplex moderata & immoderata 24,G.
Curioſitas interdum famulos dei tentat, & quando 47.C.

D

DAEMONES an credere & quomodo dicantur 9,A.
Dæmones an mereri demereriúe poſsint 38,G.
Dæmones pœna in die iudicij augebitur, ex numero damnatorum & pro ipſorum tentationum magnitudine 38.G.
Dęmonum pœna ante iudicii generalis diem quænam eſt 38,G.
Dæmones hominibus eminentiores & fortiores eſſe 39.D.
Dæmones poſt vnam trāſgreſſionem poſiti ſunt in termino, nec interim vnquam meruerunt 39,E.
Dæmones non ſunt omnes æquè iniqui 39,E.
Dæmonū varios ordines poſuerūt gētiles 89 C.
Dæmonis nomine quid intellexerunt veteres Chriſtiani 89,C.
Dæmonum prælium contra angelos cur 121,H.
Dæmones vniuerſos deus virtute paſſionis ſuæ in inferno non ligauit. 136,H.
Dan tribus cur in commemoratione tribuum in Apocalypſi omiſſa. 116.B.
Dare melius eſſe quàm accipere quomodo intelligendum 93,G.
Datio duplex 8,G.
Dauid & prophetarum quantum ad Iudęos teſtimonium firmius fuit de Chriſto q̄ Apoſtolorum 38,B.
Declinare à malo quid 45,G.
Demeriti meritique ratio 4,G.
Dependentia & imperfectio eſt in omni creatura 43,D.
Deſiderium quid 21,F.
Deſideria carnalia quæ 25,G.
Deſinere quid in ſcripturis 31,E.
Detractionis vitium quàm deteſtabile 15,A.
Deus fidelis quomodo dicatur 33.G
Deus quomodo lux eſt 43,C.D.

Deus quòd in nobis maneat quō certò cognoſcere poſſimus 52.E.
Deus charitas eſt quomodo 54,A.
Deus in hac vita an videri poſsit 75,F.
Deum in his quæ creauit indeſinenter operari 89.H.
Deus nouiſſimus quō dicatur 142,E
Deus æternus rerū creator, & æterna lux quomodo dicatur 143,H.
Deus diligit plus humanitatem Chriſti quàm totum reſiduum, & quare 146,A,B.
Deus conditor rerum ęternus quomodo dicatur 164,E.
Deus ſaluator & author ſalutis noſtrę ſecundum vtranque naturam, ſed differenter 160.
Ad dexteram dei eſſe Chriſt⁹ dicitur dupliciter 31,B.
Dextera Chriſti quid 103,C. 154,E
Diabolo quomodo reſiſtendū 14,A.
Diabolus ſemel victus ab aliquo an poſtmodum ad tentādum eundem redeat 14,B.
Diabolū victū nō recedere 14,C.
Diabolo quibus modis reſiſtere poſſimus 35,A.
Diabolus quomodo nos circuit 35,A
Diabolus mendacij pater & origo 48,D.
Diabol⁹ quomodo ab initio peccauit 50,D.
Diabolus quo impellente aduerſarius ſalutis humanæ verba dei interdū protulerit, ipſumqúe deum confeſſus 87,H.
Diabolus pluribus nominib⁹ inſignitus 136,H.
Diei appellatione lux ſignificatur 39,G.
Diei voluptas quid 39,F.
Dies boni vel mali quomodo dicantur 29,A.
Dies vnus apud deū mille anni, & cōtra, quomō intelligendum 41,A.
Dies domini, dies iudicij cur dicatur 41,D.
Dies mali vnde dicuntur 90,B.
Diligendū ex charitate quatuor 51,F.
Diligendi deū ratio quadruplex efficaciſſima 54,F.
Diligere quid 54,D.
Dilectio dei dilectionē proximi & cūcta præcepta eò pertinentia includit 50.H.
Diminutiuorum vſus in ſcripturis 45,F.
Dionyſi⁹ areopagita deſcribitur 90.D
Diſſenſio Pauli & Barnabę qualis fuerit 87,A.
Diſtinctio inter filios dei & diaboli an hic eſſe certa poſſit 50,G.
Diuitias ꝓprias in ſeculo erogare, an in religione mendicare, ſit perfectius 93,F.
Dominium duplex 43,A.
Dominium prælatorū verius ſeruitus dicenda eſt 34,A.
Dona ſpirituſ. quid 152,D.
Dona ſpirituſ. an à virtutibus realiter diſtinguantur 152,D.
Donari ſeu fieri aliquid in ſcripturis quomodo dicatur 49,C.
Donec vocis acceptio 67,B.
Dormire quid dicitur 107,B.
Dulcedinis dei magnitudinē quō hic guſtare poſſimus 24.B.

E

Ebionis hæreſis 38,F.
Elementa quomodo tranſibunt iudicij die 41,D.
Eleemoſina quomodo de neceſſitate præcepti & neceſſario facienda ſit 51,G,
Ad ecc[illegible] beneficia ex conſanguinitate atque carna[illegible] non ſunt eligendi 64,H.
Eccleſia quomodo candelabro aſſimilatur 102,F.
Electorum aliqui an ab Antichriſto decipientur 125,E.
Eccleſiæ fundamentum primariū vnicum Chriſtus: ſecundaria vero plura 139,G.
Eccleſiæ fundamentū primariū Chriſtus, ſecūdariū Petrus & alij 165,A
Eclipſis ſub Chriſto q̄ fuerit admirabilis 90,D.
Effraim tribus cur in cōmemoratione in Apocalypſ. omiſſa 116,B.
Effuſio duplex bona & mala 60,B.
Electionis noſtræ an hac in vita certitudo haberi poſſit 37,B.
Electio ad ſacerdotiorum dignitatem qualis eſſe debeat 72,F.
Epiſcopi rite angeli vocantur, & quare 103,G.H.
Eſſentia diuina immediate à mente creata videri non poteſt 49,F,
Euangeliſtarū per animalia varia interpretatio 111,G,D.
Euangelicæ legis præ cæteris excellētia multiplex 6,H.
Exaltatio corporis Chriſti, corporū noſtrorum eſt exaltatio 151,E.
Exempla virtutis vel maxime in prælatis requiri 34,C.
Exorciſmorum origo 91,G.
Extaſis quid 68,B.

F

Facere quomodo accipiatur 8,H.
Facere bonum quid 45,G.
Facies dei triplex 142,A.
Facies dei quid 142,A.
Falſitas triplex 142,F.
Fere dictionis ſignificatio 64,A.
Flumen aquæ viuæ quid 141,E.
Fides, mentis oculus 2,H.
Fides quàm neceſſaria 2,H.
In fide quomodo deum orare debeamus, cum incerti ſimus an Chriſto placeamus 3,B.
Fidem formatā ſe habere an quis certo poſsit 8,H.
Fides mortua quæ 8,G.
Fides viua quæ 8,H.
Fides an in dæmone ſit 9,A.
Fides rationis oculus 9,B.
Fidem iuſtificare ſine operibus quomodo intelligendum 9,D.
Fidei ac ſpei ratio quęri poteſt dupliciter 29,G,H.
Fidei rationē reddere qui debeāt eſſe quærentibus parati 29,H.
Fides propugnaculum contra vniuerſas inſidias diaboli 34,H.
Fides vna quomodo dicitur 35,G.
Fidei veritatis certitudo quomodo pātet 42.H.
Fides quomodo mundum vincit 55,C.
Fides in perſequutione perficitur 76,C.
Sola fides quomodo iuſtificat 154.
Fidelis vnde, & quomodo deus fidelis dicatur 33,G.
Fiduciā conſcientia bona facit 49,A
Fieri ſeu donari aliquid in ſcripturis quomodo dicatur 49,C.
Filios dei fieri nobis deus quomō poteſtatem dedit 36,E.
Filioli in ſcriptura quid 44,F.
Fortitudinis actus duo 129,H.
Potini hæreſis 38,F.
Fraterna correptio & à peccatis conuerſio deo gratiſsima 18,B.C.
Fratres vocat eos qui ſunt de eadem cognatione, ſcriptura 64,A.
Fundamentum eccleſię primariū vnicum Chriſtus: ſecundaria vero plura 139,G.
Futurorum contingentium certa pręcognitio ſoli deo propria 38,C.

G

Gaudemus in deo dupliciter. 43,A.
Gaudium duplex, ordinatū & inordinatum. 43.A.
Gaudiū quid & vnde oriatur 43.C.
Gaudium plenum quomodo per bona opera perfici dicatur 43,B,C.
Generatio in ſcrip. varie accipitur 51.G
Generatio dei quomodo conſeruat nos 56,F.
Genus dei quomodo ſumus 90,A.
Gentes contra Chriſtum frementes quæ fuerunt 69,H.
Giezitæ qui dicantur 76.F
Gladius dei quid 103.C.
Gog & Magog quid 137,D.
Grabbatum quid 71,A.
Gratia duplex 71,B.

Gratia quid, & eam quiſnam habeat. 101,A.
Gratiæ varia acceptio 90,B.

H

HAERETICORVM aliquot nomina recenſentur inſigniorum. 38,F.
Hæreſiarcharũ maior futura damnatio, quàm diluuio euerſorũ, ac dæmonum quorundam 39,D.
Hæreſiarchas dęmonibus eſſe nequiores 39,E.
Hæreſiarcharum peccata ſpiritualia eſſe, in deum grauiſsima 38,E.
Hæretici cur dicũtur indocti & inſtabiles 42,A.
Hæretici definitio 52,H.
Hyacinthus 140,H.
Hymnus quid appellatur 143,D.
Homicidium triplex 51,D.
Homicida quis quatuor modis 51,D
Homicidij origo, odium 51,D.
Homo ex ſe [illegible], in omne malum pronus eſt 147,F.
Honorandi quinam ſint 8,G.
Hoſpitalitatis commendatio 32,C.
Hoſpitalitas quàm commendabilis 39,A.
Humilitas noſtra, noſtra eſt exaltatio 34,F.
Humanitas Chriſti ſatisfaciendi idoneitatẽ habuit infinitam 44,H.
Humanitatẽ Chriſti plus diligit deus quàm totum vniuerſum, & quare. 146,A.

I

IACOBVS Chriſti conſanguineus 1,A.
Iaſpis lapis 10,B.
Iaſpis lapis 140,C.
Idololatria, fornicatio dicitur 27,E.
Idololatria dicitur vinum 127,E.
Ieiunium cur ordinatum 148,A.
Ieiunii effect⁹ ſalutares multi 148,B.
Ieiunia noſtra quando ſunt fructuoſa 148,B.
Ignorantia quomodo vitiorum maximum 37,A.
Ignorantia quæ & quatenus excuſat 40,D.
Ignoto deo Athen. cur arã conſecrauerunt 90,C.
Imaginatiua vis imprimitur dupliciter 5,C.
Immortalitas corporis non ante diẽ iudicij conſequitur 154,F.
Impii quomodo etiã ante iudicij diẽ damnentur & crucientur 39,C.
Inane quid dicatur 9,B.
Incarnationis myſteriũ potiſsime ſpiritui ſ. appropriatur 146,A.
Infantibus in quo aſsimilari debem⁹ 23,H.
Infideles ſe excuſare non poterunt de eo quod pater dixerit, Chriſtum eſſe Meſsiam 55,H.
Ingratitudinis pars peſsima non attẽdere beneficia impartita 161,G.
Iniquitas quæ & ἀνομία 49,H.
Iniqui citra condignum punientur in inferno 133,E.
Inſtinctus diuinus cũctis hominibus datur, quem boni ſequũtur 109,B
Intellectus dicitur homo. 93,B.
Intellectus ſuprema animæ vis, & voluntate nobilior 153,G.
Interpellat Chriſtus pro nobis an voce an miſeratione 45,H.
Interpellat Chriſtus pro conſeruatione perfectorum, & offendentium reconciliatione 45,H
Interpellat an Chriſtus pro ſolis vere pœnitentibus 45,H.
Inuocandus deus quomodo 32,A.
Ioãnes quomodo dignus & indignus fuit Chriſtum bap[illegible] [illegible],E.
Ira de[illegible] mortalis 6,D.
Iſraëlitici regni reſtitutio quæ 63,C
Iudas cur primus in nomenclatura tribuum in Apocalypſi 116,B.
Iudas Thadæus, Iacobi, & Corculus vocatus eſt author epiſtolæ canonicæ 58,H.
Iudicare quanuis Chriſto conueniat ſecundum diuinitatem per authoritatem, tamen iudicii exequutionem meruit per ſuam humilitatem & paſsionem 109,D.
Iudiciũ Chriſti duplex generale ſeu finale, omnium: particulare, ſingulorum 34,D.
Iudicij dies in ictu oculi fiet, non per mille annos durabit 41,B.
Iudicij dies cur differatur 41,D.
Iudicij diẽ cur pręſciri nolit de⁹ 63,C
Iudicium dei duplex 39,C.
Iudicium generale quoddam idque triplex 129,G.
Iudicia dei quomodo manifeſta, & incomprehenſibilia dicantur 129,G
Iurare, quid 17,D.
Iurare quatenus liceat 17,B,C.
Iuramenti comites tres 17,B,C.
Iuſtificari hominem dupliciter 9,E.
Iuſtificari quid 84,A.
Iuſtitia ſub ſe habet virtutes omnes. 35,H.
Iuſtitiæ viã nõ agnouiſſe, quam poſt agnitã retrorſum redire, quomodo melius eſſe intelligatur 40,C,D.
Iuſtitia hominum etiam perfectorum hic eſt imperfectiſsima 49,B.
Iuſtitiæ actus duo 137,H.
Iuſtus vix ſaluabitur, quomodo intelligendum 33,E,F.
Iuſtos deus de tentatione eripere quo nouit modo 39,B,C.
Iuſtus deus ſecundum vtranque naturam 45,G.

L

LATRO non præuenit exiſtentes in lymbo in viſione diuinę eſſentiæ 145,A.
Laus ſiue laudatio ex cognitione eſt laudati 143,E.
Laus beatorum & viatorum in quib⁹ inuicem diſtinguantur 143,A.
Lex euangelica, lex charitatis 7,A.
Lex euangelia, lex ſpiritus vitæ 7,A.
Lex euangel. lex gratiæ 7,A.
Lex euangel. lex amoris 7,A.
Lex vetus, lex timoris 7,A.
Lex euangel. lex perfectionis 61,A.
Lex euangelica, lex libertatis 7,A.
Lex diuina, æquitas eſt: ſic iniquitas, trãſgreſsio ęquitatis & legis 49,H.
Lex tota quomodo in duobus præceptis pendeat 50,H.
Legis diuinæ partes duæ, teſtimonia & mandata 54,G.
Libido inceſſabile delictũ cür 39,G.
De libro vitæ quomodo quis deleri dicatur 107,E.
Lignum vitæ Chriſtus 141,F.
Lymbus patrum qui locus 146.
Linguę refrenatio 7,E.
Linguam null⁹ homo domare poteſt quomodo intelligendum 11,E.
Linguæ etymon 12,A.
Loth iuſtitia 39,B.
Lucifer Chriſtus cur dicatur 38,B.
Lux in ſpiritualibus rebus quomodo dicatur 143,H.
Lux credentium Chriſtus, etiam hominum vniuerſorum item & beatorum quomodo 144,A.

M

MACHOMETI hæreſis, diem iudicij per quingenta millia annorum duraturum 41,D.
Mali qui & quatenus ſuſtinendi, 104,B.
Manichæi hæreſis. 48,F.
Marcionis hæreſis 38,F.
Mariæ ad Ignatium epiſtolæ 1,B.
Maria filiũ dei portare meruit de congruo magis q̃ condigno 159,H.
Maria quibus virtutibus potiſsimum deo placuit vt in ſe dei filium conciperet 159,H.
Maria mater gratiæ & miſericordiæ quomodo 160,G.
Mendacij pernicioſum eſt & iocoſum 127,A.
Mendacium triplex 142,F.
Mendacij varia ſignificatio 127,B.
Mentiri deo quid 70,F.
Mẽs creata an naturali amore plus diligere poſsit deũ q̃ ſeipſam 163,F.
Meriti demeritique ratio 4,G.
Merendi demerendique ſtatum excipit hominis mors 30,G.
Meritoria actio oĩs à charitate ẽ 50,E

Meritum Chriſti quomodo nobis applicatur 96,B.
Michaelis & diaboli congreſſus & pugna vnde & quando fuit 59,H.
Michael archãgel⁹ quõ dicitur 59,H
Miracula cur etiam per reprobos fieri permittat deus 91,G.
Myſterium quid ſignet 148,D.
Mors ſecunda quid 105,B.
Mors cõfixorũ pœnaliſsima 148,G.
Mors triplex 154,F.
Mulieres in ꝓcioſis curioſisq; veſtib⁹ & ornamentis an peccẽt 28,A.
Mundus quomodo peribit poſt iudicium 138,C.
Mundus variis modis capitur 46,G.
Mundum & qui in mũdo ſunt quomõ non amare pręcipimur 46,G.
Mundus quomodo tranſibit 47,F.
Mundum vincere quid 55,B.

N

NASCI & renaſci ex Chriſto quomodo intelligimur. 49,B.
Nationis nomine, gẽtiles appellabãt Iudæi 148,H.
Natiuitas triplex Chriſto aſcribitur. 145,H.
Natiuitas duplex 160,F.
Naturæ dona à donis gratiæ perficiũtur 36,C.
Naturæ duæ, interdũ tres, quõ perhibentur eſſe in Chriſto 146,G.
Nazarçorum votum quod 91,A.
Nequitia quid 69,A.
Nicolaitæ. qui & vnde 72,G.
Noẽ octauus eſſe ſaluatus quomodo intelligitur 38,H.
Notitia veritatis & fidei q̃ exoptanda & neceſſaria, etiãſi poſt agnitionẽ eius grauiſsimè peccatur 40,D.
Noui teſtamenti librorum quadripertitum genus 62,A.
Nouiſsima ætas quæ 47,H.
Nouiſsima ætas cur cæteris ꝓtractio 47,H.
Numeri pluralis pro ſingulari ſæpe in ſcript. 124,D.
Numerare ſolũ rõnales poſſe 40,A.

O

OBSECRATIO quid 25,F.
Oculi Chriſti qui 163,A.
Odium ad homicidium via 51,D.
Omiſsione peccare quid 47,D.
Operatio vitæ præſentis ſeminatio q̃dam eſt 13,A.
Operum appellatiõe in ſcripturis, nõ exteriores tãtum, ſed etiã quicũque actus virtuoſi intelligũtur, ſiue interiores ſiue exteriores 8,G.
Opus bonũ quia libere facimus, reputatur nobis in meritum, quanuis ſit donum dei 36,F.
Operis omnis boni author prĩcipalis deus homo dei miniſter & inſtrumentum 36,F.
Opera bona ſine peccato omitti non poſſunt 45,F.
Opera quomodo morientes ſequantur 128,C.
Oratio, deſiderij interpres 17,H.
Orationes miniſtrorum eccleſiæ etiã iniuſtorum in perſona eccleſiæ fuſę efficaciam habent 18,A.
Oratio quid 45,A.
Orbes cœleſtes in iudicio innouabũtur 138,B.
Orbis pro hebdomade 153,E.
Ordo in electiõe qui ſeruãdus 72,F.
Oreb & Sinai idem mons 74,D.
Os Chriſti quaſi gladius 103,C.
Oſculo ſalutandi mos apoſtolis 35,E
Oſtium Chriſtus quomodo 109,G.
Oſtium in ſcriptura multimode accipitur 107,H.

P

PACEM ſibi facere vnuſquiſque debet 13,A.
In primo parẽte peccare, cadere, infici, damnari, antequàm nati, quomodo potuimus 154,E.
Paſchalis dies cur verus dies dei dicatur 149,F.
Paſcere quibus debent plebem paſtores 33,H.
Paſsionibus Chriſti quomodo varie cõmunicare debemus 32,H.
Paſsiõis meritũ applicatur hominib⁹ per ſacramenta eccleſiæ 144,C.
Paſsionem ſaluatoris quotidie variis modis debemus recolere 161,F.
Paſtorum vita qualis eſſe debeat 34,B, C.
Paſtores animarum non ſolũ pro ſuis actibus, ſed & ſubditorum pręmiabuntur vel damnabuntur 34,D.
Patientiæ commendatio 2, B,C,D.
Patientiæ opera ſex 2,B,C.
Patientia duplex 2,A.
Patientia electorum & probatio fidei cur auro comparetur 20,F.
Patientiæ gradus triplex 27,A.
Patres vet. legis in quẽ ſaluati 86,C.
Pauli Epiſtolarum commendatio per Petrum 42,B.
Pauli & Barnabæ diſſenſio qualis fuerit 87,A.
Pax charitatis & dilectionis effectus. 13,A.
Pax in quo fundatur 36, A.
Pax quid 101,A.
Pax pectoris & temporis quæ 159,A
Peccare poſt iuſtitię notitiã & veritatis quàm ſit enorme 40,C,D.
Peccare quõ quis non poſsit 37,C.
Non peccare, quid & quanta in ſe cõplectatur 44,F.45,F,G.
Peccare neminẽ ex certa ſciẽtia 46,D
Peccantes quomodo ex diabolo eſſe intelligantur 50,B, C.
Peccans mortaliter, ꝑdit oĩa ante acta meritoria opa: q̃ rurſus viuificãtur, cũ pœnitet & reſurgit 17,E.
Peccato in vno offendens quomodo omnium reus 9,A.
In peccato duo conſiderantur 9,A.
Peccata quatuor clamantia ad deum 16,C.
Peccata ſpiritalia & in deũ, grauiora eſſe peccatis carnalibus & in proximum 39,E.
Peccatũ recidiuũ quã graue 40,C,D
Peccati mortalis immunem an quis ſe dicere poſsit 44,A,B.
Sine peccato mortali an quis eſſe poſſit 44,A,B.
Peccata diſtingui tripliciter 47,C.
Peccatum quid ſit 47,C.
Peccata omnia in hoc conueniunt, vt nos a deo auertant 47,C.
Peccatorum omnium initium quomõ ſuperbia, & alio loco, cupiditas ſiue auaritia eſſe dicatur 47,D.
Peccata noſtra Chriſtus multimode tollit 50,A.
Peccata venialia quibus mediis deleãtur 56,E.
Peccata in ſpiritũ ſ. quomodo irremiſſibilia dicantur 56,F.
Peccatum cur dicitur mors 105,C.
Pedes Chriſti, etiã ꝓdicatores 20,B.
Pedum nomine affectiones ſignificari 120,A.
Pedes Chriſti qui 163,B.
Pellices vnde dictæ 39,H.
Peregrinari quis dicitur modis quatuor 32,F.
Perfectio noſtra tota in imitatione cõuerſationis & paſsionis Chriſti cõſiſtit 31,D.
Perſonarum acceptio quid 7,H.
Perſonarum acceptio quę, & quõ de⁹ non ſit perſonarum acceptor 8,C.
Perſonæ dignitatis conſideratio duplex 8,E.
Perſonarum acceptio in quibus committitur 8,F.
Perſonarũ acceptio an deo conueniat 8, G.
Petrus iudæorũ apoſtolus 18,E.
Petrus non primum ſed ſecundarium eccleſiæ fundamentum 165,A.
Pietas duplex 41,F.
Pythones vnde dicantur 87,G.
Placere ſibi, quid 39,C,D.
Plenitudinis ſpiritus gradus multiplices 65,D.
Polycarpi martyrium 105,C.
Pontifex ſummus cur ſe ſeruum ſeruorum vocet 34,B.
Pœnitentia, ſecunda poſt naufragium tabula 44,C.

Pœnitentiæ partes tres 44,C.
Pœnam pati pro culpa propria ſecũdum rigorem iuſtitiæ, non eſſe meritorium 27,A.
Populi contra Chriſtũ frementes qui fuerint 69,H.
Poteſtas omnis quomodo dicatur eſſe a deo 125,A.
Præcepta decalogi an homo ex naturalibus ſuis poſsit implere 45,B.
Præcepta implet perfecta charitas. 45,C.
Præceptum dilectionis vetus & nouũ quomodo dicatur 45,G.
Pręceptũ geminę dilectionis eſt de naturalis dictamine rationis 46,G.
Pręcepta diuina grauia non eſſe quadruplici ratione 55,A.
Pręcepta non implendi difficultas vnde conſurgat 55,B.
Pręcepta moralia vet.leg. euangelicis conſiliis perfecit Chriſtus 73,B.
Præcepta legis quõ Iudæis importabilia fuiſſe intelliguntur 86,B.
Præcepta legis tot fuerunt, quod oſſa in homine apud Iudæos 86,B.
Præcepta legis triplicia erant 94,G.
Prædeſtinati quantumcunque ad tempus iniqui ſunt, ſemper ſunt populus dei 25,D.
Prędeſtinationis noſtrę certitudo quõ haberi poſsit à nobis 37,A,B.
Prælatis quomodo dominari in ſubditos liceat, & quid ſit 34,A.
Prælatus ſtellæ & candelæ aſsimulatur 103,C.
Præſentis pro futuro vſus frequens apud Iohannem 48,A.
Probatio fidei & patiẽtia cur auro cõparetur 20,F.
Prophetas omnes de Chriſto eſſe vaticinatos 21,G.
Prophetiæ gratia actum dicit non habitum 38,C.
Prophetæ ex ſua libertate propria nõ habuerunt notitiam propetalem 38,C.
Prophetarum in poteſtate non eſſe ad libitum vaticinari 38,C.
Propitiatio & propitiator noſter eſſe quõ Chriſt⁹ intelligatur 45,G,H.
Propitiatio pro peccatis noſtris quomodo eſſe intelligatur Chriſtus. 44,G,H.
Proprietatis vitiũ in religioſis quàm deteſtandum 70,H.
Pro proximi ſalute quando quis proprium corpus in mortem dare teneatur 51,E.
Prudentiæ actus duo 139,H.
Pſalmus quid 143,D.
Pueris aſsimilari in quibus debemus 23,H.

Q

QVIESCERE dei quid 75,D.

R

RADICES vitiorum omnium tres, concupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ 47,B.
Recidiuum peccatũ quàm enorme & graue 40,C,D.
Redemptor omniũ quomodo Chriſtus 44,B.
Reges quomodo dicantur, etiam omnes fideles 25,B.
Regum terræ princeps quomõ Chriſtus 101,E.
Regnum dei quomodo ſumus 101,F.
Regem eſſe ſecundũ vtranque naturã Chriſto competit 148,D.
Religio quid 7,D. 65,E.
Religiõis act⁹ interni & externi 7,E.
Religioſi dupliciter dicuntur 65,B.
Religionis actus principales ſunt interiores 89,F.
Reprobi pro diuerſitate & gradu demeritorũ dæmonibus coæquabuntur 39,E.
Res in deo eſſe dupliciter 89,H.
Reſurrectio Chriſti ſpecialem difficultatem credendi habet 31,B.
Reſurrectio Chriſti quid nobis promeruit 31,B.
Roma cur babylon dicta 35,E.

S

SABELLII hæreſis 38,F.
Sacerdoti confiteri peccata tenemur 44,B.
Sacramẽta euangelicæ legis quid præſtent 17,G.
Sacramẽta eccleſię virtutẽ & gratiam ſortiũtur à merito Saluatoris 46,E
Sacramenta vaſa ſunt medicinalia domini paſsionem & gratiã continentia 101,E.
Sacramenta omnia efficaciam ſuam à paſsione ſumunt 101,E.
Sacrificia lege naturæ atque ſcripta nõ ex ſe bona vel mala dicebantur, ſed offerentium virtute 51,A,B.
Saducęi vnde dicti 71,C.
Saluari hominẽ, ex deo eſſe: vt eũ nõ ſaluari, ex deo non eſſe 33,F.
Saluatorem eſſe mundi ſecundũ vtrãque naturam Chriſto conueniebat 53,G,H.
Saluator & author noſtræ ſalutis de⁹ dicitur ſecundum vtranque naturã ſed differenter 160,E.
Saluos fieri oẽs quomodo velle deus intelligatur 41,B.
Sanctum quid 22,E.
Sancti ante deum quomodo ſtare dicantur 116,D.
Sapientiæ veræ deſcriptio 12,F.
Sapientia quid 33,H.
Sapphirus 140,D.
Sardonix 140,E.
Sardius lapis 140,F.
Scandalum duplex 25,A.
Scandalum quid 46,B.
Scandalum actiuum & paſsiuum 46,B.
Scientia quid 33,H.
Scripti in libro vitæ qui & quomodo dicantur 107,E.
Sedere & ſtare à dextris dei quid ſignent 75,H.
Sedes Chriſti quæ 151,A.
Seductores qui ſint 48,G.
Semen dei quod 50,E.
Seniores communiter ætate in primitiua eccleſia paſtores erant 33,G.
Senioribus omnibus honor eſt exhibendus 34,E.
Sepeliri viros & coniuges eodem tumulo apud Iudæos cur moris fuit 70,H.
Septenarij numeri ſignificatio 101,B
Septenarij numeri perfectio 153,E.
Seruitus duplex 35,G.
Silentii religioſitas à patribus Dionyſij inſtituti 12,A.
Syluanus 35,C.
Smaragdus 140,D.
Societatem cum deo quomodo habemus 43,G.
Socij qui appellantur 43,G.
Sodomitarum & diluuio euerſorum peccata qualia fuerint 39,E.
Solem in paſchate clarius choruſcare quomodo intelligendum 144,G.
Solicito eſſe nos non debere, quomodo intelligendum 34,G.
Solicitudo duplex 34,G.
Somnus mẽtis duplex 165,E.
Sortis nomine quid intelligendum. 64,E.
Sordibus quadrifariam vti licitum. 64,B.
Spes & timor molæ duæ 2,B.
Spes quid 3,B.
Spes quid 49,H.
Spirituſſ. ſpiritus Chriſti quomodo dicatur 21,D.
Spirituſſ. quomodo ſuper nos requieſcere intelligatur 53,B.
Spiritus veritatis & ſpiritus erroris qui 53,B.
De ſpiritu ſancto quomodo deus apoſtolis dediſſe dicitur 53,F,G.
Spiritum ſanctũ in nobis eſſe quomõ probabiliter cognoſcamus 53,G.
Spirituſſ. quomodo teſtatur Chriſtũ eſſe veritatem 55,E
Spirituſſ. vnctio 63,B.
Spirituſſ. donum dei 63,E.
Spirituſſanctus vehemens cur dicatur 65,B.
Spirituſſ. cur in linguarum ignearum ſpecie apparuit 65,B,C.
Spirituſſ. cur quinquageſimo die à paſcha datus 65,G.

Spiritusſ. cur hora tertia deſcendit, 66,A.
Spiritusſ. promiſsionem accipere cōpetit Chriſto ſecundum humanitatem: ſed ſpiritumſ. dare ſecundum diuinitatem 67,A.
Spirituiſ. mentiri quid 70,F.
Spituſſ. cur in columbæ ſpecie deſcēdit 76,H.
Spiritus Ieſu qui 87,D.
Spiritus, quælibet in diuinis perſona vocari poteſt 151,H.
Spiritum dare quid 152,B.
Spiritus charitas eſt 152,C.
Spiritus vnctio eſt 152,F.
Stare à dextris dei & ſedere quid ſignent 45,H.
Stephanus quomodo vidit deum ſtantem à dextris dei 75,F,G.
Stultus & ſtultitia quid 40,E.
Subditorum circa ſuos ſuperiores officium 34,D.
Superbia vitę quid, & è tribus, omniū vitiorum radix 47,B.
Superbiæ quatuor ſpecies 47,C.
Superbis cur ſpecialiter reſiſtere dicatur deus, cum omnem tamen vitioſum deteſtetur 13,H.
Superſtitio quodnam vitium 89,D.
Suſurratio quid 15,B.

T

TEMPERANTIAE actus duo 139,H.
Tempori aſcribi ea quæ fiunt in tempore 149,H.
Tempus agere vel pati quomodo dicitur 31,C.
Tempus in patria quomodo erit: 153,E.
Tenebrarum locus, mundus eſt iſte, ſeu genus humanum 38,B.
Tenebræ quomodo in die eſſe nullæ dicantur 43,D.
Tenebræ quid in ſcriptura deſignent 43,D.
Tenebræ quid in ſcripturis 46,C.
Tentationem omnem a deo non eſſe 4,C.
Tractatio duplex, & qua deus dicitur tentare, & qua non 4,C.
Tentatio mundi quid 4,E.
Tentatio an ſit appetenda 4,H.5,A
Tentare quid 4,E.
Tentatio actiua & paſsiua 4,E.
Tentatio fit tribus modis 4,G.
Tentatio an ſit peccatū quæ fit ab hoſte 5,B,C.
Tentatio quomodo lōganimiter à nobis ferri poſsit 39,C.
Tentatio propter duo fit 42,D.
Tentatio omnis ex tribus contingit, cōcupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ 47,B.
Tepidi deo deteſtabiles: & quid ſit tepidum 108,F.
Terra quomodo per aquam ſubſiſtat 40,G.
Theatrum quid 42,B.
Timere hominem quid, & quatenus bonum & licitum 26,G.
Timor duplex 35,G.
Timor qui imperfectā charitatē oſtēdit 54,E.
Timor caſtus & filialis deo debetur vt patri 22,H.
Timor dei omni Chriſtiano quàm neceſſarius, quāque ſit efficax 22,H.
Timor ſeruilis deo debetur vt domino 22,H.
Tribulatio quomodo longanimiter ferri poſsit 39,B,C.
Tribulationis tempore licet de rigore propoſiti etiam remittere 81,H.
Tribus tabernis locus 99,C.
Tribuum in commemoratione cur a Iuda ſumptū exordiū: tribus autem Dan & Effraim omiſſæ 116,A.
Tribuum duodecim nominum interpretatio 116,C,D.
Triſtitia duplex 17,D,E.
Tunica immaculata quid 61,D.

V

VANITAS in homine quid 43,D.
Venialia peccata euitare prorſus homo non poteſt 37,C.
Verbum dei quomodo hominem ſaluare dicatur 6,G.
Veritas triplex 142,F.
Veritatis agnitio quàm neceſſaria, etiamſi poſt eius notitiam grauiſsime peccetur 40,D.
Veritatis poſt agnitionem cadere quā ſit graue 40,C,D.
Veritatis fidei certitudo quatuor modis haberi poteſt 42,H.
Veritas quomodo Chriſto appropriatur 55,E.
Verum omne à quocūque profertur, à deo eſt. deoq; attribuēdū 44,D.
Verū & veritas multis modis in ſcript. capiuntur 58,E.
Veritas creata quæ, & quæ increata 88,E.
Veritas creata multiplex 58,E,F.
Veritas iuſtitiæ dupliciter dicitur. 58,G.
Veteris teſtamēti allegatio, ſenſus magis quàm verba ſunt 64,G.
Veteris teſtamenti librorum quadripertitum genus 62,A.
Via veritatis quę 38,E.
Viis duabus ingredi qui dicatur 3,E.
Vigilandū quomodo nobis eſt 32,A.
Vinum iræ quid 127,E.
Vinum furoris quod 136,E.
Virgines an in præſēti ſint meriti maioris, & præmij in futuro, quàm cæteri electi non virgines 126,H.
Virginitas ſola cogitatiōe amiſſa, pœnitentia recuperatur 126,H.
Virginum victoria maior quàm angelorum 127,A.
Virginitatis excellentia 127,A.
Virginum prærogatiua 127,C.
Virtus ſeu potentia cur patri appropriatur 23,B.
Virtus dei agit in inſtanti 68,A.
Virtus quælibet habet proprium ſibi gaudium annexum 72,B.
Virtutis perfectæ ſignum, delectatio in opere 155.
Viſio dei ineffabiliter iucunda multis de cauſis 20,H.
Viſio dei, merces completa 20,H.
Viſione beatifica beati deo quàm proxime aſsimilantur 49,G.
Viſio multiplex, & qua deus videri vel non videri poſsit 53,E.
Viſio triplex 109,F.
Viſio dei, merces viatoris 142,A.
Vitiorum omnium radices tres, cōcupiſcentia carnis, oculorum, & ſuperbia vitæ 47,B.
Vita triplex 154,F.
Vitæ noſtrę fructus omnis, peccati vitatio & ablatio 45,F.
Vnum & idem ſecundum diuerſas cōſiderationes recte ſuadetur & diſſuadetur 93,H.
Vnctionis extremæ ad ſacramentum neceſſaria quinque 7,G.
Vnctio fieri debet ſub congrua & certa forma verborum 17,G.
Vnctionis ſacramenti effectus & virtus 17,H.
Voluptas mala quæ 39,F.
Voluptas bona quæ 39,F.
Voluptas diei quid 39,F.
Voti fractio enormior quàm violatio iuramenti 165,G.
Vulnera quatuor ex peccato originali ſecuta 147,F.

FINIS.

D. Dioniſij Carthuſiani in VII. EPISTOLAS CANONICAS PROOEMIVM.

COMEDITE AMICI, ET BIBITE, ET INEBRIAMINI. Canticorum. 5. Deus omnipotens & æternus, qui ciues ſupercœleſtis Hieruſalem, ſuiipſius clara per ſpeciem cognitione alit & ſatiat: ciues huius in terra peregrinantis Hierſalem, militantis eccleſię non relinquit impaſtos: imò multiplici cibo ac potu nos recreat & confortat, atque interim etiam gratioſè inebriat in præſenti: nempe ſacramentali corporis & ſanguinis Chriſti refectione, cibo bonæ operationis, pane lachrymarum, pane vitæ & intellectus, & aqua ſapientiæ ſalutaris. Denique inter ſpiritales cibos & potus, quibus cœlitus paſcimur in hac vita, locum habet ſublimem ſacra ſcriptura: quæ hoc facit in anima, quod materialis cibus & potus agunt in corpore. Corporalis etenim cibus & potus primo conſeruant hominem in eſſe naturæ: ne per conſumptionem humidi radicalis, à calore naturali, protinus moriatur. Sic ſacra ſcriptura ſui lectione, auditione, meditatione, informatione conſeruat hominem in eſſe gratiæ ac virtutum: ne per conſumptionem roris ſupernaturalis, videlicet ſanctæ ac meritoriæ compunctionis, lachrymoſæ deuotionis, charitatiuæ & piæ affectionis (de quo rore loquitur Eſaias, Ros tuus deus, ros dulcis) à calore concupiſcentiæ ſenſualis & paſsionum feruore anima ſpiritaliter moriatur, peccatis ſuccumbens. Hinc quippe beati, qui audiunt verbum dei, & cuſtodiunt illud, Quia non ſuperantur impetu paſsionum, nec vitiorum deiiciuntur impulſu. Idcirco in ſpe, inchoatione, & merito ſunt beati. Iuſtitia nanque eleuat gentem, miſeros verò populos facit peccatum. Secundo, materiales cibi ac potus perducunt hominem ad debitam quantitatem in longum, latum, atque profundum: Sic diuina ſcriptura facit hominem ſpiritaliter in altum creſcere, per contemplationem diuinorum & ſpem cœleſtium præmiorum. Et in latum, per charitatis affectum: quæ vndique ſe extendit, & vſque ad inimicorum amplexum diffunditur. Propter quod deo dixit propheta, Latum mandatum tuum nimis. Et Apoſtolus, Cor, inquit, noſtrum dilatatum eſt. Dilatatur ſiquidem cor humanum, dum charitatis feruore profunditur, omniumq; cupit ſalutem. Et tunc virtutum inſiſtit operibus mente promptiſsima: ſicut hoc ipſum, expertus dixit vir ſanctus, Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilataſti cor meum. Facit quoque ſcriptura animam creſcere in profundum: quia ad ſpiritalem ſoliditatem eam perducit ita, vt conſtans fiat, ſtabilis, ac matura in moribus, omnium vanitatum ac ſimulationum vacuitatem ac leuitatem deteſtans. Quemadmodum Paulus hortatur, Stabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere domini ſemper. Hinc impij ſunt tanquam puluis ante faciem venti quoniam omni tentationum, paſsionum, vitiorũ agitatione hinc inde mouentur: nec mente in deo quieſcunt: ſed inquieti ſunt iugiter. Iuſtus verò quaſi fundamentum æternum. Porro cum homo hoc modo per eruditionem ſcripturæ in ſpiritalem altitudinem, charitatiuam latitudinem, virtuoſam profunditatem excreuit: perfectus cenſetur, & ſpiritaliter plenus ac ſolidus eſt. Quod conſiderauit Ambroſius: Plenitudinem, inquiens, vita iuſti habet: inanes verò ſunt dies impiorum. Idcirco nil vanæ gloriæ, nihil ſiniſtræ intentionis, nihil deteſtandæ hypocriſis in corde reſideat Chriſtiani: ſed recti & ſynceri ſimus in omnibus. Tertio materiales cibus & potus ad naturalem ac debitam qualitatem, puta corpoream fortitudinem, perducunt ac prouehunt hominem: ſic pagina ſancta animam in deo confortat, ſpiritaliter armat, victorioſamq; efficit, in tantum vt vitiorum deiiciat aciem, & dæmonum turbam proſternat: imo & pro creatore, pro fide, pro iuſtitia parata ſit mori. Et hæc omnia facit ſcriptura, nunc cœleſtia præmia pollicendo: vt dum ait ſaluator, Gaudete in illa hora, (Quando videlicet aduerſa multa ac magna patimini) & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo: nunc infernalia ſupplicia comminando: ſicut dum rurſus loquitur Chriſtus, Nolite timere eos, qui corpus occidunt, animam autem non poſſunt occidere: Sed eum timete, qui habet poteſtatem & corpus & animam perdere in gehennam: Nunc animam in dei amore inflammando: ita vt dicat, Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? Nunc Chriſtum & cæteros ſanctos in exemplum hominibus proponendo: ſicut dum ait,

Qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Item Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquens exemplum,vt ſequamini veſtigia eius. Nũc ad aliarum virtutũ exercitia inducendo,atque ad ſpiritalia prælia animando :ſicut dum ait,Non coronatur,niſi qui legitime certauerit. Et denuo, Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. Denique vt ait Apoſtolus,Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata,vtilis eſt ad docendum,ad corripiendum, adarguendum, ad erudiendum in iuſtitia: vt perfectus ſit homo,ad omne opus bonum paratus. Inſuper materiales cibus ac potus alios habent diuerſos effectus in corpore. Nam vires reparant, triſtitiam pellunt, iucunditatem adducunt, floridam faciunt diſpoſitionem in vultu ac membris. *Sic* planè ſcriptura virtutes per negligentiam debilitatas ad priſtinum reducit vigorem, mœrorem inordinatum ac tædium fugat, mentem exhilarat, & renouationem facit internam:vt renouetur quaſi aquilę iuuentus animæ. Propterea ait Hieronymus, Pinguiſsimus eſt ſermo diuinus, omnes in ſe habet delitias, quicquid volueris ex diuino ſermone naſcitur: quemadmodum manna ſecundum vnicuiuſque ſapuit voluntatem. Et Beatus Gregorius quoque teſtatur,*Scriptura*,inquit,ſacra aliquando nobis cibus eſt,aliquando potus. Cibus eſt,enim in locis obſcurioribus,in quibus per expoſitionem quodammodo frangitur,vt maſticanda diglutiatur. Potus verò eſt,in locis apertioribus,quia ibi ſorbetur vt inuenitur. *Sed* & Hugo de ſancto Victore differuit, Nihil,inquiens,in hac vita dulcius ſentitur,nihil auidius ſumitur,nihil mentem a mundi amore ſic ſeparat,nihil ſic animam contra tentationes confortat,nihil hominem ad omne opus bonum & ſanctum laborem ſic excitat & inflammat,vt ſtudium ſacræ ſcripturæ. Hinc in ſcripturis libentiſsime exercitari debemus, & eius intellectui eſt diligentiſsimè inſiſtendum. Præterea vniuerſos effectus prætactos,ſcriptura ſeu liber ſeptem Epiſtolarum Canonicarum,iam exponendarum,ſublimiter parit in anima. *Sunt* enim epiſtolæ iſtæ mirabiliter ſententioſæ,compendioſæ,& inflammatiuæ : à quarum digno præconio deficit mens humana. Vnde in prologo totius ſcripturæ ſanctus fatetur Hieronymus, Iacobus, Petrus,Iohannes,& Iudas ſeptem epiſtolas ediderunt myſticas, & ſuccinctas, breues ſimul & longas:breues in verbis,longas ſententiis:vt rarus ſit,qui in earũ nõ cęcutiat lectione,hoc eſt,à claro & pleno earum intellectu nõ deficiat & ſuccumbat. *Sic* & ſanctus Dionyſius in libro de myſtica theologia allegat beatiſsimũ Barptolomæum Apoſtolũ (quem ibidẽ vocat diuinum) dixiſſe,Quod euangelium correptũ ſit & productũ. Quod tamen glorioſus Dionyſius ibi valde alte exponit. Præterea iſtæ ſeptem epiſtolæ meritò appellantur Canonicæ,tanquam ad ſcripturam canonicam veraciter pertinentes:& propter dignitatem authorum earum, qui omnes fuerunt ſancti,ac diuini apoſtoli. Qui in ſuis ſcriptis à ſpiritu ſancto infallibiliter dirigebantur,propter quod eorum ſcripta ad canonicam ſpectant ſcripturam. Dicuntur quoque Canonicæ,id eſt, regulares: quia in eis reuera ſunt ſaluberrimæ atque certiſsimæ regulæ credendorum & agendorum. Et quanuis propter has rationes etiam Pauli apoſtoli epiſtolæ poſſent dici canonicæ,conuenientius tamen nomen iſtud reſeruatum eſt iſtis epiſtolis:eo, quòd à diuerſis authoribus ſint conſcriptæ:& ita ab vno eorum commune nomen ſortiri nequibant. Idcirco commune aliquod nomẽ fuit eis attribuendum. Nomen vtique venerabile & condignum. Epiſtolæ autem Pauli ab vno ſuo authore & conſcriptore ritè denominantur. Harum itaque ſeptem epiſtolarum expoſitioni nunc intendẽdum eſt diligenter,quantum ſpiritus veritatis, ſuperſuauiſsimus, & adorandus paracletus, præſtare dignabitur.

A EXPOSITIO PRIMI CAP. EPISTOLAE SANCTI IACOBI APOSTOLI. ARTICVLVS I.

IACOBVS DEI ET DOMINI NOSTRI Ieſu Chriſti ſeruus] Iſte eſt IACOBVS, reſpectu alterius Iacobi apoſtoli, MINOR vocatus. Minor inquã vocatione ad apoſtolatũ, nõ ſanctitate & perfectione virtutum. De huius enim Iacobi miranda atq; præcipua ſanctitate, in eius legẽda multa leguntur: & de eo in Actibus apoſtolorũ frequenter fit mentio. Erat ſiquidem primus Hieroſolymitarum Chriſtianorũ epiſcopus eratq; excellentię tantę, vt Paulus dicat apoſtolus, Iacobus, Cephas (qui & Petrus) & Iohannes, qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi, & Barnabę ſocietatis: vt nos in gentibus, ipſi autẽ in circuncifione euãgelizarent. Itaq; Iacobus iſte ſanctiſſimus. Iudæorum cõuerſioni, ac gubernationi ſpecialiter deputatus hanc Iudæis ſcripſit epiſtolam. Et in hac, ſua patet profunda humilitas, quòd. ſ. cum eſſet famoſiſsimæ æſtimationis, & cõſanguineus Chriſti (vtpote qui filius erat ſororis virginis Marię Chriſtiferæ: & primus: vt dictum eſt, Hieroſolymitarum prȩſul) non tamen Chriſti Apoſtolum ſe appellat, ſed SERVVM. Seruũ vtiq;, nõ ſeruitute ſeruilis, ſed filialis timoris. Cui ſeruo in euãgelio dicitur, Euge Act.12.15. Gal.2. Iacobus Chriſti conſanguineus. Matth.25.

B ſerue bone & fidelis, &c. Sic quippe & Chriſtus, quẽ reprimit ſpiritus timoris domini, ſeruus dei ſecundũ aſſumptam naturam vocatur, iuxta illud Eſa. In ſcientia ſua iuſtificabit ipſe ſeruus meus plurimos, & peccatum eorum portabit. Denique Iacobus opportune vocat ſe ſeruũ Chriſti, non apoſtolum: quoniam ſcripſit Iudæis, qui ad ſuperbiam proni erant, & contempſerunt gentiles, atque ex gentilitate cõuerſis ſe præferebant, vt in actib. & in epiſtolis Pauli, pluribus patet locis. Illos ergo volens ſuo exẽplo ad humilitatem inducere, Chriſti ſe nominat ſeruum potius, quàm Apoſtolum. Sic & excellentiſsima atque humillima virgo Maria in ſuis ad ſanctum Ignatium epiſtolis, non genitricem ſe matrem, ſed ancillam Chriſti ſe nuncupat. Quibus exemplis percutitur & damnatur ſuperbia noſtra. Quia ſi aliquid ſublimitatis competit nobis, hoc proni ſumus manifeſtare directe, aut indirecte: explicite, ſiue implicite. Quod vero imperfectionis, vitii, aut vilitatis noſtræ eſt, ſubticemus. ¶ Porro quod ait, [DEI domini noſtri Ieſu Chriſti,] poteſt exponi dupliciter: ſcilicet tranſitiue & intrãſitiue. Poteſt enim ad eandem referri perſonã, vt ſit ſenſus, Iacobus ſeruus Ieſu Chriſti, qui eſt deus & dominus noſter. De quo apud Iohã. legitur. Hic eſt verus deus & vita æterna. Et alibi, Vocabitur nomen eius admirabilis, cõſiliarius, deus, fortis. Poteſt quoque ad diſtinctas perſonas referri. eritque ſenſus, Iacobus ſeruus Chriſti domini noſtri, & dei, id eſt, patris ęterni: cuius Chriſtus eſt filius, cuius & Chriſtus in ſcripturis vocatur, prout Luc.19. Eſa.53. Act.6. Mariæ ad Ignatium epiſtolæ. 1.Ioã.vlt. Eſa.9.

C homo, in quantum plenitudine gratiæ vnctus eſt ab eo. Iuxta illud, in pſalmo, Vnxit te deus, deus tuus oleo lætitiæ. Vnde & in Actibus ait ſacratiſsimus princeps apoſtolorum: Ieſum vnxit deus ſpiritu ſancto & virtute. Et apud Lucam habetur, Reſponſum accepit Simeon à ſpiritu ſancto non viſurum ſe mortẽ, niſi prius videret Chriſtũ domini. Et rurſus apud Luc. vbi recitatur Chriſtus interrogaſſe Apoſtolos, Quem me dicunt homines eſſe? Petrus legitur reſpondiſſe, Chriſtum dei. Inſuper non ſolum à patre vnctus eſt Chriſtus, vt homo, ſed & item à ſpiritu ſancto: ſecundum quod ipſemet proteſtatur, Spiritus domini ſuper me, eo quod vnxerit me. Imo cum opera ſuperbenedictæ trinitatis ad extra ſint indiuiſa, Chriſtus homo à ſeipſo, prout deus eſt, vnctus eſt. Idcirco dum ipſe vocatur Chriſtus dei, nomine dei intellgi poteſt, non ſolum perſona patris, ſed & deus trinitas, ac quælibet increata perſona. Quãuis vſitatius & magis proprie dicatur Chriſtus patris, quàm perſonę alterius. Si exponatur primo modo, tunc per verba iſta deſtruitur hęreſis impiiſsimi Arrii, deitatem Chriſti negantis. Si ſecundo modo, per ea deſtruitur perfidia condemnati Sabellii, qui patris & filii vnam dixit eſſe perſonam. Itaque Iacobus Chriſti ſeruus, non ſeruitute, vt tactum eſt, ſeruilis timoris. De cuiuſmodi ſeruo ait Saluator, Seruus non manet in domo in æternum. ¶ Hic Iacobus ſcribit ac mãdat, imprecatur, & optat [DVODECIM tribubus, quæ ſunt in diſperſione, Salutem.] Ante Babylonicam captiuitatem, captæ erant decem tribus Iſrael ab Aſſyriis, nec interim ſunt reductæ. Poſt captiuitatem autem Babylonicam, tri- Pſal.44. Act.10. Lucæ.2. Luc.10. Eſa.61. Ioan.8.

D bus Iudæ ac Beniamin redierunt in propria, & cum eis tribus Leuitica, vt patet in Eſdra. Quomodo ergo Iacobus ſcribere potuit duodecim tribus Iſrael diſperſis, cum aliquę earum eſſent reductę? certumque eſt quòd non ſcripſit decem tribus remote à Iudæa tranſlatis, incredulis, & vltra montes Caſpios conſtitutis? Et reſpondendum quòd ex decem tribubus aliqui remanſerunt in Iudæa, & crediderunt in Chriſtum. Similiter ex tribu Iuda & Leui ac Beniamin multa milia fuerunt ad Chriſtum conuerſa, vt patet in Actibus, vbi & Lucas euãgeliſta teſtatur, quod etiam multa ſacerdotum turba obediebat fidei. & quod erant in Hieruſalem habitantes Iudæi, viri religioſi, ex omni natione quæ ſub cœlo eſt. Ex quibus plurimi ſunt conuerſi. Qui & paulo poſt Stephano protomartyre lapidato, ſunt ab obſtinatis incredulisq; Iudæis à Hieruſalem pulſi, & per regiones Iudæę atque Samariæ, & per alia loca diuerſa diſperſi. Et qua diſperſione non minorata, ſed aucta fuit euangelica fides, quia diſperſi vndique prędicabant. Hinc & illud habetur, Facta eſt autem in illa die perſecutio magna in eccleſia, quæ erat Hieroſolymis, & omnes diſperſi ſunt per regiones Iudæę & Samariæ, præter apoſtolos. Et qui diſperſi erant, tranſibant euangelizantes verbum dei. Ex præinductis conſtat ineptam eſſe expoſitionem dicentis, Quod Iacobos ſcripſit diſperſis extrà terminum Iudæę, ita vt eis non ſcripſerit qui intra Iudæam erant diſperſi, eò quòd illos potuit verbo docere. Imò dicendum, quòd nõ potuit illos verbo docere, qui per tam diuerſas vrbes, regiones, & diſtantias diſperſi fuerunt. Nec Iacobus iſte legitur paſsim extra Hieruſalem iuiſſe ad prædicandum. Nec ſequitur, Potuit eos verbo informare, ergo non docuit eos ſcripto. Quoniam etſi informatio per verba vocalia efficacior ſit, quàm per verba ſcripta: tamen inſtructio per 4.Reg.25. 1.Eſdrę.1. Act.2.6.8. Act.8.

ſcripta perſeuerantior perhibetur, atq; ad poſteriorum quoque magis manet memoriam. Vnde Paulus E
apoſtolus multos inſtruxit per epiſtolas, quos & ante & poſtea docuit verbis. Iohannes quoque apoſto-
lus ab exilio Patmos reuerſus, ſcripſit euangelium iis quos & quotidianis inſtruxit ſermonibus. Sic &
Act.1. Lucas in exordio Actuum apoſtolorum inſinuat ſe ei actus apoſtolorum euangeliumque ſcripſiſſe, puta
Theophilo, quem & verbis edocuit. Inſuper Marcus ſcripſit euangelium ſuum Romæ, rogatus à fideli
bus ibi: qui non ſolum à Marco, ſed etiam à principe apoſtolorum Petro quotidie edocebantur vocali-
ter. Matthæus etiam Nubianos verbo inſtruxit ac ſcripto. ¶ Itaque diſperſis tribubus mandauit Iaco-
bus iſte [SALVTEM,] videlicet, beatitudinem viæ ac patriæ. Hoc eſt, meritum & perfectum gratię ac
virtutum, & gloriam patriæ. Et quia in diſperſione & tribulatione fuerunt, informationem eorum à
patientia incipit. Diſperſi nanque & afflicti tali inſtructione conſolationeque indigent.

[OMNE gaudium exiſtimate fratres mei, cum in tentationes varias incideritis] Ecce quàm charitatiſ
ua & ſapientialis conſolatio, quàm dulcis & pia, quàm compendioſa efficaxque inſtructio. Spiritales fi-
lios ſuos ac ſubditos vocat humiliter fratres ſuos. Per quod quorundam, in oculis ſuis magnorũ, animo
ſitas reprobatur: qui ſubditos ſuos, aut inferiores aut certe æquales, neſciunt quaſi fratres apprehēdere,
Eccleſ.33. & humili appellatione exprimere. Illud Eccleſiaſtici non aduertentes, Rectorem te poſuerunt, noli
Deut.17. extolli, eſto in illis quaſi vnus ex eis. Curam illorum habe, & ſic conſidera. Hinc in Deuteron. deus prę
cepit de rege, Non eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos. Si igitur regibus & prælatis tam F
prohibitum eſt atque damnabile, ſe ſuper ſubditos ſuos extollere, quanto eſt iniquius damnabiliusq;,
ſi quis ſe eleuet ſuper eos quibus non præeſt, aut ſuper æquales, & potiſsimum ſuper maiores ſuperio-
resq; ſuos? Quod prorſus diabolicum eſt. Itaque fratres mei. Fratres vtiq; conformitate naturæ ſpecifi
cę, ac identitate originalis propagationis humanæ. Fratres quoq; fide & religione, & quia eiuſdē patris
cœleſtis filii adoptiui, atque ad eandem hæreditatem ſupernam vocati. Propter quod quotidie dicimus
Matth.6. Pater noſter qui es in cœlis, adueniat regnũ tuum: hoc eſt, ad cœleſtis regni participationem nos pro-
Pſal.50. uehe, vt ædificentur ex nobis muri cœleſtis ac triumphantis Hieruſalem, & regnum impleatur cœleſte,
Malach.2. Fraterne ergo nos inuicem diligamus: nec vnus alium aſpernetur. Hinc enim ſcriptũ eſt in Malachia
Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? Nunquid nō deus vnus creauit nos? Quare ergo deſpicit
vnuſquiſque fratrem ſuum? Sic ergo ô fratres omne gaudium exiſtimate. i. perfectam iucunditatem iu-
dicate conſiſtere in hoc, cum in diuerſas tentationes incideritis. i. in multas & magnas tribulationes &
aduerſitates veneritis. Quoniam quanuis tribulatio in ſeipſa amara ſit, & pœnalis: tamen multipliciter
Tribulationis vtilitas multa. vtilis eſt, & fructuoſa quàm maxime. Idcirco cum gaudio ſpiritali eſt acceptanda, & ſuſtinēda. Si enim
dei intuitu & amore æquanimiter toleretur, purgat a vitiis, diſponit ad gratiam: eamque auget, & vir-
tutes augmentat, & Chriſto propter nos paſſo patientem conformat. Eſt quoque ſignũ probabile præ- G
Apoc.3. deſtinationis æternæ, & filiationis adoptiuæ, ac dilectionis dei ad hominē, deo teſtāte, Ego quos amo,
arguo & caſtigo. Sed & per eam à futuris eripimur pœnis, & ad beatitudinem pleniorem compendio-
ſius peruenimus. Cum ergo quàm fructuoſiſsimum ac ſaluberrimum ſit in præſenti paterne caſtigari,
multipliciter tribulari, aduerſitatibus exerceri, corripi, & tentari, dummodo patiēter feratur: nonne in-
ſipientiæ & nimiæ imperfectionis, imo inſaniæ eſt iudicium, ꝙ nolumus aduerſitates, correptiones, tē-
tationes, correctiones, libēter ſufferre? Sed ſtatim iraſcimur, indignamur, turbamur, deiicimur: imo vix
pro peccatis & exceſsibus noſtris corripi ac corrigi volumus: cum tamen princeps apoſtolorum in pri-
ma ſua dicat canon. Hæc eſt gratia, ſi propter conſcientiam dei ſuſtinet quis triſtitias, patiens iniuſte.
Quæ enim eſt gratia, ſi peccantes & colaphizati ſuffertis? Si autem benefacientes ſuſtinetis, hæc eſt gra
1.Petr.2. tia apud deum. In hoc enim vocati eſtis. Hæc eſt Chriſtianæ ſapientiæ altitudo, hæc Chriſti doctrina,
In aduerſis, ſicut in omnibus diuitiis, gloriari: ſicque Saluatoris ſectari veſtigia, qui ait in euang. Beati
eſtis, cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malũ aduerſum vos
Matth.5. mentientes propter me: Gaudete in illa hora, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis.
Sic igitur omne gaudium exiſtimate. i. omni gaudio dignum arbitramini, diuerſas tētationes incidere,
Lucæ.6. & eas ęquanimiter ſuſtinere: quia per hoc ſpiritalem conſolationem in via, & plenā fœlicitatem in pa-
tria promeretur, ac obtinet homo: imo, teſte Apoſtolo, Nō ſunt condignę paſsiones huius temporis, ad
futuram gloriā. Etenim futuræ mercedis ac gloriæ comparatione, omnis tribulatio in hac vita eſt mo- H
Rom.8. dicíſsima reputanda. iuxta illud Apoſtoli, Id quod in præſenti eſt momentaneum, & leue tribulationis
2.Cor.2. noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis. Cum ergo infirmi pa-
tiantur ſe vri, ſecari, incidi pro tranſitoria ſanitate: quid eſt quòd aduerſa perpeti dedignamur pro ęter-
na ſalute? Recte itaq; diſſeruit Salomon, Qui impatiēs eſt, operatur ſtultitiā. Deniq; in tribulationibus
maxime pronus eſt deus miſereri & parcere. Quemadmodũ ait, Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiā
Pſal.90. eũ, & glorificabo eum. ¶ Deinde ſubiungitur ratio cur tentationes ſeu tribulationes pro deo, pro fide,
pro iuſtitia ſint cum gaudio perferendæ. [SCIENTES quòd probatio fidei veſtræ]. i. ipſa veſtri perſe-
cutio, tribulatio, ſiue tentatio pro cauſis prætactis, per quam fides veſtra probatur, examinatur, & exer-
cetur: vt pateat an vere & firmiter inſit vobis: & voſipſi probamini, an vere in fide ſitis cōſtātes, & deo
fideliter adhærētes. Quod probatur, inquiritur, & declaratur per hoc, quod nec propter aduerſa fidem
eius relinquitis, neque ab eo vos ſeparatis. Hinc ſcriptum eſt, Tanquam aurum in fornace probauit
Sap.3. electos deus. Dicitur autem deus electos & fidem eorum probare & examinare per aduerſa, nō vt ei in-
noteſcant, ſed vt electi cognoſcant ſeipſos, eorumque virtus & fides aliis ad eorum ædificationem, &
Zach.13. dei honorē pateſcant. Propter quod loquitur deus, Ducam eos per ignem, & vram eos, ſicut vritur ar-
gentum: & probabo eos, ſicut probatur aurũ. Porro per tribulationē æquanimiter toleratā fides & vir
tus hominis probātur. Hoc eſt, à ſummo iudice approbātur, atq; hominibus demōſtrantur, vt eas ſectē

A tur. Sic ergo probatio fidei veſtræ [PATIENTIAM operatur] id eſt, ad habitualem & firmam patientiam vos inducit. Quia ex actibus ſæpe reiteratis habitus generatur. Et ex frequẽtibus patientiis in aduerſis, ſeu patientibus aduerſitatũ tolerationibus frequentatis, generatur in homine patientię virtus, ſeu patiẽtia firma & habitualis. Per quam homo facile ac hilariter patitur, quod ante cũ difficultate & reniſione patiebatur. ¶ Quocirca ſciendum, quod duplex eſt patientia. puta, infuſa, & acquiſita. Et eadem diſtinctio in aliis virtutibus aſsignatur. Eſtq; quæſtio nõ minima, an virtus infuſa & acquiſita circa idẽ obiectum verſantes, ſpecifice diſtinguantur. Patientia autẽ infuſa ineſt omni homini in charitate & gratia exiſtenti. Sed patientia iſta non ſtatim in principio ſui aufert ab homine difficultatem ſuſtinendi aduerſa. Quia virtutes infuſæ non ſtatim tollunt reliquias vitiorum præteritorum. Niſi forſan in magna abundantia & excellẽtia infundantur. Patientia vero acquiſita tollit difficultatẽ ſufferendi aduerſa: quia virtutes acquiſitæ vitiorũ tollunt reliquias. Vnde huiuſmodi virtus à Tullio definitur, quòd ſit habitus, rationi cõſentaneus, in modũ naturæ operans. Atq; vt ait philoſophus, ſignum huiuſmodi virtutis eſt, delectatio fiens in opere. i. delectatio operationi ſuæ annexa. Veruntamen virtutes infuſæ etiã paulatim creſcunt, & perficiuntur. Et tunc excellentius tollunt reliquias vitiorum, videlicet pronitatem ad malũ, inclinationem ad culpam, & debilitatem reſiſtendi peccatis, q̃ virtutes acquiſitæ. Gratia nanq; fortior eſt, q̃ natura. Tunc quoq; maiorem delectationẽ ſibi annexam habet virtus infuſa, quàm acquiſita. Sed

Patientia duplex.

Tullius.

B prę inducto verbo apoſtoli Iacobi, aſſerentis quod probatio patientiã operatur, contrariũ uidetur, quod ad Romanos habetur, vbi dicitur, Tribulatio patiẽtiam operatur patientia autẽ probationem, probatio vero ſpem. Si ergo patientia operatur probationẽ, quomodo probatio operatur patientiam? Sequeretur enim quod eſſet circulatio in cauſis & cauſatis, & idẽ eſſet cauſa ſuiipſius: quoniã quod eſt cauſa cauſæ, eſt cauſa cauſati. Et reſpondendum, quòd in cauſis & cauſatis non eſt circulatio in eodẽ genere cauſæ, ſed vnũ poteſt eſſe cauſa alterius, & ediuerſo in diuerſo genere cauſæ. Quẽadmodum ambulatio eſt cauſa ſanitatis in genere cauſę efficientis: ſanitas vero cauſa eſt ambulationis, in genere cauſę finalis. Sic in propoſito patientia operatur probationem efficienter: Probatio autem formaliter ſumpta, operatur patientiam in genere cauſæ finalis: quia patientia ordinatur ad fidei probationem. Hinc ait Beda, Ideo homo tentatur aduerſis, vt patientiam diſcat: & per eam oſtendere poſsit atq; probare quòd firmam fidẽ futuræ retributionis geſtet in corde. Patientia autẽ operatur probationem, quia cuius patientia vinci nõ poteſt, ille perfectus eſſe probatur. Vnde hoc loco ſubiungitur. [PATIENTIA autẽ opus perfectũ habet.] Porro probatio fidei patientiã operatur, quia hac ratione fideles per patientiã exercẽtur, vt per eã fides eorum, q̃ ſit perfecta, probetur. Sed cũ multę ſint virtutes patiẽtia digniores & perfectiores, videlicet virtutes theologicæ, iuſtitia quoq; & fortitudo, latria atq; prudentia: cur dicitur opus perfectum habere?

Rom. 5.

Beda.

C Reſpondetur, quod multiplici ratione patientia dicitur opus habere perfectũ. Prima & potiſsima ratio eſt, quia per integram & cõſtantem patientiam in aduerſis, præcipue declaratur extirpatio priuati amoris, & aliarum virtutum firmiter radicata ſynceritas. Quod enim homo propter aduerſa impatiens redditur & triſtatur, hinc accidit, quoniã amat ſe in ſe, & nondũ ſpiritaliter mortuus eſt ſibimetipſi, ſeu propriæ volũtati, & naturali inclinationi: ſed adhuc amat honores & cõmoda ſua. Similiter ſi homo ſit veraciter humilis, mitis, timoratus, & fractus, per patientiam maxime declaratur & inueſtigatur. Nempe, ſi quis ſit ficte ſeu apparenter mitis, humilis, fractus: & in camino aduerſitatis ponatur, ſeu tribulationibus exerceatur: protinus interiorem ſuam imperfectionem oſtendit, & per impatientiæ ſuæ impetum ebullit, ſuamq; elationem, iram, infractionem demõſtrat. Quemadmodum ſi mala olla ponatur in igne, mox crepit & exilit. Qui vero inuincibiliter patiens inuenitur, à prędictis vitiis immunis probatur & vere virtuoſus eſſe cognoſcitur, viuẽs deo nõ ſibiipſi. Secunda ratio huius eſt, Quia, vt ſcribit hoc loco Albertus magnus, patiẽtia habet opera ſex ſuo modo perfecta. Primũ eſt, ꝓbatio hominis ac virtutũ ipſius: quia, vt dictum eſt, Patiẽtia operatur probationẽ. Hinc religioſi à ſuperioribus ſuis, & à ſe inuicẽ per quędam aduerſa exerceri conſueuerunt, vt quales ſint cõprobetur ac innoteſcat. Secundum eſt, gaudium ſpiritale, expectatioq; lætitiæ: propter quod in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Vſq; ad tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea erit ei redditio iucũditatis. Et Apoſtolus quoq;, Gloriamur, inquit, in tribolationibus. Per patientiam nanq; meretur homo etiam in pręſenti diuinitus cõſolari. Quemadmodum Paulus

Patientię cõmendatio.

2. Cor. 5.

Albertus.

Eccle. 1.

Roma. 5.

D fatetur, Benedictus deus, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Et iterum, Sicut abũdant paſſiones Chriſti in nobis, ita per Chriſtũ abundat cõſolatio noſtra. Hoc eſt, quod ait Pſalmiſta, Secũdum multitudinẽ dolorum meorum in corde meo, conſolationes tuæ lætificauerunt animã meam. Sed hanc conſolationem quidẽ per impatientiam & murmurationem ſuam auferũt ſibi. Idcirco in Iob ſcribitur, Nunquid grande eſt, vt conſoletur te deus? Sed verba tua praua hoc prohibent. Tertiũ opus eſt, iræ ac rancoris extinctio. Iuxta illud Sapiẽtis, Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens eſt, mitigat ſuſcitatas. Quartũ eſt, paſsionũ ſubiectio, & ſuiipſius ſalubris poſſeſsio: propter quod ait Saluator, In patientia veſtra poſsidebitis animas veſtras. Impatiens quippe ſeipſum nõ poſsidet, ſed à ſua impatientia, ira, triſtitia, turbulẽtia poſsidetur. Patiens autẽ ſe poſsidet, quoniã inferiores vires, & paſsiones ſubiicit rationi. Quintum eſt, ſuiipſius gubernatio circũſpecta. Vnde in prouerb. Qui patiẽs eſt, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens eſt, exaltat ſtultitiã ſuam. Sextum eſt, vitę æternæ adeptio: prout ad Heb. legitur, Patientia vobis neceſſaria eſt, vt voluntatẽ dei facientes, reportetis promiſsionẽ. Hinc ſcriptura patientiam valde commendat. Et patientiam ſemper amplecti & obſeruare debemus, cum Salomon dicat, Melior eſt patiẽs viro forti: & qui dominatur animo ſuo, expugnatore vrbium. Tertia ratio huius eſt, quoniam patiẽtia refrenat triſtitiam. Qua refrenata, refrenantur & ira ac odium. Patiẽtia nanque circa paſsionẽ triſtitię refrenandã verſatur. In tribulatiõibus autẽ & perſecutionibus paſsio quę prima occurrit ſuſtinẽti, eſt triſtitia. Ex qua protinus naſcitur ira, quæ eſt appetitus vltionis de perſequẽte,

2. Cor. 5.
Eodem.
Pſal. 93.
Iob. 15.

Prou. 15.
Lucæ. 21.

Prou. 14.

Hebr. 10.

Prou. 16.

iniuriã irrogante, ſeu offendēte. Deinde oritur odiũ. Qui igitur per patientiã refrenat triſtitiã, amputat E
iram ac odium. Vnde qui de tribulatione ſibi inflicta nõ cõtriſtatur: contra tribulantē nequaquam iraſcitur, nec odit eundem. Sicq; quantum ad hæc, patientia habet opus perfectum. Ideo ſubditur. [VT ſitis perfecti] in omni virtute [ET integri] in recta intentione, & tota mente deo adhærere, ac complace
Pſal. 9. 80. re intendatis, atq; conemini, Et ita cũ propheta cantare poſsitis, Confitebor tibi domine in toto corde
110.36. meo, vtputa intellectu & affectu, ratione & voluntate, actu & intentione. Iſta eſt ſpiritalis interiorq; integritas, qua quis tota mente deo intentus eſt, non partim deo, & partim mundo: vt hi qui deo & mũdo
Matth. 6. cupiunt deſeruire ac cõplacere. Contra quos loquitur Chriſtus, Nemo põt duobus dominis ſeruire. Et
Lucę. 16. rurſus, Nõ poteſtis deo ſeruire & mãmonæ. De quibus Propheta, Diuiſum eſt cor eorũ, nunc interibũt.
Oſee. 10. Sit ergo ſemper tota noſtra intẽtio, & omnis affectio ad deũ, & in deo, videlicet reducta, ſimplificata, fixa, & adunita in eo [IN nullo deficiẽtes] ab executione operũ bonorũ, nec tentationibus, ſuccumbẽtes,
2. Corin. 9. ſed perſeuerãtes vſq; in finẽ. Quemadmodũ monet Apoſtolus, In omnibus ſemper omnẽ ſufficiẽtiam
Eſaiæ. 64. habentes, abundetis in omne opus bonũ. Sed cũ omnes iuſtitiæ noſtræ, Eſaia teſtante, ſint quaſi pannus menſtruatæ, quomodo poſſumus in vita hac in nullo eſſe deficientes? Et reſpondendũ, quod in his quę ſunt de neceſsitate ſalutis, & ſecundũ ſtatum pręſentis peregrinationis, homines virtuoſi dicũtur in nullo
Pſal. 33. lo deficere. Quemadmodum loquitur & propheta, Nihil deeſt timẽtibus deum. Corinthiis quoq; ſcri-
1. Cor. 1. bit apoſt. In omnibus diuites facti eſtis in Chriſto, ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia. Deniq; ſitis perfecti in interiori diſpoſitione, in omni cogitatu & affectione integri, & veraces in verbis, nõ deficiẽtes F
in virtutũ operibus. Rurſus ſitis perfecti in fide, habendo fidẽ cũ rationibus credendorũ, & purificatæ
Rom. 13. mẽtis intelligentia, integri in ſpe, nõ deficiẽtes in charitate Plenitudo enim legis dilectio. Inſuper iſtud cõplexum, vt ſitis perfecti & integri, & cætera, ad totã præinductam exhortationẽ eſt referendum. Propterea nanq; debemus omne gaudium æſtimare, cum in varias inciderimus tentationes: vt ſimus perfecti & integri, in nullo deficientes. ¶ Et quia ad intelligendũ, quàm fructuoſa ſit homini varia tribulatio in præſenti: atq; ad diſcernendum inter bonum & malum, inter verum & falſum, indiget homo illuminatione diuina, ſubiungitur. [SI] pro quia [QVIS] imo quicunq; [VESTRVM indiget ſapientia]. i. diſcretione & intelligentia pertinentium ad ſalutem, ac notitia ſcripturarũ ſeu dono ſapientiæ, quo perguſtum internũ bene ſentit ac iudicat homo de deo. Hac multiplici ſapientia omnes iugiter indigemus: pręſertim in dubiis, arduis, & obſcuris, in quibus quid poſtulem⁹, ſicut oportet, neſcimus. Propter quod
Sapien. 9. ſcriptum eſt, Cogitationes mortalium timidæ, & incertæ prouidentiæ noſtræ. In Iob quoq; fertur, Nos
Iob. 37. quippe inuoluimur tenebris. [POSTVLET à deo.] Omnis enim ſapiẽtia à domino deo eſt, ad quẽ tan-
Eccl. 1. quã ad benigniſsimum patrẽ, infallibilem directorẽ, omnipotentem adiutorẽ, in omni neceſsitate debe
Pſal. 90. mus confugere. Quia non deeſt nec deficit cõfugientibus ad ſe. Iuxta quod in Eccleſiaſt. aſſeritur, Nul- G
Eccl. 2. lus enim ſperauit in domino, & confuſus eſt. Aut quis inuocauit illũ & deſpexit eum? Cum enim teſte philoſopho, natura nõ deficiat in neceſſariis multominus creator, naturæ author, in neceſſariis deficit. [QVI dat omnibus affluenter]. i. liberaliter & abunde. Ipſe etenim abundantia ſuæ pietatis merita ſupplicum excedit & vota. & ſicut infinita eſt bonitas ac opulentia dei: ſic infinita eſt munificẽtia eius. Qui
Dionyſius. (vt diuinus DIONYSIVS docet) per omnem naturæ vultum ſua dona diffundit, nec aliquid exiſtentium ſuæ bonitatis communicatione expers relinquit, & vnicuiq; ſecũdum ſuam capacitatẽ diſpoſitionemq; influit. Omnibus quippe dat dona naturę, neceſſaria vitæ: atq; ad danda dona gratiæ ſemper exhibet ſe paratum: dummodo quod in ſe eſt, faciat homo. Imo quoſdam gratioſiſsime præuenit, & omnẽ gratiæ obicem ac cordis duritiam tollit ab eis, gratiamq; largitur eiſdem: non ſolum ſupra eorũ merita, ſed & contra eorum demerita. ¶ Sed obiici poteſt, quòd multi ſunt pauperes: & in naturalibus etiã defectuoſi, & omni gratiarum carentes chariſmate. Quomodo ergo dat omnibus affluenter: præſertim cũ aliqui moriantur ex fame? Et reſpondendum, quod deus non dat omnibus æque affluẽter. Et quod vnicuiq; dat quelibet munera abundanter: ſed vni hoc, alteri illud. Et tamen omnibus tribuit dona aliqua
Pſal. 144. affluenter in proprio genere, ſuoq; tempore. Quemadmodum ſcriptum eſt, Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. Suo etiam tempore ex rationabili cauſa ſubtrahit dona ſua. Sicut ait
Pſal. 103. Pſalmiſta, Omnia à te expectant, vt des illis eſcam in tempore. Dante te illis colligent aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auertẽte autem te faciem turbabuntur: auferes ſpiritum eorũ, H
& deficient, & in puluerem ſuum reuertentur [ET non improperat.] Nonne deus per Moſen & prophetas filiis Iſrael ſępiſsime improperauit beneficia quę eis impendit? Nonne etiam deus ingratitudinẽ hominum grauiter punit, & quotidie per ſe & ſuos miniſtros reprehendit eos de ingratitudine ſua? Vn
Num. 14. de per Moſen ait de filiis Iſrael, Vſquequo multitudo hæc peſsima nõ credet mihi in omnibus mirabili
Eſaiæ. 1. bus meis, quæ feci coram eo. Et alibi, Filios, inquit, enutriui & exaltaui, ipſi autem ſpreuerũt me. Sic &
2. Reg. 12. in libris Regum impiis regibus Iſraelis legitur improperaſſe, quod eleuauit eos de puluere: & reges cõſtituit populi ſui. Ipſi vero, nequiter egerũt. Imo & per Nathan improperauit regi DAVID beneficia ſua, cum adulterium homicidiumq; feciſſet, Quomod ergo deus non improperat muneratis à ſe, beneficia eis collata? Et reſpondendũ, quod deus quantum eſt ex parte ſuæ bonitatis, inuariabilitatis, ac ſapientiæ, non improperat eis: ſed propter eorum abuſiones atq; demerita facit hoc exigente ſua iuſtitia. Ingra
Matth. 13. tis ergo improperat, gratis vero maiora largitur, prout Chriſtus diſſeruit, Habenti dabitur: ei etiam qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo [ET dabitur ei] ſapientia à deo, ſi fideliter ac perſe-
Lucæ. 19. ueranter petierit. Ideo ſubditur, [POSTVLET autem in fide nihil hæſitans.] Quod ait in fide, referri poteſt ad verbum, poſtulet, & ad participium, hæſitans. Si referatur ad poſtulationem, ſenſus eſt, vt deũ
Fides neceſſaria. roget fideliter, ſecundum veræ fidei directionem. Cum enim fides ſit totius ſpiritalis ædificii fundamentum: oportet in primis vt ſimus firmi in fide, & certi de veritate ipſius. Fides vero eſt interior oculus

A mentis,finem vltimũ,ad quem ordinanda ſunt cætera,ei oſtendens,ipſamq́; dirigens in petendis.Imo
omnes actus noſtri ex fide procedere debent,& ad ſupernaturalẽ beatitudinem,quã fides docet ac mon
ſtrat referri.Præſertim cum ad Romanos ſcribat Apoſtolus,Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Rom.14.
Sic ergo in fide poſtulet deũ,nihil hæſitans.i.de miſericordia dei & gratioſa eius exauditione nihil am-
bigens nec diffidens.Porro ſi referatur ad hæſitationem:ſenſus eſt,vt poſtulet deum, nihil dubitans de
fidei veritate,ſed firmus & certus in ea.Habet ſiquidem fides certitudinẽ adhærentiæ: quamuis non eui
dentiæ.Habet quoq; certitudinẽ ex parte obiecti,videlicet æternæ & infallibilis veritatis,cui innititur:
quamuis non omnifarie ex parte ſubiecti,pura intellectus humani,cuius capacitatem excedunt fidei veri
tates in vita pręſenti.Quotidie ergo,imo omni hora,deum deuotiſsime deprecemur,vt mentem noſtrã Pſal.17.
iugiter illuminare,dirigere,roborare dignetur : cum propheta orantes , Deus meus illumina tenebras Pſal.118.
meas.Et,Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum,& nõ dominetur mei omnis iniuſtitia itemq́;, Pſal.30.
Illuſtra faciem tuam ſuper ſeruum tuum.Beatus etenim homo,quem tu erudieris domine,& de lege tua Pſal.93.
docueris eum.Atq; vt Salomon vbertim teſtatur,dei eſt mentem docere.Vnde & in Prouerb.habetur, Prou.2.
Dominus dat ſapientiam:& ex ore eius ſapientia & prudentia.Nullus itaq; de ſua præſumat peritia,ſed
ſummæ ſapientiæ innitatur directioni. Cum ſcriptum ſit,Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, Prou.3.
& ne innitaris prudentiæ tuæ. Deniq; illuminationem diuinam inuocare oportet cum omni auiditate,
diligentia,atq; inſtantia.Prout Salomon loquitur,Si ſapientiã inuocaueris, & quęſieris eam quaſi pecu Prouer.7.
niam,& quaſi theſauros effoderis eam,tunc ſcientiã dei inuenies.Veruntamen non ſic debemus pro ſa-
pientia deum adorare,vt negligamus à proximis,& prælatis,ac doctoribus informationẽ expetere: ſed
& angelum ſui cuſtodẽ vnuſquiſq; debet quotidie inuocare,vt ſe illuſtrare, dirigere, ac tueri dignetur. Angelus ꝓprius inuocandus.
¶Prætarea quæri poteſt,quomodo debeamus deũ orare in fide,nihil hæſitantes de auditione eius beni
gna,cũ ignoremus an ſimus in charitate & digni amore.Imo præſumptuoſum videtur,vt quis præſup-
ponat ſe exaudiendum à deo,quem tam grauiter,totiesq́; offendit. Et reſpõdendum,quod quæſtio iſta Eccleſ.9.
inquirit,qualiter ſpes noſtra ad deum certitudinem ſortiatur,& qualiter non. Spes quippe dicitur certa
expectatio futurę beatitudinis.Ad quod Thomas reſpondet,quod ſpes certitudinẽ habet ex parte miſe
ricordiæ & omnipotentiæ dei,cui innititur,& ex qua non erit defectus noſtrę ſalutis.Sed ex cõſideratio
ne proprię fragilitatis & diſpoſitionis,habet timorẽ & incertitudinẽ quandã.Vnde ſpes & timor dicun
tur duæ molæ,inter quas quotidie ſpiritaliter moli debemus.Vt cõſideratione diuinæ pietatis confida
mus de meliori:& ex cõſideratione propriæ imperfectiõis labilitatiſq́; vereamur iugiter de peiori,ac de
periculo ſimus ſuſpecti.Vt ſit ſpes mola ſuperior,& timor mola inferior.Sic in ꝓpoſito quãdo oramus, 1.Theſſ.4.
debemus ſine hęſitatione orare ex cõſideratione veritatis,ac pietatis altiſsimi:qui frequẽter in ſcripturis
C ſe promittit exauditurũ orantes,dũmodo ſcilicet orent,ſicut oportet:qui & omnipotẽs,piiſsimus,libe-
raliſsimus,atq; ditiſsimus eſt ad dandũ.Sed ex cõſideratione propriæ diſpoſitionis,inſufficiẽtiæ, imper
fectionis,aut culpæ,bonũ eſt formidare,& cũ timore ac tremore orare.Hinc Beda circa verba præhabi Beda.
ta,poſtulet in fide nihil hæſitans,ait,Hoc eſt,talẽ ſe exhibeat bene viuendo,vt dignus ſit exaudiri,dum
poſtulat.Qui enim meminit ſe non obtẽperaſſe dei præceptis, merito hæſitat. Quoniã ſcriptum eſt, Prou.28.
Qui obturat aurem ſuã ne audiat legem,oratio eius erit execrabilis. Hinc de quibuſdam loquitur deus. Prouer.1.
Tunc inuocabunt me,& non exaudiã. Atq; in libro Iob legitur, Nunquid deus exaudiet vocẽ hypocri Iob.13.
tæ,cũ venerit ſuper eũ anguſtia?[QVI enim hæſitat]de fidei veritate,aut de miſericordia dei[SIMILIS
eſt fluctui maris,qui] fluctus [A VENTO mouetur & circũfertur].i.mente omnino inſtabilis eſt,non fi-
xus in deo.Errores namq;,vitia,& impetus paſsionũ inſtabilem reddunt mentem, & exauditione indi-
gnam:cũ nec ſyncere nec fixe cohæreat deo.Maxime autẽ prætacta hęſitatio de fidei veritate, ac pietate
diuina,eſt euitanda.Hinc ſcriptũ eſt,Impii quaſi mare feruens,quod quieſcere nõ poteſt. In Iob quo- Eſa.57.
q;,Si iniquitatem,quę eſt in manu tua abſtuleris,tunc leuare poteris faciem tuã abſq; macula:& eris ſta Iob.11.
bilis,& non timebis.Et in Pſalmo,Non ſic impii,non ſic.ſed tanquã puluis,quẽ proiicit ventus à facie Pſalm.1.
terræ.Et denuo,In circuitu impii ambulant,Siquidẽ vndique euagãtur.[NON ergo æſtimet homo ille] Pſal.15.
ſic hęſitans[QVOD accipiat aliquid].i.aliquod donũ gratiæ gratumfacientis[A DOMINO]qui natura-
lia & temporalia bona,ac dona gratiæ gratis datæ tribuit bonis & malis,reprobis & electis.Talis ergo Iohan.6.
D quãdiu permanet talis non exauditur,quantũ ad dona pertinentia ad ſalutẽ.Iuxta illud, Scimus quoniã
deus peccatores nõ audit.Qui ſcilicet in peccãdi manent propoſito. Vnde & in Tren.dicitur deo,Nos Trenor.3.
inique egimus,& te ad iracundiã prouocauimus:idcirco tu inexorabilis es. Verũtamẽ ſi talis pœniteat,
ſeq; diſponit ad gratiã,faciẽs quod in ſe eſt:deus clemẽter eũ exaudit.Propter quod rurſus ibidẽ fertur, Trenor.3.
Scrutemur vias noſtras,& quæramus,& reuertamur ad dominũ.Leuemus corda noſtra cũ manibus ad
dominũ in cœlos:quia non repellet in ſempiternũ dominus:quia etſi abiecit,miſerebitur ſecundũ multi
tudinẽ miſericordiæ ſuę.Vt ergo mereamur deſuper exaudiri,ſtudeamus in veritatis cognitione & boni
tatis amore cõſtabiliri,in fide,ſpe, & charitate firmari:in ſalutari ſapiẽtia radicari, ne paſsionibus exagi
tetur cor noſtrũ:nec ſeducamur erroribus,ſed in omni euentu perſeueremus fixi in deo: queadmodum Epheſ.4.
hortatur Apoſtolus,Iã non ſimus paruuli fluctuantes,nec circũueniamur omni vẽto doctrinę,in nequi
tia hominũ,in aſtutia,ad circumuentionẽ erroris. Vnde in Eccleſ.præcipitur,Non ventiles te in omnẽ Eccleſ.5.
ventũ.Eſto firmus in via domini,& in veritate ſenſus tui.Hinc Chriſtus cõparat obedientẽ diuinis prę Matth.7.
ceptis,viro ſapienti,qui ædificauit domũ ſuam ſupra petrã:cuius domum nec venti,nec flumina potue
runt euertere.Inobedientẽ autem cõparat viro ſtulto,qui ædificauit domũ ſuam ſuper arenam:ideo ven
tis atque fluminibus in eã irruentibus cecidit.[VIR duplex animo]qualis eſt hæſitãs [INCONSTANS Duplex animo quis.
eſt in omnibus viis ſuis].i.in cũctis quæ agit,in proſperis & aduerſis,in verbis & factis. Imo & in inte-
riori intẽtione & affectione.Porro duplex animo appellatur omnis hypocrita,& cuius intẽtio nõ eſt re Matth.10.

ſta qui plica doloſitatis ſe operit. Cui cõtrariũ iubet Saluator, Eſtote, inquiens, prudentes, ſicut ſerpẽtes: E
& ſimplices, ſicut columbæ. Eſt enim bona ſimplicitas, colũbina, videlicet per excluſionẽ doli & ſimula-
Matth.6. tionis vocata. Quæ eſt pura & recta intentio. De qua ait Saluator, Si fuerit oculus tuus ſimplex, totũ cor
pus tuum lucidũ erit. Huic bonæ ſimplicitati eſt contraria duplicitas iſta vulpina, quæ eſt praua & dupli-
Matth.6. cata intentio. De qua item loquitur Chriſtus, Si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebro-
ſum erit. Qui taliter duplex eſt animo (vt puta ſimulator & callidus, foris bona ex genere operãs, & ſe iu
ſtũ oſtendere volens, quãuis vero hominibus placere deſiderans) incõſtans eſt in omnibus viis ſuis. Quo-
niã & aduerſis deiicitur, & proſperis vane erigitur. Eſt quoq; mendax & doloſus in verbis. Et talis inter-
terdũ ad horulã vult deo placere, atque poſt vitã hanc cũ Chriſto regnarẽ: & paulopoſt cupit placere ho
minibus, & gaudere cũ ſeculo. Ideo nuſquam virtuti ac ſynceritati iuſtitiæ manet cohærens, ſed leui occa
Eccleſ.1. ſione per diuerſa rapitur vitia. Hinc ſcriptum eſt, Ne acceſſeris ad deũ duplici corde, & ne fueris hypocri
Eccleſ.2. ta in conſpectu hominũ. Itemq;, Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis. Merito igitur ait ſcriptura alia, Simu
Iob.36. latores & callidi pꝛouocãt irã dei. Et Salomon ait, Vir verſutus, odibilis eſt. Et rurſus ſcriptura teſtatur, Vę
Prou.12. peccatori ingredięti terrã duabꝰ viis. Duabus ſiquidẽ viis peccator terrã ingreditur, quãdo foris operatur
quod bonũ videtur, & intus ad propriã laudẽ tẽporaléque cõmodũ intuetur. Cũ ergo tã deteſtãda ſit iſta
duplicitas, eã prorſus abiiciamus, & columbina ſimplicitate corã deo reſplẽdere conemur, ei ſuper omnia,
& cæteris non niſi in ipſo, placere optãtes. Nempe vt iterũ Salomon ait, Abominatio eſt domino omnis F
Prouer.3. illuſor, & cũ ſimplicibus ſermocinatio eius, & idem alibi, Qui recti ſunt, habitabunt in terra, & ſimplices
Prouer.2. permanebunt in ea. Itemque, Sapientes proteget gradientes ſimpliciter. Sic ſanctus Iob fuit vir ſimplex
Eodem. & rectus. Cuius veſtigia imitemur: quia qui ambulat ſimpliciter, ambulat confidenter. Veruntamen eſt &
Iob.1. aſinina ſimplicitas, per excluſionẽ ſapientiæ ac diſcretionis, ſic dicta. Quam vitare oportet, cũ dicat Apo
Prou.10. ſtolus, Nolite pueri effici ſenſibus. Vt ergo à ſimpliciſsimo deo iugiter diligamur, columbina ſimplicitate
ſemper ornemur. [GLORIETVR autem frater humilis] id eſt, corde ſimplex, ſeipſum ſponte humiliãs,
atque ab hominibus ſpretus, oppreſſus, iniuria laceſſitus. [IN exaltatione ſua] id eſt, ex conſideratione &
ſpe ſuæ futuræ felicitatis. qua tanto ſublimior erit in regno cœleſti, quanto profundius ſeipſum modo hu
1.Cor.14. miliarit, & plura aduerſa propter Chriſtũ patienter pertulerit. Nam vt ait vnigenitus dei, Qui ſe humi-
Luc.14.18. liat exaltabitur. In Iob quoque habetur, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Et in Prouerbiis ſcribitur,
Iob.12. Gloriam præcedet humilitas. Ideo princeps apoſtolorum hortatur, Humiliamini ſub potẽti manu dei, vt
Prou.15. vos exaltet in tempore viſitationis. [DIVES autem] glorietur. [IN humilitate ſua] Hoc ſecundum Be
1.Pet.5. dam & gloſam ironice dicitur. Vt ſit ſenſus, Diues ſciat ſe cito humiliandũ, & vilipendendum, atque dam
Lucæ.18. nandum. Iuxta illud, Qui ſe exaltat humiliabitur. Quod intelligẽdũ eſt de diuite terrena inordinate aman
Matt.19. te, ſeu cupido. De cuiuſmodi in euãgelio loquitur dominus, Poſsibilius eſt camelũ per foramẽ acus trãſire, G
Iob.27. q̃ diuitem intrare in regnũ cælorũ. De quo & Iob loquitur, Diues, cũ dormierit, nihil ſecum auferet. Ap-
Pſalm.75. prehendet eũ quaſi aqua inopia. Et itẽ in Pſalm. Nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus ſuis.
Hinc ſubditur [QVONIAM ſicut flos fœni tranſibit] id eſt cito de huius vitæ pꝛoſperitate ac opulẽtia au
Pſalm.36. feretur. Sicut de impiis fertur in Pſal. Quoniã tanq̃ fœnũ, velociter areſcẽt: & queadmodũ holera herba-
rum, cito decidẽt. Deinde expoſuit ſimilitudinẽ iſtã [EXORTVS eſt enim ſol cũ ardore] quẽ efficit radio
rum ſuorũ repercuſsione in terra: præſertim quãdo aſcẽdit in altũ. [ET arefecit fœnũ] .ſ. gramina terræ
[ET flos eius] .ſ. fœni [DECIDIT] ex caloris aduſtione [ET decor vultus eius] .i. pulchritudo viridi-
tatis ſuperficiei fœni [DEPERIIT: ita & diues in itineribus ſuis marceſcet] .i. in actibus ſuis vitioſis pe
ribit. Et dũ foris tẽporali floret proſperitate, carnali voluptate, potẽtia, atq; diuitiis, intus ſpiritaliter ma
Pſalm.25. gis ac magis putreſcit, corrũpitur, & fœdatur, imo ab omni gratiæ ac virtutũ floriditate tabeſcit. Iuxta il
lud, Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in iniquitatibus. Hanc eandẽ ſententiã ſcriptura in multis
Iob.4. cõtinet locis. Scriptũ eſt enim in Iob, Vidi iniquos domino flante periſſe. Itemq;, Laus impiorũ breuis
Iob.20. eſt, & gaudiũ hypocritæ inſtar puncti. Si aſcenderit vſq; ad cœlũ ſuperbia eius, & caput eius nubes teti-
gerit: quaſi ſterquiliniũ in fine perdetur, velut ſomniũ auolans non inuenietur, trãſiet quaſi viſio noctur
Pſalm.72. na. Et in Pſalm. Deiciſti eos dũ alleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationẽ? Subito defecerunt,
Eſa.40. perierũt propter iniquitatẽ ſuam. Hoc eſt quod loquitur Eſa. Et quidẽ neq; ſatus neq; radicatus in terra
Sapien.5. truncus eorũ: repente flauit in eos, & perierunt. Hinc iniqui fatentur, Quid profuit nobis ſuperbia, aut H
quid diuitiarũ iactantia cõtulit nobis? Tranſierunt omnia illa tanquã vmbra, & tanquã nuncius præcu-
Eſa.40. rens, & tanquam nauis pertranſiens fluctuantẽ aquã. Porro præinducto Apoſtoli Iacobi verbo conſo-
nat illud, Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quaſi flos agri, Exiccatũ eſt fœnũ, & cecidit flos, &c.
Veruntamen his obiici poteſt, quia videmus ad oculum multos iniquos vſq; ad decrepitam ſenectutem
Iob.21. viuere, proſperari, & quantũ naturaliter fieri poteſt, vigere. Vnde Iob, Impii viuunt, ſubleuati ſunt, con
fortatiq; diuitiis: ſemen eorum permanet coram eis, propinquorum turba & nepotum in cõſpectu eorũ.
Hiere.12. Domus eorũ ſecuræ ſunt & pacatæ: & non eſt virga dei ſuper illos. Hiere. quoq; ait, Quare via impio-
rum proſperatur, & bene eſt omnibus qui pręuaricantur & inique agunt? Plantaſti eos, & proficiũt. At-
Pſal.143. que in pſal. Quorũ filii ſicut nouellæ plantationes in iuuẽtute ſua. Non eſt ruina maceriæ, neq; trãſitus,
neq; clamor in plateis eorum. Verum hæc omnia facile concordantur, quoniã omnis temporalis proſpe
ritas, quantũcunq; longa appareat, tamen futuræ retributionis reſpectu eſt breuiſsima. Multi quoq; ob
Iob.22. ſcelera ſua ante tempus ſuum de medio ſubtrahuntur. Quemadmodũ ait ſcriptura, Semitam ſæculorum
calcauerunt iniqui, qui ante tempus ſuum ſublati ſunt. Præterea & ſpiritualiter exortus eſt ſol cum ardo
re, id eſt, Chriſtus ſol iuſtitię, iudex cœleſtis rigore ſuæ ſententiæ: arefecitque fœnum quoniã iniquorum
Lucæ.6. proſperitatẽ diſsipat & condemnat. Vnde Lucas, Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationem veſtrã.
Deſpiciamus ergo temporalem proſperitatem, & omnem delectationem illicitam.

A ¶ Proſecutio huius Cap. ab eo loco, [BEATVS vir qui ſuffert tentationem.] ARTIC. II.

Onſequenter ſanctus Apoſt. Iacobus docet, tribulationes vitæ præſentis æquanimiter ſu
ſtinendas, propter earum perpetuam remunerationem [BEATVS vir]. i. fœlix homo eſt iã
in ſpe & in merito [QVI ſuffert tẽtationem]. i. impugnationẽ, tribulationem, afflictionem
ſiue ab inuiſibili, ſiue à viſibili hoſte inflictã, aut ex fomite ſeu ſenſualitatis infectione exor
tam, æquanimiter tolerat, eamq; ſuperat: non ruendo ad impatientiam, iniquũ conſenſum
aut aliam culpã. Et præſertim beatus eſt, qui pro fide atque iuſtitia perſecutionem patitur, nec ſuperatur
[QVONIAM cum probatus fuerit]. i. per aduerſitatũ & impugnationũ victoriam approbatus, & deo acce-
ptus factus, ſeu ſufficienter examinatus & expurgatus [ACCIPIET coronã vitæ]. i. præmiũ eſſentiale, quod
aurea appellatur. Præmiũ quoq; accidẽtale ac ſpeciale, in ſignũ præmiumque victoriæ, quod nũcupatur
aureola, ſi pro iuſtitia pertulerit mortem. De hac corona fertur in Pſal. Poſuiſti in capite eius coronã de
lapide præcioſo. Denique iſtud eſt quod ſpopondit Chriſtus, Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi Pſalm. 20
coronã vitæ. Sic ergo omnipotens deus quos ad modicũ tempus probat, affligit, exercet, in æternum co Apocal. 2.
pioſe remunerat. Propter quod Sap. lib. dicitur, In paucis vexati, in multis bene diſponentur. Quoniam Sapient. 3
deus tẽtauit illos, & inuenit illos dignos ſe. Hinc ſanctus Iob, Probauit me, inquit, tãquam aurum, quod
per ignem tranſit. Et Tobiæ angelus dixit, Quia acceptus eras deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te. Iob. 23.
B Accipiet ergo poſt vitam præſentẽ, cum fuerit plene purgatus, coronã vitæ [QVAM repromiſit deus di-
ligentibus ſe] Quia per angelos ſanctos, per Apoſt. & prophetas promiſit hoc. Imo Chriſtus dei filius, Matt. 5.
deus vere incarnatus ꝓprio ore eã promiſit in euãgelio palã, ac ſæpe. Porro per hoc ꝙ ait: quã repromi
ſit deus diligentib9 ſe, duo innuuntur. Primũ eſt, ꝙ nulla actio nullãque paſsio, ſine charitate, ſit merito-
ria. Tẽtationes autem, & tribulationes meritoriæ ſunt vitæ æternæ, inquantum ex charitate æquanimi-
ter tolerãtur, acceptantur, atque vincũtur. Ideo ait Apoſt. Si tradidero corpus meum ita vt ardeã, chari- 1. Cor. 13.
tatẽ autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Secundũ eſt, quod deus iis quos amplius diligit, frequenter
plures & grauiores tribulationes immittit. Idcirco in aduerſis & tentationibus nequaquam frangamur,
nec puſillanimes efficiamur, nec fatigemur animis noſtris. Imo eas tanquam probabile argumentum di
uinæ dilectionis ad nos, ſuſcipiamus ac ſuperemus, correptiones & correctiones amemus: illud Iudith Iudith. 8.
penſantes, Memores eſſe debemus, quomodo pater noſter Abrahã tentatus eſt, & per multas tribulatio
nes probatus amicus dei effectus. Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moſes, & omnes qui placuerunt deo, per mul-
tas tribulatioes tranſierũt fideles. Qui aũt tẽtationes non ſuſceperunt in timore domini, in impatientia
ſua exterminati ſunt [NEMO cũ tentatur, dicat, quia à deo tentatur] Poſtquã Apoſtolus Iacobus locutus
eſt de tentationibus, quas exterius cauſa probationis patimur: nunc agit de tentationibus quas intus ſua-
C dente diabolo, aut infectione naturæ noſtræ mouente, cauſa deceptionis toleramus. Vnde Beda hic ait Tentatio du
Duplex eſt genus tentationis. Vnũ, quod decipit. Aliud, quod probat. Loquendo de tẽtatione quæ deci- plex.
pit, ſeu intentione fallẽdi inducitur, deus neminẽ tentat. Sed loquendo de tentatione quæ probat, tenta- Geneſ. 22.
uit Abrahã deus. De qua & ait propheta, Proba me domine, & tẽta me. Deniq; ſecundũ Albertum, per Pſalm. 25.
verba prætacta Apoſt. Iacobus remouet quandam dubitationẽ. Dixit enim ſuperius, in tẽtationibus eſſe
gaudendũ. Ex quo aliquis poſſet opinari, vniuerſas tẽtationes nobis immitti à deo. Quod nõ eſt verum
quia, ſecundum gloſam, exteriorem tentationẽ immittit deus ad ſuorum probationem fideliũ. Interiorẽ
vero, qua concupiſcitur quod lege diuina prohibetur, deus non immittit. Porro ſecundum Bedam, per Beda.
verba iam tacta Iacobus illorum deſtruit errorem, qui ſicut bonas tẽtationes, ita & malas dixerũt nobis
diuinitus inſpirari. Eſt autẽ ſecundũ gloſam duplex tentatio. Vna exterior, ſicut paupertas, infirmitas, in
carceratio, & alia quæuis exterior tribulatio. Cuius deus nõ eſt ſolũ permiſſor, ſed etiã author. Tales nan
que afflictiones ſæpe immittit fidelibus pro bono eorũ. Alia eſt tentatio interior: vt praua ſuggeſtio, pra
ua cogitatio, qua furtũ ſeu aliud peccatum concipitur. Cuius deus permiſſor eſt nõ immiſſor ſeu author.
¶ Pro clariori huius textus intelligẽtia quæritur, Cuius ſit tentare: an. ſ. à ſolo tẽtemur diabolo, an etiam Geneſ. 22.
tentet nos deus? Et videtur quod tẽtemur à deo, iuxta illud, Tentauit deus Abraham. In Deut. quoque Deut. 8.
habetur, Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus deus tuus, vt affligeret atque tẽtaret Sapient. 3
Et Sapiens, Deus tentauit iuſtos, & inuenit illos dignos ſe. Atque apud Iohan. Hoc dixit Ieſus tẽtãs eũ Iohan. 6.
D (puta Philippum.) In oppoſitum eſt authoritas Iacobi in præſenti. Præterea ſuper illud Pauli, Ne forte Theſſa. 4.
tentet vos is qui tentat: dicit gloſa. i. diabolus, cuius ſolius officium eſt tẽtare. Ad iſtud Thomas ſuper ſe
cundum Sententiarũ reſpondet, Ad perfectam rationem tẽtationis tria concurrunt. Primum eſt, vt per
tentationẽ alicuius dubii accipiatur cognitio. Secundum, vt hoc ſit à tentante intentum. Tertiũ, vt ipſe-
met tentans cognitionem illius rei accipere velit. Et iſto modo deus non tẽtat, ſed homo tentatur ab ho
mine, & etiã à diabolo. Dicitur autem deus tentare, quãtum ad duo. Primo, vt. ſ. alicuius ignoti cognitio
manifeſtetur, nõ ſibi, ſed aliis. Quod & deus intẽdit, vt patuit in tentatione Abrahæ: quẽ deus tentauit, Geneſ. 22.
vt eius fides & obedientia aliis, ad eorum ædificationem, inſinuarentur. Mundus vero & caro dicuntur
tentare, ſolũ quantum ad primum trium illorum, ad perfectã tentationis rationem cõcurrentium. Quia
ex impugnatione carnis & mundi, manifeſtatur virtus aut imperfectio mẽtis: quãuis nec mũdus: nec ca-
ro intendant hoc. Ipſa ergo impugnatio animæ, ſeu eius virtutis, tentatio dicitur. Hæc autẽ impugnatio
vel eſt à principio intrinſeco, puta a carnis corruptione: & hæc vocatur tentatio carnis. Vel a principio
extrinſeco. & hoc dupliciter. Quia illud extrinſecum aut impugnat per modũ obiecti: & ſic eſt tentatio
à mundo, cuius rebus corda hominum ad peccandum alliciuntur. Vel per modum agentis ipſum trahit
ad peccandum, perſuadendo, terrẽdo, aut blandiendo. & ſic eſt tentatio a diabolo & a mẽbris ipſius. Di
citur autẽ diabolus ſolus tentare, non quod ipſe ſemper ſit immediatus tentator: ſed quia primo tentauit
hominem: Ex qua tentatione conſecutæ ſunt aliæ tentationes. Tamen vt aſſerit Origenes, quanuis non Origenes.

eſſet diabolus, adhuc homines tentarentur cõcupiſcẽtia venereorũ, & alimentorum. Vel dicitur diabo- E
lus ſolus tẽtare: quoniã ei & membris ſuis duntaxat conuenit tentare, cum intentione trahendi ad vitiũ
Vel quia vtitur carne, & rebus mundi tanquã inſtrumentis, ad tentandum hominem. Inſuper in prima
parte Summæ ſuæ loquitur Thomas Tẽtare eſt proprie experimentum de aliquo ſumere, vt. ſ. aliquid
circa ipſum, vel de ipſo ſciatur. Ideo proximus finis tẽtantis eſt cognitio. Ex cognitiõe autẽ poteſt vlte-
rius alius finis intendi, aut bonus aut malus. Diabolus vero talẽ cognitionẽ ſemper refert ad malũ, puta
vt fallat, & noceat. Sicq; propriũ diabolo eſt tentare, quia etſi homo ſic tentet, hoc tamen facit vt ſeruus
diaboli. Dicitur quoque deus tentare, non vt ſciat: ſed vt aliquid faciat ſcire Mũdus autẽ & caro non ni-
ſi inſtrumentaliter ac materialiter tentãt, præbendo occaſionẽ peccandi. Sed homo tentat aliquẽ & be-
ne & male. Bene, dũ quærit eũ cognoſcere vt proſit. Male, dũ quærit eum cognoſcere vt noceat. Verun-
tamẽ per tentationẽ mundi quandoq; intelligitur tẽtatio quę infertur à mundanis & prauis hominibus.
Quãdoque illa, quæ infertur (vt tactũ eſt) à rebus ſeculi huius: puta à diuitiis, delitiis, atque honoribus
eius. His pręmiſsis pręſens textus facile intelligetur Nemo cũ tẽtatur, tentatione interiori, ad fallẽdum
tendẽte, & inclinante ad vitiũ [DICAT quoniã à deo tentatur.] Ita vt deus inclinet, aut cogat eum ad
culpam. [DEVS intentator malorũ eſt]. i. malorũ tentamentorũ non eſt ſuggeſtor, aut author: nec eſt tẽ
tator malorũ ſeu vitiorũ. i. tentatiua cauſa eorum [IPSE enim neminẽ tentat] tentatione ad malũ ordina F
Tentatio actiua & paſſiua. ta. ❡Sed obiici poteſt, quia tentatio tã actiua q̃ paſſiua, ſunt quidã actus, & aliquid poſitiuũ: ergo à deo
ſunt, à quo omnis entitas deriuatur: & in quem omnes effectus (id eſt, actus) tanquam in primũ effectiuũ
principium reducuntur. Et reſpondendũ, quòd omnis effectus & actus, in quãtum eſt ens & aliquid po-
ſitiuum, à Deo ſunt tanquã à prima cauſa. Sed in quãtum habẽt deformitatẽ & obliquitatem peccati, ni
hil ſunt & ſola priuatio: nec habẽt cauſam efficiẽtem, ſed deficiẽtem: videlicet voluntatem creatã vt de-
fectiuam, quemadmodum claudicatio, in quantum eſt ambulatio quædã eſt à virtute motiua & progreſ
1. Timo. 6. ſiua. Deformitas autẽ huiuſmodi ambulationis eſt à tibiæ indiſpoſitiõe. [VNVſquiſque vero tentatur à
Auguſt. concupiſcentia ſua]. i. ab inordinata cupiditate ſeu priuato amore. Nam radix omnium malorũ eſt cupi-
ditas. i. improbus amor ſui: pro quo cõcupiſcẽtia hoc loco accipitur. De quo amore aſſerit Auguſtinus,
ꝙ ſit omnium vitiorum origo. Quemadmodũ amor dei eſt omnis boni principium, omnis. ſ. meritorii
actus. Vnde amor ſui creſcẽs vſque ad cõtemptum dei ciuitatem efficit Babylonis: quæ eſt eccleſia mali-
gnantiũ, & regnũ diaboli. Quemadmodũ amor dei creſcẽs vſque ad contemptũ ſui conſtituit ciuitatem
Hieruſalem: quæ eſt eccleſia dei viuẽtis, & regnum Chriſti. Ab hac ergo cõcupiſcẽtia tentatur. i. radicali
ter impugnatur, quicunque tẽtatur: quia ab ea inclinatur & mouetur ad diuerſa peccata. Non tamen per
verba hęc excludit Apoſtolus Iacobus tentationem diaboli: quia frequenter diabolus actuat, ſeu excitat
cõcupiſcẽtiam iſtam in homine, & per eam tẽtat eũdem. Tẽtatur ergo vnuſquiſque à concupiſcẽtia [AB- G
ſtractus]. i. à recto ſalutis itinere, & vero rationis iudicio [ET illectus]. i. ad culpã attractus. [DEINDE
concupiſcẽtia cum cõceperit]. i. ad cõſenſum perduxerit [PARIT peccatum]. i. reum facit Tũc enim eſt
mortale peccatum interius, cum plenus adeſt conſenſus de aliquo concupito contra præceptum. [PEC-
catum vero cum cõſummatum fuerit]. i. foris ad effectum perductum, ita, ꝙ ex conſenſu itur in opus [GE
.21. nerat mortem] quia inducit ad cõſuetudinem vitioſam & obſtinationem. Deinde ad damnationem æter
nam, quę eſt mors ſecunda grauiſſima. Vnde quod ait, Generat mortem, non eſt ſic intelligendum, quaſi
...atio meri- in ſolo exteriori opere cõſiſtat peccatũ mortale. cũ in interiori cogitatione & affectione deliberatę ratio
i & demeri nis cõſenſum habẽte, ſit culpa mortalis. Imo ratio meriti atq; demeriti in opere exteriori, depẽdet ab in
ti. teriori. Sed ideo dicit ſic, quia in opere exteriori magis apparet deformitas vitii, & culpa augetur, ac pra-
ua cõſuetudo incurritur. Itaq; in verbis pręhabitis inſinuatur proceſſus humanę tẽtationis. Nam primo
cõcupiſcẽtia oritur, per quam incipit homo abſtrahi à vero & bono. Deinde concupiſcentiæ delectatio
quędam coniungitur, per quam homo in malũ illicitur: tũc tamen ſtat adhuc in terminis peccati venia-
lis. Deinde cõcupiſcentię & delectationi cõſenſus deliberatus adiicitur: & tunc eſt peccatum mortale, ex
Beda. quo ad opus proceditur, & reiteratio frequẽs ſeu cõſuetudo inde conſequitur. Hinc loquitur Beda. Tri-
bus modis tẽtatio agitur: Suggeſtione, delectatione, cõſenſu. Suggeſtione hoſtis, delectatione aut etiam
cõſenſu noſtræ fragilitatis, conſenſu cordis. Quod ſi hoſte ſuggerente nec delectamur, nec conſentim⁹
tẽtatio nobis ad victoriã prouenit. Si vero ad hoſtis ſuggeſtionẽ paulatim à recta intẽtione abſtrahi, at- H
que in vitiũ incipimus illici, delectãdo offendimus: ſed nondũ lapſum mortis incurrimus. Quod ſi pec
cati in corde concepti delectationem ſequatur partus prauæ actionis, aut certe cõſenſus, mortis rei effici
mur. Hoc quoq; pẽſandũ, quia vt dicũt doctores, nõ ſolum plenus conſenſus in opus, ſed & cõſenſus in
Prouer. 4 delectationẽ prohibitã, eſt mortalis. [NOLITE itaq; errare fratres mei dilectiſsimi] per vitiorum abru-
Sapient. 5. pta, per errorũ & falſitatũ ac perfidiarũ obſcura (via enim impiorũ tenebroſa, neſciunt vbi corruunt) ne
ſero pœnitẽtes, dicatis illud Sapientiæ, Errauimus a via veritatis, & iuſtitiæ lumen nõ luxit nobis, & ſol
An tentatio intelligẽtię nõ eſt ortus nobis. ❡Circa pręhabita quęritur, an tẽtatio ſit appetẽda? Reſpondet Albertus,
ſit appeten- Quædam in ſua ratione circũuolutam habẽt malitiam, vt furtum, quæ nequaquam ſunt appetẽda. Alia
da. ſunt quæ nominata, ſtatim habent circũuolutam bonitatem: vt eſſe ſapientem, & virtute præditum. quę
ſimpliciter, & abſque additione ſunt appetenda. Alia ſunt, quæ de ſe non ſunt appetibilia, cum ſint quæ
dam mala pœnalia: tamen per cõparationem ad finem ſunt appetenda, vt potio amara. Cũ ergo tentatio
nes per ſe ordinẽtur ab hoſte ad hominis deceptionẽ, per accidens vero ordinentur ad tentati ſalutem,
ex hoc quod dei gratia auxiliante vincuntur: idcirco tẽtari non eſt ſimpliciter cupiendum, ſed tentari &
vincere ſimul ſumptum. Verum quia cõſiderata noſtra fragilitate victoria eſt incerta, tentatio ſecurius
fugitur, quam optatur. ❡Et ſi obiiciatur, quia, vt Iacobus ait apoſtolus, omne gaudium exiſtimare de-
bemus, cum in diuerſas inciderimus tentationes: ergo ſunt appetendæ. Præſertim quia (vt dictum eſt)

A ſunt valde multipliciter fructuoſæ. Reſpondetur, ꝙ Iacobus loquitur de tentatione tribulationum, ad quarũ patientiam exhortatur, quia non niſi per patientiam eas poſſumus ſuperare. Ideo gaudium & fructuoſitas non ſunt de talibus tribulationibus & tentationibus, ſecundũ ſe: ſed magis de patiẽtia, qua vincuntur. Præterea huic rationi concordat reſponſio Thomę ſuper ſecundum Sententiarum, dicentis, Cũ bonũ ſit obiectum voluntatis ac deſiderii, eo modo aliquid eſt volendum, quo bonum. Inter bona autem aliquid inuenitur, quod eſt bonũ ſimpliciter & per ſe: ſicut ſunt bona honeſta, puta virtutes. Quæ tanquam fines aliorum, ſui gratia appetuntur: quãuis in aliud ducãt. Quia in omnibus honeſtis vtilitas honeſtati coincidit, niſi in vltimo, ꝙ eſt finis finium: quod propter ſe tantum eſt appetẽdum. Aliquid vero eſt, quod in ſe bonitatẽ non habet vnde appetatur, ſi abſolute conſideretur: ſed ſecũdum ordinem ad finem, bonitatem quandã ſortitur, quæ vtilitas nominatur. Et ſunt propter aliud appetenda, vt ſectio mẽbri propter ſanitatem. Porro ad finem conſequendum contingit aliquid dupliciter ordinari, per ſe. ſ. & per accidens. Per ſe dico, quod quantum in ſe eſt, in finem debitum eſt ductiuum. Per accidens autem, ꝙ quantum in ſe eſt, in aliud duceret: ſed ex concurſu alterius cauſæ, ducit in debitum finem. Sicut qui comedit venenum, vt moriatur, & contingit ex hoc ſanitas. Cum ergo cauſa per accidens non ſit proportionata ad effectum, ſed ſolum cauſa per ſe: idcirco ex ordine ad finẽ qui eſt per accidẽs, non eſt aliquod bonũ, aut appetibile, ſimpliciter acceptũ: ſed ſolũ concurrentibus oĩbus quæ ad hũc finem determinãt. Determin i. dirigũt terminum.

B Dico igitur, quod tentatio per ſe ordinata eſt ad hominis perditionem, ad ſalutem vero non ordinatur niſi per accidens. ſ. ex hoc, ꝙ homo eam vincit auxilio gratiæ dei. Ideo tentari non eſt ſimpliciter appetendum, ſed tentari & vincere ſimul acceptum. Sed quoniam propter noſtram fragilitatẽ victoria valde eſt dubia, ſecurius fugienda eſt tentatio, quàm optanda. Inſuper iſtis reſponſionibus aliquid videtur eſſe addendũ. Quia vt tactũ eſt, duplex eſt genus tentationis: vnũ quod probat, aliud quod fallit. Quorum primũ eſt à deo, & ad hominis ordinatur ſalutẽ. Aliud à diabolo & mẽbris ipſius, ordinaturque ad tentati ſeductionẽ. Rurſus ſicut præhabitũ eſt, duplex eſt tentatio, puta exterior, vt eſt corporalis afflictio: cuius deus nõ ſolũ eſt permiſſor, ſed etiã actor. Eſt quoque tẽtatio interior, ad culpam inclinãs, ſeu ordinata: cuius deus permiſſor eſt, nõ immiſſor. Conſtat itaque præinductas reſponſiones non eſſe prolatas, niſi de tẽtatione hoſtis ad fallendũ tendẽte. Remanet igitur quęſtio, an tentatio quæ eſt ex vel à deo atq; exterior, tendens ad probationem & ſalutem, ſit appetenda? Ad quod reſpondendum, ꝙ appetenda eſt eo modo, quo medicina amara & afflictiua appetitur propter ſanitatẽ & delectationem. Eſtq; appetẽda cũ duplici circunſpectione. vtpote, conſiderata propria fragilitate & defectuoſitate: ne homo in viribus ſuis cõfidat. Et pręſuppoſito adiutorio gratię dei: in quo ſpes tota figatur. Et hoc modo, etiã tentationes hoſtiles appeti poſſunt. Veruntamẽ obſeruandũ quod aliquid eſt appetibile vni, quod nõ eſt appetibile

Duplex tentatio.

An tentat. ſit appetẽ

C alteri: propter diuerſam eorũ diſpoſitionem. Perfecti ergo, & etiam digne proficientes, ſecurius poſſunt tentationes appetere, cum circunſpectionibus memoratis, quàm incipientes & imperfecti. Et de hoc in Vitis patrum multa habentur exempla. Amplius quęritur, an tentatio quæ eſt ab hoſte, ſit peccatum: ar etiam tentatio quæ eſt à mũdo, & item, an omnis tentatio à carne ſeu carnis, peccatum ſit? Ad hæc T mas ſuper ſecundum reſpondet, Peccatum vnius non conſiſtit in actu alterius, ſed in proprio actu. Pr pter quod in Ezechiele legitur, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. In tentatione autem carnis ip appetitus illicitus, ſecundum quem tentari quis dicitur, eſt actus eius qui tentatur. Non enim ſola carc concupiſcit, ſed coniunctum. videlicet homo. Ideo talis tentatio eſt peccatũ in eo qui tentatur. Siquidem motus concupiſcibilis, in illicitũ tendens, tentatio carnis eſt. Tentatio autem quæ eſt à mũdo, vel ab hoſte, eſt à principio extrinſeco, vnde actus nõ pertinet ad tentatũ, ſed paſsio tantum. Propter hoc non eſt peccatũ in tali tentatione, niſi per delectationẽ ſiue cõſenſum: quia tunc tentatus incipit cooperari tentanti. Præterea, iuxta Thomã, diabolus poteſt imprimere vim imaginatiuã dupliciter. Vtpote aliqua ſenſibilia exterius repræſentando, & ipſam vim imaginatiuã intus turbando ac alterando. Idcirco ſecundũ modũ quo imprimit in nos, tentare nos dicitur. Hæc tamen impreſsio nõ habet rationẽ peccati: cũ non ſit in appetitu, ſed in apprehenſione duntaxat. Et tamen tendens in culpã, quantũ eſt de intentione tentantis. Hoc quoque penſandũ, quia, vt Thomas adiungit, motus concupiſcibilis poteſt dupliciter in nobis inſurgere. Primo ex qualitate organi, ſicut corpore calefacto, inſurgit motus libidinis, abſque aliqua

Imaginatiu vis bifariam imprimitur.

D imaginatione. Et iſte motus eſt pure naturalis, nec rationem peccati habens. Et hunc motũ poteſt diabolus ex ſua poteſtate in nobis cauſare, niſi diuina cohibeatur virtute. Secundo ex apprehenſione alicuius delectabilis. Et ex parte illa appetitus habet aliquam libertatem in homine, ſecundũ quod poteſt obedire imperio rationis: ſicque in concupiſcibili poteſt eſſe peccatũ. Sed hunc motũ diabolus extorquere nõ poteſt. Hęc dicta ſunt pro pleno huius loci intellectu: quia materia practica eſt, & ſalubris. At vero ſicut nonnulli errauerunt, dicendo, interiores tẽtationes ad vitia inclinãtes, eſſe à deo: ſic alii, vt Pelagiani hæretici, errabant, dicẽtes, Opera meritoria eſſe à nobiſipſis, ita, quod ſine gratia poſſet homo eſſe virtute præditus, & deo acceptus, ac vitam promereri æternam. Dicebãt enim, A deo habemus quod ſumus, à nobiſipſis quod iuſti ſumus. Cõtra hos ſubdit apoſtolus Iacobus ¶ [OMNE datum optimum, & omne donũ perfectũ de ſurſum eſt, deſcendens à patre luminum] Certum eſt apud philoſophos, omne quod citra deũ eſt, à deo fluxiſſe: mediate, vel immediate, Ariſtotele proteſtãte, Ab hoc ente omnibus cõmunicatũ eſt eſſe & viuere. atque authore libri de cauſis, Omnis cauſa primaria plus influit quàm quęcũque cauſa ſecũda. Veruntamen aliter dicũt ſancti Theologi, virtutes & actiones meritorias eſſe à deo, quàm philoſophi. Quia philoſophi dixerũt hominẽ naturali poteſtate & propria ratione poſſe virtutes acquirere, & fœlicitatẽ mereri. Quod quãuis verũ ſit aliquo mõ de virtutibus naturalibus, politicis, in beatitudine naturali, Theologi tamen affirmant hominẽ (quia ad ſupernaturalẽ beatitudinem eſt creatus) indigere gratia gratum faciente, virtutibusque infuſis ſupernaturalibus, ac Theologicis. Et inſuper actuali

DOMIN. 4. poſt paſcha Epiſtolã

Ariſtot.

motione ſpiritus ſancti in omni meritorio actu:vt ſic media correſpōdeant fini. Quāuis itaq; per datum E
optimū,poſſunt intelligi naturalia dona ſuprema,in intellectualibꝰ creaturis,vt ſunt memoria, intelle
ctus volūtas:in quibus ſupergloriſsimę trinitatis imago relucet in homine:per donū vero perfectum,do
na ſupernaturalia,gratuita, & infuſa,ac meritoria opera:quę omnia immediate deſcendūt cauſantur, de
pendēt à deo:Poſſunt tamen per datū optimū intelligi dona ſupernaturalia,& infuſa, gratię gratis datę,
1.Cor.12. bonis & malis cōmunia:vt ſunt gratia prophetię,genera linguarū, ſermo ſapientiæ,ſermo ſcientiæ,&c.
De quibus Corinthiis ſcribit Apoſt. Per dona vero perfecta, dona gratię gratū faciētis,virtutes infuſæ,
dona & fructus ſpūs,ac beatitudinis vię. Nihilominus omnia iſta intelligi poſſunt per data optima : &
per dona perfecta,intelligēda erunt dona gloriæ,dotes animę & corporis glorificati, & quicquid ad cœ
Eſaiæ.64. leſtis beatitudinis plenitudinē ſpectat:quæ vere eſt ſtatus omniū bonorum aggregatione perfectus. De
1.Cor.2. quibus Eſa.& Paulus fatētur, Oculus nō vidit, nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt,quæ
prępar auit deus diligētibus ſe. Porro per patrē luminū intelligi poteſt pater ęternus,à quo lumē ſibi coę
ternū,vnigenitus filius eius,inuariabiliter oritur. A patre quoq;,& filio tanquā ab vno fonte,ac æterna-
li principio oritur ſpiritus ſanctus, [illegible] filioque ęqualis. Nec tamen filius & ſpiritus ſanctus ſunt duo lu
mina,imò tota ſuperdigniſsima,ſup[illegible]ſſentialis & incōpræhenſibilis trinitas, vnū eſt lumen,ſicut & v-
na eſſentia. Ideo pater ęternus dicitur pater luminū,quippe qui ſit,increati luminis,& omnis lucis crea-
Matth.6. tæ,principiū. Aptius tamē hoc locō per patrem luminū inteligitur deus trinitas vniuerſorū creator, cui F
Deute.32 quotidie dicimus, Pater noſter qui in cœlis. De quo in Deut.habetur, Nonne ipſe eſt pater tuus,qui poſ
ſedit te,& fecit,& creauit te? De quo Eſa. Et nūc pater noſter es tu,nos vero lutū. Cui & Helui Iob 34
Eſa.64. locutus eſt, Pater mi ne deſinas ab homine iniquitatis,qui addit ſuper peccata ſua blaſphemiā. Denique
huic verbo apo. Iacobi conſonat illud Ioan.3. Nō poteſt hō accipere quicquā,niſi fuerit ei datū de cœlo
Et quod loquitur Paul. Quid habes,quod nō accepiſti?[APVD quē non eſt tranſmutatio] Quia omni-
moda incōmutabilitas,quæ eſt plena immortalitas,cōpetit deo:cū ſit purus actus, in quo nec eſt potētia
limitans,nec differētia cōtrahēs,neq; materia vſquā coartās,vt in Metaphyſica ſua ſapientiſsime docet
Malach.3 Philoſophus. Et proclus Platonicus in elemētatione ſua theologica ſubtiliſsime probat hoc. Vnde Mal.
Num.23. conteſtatur, Ego dominus & nō mutor. Quod Balaam quoq; aſtruit loquēs, Non eſt deus quaſi homo
Boetius. vt mentiatur:nec vt filius hominis,vt mutetur. Et ſicut contingētia,variabilia,corporalia,inuariabiliter
intelligit: ita & immutabilis permanēs,omnia operatur. Sicut ait Boetius, O qui perpetua mundū ratio
Iohan.5. ne gubernas, Tēpus ab æuo Ire iubes,ſtabiliſque manēs,das cuncta moueri. Quod & primo Timæi diſ
ſeruit Plato. Propter quod aſſerit veritas, Pater meus vſque modo operatur,& ego operor.[NEC viciſ-
ſitudinis obumbratio] Id eſt alicuius ſucceſsionis obſcuratio. Quia in ſuperſimpliciſsimo deo ſunt peni
tus idē eſſentia,poteſtas,& actio:ſeu eſſe,poſſe,& agere. Et ipſe vnico,ſimpliciſsimo,& æterno actu in- G
telligit, & vult ac diſponit vniuerſa,& ſingula in ſeipſo. Vnde & eius mēſura eſt ęternitas,quæ eſt inter-
minabilis vita,tota ſimul perfecta poſſeſsio.[VOLuntarie genuit nos verbo veritatis.] Hoc multipliciter
teſt exponi. Primo quod pater per vnigenitū ſuū nos condidit:iuxta illud Iohānis, Oīa per ipſum fa-
a ſunt. Vnde Apoſtolus, Ex ipſo,inquit,& per ipſum,& in ipſo ſunt omnia. Generatio autē in ſcriptu
is interdū pro creatione accipitur. Vt vbi legitur, Iſtę ſunt generatiōes cœli & terrę in die quādo creatæ
ſunt. Secundo,ꝙ deus trinitas ſpiritaliter regenerauit nos.i ab erroribus & peccatis,ad eſſe gratiæ ac vir
tutū,deduxit nos verbo veritatis,hoc eſt,per doctrinā euangelicæ prædicationis. quod fecit per Chriſti
.Cor.4. diſcipulos,quēadmodū Paulus ſcribit Corint. In Chriſto per euangeliū ego vos genui. Atq; ad Galat.
Galat.4. Filioli,ait,mei quos iterū parturio,donec formetur Chriſtus in vobis. Tertio,ꝙ deus per ſacramentum
baptiſmi ſub debita forma verborū,ſpiritaliter nos regenerauit. Accedit ſiquidem verbū ad elementum,
Iohan.3. & fit ſacramentum. Hinc Chriſtus, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpirituſancto,non poteſt introire
Ephe.5. in regnum dei. Ad Epheſios quoque ait Apoſt. Chriſtus dilexit eccleſiā,mundans illam lauacro aquæ in
verbo vitæ. Denique cum ſacramentū pœnitentiæ ſit ſecunda.poſt naufragiū , tabula regenerans:ita fit
etiam quotidie in pœnitentiæ ſacramento. Et quoniā Chriſtus verbū patris incarnatum inſtituit ſacra-
mēta euengelicę legis,intelligi poteſt,ꝙ pater verbo veritatis.i.per verbū ſuum æternū & increatum ꝙ
Oſee.13. eſt veritas ipſa,præfatis nos modis regenerauit. Hæc autem fecit deus voluntarie non coacte,aut neceſ-
Epheſ.1. ſitate naturæ,ſicut per Oſee teſtatur, Diligam eos ſpontaneē. Et teſte Apoſtolo,,Deus operatur omnia H
ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Per quod refutatur error quorundam philiſophorum,& hæretico-
rum,qui aſſeruerunt proceſsionem creaturarum à creatore,eſſe naturalē emicationem ac emanationem
Plato. non liberam. Contra quos etiā Plato ait in in primo Timęi, Optimus erat deus. Porro ab optimo longe
relegata eſt omnis inuidia. Voluit ergo deꝰ omnia ſuæ bonitatis,aut beatitudinis eſſe participia:quā quiſ
dem dei voluntatem, ſi quis rerum principiū dixerit,recte eum putare conſentiam. Sic ergo nos genuit
[VT ſimus initium aliquod creaturæ eius].i.inter corporales ipſius creaturas habeamus primatum, qui
Geneſ.2. bus nō ſolū per dona gratiæ,imo & per dona naturę pręferimur. Propter quod dixit deus, Faciamus ho
minē ad imaginē & ſimilitudinem noſtram:& pręſit piſcibus maris,& volatilibus cœli,& beſtiis terrę,
Deuter.4 vniuerſæq; creaturæ. Moſes quoq;, Solē & lunā & omnia aſtra creauit deus in miniſteriū cūctis gētibus.
Porro per dona gratię Chriſtiani cæteris oībus mundi hominibus incomparabiliter præferuntur : cum
Roma.2. ſint adoptiui filii dei,& eius hæredes,& Chriſti membra ac cohæredes. Et ipſi ſoli ſunt in ſtatu ſalutis,
Deuter.4 cæteri oēs in ſtatu dānationis:ſuntque membra,filii, ac miniſtri diaboli. Propter quod loquitur Moſes
de excellentia populi Iſraelitici,ad deum tunc pertinentis, dicendo, Non eſt alia natio tam grandis. I-
Eodem. temque, Quæ eſt gens vna in terra ſic inclita,&c. Nunc multo pæclarius dici poteſt de populo veraci-
1.Petri.2. ter Chriſtiano,de quo princeps apoſtolorum teſtatur, Vos genus electum,regale ſacerdotium, gens ſan
Pſal.48. cta,populus acquiſitiōis. Sed proh dolor,homo cū in honore eſſet, nō intellexit:& multi Chriſtianorū

A gentilibus deterius viuunt. Poſtremo pro eo, quod hic dicitur, Vt ſimus initium aliquod creaturæ eius:
alia litera cõtinet, Vt ſimus primitiæ creaturarũ eius. Primitias nanque frugũ & animaliũ iuſsit lex do-
mino cõſecrari.i.optima quæq; in frugibus ac animãtibus. Ita & deus verbo veritatis nos genuit, vt in-
ter omnes homines ſcimus optimus populus eius. [SCITIS fratres mei dilectiſsimi].i.notum vobis eſt
vniuerſa quę ſcribo eſſe veriſsima, quia ſcitis apoſtolos primitias accepiſſe ſpiritus ſancti. Veruntamen
non ſufficit vobis hoc ſcire. Ideo ſubditur, [SIT autem omnis homo velox ad audiendum] verba ſalutis Lucæ.11.
Beati enim qui audiunt verbum dei, & cuſtodiũt illud. Et, Qui ex deo eſt, verba dei audit. Idcirco vt in Iohan.8.
Eccle. dicitur, Auris bona cum omni cõcupiſcẽtia audiet ſapientiam [TARDVS autem ad loquendum] Eccle.3.
Quia hoc ſapientiæ ſignũ eſt, eo ꝙ Salomone teſtãte, In multiloquio non deſit peccatum. Atque idẽ ali- Prouer.10.
bi, Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus, ſapiẽs differt & reſeruat in poſterum. Et denuo, Vidiſti aliquẽ Prou. 29.
velocẽ ad loquendũ, ſtultitia magis ſperanda eſt, quàm illius correctio. In Eccleſiaſt. quoque ſequitur, Prou. 29.
Qui multis vtitur verbis, lædit animã ſuam. Veruntamẽ in omnibus iſtis neceſſaria valde eſt diſcretio, Eccle. 20.
vt ſit homo quantũ in ſe eſt, velox ad audiendum, & tardus ad loquendum: quod tamen ad iuniores ac
ſubditos, & indoctos potiſsime pertinet. Nihilominꝰ cauſa rationabili exigẽte, ſit homo velox ad loquẽ-
dũ: præſertim qui præeſt, dum fraterna correptio aut iuſta correctio ſunt delinquentibus impendendæ.
Dum etiã proximus indiget informatiõe, aut reuocatione à culpa, atque periculis quibus appropinquat Eccle.2.
B Ideò Salomon dixit, Tẽpus loquẽdi & tempus tacendi eſt. Atque in Eccleſiaſt. dicitur, Eſt tacẽs, qui in- Eccl.20.
uenitur ſapiens eſt autẽ tacens nõ habens ſenſum loquelæ: & eſt tacens ſciens tempus aptum. Homo ſa- Prouer.11
piens tacebit vſq; ad tẽpus: Laſciuus & imprudens non ſeruabit tẽpus. Sic & iuniores, ac ſubditi, & in-
docti, dũ ex ignorãtia ſibi periculũ vident inſtare, mox ſeniores, ſapiẽtiores & ſuperiores ſuos debent in-
terrogare, & eos cũ omni reuerentia, ac auiditate audire: iuxta illud, In multitudine presbyterorum pru- Eccl. 64.
dentium ſta, & ſapientię illorũ ex corde coniungere. Hinc alibi dicitur: Non te prætereat narratio ſenio- Eccle.8.
rum. Denique ꝗ ſalubre eſt verba ſalutis audire, tam periculoſum eſt, verba audire vana, ſcurrilia, detra-
ctoria, & iniqua: quę mentẽ maculant audientis, ſi ea libenter audierit, aut eis conſenſerit. A talibus er-
go verbis auertatur auditus, ſi fieri poteſt, atq; ad minus ratio ea deteſtetur. Ideo ait ſcriptura: Sepi aures Eccle.28.
tuas ſpinis, & noli audire linguã. Propheta quoq; locutus eſt deo, Narrauerunt mihi iniqui fabulatiões Pſal. 118.
ſed non, vt lex tua. Circa hunc locum loquitur Beda: Qui ſapientiam diligit, primo poſtulet eam à deo: Beda.
deinde magiſtrũ veritatis humiliter audiat, & inter agendũ ſuam cautiſsime coerceat linguam. Tutius
enim veritas auditur, ꝗ prædicetur. Hinc Pythagorici naturalis ſcientiæ magiſterio præditi, auditores Treno.3.
ſuos per quinquenniũ iuſſerunt ſilere, & poſtmodũ loqui, ac docere permiſerũt. Vnde & Hieremias pro-
pheta, bene inſtructi adoleſcẽtis vitam deſcribẽs, modeſtiam taciturnitatis inter prima virtutũ ſtudia cõ-
C putat. Bonũ eſt, inquiẽs, viro cũ portauerit iugum ab adoleſcẽtia ſua, ſedebit ſolitarius, & tacebit. Itaq;
per prædicta reprehenduntur, qui ad fabulandũ, ad docendũ, ad prædicandum, ſunt promptuli: cũ non-
dum in virtutibus exercitati, nondum ſufficienter edocti, nõdum à vanitatum vitiis expurgati ſint. Ve-
runtamen, cui ex officio incumbit docendi aut prędicandi neceſsitas, ſtudeat ſe ad exercẽdum hos actus
exhibere idoneũ, in virtutibus ac ſapiẽtia proficiendo quotidie: & interim quod per ſeipſum facere ne-
quit, per alios idoneos faciat. Sit quoque omnis homo, & [TARDVS ad iram] Ira eſt appetitus vindictę
propter illatam iniuriam. Et iſta eſt duplex. Vna, quæ rationẽ præuenit & excæcat, quæ vocatur ira per
vitium, quę ratione non regitur, nec ſecundum ordinem iuris tendit in vltionem. Ad hanc ſic tardi eſſe
debemus, vt eam nunquã admittamus: vel ſi oriri cœperit, ſtatim per rationis cenſuram, manſuetudiniſ-
que virtutẽ frenetur, & extinguatur: vel ſaltẽ ſic cohibeatur, ne per verba aut ſigna erũpat, neq; per inho-
neſtos apparatus pandatur, ſicq; paulatim ſuffocetur in ſemetipſa. Alia eſt ira per zelum, quę rationẽ ſe-
quens ſponte aſſumitur, vt actus virtutis robuſtius exerceatur. Et iſta eſt bona, quia per eam ſecundũ ra-
tionis iudiciũ fit vindicta. Non tamen eſt paſſim, atque faciliter admittenda, quia & ipſa rationẽ aliqua-
liter turbat, ſecundũ Greg. Idcirco ad eam tardi eſſe debemus, & tunc eã aſſumere quando aliter actus
iuſtitiæ tã conueniẽter exerceri non valet: vt ſi quis durus, incorrigibiliſq; exiſtat. Et hęc ira fuit in Chri- Mar. 3.
ſto. Iuxta illud, Contriſtatus eſt Ieſus ſuper cęcitate cordis eorũ, circumſpiciens eos cum ira. Hinc loqui-
tur Beda, Tardos ad irã nos eſſe præcepit, vt non ob quaſlibet cauſas, ſerenitatem noſtri cordis ac vultꝰ Nume.25
D in auſteritatẽ vertamus: ſed certa exiſtẽte ratione. Verbi gratia, Si aliter corrigi proximos, maxime eos 1.Reg. 8.12
qui nobis cõmiſsi ſunt, nõ poſſe cõſpicimus, ſeueritatem verbi, aut diſtrictionẽ iudicii erga eos exhibea- 3 Reg.18
mus: manente tamen, quantũ humana natura patitur, ſtatu noſtrę mẽtis ſereno. Sic Phinees, Samuel, He- Matt.26.
lias, & Petrus, tardi fuerũt ad irã, qui tamen peccantes gladio perimerunt, aut verbo. Sic & Moſes, cum Exod.12.
eſſet vir mitiſsimus, exiuit à Pharaone iratus nimis, cõminatus ei pœnã, quã & opere perpetrauit, qui e- Exod.12.
tiam vituli aurei adoratores diſtricte puniuit. Hinc teſte Gregorio, Ira non debet rationẽ quaſi domina Ira dupliciter fit mortalis.
præcedere, ſed tanquã ancilla ſequi, Porro ira per vitiũ dupliciter fit mortalis. Primo propter cõmotio-
nis immoderantiã, nimis immoderatam, rationẽq; penitus offuſcãtem. Secundò propter vltionis exceſ-
ſum, vt ſi quis pro illata ſibi iniuria, exercere cupiat ſiue exerceat vltionem tam grandẽ, vt directe con- Matt. 5.
trarietur iuſtitię. Denique irã ſcriptura valde vituperat, & condemnat: ſtultitiã vocat, & iracũdum ſtul- Prou.28.
to aſsimulat. Ait nanque Saluator, Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit iudicio. Salomõ quoq;, Spiri-
tũ ad iraſcendũ facilẽ quis poterit ſuſtinere? Et iterũ loquitur, Ne ſis velox ad iraſcendũ, quoniam ira
in ſinu ſtulti requieſcit. Et Iob: Virũ ſtultũ interficit iracũdia. Hinc ait Hiero. Quid iracũdo furor ſuus
confert, quẽ ſæuiſsimis exagitat ſtimulis. Sicque ab omni mentis conſilio alienat, vt dũ iraſcitur, inſani-
re credatur. Idcirco abbas Agatho dixit, Iracũdus homo etiam ſi mortuos ſuſcitet, deo nõ placet. Imò ꝗ
nociua ſit ira, pandit Gregorius, dicens: Per iram iuſtitia relinquitur, gratia vitæ ſocialis amittitur, man-
ſuetudo aufertur, lux veritatis repellitur. Hinc Iacobus ſubdit, [IRA enim viri iuſtitiã dei nõ operatur.]

Sobrie loquitur ſanctus ille Apoſtolus. Siquidē minus dicitur, & maius ſignificatur: vt ſit ſenſus, Ira E
enim viri.i.ira per vitiū cuiuſcunq; hominis, iuſtitiam Dei.i.opus vere iuſtum, & deo acceptum nō ope
ratur: ſed opus deo diſplicēs atque damnabile facit. quia à rationis tramite abducit, & contra iuſtitiam
Gregor. agit. Iracundo quippe bonum & iuſtum videtur, quicquid ab ira ſuggeritur. Atque, vt ait Greg. menti
furore ebriæ, quicquid rectè dicitur, peruerſum videtur. Et rurſus, Per iram, inquit, ſapientia perditur: vt
Iob. 11. quid, quóue ordine quid agendū ſit, neſciatur. Hinc Iob, Nō te ira ſuperet, vt aliquē opprimas. Et Salo
mon, Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor. Et Impetum concitati ſpiritus ferre quis pote-
rit? Iraſcamur ergo propriis vitiis, & ea vlciſcamur diſcrete in nobis. Iraſcere tibi, quia ad irā irrationa-
biliter motus es, & ceſſa iraſci. Et maxime qui vel ex vſu maligno, aut ex naturali diſpoſitiōe ad irā pro-
cliues ſunt, cōtra irā iugiter debēt pugnare, & pro eius extirpatione ſtudere, ac deū infatigabiliter depre
Matth. 5. cari. Aduertamus ergo ꝙ ait Saluator, Beati mites. Et, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.
Matt. 11. Superbi ſiquidē ad irā ſunt proniores, humiles vero miteſcunt, & patientes cōſiſtunt. Denique ſi ira ſu-
Eccl. 28. bito oriatur nequaquā perſeueret in corde, cum in Eccleſiaſt. dicatur, Homo homini ſeruat irā, & à deo
quærit medelā. Quis exorabit pro delictis illius? Inſuper locus iſte etiā de ira per zelum poteſt exponi.
Quoniam etſi ira hęc cōmendetur, tamen per eam iudicās aut vlciſcens, à diuinæ perfectionis tranquil-
Sap. 18. litate, & ſummi iudicis ſerenitate occūbit. Scriptū eſt enim de deo, Tu dominator domine cū tranquilli
Hier. 71. tate iudicas. Et alibi, Nunquid ad iracundiā me prouocant? Ait dominus. Nōne ſemetipſos in confuſiōe F
vultus ſui? Hinc aſſerit Beda, Iudex homo, qui amiſſa mētis trāquillitate iudicat delinquentē, etiā ſi iuſte
iudicet, iuſtitiā tamē diuini examinis, in quam perturbatio cadere nequit, imitari non valet. [PRopter ꝙ
abiicientes omnem immunditiam].i.pœnitendo ſeu præcauēdo, de vobis expellite carnalia, ac ſpiritalia
2. Cor. 7. vitia conſueta. Quēadmodū monet Apoſtolus, Mūdemus nos ab omni inquinamento carnis & ſpiritus
perficiētes ſanctificationē in timore [ET abundantiā malitiæ].i. grauiora facinora, vt quæ ex cōſuetudi-
ne praua, ex deliberato propoſito, & pertinaci intētione naſcuntur, [IN manſuetudine ſuſcipite].i. man
ſuete, & patienter audite, firmiterq; tenete [INSITVM verbum].i. euāgelicæ legis doctrinā vobis à præ
dicatoribus inſinuatam, impreſſam, infuſam. Maturitas enim ſapientiæ, ſeu verbū ſalutaris doctrinæ, nō
Eccl. 5. niſi manſueta, & trāquilla mēte percipitur: à cuius ſalubri ſuſceptione impedit ira. Idcirco in Eccl. doce-
tur, Eſto māſuetus ad audiendū verbū dei, vt intelligas. Nā vt cōmuniter dicitur, Ira impedit animū ne
poſſit cernere verū. Manſuetudo autem eſt quædā tractabilitas mentis, eā diſponens ad ſuſceptionē ver
bi ſalutis. Quēadmodū tractabilitas ceræ diſpoſitio eſt ad impreſsionem ſigilli [QVOD poteſt ſaluare a-
nimas veſtras.] Nam verbum dei inſtruit hominē de neceſſariis ad ſalutem: & ita inſtrumentaliter, ſeu
diſpoſitiue, ſaluare dicitur hominem ſi obſeruetur & impleatur. Ideo dictum eſt, Beati, qui audiunt ver-
Luc. 11. bum dei, & cuſtodiunt illud. Et Pſal. Lucerna, inquit, pedibus meis verbū tuum domine, & lumen ſemi- G
8. tis meis. Alibi quoque fertur, Non natiuitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus eos, qui in te cre
dunt, conſeruat. Cum omni ergo reuerentia, ac diligentia audiant ſubditi verbum dei à ſuperioribus, ac
ſapientioribus. Hæc autem purgatio mentis neceſſaria eſt. Quia oportet in primis à malo recedere. In
maliuolā enim animam non intrabit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Itaq; puritas
mentis maxime eſt appetenda, iugiter exquirenda, diligentiſsime conſeruanda. Quia, vt ait Saluator,
Beati mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt. Salomon quoque, Qui diligit cordis mundiciem, ha
bebit amicum regem. Ideo cum Pſalmiſta inceſſanter oremus, Cor mundum crea in me deus.

Elucidatio reſidui huius Capitis. ARTIC. III.

DOMINICA. 5. post paſca. Epiſt.

IAM ſanctus Apoſtolus Iacobus admonuit, vt omni immūditia atq; malitia eradicatis ſuſci
piamus in māſuetudine inſitū verbum dei. Sed ne putem⁹ nobis ſufficere verbū dei audire
nūc ſubdit. [Eſtote aūt factores verbi, & non auditores tātum].i. eloquia præceptorum dei
& eccleſię non ſolū audite, ſed & opere implete. Sic & Paul. diſſeruit, Non auditores legis
iuſti ſunt ante deū, ſed factores legis iuſtificabūtur. Et propheta, Intellectus bon⁹ omnibus
faciētibus eū. Sciētia enim moralis ordinatur ad opus. Propter quod dixit Philoſophus, Quid eſt virt⁹
ſcrutamur, non vt ſciamus, ſed vt boni efficiamur. Et rurſus primo Ethic, teſtatur, quòd intenti inſtru-
ctioni morali, & eam non exequentes in opere ſimiles ſunt ægris, medicos diligenter audientibus, ſed
eorū doctrinā non obſeruantibus. Sic ergo eſtote factores verbi, non auditores tantū. [FALlentes voſmet H
ipſos] quia qui ſola auditiōe contenti ſunt, ſeipſos decipiūt, vel formaliter, & directè, vt ſi putent ad ſa-
lutem ſibi ſufficere ſolū audire, & ſcire: vel concomitanter ſeu æquiualenter aut materialiter, ſecundum
Prouer. 14. ꝙ omnis qui peccat ſe decipit. Iuxta illud, Stultus illudit peccatū. Et rurſus Salomō loquitur, Via ſtulti
Prouer. 12. recta in oculis ei⁹. Hinc omnis peccās dicitur eſſe ignorans, quia erroneè iudicat ſaltē in particulari. Vn
Abacuc. 2. de & in Abacuc habetur, Quomodo vinum potantē decipit, ſic erit vir ſuperbus. Et luxurioſo presby-
tero Daniel dixit [QVIA ſi quis auditor eſt verbi, & non factor: hic comparabitur viro conſideranti vul
tum natiuitatis ſuę].i. faciē ſuā corporalem, cū qua natus eſt [IN ſpeculo conſiderauit enim ſe].i. diſpoſi
tionē vultus ſui [ET abiit, & ſtatim oblitus eſt qualis fuerit].i. diſtinctā ſuæ diſpoſitiōis notitiā mox ami
ſit, nec perfectā ſuæ phyſiognomię ſeruauit memoriā: cuius ratio aſsignatur. Quia imago in ſpeculo ha-
bet debile eſſe, & intētionale potius q̄ reale, vt dicitur: ideo debilē facit impreſsionem. Quia modus agē
di ſequitur modū eſſendi. Et quia debilē facit impreſsionē in oculo, ex tali impreſsiōe ſequitur labilis in
mente cognitio. Cōformiter, qui verba dei audit, nec implet: imperfectā & informē habet eorū memo-
riam, aut penitus nullam. [QVI autem perſpexerit] id eſt, perſpicaciter conſiderauit [IN lege] perfecta,
ſeu vt alii legunt [PERFECTAE libertatis] ea quæ ſcribuntur, docentur, & præcipiuntur in ea, puta
in euangelio. Denique ſiue legatur perfecta, ſiue perfectę, ver⁹ eſt ſenſus. Lex enim Euangelica, reſpectu
legis Moſi, eſt perfecta, & excellētias multas ſortitur, prout in prologo ſuper Lucam diffuſe oſtēſum eſt,

A & ipſa cæteras vniuerſas in perfectione ſuperat leges. Dicitur quoq; lex euangelica, lex libertatis perfe- Liber hic
ctæ. Primo, quia per eam exoneramur ab obligatione obſeruantiæ veteris legis. Propter quod ſacratiſsi- ſcriptus à
mus apoſtolici ordinis princeps glorioſsimus Petrus ait, Quid tentatis deum, imponere iugũ ſuper cer Dionyſio
uices diſcipulorum, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus. Sed per gratiam domini no poſt Euan-
ſtri Ieſu Chriſti credimus ſaluari. Et Paulus Apoſtolus, Lex ſpiritus vitę in Chriſto Ieſu, liberauit me à gelia.
lege peccati, & mortis. Et rurſus clariꝰ loquẽs, Nũc ſine lege iuſtitia dei manifeſta eſt, per fidẽ Ieſu Chri Act.12.
ſti in omnes & ſuper omnes, qui credũt in eũ. Secũdo, quia lex euãgelica eſt lex charitatis & gratię. Lex Rom.7.
vetus fuit lex timoris, & pœnæ. Idcirco ſecundũ Auguſtinũ, breuis differẽtia euangelij & legis eſt amor Rom.3.
& timor. Lex quippe euangelica dicitur lex amoris, & gratiæ: in quantũ continet ſalutifera ſacramenta Legis &
gratiæ contentiua. & quia in Euangelio præclariſſime deſcribũtur amor & pietas dei ad homines, & be Euãgelij dif
neficia ac promiſſa ipſius, inducit quoque lex iſta ad ſui obſeruãtiam potius per amorem, & pręmij pol ferẽtia amor
licitationem, q̃ per terrorem & cõminationem pœnarum. Porro lex vetus dicitur lex timoris. Quia nec & timor.
gratiam continebat, & tranſgreſſoribus ſuis etiam temporalem mortẽ mox infligi præcepit. Et ita quaſi Hebr.10.
quadã coactione, atq; formidine, ad ſui obſeruationem induxit. Propter quod ad Hebræos fertur, Irritã Heb.7.
quis faciens legem Moſi, abſque vlla cõtradictione duobus aut tribus teſtibus moritur. Lex autem Euã-
gelica tranſgreſſoribus pœnitentiam cõſulit, veniamq; promittit. Hinc dicit Apoſtolus, Nihil ad perfe 2.Tim.2.
ctum adduxit lex, quia videlicet eius ſacramẽta non erant gratiæ contentiua. Itemque, Non dedit nobis
deus ſpiritum timoris, ſed ſpiritũ virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis. Tertio, quia per Euãgelicę legis Actu.13.
obſeruationem liberamur ab omni iugo diaboli, & ſeruitute peccati, quemamodum Paulus, Per Ieſum
remiſsio vobis peccatorũ annũciatur, ab omnibus à quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari. Quar
to, quia per Euangelicæ legis impletionem, ad æternã fœlicitatem, in qua eſt cœleſtis ac plena libertas, Iohan.8.
indilate perducimur, quod per Moſaicę legis obſeruantiam non fiebat. Hinc vnigenitus patris ait, Si fi-
lius vos liberauit, vere liberi eritis. Huic autẽ libertati nõ repugnat ſeruitus charitatis, cũ deo ſeruire ſit
regnare. Atq; vt amantiſsima Agatha dixit, Summa ingenuitas eſt, in qua Chriſti ſeruitus cõprobatur. 2.Cor.3.
Ideo Paulus diſſeruit, Vbi ſpiritus domini, ibi libertas. Itaq; qui in hac lege perſpexerit [ET permãſerit Matt.24.
in ea] fide, & opere ſtabilis, Quoniã ſola perſeuerantia coronatur: Chriſto dicẽte, Qui perſeuerauerit
vſque in finẽ, hic ſaluus erit [NON auditor obliuioſus factus]. i. verba ſalutis obliuioni non tradẽs [SED
factor operis]. i. executor operũ, quæ deus pręcepit [HIC beatus in facto ſuo erit]. i. per opera ſua beati-
tudinẽ obtinebit: ſicut in Euangelio dominus cõteſtatur, Si vis intrare ad vitam ſerua mandata. Et de- Matt.19.
nuo, Si hæc ſcitis, beati eritis, ſi feceritis ea. Etenim omnis arbor, quę nõ fecerit fructũ bonũ, excidetur Iohan.13.
& in ignẽ mittetur. Præterea dupliciter dicitur homo diuinorũ obliuiſci verborũ. Primo, ea à ſua memo Matth.3.
C ria penitus amittendo. Secundo, ea nõ adimplẽdo. Nam & inuariabilis deus dicitur obliuiſci eorũ, quos
iuſto iudicio perire permittit, eo quòd per modum obliuiſcentis circa illos ſe habeat. Vnde Trenorum
vltimo dicitur, Quare in perpetuũ obliuiſceris noſtri? ¶ Poſtquã Apoſtolus Iacobus docuit, nõ ſuffice
re ad ſalutem verba dei audire, ſed oportere ea operibus exercere: nunc oſtendit nec hoc ſufficere niſi &
peccata locutionis vitentur. Hinc ſubdit: [SI quis autẽ putat ſe religioſum eſſe]. i. verum Chriſtianæ fi-
dei profeſſorẽ, ac latriæ ſeruatorẽ atque deuotũ [NON refrenans linguã ſuam] à multiloquio, detractio-
ne, mendacio, ac cæteris verbis prohibitis [SED ſeducens cor ſuum]. i. à recto ſalutis itinere illud auer-
tẽs, & per incuſtoditã negligentiã errores, & vitia ſeipſum fallens atque obtenebrans. Queadmodũ per
Ozee dominus ait, Effraim quaſi columba ſeducta non habẽs cor [HVIVS vana eſt religio]. i. fruſtra ſe Ozee.7.
Chriſtianũ eſſe fatetur, nec eſt in eo veraciter latria, ſiue deuotio: ſed ficte, aut apparenter dũtaxat. De ta
libus fertur in Oſee, Ventum ſeminabũt, & turbinẽ metent. Cum ergo illa ſit vana religio, docet quid ſit Ozee.8.
vera religio [RELIGIO mũda, & immaculata]. i. intus & foris ſyncera, corã deo & hominibus appro-
bata in ſeipſa & in ſuis operibus pura [APVD deum & patrẽ. i. coram deo, qui eſt omnium deus & pater:
Vel coram deo filio, & patre æterno, qui cum ſpiritu ſancto ſunt vnus omniũ deus, vnus creator & vnꝰ
finis [HAEC eſt viſitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum]. i. opera miſericordiæ proximis im-
partire. Præſertim miſerabilibus perſonis humano ſolatio deſtitutis (vt ſunt pupilli & orphani, viduæ,
peregrini, tentati, infirmi, captiui mẽdici, pauperẽſque domeſtici) ſubuenire, & eos corporaliter viſitare
D ac conſolari. Beati enim miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Et Chriſtus in die iudi- Matth.5.
cii dicet, Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Hinc in Eccleſiaſt. dicitur, Nõ deſis plorãtib. Matth.25.
in cõſolatione, & nõ te pigeat viſitare infirmum. Ex iis enim in dilectione firmaberis. Iob quoque, Viſi Eccleſ.7.
tans ſpeciem tuam non peccabis. i. proximos & egenos, qui eiuſd. tecũ ſunt ſpeciei. De quibus loquitur
Eſaias, Frange eſuriẽti panẽ tuum, & egenos vagóſque induc in domũ tuam. Cũ videris nudũ, operi eũ Eſa.58.
[ET immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſeculo]. i. vanitates, & impietates, atq; illicitas voluptates mun- Rom.12.
danorum hominũ deuitare. Iuxta illud, Nolite confirmari huic ſeculo, ſed renouamini in nouitate ſen- 1.Cor.7.
ſus veſtri. Vnde alibi ait Apoſtolus, Qui vtũtur hoc mũdo, ſint tanquam non vtentes. Nam vt Iohan- 1.Iohan.2.
nes ait Apoſtolus, Omne quod eſt in mundo, concupiſcẽtia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, &
ſuperbia vitæ. Circa præhabita, quærenda ſunt aliqua. Primo, quid ſit religio, & de actibus eius: qui etiã
ſint vere religioſi. Deinde de refrenatione linguę præſertim quantũ ad clauſtrales. Poſtremo, quid ſit ſe
immaculatũ ab hoc ſeculo cuſtodire. De horum primo dicit hoc loco Albertus, Religioſus idẽ deſignat Religioſus
quod religatus. Sed religatio iſta poteſt attendi tripliciter. Primo, penes obſeruationem præceptorum ar quid.
ticulorumque fidei: ſicque omnes veraciter Chriſtiani, ſunt religioſi. Secundo, penes obſeruationem
euangelicorum conſiliorum. & ſic cœnobitæ religioſi vocantur. Tertio, penes cuſtodiam oris. & ſic qui
linguam ſuã ab illicitis cohibet verbis, dicitur proprie religioſus. Verum de iſta materia multo plenius Cœnobitæ
ſcribit Thomas, in Secunda ſecundæ dicẽdo, Religio dicitur à relegendo. quoniam quæ ad diuinũ per- Religio qd.

Eccleſ.3. tinet cultũ,ſæpe ſunt relegẽda,ac reuoluẽda. Iuxta illud, Quę pręcepit tibi deus, illa cogita ſemper. Vel E
dicitur religio à reeligendo,quoniã deum quẽ peccando amiſimus, & cui vana prætulimus,per eã pœ-
nitentes reeligimus. Vel à religando, quia ab exterioribus,& carnalibus hominẽ ſeparat, ac deo coniun
git. Itaq; religio eſt virtus moralis, quæ alio nomine latria appellatur, per quam deo cultũ ceremoniãq;
Act' religio impẽdimus. Nec eſt theologica virtus, ſed pars ſubiectiua iuſtitiæ, circa actiones immediate verſans, ha
nis interni bẽtq; aliquos actus interiores, vt ſunt deuotio interna, oratio, & quoſdã actus exteriores, vt ſunt deo ge
& externi. nua flectere, ſacrificare, decimas immolare. Vocalis quoq; oratio, pſalmodia, laudatio dei, prędicare ver
bũ ſalutis, ſunt actus religionis: quaſi medio mõ ſe habẽtes. Et omnia iſta ſunt actus religionis directe &
elicitiue, quia ab ea elicitiue procedũt. Actus vero quarundã virtutũ religione inferiorũ, quibus religio
imperat, dicũtur actus eius imperatiue, quia imperat eis. Sicq; præfata miſericordiæ opera religioni at-
Linguæ re- tribuuntur, quæ tamen à pietate, ſeu miſericordia eliciuntur. Præterea refrenatio linguæ ad omnẽ perti-
frenatio. net Chriſtianum; cũ in euãgelio Chriſtus teſtetur, De omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines,
Matth.12. reddent de eo rationẽ in die iudicij. Itemq;, Ex ore tuo iuſtificaberis, & ex ore tuo condẽnaberis. Et ite-
Eodem. rum, Quæ procedũt de ore coinquinãt hominẽ. Deniq; q̃ neceſſaria ſit omni homini refrenatio linguę
Matth.15. cõſtat ex eo, quòd ait iudex ſummus, Qui dixerit fratri ſuo, racha, reus erit concilio. Qui autẽ dixerit, fa
Marci.7. tue, reus erit gehẽnæ ignis. Præterea quia clauſtrales antonomaticè religioſi dicũtur, vtpote deo in holo
Matt.5. cauſtũ oblati, eiuſq; cultui totaliter mãcipati: hinc ad eos refrenatio linguæ potiſſime pertinet. Propter F
quod ſancti patres inter regulares obſeruantias obſeruationẽ ſilentij, vnã de præcipuis, poſt ſubſtãtialia
ſtatuerũt, & eius fractionẽ per culpæ publicationẽ, proclamationem, ac diſciplinã vindicari, ſeu corrigi
præceperunt. Hinc omnis oratio intelligibilẽ ex ſe habens ſenſum, ſine licẽtia prolata, niſi neceſſitas ſit
excuſans, eſt ſilẽtij fractio. vt ſi dicatur, Quis eſt iſte? Attẽdãt hęc religioſi remiſſi, intimorati, leues incu
Pſal.139. ſtoditi, & garruli. Attendant q̃ ſit vana eorum quam prætendunt, religio. Aduertãt quod ait Pſalmiſta,
Iob 11. Vir linguoſus non dirigetur in terra. Et quod rurſus ait ſcriptura, Nunquid vir verboſus iuſtificabitur?
Eccle.5. Imo iuxta ſcripturã verba ſapientis ſtatera ponderabuntur. Non ergo verbis pereffluamus, quia odibi-
lis eſt, qui procax eſt ad loquendum. Hinc Eccleſiaſtes, Ne temere quid loquaris, neque cor tuum ſit ve-
lox ad proferendum ſermonem coram deo. Deus enim in cœlo, & tu ſuper terram. Idcirco ſint pauci ſer
Act.12. mones tui. In multis namq; ſermonibus inuenitur ſtultitia. Veruntamẽ circa hoc quæritur, quomodo in
verbis ſit paucitas obſeruãda, cum in actibus Apoſtolorum legatur Paulus protraxiſſe ſermonẽ vſq; ad
Matt.5.6.7 mediã noctẽ, & exhortatus diſcipulos multo ſermone. Chriſtus quoq; in monte fecit longum ſermonẽ.
Matth.6. Eccleſia etiã facit orationes prolixas, cum tamẽ etiam dicat ſaluator, Orantes, nolite multũ loqui. Et re-
Luc.22. ſpondendum, quod ſcripturæ intẽtio eſt, vt non ſine rationabili cauſa verba multiplicẽtur propter peri
Lucæ 6. culum incidendi peccata, quod in verbis multis ſine gratia vix cauetur. Chriſtus vero nõ prohibuit abſo G
Matt.6. lute vti multis verbis in oratione, cũ & ipſe paſſione inſtante prolixius oraſſe legatur. Et quod erat per-
Prou.21. noctans in oratione dei. Sed dixit, orantes, nolite multũ loqui, ſicut Ethnici faciũt. Putãt enim, quod in
multiloquio ſuo exaudiãtur. Sit ergo religioſus in obſeruatione ſilentij rigoroſus. Qui enim cuſtodit os
ſuum cuſtodit ab anguſtiis animã ſuam: qui vero inconſideratus eſt ad loquendũ, ſentiet mala. Poſtremo
immaculatũ ſe ab hoc ſeculo cuſtodire, eſt ad nullã rem creatã affici inordinate, diuitias, delitias, & ho-
nores mundi, intuitu & amore dei paruipẽdere, aut omnino relinquere, nec aliquid citra deũ niſi in deo
De' omniũ amare, hoc eſt, in quantũ deus id præcipit, ſeu vtile neceſſariumve exiſtit ad cõplacendũ ſeruiẽdumque
actionum fi deo, atq; ad obtinẽdum beatificam fruitionem ipſius. Cum enim deus glorioſus & adorandus ſit omniũ
nis eſſe de- finis, & media iuxta exigentiã finis ſint diſponẽda, certum eſt, quod nulla res creata ſit appetenda, amã-
bet. da, ſeruãda, tractanda, aut quocunq; modo in vſu habenda, niſi ſecundũ quod expedit homini ad vnien
dum ſe deo, atq; ad obtinẽdum ipſius viſionẽ fœlicẽ, ſed ad ſeruiendum ei, & ad proficiendũ in cultu, ac
honorificẽtia eius, quod totum ad religioſos maxime ſpectat, quos oportet eſſe huic ſeculo mortuos, &
ſoli deo viuentes, vt cum Apoſtolo dicere queant, viuo autem iam non ego, viuit vero in me Chriſtus.

EXPOSITIO CAP. II, ARTIC. IIII.

DIxit Apoſtolus Iacob' in fine præcedẽtis capitis opera miſericordię viduis & pupillis eſſe
impartiẽda, at impietates & vanitates mũdanas Chriſtianis vere religioſis, ſeu deuotis eſſe
Galat.2. vitãdas. Nunc oſtẽdit, pauperes nõ eſſe deſpiciẽdos, ſed potius honorandos tanquã à deo H
electos, & Chriſti mẽbra atq; miniſtros. Itaque ait, [FRATRES mei nolite in perſonarũ
acceptione habere fidẽ domini noſtri Ieſu Chriſti gloriæ.] Ordo verborũ hic eſſe poteſt,
Nolite habere fidẽ gloriæ domini noſtri Ieſu Chriſti in acceptiõe perſonarũ, hoc eſt, nõ credatis quod
Matt.23. accipiẽdo perſonas valeatis acquirere præmiũ gloriæ Chriſti. Quia acceptio perſonarũ peccatũ eſt, ab
adeptione fœlicitatis, & glorię Chriſti impediẽs. Cõtraria nãq; eſt acceptio iſta iuſtitię. Solis autẽ iuſtis
Pſal.25. paratũ eſt regnũ Chriſti. Vel iſte eſt ordo verborũ, Nolite habere fidẽ domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt
rex gloriæ dominuſq; virtutũ inquãtũ eſt deus: iuxta illud, Attollite portas principes veſtras, & introi-
bit rex glorię. Quis eſt iſte rex gloriæ? dominus virtutũ, ipſe eſt rex glorię. Itaq; nolite habere fidẽ Chri
ſti in perſonarũ acceptione. Hoc eſt Chriſti fidẽ habẽdo, nõ ſit in vobis vitiũ acceptionis perſonarum.
Vel ſic, Nolite putare vos vere eſſe fideles habẽdo peccatum acceptionis perſonarũ, quia talis acceptio
Acceptio perſonarum nõ ſtat cũ fide formata. Ex quo patet, quod Iacobus loquitur de huiuſmodi acceptione, ſe-
perſonarum cundum quod eſt mortale peccatum. Porro acceptio perſonarum eſt, qua aliquid alicui impenditur, ſeu
mala. cõfertur, qui ad illud eſt indignus, ſeu improportionatus, & alteri digno ſubtrahitur, aut negatur. Vt ſi
prælatus aliquẽ promoueat ad Canonicatũ, non quia literatus & virtuoſus, ſed quia cognatus ſuus eſt,
aut pecunioſus, aut ſeruus: Literato autem, & bono, ſeu ſufficienti deneget tale donum. Cũ ergo ſit du-
plex iuſtitia, vtpote cõmutatiua quę in emptionibus venditionibuſque ſeruatur: & diſtributiua, qua ali-

A qua diuerſis cõferuntur,ſecundum menſurã dignitatis eorum ad illa:acceptio perſonarum iuſtitię diſtri
butiuæ contrariatur,dum aliquid alicui exhibetur,non propter cauſam,qua ad illud idoneus eſt,ſed in-
tuitu ſuæ perſonæ,aut cauſæ,ex qua nõ eſt illud ad ſuſcipiendũ condignus, ſeu aptus [ETENIM ſi in-
troierunt in cõuentu veſtro].i.corã vobis cõgregatis,ſeu ad vos adunatos[VIR aureũ annulum habẽs,
& in veſte cãdida].i.pulchre ornatus atq; veſtitus [INTRAVERIT autẽ & pauper in ſordido habitu,
& intẽdatis in eũ qui indutus eſt veſte præclara,& dixeritis ei,tu ſede hic bene:pauperi autẽ dicatis, tu
ſta ibi,aut ſede ſub ſcabello pedum meorũ nonne iudicatis apud voſmetipſos].i.temere,& ſecundũ pro
prium placitũ iudicatis:nec à deo,ſed à propria adinuẽtione tale iudiciũ ſumitis, iudicãdo diuitẽ paupe
ri præferendum honore,dignitate,& loco,quia diues eſt:pauperẽ vero eſſe deſpiciendũ,quoniã pauper
eſt?Ideo ſubditur,[ET facti eſtis iudices cogitationum iniquarum].i.cogitationibus erroneis,ac iniquis
cõſenſiſtis,eáſq; approbaſtis.Nõ enim diues pręhonorandus eſt pauperi ob ſuas diuitias,nec pauper ob
ſuã inopiã eſt ſpernẽdus.Ideo vitioſum eſt taliter iudicare,ac facere.Eſtq; cõtrarium diuino iudicio, ſi-
cut ſubiungitur.[AVDITE fratres mei dilectiſsimi, Nõne deus elegit pauperes in hoc mundo.] Tales
enim de⁹ ſolet gratioſius inuiſere,& ſaluare:iuxta illud in pſalmo,Tibi derelictus eſt pauper. Et in Eſa. Pſal.9.
Cõfitebor tibi domine,quia factus es fortitudo pauperi,& egeno,in tribulatione ſua.Hinc ad Corinth. Eſa.22.
hortatur Apoſtolus. Videte vocationẽ veſtrã fratres,quia nõ multi ſapiẽtes ſecundum carnẽ , nõ multi 1.Cor.1.
B potentes,nõ multi nobiles ſunt inter vos: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit deus,& infirma & contẽpti-
bilia,& quæ nõ ſunt.Ideo dicit Greg.Hos elegit deus,quos deſpicit mundus.Deus enim naturaliter bo Gregor.
nus & pius ſpecialẽ habet occaſionẽ miſerendi & ſuccurrendi pauperibus,miſerabilibúſq; perſonis.Id-
circo in Deuteronomio ſcriptũ eſt,Dominus facit iudiciũ pupillo,& viduæ,amatq; peregrinũ.Atq; in Deut.10.
pſalmo,Facit iudiciũ iniuriã patientibus.Dominus cuſtodit aduenas,pupillum & viduã ſuſcipiet.Hinc Pſal.145.
Chriſtus in exordio ſuæ prædicationis pauperes piſcatores,ad diſcipulatum ſuũ vocauit.Qui & in Lu- Matth.4.
ca teſtatur,Beati pauperes,quoniam veſtrũ eſt regnũ dei.Pauperibus nanq; ipſa eorum paupertas quoti Luc.6.
dianum purgatoriũ inuenitur.Elegit itaq; deus pauperes,quos ab ęterno elegit,& ſuo tẽpore per gratiã
ſuam vocauit.Vnde ſubiũgitur,[DIVITES in fide.]Nõ quod ante electionem,& vocationẽ fuerint ſpi
ritaliter diuites in fide,ſed ex ſua electione & pietate fecit eos ſpiritaliter opulentos per fidem, & cætera
gratiarum chariſmata fidei annexa.Veræ quippe diuitiæ ſunt,virtutes,ac meritoria opera.Vnde prima
ad Timotheũ ſcribit Apoſtolus,Diuitibus hui⁹ ſeculi pręcipe diuites fieri in operibus bonis.Et quia ta 1.Tim.6.
les electi ſunt ad futurã beatitudinẽ prædeſtinati,de eis ſubiungitur [HAEREDES regni,quod promi- Rom.8.
ſit deus diligentibus ſe.] De quibus ait Apoſtolus,Scimus,quoniam diligẽtibus deum omnia cooperan
tur in bonum,his qui ſecundum propoſitũ vocati ſunt ſancti.Quidã enim diligunt deum ad tẽpus,ſed
C nõ perſeuerant in charitate finaliter quos conſtat prędeſtinatos non eſſe.Hinc loquitur Chriſtus,Beati
pauperes ſpũ,quoniã ipſorũ eſt regnũ cœlorũ.Pauperes ergo propter chariſmata gratiæ eis collata ſunt Matth.5.
honorandi:& maxime,quia frequẽtius ſunt à deo electi.Diuites vero,propter ſuarum abuſus diuitiarũ, Pauperes ho
& cætera ſcelera ſua,ſunt zelo iuſtitiæ deſpiciendi,in quantũ ſunt tales. Sicut de iuſto fertur in pſalmo, norandi &
Ad nihilũ deductus eſt in cõſpectu eius malignus:timẽtes autem dominum glorificat.Vnde & Salomõ quare.
loquitur,Melior eſt pauper,qui ambulat in ſimplicitate ſua , q̃ diues torquens labia ſua.Et rurſus, Me- Pſal.14.
lius eſt modicum cũ timore domini,quàm theſauri multi.Propterea ſubditur.[NONNE diuites per po- Prou.19.
tentiã opprimũt vos,& ipſi trahũt vos ad iudicia?].i.iudicibus vos præſentant tanq̃ reos,eo quòd eſtis Prou.15.
Chriſtiani?[NONNE ipſi blaſphemãt bonũ nomen]nominatum [QVOD inuocatũ eſt ſuper vos].i.no
men Chriſti ſeu Chriſtum,quẽ negant eſſe verũ Meſsiam in lege promiſſum.Hæc in primitiua eccleſia
paſſim fecerunt diuites infideles ,tam Iudæi q̃ gentiles Chriſtianis,qui Chriſtum iugiter inuocabãt,&
quẽ pro ſe inuicem exorabant [SI tamen legẽ perficitis regalẽ].i.legẽ diuinã,à rege altiſsimo datã,regia
via incedentẽ,eò quòd neq; ad dexterã neq; ad ſiniſtram diuertat, nec aliquid obliquitatis cõtineat.De
qua in Eſaia legitur,Hæc via,ambulate in ea,& neq; ad dexterã neq; ad ſiniſtram.Atq; in Pſal.Lex do- Eſa.30.
mini immaculata.De qua & in Prouerbijs aſſeritur , Lex lux eſt.Si inquam hanc legem perficitis, id eſt Pſal.17.
perfecte impletis [SECVNDVM ſcripturas].i.prout in ſcripturis ſanctis docetur,ac cõtinetur. Deinde Prou.6.
D exprimit legem iſtam in ſpeciali,ſeu quantũ ad mandatũ eius præcipuum,poſt primum ac ſummũ legis Leuit.19.
præceptũ. [DILIGES proximũ tuum ſicut teipſum].i.ſpiritaliter deſiderãdo ei dona gratiæ,ac virtutũ Deuter.6.
in via,donaq; gloriæ in patria:imo & cooperãdo ei ad iſta pro poſſe.Cætera quoq; miſericordiæ opera Matth.5.
tam corporalia quàm ſpiritualia,ei impartiẽdo pro viribus, tẽpore opportuno,exigẽte rationabili cau-
ſa [BENEFACITIS]quaſi dicat Apoſt.Non ita dico diuites pauperibus non eſſe præferendos , quaſi
ſint odiẽdi,aut ſimpliciter contẽnendi,cum ex diuino præcepto ſint diligẽdi:ſed eorum dilectio ordina
te eſt exhibenda eiſdem,ſaluo ordine æquitatis,vt nõ derogetur iuſtitiæ in pauperũ depreſsione [SI au-
tem perſonas accipitis,] iuxta ſenſum præhabitum [PECCATVM operamini] faciendo contra pręce-
ptum dei. Propter quod ſubditur [REDARGVTI à lege,quaſi tranſgreſſores] diuini præcepti . Et ita
hæc dictio,quaſi,dicit hic veritatẽ non ſimilitudinẽ tantũ. Quemadmodũ & Iohãnes inquit, Vidimus Iohan.1.
gloriã eius, gloriã quaſi vnigeniti à patre . Iſta quippe perſonarũ acceptio in lege Moſaica, atq; Euãge Leuiti.19.
lica prohibetur.Quoniã in Leuit.dominus ait,Iuſte iudicabis,nec cõſideres perſonã pauperis,neq; ho- Deuter.1.
nores vultũ potẽtis.In Deuteronomio quoq; Moſes ait principibus & iudicibus Iſrael , Audite illos,& Iohan.7.
quod iuſtũ eſt iudicate : ſiue ciuis ſit ille, ſiue peregrinus.Nulla erit diſtãtia.Ita paruum audietis vt ma- Iob.32.
gnũ,nec accipietis cuiuſq̃ perſonã . Chriſtus etiã iubet, Nolite iudicare ſecundũ faciẽ,ſed iuſtũ iudiciũ Perſonarum
iudicate.Hinc in libro Iob Helhu cõteſtatur,Non accipiã perſonã viri.Debemus ergo nõ perſonas,ſed acceptio quã
cauſas accipere. ¶Circa prædicta,vt clarius intelligatur,aliqua ſunt quærẽda.Primo,an perſonarũ ac- do peccatũ
ceptio ſit peccatũ mortale.Secundo,in quibus cõmittatur hoc vitium.Tertio, an deo conueniat perſo- & quale.

narum acceptio. Quantum ad primū, videtur ex prǽinductis Iacobi verbis, cęteriſq; authoritatibus alle- E
gatis, quod perſonarum acceptio ſit mortale peccatum, quod etiam aliunde probatur. Quia ſicut illud
eſt ex ſuo genere culpa mortalis, quod eſt cōtra charitatem: ita & iſtud, quod eſt contra iuſtitiā. Sed per-
ſonarum acceptio directe cōtrariatur diſtributiuæ iuſtitiæ. Veruntamē videtur oppoſitum: quia ſi diui-
tem plus honorare quàm pauperē eſt mortale peccatum, omnes periclitamur, & in ſtatu eſſe damnatio
nis videmur. Quis enim non facit hoc? Quis ponit pauperē ad mēſam ſuam vt diuitē? Quis ita ſalutat
Albertus. egenum vt locupletē? Ad hæc reſpōdet Albertus: Quòd ſi diues magis honoretur quàm pauper, per re
ſpectum & promotionē ad eccleſiaſticas dignitates, ad quas fuerit indignus, mortale eſt vitium: Vt ſi di
ues, ſapiētia & virtutibus carēs, ad eccleſiaſticos promoueatur honores: pauper vero abijciatur, qui ſa-
August. piētia, vita, & moribus promotione tali eſt dignus. Hinc Beda allegat Auguſt. dicentē, Si hāc diſtantiā
ſedēdi & ſtandi, de qua Iacobus loquitur, ad honores eccleſiaſticos referamus: nō eſt putādum eſſe leue
peccatum, in perſonarū acceptione habere fidē domini noſtri Ieſu Chriſti. Quis enim ferat eligi diuitē
ad ſedē honoris eccleſiæ, cōtēpto paupere inſtructiore, ac ſanctiore? Quocirca pēſandū, quia & in 2.2.
Dignitatis perſonæ cōſideratio duplex. aſſerit Thomas: Dignitas perſonæ cōſiderari pōt dupliciter. Primo, ſimpliciter & in ſe: & ita qui ſapien
tior virtuoſiorq; cōſiſtit, abſolute eſt melior. Secundo, per cōparationē ad bonum cōmune: & ſic poteſt
cōtingere, vt qui abſolute loquēdo minus bonus eſt, vtpote minus virtuoſus & doctus, ſit bono cōmuni
vtilior ratione potentiæ, ſiue induſtriæ, aut alicuius huiuſmodi. Cū igitur diſpenſationes ſpiritualiū ad F
cōmunem vtilitatem potiſsime ordinentur: idcirco interdum minus boni melioribus præferuntur in ta
libus abſq; perſonarum acceptione. Porro ſecundum iura, ad valorem electionis ſufficit eligere bonum,
atq; idoneum. Nec oportet eligere meliorem, ſecundum forum iudiciale: aliàs electio poſſet quaſi ſem-
per calumniari. Sed quo ad eligentis conſcientiam, oportet eligere meliorē, vel ſimpliciter, vel per com
Albertus. parationem ad bonum cōmune. Inſuper dicit Albertus, Quod ſi quis honoret diuitē magis quàm pau-
perem propter lucra, & cōmoda propria, quæ per hoc à diuite conſequi prǽſtolatur, non poteſt eſſe ſine
peccato, ſi pauper propter ſuam paupertatem ſpernatur, & diues ei præhonoretur. Quia ex hoc pauper
ſcandalizatur, & datur ei occaſio puſillanimitatis, aut deſperationis ex ſua inopia. Dicendū ergo ad ob-
iectiones: Quod ſi diues pauperi præponatur & prǽhonoretur, non quia diues, ſed ex aliqua rationabili
cauſa: videlicet, quia virtuoſior, aut quia in poteſtate eſt cōſtitutus, at quia ſapiētior, aut ſenior, vtilior,
ſeu beneficētior, vel vt vitetur turbatio: nō eſt perſonarū acceptio, nec peccatū, ſed commēdabile opus.
Si autē ob ſolas diuitias fiat hoc, & pauper (quia pauper eſt) poſtponatur, aut vilipēdatur, vitioſum eſt:
q̄uis propter actus modicitatē poſsit interdum à mortali excuſari. Interdum quoq; videtur ſufficere, vt
pauper mentaliter honoretur. Ad ſecundum dicendum, quòd perſonarū acceptio tam in corporalibus
q̄ in ſpiritualibus bonis cōmittitur. Imo cum bona ſpiritualia ſint corporalibus potiora, perſonarū acce G
ptio in eis tāto vitioſior cōprobatur, quāto huiuſmodi bona ſunt digniora. Amplius perſonarū acceptio
1.Tim.1. locū habet in exhibitione honoris: Cumq; deus altiſsimus ſit primū & ſummū honorabile, cui debetur
honor ratione ſuæ virtutis & ſanctitatis, ſapientiæ, & cauſalitatis, beneficētiæ, & dominationis, primę-
uitatis, ac dignitatis, atq; iudiciariæ poteſtatis: conſtat quod rationalis creatura tanto eſt honorabilior
Honorandi quinā ſint. quanto in his magis deo aſsimilatur, ſeu plus inde participat. Idcirco virtutibus prǽditi, & ſapiētes, ſunt
Exod.20. honorandi. Similiter iudices & prælati quanuis iniqui, ſenes quoq; & parentes, & homines vniuerſi, in
quantum ad ſuperdigniſsimæ trinitatis imaginem ſimilitudinemq; creati, Chriſti ſanguine liberati, ad
Gregor. ſupernaturalem beatitudinē ordinati, angelica cuſtodia inſigniti, & maxime quia à verbo ęterno huma
na natura in vnitate perſonæ eſt aſſumpta. Idcirco in Homilia ait Gregorius, quod retunditur ſuperbia
Rom.10. noſtra, quæ neſcit in hominibus conſiderare dignitatem naturæ, qua ad dei imaginē facti ſunt. Sed cum
deus ſit diues, ſicut & potens, dicente Apoſt. Diues eſt in omnes, & ſuper omnes qui inuocant eū, vide
August. tur quod diuites ſint honorādi ſecūdū quod diuites, & per ſuas diuitias deo aſsimilātur. Et reſpondēdū
quia vt ait Aug primo de ciuitate dei, Deus diues eſt: nō pecunia, ſed omnipotētia. Deniq; diues eſt ſpi
ritali opulentia, videlicet perfectione, ſanctitate, & beatitudine penitus infinita. Ideo homo propter ſpi
ritales diuitias, ſcilicet gratiā, & virtutes honorādus exiſtit. Poſtremo videndum, an deo cōueniat per-
ſonarum acceptio. Et videtur quod imo, quia quibuſdā eodemmodo diſpoſitis, vni dat gratiam & acci H
pit eum, aliū vero relinquit: imo frequēter grauiores præuenit, & cōuertit, ſaluatq; peccatores. Ad hoc
Datio duplex. Thom. reſpōdet, q̄ duplex eſt datio. Vna eſt actus iuſtitię, qua aliquid alicui datur ſecundū dignitatē, &
meritum eius, & circa illā attenditur acceptio perſonarum. Alia eſt actus liberalitatis, qua alicui aliquid
gratis datur, quod ei non debetur: & talis eſt collatio beneficiorum dei, qui nulli eſt obligatus: & circa
hanc nō eſt perſonarum acceptio, quoniā vnuſquiſq; poteſt propria dare cui vult, & quārum vult, niſi
in caſu. Tamē deus hoc maxime, & irreprehenſibiliter poteſt. Ideo apud eum locum nō habet acceptio
2.Para.19. perſonarū, iuxta illud Paralip. Nō eſt apud dominum deū noſtrū iniquitas, nec perſonarū acceptio, nec
acceptio munerū. Et in hoc ipſum imitari debemus. Nihilominus adhuc propter duas cauſas dicitur apud
deum nō eſſe acceptio perſonarum. Prima, quoniā nullum bonum reliquit irremuneratū, nec aliquem
Actu.10. vere virtuoſum refutat. Et hoc innuit princeps Apo. In veritate, inquiens, cōperi, quoniā non eſt perſo
narū acceptor deus, ſed in omni gēte qui timet deū & operatur iuſtitiā, acceptus eſt illi. Secūda eſt, quo
Hier.30. niā nulli quod in ſe eſt facienti deus denegat gratiā. Idcirco apud Hier. ait, Quis eſt iſte qui applicet cor
Iob.34. ſuum, vt appropinquet mihi? Et in Iob aſſeritur, Si direxerit homo ad deū cor ſuum, ſpiritū illius & fla-
tū ad ſe trahet. Et quia hæc duo ab hominibus cōmuniter nō ſeruātur, merito ad diſcernēdū inter perfe
Deute.10. ctionē diuinæ iuſtitię, & imperfectionē fragilitatis humanæ, ait frequēter ſcriptura, quod apud deū non
2.Para.19. eſt perſonarum acceptio. Inſuper q̄ periculoſa ſit perſonarum acceptio, imo quodcunq; peccatū, decla-
Iob.24. rat Apo. Iac. ſubdens, [QVICVNQVE autē totam legē ſeruauerit] i. vniuerſa legis euāgelicæ prǽcepta

A impleuerit [OFFENDAT autē in vno].i.poſt tantā iuſtitiā trāſgrediatur vnū præceptū dei,ſiue Eccle- Eccleſ.35.
ſiæ,ſeu vnum incurrat peccatū mortale,per cōmiſsionē,quæ eſt cōtra præceptum negatiuū:vel omiſsio Matth.22.
nē,quæ eſt cōtra præceptum affirmatiuū [FACTVS eſt omnium reus] verbū hoc intricatū eſt valde:ex Lucæ.20.
eo ſiquidē ſequi videtur,ꝙ qui diuitē pauperi præfert,aut furtū cōmittit,reus ſit hæreticę prauitatis,atq; Rom.2.
blaſphemię,homicidij,adulterij,cæterorūq; criminū:& quod tāta erit dānatio eius,qui vnū ſolum com Galat.2.
miſit mortale,ſicut eius qui mille. Aug.ergo & Beda exponunt dicendo,ꝙ quia plenitudo legis eſt cha Coloſſ.3.
ritas,ideo omnis qui peccat,agit cōtra charitatē. Nec dicitur peccare niſi cōtra charitatē dei,aut proxi- Act.10.
mi,operādo,aut negligēter ſe habēdo,præſertim quia in charitate pręcepta omnia includūtur. Quia er Auguſt.
go offendit in vno.i.cōtra charitatē agit,ſiue omittit id ad quod obligatur,factus eſt omniū reus:quoniā Rom.13.
agit cōtra charitatē,in qua omnia pēdēt,tota videlicet lex & prophetæ. Iſta tamē ſolutio nō eſt omnifa
rie plena. Quāuis enim qui vnū cōmittit mortale,violat charitatē:non tamē eſt reus omnium vitiorū, Matt.22.
quæ ſunt contra charitatē. Porro albertus exponit dicēdo,quod in peccato duo cōſiderātur. Vnū forma Albertus.
le,quod eſt à ſummo bono auerſio. Aliud materiale,quod eſt conuerſio inordinata ad bonū cōmutabile,
& caducū. Cum ergo omnia pctā ſint ab vno ſummo auerſiua,ex parte huius auerſionis, & ex parte bo
ni ſummi,à quo auertūt,habent quādā connexionē & vnitatē. Itaq; qui offendit in vno, dicitur omniū
reus fieri,quia fit reus in tali auerſiōe à deo,per cuius auerſionē omnia pctā habēt formaliter,vt ſint pec
B cata,& quodāmō vnū peccatū ſunt quēadmodū iuxta Greg.omnia pcepta vnū dicūtur in radice chari- Gregor.
tatis. Sed his obſtat,quia ſecūdū doctores cōcorditer,quāuis virtutes cōnexæ ſint nō tamen pctā. Alij er
go exponūt dicētes (ſed magiſter Nicolaus de Lira ſpecialiter) quod offēdēs in vno fit omniū reus,quā-
tū ad pœnā dāni,quæ eſt diuinę carētia viſionis,quā hō meretur,atq; incurrit per vnā tranſgreſsionē di
uinæ legis:ſed pœnā incurrit maiorē,q plures trāſgreſsiones diuinæ legis cōmiſit. Huic expoſitioni obij
ci poteſt,quod etiā per vnāquāq; diuinæ legis trāgreſsionē,homo incurrit pœnā ſenſus,quēadmodum
pœnā dāni. Aliter dici poteſt,quod in vno offendēs fit omniū reus,nō formaliter,ſed quodāmodo ęqui
ualēter in genere,in quantū per vnū mortale perduntur chariſmata gratiæ in pręſenti,& dona glorię in
futuro. Pœna quoq; dāni & pœna ſenſus in inferno infligūtur, ſicut per multa ſeu omnia. Poteſt quoq;
clarius ſic exponi, Qui offendit in vno,fit omniū reus.i.omnium pręteritorū operum ſuorū virtuoſorū Ezech.18.
merito mox priuatur:quemadmodū per Ezechielē dominus proteſtatur, *Si auerterit ſe iuſtus & fecerit* Exod.20.
iniquitatē,omnes iuſtitiæ quas fecerit nō recordabūtur. In præuaricatione ſua morietur. Hinc ſubditur. Matth.5.
[QVI enim dixit,nō mœchaberis:dixit,& nō occides].i.qui fornicationē prohibuit,prohibuit & homi
cidium. [QVOD ſi nō mœchaberis,occides autem].i.contra præceptū de mœchatione vitanda nō fece
ris,ſed præceptū de homicidio fugiendo infregeris, [FACTVS es tranſgreſſor legis diuinæ,eius violan
C do præceptum. Idcirco ſpiritualiter mortuus es,& opera tua præterita meritoria,ſunt mortificata : eſq;
priuatus omni chariſmate gratiæ ac virtutū,ac ſi omnia violaſſes præcepta,quāuis non ſis tam enormis
tranſgreſſor,nec ita induratus,neq; tā difficulter curabilis,ſed nec tantæ dānationi obnoxius:vt ille,qui
plura,aut omnia violauit præcepta. Cum ergo tā ardua ſit via ſalutis,ritè ſubiungitur. [SIC loquimini,
& ſic facite].i.tam diſcreti,tam virtuoſi,ac feruidi ſitis,in verbis & factis [SICVT per legē libertas].i.
per legem euangelicā. Quæ cur lex libertatis dicatur,expoſitum eſt [INCIPIENTES iudicari].i.ac ſi
ſtatim eſſetis iudicandi à deo per Euangelicam legē,hoc eſt,iuxta tenorem,& obligationem Euangelicę
legis:quæ quanto cæteris legibus eſt perfectior,tāto ad virtuoſiorem vitam ſuos obligat profeſſores. Cū Ephes.4.
iuxta doctrinā Apoſtoli,debeat vnuſquiſq; digne cōuerſari vocatione,qua vocatus eſt. Quēadmodum
ergo profeſſores legis Moſi tenebantur perfectius viuere,quàm ſolā naturalem legē habentes:ſic Chri-
ſtiani ad perfectiorē aſtricti ſunt vitam,q̄ in veteri lege tenebantur Iudæi. Præſertim quia & ampliora,
ac eminentiora beneficia deſuper exhibita ſunt populo Chriſtiano , quàm Iudæis in veteri teſtamento,
aut gentilibus in lege naturæ. Ideo Chriſtiani deo ſubiectiores,deuotiores,& gratiores eſſe tenentur:di Gregor.
cente Gregorio, Cum augētur dona rationes creſcunt donorū. Alioquin Chriſtiani grauius iudicabun
tur per legē libertatis,quàm Iudæi per legem ſcriptā,aut gentes per legē naturalem. Nā teſte Apoſtolo Rom.2.
quicunq; in lege peccauerunt,per legē iudicabuntur. Hinc ad Hebræ.inducitur, *Abundantius oportet* Hebr.2.
nos obſeruare ea,quę audiuimus,nec forte pereffluamus. Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo,factus
D *eſt firmus,& omnis præuaricatio & inobediētia accepit iuſtā mercedis retributionē,quomodo effugie-*
mus,ſi tantā neglexerimus ſalutem? Hinc ait & Chriſtus, *Cui plus datum eſt,plus requiretur ab eo.* Prę Luc.12.
terea quod Iacobus ait Apoſtolus,ſicut per legem libertatis incipientes iudicari,poteſt & exponi de iu-
dicio approbationis,ſeu reprobationis,ac diſcretionis,quo deus indeſinēter in ſeipſo approbat eos,qui
bene viuunt:& deteſtatur inique agentes atq; inter iuſtos & iniuſtos diſcernit. Futuræ etiā retributionis
quendam prægustū iam quoq; interdum ſuis præſtat electis. Hinc apud Hieremiam habetur, *Domine* Hier.32.
deus fortiſsime,magnus conſilio,& incomprehenſibilis cogitatu,cuius oculi aperti ſunt ſuper omnes fi
lios Adam,vt reddas vnicuiq; ſecundū vias ſuas. Et Pſalmiſta, *Oculi,inquit,domini ſuper iuſtos,& au-* Pſal.33.
res eius in preces eorum. Vultus autē domini ſuper facientes mala. In Eccleſ.quoq; legitur, *Oculi domi* Eccl.23.
ni multo plus lucidiores ſuper ſolē,circunſpicientes omnes vias hominū. Ideo ſanctus Iob dixit, *Non-* Iob.31.
ne deus conſiderat viam meā,& omnes greſſus meos dinumerat? Poſtremo fideles incipiunt in hac vita
per legem euangelicā iudicari à ſuis ſuperioribus ac prælatis:& qui eorū correptionem ac correctionem
patienter ac obedienter ſuſcipiunt,diuini iudicij euadent rigorem:cū & Apoſtolus fateatur, *Si noſipſos* 1.Cor.11.
dijudicaremur,non vtiq; iudicaremur. Et quia lex euangelica opera miſericordiæ præſertim cōmendat
ac pręcipit,Chriſtiani in verbis & factis debēt eſſe miſericordes:propter quod ſubditur, [IVDICIVM
enim ſine miſericordia] fiet à deo [ILLI] homini [QVI nō fecerit miſericordiā] proximis ſuis in vita
præſēti anteq̄ tribunali præſentetur diuino. Quēadmodum enim beati miſericordes, quoniam miſeri-

Matth.5. cordiam conſequenter:ſic infœlices ſunt immiſericordes,quoniam miſericordiam non obtinebunt,ſed E
Luc.6. iuſte ac terribiliter damnabūtur. Quemadmodū diues epulo qui miſereri noluit Lazaro. Hinc loquitur
Matth.7. iudex ſummus,Nolite iudicare,& nō iudicabimini. Nolite condēnare,& non condemnabimini. Dimit
Luc.6. tite,& dimittemini. Qua menſura menſi fueritis,remetietur vobis. Et iterum,Si non dimiſeritis,nec pa
Marci.11. ter meus cœleſtis dimittet vobis peccata veſtra. Vnde & ſeruo,qui ſuo conſeruo non fuit miſericors, do
Matth.18. minus ait,Serue nequā,omne debitū dimiſi tibi,quoniā rogaſti me: nonne ergo oportuit & te miſereri
cōſerui tui ſicut & ego tui miſertus ſum? Iratusq; dominus tradidit ſeruū illū tortoribus,quoadusq; red-
deret debitū vniuerſum. Vnde quāto vnicuiq; maior miſericordia à deo impēſa eſt, tanto proximis ſuis
Pſal.14. miſericordior eſſe debet. Sed his obijci poteſt,quia vt ait propheta, Vniuerſæ viæ domini miſericordia
& veritas. Quocirca dicunt doctores, & ſuper quartū Sententiarum declarant,quod in omni opere dei
miſericordia & iuſtitia commiſcētur:ita,quod etiam reprobi citra condignū in infernis puniūtur. Et re
ſpondendū,quod immiſericordibus dicitur fieri iudiciū ſine miſericordia:non quod nulla eis miſeratio
fiat,ſed quia ſingularis rigor iudicialis fit eis,& ipſa iuſtitia in eorū dijudicatione ac punitione ęternali-
ter cum ſpeciali euidētia prędominans erit,ſecundū quod homo ſua crudelitate ſpecialiter meruerit. Ex
his innoteſcit, quā pronus ac feruidus eſſe debeat vnuſquiſq; pro viribus ſuis ad corporalia ac ſpiritalia
Prou.2. miſericordiæ opera:quia vt ait ſcriptura,Qui pronus eſt ad miſericordiam,benedicetur. Et Chriſtus in
Luc.6. Euāgelio loquitur,Eſtote miſericordes,ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt. Et denuò proteſtatur F
Matth.25. reprobos in die iudicij ideo condēnandos,quia miſericordię opera nō fecerunt. [SVPEREXALTAT
autem miſericordia iudicium,]vel vt alij legunt [IVDICIO,].i.plus placet deo charitatiua miſeratio,q̄
iudicialis diſtrictio:niſi forte in certo caſu,propter bonum cōmune,& conſeruationē iuſtitiæ, oporteat
diſtrictionem iudicii exercere:quod tamen cum interna pietate atq; ex charitate agendū eſt. Hinc & iu-
ra ſunt pia,& ad miſericordiā magis prona,magisq; ſtant iuramento accuſati,q̄ accuſantis. Atq; in du-
biis caſibus ad miſericordiæ partē eſt declinandum. Poteſt & ita exponi. Superexaltat miſericordia iudi
cium.i.tranſcendit & magis apparet in operibus dei miſericordia eius q̄ rigor iudicii, præſertim in vita
hac: iuxta id pſalmiſtæ, Suauis dominus vniuerſis:& miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Vnde
Pſal.144. per Ezech.ait,Nūquid volūtatis meæ eſt mors impii,& nō magis vt cōuertatur & viuat? Imo, vt loqui
Ezech.18. tur Eſaias,Vlciſci & punire eſt peregrinū,& alienū ab eo,cuius natura eſt bonitas,cuius proprietas pie
Eſa.28. tas. Superexaltat demū miſericordia iudiciū, quia miſericordia dei relucet in electis & ſaluatis in cœlo:
Iudicium vero in reprobis ac damnatis in tartaro. Cōſequenter docet apoſtolus fidem informē non ſuf
ficere ad ſalutem. Et dicitur fides informis,quæ nō eſt charitate formata,ac bonis operibus decorata,in
Fides infor adultis & tēpore opportuno. [QVID proderit fratres mei ſi fidē quis dicat ſe habere, opera autē non ha
mis quæ. beat].i.per fidē non bene viuat implendo præcepta,& fidē decorādo per meritoria geſta. [NVNQVID G
Luc.12. poterit fides ſaluare eū].i.inſtrumentaliter ad ſalutē perducere? quaſi dicat,nequaquam. Imo reddit eum
magis damnabilē. Quoniā ſeruus ſciēs voluntatē domini ſui,& nō faciēs,plagis vapulabit multis. Ideo
malus Chriſtianus grauius condēnatur,q̄ infidelis,cæteris paribus. Deinde oſtēdit per ſimile,fidem ta-
lem neminē poſſe perducere ad ſalutem. [SI autē frater,aut ſoror].i.proximi,cuiuſcunq; ſint ſexus[NV
DI ſint & indigeāt victu quotidiano: dicat autem aliquis de vobis illis:Ite in pace,calefiamini & ſatura
mini].i.bene tractemini,[NON dederitis autem eis quæ neceſſaria ſunt corpori, quid proderit?] vtique
nihil. Quia pulchra verba abſq; reali ſubuētione non ſufficiūt indigenti. Tamē ſi aliquis habeat deſide
rium ſuccurēdi egeno,ſed nō habeat facultatē,& tunc det cōſolatoriū ac informatorium verbū,laudabi
le eſt atq; proficuum,iuxta illud Eccleſiaſt. Nōne ardorem refrigerabit ros? Sic & verbum,melius q̄ da-
Eccle.18. tum. Nonne ecce verbū ſuper datū bonum? Et iterum ſcriptū eſt, Congregationi pauperum te affabilē
Eccleſ.4. facito[SIC & fides ſi nō habet opera].i.executionē præceptorū,loco & tēpore opportuno [MORTVA
eſt in ſemetipſa.] Porro per opera in hoc loco,nō ſolū intelligenda ſunt opera exteriora,ſed indifferēter
quicunq; actus virtuoſi ex virtute eliciti aut imperati:ſiue ſunt interiores,ſiue exteriores. Nā & in Euan
Iohan.6. gelio ſumitur opus pro opere interiori,cū dicitur,Hoc eſt opus dei,vt credatis in eū quem miſit ille. In
Iob.34. Iob autē pro interiori exterioriq; opere ſumitur,cū dicitur,Opus hominis reddet ei deus. Staret enim
in caſu,quod alicui ſufficerēt ad ſalutē interiores fidei actus,vt credere in deū. Itaq; ſicut in exterioribus H
dicitur aliquid mortuū,quod caret ſenſu & motu:ſic fides ſenſu carēs interno, ſeu charitatis ſenſificatio
ne,qua homini ſapit deus,& veritas prima cui innititur fides,dulceſcit,& quæ bonæ ac meritorię actio
nis motū nō habet,recte mortua perhibetur,non viuificās ſpiritaliter ſuū ſubiectū,nec excitans illud ad
Galat 5. actū. Et hæc vocatur fides informis vtpote charitate nō decorata: Fides autē per dilectionē operans vi-
Mar.16. ua vocatur. Tamen quantū ad ſubſtantiā.vtraq; fides eadem perhibetur. Nā per mortale peccatum ſuā,
quā habuit à charitate,amittit formationem,decorationē,& viuificationem:ſed charitate per pœniten
tiā redeunte,rurſus formatur & viuificatur. Vnde quod in Marco legitur,Qui crediderit & baptizatus
fuerit ſaluus erit,de fide formata accipitur. [SED dicet quis].i.aliquis fidē & opera fidei habens,dicere
poteſt ad proximū.[TV fidē habes] ſine operibus [ET ego opera habeo] ſimul cum fide [OSTENDE
mihi fidē tuam ſine operibus] quaſi improperatorie dicat,Hoc facere nequis, ideo fides tua huiuſmodi
nō ſufficit tibi [ET ego oſtendā tibi fidē meā ex operibus].i.per opera fidei, quæ exerceo,probabiliter
tibi oſtendam,me fidē habere. Veruntamen non ſine reuelatione certitudinaliter ſcire quis poteſt ſe fi-
dem formatā habere ex ſuis operibus:quanuis ſcire poſſet ſe eſſe in fide,eò q fidei formatæ charitas ſit
annexa.[TV credis quoniā vnus eſt deus].i.vnū eſſe deū tu credis. Quod tamen per naturalē rationem
ſciri poteſt ac demonſtrari,quanuis eo modo,quo vnū eſſe deum fides tenet catholica,nō ſit naturali ra
tione tam certum atque probabile.vtpote, vnum verum deum eſſe,omnium prouiſorem,gubernato-
rem, vniuerſa & ſingula diſtinctiſsime cognoſcentem, ac iudicantem, [BENE facis] ita credendo.

A Quãuis illud credere nõ ſit meritoriũ,quia ex charitate nõ oritur,ſed ex fide informi:eſt tamẽ quoddam
bonũ ex genere,ſicut eleemoſynã dare. Sumitur autẽ facere hoc loco pro actu interiori,quia credere v-
nũ eſſe deũ,eſt actus interior. Communiter vero accipitur facere pro actione extra manante, ſeu in exte
riorem tendente materiam. Agere autem pro actione immanente[ET dæmones credunt, & contremi-
ſcunt]Idcirco non ſufficit nuda fides, nec quęcunque fidei opera:cum dęmones non ſolum credant,ſed
etiam timeant ſeruili timore. Nec ſolum credunt vnum eſſe deum,ſed eundem etiam credunt trinum cõ
ſiſtere in perſonis,& quicquid ad catholicã pertinet fidem. Legitur enim in Luc. dæmon. dixiſſe: Quid Lucæ. 4.
nobis & tibi Ieſu Nazaræne? Scio te quod ſis filius dei: Et ibidem legitur, Exibant dæmonia multa,cla- Eodem.
mantia & dicentia, Quia tu es filius dei. Ait hoc loco venrabilis Beda, Qui deum non credunt,aut cre- Beda.
dita non verentur, profecto dæmonibus tardiores,ac proteruiores ſunt æſtimandi. Sed nec deum crede-
re & cõtremiſcere,magnum eſt:ſi non & in eum credatur:hoc eſt,per fidem charitate formatam in eum
tendatur,& eius in corde amor ſeruetur. Quæritur an dæmones habeant fidem. Reſpondet Albert. Fi- Dæmones
des proprie eſt de nõ viſis, & de his,ad quorum inueſtigationẽ humana ratio non pertingit,ad quę cre- quomodo
dẽda poteſt aliquis moueri dupliciter. Primo,ex habitu fidei diuinitus ſibi infuſo:& ita non eſt in dęmo credere di
nibus fides. Secundo,ex aliquibus euidentibus ſignis atque miraculis,quæ cum ſoli deo ſint poſsibilia,& cantur.
ad fidei cõfirmationem copioſe ſint facta, dæmones naturali acumine intellectuali vigentes inde cogno
B ſcunt fidei veritatem. Imo credere compelluntur ex euidentia talium argumentorum, ſecundum quod
intellectus dicitur cogi. Sicque dæmonum fides non eſt virtus infuſa,nec ex voluntatis libertate, ac cha
ritate:ſed potius ex violentia rationis. Hanc autem quæſtionem Thomas in ſecunda ſecundæ.q. quarta
plenius tractat:& conſonat eius reſponſio reſponſioni inductæ[VIS autem ſcire ô homo inanis]id eſt,
vanus & ſpiritaliter vacuus,vtpote fidei opera & charitatẽ non habens, & per conſequens ad vltimi fi-
nis adeptionem indiſpoſitus & ineptus? Dicitur enim inane,quod non conſequitur debitũ finem[QVO Inane quid
NIAM fides ſine operibus mortua eſt? Abraham pater noſter]qui omnium fideliũ pater ſpiritaliter voca
tur, per fidei & virtutum imitationem. Et fidelium Iudæorum ſpiritalis atque carnalis extitit pater:in-
fideliũ autem Iudæorũ ſolum carnalis pater fuit. Vnde dicitur ad Galat. Qui ex fide ſunt hi ſunt filii A- Gal. 3.
brahæ. Et in Iohan. ait Saluator, Si filii Abrahæ eſtis, Abrahæ opera facite.[NONNE ex operibus iu- Iohan. 8.
ſtificatus eſt?] .i. iuſtior factus,atque à deo ſublimiter commendatus ac approbatus? [OFFERENS] id Gen. 22.
eſt ad offerendum paratum ſe exibens,ac diſponens Iſaac filium ſuum. Colligauit enim eum & poſuit ſu
per ſtruem lignorum. [VIDES]id eſt ex his intelligere debes [QVONIAM fides cooperabatur operi-
bus illius.]Fides enim eſt oculus rationis,dirigens in agendis,& opera ad vltimum referens finem: qui 1. Cor. 13.
ſola fide,non clare per ſpeciem in hac vita conſpicitur[ET ex operibus fides conſummata eſt] id eſt, fi-
C des Abrahæ per obedientiam eius, & ea quæ circa Iſaac deo iubente exercuit, actuationem & comple-
mentum accepit. Habitus namque & actus ipſius ſe mutuo ornant, ac roborant. Quia ex habitu actus
procedit,& habitum actus eius ſtabilit & conſeruat,ac perficit[ET ſuppleta]id eſt verificata ac aliis ma
nifeſte probata[EST ſcriptura] Geneſeos[DICENS, Credidit Abraham deo]dicenti ad eum, Suſpice Gen. 17.
cœlum, & numera ſtellas eius, ſi potes. Sic erit ſemen tuum [ET reputatum eſt illi ad iuſtitiam,] id eſt,
actus ille credendi fuit deo acceptus,& per eum Abraham à deo iudicatus eſt iuſtus: præſertim prout iu
ſtitia virtus eſt generalis: ſicque credendo meruit iuſtitiæ incrementum, omniumque virtutum profe-
ctum. Oportet ſcire,quod verba ex Geneſi nunc introducta dicta ſunt Abrahæ,antequam deus ei præce
pit,vt ſibi filium ſuum Iſaac in holocauſtum offerret: imo & antequam ei præceptum circũciſionis do- Gen. 22.
nauit. Sed fidei magnitudo, qua tunc Abraham credidit deo, poſtmodum eſt ſuppleta ſeu approbata à
deo,ac aliis declarata,per hoc quod filium ſuum paratus fuit offerre,& circa hoc multa exercuit. Vnde
deus tunc dixit ad eum, Nunc cognoui,id eſt, per hæc opera tua alios cognoſcere faciam, quod timeas
deum[ET amicus dei appellatus eſt]Abraham non in Geneſi,ſed in Eſaia, vbi legitur deus dixiſſe, Se-
men Abraham amici mei. In libro Iudith quoque legitur, Abraham per multas tribulationes probatus, Iudith. 8.
amicus dei effectus eſt. Meruit ergo amicus dei eſſe, & appellari, deo in tam arduis conſentiendo, atque Gen. 17. 21.
prõptiſsime obediendo,aduerſa quoque patientiſsime tolerãdo. Nempe in Iſaac immolatione reſplen- Rom. 9.
duit magna perfectio Abrahæ in fide & obedientia. In fide,quia vnicum filiũ ſuum ex Sara coniuge ſua, Heb. 11.
D paratus fuit offerre:cũ tamen ei deus iã ante promiſerit,quod ex Iſaac naſceretur ei ſemen electũ & innu
merabilis populus. Credidit enim Abraham,quod deus poſſet filium immolatum ſuſcitare à mortuis,vt
Apoſt. dicit. In eodem reſplenduit obedientia maxima,quod chariſſ. filium promptiſsimus fuit offerre,
propria manu occidere,& occiſum incẽdere: cum tamẽ hoc eſſet opus inſolitum,durum,& nuſquam au
ditum. Sed prædictis obuiare videntur multa,quæ ad Rom. ſcribit Apoſt. Arbitramur,inquiens,homi-
nem ſine operibus iuſtificari. Et rurſus, Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt,habet gloriam:ſed Rom. 3.
non apud deum. Et prolixe probat ibi Apoſt.quod fides ibi reputata eſt abrahæ ad iuſtitiam, non opera.
Vnde ait ibidem Apoſtolus, Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro. Idẽ etiam ad Galatas do-
cet Apoſtolus inter cętera,dicens, Qui ex fide ſunt,benedicẽtur cũ fideli Abraham. Iuſtus enim ex fide
viuit. Sed & in Actibus legitur, Fide purificans deus corda eorum. Ad iſta eſt duplex reſponſio. Prima,
quod Paulus Apoſtolus vult probare opera præceptorum cærimonialium legis nõ eſſe neceſſaria ad ſa Act. 17.
lutem,quoniam ſine eis Abrahã placuit deo,etiam nondũ circũciſus. Iacobus vero hic loquitur de ope-
ribus pręceptorũ moraliũ,quæ in vtraq; lege iubẽtur. De his itẽ operibus,quę à deo alicui ſpecialiter in Gen. 22.
iunguntur,quale fuit quod Abrahæ iuſsit Iſaac immolare. Secunda reſponſio eſt,quod Apoſtolus Pau Rom. 3.
lus probare intẽdit, Nulla opera legis alicui ad ſalutẽ ſufficiſſe,ſine explicita vel implicita fide Chriſti, Eph. 5.
qui omnium electorũ caput eſt,& ſaluator. Idcirco fides de eius aduentu ab exordio neceſſaria fuit. Hinc Coloſ. 1.
Iacobus infert, [VIDETIS]oculo interiori ex probatis [QVONIAM ex operibus iuſtificatur ho-

mo,& non ex fide tantum]vtrunque enim eſt neceſſarium ad ſalutem.Imo potiſsime charitas,ſine qua, E
nec fides,nec operatio quæcunque poteſt eſſe meritoria,ac deo accepta.Denique dupliciter dicitur ali-
Iuſtificari quis iuſtificari.Primo per hoc quod à vitiis expurgatur & gratiam recipit ac virtutes.Quod non fit dire
hominem ctè & proprie per opera:cum ante charitatis, & gratiæ infuſionem,nulla ſit meritoria actio:aut quę gra
duplici tiam mereatur de condigno.Ad hanc tamen iuſtificationem opera bona ex genere, ſuo modo diſponũt
modo. & aptant de congruo,dum quod in ſe eſt efficit homo. Sic enim & attritio ad contritionem diſponere
perhibetur.Secundo,dicitur homo iuſtificari,opera iuſta,virtuoſa,ac meritoria exercendo:atque in gra
tia,donis,virtutibusque creſcendo.Et ita nunc loquitur ſanctus Apoſt.Iacobus.Poſtremo ne Iudæi, ac
alii puſillanimes,ac pigri ſe excuſarent dicendo:non poſſe ſe tanti patriarchæ aſſequi opera tam perfe-
cta,ſubiungit Apoſt.exemplum mulieris peccatricis, atque paganæ , quæ tamen per fidem & opera ſuit
iuſtificata.Nam ſubditur.[SIMILITER & Raab meretrix nonne ex operibus iuſtificata eſt?]in quan-
Ioſue.2. tum opera illa proceſſerunt ex fide[SVSCIPIENS nuncios].i.duos viros exploratores à Ioſue in Hie-
richo miſſos[ET alia via eiiciens].i.per aliam viam eos ad Ioſue redire perſuadens. Cum enim recepiſ-
ſet eos per oſtium ſuæ domus,& per feneſtram expoſuiſſet trans murum,cui domus eius hærebat,dixit;
Ad montana conſcendite:quæ omnia in libro Ioſue plenius deſcribuntur. Vbi fides eius de deo Iſrael,
hoſpitalitas,miſericordia,liberatio,quas viris præfatis impendit,diffuſe narrantur.Propter quæ omnia
Matth.1. meruit populo Iſraelitico annumerari,& tribui Iuda coniugio ſociari,genealogiæque inſeri Saluatoris, F
ex eius ſemine ſecundum humanam propaginem deſcendentis. Poſtremo ex præinductis concludit A-
poſt.[SICVT enim corpus ſine ſpiritu mortuum eſt,ita fides ſine operibus mortua eſt] ſecundum expo
ſitionem præhabitam.Sic etiam dici poteſt , quod fides ſine charitate ſit mortua , quoniam charitas eſt
forma,& vita virtutum.Et tamen ſiue dicatur,ſine operibus,ſiue ſine charitate,redit in idem:quoniam
Grego. charitas ocioſa eſſe non poteſt.Operatur enim magna,ſi eſt.cum ſignum dilectionis ſit exhibitio operis
Veruntamen non oportet,nec in vita iſta poſsibile eſt, vt charitas indeſinenter ſit in actu, ſeu exercitio
actuali:ſed opportuno tempore procedit in actum,operaturque magna. Et ſi non opera exteriora, tamẽ
interiora deſideria,& feruores,gaudium,pacem,congratulationem , & eleuationem frequẽter in deum.
Imo nulla forma tam prompte agit , vt charitas.

EXPLANATIO CAP. III,[NOLITE PLVRES MAGISTRI FIERI.]
ARTICVLVS QVINTVS.

POſtquam inſtruxit nos ſanctus Apoſt.quàm neceſſaria ſint opera virtuoſa,ad quę
multi ſunt pigri:nunc docet, quàm neceſſarium ſit vitia vanitatis, ac leuitatis in
docendo,ac loquendo vitare.Ad quę multi ſunt proni, ſicut ad cętera quę ſunt ex G
cellentiæ & gloriationis.Itaque ait, [NOLITE plures magiſtri fieri fratres mei]
.i.ad cathedram magiſtralem,ad aliorum informationem, ad magiſterium nõ in-
geratis voſipſos importune,vane,& inordinate,deſiderio commodi proprii, aut
Lucæ.1. honoris, & antequam eſtis idonei.Vt enim ex prologo Luc.euangeliſtæ,quem ip
ſemet euangelio ſuo præmittit,ex epiſtolis Pauli,atque ex Actibus patet apoſtolo
rum,prædicantibus ſanctis apoſtolis,multi ad prædicandũ nondum idonei,conabantur euangeliũ ſcri-
bere,prædicare,& nomen ſibi efficere.Quorum etiam aliqui ſeminauerunt errores, & deceperunt ſeip
ſos,ac alios:affirmando legalia cum euãgelio eſſe ſeruanda,per quod ſibi damnationẽ auxerũt. Ideo ſub
ditur[SCIENTES quoniã maius iudiciũ ſumitis].i.grauiorẽ reprobationẽ & condẽnationẽ à Chriſto
1.Tim.1. accipietis.Eorũ nanque quos decepiſtis peccata redũdabunt in vos de talibus ad Timot.habetur, Qui-
dã aberrantes conuerſi ſunt ad vaniloquium,volẽtes eſſe legis doctores:nõ intelligẽtes neq; quæ loquũ
tur,neque de quibus affirmant.Deniq; huic Iacobi verbo cõſonat,quod apud Matt.ait Saluator, Nolite
Matt.23. vocari rabbi:vnus enim eſt magiſter veſter.Nec vocemini magiſtri: vnus eſt enim magiſter veſter Chri
ſtus.Per quę omnia nõ prohibetur abſolute deſideriũ magiſtratus,aut doctorat',aut appellatio inde ſum
pta:ſed ne ex vanitate propter nomen ſublime,aut dignitatẽ,talia appetãtur.Si vero referantur ad debi-
tũ finẽ,vt.ſ.actus prædicandi ac docendi charitatiue,defendendiq́, fidẽ efficacius expleãtur, & ipſa prę- H
Eph.4. dicatio ac doctrina ſalubris à populo diligentius audiantur, ſunt licita.Cum & Paulus dicat,quod deus
Timo.2. dedit quoſdam apoſtolos,quoſdam prophetas,quoſdam doctores,ſeipſum quoque doctorem nominat
Act.13. gentium. Et in Actib.legitur,Erant in Eccleſia Antiochię prophetæ & doctores.Pręterea vt ſuper. 4.
Sen. Tho.oſtendit,Mortaliter peccat,qui prędicationis actũ indigne exercẽt,non agẽdo quę docẽt [IN
Rom.8. multis enim offendimus omnes] i.non ſolum vos fratres nondũ perfecti in multis eſtis culpabiles : ſed
& nos qui primitias ſpiritus ſancti accepimus , frequenter veniale peccatum incurrimus , in cogitatu,
Prou.24. verbo,aut opere,ſeu omiſsione.Propter quod ait ſcriptura,Iuſtus ſepties cadit.Et iterum Salomon cõte
Eccle.7. ſtatur , Non eſt homo ſuper terram , qui faciat bonum , & non peccet. Sanctus quoque Iob loquitur,
Iob.9. Non iuſtificabitur homo comparatus deo.Si voluerit cum eo contendere, non poterit reſpondere vnũ
Pſalm.18. pro mille. Et propheta orauit, Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine.Itemq́; , Nõ
Pſal.142. intres in iudicium cum ſeruo tuo domine,&c. Veruntamen pro iſtis venialibus , ex humana fragilitate
manantibus,viri heroici,& perfecti quotidie ſatisfaciunt plene.Et vltra hoc in charitatis feruore, cæte-
riſque virtutibus,donis,& fructibus proficiunt valde : corda ſua ad deum ſæpiſsime eleuando , orando,
meditando,pœnitẽdo,confitendo,corpus ſuum multipliciter caſtigãdo: dominicã paſsionẽ frequenter
ac cordialiter reuoluendo,deum laudãdo,ſeipſos profundiſsime,diuerſiſque modis humiliando, accu-
ſando,deſpiciendo : correptiones & correctiones in vita hac libenter ſuſcipiendo. In quibus omnibus
noſipſos quotidie exerceamus.[SI quis in verbo non offendit].i. non peccauit inordinate loquendo ac

A tacendo,ita quod nec protulit non loquenda, nec ſiluit proferenda. Vt nec de indiſcreto ſilentio indi- Eſa.6.
geat pœnitere:illud Eſa.dicendo, Væ mihi quia tacui.Et illud in Pſal.Quoniam tacui, inueterauerunt Pſal.11.
oſſa mea.Neque de illicita locutione habeat dolere:& illud Iob proferre,Leuiter locutus ſum.Vnum lo Iob.39.
cutus ſum,quod vtinam non dixiſſem,& alterum quibus vltra non addam[HIC perfectus eſt vir.] Nõ
quod in euitatione prolationis verbi illiciti,ſeu taciturnitate verbi proferendi eſſentialiter conſiſtat per
fectio hominis:alioquin totaliter muti eſſent perfecti:ſed quia non exceſsiſſe in verbo,ſignũ eſt magnæ
cuſtodię cordis,magnæ ſapientiæ mentis,magnæ perfectionis interioris.Siquidẽ ea q̃ ſunt in voce,ſunt
earum quę ſunt in anima conceptionum,affectionumq; notę.Idcirco linguam perfecte reprimere,ſignũ
ac opus eſt affectionis,ac grandis illuminationis mentalis,& ſupra vires humanas.Propter quod in Pro Prou.16.
uerb.fertur,Hominis eſt animum præparare,& domini gubernare linguam. In Eccle.quoque dicitur, Eccl.14.
Beatus vir,qui non eſt lapſus in verbo ex ore ſuo.Et denuo ait ſcriptura, Quis eſt homo qui non eſt la- Eccl.25.
pſus ex lingua ſua?[POTEST etiam freno circunducere totum corpus].i.vir perfectus qui non offendit
in verbo,poteſt totum corpus ſuum domare,& cætera membra ſua, quæ facilius refrenantur quàm lin-
gua,compeſcere.Quia qui poteſt quod maius eſt, poteſt & id quod minus eſt.Hoc facit qui implet il-
lud Apoſt.Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore.Neque exhibeatis membra veſtra arma ini-
quitatis peccato,ſed arma iuſtitiæ deo.Et qui exteriores ſenſus ſuos cuſtodit,ne peccet per eos (quemad
B modum in Eccl.orat vir ſapiens, Domine pater & dominator vitæ meæ extollentiam oculorum meo- Eccl.23.
rum ne dederis mihi,&omne deſiderium prauum auerte à me.Aufer à me ventris concupiſcentiam)po
teſt cuſtodire ſua interiora.Hinc orauit Pſal.Confige timore tuo carnes meas. Itemque , Auerte oculos Pſal. 118.
meos,ne videant vanitatem.Vnde frenum,quo totum corpus circumducitur, atque ad dei ſeruitutẽ mo Eodem.
uetur,in perfectis eſt amor diuinus,ſeu timor filialis.In incipientibus timor ſeruilis,aut aliqualiter ini-
tialis. In proficientibus timor initialis,ad filialem timorem propinquus.Potius tamen iſtud diuerſis eſt
adſcribendum virtutibus,vtpote caſtitati,æquitati ac latrię.Conſequenter Apoſt. variis modis refrena-
tionem linguæ perſuadet,ac docet.[SI autem equorum frena in ore mittimus ad conſentiendum nobis]
.i.quia equis ponimus frena in ore,vt dirigamus eos quo volumus[ET omne corpus illorum circunferi
mus].i totum corpus equorum freno hinc inde ad libitum mouemus , ſubaudi,multo plus debemus pro
prii oris clauſtra frenare,linguam compeſcere,labia moderari ad conſentiendum deo, ac rationi. Quia Prou.10.
vt Salomon ait,Qui moderatur labia ſua,prudentiſſ.eſt.Et propheta teſtatur, Dixi cuſtodiã vias meas, Pſalm.38.
vt non delinquam in lingua mea.Poſui ori meo cuſtodiam.[ET ecce naues cum magnæ ſint,& à ventis
validis minentur].i.in anteriora impellantur[CIRCVNFERVNTVR tamen à modico gubernaculo
vbi impetus dirigentis voluerit]id eſt, à gubernatore nauigii dirigun tur per gubernaculum ſuum,quo
C vult ita & lingua gubernaculo rationis eſt dirigenda , ne declinet in verba illicita. Hinc ſubditur.[ITA
& lingua modicum quidem membrum eſt].i.in ſubſtantia paruum.Propterea turpe eſt nobis, ſi eam nõ
coartamus,cum magnas circunferamus per rationis induſtriam naues.Eſt quoque periculoſum:Idcirco
ſubiungitur[ET magna exaltat]id eſt verba iactantię profert,lites concitat:& multa producit pericula, Eccl.20.
niſi compeſcatur.Propterea in Eccl.dicitur,Odibilis eſt,qui procax eſt ad loquendum.Et rurſus, Suſur Eccl.28.
ro & bilinguis maledictus.Multos enim turbauit pacem habentes.Salomon quoque,Os,inquit, fatuo- Prou.15.
rum ebullit ſtultitiam. [ECCE quantus]id eſt, quàm paruus, [IGNIS, quàm magnam ſyluam in- Prou.30.
cendit?] vtique valde magnam. Nam ignis nunquam dicit, ſufficit. Et inter elementa ſumme actiuus
eſt,& formalis,formam ſuam in alia celeriter introducens[ET lingua ignis eſt]id eſt,ſimilis igni.Quo-
niam ſicut ignis comburit ligna ſyluarum : ſic lingua inordinate,ſuperflue,vitioſe loquendo,actus vir- Prou.27.
tutum mortificat,& animam diuerſis exponit flagitiis.Propter quod in Prouerb. inducitur , Sicut vrbs 1.Cor.15.
patens,& abſque murorum ambitu,ita vir qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum. Hinc Eccl.20.
ait Apoſt.Corrumpunt bonos mores colloquia mala.In Eccleſiaſtico quoque legitur,Apertio oris illi*
(qui ſcilicet multis vtitur verbis)inflammatio eſt.[VNIVERSITAS iniquitatis lingua]id eſt,per lin-
guam & eius loquacitatem,ac incuſtodiam,[CONSTITVITVR in membris noſtris.] Nam vniuerſa
peccata ex irrefrenatione linguæ naſcuntur,cum & ex verbis inordinate prolatis hæreſis incurrat. De-
tractiones etiam,mendacia,contentiones , ſuſurrationes,& quicquid iniquitatis eſt,ex linguæ incuſto- Prou.13.
D dia naſcuntur.Idcirco in lib.Prouerb.fertur,Qui cuſtodit os ſuum , cuſtodit animam ſuam : qui autem
inconſideratus eſt ad loquendum,ſentiet mala.Porro,iniquitas dicitur in membris conſtitui , in quan-
tum exercetur per ea. Ideo ſequitur,[QVAE maculat totum corpus]quia in illud vitia cordis redundant
Carnalia quoque peccata,quæ ex vitiis linguæ,ex verbis procatoriis,ex mulierum alloquio oriuntur,di
recte inquinant corpus,& eius inquinamenta vocantur.Quoniam teſte.Apoſt.Qui fornicatur,in pro- 1.Cor.6.
prium corpus peccat[ET inflammat rotam natiuitatis noſtræ]id eſt,totum vitæ noſtræ circuitum,inceſ
ſabilemque decurſum ab infantia vſque decrepitam ſenectutem.Quia per omnes ætates, imo per ſingu
los dies ad inordinate loquendum infeliciter inflammamur,& vitiis linguæ ſpiritaliter deuoramur,iux- Iob.37.
ta illud Iob,Etiam ſi locutus fuerit homo,deuorabitur.Hinc ait ſcriptura,Os quod mentitur,occidit a- Sap.1.
nimam.Hoc ergo inſtrumentaliter facit lingua,male mota ab anima,& ab homine ipſo.Lingua inquam
[INFLAMMATA à gehenna] id eſt diabolo habitatore,& ciue inferni. Sicut enim per terram deſi-
gnantur habitantes in ea,& per ciuitatem ciues,atque per cœlum angeli:ſic per gehennam diaboli. Dia
bolus ergo dicitur linguam inflammare,in quantum ad verba vitioſa incitat hominem.Hoc loco ſcribit Beda.
venerabilis Beda,Diaboli vbicunque volitent,in aere aut in terris,vel ſub terris vagentur,aut detineã-
tur,ſuarũ ſemper ſecũ ferunt tormenta flammarum:inſtar febricitantis,qui & ſi in electis ponatur ebur- Apoc.21.
neis, ardorem aut frigus inſiti ſui languoris vitare non poteſt.Sic dæmones quanuis in templis colantur
auratis,aut per aera diſcurrant,igne ſemper ardent gehennali,atque ex pœnis ſuis commoniti, fomitem

vitiorum hominibus ſuggerunt. Econtra ſancta dei ciuitas noua Hieruſalem, puta Eccleſia militans, de E
cœlo deſcendere dicitur, quoniam quicquid meritorium & cœleſte in terra gerimus, hoc munere cœleſti
accepimus. Deinde oſtendit, quàm difficile ſit linguam domare. [OMNIS enim natura beſtiarum & vo
lucrum & ſerpentum] etiam cæterorum brutorum [DOMANTVR, & domita ſunt à natura humana]. i.
per humanę rationis induſtriam, aliquo modo poſſunt domari. Eſtque diſtributio iſta accõmoda, & pro
generibus ſingulorum, non pro ſingulis generum ſuo modo intelligenda. Nec dubium, quin virtute di-
Lucæ.10. uina per gratiam Chriſti, fideiq; virtutem iſta copioſius atque frequẽtius ſint peracta. Quemadmodum
Pſalm.90. etiam ait diſcipulis ſuis Saluator, Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpẽtes & ſcorpiones. Vn
de & in Pſal. Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis &c. Denique maxima beſtia elephantus, humana
capitur, domatur, & informatur induſtria, vt & regem adoret. Ait demum hic beda, Legimus in Plinio
immaniſsimam aſpidem in AEgypto, à quodam patrefamilias domitam: quæ de cauerna ſua quotidie
exiens, à menſa illius ſuam accepit annonam, &c. Legimus item, ſcribente comite Marcellino, manſueſa
ctam tigridem, ab India Anaſtaſio principi miſſam. Sic & leo beneficii exhibitione domatur. Vult ergo
Apoſtolus per hæc verba inſinuare, quòd prauorum hominum lingua beſtiis ſit ferocior, auibus leuior
ſerpentibus venenoſior. Feris nanque aſsimulantur, de quibus fertur in pſalmo, Exacuerunt vt gladium
linguas ſuas. Volucribus, de quibus Pſalmiſta, Poſuerunt in cœlum os ſuum. Serpentibus, de quibus idẽ,
Venenum aſpidum ſub linguis eorum. [LINGVAM autem nullus hominum domare poteſt.] Quod F
dupliciter poteſt intelligi. Primo, quod nullus hominum propriam poteſt compeſcere linguam, quin in
terdum venialiter peccet per eam. Sed contra obiici poteſt. Quia cum peccatum ſit voluntarium, ſi im-
poſsibile eſt linguã domare, indomantia linguæ non erit culpabilis. Ad hoc poteſt duplex dari reſpon-
ſio. Prima, quòd nullus hominum dicitur poſſe linguam domare, non propter omnimodam im-
poſsibilitatem: ſed difficultatem pręgrandem. Iuxta quem modum Chriſtus in euangelio ait quibuſdam
Iohan. 8. Hypocritę quomodo poteſtis loqui bona, cum ſitis mali? Et apud Hieremiam dicitur, Si æthiops poteſt
Hier.13. mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas: & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum .i. aſ-
ſueti ſitis in malis. Secunda reſponſio eſt, quia etſi ſingulæ oris culpæ queant vitari, non tamen forſitan
omnes. Secunda expoſitio huius eſt, quòd nullus etiam ſapientium poteſt linguam prauorum domare:
Quia et ad horam compeſcãtur à verbis illicitis, tamen occaſione, opportunitateque data excedent lo-
Eccle.19. quendo. Sed & boni contra propoſitum, ſubinde ex fragilitate peccant in verbis. Propter quod in Eccle
ſia. ſcriptum eſt, Eſt qui labitur lingua ſua, ſed non ex animo. Hinc quidam gentilium ſapientium dixit,
Quoties inter homines fui, minor hõ redii. Ex quibus cõſtat, quantũ vitanda ſint inordinata, inutilia, &
Lucæ.1. non neceſſaria colloquia ei, qui cupit vere proficere, & deo in ſanctitate ac iuſtitia deſeruire [INQVIE
TVM malum]. i. lingua eſt membrum von vtique ſubſtantialiter, ſed ex abuſione propria malum atque G
culpabile, inquietans mentem praue loquentis, ac aliòs. Multæ enim perturbationes, & inquietudines
ex vitiis linguæ naſcuntur. Nec quietem mentis habet in deo qui linguam ſuam non reprimit. Hinc
Prou.26. lingua in lubrico poſita dicitur, Et in Eccleſiaſtico aſſeritur, Lingua tertia multos commouit, & diſ-
Eccl.28. perſit illos de gente in gentem. Apoſtolus quoque ad Timothæum, Lingua, inquit, vaniloquorum, vt
2.Tim.2. cancer ſerpit [PLENA veneno mortifero] id eſt, verbis infectiuis, mortalibusque peccatis: vtpote de-
tractoriis, diſcordiæ ſeminatiuis, contumelioſis, & pungitiuis, niſi efficaciter reprimatur. Quanuis
mortale peccatum formaliter ſit in anima, in qua eſt auerſio mentis à deo: in lingua vero ſunt iſta, qua-
Hier.9. ſi in inſtrumento & cauſa. Verba autem vocalia ſubiectiue eſſe in ore cognoſcuntur. Iuxta hunc ſenſum
in Hieremia habetur, Sagitta vulnerans lingua eorum. Qui enim detractoria, laſciua, prohibitaq; verba
effatur, non ſolum ſeipſum, ſed audientes quoque (ſi conſentiant) ſpiritaliter trucidare cenſetur. Hinc
Eccl.28. multi ſeipſos male loquendo occidunt, prout in eccleſia conſcriptum eſt, Multi interierunt in ore gladii
ſed non ſic ſicut qui interierunt per linguam ſuam. Conſequenter oſtendit, qualiter lingua ſit plena ve-
neno mortifero. [IN ipſa] id eſt, per linguæ locutionem [BENEDICIMVS] id eſt, laudamus [DEVM
Gen.1.5. patrem] propter bonitatem, & beneficia eius [ET in ipſa maledicimus homines, qui ad imaginem & ſi-
militudinem dei facti ſunt.] Per quod venenatam habere linguam probamur, quia per talem maledictio
nem in primis proprias occidimus animas & etiam animas aliorum, quantum in nobis eſt. Siquidem iis, H
Matth.5. quibus maledicimus, rancoris, iræ, detractionis, & remaledictionis contra nos occaſionem præſtamus.
Proximis quoque maledicendo deum offendimus. Primo, quoniam contra eius pręceptum hoc agimus.
Secũdo, quia iniuriatio imaginis, redũdat in eum cuius exiſtit imago. [EX ipſo ore procedit benedictio]
dei [ET maledictio] proximi. [Non oportet fratres mei hæc ita fieri.] Minus dicit & maius ſignificat: vt
ſit ſenſus, Iſta linguæ peccata prorſus illicita ſunt, videlicet mala bonis ita miſcere. Ideo ſubdit. [NVN-
QVID fons de eodem foramine emanat dulcem & amaram aquam? Non vtique, niſi fons corrumpatur
[NVNQVID poteſt, fratres mei] Ecce quàm dulciter, quàm amoroſe atque humiliter loquitur in
tota epiſtola ſua ſanctus iſte Apoſtolus quàm crebro ſubditos ſuos nominat fratres. Nunquid itaque po
teſt ô fratres mei [FICVS vuas facere?] id eſt, arbor ficorum ſeu ficuum producere vuas [AVT vitis] pro
ducere [FICVS?] Nequaquam. [SIC neque ſalſa] aqua [DVLCEM poteſt facere aquam.] Conformi-
ter contra rationem eſt, & contra legem diuinam, & eadẽ lingua verba bona & mala, verba benedictio-
nis & verba maledictionis pronunciet: cũ lingua diuinitus ſit inſtituta, & data ad vſum laudabilẽ, ad ver
ba virtutum. Veruntamen nonnunquã ex zelo iuſtitiæ, & debita atq; legitima authoritate, viri ſancti &
prælati leguntur tranſgreſſoribus maledixiſſe: non appetitu vltionis, aut liuore rancoris. Quemadmo-
Act.8. dum princeps Apoſtolorum dixit ad Simonem Magum, Pecunia tua ſit tecum in perditionem. Deniq;
Matt.7. verbis his Iacobi conſonat quod loquitur Chriſtus, Nunquid colligũt de ſpinis vuas, aut de tribulis fi-
cus? Pręterea quemadmodum ſi aqua dulcis & aqua amara in eodem vaſculo miſceantur, dulcis in amari

A tudinem vertitur, non amara dulcis efficitur: Sic benedictio eius qui deum benedicit, à maledictione cor rumpitur, qua proximo maledicit, ſicut & virtus peccato aufertur. Ideo ait Apoſtolus, Modicum fermẽ- 1.Cor.5.
tum totam maſſam corrumpit. Et rurſus ait ſcriptura, Non eſt ſpecioſa laus in ore peccatoris. Iam audi- Eccle.15.
uimus quàm vehementiſsime ſanctiſsimus iſte Apoſtolus irrefrenationẽ linguæ vituperet, quanta mala dicat de lingua, & quanta vitia oriantur ex ea. Ideo cuſtoditi ſimus in verbis, pręmeditantes quid & qua liter ſit loquendum: vt ſermo noſter iuxta doctrinam Pauli, ſemper in gratia ſale diſcretionis ſit condi-
tus. Et deum pro virtute & gratia moderandi loquelam in omnibus feruide deprecemur, cum Propheta Coloſ.4
dicentes, Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtium circunſtantiæ labiis meis. Hinc Hugo de S. Victo re, Lingua dicitur, quoniam lingit adulando, mordet detrahendo, occidit mentiendo: ligat, & ligari nõ poteſt. Labilis eſt, & teneri non valet: ſed labitur & fallit. Labitur vt anguilla, penetrat vt ſagitta, tollit amicos, multiplicat inimicos, mouet rixas, ſeminat diſcordias, vno ictu percutit occiditq́; plurimos, blã
da eſt & ſubdola, lata & parata ad exhaurienda bona, ac mala miſcenda. Mors & vita in poteſtate linguę Prou.18.
eſt. Ait quoque ſanctus Bernardus, Leuis ſermo leuiter volat, ſed non leuiter vulnerat: leuiter tranſit, ſed grauiter vrit: leuiter penetrat animum, ſed non leuiter exit eum: leuiter profertur, ſed non leuiter reuo-catur. Facile volat, ideo facile charitatem violat. Cum ergo tot vitia pariat lingua non refrenata, merito
ſapiens quidam exclamat, Quis dabit ori meo cuſtoſtiam, & ſuper labia mea ſignaculum certum: vt non Eccl.22.
B cadam ab ipſis, & lingua mea me perdat? Hinc ſancti patres conſultiſsime ſtatuerunt ſacra ſilentia à re-
ligioſis ſeruari. Et certe religioſi qui linguam ſuam refrenant, ſilentiumq́ue ſtricte obſeruant, varias eua- Religioſitas
dunt tentationes, inquietudines & ruinas: atque facile poſſunt valde proficere. Qui autem incontinen ſilentii inſti
tis ſunt linguæ frequenter turbantur, & turbant: peccant, & alios ad peccandum inducunt: potiusq́ue de tuti à patri-
ficiunt, quàm proficiunt vt tenentur. ¶ Præterea quia apoſtolus Iacobus iam inſtruxit nos, quantę inſi- bus
pientiæ ſit linguam non coartare: conſequenter docet, quid ad verum pertineat ſapientem. [QVIS ſa Dioniſij.
piens] in cognitione dei & contemplationibus diuinorum, [ET diſciplinatus] id eſt, moralibus virtuti- Gen.46.
bus inſtitutus, moribusq́ue compoſitus, ſeu debitis obſeruantiis exercitatus, vel in ſcripturis bene in- Num.12.
ſtructus [OSTENDAT ex bona conuerſatione operationem ſuam] id eſt, virtuoſe conuerſando, non 1.Re.24.
inaniter ſe iactando, demonſtret ſe opera ſancta iuxta euangelicæ legis doctrinam habere. Et hoc oſten- Matth.11.
dat, virtuoſeque viuat, [IN manſuetudine ſapientiæ] id eſt, cum manſuetudine & ſapientia progrediẽn- Pſal.149.
te omnia faciendo: iuxta illud Eccle. Fili in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam Iudith.9.
diligeris. Manſuetudo nanque facit hominem deo ac proximis ſpecialiter eſſe amabilem. Vnde in epi- Eccl.7.
ſtola ad Demophilum monachum diuinus Dionyſius proteſtatur, quòd Ioſeph, Moſes & Dauid maxi-
mam apud deum gratiam inuenerunt: quoniam manſueti fuerunt. Ideo Chriſtus, Diſcite (inquit) à me
C quia mitis ſum & humilis corde. Vnde Pſalmiſta ait de deo, Exaltabit manſuetos in ſalutem. Et Iu-
dith ait, Humilium & manſuetorũ ſemper tibi placuit deprecatio domine. Denique ſicut ira in ſinu ſtul Eccl.3.
ti, ſic mãſuetudo in ſinu ſapiẽtis requieſcit. Et ſapiẽtia mãſuetudinem in ſuis actibus dirigit. Itaque ne mo ſe putet vere ſapientẽ & diſciplinatũ, niſi inueniat ſe reformatum, fractũ & mitẽ, diuina pręcepta im plentem, virtutibus præditum & exemplarẽ. Quia vt ait ſcriptura, In maliuolam animam non introibit
ſapientia. Atque vt Iob aſſerit, Non inuenitur ſapientia in terra ſuauiter viuentium, id eſt, in cordibus
carnaliũ hominum, oblectamenta carnis quærentium. Propter quod loquitur Eſaias, Quem docebit do Sap.1.
minus ſciẽtiam: & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulſos ab vbere. Et Sapiens ait, Iob.28.
Qui amat vinum & pinguia, non erit ſapiens. Hæc autem de ſapientia quæ eſt donum, præſertim intel
liguntur Hinc & Leo papa fatetur: Chriſtianæ, inquiens, ſapientiæ altitudo, non in abundantia verbi, Eſa.28.
non in aſtutia diſputandi, ſed vera humilitate conſiſtit. [QVOD ſi zelum amarum] id eſt, indiſcretum Prou.21.
ſiue liuorem, & irrationabilem mentis amaricationem contra vos inuicem [HABETIS, & contentio-
nes ſunt in cordibus veſtris: nolite gloriari] ſed potius flete propter tantos exceſſus. Quid enim glo-
riaris in malitia? [ET mendaces eſſe aduerſus veritatem] exiſtimãdo aut aſſerendo, quod talia placeant Pſal.51.
deo, vt per ea ſalutem cõſequi valeatis. Qui enim amaro zelo afficiuntur cõtra alium, & contra eũ con-
tendunt, ſolent iuſtificare ſeipſos, & ſuam partem inſipienter defendere, propriis vitiis excæcati. [NON eſt illa ſapientia deſurſum deſcendens] id eſt, talis opinio, ac falſa ſapientia non datur à deo: ſed error
D eſt ab homine adinuentus, atq́; à dæmone perſuaſus. Ideo ſequitur [SED terrena] id eſt, temporalia ac tranſitoria quærens [ANIMALIS] id eſt ſenſuales delitias cupiens [ET diabolica] quia à diabolo in-
ſpirata: & quaſi honoris ac prælationis eſt auida. Vel dicitur terrena, prout oritur ex cõcupiſcentia ocu lorum: Animalis, in quantum procedit ex concupiſcentia carnis: Diabolica, in quãtum naſcitur ex ſu-
perbia vitæ. De hac ſapientia falſa (per quam homo ſtatuit ſibi finem in diuitiis, delitiis, & honoribus
mundi, & media ſua aſtute diſponit ad obtinenda talia) ſcriptum eſt ad Romanos, Prudentia carnis
mors eſt. Et rurſus, Prudentia carnis inimica eſt deo. Legi enim dei non eſt ſubiecta. De his ſapientię fi- Rom.8.
lijs loquitur Hieremias, Sapientes ſunt vt faciant mala, bene autem facere neſcierunt. Et in Euang. Fi- Hiere.4.
lij huius ſeculi prudẽtiores filijs lucis in generatione ſua ſunt. Vnde & Baruch ait propheta, Filij Agar Lucæ.16.
qui exquirunt prudentiam quæ de terra eſt, viam ſapientiæ neſcierunt [VBI enim zelus] id eſt amari- Baruc.1.
tudo, indignatio ſeu liuor [ET contentio, ibi inconſtantia] id eſt, fluctuatio cordis, & agitatio paſſio-
num, perturbatio, auerſio, multiplexq́ue corroſio ac diſtractio mẽtis. Animus enim inordinatus ſibiipſi
eſt grauis. Atque vt aſſerit Eſaias, Impii ſunt quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. Optimum Eſa.57.
ergo eſt, iuxta apoſtolum, gratia ſtabilire cor: & virtutibus illud firmare in deo, ne per errores & vitia Hebr.13.
diſtrahatur. Specialiter vero vitia iſta, videlicet, zelus & cõtentio, ſunt inquietudinis cauſa & animę af-
flictiua: quia putredo oſſium inuidia, & cõtentioſus turbat ſeipſum. Nec ſolum eſt ibi inconſtantia, ſed Prou.4.
[ET omne opus prauum.] Non quòd omnia opera mala ſint actualiter ac inſeparabiliter zelo & cõtẽti

tioni annexa, ſed quia ex eis procedere poſſunt ac ſolent, imo plerunque diuerſa vitia ſunt eis coniun- E
cta. Porro contentio proprie dicta, quam apoſtolus inter mortalia peccata annumerat: & de qua nunc
loquitur Iacobus, eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris, ſecundũ Ambroſium. Contentio
autem quæ eſt impugnatio falſitatis cum moderata acrimonia vocis, eſt laudabilis. Quod ſi modus ex-
cedatur, erit culpabilis. Contentio autem que non eſt cum intentione impugnandi veritatem, ſed dum
quiſq; defendit quod ſibi verum aut bonũ apparet nõ eſt perfecta cõtentio, nec mortale peccatũ. ❡Con
2.Tim.2. tentio vero, de qua nũc ſermo, in ſcripturis valde vituperatur. Ait enim ad Timotheum apoſtolus, No
1.Cor.3. li verbis cõtendere. Ad nihil vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Et rurſus ad Corinthios ſcribit,
Eccl.28. Cum ſit, inquiens, inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis? In Eccleſiaſt. quoque iubetur, Ab
ſtine te à lite. Et in Iob, Reſpondete abſque contentione. Eſt quoque inhoneſtum, & aliorum ſcandali-
zatiuum, contendere. Propter quod ait ſcriptura, Honor eſt homini cum ſeparat ſe à contentione.
Prou.13. ❡Poſtremo contentio ex ſuperbia aut vana gloria generatur. Propter quod Salomon proteſtatur, Inter
ſuperbos ſunt ſemper iurgia. Vitemus ergo hæc vitia, & dulci charitatis affectus in alterutrũ afficiamur.
Sed & diſcretum habeamus zelum iuſtitiæ abſque animi perturbatione. Accendamur quoque zelo di-
Eccl.21. uini honoris: & zelum amarum penitus à corde noſtro repellamus. Cum in Eccl. dicatur, Non eſt ſen-
Deut.24 ſus, vbi abundat amaritudo. Et in Deuteron. Non ſit inter vos radix germinans fel & amaritudinem.
Hebr.12. Hinc ad Hebræos dicitur, Pacem ſequimini cum omnibus, contemplantes ne qua radix amaritudinis F
Galat.5. ſurſum germinans impediat: & per illam inquinentur multi. Et rurſus ait Apoſt. Si inuicem mordetis,
& comeditis, videte ne ab inuicem conſumamini. ❡Conſequenter deſcribit apoſtolus veram ſapiẽtiam
illam præcipue, quæ eſt vnum & primum inter ſeptem dona ſpiritus ſancti. Illam ergo deſcribit per pro
prietates & operationes ipſius, ſubdendo, [QVAE autem deſurſum eſt ſapientia] puta ſapientia ſpirita-
lis, ſupernaturalis, infuſa, per quam homo contemplatur deum per guſtum internum: & bene ſentit ac
iudicat de eo, per connaturalitatem & conformitatem affectus ad eum, videlicet quod ei ſoli ſit finaliter
adhærendum, tanquam ſummo & incomparabili bono finique vltimo [PRIMVM quidem pudica eſt]
id eſt, peccati fœditatem, turpitudinemque deteſtans ac erubeſcens. Et ita ſapientia iſta facit à malo re-
cedere, ſeu peccata vitare. Nempe per hoc, quod ſummæ veritatis ac primæ lucis puritatem ac pulchri-
tudinem contemplatur, parit in mente caſtum pudorem, quo homo erubeſcit ſe in diuine maieſtatis
pręſentia & aſpectu viliter turpiterque habere cogitatione, affectione, verbo, actu, aut omiſsione peccan
do. Iſte eſt ſapientialis ac optimus pudor: de quo ſcriptum eſt, Eſt confuſio adducens gratiam & gloriã.
Eccl.4. Facit quoque ſapientia iſta hominem habere de pręteritis culpis ſuis ſalubrem pudorem. Qui ad deletio
nem peccati etiam quoad pœnam non mediocriter confert. Rurſus ſapientia iſta dicitur eſſe pudica,
quia ad contemplationem dei reuerenter accedit, non præſumptuoſe, impudenter, aut temerarie inge- G
rens ſe ad diuinorum ac incomprehẽſibilium perſcrutationem. Eſt demum & vituperabilis pudor, quo
homo ſua peccata fateri, & pro eis corripi ac corrigi erubeſcit. De quo dictum eſt, Eſt confuſio adducẽs
Eodem. peccatum. Et rurſus, Non confundaris confiteri peccata tua [DEINDE pacifica] id eſt, tranquillitatem
ſeu pacem internam gignens in ſapiente. Quia per hanc ſapientiam quieſcit, tranquillatur & figitur
Sap.8. mens in deo. Iuxta illud Sapientiæ, Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. Non enim habet
amaritudinem conuerſatio illius, nec tædium conuictus illius, ſed gaudium & lætitiam. Pax autem idem
eſt, quod gaudium imperturbatum. Ideo ait ſcriptura, Vir ſapiens ſuauis eſt animæ ſuæ. Et ad Romanos
Eccl.37. habetur, Prudentia ſpiritus vita & pax. Dicitur quoque ſapientia pacifica, quia per eam fideles concor-
Roma.8. dant in bonis, nec per elationem ſe ab inuicem diuidunt. Quemadmodum per humanam & natura-
lem ſapientiam ſæpe contingit, quia in ea inuenitur opinionum diuerſitas, nec eſt tanta in ea certitudo,
ſicut in iſta: & parit elationem. Hęc vero humiliationem ſpontaneam, Salomone atteſtante, Vbi ſapien
Prou.11. tia, ibi humilitas. Eſt quoque ſapientia iſta [MODESTA] id eſt, moderamen ſeruans in omnibus: cum
ſapientis ſit ordinare, ſecundum philoſophum. Facitque hominem circunſpectum, non impetuoſum. I-
deo monet Apoſtolus, In ſapientia ambulate ad eos, qui foris ſunt. Et Sapiens, Eſt enim in illa ſpiritus
intelligentiæ, ſanctus, vnicus, & modeſtus, [SVADIBILIS,] id eſt, docilis ac dirigibilis. Quemadmo-
dum & iuxta philoſophos, prima pars prudentiæ eſt docilitas. Qui ergo in ſuo ſenſu ſunt pertinaces, H
ſapientiæ ſunt expertes [BONIS conſentiens] id eſt, rationalibus verbis præbens aſſenſum. Non e-
nim, qui veraciter eſt ſapiens, proprium iudicium aliorum iudicio immanſiue præponit. Hinc prin-
Galat.2. ceps apoſtolorum, increpationi, informationi quoque Pauli humiliter acquieuit. Propter quod in Pro
Prou.9. uerbiis aſſeritur, Argue ſapientem, & diliget te: doce iuſtum, & feſtinabit accipere. Propterea iterum
Prou.3. Salomon loquitur, Non ſis ſapiens apud temetipſum. Et ad Romanos fertur, Nolite eſſe prudentes
Roma.12. apud voſmetipſos [PLENA miſericordia & fructibus bonis.] Hæc enim ſapientia facit hominem com-
Gene.8. paſsiuum atque beneficum aliis, quoniam intuetur quod deo ſit proprium miſereri ac ſubuenire quod e-
tiam omnis homo ex ſeipſo ſit fragilis, atque in magno periculo conſtitutus. Idcirco condolet aliis, ac
Sapient.1. ſubuenit eis pro poſſe, ne tanta beatitudine, ad quam conditi ſunt priuentur. [IVDICANS ſine ſimula-
Matt. 20. tione] .i. ſyncere ſe habens in iudicando, nec vitia ſub colore virtutum exercens. Quemadmodum qui
Mar.6.7. ex odio, ira, aut impatientia corripiunt proximos, ex charitate & zelo iuſtitiæ id ſe facere confingentes.
15.23. Idcirco Sapiens ait, Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum. Hinc Chriſtus docuit, Vt ſimus ſimpli-
Luc.6.12.13 ces ſicut columbæ. Qui hypocriſim in Euangelio ſpecialiſsime reprobat & cõdemnat [FRVCTVS au
tem iuſtitiæ in pace ſeminatur] Fructus iuſtitiæ interdum vocatur operatio virtuoſa, ex iuſtitia manans.
Rom.6. Et huius fructus, merces, ac finis eſt vera fœlicitas. Iuxta illud Apoſtoli, Habetis fructum veſtrum in
Iohan.15. ſanctificatione, finem vero vitam æternam. Vnde in Iohanne ait Saluator diſcipulis, Poſui vos, vt eatis
Matth.3. & fructum afferatis. Iohannes quoque Baptiſta, Omnis, inquit, arbor, quæ non facit fructum bonum, ex

A cidetur. Hic itaque fructus ſeminatur in pace, id eſt, exercetur cum pace pectoris, ſine qua nemo deo pla
cere poteſt. Quia oportet mentem concordare cum deo in obſeruantia pręceptorum, & charitatis teno
re. Cuius effectus eſt pax: quemadmodum ſcriptum eſt, Pax multa diligentibus legē tuam. Hinc in libro Pſal.118.
Iob docetur, Acquieſce deo, & habeto pacem: & per hæc habebis fructus optimos. Seminatur itaq; fru- Iob.22.
ctus iuſtitiæ in pace [FACIENTIBVS pacem]. i. ad meritum, præmiumque eorum. Vel facientibus. i. Matth.5.
à facientibus pacem, puta à pacificis, de quibus dicitur, Beati pacifici, quoniam filij dei vocabuntur.
¶ Denique vnuſquiſq; facere debet pacem in primis ſibijpſi cum deo cum ſibi per pœnitentiam recon
ciliando, atq; per contemplationem & dilectionem cor ſuum in ipſo figendo ac tranquillando. Propter
quod ait. Apoſtolus ad Romanos, Iuſtificati ex fide, pacem habeamus ad deū. Et iterum .. Obſecramus Rom.5.
pro Chriſto reconciliamini deo. ¶ Secundo debet vnuſquiſq; ſibi pacem facere, & ſeruare pro poſſe, 2.Cor.5.
cum proximo ſuo: ſicut in euangelio pręcipit dominus, Vade recōciliare fratri tuo. Et Paulus, Si fieri po Matth.5.
teſt, quod in vobis eſt, cū omnibus hominibus pacē habete. Deinde debemus ex charitate fraterna, pro Rom.12.
ximis noſtris pace carentibus, pacem cū deo & hominibus procurare orando, hortando, confœderādo,
ac aliis viis. ¶ Inſuper fructus iuſtitiæ nominatur interim ęterna fœlicitas: iuxta illud Sapiētiæ, Bonorū
laborum glorioſus eſt fructus. Porro operatio vitæ præſentis eſt ſeminatio reſpectu futuræ remuneratio Sapien.3.
nis, dicēte apoſtolo, Quæ ſeminauerit homo, hęc & metet. Vnde in Oſee legitur, Seminate vobis in iu
B ſtitia, & metite in ore miſericordiæ. Huius ſeminationis fructus eſt beatitudo cœleſtis: iuxta illud apoſto Galat.6.
li, Qui ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Hic igitur [FRVCTVS] qui eſt beatifica dei Ozee.10.
fruitio [SEMINATVR in pace]. i. per opera virtuoſa in pace ſpiritali peracta, ꝓmeretur ab obtinetur. 2.Cor.9.
Vel ſeminatur in pace. i. in pacificatione mētis cū deo in vita hac virtualiter cōtinetur: atq; ex ea tanquā
ex cauſa meritoria deriuatur ac cōdonatur in patria. Nam ſicut fructus potentialiter ac radicaliter con-
tinetur in ſemine: ita pax æternitatis in pace pectoris, pax patriæ in pace vię, plena trāquillatio beatorū Pſal.75.
in deo, in tranquillatione inchoata viatorū in eo. Hinc paci internę ſemper ſtudere debemus, quia in pa 1.Cor.14
ce eſt locus omnipotentis. Non enim eſt deus diſſenſionis, ſed pacis.

EXPOSITIO IIII CAP. [VNDE BELLA LITES.] ARTIC. VI.

HOc capitulo hortatur apoſtolus, ne inordinati ſint noſtri affectus. Et ne ex eis ad
ea, quę aliis nociua ſunt, procedamus. [VNDE bella & lites in vobis?]. i. ex qua ra
dice oriuntur pugnæ reales atq; verbales, quibus vos inuicē impugnatis [NON-
NE ex concupiſcentiis veſtris?]. i. terrenis, inordinatis, mūdanis, & ſenſualibus af
fectionibus [QVAE militant in mēbris veſtris]. i. miniſterio membrorū ducūtur
C ad opus iniquū, ſic militant ſeu dominantur in membris: quia iuxta concupiſcen
tiarū inclinationem ac impetum, membra mouentur in actū, quanuis concupiſcē
tiæ ſint ſubiectiue in appetiuis potētiis. Sumitur ergo nomen cōcupiſcentiæ, hoc
loco generaliter pro quouis inordinatio affectu diuitiarū, delitiarum, ſiue honorū. Hinc ad Rom. horta
tur apoſt. Sicut exhibuiſtis mēbra veſtra ſeruire immūditiæ & iniquitati ad iniquitatē: ita nunc exhibete Rom.6.
membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationē. Certū eſt autē, quod mali effectus ex prauis procedant
affectibus: & quicquid culpæ in verbis aut factis cōſiſtit, ex interiori inordinatione depēdet ac profluit.
Propter quod princeps apoſtolorū hortatur, Obſecro vos abſtinere à carnalibus deſideriis, quæ militāt 1.Petri.2.
aduerſus animā [CONCVPISCITIS] carnalia & mundana [ET nō habetis] ea. Et ſic ſolo inordinato
affectu fœdamini. Et non habituri effectū operis, præcipitatis vos in vitia impiæ voluntatis: quia volun
tas inordinata deliberata, reputatur pro opere. Sic multi cū in egeſtate viuāt, voluntarię paupertatis pri
uantur mercede: & cū diuitibus voluptariis, ſuperbis, atq; amaris damnantur, quia terrenā abundantiā,
delectationē ſenſualem, ac mundanū præoptant honorem. Iſti ſunt miſeri in præſenti ſæculo & futuro. Prou.13.
Quia nec hic nec ibi obtinent quę affectant. Ideo ſcriptū eſt, Eſt diues, cū nihil habeat: & eſt pauper, cū
in diuitiis multis ſit. [OCCIDITIS] vel corporaliter alios, vel ſpiritualiter voſmetipſos. Quia ex vitio
ſis deſideriis, quibus homo in primis ſpiritaliter necat ſeipſum, interdū corporale homicidiū oritur [ET
zelatis]. i. aliis inuidetis. Quod enim quis ſibimet cupit, hoc inuidere aliis ſolet [ET non poteſtis adipi
D ſci] quod vitioſe appetitis. Quia multi cōſequi nequeunt, nec valent implere, quod damnabiliter quæ- Iob.5.
runt & cupiunt. Idcirco in libro Iob aſſeritur, Deus conſilium prauorū diſsipat. Qui diſsipat cogitatio
nes malginorū, ne poſsint implere manus eorū quod cœperant. Vnde in Eſaia legitur, Dat ſcrutatores Eſa.40.
ſecretorū quaſi non ſint, & cōſiliarios in ſtultum finē adducit. Iſtud tamen frequenter miſericorditer ac
cidit, quia non expedit prauis hominibus obtinere, quod optant illicite. Idcirco per Oſeam dominus lo Ozee.2.
quitur, Ecce ego ſepiam viam tuā ſpinis [LITIGATIS] verbis [ET belligeratis] in opere, cōtra proxi
mos pro terrenis [ET nō habetis] ea. ſ. neceſſaria vitæ [PROPTER quod non poſtulaſtis]. i. deū humi
liter atq; ordinate pro eis habendis non rogaſtis, primo ac principaliter exorando pro ſpiritualibus, dei
honorē ac animarum ſalutem concernentibus. Deinde pro corporalibus prout ad ſpiritualia neceſſaria
ſunt ſiue accōmoda. Sicuti Chriſtus in euangelio docet, Primū, inquiens, quęrite regnum dei & iuſtitiā: Matth.6.
& hæc omnia adiicietur vobis [PETITIS & nō accipitis]. i. inordinate deū rogatis: idcirco non audit
vos [EO q̄ male petatis] nō obediendo in primis dei præceptis. Qui enim declinat aurē ſuā, ne audiat Prou.28.
legē, oratio eius erit execrabilis. Tēporalia quoq; magis quàm ſpiritalia poſtulatis. Vnde apud Iohannē Iohan.16.
ait Chriſtus diſcipulis adhuc carnalibus, Vſq; modo nō petiſtis quicquā in nomine meo. i. pertinentia
ad ſalutē [VT in cōcupiſcentiis veſtris inſumatis]. i. tēporalia quæ petitis nō ordinatis ad debitū finem,
. ſ. ad moderatam & neceſſariā corporis ſuſtentationē: ſed ad ſuperfluitatē ac voluptatem: vt ea inſuma-
tis. i. intra vos accipiatis & conſumatis, in cōcupiſcentiis veſtris. ſ. iuxta impetū concupiſcentiarum, non

Rom.13. ſecundũ rationis iudiciũ.Contra quod Paulus hortatur,Curã carnis ne feceritis in deſideriis. Itẽq;,Ha E
1.Tim.6. bentes victũ & quibus tegamur,his cõtenti ſimus. Chriſtus quoq;,Attẽdite,inquit, vobis ne grauentur
Luc.21. corda veſtra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ[ADVLTERI].i.mẽte à deo auerſi.Quæ aduerſio
Pſal.72. ſpiritalis fornicatio eſt.Iuxta illud pſalmographi, Qui elõgant ſe à te peribũt,perdidiſti omnes qui for
Ozee.4. nicantur abs te.Et illud Ozee,Fornicati ſunt à deo ſuo.Omnis etenim anima,aut eſt dei ſponſa,aut dia
Ozee.1. boli adultera.Dei equidẽ ſponſa eſt,quę ei fide & charitate cõiungitur.Vnde per Oſeã effatur,Spõſabo
Ozee.2. te mihi in fide.Talis anima deũ ſpiritali amore amplectitur,atq; ab ipſo cœleſti ſemine(quod eſt verbũ dei)ac lumine gratię fœcũdatur. Porro diaboli perhibetur adultera,quę ei peruerſæ voluntatis miſcetur
Sapien.8. conſenſu.Spiritalis quoq; ſapiẽtia (pręſertim æterna & increata)ſponſa eſt hominis iuſti.Iuxta illud ſa piẽtiæ,Hãc amaui & exquiſiui:& quæſiui eã ſpõſam mihi aſſumere: & amator factus ſum formæ illius. Qui ergo hãc ſpõſam relinquit,& ei terrena proponit,atq; carnalia amplexatur,recte adulter vocatur.
Hiere.5. Iudæi etiã ad corporalia adulteria erant procliues,ſicut per Hieremiã loquitur deus,Vnuſquiſq; ad vxo rẽ proximi ſui hinniebat[NESCITIS quia amicitia huius mundi].i.amor carnalis,ac mundanus,inor dinatus, & ſenſualis affectio ad cõplacendũ hominibus,nõ in deo:atq; ad obtinendũ mũdi honores, vo luptates & opes [INIMICA eſt deo?].i.diuinæ legi contraria,ac diſplicẽs deo,& charitati repugnans? [QVICVNQVE ergo voluerit eſſe amicus huius ſæculi].i.hominũ mũdanorũ,ſecundũ quod tales ſunt [INIMICVS dei cõſtituetur].i.deo cõtrarius,& ab eo auerſus.De quo ait propheta , Odiſti omnes qui F
Pſalm.5. operantur iniquitatẽ.Vnde Sapiens,Odio ſunt deo impius & impietas eius. Itaq; quicunq; ſe mũdanis
Sap.14. cõformat hominibus,& eis cõſentit,ac placere quærit in rebus illicitis,eo ipſo quo talis eſt & ita ſe ha-
1.Iohan.2. bet,dei inimicus efficitur.Hoc eſt quod ſanctus Iohannes docet,Nolite diligere mundũ,neq; ea quæ in
Rom.12. mũdo ſunt.Quia ſi quis diligit mundũ,non eſt charitas patris in eo.Hinc loquitur & Paulus,Nolite cõ
Galat.1. formari huic ſæculo.Itemq;,An quæro hominibus placere ? Si hominibus placerẽ , Chriſti ſeruus non
Pſalm.12. eſſem.Hoc eſt quod terribiliter ait propheta regius , Quoniã diſsipauit deus oſſa eorũ, qui hominibus
Marci.5. placẽt:cõfuſi ſunt,quoniã deus ſpreuit eos. Veruntamen debemus mũdanos homines ſpiritali amore di
Rom.15. ligere,(ſicut & inimicos)& orare pro eis:eis quoq; in bonis velle placere,eo modo quo ait Apoſtolus,
Matth.5. Vnuſquiſq; proximo ſuo placeat in bonũ,ad ædificationẽ.Cum etiã iubeat dominus,Sic luceat lux ve- ſtra corã hominibus,vt videãt bona facta veſtra,& glorificent patrẽ veſtrũ,qui in cœlis eſt [AN putatis quia inaniter ſcriptura dicat?].i.nequaquã hoc æſtimare debetis: cũ verba ſcripturæ,verba ſint ſpiritus-
Epheſ.4. ſancti [AD inuidiã concupiſcit ſpiritus,qui habitat in vobis.] Hoc tripliciter poteſt intelligi . Primo,de ſpiritu ſancto.Sicq; legendũ eſt interrogatiue & negatiue. Vt ſit ſenſus,Spiritus ſanctus corda veſtra gra tioſe inhabitans,nequaquã concupiſcit.i.cõcupiſcere vos non facit ad inuidiã.Hoc eſt,nõ mouet vos ad
Sap.1. inuidendũ alicui.Cum ſacra ſcriptura vbiq; doceat,ſpiritum ſanctũ eſſe ſpiritũ purę dilectionis:de quo G
Pſal.142. in libro Sapiẽtiæ habetur,Benignus eſt ſpiritus ſapientię.Et in Pſalmo, Spiritus ſanctus tuus bonus de- ducet me in terrã rectam.Secũdo exponitur aſſertiue de ſpiritu hominis.i.anima rationali habitante in
Geneſ.8. corpore ſuo.Quæ ad inuidiã prona eſt,& aliis inuidet quod affectat.Sicq; ſcriptura iſta accipitur ex eo quod in Geneſi habetur,Senſus & cogitatio cordis humani proni ſunt in malũ ab adoleſcẽtia ſua . Ter tio exponitur de ſpiritu ſancto aſſertiue.Et eſt ſenſus ſpiritus ſanctus in vobis per fidẽ & gratiã habitãs,
Pſalm.8. cõcupiſcit,moueat & cõcupiſcere facit vos ad inuidiã extirpandã.Quia ad hoc inſtigat ſpirituſſanctus, ſecundũ ſcripturas,vt inuidiã eradicemus:Iuxta hunc modũ loquẽdi fertur in Pſalmo, Ex ore infantiũ & lactentiũ perfeciſti laudẽ propter inimicos tuos.ſ.deſtruendos ac reprobandos. ¶Si autẽ quæratur, quomodo in his habitauit ſpirituſſanct9,quos paulo ante vocauit adulteros,litigioſos,cupidos,ac male
1.Cor.1. petentes?Reſpondendũ,quod in Iudæis quibus ſcripſit,erãt carnales & ſpiritales, boni ac mali:quẽad-
1.Cor.3. modũ & inter Corinthios,quib.ſcripſit inter cætera Paul.Nihil vobis deeſt in vlla gratia. Et poſt pau- ca,Non potui vobis loqui quaſi ſpũalib.ſed quaſi carnalibus . Sicq; diuerſa ad diuerſos ſunt referenda. ¶Præterea viri ſancti parua peccata quaſi magna in ſuis ſubditis reprehẽdunt,vt eos magis humilient, exercitẽt,& accẽdant.Prima demũ expoſitio horũ verborũ literalior eſſe videtur,quia ſubiũgitur,[MA- iorem autẽ dat gratiam].ſ.ſpiritus qui habitat in vobis: puta ſpirituſſanctus , qui dat gratiã maiorem ꝙ
Prou.3. mũdus,vel amicitia eius. Dat enim dona ſupernaturalia atq; gratuita[PROPTER quod dicit ſcriptura]
1.Petr.5. in Prouerbiis ſecundũ tranſlationẽ.70.interpretũ[DEVS ſuperbis reſiſtit,humilibus autẽ dat gratiam] H Sic enim ſeptuaginta tranſtulerunt:vbi Hieronymus trãſtulit,Illuſores deus deludet,manſuetis autẽ da
Prou.15. bit gratiã.Vel ſumitur iſta ſcriptura ex eo,qnod alio loco in Prouerbiis habetur,Superbum ſequitur hu militas(quia videlicet humiliatur atq; deiicitur à iudice deo)& humilẽ ſpiritu ſuſcipiet gloria.Præterea valde penſandũ,quod in verbis iſtis apoſtolus Iacobus inſinuat ſpiritũ ſanctum eſſe deũ. Cum enim de
1.Pet.5. eo dixiſſet,maiorẽ autẽ dat gratiã,mox ad probandũ hoc ipſum allegat ſcripturã canonicam aſſerentẽ, Deus ſuperbis reſiſtit. Quæ probatio non valeret,niſi in illa authoritate allegata per deũ intelligeretur
Superbis cur deus reſiſtat potius quã aliis vitioſis. ſpirituſſanctus ſeu trinitas deus:& per conſequens quælibet diuina,æterna,increata , adorãda perſona. ¶Sed cum deus omnẽ vitioſum deteſtetur,damnet,& puniat:cur ſpecialiter ſuperbis reſiſtere perhibe- tur? Et reſpondendũ,quod quia ſuperbi ſpecialiter ſe extollunt,ſeq; deo opponunt:& quod deo debetur (videlicet gloriã & honorem)ſibi vſurpant,& quia ſuperbia omniũ vitiorũ regina & mater eſt, Idcirco deus eis ſpecialiter reſiſtere fertur,eos deiicere,humiliare,cõprimere.Et hoc ſibi propriũ eſſe teſtatur lo
Tobiæ.4. quens ad Iob,Si habes brachiũ ſicut deus,& ſimili voce tonas:diſperge ſuperbos in furore tuo:& reſpi
Iob.40. ciens omnẽ arrogantẽ humilia. Reſpice cunctos ſuperbos,& cõfunde eos,& cõtere impios in loco ſuo.
Iob.2. Abſcõde eos in puluere ſimul & facies eorũ demerge in foueã.Et ego confitebor,quod ſaluare te poſsit
Iob.15. dextera tua.Abſit erga à nobis omnis elatio,quæ tã eſt odibilis deo,& cui reſiſtit omnipotẽs.Non cõue niat alicui noſtrũ id quod in libro Iob ſcribitur. Quid tumet cõtra deũ ſpiritus tuus?Nec illud,Cucur-

A rit impius aduerſus deũ erecto collo. Porro humilibus deus dat gratiã. Quia & peccatoribus ſeipſos ex Iob.15.
corde accuſantibus, ac deo ſubiicientibus, veniamq; petentibus, deus peccata remittit, & gratiarum cha Luc.18.
riſmata elargitur vt patet in publicano. Humilibus vero iã in charitate exiſtẽtibus dat gratiarũ augmen
ta. Et quãto ſe deo profundius ſubdunt, humiliuſq; ſubſternunt ac ſupplicãt, tãto gratiæ opulẽtioribus
chariſmatibus profunduntur. Sẽper igitur ſimus viles ac imperfecti in propriis oculis, & corã altiſsimo
in omni timore ac humilitate iugiter ambulemus [SVBDITI igitur eſtote deo] per veram ac profundã
humilitatẽ, ac diuinorum pręceptorũ executionem. Quemadmodũ enim quicquid habemus & ſumus, 1.Cor.4.
à deo accepimus: ſic totũ ei ſubiicere, & eius obſequio mancipare debemus. Sicut & Pſalmiſta hortatur, Pſalm.36.
Subditus eſto domino, & ora eum. Siquidẽ quis reſtitit ei, & habuit pacẽ? [RESISTITE autem diabo- Iob.9.
lo].i. eius ſuggeſtionibus non cõſentiatis, ſed eas deſpicite. ¶Porro diabolo debemus reſiſtere, Primo,
totam ſpem noſtrã in dei adiutorio collocando: nihil de propriis viribus pręſumendo. Secundo, noſip-
ſos in omnibus humiliando, & propriã infirmitatẽ, imperfectionem, vitioſitatẽ, humiliter recognoſcen Diabolo re-
do. Tertio, diuinę pietatis ſubſidiũ iugiter inuocando. Quarto, dominicã paſsionẽ cordialiter ac frequẽ ſiſtendum
ter reminiſcendo. Quinto, quatuor nouiſsima diligenter atq; aſsidue aſpiciendo. Sexto tãto feruentius quomodo.
deuotis inſiſtendo exercitiis, quãto acrius diabolicis impugnamur tentationibus. Sunt alii modi reſiſtẽ-
di quàm plurimi. Debemus quippe rite perpendere quãtis periculis ſimus expoſiti, quantis laqueis cir-
B cundati, quanta atrocitate, inuidentiaq; infatigabiliter à dæmonibus impugnemur: quãta fœlicitate nos
priuare, ad quantã miſeriam nos pertrahere conentur. Ex quorũ omniũ viuaci conſideratione debemus Miche.6.
eſſe ſemper ſoliciti, cuſtoditi, timorati: ac fortiter tanquã dei milites contra aciem vitiorũ ac dæmonum
prælliantes: cũ (teſte Apoſtolo) non coronetur, niſi qui legitime certauerit [ET fugiet à vobis] vidẽs vos 1.Tim.2.
ſibi tã viriliter ac perſeueranter reſiſtere. Qui enim modis prætactis reſiſtit diabolo, ſuis reſiſtentiis tam
virtuoſis ac feruidis ineffabiliter illũ tam contumacẽ ac peruerſum affligit, incẽdit, exagitat. Ideo fugit.
¶Quocirca quæri poteſt, An poſtmodũ ad tentandum eundem hominẽ, redeat. Et videtur quod non.
Quia cõmuniter dicitur, quod diabolus ab aliquo victus nunquam redeat ad tentandum eundem, ſaltẽ
de eodem peccato. Ad hanc inſuper quæſtionẽ Thomas reſpondet in prima parte ſummæ ſuę dicendo,
Aliqui dicũt, quod dęmon ſemel victus ab aliquo, nunquã poſtea tẽtet nec illũ nec aliũ: nec de eodẽ pec
cato, nec de alio. Sed huic non cõſonat, quod in Matthęo de diabolo ſcriptũ eſt, Reuertar in domũ meã Matt.12.
vnde exiui. Alij dicunt, quod diabolus ſuperatus, poſſet tẽtare alium: ſed non eundẽ. Quod probabilius
dicitur, ſi tamen intelligitur, quantũ ad certũ tẽpus: quia de Chriſto habetur, Conſummata omni tenta- Luc.4.
tione diabolus receſsit ab eo, ad tẽpus. Quod autem ad tempus à tentatione deſiſtat, cõgruit diuinæ cle
mentiæ, quæ in hoc infirmati cõdeſcendit humanæ, ne nimiũ infeſtetur. Congruit quoq; dæmonis aſtu
C tiæ. Quia ſecũdum Ambroſium ſuper Lucã, Dæmon formidat inſtare, quia formidat ſuccumbere. Hæc Ambroſius
eſt ſancti Thomę reſponſio. Porro quod diabolus ab aliquo victus, redeat ad tentandum eundem de eo- Diabolum
dẽ peccato, videtur multipliciter poſſe probari. Primo, quia de beato Iob habetur, quod diabolus à ſan victũ non re
cto Iob in prima impugnatione deuictus eſt, quod diabolus nequiuit eũ ad impatientiã aut maledictio cedere.
nem dei, ſeu verborũ exceſſum inducere. Deinde de eodẽ habetur: ꝙ Satan ſemel ſic victus, ſecundo ten Iob.2.
tauit ſanctum Iob acrius. Rurſusq; victus tẽtauit eum per ſuam vxorem, deinde per amicos & alios. Et Iob.4.
omnes iſtæ tentationes ad idem peccatum tendebant. Ad idem poſſet adduci, quod ſanctus Athanaſius Iob.8.
ſcribit de beato Antonio, qualiter ſæpe à dæmonibus cęſus eſt, & ſemper præualuit. Et ſatis innuitur in
illa legenda, quod vtiq; ab eiſdẽ. Simile refert beatus Hieronymus de ſancto Hilarione. Multa quoq; ſi- Hierony.
milia de aliis ſanctis legũtur. Papa ſanctus Gregorius dicit in Homilia, quod diabolus cõtra duos bellũ Greg.
mouet, vnũ incitans, vt iniurias inferat: alium, vt iniuriis acceptis, cõtumelias reddat. Quem dũ in pri-
mo conflictu ſuperare nequiuit, interim ab aperto certamine ceſſans, poſt modicũ redit, & illum eundẽ
acrius quàm ante impugnat, etiã de eodem peccato, puta, de impatientia & vindicta. Caſsiodorus quo-
que ait, Bellnm graue contra diabolũ, quia occultum, quia cũ fortiore, quia hoſtis inſidię non videntur:
aduerſarius nec labore deficit, nec victus aliquãdo diſcedit (videlicet omnino) ſed tãto acrior redit, quã
to per gratiam dei debellatus fortius fuit. ¶Poſtremo creditur, quod ſicut vnuſquiſque habet angelum
bonum pro ſui cuſtodia in tota hac vita, ita & angelũ malum pro ſua exercitatione, & probatione. Qui
D durante hac vita, quantumcunq; vincatur, non recedit in toto. Iſtud ergo verius reor. Idcirco poſt vnã
victoriam non ſimus ſecuri, ſed ad acriorem conflictũ accincti. Militia enim (vel vt alia habet trãſlatio) Iob.7.
tẽtatio eſt vita hominis ſuper terrã. Propter quod loquitur Auguſtinus, Perſeuera vſq; in finẽ, quia ten- Auguſt.
tatio perſeuerat vſq; in finem [APPROPINQVATE deo], & appropinquabit vobis] Huic ſimile eſt
quod per Zachariã loquitur deus, Conuertimini ad me, & cõuertar ad vos. ¶Ex quibus ſequi videtur, Zach.1.
quod gratia dei inſit hominibus ex eorum primo merito, principiumq; merendi ſit à libero arbitrio, &
non à deo, cũ tamen dicat Saluator, Nemo poteſt venire ad me niſi pater meus traxerit eũ. Et alibi, Sine Iohan.6.
me nihil poteſtis facere. Atq; apoſt. ait, Quid habes, quod nõ accepiſti? Ad iſtud Thomas, Petrus de Ta Iohan.15.
rento, Richardus de media villa, & alii dicũt, Quod ſicut deus cõmuni influxu, vniuerſa cõuertit ad ſe, 1.Cor.4.
tanquã ad finem vltimatũ ſecundũ eſſe eorum naturale: ſic rationalem creaturam cõuertit ad ſe ſpeciali
influxu, tãquã ad finem ſupernaturalẽ. Nec iſte influxus eſt aliqua gratia habitualis, ſed diuina motio &
inſtinctus, qui ad dona gratiæ mouet hominẽ, atq; ad meritoriũ bonũ. Et omnibus offertur, ac viciſsim
influitur iſte inſtinctus. Cui quidã conſentiunt, & per hoc ad gratiã habitualẽ de congruo diſponuntur,
quibus tunc gratia mox confertur. Et de iſta diſpoſitione poteſt intelligi verbũ iſtud apoſtoli, vt ſit ſen-
ſus, Appropinquate deo, ad eius gratiã vos aptando, & eius inſtinctui acquieſcẽdo. Aliqui vero huic in-
ſtinctui reſiſtunt. Nihilominus diſpoſitionẽ iſtã de cõgruo pręcedit diuinus inſtinctus, vt patuit. Ideoq;
principium meriti ſimpliciter eſt à deo. ¶Sed aduertendũ, quod verbã hæc dupliciter poſſunt exponi.

Primo,quantum ad eos qui nondum in charitate & gratia ſunt,qui à deo auerſi ſunt,& elongãtur ab eo E
diſsimilitudine culpę. Ideo dicitur eis, Appropinquate deo,pœnitendo,confitendo,ſatisfaciendo:ſicq́;
quod in vobis eſt faciẽdo:& appropinquabit vobis.i.gratioſe applicabit ſe vobis,dona gratiæ infunden
do. Secundo poteſt exponi de exiſtẽtibus in gratia & charitate. Qui licet à deo nõ diſtent diſsimilitudi-
ne culpæ ſaltẽ mortalis,diſtant tamen ab eo minoratione perfectionis,ad quã in hac vita pertingere va
lent. Ideo dicitur eis vt deo propinquent.i.ſimiliores fiant,eũ ardentius diligendo,quotidie proficiẽdo,
& ei ſe omni hora intimius ſiue deuotius vniẽdo. Veruntamen propinquatio ſiue cõuerſio vtraq; fit ex
Tren.5. præuio quodã dei inſtinctu ac munere. Ad quod inſinuandũ in Trenis ſcriptum eſt, Conuerte nos do-
Hiere.31. mine ad te,& conuertemur. Et rurſus Hieremias loquitur, Conuerte nos domine,& conuertar,quia tu
es dominus deus meus. Poſtquàm enim conuertiſti me,egi pœnitentiam: & poſtquàm oſtendiſti mihi,
percuſsi fœmur meum. Iſtis deo ſic appropinquãtibus,deus propinquat per gratiæ incremẽta, & eis ſe
clarius oſtendendo,atq; intimius vniendo per donũ ſapientiæ,& charitatis augmentũ,diuinorumq́; gu
Hiere.23. ſtum & interiorẽ amplexum. Inſuper deus (qui per Hiere. iterũ cõteſtatur, Nunquid nõ cœlũ & terram
ego impleo) diſtat à creatura rationali,nõ loco ſed perfectione, & culpa diſtat ab eo illa. Propterea in
Prou.15. Prouerb. fertur, Longe eſt dominus ab impiis. Et Hier. fatetur, Lõge dominus apparuit mihi. Si autẽ de
Hiere.31. ſimilitudine,ſeu de defectu perfectionis ſit ſermo,certũ eſt,quod omnis creatura diſtet in infinitũ à crea
Eſa.40. tore. Qui per Eſaiã ſciſcitatur, Cui me ſimilẽ feciſtis & adæquaſtis,dicit ſanctus? A cuius cõtẽplatione F
Iob.36. in tãtũ defecimus,vt apud Iob dicatur, Vnuſquiſq; intuetur eũ procul. [EMVNDATE manus] ô [PEC
catores.] Per manũ,quæ eſt organũ organorũ, poteſtas & operatio deſignãtur. Manus ergo.i.opera no
ſtra,emundare debemus,vt ex ſyncera intentione procedant,nec vitiis miſceantur:ne illud Eſaiæ nobis
Eſa.1. cõueniat, Manus veſtrę ſanguine plenæ ſunt. Sed quod in pſalmo dicitur, Innocens manibus & mundo
Pſal.23. corde,hic accipiet benedictionẽ à domino. Vnde & in Iob habetur, Saluabitur innocẽs. Saluabitur autẽ
Iob.22. munditia manuum ſuarũ [ET purificate corda veſtra] per pœnitentiã ab omni ſimulatione,duplicitate,
Iaco.1. peruerſitate,cæteriſq; peccatis:qui [DVPLICES animo] fuiſtis, aut eſtis. De hac duplicitate dictum
Matth.5. eſt copioſe iam ante,ſuper illud, Vir duplex animo,incõſtans eſt in omnibus viis ſuis,&c. ¶ Hæc autẽ
Prou.22. depuratio cordis eſt maxime appetenda. Siquidẽ beati mundo corde,quoniã deum videbunt. Atq; vt in
Mala.1. lib. prouerbiorũ inducitur, Qui diligit cordis munditiã,habebit amicũ regem. Illũ vtiq; regẽ,qui apud
Eſa.27. Malachiã teſtatur, Rex magnus ego ſum. ¶ Deniq; propter huius munditiæ cordis appetibilitatẽ loqui
tur Eſaias, Hic eſt omnis fructus,vt auferatur iniquitas. Quod maxime verũ eſt,prout iniquitatis abla-
tio charitatis & gratiæ infuſionem includit,ſine qua fieri nequit. [MISERI eſtote] Duplex eſt miſeria.
Prou.14. Vna culpæ,de qua legitur, Iuſtitia eleuat gentẽ,miſeros facit populos peccatũ. Altera eſt miſeria pœnę:
Pſalm.31. de qua ait propheta, Cõuerſus ſum in ærumna mea,dũ cõfigitur ſpina. Et apoſtolus, Infelix ego homo, G
Roma.8. quis me liberabit de corpore mortis huius? Vnde ſanctus Bernardus ait de Chriſto, Miſericordiæ domi
Bernar. ni multę,ſed & miſerię domini multę. De vtriſq; autẽ his miſeriis,verificatur illud Iob, Homo natus de
Iob.14. muliere,breui viuens tẽpore,repletur multis miſeriis. Hortatur ergo Apoſtolus,vt miſeri ſimus miſeria
pœnæ,corporales afflictiones,tribulationes,inopiã,famẽ,ſitim,& opera ſatisfactoria,laborioſa,ſponte
ac patienter pro noſtris ſuſtinendo exceſsibus,& pro gratia ampliori adipiſcẽda,qua deinceps vitemus
peccata:atq; vt Chriſto propter nos paſſo aliquo mõ conformemur,& futura euadamus ſupplicia, [ET
lugete] pro veſtris ac proximorũ piaculis,pro deſiderio regni cœleſtis,& ex aliis piis cauſis. [RISVS ve
ſter] inordinatus,ex mentis diſſolutione & irrationabilibus cauſis prouenięs [IN luctũ] ſalubrẽ [CON
uertatur] quẽadmodũ per Ioelem dominus monet, Cõuertimini ad me in toto corde veſtro,in ieiunio,
Ioel.2. & fletu,& planctu [ET gaudiũ veſtrum] carnale,ſeculare,inordinatũ [VERTATVR in mœrorẽ] pœ-
nitentialẽ. Vt contrariis curẽtur contraria:& per quæ quis peccauit,per hæc puniat & caſtiget ſeipſum.
Eſt itaq; riſus illicitus,de quo ait Saluator, Vę vobis qui ridetis nũc,quia plorabitis & flebitis. De quo iti
Luc.18. dẽ in Eccleſiaſte legitur, Sicut ſonitus ſpinarũ ardentiũ ſub olla,ſic riſus ſtulti. Idcirco verũ eſt vulgare
Eccl.7. illud prouerbiũ, Per multũ riſum poſsis cognoſcere ſtultũ. Hinc in eccle. ſcriptũ eſt, Amictus corporis,
Eccle.19. & riſus dentiũ,& inceſſus hominis,annũciãt de eo. Quia videlicet per hęc tria exteriora cõuincitur qua
lis ſit homo interius. Vitãdus eſt riſus immoderatus,cũ rurſus in Eccleſiaſtico dicatur, Fatuꝰ in riſu exal
Eccleſ.21. tat vocẽ ſuã. Vir autẽ ſapiens vix tacite ridebit. Imo ſecundũ Sanctum Baſiliũ,à riſu & omni irrefrenata H
lætitia nos cohibere debemus:cũ quotidie tot peccata fiãt in mundo,& deus tã grauiter inhonoretur ac
Eccleſ.9. offendatur,& tot animę æternaliter cõdẽnentur: & quilibet noſtrũ toties tãq; enormiter peccet:atq; in
valle hac lachrimarũ,in graui exilio,variiſq; periculis poſiti ſimus,& ignoremus an amore digni ſimus
an odio,& vtrum æternaliter ſimus dãnandi. Veruntamen eſt aliquis moderatus ac licitus riſus. De quo
Iob.29. San. Iob ait, Si quando ridebã ad eos,non credebãt mihi. Qui riſus ex laudabili cauſa oritur,ex gaudio
ſpiritali,ex zelo iuſtitię,aut cauſa penitꝰ naturali,vt ex admiratiõe. Ob quã homini naturale & propriũ
Philip.4. eſt,eſſe riſibilẽ. ¶ Deniq; gaudiũ eſt ſpiritale & ſanctũ in actu virtutis cõſiſtens,de creatore aut de crea-
Pſalm.31. turis in deo cõceptum. De quo ait Apoſtolus, Gaudete in domino ſemper. Et propheta, Lętamini in do
mino & exultate iuſti. Iacobus vero loquitur de illicito gaudio,actioni vitioſæ annexo. De quo ait ſcri-
Prou.2. ptura, Lætantur cũ male fecerint,& exultãt in rebus peſsimis. Et Chriſtus quoq;, Mundus, inquit, gau-
Iohan.16. debit. Præterea his Iacobi verbis cõſonat,quod in Eccleſiaſte fertur, Melius eſt ire ad domũ luctus,q̃ ad
Eccleſ.7. domũ cõuiuii. In illa enim finis cunctorũ admonetur hominũ,& viuẽs cogitat quid futurũ ſit. Et rurſus
Cor ſapientis vbi triſtitia: & cor ſtultorũ vbi lætitia. Hinc Salomon denuo ait, Riſum reputaui errorẽ.
Eodem. Et gaudio dixi,quid fruſtra deciperis? [HVMILIAMINI in conſpectu domini].i. corã deo vnuſquiſq;
Eccleſ.2. ſe deprimat,vitia ſua inſpiciat,defectus naturæ & culpę quos habet in ſe intueatur: q̃ imperfecte ſeruiat
deo,perpẽdat. Ex his aliis multis rite cõſideratis,vnuſquiſq; vilipẽdat ſe valde:& omni cõfuſione, cor-

A reptione,& caſtigatione,dignũ ſe arbitretur,eaſq́; æquanimiter patiatur [ET exaltabit vos]in vita præ
ſenti per ſublimia gratiæ dona,& in futuro per præcipua gloriæ munera. Ideo enim loquitur Chriſtus, Matth.5.
Beati pauperes ſpiritu.i.humiles(iuxta vnã expoſitionem)quoniã ipſorum eſt regnũ cœlorũ.Et denuo, Luc.18.
Qui ſe humiliat exaltabitur.Hinc in Eccleſiaſtico ſcribitur,Nolite extollere in faciẽdo opere tuo.Et ite Eccl.10.
rum,Sapientia humiliati axaltabit caput ipſius.[NOLITE detrahere alterutrũ fratres].i.vnus alteri nõ Eccl.11.
obloquatur,cũ hoc ſit contra charitatẽ atq; iuſtitiam, & ex ſuo genere peccatũ valde mortale, multoq́; Detractio-
grauius furto ſecundũ doctores. Peccata nãq; in proximũ tanto ſunt grauiora,quanto maius nocumen nem grauius
tũ inferunt ei.Cũ ergo per detractionẽ vnus auferat alteri bonũ nomen , & lædat eum in fama, faciatq; furto quid
cum aliis contemptibilẽ aut deſpectũ:ideo magis peccat quàm fur,qui exteriorẽ tollit ſubſtantiã,qua bo eſſe.
na fama eſt præſtantior. Iuxta illud Eccleſiaſte, Melius eſt nomẽ bonũ,quã vnguenta precioſa ¶Hinc Eccl.7.
ſcriptura detractionem vehementiſsime ac ſæpiſsime prohibet, reprobat, & condẽnat.Scriptũ eſt enim Prou.4.
in Prouerb.Labia detrahentia procul ſint á te.Et in Eccleſiaſte,Si mordeat ſerpens in occulto:nihil mi Eccl.10.
nus eo habet qui detrahit.Sed & Sapiẽs ait,Cuſtodite vos à murmuratione,& à detractione parcite lin Sap.1.
guę:quoniã ſermo obſcurus nõ ibit in vacuũ.Deniq; ſanctus Clemens papa,martyr, & doctor refert,ꝙ
beatiſsimus princeps apoſtolorũ dixit eſſe tria homicidii genera. Vnũ corporale.Aliud dixit eſſe odium
Tertiũ detractionem.Per quã is cui detrahitur,occiditur in corde audientis detractionẽ, quantũ ad eſſe
B bonæ reputationis,quod in eo habebat. Propterea de iſta materia dicit Thomas in ſecũda ſecũdæ. Sicut
vnus dupliciter nocet alteri facto (puta aperte,vt in rapina:& occulte,vt in furto,& percuſsione dolo
ſa)ita dupliciter nocet vnus alteri verbis.Primo aperte,vt in cõtumelia:& ſecrete,vt in detractiõe.Quę
eſt denigratio alienæ famæ per verba occulta. Dicitur autẽ homo detrahere,nõ quia ſemper de veritate
diminuat,ſed quia quantũ in ſe eſt,alterius famã ex intentione corrũpit, & bonũ nomen eius diminuit.
Quod fit pluribus modis.Primo,falſum alteri imponẽdo.Secundo,peccatũ alterius exaggerando. Ter
tio, peccatũ occultũ inordinate prodendo.Quarto,dum bonũ dicit quis mala intẽtione eſſe peractum.
Quinto,dũ bona alterius negat,malitioſéue reticet,quãdo rationabilis cauſa exigit ea manifeſtari.¶In
ſuper ſuſurratio in hoc conuenit cũ detractione,quòd occulte malum dicit de proximo. Propter quod
vnũ frequenter pro alio ſumitur.Proprie tamen differunt.Quoniã ſuſurrator intendit proximorũ mu-
tuam dilectionẽ corrũpere,ſeminãdo diſcordias.Idcirco ſuſurratio eſt grauius crimen,quàm detractio:
quia amicitia maius bonũ eſt,quàm fama. Iuxta illud in Eccleſiaſte,Amico fideli nulla eſt cõparatio.Et Eccl.6.
ſicut rapina eſt grauior furto:ſic cõtumelia detractione.Atq;,vt ait Gregorius; Sicut contumelia oritur Greg.
ex ira,ſic detractio ex odio.Detractio quoq; mentẽ detrahentis excæcat, ita,vt detrahens proprio vitio
obtenebratus,incipiat verum putare quod dicit de alio,quanuis ſit falſum.Deniq; detractor grauiſsime
C peccat. Quia non ſolũ occidit propriã animã:ſed & animã audientis,quantũ in ſe eſt,præbẽdo ei vene Rom.1.
num mortiferum, & conſentiendi occaſionẽ.Si enim audiens detractioni conſentiat,mortaliter peccat:
cum dicat Apoſt.Non ſolum morte digni ſunt qui faciũt mala , ſed etiã qui conſentiunt facientibus ea.
Imo detractor quantũ in ſe eſt,illum quoq; cui detrahit,ſpiritaliter perimit. Quia ſi ille percipiat quali
ter ei detractum ſit,oritur ei occaſio odiendi detractorẽ, & obloquendi eidem.Audiens ergo detractio-
nem increpet detrahentẽ, & vultum auertat,ſi congrue poteſt.Quod ſi conuenienter non poteſt,incre-
pet eũ aliquo ſigno,videlicet triſtem faciẽ oſtendendo. Quia vt in Eccleſiaſte legitur,Per triſtitiam vul
tus,corrigitur animus delinquẽtis.In Prouerb. quoq; aſſeritur, Ventus Aquilo diſsipat pluuias,& facies Eccl.7.
triſtis linguã detrahentem. Abhorreamus ergo iugiterq́; vitemus hæc vitia,maledicta.ſ.verba contume Prou.25.
lioſa,detractoria,ſuſurratoria,& peccata ex eis naſcẽtia. Et vt docet Iſidorus,peccanti nõ obloquamur,
ſed cõpatiamur:formidantes ne & nos in eadẽ,aut ſimilia, vel maiora labamur. Qui enim proximis pec
cantibus mox indignantur,iraſcũtur,ac detrahunt,merentur à deo relinqui, & in eadẽ aut maiora inci-
dere. [QVI enim detrahit fratri,aut qui iudicat fratrẽ ſuum].i.proximũ iudicio inordinato,temerario,
ſuſpitioſo aut vſurpato [DETRAHIT legi]diuinæ,quæ prohibet detractionem,& inordinata iudicia
[ET iudicat legem] i.reprobat eam. Non ꝙ directꝰ detrahat legi aut reprobet eam:ſed quoniam contra Leuit.19.
legẽ faciendo,ita ſe habet ac ſi ſentiat eã eſſe iniquã, & quaſi deſpiciat eam. Ait enim lex vetus , Nõ eris Eodem.
criminator,nec ſuſurro in populo.Et rurſus. Nolite facere iniquũ aliquid in iudicio,in regula, in pon-
D dere,in menſura.[SI autem iudicas legẽ,non es factor legis].i.eã non ĩmples,eius præceptis obediẽdo.
[SED iudex] quaſi ſuperiorẽ te facis lege diuina,eã tranſgrediẽdo,& iuxta modũ prætactum iudicando.
Quod prorſus iniquũ eſt.Propter quod ſubditur.[VNVS eſt enim legiſlator & iudex] ſcilicet deus,qui
eſt ſupremus dator legis diuinæ.Moſes vero fuit legiſlator materialis. Deus autẽ legem quã contulit ha Exod.34.
bet interpretari,& diſpenſare in ea,tanquã ſuperior ipſa.Eiuſdem nanq; eſt,legẽ condere atque expone
re.Hic Eſaias dicit,Dominus iudex noſter,dominus legifer noſter,dominus rex noſter.Iob quoq;, Ec- Eſa.33.
ce deꝰ excelſus in fortitudine, & nullus ei ſimilis in legiſlatoribus [QVI poteſt perdere].i.iuſte dãnare. Iob.36.
[ET liberare].i.miſericorditer à peccato purgare,& ad ſalutem perducere. Qui in Deut.teſtatur, Ego Deut.32.
occidam,& ego viuere faciam.In Exodo quoq;, Miſerebor,cui voluero:& clemens ero,in quẽ mihi pla
cuerit.De qua ait Apoſt.Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. [TV autem qui es].i.cuius authori Exod.33.
tatis [QVI iudicas proximum tuũ?] inordinato iudicio. Sic ad Rom.loquitur Paulus, Tu quis es qui iu Rom.9.
dicas alienum ſeruum?Suo domino ſtat,aut cadit.Itemq́;, Tu quid iudicas fratrem tuum?Omnes enim Rom.14.
ſtabimus ante tribunal Chriſti.Itaque vnuſquiſq; pro ſe rationem reddet deo. Nõ ergo amplius inuicẽ Eodem.
iudicemus. Verũtamen iſta nõ ſunt intelligẽda,quaſi nõ liceat prælatis,principibus,& iudicibus iudica
re ſubditos ſuos.Nec ſic quaſi de his quę manifeſte ſunt mala,nec bono animo fieri valẽt,non liceat vni
cuiq; bene diſpoſito iudicare:ſed ne de incertis & dubiis quis p̃ſumat temerarie iudicare affirmãdo ſeu
definiẽdo aut puniendo.Aliud quoq; eſt iudicare,perſonã,aliud actũ. Sit ergo vnuſquiſq; diligens ſui-

ipſius examinator, diiudicator, & caſtigator, atq; in primis emendet ſeipſum. Sicq; charitatiue, diſcrete, E
& timorate, loco & tẽpore oportuno, exigenteq; cauſa iudicet & corripiat aliũ, prout hoc ſibi iucumbit
aut licet. Qui enim in eiſdẽ aut maioribus culpis eſt, indignus eſt aliũ iudicare atq; corripere de huiuſ-
modi culpis, in quibus ipſemet iacet. Quidã vero peſsima conſuetudine ſunt infecti, qui alios iudicare
ſunt proni, & negligunt ſemetipſos. ¶ Conſequẽter ſapientiſsimus Iacobus iſte reprehendit incautã lo
cutionem multorũ. [ECCE nunc]. i. errorẽ veſtrum modo aduertite, vos [QVI dicitis hodie aut craſti-
no ibimus in illã ciuitatem, & faciemus quidẽ ibi annum]. i. vno anno ſtabimus ibi [AVT mercabimur,
& lucrum faciemus]. i. vendendo & emendo lucrabimur [QVI ignoratis, quid ſit vobis in craſtinum]. i.
Matth.25. quid cras vobis eueniet, & an viuetis per diẽ, quia neſcitis diem neque horã. Idcirco in Prouerb. ſcriptũ
Prou.27. eſt, Ne glorieris in craſtinum, ignorans quid ſuperuentura pariat dies [QVAE eſt enim vita veſtra]. i.
vita hæc corporalis ac tẽporalis. Et reſpondet, [VAPOR eſt ad modicũ parens]. i. ſimilis eſt vapori, ſeu
fumo, breui horula apparenti, ac protinus deficienti. Ideo ſubditur [DEINCEPS exterminabitur]. i. de
ficiet talis vapor, ſeu vita hæc præſens, quæ à natiuitatis exordio eſt quaſi continuus atq; celerrimus cur
ſus ad mortẽ. Propter quod ſanctus Iob dixit, Parce mihi domine, nihil enim ſunt dies mei. Et rurſus,
Iob.7. Dies mei velocius trãſierũt, quàm à texẽte tela ſuccidítur. Dauid quoq; in Paralipom. Dies noſtri quaſi
Eodem. vmbra ſuper terram, & nulla eſt mora. Et in pſal. Homo vanitati ſimilis factus eſt, dies eius ſicut vmbra
1. Para.29. prætereunt. ¶ Conſequẽter docet Apoſtolus ſapientẽ, timoratũ ac ſobrium modũ loquendi [PRO EO F
Pſal.143. vt dicatis]. i. tam inſipientẽ modum loquendi habetis, pro eò quòd merito diceretis: Vel ita ſupplẽdum
eſt, Hæc doceo vos pro eo, vt dicatis poſthac [SI dominus voluerit, & ſi vixerimus, faciemus hoc aut il
lud.] Sic enim loquẽdo memores eſtis propriæ fragilitatis atq; incertitudinis vitæ præſentis: & inſinua
tis ac præſupponitis totũ vitæ veſtræ curſum, euentum, & actũ ab omnipotentia & voluntate dei inde-
ſinenter pendere. Obſeruemus ergo & nos hunc ſalubrẽ modum loquendi: quem proh dolor multi non
cõſiderant, neq; obſeruãt: ſed ita de futuris ſibi & faciendis à ſe loquuntur, quaſi certi eſſent ſe tã diu vi
cturos: vel à ſeipſis vitã haberent, nec conſeruatione indigerẽt diuina, nec prouidentiæ creatoris cuncta
ſubeſſent. Idcirco merentur improuiſe tolli de medio, & interdũ ſic accidit eis. [NVNC autẽ exultatis in
Prou.15. ſuperbiis veſtris]. i. in ſuperbis loquutionibus & verbis pręſumptuoſis. Quia vt in Prouerb. dicitur, Lę
tatur homo in ſententia oris ſui. [OMNIS exultatio talis maligna eſt]. i. vitioſa, & malæ libitudinis igne
accẽſa [SCIENTI igitur bonum facere, & non facienti]. i. ei qui ſcit ad quæ obligetur, quid facere, quid
vitare iã debeat, nec tamen iuxta ſuã peritiam laudabiliter cõuerſanti, [PECCATVM eſt illi]. i. ſua ſciẽ
Luc.12. tia eſt ſibi maioris culpę ac pœnę occaſio, & culpabilior eſt atq; dãnabilior. Quẽadmodũ ait Saluator,
Eodem. Seruus qui ſcit voluntatẽ domini ſui & non facit, plagis vapulabit multis. Et rurſus, Cui plus datũ eſt,
plus requiretur ab eo. Hinc literati ſpecialiter obligantur eſſe coram altiſsimo iuſti ac recti, & corã pro- G
1.Petri.2. ximis exẽplares. Propter quod glorioſiſsimus archiapoſtolus cõteſtatur, Melius eſt non cognoſcere viã
iuſtitiæ, quàm poſt agnitionem retrorſum reuerti. Circa quæ verba inferius exponenda, plenior erit (ſi
deus conceſſerit) de horum intellectu verborum tractatus.

ELVCIDATIO V. CAP. [AGITE NVNC DIVITES.] ARTIC. VII.

SAnctus Apoſt. Iacobus ſupra hortatus eſt eos quibus ſcripſit, ad patientiã in ad-
uerſis, ad paupertatis amorẽ, ad humilitatem in omnibus, & inordinatum ad ter-
rena reprehendit affectum. Nunc idem facit oſtẽdendo, calamitatem ac periculo
ſiſsimum ſtatum diuitum huius ſęculi. Quorum fallacẽ proſperitatem acriter ar-
guit, quatenus fideles pauperes in ſua ſint inopia patiẽtiores. Quibuſdã equidem
nondũ perfectis ſua aduerſitas & paupertas moleſtæ ſunt, dum iniquorum pro-
ſperitatem vident, nec vilipendunt, ſed aliquanti æſtimãt. In quorum imperfecto
rum perſona ait Pſalm. Mei autem pene moti ſunt pedes, pene effuſi ſunt greſſus
Pſalm.72. mei. Quia zelaui ſuper iniquos, pacẽ peccatorũ videns. Vnde rurſus hortatur, Noli ęmulari in malignã
Pſal.m.36. tibus, &c. [Ait ergo Apoſt. [AGITE nunc diuites]. i. vitã corrigite, pœnitẽtiã facite: cũ dicat Saluator
Lucæ.13. Niſi pœnitentiã egeritis, omnes ſimul peribitis. Et Paulus, Dũ tẽpus (inquit) habemus, operemur bonũ
Galat.6. ad omnes. Quidã exponunt ſic, Agite nunc diuites. i. voluntates veſtras iniquas implete. vt ſit loquutio
ironica: quæ à cõtrario intelligẽda eſt ſenſu. Iuxta quod in Apocal. ſcribitur, Qui in ſordibus eſt, ſorde- H
Apoc.22. ſcat adhuc: & qui nocet, noceat adhuc. Sed prima expoſitio melior exiſtimatur. Cũ enim in generali di
xiſſet Apoſtolus Agite nũc diuites, mox adiecit, quid agere debeãt [PLORATE vlulantes]. i. vehemen
Mich.2. ter dolete, & ex interioris cõtritionis vehementia in intẽſum eiulatũ erumpite. Iuxta illud Micheę, Fa-
ciam planctũ quaſi draconum, & luctũ quaſi ſtruthionũ [IN miſeriis quæ aduenient vobis]. i. ex conſi-
deratione atq; formidine metuẽdi iudicii dei, æternaliũq; pœnarũ imminẽtiũ vobis, niſi interim dignũ
pœnitẽtiæ fructũ feceritis. Deinde ſubditur horũ cauſa [DIVITIAE veſtræ] naturales, videlicet frumẽ
ta, vina, & conſimilia [PVTREFACTAE ſunt] ex diuturna & auara retentione, quoniã tẽpore apto nõ
Lucæ.11. cõmunicaſtis eas egenis: prout in Euãgelio præcipit Chriſtus, Quod ſupereſt date eleemoſynã. Ex ea-
dem quoq; cauſa [VESTIMENTA veſtra à tineis comeſta ſunt, aurum & argentum veſtrum ærugina
uit]. i. ex vetuſtate & cupida reſeruatione contraxit æruginem. Veſtimenta autẽ aurum, & argentum ad
artificiales ſpectant diuitias [ET ærugo eorum & ſimiliter & naturaliũ diuitiarũ putrefactio [ERIT in
teſtimonium vobis]. i. materialiter teſtimonium perhibet aduerſus vos. Quia à iudice ſummo aſſume-
tur in argumentũ & ſignum veſtræ cupiditatis, ac iuſtæ damnationis. Qui enim diuitias ſuas taliter reti
Ambroſ. nent, furtum & rapinam, imo nõnunquã etiam & homicidiũ perpetrãt. Quia ſancti patres Ambroſius
Baſiliuſq; teſtantur, Non minoris criminis eſt habẽti tollere, quàm cũ poſsis & habeas, indigẽtibus de-
negare. Eſurientium panis eſt, quẽ tu detines: nudorũ indumẽtum, quod includis: miſerorũ redemptio,

A pecunia quã abſcondis : tantorum te ſcias bona inuadere, quantis poſsis nec vis pręſtare. Imo vt ait Hie
ronymus, Eorũ qui ex fame aut frigore obierunt, mortis reus teneris. Itaque Iacob⁹ nõ diuitias, ſed eo- Hierony.
rũ abuſum & tenacitatem condemnat. Hinc ſuper illud pſalm. Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere, Pſalm. 16.
loquitur Auguſt. Qui non habet diuitias, non ambiat eas: qui autem habet, non de eis ſuperbiat Nec di Auguſt.
cit ꝓpheta, Nolite eas habere: ſed nolite cor apponere. Non enim dãnat diuitias (per quas mereri poſ-
ſumus regnũ cœlorũ) ſed cor appoſitũ: quod eas miſericorditer non expendit, ſed auare recondit. Hinc
quoq; in Prouerb. dicitur, Qui abſcõdunt frumentũ in tempore, maledicẽtur. benedictio autẽ ſup caput Prou. 11.
vendentiũ [ET mãducabit carnes veſtras ſicut ignis]. i. cauſa erit infernalis incẽdii, quod corpora veſtra
in inferno poſt diẽ iudicii patientur. Non ꝙ ęrugo erit cauſa directa ac meritoria condẽnationis (cũ non
ſit peccatũ) ſed naturalis affectus: ſed culpa, quã incurriſtis auare reti ẽdo diuitias, ex quarũ recõditione
ęruginationẽ paſſæ ſunt meritoria erit veſtrę afflictionis cauſa. De talibus ſcriptũ eſt, Dominus oĩpotẽs Iudith. 16
vindicabit in eis, in die iudicii viſitabit illos. Dabit ignẽ & vermes, & carnes eorũ vt vrãtur, & ſentiant
in ſempiternũ. Hinc in Eccleſiaſtico fertur, Humilia valde ſpiritũ tuũ, quoniã vindicta carnis ĩpii ignis Eccleſ. 7.
& vermis. [THEzauriſaſtis vobis irã in nouiſſ. diebus]. i. per tãtã auaritiã veſtrã accumulaſtis vobis cau
ſam copioſiſsimã reprobationis ac condẽnationis quas in die iudicii & deinceps ſuſtinebitis in æternũ.
Iuxta quẽ ſenſum dicitur ad Roma. Secũdum duritiã tuã & impœnitens cor tuũ, theſaurizas tibi irã in Roma. 2.
B die iræ, & reuelationis iuſti iudicii dei. Nẽpe in Eccleſiaſtico legitur, Auaro nihil eſt ſceleſtius, nihil eſt Eccl. 10.
iniquius q̃ amare pecuniã. Auarus enim animã ſuam habet venalẽ. Idcirco ait Saluator, Nolite theſauri Matth. 6.
zare vobis theſauros in terra, vbi ærugo & tinea demolitur. Hinc Timoth. ſcribit Apoſt. Diuitibus hu- 1. Tim. 6.
ius ſæculi præcipe, nõ ſublime ſapere, nec ſperare in incerto diuitiarũ · ſed diuites fieri in operibus bonis Pſalm. 9.
facile tribuere, cõmunicare. ¶ Conſequenter deſcribit Apoſt. quoddã crimen enorme: quod ex auaritia
oritur, quod eſt ſubtractio iuſtæ mercedis operariorũ [ECCE merces operariorũ veſtrorũ qui meſſuerũt
regiones veſtras]. i. terræ naſcentia agrorum, quos in veſtris regionibus poſsidetis, depoſuerunt [QVÆ
fraudata eſt à vobis]. i. quã mercedem illis iniuſte atque fallaciter ſubtraxiſtis [CLAMAT]. i. materialiter
vos accuſat, & vltionẽ contra vos expetit [ET clamor eorum]. ſ. præmiorũ, quæ operariis veſtris tenemi
ni: ſeu clamor operariorũ dolentiũ, & cõquerẽtiũ de tanta iniuſtitia eis facta [IN aures domini Sabaoth
introiuit] ab omnipotente deo iudicatus eſt iuſtus. taliũ enim operariorum querelam deus reputat eſſe iu
ſtiſsimam, atque iniuriam eis illatam iudicat eſſe grauiſsimam. Dicitur autem deus domin⁹ ſabaoth. i. ex
ercituum ſiue omnipotens. Quod verbũ magnificũ appoſuit Iacobus ad perterrendum iniquos: qui ita
ſe habent circa egenos, quaſi non habeant protectorẽ ac iudicem. Cum tamen deus omnipotens, angeli
corum exercituũ dominus, ſit illorum ſpecialis pater, exauditor, tutor, & iudex: ſecundum illud in pſal-
C mo, Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Denique vt ex ſcripturis elicitur, quatuor ſunt
peccata quæ propter ſuam enormitatem, dicuntur clamare ad deũ. Primum eſt homicidium: iuxta illud Peccata qua
Gen. Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Secundũ eſt, oppreſsio miſerabilium perſonarum: tuor claman
quemadmodũ in Exodo loquitur dominus, Clamor filiorũ Iſrael venit ad me, vidique afflictionẽ eorũ. tia ad deum
Tertiũ eſt vitium contra naturã. Vnde in Gen. loquitur dominus, Clamor Sodomorũ & Gomorræorũ ob ſuã enor
multiplicatus eſt. Quartũ eſt defraudatio mercedis operariorũ, vt patet hoc loco. Eſtq; peccatũ iſtud tã mitatem.
graue, vt in Eccleſiaſtico dicatur, Qui effundit ſanguinem, & qui fraudẽ facit mercenario, fratres ſunt. Geneſ. 4.
Hinc ſcriptura peccatũ hoc multipliciter prohibet: quia in Exodo ait deus per Moſen, Non morabitur Exo. 3.
merces operariorũ apud te vſque mane. Et Tobias ait, Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim Geneſ. 10.
mercedem ei reſtitue: & merces operarii tui apud te omnino non remaneat. Hinc ſanctus Iob ait, Si ad- Eccl. 34.
uerſum me terra mea clamat, ſi fruct⁹ eius comedi abſq; pecunia, & animã agricolarum eius afflixi, pro Leuit. 19.
frumẽto oriatur mihi tribulus, & pro hordeo ſpina. ¶ Inſuper ex tẽporaliũ affluentia ſolent oriri carna- Tob. 4.
lia vitia. Quia, vt ait Valerius, diues currit ad libitũ, corruit ad illicitũ: & dũ abundat diuitiis, abũdat & Iob. 13.
carnalibus vitiis. Idcirco ſubiũgitur [EPVLATI eſtis ſuper terrã]. i. delicate & guloſe vos refeciſtis [ET
in luxuriis enutriſtis corda veſtra]. i. deſideriis carnalibus veſtri cordis, ſenſitiuo appetitui cõſentientes,
ſatis feciſtis, incontinenter viuendo abſque freno. Tales ſunt, qui non ſolũ ex paſsione, ſeu infirmitate,
ſed ex propoſito & habitu vitioſo viuunt turpiſsime: qui teſte philoſopho, ſunt brutis incomparabiliter
D viliores atque peiores. In talium perſona ait Salomon in Eccleſiaſte, Non prohibui cor meũ, quin frue-
retur omni voluptate. Iſtis eueniet, quod de diuite epulone in Euãgelio legitur, cui in infernali incẽdio Eccl. 2.
cõſtituto, negata eſt vna aquæ gutta: & ꝙ in Apocalypſi ait iudex cœleſtis, Quantũ glorificauit ſe, & in Lucę. 16.
deliciis fuit: tantum date ei tormentum, & luctum. Horum carnaliũ iam innumerabiles ſunt imitatores, Apoc. 18.
quibus in Euangelio ait ſaluator, Væ vobis diuitibus, qui habetis conſolationẽ veſtram. Væ vobis, qui
ſaturati eſtis. Quibus & per prophetam Amos loquitur dominus, Væ qui dormitis in lectis eburneis,
& laſciuitis in ſtratris veſtris. Vnde & Iudas aſſerit, Hi ſunt in epulis ſuis cõuiuantes, ſine timore, ſemet Amos. 6.
ipſos paſcentes. Contra quod loquitur Paulus, Non in comeſſationib⁹ & ebrietatibus, nõ in cubilibus & Iudas.
impudicitiis. Deniq; cõgruo ordine pręmiſit Apoſtolus, epulati eſtis. protinusq; ſubiũxit, & in luxuriis Rom. 13.
enutriſtis corda veſtra: quoniã gulã ſequi ſolet luxuria, prębetq; ei incentiuũ: dicente Hieronymo, Ven
ter æſtuans vino, cito ſpumat in libidinẽ. Ideo teſtatur ſcriptura, Qui amat vinũ & pinguia, non erit ſa Hierony.
piens, ſed laſciuus. Et quia Iudæi ex ſuis carnalitatibus, & ambitionibus moti fuerũt ad Chriſti inuidiã, Prou. 21.
deinde ad eius occiſionẽ: iuxta illud Sapiẽtię, Dixerũt impii, circunueniamus iuſtum, quoniã contrarius
eſt operibus noſtris. Promittit ſe ſcientiam dei habere, & filiũ dei ſe nominat: morte turpiſsima condem Sapient. 2.
nem⁹ eũ. Hinc ſubditur [IN die occiſiõis]. i. in die paraſceues [ADDVXISTIS] ad tribunal Pilati. [ET
occidiſtis]. i. occidi procuraſtis [IVSTVM] videlicet Chriſtum, qui eſt ſanctus ſanctorum, qui antono-
matice iuſtus vocatur, quia ſecundum quod deus, eſt eſſentialiter ſanctus & iuſtus: atque vt hõ, omnibus

iuſtior fuit per concreatam ſibi iuſtitiam,qua tota ſuę humanitatis capacitas fuit repleta:de quo in Act. E
Actu.6. Stephanus ait,Patres veſtri occiderũt eos,qui de aduẽtu iuſti annũciauerunt,cuius vos nunc proditores
Eſa.53. & homicidæ fuiſtis[ET nõ reſtitit vobis]ſed vt ab Eſaia eſt prędictũ, Sicut ouis ad occiſionẽ ductus eſt
Iohan.8. & tanquã agnus corã tondente obmutuit.De iſtis Chriſtus ante ſuam paſsionẽ locutus eſt apud Iohan
Actu.6. nem,Cum exultaueritis filiũ hominis,tunc ſcietis quia ego ſum.Imo ſicut ex Actis apoſtolorũ probatur
multa turba ſacerdotum & phariſæorum crediderũt in Chriſtum:qui tamen eius occiſionem ſpecialiter
procuraſſe leguntur. Quidam exponunt hunc locum de iuſtis communiter,intelligendo per iuſtum iu-
ſtos pluraliter:vt ponatur ſingulare pro plurali.Nam in primitiuæ eccleſiæ exordio iuſti ab impiis paſ-
Eſa.52. ſim ad iudicia trahebãtur,& abſque ſua reniſione occidebãtur.iuxta quẽ modum Eſaias ait,Iuſtus perit,
& non eſt qui recogitet:& viri miſericordiæ tollũtur, & non eſt qui intelligat.Conſequenter Apoſtolus
vertit ſermonẽ ad bonorum cõſolationem[PATIENTES ergo eſtote fratres[Poteſt tamen iſtud ad prę
fatos diuites iam cõuerſos referri:vt ſit ſenſus,Quoniã ante conuerſionẽ veſtram ad Chriſtum tot ſcele
ra cõmiſiſtis,ideo quicquid aduerſitatis vobis nunc accidit patientiſsime ferre debetis. Siquidem culpæ
Eſa.10. debetur pœna.Et deus in vita hac per reprobos purgat electos,quẽadmodũ per Eſaiam conteſtatur, Vę
Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe eſt.Itaque patientes eſtote[VSQVE ad aduentũ domini].i. vſq;
ad horam iudicii veſtri particularis,ſtatim poſt mortẽ:vel vniuerſalis iudicii,quãdo iuſta retributio fiet.
Apoc.6. Nam & ſanctis qui ſub ara dei clamabant, Vſquequo domine nõ vindicas ſanguinem noſtrũ de his qui F
habitant ſuper terrã:reſponſum eſt,vt requieſcant tempus adhuc modicum, donec impleatur numerus
conſeruorum eorum,& fratrum,qui interficiẽdi ſunt ſicut & ipſi.Inſuper terreno exemplo inducit eos
ad patientiam iſtam.[ECCE agricola expectat precioſum fructum terræ patienter ferens]dilationẽ fru-
ctum ſui laboris[DONEC accipiat temporaneum].i.primi temporis fructum[ET ſerotinum]id eſt, vlti
mi temporis terrę naſcentia.Terra quippe promiſsionis(vt fertur)& de qua nunc loquitur,bis in anno
fructificat,videlicet,in Aprili atque Septembri.Sic ſancti accipiunt fructum temporaneũ. Statim quip-
pe poſt corporis reſolutionem, eorum animę coronantur in cœlis,& fructum ſerotinum ſortiẽtur in die
iudicii,in corporum ſuorum glorificatione. Cum ergo fructus æternæ ſalutis ſit omni fructu terreno in
comparabiliter dulcior,præſtantior,iucundior,plenior,diuturnior,patientiſsime ferre debemus omnẽ
Roma.2. præſentis vitæ afflictionem,propter æternam remunerationem.Nec enim condignæ ſunt paſsiones hu
ius temporis ad gloriam illam.Hinc ſubditur[PATIENTES eſtote &vos,& confirmate corda veſtra]
id eſt, virtuoſis operibus roborare,& per futuræ beatitudinis fiduciam , per diuinæ iuſtitiæ contempla-
tionem,per cõſiderationem æternalis ſupplicii reproborum,per quotidianum profectum virtutum, per
Epheſ.6. fortitudinem mẽtis,conſtabilite atque in deo defigite ac firmate animas veſtras:iuxta illud ad Epheſios
Confortamini in domino,& in potentia virtutis eius,induite armaturam dei,vt poſsitis ſtare aduerſus G
Ioſue.1. inſidias diaboli.Vnde Ioſue loquebatur dominus,Confortare & eſto robuſtus valde,vt cuſtodias omnẽ
legem[QVIA aduentus domini appropinquabit]imo indeſinẽter appropinquat.Propter quod in Apo
Apoc.22. calypſi ait, Ecce venio cito & merces mea mecum eſt dare vnicuique iuxta opera ſua Abacuc quoque
Abac.2. propheta inducit, Apparebit in finem,& non mentietur:ſi moram fecerit,expecta eum:quia veniens ve
niet & non tardabit.Porro deus venire dicitur in morte ſingulorum, per iudicii exibitionem & retribu-
Marci.13. tionem mercedis.Vnde apud Marcum legitur,Vigilate,neſcitis enim quando dominus veniat, ſero an
media nocte,an gallicantu,an mane:ne cum venerit repente,inueniat vos dormientes.[NOLITE inge
Galat.6. miſcere fratres in alterutrum].i.vnus ex zelo amaro,aut diſplicentia paſsionata contra aliũ, nullatenus
ingemiſcat:ſed alter alterius onera portate:& inuicem charitatiuẽ ac dulciter ſupportate . Vel nolite in
alterutrũ ingemiſcere.i. mutuo gemere & dolere propter aduerſa quæ ſuſtinetis , quaſi iniuſtus ſit deus,
qui fidelibus tot aduerſa largitur:impios vero in hoc ſæculo proſperari permittit. Imo vnus aliũ ad pa-
Hebræ.12. tientiam prouocet,& conſoletur in domino:quemadmodũ ad Hebręos ſcribitur, Adhortamini voſmet
Hebræ.10 ipſos per ſingulos dies,vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. Et alibi, Cõſideremus inuicẽ in
2.Mach.7 prouocatione charitatis & bonorum operum·Ita fecerunt ſeptẽ fratres Machabæi cum matre,qui ſe mu
tuo ad martyrium hortabantur,prout ſecundo Machab. plenius continetur. Conformiter & nos debe-
mus nos inuicẽ animare,accendere,roborare,tanquam eiuſdem regis commilitones,eiuſdem vię ambu
Hebræ.12. latores,eiſdem hoſtibus circumuallati,& ad eandem patriam gradiẽtes,quemadmodum ad Heb. monet H
Apoſt. Deponentes omne peccatum,per patientiã curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpiciẽtes
in Ieſum:qui propoſito ſibi gaudio,ſuſtinuit crucem.Recogitate eum qui talẽ ſuſtinuit aduerſus ſemet-
Gregor. ipſum à peccatoribus contradictionem:vt non fatigemini animis veſtris Nempe vt ait Gregorius, Ni-
hil eſt quod non æquanimiter toleretur, ſi Chiſti paſsio ad memoriam reuocetur. Nolite igitur tam infi
deliter & inique in alterutrũ ingemiſcere[VT nõ iudicemini] iudicio reprobationis.i.ne cõdemnemini.
Iohan.5. De quo iudicio ait Saluator, Qui verbum meum audit,& credit ei qui miſit me, habet vitam æternam:
1.Corin.11. & in iudicium non venit. Apoſtolus quoque, Si noſipſos diiudicaremus,non vtique iudicaremur.[EC-
ce iudex ante ianuam aſsiſtit]id eſt,proximus adeſt, & adiuuare,iudicare,& remunerare paratus eſt. Vn
Apoc.3. de in Apocalypſi loquitur, Ego ſto ad oſtium & pulſo. Veruntamen,quia ſancti patres non ſolum ver-
bo,ſed & exemplo nos docuerunt, Iacobus exemplo illorum hortatur nos ad patientiam indeſinentem
[EXEMPLVM accipite fratres exitus mali]id eſt,mortis quæ eſt malum pœnale [ET longanimitatis]
id eſt,longæ dilationis,ſeu expectationis cœleſtis retributionis[LABORIS] qui in exercitiis virtuoſis
ſolet conſiſtere. Propter quod ait vir ſanctus. Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.
Pſalm.16. Atque Apoſtolus, Labora,inquit,ſicut bonus miles Chriſti Ieſu,[ET patientiæ]id eſt, æquanimis tole-
1.Timo.2 rantie in aduerſis[PROPHETAS qui locuti ſunt in nomine domini]id eſt,ex diuino inſtinctu vere pro
phetauerũt hominibus:qui vtique prophetę quãuis eſſent viri tã ſancti & pręelecti, nihilomiminus exitũ

A malum.i.violentam per martyrium mortem,multiplicemque ſuſtinuerunt laborem, & erant valde patientes atque lõganimes,vt patet de Abraham,Noe,Dauid, Eſaia,Hieremia,ac aliis.Vnde ad Hebręos vndecimo ait Apoſtolus,Iuxta fidẽ defuncti ſunt omnes iſti,non acceptis repromiſsionibus, ſed à lõge eas aſpicientes & ſalutantes & confitentes,quia hoſpites & peregrini ſunt ſuper terram. Iudith quoque Iudith.8. aſſeruit,Sic Iſaac,ſic Iacob,Moſes,& omnes qui deo placuerunt,per multas tribulationes trãſierunt fideles.[ECCE beatificamus eos qui ſuſtinuerunt]aduerſa patienter:ſicut etiam aſſerit Chriſtus,Beati qui Matth.5. perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam,quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum,de quibus ſcriptum Sap.3. eſt in libro Sapiẽtię,Sapientiam ſanctorum laudant populi, & laudem eorum nunciat eccleſia:corpora eorum in pace ſepulta ſunt,& nomina eorum viuẽt in generationem & generationem.In paucis vexati, in multis bene diſponentur.Et Iob ait, Beatus hõ,qui corripitur à domino. [SVFFERENTIAM Iob Iob.5. audiſtis]id eſt,mirabilem patientiam eius.qui quanuis omnium ſit exemplar virtutum,prę́ſertim tamen patientiæ forma eſt.Vnde de Tobia habetur,Hanc tentationem permiſit dominus euenire ei(puta To- Tob.2. biæ)vt poſteris daretur exemplum patientię eius,ſicut & ſancti Iob[ET finem domini vidiſtis] id eſt, q̃ gratioſe deus finaliter egit cum Iob,non ſolum poſt vitam pręſentem,ſed etiam in ſæculo iſto eum remunerando.Vidiſtis per fidem.i.ex ſacra libri eius hiſtoria credidiſtis.De qua viſione Apoſt.Videmus, in- 1.Cor.13. quit,nunc per ſpeculum in ęnigmate.Veruntamen quod dictum eſt finem domini vidiſtis,communiter

B de Chriſto exponitur:vt ſit ſenſus,Finem domini,id eſt,mortem Chriſti in cruce vidiſtis,quia aſtantes ſuę cruci fuiſtis tunc adhuc increduli,[QVONIAM miſericors eſt dominus]in ſua natura.i.naturaliter bonus & pius,non tamen compaſsionis affectum in deitatis ſuæ natura habens:imo quo ad hoc miſeri- Eſdras in cõfeſsione. ſericors appellatur quantũ ad ſimilitudinem effectus, nõ quoad veritatem affectus[ET miſerator]in effectu.Hoc Iacobus dicit,Primo,quia electis ſuis deus in tribulationibus miſericordiſsime affuit,eos quoque eripuit,& glorioſiſsime coronauit.Secundo quoniam ſumma miſericordia dei fuit,quod proprium filium ſuum pro noſtra pati voluit ſalute[ANTE omnia autẽ fratres mei nolite iurare,neque per cœlum, neque per terram,neque aliud quodcũque iuramentũ.Sit ergo ſermo veſter,eſt, eſt:non, non:vt nõ ſub iudicio decidatis]His conſonat quod in Matthęo loquitur Chriſtus,Ego dico vobis,nõ iurare omnino Matth.5. neque per cœlũ,neque per terram.Sit autem ſermo veſter,eſt,eſt:non,non.¶Sed quomodo intelligenda ſunt iſta,cum in Deuteronomio dicatur,Dominũ deũ timebis,& per nomen eius iurabis?Et in Pſal. Deuter.6. Laudabuntur omnes,qui iurant in eo.Itemque,Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ tuæ. Secundo Pſalm.48. quoque Paralipomenon,In omni corde ſuo iurauerunt domino,& inuenerunt eum. Helias quoque & Pſalm.118. Helizeus in libris Regũ iuraſſe leguntur,dicendo,Viuit dominus in cuius conſpectu ſto hodie.Et Pau- 2.Para.15. lus in ſuis epiſtolis,Teſtis,inquiens,eſt mihi deus.Sed omniũ horum ſolutio atque concordia patent ex 3.Reg.17.

C eo quod ſcriptum eſt in Exodo,Non aſſumes nomen domini dei tui in vanũ.Non enim habebit inſon- 4.Reg.3. tem dominus eũ,qui aſſumpſerit nomen dei ſui fruſtra. Chriſtus igitur & eius apoſtolus Iacobus nõ ab Roman.1. ſolute prohibuerunt iurationem,ſed iurationem indiſcretam iniuſtam & falſam,& ne aſſueſcamus iura 2.Cor.1. re.Et rurſus,quia frequentatio iurandi perículoſa eſt cũ periurationi approximet. ¶Præterea ſuper il- Philip.1. lud Hiere.Iurabis,viuit dominus,in veritate,& iudicio,& iuſtitia,ſcribit Hieron.Quod tres ſunt comi 1.Tim.5 tes iuramẽti,videlicet veritas,iudiciũ ſeu diſcretio,& iuſtitia.i.iuſta & rationabilis cauſa. Quia hæc tria Hiere.4. requiruntur ad hoc vt iuramentũ ſit licitum:& quodcunque eorum defuerit,erit illicitum iuramentum: Hierony. Si enim veritas deſit,eſt falſa iuratio:ſi diſcretio,eſt temeraria & incauta.Si deſit iuſtitia, iuratio eſt iniqua,inutilis & leuis atque vana:quia nõ ſubeſt ad iurandũ rationabilis cauſa.Per creaturas vero ſecundũ ſe conſideratas non licet iurare,ſed inquantũ diuina veritas aut poteſtas relucet in eis.Si itaque ipſa iuratio debitis virtutum circũſtantiis veſtiatur,vt ſcilicet fiat loco & tempore opportunis,cauſa rationabili exigente,debito fine:tunc eſt actus virtutis,quæ latria appellatur,per quã cultus deo impenditur. Nam qui ſic iurat,deũ honorat:quoniam præſupponit eum eſſe infallibilem veritatem,ac omnium rerum habere certiſsimam cognitionẽ,prouidentiamque infallibilẽ.Qui vero aliter iurat,non excuſatur à culpa, quanuis quod iurat,ſit verum.Cedit nanque ad irreuerentiã omnipotentis & ſuperdigniſsimi dei, eum ſine rationabili cauſa & diſcretione,in teſtem veritatis verborũ propriorum aſſumere.Cum ergo ita iu- rare ſit contra diuinum præceptum,& per conſequens ex ſuo genere peccatum mortale,conſtat, quàm

D enormiter peccent,qui conſuetudinẽ habent iurandi, & qui iurant mendoſe,aut nõ implent quod iurauerunt,dũmodo iurauerint licite. Veruntamen ſupergrauiſsime peccant, & quaſi blaſphemi ſunt reputandi,qui per membra Chriſti,& inteſtina ipſius ſceleratiſsime iurãt.Idcirco in Eccleſiaſtico ſcribitur, Iurationi non aſſueſcat os tuum.Multi enim caſus in ea. Vir multũ iurans replebitur iniquitate, & non Eccl.23. deficiet de domo illius plaga.Vnde cũ Iacobus prohibuiſſet iurare, adiecit, Vt non ſub iudicio decidatis.i.ne condẽnationis iudiciũ incurratis. ¶Hinc dicit Albertus,Cum iurare non ſit aliud, quàm deum teſtẽ inuocare:idcirco primo ex parte rei,quæ iuramento firmatur,requiritur veritas.Secundo ex parte cauſæ,pro qua iuratur,debet eſſe neceſsitas.Iuramentum quippe nõ debet fieri niſi pro iuſta & legitima cauſa.Tertio,ex parte iurantis debet eſſe diſcretionis maturitas.Quia ne homo incurrat periurium,debet magnã cautelam ac maturitatem in iurando ſeruare: ne linguæ lubricitate contingat eum aliquando inordinate,aut falſe iurare.Sit igitur omnis homo verax ad iurandũ tardiſsimus, atque tam verax ſemper in verbis ſuis,vt ſuo ſimplici verbo quaſi iuramẽto credatur:quod ſibi extat ſalubre,& aliis exemplare[TRISTATVR aliquis veſtrum, oret æquo animo & pſallat] De duplici triſtitia loquitur ſacra ſcriptura , videlicet de inordinata & ſæculari ac carnali triſtitia, quæ eſt immoderata mœſtia de temporali damno,aut corporali incommodo ſeu exteriori aduerſitate,de qua in Eccleſiaſt.legitur,Triſtitiam lõge Eccle.30. expelle à te multos enim occidit triſtitia,nõ eſt vtilitas in ea. In Prouerbiis quoque, Sicut tinea veſtimẽ Prou.25. to,ita triſtitia nocet cordi.Alia eſt triſtitia ſpiritalis bona & ordinata, quã hõ de propriis aut proximo-

rum dolet peccatis, præſertim de inhonoratione & offenſa ſummi ac ſancti dei, vel de propria imperfe- E
Eccl.7. ctiõe, aut dilatione fœlicitatis perpetuę. De qua Salomõ ait, Cor ſapientũ vbi triſtitia. Et Pſalmiſta, To
Pſalm.37 ta die contriſtatus ingrediebar. Atque apoſtolus ad Rom. Triſtitia mihi magna eſt, & dolor continuus
Roma.9. cordi meo, videlicet propter excęcationẽ Iudęorum. Et rurſus apoſtolus vtranque triſtitiam iſtam tan-
2.Cor.7. git, dicendo, Quæ ſecundũ deum eſt triſtitia, pœnitẽtiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem tri
ſtitia mortẽ operatur. Qui ergo triſtatur triſtitia inordinata, oret deũ vt auferatur ab eo, & pſallet, qua-
tenus pſallẽdo incipiat ſpiritaliter delectari, & à praua releuari mœſtitia. quę non ſolũ animæ, ſed & cor
Prou.17. pori præcipue nocet, naturã lædit, & vitam abbreuiat: iuxta illud in Prouerbiis, Spiritus triſtis exiccat
oſſa, animus autẽ gaudens ætatem floridam facit. Porro qui triſtatur bona & virtuoſa triſtitia oret deum
vt conſeruetur in ea, & pſallat ac ſpiritaliter iucũdetur ex conſideratione dei cœleſtisque præmii, & be-
neficiorũ ac operum Chriſti: quia & illa triſtitia, quanuis ſit bona, eſt tamen quandoque interrumpenda
per gaudiũ ſpiritale: ne homo ſe nimis deiiciat, aut affligat. ¶ Quidam hoc loco per triſtitiã intelligunt
acediã, quæ eſt torpor & mœror de exercitio virtuoſo, ſeu de dei obſequio. Idcirco orare deũ debet qui
acedię vitio tãgitur, vt ab ea protinus liberetur, & feruens alacerque reddatur. Itaque oratio & pſalmo-
dia remedia ſunt cõtra triſtitiã & acediam. Eſt enim admirabilis virtus pſalmorum, & orationum, & ex
ſua natura habẽt mentẽ orantis ac pſallentis dulcedine quadam perfundere. Nam in pſalmis & orationi
bus homo attendit dei omnipotentiam, pietatem, liberalitatem, & perfectionem, propriam quoque im- F
perfectionem, & Chriſti myſteria: quorum conſideratio eſt iucunda, in quantũ veritas naturaliter eſt de
Pſal.70. lectans. Per gratiã vero hæc dulcius ſapiunt. ¶ Angeli etiam ſancti orantibus pſallentibusque aſsiſtunt,
Greg. & eos exhilarant. Hinc ait Pſal. Exultabunt labia mea cum cantauero tibi. Et Gregorius, Dum vox pſal
modię per intẽtionem cordis agitur, tunc aut prophetica myſteria reuelantur, aut compunctionis gratia
inſpiratur. Itaque qui triſtatur, non ſe ad carnales, vileſque cõſolationes effundat, non murmuret, nec lo
quacitatibus vacet, nec puſillanimis efficiatur, neq; à bonis ceſſet operibus: ſed faciat ꝙ eſt in ſe, & oret
ac pſallat: quanuis in hoc ſpiritalem non experiatur ſaporem. Imo deũ pro ſpiritali conſolatione ſtabi-
Tobiæ.3. liter deprecetur, & eam lõganimiter præſtoletur: ſicque eam citius obtinebit, ſecundum quod apud To-
biã dicitur deo, Non delectaris in perditionibus noſtris. Quia poſt tempeſtatem tranquillũ facis, & poſt
fletũ exultationem infundis. Conſequenter Apoſtolus Iacobus conſulit grauiter ægrotanti. [INFIR-
MATVR quis in vobis]. i. ſi aliquis veſtrũ grauiter infirmatur, ita, vt probabiliter exiſtimetur cito mori
turus [INDVCAT presbyteros eccleſiæ]. i. ſacerdotes faciat ſibi adduci: ſi plures ſint ibi presbyteri, &
conuenienter poſsint haberi: vt multorũ oratione infirmus copioſius adiuuetur. Sufficit tamen vnꝰ ſacer
dos ad vngendũ, imo quãuis plures adducantur & aſsint, tamẽ ab vno fit vnctio. ¶ Iſtud autẽ ſacramen
tũ extremæ vnctionis eſt exeuntiũ [ET orent ſuper eum]. i. omnes inuocent miſericordiã dei ſuper infir G
mum [VNGENTES eum oleo] conſecrato, ex debita materia confecto: ita tamen quod vnus faciat vn-
ctionẽ realiter, & alii ſuo modo cooperẽtur [IN nomine domini] hoc refertur ad vngentes. Vnctio enim
fieri debet ſub certa & cõgrua forma verborum, & nunc cõmuniter fit cum inuocatione nominis dei ſeu
pietatis diuinæ, per modũ orationis, cum dicitur, Per iſtam vnctionem, & ſuam piiſsimam miſericordiã
indulgeat tibi deus, quicquid peccaſti per viſum, & cætera [ET oratio fidei]. i. oratio vngẽtis facta in fi-
de catholica, atque ex fide procedẽs [SALVABIT infirmum]. i. ad ſalutẽ cooperabitur ei, præſertim vir
Sacramenta euãgelicæ legis quid prę ſtent. tute ſacramenti. Quoniam ſacramẽta euangelicæ legis ſunt medicinalia vaſa gratiæ contentiua, & effe-
ctiua ſalutis: quia efficiunt quod deſignant [ET alleuiabit eũ dominus] à corporis infirmitate, illã tollen-
do, aut minuendo [ET ſi in peccatis ſit, dimittentur ei] quia virtute huius ſacamẽti venialia dimittuntur,
contra quæ creditur inſtitutũ, & etiã cætera, de quib. non recordatur. ¶ Itaque ad ſacramẽtum extremæ
Vnctiõis extremæ neceſſaria. vnctionis, quinque de neceſsitate concurrunt. Primũ, quod vnctionem faciens, ſit ſacerdos. Secundũ eſt
intentio eius. Tertiũ materia, vtpote oleum infirmorum. Quartum eſt forma verborum. Quintum locꝰ
inungendi. Poteſt & ſextum addi, quoniam à ſolis epiſcopis poteſt hoc oleũ conſecrari ſeu confici. Nec
datur ſacramentũ hoc niſi adultis, qui venialia habere videntur. ¶ Porro effectus huius ſacramẽti eſt mul-
tiplex. Vtpote duplex ſanitas, ſcilicet ſpiritualis, quę eſt liberatio à ſpirituali infirmitate, cõtracta ex mor
talibus venialibuſq; peccatis: eſtque infirmitas illa quędã debilitas ad actum virtutis. Hinc dicitur ſacra- H
mentũ hoc inſtitutum contra reliquias peccatorũ. Sanat quoque à venialibus: quæ inuenit in eo, qui vn-
gitur. Secunda eſt ſanitas corporalis, quã cauſat in parte aut toto, ſi expediat ad ſalutem, nec obex pona-
tur. Cauſat etiam ſacramentum hoc ſpiritalẽ lætitiam, & valet ad continuandã deuotionem, atque ad ce
leriorem ingreſſum in patriam. Et quia ad remiſsionẽ peccatorum actualiũ mortaliũ requiritur ſacramẽ
talis confeſsio, in facto vel propoſito, ſine qua nõ eſt quis aptus ſacramentũ extremæ vnctionis ſuſcipe-
Epiſt. re, ſubditur. [CONFITEMINI ergo alterutrũ peccata veſtra]. i. vnus alteri propria peccata cõfiteatur.
¶ Veruntamen ſacramentalis confeſsio ſoli facienda eſt ſacerdoti, tamen in caſu neceſsitatis, poteſt non
ſacerdoti confeſsio fieri, de quibuſcunque peccatis: quæ tamen confeſsio non eſt perfecte ſacramentalis,
eſtque reiteranda ſeu ſacerdoti poſtmodum facienda, ſi ad hoc detur facultas. Venialium vero confeſsio
poteſt alterutrum, non ſacerdotibus fieri, cum ſit de neceſsitate ſalutis. Quę omnia ſuper quartum Sen-
tentiarum doctores declarant. Hinc Beda hic ſcribit, Quotidiana leuiaque peccata alterutrum coæqua-
libus confiteamur: grauiorem vero lepram, id eſt, mortalia ſacerdoti pandamus. Nec hoc ſic intelligen-
dum eſt, quaſi non debeamus venialia ſacerdotibus confiteri: ſed quia nõ ita neceſſarium eſt ea ſacerdoti
bus confiteri, ſicut mortalia. [ET orate pro inuicẽ vt ſaluemini.] Hoc nanque exigit charitas, qua proxi-
morum tenemur deſiderare ac procurare ſalutẽ, quemadmodum propriã. ¶ Oratio quippe deſiderii eſt
Matth.6. interpres. Hinc Chriſtus orationem quam docuit, in plurali formauit, inſinuans vt pro proximis ſicut
pro nobiſipſis oremus: ita, vt interdum eadẽ oratio pro ſe aliiſq; fundatur: interdũ vero oret quis, nunc

A pro aliis:& præſertim pro cõmuni bono eccleſiæ,pro reformatione eius in omnibus,pro parẽtibus,pro
pinquis,commiſsis & benefactoribus,pro cunctis fidelibus defunctis,pro viuis ac mortuis,pro vniuer-
ſorum ſalute,& infideliũ cõuerſione.Qui enim pro omnibus orat,particeps eſt omnium bonorum quę
fiunt:& bonum quanto communius,tanto diuinius perhibetur.Hinc debet vnuſquiſq; orationes aliorũ
humiliter ac feruenter appetere,& eos vt pro ſe orent,rogare.Quo enim alios humilius atque feruenti'
vt pro nobis orent rogamus,eo capaciores efficimus fructus orationis illorum.Potiſsime tamen homi-
num deuotorum & notabiliter virtuoſorum eſt appetenda oratio.Propter quod ſubditur,[MVLTVM
enim valet deprecatio iuſti aſsidua]Iuſtus nanque eſt dei amicus eiuſque filius adoptiuus,& ei conſimi-
lis atque amabilis.Siquidem iuſtus dominus,& iuſtitias dilexit.Amicorum autem eſt eadem velle & nol Pſalm.10.
le.Ideo ſcriptum eſt,Oratio iuſti penetrat cœlos.Itemque,Voluntatem timentium ſe faciet, &c.Et be- Eccleſ.35.
ne ait Apoſtolus: quod aſsidua iuſti oratio valeat multum,ſeu magni vigoris ac meriti ſeu præcipuę ex- Pſalm.144.
audibilitatis ſit apud deũ:quia vna conditio ad orationis exaudibilitatem requiſita eſt,vt ſit perſeuerans. Lucæ.18.
Propter quod ait Saluator,Oportet ſemper orare,& non deficere. ¶Porro orationes miniſtrorum ec-
cleſiæ,quanuis iniuſtorum, tamen in perſona eccleſiæ fuſæ quandam efficaciam ſortiuntur pro plebe.
Quod autem multum valeat iuſtorum oratio,probat exemplo[HELIAS homo erat,ſimilis nobis, paſ- 3.Reg.19.
ſibilis].i.mortalis,qui & timore mortis fugit à facie Iezabel,[ET oratiõe orauit] iſta eſt proprietas idio
B matis Hebręorum per talem ingeminationem effari:ſicut in Eſaia,Diſsipatione diſsipabitur terra,agita
tatione agitabitur terra,confractione confringetur terra. Vel ideo ait,oratione orauit: quoniam vna ora
tione impetrauit,quod ſubditur:vt Beda hic loquitur.Itaque oratione orauit[VT non plueret ſuper ter-
ram]decem tribuum Iſrael,propter eorum facinora,videlicet idololatrias regis eorum,& ipſorum.Hoc
enim orauit Helias zelo iuſtitiæ,vt per aduerſa traherentur à vitiis vexatione edocti [ET non pluit an-
nos tres & menſes ſex]Iſta hiſtoria tertio Regũ diffuſe deſcribitur.[ET rurſus orauit,& cœlũ dedit plu- 3.Reg.7.
uiam.]Cum enim vidiſſet eos humiliatos & nimis afflictos,condoluit eis,orans deũ vt pluuiã condona
ret[DEDITQVE cœlum pluuias].i.ſua virtute influentiali concurrit ad hoc. [FRATRES mei,ſi quis
ex vobis errauerit à veritate].i.aliquis veſtrum à fidei rectitudine,aut à veritate doctrinę,vitæ,ſiue iuſti-
tiæ declinauerit[ET cõuerterit quis eum]per veram informationem,charitatiuam exhortationem, iuſtã
increpationem,fraternam correptionem [SCIRE debet , quoniã qui conuerti fecerit peccatorẽ ab er-
rore viæ ſuæ].i.à via perditionis,ad viam ſalutis, ſeu obſeruantiã præceptorũ,reduxerit, [SALVABIT
animam eius à morte].i.à condemnatione gehennæ,quæ eſt mors æternæ miſeriæ , animam peccatoris
conuerſi præſeruabit ac eruet.Reuocando enim eum à culpa eruit eũ à pœna perpetua,[ET operit mul
titudinem peccatorum].i. peccata peccatoris conuerſi facit ſic tegi, vt à iudice ſummo non videatur ad
C condemnandum.Nempe per hoc,quod peccatorem ad contritionem & emendationem inducit, coope
ratur ad remiſsionem culparum illius:quę remiſsio eſt peccatorum opertio ſiue tectio,vel deletio:iuxta
illud,Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,& quorum tecta ſunt peccata.Aliqui textus habent,Salua- Pſalm.31.
bit animam ſuam à morte.Quia qui alium ex charitate admonet,corripit & cõuertit, ſibiipſi maximum
præmium promeretur:& charitatis ſuæ feruore quotidiana & propria ſua incẽdit peccata,dimittuntur-
que ei. Imo & præteritorum ſuorum exceſſuum obtinet remiſsionem quãtum ad pœnã,omnino aut par
tim,ſecũdũ quod charitatis feruor fuerit in eo maior aut minor.Idcirco in Prouerbiis ſcribitur,Vniuer- Prou.10.
ſa delicta operit charitas.Et princeps Apoſtolorum,Charitas(inquit) operit multitudinem peccatorũ. 1.Pet.4.
Idcirco de beatiſsima Magdalena locutus eſt dominus , Dimiſſa ſunt ei peccata multa quoniam dilexit Lucæ.7.
multum.Veruntamen ſi quis impie viuens,non agens quod docet,prædicare pręſumpſerit,& prædican
do quoſdam quaſi conuertens,ſua peccata ſibi indulgeri non promeretur. Imo grauius peccat, & ſuas
tranſgreſsiones multiplicat,prædicationis officium indigne exercens. ¶Ex præinductis demum ſancti
apoſtoli Iacobi verbis docemur,quàm ſalubre & magnum ſit apud deum,peccantes fraterne corripere,
pie inſtruere,charitatiue conuertere.Nam vt Diuinus Dionyſius faſſus eſt, Omnium diuinorum diui- Diony.
niſsimum eſt deo cooperari in conuerſione iniquorum ad eum. Atque vt aſſerit Auguſtinus, Ille in cha Auguſti.
ritate dei eſt perfectior,qui ad eius amorem plures conuertit. Gratiſsimumque deo ſacrificium zelus eſt Gregor.
animarum.Et ſicut Chriſtus grauiorem pati non poteſt perſecutionem , quàm vt quis verbo aut exem-
D plo,animas ſuo ſanguine liberatas,ab ipſo auertat:ſic ampliorem honorationem ei impendere non vale
mus, quàm animas deuiantes conuertendo ad ipſum. Fraternam ergo correptionem ad quam omnes te
nentur,inquantum eſt charitatis effectus , efficaciter ac diſcrete cũ omni feruore & humilitate exercea-
mus , errantes & lapſos erigamus pro poſſe,& informemus.Taliterq; viuamus,& tam timorate,ac fru-
ctuoſe iugiter cõuerſemur, vt alios corripere,informare,conuertere ſimus idonei.Nec verbis duntaxat,
ſed oratione quoque & exemplo,pro aliorũ conuerſione conemur.Imo pro illis oremus inſtãtius, quos
incorrigibiliores conſpicimus. Deficiente quippe humana virtute , ad omnipotentis auxilium ſerio-
ſius eſt confugiendum. ¶Poſtremo,vt in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Vnicuique deus mandauit de Eccl.17.
proximo ſuo,vt eripiat eum ab omni iniquo.Errori quoque cui non reſiſtitur,conſentitur.Zelo ergo di
uini honoris ac fraternæ ſalutis ſimus ſemper accenſi. Cumq; anima ſit incomparabiliter corpore præ-
ſtantior,& æterna fœlicitas omni temporali ſanitate inęſtimabiliter deſiderabilior , infernaliſque mors
omni corporali præſentis vitæ languore formidabilior:propterea incomparabiliter ſolicitiores opero-
ſioreſque ſimus pro conuerſione & ſalute animarum errantium proximorum,quàm pro curatione cor-
porum aut releuamine corporalium incommodorum illorum:vt ſit in omnibus noſtra charitas ordina-
ta.Nec dubium,quin omnia iſta ad prælatos ac præſidentes potiſsime ſpectent.Omni igitur modo poſ-
ſibili pro propria ac proximorum laboremus ſalute.Ad laudem & gloriam omnipotentis, qui eſt ſuper
omnia deus ſublimis & benedictus Amen.

D. Dionyſii Carthuſiani in pri- E
MAM EPISTOLAM B. PETRI APOSTOLI.
ENARRATIO.

CAP. I. [PETRVS APOSTOLVS IESV CHRISTI.] ARTIC. I.

PETRVS APOSTOLVS IESV CHRISTI)
Quanuis princeps paſtorum vnigenitus dei Ieſus Chriſtus, increata & æterna ſa-
pientia dei patris, glorioſiſsimum Petrũ toti & vniuerſali prætulerit militanti ec-
cleſiæ, plenum, ſummũ ac generalem ſuum vicarium conſtituens eum in terra di-
Iohan.21. cendo, Paſce oues meas: nihilominus dicitur ſacratiſsimus Petr⁹ ſpecialiter Iudę-
Galat.2. rũ fuiſſe apoſtolus. Iuxta illud ad Galat. Qui operatus eſt Petro in apoſtolatũ cir-
cunciſionis, operatus eſt & mihi inter gentes. Quemadmodũ enim Iacobus con- F
ſtitutus eſt Hieroſolymitanorũ Chriſtianorũ primus epiſcopus: ſic Petrus omnium in Iudæa, Samaria,
Galilæa ac alibi Iudæorũ inſtructioni, cõuerſioni, gubernationi fuit ſpecialiter deſuper deputatus atq;
intẽtus. Hinc, vt apoſtolatus ſui officiũ digne proſequeretur, duas cõuerſis Iudęis ſcripſit epiſtolas. Itaq;
in primæ ſuę epiſtolę ait exordio, Petrus apoſtolus Ieſu Chriſti. Porro in exordio ſecundæ ſuæ epiſtolæ
ait, Symon Petrus. Cur ergo non exprimit nomen ſuum vtrunque in principio huius epiſtolæ, quemad
modum in illius? Et cur in vtriuſq; initio vocat ſe Petrum, magis, quàm Symonem? An forſan quia hoc
nomen Petrus dulcius ſapuit ſibi, & magis gloriabatur de illo in domino, eó quòd dominus Chriſtus il-
Marc.3. lud proprio ſibi impoſuerit ore, Tu es (inquiẽs) Petrus. Tamen vt in Marco legitur, hoc nomen impo-
ſuit ei Chriſtus in monte, quãdo ordinauit duodecim apoſtolos. Denique cum Petrus princeps apoſto-
lorũ eſſet, hoc humilitatis fuit, quod ſe ſimpliciter nominauit apoſtolũ. Itaq; Petr⁹ Chriſti Apoſt. ſcribit
[ELECTIS aduenis] ſecundũ Bedã, Aduenæ latine gręce dicũtur proſelyti, quo nomine appellabant
Iudęi eos, qui ex gẽtilitate ad iudaiſmũ erant cõuerſi: ſicut iã nuncupantur neophyti, qui infidelitate reli
cta, ad chriſtianiſmũ conuertuntur. De illorũ autẽ aduenarum ſeu proſelytorũ numero, fuerunt nonnul
li qui in die ſacratiſsimo Pẽtecoſtes, Petro prædicante, crediderunt in Chriſtũ. Iuxta illud Actuũ, Iudæi
quoq; & proſelyti. His ergo ſecũdum Bedã, ſcripſit Petrus ambas ſuas epiſtolas, quod etiã Gloſſa ac alii
proteſtantur. Veruntamen verius reor, quod non eis dũtaxat, ſed vniuerſis Iudæis ad Chriſtũ conuerſis G
ſcripſit: quemadmodũ Iacobus: ſiue ante ſuſceptionẽ iudaiſmi fuerũt gentiles, ſiue non. Omniũ nanque
generaliter habuit curã, charitatẽ, & pręlationẽ. Indigueruntque oẽs exhortatione, inſtructione, & cõſo
latione ſummi Apoſtoli. ¶ Deniq; aduenę nõ ſolũ dicũtur proſelyti, cum .1. Paralipomenõ ſanctus Da-
1.Para.29. uid loquatur ad dominũ, Peregrini ſumus corã te & aduenę, ſicut oẽs patres noſtri. Et Pſalmiſta, Ne ſi-
Pſalm.38. leas (inquit) quoniã aduena ego ſum apud te. Oẽs etenim Chriſti viatores & aduenæ vocantur, quia ad
verã & cœleſtẽ atque perpetuã patriã tendũt, & in ſæculo iſto, tanquã in exilio, in terra aliena, in via la-
Hebr.11. chrimarumq; valle degũt. Prout ad Hebræos loquitur Paulus de veteribus ſanctis, Iuxta fidem defuncti
ſunt oẽs, non acceptis repromiſsionibus: ſed eas à lõge aſpiciẽtes & ſalutantes & confitentes: quia pere-
grini & hoſpites ſunt ſuper terrã: qui enim hæc dicũt, ſignificãt ſe patriã inquirere. Igitur iuxta hanc ad
uenæ ſignificationẽ, ſanctiſsimus prĩceps apoſtolici ordinis, vniuerſos ex Iudaiſmo ad Chriſtũ cõuerſos
Hebr.13. vocat aduenas. i. in ſæculo iſto peregrinos, viatores & exules. Iuxta illud ad Hebræos, Nõ habemus hic
manentẽ ciuitatẽ, ſed futurã inquirimus. Et recte ſic nominat eos, vt implicite cõmoneat eos, non iuxta
conſuetudinẽ legis Moſaicæ, terrena bona, ſed cœleſtia pręmia expectare, appetere, atq; accedere. ¶ Vo-
Eſaiæ.10. cat quoque eos electos aduenas, quia prę cęteris ad Euãgelicę legis fidẽ & gratiã erãt diuinitus pręordi
Roma.9. nati, vocati, perducti. Erãt ſiquidẽ de electis illis reliquiis de quibus Eſaias prędixit, Si fuerit numerus fi
Roma.11. liorũ Iſrael quaſi arena maris, reliquiæ ex eis ſaluę fiẽt. De quibus ad Rom. inter cętera dicitur, Reliquiæ H
ſecundũ electionẽ gratię dei ſaluę factæ ſunt. Itaq; electis aduenis [DISPERSIONIS Põti, Galatię, Cappado
cię, Aſiæ, & Bithiniæ]. i. diſgregationis factę per regiones hic nominatas, q̃ pertinebãt ad Græciã ſecun
dum Bedã & Gloſſam. Iudæi quippe extra fines proprię terræ erãt per totũ mundũ diſperſi, quorũ mul
ti in præſatis prouinciis, ſcilicet Ponto, Galatia, & cæteris, habitabãt, & quidã eorũ ad tempus in Hie-
ruſalẽ morabãtur. Cumque credidiſſent, tandẽ à Iudæis incredulis ſunt expulſi, Stephano lapidato, vt
Actu.7. legitur in Actis. ¶ Porro quod ſequitur, ſecundũ præſcientiã dei patris refertur ad illud, electis aduenis
quia electi fuerunt ſecundũ præſcientiam. i. prædeſtinationẽ dei patris, vtpote omnipotentis ac ſapiẽtiſ-
Deut.32. ſimi creatoris, qui eſt deus vnus ac trinus: de quo in Deuteronomio habetur, Nunquid non ipſe eſt pater
tuus qui poſſedit te, & fecit, & creauit te? Itaque electis aduenis, ſecundũ præſcientiã dei, hoc eſt, ſecun-
dum quod á deo prædeſtinati fuerunt, ſeu præordinati ad vitam gratię in prę̃ſenti, & ad vitã glorię in fu
turo: qui etiã vnum ad maiorẽ beatitudinem præordinauit, quàm alium. Sumitur ergo hoc loco electio,
Roma.8. pro prædeſtinatione, quemadmodum etiã ad Rom. vbi dicitur, Quos præſciuit, & prædeſtinauit cõfor
mes fieri imaginis filii ſui. In generali autẽ modo loquẽdi præſcientia refertur ad reprobos, qui idcirco
vocantur præſciti, hoc eſt, ad damnationem ſeu damnari præcogniti. Præcognitio enim electorum ad
gloriã proprie prædeſtinatio appellatur. Propterea nomẽ præſcientiæ reprobis deputatur [IN ſanctifi-
cationem ſpiritus] vel, vt aliqui textus habẽt, in ſanctificatione ſpiritus, [INOBEDIENTIAM & aſper
ſionem ſanguinis Ieſu Chriſti] & condependent hæc omnia ſibiinuicem & ad ſuperiora, vt ſit ſenſus,

A Electis aduenis ſecundum præſcientiam dei patris tendentem in ſanctificationẽ ſpiritus, id eſt, ad hoc vt electi per gratiam ſpiritus ſancti purgentur ab omni peccato, atque virtutibus decorentur, quod primo fit in baptiſmo. Iſta aute ſanctificatio eſt prædeſtinationis effectus, & appropriatur ſpiritui ſancto, eo quod proprie opus ſit charitatis, pietatis, & liberalitatis, quæ ſpiritui ſancto appropriantur. Tamen quod dicitur, ſpiritus poſset referri ad ſpiritum creatum, vt pote animam rationalem, quæ in baptiſmo ſanctificatur, & proprie eſt gratię ac virtutis ſubiectum. Si vero legatur in ſanctificatione ſpiritus, ſenſus eſt, quod præſcientia dei circa electos in præfata baptiſmali ſanctificatione, tanquam per ſuum effectum eſt declarata. Vel ſenſus eſt iſte, quòd præfati aduenæ fuerunt electi ſecundum præſcientiam dei in ſanctificatione ſpiritus, id eſt, per hoc quod à ſpiritu ſancto ſanctificati ſunt in baptiſmo, manifeſtata eſt à deo eorum electio. Et quia ſanctificatio baptiſmalis ordinatur ad hoc, vt baptizati de cætero viuant iuxta euangelium Chriſti, obediendo eius præceptis: hinc additur, in obedientiam Ieſu Chriſti. Interponitur tamen hoc verbum, & aſperſionem ſanguinis: quia baptiſmus, ſicut & cętera ſacramenta, à Chriſti paſsione ſuam ſortitur virtutem: & ita fideles ſuſcipiendo baptiſmum aut cætera ſacramenta, ſanguine Chriſti ſpiritaliter aſperguntur ac perfunduntur, per hoc quod meriti paſsionis Chriſti fiunt participes, cuius meriti effectus eſt ſanctificatio iam præfata. Vnde per ſacramenta eccleſiæ meritũ paſsionis Chiſti dicitur hominibus applicari, hoc eſt, diuinitus cõmunicari ſeu impertiri. Propter quod

B in Apocalypſi aſſeritur, Chriſtus dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Sicq; quod apoſtolus ait in aſperſionem, dicit iuxta conſuetudinẽ veteris teſtamenti: in quo quæ ſanctificanda erãt hoſtiarum ſanguine aſpergebantur. Deniq; quod ait, in aſperſionem ſanguinis Chriſti, ſic poteſt intelligi, Quoniã Chriſtus præcepit vt fideles ſuum in ſacramento accipiant ſanguinem. Ait enim, Niſi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. [GRATIA vobis & pax multiplicetur.] Duplex ponitur gratia, ſcilicet gratum faciens, & gratia gratis data. Gratia gratũ faciens, eſt habitus ſupernaturalis, infuſus, eſſentiam rationalis animæ immediate perficiens, & eã in eſſe ſupernaturali, deo accepto, atq; ad promerendum vitam ęternam idoneo, ponens. Quemadmodum enim ad operationes naturales exercendas, fit homo idoneus per formam ſubſtantialem ac naturalem, ſeu animam rationalem: ita ad actiones meritorias deo acceptas, fit homo potens, dignus & aptus per formam hanc ſupernaturalem, videlicet gratiam gratumfacientem. Et ſicut neceſſe eſt, vt antequam homo operetur naturales operationes, conſtituatur in eſſe naturali ſpecifico: ſic antequam faciat actiones meritorias, oportet vt in quodam ſupernaturali eſſe ponatur, quod directe ac primo per gratiã gratumfacientem efficitur. Eſt autem hæc diuinæ eſſentiæ quædam ſupernaturalis ſimilitudo, & luminis gloriæ inchoatio, ac omnium meritoriarum actionum fontana origo, ramificãs in habitus virtutum at-

C que donorum. Quidam vero putant, hanc gratiam realiter idem eſſe, quod virtutem infuſam, potiſsime charitatem: ſed prætacta poſitio verior ſubtiliorq; cenſetur, imo & diuini Dionyſii documentis conformior, prout Thomas inducit. Indigemus ergo in primis hac gratia, quoniam actiones, noſtræ deo acceptæ & meritoriæ nequeunt eſſe, niſi primo noſipſi ſimus deo accepti, quod per gratię huius infuſionem cõſequimur: per quam & deo ſupernaturaliter aſsimilamur atque amabiles reddimur. Idcirco ſcriptum eſt, Reſpexit deus ad Abel, & ad munera eius.

Apoc. 1.
Exod. 12.
Iohan. 6.
Gratiam duplicem eſſe.
Gen. 4.

¶In quibus verbis pẽſandum eſt, quod primo dicitur deus reſpexiſſe ad Abel, deinde ad munera eius.

¶Porro gratia gratis data, proprie dicitur ſupernaturale donum, pro aliorum vtilitate alicui deſuper datum, dicente Apoſtolo Paulo, Vnicuique dator manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Veruntamen gratia gratumfaciens & gratia gratis data frequenter extenſius, quàm nunc dictum eſt, accipiuntur, ita, vt omnis habitus virtuoſus, omnis virtus infuſa, omne donum ſpiritus ſancti, loquendo de ſeptem donis, omniſq; actus meritorius, gratia gratumfaciens appelletur, & quicquid ad gratiam ſic acceptam atq; ad ſalutem diſponit & cõfert, gratia gratis data vocetur. Orat ergo princeps apoſtolorum, vt gratia nobis multiplicetur, quod eſt multipliciter infundatur, augeatur, & cõſeruetur: quatenus in vtraq; gratia concreſcamus, ac perficiamur à domino: cuius directione, ope, & excitatione, aſsiſtentia, & conſeruatione, inceſſabiliter indigemus. Nõ enim ſufficientes ſumus cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis: ſed deus eſt, qui operatur in nobis & velle & perficere. Cui loquitur Eſa. Omnia opera noſtra operatus es in no-

D bis. Siquidem in omni actione meritoria exequenda, ſeu producenda, egemus actuali motione ſpiritus ſancti: quæ etiam motio, excitatio, ſiue vibratio nomine gratiæ hoc loco poteſt intelligi.

1. Cor. 12.
2. Cor. 3.
Eſa. 26.
Pax duplex.

¶Præterea orat archiapoſtolus, vt pax nobis multiplicetur, id eſt, abundãter ac multipliciter diuinitus detur, & conſeruetur, videlicet pax pectoris, quæ eſt tranquillitas mentis in deo: pax temporis, quæ eſt quies ab exterioribus impugnationibus: & pax æternitatis, quæ eſt ranquilliſsima quies beatorum in patria, imperturbatumq́ue gaudium eorum in deo. Quantumcunque autem forinſecus impugnemur aut corpoliter moleſtemur, ſemper taẽm pro poſse conemur pacem pectoris conſeruare vt tranquilletur in deo cor noſtrum, & ſpiritaliter gaudeat in aduerſis. De qua pace ait Pſalmiſta, Pax multa diligentibus legem tuã. Qui enim diuinæ legis præcepta amoroſe cuſtodiunt, mẽtis inquietudinem vincunt in omni euentu, in proſperis ſcilicet & ad aduerſis in deo ſe fingunt ac bene agendo gloriantur in domino eſt que in eis corpus ſubditum animæ, ſenſualitas rationi, ratio deo: ex qua optima ordinatioe conſurgit, & manet in eis pax pectoris: quæ ab Auguſtino vocatur tranquillitas ordinis. De qua Eſaias prophetauit, Erit opus iuſtitiæ pax. Ad quam hortatur nos Paulus ad Romanos dicẽdo, Iuſtificati ex fide, pacem habeamus ad deum. ¶Conſequenter beatiſsimus Petrus incipit epiſtolæ ſuæ narrationem ſiue tractatũ [BENEDICTVS deus, & pater domini noſtri Ieſu Chriſti] Deus altiſsimus & æternus dicitur benedictus, quoniã in ſeipſo veriſsime ſanctus, glorioſus, atq; perfectus eſt, in omni laude, & honorificentia ſuperdigniſsimus, totiuſq; benedictionis, hoc eſt, omnis gratiæ omniſq; boni collator & conſeruator.

Pſal. 118.
Eſa. 32.
Rom. 8.
Epiſtola.

d

Itaque benedictus deus,id eſt,in ſeipſo ęternaliter ſanctus eſt,& benedicatur, laudetur,ac honorificetur E
Daniel.1. ab vniuerſis.De quo in Danie.legitur , Benedictus es domine deus patrum noſtrorum, & laudabilis &
Eccl.41. ſuperexaltatus in ſecula.in Eccleſiaſtico quoque, Benedicentes dominum,exaltate eum quantum pote
ſtis.Maior eſt enim omni laude.Exaltantes eum replemini virtute,ne laboretis. Non enim peruenietis.
Præterea quod ait,benedictus deus & pater domini noſtri Ieſu Chriſti,ad eandem poteſt referri perſo-
nam:vt pater æternus dicatur deus Chriſti ſecundum ſuam humanitatem,& pater ipſius ſecundum ip-
ſius deitatem,& generationē æternam.Vnde & Chriſtus poſt reſurrectionem ſuam locutus eſt,Aſcen-
Iohan.20. do ad patrem meum,& patrem veſtrum:deum meum,& deum veſtrum.Rurſus quod ait benedictus de
ùs,ad totam ſuperbenedictam poteſt trinitatem referri:quæ eſt vnus omnium deus,creator,ac dominus
[QVI ſecundum magnam miſericordiam ſuam] quæ vere immenſa eſt & naturalis proprietas eius: cui
proprium eſt miſereri ſemper & parcere [REGENERAVIT nos in ſpem viuam] id eſt, ſpem æternæ
Iohan.3. ſalutis formatam,ſeu charitate ornatam nobis infudit,quando nos ſpiritaliter regenerauit in fonte ba-
ptiſmatis,ſeu in conuerſione noſtræ mentis ad eum,& infuſione gratiæ ſpiritalis.De qua regeneratione
ait Chriſtus,Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto nõ poteſt introire in regnũ dei.Vel ſic,Re
generauit nos in ſpem viuam.i.per infuſionem gratiæ nos ſpiritaliter regenerando,infudit & contulit
nobis efficacem fœlicitatis æternæ fiduciam.Fides enim,ſpes,& charitas , infuſioni gratiæ ſeu ſpiritali
regenerationi inſeparabiliter ſunt connexæ [PER reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis].i.per fidem F
& manifeſtationem reſurrectionis Chriſti,qua reſurrexit de loco & numero mortuorũ.Nempe per hoc
quod deus pater ſuſcitauit Chriſtum à morte,& ſuæ reſurrectionis fidem,ac declarationem nobis dona
uit, & largitus eſt cunctis fidelibus ſpem plenæ glorificationis in anima & corpore . Quoniam caput
membra ſequuntur, & dominum ſerui.Per reſurrectionem etiam Chriſti recuperata fuit fides in eius di
ſcipulis,quam in ſua perdiderāt paſſione.Hinc ait Alber.Chriſtus eſt caput noſtrum, de ratione autem
Epheſ.5. capitis eſt influere ſenſum ac motum in membra. Cum ergo Chriſtus reſurrexerit,oportet nos ſuæ re-
ſurrectionis eſſe participes.Cum enim eiuſdem naturæ ſint caput & membra,oportet quod ſicut Adam
peccante omnes cecidimus,quoniam ipſe fuit principium totius noſtræ corporalis originis:ſic Chriſto
reſurgente omnes reſurgamus,cum ipſe ſit caput atq; principium totius noſtræ ſpiritualis regeneratio-
1.Cor.15. nis.Hinc ad Corinthios ſcribit Apoſtolus,Quoniamquidem per hominem mors,& per hominem re-
ſurrectio mortuorum.Et ſicut in Adam omnes moriuntur,ita & in Chriſto omnes viuificabuntur. De
hac etiam loquitur Thomas in tertia parte Summæ ſuæ,In omni genere primum eſt cauſa ſecundorum
in eodem genere,ſicut primum lucidum eſt cauſa lucis in aliis.Cum ergo ſit Chriſtus primitiæ reſurgen
tium,& primus propria virtute reſurgens ex mortuis: conſtat,quod eius reſurrectio cauſa ſit noſtræ re-
ſurrectionis: cauſa inquam ſecundaria,inſtrumentalis,& exemplaris.Paſſio quoq; Chriſti eſt cauſa me-
ritoria noſtræ reſurrectionis,ſed omnipotentia ſuæ diuinitatis eſt cauſa prima principalis & eſſentialis G
reſurrectionis noſtræ tam ſpiritalis quàm corporalis.Hinc dicitur ad Rom.Mortuus eſt propter delicta
Rom.4. noſtra,& reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, vt ſcilicet conuerteremur & crederemus in eum:
quod niſi ipſe reſurrexiſſet,non feciſſemus.Regenerauit itaque nos in ſpem viuam,per Chriſti reſurre-
ctionem,[IN hæreditatem incorruptibilem]id eſt ad hoc,vt per fidem & ſpem viuam obtineamus poſt
vitam præſentem hæreditatem cœleſtem,quę eſt beatitudo ęterna,in quam tendit ſpes tanquam in ob-
iectum.hæreditatem inquam incorruptibilem,quia perpetua eſt,vtpote beatifica viſio dei,ac plena eius
fruitio quæ indeſinenter permanet vna & eadem numero.Nam quantum ad illam,non erit in beatis cõ
gitationum ſeu cognitionum aut appetitionum ſucceſsio , nec volubiles erunt apprehenſiones noſtræ
quantum ad id quod eſt de eſſentia fœlicitatis.De qua ait Pſalmiſta,Cum dederit dilectis ſuis ſomnum,
ecce hęreditas domini.De qua Eſaias & Paulus fatentur,Quod oculus non vidit,nec auris audiuit,nec
Pſal.126. in cor hominis aſcenderunt,quæ præparauit deus diligentibus ſe.Cum enim per Chriſti incarnationē,
Eſa.64. & cætera eius myſteria ſimus effecti filii dei adoptiui,cõpetit nobis ex gratia dei ius aliquod in partici-
1.Cor.2. patione hæreditatis ſupernæ,iuxta illud ad Roman. Si autē filii & hæredes,hęredes quidem dei,cohæ-
redes autem Chriſti.Vnde ad Corinthios ſcribit Apoſtolus , Oportet corruptibile hoc induere incor-
Rom.5. ruptionem , & mortale hoc induere immortalitatem. [ET incontaminatam] quoniam nulla impuritas
1.Cor.15. culpæ,pręfatæ fœlicitati miſcetur:nec poteſt quis cœleſte ingredi regnum,niſi plenarie expurgatus,ſiue H
in ſeculo iſto,ſiue in purgatorio.Propter quod in Apoc.aſſeritur,Non intrabit in illam,videlicet ciuita
Apoc.11. tem cœleſtem,aliquid coinquinatum. In participatione autem terrenæ hæreditatis iniuſtitia ſæpe con-
tingit. Sic vero in participatione cœleſtis hæreditatis non erit, quia non datur niſi purgatis ac dignis
[ET immarceſsibilem] nunquam enim inueteratur,aut ſui decoris minorationem illabitur,imo iugiter
Sap.6. æque pulcherrima ac ſplendidiſſima perſeuerat: de qua illud Sapien.verificatur,Clara eſt,& quæ nun-
quam marceſcit ſapientia [CONSERVATAM in cœlis] id eſt in cœleſti paradiſo paratam [IN vobis]
id eſt ad veſtram remunerationem,vt vobis pro præmio meritorum veſtrorum communicetur.De qua
in Iohan.ait ſaluator,Pater quos dediſti mihi,volo vt vbi ego ſum,& illi ſint mecum,vt videant clarita
Iohan.17. tem meam quã dediſti mihi.In Apocalypſi quoq; , Qui vicerit,dabo ei ſedere mecum,in throno meo:
Apoc.3. ſicut & ego vici,& ſedi cum in patre meo in throno eius.Hinc loquitur Paulus,Repoſita eſt mihi coro-
1.Tim.4. na iuſtitiæ.In Geneſi quoque dominus ait ad Abrahã, Ego protector tuus,& merces tua magna nimis.
Gen.15. De qua rurſus in euangel.dominus conteſtatur,Vende omnia quæ habes,& da pauperibus, & veniens
Matth.19. ſequere me.Et habebis theſaurum in cœlo, [QVI in virtute dei] id eſt ab omnipotentia creatoris [CV-
STODIMINI] id eſt ab aduerſariis veſtræ ſalutis protegimini,atque in bonis conſeruamini,vt perſeue
retis vſque in finem,Cuſtodimini autem [PER fidem]quæ eſt fundamentum virtutum,ac totius ſpiri-
tualis ædificii,ac promerendi principium.Idcirco per eam tanquam per ſuæ omnipotentiæ effectum,ac

A donum & inſtrumentum cuſtodit nos Deus,ita, quod Deus eſt noſtræ conſeruationis atque protectio-
nis cauſa efficiens principalis: fides autem cauſa formalis ac inſtrumentalis. Nam iuſtus ex fide viuit,& Abac.2.
ſine ea impoſſibile eſt placere deo. Fides quoque,(vt Iohannes ait apoſtolus) eſt victoria. quæ vincit Heb.10.
mundum. Cuſtodimini ergo per fidem [IN ſalutem] adipiſcendam,id eſt,ad hoc vt ſalutem conſequa Hebr.11.
mini ſempiternā:ſicut ait apoſtolus paulus, Quia qui cœpit bonū in vobis, perficiet illud vſq; in diem 1.Iohan.3.
Chriſti. Et propheta, Cuſtodit,inquit. Deus omnia oſſa eorum,[PARATAM reuelari] id eſt,nobiſip Phil.1.
ſis manifeſtari,ac aliis propalari:de qua ad Romanos profertur, Non ſunt condignæ paſsiones,ad fu- Pſalm.33.
turam gloriam,quæ reuelabitur in nobis [IN nouiſſimo tempore] id eſt, in die finalis iudicii,quando Rom.8.
electi glorificabuntur plenarie, & coram omnibus glorioſi apparebunt in anima & corpore,eorumq;
gloria reprobis innoteſcet,vt videntes quid perdiderunt,acrius affligantur. Tunc enim euidētiſsime ap
parebit,quid interſit inter iuſtos & impios: & qualiter deus diſcernat inter electos ac reprobos. Hic per
Malachiam dominus apertiſsime loquitur,Conuertimini,& videbitis quid ſit inter iuſtum,& impium
& inter ſeruientem Deo:& non ſeruientem ei. Ecce enim dies veniet ſuccenſa quaſi caminus,& omnes Malac.4.
ſuperbi & omnes facientes impietatem ſtipula. Et inflammabit eos dies veniens:& orietur vobis timen
tibus nomen meum ſol iuſtitiæ,& erit ſanitas in pennis veſtris. Et ſalietis quaſi vituli de armento,& cal
cabitis impios. ¶Præterea per hoc quod beatiſſimus Petrus ait, Qui in virtute dei cuſtodimini, innuit,
B quod nemo propriis ac naturalibus viribus poſsit ſaluari, cuſtodiri, præualere, proficere aut mereri.
Propter quod ait Pſalmographus, Niſi dominus ædificauerit domum,in vanum laborauerunt,qui ædi
ficant eam. Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem,&c. Itemque, Cuſtodiens paruulos dominus. De quo Pſal.126.
iterum ſcriptum eſt, Quoniam dextera ſua teget eos,brachio ſuo defendet eos. Vnde in Eſaia fatetur, Pſal.114.
Ego dominus deus tuus,docens te vtilia, gubernans te in via qua ambulas. Hinc omni hora cum pro- Sap.3.
pheta toto corde oremus: A reſiſtentibus dexteræ tuæ cuſtodi me vt pupillam oculi: ſub vmbra alarum Eſa.48.
tuarum protege me,à facie impiorum qui me afflixerunt. Nempe vt loquitur Hieremias,Non eſt in ho Pſalm.16.
mine via eius,nec viri eſt vt ambulet,& dirigat greſſus ſuos. Hoc eſt etiam quod aſſerit Paulus,Non vo-
lentis neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei [IN quo die] nouiſsimo [EXVLTABITIS,] id eſt, tam Rom.9.
cordialiter gaudebitis quod interna iucunditas redundabit copioſe in corpora veſtra. Vnde per Eſaiam Hier.10.
loquitur Deus, Ecce ego declino in eos vt flumen pacis,& vt torrens inundans glorię gentium. Et vide
bitis & gaudebitis & lætabitur cor veſtrum [MODICVM nunc,ſi oportet, contriſtari] id eſt, quanuis Eſa.66.
interim in hac vita oporteat parū affligi,& cauſas triſtitiarum pati[IN variis tentationibus]in id perſe-
cutionibus, infeſtationibus, impugnationibus: quas ab inuiſibilibus ac viſibilibus hoſtibus patiuntur
electi. Per multas enim tribulationes oportet nos intrare in regnum cœlorum. Atque vt iterum Paulus Actu.14.
C ait apoſtolus, Si ſuſtinemus,& conregnabimus. Vnde & in Iohanne ait Saluator apoſtolis, Et vos qui 2.Tim.2.
dem nunc triſtitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor veſtrum: & gaudium veſtrum Iohan.16.
nemo tollet à vobis.

¶Sed cum in tribulationibus ſit gaudendum,iuxta quod Iacobus dixit Apoſtolus,Omne gaudium exi
ſtimate,cum in tentationes varias incideritis: Salomon quoque qui dicit,Non cōtriſtabit iuſtum,quic-
quid ei acciderit: quomodo nunc ait ſacratiſsimus apoſtolici agminis ſignifer, Modicum nunc ſi opor-
tet contriſtari? Et reſpondendum,quod contriſtari accipit pro affligi,non pro inordinato mœrore, aut Iacob.1.
interiori dolore: ſed potius pro corporali moleſtatione,aut etiam interno contentamenta conflictu. Prou.12.

¶Rurſus cum multæ ſint tribulationes iuſtorum: atque (vt tactum eſt) per multas tribulationes re-
gnum nos oporteat intrare cœleſte,cur ait, modicum contriſtari, præſertim cum in primitiua eccleſia Pſalm.33.
grauiſsimæ fuerint Chriſtianorum perſecutiones? Reſpondetur quod triplici ratione hoc agit. Primo, Act.14.
quia reſpectu futuri ſupplicii reproborum,modica eſt omnis afflictio vitę præſentis,quæ etiam compa-
ratione pœnarum purgatorii parua eſt. Secundo,quoniam æternæ fœlicitatis reſpectu, permodica eſt
tribulatio præſens,iuxta illud ſecundo Corinthiorum, Id quod in præſenti eſt momentaneum & leue 2.Cor.4.
tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Propter
quod & Sapiens dicit, Iuſti in paucis vexati,in multis bene diſponentur. Tertio, quoniam quicquid in Sap.3.
hac vita patimur, modicum reputare debemus,reſpectu multitudinis,magnitudiniſq́ue culparum no-
D ſtrarum,ſi pro eis ſecundum diuinæ rigorem iuſtitiæ puniamur. Propter quod apud Iob de homine ca-
ſtigato,& deſuper illuſtrato inducitur. Dicet, Peccaui, & vere deliqui: & vt eram dignus, non recepi.
Et rurſus in eodem, Multo minora exigeris,quàm meretur iniquitas tua. Hinc in omni aduerſitate pa-
tientiſsimi eſſe debemus,& deo pro paterna caſtigatione gratias agere: iuxta illud Iudith, Non vlciſca- Iob.33.
mur nos pro his quæ patimur,ſed reputantes hęc ipſa ſupplicia peccatis noſtris eſſe minora,flagella do Iob.11.
mini:quaſi ſerui qui corripimur,ad emendationem, & non ad perditionem noſtram, eueniſſe creda- Iudith.8.
mus. Denique quàm fructuoſa ſit iſta aduerſitatū æquanimis longanimiſq; perpeſſio,ſubditur[VT pro-
batio fidei veſtræ] id eſt,fides veſtra aduerſitatibus exercitata,& per eas probata,firma & conſtans in-
uenta. Vel,probatio fidei veſtræ,id eſt patientia quam habetis in tribulationibus, per quas fides veſtra
probatur ſeu examinatur,an maneat ſtabilis [MVLTO precioſior auro, quod per ignem probatur] an
verum ſit aurum [INVENIATVR] à ſummo iudice [IN laudem,& gloriam,& honorem] ita quod ce
dat vobis ad laudem & gloriam,ac honorem [IN reuelatione Ieſu Chriſti].i.in die iudicii, quo Chri- Lucæ.8.
ſtus omnibus apparebit,& qualis vnuſquiſque fuerit declarabitur: quemadmodum ipſe teſtatur, Non 1.Cor.4.
eſt occultum quod non manifeſtetur:nec abſconditum,quod non cognoſcatur. Ideo ait Apoſtolus,No
lite ante tempus iudicare,quoadusque veniat dominus, qui reuelabit abſcondita tenebrarum, & mani-
feſtabit conſilia cordium. Sed quoniam omne bonum quod agimus,ad dei laudem & gloriam ordinare
debemus,dicente Apoſtolo,Omne quodcunq; facitis in verbo aut opere,in dei gloriā facite. Sic quip- 1.Cor.10.

pe debemus proprium intendere ac quærere præmium, vt nos ipſos & quicquid boni ſpectat ad nos, aut E
conuenit nobis, ad dei gloriam & honorem finaliter ac principaliter referamus: cum ipſe creator omni-
potens ſit vniuerſorum vltimus finis, omniſque boni principium dator & conſeruator & finis. Idcirco
paſſus iſte ſic poteſt exponi, Probatio fidei veſtrę multo precioſior auro inueniatur in laudem, & gloriam
& honorem dei: qui de omni bono, quod procedit ab eo & agitur in hoc mundo, principaliter eſt laudan-
dus, glorificandus & honorandus. Laudandus, verbis: Glorificandus, admirationibus & magnificentiis
cordis honorandus, & operibus, & diuinorum præceptorum executionibus virtuoſis. Deus quoque om-
nipotens laudem, gloriam & honorem fidelibus ſuis pro eorum patientia, fide, meritiſque rependit. Cum
Luc.6. in euangelio Chriſtus teſtetur, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego cum coram
Matth:8. patre meo. Itemque, Si quis mihi miniſtrat, honorificabit eum pater meus, qui eſt in cœlis. In Apoc. quo-
Lucæ.12. que, Eſto fidelis vſq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. In die vero iudicii dicet, Venite benedicti pa
Iohan.12. tris mei, poſsidete paratum vobis regnum. Fructuoſo quoque ſeruo dicturum ſe perhibet, Euge ſerue bo-
Apoc.2. ne & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam, intra in gaudium domini tui. Simis
Matth.23. itaque in omni tentatione & tribulatioue conſtantes: & inſtar auri ex aduerſitate inueniamur in omni ſa-
Lucæ.19. pientia ac virtute ſplendidiores. Quia vt Sapiens ait, Tanquam aurum in fornace, probauit electos domi
Sapien.3. nus: & quaſi holocauſti hoſtiam, accepit eos. Ideo fatentur in pſalmo, Tranſiuimus per ignem & aquam,
Pſalm.65. & eduxiſti nos in refrigerium. ¶ Præterea ſecundum gloſam ex verbis Bedæ acceptam, patientia electo- F
rum & probatio fidei eorum, recte auro comparatur Primo, ob eius precioſitatem. Nám ſicut in metallis
auro nihil inuenitur præſtantius: ſic patientia electorum deo eſt longe gratiſsima, & eſt omni laude apud
Iacob.1. eum digniſsima. Siquidem patientia opus perfectum habet. ¶ Secundo, propter auri claritatem. Sicut e-
nim aurum rubigine obfuſcatum vile habetur, in ignem autem proiectum & inde eductum fulget, & pre-
cioſum cenſetur: ita bonorum conſtantia inter preſſuras iniquorum contemptibilis reputatur, ſed adue-
Matth.5. niente hora iudicii præclariſsima oſtendetur: iudice ipſo teſtante, Beati qui perſecutionem patiuntur pro
pter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum. ¶ Tertio, propter auri expurgationem ac proba-
Prou.17. tionem. Quia quod facit lima gladio, baculus blado, ignis auro: hoc confert tribulatio homini iuſto. Ideir
co in Prouerb. ſcriptum eſt, Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat dominus.
Etenim quos in tribulationis igne fideles probauerit, hos in beatæ remunerationis iucunditate, tanquam
placentiſsimam ſibi oblationem, aſſumit.

¶ Proſequutio huius capitis ab eo loco, [QVEM cum non videritis, diligitis.] ARTICVLVS II.

G

CONSEQVENTER proſequitur glorioſiſsimus Chriſtianæ religionis vexillifer,
ſanctiſsimus Petrus, chariſmata gratiæ, fidelibus in præſenti collata, dona quoq;
gloriæ eis in futuro præſtanda. [QVEM] ſcilicet Ieſum Chriſtum [CVM non vi-
deritis] oculo corporali in hoc ſeculo conuerſantem. Vel ſi aliqui horum, quibus
hæc ſcripſit, Chriſtum corporaliter conſpexerunt: non tamen ipſius deitatem cla
re viderunt [DILIGITIS] amore infuſo, qui charitas appellatur. ¶ Diligibilis
eſt enim incomparabiliter (imo & infinite) ſecundum quod deus. Deinde potiſsi-
me, inquantum Saluator & maximus benefactor. Chriſtus nanque ſecundũ quod
deus, ſicut infinitæ eſt bonitatis, ita & infinitæ eſt amabilitatis. Et ſicut ſecundum ſuam aſſumptam hu-
manitatem, eſt præ vniuerſis creaturis præclariſsimæ ſanctitatis, & perfectionis: ſic inquantum huiuſ-
modi eſt, poſt ſuam deitatẽ præ omnibus eximiæ diligibilitatis. Deinde ſumme amandus eſt nobis, pro
pter ſua beneficia ac promiſſa. Veruntamen nihil poteſt amari, niſi aliquo modo ſit cognitum: cum in-
tellectiui appetitus obiectum ſit bonum intellectum, id eſt per vim intellectiuam apprehenſum, & ali-
quo modo notum. Vnde & iſti per fidem & ſcripturas nouerant Chriſtum, & beneficia ac promiſſa ip-
ſius [IN quem nunc quoque non videntes] eius humanitatem oculo corporali, nec eius deitatem clare
Galatas.5. per ſpeciem oculo interiori [CREDITIS] fide formata, quæ per dilectionẽ operatur [CREDENTES
autem] Vel vt alij, & vt videtur, melius habent) videntes exultabitis. Credentes quippe exultabunt, quia H
manendo in fide formata ad beatificam iucunditatem merebuntur pertingere. Qua iucunditate adue-
niente ac data excidet fides ac deſinet, cum ei ſuccedat viſio clara. Videntes vero Chriſtum, ſuam deita-
Pſalm.15. tem clare per ſpeciem contemplando, electi exultabunt [LAETITIA inenarrabili] id eſt tam ingenti, vt
Pſalm.16. in vita hac comprehendi nequeat aut effari [ET glorificata] id eſt conſumata, quæ deſiderium electo-
rum plenarie contentabit, iuxta illud Pſalm. Adimplebis me lætitia cum vultu tuo. Et, Satiabor, cum
apparuerit gloria tua [REPORTANTES] id eſt adipiſcentes, & pro laborum veſtrorum mercede vo-
biſcum ferentes [FINEM fidei veſtræ] vtpote [SALVTEM animarum veſtrarum] id eſt, fœlicitatem
æternam, quæ eſt catholicæ fidei finis. Quia idcirco incomprehenſibilia de deo iam credimus, vt ea in
1.Cor.13. patria clare intueamur. Sicut etiam ait Apoſtolus Paulus, Videmus nunc per ſpeculũ in ænigmate: tũc
Iohan.17. autem facie ad faciem: Quæ viſio tota merces vocatur, & beatitudo completa: prout dicit Saluator, Hęc
eſt vita æterna, vt cognoſcant te verum deum. ¶ Denique deum eſſentialiter & incircunſcriptibiliter
bonum clare ac fruitiue videre, ineffabiliter eſt jucundum. Primo, propter ipſius pulchritudinẽ penitus
infinitam. Nã quo aliquid pulchrius fuerit, eo ipſum videre naturaliter magis eſt iucundũ. Secũdo, pro
pter ipſius conuenientiam incomparabilem. Creator quippe omni menti creatæ bene diſpoſitę incom
parabiliter amœnus conueniensque conſiſtit. ¶ Tertio, propter immenſam ipſius amabilitatem, virtuo
ſitatem, honeſtatem, ſanctitatem & perfectionem. Honeſtum nanque & ſanctum propria vi allicit ap-

A petitum, lætificatque cernentem. Imo ex ſola fama vehementer diligimus, & videre optamus eos, quos ſublimiter virtuoſos probos & ſanctos eſſe percepimus. Incomparabiliter ergo deſiderabilius ac delectabilius eſt, creatorem ſubſtantialiter ſanctum, virtuoſum, probum, honeſtum, perfectum, clare inſpicere. ❡Quarto, propter ipſius dilectionem, qua à beatis amatur. Quo enim aliquid amatur ardentius, eo videtur iucundius, ſi proſpere ei ſuccedat. Quemadmodum ergo beati inæſtimabili charitatis ardore diligunt deum in ſemetipſo infinite felicem: ita cum indicibili gaudio intuentur eundem, & eius beatitudini vehementiſsime congratulantur. Et ſicut eum incomparabiliter amplius diligũt, quàm ſeipſos: ita de eius increata felicitate incomparabiliter plus, quàm de collata eis beatitudine gloriantur. Imò mallent ſeipſos & totum vniuerſum non eſſe, atque in nihilum redigi, quàm deum per vnum momentum beatitudine ſua carere ſiue deſtitui. ❡Quinto, propter ipſius ſapientiam infinitam. Naturaliter ſiquidẽ cupiunt homines eos videre, qui mirabili ſapientia pręeminent: quanto magis iucundiſsimum eſt illum conſpicere in ſeipſo, cuius ſapientiæ non eſt finis?

❡Iuxta hunc modum poſſent & aliæ plurimę rationes induci, cur inerrabiliter delitioſum ſit, deum clare per ſpeciẽ intueri. Vtpote, propter omnimodam & immenſam eius excellentiam, in omnipotentia, opulentia, omniq́ue admirabilitate, dignitate, nobilitate, fama & gloria. Mundemus ergo animas noſtras, & ad tantam beatitudinem eas infatigabiliter præparemus. Beati etenim mundo corde, quoniam ipſi deum videbunt [DE qua] animarum veſtrarum [SALVTE exquiſierunt atq; ſcrutati ſunt prophetæ] Sancti enim prophetę ex diuina reuelatione nouerunt genus humanum per Chriſti incarnationem ac paſsionem eſſe ſaluandum: idcirco diligentiſsime exquiſierunt, & inueſtigauerunt de iſta ſalute & redemptione tunc fienda, nunc facta per Chriſtum, quo loco, & tempore, quo modo & ordine Chriſtus liberaret genus humanum, & animabus fidelium conferret ſalutem. ❡Exquiſierunt autem & inueſtigauerunt de his multipliciter. Primo rogando deum vt eis reuelaret aliquid de Chriſti myſteriis. Secũdo, quæſierunt illuminationem de his ab angelis ſanctis. Tertio, poſteriores prophetæ, vel minus illuminati, quęſierunt de his in libris præcedentium prophetarum, vel ab ore vatum magis illuminatorum. Hinc etenim Daniel ait, In anno primo Darii, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus eſt ſermo dei ad Hieremiam prophetam &c. Vnde & Simeon iuſtus, qui & prophetię ſpiritu ſplenduit, reſponſum à ſpiritu ſancto legitur accepiſſe: quia videlicet quotidie exorauit de Chriſti aduentu, & tempore eius, certificari. Idcirco reſponſum eſt ei, quod ipſo adhuc viuente Chriſtus naſceretur, atq; ab ipſo corporaliter videretur. Sic igitur ſancti prophetæ de Chriſti myſteriis, & ſalute facta per ipſum exquæſierunt ac prophetauerunt, prout diuerſis diuerſa à deo per angelos reuelata fuerunt. Eſaias nãq; de Chriſti incarnatione, deitate, & ſuæ matris virginitate: de Chriſti quoque miraculis, & paſsione ipſius, de Iudæorum excæcatione, gentium illuminatione, Euangelicę legis per totum mundum diffuſione, apertiſsime ac copioſsime prophetauit, Dauid quoq; de his omnibus in pſalmis inclyte vaticinatus probatur. De quibus & Hieremias multa prædixit. Daniel vero tempus aduentus Chriſti præ omnibus clarius determinauit ac computauit. Micheas vero, de loco natiuitatis Chriſti plenius eſt locutus pluribus [QVI de futura in vobis gratia prophetauerunt] .i. de magnitudine gratiæ per Chriſtum conceſſæ fidelibus. Vnde apud Ioannem habetur, Gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. Propter quod tempus Chriſti ac Euangelicæ legis, tempus gratiæ appellatur. Hinc ait idem iſte archiapoſtolus, Omnes prophetæ à Samuel & deinceps, annunciauerunt dies iſtos. Et ſicut idem ſanctus Petrus allegat, Iohel propheta de eminẽtia gratiæ ſpiritus ſancti per Chriſtum donata, prophetauit [SCRVTANTES] non ratione humana ſed illuminatione diuina [IN quod vel quale tẽpus ſignificaret in eis ſpiritus Chriſti] id eſt, quo aut quali tempore ſpiritus ſanctus reuelaret eis aduentum Chriſti eſſe complendum: an ſcilicet tempus illud adhuc longe diſtaret, & an deberet illud tempus eſſe tempus pacis, an præliorum. ❡Dicitur autem ſpiritus ſanctus, ſpiritus Chriſti, non ſolum quia quieſcit in eo, ſed quoniam vere æternaliterq́ue ab ipſo procedit. Quidam tamen per ſpiritum Chriſti intelligunt hic ſpiritum angelicum, ſeu angelum bonum. Per angelos enim reuelationes propheticæ factæ ſunt, vt diuinus Dionyſius docet. Melius tamen per ſpiritum Chriſti ſpiritus ſanctus accipitur, qui eſt principalis & primus reuelationum prophetalium inſpirator, doctor & dator.

Pſal.144.
Matth.5.
Daniel.9.
Luc.2.
Eſa.7.9.11.35.28.66.
Pſal.18.21.45.
Dan.9.
Hier.25.31.
Mich.3.
Iohan.1.
Act.3.
Act.2.
Ioel.2.
Diony.

D ❡Porro de iſto tempore Chriſti multa in prophetis leguntur, vt per Aggeum loquitur Deus, Adhuc vnum modicum, & ego mouebo cœlum & terram, & veniet deſideratus cunctis gentibus. Per Malachiam quoque, Ecce ego mitto angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam, & ſtatim veniet ad templum ſuum dominator, quem vultis. Abacuc quoque ait, Apparebit in finem, & non mentietur: ſi moram fecerit, expecta eum &c. Daniel autem clariſsime deſcribit, Septuaginta hebdomadas abbreuiatæ ſunt ſuper populum tuum, &c. Quod vero tempore maximæ pacis Chriſtus naſceretur, per Eſaiam & Michæam iiſdem pene verbis eſt prophetatum, Conflabunt (inquit) gladios ſuos in vomeres. Non leuabit gens cõtra gentem gladium. Vnde & in Hier. habetur. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidenter. Quod vero deficiente Iudæis rege, ac principe propriæ plebis, Chriſtus veniet, Iacob patriarcha in Gen. prædixit. Non auferetur, inquiens, ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt. Et ipſe erit expectatio gentium [PRAENVNCIANS eas quæ in Chriſto ſunt paſsiones] id eſt, ſpiritus ſanctus fuit prophetis prædicens, quæ & quanta pro hominibus pertulit Chriſtus. Cuius paſsiones ſeu pœnæ, quas tolerauit, in Eſaia atq; in pſalmis luce clarius deſcriptæ ſunt. Prænunciauit etiam ſpiritus ſanctus paſsiones, quæ ſunt in Chriſto, id eſt, perſecutiones & pœnas quas Chriſtus in ſuis ſuſtinet membris, hoc eſt, quas pro ipſo ſuſtinent ſui fideles [ET poſteriores glorias] id eſt, ſpiritus ſanctus etiam fuit prædicens glorificationes Chriſti, & ſuorum membrorum, quæ gloriæ paſsionem Chriſti ſecutæ ſunt. Nam Chriſtus ſuæ paſsionis virtute promeruit ſibiipſi pręmium magnũ

Agg.2.
Malac.3.
Eſa.52.
Pſal.21.

Philip.2. & multiplex accidentale, ſuis quoq; fidelibus meruit glorificationem animarum & corporum. Propte E
quod ait Apoſtolus, Humiliauit ſe, factus obediens vſque ad mortem. Propter quod & deus exaltauit il-
Act.2. lum, & dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen. Denique poſteriores gloriæ Chriſti, ſunt eius à
morte reſurrectio, in cœlum aſcenſio, ſuæ maieſtatis per totum mundum prædicatio: quæ in die Pente-
coſtes fieri cœpit, miſſo deſuper ſpirituſancto, eius quoq; in die finalis iudicii coram omnibus glorioſiſ
ſima manifeſtatio. De quibus omnibus prophetauerunt quàm plurima ſancti prophetæ, vt facile eſſet
monſtrare. Sed breuitati ſtudendum eſt. Præſertim cũ de his alibi copioſa teſtimonia ſint inducta [QVI-
BVS] puta prophetis [REVELATVM eſt] ab omnipotente [QVIA] non ſibiipſis [VOBIS autem]. i.
ſed vobis [MINISTRABANT] id eſt, miniſterialiter atq; prophetice prædicebant [EA quę nunc an-
nunciata ſunt nobis] videlicet myſteria Chriſti. Hoc eſt, tempus, locum, & modum ſuæ incarnatio
nis, natiuitatis, paſsionis &c. Hæc enim nõ ſunt eorum, ſed veſtris temporibus adimpleta. Nec pro ſua,
ſed pro veſtra ad Chriſtum conuerſione, hæc eis diuinitus ſunt oſtenſa. Gratia quoq; prophetię, cum ſit
donũ gratię gratis datę, ad aliorũ ordinatur vtilitatẽ, ſicut & cętera huiuſmodi dona. Per hoc enim quod
Act.2. ea quæ de Chriſto prædicauerunt apoſtoli, prænunciauerunt prophetæ, patet veritas fidei Chriſtianæ,
& multi ad Chriſtum cõuerſi ſunt. Hinc in Actis dixit beatus Petrus Iudæis, quibus principaliter prędi
cauit, Pœnitentiam agite, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum, & accipietis donum ſpirituſſancti. Vobis
enim repromiſsio hæc, & filiis veſtris, & omnibus quoſcunq; aduocauerit dominus deus noſter. Et rur- F
Act.3. ſus, Vos (inquit) eſtis filii prophetarum & teſtamenti, quod diſpoſuit ad patres veſtros deus. Itaque iſta
annunciata ſunt vobis annunciatione certiſsima [PER eos qui euangelizauerunt vobis] videlicet per
Act.2. me cæteroſq; apoſtolos, ac proximos Chriſti diſcipulos [SPIRITV ſancto miſſo de cœlo]. i. eis in die
Pentecoſtes infuſo in viſibili ſigno, ita quod non ſenſu humano, ſed ſpirituſſancti inſtinctu infallibiliter
prædicauerunt [IN quem] ſcilicet ſpiritum ſanctum [DESIDERANT angeli proſpicere] per quod ſpi
ritus ſancti deitas vera inſinuatur, quia in eum tanq̃ in fœlicitatis ſuæ obiectum cupiunt angeli intueri.
Sed cum deſiderium ſit appetitus boni futuri nondum adepti, quomodo angeli qui deo ſedulo ſunt intẽ
ti, & eo præſentialiſsime perfruuntur ac vniuntur, dicuntur ſpiritus ſancti aſpectũ deſiderare? Et reſpon
dedum, quod in deſiderio ſolent duo intelligi. Primum eſt, appetitio boni futuri. Secundum eſt, faſtidiũ
huiuſmodi boni iam diu poſſeſsi, vel vſq; ad ſaturitatem obtenti. Dicuntur ergo beati dei præſentiam,
aſpectum inceſſabilem deſiderare, nõ in quantum deſiderium futuri boni appetitum includit, ſed prout
faſtidium omne excludit amor adepti iam boni. Vt enim ait Gregorius, Corporales delitię cum non ha
Grego. bentur, graue in ſe deſiderium accẽdunt: cum autem habentur, protinus per ſatietatem in faſtidium vet-
tunt. Spiritales vero delitiæ cum non habentur, in faſtidium ſunt: cum vero habentur, in deſideriũ. Sic-
que in eis appetitus ſaturitatem, atque ſaturitas appetitum parit. Augent nanq; ſpiritales delitiæ deſide- G
rium in mente dum ſatiant. Porro, quod dicitur, in quem deſiderãt angeli proſpicere, Beda & gloſſa ex-
ponunt de Chriſto ſecundum ſuam humanitatem, cuius humanitatis tanta eſt gloria, vt angeli ſancti nõ
ſolum immortalem deitatis eſſentiam, ſed & aſſumptam verbi æterni humanitatem gaudeant intueri.
Melius tamen iſtud de ſpiritu ſancto exponitur: ita, vt ſummus Apoſtolus de ſpiritu ſancto dicens, In
quem deſiderant angeli proſpicere, denotet immenſitatem pietatis diuinę ſuper nos, eo quod deus pater
ſpiritum ſanctum, cuius tanta eſt maieſtas vt eum ſancti angeli cupiant intueri, miſit in terram propter
Ephes.5. generis humani ſalutem. ¶ Circa præhabita ſcribit Albertus, Omnes prophetæ de Chriſto ſunt vatici-
nati. Chriſtus autem conſideratur dupliciter. Primo, ſecundum ſe, vt eſt caput totius eccleſiæ. Secundo,
quantum ad eius eccleſiam, quæ dicitur myſticum corpus ipſius. Vaticinium ergo maiorum propheta-
rum totum fuit de Chriſto, vt caput eſt noſtrum. Nam vaticinium Eſaiæ fuit de eius incarnatione: vati
cinium Hieremiæ, de eius paſsione: vaticinium Ezechielis, de eius reſurrectione, vaticinium Danielis,
Carpit hic Albertum mag. de ipſius aſcenſione. Prophetæ vero minores vaticinati ſunt de corpore eius myſtico, quod eſt eccleſia.
Ideo dicti ſunt prophetæ minores, quia de myſtico corpore Chriſti, & nõ de Chriſto capite propheta-
uerunt. Sed miror quod tantus doctor, tamq; ſubtilis expoſitor dicit hæc, quæ ſtare non valent, niſi for-
ſitan valde pie extenuentur. In primis ergo quod ait, quod totum vaticinium maiorum prophetarũ fuit
de Chriſto, vt eſt caput noſtrum, duplicem habet inſtantiam. Priorem, quia de Iudæorũ, Chaldeorum,
Philiſteorũ, Moabitarum, Ammonitarũ, Aegyptiorum, aliarumq; gentium diuerſarũ exceſsibus, puni- H
tionibus, reparationibus multa prædixerunt prophetæ. Poſteriorem, quia de myſtico Chriſti corpore,
Hierony. vtpote eccleſia, copioſe prophetarunt. Vnde ſecundum Hieronymũ vniuerſa Chriſti atq; eccleſiæ my
Rom.9.10.11.12. ſteria, tam diffuſe Eſaias deſcripſit, vt non tã propheta, quàm euangeliſta dicendus ſit. Apoſtolus quo-
que Paulus in epiſtola ad Romanos multa allegat ex Eſaia de eccleſia ex gentilitate collecta. Inſuper ad
Eſa.54. Galatas allegat ex Eſaia de ipſa eccleſia, Lætare ſterilis, quæ non paris; erumpe & clama, quæ non par-
turis. Quæ verba apud Eſaiam ſecundum antiquam tranſlationem habentur. ¶ Præterea vltimã viſio-
nem Ezechielis de templo difficillimam atq; longiſsimam Hieron. Gregor. aliiq; doctores communi-
ter exponunt de Chriſti eccleſia. Quod autem ſecundo ait Alber. vaticinium Eſaię eſſe de incarnatione
Hieremiæ de eius paſsione, Ezechielis de eius reſurrectione, Danielis de eius aſcenſione, nec præciſe
Eſaiæ.53. nec appropriate videtur poſſe ſaluari, quoniã Eſaias multo diffuſius vaticinatus eſt de Chriſti paſsione
Ezec.37. quàm Hieremias, vt patet in locis multis Eſaiæ. Et quod Albertus ex Ezechiele allegat de Chriſti re-
ſurrectione, videlicet de acceſsione oſsium ad oſſa, de Chriſti reſurrectione nequaq̃ ad literam dictũ eſt,
Act.2. nec verificatur de ea: quoniam corpus Chriſti non fuit diſſolutum, nec caro eius vidit corruptionẽ, vt in
Actib⁹ docet ac probat princeps Apoſtolorũ. Multa huiuſmodi poſſent cõtra hęc verba Alberti induci.
¶ Quod demũ tertio ait, minores prophetas nõ prophetaſſe de corpore Chriſti vero, ſeu capite Chri-
Matth.2. ſto, ſed ſolũ de corpore miſtico, prorſus nil valet, nec canonicis concordat ſcripturis: cum & Matthæus

Aeuangeliſta allegat ad literam illud Micheæ, Et tu Bethleem terra Iuda &c. Eodem quoque capitulo al- Mich.5.
legat ſanctus Matthæus illud Oſeæ, Ex AEgypto vocaui filium meum. ¶ Amplius per Zachariam de Oſeæ.11.
Chriſto ad literam, apertiſsime eſt prædictum, Exulta ſatis filia Sion, ecce rex tuus venit tibi, &c. quod Zach.9.
in Matth. & Iohanne allegatur de Chriſto. ¶ Iterum de Chriſti reſurrectione prędictum eſt per Sopho Matth.21
niam & Oſeam, Paulus quoque apoſtolus ad Rom. de eccleſia inducit illud Oſeæ, Et erit in loco vbi di Iohan.12.
citur eis, non populus meus vos: dicetur eis, filii dei viuentis. Et rurſus illud Oſeæ, Vocabo non plebem Soph.3.
meam, plebem meam. Adhuc etiam de Chriſti aduentu, & repręſentatione eius in templo, apud Aggeũ Oſeæ.6.
& Malachiam euidenter legitur prophetatum. ¶ Poſtremo, Cur duodecim prophetæ dicantur minores Roman.9.
prophetæ, dictum eſt alio loco. Nec enim illa eſt ratio, quam aſsignat Albertus. Imo ſi rite penſetur, Za- Oſeæ.1.
charias de prophetis minoribus vnus, diffuſus ac euidentius ad literam vaticinatur de Chriſto, quàm E- Malach.3.
zechiel prophetarũ vnus maiorum. ¶ Conſequenter princeps Apoſtolorum hortatur fideles, ne gratiã
ſibi diuinitus oblatã paruipendant aut negligant, ſed ea ſe dignos ęxhibeant [PROPTER quod] .i. quia
prophetæ non ſibi, ſed vobis annunciauerunt de Chriſto [SVCCINCTI lumbos mentis veſtræ] lumbi
carnis, in quibus viget luxuria, partes ſunt corporis. Lumbi mentis ſunt intellectus, qui generat verbum
& voluntas, quę parit amorem. Lumbos ergo mẽtis accingere, eſt intellectum à vanarum cogitationum
B fluxu, à diſtractionibus, erroribúſque reprimere, & eum in captiuitatem redigere in Chriſti obſequium, 2.Cor.10
vt ſubiectus ſit fidei. Voluntatem quoq; ab inordinatis deſideriis coartare. Lumbos autem carnis accin-
gere, eſt carnalia deſideria, & eorum carnales fœditates domare. Hinc ait & Chriſtus, Sint lumbi veſtri
præcincti. Et Paulus ad Epheſ. Stare (inquit) ſuccincti lũbos veſtros in veritate. Itaq; ſuccincti lumbos
mentis veſtrę .i. rationem & voluntatem reformatas habẽtes, quatenus iuxta Pauli doctrinam non ſimus
paruuli, fluctuan&tes, nec circunueniamur omni vento doctrinæ [SOBRII] moderantiam in cibo & po
tu ſeruantes. Quemadmodum iubet Saluator, Attendite vobis, ne grauentur corda veſtra crapula, vel
ebrietate. [ET perfecti] non ſolum amicos in deo, ſed & in inimicos propter deum ſyncere diligendo, eiſ
que bona pro malis reddendo: prout in Matthęo loquitur Chriſtus, Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter
cœleſtis perfectus eſt. Vel perfecti non ſolũ præcepta, ſed euangelica quoque conſilia adimplendo: iuxta
quod & veritas ait, Si vis perfectus eſſe, vade & vede omnia quæ habes, & da pauperibus, & ſequere me.
Multi autẽ ſunt gradus perfectionis. [SPERATE in eam quæ offertur vobis gratiam] .i. dona gratiæ,
quæ Chriſtus in vita hac offert vobis, omnes ad pœnitentiam, & profectũ hortãdo. Dona quoque glo-
riæ, quæ eſt gratia conſumata, iuxta illud Apoſtoli Pauli, Gratia dei vita ęterna. Conſtanter cõfidite adi
piſci, eaque obtinere ſatagite. Vnde & Paulus diſſeruit, Hortatur vos, ne in vacuum gratiam dei recipia 1.Cor.13.
tis. Et rurſus, Quomodo effugiemus, ſi tantam neglexerimus ſalutẽ? Porro ſpes cum ſi theologica virtus
C directe & immediate habet Deũ pro obiecto, ſecundario vero reſpicit ea per quæ ad ſummum bonũ per
ducimur & iuuamur. Sperate ergo in gratiam iſtam, & eam adipiſci confidite [IN reuelatione Ieſu Chri
ſti] .i. in manifeſta ipſius declaratione, cum ſe vobis oſtenderit intuendum ſicuti eſt. In qua oſtenſione
gratia conſummata, ſeu ſalus veſtra, conſiſtit. Vnde apud Iohannẽ Chriſtus hanc ſui manifeſtationem Iohan.14
promittit pro præmio dicẽs, Qui diligit me, diligetur à patre meo, & ego diligam eum, & manifeſtabo
ei meipſum. Denique, quia plenaria ſalus in corpore, & anima in die iudicii tribuetur, poteſt quod di-
ctum eſt, in reualatione Ieſu Chriſti, referri ad natiuitatem, item manifeſtã apparitionẽ Chriſti in die iu
dicii: quando illud Eſaiæ implebitur, Reuelabitur gloria domini, & videbit oĩs caro ſalutare dei noſtri
[QVASI filii obedientiæ] .i. deo & veſtris prælatis humiliter ſubditi. Obedientia quippe omnẽ Chriſti Eſa.40.
fidelem maxime decet, cum ipſemet Chriſtus teſtetur, Deſcendi de cœlo, non vt faciam voluntatem
meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Itemque, Sicut mandatũ dedit mihi pater, ſic facio. Imo factus Iohan.5.
eſt obediens patri vſque ad mortem. Idcirco inobedientiæ filii nõ Chriſti, ſed diaboli ſunt miniſtri. Por Iohan.14
ro hæc dictio, quaſi, notat hic veritatem, non ſimilitudinem tantum [NON configurati prioribus igno- Philip.2.
rantiæ veſtræ deſideriis] .i. non rurſus conformantes voſipſos vitioſis atque carnalibus affectibus, in qui
bus tempore veſtræ infidelitatis fuiſtis. Omnes autem inordinati & praui affectus dici poſſunt deſideria
ignorantiæ, quia ex ignorantia quadam naſcuntur: eo modo, quo iuxta philoſophum, omnis peccans eſt
D ignorans, quoniam male iudicat ſaltem in particulari, quanuis in generali veritatem agnoſcat. Cũ enim
diuino Dionyſio proteſtante, nullus reſpiciens ad malum operetur, quia videlicet malũ ſub ratione ma-
li non appetitur, cum bonum ſit appetitus obiectum, conſtat quod omnis qui peccat, malum ſub retiõe
boni apparentis apprehendat ſiue admittat; ſicque ignorans & cæcus eſt, atque ex rationis ignorantia,
inaduertentia, defectu aut errore contingit quod peccat, quod affectionẽ ſuam non rectificat, quod inor
dinationem & carnalitatem non reprimit. Idcirco in Prouerb. dicitur, Via ſtulti recta in oculis eius. Et Prou.12.
denuo Salomon loquitur, Stultis illudit peccatum. Et iterũ dictum eſt, Qui peccat inſipiens eſt, & indo Prou.14.
ctus [SED ſecundum eum qui vocauit vos ſanctum, & ipſi ſancti in omni conuerſatione ſitis] .i. quẽad- Prou.10.
modum deus, qui per gratiam ſuam ad Euangelicæ legis veritatem perduxit vos, in ſeipſo purus & vir-
tuoſus conſiſtit, atque in omni operatione ſua recte & ſapienter ſe habet: ita & vos pro modulo veſtro,
mundi & virtuoſi ſitis in tota vita veſtra [SCRIPTVM eſt enim] in Leuitico [SANCTI eritis, quoniã Leuit.12.
ego ſanctus ſum] Sic nanque in Leuitico loquitur deus, Nolite contaminare animas veſtras. Ego enim
ſum dominus deus veſter. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Denique aliqua in ſcripturis tradun-
tur non per modum præcepti, & tamen præcepta ſunt: vt cum deus ait per Moſen, Non adorabis deos Exod.20
alienos, nec ſeruies eis. Et tale eſt iſtud quod dicitur hic, Sãcti eritis, loquendo de ſanctitate ſecundũ ali-
quem gradum. Sanctum quippe in vna ſignificatione, eſt idem quod firmum: & vnuſquiſque fidelis te-
netur eſſe in fide, ſpe, & charitate tam firmus, vt proponat pro nulla re mundi ſe à deo mortale peccatũ
auertere, aut contra fidem ſpem charitatémve agere. Idcirco in Eccleſiaſtico præcipitur, Eſto firmus in Eccl.5.

via domini,& in veritate ſenſus tui paulus quoque Corinth.ſcribens,Stabiles(inquit)eſtote & immobi E
1.Cor.15. les abundantes in opere domini ſemper.Rurſus,ſanctum eſt idem quod purum,& vnuſquiſque tenetur
ab omni mortali peccato eſſe immunis.Sicque orauit propheta,Cuſtodi animam meam,quoniam ſan-
Pſal,85. ctus ſum.Proprie autem & communi modo loquendi,ſanctus vocatur,qui in charitate & omni virtute
perfectus eſt,vtpote,vir heroicus & diuinus,ad plenam paſsionum reformationem prouectus:& ita nõ
Leuit.19. tenetur quilibet eſſe ſanctus.Præcepit ergo piiſsimus deus,vt ſicut ipſe eſt ſanctus, ſic ſerui ſui ſint ſan-
cti. Nam ſancti ſapienteſque domini ſeruos volunt habere honeſtos,probos,prudentes,prout eorum ex
cellentiam decet.Denique ad hoc filius dei venit in mundum, vt ſine timore de manu inimicorum no-
ſtrorum liberati,ſeruiamus illi in ſanctitate & iuſtitia coram ipſo,omnibus diebus noſtris, vt apud Lu-
Luc.1. cam aſſeritur.Iterum,quia ad imaginem & ſimilitudinem ſuam nos condidit deus,requirit vt ei virtu-
Geneſ.1. tibus aſsimulemur,præſertim cum ipſe velit à nobis pater vocari:pater autem vult,vt filii ſui ſuas ſequã
Malach.1. tur virtutes.Et hæc eſt ingens ac præclariſsima dignitas rationalis creaturæ,ſuo creatori ſic conformari
Propter quod væ eis,qui per vitam ſuam carnalem beſtiis conformantur.Et grauius væ eis,qui per ma-
Epheſ.5. litiam,crudelitatem,nequitiam,ac impiam conuerſationem aſsimulantur dęmonibus.Deo igitur in pie
Matt.5. tate,charitate,iuſtitia & ſanctitate pro viribus aſsimilari conemur.Sicut & Paulus hortatur, Imitatores
dei eſtote,ſicut filii chariſsimi.Vnde & Chriſtus,Eſtote(ait)miſericordes , ſicut & pater veſter miſeri-
cors eſt.Itemq;,Eſtote perfecti,ſicut pater cœleſtis.Hinc & in Deut.locutus eſt Moſes,Perfectus eris,& F
abſque macula cum domino deo tuo.¶Præterea quæri poteſt,quomodo intelligenda ſint,aut fieri poſ-
Eſa.64. ſint iſta,cum apud Eſa.dicatur,Facti ſumus & immundi omnes nos,quaſi pannus menſtruatæ vniuerſę
Eſa.14. iuſtitię noſtræ.Primúſque ille apoſtata cecidit,quia dixit,Similis ero altiſsimo.Et reſpondendum, quod
Iacobi.3. comparatione diuinæ iuſtitiæ,dicuntur noſtræ iuſtitiæ ſimiles panno menſtruatæ. Quia in multis of-
fendimus omnes,& multæ defectuoſitates ac culpæ noſtris bonis actibus admiſcentur.Imo reſpectu pu
ritatis & perfectionis,ac ſapientię creatoris æterni,omnis puritas,perfectio,ſapiẽtia noſtra nullius mo-
Hiere.10. menti eſt,& tanquam immunditia,imperfectio,& inſipientia reputatur : quemadmodum in Hieremia
Iob.15. legitur,Stultus factus eſt omnis homo à ſcientia ſua. Vnde & in libro Iob fertur, Quid eſt homo vt im-
Iob.9. maculatus ſit,& iuſtus appareat natus de muliere ? Ecce inter ſanctos eius nemo immutabilis , & cœli
Pſal.142. non ſunt mundi in conſpectu eius.Et rurſus ſanctus Iob proteſtatur, Non iuſtificatur homo compoſitꝰ
deo.Ideo orat propheta,Non intres in iudicium cum ſeruo tuo domine; quia non iuſtificabitur in con-
ſpectu tuo omnis viuens.Poſtremo ſanctitas noſtra differt ac deficit à ſanctitate dei in multis,& infinite
Mich.6. cum deus ſit eſſentialiter,independenter,inuariabiliter,incircumſcriptibiliter ſanctus. Vt autem iuxta
Eccl.17. intentionem ſcripturæ ſancti ſimus in omni conuerſatione, non ſolum requiritur, vt mortalia decline-
mus peccata,ſed venialia etiam cum diligentia vitare oportet,& ſemper coram deo timoratum ac cuſto G
Prou.4. ditum conſiſtere. Cum in Eccleſiaſt.ſcriptum ſit,Si non in timore domini tenueris te inſtanter,cito ſub
uertetur domus tua.Et in Proueb.Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum.

¶Elucidatio reſiduæ partis huius Capitis,ab eo loco quo dicitur,[ET SI PATREM inuocatis eum.] ARTIC. III.

Prou.14. QVoniam Salomone teſtante,timor dei eſt fons vitæ, conſequenter hortatur glo-
rioſiſsimus apoſtolici chori hierarcha,ſanctiſsimus Petrus,vt deũ filialiter timea-
mus[ET ſi]pro quia[PATREM inuocatis].i.orando patrem nominatis [EVM,
qui ſine perſonarum acceptione,iudicat ſecundum vniuſcuiuſque opus].i.quem-
libet iudicat ſecundum opera ſua , intelligendo per opera etiam actus interiores
Iob.14. & locutiones,debitorumque actuum omiſsiones. Vnde apud Iob inducitur, Ab-
Hiere.32. ſit à deo impietas,& ab omnipotente iniquitas.Opus enim hominis reddet ei, &
iuxta vias ſingulorum reſtituet.Et Hieremias ait,Domine deus fortiſsime , cuius
oculi aperti ſunt ſuper omnes filios Adam,vt reddas vnicuique ſecundum vias ſuas.Qualiter autẽ per-
ſonarum acceptio non competat deo,& quid ſit perſonarum acceptio,& de peccato ipſius,dictum eſt ſu
pra in expoſitione ſecundi capitis epiſtolæ Iacobi[IN timore incolatus veſtri tempore conuerſamini]id
eſt,tempore quo in hoc ſeculo ſubſiſtitis,viuite in timore filiali,ne tanto patre ſitis indigni , & ne in ſui H
iudicii incidatis rigorem propter veſtram ignauiam ac periculoſam ſecuritatem:ne iudicem diſtrictum
Eccl.1. aliquando ſentiatis,quem nunc pium patrem contemnitis,& timere ac honorare recuſatis. Qui enim
Matth.10 ſine timore eſt , iuſtificari non poteſt.Et Chriſtus in Euangelio iubet,Eum timere, qui habet poteſta-
tem & corpus & animam perdere in gehennam.

¶Sed inſtare quis poteſt,quia non videtur adaptatio iſta Petri apoſtoli conuenire adaptationi qua apud
Malach.1. Malachiam loquitur deus, Filius honorat patrem,& ſeruus timet dominũ ſuum.Si ergo pater ego ſum,
vbi eſt honor meus?& ſi dominus ego ſum,vbi eſt timor meus?Ex quibus verbis elicitur: quod deo de-
betur timor,inquantũ eſt dominus:& honor,in quantũ eſt pater. Quomodo ergo ait nunc Apoſtolus,
Si patrẽ inuocatis deum,in timore cõuerſamini?Videtur enim debuiſſe dixiſſe,ſi dominũ inuocatis,&c.
Et reſpondendũ,quod deo debetur timor caſtus,ſanctus & filialis,in quantum eſt pater, quia hic timor
ex magnitudine oritur charitatis: Timor vero ſeruilis aut initialis impenditur deo, vt domino. Eſt aũt ti
mor filialis,quo vitatur malũ culpæ,ne deus pater offendatur aut inhonoretur. Sicque timor filialis rea
Eccl.25. liter eſt fuga,ſeu abominatio culpæ. De quo in Eccleſiaſtico multa ſcribũtur, videlicet , Timor domini
ſuper omnia ſe ſuperpoſuit.Beatus,cui datũ eſt habere timorem dei.Timor domini ſicut paradiſus bene
Eccl.40. dictionis.Eſt autem timor dei omni Chriſtiano pręcipue neceſſarius,quia pręſeruat à vitiis, cuſtodit in
Eccl.9. bonis,& ſolicitum facit timentẽ,ne cadat in laqueum inimici. Item ſemper coram deo ſoliciti eſſe debe
mus ac pauidi,quia neſcimus an digni ſimus amore vel odio. Hoc eſt , an ſimus in charitate, & gratia,

A an non. Et rurſus, quoniã ignoramus quid finaliter erit nobis, an ſcilicet ſempiterna damnatio, an ſalus
perpetua. Et quia ad omne malum ſumus tã proni, atque in laqueorum medio ambulamus. Præterea ad
cõuerſandũ tam timorate ac virtuoſe nos debet inducere, quod vnigenitus dei verus deus tanta pro no-
ſtra ſalute aſſumpſit, fecit ac pertulit, ideo ſubditur [SCIENTES] per fidem, non per naturalem ratio-
nem. De qua ſcientia dixit Iob, Scio quod redemptor meus viuit, & in nouiſsimo die de terra ſurrectur⁹ Iob.19.
ſum. Martha quoque, Scio quia reſurget in reſurrectione in nouiſsimo die [QVOD nõ corruptibilius au Iohan.11.
ro vel argento redempti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis] .i. originalis infectionis
ſeu vitioſæ informationis: quia parentes iſtorum quibus hæc ſcripta ſunt, filios ſuos peſsime docuerunt
vt ſcilicet idola colerent, quantum ad eos qui ex gentibus nati erant. Sacerdotes quoque & ſcribæ Iudęo Matth.15.
rum tradiderunt filiis ſuis ac ſubditis quædam diuinæ legi contraria: quibus in euangelio loquitur Chri
ſtus, Irritum feciſtis mandatum dei propter traditionem veſtram [SED precioſo ſanguine, quaſi agni in
contaminati & immaculati, Ieſu Chriſti] .i. paſsione & morte filii dei, qui eſt quaſi agnus, quoniam in-
nocentiſsimo agno aſsimilatur. de quo ait Iohannes Baptiſta, Ecce agnus dei, qui tollit peccata mundi.
Qui & per Hieremiã conteſtatur, Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimã. ¶ Eſtque quaſi Iohan.1.
agnus incontaminatus & immaculatus, propter immunitatem ſuam ab omni peccato, tã originali, quã Hiere.11.
B perſonali, tã mortali quam veniali. Chriſtus quippe quamuis pro originalis peccati deletione ſpecialiter
paſſus dicatur, ſua tamen paſsione ſanctiſsima, pro cunctis totius humani generis peccatis, quantum in
ipſo eſt, ſatis fecit: iuxta illud Eſaię, Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum. Propter quod Eſaiæ.53.
angelus dixit ad Ioſeph, Vocabis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluũ faciet populum ſuum à peccatis eo Matth.1.
rum. Chriſti inquã [PRAECOGNITI quidẽ ante conſtitutionẽ mundi] .i. ab æterno ad hoc præordina
ti ac præuiſi à deo patre, ſecundum naturam aſſumptam vt per eum redimeretur gen⁹ humanum. Deus
nanque ab æterno decreuit per Chriſti paſsionem redimere mundum [MANIFESTATI autem in no-
uiſsimis temporibus propter vos] .i. propter veſtram ſalutem: Chriſtus in vltima mundi ætate per incar
nationis myſterium apparuit in hoc mundo, iuxta illud Baru. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum homi- Baruch.3
nibus conuerſatus eſt. Hoc eſt quod ait Iohannes, Verbũ caro factum eſt, & habitauit in nobis. Hinc ad Iohan.1.
Epheſios loquitur Paulus dicendo, Deus elegit nos in Chriſto, ante mundi conſtitutionẽ, in quo habe- Epheſio.1.
mus redemptionem per ſanguinem eius. De his demum diebus nouiſsimis loquitur Paulus, Non ſumus
in quos fines ſeculorum deuenerunt [QVI per ipſum fideles eſtis in deo] id eſt, virtute & merito paſsio 1.Cor.10.
nis Chriſti, gratiam conuerſionis ac fidei conſecuti eſtis a deo, & hucuſque fideles manſiſtis in eo. ¶ Me
ritũ etenim Chriſti in ſacramẽto baptiſmi ac pœnitentiæ applicatur hominibus, & quicquid virtutis &
gratiæ eis confertur à domino, per Chriſtum & eius paſsionem ac meritum ipſis donatur, in quantũ per
C Chriſti myſteria deus propoſuit ſibi reconciliare atq; ſaluare genus humanũ. Propter quod ad Epheſios Epheſ.1.
habetur, Deus prędeſtinauit nos in adoptionẽ filiorum per Ieſum Chriſtum in laudẽ gloriæ gratiæ ſuę
in qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo. Vel per ipſum fideles eſtis in deo, quoniam Chriſtus ſuos miſit Matth.16
diſcipulos ad aliorum conuerſionem vbique, & per apoſtolos dedit hominibus legem ſalutis: quemad-
modum apud Eſaiam ait, Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem populorũ requieſcet. Idcirco ait Eſaiæ.50.
apoſtolus Paulus, In Chriſto, qui eratis longe, facti eſtis prope [QVI ſuſcitauit eũ à mortuis tertia die] Epheſ.2.
quæ ſuſcitatio toti ſuperbenedictæ trinitati, cuius opera ad extra ſunt indiuiſa, aſcribitur. Poteſt tamẽ pa
tri appropriari, quia diuina virtute effecta eſt, Virtus autẽ ſeu potentia patri appropriatur: imo Chriſtus
ſecundum quod eſt deus, ſuſcitauit ſeipſum, vt homo eſt. Propter quod dixit, Soluite templum hoc, & in Iohan.1.
tribus diebus excitabo illud [ET dedit ei gloriam ſempiternam] .i. perpetuam corporis glorificationem
accidentaleque prędmiũ, & iudiciariã poteſtatem, in reſurrectione, aſcenſione. Nam in beatifica dei viſio
ne, anima Chriſti fuit ab exordio ſuæ creationis & vnionis cum verbo, perfecta. Hinc Chriſtus paſsio-
ne ſua inſtante, orauit illud Iohan. Pater venit hora, clarifica filium tuum. Et ad Hebręos habetur, Vide Iohan.17.
mus Ieſum propter paſsionem mortis gloria & honore coronatũ. In Eſaia quoque legitur, Pro eo quod Hebr.2.
laborauit anima eius, videbit & ſaturabitur [VT fides veſtra & ſpes eſſet in domino] .i. firmiter crederc- Eſaiæ.53.
tis in deum & ſperaretis in eo. Ex hoc enim quod deus Chriſtum ita glorificauit per reſuſcitationem,
D aſcenſionem, & ſancti ſpiritus miſsionem, inducti ſunt homines ad chriſtianæ fidei ac ſpei ſuſceptionẽ,
credentes & ſperantes ſe tandem merito Chriſti reſuſcitandos, & plene glorificandos. [ANIMAS ve-
ſtras caſtificantes] id eſt cæleſti ſponſo caſtas & puras exhibẽtes [IN obedientia charritatis] id eſt obediẽ
do diuinis præceptis ex charitate, ſine qua nulla eſt actio meritoria, deoque grata. Omnis ſiquidẽ actus
meritorius eſt à charitate elicitiue, vt actus qui immediate & directe procedunt ex charitate: aut impera
tiue, vt actus aliarum virtutum quibus præcipit charitas [IN fraternitatis amore] id eſt, etiam in proxi-
morum ſpiritali dilectione, ſine qua nemo poteſt ſaluari: ideo ſubditur [SIMPLICI ex corde] omni du
plicitate & fictione excluſa [INVICEM diligite attentius] id eſt, valde attente: cum dicat ſaluator, Iohan.13.
In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionẽ habueritis ad inuicem. Atq; vt aſſerit Roma.13
Paul. Qui diligit proximum, legẽ impleuit. Porro de cordis ſimplicitate & duplicitate dicta ſunt multa
ſuper canonicã Iacobi. ¶ Oĩs aũt anima rationalis, aut eſt ſponſa dei per fidem & charitatem, aut certe
adultera diaboli per infidelitatẽ, ſeu quamcunque culpã mortalem. Ideo animas noſtras caſtificare debe
mus modo prætacto, & omni virtute ornare, ſanctis actibus decorare, inceſſabiliterq; fructuoſe, timora
te ac feruide conuerſari: præſertim quoniã tanti æſtimauit nos dominus deus noſter, quod propter no-
ſtram recuperandam ſalutem, noſtram in vnitate perſonæ aſſumpſit naturã, & in ea pro nobis tot & tan
ta fecit ac paſſus eſt. ¶ Nõne ex dignitate legati magnitudo cauſæ penſatur? Cũ ergo vnigenitum ſuum
miſerit deus pater legatũ ad pacificandum nos ſibi, quis magnitudinem cauſæ, quã cum deo habemus,
excellentiãque beatitudinis ad quã ſumus creati, cõcipere valeat aut effari? Hic & aliã cauſam, ob quam

timorate viuere debeamus digniſsimus apoſtolici chori vertex ſubiungit[RENATI non ex ſemine cor E
ruptibili].i.deum timere inuicemq; attentius amare debetis, qui renati eſtis ſeu ſpiritaliter generati per
emundationem à culpa, & ſuſceptionem gratiæ ac virtutum, non ex materiali impuróque ſemine [SED
incorruptibili].i.virtute cœleſti in ſacramento baptiſmatis operante, ſeu gratia ſpiritali & gratum faciē-
Iohan.1. te:quæ confert homini eſſe ſpiritale, ſupernaturale, deiforme, idoneum ad promerendum [PER verbum
dei viui & permanentis in æternum].i.per Chriſtum:de quo Iohannes ait, Omnia per ipſum facta ſunt.
Nam Chriſtus eſt qui principaliter, interiuſque baptizat, purgat, regenerat. Ipſe quoque baptiſmum in-
Matth.16 ſtituit, & omnibus dari præcepit, & ipſe eſt verbum increatum, æternum, vnigenitum dei viui & perma
nentis in æternum, videlicet patris æterni: quemadmodum Petrus diſſeruit, Tu es Criſtus filius dei viui.
Vel per verbum dei viui, intelligit formam verborum ſacramentalium, operātium in baptiſmo, per quæ
Eph.5. diſpoſitiue & ſuo modo cauſaliter fit regeneratio ſpiritalis. Quoniam accedente verbo ad elementum,
Iacob.1. fit ſacramentum. Vnde Paulus teſtatur, Quod Chriſtus dilexit eccleſiam, mundans eam lauacro aquæ,
Iohan.1. in verbo vitę. De hac regeneratione dicta ſunt plura ſuper illud Iacobi, Voluntariè genuit nos verbo ve
ritatis. Vnde Iohannes ait, Dedit eis poteſtatem filios dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, qui non
Eſa.4. ex ſanguinibus, neque ex volūtate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex deo nati ſunt[QVIA omnis ca
Eccl.14. ro fœnum]tāquam dicat, Regeneratio ſpiritalis ex carnali & corruptibili ſemine eſſe nequit. Quoniam
Iacob.1. caro, carnaléve ſemen, fœno aſsimilatur, idcirco ad ſpiritale & ſupernaturale eſſe non poteſt perducere, F
Iohan.3. nec talis generationis ſemen exiſtere. Vnde ait Saluator, Quod natum eſt ex carne, caro eſt: & quod na-
tum eſt ex ſpiritu, ſpiritus eſt.[ET omnis gloria eius].i.viror, vigor, voluptaſq; carnis[QVASI flos fœ
ni]cito pertranſit & deficit ſicut flos graminis[EXARVIT fœnum].i.gramen poſtquam viruerit & ex
creuerit, mox areſcit,[ET flos eius decidit]ſic caro in pueritia habet virorem, in adoleſcentia decorem,
in iuuentute robur & florem, in ſenectute deſiccationem, in morte corruptionem[VERBVM autem do
Iohan.1. mini manet in æternum]Quod primo verum eſt de verbo increato patris æterni. De quo ſcriptum eſt,
Pſal.118. In principio erat verbum. De quo Damaſcenus intelligit illud in Pſal. In æternum domine verbū tuum
permanet in cœlo. Secundo verificatur de verbo creato i.diuinæ virtutis præcepto, effectu, ſeu lege qua
Pſal.142. cuncta ſubſiſtunt. De quo verbo cantatur, Ignis, grando, nix, glacies, ſpiritus procellarum, quæ faciunt
Eodem. verbum eius. Et rur, Præceptum poſuit, & non præteribit. Tertio, de verbo ſacræ ſcripturæ, quod dici-
tur non tranſire, ſed inæternum manere. Nam inuiolabilis atque perpetua eſt veritas ſcripturarum, quā-
uis verba vocalia ſonando tranſeant, ac deſinant eſſe, vtpote de numero ſucceſsiuorum, quibus idem eſt
Matth.24 eſſe, & fieri. Ideo loquitur Chriſtus, Cœlū & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Quar-
to de verbo ſacramentali, quod manet in ſuo effectu. Nam character, qui in baptiſmo imprimitur, inde-
lebilis perhibetur. Et gratia quæ infunditur, ex ſe non habet vt corrumpatur, quamuis per accidens deſi- G
nat eſſe in tranſgreſſore. Quæ etiam gratia arra vitæ æternæ vocatur. Denique locus hic ex Eſaia aſſum
Eſa.40. ptus eſt, vbi habetur, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri, & cæt. [HOC autem eſt
verbum, quod euangelizatum eſt in vobis]id eſt, inter vos prædicatum eſt per Chriſti apoſtolos, cæte-
2.Cor.4. róſque diſcipulos. Qui Paulo teſtante, non prædicauerunt ſeipſos, ſed Ieſum Chriſtum, qui eſt verbum
æternum, & eius doctrinam, præcepta, ac ſacramenta.

¶EXPOSITIO II. CAP. [DEPONENTES igitur omnem dolum.]

ARTICVLVS IIII.

1.Petr.1. IAM circa finem præcedentis capituli docuit princeps apoſtolorum, quàm precioſi ſint fi-
deles per Chriſtum redempti, quamque ſublimiter regenerati, idcirco nūc plenius inſtruit
eos, quàm virtuoſe debeant conuerſari, ne tātis beneficiis ſint ingrati, quia cui plus datum
eſt, plus requiretur ab eo. Itaque ait, [DEPONENTES igitur] .i. cum ſitis taliter liberati
Luc.12. atque renati, idcirco per contritionem ſeu anticipationem, remouentes à cordibus veſtris
Epiſtola [OMNEM malitiam]id eſt, excogitatam, ac deliberatam prauitatem, ſeu omnem habitum vitioſum, cō-
ſuetudinemque peruerſam[ET omnem dolum]in verbis & factis. Siquidem virum ſanguinum & dolo
Pſal.5. ſum abominabiur dominus Dolus nanque charitati & iuſtitiæ atque prudentiæ veræ contrariatur. Ideo
Prou.14. Salomon proteſtatur, Vir verſutus odioſus eſt[ET ſimulationes]ſimulatores enim & callidi prouocant H
Iob.36. iram dei, &[INVIDIAS]id eſt, rancores ſeu triſtitias de proſperitatibus proximorum[ET omnes detra
ctiones]quæ ſunt peccata mortifera. Quid autem ſit detractatio, & quot modis contingat, quam etiam
enorme peccatum ſit, & quomodo à detrahente ſit fugiendum, dictum eſt ſupra circa illud Iaco. Nolite
Iacob.4. detrahere alterutrum fratres mei[SICVT modo geniti infantes]id eſt, inſtar paruulorum infantiū ſta-
tim natorum, quantum ad innocentiam, non quantum ad neſcientiam: ideo ſubditur[RATIONABI-
les]id eſt, diſcreti, & iudicium rectę rationis ſequentes.

¶Debemus enim infantibus aſsimilari, quantum ad bonas eorum proprietates, quæ ſunt nulli nocere,
non concupiſcere, non iraſci, cito placari, non ſuperbire. Popter ꝙ ait Saluator, Niſi conuerſi fueritis, &
Matt.18. efficiamini ſicut paruuli, nō intrabitis in regnum cœlorum. Non autem debemus infantulis conformari
diſcretione carēdo, inſtabiliter nos habendo poma, pira, rebus precioſiſsimis præferendo. Propter quod
loquitur Paulus, Non ſimus paruuli fluctuantes. Et denuo, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia par-
Epheſ.4. uuli eſtote. Et in Prouerb. habetur, Vſquequo paruuli diligitis infantiam? Eſt ergo bona & virtuoſa in-
1.Cor.14. fantia, quę vocatur infantia chriſtianæ ſimplicitatis, quę eſt innocentia atque ſynceritas mentis. Ad quā
Prou.1. beatiſſ. Petrꝰ hoc loco redire nos admonet, ne alicui ſimus nociui, imo cūctis pro poſſe ꝓficui. Eſt quo
que vituperanda infantia, quæ eſt aſinina ſimplicitas, & imperitia periculoſa. Vnde apud Eſa. aſſeritur,
Eſa.65. Puer centum annorū morietur. Quid enim eſt puer centum annorū, niſi ſenex puerilis, inſipiens, & in-
conſtans? Talis morietur morte æternalis miſeriæ, ſicut iā mortuus eſt morte culpæ. Itaque rationabiles

A[ſ i n e dolo]Maledictus enim doloſus, vt in Malachia ſcriptum eſt[l a c concupiſcite].i.faciliora fidei Malac.1.
documenta cũ auiditate à doctoribus & prælatis veſtris ſuſcipite, vt paulatim proficiatis. Nam neophy-
tis & nouiter baptizatis, incipientibus & imperfectis ſunt primo faciliora fidei pabula exhibenda: quia
difficiliorum myſteriorũ nondum capaces ſunt. Talibus quippe loquitur Paul⁹ ad Heb. Indigetis vt do Hebr.5.
ceamini quæ ſunt elemẽta exordiũ ſermonis dei, & facti eſtis quibus lacte opus eſt, non ſolido cibo. Et ali 1.Corin.3.
bi, Tanquã paruulis in Chriſto, lac vobis potum dedi, non eſcam. Non enim poteratis accipere[v t in
eo creſcatis in ſalutem]:i.per lactis huius ſpiritale eduliũ, pertingatis ad chariſmata meliora: ad vicinio-
ra ſaluti, ad contẽplationem cœleſtium, atq; puriſsimũ diuinitatis amorem, vt de eorũ ſitis catalogo, de
quibus loquitur Paulus, Sapientiam loquimur inter perfectos. Et item, Perfectorum eſt ſolidus cibus, eo 1.Corin.2.
rum qui pro cõſuetudine exercitatos habent ſenſus. Ideo vas electionis hortatur, Aemulamini chariſma Hebræ.5.
ta meliora. Cum etenim in via dei non proficere ſit deficere debemus quotidie in gratia dei, virtutibusq; 1.Cor.12.
proficere, bonis bona adiicere, & omne tempus vitæ præſentis fructuoſe expendere: quemadmodum ad Bernar.
Epheſ. docet Apoſt. Charitas veſtra ſemper magis ac magis abundet in ſcientia, vt probetis potiora, & Epheſ.1.
ſitis ſynceri & ſine offenſione[ſ i tamen guſtaſtis quàm dulcis eſt dominus].i. tunc præfata documenta
poteritis adimplere, ſi diuinæ bonitatis ſuauitatẽ interiori guſtaſtis palato. ¶ Quẽadmodũ enim homo
diu eſſe non poteſt ſine dilectione, ita nec ſine delectatiõe, quia delectationem naturaliter appetit. Ideo
B ſicut qui ſpiritalis amoris expertes ſunt, carnalibus affectibus detinentur: ita qui in deo non delectantur;
eius dulcedinem deguſtãdo, carnales, viles & exteriores delectationes, delitias, conſolationes requirunt.
Nec poteſt carnalia vitia ſuperare, ſpiritalibus inhærere, qui nihil diuinę cõſolationis ac interioris dulce
dinis experitur. ¶ Porro quã dulcis eſt deus, aliqualiter in hac vita guſtamus, ipſum per donũ ſapientiæ Pſalm.76
& fidem formatã cognoſcendo ſeu contemplando, eumque ſynceriter diligendo In eo nãque quod ma Pſalm.36.
gis diligimus, magis delectari ſolemus. Ideo ait pſalmiſta, Memor fui dei, & delectat⁹ ſum. Et rurſus, De Pſal.33.
lectare in domino. Itemq;, Guſtate & videte quoniã ſuauis eſt dominus. ¶ Sed poſſet quis interrogare,
qualiter poterimus ad diuinæ ſuauitatis guſtũ interdũ pertingere? Et reſpondendum, ꝙ oportet ſucceſsi Mich.6.
ue proficere, corã deo ſolicite ambulare carnalia oblectamenta deſpicere, operibus inſiſtere virtuoſis, &
deo ex charitate prompto corde ſeruire, atque in omnibus dei honorem optare, & zelum habere iuſti-
tiæ, charitatis quoq; & pietatis redũdare viſceribus, ſicque ad copioſiſsimũ ac frequentiſsimũ diuinę ſua
uitatis pertingemus ſaporem, & dei amici & ei familiares efficiemur: ita, quod cum propheta ex ſenten-
tia proferemus, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ domine. Præterea quoniã vnuſquiſq; in chari Pſal.30.
tate exiſtens, habet donũ ſapientiæ ſecundum aliquem gradum: poteſt quilibet talis aliqualiter deguſta
re, quàm dulcis eſt deus in ſuis orationibus, meditationibus, affectioniſque ad eum, in bonis quoque ope
C ribus delectãdo: iuxta illud, Seruite domino in lętitia. Deus etiã ex ſua pietate immenſa, frequẽter gratio Pſal.99.
ſe præuenit homines etiam imperfectos & inſipientes: infundendo eis ſuæ bonitatis dulcem ſaporẽ, con
ſolationem internam, iucundæ alacritatis perfuſionem: ſicque allicit eos ſibi, & à terrenis carnalibuſque
auertit. Quia guſtato ſpiritu diſipit omnis caro. Conemur ergo ad prætactum diuinæ dulcedinis ſapo- Greg.
rem pertingere, vt carnalia cordialius atque facilius contemnamus, & ſpiritalibus ac diuinis ſtabilius
immoremur, imo pro gratia iſta obtinenda deũ precemur. Propter quod ſubditur[a d quem accedentes
lapidẽ viuũ].i.dominũ Ieſum Chriſtum, qui eſt diuus lapis ſpiritaliter accedentes, credẽdo & deſideran
do gratioſam aſsiſtentiã, & eius illuminationẽ ſimpliciter poſtulãdo, iuxta illud in pſal. Accedite ad eum Pſal.33.
& illuminamini. Et ad Hebręos, Adeamus cum fiducia ad thronũ gratię eius, vt miſericordiam cõſequa Heb.4.
mur. Ad deũ quippe vbique præſentem, non paſsibus pedum, ſed deſideriis cordium, actibus virtutum,
accedimus. ¶ Dicitur autẽ Chriſtus lapis, ratione firmitatis & fundationis. Eſt etiam lapis viuus, quia
ſecundum deitatem ſuã, eſt eſſentialiter viuens & vita: quemadmodum ait, Ego ſum via, veritas, & vita. Iohan.14.
Itemq;, Sicut pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & filio vitã habere in ſemetipſo. ¶ Porro ſecũdũ Iohan.5.
naturam aſſumptam, viuens eſt, vita naturæ humanæ in optimo gradu, vita gratiæ in ſummo ſtatu, vita
gloriæ in excellentiæ termino, poſsibili menti creatæ. Omnis quoque vita procedit ab ipſo. Accedentes
ergo ad lapidem iſtum[a b omnibus quidem reprobatum]primo videlicet à Iudæis incredulis, qui mul Iohan.10.
tas blaſphemias euomuerunt in Chriſtum, dicendo, Dæmonium habet, & inſanit, homo vorax, potator Matth.11.
D vini. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dęmonia. Atque in paſsione quando dixerunt, Hũc in- Matt.12.
uenimus ſubuertentem gentem noſtrã &c. Deinde reprobatus eſt à philoſophis, & tyrannis, ac aliis per Lucę.23.
fidis[a deo autem electum]ſecundum naturam aſſumptam, vt per eum ſaluaretur genus humanum. De
quo per Eſa. loquitur dominus, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eũ, electus meus, cõplacuit ſibi in illo ani- Eccl.24.
ma mea. Imo Chriſtus antonomatice vocatur dei electus, vtpote omniũ electorũ ſaluator & caput. Qui Iohan.3.
ſpiritum non ad menſuram accepit, cuius merito alii electionis conſequuntur effectum[e t honorifica-
tum]Chriſtum enim deus pater multipliciter honorificauit.i.honore dignum effecit ac demonſtrauit: di
cendo ad eum, Tu es filius meus dilectus: eumque omnibus præferendo, eius quoque excellentiam per
prophetas atque apoſtolos, & per miracula inſinuando: in die quoque aſcenſionis eum ſuper omnes cœ Matt.3.7.
los ad ſuam dexteram collocando,[e t ipſi].i.vos ipſi fideles[t a n q v a m lapides viui]id eſt, per fidẽ Matt.1.9.
& charitatem ſpiritaliter viuentes ac infirmi, qui tempore fidelitatis & impietatis fuiſtis tanquam lapi- Lucæ.3.6.
des duri ac mortui. Propter quod dominus dixit per Ezechielem, Auferam à vobis cor lapideum, & da
bo vobis cor carneum[ſ v p e r a e d i f i c a m i n i domos ſpirituales].i.ſuper Chriſtum qui eſt verum Ezech.11.
eccleſię fundamentũ, ædificamini in domos ſpirituales, ita vt ſitis domus ſeu habitacula Chriſti, qui per 1.Corin.3.
dona gratiæ ſuę dæmoretur in vobis. Chriſtus nãque per fidẽ(vt loquitur Paulus) habitat in vobis. Hoc
eſt, ita habete vos, vt deus per gratiarum ſuarum chariſmata, faciat vos domos ſeu habitacula ſua: & vos
ipſi benẽ viuendo facite vos habitacula ſaluatoris. Imo proficiẽdo in omni bono magis ac magis ſitis ha Epheſ.3.

bitacula dei. Chriſtus enim eſt fundamentum eccleſiæ, ſuper quod vnuſquiſque ædificare, fundare & ſta E
bilire ſe habet, per fidem, ſpem, charitatem, aliaſque virtutes & actus ac profectus earum. Propter quod
1.Corin.3. 1.ad Corinthios ſcriptum eſt, Vnuſquiſque videat, quomodo ſuperędificet. Fundamẽtum enim aliud ne
mo poteſt ponere, præter id quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Quemadmodum autem ſunt mul-
tæ particulares eccleſiæ, quæ omnes ſunt vna vniuerſalis eccleſia, militãs, in ſeculo peregrinãs, ex oĩbus
populis cõſtãs: ita ſunt multæ particulares ſpiritualesq; domus, quæ omnes ſunt vna generalis domus ac
Hebr.3. ciuitas dei. Vnde ad Hebræos legitur, Moſes fidelis erat in tota domo dei, tanquã famulus. Chriſtus ve-
1.Tim.3 ro tanquã filius in domo ſua, quæ domus ſumus nos. Atque ad Timotheum loquitur Paul. Scias quomo
do oporteat te conuerſari in domo dei, quæ eſt eccleſia dei viui. Superædificamini quoq; modo præta-
ctos [SACERDOTIVM ſanctum] id eſt, in ſacerdotes ſanctos dei, ita, vt ſitis ſpiritaliter dei ſacerdotes
[OFFERRE] id eſt, ad offerendum [SPIRITALES hoſtias]. i. orationes & ſanctas affectiones eleemo
ſynas, bonaque opera, non ſacrificia legis carnalia [ACCEPTABILES deo]. i. ei placentes & merito-
rias vitæ æternæ, quia ex charitate procedũt. Acceptabiles inquam [PER Ieſum Chriſtum] cuius virtute
gratia & merito ſuperædificamur modo prahabito, & opera deo placita operamur. Propter quod aſſerit
Iohan.15. Chriſtus, Sicut palmes non poteſt ferre fructum à ſemetipſo, niſi manſerit in vite: ſic nec vos niſi in me
Eodem. manſeritis. Et rurſus ibidem, Sine me (inquit) nihil poteſtis facere. Idcirco in fine oblationum & oratio
num eccleſiæ cõmuniter dicitur, Per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, &c. quia per ipſum noſtrę o- F
blationes & orationes ſunt deo gratæ ſiue acceptæ, & per ipſius perfectionem ac meritum ſuppletur im
perfectum noſtrum, dummodo illud humiliter recognoſcamus, & actus nos merito actuum paſsioniſ-
que Chriſti capitis noſtri, per fidem & charitatem ſapientialiter vniamus, rogando deum, vt virtute ac
merito cõuerſationis paſsioniſque Chriſti in ſeculo iſto, pie ſuſcipiat act⁹ noſtros, & imperfecto noſtro
Heb.7. indulgeat. ¶ Denique ſicut Chriſtus (ſecundũ quod homo) eſt templũ dei, & põtifex ſeu ſacerdos ac ho
Col.1. ſtia: templum, quia in eo habitat omnis plenitudo diuinitatis, ſecundũ Paulum: ſacerdos autem, quia vt
Heb.9. dicitur ad Hebr. ipſe per ſpiritum ſanctum obtulit ſemetipſum immaculatum deo. Ita fideles ſunt dom⁹
templum & habitaculum dei, in quantum per gratiam habitat in eiſdem. Propter quod ad Corinth. dici
1.Cor.3. tur, Neſcitis, quià templum dei eſtis, & ſpiritus dei habitat in vobis? Sunt etiam ſacerdotes & hoſtia dei,
Rom.12. inquantum ſeipſos offerunt deo. Vnde ad Rom. ſcriptum eſt, Exhibeatis corpora veſtra hoſtiã ſanctam
viuentem, deo placentem. Idcirco quod dictum eſt, Sacerdotium ſanctum, ad vniuerſos refertur fideles,
in charitate exiſtentes, non ad eos duntaxat, qui ſacramento ordinis ſacri ſunt inſigniti, vt quidam expo
Deu.13. nunt. Propter quod ait venerabilis Bed. Omnem eccleſiam ſacerdotium ſanctum appellat: quod nomen
& officium ſola domus Aaron in lege Moſi habuit. Quoniam omnes ſummi capitis membra ſumus, &
oleo ſancto in baptiſmo vncti conſiſtimus [PROPTER quod continet ſcriptura]. i. ob hoc ꝙ Chriſtus G
Eſa.28. eſt lapis viuus. & quia ad ipſum debetis accedere, deus per. Eſa. teſtatur, [ECCE ponam in Sion]. i. in ec
Hebr.12. cleſia ſpeculante cœleſtia. Sion enim ſpeculatio interpretatur. Vnde ad Heb. ſcribitur, Acceſsiſtis ad mõ
tem Sion, & ciuitatem dei viuentis [LAPIDEM ſummum [Nã inter eos, qui ratione ſoliditatis ſiue con
ſtantiæ lapides appellantur, eſt Chriſtus altiſsimus, qui eſt omnium rex ſanctorum. De quo in Daniele
Danie.2. habetur, Quod lapis qui abſciſus eſt de monte ſine manibus, factus eſt mons magnus & impleuit vni-
uerſam ſuperficiem terræ [ANGVLAREM] Chriſtus vocatur lapis angularis, quia ſicut in lapide angu-
lari duo concurrunt & connectuntur parietes: ſic in Chriſto duo populi conuenerunt, vnitique ſunt &
Eph.2. vnus populus per fidem & charitatẽ effectus. Propter quod loquitur Paulus, Chriſt⁹ eſt pax noſtra, qui
Zach.6. fecit vtraque vnum, vt duos condat in ſemetipſo. Hinc in Zacharia de Chriſto prædictum eſt, Ecce vir
oriens nomen eius, & ædificabit templũ domino & conſilium pacis erit inter duos illos [ELECTVM]
Cant.5. ſecundum naturam aſſumptam in omniũ redemptorẽ. De quo in Canticis ſponſa fatetur, Dilectus me⁹
candidus, & rubicundus, electus ex milibus [PRECIOSVM] imo digniſsimum, quoniam Chriſtus ſecũ
dum quod deus, eſt dignitatis prorſus incomparabilis & immenſæ. Secundum aſſumptam vero humani
Matt.20. tatem, vt verbo æterno vnitam, & omni gratiarũ plenitudine perornatã, dignior eſt toto vniuerſo [ET
qui crediderit in eum] fide formata, & perſeuerauerit vſque in finem [NON confundetur] cum fuerit di-
uino tribunali oblatus, id eſt, non reprobabitur à iudice ſummo, quanuis in ſeculo iſto à prauis homini- H
Pſal.43. bus confundatur, vituperetur, diiudicetur: quemadmodum iuſti fatentur in pſalmo, Poſuiſti nos in ſimi-
litudinem gentibus, commotionem capitis in populis. Tota die verecundia mea contra me eſt, & confu
Pſal.33. ſio faciei meæ cooperuit me. Hinc in alio fertur pſalmo, Accedite ad eum & illuminamini, & facie ve-
Iohan.6. ſtræ non confundentur. Hoc eſt, quod de ſeipſo ait Saluator, Omnis qui videt filium & credit in eũ non
1.Iohan.2. morietur in æternum. Vnde Iohannes Apoſtolus in ſua hortatur canonica, Manete in eo, vt cum appa
ruerit, habeamus fiduciam, & non confundamur ab eo in aduentu eius. [VOBIS igitur honor credenti
bus] quia in Chriſtum credendo meremini ad cœleſtẽ gloriam promoueri, atque à deo in cœleſtibus ho
Iohan.12 norari, videlicet angelis ſociari. Propterea aſſerit Chriſt⁹, Si quis mihi miniſtrauerit, honorificabit eum
Sapien.5. pater meus. Nã honor debetur virtuti. Hinc perfidi, reprobi, & iniqui dicẽt in die iudicii, Nos inſenſati
vitã illorum æſtimabamus inſaniam, quomodo ergo computati ſunt inter filios dei, & inter ſanctos ſors
illorum eſt? [NON credentibus autem] id eſt, cæteris in incredulitate ſua durantibus, eiſque nolentibus
ſeu inuitis [LAPIS quem reprobauerunt ædificantes] id eſt, Chriſtus, quem doctores & ſacerdotes Iu-
dæorum plebẽ communem inſtruentes, & eam per hoc ſpiritaliter ædificantes, verbis & factis perſeque
Hiere.5. bantur, iuxta illud Hieremiæ, Negauerunt dominum & dixerunt, Non eſt ipſe [HIC factus eſt in caput
anguli] id eſt, principium angulare, in quo duo populi conuenerunt, ſicut expoſitum eſt [ET lapis offen
ſionis & petra ſcandali] factus eſt Chriſtus, non directe, neque ex culpa ſua, ſed occaſionaliter [HIS qui
offendunt verbo] id eſt, obſtinatis Iudæis, & cunctis incredulis, blaſphemantibus Chriſtum [NEC cre

A dunt in quo poſiti ſunt].i.ſcripturis legis & prophetarum,ſecundū verum earū intellectū non credunt,
cum tamen facti eſſent & poſiti ad credendum.Quia ſcriptura legis & prophetarum fuit diſpoſitiua ad
Chriſtum,& data vt per eā Iudæi pręppararentur ad Chriſti fidem ac legē.Propter quod dicitur ad Gal. Galat.1.
Lex pædagogus noſter fuit in Chriſto.His excęcatis Iudæis Chriſtus in euangelio ait,Si crederetis Mo Iohan.8.
ſi,crederetis forſitan & mihi.de me enim ille ſcripſit.Et rurſus,Scrutamini ſcripturas,quia illę ſunt quę Iohan.5.
teſtimoniū perhibēt de me.De quibus & per Danielē prædictū eſt,Nō erit eius(.ſ.Chriſti)populus qui Dan.9.
eum negaturus eſt.Per Eſa.quoque, Quis cæcus,niſi ſeruus meus? & qui ſurdus,niſi ad quem nuncios Eſa.42.
meos miſi? ¶His itaq; fuit Chriſtus occaſionaliter lapis offenſionis, petraque ſcādali.Nā ex ſua peruer Matth.15.
ſitate offenderunt & impegerunt in Chriſtum:atq; ex eius beneficiis,informationibus,increpationibus Lucæ.7.
deteriores & damnabiliores effecti ſunt.Hinc ſæpe in Euangelio legūtur ſcandalizati in Chriſto.Et in Iohan.15.
Iohan.loquitur Chriſtus,*Si* non veniſſem,& locutus eis fuiſſem,peccatum non haberent:nunc autē ex
cuſationem non habent de peccato ſuo.¶Deniq; ſcandalum actiue directe & proprie dictū,eſt ſemper
peccatum,cū ſit dictum vel factum minus rectum,alteri præbens occaſionem ruinæ. Et ſic Chriſtus nō
fuit lapis offenſionis,petrá ve ſcandali.Scādalū vero occaſionaliter & indirecte, & quaſi paſsiue dictū,
non eſt peccatum. Sic enim ſcandalum eſt aliquod verbum aut opus bonum,ex quo ex propria abuſio-
ne & deordinatione aliqui ſumunt occaſionem ruinæ & peccant:ſicq; Chriſtus fuit lapis offenſionis &
B petra ſcandali.Propter quod loquitur Paulus,Nos autem prædicamus Chriſtum,Iudæis quidem ſcan- 1.Cor.1.
dalum,gentibus autem ſtultitiam.Vnde & in libro Sapien.dicunt iniqui,Grauis eſt nobis, etiam ad vi- Sap.1.
dendum,quia diſsimilis eſt aliis vita illius.¶Poſtremo,quod dictum eſt,lapis offenſionis & petra ſcan
dali,ſumptum eſt ex Eſaia,vbi habetur, Dominum ſanctificate,& erit vobis in ſanctificationē. In lapi-
dem autem offenſionis,& petram ſcandali,duabus domibus Iſrael. ¶Reprobatis itaque Iudæis incre- Eſaię.8.
dulis,ponit princeps apoſtolorum,fidelium Iudæorum omniumque in Chriſtum credentium, ſublime
præconium, [VOS autem] ad Chriſtum conuerſi, eſtis [GENVS electum] id eſt,ad ſpecialem gratiam
præ cæteris à deo præordinatum,vtpote ad fidem catholicam,cæteraſq; virtutes,& eccleſiaſtica ſacra-
menta,vocatum atq; perductum. Non enim omnium eſt fides.Et dici poteſt de vobis illud ex pſalmo,
Nō fecit taliter omni nationi [REGALE ſacerdotium].i.ſacerdotes regii ſeu regales,videlicet Chriſto 2.Theſ.3.
ſummo regi ac ſacerdoti aſsimilati & incorporati,ac pertinentes ad eum.Siquidē vt dictum eſt,quemad Pſal.147.
modum Chriſtus homo,eſt templum dei,ſacerdos ac hoſtia:ſic chriſtianus fidelis eſt templū, ſacerdos
ac hoſtia dei.Et quoniam ſummi regis ſacerdos eſt, & ſacerdotium eius ad regnū ordinatur cœleſte,me
rito regalis ſacerdos vocatur.¶Deniq; omnes fideles,reges dicuntur,ſeipſos per rationem regēdo,paſ
ſiones ac vitia ſuperando.Sacerdotes quoque dicuntur, hoſtiam laudis, ſacrificium orationis, munera
C eleemoſynarum,& cætera ſpiritualia exercitia,virtuoſaq; opera domino offerendo.Propterea in Apo- Apoc.1.
cal.fatentur,Chriſtus fecit nos regnum,& ſacerdotes deo & patri ſuo.[GENS ſancta] diuino cultui de-
putata,in baptiſmo mundata,virtutibus decorata.Quemadmodū autem lex Chriſti,eſt lex totius perfe
ctionis.ſic veri Chriſtiani,Chriſti legē ſplendide obſeruantes, recte præ cunctis populis ſancta gens ap Rom.12.
pellantur.Et tales præcipue erant Chriſtiani in primitiua eccleſia,quos Paulus in ſuis epiſtolis tam fre 1.Cor.3.7.
quēter nominat ſanctos [POPVLVS acquiſitionis].i.Chriſti ſanguine de manu inimicorum humanæ 2.Tim.1.
ſalutis ereptus,liberatus,adeptus.Venit enim filius hominis quærere,& ſaluare quod perierat, vt ipſe-
met in Euangelio proteſtatur:qui iterum ait,Congratulamini mihi,quia inueni ouem quam perdiderā.
Vnde in Actib.loquitur Paulus,Attēdite vobis & vniuerſo gregi,in quo vos poſuit ſpiritus ſanctus epi
ſcopos,regere eccleſiam dei,quam acquiſiuit ſanguine ſuo.Et ad Hebr.Non ſumus ſubtractionis filii in
perditionem,ſed fidei in acquiſitionem animæ.Inductum autem præconium ait Moſes ad populū Iu-
dæorum.Quod multo excellētius competit plebi Chriſtianorū, cui maiora gratiarum chariſmata ſunt
collata.Quidem exponunt hęc ſpecialiter de ſacerdotib.Euangelicæ legis.Qui dicuntur genus electū-
id eſt,ad conſecrationem corporis & ſanguinis Chriſti,præ cæteris conſecrati & aſſumpti: quibus val-
de ſingularis dignitas,ſupernaturalis poteſtas,admirabilis ordo collata ſunt:ad quos eccleſiaſticorū ſa-
cramentorum confectio,& adminiſtratio pertinēt.Cum enim in Numer.Moſes dicat Leuitis,Num pa
rum vobis eſt,quod ſeparauit vos dominus à populo & iunxit ſibi, vt ſeruiretis ei,in cultu tabernaculi?
D Multo magis iſtud ſacerdotibus Chriſti poterit dici, Sacerdotibus quoque & leuitis veteris teſtamenti
Ezechias rex ait 2.Paralipomenon.29. Nolite negligere,vos elegit dominus,vt ſtetis corā eo,& mini-
ſtretis ei:colatis eum,& cremetis ei incenſum.Multo ergo ſublimius conſtituti in ſacris ordinibus Euan
gelicæ legis dici poſſunt genus electum,qui etiam ſunt regale ſacerdotium.i.ſacerdos Chriſti regis altiſ
ſimi.Et gens ſancta,quia ad eos præcipue pertinet vita perfecta,conuerſatio exemplaris.Quod autē ſe-
quitur,ad vtranq; expoſitionem congrue applicatur [VT virtutes annuncietis eius].i.dei omnipotentis
charitatem,pietatem,ſapientiam,iuſtitiam,poteſtatē laudetis ac prędicetis,ſeu inuicem enarretis [QVI 1.Tim.6.
de tenebris vos vocauit in admirabile lumen ſuum].i.de caligine ignorantiæ & peccati atq; perfidię,ad Iohan.17.
ſplendorem fidei lucemque gratiæ ac virtutū vos tranſtulit, imo ad lumē gloriæ & ad increati luminis Iohan.14.
ſui(quod ipſe, eſt qui lumē habitat inacceſsibilē) beatificā viſionem inuitauit.Hanc enim Chriſtus ſuis
promittit fidelibus,qui ad patrem ſuum ait,Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ego ſum,& illi,ſint me
cum,vt videant claritatem meā.Et alibi,Manifeſtabo ei meipſum [QVI aliquando non populus, nunc
autē populus dei].i.ante conuerſionem veſtri ad fidei veritatem,fuiſtis non populus dei,ſecundum prę
ſentem iuſtitiam:quia non pertinuiſtis ad deum per charitatē & gratiam ac debitam ſubiectionem, ſed
auerſi fuiſtis ab eo,& ratione peccati attinebatis diabolo,cuius membra ac miniſtri fuiſtis. ¶Veruntа-
men per prædeſtinationem æternā omnes electi,quantumcunq; ad tempus iniqui ſunt, ſemper ſunt po
pulus dei.Sed & reprobi,omneſq; cōmuniter homines ſunt populus dei,per creationē ac prouidentiā.

e

Nam & de talibus loquitur deus apud Eſaiã,Populus meus non intellexit.In Actis quoq; Paulus de bo E
nis & malis cõmuniter proteſtatur,Genus dei ſumus . Fideles autẽ & iuſti ſunt ſpecialiter populus dei:
iuxta illud Pſalmi,Nos autẽ populus eius,& oues paſcuæ eius.Quia per charitatem & gratiam deo con
Eſa.1. iuncti & ſubditi ſunt [QVI non miſericordiam conſecuti].i.ante conuerſionem veſtri nondum fuiſtis
Actu.17. adepti miſericordiam hanc magnã,qua facti eſtis membra & milites Chriſti. Nullus tamẽ in ſeculo iſto
Pſal.78. expers eſt penitus miſericordiæ dei.Nam & infideles ac impii miſericorditer tolerantur,& expectantur
à deo,vt conuertantur,atq; per angelos eorũ cuſtodes retrahuntur à diuerſis periculis & peccatis,quo-
Lucæ.6. tidianis quoq; beneficijs dei vtuntur.Propter quod ſaluator ait,Altiſsimus benignus eſt ſuper ingratos
Matth.5. & malos.Et alibi,Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos,& pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.Damnati
etiam in inferno aliquid miſericordiæ ſortiuntur,quia citra cõdignum torquentur. Imo in omni opere
dei miſericordia & iuſtitia eius relucent:iuxta quod ſcriptum eſt,Vniuerſæ viæ domini miſericordia,&
Pſal.24. veritas.Electi tamẽ ſpecialiter dicũtur miſericordiã conſequi.vnde & vaſa miſericordiæ appellãtur,nõ
Rom.9. autẽ iniqui & reprobi,qui vaſa iræ vocantur. Ideo ſubditur,[NVNC autem miſericordiam cõſecuti].i.
Rom.5. gratioſe à deo vocati & conuerſi Donum enim dei eſt,non ex operibus.Iſtud ex Oſea ſumptum eſt,vbi
Oſeæ.2. dominus ait,Vocabo non plebem meã,plebem meam:& non miſericordiã conſecutam,miſericordiam
Rom.9. conſecutam. Quod & Paulus ad Rom.de gentilium conuerſione allegat,quia de ea ad literam loquitur
Oſeas propheta. Inter eos vero,quibus beatiſſ.princeps apoſtolorũ hãc ſcripſit epiſtolam,aliqui erãt ex F
gentilitate cõuerſi,ad quos iſtud ſpecialiter applicatur. ¶Præterea quoniam tanto ſpiritalior debet eſſe
chriſti fidelium vita,quanto præclariora gratiarũ chariſmata eis ſunt condonata,ideo recte ſubiungit &
Epiſtola Ad hortatur nos ſummus apoſtolus [CHARISSIMI obſecro vos] hoc ſuæ fuit profundiſſ.humilitatis, ꝙ
Philemonẽ. eos tam affectuoſe rogauit,quod cum authoritate præcipue potuit.Sic & Paulus Philemoni ſcribens,Fi
duciam,inquit,habens imperandi tibi,quod ad rem pertinet,propter charitatem magis obſecro.Multi
nanq; facilius vincuntur,flectuntur,alliciuntur,humilitate & pietate,q̃ rigore & ſeueritate.¶Obſecro
quoq; eſt potiſsima ſpecies orationis.Eſt enim Obſecratio,per ſacra rogatio.Fitq; interdũ per ſacrũ in-
creatum,vt cum ait propheta,Secundum miſericordiam tuam memento mei tu,propter bonitatem tuã
Pſal.24. domine.Et Paulus ad Roman . Obſecro vos fratres per miſericordiam dei.Interdum per ſacrum crea-
Rom.12. tum,vt cum dicimus,Per paſsionem & crucem tuam libera nos domine.Et fieri poteſt pariter per vtrun
que,vt ſi dicamus,Propter infinitam pietatem tuam miſerere mei deus,per omne meritum Chriſti. Fit
autem per ſacrum increatum , tanquam per principale ſuperdigniſsimum inductiuum : per ſacrum au-
tem creatum,tanquam per inductiuum & medium ſecundarium inſtrumentale ac meritorium.Et quan
do fit per ſacrum vtrunque ſimul,tunc eſt efficaciſsima prorſus oratio,Itaq; obſecro vos [TANQVAM
aduenas & peregrinos] fideles dicuntur aduenæ,inquantum degunt in terra nõ ſua. Sunt enim in mun G
do iſto quaſi in exilio & peregrini,quia ad cœleſtem patriam gradiuntur,prout in exordio expoſitionis
huius epiſtolæ dictum eſt [ABSTINETE vos à carnalibus deſiderijs,quæ militant aduerſus animam]
id eſt,à concupiſcentiis prauis animã impugnantibus.Quia inclinãt ad illicita,quæ ſunt animarũ ſalu-
ti contraria:iuxta illud ad Gal.Caro cõcupiſcit aduerſus ſpiritũ,& ſpiritus aduerſus carnem.Hæc enim
ſibi inuicem aduerſantur.Vnde quo lex Chriſti diuinor ſpiritaliorq; conſiſtit,eo carnalia deſideria,eo-
rumq; opera magis dedecent Chriſtianos.Quia brutis aſsimilant hominem, rationem prorſus obtene-
brant,& turpitudo maxima eſt in eis.Pariunt quoq; faſtidiũ diuinorũ,& ſpiritalia bona faciunt homini
Eccl.19. eſſe inſipida.Idcirco in Eccleſiaſtico legitur,Vinum & mulieres apoſtatare faciunt etiã ſapientes.Et in
Oſeæ.4. Oſea habetur,Fornicatio,& ebrietas,& vinũ auferunt cor.¶Sed poſſet quis dicere,Si à carnalibus de
ſideriis abſtinere oportet,ergo à deſiderio ciborum & potuũ erit cauendum,nec licebit coniugatis ſe in
uicẽ cognoſcere,cũ hoc ſine carnalibus deſiderijs fieri nequeat.Et reſpondendum,quod carnalia deſide
ria proprie nominantur cõcupiſcentiæ inordinatæ,ſeu irrefrenatæ appetitiones ſenſualitatis.Deſideria
vero guſtus & tactus ſub rationis ordine poſita,licita ſunt,& quodãmodo ſpiritualia , vtpote moderata
Rom.13. atq; ad debitum ſpiritualemq; finem relata. Ideo hortatur Paulus , Curam carnis ne feceritis in deſide-
Rom.8. rijs.Et denuo,Debitores,inquit,ſumus non carnis,vt ſecundum carnẽ viuamus. Si enim ſecundum car
nem vixeritis,moriemini:Si autẽ ſpiritu facta carnis mortificaueris,viuetis. Carnales igitur affectus, &
eorũ effectus,oſcula & amplexus,ludos,iocos,cachinnos,voluptates,vanitates,vileſq; cõſolationes de H
ſpiciamus:neq; in rebus ſeculi huius mentẽ figamus, ſed ad patriã fœlicitatis æternæ totis properemus
præcordijs. Quẽadmodũ peregrini nõ quærunt in via morari aut delitiari,ſed ad patriã properãt & aſpi
Luc.6. rãt.Iſtud ad omnẽ pertinet Chriſtianum,cũ dicat Saluator,Væ vobis diuitibus,qui habetis cõſolationẽ
Galat.5. veſtrã.Væ vobis qui ſaturati eſtis,quia eſurietis.Væ vobis qui ridetis nũc,quia plorabitis.Vnde ad Gal.
inducitur,Qui autẽ ſunt Chriſti,carnem ſuam crucifixerunt cũ vitiis & concupiſcentiis. Itaq; in cibo,
potu,ſomno,veſtitu,& cæteris ad corpus ſpectãtibus,non ſuperfluitatẽ aut voluptatem,ſed neceſsitatẽ
1.Tim.6. quæramus:quemadmodum vas electionis hortatur,Habentes alimenta & quibus tegamur, contenti ſi-
Prou.30. mus.Propter quod Sapiens deprecatur,Tribue tantũ victui meo neceſſaria.Cum igitur regali ac ſacer-
dotali ſimus nomine inſigniti,vitiorum iugo ſubiici dedignemur,ne à cõdonata gratiæ nobilitate,pro-
Beda. miſſæque gloriæ ſublimitate degeneremus.Nẽpe,vt aſſerit Beda,hoc in vita hac inter electos & repro-
bos ſolet diſtare,quod electi tanto minus gaudiis delectãtur caducis,quanto plus perpetua,gaudia præ-
ſtolantur: reprobi vero hic patriam habent,quia terrenis & carnalibus magis quàm ſpiritalibus inhiãt.
Ideo poſt hanc vitam in perpetuum relegantur exilium [CONVERSATIONEM veſtrã inter gentes]
ſitis [HABENTES bonam].i.virtuoſam & exemplarẽ [VT in eo ꝙ detractant de vobis tanq̃ de male-
factoribus]Carnales enim & impii vituperant iuſtos,& detrahunt eis quorum virtutes aſſequi nolunt,
quẽadmodum in Prouerb.legitur,Ambulãs recto itinere & timens deũ, deſpicitur ab eo qui infami gra

A ditur via. Et rurſus Salomon conteſtatur, Viri ſanguinū oderunt ſimplicē. Iob quoque ait, Deridetur iu ſti ſimplicitas. Et in Eccl. ſcriptum eſt, Abominatio ſuperbo humilitas [EX bonis operibus vos cōſide rantes] i. opera veſtra euidenter excellenterq; virtuoſa penſantes, & ex eis ipſa veritate conuicti, bonos Prou. 14. vos eſſe recognoſcentes [GLORIFICENT deum in die viſitationis] .i. deum in ſuis ſeruis collaudent, Prou. 30. atque ex puritate & eminentia vitæ ſeruorum, ſanctitatem domini penſent ac fateantur, in die viſitatio- Iob. 12. nis, cum corda eorum irradiauerit ac viſitauerit gratia ſpiritusſancti, dum. ſ. ex prædicta conſideratione Eccl. 13. conpuncti fuerint & conuerſi, Vel in die iudicij cum viderint remunerationem iuſtorum, & velint no- lint, fateantur ſanctitatem atq; iuſtitiam dei. Hoc eſt, quod Chriſtus docet ac iubet, Sic luceat lux veſtra Matth. 5. corā hominibus, vt videant bona facta veſtra, & glorificent patrem veſtrū qui in cœlis eſt. ¶ Proximis Matth. 22. enim debemus bonū exemplum, & deo conſcientiam mundam: quia tenemur proximos ſpiritaliter ſem Eodem. per diligere, idcirco tenemur eorum ſcandalizationem vitare, & ipſos ædificare. Deum quoq; tenemur pro viribus honorare in nobiſipſis ac alijs. Ideo debemus alios pro poſſe ad dei venerationē verbis & fa ctis inducere, quod agendo, ipſum ſanctificare, magnificareq; dicimur. Qui vero alios ſcandalizant, & impie conuerſantur, deum, quantum in ipſis eſt, viliſicare & maculare feruntur. Propter quod deus per Ezech. 28. Ezechielem ait Iudæis, Commaculaſtis nomen ſanctum meum. Et iterum, Polluiſtis nomen meum in Pſal. 3. gentibus. Deniq; omnia videlicet à carnalibus deſideriis abſtinere, exemplariter conuerſari, deum in ſe Ezech. 36. B ac aliis honorare, ad prælatos & ſacerdotes, ad religioſos & prædicatores potiſsime pertinent. Eodem.

¶ Explanatio reſidui huius capitis. [SVBIECTI ergo eſtote.] ARTIC. V.

HVcuſq; introduxit ſacratiſsimus Petrus documēta, ad vniuerſos fideles ſpectātia, nūc certis perſonis ac diuerſis ſuppoſitis, ſpeciales tradit doctrinas ac iuſsiones, quatenus vnuſquiſq; ſecundū ſuæ exigentiā vocationis ambulet digne deo. Diuerſi nāq; ad diuerſa ſunt obligati, Collo. 1. ſecundū varias conditiones & proprietates, quæ eis cōueniunt. Itaq; ait, [SVBIECTI eſto te omni humanæ creaturæ propter deū] hoc dupliciter explanatur. Primo, per omnē humanam creatu ram intelligendo omnē hominē. Nā omnis homo, inquātum ad dei imaginē factus eſt, ad æternam fœli Geneſ. 1. citatē creatus, & Chriſti paſsione redemptus, aliquo modo eſt honorādus. Præſertim, quia humana na tura in dei vnigenito ad eſſe * ſuperſubſtātiale verbi æterni aſſumpta eſt in vnitatem perſonæ. Quilibet *Perſonale. etiā, ſecundum aliquā ſui conſiderationē, poteſt ſe alio quolibet, ſecundū aliquā illius conſiderationē, reputare inferiorem. Sicq; alteri cuilibet ſe poteſt ex humilitate aliquo modo ſubiicere, & hoc propter deum, & propter ipſius honorem, & quia hoc cōplacet ei, & quoniā eius imago reſplendet in homine. Hinc loquitur Paul. Honore inuicē præuenientes. Et rurſus, Per charitatē ſeruite in inuicē. Ad Philip. Rom. 12. C quoq;, Nihil (inquit) agatis per contentionē, neq; per inanem gloriā, ſed per humilitatē ſuperiores ſibi Galat. 5. inuicē arbitrantes. Hinc & Chriſtus ait, Si ego laui pedes veſtros dominus & magiſter, & vos debetis al Phil. 2. ter alterius lauare pedes. Et alibi, Qui maior eſt veſtrū, ſit veſter miniſter. Propterea quoq; in Eccl. ſcri Iohan. 13. ptum eſt, Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram deo inuenies gratiam. ¶ Secundo expo Matth. 1. nunt intelligendo per omnem humanā creaturam, omnē præſidentem, ſicq; Beda exponit, dicēdo, om- Eccl. 3. ni humanæ creaturæ, dicit omni hominū dignitati, omni principatui. quā expoſitionē ſequitur Gloſſa. Illis ergo debet ſe omnis inferior ſubdere propter deum, in quantū eius repreſentant perſonam ſeu eius vicarii ſunt in terra, & quoniā deus id exigit, atq; vt bonum æternū conſequamur finaliter pro beatitu- dine obiectali, hoc eſt, propter deum fruitiue ac æternaliter poſsidendum, & item propter eum nunc ho norādū, vt ſcilicet, eū in ſuis veneremur miniſtris, quib⁹ locutus eſt, Qui vos audit, me audit, & qui vos Luc. 10. ſpernit, me ſpernit. Ideo ad Rom. dicitur, Omnis anima poteſtatib⁹ ſublimioribus ſubdita ſit. Nō enim Rom 13. eſt poteſtas niſi à deo. Itaq; qui reſiſtit poteſtati, dei ordinationi reſiſtit: qui autem reſiſtūt, ipſi ſibi dam- nationem acquirunt [SIVE Regi quaſi præcellenti] .i. regi tanquā eminenti principe debent ſe ſubditi eius ſubiicere, eiq; obedire in his, quæ cathedram ſuam cōcernunt, ſeu ſuum reſpiciunt principatū: quæ vtiq; non ſunt contra dei honorem, nec cōtra bonum iuſtitiæ [SIVE Ducibus tanquam à deo miſſis] id eſt, inferioribus principibus officiatiſq; regū debet ſe homo ſubiicere, & eis parere in his quæ eis ri- D te cōmiſſa ſunt, nec eorum poteſtatem ſeu iuriſdictionem excedunt: idcirco ſubiungitur [AD vindictam malefactorum, laudem vero bonorum] id eſt, ad hoc à rege directis vt prauorum vitia vlciſcantur, iu- ſtiſq; laudem ac dignam mercedem rependant. Ad hoc enim mittendi ſunt, quamuis frequenter ad alia dirigantur agenda. Quia multoties reges poteſtate abutuntur collata: quæ tamen eis collata eſt, vt ma- Rom. 13. los per pœnas coerceant, peccata extirpent, ſubditos ad virtutes inducant, & bonum conſeruent cōmu ne. Propter quod ad Romanos fertur, Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non ti mere poteſtatem, fac bonum, & habebis laudem ex illa: dei enim miniſter eſt, tibi in bonum. Si male ege ris, time. Non enim ſine cauſa gladium portat: dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui male agit [QVIA ſic eſt voluntas] id eſt, doctrina ac iuſſio [DEI, vt benefacientes] id eſt, præfato modo obedien tes [OBMVTESCERE faciatis imprudentium hominum ignorantiam] id eſt, peruerſos ac perfidos ſeu impios perſidentes per veſtram obedientiam virtuoſamque vitam reprimatis à detractione ac cæte ris vitiis: quæ inciderent, ſi vos inobedientes terrenæ poteſtati conſpicerent. Vnde bene agēdo ſubtrahē tis eis obloquendi materiam, & veſtra bonitate ac ſapientia eorum improbitatem inſipientiámque con Titum. 2. uincitis, quantum in vobis eſt, ita quòd rationabiliter contradicere nequeunt. Quamobrem ad Tit. lo- quitur Paulus, In omnibus temetipſum præbe exemplum bonorum operum, verbum ſanum ſit & irre- Eph. 2. prehenſibile, vt is qui ex aduerſo eſt, vereatur nihil mali habens loqui de nobis. Ad Epheſios quoq;, Si tis (inquit) ſine querela, ſimplices filii dei, in medio nationis prauæ atq; peruerſæ, inter quos lucetis ſi- cut luminaria mundi, verbum vitæ continentes. Et alibi, Nemini dantes vllam offenſionem, vt non vi-

2.Cor.6. tuperetur miniſterium noſtrum [QVASI liberi].i.ea quæ dicta ſunt adimplete, quaſi vere liberi liberta E
te ſpirituali,quæ eſt immunitas à iugo diaboli à ſeruitute peccati,à quibus per Chriſti gratiã eſtis erepti.
Iohan.8. Propter quod ipſemet Chriſtus de ſeipſo fatetur,Si filius vos liberauerit,vere liberi eritis [ET nõ quaſi
velamen habentes malitiæ libertatem,]ordo verborum & ſenſus ſunt,Non quaſi habentes libertatem,
velamen malitiæ,hoc eſt,libertatẽ præfatam non vertatis nec aſſumatis in velamen ſeu excuſationem,
aut palliationem erroris aut prauitatis:putando quod ideo non debeatis eſſe ſubiecti terrenis aut infide
lib.dominis,quia à Chriſto conſtituti eſtis in libertate.Hæc enim libertas prædictæ ſubiectioni non de
rogat,ſed ſeruituti peccati atq; diaboli. ¶Quidã vero dixerunt ſe nõ obligatos dare tributum,aut per-
fidis terrenisve principibus ſubiacere,quoniã filij dei & liberi facti fuerũt per Chriſti baptiſmũ.Quod
fuit erroneum,cum dicat Saluator,Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari,& quæ ſunt dei deo.¶De hac li-
bertate dicta ſunt multa ſuper illud Iacobi,Qui autem perſpexerit in lege perfecte libertatis, & cætera.
[SED ſicut ſerui dei].i.ſicut deo veraciter ſubditi.Deus nanq; requirit,vt poteſtati ab ipſo collatæ recte
Matth.22. obediatur. ¶Deniq; libertatem ſuam in velamen aſſumũt malitiæ,qui tanto irrefrenatius peccant,quo
Iacobi.1. minus humanę poteſtati ſubduntur,vt praui prælati,principesq; iniqui faciunt in quibus non eſt timor
Sapien.6. dei: nec penſant illud Sapientiæ,Altiſsimus cito,& horrende apparebit vobis:quia iudicium duriſsimũ
in his qui præſunt,fiet. Qui autem vere ſapientes & timorati ſunt,tanto virtuoſius conuerſantur, quo
minus ſe vident hominibus ſubditos,ac magis diuino iudicio reſeruatos,quo etiam pluribus præſident, F
Galat.5. atq; pro pluribus daturi ſunt rationem.Hinc loquitur Paulus,Vos in libertatem vocati eſtis fratres,tã-
tum ne libertatem in occaſionem carnis detis[OMNES honorate] in quantum ad dei imaginẽ ſunt crea
Geneſ.1. ti,& propter alias rationes iã tactas.Impij tamẽ,ſecundũ quod tales,ſunt contẽnendi,ſicut de iuſto ait
Pſal.14. propheta,Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus.Et in Prouerbiis habetur,Abominãtur
Prou.29. iuſti virum impium.Veruntamen iudicando de alijs,an ſit tales,neceſſe eſt grandi vti diſcretione, atq;
cuſtodia [FRATERNITATEM diligite].i.fratres ſeu proximos, præſertim Chriſti fideles ac virtuo-
Iohan.15. ſos:cum aſſerat Chriſtus,Hoc eſt præceptum meum,vt diligatis inuicem,ſicut dilexi vos.[DEVM time
te] filiali timore,ne eum offendatis,inhonoretis,& ne ab eo ſeparemini,cum ipſe ſit ſummum,& incõ-
Matth.10. parabile bonum.Propter quod ait Saluator,Eum timete qui habet poteſtatem corpus & animam perde
Eſa.8. re in gehennam.Et apud Eſaiam inducitur,Dominum exercituum ſanctificate,ipſe pauor veſter, & ip
ſe terror veſter.Hoc ſanctus Iob eminenter impleuit,qui faſſus eſt,Deus ſolus eſt,& cogitationem eius
Iob.23. nemo auertere poteſt.Idcirco conſiderans eũ timore ſolicitor.Et rurſus,Semper(inquit)quaſi tumẽtes
Iob.31. ſuper me fluctus timui deum.Et certe ſi cõſideremus quàm terribilis ſit deus in cõſilii ſuper filios homi-
Pſal.65. num,quàm incomprehenſibilia ſint iudicia eius,quàm horrẽdum ſit incidere in manus eius, timebimus
Rom.11. eum timore ingenti,incomparabili,inceſſanti [REGEM].i.terrenum principem[HONORIFICATE G
Hebr.10. ei obediendo in his quæ ſui ſunt officij. Quemadmodum autem deus honorãdus eſt cultu latriæ,ſic ho
mines honorificentia duliæ.Hæc autem iam dicta ab exordio huius articuli,ſecundũ Bedam intelligun
tur de Chriſtianis liberis ſeruos ſub ſe trahẽtibus,tamẽ principi terreno & ducibus eius ſubiectis. Quæ
autem ſequuntur,exponenda ſunt de ſeruis duntaxat.[SERVI] ô vos miniſtri conducticij ſiue emptitii
[SVBDITI eſtote in omni timore].i.perfecta & filiali formidine [DOMINIS] tẽporalibus [NON tan
tũ bonis].i.virtuoſis interius [ET modeſtis].i.ordinatis & exẽplaribus foris [SED etiam dyſcolis].i.in-
diſciplinatis & iniquis,quandiu non iubent vltra q̃ ſe extendit eorum iuriſdictio, ſiue dominium.Vni-
cuiq; nanq; obediendũ eſt in his,quæ pręſidentiæ ſuę reſpiciunt cathedrã. ¶Sed his obiici poteſt illud
Prou 29. Prou.Qui timet hominẽ,cito corruet.Et quod rurſus Salo.fatur,Fili honora deũ,& valebis:præter eũ
Prou.7. vero ne timueris alienũ.Ex quibus ſequi videtur,quod non ſit hominibus cũ timore obediendũ,aut ſer
uiendũ.Et reſpondendum,ꝙ timere hominẽ ſecundũ ſe,nõ per reſpectum ad deũ, & ſecundũ ordinem
æquitatis,vituperabile exiſtit,& diuerſorũ occaſio vitiorũ.Homines vero timere in deo,ſecundũ deũ &
propter deũ,in quantũ ſunt eius vicarii,aut aliquid diuinæ proprietatis participãtes,eſt laudandũ.Sicq;
intẽdit princeps apoſtolorũ vt dominis tẽporalibus obediatur cũ timore dei filiali & caſto,non cũ timo
re carnali humano.Illud enim meritoriũ eſt,non iſtud.Omnia quippe cũ huiuſmodi timore dei agenda
Epheſ.6. ſunt ne.ſ.eum in aliquo offendamus.Vnde hanc ipſam ſententiã Paulus ad Epheſios clarius exprimit di H
cẽs,Serui obedite dominis carnalibus,cũ timore & tremore,in ſimplicitate cordis veſtri,ſicut Chriſto,
nõ ad oculũ ſeruiẽtes quaſi hominibus placentes,ſed vt ſerui Chriſti, faciẽtes voluntatẽ dei,ex animo,
cũ bona voluntate:ſeruientes ſicut domino,& non quaſi hominibus: ſciẽtes quoniã vnuſquiſq; quod fe
cerit bonũ,hoc percipiet à domino,ſiue ſeruus,ſiue liber.Ex quibus oſtenditur,quod tẽporalibus domi
nis obediendũ ac ſeruiendũ eſt,principaliter atq; finaliter propter cœleſtẽ fœlicitatẽ & dei honorẽ, ex
charitate cũ diuino timore.Deinde ſubditur ratio,cur etiã ſit dyſcolis dominis propter deũ formidoloſe
obediendũ. [HAEC eſt enim gratia].i.res deo grata accepta & gratioſa [SI propter cõſcientiam dei].i.
propter bonã coram deo conſcientiã habendam [SVSTINET quis triſtitias].i.perſecutiones, pœnas,
iniurias,quæ ſolent inferre triſtitias patienti [PATIENS iniuſte].i.eas æquanimiter tolerans,abſq; ſuis
demeritis.[QVAE eſt enim gratia] id eſt,quod meritum vobis debetur,vel quid deo acceptum peragitis
[SI peccantes & colaphizati ſuffertis?] i.ſi correctionẽ pro veſtris peccatis patimini à dominis veſtris?
Deut.25. quaſi dicat,nihil. Quia de iure pœna debetur culpæ [SED ſibi benefacientes patienter ſuſtinetis]tribu
lationes vobis iniuſte inflictas [HAEC eſt gratia].i.res valde accepta [APVD deũ] talis nanq; ſuſtinen
tia ſatisfactoria eſt pro peccatis in deum cõmiſſis,& meritoria gratiæ amplioris in via,ac glorię plenio
res in patria.Per eã quoq; cõformãtur homines Chriſto iniuſtiſsime paſſo.Ideo ſubditur, [IN hoc enim
vocati eſtis] .i.ad fidem & legẽ euangelii gratioſe adducti,vt ſitis in aduerſitatibus iniuſte inflictis patiẽ
Iohan.15. tes , propter quod Chriſtus ait diſcipulis,Si me perſecuti ſunt,& vos perſequẽtur.Quia non eſt ſeruus

A maior domino ſuo. Et denuo proteſtatur, Sicut dilexit me pater, & ego dilexi vos. Tãquam dicat, Sicut
à patre diligor & nihilomin⁹ aduerſis in ſeculo iſto affligor: ita vos diligo, & tamẽ tribulationibus vos
expono. Hinc Paul. fatetur, Omnes qui volũt pie viuere in Chriſto, perſecutionẽ patiẽtur. ❡Sed præ- Iohan.15.
inductis obiici poteſt, quia peccatis propriis in hac vita puniri, meritoriũ eſſe videtur, cũ nõ puniat deus
bis in idipſum, vt ſecundũ antiquã tranſlationẽ habetur apud Naum prophetã, vbi noſtra habet tranſla Tim.5.
tio, Non cõſurget duplex tribulatio. Alioquin pœnitẽtia, ſeu emendatio in cõfeſsione iniuncta, nõ eſſet
ſatisfactoria, ac meritoria, cum tamen omne quod ex charitate quis agit ac ſuſtinet, meritoriũ aſſeratur.
Reſpondetur, ꝙ ſecundum rigorẽ iuſtitiæ pati debitam pœnã pro propria culpa, nõ eſt meritorium, ha
bẽdo reſpectũ ad cohabitudinẽ pœnæ & culpæ inter ſe. Veruntamẽ in quantũ quis pœnã illam pro ſuis
culpis, ſponte ex charitate cum cõtritione acceperat, ac ſuffert ad dei honorẽ, in illatæ ei iniuriæ recom
penſam, meritoriũ perhibetur, Cum itaq; tã acceptum ſit deo iniurias abſq; propria culpa æquanimiter
ferre, merito obediendum eſt etiam dyſcolis dominis, cum timore, quanuis nõnunquam moleſti & iniu
rioſi ſint ſuis miniſtris. ❡Deniq; triplex eſt patiẽtię gradus. Primus, pro propriis culpis correptiones &
correctiones patienter ſufferre. Sicut religioſi interdũ à ſuis patribus corripiuntur, vt probentur, exer-
ceantur, perfectiq; fiant. Secundus, abſque propria culpa pati libenter aduerſa: non tamen pro iuſtitia.
Tertius, abſque propria culpa pro iuſtitia ea æquanimiter tolerare. Primus gradus eſt bonus, ſecundus
B melior, tertius optimus & perfectus. Cõſequẽter exẽplo Chriſti docet beatiſsimus Petrus patientiã ple-
nam, & beneficia Chriſti cõmemorat [QVIA & Chriſtus paſſus eſt pro nobis]. i. pro noſtra ſalute pro
noſtris peccatis delendis, pro gratia ultiplici nobis promerẽda, pro gloria nobis impatienda. Propter
quod ait apud Iohannẽ, Animã meã pono pro ouibus meis. Et per Eſaiã loquitur deus pater, Propter Iohan.10.
ſcelus populi mei percuſsi eum [VOBIS relinquens exẽplum, vt ſequamini veſtigia eius]. i. eius intuitu Eſa.53.
& amore ſuſtineatis libẽter aduerſa, quoniam ſerui & mẽbra ſuo capiti ac domino debent ſe cõformare.
Propter quod ipſemet ait, Qui vult venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucẽ ſuã quotidie, & Luc.6.
ſequatur me. Et rurſus, Qui non baiulat crucẽ ſuã & ſequitur me, non eſt me dignus. Hinc ait Iohannes
Apoſtolus, Qui ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, & ipſe ambulare. Cum dixiſſet 1.Iohan.2.
ſanctus Petrus, Chriſtus paſſus eſt pro vobis, cur adiecit vobis, & non potius nobis: niſi forſitan vt ex-
hortatio ſua cordibus eorum quibus ſcripſit, fortius inculcaretur. [QVI peccatum non fecit, nec inuen-
tus eſt dolus in ore eius] Hoc idem apud Eſa. ſcriptum eſt. Fuit enim deus & homo omniũque ſaluator. Eſa.53.
Idcirco nequaquã decuit, culpam eſſe in eo. Fuitque eius humanitas ab incarnationis exordio perfectiſ-
ſime confirmata in bono. [QVI cum malediceretur] à Iudæis dicẽtibus, Blaſphemauit, reus eſt mortis.
&, Crucifigatur [NON maledicebat eis, cum pateretur non comminabatur] imo pro crucifixoribus ſuis Luc.23.
C orauit, & tanquam agnus coram tondente obmutuit [TRADEBAT autem iudicanti ſe iniuſte]. i. Pila-
to, qui ipſum iniuſte adiudicauit morti diriſsimę, permiſit ſe tradi à Iudæis. Imo & ſponte ac libẽtiſsime
iuit ad ipſum ex ardentiſsima charitate & obedientia ſumma, qua pro nobis pati optauit, prout deus pa
ter diſpoſuit. Ideo loquitur Eſaias, Tradidit in mortẽ animam ſuã. Et ipſemet loquitur, Nemo tollit ani Eſa.53.
mam meam à me, ſed ego pono eam [QVI peccata noſtra ipſe pertulit in corpore ſuo ſuper lignum]. i. Iohan.10.
pœnam amariſsimã pro noſtris peccatis in cruce ſuſtinuit, in proprio corpore immaculatiſsimo, tener-
rime ac nobiliſsime cõplexionato, ideoq; maxime perceptiuo doloris & ſumme paſsiuo. Hoc eſt quod
loquitur Eſaias, Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit: & deus poſuit in eo Eſa.53.
iniquitatem omnium noſtrum [VT peccatis mortui]. i. à vitiis expurgati [IVSTITIAE viuamus] id
eſt, virtuoſis actibus ſimus intenti ac ſubditi. Et Chriſto, qui eſt iuſtitia vera, in omnibus obſequamur.
Ipſe enim factus eſt nobis à deo iuſtitia, & ſanctificatio & redemptio, vt aſſerit Paul. De quo & per 1.Cor.1.
Eſaiam loquitur dominus, Prope eſt iuſtitia mea vt reueletur [CVIVS liuore ſanati ſumus] à vitiis, quę Eſa.56.
ſunt animarum infirmitates. [ERATIS enim aliquando ſicut oues errantes] ſcilicet ante conuerſionem
veſtram ad Chriſtũ. Omnia verba iſta quaſi ex Eſaia ſumpta ſunt, vbi & legitur, Omnes nos quaſi oues Eſa.53.
errauimus, vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit. Pſalmiſta quoque, Errani (inquit) ſicut ouis quæ periit Pſal.112.
[SED conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & epiſcopum animarum veſtrarum]. i. ad Chriſtum qui multi-
plici alimento animas veſtras alit ac roborat, videlicet proprio corpore & ſanguine, pane bonæ opera-
D tionis, pane lachrimarum & compunctionis, refectione contemplationis, dulcedine internę conſolatio
nis. Qui etiam epiſcopus animarum vocatur, id eſt, earũ ſaluti intentus, ſeu ſuperin tẽtor ſalutis eorum.
Epiſcopus quippe ſuperintendens interpretatur. ab epi, quod eſt ſupra, & ſcopos intẽtio. Alia litera ha- Luc.1.
bet ad paſtorem & viſitatorem animarum veſtrarum. Nam Chriſtus viſitauit nos oriẽs ex alto. Qui & Rom.7.
quotidie viſitat animas electorum luce gratiæ ac miſerationum ſuarum. Ipſe quoque Saluator eſt rex & Hebr.4.
pontifex noſter, aduocatus interpellãs pro nobis. De quo ad Hebræos fertur, Chriſtus eo quod maneat
inæternum, ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare poteſt in perpetuum, accedens per ſemet-
ipſum ad deum, ſemper viuens ad interpellandum pro nobis.

❡EXPOSITIO III CAP. [SIMILITER & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis.] ARTIC. VI.

POST inſtructionem dominorum, & ſeruorum, iam informantur coniugati [SI- 1.Cor.8.
MILITER & mulieres ſubditæ ſint viris ſuis] Vir enim (vt aſſerit Paulus) caput
eſt mulieris. Idcirco ſpectat ad virũ regere mulierem. In rebus domeſticis, & in re
gimine domus, ac diſpenſatione poſſeſsionum eſt vir principalis. Nã & natura-
liter, atq; vt plurimum, viri ſunt mulieribus prudentiores, conſtantiores & for-
tiores in ratione. Mulieres autem plerunque molles ſunt & mente inſtabiles, ac Geneſ.3.
inopes in conſulendo. Vnde in Geneſi dictũ eſt mulieri, Sub viri poteſtate eris,
& ipſe dominabitur tui. Veruntamen ſubiectio vxoris ſub marito non eſt penitus

talis,qualis ſerui ſub domino ſuo,ſed inter talem ſubiectionē & æqualitatem medio modo ſe habet, vt E
etiā docet Philoſophus. In quibuſdā nanq; æquales ſunt,præſertim ad debiti petitionem & redditionē.
Geneſ.2. Propter quod deus in exordio fecit mulierem non de capite aut pede viri, ſed de latere eius, vt eam habeat pro ſocia,& iuxta ſe collocaret in lecto & menſa. Hinc fœminæ ſine virorū conſenſu non poſſunt magnas eleemoſynas facere,aut multum abſtinere & vouere vel peregrinari. Debent ergo viris ſuis eſſe ſubiectæ in licitis & honeſtis,prout ius matrimonij exigit,quantum ad ea in quibus ſuperioritas viri ſuper ſuam coniugem ſe extendit,puta in pertinentibus ad regimen domus. ¶Deniq; ſubditur ratio huius ſubiectionis,vtputa fructus inde proueniēs.[VT ſi qui non credunt verbo]id eſt,ſi aliqui viri verbo euangelicæ prędicationis non credunt,nec per prædicationē conuerti poſſunt [PER mulierum conuerſationem ſine verbo lucrifiant].i.per virtuoſam ſuarum vxorum vitam,ſine prædicatione, conuertātur ad Chriſtum [CONSIDERANTES in timore ſanctā conuerſationem veſtrā].i.viri penſantes ſanctā vitam veſtrā,quam in dei timore filiali habetis,ô mulieres. Sicq; ex cōſideratione virtuoſæ cōuerſationis perpendant veritatē fidei Chriſtianæ,ac puritatē euangelicæ legis. Quoniā ſicut operatio arguit for-
Simile de fide. mā,ſic conuerſatio fidē ac legem. Poſſent hic aliqui introduci de cohabitatione coniugatorum diſparis cultus,an licita ſit. Ad quod ex dictis doctorū eſt reſpōdēdum,ꝙ diſpar cultus impedit matrimoniū,ita quod impedit contrahendū,dirimitq; contractū. Qui autē in infidelitate pariter cōtraxerunt, ita quod tempore contractus cōiugalis ambo infideles fuerunt,in eccleſia primitiua ſimul habitare permittebantur quāuis alter eorū,vir aut mulier,conuertebatur ad Chriſtum. Et hoc ex ſpe alliciēdi cōparē ad fidei F
veritatem,dūmodo infidelis cōpar ſeu coniunx ſine blaſphemia Chriſti voluit cōmanere. Tamē fidelis coniunx non fuit præcepto aſtricta ad cōmanendum,ſed fuit conſiliū,præſertim q̄diu fuit ſpes de cōparis conuerſione. Si vero infidelis aſſeruit ſe velle conuerti,non licuit fideli coniugi contoralem infidelē relinquere intra tempus determinatū. Nunc autem obduratis Iudęis atq; gentilibus, ſacri canones prohibent cohabitationē coniugum diſparis cultus,præſertim dum non eſt certitudo nec ſpes multum probabilis de infidelis cōtoralis conuerſione. Si autē eſſet certitudo aut ſpes multum probabilis, poſſent ſu-
1.Cor.7. ſtineri ſimul ad aliquantulū tempus. De hac re ſcribit ad Cor. Paulus multa,inter cætera dicens, *Si quis frater*(id eſt,Chriſtianus) *vxorem habet infidelē,& hæc cōſentit habitare cū illo,nō dimittat illam. Et ſi quæ mulier*(ſupple fidelis) *virum habet infidelem,& hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum. Sanctificatus eſt enim*(id eſt,ad fidem cōuerſus) *vir infidelis per mulierē fidelē. Et ſanctificata eſt mulier infidelis*(id eſt,conuerſa) *per fidelē* [QVARVM ſit non extrinſecus capillatura].i.crinium compoſitio,ſeu conuolutio aut circūligatio foris apparēs ad oculum. Cum hoc ſit pompæ & curioſitatis indicium,ac libidinis prouocatiuum [AVT circundatio auri].i.decoratio ex auro,argento aut margaritis. Quæ humilitati & ſimplicitati Chriſtianæ religionis non cōſonat. Quia vt ſanctus ait Baſilius, Quicquid in talibus ad neceſsitatem vel vtilitatem non attinet,vanum ſuperfluumq; cenſetur. Ideo ſubditur G
[AVT indumenti veſtimentorum cultus].i.mulieres non habeant cultum,hoc eſt, immoderatum ornatum indumenti,id eſt,tegumenti veſtimentorū quæ induunt. ¶Circa hoc venerabilis Beda allegat ver-
Ciprianus. ba ſancti Cipriani dicentis, Serico & purpura indutę,Chriſtum induere non poſſunt. Auro & margaritis & monilibus decoratæ,ornamenta cordis & pectoris perdiderunt. Quod ſi beatus Petrus mulieres admonet coercēdas,atq; ad eccleſiaſticam diſciplinam religioſa obſeruatione moderandas,quę excuſare cultus ſuos ſolent per ſuos maritos,quāto plus id obſeruare virginem fas eſt,cui nulla ornatus ſui cōpetit venia,nec deriuari in alterum poſsit mendacium culpæ, ſed ſola ipſa remaneat in crimine? [SED
2.Cor.4. qui abſcōditus eſt cordis homo].i.homo interior, videlicet anima rationalis. Vnde & Paulus fatetur, Licet is qui foris eſt,noſter homo corrumpatur:tamen is qui intus eſt,renouatur de die in diem. Hic inquā homo interior,ornetur [IN incorruptibilitate quieti & modeſti ſpiritus].i.in parte ſua ſuperiori, videlicet intellectuali,quę incorruptibilis eſt atq; perpetua: ita vt mens ſpiritaliter pura & integra ſit,atq; per fidem,ſpem,& charitatem virgo & ſponſa ſit Chriſti. Virginitas ſiquidem mentis poteſt quotidie recuperari: vt quæ adultera fuit diaboli per peccata,ſponſa fiat dei per virtutes & dona, quæ faciunt animā ſpiritalē incorruptam,virginalē & integrā. De qua incorruptione ſcriptum eſt, Incorruptio facit proxi-
Sapien.6. mum eſſe deo [QVI] ſpiritus rationalis [IN conſpectu dei eſt locuples].i.vere & ſpiritaliter diues,quando prætacto modo virtutibus earumq; actibus perornatur. Veræ nanque diuitię hominis ſunt,gratia,ſa- H
pientia, virtutes,dona & actus copioſi procedentes ex illis. Quæ diuitiæ homini inuito auferri non va-
1.Cor.1. lent. Vnde Corinthijs loquitur Paulus, In omnibus diuites facti eſtis in Chriſto,& in omni verbo, & in omni ſapientia. Hinc aliter diuiti (puta homini virtuoſo)dicitur in Apocalypſi, *Scio tribulationem*
Apocal.2. *& paupertatem tuā,ſed diues es.* Similiter ad Corint. habetur, Altiſsima paupertas eorum abundauit in
2.Cor.1. diuitias ſimplicitatis eorum. Econtrario homini defectuoſo rurſus in Apocal. dicitur, Dicis quia diues
Apoc.3. ſum,& nullius egeo: & neſcis,quia tu es miſer & miſerabilis, pauper,cæcus,& nudus.

¶Porrò ſpiritus hominis rationalis,ſeu animus,eſt quietus,quando tumultu caret paſsionum ac ſtrepitu vitiorum, vtpote virtutibus moralibus decoratus ac reformatus. Dicitur quoq; quietus,in quantum eſt diuinorum contemplatiuus,atque in deo fixus ac ſtabilis. Nam vita contēplatiua vocatur vita quieta & ſecreta. ¶Dicitur item modeſtus,quando in actibus ſuis diſcretionem obſeruat,& moderate ſe ha-
1.Cor.4. bet, quemadmodum admonet Paulus, Omnia(inquiens) decenter, & ſecundum ordinem fiant in vo-
Philip.4. bis. Qui iterum exhortatur, Modeſtia veſtra nota ſit omnibus. Denique hanc ipſam principis Apoſto-
1.Tim.2. lorum doctrinam ponit & vas electionis, cum ait ad Timotheum, Volo mulieres eſſe in habitu ordinato(id eſt,humili & decenti) cum verecundia & ſobrietate: ornantes ſe,non in tortis crinibus aut auro aut margaritis, vel veſte precioſa: ſed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bo-
Pythago. na. Hinc & Pythagoras philoſophus dixit, Vera matronarum ornamenta pudicitiam eſſe, non

A veſtes. Præterea quàm deteſtanda ſint prętacta fœminarũ ac virginum decoramenta, conſtat ex eo quod
apud Eſaiam legitur, In die illa auferet deus ornamenta calceamentorum, & lunulas, & torques, & mo- Eſaiæ.3.
nilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſchelides, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, &
annulos, & gemmas in frõte pendentes, & mutatoria, & palliola, & ſpecula, & teriſtra. Et erit pro ſuaui
odore fœtor, & pro zona funiculus, & pro criſpante crine caluitium, & pro faſcia pectorali cilicium.
¶Circa præhabita quæritur, an mulieres mortaliter peccent in ornamentis præfatis & precioſis curio-
ſiſque veſtibus? Ad hoc reſpondet Albertus, Quædam mulieres ſe ornant exterius atque interius, & ex
cuſantur quatuor modis. Primo, ſi ornent ſe quatenus viros ſuos adulterio retrahant. Secundo, ſi ornent
ſe quatenus viris ſuis pręciſe complaceant. Tertio, ſi ornent ſe propter decentiam ſtatus maritorum ſuo
rum, ne viri ſui reputentur viliores. Quarto, ſi ornent ſe propter commune bonum, ſicut ornauit ſe Iu Iudith.10
dith, quatenus populum Iſraeliticum de manibus erueret Holofernis. Quædam vero mulieres ſe ornãt
interius, quarum magna eſt virtus & laus. Quædam autem ſe ornant ſolum exterius, quæ in præfatis or
namentis & veſtimentis non excuſantur à culpa. Quoniam negligunt ad quæ tenentur, nec ad debitum
finem referunt ſuos ornatus, atque carnaliter complacere & alios prouocare intendunt.
¶Inſuper ſecundum Albertum, in prædictis contingit peccare quinque modis. Primo in nimia precio-
ſitate, dicente Gregorio, Nemo putet in ſtudio precioſarum veſtium deeſſe peccatum. Secundo, in mol Greg.
B litie & ſuauitate, eò quod vita hominis debeat eſſe in pœnitẽtia & ploratu. Hinc veritas proteſtatur, Ec
ce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt. Tertio in nimia ſpecioſitate. Quarto, in nimia cu- Matt.11.
rioſitate. Propter quod in Eccl. inducitur, Auerte faciem tuam à muliere compta. Quinto, in ſuperfluita Eccl.9.
te. Propter quod ait beatiſsimus Iohannes Baptiſta, Qui habet duas tunicas, det non habenti. Poteſt au Lucæ.3.
tem addi & ſextus modus puta in exquiſita nouitate, cum per Sophon. dominus dicat, Viſitabo ſuper o- Sophon.
mnes, qui induti ſunt veſte peregrina. Imo ſunt & alii modi diuerſi, quibus peccatur in veſtibus, puta in
nimia longitudine, ſimiliter in nimia breuitate. Item in amplitudine immoderata, atque in cõſtrictione
valde arta: ſed & in coloribus exquiſitis aut mixtis ſeu variis, & in laciniis, aliiſque ſciſſuris ſeu fiſſuris.
¶Nec putandum, quod ſolis fœminis iſta prohibeantur, imo prohibentur & viris ac iuuenibus, etiam
magis quàm fœminis, quoniam in eis magis peccant, quàm mulieres aut virgines, quemadmodum in
cæteris: cum ſint fortiores in ratione quàm fœminæ: & plura à deo ſortiti ſint dona, quàm fœminæ: te-
neanturque fœminis eſſe in omnibus exemplares, tanquam caput earum. Idcirco vt ait Gregorius, Pen Greg.
ſate, quæ culpa ſit hoc viros appetere, à quo paſtor eccleſiæ curauit fœminas prohibere. Imo vniuerſali
ter omnibus Chriſtianis, vtriuſque ſexus, vitandæ ſunt omnes immoderatæ curioſitates, pompoſitates,
precioſitates, ſuperfluitates in ornamentis ac veſtibus: cum dicat Hieron. Si vir aut mulier ſe ornauerit, Hierony.
C & vultus hominum in ſe prouocauerit, quamuis nullum malum inde ſequatur: tamen æternum ſuppli-
cium patietur. Quia venenum propinauit, ſi fuiſſet qui biberet. Ex quo innoteſcit, quòd ſit mortale pec
catum. Nam & talis diſcrimini ſe committit, nec veretur quod ait Saluator, Væ homini, per quem ſcan
dalum venit. Non ergo quærat Chriſtianus veſtibus complacere, ſed moribus. Cum in Eccleſiaſt. ſcri-
ptum ſit, In veſtitu ne glorieris vnquam. Qui autem ſe ornant aut liniunt, intentione ac deſiderio com Matt.18.
placendi hominibus, aut quempiam prouocandi, animas ſuas diabolo offerunt. Spiritaliter ergo ornent Eccl.11.
ſe fœminæ decore virtutum. Nam ſubditur [SIC enim aliquando] vtpote tempore legis naturæ [ET ſan
ctę mulieres, ſperantes in domino] non in ornatu vaniſsimo, aut diuitiarum incerto [ORNABANT ſe]
ſed virtuoſis operibus [SVBIECTAE propriis viris,] iuxta ſenſum expoſitionis inductę [SICVT Sara
obediebat Abrahæ, dominum eum vocans] dicens, Poſtquam conſenui, & dominus meus vetulus eſt, Gen.18.
voluptati operam dabo [CVIVS eſtis filiæ] per imitationem virtutum: ideo ſequitur [BENEFACIEN
TES, & non timentes vllam perturbationem] id eſt, per vos orituram in domibus veſtris, eò quod paci
fice, virtuoſe & diſcrete, inſtar Saræ habeatis vos cum maritis veſtris ac cæteris. Vel, non immoderate
formidantes perturbationes, quæ ab aliis poterunt concitari. Nec tribulationes quæ vobis poſſunt in-
ferri: cum multæ ſint tribulationes iuſtorum: & omnes in Chriſto pie viuentes patiantur interdum per-
ſecutiones. Contra quas debemus clypeo patiẽtiæ ſemper eſſe armati. Si ergo in lege naturæ tam virtuo
D ſe habebant ſe fœminæ, multo magis in lege gratiæ ita habere ſe debent. Legitur quoque ſecundo Regũ 2.Reg.3.
quòd filiæ Dauid regis veſtibus vtebantur talaribus. Cõſequenter docet princeps apoſtolorum maritos
qualiter ad ſuas ſe habeant coniuges [VIRI ſimiliter]. i. virtuoſe [COHABITANTES ſecundum ſciẽ
tiam] id eſt, cum vxoribus demorantes diſcrete & circunſpecte, ne eos ſcandalizetis: quia ad malum pro
cliues ſunt [QVASI infirmiori vaſculo muliebri] id eſt mulieribus veſtris, tanquam vaſculis naturaliter
fragilioribus, & imperfectioribus in donis naturæ, quàm ſunt viri. Nam & corpore ſunt communiter
viris debiliores propter mollitiem complexionis [IMPARTIENTES honorem] non ſolum quia eiuſ
dem ſecum ſunt ſpeciei, vtpote ad dei imaginem ſimilitudinemq; productæ: ſed etiam [TANQVAM cõ
hęredibus gratiæ vitæ] id eſt, participibus gratiæ vobis collatæ, & ad eandem beatitudinem ordinatis.
¶Ad eandẽ nanque fœlicitatem creati ſunt viri & fœminæ, eademq; gratiarũ chariſmata vtriſque ſunt Gen.1.
præſtita. Sed & honorãdæ ſunt fœminæ intuitu & amore virginis glorioſæ, ex qua deus verus incarnari
dignatus eſt. Sũt itaque cohęredes gratiæ vitæ, id eſt, gratiæ, per quam vere ſpiritaliter viuitur atque ad
vitam glorię peruenitur. Quanto itaque ſexus fœmineus fragilior verecundiorque conſiſtit, tanto à vi-
ris magis ſunt fœminæ honorandę: ſaluo tamen ordine diſciplinæ, & charitatiua correptione ſeruata.
Quia à viris ſunt inſtruẽdę, & dum excedunt corripiendę: à fœmineis quoque leuitatibus, & loquacita
tibus compeſcendę. Iſtud ſacratiſsimus Petrus inducit, docet, & præcipit: quoniam viri fœminas ſuas tẽ
pore procedente faciliter ſolent contemnere, dure affari, & quaſi ancillas tractare, quod peſsimum eſt.

Debent etiam viri vxoribus ſuis honorem impendere,eis moderate vtendo,& eas reuerenter ſolo mari E
tali affectu,ex cauſa rationabili accedendo nec impudice eas tangendo,aut cum eis turpiter laſciuiendo:
quæ omnia obſeruando,merentur frequenter copioſam bonamque ſobolem ex coniuge procreare. Ve-
Eccl.25. runtamen non debet maritus coniugi ſuæ nimiam contribuere libertatem, cum in Eccleſiaſtico ſcriptũ
ſit,Mulier ſi primatum habeat contraria eſt viro ſuo. Sic ergo ô coniugati vos ſimul habere debetis, tam
decenter,charitatiue,atque concorditer[VT non impediantur orationes veſtræ]id eſt,ne à deo iuſte de
Iohan.9. ſpiciantur,& ſuo priuentur effectu.Nã qui impie conuerſantur,exaudiri indigni ſunt: iuxta illud,Pecca
Prou.18. tores deus non audit.Sed ſi quis cultor eſt dei,& voluntatem eius facit,hunc exaudit. Salomon quoque
Lucæ.18. fatetur,Qui declinat aures ſuas ne audiat legem,oratio eius erit execrabilis. Vel non impediantur ora-
tiones,id eſt,ne ab actu orandi impediamini.Quia vt ait Saluator, Oportet ſemper orare,& non defi-
cere.Ab oratione aũt frequẽti,continua,& deuota,impedit hominẽ carnalium vocatio voluptatum: nõ
1.Cor.7. ſolum tempore commixtionis,ſed & poſtmodum vſque ad tempꝰ: eo quòd obtuſum,& grauem efficiat
ſenſum.Propter quod ſcribit Corinthiis Paulus,Nolite fraudare inuicem,niſi forte ex conſenſu ad tem
pus,vt vacetis orationi.Iam poſt ſpecialia documenta ad ſpeciales perſonas ſpectantia , introducit ſan-
Epiſtola. ctiſsimus Petrus generales doctrinas,ad vniuerſos fideles pertinẽtes [IN fide autem omnes vnanimes]
id eſt,in his quæ ſunt fidei Chriſtianæ eſtote concordes,acquieſcentes ſacræ ſcripturæ, ſecundum expo
ſitionem eccleſiæ.Fides nanque eſt totius ſpiritalis ſtructuræ ac vitæ fundamentum.Idcirco neceſſe eſt, F
Rom.12. vt fideles ſint in fide valde vnanimes,& conſtantes: ne modicus error in principio paulatim inualeſcat
2.Cor.1. & grandis fiat in fine.Ideo ad Romanos loquitur Paulus, Deus det vobis idipſum ſapere in alterutrum
ſecundum Ieſum Chriſtum,vt vnanimes vno ore honorificetis Deum.Et ad Corinthios,Idipſum dica
Iob.30. tis omnes,& non ſint in vobis ſchiſmata.Quod vero in aliquibus libris hic additur,In oratione eſtote:
2.Cor.11. non eſt de textu.[COMPATIENTES].i.mutuo condolentes, prout charitas exigit. Vnde ſanctus Iob
proteſtatur,Flebam ſuper eo qui afflictus erat: & compatiebatur anima mea pauperi. Paulus quoque,
Alter,inquit,alterius onera portate.Et rurſus, Quis infirmatur,& ego non infirmor? Quis ſcandaliza
tur,& ego non vror? Errantibus ergo & lapſis cordialiter compatiamur, orantes pro eis. Similiter in
quacunque tribulatione & anguſtia conſtitutis,tentatis,afflictis,oppreſsis,intime condoleamus. Et ſi-
cut incomparabiliter maius malum eſt culpa,quàm pœna: ſic multo plus compatiamur proximis pecca
to deiectis,quàm temporali pœna afflictis.Denique,ſicut corporale graue pondus ferens reuelatur,ſi al
ter ſecum onus ſupportet: ſic afflictus & miſer releuamen ſortitur,ſi alterum ſibi conſpicit condolere.
Ephe.4. Cumque,iuxta Pauli doctrinam,fideles ſint vnum myſticum corpus,cuius caput eſt Chriſtus,ita,quòd
ſumus inuicem membra,idcirco debemus inuicem compati,ſicut in corpore naturali vno membro pa-
tiente,alia compatiuntur [FRATERNITATIS amatores]id eſt, proximorum , ſeu boni communis, G
ſocialiſque vitæ dilectores ſynceri[MISERICORDES]id eſt, tam corporalia,quàm ſpiritalia miſeri-
Prou.21. cordiæ opera pro viribus exequentes. Quia,vt Salomon ait, Qui pronus eſt ad miſericordiam,benedi
Marci.5. cetur.Et Chriſtus,Beati(inquit)miſericordes: quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. Et denuo,
Lucæ.6. Eſtote miſericordes,ſicut & pater veſter cœleſtis miſericors eſt.Non igitur in alterius lapſu quis rideat
Prou.17. nec de aliorum diſſenſione quis gratuletur.Quia, vt ait ſcriptura , Qui in ruina lætatur alterius , non
Col.4. erit impunitus[MODESTI]id eſt,diſciplinati,exemplares,diſcreti,prout admonet Paulus , Honeſte
& in ſapientia ambulate ad eos,qui foris ſunt[HVMILES]vt ſitis parui & viles in oculis veſtris. Non
enim ſuperborum,ſed manſuetorum & humilium,vita,mens,oratio,placet deo.Et Chriſtus in Euan-
Iudith.9. gelio iubet,Diſcite à me,quia mitis ſum & humilis corde.[NON reddentes malum pro malo] id eſt,in
Matt.11. iuriæ opus pro illata iniuria[NEC maledictum pro maledicto]id eſt,verbum maledictorium pro verbo
maledico.Hoc eſt,non vindicetis voſipſos inordinate.Quamuis interdum ſecundum proceſſum & or-
dinẽ iuris ſit inferenda vindicta ex charitate & zelo iuſtitiæ,propter bonum commune, atque vt impii
refrenentur,& ne ſupplãtetur iuſtitia.Sed hoc non eſt reddere malũ pro malo,ſed potiꝰ bonũ pro malo.
Quandoque tamen laudabilius eſt pœnam& culpam propter deũ dimittere,quando videlicet hoc non
cedit in derogationem iuſtitiæ , nec aduerſatur paci communi , & forefactor ex hoc non fit ad peccan-
dum procliuior.[SED econtrario]ſitis[BENEDICENTES]maledicentibus vobis, id eſt , bonum eis
Matt.5. cupientes& deprecantes.Sicut dominus loquitur,Diligite inimicos veſtros,benefacite his,qui oderunt H
Lucæ.6. vos: & orate pro perſequentibus & calumniantibus vobis. Et alio loco,Benedicite maledicẽtibus.Hinc
Prou.10. in Prouerb.ſcriptum eſt,Ne dicas,reddam malum pro malo: expecta dominũ,& liberabit te. Et denuo
Prou.24. Salomon loquitur,Ne dicas quomodo fecit mihi,ſic faciam ei.Sed & in Leuit.præcipitur,Non quæras
Leuit.19. vltionem,nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum.Propterea Dauid dixit, Si reddidi retribuentibus mi
Pſalm.7. hi mala,decidam merito ab inimicis meis inanis.Itaque non inferre iniuriam alteri,bonum eſt: illatam
æquanimiter pati,melius: pro iniuria reddere gratiam,optimum.Ad quod nos Paulus hortans,Noli(in
Rom.12. quit)vinci à malo: ſed vince in bono malum.Quid ad hęc dicent,qui nec vnum verbum durum volunt
propter deum ſufferre,nec pro ſuis exceſsibus corripi,nec contenti ſunt pro malo malum rependere: ſed
pro modica forſitan iniuria,magnam retribuũt,aut retribuere cupiunt vltionem? Aduertant miſeri iſti
quàm longe diſtant à doctrina Chriſti,ſeque emendent[QVIA in hoc vocati eſtis]id eſt,idcirco ad le-
gem & fidem Chriſti eſtis perducti,quatenus iſta adimpleatis.Quæ niſi impleueritis,infidelibus dam-
nabiliores eritis.Ideo autem ad hæc implenda eſtis vocati[VT benedictionem hæreditate poſsideatis]
id eſt,à deo benedicamini in æternum,percipiendo ab eo dona gratiæ in præſenti, & munera gloriæ in
Ephe.1. futuro.Benedictio etenim Dei eſt collatio munerum eius,& multiplicatio eorundem . Vnde ad Ephe-
ſios Paulus fatetur,Deus benedixit nos omni benedictione ſpiritali in cœleſtibus in Chriſto Ieſu.Dein
Pſal.31. de confirmat iſta archiapoſt. teſtimonio prophetali. Ait quippe Pſalmiſta quantum ad ſenſum. [QVI

A enim vult vitam diligere]id eſt,qui voluntate imperatiua & efficaci diligit vitam gratiæ in hoc mundo
cupitque vitam beatam obtinere in cœlo[ET videre dies bonos]id eſt,æternitatis gloriam experiri.
¶Dies nanque dicuntur boni aut mali,ſicut & tempus propter ea quæ ſunt aut fiunt in eis.Ideo dies hu
ius vitæ dicuntur mali & tempus malum vocatur,propter mala culpæ & pœnæ,quibus repletur hæc vi
ta.Interdum tamen tempus bonum aſſerit(iuxta illud,Ecce nũc tempus acceptabile)propter dona gra-
tiæ dei in eo. Dies vero æternitatis in patria ſimpliciter boni & optimi ſunt:quia in eis nulla vnquam 2.Cor.6.
inuenitur admixtio pœnæ aut culpæ[COERCEAT linguam ſuam à malo]id eſt,ab omni verbo illici-
to,præſertim in verbis doloſis,quæ non ſolum loquenti,ſed aliis quoque nociua ſunt [ET labia eius ne
loquantur dolum]id eſt,labia ſua à doloſis reprimat verbis.Quia vt in Eſaia habetur,Fraudulenti vaſa
peſſima ſunt.Et Pſalmiſta,Virum,inquit,ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. Vitãda ſunt
ergo omnia verba iniqua,detractoria,mendoſa,pungitiua,deriſoria,vana,ſcurrilia,nociua,fraudulenta
iuramenta,periuria,falſa teſtimonia,imo & verba otioſa.De quibus reddenda eſt ratio in die nouiſsimo
Quando igitur magis de verbis præfatis,iniquis,mortalibus? Vnde loquitur Auguſt.Quomodo iraſce- Matt.12.
ris alteri,quando de te male loquitur:ita iraſcere tibi,quando de altero male loqueris.Itemque,Non a- Auguſt.
liud cor tegat,& aliud lingua proferat.Neceſſaria igitur ad ſalutem eſt refrenatio linguæ,Salomone di
cente,Qui cuſtodit os ſuum & linguam,cuſtodit ab anguſtiis animam ſuam.Qui autem inconſideratus
B eſt ad loquendum,ſentiet mala[DECLINET autem à malo]id eſt,peccata in opere vitet[ET faciat bo
num]implendo præcepta.Et iſtæ ſunt duæ quaſi integrales partes iuſtitiæ. Nam primo oportet à malo
recedere,deinde bonum accedere[INQVIRAT pacem]id eſt pacem pectoris nunc cum deo,& pacem
temporis cum proximo habere conetur[ET perſequatur eam]id eſt, eam perfecte ſequatur & conſeruet
quatenus per pacem pectoris ac temporis pertingat ad pacem æternitatis.Hinc loquitur Paulus, Obſe- 2.Cor.5.
cramus pro Chriſto,reconciliamini deo.Et rurſus,Si fieri poteſt,quod ex vobis eſt, cum omnibus ho- Rom.118.
minibus pacem habentes.Denique cum pax pectoris ſit tranquillitas ordinis,& quies mentis in deo:nõ
poteſt quis hanc pacem habere,niſi in primis declinet à vitiis.Quia vt loquitur Eſaias,Non eſt pax im Eſaiæ.48
piis.Secundo oportet bona peragere ex dilectione,cum promptitudine & delectatione. Propter quod Pſal.12.
ait Pſalm.Pax multa diligentibus legem tuam. Hæc etenim pax realiter eſt gaudium imperturbatum o-
perationi virtuoſæ annexum.Tertio neceſſe eſt,vt in homine ſit debita ſubiectio carnis ſub anima,ſen-
ſualitatis ſub ratione & voluntate,rationis quoque & voluntatis ſub deo, per obedientiam & obſeruan
tiam legis diuinæ.Hinc mali pacem iſtam non habent,quoniam ſaluti propriæ aduerſantur,& diſsidẽt
diſſentiuntque à ſeipſis,atque inordinatum cor habent.Quia ergo pax iſta difficulter acquiritur,facili-
terque amittitur:neceſſe eſt eam inquirere,& adeptam diligentiſsime cuſtodire. [QVIA oculi domini
C ſuper iuſtos]ideo aduerſa æquanimiter ſuſtinere,& dona ſtrenue debent implere, quia à ſummo iudice
indeſinenter aſpiciuntur,qui iuſtum eis aget iudicium.Et recte oculi dei ſuper iuſtos eſſe dicuntur: quia
vbi amor,ibi oculus.Idcirco ad rem dilectam dirigitur viſus.Iuſtos autem deus ſpecialiter diligit, cum
ſimilitudo amoris ſit ratio.Propter quod ait ſcriptura,Iuſtus dominus,& iuſtitias dilexit, æquitatem vi Pſal.10.
dit vultus eius. Hinc ſanctus Iob conteſtatur, Nonne deus conſiderat viam meam, & omnes greſſus Iob.31.
meos dinumerat?Et iuſto deus ait in Pſal.In via hac qua gradieris,firmabo ſuper te oculos meos. Porro Pſal.31.
oculi domini ſunt intellectus & ſapientia eius, [ET aures eius in preces eorum]id eſt,ad exaudiendum Eccl.25.
preces iuſtorum paratæ ſunt,dum orent ſalubriter & inſtanter.Idcirco in Eccleſi.ſcriptum eſt, Oratio
iuſti penetrat cœlos.In Prouerb.quoque,Longe eſt deus ab impiis,& orationes iuſtorum exaudiet.Iuſti Prou.13.
etenim ſunt amici dei.Amicorũ autem eſt,eadẽ velle & nolle[VVLTVS autem domini]id eſt,reſpectus
diuinæ iuſtitiæ eſt[SVPER facientes mala]& ſimiliter ſuper omittentes bona fieri iuſſa:quia eorum pec
cata vlciſci paratus eſt,niſi pœniteant. Vnde fertur in Pſalmo, Pones eos vt clibanum ignis in tempore Pſal.20.
vultus tui. Et alio in pſalmo,vbi præallegata verba conſcripta ſunt, ſemiuerſiculo huic adiicitur, Vt Pſal.33.
perdat de terra memoriam eorum.Memoria enim iuſti cum laudibus, nomen vero impiorum putreſcet. Prou.10.
Poſtremo prædictis conſonat illud Deuteronomii,Dominus deus tuus,eſt deus fortis & fidelis, cu- Deut.7.
ſtodiens pactum & miſericordiam diligentibus ſe, & iis qui cuſtodiunt præcepta eius,& reddens odien
D tibus ſe ſtatim,ita,vt diſperdat eos & vltra non differat,protinus eis reſtituens quod merentur.

¶Proſecutio expoſitionis huius Cap.ab eo loco[ET quis eſt qui vobis noceat.]

ARTICVLVS VII.

ABVNDAVIT in primitiua eccleſia Chriſtianorum perſecutio copioſa, ferox, aſsidua: idcirco conuerſi ad fidem indigebant confortatione & informatione ad patientiam. Et hoc nunc agit apoſtolorum digniſsimus vertex. [ET quis eſt qui vobis noceat, ſi boni æmulatores fueritis?] Tanquam dicat, Nullus vobis poteſt nocere, ſi æmulatores, hoc eſt, amatores ſeu imitatores eſtis boni, hoc eſt, dei ſeu Chriſti eſſentialiter boni. Vel boni, id eſt, virtutis. Nam qui huiuſmodi boni eſt æmulator, non deiicitur per aduerſa: ſed deo firmiter eſt inhærens. Idcirco tribulatio cooperatur ei in meritorum augmentum: & ſi lædatur in corpore, ſi ſpolietur ſubſtantia, ſi diffametur, non ei hæc nocent: ſed mirabiliter proſunt, ſi ea æquanimiter ferat. Quemadmodum ægro non nocet amara potio, ſectio, ſiue aduſtio. Ideo dictum eſt, Nulla nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Eis vero qui inferunt iſta iuſtis, maxime nocet horum illatio: cum peccent mortaliter. Vniuſcuiuſque ſiquidem malum in proprium redundat authorem. Et cui hæc nocent, ex propria impatientia, ira, ſeu alia culpa nocent. Ideo Eccleſiaſtici decimo dicitur,

Qui fodit foueam, incidet in eam: & qui diſsipat ſepem, mordebit eum coluber. ¶ Sed his obiici poteſt E Quoniam, vt videtur, impiiſsimi hæreſiarchæ valde nocuerunt multis bonis catholicis, quorum fidem peſtiferis perſuaſionibus euerterunt. Nonne ſacrilegus & damnatiſsimus Arrius totum pene orbem infecit? Vnde & Beda hic ait, Conſtat plurimos boni æmulatores læſos eſſe ab aliis, dum in veritatis, quam diligunt, cognitione male inſtructi ſunt. Quantos enim in deum catholice credere & recte in eccleſia viuere cupientes Arrii veſania, quantos Sabellii aliorumve hæreticorum nequitia neſcientes ſeduxit? Lege Iohannis Chryſoſtomi librum, quem ſcripſit de eo videlicet, Neminem poſſe lædi ab alio, niſi à ſemetipſo. Hæc Beda. Verum de iſto longa poſſet diſputatio induci. Sed breuitati ſtudendum eſt, & breuiter reſpondendum. Quod ſicut diabolus tentando inclinat, non compellit homines ad peccata, ipſi vero libere conſentiendo tentanti, ſeipſos præcipitant. ſic hæreſiarchæ potuerunt inclinare, non cogere ad errores: nec perſecutores, abſolute loquendo, cōpulerunt fideles ad ſacrificandum: ſed qui ſacrificauerunt ex pœnis inducti, ex propria infirmitate, & imperfectione, ceſſerunt & perierunt. Hinc ſubditur. [SED & ſi quid patimini propter iuſtitiam, beati] eſtis nunc in merito, & ſpe: beati futuri in præmio, & re: ſicut ait Saluator, Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnū cœlorum. Et rurſus loquens diffuſius, & iuſtos pleniſsime recreans ac conſolans, ait ibidem, Beati eſtis cum maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos mentientes propter me Gaudete in illa hora, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Patiendo nanque æquanimiter aſpera propter iuſtitiam, purgamur à culpis, implemur potioribus gratiæ donis Chriſto aſsimilamur, à futuris eripimur pœnis, propinquamus ad regnum, & gloriæ promeremur augmentum. Denique qui correptionem & correctionem pro ſuis peccatis gratanter ſuſcipiunt, vt in vita præſenti purgentur, ac deo complaceant, quamuis pro ſuis patiantur demeritis: tamen aliquo modo, puta finaliter, propter iuſtitiam pati dicuntur, & reputatur eis hoc ipſum ad meritum, ſuntque beati. Miſeri vero ſunt, & miſeri vehementer, qui corripi ac corrigi dedignantur. [TIMOREM autem] id eſt, cauſam timoris, videlicet crudelitatem & perſecutionem [EORVM] qui aduerſa infligunt [NE timueritis] immoderato timore, à virtutū conſtantia retrahente. Ideo ſubditur [VT nō conturbemini] id eſt, ne ordinationem rationis, tranquillitatemque mentis perdatis, & ita aliorum prauitate vincamini. Hinc iubet Saluator, Nolite timere eos, qui corpus occidunt. Et in Prou. habetur, Iuſtus quaſi leo confidens abſque terrore erit. Et in Eſaia, Quis tu, vt timeas ab hoīe mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnum areſcit? ¶ Veruntamen timor aduerſitatum & mortis, naturalis duntaxat, excuſatur à culpa, cum & chriſtus timuerit mortem, ex præuio rationis iudicio. Aliqui vero timent, ſe formidaturos tribulatione inſtante, qui quod euadere cupiunt, ante tempus aſſumunt: quibus conſulitur, vt dominum deprecentur, quaten' eos ab omni inordinato expurget pauore, cum Pſalmiſta orantes, A timore inimici eripe animam meā. G Non vt me non occidat inimicus, ſed vt non timeam occidentem inimicum. ¶ Conſiderent etiā, quàm ſalubre ſit pati aduerſa, quamque proficuum, & quàm breuis ſit omnis tribulatio vitæ præſentis, & quanta ſuſtinuerunt Chriſtus & ſancti. Ex quorum omnium intuitione conſtantes ac fortes, imo & læti, ſint in tribulationibus & tormentis [DOMINVM autem Chriſtum ſanctificate] id eſt magnifice honorate, firmiterque tenete, & ſanctum eſſe ſentite [IN cordibus veſtris] videlicet, in intellectu & voluntate, eum ſynceriter contemplando, feruide diligendo, & totis viribus honorando. Iuxta hunc ſenſum oramus aſſidue, Pater noſter qui es in cœlis, ſanctificetur nomen tuum. Et propheta hortatur, Magnificate dominum mecum. Per Ezechielem quoque dominus fatetur, Cum ſanctificatus fuero in vobis. Et Eſaias ait, Dominum exercituum ſanctificate. [PARATI ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt, fide & ſpe] id eſt, tam inſtructi & ſapientes in euangelica lege ſitis, vt iugiter prōpti ſitis ad dandam rationabilem reſponſionem, & cauſam vniuerſis à vobis quærentibus rationes fidei veſtræ ac ſpei. Cur ſcilicet tam incomprehenſibilia credatis, támque ſupernaturalem beatitudinem, & ſecreta ac inuiſibilia bona adipiſci ſperetis? ¶ Poteſt autem quis rationem fidei ac ſpei interrogare à Chriſtiano dupliciter. Primo fideliter. Secundo infideliter. Qui fideliter quærit, charitatiue informandus eſt & poteſt faciliter contentari. Qui vero infideliter ſciſcitatur, non ita faciliter contentatur: ſed opponit, & arguit, quouſque vincatur. Vtriſque tamen eædem rationes fidei ac ſpei ſunt aſsignandæ. Quod ſcilicet ita credimus & ſperamus, quoniam deus altiſsimus, omnipotens, verax, qui nec fallere poteſt nec falli, huic noſtræ fidei & ſpei teſtimonium perhibuit. Primo per Chriſtum. Deinde per ſanctos apoſtolos, H cæteróſque Chriſti diſcipulos & viros ſanctos. Imo per vtriuſq; ſexus perſonas innumerabiles, vſque in præſens, per innumera & præclara miracula ſoli omnipotentiæ ſuæ poſsibilia. Quæ partim in ſcripturis canonicis ſunt deſcripta, partim in chronicis, aliiſque hiſtoriis & legendis authenticis. Secundo, quoniam quicquid de Chriſto credimus & ſperamus in euangelicæ legis ſcripturis, in veteris teſtamenti ſcripturis per Moſen, & beatos prophetas copioſe legimus prophetatum. Tertio, quia lex Chriſti eſt lex totius ſanctitatis, & honeſtatis, ac perfectionis. Quarto, per finalem iſtam Iudæorum relictionem probamus Chriſtum veniſſe. Quinto, oſtenditur veritas fidei per hoc, quod quanto aduerſarii & tyranni atrocius nitebantur fidem Chriſtianam prorſus extinguere, tanto plus creuit atq; inualuit. ¶ Ex quibus omnibus, multiſque aliis rationibus, ſufficienter & certe probatur, quod fidei noſtræ at ſpei deus ſit author ac teſtis: quāuis per ea fidei veritates ſupernaturales ita probari nō queant, vt cōprehendantur per rationē, certitudinéque euidentiæ habeat. Veruntamen fidē contra aduerſariorum diſputationē defendere, & eā diuerſis argumentationibus rationabiliter perſuadere ac declarare, non eſt omniū, ſed ſpecialiter eruditorum. Nec eſt præceptū, vt vnuſquiſque fidelis paratus ſit ad ſatisfaciendum quærentibus rationem fidei ac ſpei, cum multi ſint idiotæ, & penitus ſimplices: ſed iſtud eſt magis conſilium. Prælati tamen, & ſuperiores, atque doctores, ſeu prædicatores tenentur aliquo modo eſſe parati ad ſatisfa-

Beda.
Matth.5.
Eodem.
F
Matth.10.
Prou.18.
Eſa.51.
Matth.26.
Pſalm.63
Matth.6.
Pſal.33.
Ezec.29.
Eſaiæ.8.

A ctionem huiuſmodi. Cum apud Mal. dicatur, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirunt Malac.2.
de ore eius, quia angelus domini exercituū eſt. In primitiua quoque Eccleſia, præparatio & eruditio iſta
ad ſatisfactionem talem magis neceſſaria fuit, quàm nunc, quia tunc fideles, inter perfidos vndique mo-
rabantur, & ſæpe inde interrogabantur, etiam à tyrannis. Fuitque eis neceſſe fidem contra aduerſarios
eius defendere[SED cum modeſtia & timore] .i. poſtulantibus à vobis rationem fidei veſtræ ac ſpei reſ-
pondere modeſte.i. timorate, humiliter & decenter: ne interrogatores ſcandalizētur in vobis: & ſe deſpi
ci arbitrantes, contra fidem & eius profeſſores grauius accendantur. Hinc ad Rom. loquitur Paulus, In- Rom.14.
firmum in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Timot. quoque ſcribens, Noli (inquit) 2.Tim.2.
verbis contendere. Ad nihil enim vtile eſt, niſi ad ſubuerſionem audientium. Itemque, Seruum domini Eodem.
non oportet litigare: ſed patientem eſſe, & cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt. Denique cum
ea quæ fidei ſunt, ſint tam ſublimia, incomprehenſibiliſsima, ac profunda: non niſi cum caſto dei timo-
re de eis loqui, & diſputare debemus, ne forſitan dominum offendamus, irreuerenter, & preſumptuoſe
loquendo de ipſo, & myſteriis eius. Quia, vt in Prouer. aſſeritur, ſicut qui mel comedit multum, non eſt Prou.25.
ei bonum: ſic qui perſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à gloria. Propter quod & diuinus Dionyſius, Diony.
& Damaſcenus affirmant, Non eſt audendum aliquid dicere de ſupereſſentiali deitate præter ea, quæ
B nobis ſunt in ſacris eloquiis tradita[CONSCIENTIAM habentes bonam] ita vt vobis non ſitis con-
ſcii de aliqua ſimulatione, nequitia, aut culpa occulta. Quemadmodum ad Corinth. aſſerit Paulus, Glo 2.Cor.1.
ria noſtra hęc eſt, teſtimoniū conſciētiæ noſtræ, quòd in ſimplicitate & ſynceritate dei, non in ſapientia
carnali conuerſati ſumus in hoc mundo. [VT in eo quod detrahunt de vobis confundantur, quia calum
niantur veſtram bonam conuerſationem].i. detractores veſtri, vobis incaute obloquentes, ex veſtra, ra-
tionabili reſponſione, quam eis aſsignatis de fide & ſpe veſtra, atque ex ſancta vita veſtra, confundantur
ipſa euidentia veritatis ac virtutis conuicti. Aut etiam tandem conuerſi. Vel, confundantur in die iudicii
quando iuſti ſtabunt in magna conſtantia aduerſus perſecutores, irriſores, detractoresq́; ſuos. Vnde per Sapien.5.
Hiere. ait vir iuſtus, Confundantur, qui perſequuntur me: & non confundar ego. Paueant illi, & non pa Hier.17.
ueam ego. Induc ſuper eos diem afflictionis. Hinc ad Titum habetur, Verbum ſanum ſit & irreprehen- Titum.2.
ſibile, vt is, qui ex aduerſo eſt, vereatur, nihil mali habens loqui de nobis. Hęc igitur agite cum bona cō-
ſcientia, nec ex timore perſecutionum omittite ea. [MELIVS eſt enim].i. magis laudabile, magiſque me-
ritorium [BENEFACIENTES (ſi velit volūtas dei) pati] aduerſa [QVAM malefacientes] hoc eſt, vir
tuoſius fuerit, vt abſque demerito veſtro, vtpote bene viuentes, ſuſtineatis aduerſa, quàm vt ea pro ve-
ſtris demeritis ſuſtineatis, vtpote male viuentes. ¶ Quemadmodum Iob & Tobias amplius commen- Iob.42.
dantur pro eo, quod tanta perpeſsi ſunt, non pro ſuis exceſsibus, ſed pro ſuæ exercitatione, & coronatio Iob.11.
C ne glorioſiori, atque vt aliis in exemplum patientiæ ponerentur, quàm Elimas magus & Ioram, qui pro Act.13.
ſuis criminibus ſunt plagati. ¶ Hac quoque authoritate, ſecundum Bedam, reprehenditur eorum ſtulti 3.Re.22.
tia, qui ęquanimiter ferunt correptionem & correctionem, quando culpabiles ſunt, ſi vero abſque culpa
ſua patiantur aduerſa aut arguuntur, ægre accipiunt: & qui hactenus videbantur innoxii, per propriam
iram, impatientiam, murmurationem ſe noxios reddunt. Porro quod virtuoſius ſit abſque proprio deme Epiſtola.
rito pati, probat exemplo Chriſti. [QVIA & Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt] ſicut ait in
pſal. Quæ non rapui, tunc exoluebam. Et Hieremias in Tren. teſtatur, Spiritus oris noſtri Chriſtus do Pſal.68.
minus, captus eſt in peccatis noſtris. Mortuus ergo eſt pro peccatis noſtris tollendis, ſicut prædixit ſan-
ctiſsimus Iohan. Baptiſta, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. Crucifixus eſt enim, vt merito
ſuæ acerbiſsimę paſsionis, in quantum illam ex feruentiſsima charitate atque pleniſsima obedientia acce
ptauit ac pertulit, pro noſtris ſatisfaceret culpis, & copioſiſsimam in nobis gratiam plenámque beatitudi-
nem promereretur: iuxta illud ad Hebr. Sanguis Chriſti, qui ſemetipſum per ſpiritum ſanctū obtulit im Hebr.9.
maculatum deo, emūdabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti. Et Eodem.
rurſus, Semel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. Rectéque additur ſemel. Quia, vt Paulus Rom.6.
fatetur, Chriſtus reſurgēs ex mortuis, iā non moritur, mors illi vltra nō dominabitur. quod enim mor-
tuus eſt, peccato mortuus eſt ſemel. Itaque mortuus eſt pro nobis. [IVSTVS pro iniuſtis] videlicet ipſe
D ſanctus & innocens pro nobis trangreſſoribus [VT nos offerret deo] id eſt, ei reconciliaret, & ad cœle- Iohan.14.
ſtem introduceret patriam. Quemadmodum ipſe dixit, paſsione inſtante, Vado parare vobis locum: vt Matt.32.
vbi ſum ego, & vos ſitis. Chriſtus quippe eſt, qui fortem armatum puta diabolum ligauit, & ſpolia eius Marc.3.
diſtribuit, auferens ei quos ille decepit, & ad deum eos reducens. Atque in altum aſcendens captiuam Pſal.97.
duxit captiuitatem. Propter quod per Eſa. deus pater ait de homine Chriſto, In ſcientia ſua iuſtifica- Eſa.53.
bit ipſe ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Ideo diſpertiam ei plurimos, & fortium
diuidet ſpolia. Etenim ſpolia fortium erant peccatores, à dæmonibus victi & capti: quorum multos, o-
mnes ſcilicet electos Chriſtus ſua paſsione, non ſolum ſufficienter, ſed & efficienter ſaluauit. Hinc
ſcriptum eſt ad Epheſios quinto, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt exhibe-
ret ſibi glorioſam Eccleſiam, non habentem maculam neque rugam. Offerret inquam nos deo [MOR
TIFICATOS quidem carne] id eſt, à carnalibus deſideriis, & inquinamentis abſtractos, & ſpi-
ritaliter mortuos [VIVIFICATOS autem ſpiritu] id eſt, mente, viuentes in charitate & gratia.
Vel, viuificatos ſpiritu, id eſt, à ſpiritu ſancto, per dona gratiæ eius ſpiritaliter viuos effectos. ¶ Hanc e-
nim mortificationem viuificam merito paſsionis Chriſti à deo conſequimur, nec ſine ea finalem fructū
dominicę paſsionis, videlicet ęternā ſalutem, adipiſcemur. Qui enim ſunt Chriſti, carnem ſuam cum vi
tiis & concupiſcētiis crucifigunt, vt loquitur Paulus ad Gal. Qui denuo ad Corin. fatetur, Pro omnibus Galat.5.
mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt, iam non ſibi viuant: ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit. 2.Cor.5.
Itaque qui tribulationes & perſecutiones abſque ſuis demeritis ſibi illatas æquanimiter ferunt, Chriſto

A filii Noe,& tres eorum vxores [SALVAE facte ſunt].i.à periculo diluuii,ſcilicet ſubmerſione & morte [PER aquam].i.per hoc quòd aqua diluuii eleuauit arcã in altum ne mergerẽtur. Sumitur autem in ſcri pturis multoties pars pro toto. Sicut in pſalmo, Ad te omnis caro veniet. Et in Actis, Eramus oẽs animæ in naui ducentæ ſexaginta ſex [QVOD & vos nunc ſimilis formæ ſaluos facit baptiſma] Ordo verborum in conſtructione hic eſt, Quod, ſupple, dico, quia baptiſma ſimilis formę.i.ſacramentũ baptiſmatis Chriſti exiſtens ſimilis formæ.i,comparis modi cum aquis diluuii. Nam ſicut per aquam diluuii ſalui facti ſunt valde pauci, cõparatione eorum qui perierunt diluuio: ita electi qui per baptiſmũ ſaluantur perpauci ſunt, comparatione fidelium reproborum,& aliorũ incredulorum. Propterea ait Saluator, Arcta eſt via quæ ducit ad vitã,& pauci inueniunt eã. Et rurſus, Nolite, inquit, timere puſillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnũ. Rurſus, ſicut aqua diluuii eleuando arcã, ſaluauit exiſtentes in ea: ſic aqua baptiſmi ſaluat leuando ad cœlum. Itaq; baptiſma ſimilis formæ ſaluos vos facit.i. purgat à vitijs, atque ad alia ſacramenta deducit. Eſt enim primum inter ſacramenta ianua ad alia. [NON carnis diſpoſitio ſordium].i.corporalium fœditatum ſeu immunditiarum depoſitio non vos ſaluat, ſed ſpiritalis interiorq; ablutio. Ideo ſubditur [SED conſcientiæ bonæ interrogatio in deum].i.interrogatio quæ fit à baptizando adulto. Interrogatio, inquam, bonæ cõſcientiæ in deum.i.inquiſitio an habeat conſcientiã bonam in deo: ita vt non fictus accedat, ſed catholice credens,& boni propoſiti: hæc interrogatio ſaluat.i.per eam fit baptizandi ſaluatio. Aliter enim non conſequitur quis baptiſmi effectũ, ſi adultus exiſtat. Tunc enim ab ipſo fit interrogatio, perſonaliterq; reſpondet. Si autem ſit infans, patrinus reſpondet pro eo [PER reſurrectionem Ieſu Chriſti].i.an habet conſcientiam bonam in deo per reſurrectionem Ieſu Chriſti.i. per viuam & formatã fidem reſurrectionis Ieſu Chriſti, recte credendo in eum. Qui enim credit Chriſtum reſurrexiſſe à mortuis, alia eius myſteria facilius credere poteſt: ſicq; reſurrectio Chriſti valde ſpecialem habet difficultatem credendi. Ideo ſcriptum eſt Actuum quarto, Virtute magna reddebant Apoſtoli teſtimonium reſurrectionis Ieſu Chriſti domini noſtri [QVI eſt ad dexteram dei patris.] Iuxta illud Marci decimoſexto, Dominus Ieſus, poſtquã locutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum,& ſedet à dextris dei. ¶ Dicitur autẽ Chriſtus ad dei patris dexteram eſſe dupliciter. Primo, inquantum eſt deus, ſedet & regnat deo patri æqualis: ſed inquantum homo, dicitur ad patris dexteram reſidere.i.in potioribus eius bonis cõſiſtere: quia præ vniuerſis electis fruitur deitate ſublimiter,& omni fœlicitate impletus eſt, quantum capere poteſt natura creata [DEGLVTIENS mortem] quia in primis ſua benedicta paſsione ſibiipſi plenam corporis immortalitatem promeruit: deinde genus humanum à morte culpæ redemit, imo & à morte æternæ damnationis ſaluauit. Plenã quoq; animæ & corporis beatitudinem, quæ omnẽ mortalitatem excludit, promeruit nobis: quam virtute & merito Chriſti tandẽ ſortientur electi, puta in

C die iudicii: quãdo mortale hoc induerit immortalitatẽ,& iuxta quod loquitur Paulus, implebitur ſermo qui ſcriptus eſt, Abſorpta eſt mors in victoria. Hinc ſubditur [VT vitæ æternæ hæredes efficeremur].i. æternam ſalutem hæreditate conſequamur. Vnde per Oſeam prophetã decimotertio capitulo ait Saluator, De manu mortis liberabo eos, de morte redimam eos. Ero mors tua ô mors, ero morſus tuus inferne. [PROFECTVS in cœlum] in die aſcenſionis. Per quod nobis dedit fiduciam, præbuitq; exemplum beatificæ aſcẽſionis in cœlum cum corpore glorificato & anima obtinendæ in die iudicii: quãdo dicet, Venite benedicti patris mei, percipite regnum. [SVBIECTIS ſibi angelis, poteſtatibus,& virtutibus.] Quia ſuper omnium angelicorũ ordinum dignitatem, hierarchiã,& excellentiã eleuatus eſt Chriſtus in aſcenſione, ſecundum naturã aſſumptam. ¶ Quocirca ſciendũ, quod eo ipſo quo Chriſti humanitas in incarnatione verbi æterni vnita eſt verbo hypoſtatica vnione, videlicet ad perſonale & increatũ eſſe verbi aſſumpta in vnitate perſonæ, prælata eſt omni creaturæ,& toto vniuerſo dignior ſublimiorq; effecta. Tamen inquantum mortalitati & paſsibilitati fuit ſubiecta, erat quodammodo angelis ſanctis inferior. Sed quia ad immortalem vitã ſurrexit & ſuper omnes cœlos vſq; ad dexteram patris aſcendit, idcirco in aſcenſione dicuntur angeli & cæteri chori cœleſtes ei ſubiecti. Et exprimuntur hic tres chori angelici, ſeu tres ordines angelorum, per quos cæteri dantur intelligi. ¶ Quocirca penſandum quod glorioſiſsimus apoſtolici agminis vertex paulatim aſcendendo, primo exprimit angelos, deinde poteſtates,&

D tertio loco virtutes. Ex quo ſumitur argumentũ, quod virtutes pertineãt, ad ſecundum hierarchiam angelicam,& ſuper poteſtates exiſtant, prout diuinus Dionyſius à Paulo apoſtolo informatus edocuit. Quanquam Gregorius Bernardus ponant virtutes in infima hierarchia chorum ſupremum.

Act.27. Luc.12. 1.Cor.15. Eodem. Matth.25.

¶ EXPOSITIO IIII CAP. [CHRISTO igitur paſſo in carne.[ARTIC. VIII.

CVM in imitatione conuerſationis paſsioniſq; Chriſti tota noſtra conſiſtat perfectio, vbertim princeps Apoſtolorũ ad dominicæ paſsionis imitationẽ nos admonet, per aduerſitatum & tribulationum tolerantiã virtuoſam. Idcirco nunc loquitur [CHRISTO igitur paſſo in carne].i.quia Chriſtus in carne propria paſſus eſt, non in deitate ſua, quæ fuit impaſsibilis prorſus. Nec ſolũ in carne ſua patiebatur ſaluator, ſed in anima quoque. Habuitq; corporales & ſpiritales, exteriores & interiores dolores, ita, quod in omnibus exterioribus & interib. ſuis ſenſib. affligebatur: atq; in appetitu ſenſitiuo tam concupiſcibili quàm iraſcibili. Nam & timorem & triſtitiã habuit. Cœpit quippe cõtriſtari,& pauere,& tædere: dixitq;, Triſtis eſt anima mea vſq; ad mortẽ. Nec ſolũ in prædictis organicis viribus, ſed in potentiis quoq; ſuperioribus intellectiuis grauiter patiebantur, videlicet intellectu & voluntate. Quãuis enim anima eius, quantũ ad ſuperiores has vires, fuerat tẽpore paſsionis in gaudio beatificæ fruitionis, ita, quod nõ patiebantur in potẽtiis iſtis ad

Luc.22. Matth.14. Matt.26.

increatum obiectum relatis tamen in quantũ potentiæ illæ erant fundatæ in eſſentia animæ: & reſpectũ E
habebant ad obiectum creatum afflictiuũ, ſic erant in grandi afflictione, prout Thomas in prima parte
Summæ ſuæ hæc plenius docet. Imo, vt Bonauẽtura & alii bene deducunt, in Chriſto tẽpore paſsionis
dolor compaſsionis exceſsit paſsionis dolorem: ſicq; tota Chriſti humanitas vehementiſsime patieba-
tur, & tota natura humana in ipſo fuit in dolore ſummo ac maximo: quia tenerrimæ erat complexionis,
& ſumme perceptiua doloris: & erat maxime recens, viuax, nobilis, ac robuſta. Nec fuit tunc in ea à ſu-
perioribus viribus in inferiores redundantia, conſolatoria, doloris releuatiua. Merito ergo debemus cõ-
pati Chriſto, tantũ & tanta propter nos paſſo, & eius paſsioni nos conformare. Propter quod ſubditur,
[ET vos eadem cogitatione armamini].i. meditatione dominicæ paſsionis armate vos contra impugna
tionem delitiarum, ſeu concupiſcentiarum & vitiorum, & clypeo pœnitentiæ vos munite. Paſsionemq́;
Galat. 3. Chriſti ſequi proponite carnem veſtrã cum vitiis & concupiſcentiis crucifigendo [QVIA qui paſſus eſt
in carne, deſiit à peccatis.] Si deſinere accipiatur pro ceſſare ab actu præterito ſeu incœpto, certum eſt,
iſtud de Chriſto nõ poſſe exponi, eò quod nunquã peccauerit. Si autẽ deſinere accipiatur pro abſtinere,
poteſt de Chriſto intelligi. Nam ipſe Chiſtus in carne propter nos paſſus abſtinuit ſemper à culpis. Cõ-
muniter vero exponitur iſtud de imitatoribus dominicæ paſsionis, vt ſenſus, Quia qui paſſus eſt in car-
ne.i. tribulationes corporales patiẽter ſuſtinuit, & carnẽ ſuam affligendo per abſtinentias, ieiunia, diſci
1. Cor. 9. plinas, vigilias eã in animæ ſeruiturẽ redegit iuxta illud, Caſtigo corpus meũ, & in ſeruiturẽ redigo: de- F
ſiit à peccatis.i. à præteritis vitiis pœnituit, & emendauit, nec carnalibus inquinamentis ſe fœdat. Vnde
Cantic. 3. ſponſa in Canticis, Laui inquit) pedes meos: quomodo inquinabo illos [VT iam non hominum deſide
riis].i. de cætero non carnalibus & humanis inordinatis effectibus [SED voluntati dei].i. obſeruationi
diuinorũ præceptorum gloriã creatoris [QVOD reliquũ eſt in carne viuat tẽporis].i. reſiduum tempo-
ris vitæ præſentis in hac carne mortali viuat & obediat, hoc eſt, vos ipſi de cætero per omne tempus vitę
Matth. 6. veſtræ ſeruiatis obediatisq; deo. Tempus quippe dicitur agere vel pati, quod exiſtẽtes in tempore agunt
1. Mach. 12. aut patiuntur: ſicut in euãgelio ait Saluator, Craſtinus dies ſibiipſi erit ſolicitus. Et primo Machabeorũ
habetur, Videns Ionathas, quia tẽpus eum iuuat [SVFFICIT enim præteritũ tempus ad voluntatẽ gen
tiũ conſummandam].i. ſatis & pluſquã ſatis eſt, quod elapſis tẽporibus vixiſtis carnaliter, & irrationabi
lium hominũ voluntatibus acquieuiſtis. Idcirco de reliquo nũ ſolum à cõſuetis peccatis ceſſetis, ſed præ
teritorum quoq; temporũ negligentias recuperetis, & vitia deplorate, ſemperq́; fructuoſe viuatis [QVI
Eſaiæ. 5. ambulauerunt] ad interitum [IN luxuriis, deſideriis] irrefrenatis [VINOLENTIIS] i. aſsiduis & ſu-
perfluis vini potationibus quæ nõ ſolũ animę ſed & corpori maxime nocẽt, quibus dicitur apud Eſaiã,
Væ qui conſurgitis mane ad ebrietatẽ ſectandam, & potandũ vſq; ad veſperam [COMESSATIONI-
BVS, potationibus] quantũ ad aliorum poculorũ ſumptionem immoderatã [ET illicitis idolorum cul- G
tibus].i. idololatriis maxime vitioſis. Hęc nanq; & conſimilia ſcelera in gentibus regnauerunt. Prout in
Sapien. 4. libro Sapientiæ diffuſe conſcriptũ eſt: vbi inter cætera fertur, Omnia cõmixta ſunt, ſanguis, homicidiũ,
furtum & fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, periurium, tumultus, bonorũ domini immemoratio, ani
marũ inquinatio, inordinatio mœchæ & impudicitiæ [IN quibus nunc admirantur non cõcurrentibus
vobis in eandem luxuriæ confuſionem].i. dum vitia iſta exercent, mirantur quod vos qui olim fuiſtis ſo
Sapien. 2. cii eorum in talibus, nũc abſtrahitis vos ab eis [BLASPHEMANTES] Chriſtũ & fidem quam accepi
ſtis. Non enim cognoſcunt viã iuſtitiæ, ideo iuſtos reputãt fatuos. De talibus ſcriptum eſt per Sapientẽ,
Dixerunt impii, cogitantes non recte, Venite, fruamur bonis quæ ſunt: & vtamur creatura tanquã in iu
uentute celeriter, vino precioſo & vnguentis impleamus nos. Nullũ pratũ ſit, quod nõ pertranſeat luxu
ria noſtra. Deniq; multi ſunt Chriſtiani ita carnales & excæcati, vt mirentur ſi quis ad vitã clauſtralem
& pœnitentialem confugiat, & ipſorũ vitet conſortia. Admiratio quippe conſurgit ex hoc, quod inſolſ-
tus effectus conſpicitur, cuius cauſa ignoratur. Hi autem obtenebrati praui non ſciunt nec pẽſant, quid
1. Cor. 2. moueat iuſtos, & qualiter inſpirentur à deo. Propter quod ad Corinthios habetur, Animalis homo non
percipit ea, quæ ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illi, & nõ poteſt intelligere [QVI reddẽt].i. reddere
exigentur [RATIONEM ei qui paratus eſt iudicare viuos & mortuos] vtpote Chriſto de quo ſcriptũ
Act. 10. eſt, Ipſe eſt, qui cõſtitutus eſt à deo iudex viuorum, & mortuorũ. Siquidem pater omne iudiciũ dedit fi-
Iohan. 5. lio. Salomon quoq; proteſtatur, Cuncta quę fiunt adducet deus in iudicium pro omni creato, ſiue bonũ H
Eccl. 12. ſit ſiue malum [PROPTER hoc enim & mortuis euangelizatum eſt].i. exiſtentibus in peccatis & perfi-
Matth. 8. diis prędicata eſt lex Chriſti ab eius diſcipulis. De taliter mortuis ait in euãgelio Chriſtus, Dimitte mor
Luc 9. tuos ſepelire mortuos ſuos. Et Paulus, Vidua, inquit, quę in delitiis viuit, viuẽs mortua eſt. Et rurſus, Sur
1. Tim. 5. ge qui dormis, & exurge à mortuis [VT iudicentur quidem ſecundum homines in carne].i. ipſi mortui
Epheſ. 5. ſeu iniqui iam ad Chriſtum conuerſi, & impiorum cõſortia deuitantes, diiudicentur & reprobentur ab
ipſis carnalibus & excæcatis hominibus, ſecundũ hominum huius ſæculi ſenſum iudicantibus, quorum
iudicia ſunt peruerſa. Iſta tamen diiudicatio conuerſorum ab impiis eſt præter intentionẽ prædicantiũ,
& ex eorum prædicatone occaſionaliter ſequitur: ſicq; quod ait, vt, tenetur concomitanter, non cauſali
Pſalm. 50. ter. Sicut in Pſalmo, Tibi ſoli peccaui, &c. vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, &c. [VIVANT autẽ ſecun-
dum deum].i. in obſeruantia præceptorum [IN ſpiritu] i. recta mentis intentione, & ex charitatis affe-
Galat. 5. ctione, ad quod prædicatio directe ordinabatur. Vnde ad Galatas fertur, Spiritu ambulate, & deſideria
carnis nõ perficietis. Et merito ſic viuendũ eſt [OMNIVM enim finis appropinquabit].i. dies iudicii in-
ceſſabiliter appropinquat. Vel, omnium hominum finis, id eſt, mors indeſinenter propinquat. Cũ tota
hæc vita ſit quaſi curſus ad mortem. [ESTOTE itaq; prudentes] id eſt, diſcreti, circũſpecti, & prouidi.
Hebr. 10. Quia horrendum eſt, incidere in manus dei viuentis. Atq; in medio laqueorum & inuiſibilium hoſtiũ
omnis ferocitate, calliditate, inuidia repletorũ ambulatis: qui tam fortitudine, quàm experiẽtia & aſtutia

A nos valde excedunt,nec aliud machinãtur,niſi vt æterna fœlicitate,quã perdiderunt,nos ſpolient,infer
nalibusq́; nos ſecum inuoluant ſuppliciis.Idcirco oportet nos iugiter eſſe maxime cicũſpectos,timora-
tos,cuſtoditos,ſolicitos,prout in Deuteronomio S. Moſes exhortatur , Cuſtodi temetipſum & animã Deut.4.
tuam ſolicite,ne obliuiſcaris verborum domini:& ne excidãt de corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ. Sed
quia nõ ſufficit diligentia noſtra ſine cõtinua diuinæ ſubuẽtionis aſsiſtentia,recte ſubiungitur[ET vigi-
late in orationibus.[Quod duplieiter poteſt intelligi , & debet impleri.Primo,vt orãdo vigilemus.i.cũ
cordis vigili attentione oremus.Nõ enim corde hinc inde vagãte inuocãdus eſt deus, ſed animo recolle
cto,aduertente & cuſtodito,cũ omni reuerentia,humilitate,& ſancto timore.Propter quod in Eccleſia Eccl.18.
ſtico ſcriptum eſt,Ante orationẽ præpara animam tuã,& noli eſſe quaſi homo tentans deum.Secundo,
vt protrahamus vigilias in orando,non ſolũ in die,ſed nocturnis quoq; tẽporibus orationibus inſiſten
do.Iuxta illud in Pſalmo,Media nocte ſurgebam ad confitendũ tibi.Et rurſus,In die tribulationis meæ Pſal.118.
deũ exquiſiui manibus meis nocte contra eũ.Huius ſiquidem rei Chriſtus (cuius omnis actio noſtra eſt Pſalm.76.
inſtructio)nobis dedít exemplum,de quo ſcriptum eſt,Exiit Ieſus in montem ſolus orare,& erat perno Lucæ.6.
ctans in oratione dei.Hanc doctrinam etiã Chriſtus expreſsit apud Marcum loquens,Vigilate,neſcitis Marc.13.
enim quando dominus veniat,ſero,an media nocte,an gallicantu,an mane:ne cũ venerit repente,inue-
B niat vos dormientes.Videte,vigilate,& orate.Sed quoniã abſq; charitate nihil eſt meritorium,ſubditur
[ANTE omnia autẽ].i.potiſsime & in primis ante exercitia cũcta,[MVTVAM in vobiſmetipſis chari- Iohan.15.
tatem continuam habentes].i.charitatẽ fraternam indeſinentem, & quantũ poſsibile eſt,etiam actualẽ, Matth.22.
vt tam in interiores quàm exteriores charitatis actus aſsidue procedamus:cũ ſignum charitatis ſit execu
tio actus.Vnde & dominus ait,Hoc eſt præceptũ meum,vt diligatis inuicẽ,ſicut dilexit vos.Sed cũ pri
mum maximumq́; præceptũ ſit,vt deus toto corde ametur,quid eſt quod princeps apoſtolorum horta-
tur,vt ante omnia mutuo diligamus?Et reſpõdendum,quod eadem eſt charitas habitualis,qua deũ pro-
ximumq́; diligimus,eó quod deus ſit ratio proximos diligẽdi.Sicq; dilectio dei & proximi ſe mutuo cõ
plectuntur.Idcirco in eo quod ante omnia ad mutuã charitatẽ monemur,datur intelligi,vt ſuper omnia
& ante omnia deũ amemus,ſicq; ad fraternam charitatẽ ante omnia nos hortatur ſcriptura, in quãtum
iſta dilectio fraterna charitatẽ dei includit,ac præſupponit [QVIA charitas operit multitudinem pecca
torum].i.vniuerſa peccata ignis ſanctæ dilectionis conſumit & delet,non ſolum quantum ad culpã,ſed
etiam quantũ ad pœnam,in toto aut in parte,ſecundũ quod feruor amoris intẽſior fuerit ſiue remiſsior.
Propter quod Chriſtus dixit de beatiſsima Maria Magdalena,Dimiſſa ſunt ei peccata multa,quoniã di
lexit multũ.In Prouerb.quoq; Salomon ait,Vniuerſa delicta operit charitas. De huius autem verbi ex- Lucæ.7.
poſitione dicta ſunt plura ſuper illud Iacobi,Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ, ſalua Prou.10.
C bit animã eius à morte,& operit multitudinem peccatorũ [HOSPITALES inuicẽ]eſtote [SINE mur- Iacobi.5.
muratione].i.patienter,& gaudioſe,gratis & charitatiue vnus hoſpitet aliũ,& bene tractet eundẽ, Præ
ſertim autẽ religioſi peregrini & pauperes ſunt hoſpitãdi & taliter repauſandi.Iſtud nãq; eſt vnũ de ope
ribus miſericordiæ,quę ad Chriſtianos præcipue pertinẽt,& ad quę charitas mutua ſpecialiter obligat,
vt ſcilicet vnuſquiſq; faciat alteri,prout vult fieri ſibi.Vnde iſtud non obſeruãtibus Chriſtus in die iudi Matth.7.
cii eſt dicturus,Hoſpes fui,& nõ collegiſtis me.Hinc ad Hebręos dicitur,Charitas fraternitatis maneat Matth.25.
vobiſcũ, & hoſpitalitatẽ nolite obliuiſci. Et Eſaias,Egenos,inquit,vagosq́; induc in domũ tuã. Quod Hebr.16.
ſanctus Iob impleſſe ſe pãdit,Foris(inquiens)nõ manſit peregrinus.Oſtiũ meũ viatori patuit.Nec ſolũ Eſa.38.
hoſpitalitatẽ debet quilibet exercere,ſed cætera quoq; beneficia,ſibi à deo collata,proximis cõmunica- Iob.31.
re pro poſſe.Ideo ſequitur [VNVSQVISQVE ſicut accepit gratiã, in alterutrũ illã adminiſtrantes].i.
quilibet veſtrũ dona ſibi deſuper præſtita proximis ſuis pie & charitatiue diffundat,impẽdat,communi
cet:vt per ea fructificet deo,impleatq́; quod dominus ait,Negociamini dũ venio.Et ſic talenta ſibi tra-
dita virtuoſe multiplicet,& ita ſe habeat circa proximũ,quemadmodũ deus ſe habuit circa ipſum . Hoc
totum eſt,vt opera miſecordiæ,tam ſpiritalia quàm corporalia, proximis impendat vnuſquiſq; pro poſ Luc.19.
ſe.Cui ergo à deo collata eſt maior ſapientia,aut maior gratia exhortandi,aut maior virtutum perfectio
libẽter informet ac moneat alios,& eos conetur cõuertere.Propter quod ait ſcriptura,Sapientia abſcon Eccl.20.
D dita,& theſaurus occultus,quæ vtilitas in vtriſq; ? Vnde ad Coloſſenſes dicitur,Docentes & cõmonen Coloſ.3.
tes voſmetipſos in hymnis & pſalmis.In Apocalypſi quoq; ſcriptũ eſt,Qui audit dicat,Veni.Hæc ita- Apoc.22.
q; agite[SICVT boni diſpẽſatores multiformis gratiæ dei].i.amoroſi erogatores & cõmunicatores mul 1.Cor.12.
tipliciũ chariſmatũ aut donorũ ſpiritusſancti:quo vni datur ſermo ſapiẽtiæ,alteri ſermo ſciẽtiæ,alii gra
tia ſanitatum,alii diſcretio ſpirituũ,&c.prout ad Corinthios dicitur.Propter quod denuo loquitur Pau 1.Cor.7.
lus,Vnuſquiſq; proprium donũ habet à deo.Ad hanc cõmunicationem hortatur nos Salomon dicens, Prou.5.
Diriuentur fontes tui foras.Et Chriſtus,Luceat (inquit) lux veſtra corã hominibus.Eſt itaq; dei gratia Matth.5.
multiformis.i.varia ac diuerſa multipliciterq́; diſtincta.Et poteſt per gratiam dei hic intelligi,omne do
num gratis à deo impenſum,per quod vnus poteſt alteri aliquo modo prodeſſe.Specialiter tamẽ poteſt
hic locus exponi de donis gratiæ gratis datæ,quæ ad aliorum dantur vtilitatem.Specialiter quoq; admi
niſtratio ſeu communicatio iſta ad prælatos,prædicatores,doctoréſq; pertinet:vt cum Pſalmiſta dicere
valeant deo,Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde meo.Veritatem tuã & ſalutare tuũ dixi.Et illud Sa- Pſalm.39.
pientię,Non abſcondã à vobis ſacramenta dei,neq; cũ inuidia tabeſcente iter habebo:ſed dona dei cõ- Sapien.7.
munico vobis.[SI quis loquitur quaſi ſermones dei].i.nõ niſi de deo loquatur,ita vt ad minus verba ſua
ad dei referat gloriam & honorem,ſintque vtilia:iuxta ad Epheſios,Omnis ſermo malus ex ore veſtro Epheſ.4.
non procedat, ſed qui vtilis eſt ad ædificationem,vt det gratiã audienti.Vel, quaſi ſermones dei,id eſt,
Non aliud quis loquatur aut doceat quàm conſonũ eſt ſcripturis vel cõtinetur in eis.Propter quod Ti- 1.Tim.6.
motheo ſcripſit apoſtolus Paulus,Prophanas vocũ nouitates deuita.Vel,quaſi ſermones dei,id eſt,deo

aſcribat,quicquid boni aut ſalubriter dixerit.Nō enim ſufficienter ſumus cogitare aliquid ex nobis,qua B
ſi ex nobis:ſed ſufficientia noſtra ex deo eſt.Hinc ſcripiū eſt,In manu dei ſumus,& nos & ſermones no
ſtri[SI quis miniſtrat].i.bonū quodcunq; alteri exhibet,ſeu impendit [TANQVAM ex virtute,quā ad
miniſtrat deus].i.nō propria virtute,ſed virtute ſibi à deo collata, id ſe facere arbitretur:& omne bonū
quod habet,aut aliis impartitur,deo tanquā ſuperdigniſsimo fonti liberaliſsimoq; datori grata ac humi
Iohan.15. li mente attribuat. Cū dicat Saluator,Sine me nihil poteſtis facere.Et Paulus,Quid habes quod nō ac-
1.Cor.4. cepiſti?[VT in omnibus honorificetur].i.debito modo à vobis ac aliis honoretur [DEVS]trinitas[PER
Ieſum Chriſtum] dei & hominū mediatorem,hominē verum,[DOMINVM noſtrum]cuius virtute &
merito gratiarū chariſmata nobis deſuper infunduntur:hoc eſt,quod ait Saluator,Videant opera veſtra
bona,& glorificent patrem veſtrū,qui in cœlis eſt.Vas quoque electionis Corinthiis ſcribens, Omnia
(inquit) in gloriam dei facite.Et ad Coloſſenſes,Omne quodcūq; facitis,in verbo aut in opere,omnia
in nomine domini agite,gratias agentes deo.[CVI eſt gloria & imperiū in ſæcula ſæculorum, Amen.]
Heſter.13. De quo ait Apoſtolus Paul⁹,Regi ſęculorū immortali,inuiſibili,ſoli deo honor & gloria.Ipſe eſt enim
rex omnipotēs,in cuius ditione cuncta ſunt poſita . Eſt autē deo gloria.i.infinita lætitia,clara quoq; cū
laude notitia,& immenſa maieſtas. Præterea denuo redit archiapoſtolus ad exhortandum fideles,vt ha
beant inſuperabilem patientiā in aduerſis [CHARISSIMI nolite peregrinari].i.à fide fieri alieni,aut
à deo alienatos & exteros vos putare[IN feruore].i.perſecutionū impetu vehementi,ſeu furioſo.[QVI F
ad tentationē vobis fit].i.vobis ab incredulis ac peruerſis,deo permittēte , infligitur ad veſtri probatio-
Rom.8. nem & coronationē:quanuis impii alia intentione vos perſequantur,Sed deo diſponēte, omnia coope
Iacobi.1. rantur electis in bonū.De hoc dicta ſunt multa ſuper illud Iacobi,Beatus vir qui ſuffert tentationē:quo
niam cū probatus fuerit,&c.Itaque ex hac re nolite peregrinari.Vel (vt alia litera,qua vtitur Beda, ha
Iudith.8. bet (nolite mirari[QVASI noui aliquid vobis contingat] Iſtud enim nouū non eſt,ſed vt dixit Iudith,
Sapien.4. Omnes qui deo placuerunt per multas tribulationes tranſierunt fideles.Et Sapiens, Tanquā aurum in
Pſalm.33. fornace,probauit electos dominus.Pſalmiſta quoque , Multæ,inquit, tribulationes iuſtorum. Hoc eſt,
Prou.7. quod in Prouerbiis ſcribitur,Sicut igne probatur argentū,& aurum in camino: ita corda probat domi-
Beda. nus.Hinc ait venerabilis Beda,In eccleſia à protomartyre Abel,vſq; ad vltimum,qui in fine mundi na
Act.14. ſcetur electum, nūquā perſecutio deeſt.Imo vt electionis vas proteſtatur,per multas tribulationes opor
1.Cor.5. tet nos intrare in regnum dei. ❡Sed cū ſecundo ad Corinthios dicatur, Dum ſumus in corpore pere-
grinamur à domino quid eſt quod princeps nunc ait apoſtolorum,nolite peregrinari in feruore,&c.cū
feruor iſte non niſi in corpore iſto mortali eueniat?Ad hoc reſpondetur ex verbis Alberti,quod aliquis
dicitur peregrinari quatuor modis.Primo,propter diſtantiam loci. Et iſto modo in hoc ſæculo dicimur
peregrinari,quoniam multum diſtamus à cœlo empyreo, quod eſt locus & patria electorum . Hinc ait G
Pſal.119. propheta,Heu mihi,quia incolatus meus prolongatus eſt. Secūdo propter corporis huius corruptibili
1.Cor.5. tatem,& ſtatum mortalem ac corpulentum.Sicq; loquitur Paulus, Dum ſumus in corpore,peregrina-
mur à domino.Verius tamen intelligitur peregrinatio iſta propter ſpiritalē diſtantiam cognitionis hu-
ius imperfectæ à perfecta notitia dei,quā habent beati.Propter quod præallegatis verbis protinus addit
Apoſtolus, Per fidem enim ambulamus,non per ſpeciē.Tertio,propter temporis elongationē.Propter
Gen.47. quod in Geneſi ait Iacob patriarcha,Dies peregrinationes meæ ſuper terrā,centum triginta anni ſunt.
Quarto,propter carentiā gratiæ ac prouidentiæ dei.Et ſic nullus fidelis debet ſe reputare peregrinari à
deo propter tribulationes quas patitur,quaſi ob hoc ſit à deo relictus,& quaſi deus prouidentiam actuū
non habeat humanorum,quoniā iuſtos ab impiis tribulari permittit.Imo hoc ipſum eſt præcipuum ſi-
Zach.15. gnum ſuæ prouidentiæ,ac prædeſtinationis circa electos.Cum per Zachariam proteſtetur,Ducam eos
per ignem , & vram eos ſicut vritur argentum: & probabo eos,ſicut probatur aurū. Quidam hunc lo-
cum ita exponunt,Nolite peregrinari.i.ad alia loca vos transferre,in feruore,&c .i.ex timore perſecu-
Matth.20. tionum.Nam quanuis interdum liceat fugere,Chriſto dicēte, Cum perſecuti vos fuerint in vnā ciuita-
tem,fugite in aliam: tamen perfectius eſt manere,niſi ſit perſecutio certæ perſonæ,cuius fuga vtilior eſt
Eccleſiæ,quàm eius feſtinatum martyrium : & propter maius bonum Eccleſiæ , non ex mortis timore
2.Cor.11. ineat fugā:ſicut Paulus de Damaſco clam fugit. Sequitur [SED cōmunicātes Chriſti paſsionibus gau- H
dete].i.imitatione,intuitu & amore Chriſti propter vos paſsi,patiēdo aduerſa gaudete in domino,pro
pter multiplicem fructum vobis inde prouenientem.Imo potiſsime,quia hoc complacet deo in vobis,&
quia hoc dignum & iuſtum eſt,vt ſuo capiti membra aſsimilētur.Propter quod ait ipſe, Gaudete in illa
hora & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlo.Et Iacobus,Omne (inquit)gaudiū exiſti-
Matth.5. mate,cum in diuerſas tentationes incideritis [VT in reuelatione gloriæ eius].i.in aperta viſione excellē
Iacob.1. tiæ Chriſti[GAVDEATIS exultantes]id eſt,tam vehementer gaudētes interius. vt redundet illud gau
dium internum in corpus poſt reſurrectionem futurā.Propter quod ait Pſalmiſta, Satiabor,cum appa-
Pſalm.16. ruerit gloria tua.❡Præterea Chriſti paſsionibus,quas pro nobis ſuſtinuit,debemus variis modis cōmu
nicare.Primo,eas in noſtro corpore per imitationē aſsidue deferendo.Corpus propriū in operibus pœ
2.Cor.5. nitentiæ affligendo,ſeu aliis tribulationibus propter deū viriliter exponendo.Vnde ſecunda ad Corin
thios faſſus eſt Paulus,In omnibus tribulationem patimur,ſed nō anguſtiamur.Semper mortificationē
Epheſ.1. Ieſu in corpore noſtro circumferentes,vt & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Et ad Ephe
ſios, in omni (ait)fiducia magnificabitur Chriſtus in corpore meo,ſiue per vitā,ſiue per mortē. Secun
do,de eis gaudendo propter ſummos & multiplices fructus earū:quia per eas placatus eſt deus,& libe-
ratū eſt genus humanū à morte æterna,purgatum quoq; à morte peccati : & particeps factus eſt homo
gratiæ in præſenti,& gloriæ in futuro.Spirituq; maligni ſunt victi.Idcirco ad Galatas locutus eſt Pau-
Galat.6. lus,Mihi abſit gloriari,niſi in cruce domini mei Ieſu Chriſti.Tertio,de imitatione cruciformi earū læ-

A tando. Sicut apoſtoli ibant gaudentes à cõſpectu concilii, quoniã digni habiti ſunt pro nomine Ieſu cõtumeliã pati vt ſcribitur in Act. Quarto de merito paſsionis Christi & imitatione eiuſdẽ, beatitudinem expectando, quẽadmodum ſecũda ad Corinth. inducitur, Scitote quoniam ſicut ſocii paſsionũ eſtis, ſic eritis & cõſolationis. Secunda quoq; ad Timot. Si cõmortui ſumus & cõuiuemus. Si ſuſtinemus, & cõregnabimus. Quinto dominicã paſsionẽ quotidie cũ pia & intima cõpaſsione reminiſcendo: ſecundũ illud ad Hebræos, Recogitate eũ, qui talẽ ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſemetipſum contradictionẽ. Et in Trenis ſcriptũ eſt, Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea. Sexto, pro Chriſto martyrium ſuſtinẽdo: qui tamen modus cõprehendi poteſt ſub primo. Cũ ergo non ſit ſeruus maior domino ſuo, nõ renuamus exemplo Chriſti, & eius intuitu ac amore, tribulationibus exerceri, aduerſa pati, caſtigari ac corripi. Imo gaudeamus in talibus, ſicut in omnibus diuitiis. vt cũ Paulo dicere valeamus, Ego ſtigmata domini Ieſu in corpore meo porto. Et itẽ Chriſto cõfixus ſum cruci [SED etſi exprobramini] .i. per verba cõtumelioſa & iniurioſa vituperamini à perfidis & iniquis hominibus [IN nomine Chriſti] idcirco quia in Chriſtũ creditis, aut ſecundum eius doctrinam præceptaque viuitis (BEATI eritis] nunc in ſpe & merito, deinde in re & præmio: dũmodo æquanimiter ex charitate ſuſtineatis, & vſque in finem in bonis perſeueretis. Hoc eſt quod Chriſtus affirmat, Beati eritis, cũ vos oderint homines, & cũ ſeparauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen veſtrum tanquã malum, propter filiũ hominis.

Act. 5. 2. Cor. 1. 2. Tim. 2. Hebr. 12. Treno. 3. Iohan. 13. Luc. 6.

B Gaudete in illa hora. ecce enim merces veſtra multa eſt in cœlo. Hinc loquitur Auguſtinus, Socii contumeliæ, erũt & ſocii gloriæ. Idcirco nũc ſubditur, [QVONIAM quod eſt honoris gloriæ & virtutis dei] id eſt, honor quẽ deus retribuit iuſtis pro eorũ actibus virtuoſis. Nã honor debetur virtuti: & gloria ſeu beatitudo, quæ eorũ meritis correſpondet, inquantũ ex charitate procedunt: & virtus ſeu conſtantia aut fortitudo, qua deus ſuos in aduerſis confortat [ET qui eſt ſpiritus eius]. i ſpirituſſanctus, qui eſt ſpiritus Chriſti, ſicut & patris: quoniam à patre filio, tanquam ex vno fonte, atque eodem principio, eſt procedens: quemadmodũ filius ait de ſpirituſancto, Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. Paulus quoq; fatetur, Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius [SVPER vos requieſcit]. i. in cordibus veſtris eſt vnumquodq; iſtorum. Nam honor & gloria, quæ in patria pręſtabuntur electis fidelibus, ſunt modo in eis per inchoationem & ſpem ac meritum, & radicaliter atq; cauſaliter. Eſt item in eis formaliter virtus à deo infuſa, & dei cõfortatio gratioſa. Sed & ſpirituſſanctus in omni virtuoſo humili & quieto quieſcere perhibeatur, prout apud Eſaiam loquitur deus, Super quẽ requieſcet ſpiritus meus, niſi ſuper quietum & humilẽ? ¶ Poteſt & ita intelligi, quod eſt honoris gloriæ & virtutis. i quod deus reputat honorabile, glorioſum & virtuoſum, ſeu triũphale, videlicet ſi inuicta patiẽtia in aduerſis requieſcit in vobis. ¶ Requieſcit etiã ſpirituſſanctus ſuper electos & iuſtos, tanquã pius ſeſſor & ductor eorũ, dirigens eos

Iohan. 16. Rom. 8. Eſa. 66.

C quomodo vult. Iuxta illud, Iuſtũ deduxit dominus per vias rectas. Propter quod loquitur Pau. Quicũq; ſpiritu dei aguntur, hi filii ſunt dei [NEMO autẽ veſtrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus] id eſt, cõuitioſa verba in alium proferens, ſeu maledicens [AVT alienorũ appetitor]. i. res aliorũ auferre deſiderans. Hoc eſt, Nolite hæc & cõſimilia vitia perpetrare, nec per ea tẽporalem afflictionẽ & mortẽ mereri. Præſertim quia in primitiua eccleſia hoc fuiſſet valde derogatiuũ iuſtorum fideliũ, & cauſa deriſionis fidei Chriſtianæ à perfidis, blaſphemationiſq; Chriſti. Si tamen (quod abſit) quis vitia iſta cõmiſerit, debet debitã punitionẽ pro eis patienter ſufferre, vt in futuro miſericordiam conſequatur [SI autẽ vt Chriſtianus]. i. ſi patitur quia in Chriſtũ credit, & ei obedit [NON erubeſcat] cũ nõ ſit inhoneſtũ, ſeu erubeſcibile: ſed iuſtum & honore dignisſimũ taliter pati. Ideo ſubditur [GLORIFICET autem deum in iſto nomine]. i. deum collaudet, & ei regratietur quod ei conceſsit hanc gratiam, vt ſcilicet pro iuſtitia patiatur, & Chriſto ſic conformetur. Nam in Chriſtum credere, & bona agere, ac pro iuſtitia pati, dona ſunt dei. Prout ad Philippenſes aſſeritur, Vobis donatum eſt pro Chriſto, nõ ſolum vt credatis in eum, ſed etiam vt pro illo patiamini [QVONIAM tempus eſt vt incipiat iudicium à domo dei]. i. in ſæculo iſto electi & iuſti, qui ſuut vera & viua membra domus dei, puta eccleſiæ militantis, variis modis exercentur aduerſis, ſecundum ordinationẽ occulti iudicii dei, qui interdum per angelos ſanctos caſtigat electos, interdum permittit eos à prauis hominibus atq; dæmonibus flagellari, ſiue occidi, In primitiua quoq;

Sap. 16. Rom. 8. Phil. 1.

D Eccleſia tempus fuit perſecutionis grauiſsimæ Chriſtianorum, qui ab impiis morti adiudicabãtur quotidie & trucidabãtur. Propter quod ait Saluator, Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obſequiũ ſe præſtare deo. Et alibi, Ego (inquit) quos amo arguo & caſtigo. Per Ezechielem etiã loquitur dominus, A ſanctuario meo incipite percutere [SI autem primum à nobis]. i. ſi iuſti fideles electi in primis ita quotidie patiuntur aduerſa & diiudicantur ab impiis [QVIS fines eorum qui non credunt dei Euangelio?]. i. qualis & quanta erit incredulorum & reproborum damnatio, ſuper quos non eſt virga dei in vita præſenti, ſed eorũ vita eſt impunita nequitia, & lætantur cum malefecerint. Quaſi dicat, Valde dura erit illorum punitio in futuro: & quanto nunc diutius tolerantur, tanto tunc grauius damnabuntur. Vnde in Iohanne legitur, Qui non credit, iam iudicatus eſt, quia non credit in nomine vnigeniti filii dei. Hinc ſecũda ad Theſſalonicen. habetur, Gloriamur pro patientia veſtra in omnibus perſequutionibus, quas ſuſtinetis in exẽplum iuſti iudicii dei. Si tamẽ iuſtum eſt apud deũ, retribuere tribulationẽ his qui vos tribulant, in reuelatione domini Ieſu Chriſti de cœlo, cũ angelis in flamma ignis dantis vindictã his qui non obediunt Euangelio, qui pœnas dabunt in interitu ęternas à facie domini & gloria virtutis eius, cum venerit glorificari in ſanctis ſuis. ¶ Deniq; ex his ſumitur euidẽs argumentum veritatis fidei Chriſtianæ. Videmus enim homines peſsimos ſanitate & proſperitate vſq; ad ſenectutẽ potiri: homines vero timoratos, iuſtos ac deuotiſsimos omni tẽpore tribulationibus & aduerſitatibus exerceri. Si ergo non eſt vita poſt pręſentẽ alia, in qua fiat retributio iuſta, vbi eſt iuſtitia dei aut prouidentia eius? Hanc rationẽ tãgit Salomon in Eccl. vbi ait, Peccator ex eo quod cẽties peccat, & per

Iohan. 16. Apoc. 1. Iob. 21. Prou. 2. Iohan. 3. 1. Theſſ. 1 Eccl. 8.

patientiã ſuſtentatur. Ego cognoui, quod erit bonũ timentibus deum, qui quærunt faciẽ eius. De qua re E
Pſalm.72. ſubtiliſsime fatur diſputatq; pſalmiſta dicendo, Dixerunt, quomodo ſcit deus, & ſi eſt ſcientia in excel-
ſo? Ecce ipſi peccatores & abũdãtes in ſeculo. Deinde ſubdit in perſona viri iuſti fidelis, Et dixi, ergo ſi-
ne cauſa iuſtificaui cor meũ, & laui inter innocẽtes manus meas. Tanquã dicat, Si iniqui ſic proſperabũ
tur nec iudicabũtur à deo, ergo inaniter iuſte innocẽterq; vixi, Quod q̃ abſurdum ſit dicere, innuit ſub
dẽs, Si dicebã, narrabo ſic, ecce nationẽ filiorũ tuorũ reprobaui, &c. Et alia multa profunda addit de iſto
Matth.7. ibidem [ET ſi iuſtus vix ſaluabitur]. i. difficulter ad ſalutẽ pertinget finaliter: cũ arcta ſit via ſalutis, atq;
Act.14. per multas tribulationes oporteat nos ſaluari: difficile quoq; ſit perſeuerare vſq; in finẽ, hoſtiumq; eua
Matth.20. dere laqueos, & vincere tentationes, quæ & in extremis acrius ſæuiũt [IMPIVS]. i. infidelis [ET pecca-
tor]. i. malus Chriſtianus, [VBI parebũt]. i. quo modo à vultu dei & à rigore ſui iudicii ſe abſcõdere po
Matth.25. terunt? Parebunt vtiq; in iudicio à ſiniſtris, ſed in malũ ipſorũ: & mallent non apparere. Et ſtatim in la
cum proiicietur tartareum, vbi manebunt inæternũ abſconditi. ¶ Porro, vt aſſerit Beda, hanc ſententiã
Prou.11. princeps apoſtolorum ex prouerbijs Salomonis, ſecundũ antiquam tranſlationẽ, accepit. Pro quo ſan-
ctus Hieronymus trãſtulit, Si iuſtus in terra recipit, quãto magis impius & peccator? Hoc eſt ſi iuſtus in
præſenti via affligitur, quanto magis iniqui, qui hic non caſtigantur nec emendantur, poſt vitam hanc
damnabũtur. ¶ Veruntamen certũ eſt iuſtos vſq; in finẽ perſeuerantes ſaluari. Idcirco quod ait, ſi iuſtus
vix ſaluabitur, accipi poteſt per modũ hyperbolicæ locutionis, qua aliquid dicitur per exceſſum, ad de- F
Prou.21. ſignandum magnitudinẽ rei inſolitam. Sicq; per verba iſta inſinuatur, quàm difficile ſit hominẽ morta
lem ſaluari: non ex parte omnipotentis dei, in cuius manu ſunt omniũ corda: & quocũq; voluerit, vertit
ea abſq; omni difficultate ex parte ſua, cũ infinitę eius virtuti omnia ſint æque facilia: ſed ex humana fra
gilitate, & multitudine, ac magnitudine impugnationum atq; tentationum oritur difficultas. Et quãuis
deus in hominis ſaluatione præſupponit liberũ arbitrium, quod non cogitur: non tamen ex parte dei eſt
difficultas, vt aliqui ſomniant. Quoniã deus omnipotẽs ſuperfacile, quando vult, infundit gratiã quan-
dam, quę omnẽ cordis duritiam, obicemq; repellit ac tollit, vt ſanctus loquitur Auguſtinus, & Thomas
in Summa contra gentiles allegat. Cũ igitur iuſtus vix ſaluetur ob rigorẽ diuini iudicij, in quo quæ ho-
mini iuſta videntur, ſæpe iniuſta reperiuntur, cõgrue ſubditur [ITAQVE & hi, qui patiũtur ſecundum
voluntatẽ dei]. i. pro iuſtitia patiuntur aduerſa pie, æquanimiter & cõſtanter, ſecundum quod cõplacet
deo. Vel etiam correptiones & correctiones pro ſuis peccatis mõ libenter ſuſcipiunt [FIDELI creatori
commendant animas ſuas] i. ſeipſos deo humiliter fiducialiterq; committunt, non pręſumendo de pro-
priis viribus aut meritis, ſed deo omne bonũ attribuentes, cuius dona ſunt merita noſtra. Idcirco ſubiun
gitur [IN benefactis]. i. in virtuoſis ſuis operibus, quæ cupiunt pie acceptari à deo, in quo totam ſuã fi-
1.Cor.10. gunt fiduciam, eius ſubuentioni, cõſeruationi, protectioni iugiter inhęrentes. De quo ad Corinth. loqui G
tur Paulus, Fidelis deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cũ tẽtatione pro-
uentũ. ¶ Dicitur autem deus fidelis à fidelitate, quæ eſt pars iuſtitiæ, quia fidelibus ſuis ſeruat fidelitatẽ,
prout in ſcripturis teſtatur. Propter quod ait propheta, Fidelis deus in omnibus verbis ſuis. De quo in
Pſal.144. Deuter. ſcribitur, Deus fidelis & fortis, cuſtodiens pactum & miſericordiã diligentibus ſe. Non autem
Deut.7. vocatur fidelis à fide, quæ eſt theologica virtus: quæ ei non conuenit.

¶ EXPLANATIO V. CAP. [SENIORES ergo qui in vobis ſunt.] ARTIC. IX.

INTRODVCTIS documentis ac iuſsionibus ad quoſdã ſpecialiter pertinentibus. ſ. ad cõiu
gatos ac ſeruos: nũc ſpecialiter inſtruit prælatos, aut ſubditos [SENIORES ergo qui in vo
bis ſunt]. i. maiores, videlicet pręlatos & aliorũ inſtructores ſiue presbyteros, qui in primiti
ua Eccleſia communiter etiã corporali ætate fuerant ſeniores [OBSECRO] quia officio &
* Cõſenior. ſenio* conſors [ET teſtis Chriſti paſsionum] i. teſtificator ſuppliciorum quæ pro nobis ſuſtinuit Chri
Iohan.16. ſtus: quæ partim propriis oculis vidi, idcirco de eis poſſum teſtare. Hinc ait Chriſtus apoſtolis, Vos teſti
monium perhibebitis, quia ab initio mecũ eſtis [ET eius, quæ in futuro reuelanda eſt, gloriæ cõmunica-
tor]. i. annunciator ſeu prædicator fœlicitatis ac gloriæ ſempiternæ, in futuro ſeculo electis propalandæ
& dandæ: quam inſtrumentaliter vobis communico, ad eius adoptionem vobis cooperando meis præ- H
dicationibus, orationibus, meritis, & exẽplis: Vel dicitur ſanctiſsimus Petrus cõmunicator glorię Chri-
Matth.17. ſti, quia in mõte Thabor interfuit trãsfigurationi ipſius: in qua vultus Chriſti inſtar ſolis reſplẽduit, &
qualis nunc eſt in cœlo empyreo, qualis etiã apparebit in iudicio, demonſtrauit. Vidit quoq; Chriſtum
poſt reſurrectionem, & aſcendentem in cœlum, conſpexit [PASCITE qui in vobis eſt gregem dei]. i.
Mar.9. vnuſquiſq; veſtrum plebem ſibi commiſſam diligenter ſpiritalibus alimoniis nutriat, vtpote ſapientia,
quæ eſt cognitio diuinorum: & ſcientia, quæ eſt rerũ notitia creatarum: vel morali peritia. Paſcenda eſt
quoq; plebs virtutum exemplis, fama laudabili, oratione aſsidua, prædicatione cõtinua, eccleſiaſticis ſa
Lucæ.9. cramẽtis. De talibus paſtoribus loquitur dominus per Hieremiam, Dabo vobis paſtores iuxta cor meũ
& paſcent vos ſcientia & doctrina. Paulus quoq; in Actis epiſcopis loquitur, Attendite vobis, & vniuer
ſo gregi, in quo vos ſpiritusſanctus poſuit epiſcopos, regere Eccleſiã. Præterea dulce fuit in ore ſanctiſ-
Matth.16. ſimi Petri verbũ hoc paſcite, quoniam Chriſtus dixerat ei, Paſce agnos meos. Et ſicut Chriſtus pręfecit
Petrũ vniuerſali Eccleſiæ & populo vniuerſo. ſic Petrus fuit ſolicitus pro totius ſalute Eccleſiæ, hortan
do tum inferiores, tum prælatos, vt vnuſquiſq; dignę exequatur ſuum officium [PROVIDENTES] id
eſt, ſalubria procurantes ſubditis veſtris, & prouide vos habentes ad illos, futura pericula præcauendo
pro poſſe [NON coacte ſed ſpontanee]. i. charitatiue & libere, non ex neceſsitate, aut ſola indigentia rei
terrenæ. Coacte enim hæc agit, qui aliunde non habens quo ſuſtẽtetur, propter temporale commodum
dũtaxat populo prædicat, ac ſpiritalia alimẽta impendit. Hinc loquitur Paulus, Si volens hoc ago, mer-

A cedem habeo: Si autem inuitus, diſpenſatio mihi credita eſt. Prouidēdum eſt ergo ſpontanee[SECVN-
DVM deum].i.recta intentione ad dei honorem, veſtrā ac ſubditorū ſalutem[NEQVE turpis lucri gra-
tia]nō intuitu proprii quęſtus[SED voluntarie]propter commodum ſpiritale[NEQVE vt dominantes
in clero].i.non ex faſtu ſuperbiæ ſed ex humilitate. Nempe prælati qui ex conſideratione ſuæ dignitatis
ſeu præſidentiæ extolluntur, & pompatice iubent, atque faciliter indignātur, ac ſubditos ſpernūt, hi ta
les ſunt vt dominantes in clero, qui magis propriū quam dei honorē reſpiciūt, nec curant de dei inhono
ratione, dummodo ipſi à ſubditis honorētur. Non enim habent ſyncerum zelum iuſtitiæ, ſed ad ſeipſos
vitioſe reflexi ſunt. Et iſtud prohibuit Chriſtus in cœna nouiſsima. Quia vt apud Lucam habetur, Cū Lucæ.22.
facta fuiſſet inter diſcipulos contentio, quis eorū videretur maior: reſpōdit ſaluator, Reges gentiū domi
nantur eorū: vos autem non ſic. Sed qui maior eſt in vobis, fiat ſicut iunior. Et qui præceſſor eſt, ſicut mi
niſtrator. ¶ Denique duplex eſt dominiū. Vnum ordinatū, videlicet dignitas principatus, ſiue prælatio
ad inferiorum profectum relata. Et iſtud dominiū competit præſidentibus, ſicque domini poſſunt voca Nume.11.
ri. Vnde & Ioſue dixit, Domine mi Moſes prohibe eos. Et Aarō ad Moſen, Ne indignetur (inquit) do-
minus meus. Cui & tribus Ruben & Gad loquebātur, Serui tui ſumus. Sic ſanctus Clemens vocauit bea
tiſsimū Petrum dominum ſuum, vt in itinerario Clementis habetur. Et filii Iſrael dixerunt ad Gedeo-
B nem, Dominare tu noſtri. In Actibus quoque apoſtolorū cuſtos carceris dixit Paulo atque Sileæ, Domi Actuū.16.
ni quid me oportet facere, vt ſaluus fiā? Sic & Ancelmus in epiſtola de incarnatione verbi ſcribit Roma
no pontifici, Domino & patri vniuerſæ Eccleſiæ peregrinantis in terra. Aliud eſt dominium inordina-
tum, vtpote præſidentia ad propriū commodū ex faſtu relata, quæ prælatis atque principibus prohibe-
tur. Cū in Deuteronomio dominus dicat de rege, Non eleuetur cor eius in ſuperbiā ſuper fratres ſuos,
neque declinet in partē dexteram, vel ſiniſtram. In Eccleſiaſtico quoque habetur, Rectorē te poſuerunt,
noli extolli. Eſto in illis quaſi vnus ex eis. Curā illorū habe, & ita cōſidera. De hac re multa ſcribit Ber-
nardus in libro de conſideratione. ¶ Per hanc quoque diſtinctionē multa verba ſanctorū adinuicē con-
cordantur, quæ inter repugnantiā quandam habere videntur. ¶ Præterea quia ordinatū dominium, &
recta prælatio, non ad propriū commodum ſeu honorem, ſed ad ſubditorum vtilitatem refertur: idcirco
prælationes & dignitates eccleſiaſticæ ſeruitutes vocātur. Et ipſi qui pręſunt, ſeruos ſe veraciter reputant
eorū, qui ſuæ gubernationi commiſsi ſunt. Vnde & Pontifex ſummus appellat ſe ſeruum ſeruorum dei.
Propterea prælati & principes debent tanto humiliores, timoratiores, & cuſtoditiores, cōſiſtere: quanto
pluribus præſidēt, vtpote diſtrictius iudicādi, atque pro pluribus rationem daturi[SED forma facti gre-
gis].i. gregi vobis credito exemplares effecti. Nempe cū vnuſquiſque debeat proximorum ſcandala deui
tare, eoſque ædificare, dicente Apoſtolo, Quę ædificationis ſunt in inuicem cuſtodiamus. Et item, Hoc Rom.14.
C iudicate, ne ponatis fratri offendiculum, vel ſcandalum: multo magis iſta ad prælatos ſuperioreſque per Eodem.
tinent, qui ex officio ſpecialiter obligantur ſubditos à vitiis expurgare, & ad virtutes inducere. Propter
quod Timotheo antiſtiti præcipit Paulus, Eſto exemplum fidelium in verbo, in cōuerſatione, in charita
te. Et rurſus, Solicite cura teipſum probabilem exhibere deo, operarium inconfuſibilem, recte tractantē 1.Tim.4.
verbum veritatis. Tito quoque archiepiſcopo ſcribens, In omnibus, inquit, te ipſum præbe exemplum 2.Tim.3.
bonorum operū, in doctrina, in integritate, in grauitate. Teſte quippe Greg. cū paſtor per abrupta gradi Tito.2.
tur, grex eius in præcipitiū labitur. Et cuius vita deſpicitur, reſtat vt eius prædicatio cōtemnatur. Et vir Gregor.
tuoſa ſiquidem & exemplari conuerſatione, ac informatione ſuperiorū, in tantū dependent profectus &
ſalus inferiorū, vt per Hiere. dominus proteſtetur, Quoniam ſtulte egerunt paſtores, & dominum non
exquiſierunt, propterea omnis grex eorū diſsipatus eſt. In Eccl. etiam dicitur, Secundum iudicem popu Hiere.10.
li, ſic & miniſtri eius: & qualis eſt rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. Væ ergo, & væ æternū atq; Eccl.10.
grauiſsimum præſidentibus, vitam carnalem, negligentem, ſcandaloſam ducentibus: quoniam vniuerſa
ſubditorum peccata in eos redundant[ET ex animo].i. integro corde, prompto affectu, recta intentione
firmo propoſito, paſtorale officium adimplete, cum omni diligentia & feruore. Cum hi vobis commiſsi
ſint, pro quibus ſanguinem ſuum dei filius fudit: qui his (quorum negligentiis & vitiis tam precioſiſsi-
me à ſe redemptos amiſit) implacabiliter & ſupergrauiſsime iraſcetur. Iuxta illud Sapient. Cito & hor- Sapient.6.
D rēde apparebit vobis altiſsimus, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes veſtras ſcrutabitur [VT
cum apparuerit princeps paſtorum]videlicet Chriſtus, qui eſt princeps paſtorū ſupremus, & principa-
lis. Romanus vero pōtifex eſt princeps paſtorum, & totius vniuerſalis militantis Eccleſiæ prælatus, ac
præſul vicarialis[PERCIPIATIS immarceſsibilem gloriæ coronam].i. æternam & indeficientem fe
licitatis remunerationem, beatitudinis brauium, ſalutis triumphum. Apparebit autem Chriſtus non ſo
lum in finali iudicio, ſed in particulari iudicio quoque ſingulorum, quos ſuo ſiſti præcipit tribunali. Pro Matth.25.
pter quod ait, Vigilate, quia neſcitis diē neque horam. ¶ Quemadmodū autem grauiſsima eſt negligen
tium, carnaliumque paſtorū damnatio: ſic fidelium diligentium, exemplariumque præſidentium copio
ſiſsima erit felicitas, & præmiū inęſtimabiliter glorioſum. Quia nō ſolum pro ſuis actibus virtuoſis, ſed
pro ſubditorū etiam meritis coronabuntur. Propter quod ad Theſſalon. loquitur Paulus, Quæ eſt enim
ſpes noſtra, aut gaudiū, aut corona glorię, nonne vos ante dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, in aduē
tu eius?[SIMILITER adoleſcētes ſubditi eſtote ſenioribus].i. ſuperioribus veſtris obedite, quomodo
eis præcepi vobis præeſſe. Videlicet non coacte, ſed ſpontanee, ſecundum deum, ſyncera intentione &
ex animo: quemadmodum ad Heb. dicitur, Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim peruigi
lant, quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris: vt cum gaudio hoc faciant, & non gementes. Sub-
diti itaque circa ſuos ſuperiores habere ſe debent reuerenter, obedienter, pacifice & amoroſe. Hinc ad
Theſſ. loquitur Paulus, Rogamus vos fratres, vt noueritis eos qui laborāt inter vos, & pręſunt vobis in
domino, & monent vos, vt habeatis illos abūdantius in charitate propter opus illorum, & pacē habete

cum eis. Etenim quàm ſalubre ſit ſuperioribus obedire, quàm itẽ damnabile ſit eis nõ obedire, Chriſtus E
breuiter pandit, dicẽdo ſuis vicariis vtpote his qui prę ſunt, Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit,
me ſpernit. ¶ Nec ſolũ ſenioribus prę ſidentibus, ſed & oĩbus ſenioribus aliquis honor debetur. Propter
quod in Leuitico ſcriptũ eſt, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. Et in Eccleſiaſti-
co habetur, In multitudine presbyterorum prudẽtium ſta, & ſapientiæ illorum & corde coniungere.: In
antiquis nanque eſt ſapientia, & in multo tẽpore prudẽtia, vt in libro Iob fertur. [OMNBS autem inui-
cem humilitatem inſinuate]. i. vnuſquiſque circa alterum ſe gerat humiliter. ¶ Nec ſubditi tantum hu-
militer pareãt ſed prælati quoque humiliter præſint. Nec ſolum verbis, ſed & exemplis in humilitate in
ſtruant ſibi cõmiſſos. Cum in Eccleſiaſtico ſcriptũ ſit, Quanto magnus es humilia te in omnibus, & co
ram deo inuenies gratiam, quoniã ab humilibus honoratur. Et Chriſtus teſtatur, Niſi conuerſi fueritis
& efficiamini ſicut paruuli, (id eſt humiles) non intrabitis in regnũ cœlorũ. Subditi ergo circa ſuperio-
res ſuos, tanquã circa dei vicarios, ſuos patres, iudices ac dominos, humilitatem demõſtrent. Superiores
vero circa inferiores, tãquã circa Chriſti mẽbra, adoptioniſque dei filios, Chriſti ſanguine liberatos, ſum
mę trinitatis imagine inſignitos, ſe humiliter habeãt. ¶ Deniq; quãuis prælatus ſit maior eccleſiaſtica di
gnitate, pie tamẽ putare habet, quòd ſubditi ſui, vel ſaltẽ quidã eorum, maiores ſint eò charitate & gra-
tia ac perfectione virtutũ: quod multo ſalubrius eſt. Ideo circa eos ſe humiliter gerat, & ſe eis viliorẽ ar- F
Roma.12. bitretur: ſaluo tamẽ diſciplinę vigore, ac ſtrenua paſtoralis officii exequutione. Hinc loquitur Paul⁹, Ho
nore inuicem præuenientes. Et denuo, Per humilitatẽ ſibi inuicẽ ſuperiores arbitrantes [QVIA deus ſu
Philip.2. perbis reſiſtit, humilibus autẽ dat gratiam] quod ſuper Iacobi Canonicam expoſitum eſt. Et eſt verbum
hoc oĩbus nobis ſemper valde penſandũ. cum tanti ſit ponderis, vt tam princeps apoſtolorum, q̃ frater
Iacobi.4. domini Iacobus, illud in ſuis allegẽt epiſtolis. Quod cũ ita ſit, merito ſubditur, [HVMILIAMINI igi
EPIST. tur potenti manu dei]. i. ſub omnipotẽte deo, cui nullus valet reſiſtere, humiliter incedite, defectuoſita-
Heſter.13. tes veſtras perpendite, in eo confidite, eius miſericordiam iugiter implorate, & in omni humilitate ſer-
uite, omnem arrogantię tumorem iugiter abhorrentes [VT vos exaltet]. i. in regno æternæ beatitudinis
collocet [IN tempore viſitationis] i. in hora iudicii veſtri particularis quantũ ad animam: in hora quo-
que vniuerſalis iudicii quo ad corp⁹ & animã. Sicque exaltatio iſta loco & dignitate, ſtatu & gradu ex-
cellentior eſt: cum fiat de terra ſuper cœlos, de imperfectione ad perfectionem, de mortalitate ad immor
talitatẽ, de peregrinatione & exilio ad felicitatẽ ac patriam. Hinc ait ſaluator, Qui ſe humiliat exaltabi-
Lu.14.18 tur: & qui ſe exaltat, humiliabitur. Quod etiã in Prouerbiis expreſsit Salomon loquens, Superbũ ſequi
Prou.29. tur humilitas, & humilẽ ſpiritu ſuſcipiet gloria. Vnde & rurſus in Prouerb. conteſtatur, Gloriã pręcedit
Prou.15. humilitas. In Iob quoque aſſeritur, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. [OMNEM ſolicitudinẽ veſtrã
Iob.22. proiiciẽtes in eum]. i. deo cõmittentes [QVONIAM ipſi cura]. i. prouidẽtia [EST de vobis] hoc ſumptũ G
Pſalm.54 videtur ex illo pſalmiſtæ verſiculo, Iacta ſuper dominũ curam tuam, & ipſe te enutriet. Hoc eſt quod ait
Matt.6. Saluator, Nolite ſoliciti eſſe, dicẽtes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Scit
enim pater veſter cœleſtis quia his omnibus indigetis. Quærite ergo primum regnũ dei, & iuſtitiã eius:
Philip.3. & hæc omnia adiicientur vobis. Vnde & Paulus, Nihil, ait, ſoliciti ſitis. ¶ Veruntamẽ ita nõ ſunt hęc in
telligenda, quaſi homo debeat negligere ſiue omittere, quod in ſe eſt, cũ hoc eſſet deum tẽtare: ſed ideo
dicta ſunt, vt in deo quaſi in piiſsimo ac ſapientiſsimo patre ac domino cõfidamus, atque per eius opem
ac prouidentiam neceſſaria vitæ conſequi nunc ſperemus: non immoderatam, ſed moderatam curam, co
natum ac diligentiã apponentes. Quæ cura dicitur moderata, quando non eſt mentis perturbatiua, an-
guſtiatiua, ac impeditiua deuotiõis. Immoderata vero ex oppoſito perhibetur. Immoderata enim ſolici-
tudo diffidentiæ filia eſt, quoniã venit ex hoc quòd homo non ſatis confidit in deo, nec prouidentię eius
Deut.4. innititur. ¶ Denique duplex eſt ſolicitudo, Videlicet ſpiritalis, quę eſt pro vitiis repellẽdis virtutibuſq;
Mich.6. adipiſcendis, quæ cõmendatur. Iuxta illud Deut. Cuſtodi temetipſum & animam tuam ſolicite. Et illud
Micheæ, Indicabo tibi quid ſit bonũ, vtique ſolicitum ambulare cum deo tuo. Alia eſt ſolicitudo tempo
ralis, quæ eſt circa terrena acquirenda, aut conſeruanda, ſeu diſpenſanda. Et iſta eſt duplex, vt tactum eſt
Vtpote moderata, de qua loquitur Paulus, Solicitus fui hoc ipſum facere, puta eleemoſynas congregare
Galat.2. pro ſanctis pauperibus, qui in Hieruſalẽ erant. Et immoderata, de qua in Prouerb. legitur, Expectatio ſo H
Prou.11. licitorum peribit. Eſt demũ ſpecialiter deo cura ſeu prouidẽtia de hominibus præſertim fidelibus, & ma
Pſalm.72 xime de electis: quorũ quilibet dicere poteſt deo, Tenuiſti manum dexteram meam, & in voluntate tua
deduxiſti me. [SOBRII eſtote] in cibo, potu, ſomno & cęteris copori neceſſariis moderamen ſeruantes
Sicut ait Saluator, Non grauẽtur corda veſtra crapula, vel ebrietate, aut curis ſeculi. Qui iterum ait, Vę
Auguſti. vobis qui ſaturati eſtis [ET vigilate]. i. virtuoſis operibus diligenter intenti ſitis. Non enim dormienti-
Hiere.84 bus, & otio deſidiáque torpentibus, prouenit regnum cœlorum: ſed ſolicite ambulantibus corã deo. Imo
maledictus qui facit opus dei negligenter. Vigilãdum eſt quoque, vt quantum rationabiliter fieri poteſt
Prou.19. abſtrahamus nobis de ſomno, & paucas horas dormitioni indulgeamus: quatenus plus de tempore in
Prou.26 virtuoſis operibus expendamus: cũ in Prouerb. Salomon dicat, Pigredo immittit ſoporem. Et rurſus, Si
Prou.6. cut oſtium vertitur in cardine ſuo, ſic piger in lectulo. Itemq;, Vſquequo piger dormies? In Eccleſ. quo
Eccleſ31. que habetur, Vigilia honeſtatis tabefaciet carnes, & cogitatus illius auferet ſomnũ. Et certe vehementiſ
Iob.1. ſima ac copioſiſsima ratio nobis eſt taliter vigilãdi. Nam ſubditur [QVIA aduerſarius veſter diabolus]
Epheſ.6. qui eſt atrociſsimus, implacabilis, & infatigabilis hoſtis noſter [TANQVAM leo rugiens] id eſt, crudeli
1.Iohan.5. ter [CIRCVIT] homines: prout ait in lib. Iob, Circuiui terrã, & perambulaui eam [QVAERENS quẽ
deuoret]. i. ſpiritaliter necet, & ſibi incorporet, atque infernali ergaſtulo ingerat abſorbendum. Dum e-
nim ad mortale vitiũ pertrahit hominem, ſpiritaliter perimit eum, facitque eum membrum ac vernam
ſuum. [CVI reſiſtite fortes in fide] Fides nanque eſt propugnaculũ Chriſtianorum contra vniuerſas in-

Aſidias dæmonū.Propter quod ad Epheſ.fertur,In omnibus ſumētes ſcutum fidei,in quo poſsitis omnia Epheſ.6.
tela nequiſsimi ignea extinguere.Et in ſancti Iohan.Canonica legitur,Hęc eſt victoria,quę vincit mun 1.Iohan.3.
dū,fides noſtra.Fides nanque eſt fundamentū virtutum,pręcipuique vigoris,ac magni meriti apud deū.
Propter quod in Euangelio loquitur Chriſtus,Secundū fidē veſtrā fiat vobis.Et,Omnia poſsibilia ſunt Matth.9.
credenti.Et,Fides tua te ſaluū fecit. Quæ de fide formata ſunt accipienda.¶Inſuper diabolo reſiſtere Marc.9.
ſemper debemus,noſipſos in omnibus humiliando,in deo plenarie confidendo, & gratioſam aſsiſten- Mar.5.10.
tiā indefeſſe rogando,dominicā paſsionem intime atque aſsidue reuoluendo, cōſiderando quoque qua Luc.7.8.18.
tuor nouiſsima,& inuocando virginem glorioſam,angelos ſanctos:& ſanctos ad quos maiorē habemus
deuotionem:quilibet etiam angelum ſui cuſtodē[SCIENTES eandē paſsionem quæ in mundo eſt ve-
ſtræ fraternitati fieri].i.hoc cognoſcentes,quòd paſsio,tribulatio ſiue tētatio quę vobis infligitur ab in-
uiſibilibus ſeu viſibilibus hoſtibus,etiā vbique terrarū infligitur Chriſtianis ſeu toti Eccleſię.Quoniam 2.Tim.3.
oēs,qui volunt pie viuere in Chriſto,perſecutionē patiūtur.Ideo nō putetis vobis aliquid inſolitū eueni
re:imo erubeſcite,ſi præ cæteris tētationibus tribulationibusq; victi fueritis.¶Circa verba inducta ſcri
bit doctor,pręſul,& martyr glorioſus,ſanctus Cyprianus,qui in decreto inter doctores catholicos pri- LausCypria
mus exprimitur,Circuit diabolus nos ſingulos,& tanquā hoſtis clauſos obſidēs muros, explorat & ten ni antiſtitis.
B tat,an ſit pars aliqua membrorū minus ſtabilis & minus fida,cuius aditu ad interiora penetretur.Offert
oculis formas illicitas,& faciles voluptates,vt viſu deſtruat caſtitatē.Aures per canora muſica tentat,vt
in ſoni dulciſsimi auditu ſoluat & emolliat Chriſtianū rigorē.Linguā conuicio prouocat.Manū iniuriis
laceſſentibus, ad petulantiā cædis inſtigat.Vt fraudulatorē faciat,lucra opponit.Vt animam pecunia ca
piat,ingerit pernicioſa cōpendia.Honores terrenos promittit,vt cœleſtes adimat.Oſtētat falſa, vt vera
ſubripiat.Et cū latenter nō poteſt fallere,aperte minatur:terrorē turbidæ perſecutionis intētans. Ad de
bellandos dei ſeruos,ſemper inquietus,& ſemper infeſtus.In pace ſubdolus, in perſecutione violentus.
Quamobrē cōtra omnes diaboli vel fallaces inſidias,vel apertas minas,ſtare ſemper debet inſtructus a-
nimus armatus,tā paratus ſemper ad repugnandum,q̄ paratus eſt ſemper inimicus ad impugnandū.Cō
ſequenter princeps apoſtolorū animat,firmat,& conſolatur eos quibus ſcripſit,ex ſpe atque intuitu pie-
tatis diuinæ[DEVS autē omnis gratiæ].i.à quo gratia omnis procedit[QVI]per inſpirationē internam
& prędicationē externam,atque miracula[VOCAVIT vos in æternam gloriam ſuam].i.ad perpetuam
felicitatē vos inuitauit,virtuoſaque opera,quibus illā promeruiſtis,vobis largitus eſt.Iuxta illud Eſaiæ,
Omnia opera noſtra operatus es in nobis[IN Chriſto Ieſu modicū paſſos].i.propter Chriſtum & ſecū Eſa.26.
dum eius doctrinā pauca perpeſſos:quia non ſunt condignę paſsiones huius tēporis ad futurā gloriam, Roma.8.
quæ reuelabitur in nobis.Vnde & Paul.Id,inquit,quod in præſenti eſt momētaneū & leue tribulatiōis 2.Cor.4.
C noſtræ.Siquidē quęcunque & quantūcunque quis patiatur in ſeculo iſto pro Chriſto , nullius quaſi mo
menti eſt,reſpectu eorū quę pro nobis paſſus eſt filius dei.Pro quo ſi quotidie millies moreremur,adhuc
permodicū eſſet,propter incomparabilem dignitatē ipſius paſsioniſque eius.Quia vt Climachus loqui
tur,aliud eſt ſanguis dei,aliud eſt ſanguis ſeruorum.Permodicum quoque eſt cōparatione æternæ fœlici
tatis:quę talis ac tanta eſt,vt pro ea vno die obtinenda mille annorū labores non eſſent cōdigni[IPSE
perficiet]in vobis quod incepit[CONFIRMABIT]in via per gratiam[SOLIDABITQVE]in patria
per gloriā.Vel ipſe perficiet intellectū veſtrum rationibus credendorū,& purificatæ mentis intelligen-
tia.Cōfirmabit voluntatē per charitatis feruorē,vt neq; mors neque vita poterit vos ſepare à deo.Soli-
dabitq; memoriā,vt fixa & ſtabilis ſit in deo,nec vndique euagetur[IPSI gloria & imperiū in ſæcula ſę
culorū]ſicut in pręcedēti capitulo eſt expoſitū.Deinde archiapoſtolus certificat eos quibus ſcripſit hāc Roma.8.
epiſtolā, vere ab ipſo editā ac trāſmiſſam. In primitiua nanque Eccleſia pſeudoapoſtoli interim ſub per
ſona & nomine verorū apoſtolorum aliqua cōſcripſerūt & direxerūt.Propter quod ad Theſſa.loquitur
Paul.Nemo vos ſeducat,neque per epiſtolā,tanquā per nos miſſam.In fine quoque ad Theſſal.epiſtolę 1.Pet.4.
dicitur,Salutatio mea manu Pauli,quod ſignū in omni epiſtola ita ſcribo. Subditur ergo[PER Siluanū
fidelē fratrē vobis,vt arbitror].i.quē pro veſtra ſalute ſolicitū iudico,ſeu cōfido.[BREVITER ſcripſi
vobis].i.cōpendioſam iſtā vobis direxi epiſtolā:quę breuis eſt verbis,ſententiis vero diffuſa,mirabiliter
D que pręclara.Quis fuerit iſte Siluanus,nec Beda,nec Albertus,nec alius quiſpiā expoſitorū,quos legi, 1.Theſſ.1.
exprimit in hoc loco.Porro Paulus apoſtolus in ambabus ad Theſſalonicen.epiſtolis exprimit & annu-
merat ſibi in ſalutatione Siluanū.Et ibi dicunt expoſitores,q̄ ille Siluanus fuerit Sileas de cuius excellen Actu.17.
tia atque virtutibus multa in Actis apoſtolorū leguntur:quia inter cætera dicitur, Quod ipſe & Iudas,
qui cum Paulo & Barnaba ab apoſtolis à Hieruſalem Antiochiā miſsi ſunt,fuerunt viri primi in fratri-
bus,& prophetæ.Deinde quòd Paulus ſecū aſſumpſit Sileam,qui cum Paulo varias perſequutiones per
peſſus eſt,fortiter prædicauit. Propter quod meruit apoſtolus appellari. Itaque an iſte Siluanus fuerit
idem ille Siluanus,certum non habeo:præſertim quia(vt aſſerit Beda,& paulo poſt tangetur) iſta epi-
ſtola ſcripta & miſſa eſt tempore Claudii imperatoris,quo tempore Sileā Romę fuiſſe non cōſtat. Imo
tunc potius videtur fuiſſe cum Paulo:niſi dicatur ad tempus Romā profectus.Certum eſt tamen , hunc
Siluanū ſanctū virū fuiſſe.Itaque per hunc ſcripſi[OBSECRANS].i.ad obſeruanda quæ ſcripſi,per ſa-
cra vos rogans,magis quàm iubens. Vnde ſuperius, Obſecro,inquit, vos tanquā peregrinos & aduenas 1.Pet.2.
[ET conteſtans hanc eſſe veram gratiā dei in qua ſtatis].i.mente ad deum erecti eſtis,ita quod eſtis vere M
in charitate & gratia gratum faciente,atque in fide catholica:quod deo reuelante, princeps apoſtolorū
cognouit certitudinaliter,aut aliunde per euidentia ſigna ſciuit multum probabiliter : vel cognouit il- 1.Corin.3.
lud de eis in generali, quanuis non ita in particulari. Hinc & Paulus eos quibus ſcripſit ſæpe appella-
uit ſanctos[SALVTAT vos Eccleſia]id eſt,plebs Chriſtiana ſalutem vobis optat,ora & dicit.[QVAE
eſt Babylone]id eſt,in Roma ſecundū expoſitores concorditer. Romam quippe nominat Babylonem

Primo propter nominis interpretatione m:quoniam Babylon interpretatur confuſio , & in Roma fuit E
vitiorum omniumq; idololatriarũ ingen.s confuſio. Omnium enim deorũ colebant Romani portenta.
Atque, vt aſſerit Leo papa, magnã ſibi Roma videbatur aſſumpſiſſe religionẽ, quia nullã reſpuerat falſi-
tatẽ. Secundo, propter conformitatẽ eius cum Babylone. Quemadmodũ enim Babylon illa Chaldaica
fuit ſuo tempore vrbs poſsidens monarchiã, & magna valde, ac idolis plena, in qua pauca congregatio
fuit Iſraeliticæ plebis, illuc tranſlata: ſic Roma tẽpore conſcriptionis huius epiſtolæ fuit metropolis mũ
di, ciuitasq; monarchica idololatriis plena, in qua adhuc modica fuit Eccleſia, de qua ſubiungitur [CO E
LECTA] Vel, vt aliqui textus habent, collecta. Fuit enim inſtar aliarũ eccleſiarũ particularium, ſimul cũ
eis deo electa: quę & per fidem ac charitatẽ fuit collecta, vnumq; in deo effecta [ET Marcus filius meus]
iſte eſt Marcus Euangeliſta baptizatus à beatiſsimo Petro, & inſtructus ab eo. Ex hoc loco elicit Beda,
quod archiapoſtolus hanc ſcripſit epiſtolam antequam miſit Marcum ad Alexandriam , vtpote Clau-
Rom.16. dio imperante: ſub cuius imperio beatiſsimus Petrus & Marcus Romam venerunt. [SALVTATE inui
1.Cor.16. cem in oſculo ſancto] Hoc in ſuis epiſtolis ſæpe ſcripſit & Paulus. Fuit ſiquidem in primitiua Eccleſia,
2.Cor.13. charitate adhuc abundante ac ſuperfluente, conſuetudo, quod fideles ſe inuicem cum oſculo receperunt
1.Theſſ.5. ac ſalutauerunt. Quia & Chriſtus ſuos diſcipulos ſic oſculari ſolitus fuit. Vnde & proditor, Quemcun
Matt.26. que, inquit, oſculatus fuero, ipſe eſt. Itaque ſalutate in oſculo ſancto, ſpiritali, charitatiuo, pacifico : non
carnali, blando, facili, iniquo: quemadmodum Ioab oſculatus eſt Amaſam, proditor Saluatorem, Salo- F
2.Reg.15. mon alienigenas mulieres. Quidam vero ſub ſpecie oſculi ſpiritalis ſuam palliant carnalitatem, & oſcu
Matth.26. lo vtuntur carnali : quod prorſus cauendum eſt [GRATIA omnibus vobis] ſit [QVI eſtis in Chriſto Ie
3.Reg.11. ſu] id eſt, ei per fidem & charitatem eſtis vniti, & incorporati, quemadmodum ipſe Iohannes fatetur ca
pite decimoſeptimo , Omnes vnum ſint , ſicut tu pater in me & ego in te: vt & ipſi in nobis vnum ſint.
Sed cum iſti eſſent in gratia, ſicut iam paulo ſuperius dixit, conteſtans hanc eſſe veram gratiam in qua
ſtatis: cur eis nunc gratiam imprecatur? Sed reſpondendum , quod gratiam communicantem & conſu-
mantem eis exoptat, atque aſsiduum diuinorum chariſmatum incrementum. Ad laudem & gloriam o-
mnipotentis, qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN SECVNDAM PETRI EPISTOLAM ENARRATIO

CAP. I. [SYMON PETRVS APOSTOLVS IESV CHRISTI.] ARTIC. I.

PRIMITIVAM eccleſiam impugnabant tyranni gladio materiali, perſequutioni G
buſque diuerſis: hęretici autẽ doctrinis peſtiferis. Quemadmodum ergo in prima
epiſtola excellentiſsimus apoſtolici chori vertex hortatus eſt fideles ad patientiã
in aduerſis, ne perſequutionibus cederent: ita in hac eos hortatur epiſtola, ne hę-
Iohan.8. reticorum decipiãtur figmentis. Itaque ait, [SYMON Petrus ſeruus] ſeruitute filia
lis, non ſeruilis timoris. Quemadmodũ enim duplex eſt timor, ita duplex eſt ſer-
Iohan.5. uit⁹. Puta ſeruilis & filialis. De ſeruo ſeruitute ſeruilis timoris fertur in Iohan. Ser
Matth.5. uus non manet in domo in æternum. Et alibi, Iam non dicã vos ſeruos. Seruo aũt
Iohan.5. ſeruitute filialis timoris dicitur apud Matthæum, Euge ſerue bone & fidelis, intra in gaudiũ domini tui
[ET apoſtolus Ieſu Chriſti] quem Chriſtus aſcenſurus ad patrẽ, reliquit ſui amoris & ſuę authoritatis vi
carium, dans ei plenitudinem eccleſiaſticæ poteſtatis ſuper vniuerſalẽ eccleſiã [HIS qui æqualẽ nobiſcũ
ſortiti ſunt fidem] i. eandẽ à deo per infuſionẽ acceperunt fidem , quam & nos à deo ſuſcepimus. Quia
vt dicitur ad Epheſios quarto , Vnus dominus, vna fides, vnũ baptiſma. Dicitur autẽ fides vna vnitate
ſpecifica, à ſuo obiecto: ſed ex parte ſubiectorũ numeraliter multiplicatur. Deniq; princeps apoſtolorũ
de ſe, & aliis ad fidem cõuerſis in generali iã loquitur. Nã ipſi glorioſi Apoſtoli habuerũt fidẽ perfectio
Roma.10. rẽ: ſeu magis illuminatã, & feruentiore dilectione formatã ac firmiorẽ, quã cæteri Chriſtiani. Quia pri
mitias ſpiritus acceperunt, atq; in omni virtute mirabiliter præfulgebãt. Nihilominus multi eorũ, quib⁹ H
hæc ſcripſit, habuerũt fidẽ valde illuminatã, & æqualẽ in perfectione fidei plurimorũ, qui cum beatiſsi-
mo erãt Petro [IN iuſtitia dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti] .i. cũ iuſtitia nobis per creationem à deo
ſaluatore infuſa. Quia non fidẽ duntaxat, ſed & alias quoque virtutes deus infudit fidelibus. Et poſſunt
cæteræ virtutes illæ infuſæ ſub iuſtitię appellatione intelligi, prout iuſtitia eſt virtus cõmunis, & omnis
virtus quædã iuſtitia eſt, quia per eam habet ſe homo recte atq; vt debet. Porro quod ait, dei & ſaluatoris
noſtri, quomodo referri poſsit ad eandẽ increatã perſonã , & quomodo ad diſtinctas perſonas, dictũ eſt
in expoſitione pręcedentis epiſtolæ. Vel quod ait in iuſtitia dei, exponendũ eſt de increata iuſtitia dei, vt
ſit ſenſus, His, qui æqualẽ nobiſcũ ſortiti ſunt fidẽ in iuſtitia dei, ita quod iuſto dei iudicio fides illorũ re
putata eſt æqualis fidei noſtræ. Sicq; quod ait, in iuſtitia, determinat ꝙ dixerat, coęqualẽ. Poteſt etiã in-
determinare participiũ iſtud ſortiti ſunt, ita, quod ſenſus eſt , Quod iuſto iudicio data eſt eis fides talis
Matth.5. ac tãta. Quãuis enim ex miſericordia dei principaliter data ſit eis fides tãta, tamen inquantũ ſe præpara
runt ad eã, faciẽdo quod in ipſis fuit, iuſtũ quodãmodo fuit ſeu decẽs & congruũ, vt deus qui dat vnicui-
que ſecundũ propriã virtutem, diſpoſitionem ſeu capacitatem, infunderet eis fidẽ tam magnam. [GRA-
TIA vobis & pax adimpleatur] id eſt, perfectam gratiam, plenamque pacem deus vobis largiri digne-
tur: vt quantum poſsibile eſt, habeatis in vita iſta pacem perfectam, loquendo de pace mẽtis. Sicut enim
quis dicitur in vita hac eſſe aliquo modo perfectus in contemplatione, ſapientia, charitate, ita & in pa-
ce interna. Non tamen poteſt pax vitæ præſentis eſſe indeſinenter, actualiterque continua. Ideo optat

A ſanctiſsimus Petrus, vt gratia & pax nobis adimpleatur : quatenus per gratiā & pacem vitæ ad gloriam
patriæ, quæ eſt gratia conſummata: atque ad pacem Chriſti, quæ exuperat omnē ſenſum, quæ eſt pax cō Philip.2.
tinua nunquam finienda: poſt vitam hanc perducamur. Adimpleatur inquam [IN cognitione domini
noſtri Ieſu].i. in contemplatione ipſius. Pax enim (quæ eſt gaudium imperturbatum) in contemplatione
fundatur, & ex ea cauſatur: ſicut & gaudium mediante tamen dilectione: cuius gaudium & pax immedia
ti effectus & fructus dicuntur. Siquidem deum contemplando, non in eo gaudemus, nec in ipſo mente
quieſcimus: niſi eum ſynceriter diligamus. Vel, gratia & pax adimpleatur in cognitione.i. per cognitio-
nem [CHRISTI] vt per eam, tanquam per medium directiuum, ad pacem patriæ pertingatis. Iuxta il-
lud Lucæ, Illuminare his.i. eos illumina qui in tenebris & in vmbra mortis ſedent, ad dirigendos pedes
.i. affectus noſtros in viam pacis. Scripſit autem beatiſsimus Petrus iſtam epiſtolam eis, quibus & præce Quib. ſcri-
dentem. Nam infra ait, Hanc vobis chariſsimi ſecundam ſcribo epiſtolam. Inſuper quę ſequūtur ad ver pſerit hanc
ba iam habita condependent: vt ſit ſenſus, Pax vobis in Chriſti cognitione adimpleatur, ita, vt Chriſto Epiſtolam.
vos illuſtrante, etiam cognoſcatis [QVOMODO omnia vobis diuinę virtutis ſuæ] ſupple dona ſiue gra- Petrus.
tiarum chariſmata [QVAE ad vitam] gratiæ iam habendam, & vitam gloriæ in futuro obtinendam [ET 2.Pet.3.
pietatem] i. dei cultum, ſeu benignitatem, vel miſericordiam (de quā loquitur Paul. Pietas ad omnia vti
lis eſt) ſupple neceſſaria ſunt [DONATA ſunt.] Hoc eſt cognoſcatis, qualiter, quàm gratioſe, quàm libe 1.Tim.4.
B raliter deus vobis donauit omnia dona gratiæ ac virtutum, quę ſunt dona ipſius diuinæ virtutis.i. omni
potentiæ eius, qua ea per creationem infundit ac tribuit, quæ requiruntur & nobis ſufficiunt ad bene vi
uendum in ſæculo iſto, atque ad vitam beatam adipiſcendam in cœlo, & ad pietatem in omnibus exercē
dam. Iuxta illud. Exerce teipſum ad pietatē. Donata ſunt autem [PER cognitionem Chriſti].i. per fidē 1.Tim.4.
ipſius, & per fidelem ipſius notitiam. Quia per fidem creuerunt ad tantam perfectionem : & Chriſtum
cognoſcendo ac inuocando, adepti ſunt chariſmata meliora. Vel quod ait per cognitionem eius, refertur
ad id quod dixerat, quæ ad vitam & pietatem ſupple ſufficiunt, aut neceſſaria ſunt. Quia non niſi per
Chriſti fidelem cognitionem dona illa ſufficiunt ad ſalutem. Oportet nanque in primis fidei veritatem
& Chriſtum per fidem cognoſcere : ſicque ex vera notitia ad actus virtuoſos procedere [QVI vocauit
vos].i. ad ſtatum ſalutis apicemque virtutum perduxit [PROPRIA gloria & virtute].i. ſuiipſius excel-
lentiſsima maieſtate & omnipotentia, ſeu in propria perſona glorioſa ac omnipotente. Siquidem non le Titum.3.
gatum, nō angelū, ad redimendū nos miſit: ſed ipſemet venit, & ſaluos nos fecit. Et hoc per aſſumptam
humanitatem quę ſaluandi efficaciam habuit à virtute increata diuina: cui totum eſt principaliter adſcri
bendum. Iuxta illud Eſaiæ trigeſimotertio, Dominus iudex noſter, dominus legifer noſter : ipſe veniet,
& ſaluabit nos. De quo loquitur euangelicus Zacharias, Benedictus dominus deus Iſrael, quia viſitauit Lucæ.1.
C & fecit redēptionem plebis ſuę [PER quem].ſ. Ieſum Chriſtū. Vel (vt alii habēt) per quā, videlicet Chri
ſti fidelē cognitionē [MAXIMA & precioſa nobis promiſſa donauit].i. excellētiſsima dona ſpirit⁹ ſancti
& munera præclariſsima, tā gratiæ gratis datæ quàm gratiæ gratumfacientis. Præſertim in die Penteco- Actuu.2.
ſtes, quando in viſibili ſigno copioſiſsime datus eſt ſpirituſſanctus per infuſionem munerum eius : quæ Iohan.14.
Chriſtus tam in veteri teſtamento per prophetas, quàm per ſeipſum in ſermone quem fecit poſt cœnam 15.16.
danda pręnūciauit atque ſpopōdit. Prædixit quippe per Iohelem, Effundā de ſpiritu meo ſuper omnem Iohel.2.
carnem, & prophetabunt filii veſtri & filiæ veſtræ. Et in Pſalmo, Dominus dabit verbū euangelizanti- Pſalm.67.
bus virtute multa. Accepiſti dona in hominibus. Deus Iſraël ipſe dabit virtutē & fortitudinē plebi ſuæ.
Chriſtus quoq; ait, Paraclet⁹ ſpirituſſanct⁹, quē mittet pater in nomine meo, ipſe vos docebit, & ſugge Iohan.14
ret vobis omnia, quæcunq, dixero vobis. Aſcēſurus autē ad cœlū dixit eis, Sedete in ciuitate, quoaduſq; Lucæ.24.
induamini virtute ex alto, & ego mittā promiſſum patris mei in vos [VT per hæc efficiamini diuinę con
ſortes naturæ].i per hæc ſupernaturalia gratiæ dona deo ſupernaturaliter cōformamini, & tandē ad ple
nam cum deo aſsimilationem pertingatis in patria. Cū enim ſit homo ad ſummæ trinitatis imaginē ſimi
litudinemq; productus, & per cōſequēs per dona naturę aliqualiter cōſors diuinæ naturæ, ſeu particeps
perfectionis ac bonitatis proprii creatoris, certū eſt, ꝙ per dona gratię altiori perfectioni quàm mō deo
aſsimiletur. Quia dona naturæ perficiuntur à donis gratiæ. Et quo dona gratiæ fuerint eminentiora, eo
D ſublimius dicuntur hominē deo conformare, eumque deificare ſeu diuinum ac deiformem efficere. Non
quod eſſe creatum amittat, & inducat eſſe increatū: ſed quia per dona virtutes ac habitus ſupernaturales
eminentes, perfectos, eorumque actus aſsiduos & pręclaros valde ſupernaturaliter, mirabiliter gratio
ſiſsime creatori reddatur conformis. Et iſtud fit maxime per charitatem ardentē & ſapientiæ donum, &
actus ex eis procedentes. Deinde per alia dona ac virtutes eorumq; actus, ſecundū quod inſunt viris he-
roicis & perfectis. Vnumquodque ſiquidē dicitur ei potiſsime conformari, atque cum illo quaſi ſocieta
tem & cōmunionem habere, cuius opera magis exequitur, & cui in actib⁹ ſuis amplius aſsimilatur. Pro
pter quod homines carnales dicūtur brutales: & luxurioſi dicūtur porcini. Merito igitur qui actibus vir
tuoſis inſiſtūt, qui actionibus intellectualiū virium (in quibus ſummę trinitatis imago reſplendet) inten
ti ſunt, qui contemplando, feruenter amando, pietatē & iuſtitiam exercendo ſe deo cōformant, & ſpirita
lem: internā, cœleſtem que vitā ducunt in terra: dicuntur diuinæ naturæ conſortes, ſiue participes effici,
dei quoque amici ac filii fieri. Filiorū nanque eſt, ſuo patri aſsimilari. Et amicitia in quadam cōmunione
fundatur. Et iſti cōmunionem, conſortium, ſeu ſocietatem quandam habent cum domino, cui familiares
effecti ſunt. Habent inquam ſocietatem cum deo, quia hoc agunt quod ipſe veritatē amando, ac contem
plādo, alioſque actus diuinos ac deo Placitos exercendo, & ei intēti ſunt, eiúſque perfectionē & beatitu
dinem aliquo modo participant, per quę omnia deo aſsimilantur. Hęc vero cōmunio, aſsimilatio, atque
coniunctio, conſortium ſeu ſocietatem efficiunt. Propter quod in Eccl. dicitur, Omnis homo ſimili ſibi Eccl.13.
aſſociabitur. Et prima Iohan. habetur, Societas veſtra ſit cum patre, & filio eius Ieſu Chriſto. Et quia 1.Iohan.1.

communio aſsimilatio & vnio iam præfate cum deo, multo perfectius habetur in patria, quàm in via id E
circo electi & ſancti dicũtur deo in cœlo perfecte aſsimilari, & conſociari. Propter quod in prima ſua ca
1 Iohan.3. nonica ſcribit Iohannes, Similes ei erimus, quia videbimus eũ ſicuti eſt. Et alio loco idem Iohan. aſſerit,
Iohan.1. Quotquot receperũt eũ, dedit eis poteſtatẽ filios dei fieri. Quod exponitur de filiatiõe perfecta, quæ ha
betur per ſimilitudinẽ gloriæ, per quam electi fiunt præcipue cõſortes diuinæ naturæ, & ſocietate ſortiũ
tur cũ deo eius beatitudinẽ vſque ad ſocietatẽ participantes, & ipſomet deo beatifice perfruentes: quo &
nunc per dona gratię aliqualiter fruimur, ei propter ſe inhęrẽdo, atque ad eũ alia cuncta finaliter referẽ-
do. Sic ergo efficiamini diuinæ cõſortes naturæ. Deniq; præinductã hanc beatiſsimi Petri ſentẽtiam de
Epheſ.1. maximis & precioſis donis deſuper nobis collatis, & cognitione, ponit & Paul. ad Ephe. dicens, Pater
gloriæ det vobis ſpiritũ ſapiẽtię, vt ſciatis quę ſit ſpes vocationis eius, & quæ diuitiæ gloriæ hæreditatis
eius in ſanctis, & q̃ ſit ſupereminẽs magnitudo virtutis eius in nos qui credidimus[FVGIENTES eius
quę in mũdo eſt, concupiſcẽtiæ corruptionẽ]. i. vitioſitatẽ & infectionẽ mundanæ ac carnalis concupi-
ſcentię, cupiditatis, libidinis, & omnis inordinatę affectionis, quę ſpiritaliter corrũpit, ac deſtruit homi-
nẽ. Sed & cęt. peccata mortalia, quoniã omni ſpiritali eſſe gratię ac virtutũ ſpoliant eũ, huius concupiſcẽ
Eccl.21. tię corruptionem fugimus concupiſcentiæ non conſentiendo, ſed eam frenando ac repellendo. Iuxta il
lud Eccl. Quaſi à facie colubri fuge peccata. Nam ſicut fugimus ſerpentes inficere nos volentes: ſic fuge
re nos oportet concupiſcentias corrũpentes: imo tanto plus, quo deterior eſt ſpiritalis, quàm corporalis F
interitus. Hæc corruptio opponitur ſanitati interiori, ſeu integritati virtutum: qua homo tota mẽte deo
adhæret abſque diuiſione, ita quod non partim mundo. Præterea recte ait, eius quę in mũdo eſt concupi
Iohan.15. ſcentię corruptionẽ. Eſt enim & alia concupiſcentia ſpiritalis & munda, videlicet deſideriũ dei & ſapiẽ
Eccl.3. tiæ ac virtutũ: quę non eſt in mundo. i. mũdanis hominibus, ſed in virtuoſis. De quibus ait Saluator, De
Pſalm.83. mundo non eſtis. De qua concupiſcentia in Eccleſiaſtico ſcriptũ eſt, Auris bona cũ omni concupiſcen
Sapien.6. tia audiet ſapientiam. Et Pſalmiſta, Cõcupiſcit & deficit anima mea in atria domini. Et Sapient. Cõcu-
piſcentia, inquit, ſapientię deducet ad regnum perpetuũ. Hæc cõcupiſcentia parit incorruptionẽ, de qua
Eodem. fertur ibidẽ, Incorruptio facit eſſe proximũ deo. Sed quia in vita pręſenti oportet ſemper proficere, ocio
ſitatem vitare, tẽpus omne fructuoſe expendere, recte ſubiungitur[VOS autem curam omnem ſubinfe-
rentes]. i. omnẽ ſpiritalem ſolicitudinẽ, ſeu diligentiã apponẽtes, & ab intimo corde introducentes, ac
Philip.2. aſſumentes ad virtuoſe viuendum[MINISTRATE]. i. miniſterialiter exercete. Deus enim eſt author
Eodem. principalis, omnis operis boni: homo autem tanquã dei miniſter & inſtrumentũ agit ſiue exequitur, id
ad quod à deo mouetur. Propter quod loquitur Paulus, Deus operatur in vobis velle & perficere. Item-
que, Dei cooperatores ſumus. Quia tamen libere facimus iſtud, reputatur nobis in meritum: quanuis ſit
Prou.18. dei donũ. Itaq; miniſtrate & facite[IN fide veſtra virtutẽ]. i. opera virtuoſa. Quoniã fides ſine operibus G
Hiere.48 mortua eſt in ſeipſa. Et iſtud cũ omni agendum eſt cura. Quoniã Salomone teſtante, Qui mollis & diſ-
Hebrę.12. ſolutus eſt in opere ſuo, frater eſt ſua opera diſsipãtis. Apud Hieremiã quoque inducitur, Maledictus, q
Philip.2. facit op⁹ dei negligẽter. Ideo admonet Paulus, Seruiamus deo cũ metu & reuerẽtia: Et rurſus, Cũ timo
re (inquit) & tremore veſtrã ſalutẽ operemini. [IN virtute autẽ ſcientiam]. i. diſcretionem, quæ eſt dire-
Rom.12. ctrix & auriga virtutũ, docens obſeruare moderamen congruũ locum, tempuſq; aptũ: vt omnia ordina
Eſa.1. te agantur, & regia via tendamus: vt ſit rationabile obſequiũ noſtrũ. Ideo dicitur in Eſaia, Diſcite bene
agere. [IN ſcientia autem] habete, miniſtrate, ſeu exercete[ABSTINENTIAM] à carnalibus voluptati
bus vos reprimẽdo. Pręſertim à delectabilibus guſtus & tactus, & vitia gulę atque luxurię fugiatis. Iuxta
illud prima ad Theſſalonicẽſes quarto, Hęc eſt volũtas dei, ſanctificatio veſtra, vt abſtineatis vos à forni
catione: vt ſciat vnuſquiſque veſtrũ ſuum vas. i. propriũ corpus poſsidere in ſanctificatione, & honore:
non in paſsione deſiderii: ſicut & gẽtes, quę ignorant deũ[IN abſtinẽtia autẽ patientiam] quæ caſtis &
ſobriis ſuumque corpus caſtigantibus valde eſt neceſſaria: ne ex corporali afflictione ad impatientiam ſi
Matt.6. ue triſtitiam moueantur. Propter quod ait Saluator. Cum ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritę, triſtes.
Hebrę.10. Tu autẽ cum ieiunas, vnge caput tuũ, & faciẽ tuam laua. Hinc ad Hebręos fertur, Patientia vobis neceſ
ſaria eſt, vt voluntatẽ dei facientes, reportetis promiſsionem[IN patientia autem pietatem] ne ſitis circa
alios nimiũ rigidi, ſed cõdeſcẽdẽtes. Solẽt enim nõnulli, qui ſibiipſis rigoroſi ſunt, etiã aliis duri eſſe, nõ H
ſatis cõpaſsiui & ſucurrẽtes. Rurſus, nõ ſufficit aduerſa illata ab aliis patienter ſufferre, niſi & illis chari
Matth.5. tatis ac pietatis impẽdamus affectũ, & oremus pro ipſis. Cum dicat Saluator, Benefacite his, qui oderũt
vos: & orate pro perſequentibus, & calumniãtibus vos[IN pietate autẽ amorem fraternitatis]. i. frater-
nã dilectionẽ habete, quatenus opera pietatis ex vera & fraternali exhibeatis dilectione[IN amore autẽ
fraternitatis charitatem]. i. dei dilectionem habeatis ſynceram. Quoniam charitas dei, cæterarum virtu
tum vita & forma vertex & finis, regina & motrix eſt. Et amor fraternus dei amore eſt condiendus, for
Coloſſ.3. mandus, ac perficiendus, atque ad dei actualem dilectionem finaliter referendus. Propter quod ad Col.
dicitur, Super omnia charitatem habete, quod eſt vinculum perfectionis. His octo virtutibus, tanquam
Ezec.40. per octo gradus ad fœlicitatem & cœleſtẽ Hieruſalem aſcenditur ac peruenitur. Ad quod pręſignandũ
Pſalm.83. in viſione Ezechielis de templo aſſeritur, Quod per octo gradus aſcendebatur ad eam. Et Pſalmiſta lo
quitur deo de homine virtuoſo, Beatus vir cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.
Et ſubditur ibi. Ibunt de virtute in virtutem: videbitur deus deorum in Sion. [HAEC enim]. i. hæ præfa-
tæ octo virtutes[SI vobiſcum adſint]. i. cordibus veſtris ſemper inhæreant[ET ſuperent] id eſt, vitia ſibi
oppoſita vincant: Vel ſuperent. i. inualeſcãt atque abũdent[NON vacuos nec ſine fructu vos conſtituẽt
in domini noſtri Ieſu Chriſti cognitione] Minus dicit & maius ſignificat: vt ſit ſenſus: Prædictæ virtu-
Iohan.17. tes plenos meritoriis actibus vos efficient, & in regno cœleſti vos exaltabunt, in aperta ac beatifica diui
Iohan.14 nitatis Chriſti viſione. De qua idẽ ait, Hæc eſt vita ęterna, vt cognoſcant te verũ deum, & quem miſiſti

A Ieſum Chriſtum. Et alibi, Manifeſtabo ei meipſum [CVI enim non præſto ſunt hæc] id eſt, cui præfa-
tæ virtutes præſentes non ſunt [CAECVS eſt] id eſt, mente obtenebratus, vtpote infidelis & indiſcre-
tus [ET manu tentans] id eſt, quo eat ignorans, nec qualiter ad beatitudinem progredi debeat, ſciens.
Ideo ſimilis eſt cæco, qui manu extenta tentat, & ſcire conatur quo tendere debeat. Idcirco mox cadit
in præceps & peccat, ac perit. Propterea teſte Ambroſio, Ignorantia eſt maximum vitiorum: non vtiq; Ambroſ.
magnitudine enormitatis, ſed periculoſitatis: cum in primis ſcire oporteat, qualiter ſit viuendum. Pro-
pter quod ait & Paul. Qui ignorat, ignorabitur. Et apud Baruch ſcriptum eſt, Diſce vbi ſit ſapiẽtia, vbi 1.Cor.14.
ſit virtus, vbi ſit intellectus: vt ſcias vbi ſit longiturnitas vitæ, vbi ſit lumen oculorum & pax [OBLI- Baruch.3.
VIONEM accipiens purgationis veterum ſuorum delictorum] id eſt, peccata ſua priſtina & antiqua
purgare & emẽdare obliuiſcitur, negligit, ſeu omittit: & ſi baptizatus eſt, per negligentiam ſuam oſten-
dit ſe eſſe oblitum purgationis, quam in baptiſmo accepit: quoniam tantum dei beneficium non atten
dit, nec gratias agit deo. [QVAPROPTER ô fratres magis ſatagite] id eſt, diligentius inſiſtite & ſtude-
te. [VT per opera bona certam veſtram vocationem & electionem faciatis] id eſt, voſipſos in primis,
& quodammodo alios certificetis, vos eſſe à deo ad ſtatum gratiæ ac ſalutis vocatos, deductos atque ab
ipſo electos, ſeu æternaliter prædeſtinatos. ¶ Hoc enim ſuo modo agnoſcitur, ſi quis creatori ſeruiat di
ligenter, peccata abhorreat, deo ſemper intendat, deſideret & conetur, ac perſeueret in bonis. Poſſet hic
B quæri, An quis in vita hac certitudinaliter ſcire valeat, ſe eſſe in charitate & gratia, ſeu eſſe electum. Et
poſſent pro vtraq; parte multæ ex ſcripturis authoritates, & ex verbis ſanctorum allegari: ſed prolixita-
tem vitando (quia hæc quæſtio alibi copioſe inuenitur diſcuſſa) in hoc ſtat vis reſponſionis, ſecundum
doctores præcipuos. Quod tanta eſt cõformitas amoris naturalis acquiſiti, & amoris infuſi, cæterarũq;
virtutum infuſarum & acquiſitarum, inter ſe & in actibus ſuis: quod nemo abſq; diuina reuelatione cer
titudinaliter ſcire poteſt, ex quibuſcunq; actibus ſuis ſe eſſe in charitate & gratia: quanuis coniecturali-
ter poſſet hoc ſcire, & probabiliter valde. Alioquin periculoſe agerent ſacerdotes deuoti aſſidue cele-
brando, & quanto quis in virtutibus amplius proficit, tanto probabilius poteſt cognoſcere ſe eſſe in cha
ritate. Sed & ſpirituſſanctus teſtimonium perhibet ſpiritui noſtro, quod filii dei ſumus. Quod tamen te
ſtimonium diuerſimode poteſt intelligi, & multipliciter perhiberi. ¶ Nec verũ eſt, quod quidam ſcribit
hoc loco, dicens, Eo ipſo quòd aliquis eſt in gratia, oportet, quod ſit vocatus & electus: ſi de electo ſit
proprie ſermo. Secundum quod ait Sal. Multi vocati, pauci electi. Multi etenim reprobi & præſciti ſunt
ad tempus in gratia. Vnde quod princeps apo. hic ait, per bona opera certam faciatis vocationem veſtrã
& electionẽ, valde penſandũ eſt. Quia videtur innuere, quod per bona opera poſſet quis certificare ſe,
quòd ſit electus. ¶ Quocirca ſciendum, quod eo modo quo per quotidiana opera bona certi efficimur,
C quod ſumus de facto vel in præſentiarũ in gratia: ita perſeuerando in eis certificamur de noſtra electio
ne. Sed vtraq; certificatio intelligenda eſt, non de certitudine abſoluta qualis habetur in mathematicis,
ſed de certitudine veriſimili, coniecturali, probabili, quæ habetur in moralibus. Vnde Ariſtoteles Boe- Boethius
thiuſq; affirmãt, ꝙ ſenſati ac diſciplinati viri eſt, in omni materia certitudinẽ quærere, prout materia ſu
ſtinet, & natura rei admittit. Idcirco & ſapientiſsimus archiapoſtolus loquitur mõ de certitudine huiuſ
modi, quæ in genere ſeu ꝓpoſito iſto, atq; materia hac poteſt haberi [HAEC enim faciẽtes]. i. per opera
virtuoſa certam veſtram vocationẽ, electionemq; facientes, [NON peccabitis aliquando] hoc tripliciter
poteſt intelligi. Primo, quia ſic conuerſando ad æternam beatitudinẽ pertingetis, in qua nunquam pec-
cabitis. Secundo, quia manendo in gratia, non peccabitis: cum peccatum contingat, gratiam amittendo 1.Iohan.3
vel ab eius perfectione deficiendo. Sicque in Iohan. fertur, Qui manet in eo, non peccat. Tertio, quia
hæc faciendo homo meditatur nouiſsima ſua, quorum meditatio frequens expellit peccata: ſecundum il Eccl.7.
lud Eccl. In omnibus operibus tuis memorare nouiſsima tua, & in ęternũ non peccabis. Itaque non pec
cabitis loquendo de peccatis mortalibus. Nam venialia prorſus vitare non poteſt homo in vita hac fra
gili. Quorum etſi ſingula, non tamẽ omnia queunt vitari. Eo quòd cum homo intentus eſt vitare vnũ, 3.Reg.8.
ſubito ex fragilitate & inſtabilitate propriæ mentis, incidat in aliud. Propter quod III. Reg habetur, Nõ
eſt homo ſuper terram qui faciat bonum, & non peccet. Quoniam ipſis bonis operibus venialia ſe com
D miſcent. Deinde ſubiungitur alia ratio, cur ſic agere debeamus. [SIC enim abundanter miniſtrabitur
vobis introitus]. i. prompte & copioſe præſtabitur vobis à iudice ſummo facultas intrandi [IN æternũ
regnum dei & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti] cuius regni non erit finis. De quo in Daniele ſcribitur. Po
teſtas eius poteſtas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius quod non corrumpetur. Atque in Pſal. Lucę.1.
Regnum tuum regnum omnium ſæculorum. Vel, miniſtrabitur vobis abundanter introitus in regnum Daniel.7.
Chriſti: quia ſic faciendo proficietis quotidie in omni gratia ac virtute, & abundabitis meritis, per quæ Pſal.144.
habebitis cauſam intrandi regnum cœleſte. ¶ Quemadmodum enim vnum peccatum trahit ad aliud:
ſic vna actio virtuoſa diſponit, & trahit ad aliam. Et quanto quis diligentius ac frequẽtius bonis inſiſtit
operibus, tanto fit ei facilius & delectabilius talibus immorari [PROPTER quod incipiam vos ſemper
commonere de his] id eſt, quia tam fructuoſum eſt & ſalubre, taliter conuerſari: idcirco indeſinenter
exhortabor vos, vt ita agatis. Quanuis enim beatiſsimus Petrus corporaliter præſens non fuerit eis, qui
bus hæc ſcripſit: tamen per hæc ſua ſcripta & per diſcipulos ſuos, aſsidue eos de his adimplendis admo
nuit. Recteq; ait, incipiam ſemper, quia quotidie deſiderauit eos iſta perpendere, & quaſi de nouo cum
recenti feruore implere. Ipſe quoque affectuoſiſsimus ac feruentiſsimus Petrus tam feruenter hæc egit,
quaſi iugiter in facti huius principio fuiſſet. Siquidem principium feruet. Vnde in Eccleſiaſt. legitur,
Cũ conſummauerit homo, tunc incipiet. Propter quod ſanctus Franciſcus dicere conſueuit, Fratres in- Eccl.18.
cipiamus deo ſeruire [ET quidem ſcientes & confirmatos in præſenti veritate,] id eſt incipiam vos hor
tari qui eſtis ſcientes ea quæ ſunt legis diuinæ, & eſtis iam radicati per exercitia diuturna in hac ipſa fi-

Rom.7. dei veritate quam doceo & tenetis. Sic & Paulus, Scientibus (inquit) legem loquor. Et Iohannes in pri E
1.Iohan.1. ma ſua canonica, Non ſcripſi vobis quaſi ignorantibus veritatem, ſed quaſi ſcientibus eam. Sed ſi iſta
nouerunt & habituati erant in bonis, cur indeſinenter voluit eos hortari de iſtis: niſi vt ea quę nouerunt
factis exequerentur, & fortius accenderentur, copioſius quoq; illuminarentur, actualiter conſiderando
quæ habitualiter cognoſcebant, & ne à bonis torperent aut laberentur? Hinc enim in Prouerbiis indu-
Prou.1. citur, Audiens ſapiens ſapientior erit. Et ruſus Salomon ait, Da ſapienti occaſionē, & addetur ei ſapien
Prou.9. tia. Si igitur præſidenti moleſtum non eſt ſalubria ſæpe repetere, non pigeat ſubditos ea frequenter au-
dire. Siquidem beati, qui audiunt verbũ dei, & cuſtodiunt illud [IVSTVM autem arbitror quandiu ſum
in hoc tabernaculo].i. in mortali hoc corpore dego [SVSCITARE vos in commonitione] id eſt, per
Iohan.25. exhortationem vos prouocare ad opera virtuoſa. Ad hoc quippe electiſsimus Petrus ratione paſtoralis
Lucæ.22. tenebatur officii. Et quia Chriſtus pręceperat ei, Paſce oues meas. Et alibi, Tu aliquando cõuerſus con-
firma fratres tuos. Quod etiã ex feruidiſsima dilectione ſtrenuiſsime adimpleuit. Nam (vt ſanctus Cle-
Eccl.17. mens teſtatur) immenſa charitate erat repletus: Vnuſquiſque quoque proximum ſuum loco & tempore
Tob.4. opportuno debet hortari, corripere, informare, pro poſſe. Iuxta illud Eccle, Vnicuique mandauit deus
Matth.7. de proximo ſuo, Vt vtiq; faciat ei, ſicut velit ſibi fieri [CERTVS quòd velox eſt depoſitio tabernaculi
mei] id eſt, quòd cito recedam à corpore iſto ingreſſurus regnum cœleſte. [SECVNDVM quod domi-
Beda. nus noſter Ieſus Chriſtus ſignificauit mihi] per reuelationem, ſiue per angelum, ſiue immediate per ſe- F
ipſum. ❡ Circa hunc locum ſcribit venerabilis Beda, Tabernaculo ſolent homines in itinere aut in prę
lio vti: idcirco fideles, quandiu ſunt in corpore & peregrinantur à domino, ac contra veritatis aduerſa-
rios certant, in tabernaculis ſe eſſe rite teſtantur. Pulcherrime quoque ſanctus Petrus obitum ſuum non
mortem, ſed depoſitionem tabernaculi ſui dicit. Quoniam ſic eſt perfectis dei famulis mortalem carnẽ
exuere, ſicut viatoribus completo itinere, propriam domum pro tabernaculi habitatione adire, & ſicut
bellatoribus hoſte proſtrato, ad patriam regredi: quia non niſi in cœlis, reputant ſibi eſſe domum ac pa
triam. [DABO autem operam].i. diligentiam, efficaciamq́ue impendam [ET frequenter vos habere poſt
obitum meum].i. vt ita vos habeatis poſt receſſum meum à corpore [VT horum memoriam faciatis] id
eſt, ea quæ ſcribo, doceo, ac iubeo, memoriter teneatis, & opere compleatis. Siquidem fœliciſsimus Pe-
1.Petr.5. trus tam virtuoſiſsime in ſua ſe habuit vita, tam conſtantiſsime in paſsione, tam feruenter in prædican-
do, tam ſapienter in ſcribendo, tam potenter in miraculis quæ in vita, in morte, & poſt martyrii palmã
peregit, quòd omni memoria & imitatione fuit digniſsimus. ❡ Præterea (ſicut in fine expoſitionis prę-
cedentis epiſtolæ tactum eſt) glorioſiſsimus Petrus primam ſcripſit epiſtolam Claudio imperante, an-
tequam ſanctum Marcum euangeliſtam miſit Alexãdriam. Hanc vero (vt ipſe iam innuit) ſcripſiſſe vi-
Epiſtola. detur paſsioni propinquus: ſicq́ue longum fuit temporis interuallum inter harum conſcriptionem epi- G
ſtolarum. ❡ Conſequenter tangit Chriſtianæ fidei fundamenta, ſeu argumenta: & quàm digna ſit eius
doctrina omni memoria [NON enim indoctas].i. falſas & imperitas [FABVLAS ſequuti, notam vobis
fecimus domini noſtri Ieſu Chriſti virtutem] id eſt, omnipotentiam & deitatem [ET præſcientiam] id
eſt, æternam eius ſcientiam, qua inuariabiliter ac æternaliter vniuerſa intuetur, præterita præſentia &
futura: imo & infinita quæ nec fuerunt, nec ſunt, nec erunt. ❡ Chriſtus quoque ſecundum aſſumptam
humanitatem, omnia ab incarnationis exordio nouit, quæ ſcit ſecundum quod deus ſcientia viſionis,
vtpote vniuerſa quæ fuerunt, ſunt, aut erunt. Hæc autem ſummus apoſtolus notificauit fidelibus prędi-
cando, miracula faciendo, ſcripturas allegando, & ea quæ vidit atq; audiuit narrando. Pagani autem in-
doctas poetarum fabulas ſequentes, varia deorum portenta finxerunt. Similiter Manichæi, & alii qui-
Iohan.1. dam hæretici, diuerſas inaniſsimas & mendaciſsimas fabulas ſunt ſequuti. [SED ſpeculatores facti illius
magnitudinis] id eſt, nos effecti contemplatores maieſtatis & excellẽtiæ Chriſti, notificamus virtutem
& pręſcientiam eius. Vnde in Iohanne habetur, Vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à patre.
Viderunt ſancti apoſtoli oculo corporali Chriſti humanitatem, atque miracula: interioriq́ue oculo
per fidem illuminatam & ſapientiæ donum, conſpexerunt eius diuinæ excellentiam maieſtatis. Simili-
Iohan.10. ter poſt reſurrectionem viderunt eminentiam Chriſti in multis, quomodo ianuis clauſis ad eos ingreſ-
Act.1. ſus eſt, & ſpiritum ſanctum per inſufflationem contulit eis. Ipſis quoque videntibus aſcendit in cœlum:
Act.2. deinde in ſigno viſibili, & abundantiſsima gratiæ copia miſit eis ſpiritum ſanctum. Hinc in Actis præ- H
Act.4. ſtantiſsimus loquitur Petrus, Non poſſumus ea quę audiuimus & vidimus, nõ loqui [ACCEPIT enim
à patre honorem & gloriam] id eſt, honorificam & glorioſam atteſtationem, ſeu teſtimonium honora
bilitatis & gloriæ [VOCE delapſa].i. deſuper veniente [AD eum à magnifica gloria].i. magnificẽtia &
excellentia dei patris. Et quæ fuerit illa vox.i. complexio vocum, ſubiungitur [HIC eſt filius meus dile-
ctus] id eſt, naturalis & vnicus, conſubſtantialis, coæqualis, coęternus, non adoptiuus: quem, ſecundum
Matt.3. 17. quod deus eſt, diligo non minus quàm meipſum, vtpote dilectione intenſiua, immenſa: cum infinitæ ſit
Matth.1 bonitatis: & mihi vere æqualis. Porro inquantum eſt homo, prout eius humanitas vnita eſt hypoſtatica
Lucæ.3.9. vnione verbo æterno, diligo eum magis quàm totum vniuerſum. Sic enim pater contulit Chriſti huma
Iohan.1. nitati in eodem eſſe perſonali ſubſiſtere, in quo conſiſtit verbum æternum. Quod ſubſiſtere reliquum
omne bonum creatum excedit [IN quo mihi complacui] id eſt, beneplacitum fuit mihi. Si enim bene-
placitũ eſt domino in populo ſuo & lętatur dominus in operibus ſuis: quanto magis vnigenito filio ſuo,
in quo vtique pater habet complacentiam penitus infinitam? In ſeipſo quoq; pater complacentiam ha
bet prorſus immenſam. Et complacet ſibi in filio ſuo, id eſt, de hoc pater ſibiipſi cõplacet infinite, quod
talem ac tantum genuit filium, & quod in ſeipſo tantę bonitatis ac fœcunditatis conſiſtit, vt conſubſtan
tialem ſibi pepererit natum, ſibi omnino ſimillimum, in nullo à ſe diſcordem: cum eiuſdem ſecum ſit vo
luntatis, quemadmodum & vnius eſſentiæ. Fertur autẽ hæc vox miniſterio prolata angelico, in dei pa-

A tris perſona [IPSVM audite] auribus cordis & corporis, & credite obediteq; ei. Vnde ipſe Chriſtus teſtatur, Omnis qui eſt ex veritate, audit vocē meam [ET hanc vocem nos audiuimus de cœlo allatam] id eſt, cœleſti virtute formatam atque in cœlo aereo factam [CVM eſſemus cum ipſo in monte ſancto] hæc enim vox facta eſt in Chriſti transfiguratione, in monte Thabor: qui propter transfigurationem Chriſti, in eo peractam, vocatur mons ſanctus. Cui transfigurationi interfuerunt apoſtoli præclari Petrus, Iacobus & Iohannes filii Zebedei. De qua transfiguratione & apparitione ſuper Matthęum & Lucam diffuſius ſcripſi: idcirco nunc tranſeo. ¶ Conſequenter Chriſti diuinitatem probat teſtimonio prophetali irrefragabili [ET habemus firmiorem] id eſt, valde firmum [SERMONEM propheticum] id Matth.17.
eſt, teſtimonium Dauid regis de Chriſti diuinitate in pſalm. vbi loquitur filius, Dominus dixit ad me, Luc.19.
filius meus es tu, ego hodie genui te. Imo in pluribus pſalmis loquitur Dauid inde, vt eſt illud, Ex vtero
ante luciferum genui te. Et, Eructauit cor meum verbum bonum. Quanuis autem teſtimonio principis Pſalm.2.
apoſtolorum de Chriſto nō ſit, abſolute loquendo, firmius ac magis authenticum teſtimonium Dauid Pſal.109.
prophetæ, aut cuiuſlibet in veteri teſtamento, ſed magis econtra (quoniam glorioſi apoſtoli magis illu- Pſal.44.
minati fuerunt de Chriſto quàm prophetæ veteris teſtamenti, & maiori gratia erant repleti, Chriſti quoque myſteria clarius conſpexerunt, multipliciusque nouerunt quàm vates Moſaicæ legis. Propter quod præferuntur prophetis in ſapientia, virtute, fructuoſitate, ſanctitate, miraculis, gratia & gloria) ni-
B hilominus quantum ad aliquos firmius fuit teſtimonium Dauid de Chriſto, quàm teſtimonium beatiſſimi Petri, quantum ad Iudæos & cauillatores qui dicere potuerunt, quòd Petrus magiſtrum ſuum zelo immoderato præferre conatus eſt. Et ea quæ narrat, vel ficta ſunt, vel in ſecreto audita: ideo minus credibilia quàm Dauid prophetæ oracula. Cum tamen ſanctiſsimus Petrus per plura & eminentiora miracula oſtenderit, ſe eſſe loquutum ex ſpiritu ſancto, quàm Dauid [CVI benefacitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco] Ordo verborum eſt, Cui ſermoni prophetico tanquam lucernę lucenti in tenebroſo loco attendentes & fidem adhibentes benefacitis, quia hoc bonum ac meritorium eſt. Locus autem tenebroſus eſt mundus iſte, ſeu genus humanum, ignorantiarum & vitiorū tenebris obfuſcatum. Eſt autem attendendum ſermoni prophetico [DONEC dies illuceſcat] id eſt, dies æternitatis vobis reſplendeat, atq; ad claram ac beatificam dei viſionem perueniatis. De quo ſcriptum eſt in Zacha. Zach.14.
In die illa erit dominus vnus, & nomen eius vnum [ET lucifer] id eſt, Chriſtus [ORIATVR in cordi
bus veſtris] id eſt per ſpeciem ſe vobis facie ad faciem manifeſtet. Vel lucifer, id eſt lumen gloriæ vobis 1.Cor.13.
infundatur, & cognoſcatis deum ſicut & cogniti eſtis ab eo. Dicitur autem Chriſtus Lucifer, cum ipſe Sap.7.
ſit oriens lucis æternæ candor, & ſplendor gloriæ, ſapientia patris, cui lux, ſapientia, ars, idæa, ſpecies, pulchritudo, appropriantur. [HOC primum intelligentes] id eſt, in primis agnoſcentes [QVOD omnis
C prophetię ſcriptura] id eſt, omnis ſcriptura prophetica. Vel vt alii textus habent omnis prophetia ſcripturæ, id eſt omnis prophetia in ſacra ſcriptura contenta [PROPRIA interpretatione nō fit] id eſt, humana adinuentione non patuit, nec ſenſu proprio prophetarum inuenta eſt. [NON enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia] id eſt, prophetæ ex propria ſua libertate & poteſtate non habuerunt notitiam ac gratiam prophetalem, vel quòd ſpiritus ſanctus eorum tangeret corda. Quia futurorū
pure contingentium certa præcognitio, eorum quoq; quæ ſoli deo pateſcunt, & ex eius libertate depen 1.Cor.12.
dent, notitia ipſi omnipotenti ſuperſapiētiſsimo creatori eſt propria: nec aliis niſi eo reuelante pateſcit. Iob.32.
Propter quod per Eſa. ſcriptum eſt, Quæ ventura ſunt annunciate nobis: & ſciemus, quia dii eſtis vos [SED ſpiritu ſancto inſpirati] id eſt, inſtincti & illuminati [LOQVVTI ſunt ſancti dei homines] id eſt, ſancti prophetæ vaticinati. Propter quod loquitur & Paulus, Alii per ſpiritum datur gratia prophetiæ. In libro Iob quoq; habetur, Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiā. Dicunt item doctores, quòd gratia prophetiæ dicit actum non habitum. Idcirco in poteſtate prophetarum nō eſt vaticinari ad libitum, aut de quibuſcunq;, ſed tunc quando à ſpiritu ſancto tanguntur, & de quibus ab ipſo illuminantur.

¶ EXPLANATIO II CAP. [FVERVNT vero & pſeudoprophetæ, &c.] ARTICVLVS II.

D P Oſtquam præcedenti capitulo glorioſus apoſtolici ordinis vertex moralia documenta induxit, & dei beneficia commemorauit: nunc cōtra hæreticorum errores peſtiferos armat & præmunit fideles. Nam ait [FVERVNT vero & pſeudoprophethæ in populo] veteris teſtamenti. De quibus in Hieremia, Ezechiele, Mi- Hier.23.27
chea, aliiſq; locis ſcripturarum veteris teſtamenti, frequenter fit mentio. Et parū Ezech.14.
ante Chriſti prędicationem fuerunt Theudas & Iudas galileus. De quibus in A- Mich.3.
ctis ſcribitur [SICVT & in vobis erunt magiſtri mendaces] puta Hæreſiarchæ Act.4.
[QVI introducent ſectas] id eſt, ſpeciales & falſas doctrinas, hęreticas prauitates
erroneas collectiones, ad æternam damnationem tendentes [ET eum qui emit eos, dominum] .i. Chri- 1.Petr.1.
ſtum, qui non corruptibilibus auro vel argēto, ſed proprio ſanguine eos redemit. De quo ait vas electio 1.Cor.6.
nis, Empti eſtis precio magno [NEGABVNT] id eſt, praue de ipſo ſentient, & non credent, nec prædicabunt eum, ſicut in veritate conſiſtit: ſed talem, qualem eum eſſe confingent [SVPERDVCENTES Marci.7.
ſibi celerem perditionem] id eſt, feſtinatam damnationem, ſeu damnationis cauſam, ſibi ipſis accumu-
lantes. De talibus ait & Chriſtus, Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimētis ouium, Act.20.
intrinſecus autem ſunt lupi rapaces Et Paulus in Actis, Scio, inquit, quia poſt diſceſsionem meam intrabunt in vos lupi graues, non parcentes gregi: & ex vobiſipſis ſurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe [ET multi ſequentur eorum luxurias] id eſt, tam corporales quàm ſpiritales co-

rum fornicationes. Nam multi illorum hęreſiarcharum quatenus plures ſibi allicerent, concupiſcentiis E
frena laxabant, qui etiam ſpiritaliter fornicando cor ſuum auerterunt à deo, & animas ſuas dæmonum
fecerunt adulteras, verbumque dei adulterauerunt falſe exponendo ſcripturas: in quibus omnibus innu
merabiles ſibi attraxerunt perditionis diſcipulos. [PER quos via veritatis] id eſt, Chriſtus: qui ait, Ego
Iohan.14. ſum via, veritas, & vita. Vel via veritatis eſt fides catholica, ſana doctrina, conuerſatio veraciter Chri-
Matth.7. ſtiana. De qua loquitur dominus, Arcta eſt via quæ ducit ad vitã. Vnde & Eſaias ait, Hæc eſt via, ambu
Eſa.30. late in ea: & non declinetis, neque ad dexteram neque ad ſiniſtram [BLASPHEMABITVR] quia &
ipſi eam blaſphemauerunt, hæreſes & ſchiſmata inducendo, & ſuos infœlices diſcipulos ad idem alli-
ciendo. Infidelibus quoq; dando occaſionem blaſphemandi Chriſtum, eiuſque legem ac fidem. Viden-
tes nanque infideles turpem vitam & varias abuſiones hæreticorum, putauerunt Chriſtum talia docuiſ
ſe, & omnes Chriſtianos huiuſmodi eſſe. Ideo Chriſtum & eius cultores, fidem catholicam, legemque
Euangelicam blaſphemauerunt [ET in auaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur] id eſt, ex cupidi-
tate per callida & adulatoria verba vos fallent, & quaſi contractum quendam de vobis efficient, tempo
Rom.16. ralia bona veſtra à vobis fallaciter auferendo, non violenter, ſed fraudulenter. Quia, vt aſſerit Paulus,
Luc.20. Per benedictiones & dulces ſermones decipiunt innocentium corda. Et Chriſtus, Hi ſunt, qui deuorãt
Rom.16. domos viduarum. Itemq;, Huiuſmodi operarii ſubdoli non ſeruiunt Chriſto, ſed ſuo ventri [QVIBVS F
iudicium iam olim non ceſſat] id eſt, reprobationis iudiciũ dudum de eis prænunciatum in ſanctis ſcri-
pturis, non eſt reuocatum, neque finitum: quoniam pœna eis inſtans ac debita eſt æterna, & in perpe-
tuum reprobati manebunt [ET perditio eorum non dormitat,] quia eorum damnatio non quieſcit, &
nunc in vita hac perditi ſunt per demerita propria. De his peruerſis hęreticiſque magiſtris multa in bea
ti Pauli leguntur epiſtolis: vt cum ait ad Galatas, Quicunq; volunt placere in carne, hi cogunt vos cir
Galat.6. cuncidi. De quibus & ſecunda ad Timothæum multa effatur.
2.Tim.3. ¶Denique tempore apoſtolorum cœperunt exurgere, vt Paulus teſtatur. Inter quos fuerunt Ebion &
Hæreticorũ Cherintus, qui Chriſti deitatem negabant. Et Marcion qui eum phantaſticum corpus aſſeruit aſſum-
aliquod no- pſiſſe: cuius perfidiam poſtmodum auxit ſacrilegus Manicheus. Arrius quoq; & Fotinus atque Neſto-
minare recẽ rius negabant Chriſtum eſſe verum deum. Sabellius vero mentitus eſt eandem perſonam eſſe patrem &
ſentur. filium ac ſpiritum ſanctum. Apollinaris rudiſsimus negabat Chriſtum animam habuiſſe rationalem. Ita
que iſti & eis conſimiles, Chriſtum & eius fidem atque doctrinam blaſphemarunt. Inſuper per exempla
oſtendit hos eſſe acriter puniendos. [SI] pro quia [DEVS angelis peccantibus non pepercit] de quibus
in libro Iob habetur, In angelis ſuis reperit prauitatem [SED rudentibus inferni detractos in tartarum
Iob.4. tradidit in iudicium cruciandos reſeruari] litera hæc intricata, ſic ordinanda eſt, & exponenda. Sed ip-
ſos angelos qui peccauerunt detractos rudentibus inferni, id eſt, infernalibus funibus ſeu vinculis, quæ G
ſunt eorum peccata: iuxta quod in Prouerbiis aſſeritur, Iniquitates ſuæ capient impium, & funibus pec-
Prou.5. catorum ſuorum conſtringetur: His, inquam, funibus angelos detractos, id eſt, deorſum proiectos &
tractos à rigore diuinæ iuſtitiæ in tartarum. vtpote in aerem caliginoſum, qui quibuſdam illorum pro
carcere infernali eſt deputatus ad exercitium hominum. Vel in tartarum, id eſt, infernum inferiorem
ſub terra ſitum, in quem multi proiecti ſunt. Illuc ergo detractos tradidit, id eſt, præcepit ſiue diſpoſuit
vel dedit eos reſeruari cruciandos, quia ignem ſuum ſecum ferunt vbique. In iudicium, id eſt, vſque in
diem iudicii. Qui tam diu reſeruantur hinc inde in aere ſiue infernis, & in die iudicii grauiter affligen-
tur, ad iudicis deducti præſentiam, qui tunc eos inferno inferiori ſine fine adiiciet. Tuncque augebitur
pœna eorum accidentalis ex infœlicium ſocietate, & cõdemnatione quos deceperunt: quemadmodum
accidentale præmium angelorum ſanctorũ tunc creſcet ex eorum conſortio quos cuſtodierunt. Quem-
admodum ergo angelis peccantibus dominus non pepercit, ita nec hæreticis parcet: quamuis omnes ci-
tra condignum torqueantur. Tametſi enim angeli boni & mali ſint in termino, nec mereantur quan-
tum ad eſſentialem fœlicitatem ſiue calamitatem: tamen quantum ad accidentale præmium ſeu tormen
tum, poſſunt interim mereri, aut demereri. Deinde inducit ſecundum exemplum, in quo euidenter ter-
ribiliterque apparuit rigor diuinæ iuſtitiæ, [ET originali mundo] id eſt, generi humano, quod fuit in
prima mundi ætate, puta hominibus, qui ante diluuium extiterunt, [NON pepercit, ſed octauum Noe H
Iudas. præconem iuſtitiæ cuſtodiuit,] In canonica ſancti Iudæ apoſtoli ſic ſcriptum eſt, Prophetauit ſeptimus
ab Adam Enoch. Poſſet itaque aliquis forſitan opinari, quod ſicut Enoch fuit in ordine genealogiæ ſe-
ptimus ab Adam: ſic Noe vocetur octauus, quaſi ab Adam octauus in ordine habeatur: quod dici non
poteſt quia decimus fuit ab Adam. Siquidem in Gen. fertur, quod Enoch genuit Matuſale, de quo na-
Gen.5. tus eſt Lamech pater iſtius Noe. Dicitur ergo Noe octauus, quia inter eos qui erãt in arca, fuit octauus,
incipiendo numerationem ab inferiori vſq; ad ſupremum, videlicet ipſum Noe. Fuerunt nanq; in arca
tres filii eius cum tribus vxoribus, vxor quoq; Noe & ipſe. ¶Vocatur quoq; præco iuſtitiæ, quia iuſtitiã
dei & pœnitentiam, veritatiſque viam hominibus illius temporis denunciauit. Sicut in expoſitione prę
1.Pet.3. cedentis epiſtolæ patuit. Cuſtodiuit vero deus Noe, quia à ſubmerſione diluuii eum eripuit, [DILV-
VIVM mundo impiorum inducens]. i. hominibus impiis tunc in mundo morantibus, qui viam ſuã cor
Gen.5. ruperunt. Quorum tanta fuit malitia, vt in Gene. dicatur, Videns deus quia multa malitia hominum
eſſet in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta eſſet ad malum omni tempore, pœnituit eum
quod feciſſet hominem in terra, & præcauens in futurum, tactus dolore cordis intrinſecus, Delebo, in-
Gen.19. quit, hominẽ quem creaui, à facie terræ. Quemadmodum ergo illis deus non pepercit, ita nec hæreticis
parcet. Deinceps exẽplum tertium ſubditur [ET ciuitates Sodomorum & Gomorreorum in cinerẽ redi
gens]. i. Sodomam & Gomorrã redegit in puluerem: quoniã ignẽ & ſulphur abũdantiſsime pluit ſuper
Deut.29. eas & habitatores, imo ſuper totam Pentapolim, cuius ciuitates in Deuteronom. exprimũtur, videlicet,

A Sodoma & Gomorra, Adama & Semboiim, quinta vrbs fuit Segor. Quibus in puluerem ex ſulphureo
igne redactis cũ adiacentibus terris, operuit terram illam mari mortuo, in quo nihil viuere poteſt. Sunt-
que ibi arbores poma apparatu pulcherrima deferentes: quæ poma ſi manu tractentur, in cinerem reſo- Sapien.10.
luuntur, & fumum emittunt quaſi adhuc eſſent ardentia. Vnde in Sapien. libro legitur, Hæc iuſtum à
pereuntibus impiis liberauit fugientem, deſcẽdente igne in Pentapolim, cuius in teſtimonium nequitiæ
fumigabunda conſtat deſerta terra, & in certo tempore fructus habẽtes arbores [EVERSIONE dam-
nauit] id eſt, præfatas vrbes ita euertens ſeu deſtruens, habitatores eius ſic puniuit, & condemnauit.
[EXEMPLVM eorum qui impie acturi ſunt ponens] id eſt, per illam combuſtionem & euerſionem
exemplariter pandens, qualiter igne æternali ſint puniendi iniqui, præſertim hæretici [ET iuſtum
Loth] cuius iuſtitiam innuit Paulus ad Hebr. Hoſpitalitatem, inquiens, nolite obliuiſci: per hanc enim Hebr.13.
placuerunt quidam (videlicet Abraham & Loth) angelis hoſpitio ſuſceptis, vt patet in Gene. [A nefan- Gen.18.
dorum iniuria] id eſt, violentia [ET luxurioſa conuerſatione eripuit] id eſt, à turpiſsimis Sodomitarum Gen.19.
inquinamentis præſeruauit, atq; per angelos ex Sodoma duxit. Et recte Sodomitæ (qui vitiis contra na
turam ſordebant) vocantur nefandi, tanquam penitus deteſtabiles & inhumani, qui verbis & factis in-
iuriam intulerunt beato Loth. Iuxta illud Geneſis, Ingreſſus es, inquiũt, vt aduena, nunquid vt iudices? Eodem.
B Te ipſum ergo magis quàm hos affligemus. Vimq; faciebant Loth vehementiſsime. [ASPECTV enim
& auditu iuſtus erat] quod dupliciter poteſt intelligi. Primo, quod Loth tã cuſtodite ſe habuit quod nec
viſis, nec ex auditis Sodomitarum flagitiis à ſua puritate & ęquitate collapſus eſt. Cum tamen dicat ſcri Pſal.17.
ptura, Cum peruerſo peruerteris. Secundo, quod tam virtuoſe vixit, quod impii illi nihil iniquum vide Iudith.8.
runt in eo, nec perceperũt de ipſo. Sicut de Iudith vidua fertur, Metuebat dominum valde, nec erat qui
loqueretur de ea verbum malum. De beatiſsimi quoq; Iohannis Baptiſtæ parentibus venerandis ac ſan Luc.1.
ctis ſcriptum eſt, Incedebant in omnibus iuſtificationibus domini ſine querela. Sic & S. Iob de ſeipſo Iob.26.
fatetur, Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium perhibuit mihi. Denique iſtud ar
duum fuit & magnæ perfectionis indicium in Loth, quoniam (teſte Gregorio) inter imperfectos per- Grego.
fecte conuerſari, & inter iniquos iuſte ſe habere, eſt valde laudabile. Et quoniam iuſtis graue eſt iniuſti-
tiam cernere, ſubditur [HABITANS apud eos] id eſt, Loth habitans inter Sodomitas [QVI de die in
diem animam iuſtam iniquis operibus cruciabant] id eſt, quotidie ipſum Loth ſuis prauiſsimis afflixe-
runt ſceleribus. ¶ Iuſtus nanque tam ex dei amore, quàm ex proximorum dilectione atque ex zelo ſuæ
iuſtitiæ, de impiorum vitiis contriſtatur: præſertim cum ea emendare non poteſt, & dicere poteſt domi
no cum propheta, Tabeſcere me fecit zelus meus, quia obliti ſunt verba tua inimici mei. Ex quibus con
cludit archiapoſtolus, [NOVIT deus pios de tentatione eripere] id eſt, de omni tribulatione eruere: cũ
C dicat in pſalmo, Cum ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum & glorificabo eum. Pſal.118.
¶ Eripit autem eos loco, modo, & tempore ſibi placente, & prout ſaluti expedit electorum. Idcirco in
tribulationibus & tentationibus conſtituti, patienter & longanimiter ferre debent: & dominum exora-
re, vt eos indeſinenter roboret & conſeruet, atq; cum ei placuerit ipſiſque expedit, finem tribulationi di
gnetur imponere. Vnde cum Ozias princeps Iudæorum dixiſſet, quòd niſi infra quinque dies veniret
eis à deo auxilium, vrbem traderet in manus Aſſyriorum: virtuoſa ac ſapiẽs Iudith dixit, Qui eſtis vos,
qui tentatis deum? Poſuiſtis vos tempus miſerationi domini, & in arbitrio veſtro diem conſtituiſtis ei?
[INIQVOS vero in diem iudicii cruciandos reſeruare] Non eſt hoc ita intelligendũ, quaſi iniqui ante
diem generalis iudicii non ſint damnandi & cruciandi: ſed quia tunc in corpore & anima damnabun-
tur. Qui interim in die particularis ſui iudicii condemnantur in anima. Grauiſsime vero punientur hæ
reſiarchæ, ſicut ſubiungitur [MAGIS autem eos] reſeruat in iudicio cruciandos [QVI poſt carnem in
concupiſcentia immunditiæ ambulant] id eſt, carnales & fœdas concupiſcentias aſſequuntur [DOMI-
NATIONEMQVE contemnunt] .i. tam Chriſto omnium dominatori, quàm eius vicariis ſanctis apo
ſtolis, imo & ſummo antiſtiti renuunt obedire [AVDACES] .i. temerarii, ac præſumptuoſi, confingen
do dogmata noua [SIBI placentes] id eſt, magni & ſapientes in oculis ſuis. Quo contra ad Rom. dici-
tur, Debemus nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere: & non nobis placere. Vnuſquiſq; pro
D ximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Chriſtus ſibi nõ placuit. Et apud Eſaiam ait ſcri Rom.15.
ptura, Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. Idcirco in Prouerbiis Eſa.5.
Salomon loquitur, Ne ſis ſapiens apud temetipſum, & ne innitaris prudentiæ tuæ, [SECTAS non me- Prou.3.
tuunt introducere] id eſt, hæreticas prauitates & ſchiſmata inuenire, ac ſpargere: quia ſcripturas ſecun-
dum proprium ingenium præſumunt exponere, & de ſua ſubtilitate atque peritia ſtulte impiiſsimeq́ue
confidunt: cum ſcripturæ eo ſpiritu ſint intelligendæ, quo & primum ſunt reuelatę [BLASPHEMAN-
TES] (vt dictum eſt) Chriſtum & eius doctrinam [VBI] id eſt, in eo quod dominationem cõtemnunt,
& audaces ſibimet placent [ANGELI] ſcilicet mali [FORTITVDINE] naturæ [ET virtute] poten-
tiæ [CVM ſint maiores] hominibus .i. naturaliter altiores. Sunt enim ſpeciei eminentioris quàm homo, Dionyſ.
& per conſequens naturaliter fortioris naturæ, vtpote incorruptibiliores & in naturalibus viribus vi-
goroſiores, puta in intellectu & voluntate; præſertim cum diuino Dionyſio teſte) naturalia in dæmo-
nibus manſerint integra [NON portant] id eſt, ſufferre vix valent [ADVERSVS ſe execrabile iudiciũ]
id eſt, diſtrictum dei iudicium, contra eos iam datum: quod quanuis ſit in ſeipſo iuſtum & ſanctum, ta-
men patientibus durum eſt & execrandum videtur. Similiter ſupplicium eis inflictum execrabile eis
eſt. Si ergo angelis tam potentibus, ac potentioribus ipſis hominibus, tam intolerabilia ſunt inflicta tor
menta: ſequitur quod intolerabiliora erunt impiis, hæreticiſque hominibus, maxime hæreſiarchis, de
quibus ad literam agitur. ¶ Itaque ex prædictis ſequi apparet, quod maior damnatio ſit hæreſiarcharũ,
quàm eorum qui perierunt diluuio & Sodomitarum; imo & dæmonum ſaltem quorundam. Nam & Matth.11.

Lucę.10. ipſe Chriſtus in Euangelio proteſtatur, quod in die iudicii remiſsius erit terræ Sodomorum, quàm ciui E
Ezec.16. tatibus quæ prædicationem eius non receperunt, nec per eius miracula ſunt conuerſi. Per Ezechielem
dominus quoque teſtatur, quod Sodoma non peccauit dimidium peccatorum quæ perpetrauerunt Iu-
dæi. Dęmones etiam non ſunt omnes æque iniqui, cum de ſingulis ordinibus aliqui credantur ruiſſe. Et
ſicut homines electi ad ſingulos angelorum ordines aſſumũtur, & eis parificantur in gloria: ſic probabi
liter creditur, quod diuerſi reprobi ſecundum ſuorum diuerſitatem ac gradum demeritorum, ſingulorũ
chororum dæmonibus coæquabuntur in pœnis. ¶ Præterea loquendo in genere, peccata ſpiritalia gra
uiora ſunt peccatis carnalibus: & peccata in deum, peccatis in proximum. Peccata autem hæreſiarcharũ
Gen.9.19. ſunt inter ſpiritalia vitia & inter facinora in deum grauiſsima, pręſertim quia & tot homines inuoluunt
erroribus, quorum omnia peccata & tormenta redundant in hæreſiarchas.
¶ Peccata autem Sodomitarũ & diluuio euerſorum fuerunt carnalia atq; in proximum. Interim dæmo
nes vna tranſgreſsione poſiti fuerunt in termino, nec interim demeruerunt. Sicut nec angeli poſt primã
ad deum conuerſionem (qua poſiti fuerunt in termino) promeruerunt, loquendo de merito ac demeri-
to quantum ad præmium eſſentiale, ſeu calamitatem principalẽ. Hæreſiarchę vero plurimis & quaſi in-
numeris tranſgreſsionibus demeruerunt, & ad ſui curſus terminum peruenerunt. [HI vero] hæreſiar-
chæ qui ſectas inducunt [VELVT irrationabilia pecora naturaliter in captionem & in perniciem,] id
eſt, ſicut bruta naturaliter omni ratione carentia faciliter ſeducuntur, ita quod cadunt in locum quo ca- F
piuntur & occiduntur: ſic & hæretici [IN his quæ ignorant blaſphemantes] id eſt, in his quæ fidei ſunt,
quæ non intelligunt, committunt blaſphemias, Chriſti diuinitatem, ſeu alias fidei veritates, negando
[IN corruptione ſua peribunt] id eſt, propter ſuos errores & exceſſus (per quos eorum intellectus &
voluntas ſpiritaliter corrumpuntur, inficiuntur, necantur) cõdemnabuntur [PERCIPIENTES mer
cedem iniuſtitiæ] id eſt, debitam punitionem ſuæ peruerſitatis [VOLVPTATEM exiſtimantes diei de
litias, coinquinationis, & maculæ,] id eſt, hæretici iſti in tantũ obtenebrantur, quòd delitias coinquina
tionis & maculæ, id eſt, delectationes carnales, fœdas, venereas (præſertim ad tactum & guſtum perti-
nentes) reputant eſſe voluptatem diei. i. tam licitias & honeſtas, quaſi alia & melior voluptas haberi nõ
poſsit in die. ¶ Sicq; per voluptatem diei deſignatur voluptas licita & ſyncera. Quemadmodum enim
duplex eſt concupiſcentia, vtpote carnalis & inordinata, & ſpiritalis ac ordinata (vt dictum eſt) ſic du-
plex eſt voluptas, vel delectatio ſequẽs eã. Voluptas bona & licita, eſt delectatio actui virtuoſo annexa.
Quælibet etenim virtus propriam habet delectationem operationi ſuæ coniunctam, quemadmodum
Prouerb. viceſimoprimo ſcriptum eſt, Gaudium eſt iuſto facere iuſtitiam. Et Ariſtoteles ait, Signum vir
Pſal.91. tutis eſt delectatio contingens in opere. De hac voluptate ait propheta, Delectaſti me domine in factu-
Pſal.14. ra tua. Et, Torrente voluptatis tuæ potabis eos. G
Eccl.12. ¶ Voluptas praua & vitioſa eſt, omnis delectatio actui illicito iuncta. De qua in Eccleſiaſte aſſeritur,
Eccl.10. Adoleſcentia & voluptas vana ſunt. Et in eccleſiaſtico, Poſt concupiſcentias tuas nõ eas, & à voluptate
tua auertere. Cum ergo paſsiones & vitia, præſertim perfidię & delectationes venereæ, mentem obtene
brent: quidam his vitiis ſic excæcantur, vt de ſua turpitudine nõ verecundentur; ſed potius glorientur,
& quaſi licitas & honeſtas reputent delectationes impuras ac ſordidas. De quibus ſcriptum eſt, Exultãt
in rebus peſsimis. Et in Eſaia, Peccatum ſuum quaſi Sodoma prædicauerunt. ¶ Itaque per voluptatem
Prou.2. diei intelligitur lucis voluptas. Lux enim ſignificatur appellatione diei, vt cum aſſerit Paulus, Nos qui
Eſa.3. diei ſumus, ſobrii ſimus. Nam (vt ait Saluator) Qui facit veritatem, venit ad lucem [DELITIIS] car-
Theſſ.5. nalibus & vitioſis [AFFLVENTES] Tales nanque non ſolum in venereis, ſed in ſuis quoque perfidis
Iohan.3. documentis, adinuentionibusq; vaniſsimis delectantur [IN conuiuiis ſuis luxuriantes vobiſcum] iuxta
vos corporaliter commorando, aut praue agendo, aut vos ad eadem attrahendo pro poſſe [OCVLOS
habentes plenos adulterii, & inceſſabilis delicti] id eſt, ſignis & incitamentis adulterationis. Quia in
oculis laſciuia mentis pręſertim apparet: & per corporalem intuitum prouocatur libido.
¶ Quæ inceſſabilis dicitur, quia quo amplius peruagatur ſeu exercetur, eo plus incitatur & infrenis ac
vaga efficitur. Hinc impudicus oculus impudicæ mentis eſt nuncius. Et in Eccleſiaſtico habetur, Virgi
nem ne conſpicias, ne ſcandalizeris in decore eius. Noli circunſpicere in vicis ciuitatis. Auerte faciem
Eccl.9. tuam à muliere compta. Propter ſpeciem mulieris multi perierunt. Idcirco timoratus & ſanctus Iob di- H
xit, Pepigi fœdus cum oculis meis, ne cogitarem quidem de virgine [PELLICIENTES animas inſtabi
Iob.31. les] ſecundum Bedam pellices dicuntur meretrices, ſumpto vocabulo à pollutione, vel à pellis ſuæ for
moſitate, qua incautos alliciunt. Pelliciunt ergo animas inſtabiles, qui homines in fidei veritate & vir-
Ephe.4. tutum conſtantia non bene fundatos peſtifere inſtruunt, ac ſeducunt. Quo cõtra loquitur Paulus, Non
Eccl.5. circunferamur omni vento doctrinæ. Et in Eccleſiaſtico pręcipitur, Eſto firmus in via domini, & in ve
Prou.1. ritate ſenſus tui. Et in Prou. Fili mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas illis. [COR exercitatum]
Eccl.10. id eſt habituatum [IN auaritias habentes] quia aſsidue cogitant, qualiter temporalia ſibi accumulent.
Quo cõtra in Eccleſiaſtico fertur, Nihil iniquius, quàm amare pecuniam. Et auaro nihil eſt ſceleſtius.
Hic enim animam ſuam habet vęnalem [MALEDICTIONIS filii] id eſt, maledictione digni, quem-
1.Reg.26. admodũ primo Regum Dauid ait ad Abner, Filii mortis eſtis vos, qui non cuſtoditis dominum veſtrũ
regem, id eſt, morte digni. [DERELINQVENTES rectam viam] id eſt, diuina præcepta, ſcripturarũ
documenta, fidẽ & legem Chriſti, exercitia virtuoſa, per quæ omnia itur ad deum, & recto tramite per-
tingitur ad ſalutẽ. [ERRAVERVNT] per vitiorũ abrupta, iuxta illud Prouerb. 2. Relinquũt iter rectũ,
& ambulãt per vias tenebroſas. De quibus vas electionis fatetur, Impii proficient in peius, errãtes & in
Prouer.3. errorem mittẽtes [SEQVVTI viam]. i. iniquitatẽ [BALAAM ex Boſor]. i. ex urbe ſic dicta venientem,
2.Tim.3. vt tangit Beda, [QVI mercedem iniquitatis amauit] quoniam propter munera dedit regi Balach con-

A ſilium decipiendi filios Iſrael. Iuxta illud Numerorũ, Pergens ad populum meum, dabo cõſilium, quod populus tuus faciat populo huic [CORREPTIONEM vero habuit ſuæ veſaniæ]. i. pro ſua inſipientiſsima impietate eſt debite punitus. Fuit enim occiſus à filiis Iſrael. Correptus quoque fuit ab angelo, atque ab aſina, vt ſubditur [SVBIVGALE mutum animal] cui ſcilicet aſina inſidebat, loquendi facultatem ex natura ſua non habens [VOCE hominis loquens prohibuit prophetæ inſipientiam [Aſina quippe virtute diuina inſipientiam ipſius Balaam (qui fuit propheta aliqua ex diuina reuelatione prænuntiãdo) redarguit, & eum à cœpto itinere quantum in ſe erat compeſcuit, dicens, Cur percutis me? ecce iam tertio. quæ omnia in Numerorũ libro plenius ſunt deſcripta. ¶ Creditur aũt, quod angelus dei per os aſinę verba illa formauit, nec aſina verba intellexit: cum & numerare opus ſit rationis, & in verbis illis numeratio fuit cũ dixit, tertio. Vnde, vt aſſerit Auicenna, Gallina numerum pullorum ſuorum non noſcit ſed multitudinẽ percipit. Dicitur tamen aſina reprehendiſſe Balaam, quoniam verba reprehẽſoria protulit. [HI ſunt fontes ſine aqua]. i. doctores ficti carentes vera doctrina, quia doctores ſe eſſe præſumunt & iactant, cum deceptores exiſtant, ſicque aſsimilantur fonti ſiccato [ET nebulæ turbinibus agitatæ]. i. ſimiles nebulis à ventis hinc inde commotis, quoniam dæmonum ſuggeſtionibus & vitiorum impulſibus circunferuntur [QVIBVS caligo tenebrarum reſeruatur] quia, vt ait Saluator, proiicientur in tenebras exteriores, vt de tenebris vitiorũ præcipitentur in tenebras tormentorum. Et recte obſcuritas infernalis caligo tenebrarum, quaſi caligo caliginũ, appellatur, cum ſit vehementiſsima: quemadmodum roſa flos florũ vocatur [SVPERBA enim vanitatis loquentes]. i. verba falſitatis, pompoſa. Vel vt alii legũt ſuperbia vanitatis, id eſt, ex arrogantia propriæ vanitatis loquentes [PELLICIVNT in deſideriis carnis luxuriç] id eſt, per conceſsionem & approbationem concupiſcentiarum carnalium fallunt [EOS qui paululũ effugiunt]. i. imperfectos, qui aliqualiter ſe ab erroribus ac peccatis cœperunt abſtrahere [QVI] deceptores [IN errore conuerſati]. i. aſſuefacti [LIBERTATEM illis promittunt]. i. deceptis à ſe affirmant, quod libere ſine peccato poſsint carnalia deſideria adimplere. Per quod illos ad talia pronos faciliter fallunt [CVM ipſi] hæretici & iniqui [SERVI ſint corruptionis]. i. falſitati ac impietati ſubiecti [A quo enim quis ſuperatus eſt, huius & ſeruus eſt] ipſi autem à vitiis & à diabolo victi ſunt, idcirco vitiorũ ac dæmonum ſerui cenſentur. Propter quod loquitur Paulus, Reſipiſcãt à laqueis diaboli, à quo captiui tenentur. Et apud Iohan. aſſerit Chriſtus, Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. [SI enim refugientes coinquinationes mundi]. i. mundana & carnalia vitia euitantes [IN cognitione]. i. per veram fidem fidelem notitiam [DOMINI noſtri Ieſu Chriſti his rurſus implicati ſuperantur]. i. recidiuando priſtinis vitiis inuoluũtur [FACTA ſunt eis poſteriora deteriora prioribus]. i. peccata, quæ recidiuando & poſt recidiuum commiſerunt aut inciderũt, enormiora ſunt peccatis ante recidiuum commiſsis, aut per omiſsionem contractis. Nam vulnera repetita ſunt magis periculoſa. Et recidiuatio iſta, propter ingratitudinem, ſibi annexam, qua quis de priore remiſsione, illuminatione & gratia deo ingratus eſt, & propter præhabitam veritatis notitiam, valde auget & grauat peccata ſequentia. Propterea ſubditur [MELIVS enim] id eſt, minus malum ſiue culpabile [ERAT eis non cognoſcere viam iuſtitię] id eſt, diuina pręcepta, & ea quę neceſſaria ſunt ſaluti [QVAM poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato] id eſt, ab obſeruantia legis, ac fidei Chriſtianæ diuertere.

Num. 24 · Num. 31 · Num. 22 · Propriç vanitates. · 2. Tim. 2. · Iohan. 8.

B · C

¶ Nempe quo quis plura à deo beneficia eſt ſortitus, eo plus obligatus eſt deo gratus eſſe, ac deſeruire. Idcirco doctus grauius peccat quam indoctus, cęteris paribus: præſertim quia qui viam agnoſcit iuſtitiæ, nec tamen obſeruat, plus videtur deum contemnere, quàm iuſtitiæ viam ignorans. Propter quod Chriſtus diſſeruit, Seruus qui cognouit voluntatem domini ſui, & non fecit, plagis vapulabit multis. Qui autem non cognouit & fecit digna plagis, vapulabit paucis. Hinc dictum eſt per Iacobum, Scienti bonum facere, & non facienti, peccatum eſt illi. Imo quàm enorme ſit iſtud conſtat ex eo quod ad Hebręos legitur, Voluntarie peccantibus poſt acceptam notitiam veritatis, iam non relinquitur pro peccatis hoſtia. Et rurſus ad Heb. terribiliter loquitur Paulus, Impoſsibile eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donũ cœleſte, & participes facti ſunt ſpiritusſancti, & prolapſi ſunt, rurſus renouari ad pœnitentiam rurſus crucifigentes ſibimetipſis filium dei, & oſtentui habentes. Hinc etiam veritas conteſtatur, Si cæci eſſetis, non haberetis peccatum: nunc autem dicitis quia videmus, peccatum veſtrum manet.

Luc. 12. · Iacob. 4. · Heb. 10. · Hebr. 6. · Iohan. 10.

D

¶ Sed ſi iſta ita ſe habent, videtur ignorantia hominem excuſare. Imo apparet quòd cum homo ſit fragilis, tutius ſit non diſcere neque agnoſcere viam iuſtitiæ, quàm eam cognoſcere: ne forte poſt eius cognitionem contingat peccare, & grauiorem reatum incurrere. Reſpondetur, quod ignorantia iuris, quod quis ſcire tenetur non excuſat a culpa, nec ignorantia craſſa, ſeu affectata: ſed ignorantia facti adhibita diligentia bona, ignorantia quoque inuincibilis, prorſus excuſant.

¶ Et quamuis grauius ſit poſt veritatis notitiam cadere, ipſa tamen notitia in ſe bona eſt & optanda, & frequẽter à variis malis pręſeruat, & cõfert ad hoc vt homo reſurgat celerius. Porro qui viã neſcit iuſtitię, ſine retinaculo errat, nec ſurgit. Cur autẽ enormius ſit poſt iuſtitiæ agnitionem peccare, ſubiungitur [CONTINGIT enim illis]. ſ. recidiuãtibus [ID veri prouerbii] Idcirco ait veri prouerbii, quia quod ſequitur ex libro prouerbiorũ Salomonis acceptũ eſt [CANIS reuerſus ad vomitum ſuum.] Sic ſiquidem Salomon in Prouerbiis loquitur, Sicut canis qui reuertitur ad vomitũ ſuum, ita ſtultus qui iterat ſtultitiã ſuam. Nam ſicut id quod per vomitũ eſt eiectũ reſumere, eſt valde abominabile, fœtẽs, ac turpe: ſic peccata pœnitẽdo deleta reiterare. Quod vero adiungitur [ET ſus lota in volutabro luti] princeps apoſtolorum de ſuo appoſuit, valdeque apte. Nam ſicut ex tali lotione efficitur porca ſordidior, quàm fuerat ante: ita ex recidiuo grauius homo coinquinatur. Itaque ſicut vomens ſuperfluam eiicit materiam qua prẽmebatur, ſic peccator confitendo oſtendit mentis venenum, quod animam preſsit: dum vero poſt pœnitentiam recidiuat, inſtar canis redit ad vomitum, id eſt, quod ſalubriter euomuit, dãnabiliter repetit.

Prou. 16.

Poſtremo in ſcripturis per ſtultum deſignatur quicunque in mortali eſt vitio,& per ſtultitiã omnis mor E
Eccl,12. talis intelligitur culpa. Sic in Eccleſiaſte aſſeritur, Stultorum infinitus eſt numerus.

EXPOSITIO CAP. III,[HANC ecce vobis chariſsimi ſecundam ſcribo epiſtolam.] ARTIC. III.

HOc vltimo cap. glorioſiſsimus apoſtolici chori hierarcha plenius deſtruit hæreti
cas prauitates, & fideles in fide confortat[HANC ecce vobis chariſsimi ſecũdam
ſcribo epiſtolã, in quibus]prima & ſecũda epiſtolis[VESTRAM excito in cõmo-
nitione].i.per hanc charitatiuã exhortationem [SYNCERAM mentem] à vitiis
expurgatam[VT memores ſitis] memoria virtuoſis actionibus iuncta [EORVM
quæ prædixi verborum prophetarum, & apoſtolorum ſanctorum] .i.verborum à
ſanctis prophetis apoſtoliſq; prælatorũ, videlicet documentorũ & mãdatorũ quę
tradiderunt. Aliqui textus habent verborũ à prophetis, & redit in idẽ. Nã ſenſus
eſt, Verborũ dictorum à prophetis. Memores quoque eſtote[PRAECEPTORVM Domini & Saluato
ris noſtri].i.præceptorũ quę Chriſtus Dominus & Saluator in Euãgelio dedit, qui decẽ præceptis ali-
qua addidit. Hęc memoria ad executionem operis eſt ordinãda. Iuxta illud in pſal. Memores ſunt man-
Pſalm.102. datorũ ipſius ad faciendũ ea[HOC primũ ſcientes]inter ea quę iam ſcienda cõmemoro[QVOD veniẽt
in nouiſsimis diebus præſertim circa Antichriſti aduentum[IN deceptionem].i.ad introducendum de- F
ceptionem[ILLVSORES]ſcripturarum ac fidei Chriſtianę atque fidelium[IVXTA proprias concu-
piſcentias ambulantes].i.vitioſe carnaliterque viuentes[ET dicentes, Vbi eſt promiſsio, aut aduentus
eius?].i.vbi manent, aut quando apparebunt & implebuntur, quę Ieſus Nazarenus promiſit ſuis culto-
ribus? Et quando ad iudicium veniet ipſe, prout prædixit? tanquam dicant, Omnia vana ſunt & cõficta
nec erit iudicium, nec reſurrectio mortuorum.[EX quo enim patres]noſtri[DORMIERVNT, omnia
ſic perſeuerant ab initio] i ab exordio ſeculi, & generationis humanæ, & à temporibus antiquiſsimis,
in quibus obierunt progenitores noſtri primæui, mundus iuxta ſolitum curſum naturæ proceſsit, dura
2.Theſ.1. uit, nec notabiliter eſt mutatus: ergo nec in futuro mutabitur, nec generationum ceſſabit ſucceſsio. Quẽ
admodum ergo Paulus ſecunda ad Theſſal. redarguit eos, qui tunc ſecundum aduentum Chriſti de pro
ximo imminere aſſeruerunt, Non terreamini, inquiens, quaſi inſtet dies domini: ſic princeps apoſtolo-
2.Tim.3. rum nunc eos condemnat, qui de nimia dilatione ſecundi aduentus domini cauſabantur. Præinductis
demum ſanctiſsimi Petri verbis conſonant, quę 2 ad Timotheum ſcripta ſunt. Vbi vas electionis fate-
tur, In nouiſsimis diebus inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines amantes ſeipſos, & cæt. Con
ſequenter probat ſummus apoſtolus falſum eſſe quod illi dicent, omnia à principio craturę ſic perſeuera
re[LATET enim eos hoc volentes].i.qui illud dicturi ſunt neſciunt[QVOD cœli erant prius, & terra G
de aqua, & per aquam conſiſtens dei verbo, per quæ ille tunc mundus inundatus periit]Oportet aduer-
tere, quod beatiſsimus Petrus non loquitur hic de ſuperioribus cœlis, ſupra ſphæram actionis & paſsio
Hiere.8. nis ſubſiſtentibus, qui ex natura ſua ſunt incorruptibiles, quantum ad ſuum eſſe ſubſtãtiale: ſed loquitur
1.Reg.2. de cœlis aereis.i.partibus aeris ſuperiori & inferiori. Vnde per Hieremiam dominus loquitur, Miluus
in cœlo cognouit tempus ſuum. Et quarto Regum aſſeritur, Aſcendit Helias per turbinem in cælum.
Geneſ.7: Hinc & aures cœli vocantur, quia in aere volant. ¶ Porro qudd de his cœlis ſolummodo iam loquatur
ſacratiſsimus Petrus, hinc conſtat, quia intendit probare quod mundus ſemel per diluuium periit, & rur
ſus in fine igne peribit. Idcirco non loquitur niſi de cœlis quos attigit aqua, & ignis attinget. Certumq́;
eſt, quod aqua ſphæram lunę non attigit, nec ignis conflagrationis creditur altius aſcenſurus, quàm illa
aſcẽderat aqua. Et iſtud Thomas ſuper quartum affirmat Sententiarum. Beda quoque, Albertus, & alii
expoſitores cõcordant in iſto. Eſt igitur ſenſus, Cœli erant prius.i. ab exordio ante diluuium fuerũt cœ
li aerei, quantũ ad ſuã ſubſtantiã, vtpote inferior pars aeris & pars eius ſuperior, quę eſt ſupra cacumina
montium. Quam ſuperiorem aeris partem aqua diluuii partim occupauit, quoniam quindecim cubitis
Eodem. altior fuit altiſsimis montibus terræ, vt ſcribitur in Gen. Et terra etiam prius ſcilicet ante diluuium fuit.
Geneſ.1. De aqua.i.per ſeparationem aquarum à ſuperficie terræ apparuit terra. Iuxta illud Gen. Congregentur
aquæ in locum vnum, & appareat arida: & factum eſt ita. Et hæc eadem terra eſt per aquam conſiſtens
dei verbo.i ex omnipotentis dei decreto ſiue præcepto terra ſubſiſtit, & permanet in eſſe per hoc, quòd H
partibus eius vndique ſupra ſuperficiem eius & intra viſcera eius aqua miſcetur, vt partes terræ ſibi co-
hæreant, aliter redigerentur in puluerẽ. Propter quod aſſerit Auicenna, Ex terra pura non fit lapis, quia
requiritur aqua, per quam fit continuatio partium terræ. Hinc loquitur Beda, Diuina diſpoſitione ve-
nis aquarum terra tota intrinſecus plena eſt, quemadmodum corpus animalium ſanguinis venis reple-
tur, ne ariditate terra deficiat, ſi aquarum ceſſet rigatio. Videmus nanq; ęſtatis calore terras conſumpto
eorum humore flaccentes, atque in puluerem quẽ proiicit ventus, eſſe redactas. Per quæ, hoc eſt, per cœ
los præfatos aereos & per terram, ille tunc mundus inundatus.i.inferior regio mundialis aquis perfuſa
operta & occupata periit, quantum ad viua contenta in terra & aere, præter ea quæ erant in arca. Nam
omnia mortua tunc fuerunt. ¶ Periit etiam ille mundus, videlicet terra aqua & aer, ſcilicet regio illa ele
mentaris, quantum ad multa. Nam priſtinum fructificandi vigorem perdidit terra, atque in vatiis locis
Geneſ.7. ac partibus aliam diſpoſitionem accepit. Sed & magna pars aeris corrũpebatur & vertebatur in aquas.
Tunc quoque rupti ſunt omnes fontes abyſsi magnę, puta Oceani[COELI autem qui nunc ſunt, id eſt,
prætacti cœli aerei[ET terra] quæ nunc eſt, id eſt, iam in rerum natura ſubſiſtunt [EODEM verbo
repoſiti ſunt]id eſt, ex diuino præcepto ad conuenientem naturalemq́ue formam & ſtatum, quos nunc
habent, reducta ſunt: per hoc quod aquæ diluuii ceſſauerunt, & terra & ignis ad priſtinum ſtatum ac
modum, quantum ad multa, tunc redierunt.[IGNI reſeruati in diem iudicii & perditionis iniquorum

A hominum].i.igne conflagrationis ſunt exurendi atque purgandi in die iudicii, qui eſt dies perditionis Iob.21.
ſeu condemnationis hominū iniquorum. De quo dic ſcriptum eſt, In diem perditionis ſeruatur malus, Prou.16.
& ad diem furoris ducetur, & de furore omnipotentis bibet. In Prouerbiis quoque, Omnia propter ſeip
ſum operatus eſt dominus, impium quoque ad diē malum. ¶Cōſequenter princeps apoſtolorū breuiter
probat, quod propter dilationē futuri iudicii ęſtimare nequaquā debemus, futurum non eſſe iudicium il
lud, cum omnis dilatio iſta ſit modica in dei conſpectu, & comparatione perpetuæ durationis eā ſequen
tis. Nam ſubditur, [VNVM vero hoc non lateat vos chariſsimi,] & quid ſit hoc vnum, ſubiūgit. [QVIA Epiſtola.
vnus dies apud dominum ſicut mille anni, & mille anni ſicut dies vnus].i.ſpatium, quod deus compara
tione ſuæ æternitatis atque futuræ retributionis reputat quaſi vnum diem, eſt ſicut mille anni.i.ſpatium
multo longiſsimum ſecundum noſtram computationem ac apparentiam, & mille anni apud nos.i.ſpa-
tia temporum quantumlibet diuturna, ſunt coram deo quaſi dies vnus, quia ſuę æternitatis reſpectu qua
ſi momentum eſt. Propter quod ait Pſalmiſta, Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies he- Pſal.89.
ſterna quę pręteriit. Vel ſenſus verborum iſtorum eſſe poteſt, quod ſuperſapientiſsimus deus conſpiciēs
omnia in ſua æternitate nunc ſeu momento ita cōtemplatur vnum diem, vt mille annos, & mille annos
vt diem vnum: quoniam cuncta præterita, pręſentia, & futura ſimul inuariabiliter intuetur. ¶Porro (vt
Beda refert) quidam prætacta verba ſic intelligenda putarunt, quaſi dies iudicii per mille annos ſit du-
B raturus: nō attendētes, quod non ſimpliciter ait, erit vnus dies mille anni: ſed, vnus dies apud dominum
vt mille anni. Si autē dicere vellet, quod dies iudicii mille annorū ſpatio tenderetur, nō opus fuiſſet po-
nere apud dominum, quoniā dies illa etiam apud homines tantæ longitudinis eſſet. Vult ergo beatiſsi-
mus Petrus inſinuare, quod omnium dierū & annorum finē certiſsime nōſcat deus, certiſsime quoque
prænouerit quando aduentus ſit adimplendus, & quando præmiſſa pręmia ſint ſanctis reddenda. Idcir-
co ſubiungitur [NON tardat dominus promiſſum.i. promiſſa ſua implere non differt vltra tempus præfi
xum ac debitum. Sic & in Abacuc habetur, Apparebit dominus in finem, & non mentietur: ſi moram Abac.2.
fecerit, expecta eum, quia veniens veniet, & non tardabit [SED patienter agit].i.longanimiter præſtola
tur, & differt iudicium. [PROPTER vos] i.propter melius veſtrum [NOLENS aliquem perire, ſed o-
mnes ad pœnitentiam reuerti.] Sic & Chriſtus teſtatur, Non eſt voluntas ante patrem, vt pereat vnus Matth.18.
ex his puſillis. Et ad Timoth. aſſeritur, Deus omnes homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem verita 1.Timo.2.
tis venire. In Ezechiele quoque habetur, Nunquid voluntatis meę eſt mors impii, dicit dominus, & nō Ezech.18.
vt conuertatur à viis ſuis, & viuat? ¶Sed quomodo poſſunt hęc ſtare, cū per Eſaiam deus teſtetur, Cō- Eſa.46.
ſilium meū ſtabit, & omnis voluntas mea fiet. Cum enim dei voluntas omnipotens ſit, vtique adimplebi
tur. Propter quod in libro Heſter legitur, Domine rex omnipotens, in ditione tua cuncta ſunt poſita, & Heſt.13.
C non eſt qui tuæ reſiſtere poſsit voluntati. Denique ſi tanta eſt felicitas ciuium ſupernorum, vt quicquid
velint præſto ſit eis, quanto magis ſuperbeatiſsimi dei infinita exigit beatitudo, vt nil diuinæ voluntati
contrarium poſsit accidere? Ad hæc duplex eſt reſponſio. Prima, quod deus quantum in ſe eſt, non vult
quenquā perire, ſed omnes ſaluari. Nam omnes ad pœnitentiam ac ſalutē hortatur, & pœnitentibus ſem
per paratus eſt indulgere, nec alicui quod in ſe eſt facienti, denegat gratiam: imo per angelos ſanctos cu-
ſtodit ac dirigit homines, nec ex parte dei eſt defectus ſalutis cuiuſcunque pereūtis: cū deus variis modis
homines ad meliora inuitet. Secunda reſponſio eſt, quòd deus non vult quenquā perire, ſed omnes ſalua
ri, loquendo de voluntate antecedente, hoc eſt, conſiderando homines ſecundum quod homines ſunt,
vtpote rationalis naturæ, felicitatis capaces: non autem loquendo de voluntate conſequente, vtpote cō-
ſiderando eos, vt tales aut tales. Quemadmodū rex terrenus vult omnes ſubditos ſuos proſperari ac vi-
uere, inquantū ſint ſubditi ſui: non autem, inquantū quidam eorum malefici ſunt, & rebelles, fures, ho-
micidę, latrones. ¶Inſuper (vt recitat Beda) qui dixerunt diē iudicii per mille annos duraturum, ideo
hoc dixerunt, quia putabant neceſſe, vt electi qui in fine mundi in peccatis aliquibus morientur, intra
ſpatium tantum purgentur: non attendentes quantę ſit impudentię dicere, quod cæteri vniuerſi electi
& iuſti ſuis corporibus in oculi ictu reſumptis, per tot annos in terra aut aere præſtolabuntur finē iudi-
cii, atque à præparata ac debita eis beatitudine differentur. Quod cū ita ſit, quàm ſacrilegum & mendo
D ſum eſt, quod ſceleratiſsimus aſſerit Machometus in ſcripturis ſuis, diem iudicii per quingenta miliū an
norum ſpatium duraturum. Itaque deus differt iudicii diem, vt interim cōpleatur numerus electorū, &
homines per pœnitentiā ſe expurgent. Quemadmodū ad Hebræos ſcribitur, Iuxta fidem defuncti ſunt Heb.11.
omnes iſti, non acceptis repromiſsionibus, deo melius aliquid prouidēte de nobis, vt non ſine nobis cō
ſummarentur. Vnde vt in Apoc. inducitur, animabus martyrū diem vltionis optantibus, reſpondetur di Apoc.6.
uinitus, vt requieſcant tēpus adhuc modicum, donec cōpleatur numerus cōſeruorū eorum. [ADVENI
ET autē dies domini].i.dies iudicii, qui ſpecialiter dicitur dies domini, ſeu Chriſti iudicis ſummi: qui eſt
dominus ſabbati, & temporis vniuerſi. Dies, inquam, iudicii ſpecialiter dicitur dies domini, quia in eo Matth.12.
ipſe pręcipue ſuam omnipotentiam, ſapientiam, declarabit: ſuam operationem efficiet, ſuam voluntatē
complebit [TANQVAM fur] id eſt, repente & improuiſe: Paulo teſtante, Cum dixerint pax & ſecuri-
tas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Et rurſus, Dies domini, tanquam fur in nocte, ita veniet. 1.Theſ.5.
Ideo ait Saluator, De die illa & hora nemo ſcit. Et in Actis, Nō eſt veſtrum noſſe tempora vel momen Eodem.
ta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate [IN quo cœli magno impetu tranſient] id eſt, cœli aerei, de quibus Matt.24.
iam locutus eſt, grandi impulſu per ignem conflagrationis alterabuntur, atque à ſtatu quem nunc habēt Actuū.1.
deficiēt. Aliquę etiam partes aeris illo igne tunc corrumpentur. Denique aer terrę proximus in ſcriptu-
ris interdum vocatur cœlum. Cum in Iob dicatur, Amici Iob ſparſerunt puluerem ſuper capita ſua in Iob.2.
cœlum [ELEMENTA vero calore] ignis, quo cōflagrabitur & purgabitur mūdus inferior [SOLVEN
TVR] eo modo, quo cœli tunc tranſibunt. Elementa nanque tranſibunt & ſoluentur. Primo, quo ad

ceſſationẽ motus & operationis eorũ:quia non mouebuntur vt modo,nec erit in eis generatio ſiue cor- E
ruptio.Secũdo,quantũ ad mutuã tranſmutationẽ,quia per qualitates ſuas contrarias non alterabũt ſe in
uicẽ,nec in ſe mutuo agent vt nũc. Quia ceſſante primi mobilis motu,ceſſabũt iſta in inferioribus. Ter
tio,quantũ ad innouationem,quia tunc transferentur ad diſpoſitionem nobiliorem , & claritatem miri
ficã ſortientur. Quia,vt creditur,terra ſplẽdebit vt aurũ,aqua ſicut cryſtallus,aer vt cœlũ,ignis vt aſtra
[TERRA autẽ & quæ in ipſa ſunt opera,exurentur]quia non ſolum terra igne purgabitur,partimq; ca
loris vehementia conſumetur:ſed & plantæ,ac bruta,ac cætera mixta,ſecũdum ſe tota corruptibilia pe
nitus corrumpentur.Elementa vero,quia ſecundum ſe tota corruptibilia non ſunt, ſecundum ſubſtan-
tiam & modo præfato manebunt,præſertim cum ſint de integritate conſiſtentiæ , ac ordinis , vniuerſi.
Quanuis Beda videatur aliter hic ſentire.Nam ait,Quatuor ſunt elementa,quibus mundus iſte cõſiſtit
ignis,aer,aqua,& terra:quæ cuncta ignis maximus ille abſumet.Nec cuncta in tantũ conſumet,vt fudi-
tus,nõ ſint,ſed duo in totũ cõſumet,duo vero in meliorẽ reſtituet faciẽ. Duo autẽ,quę dicit penitus cõ-
Auguſt. ſumenda,ſunt ignis & aqua. Auguſtinus quoque in libro de ciuitate relinquit ſub dubio de aqua,cum in
Apoc.17. Apocalypſi legatur,Mare iã nõ eſt.Sed doctores ſcholaſtici aſſerũt, elemẽta omnia ſecũdũ ſubſtantiam
Matt.24. permanſura,præſertim cum ignis & aqua nobiliora ſint terra. Porro quod dicitur,mare iã non eſt,intel
Marc.13. ligitur,ſicut & illud , Cælum & terra tranſibunt[CVM ergo hæc omnia] iam prædicta [SOLVENDA F
Luc.21. ſint].i.corrumpenda ſeu alteranda,vel immutanda,iuxta ſenſum præhabitum[QVALES]id eſt, quàm
diligentes,aſsiduos,& conſtantes[OPORTET nos eſſe in ſanctis conuerſationibus?]id eſt,virtuoſis o-
peribus.Præſertim in operibus miſericordiæ,tam corporalibus quàm ſpiritualibus.De quibus ſpeciali-
Matth.5. ter fiet iudiciũ,vt in Matthęo habetur.Ideo additur,[ET pietatibus]quod etiam poteſt exponi de dupli
ci pietate. Vtpote de ea,quæ eſt virtus moralis,& ſubuenit proximo inquantum eſt indigens, & ea quæ
Gene.1. eſt vnũ de ſeptẽ donis ſpiritus ſancti,& ſubuenit proximo inquãtum ad dei imaginẽ & ſimilitudinẽ eſt
creatus:vt quidã diſtinguũt[EXPECTANTES]diſtrictũ dei iudiciũ[ET properantes in aduentũ].i. ce
leriter ac feruenter vos præparantes ad ſecundũ aduentum,qui erit in fine. Aduentum inquam[DOMI
NI noſtri Ieſu Chriſti, per quem].i. cuius imperio ac virtute[COELI ardentes]id eſt, cœli aerei igne
qualificati[SOLVENTVR]ſecundum ſenſum inductum[ET elementa]videlicet aqua & terra[IGNIS
ardore tabeſcẽt].i.à ſuo ſtatu & modo deficient,partimque deſinent,ſicut expoſitum eſt. Quaſi diceret,
Valde virtuoſos,timoratos,exemplares oportet vos eſſe,conſideratione rigoris diuini iudicii. Si enim
tã horribilia ſigna illud pręcedẽt,& ſi tantã horribilitatẽ ac diſtrictionẽ omnipotens,iuſtus metuendus
creator in rebus inanimatis monſtrabit:certum eſt,quod illud iudicium in ſeipſo incõparabiliter ineffa-
biliterque duriſsimũ erit.Et in ipſis hominibus impiis ineffabilẽ deus oſtendet ſeueritatem: tanto certe
Iob.14. maiorẽ,quanto nunc clementius diuturniusque expectat, Propter quod ſanctus Iob loquitur, Quis mi G
Pſal.96. hi tribuat,vt in inferno protegas me,& abſcondas me,donec pertranſeat furor tuus,& cõſtituas mihi tẽ
Eſa.30. pus in quo recorderis mei? Et pſalmiſta,Nubes & caligo in circuitu eius, iuſtitia & iudiciũ correctio ſe
dis eius.Ignis ante ipſum præcedet & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Apud Eſaiam quoque fertur
Ecce nomen domini venit de longinquo,ardens furor eius,& grauis ad portandum.Labia eius repleta
ſunt indignatione.Spiritus eius velut torrens inundans ad perdendas gentes[NOVOS vero cœlos , &
nouã terrã,& promiſſa ipſius expectamus]Nõ ait alios cœlos & aliã terrã,ſed nouos.i.quãtum ad mo-
Eſa.64. dũ & proprietates innouatos ac meliores effectos,& ſimiliter terrã nouã & meliorem effectam. Cætera
1.Corin.2 quoque dei promiſſa,quę nec oculꝰ vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcẽderunt,dotesque cor
porũ glorificatorũ,& animarum feliciũ præſtolamur. Quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute cor-
Rom.8. ruptionis in libertatem glorię filiorũ dei,vt dicitur ad Rom. Hinc apud Eſaiam dominus conteſtatur,
Eſa.65. Ecce ego creo cœlos nouos,& terrã nouam. In Apoc.quoque ait Iohan.apoſt. Vidi cœlum & terrã no-
Apoc.21. uam,& dixit qui ſedebat in throno, Ecce noua facio omnia[IN quibus iuſtitia habitat] .i.habitabit, vt
ſit ſermo propheticus,de futuro per modũ pręſentis,propter certitudinẽ prophetiæ,loquens. Tunc enĩ
in corporeis illis cœlis,ac terra,diuina pręclariſsime relucebit iuſtitia vniuerſis tũc tribuẽs quod prome
ruerunt, & electorũ gloriam augens in cœlorum ac elementorum innouatione , in quorum inſpectione
Eodem. gaudebũt.Habitabit etiã in illis iuſtitia. Quia vt in Apoc.habetur,Non intrabit in ciuitatem cœleſtem H
ac patriã beatorum aliquid coinquinatum,ſed ſoli iuſti,in quibus nunquam iuſtitia nõ locũ poterit obti
nere. Quia cõfirmati erunt in bono. & erunt tunc omnia ad iuſtitię ęqualitatẽ plene redacta. Ex quibus
infertur ſalubris monitio,dum ſubditur, [PROPTER quod chariſsimi hęc expectantes ſatagite imma-
culati & inuiolati].i.mente & copore purificati,fide & opere integri,à mortalibus , & venialibus vitiis
emundati[EI inueniri]id eſt,ad dei honorem ac gloriam veraciter apparere. Tanta enim felicitas om-
ni diligentia & labore eſt digniſsima, nec deus cernetur niſi à purgatiſsimis mentibus. Propter quod lo
Matth.5. quitur Iudæis,Beati mundo corde,quoniam ipſi deum videbunt. Et ad Hebræos dicitur, Pacem ſequi-
Heb.12 mini & ſanctimoniam, ſine qua nemo deum videbit. Hanc ſententiam introduxit vas electionis ſecun-
2.Cor.6. da ad Corinthios, Has,inquiens,habentes promiſsiones mundemus nos ab omni inquinamento carnis
Pſal.118. & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore domini Itaque beati immaculati in via,qui ambulãt
Pſal.31. in lege domini. Beatus vir,cui nõ imputauit dominus peccatum. Hinc ait Saluator, Beati ſerui illi quos
Luc.12. cum venerit dominus,inuenerit vigilantes[ET domini noſtri Ieſu Chriſti longanimitatem]id eſt,diu-
turnam ſeu piam præſtolationem, ac dilationem ſuæ remunerationis[SALVTEM arbitramini]id eſt,
ſalutarem eſſe vobis ſentite. Quia confert vobis ad glorię incrementum,vt & interim quotidie proficia
tis,& plures ſaluentur[SICVT & chariſsimus frater noſter Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam] id
eſt,ei infuſam in raptu ſuo vſque ad tertium cœlum,quando vidit deũ per ſpeciem ſecundum Auguſt. &
2.Cor.12. audiuit verba arcana,quæ non licet homini loqui [SCRIPSIT vobis] quod enim ſcripſit vni Eccleſię

A omnibus ſcripſit. Quemadmodum Chriſtus in Euangelio ait, Quod vobis vel vni dico, omnibus dico Marc.13.
Et quia beatiſsimus Petrus ambas ſuas ſcripſit epiſtolas electis aduenis diſperſionis Ponti, Galatiæ, A- 1.Petri.1.
ſiæ, &c. videtur, quod eiſdem ſcripſit & Paulus, qui Galatis Aſianiſque ſcripſit: vt certum eſt, quod & verba ſequentia videntur prætendere. Nam ſubditur, [SICVT & in omnibus epiſtolis]. i. cæteris vniuerſis [LOQVENS in eis de his] de quibus ego iam ſcripſi vobis, vtpote primo & ſecundo Chriſti aduentu, innouationeque mundi, moralibus documentis, ſalutaribus præceptis, & de vitandis hæreticis, de patientia quoque & conſtantia ad martyrium [IN quibus] Pauli epiſtolis [SVNT quædam difficilia intellectu]. i. ad intelligendum. Quia in ſingulis eius epiſtolis ſunt talia multa, ea quæ Philemoni ſcripta eſt, exempta. Præſertim in epiſtola ad Romanos aliquot locos reperias quouis labyrintho magis extricatu difficiles [QVAE indocti & inſtabiles] præſertim hæretici [DEPRAVANT] id eſt, falſe exponunt, male intelligunt, peruertunt, corrumpunt: addendo, ſubtrahendo, ſeu aliis modis [SICVT & cæteras ſcripturas, ad ſuam ipſorum perditionem] id eſt, ad propriam condemnationem grauiſsimam. Quia non Paulo, ſed ſibiipſis enormiter nocuerunt, ſic faciendo. Qui recte indocti vocantur, quoniam veris atq; Pſal.11.
catholicis caruerunt doctrinis. Et erant inſtabiles, quoniam ſuis erroribus, vitiis & paſsionibus vndi- Pſal.1.
que fluctuabant, nec in deo, nec in ratione, nec in virtutibus fixi. De quibus ait propheta, In circuitu im Prou.10.
B pii ambulant. Et, Impii tanquam puluis ante faciem venti. Vnde in Prouerbiis fertur, Quaſi tempeſtas tranſiens impius non erit: Iuſtus autem quaſi fundamentum æternum. ¶ Denique beatiſsimus & ſapientiſsimus princeps apoſtolorum epiſtolas Pauli ſpecialiter commendat & approbat: tum, quia tam Iudæi obſtinati quàm hæretici ſpecialiter detraxerunt Paulo, & epiſtolis eius. Secundo, quoniam Paulus diffuſius ac difficilius ſcripſit: idcirco de ſuarum deprauatione epiſtolarum maius fuit periculum. Præterea in his reſplendet profundiſsima archiapoſtoli Petri humilitas, qui Paulum tam excellenter collaudat, cum Paulus in ſua ad Galatas epiſtola reprehenderit Petrum, quod eum non latuit. Sancti etenim viri Galat.2.
non proprias quærunt, aut diligunt laudes, ſed veritatis præconia, virtutum ſublimia, iuſtitiæ zelum, dei honorem, animarum ſalutem, propriam quoque reprehenſionem beneficium arbitrantur præcipuum. Non enim ad ſeipſos reflectuntur inordinate, ſed in deum firmiter ſunt conuerſi. Deinde finalis exortatio ſubinfertur. [VOS ergo fratres præſcientes] Chriſtum iudicem eſſe venturum, hæreticos quoque diuerſa falſitatum portenta eſſe docturos [CVSTODITE] id eſt, ea quæ ſcripſi memoriter retinete & opere adimplete. Iuxta illud pſalmi, In corde meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem tibi. Quod au- Pſal.118.
tem aliqui libri habent, voſmetipſos, non eſt de eſſentia veri textus, ſed additum [NE inſipientium errore traducti] id eſt, hæreticorum aut aliorum prauis doctrinis infecti, atque extra veritatis limites ad falſa tranſlati [EXCIDATIS à propria firmitate] id eſt, à fidei ac virtutum conſtantia deficiatis. Hinc
C ad Theſſal. loquitur Paulus, Ne quis vos ſeducat vllo modo. Itemque, Stabiles, inquit, & immobiles eſtote, abundantes in opere domini ſemper. Vnde & Chriſtus hortatur, Videte ne quis vos ſeducat. Sur- 2.Theſ.2. 1.Cor.15.
gent enim pſeudoprophetæ & pſeudochriſti, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita, vt in errorem du- Matth.24.
cantur (ſi fieri poteſt) etiam electi [CRESCITE vero in gratia] bene agendo, viriliter laborando, mentem aſsidue cuſtodiendo, proficite in omni virtute ac dono ſpiritus ſancti: præſertim cum non creſcere ſit decreſcere. [ET cognitione domini noſtri & ſaluatoris Ieſu Chriſti] id eſt, in formata ipſius notitia, & in contemplatione ſuæ diuinitatis ſyncera, in intelligentia myſteriorum ipſius, & in omnibus quæ ſacra ſcriptura docet de eo. In quorum cognitione proficit homo legendo, ab aliis audiendo, per ſe diligenter conſiderando, præſertim diuinam illuminationem ſuſcipiendo, in dono ſapientiæ, donoque intellectus proficiendo, angelicam inſtructionem ſumendo. Hinc ad Coloſſenſes loquitur ſanctus Paulus Coloſ.1.
Poſtulamus vt impleamini agnitione voluntatis dei, in omni ſapientia & intellectu ſpiritali, per omnia Philip.3.
creſcentes in ſcientia dei. Ad Philippenſes quoque, Exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminen Oſeæ.6.
tem ſcientiam domini noſtri Ieſu Chriſti. Per Oſeam quoque ait deus, Scientiam dei volo plus quàm ho Iohan.17.
locauſta. Siquidem hæc eſt vita æterna, vt cognoſcamus patrem verum deum, & quem miſit Ieſum Chriſtum [IPSI gloria] id eſt, maieſtas, beatitudo, lætitia, & clara cum laude fama [NVNC & in die æternitatis] id eſt, in militanti & triumphanti eccleſia, in præſenti & in futuro, in via ac patria: qui cum patre
D & ſpiritu ſancto vnus eſt deus ſuper omnia ſublimis & benedictus, Amen.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN PRIMAM S. IOHANNIS APOSTOLI EPISTOLAM ENARRATIO.

CAP. I. [QVOD FVIT AB INITIO.] ARTIC. I.

SVBLIMIS Euangeliſta Iohannes, multis & magnis à Chriſto priuilegiis deco- Ezech.1.
ratus, atque per aquilam volantem deſignatus, præ cæteris de Chriſti diuinitate ſcripſit profundius. Et ſicut in principio Euangelii ſui deſtruit Ebionis ac Iohan.1.
Cherinti Chriſtum purum hominem eſſe dicentium hæreſim, Marcionis quoque Chriſtum verum corpus aſſumpſiſſe negãtis perfidiam: ſic & in huius ſuæ epiſtolæ primæ initio eorundem perditiſsimorũ hæreſiarcharum proſternit veſanias, dicens [QVOD fuit ab initio] id eſt, verbum æternum increatum ac genitum de quo alibi habetur, In principio erat verbum. Pater enim æternus, cuius ſapientiæ non eſt finis, ſeipſum intuẽdo ac intelligendo quod de ſe & in ſe videt atque intelligit, hoc intra ſe in- Iohan.1.
tellectualiter profert ac gignit, vtpote ſuiipſius conceptum ac verbum; quod eſt vnigenitus filius eius; Pſal.144.

Sapien.7 in quo quicquid patris eſt, pleniſsime ſplendet. Eſtque verbum hoc patri æquale, cum ſit naturalis & E
& perfecta eius imago. Ex quo conſequens eſt, quod tota deitatis plenitudo in ipſo conſiſtit, idcirco cõ
Prouer.8. ſubſtantiale eſt patri. Hoc verbum eſt æterna ac genita ſapientia patris, quæ in Prouerbiis de ſua intelle
ctuali æternali generatione apertiſsime proteſtatur, Dominus poſſedit me ab initio viarum ſuarum: an-
tequam quicquam faceret à principio, ab ęterno ordinata ſum[QVOD audiuimus] Dupliciter audierũt
Rom.10. homines verbum hoc dei æternum. Primo, percipiendo auribus ſermocinationem, loquentem de ver-
bo ipſo: & ita qui non viderunt Chriſtum in carne, audierunt eum. De quibus loquitur Paulus, Nun-
quid non audierunt? Et rurſus, Fides (inquit) eſt ex auditu. Secundo, audiendo verba immediate ex ore
Chriſti. Sicque Iohannes iſte, cæteri quoq; apoſtoli cum Chriſto in terris conuerſati, audierunt hoc ver
bum, non in deitatis ſuæ natura, ſed in humanitate aſſumpta. Ex cuius ore verba cœleſtia audiendo, ver
bum æternum audierunt, propter vnitatem perſonæ in Chriſto, quæ in duabus ſubſiſtit naturis, diuina
Iohan.1. ſcilicet & humana[QVOD vidimus oculis noſtris]corporalibus per aſſumptam naturam. Siquidẽ ver
Baruch.3. bum hoc caro factum, inter apoſtolos viſibiliter habitauit, & conuerſatum eſt. Iuxta illud Baruch, In ter
Eſa.52. ris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Vnde per Eſaiam teſtatur, Propter hoc ſciet populus
Zachar.2 meus nomen meum in die illa, quia ego ipſe qui loquebar, ecce aſſum. Apud Zachariam quoque ait, Lau
Iohan.1. da & lætare filia Sion, quia ecce ego venio & habitabo in medio tui[QVOD perſpeximus]id eſt, clare
inſpeximus, quia vidimus gloriam eius gloriam quaſi vnigeniti à patre[ET manus noſtræ contrectaue- F.
Iohan.14. runt, de verbo vitæ]id eſt, ipſum verbum æternum, quod eſt verbum vitæ, à quo omnis vita naturæ &
gratiæ ac gloriæ profluit. Eſt etiam verbum vitæ, id eſt, patris viuentis. Vel verbum vitæ, id eſt, verbum
quod eſt vita. Nam ait, Ego ſum via, veritas, & vita. Hoc verbum incarnatum apoſtoli tractauerũt, quia
Luc.24. ſenſibiliter ipſum tetigerunt, palpauerunt, & oſculati ſunt. Quibus & poſt paſsionem ſuam ac reſurre-
Iohan.13. ctionem locutum eſt, Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habe-
Iohan.21. re. Iohannes quoque in cœna recubuit in ſinu Ieſu, & ſuper pectus ipſius. Ex quibus verbis vera diuini-
tas Chriſti, & vera incarnatio eius euidentiſsime comprobatur. Atque hæreticæ prauitates, Ebionis,
Cherinthi, Fotini, Neſtorii, Marcionis, Manichæi, Valentini, Apellis, atque ſimilium hæreticorum pe
nitus confutantur[ET vita manifeſtata eſt]id eſt, verbum iſtud æternum, quod eſt vera vita, quæ ſecun-
dum ſuam deitatem incomprehenſibilis fuit & latuit homines, & non niſi perpaucis per explicitam fi-
dem innotuit. Hæc vita per naturam (quam aſſumpſit) humanam manifeſtauit ſeipſam, docendo, mira
cula faciendo, ſuos diſcipulos per totum mundum ad prędicandum mittendo. De qua ſcriptum habetur
Matt.10. Vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet. De qua etiam alio loco aſſeritur, Hoc fecit initiũ ſigno
Luc.10. rum Ieſus, & manifeſtauit gloriam ſuam. De quo ab Eſaia prędictũ eſt, Simul laudabunt, quia oculo ad
Iohan.1. oculum videbunt. Itemque, Parauit dominus brachiũ ſanctum ſuũ, in oculis omniũ gentium, & videbũt G
Iohan.2. oẽs fines terræ ſalutare dei noſtri. Et rurſus loquitur Eſa. Reuelabitur gloria domini. Atque pſalmiſta.
Eſa.32. Notum fecit dominus ſalutare ſuum. Et denuo, In ſole (inquit) poſuit tabernaculum ſuum, & ipſe tan-
Eſa.32. quam ſponſus procedens de thalamo ſuo[ET vidimus]verbum hoc interiori exterioríque oculo[ET te
Eſa.40. ſtamur]de eo quæ vidimus & cognouimus. Vnde paſsione inſtante diſſeruit nobis, Vos teſtimonium
Pſalm.97 perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis [ET annunciamus vobis vitam æternam]id eſt, Chriſtum vobis
Pſal.18. prædicamus: qui, Ego ſum, ait, reſurrectio & vita. Eſt enim eſſentialiter viuens & vita, vtpote ſapientia
Iohan.5. ipſa increata immenſa. Propter quod ipſemet ait, Sicut habet pater vitam in ſemetipſo, ſic dedit &
filio vitam habere in ſemetipſo[QVAE erat apud patrem]id eſt ſecundum diuinitatem ſuam fuit æterna
liter in patre & cum ipſo, quia perſonaliter à patre diſtinguitur: immanenter ab ipſo egreditur, ſubſtan-
Iohan.1. tialiter idem cum ipſo cenſetur. De quo in Iohan. habetur, Verbum erat apud deum. Vnigenitus filius
Pſal.35. qui eſt in ſinu patris ipſe enarrauit. Et in pſalmo, Apud te eſt fons vitæ [ET apparuit nobis] viſibiliter
Matt.28. per corpus aſſumptum Poſt reſurrectionem quoque apoſtolis frequenter apparuit [QVOD vidimus &
Luc.24. audiuimus annunciamus vobis]ſicut expoſitum eſt. Frequenter autem & euidenter hæc repetit, vt nul-
Actu.1. lum hæreticis locum latendi aut effugiendi relinquat[VT vos ſocietatem habeatis nobiſcum].i. commu
nionem in fide, ſpe, & charitate, & ſacramentis eccleſiæ[ET ſocietas veſtra ſit cum patre & filio eius Ie-
ſu Chriſto].i. etiam cum patre & filio, vnionem & aſsimilationem ſupernaturalem habeatis per chari-
tatem & gratiam, cæteraque chariſmata ſpiritus ſancti, qui nominato patre & filio dantur intelligi, cum H
ſit amor & nexus amborum, inſeparabilis ab eiſdem: & vere patri ac filio cõſubſtantialis, æqualis & ſem
Iohan.17 piternus. Pro qua ſocietate Chriſtus poſt cœnam orauit: iuxta illud, Pater ſancte, ſerua eos in nomine
Eodem. tuo quos dediſti mihi, vt ſint vnum, ſicut & nos. Et rurſus, Non pro his, puta apoſtolis rogo, tantum: ſed
pro eis, qui credituri ſunt per verbum eorum in me, vt omnes vnum ſint ſicut tu pater in me, & ego in
te, vt & ipſi in nobis vnũ ſint. ¶ Ex præinductis patet certitudo veritatis fidei chriſtianę, de qua hoc lo
co ſcribit Albertus, Vna cognitio redditur certior alia, ex quatuor Primo, ex parte ſenſus per quem acci
pitur. Cum enim cognitio intellectiua ex notitia ſenſitiua depẽdeat, illa cognitio fit certior, quæ euiden
tius ex ſenſu aut ex pluribus ſenſibus habetur. Ea autem quę apoſtoli prædicauerunt de Chriſto, per vi-
ſum, auditum, & tactum, nouerunt. Secundo, ex parte obiecti. Cum teſte philoſopho ſecũdo primę phi-
loſophię, Vnũquodque ſe habeat ad veritatem ſicut & entitatem, conſtat, quod ſicut deus eſt puriſsima
eſſentia, & perfectiſsimũ eſſe: ſic eſt puriſsima veritas, & ex natura rei de ipſo veritas habetur certiſsima
Tertio, ex parte luminis cui innititur. Cumque veritas fidei increato, infallibili, & ſupernaturali lumini
innitatur, certior eſt omni ſcientia alia quæ creato innititur lumini. Quarto, ex parte docentis. Cũ er-
go apoſtoli cũ Chriſto ſint conuerſati, tanta ſanctitate & ſapientia perornati, tam ſupernaturaliter à ſpi
ritu ſancto edocti, tam præclara miracula, ſoli omnipotenti deo poſsibilia, in atteſtationem fidei opera-
Iohan.21. ti, palam quod eorum doctrinæ credendum ſit. Propter quod in fine Euangelii ſui ſanctus ait Iohannes

A de ſemetipſo, Hic eſt diſcipulus qui teſtimonium perhibet de his, & ſcripſit hæc: & ſcimus quia verũ eſt
teſtimoniũ eius. Paulus quoq; ad Galatas fatetur, Licet angelus de cœlo euangelizet vobis præterquam Galat. 1.
euangelizauimus anathema ſit. Porro quod de fidei certitudine dixi, intelligẽdum eſt de certitudine ad-
hærentiæ magis q̃ de certitudine euidentiæ. Et quia ſocietas viæ, inchatio ac præparatio eſt ad ſocieta-
tem fœlicitatis & gloriæ, rite ſubiungitur [ET hęc ſcribimus vobis, vt gaudeatis] in domino gaudio ſpi
ritali, de quo loquitur Paulus, Gaudete in domino ſemper. Et, Qui gloriatur, in domino glorietur. Vn- Philip. 4.
de & apud Hieremiam dominus ait, De hoc glorietur qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Eſt autem & gau 1. Cor. 1.
dium inordinatum carnale & ſeculare, quo quis gloriatur in actu illicito, & de re prohibita aut non lici 2. Cor. 10.
ta eo modo quo de ea gaudetur. de quo in Eccleſ. fertur, Cor ſtultorũ, vbi lætitia. Porro homo naturali- Hiere. 9.
ter appetit gaudiũ: ſed ne gaudeat inordinate, diligentia magna eſt adhibenda. Omnis autem delectatio Eccl. 7.
actui annexa illicito, eſt inordinata. Similiter ſi quis de actu in ſe bono vanã cõcipiat gloriã, in ſeipſo nõ
in domino gloriãdo, aut de tali actu gaudendo inquantum eſt aut eſſe putatur, ſeu poteſt cauſa ſiue occa
ſio propriæ laudis, proprij cõmodi, ſeu honoris. Deniq; omne gaudiũ ordinatum, vtpote actui virtuo- 2. Cor. 10.
ſo annexũ, dici poteſt ſpiritale & haberi in domo, quia aut eſt de deo, & in deo, tanquam de immediato
obiecto, aut eſt de obiecto creato, ad deum finaliter relato. Sicq; dupliciter gaudemus in deo. Primo, tã-
quam in obiecto immediato, vt quãdo in eius contẽplatione ſeu dilectione gaudemus. Secundo, tanquã
B in fine omnis boni actus, & mediato obiecto. Hoc eſt, quãdo gaudemus in actu virtutis circa creatũ ob-
iectum verſante, ſecundum beneplacitum dei, & per relationem ad ipſum: ſicut qui gloriatur eleemoſy-
nam dando, aut caſte & ſobrie ſe habendo, inquantum deo hoc placet, ſeu ab ipſo pręceptum eſt. Vt er-
go ſic gaudeamus in vita præſenti, hæc ſcripſit Iohannes. Hoc eſt, vt virtuoſe viuamus, & virtuoſe viuẽ
do ſpiritaliter iucundemur. Sed quoniã vitæ præſentis gaudium nec plenum eſſe poteſt, neq; cõtinuum
imò multis tribulationibus, mœroribus, interpolationibusq́; miſcetur & obfuſcatur, idcirco ſubiũgitur
[ET gaudium veſtrum ſit plenum] id eſt, ad cœleſtem iucunditatem, æternamq́; gloriam plenarie con-
tentantem & quietãtem omnis creatæ mẽtis deſiderium, pertingatis, iuxta illud pſalmiſtæ, Adimplebis
me lætitia cum vultu tuo. Et, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Sic & Chriſtus fatetur, Petite & acci Pſal. 15.
pietis, vt gaudium veſtrum ſit plenum. Sed cum omnia ad beatitudinem ſint ordinanda, & beatitudo Pſal. 16.
eſſentialiter ſita ſit, non in gaudio, ſed in actu perfecto cui adiungitur gaudium (puta in cõtemplatione, Iohan. 16.
ſicut ait Saluator, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te verum deum) cur Chriſtus & eius apoſtolus hor
tantur nos ad opera bõna, vt plene gaudeamus, & non potius vt beatifice contemplemur, ſeu bene frua Iohan. 17.
mur? Et reſpondendum, quod loquuntur de gaudio pleno ſecundum quòd optimam operationem cui
vnitur includit. Sicq́; loquuntur, quatenus ab inordinatis delectationibus nos auertant, ad bene agen-
C dum accẽdant, atq; vt in vitæ præſentis afflictionibus conſolemur, audiendo quòd ad plenum gaudium
perducemur. Præterea cum gaudium ſit diffuſio animi in conceptu boni, & oriatur ex vnione potentiæ
cum obiecto conuenienti, tunc gaudium intellectualis creaturæ eſt plenum, dum ſummo bono clare &
immediate vnitur, & eo ad libitum fruitur, ipſumq́; ſecure & inamiſsibiliter poſsidet. Et ita gaudium ci
uium ſupernorum eſt plenum, quoniam deum in ſeipſo clare per ſpeciem contemplantur, eo ad libitum
perfruuntur, ac tute poſsident ipſum. Sicq́; eorum capacitas eſt repleta, auiditas ſatiata, affectio conten
tata, & potẽtialitas ad actum reducta, quod totum in ſanctis animabus poſt reſurrectionem glorificatis
reſumptis corporibus, perfecte erit impletum, quando non ſolum in eſſentiali, ſed in accidentali quoq;
præmio erunt perfectæ Idcirco erit in eis tunc omnis potentialitas ad actum perfecte reducta, [ET hæc
eſt annunciatio]. i. prædicatio [QVAM audiuimus ab eo] puta à Chriſto [QVONIAM deus] trinitas,
& vnaquæq; diuina ac increata perſona [LVX eſt] lux vtique ſpiritalis, & pulchritudo immenſa. Deus
nanq; eſt ipſa ſapientia, ipſa veritas, ipſa puritas ſimpliciſsima, ſanctitas infinita. Sapientia autem veri- Iohan. 1.
tas lux eſt mẽtis. & ſicut ſolus deus eſt eſſentialiter ſapiens, & ipſa ſapientia ſua: ſic ipſe ſolus ſubſtantia 1. Cor. 1.
liter lucẽs eſt, & lux ſua. Deniq; ſi in corporalibus lux vocatur, quod alia immediate manifeſtat atq; cla Iohan. 14.
rificat, quanto magis deus lux eſt, qui cuncta illuminat, & abſcõdita manifeſtat? Hinc alio loco ait idem Iohan. 8.
Iohannes de Chriſto, Erat lex vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hũc mundum. Hãc
D autem prædicationem apoſtoli audierunt à Chriſto frequenter cum ait, Ego ſum lux mundi. Et rurſus. Iohan. 1.
Quandiu in mundo ſum, lux ſum mundi. Deus ergo eſt lux ſupereſſentialis, pura, & infinita, viua, ſa- Iohan. 8.
pientialis, munificentiſsima, & ſuperpulcherrima, ideo ſubditur [ET tenebræ in eo nõ ſunt vllæ] Si per Iohan. 9.
tenebras, errores & ignorãtiæ ac vitia intelligantur, quis neſciat nullas in deo tenebras eſſe? De quo ait
Pſalmiſta, Quoniam rectus dominus deus noſter, & non eſt iniquitas in eo. De quo & Iob tricesimo- Pſal. 91.
quarto Heliu conteſtatur, Abſit à deo impietas, & ab omnipotẽte iniquitas. Imò hoc modo in beatis te
nebræ nõ ſunt vllæ, niſi quis quandam neſciẽtiam in eis eſſe affirmet, quia non omnia ſciunt quę deus, Pſal. 146.
cuius ſapientiæ non eſt numerus, loquendo de ſcientia intelligentiæ ſimplicis, qua deus ſcit penitus in-
finita, quæ nũquam fuerunt, nec ſunt, nec erunt, Verũtamen poteſt illud ſubtilius explanari, vt per tenẽ
bras intelligatur quæcunq; defectuoſitas ſeu defectibilitas, aut imperfectio à qua nulla creatura inueni-
tur immunis. Propter quod in Eccleſ. aſſeritur, Vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. In omni etenim crea Eccl. 4.
tura eſt dependentia, qua indeſinenter depẽdet à creatore, eiuſq; conſeruatione tam inceſſabiliter eget.
quod nec ad momentum ſine illius manutenẽtia queat ſubſiſtere aut durare, ſed protinus redigeretur in
nihilum, ſi relinqueretur à deo altiſsimo per momentum. Hęc itaque dependentia eſt defectuoſitas quę-
dã. Eſt item in omni creatura imperfectio aliqua, quia cum ſit finita, vtpote in numero, põdere, & men
ſura cõſtituta, ibi incipit eius imperfectio, vbi finitur eius perfectio. Hinc quoq; in ea eſt vanitas, id eſt, Sap. 11.
quædam commutabilitas & defectibilitas, atq; diſtãtia à vero pleno & incõmutabili eſſe, quod deo eſt
proprium. Iuxta hanc expoſitionem deo proprium perhibetur, tenebras in ſe nullas habere. [SI dixeri-

mus quia ſocietatem habemus cum illo] puta cum deo [ET in tenebris ambulamus].i.in peccato quocunq; mortali,& ignorantia iuris quod ſcire tenemur,conuerſamur,& ad inferos gradimur,[MENTIMVR] qui enim ſocietatem habet cum deo, charitatem habet & gratiam, quibus caret qui in præfatis ambulat tenebris [ET non facimus veritatem] vitæ & diuina præcepta non adimplemus. De qua veri- E
Eſa.61. tate loquitur dominus per Eſaiam, Dabo opus eorum in veritate. Et Apoſtolus, Diuitibus huius ſeculi
1.Tim.6. præcipe non ſublime ſapere. diuites fieri in operibus bonis, vt apprehendant veram vitam. [SI autem in luce ambulamus] id eſt, virtuoſe ſapienterque viuimus, perſeuerando in fide & gratia virtuoſaque vita, [SICVT & ipſe eſt in luce] id eſt, in ſuijpſius ſuperſplendidiſſ. veritate atque iuſtitia inuariabiliter manet. Ei etenim competit in luce incommutabiliter eſſe ac permanere, qui in ſe ipſo immobiliter eſt conſiſtens, & in ſeipſo prorſus perfectus exiſtens, non poteſt, imo potius non eget, proficere. De quo
Pſal.101. ait propheta, Tu autem idem ipſe es. Et Apoſtolus ad Timotheum conteſtatur, Qui ſolus habet im-
1.Tim.6. mortalitatem, & lucem habitat inacceſsibilem. Boni vero fideles in luce ambulant, quibus incumbit de virtute in virtutem procedere, in gratiarum donis proficere, meliora & viciniora ſaluti exquirere, qui-
Hebr.6. bus ait & Paulus, Vt filij lucis ambulate [SOCIETATEM hebemus ad inuicem] id eſt, charitate con-
Eph.5. nectimur atque per fidem & charitatem concorditer conuerſamur, in ſacramentis eccleſiæ, & virtutum operibus communicamus. Sicque per hæc ſocialiter inuicem viuimus, & deo vniformiter aſsimilamur, ſumúsque ciues ciuitatis dei, vtpote militantis eccleſiæ. Quanuis autem hæc de qualibet diuina intelligi poſsint perſona, tamen hoc loco de perſona patris æterni introducuntur. Nam ſubditur [ET ſanguis Ieſu Chriſti filii eius, emundat nos ab omni peccato] id eſt, dominicæ paſsionis fructum conſequimur, ita quod virtus & meritum paſsionis Chriſti operatur in nobis. ❡Siquidem virtute & merito paſſionis Chriſti dantur hominibus chariſmata gratię, per ſacramenta eccleſiæ realiter aut effectualiter, ſeu in voto accepta, per quæ meritum paſsionis Chriſti applicatur hominibus, tanquã per medicinalia vaſa. Vn- F
Apoc.1. de in Apocalypſi habetur, Qui dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et in Actibus
Act.13. Iudæis loquitur Paulus, Per Ieſum remiſsio peccatorum vobis annunciatur ab omnibus, à quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari. Ad Hebræos quoq; habetur, Si ſanguis hircorum & vitulorum inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quãto magis ſanguis Chriſti, qui per ſpiritum ſanctum obtulit ſemetipſum immaculatnm deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum deo viuenti? At vero qualiter fidelibus virtuoſis conueniat ſocietatem habere cum deo, atque conſortes eſſe diuinæ naturæ, diligenter & diffuſe expoſitum eſt in elucidatione.2.canonicæ beatiſsimi Pe-
2.Petr.1. tri, ſuper illud, Maxima & precioſa nobis promiſſa donauit, vt per hæc efficiamini diuinæ conſortes naturæ, & cæt. Nihilominus de hac ipſa materia, quia ſubtilis eſt, ac deuota, nunc aliqua addam. Et quia ex creaturis ad creatoris cognitionem aſcendimus, ſaltem in multis, penſemus quid ad ſocietatem pertineat in rationalibus creaturis, vt ſic clarius innoteſcat, qualiter cum deo ſocietatẽ habeat Chriſtianus G
deuotus. ❡Socii appellantur, qui libenter ſunt ſimul & familiariter colloquuntur, ſeparationis quoque ſunt impatientes, atque ad ſpecialem vnionem aſpirant: qui & ſecreta ſua ſibi inuicem pandunt, fidelitatem ſimul conſeruant, de mutua iucundantur præſentia, & in actibus ſuis communicant: quoniam eadem libenter efficiunt, imo ſibi inuicem cooperantur & mutuo opem impendunt, & vnus proſperita-
Pſalm.2. tem cupit alterius. Ita reuera verus & deuotus Chriſtianus libẽtiſsime eſt cum deo, cum Pſalmiſta pro-
Pſal.61. teſtans, Mihi adhærere deo bonũ eſt. Et item, Adhæſit anima mea poſt te. Et inter deum ac talem Chriſtifidelem eſt familiare aſſiduumque colloquium. Ipſe ſiquidem vbertim affatur deum orando ac medi-
Luc.18. tando ſalubria: ſciens Chriſtum dixiſſe, Oportet ſemper orare, & non deficere. Atque Apoſtolum Pau-
1.Theſſ.5. lum, Sine intermiſsione orate. Deus quoq; alloquitur eum, per diuinos inſtinctus, per illuminationes, & vnctiones internas, per ſacras ſcripturas, & per inſpirationes angelicas. Talis demum Chriſtifidelis ſeparationis à deo eſt impatiens. Mallet nanq; totum mundum amittere & occidi, quàm per peccatum à domino ſeparari. Quia incomparabiliter ſuper omnia toto corde diligit deum. Imo dum gratioſam dei præſentiam, dum alloquutionem internam & diuinæ familiaritatis ſigna non experitur, ingemiſcit & animo conſternatur, ne forte deum offenderit & ab ipſo relictus ſit. Idcirco ad vnionem cum deo aſpirat, & ei ſemper vicinius vniri molitur. Deus quoque multis modis allicit eum ſibi. Inſuper benigniſsimus deus & deuotus Chriſtifidelis ſecretiſsima ſibi inuicem manifeſtãt, Chriſtianus nanq;, iuxta H
Treno.3. Hieremiæ oraculum, Effundit ſicut aquam cor ſuum in conſpectu domini dei ſui, & deus per vnctio-
1.Iohan.2. nem ſuam de omnibus edocet eum, ac ſæpe incerta & occulta ſapientiæ ſuæ ei reuelat: cum & Chriſtus
Pſal.50. diſcipulis dixerit, Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Talis quoque Chriſtifidelis
Iohan.15. deo fidelitatem conſeruat, cum Apoſtolo Paulo exclamans, Quis me ſeparabit à charitate dei? Vitat
Rom.8. enim carnales & mundanas affectiones, & animam ſuam cuſtodit, ne per mortale peccatum proſtituatur diabolo, & eius fiat adultera, ſed cœleſtis ſponſi permaneat ſponſa ac ſocia. Deus vero eum nequaquam relinquit, niſi prius relinquatur ab eo. Deus item & talis Chriſtifidelis de mutua gloriantur præ-
Prou.8. ſentia. Siquidem deliciæ dei ſunt, eſſe cum tali hominis filio, qui & ipſe delectatur in domino, & renuit
Pſal.76. conſolari anima eius niſi in illo. Inſuper agendo communicant, id eſt, libenter eadem agunt. Quemadmodum enim deus ſeipſum inceſſabiliter intuetur ac diligit, iuſtitiam amat, pietatem exercet, bonitatẽ ſuam communicat aliis, vniuerſos ad ſalutem hortatur, inimicis beneficia multa largitur: ſic talis Chriſtifidelis ſummę & increatæ veritatis cõtẽplationi, & infinitæ bonitatis dilectioni libenter intẽtus eſt, iuſtitiãq; zelatur, pius ac liberalis conſiſtit, dona gratiæ ſibi collata aliis munificenter impartit, omniũ cupit ſalutem, aduerſarios diligit, & bona rependit pro malis. Amplius, deus & talis Chriſtifidelis ſibi inuicem cooperãtur. Nam deus operatur per eum, opem ei impẽdit, & eum tuetur. Ipſe quoque eſt deo cooperãs dupliciter. Primo, in ſeipſo, quia diuinę aſpirationi acquieſcẽs iuxta eius viuit directionẽ. Secũ

A do in aliis,eos ad cõſentiendũ obediẽdumq; deo exhortãs. Propter quod aſſerit Paulus, Dei cooperato res ſumus. Poſtremo deus huiuſmodi Chriſtifideli cupit verã proſperitatẽ beatitudinemq; perpetuã.Ip ſe etiã deum ab omnibus honorari atq; glorificari totis optat præcordiis. Ecce quanta eſt dignitas chari tatis infuſæ,quàm admirabiles excellẽtiſsimoſq; effectus cauſat in anima.Nec mirũ,cum ipſa ſit ſuper-naturalis ſimilitudo increati amoris,videlicet ſpiritus ſancti. O quãta eſt rationalis creaturæ iſta nobili-tas,habere cũ diuina natura cõſortium,atq; cũ proprio creatore ſocietatem ſortiri ac poſsidere.Sed heu homo cũ in honore eſſet,nõ intellexit,cõparatus eſt iumentis inſipientibus, & per ſpiritalia atq; carna lia vitia plurimi ſe dæmonibus beſtiiſq; aſſociãt & conformãt. Quorũ vanitatẽ vilitatẽ & peruerſitatẽ vitantes ſtudeamus modis prętactis ſocietatẽ habere cũ deo. Qui ſicut in Geneſi legitur,dixit ad Iacob, Ero ſocius itineris tui.Cæterũ ne quis incaute pręſumat ſe ſocietatẽ habere cũ deo,ſubiungitur [SI dixe rimus,quoniã peccatum nõ habemus,ipſi nos ſeducimus,& veritas in nobis nõ eſt] Hoc cõmuniter de venialibus culpis exponitur,ſine quibus pręſens vita non agitur,cũ in Prouerb.dicatur,Iuſtus ſepties ca dit.Et iterũ Salomon conteſtatur,Nõ eſt homo ſuper terrã,qui faciat bonũ,& nõ peccet.Vnde & Iacõ bus ait apoſtolus,In multis offendimus omnes.Auguſtinus quoq; de venialibus exponit hunc locũ.Ali qui vero exponunt de mortali peccato,quia & ſi quis iuſtus exiſtat,tamen ſine reuelatione diuina nõ va let certitudinaliter ſcire ſe eſſe abſq; mortali.Idcirco ſi aſſerat ſe illo carere,peccatũ incurrit ſuperbię at-

Philip.2. *Pſal.48.* *Geneſ.33.* *Prou.24.* *2.Reg.8.* *Iaco.3.*

B q; iactãtię,imo & falſitatis,ſi ſe aſſerat ſcire mortale ſe vitiũ non habere.Sed huic expoſitioni cõtrariari videtur,quod loquitur Auguſt.Excepta virgine glorioſa,ſi oẽs ſancti & ſanctæ eſſent collecti,& quære rẽtur an peccatũ haberẽt,quid reſponderẽt,niſi quod ait Iohan.Si dixerimus quia peccatũ nõ habemus, &c.Hoc autẽ de mortali nõ videtur poſſe intelligi,cum multi ſanctorum ex reuelatione agnouerint,ſe mortali nõ ſubiacere.Inſuper ſanctus Iohan.apoſtolus per hęc verba intendit inſinuare,ꝙ omnes habe mus peccatũ.Propter quod poſt verba hæc protinus ſubdit,Si cõfiteamur peccata noſtra,&c.Non autẽ omnes habent mortale peccatum,cũ in Eccleſia dei ſemper ſint aliqui virtuoſi.Item ſanctus Iohã.tam generaliter loquitur,ſecundum ſanctos doctores,vt ſeipſum quoq; ſub iſta cõprehendat ſententia.Et ta men ipſę ſe nouerat eſſe in charitate.Poſtremo,ſi is qui in charitate eſt dicat ſimpliciter abſq; temeraria aſſertione,cum probabili cõfidentia,ſe eſſe ſine mortali,nõ mentitur. Itaq; qui dicit ſe eſſe ſine peccato omnimode, fallit ſe,nec veritas eſt in eo,quantũ ad hoc quod id dicit,quãuis quo ad alia multa in eo ſit veritas,quia adhuc poteſt eſſe in vera fide informi,& multa veraciter noſcere. Deinde inducitur cõtra quotidiana,imo & cõtra vniuerſa peccata remediũ [SI cõfiteamur peccata noſtra] In nouo enim teſta-mẽto neceſſe eſt,ſi aſſit facultas cõfiteri peccata confeſsione ſacramentali ſacerdoti iuriſdictionẽ haben ti.Nec ſufficit contritio aut confeſſio deo facta,niſi cũ deſiderio atq; propoſito ſacramentaliter cõfiten-

Auguſt.

C di,ſi poſsibilitas ſuppetat.Porro in lege naturæ & lege ſcripta ſufficiebat cõtritio & confeſsio deo facta. Si ergo peccata noſtra rite confeſsi fuerimus deo,& eius vicario ſacerdoti [FIDELIS & iuſtus eſt]deus [VT remittat nobis peccata noſtra].i.in hoc ſe oſtendet fidelem & iuſtum, ꝙ peccatis noſtris ignoſcet. Hoc enim pędixit atq; promiſit,quòd cõfitentibus indulgebit.Idcirco ſic faciet,iuxta illud in pſalmo, Fidelis dominus in omnibus verbis ſuis. Et iuſtum eſt,vt ſic agat, cum promiſſum aliquo modo cadat in debitum [ET emundet nos ab omni iniquitate] per ſacramentum pœnitentiæ,quod eſt ſecunda poſt naufragium tabula.Omnia enim in confeſsione lauantur,nec vnum mortale dimittitur ſine aliis, ſi aſ-ſint.Non enim dimittitur mortale nec ab illo quis emundatur,niſi per charitatis & gratiæ infuſionem, ſine qua nullus ſit deo acceptus.Charitas autem cum mortali non poteſt ſtare peccato.Ideo dicitur,lar-ga dei pietas veniam non dimidiabit,Aut nihil,aut totum te lachrimante dabit.Hæc itaq; Chriſtus de-nunciauit dicendo,Penitẽtiam agite,appropinquabit enim regnum cœlorum. ¶Penitentia autẽ ſacra-mentalis tres partes habet,quæ ſunt contritio cordis confeſsio oris,ſatisfactio operis.Vnuſquiſque ergo coram deo quotidiẽ humiliter ſe accuſet,caſtiget,deſpiciat,opportunoq; tempore confiteatur. Et dum quis à proximo ſuo fraterne corripitur,aut à ſuperiori ſuo charitatiue increpatur,nequaquã ęgre ſed gra tanter accipiat,& coram deo ſe culpabilem fateatur, vt miſericordiam conſequatur. Iuxta illud in pſal-mo,Dixi,confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam domino, & tu remiſiſti iniquitatem peccati mei. Propter quod in Prouerbiis aſſeritur,Qui abſcondit ſcelera ſua,non dirigetur: qui autem confeſſus fue

Pſal.144. *Matth.4.* *Pſal.31.*

D rit & reliquerit ea,miſericordiam conſequetur. Hinc ſanctus Iob, Vias meas in conſpectu eius arguam, & ipſe erit ſaluator meus.Deniq; quàm periculoſum,ſuperbum,& ſtultum ſit ſe indebite excuſare,con ſtat ex eo quod ſubditur [SI dixerimus quoniam non peccauimus,mendacem facimus eum] id eſt,con tradicimus deo,qui in ſcripturis teſtatur oppoſitum: & ſic quantum in nobis eſt, facimus deum in ver-bis ſuis mẽdoſum.Vnde cum propheta dixiſſet,Dixi confitebor aduerſum me iniuſtitiam domino: ad-didit,Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore opportuno.Et in Iob habetur, Si voluerit homo cum deo contendere,non poterit reſpondere vnum pro mille.Eſaias quoq; inducit,Facti ſumus vt im-mundi omnes nos,quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.Et rurſus,Omnes nos quaſi oues errauimus,vnuſquiſq; in viam ſuam declinauit.Itemque,Dominus poſuit in eo iniquitatem omniũ no ſtrum.Ergo omnes peccato ſumus obnoxii.Quod etiam Eſdras in ſua oratione & confeſsione teſtatur, ¶Quidã vero allegant ad iſtud Iob,Qui eſt homo vt immaculatus ſit,& iuſtus appareat natus de mu liere? Vbi antiqua trãſlatio habet,Nemo mũdus à ſorde,neq; infans cuius eſt vnius diei vita ſuper terrã Sed hãc allegationẽ reprobat quidam,eo ꝙ verbum non eſt verbum dei,nec verbum beati Iob: ſed Ele phat Themanitis qui falſam concluſionem intendit.Idcirco verbum eius nõ videtur deo attribuẽdum. Cui obiectioni multa obiici poſſunt.Primo,quoniã ſancti doctores,Aug.Greg.& alii verba iſta tanquã authentica & diuina allegãt.Secundo,quoniam teſte Ambroſio omne verum à quocunque proferatur à deo eſt,& deo attribuendum eſt.Tertio, quoniã Helui Buzites etiam falſam contra Iob concluſionem

Prou.28. *Iob.12.* *Pſal.31.* *Iob.15.* *Iob.9.* *Eſa.64.* *Eſa.53.* *Eſa.53.* *Ambroſ.*

Iob.18. intendebat, nihilominus deus verba ipſius Helui ſentẽtioſa eſſe teſtabatur, dicendo, Quis eſt iſte qui in E
uoluit ſententias ſermonibus imperitis? Simili ratione. in quibus deus ſeu ſcriptura aliorũ trium cũ Iob
Philip.3. diſputantiũ verba nõ reprobat, ea intelligitur approbaſſe. Quarto, quoniã de philoſophis ait apoſtolus
Paulus, Deus illis reuelauit. Nõ minus ergo & Elephat ſuo modo eſt reuelatũ à deo, quicquid veraciter
protulit. Itaq; ſi dixerimus, quia nõ peccauimus, mendacẽ facimus deum [ET verbum eius nõ eſt in no-
bis]. i. ſacram ſcripturã nõ vere intelligimus, nec ſermo dei effectum ſalubrẽ ſortitur in nobis, nec increa
1.Petr.5. tũ dei verbũ per charitatẽ & gratiã corda noſtra inhabitat. Neceſſe eſt ergo vt ſemper nos humiliemus,
accuſem⁹, diſcutiamus, & emẽdemus. Si tamẽ alicui culpa notabilis obiiciatur, de qua ſibi cõſcius nõ eſt
poteſt ſe humiliter excuſare, pręſertim ne alij ſcandalizẽtur in eo. Sed pręinductis obijci poteſt illud bea
Iob.27. ti Iob, Neq; reprehẽdit me cor meũ in omni vita mea. Et quod in fine ſecũdi paralipomenon in oratio
ne Manaſſes habetur, Tu domine nõ poſuiſti pœnitẽtiam iuſtis, Abrahã, Iſaac, & Iacob, his qui tibi nõ
peccauerunt. Deniq; aliqui ita perfecti ſunt, vt euolent. i. à corpore ſine pœna poſt hanc vitã ſequente
beatitudinem intrẽt. Ad quod reſpondendũ, quod ſanctus Iob non intẽdit ſe à venialibus penitus excu
ſare, cum ipſemet deo loquatur, Signaſti quaſi in ſacculo delicta mea. Et rurſus, Peccaui, Itemq;, Tu qui
Iob.14. dem greſſus meos dinumeraſti, ſed parce peccatis meis. Itẽ dicendum ad verba illa Manaſſes, quòd. ſ. nõ
Iob.7. intendit patriarchas à venialibus immunes aſſerere. Ad vltimum reſpõdetur, ꝙ licet viri ſancti quotidie
Iob.14. venialiter peccent, tamen pro eiſdem quotidie ſatiſfaciunt, & cum hoc in virtutibus valde creſcunt, in F
omni puritate & perfectione miro modo proficiunt: ita quòd non ſolum non deſinunt eſſe ſancti, ſed &
ſanctiores redduntur, atq; ad horulam poſſunt omni culpa carere.

¶EXPOSITIO II CAP. [FILIOLI MEI.] ARTICVLVS II.

Epiſtola. QVANVIS in vita hac fragili ſine quotidianis & venialibus culpis eſſe non valea-
Eſa.27. mus, ſaltem per tẽpus notabile: nihilominus diligentiã omnẽ adhibere debemus,
vt auxiliãte domino peccata mortalia ac venalia, quãtum fragilitati noſtræ poſſi
bile eſt, euitemus. Nã etſi venialia omnia vitare nequimus, tamẽ ſingularia poſſu
mus. Idcirco ſanctus Iohãnes nunc ait, [FILIOLI hæc ſcribo vobis vt non pec-
cetis]. i. peccata cum diligẽtia omni viteris. Nam, vt aſſerit Eſa. propheta, Hic eſt
omnis fructus, vt auferatur peccatũ. Porro quod ait, filioli, nõ ex ſuiipſius magnifi
catione, & diſcipulorum paruipẽſione, ſed ex charitatis magnitudine, atq; dulciſ-
ſima affectione proceſsit. Ob quã cauſam etiã nos interdũ diminutiuis nominibus vtimur. ¶Hoc quo-
q; ſciendum, ꝙ non peccare nõ ſolum dicit ceſſationẽ ab actu illicito ſeu culpabili omiſsione, ſed etiam
Pſal.36. exequutionem operum debitorum ſeu obſeruantiã præceptorum, quæ ſine peccato omitti non valent. G
Quid ergo eſt dicere, hæc ſcribo vobis vt nõ peccetis, niſi hæc ſcribo vobis, vt virtuoſe viuatis? Quate
nus nec omittenda cõmittatis, nec committẽda omittatis. Hoc eſt, quod ait pſal. Declina à malo, & fac
bonũ. Declinare quippe à malo, eſt omittenda ſeu illicita nõ cõmittere: & facere bonũ, eſt committenda
Matth.6. nõ omittere [SED & ſi quis peccauerit] non tamẽ deſperet [ADVOCATVM habemus]. i. patronum &
oratorẽ [APVD patrem]. i. æterni patris perſonam. Vel apud patrem. i. deum trinitatẽ ſeu deum vnũ ac
trinum: cui quotidie dicimus, Pater noſter qui es in cœlis. Chriſtus, ſecundũ ꝙ homo, aduocatus & ora
Eſa.53. tor noſter eſt etiã apud ſeipſum, inquantum eſt deus. Quoniam tota ſuperbenedicta trinitas, cuius indi
uiſa ſunt opera, eſt vnus deus qui inuocatur, qui exaudit, indulget, cõfortat, & ſaluat [IESVM Chriſtũ
iuſtum] qui ſecundũ vtranq; naturam ſuã iuſtus eſt. Quia vt deus, eſſentialiter iuſtus eſt: ſecundum aſ-
ſumptã quoq; humanitatẽ, antonomaſtice iuſtus vocatur. De quo apud Eſa. fertur, Peccatum non fecit,
nec inuentus eſt dolus in ore eius. Imo tãta fuit in eo iuſtitia, ꝙ natura creata maioris iuſtitiæ non eſt ca
pax [ET ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris] ſecundũ Bedam, Chriſtus, qui per humanitatẽ aduo-
catus noſter eſt interpellans patrẽ pro nobis, ipſe ſecundũ diuinitatem propitiator eſt peccatorum no-
ſtrorum, quia propitiatur ſeu ignoſcit nobis cũ patre. Et hoc dicit Beda Auguſtinũ ſequendo, qui vtitur
litera iſta, Ipſe eſt propitiator peccatorum noſtrorum. ¶Sed quoniã textus noſter habet, ipſe eſt propi-
tiatio pro peccatis noſtris, nõ poteſt de Chriſto exponi ſecundum diuinitatis naturã, ſed ſecundum na-
turam humanã, ſecundum quam eſt propitiatio pro peccatis noſtris, in quantũ obtulit ſemetipſum pro H
1.Tim.2. noſtra expiatione, & genus humanum deo recõciliauit ſuæ paſsionis virtute ac merito. Iuxta illud Eſa.
1.Cor.2. Cuius liuore ſanati ſumus. Eſt itaq; propitiatio pro peccatis noſtris. i. cauſa remiſsionis vitiorũ noſtro-
2.Cor.5. rum. Cauſa vtique meritoria & inſtrumentalis, inquantum homo redemptor, dei ac hominũ mediator.
Iuxta quem ſenſum loquitur Paulus ad Cor. Chriſtus factus eſt nobis à deo ſapientia, & iuſtitia, ſanctifi
catio, & redemptio. Alibi quoq;, Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi: inquantum videli-
cet per Chriſtum hominem fecit hanc reconciliationem [NON pro noſtris autem tãtum]. i. non ſolum
Chriſtus propitiatio eſt pro peccatis eorũ, quibus hæc primo ſcripſit ſanctus Iohãnes [SED & pro to-
tius mundi] peccatis. i. pro culpis totius Eccleſiæ, toto orbe terrarum diffuſæ. Imo pro vitiis vniuerſi ge
neris humani ſufficienter, quanuis pro ſolis electis efficienter. Humanitas etenim Chriſti ex vnita ſibi
deitate habuit idoneitatem ſatiſfaciendi quodammodo infinitam. Ex eminentia quoque virtutũ quas ha
buit, ineffabilem habuit efficaciam promerendi ac reconciliandi. ¶Circa verbũ illud præhabitum, Ie-
ſum Chriſtum iuſtum, ait quidam. Quaſi diceret, non interpellat pro quibuſcunq; peccatoribus, ſed ſo
lum pro vere pœnitẽtibus Chriſtus vt homo veraciter interpellat. Et tales merito Chriſti, ſuæ interpel
lationis virtute, & efficacia conuerſionis gratiam cõſequuntur. Albertus etiam dicit hic, ꝙ filius dei eſt
aduocatus noſter interpellando pro perfectorum conſeruatione, & pro offendentium reconciliatione.
¶Aliqui quoq; affirmant, ꝙ Chriſtus orat pro nobis miſeratione, non voce: cũ tamen ad Hebr. ſcriptũ

A ſit, Chriſtus ſempiternum habet ſacerdotium. Vnde & ſaluare poteſt in perpetuum, accedẽs per ſemetipſum ad deum, ſemper ad interpellandum pro nobis. Vere igitur interpellat pro nobis, ſiue hoc facere aſſeratur voce mẽtali duntaxat, ſiue etiã voce oris. ¶ Deniq; Chriſtus electorum ſalutem deſiderat etiã pro omnibus ſanctis. Oratio autẽ eſt deſiderij expreſsio, & voluntatis interpres, ac nuncius. Vere igitur orat & pro eis. Pręſertim cũ teſte Bernardo, Sicut mater oſtẽdit filio pectus & vbera: ſic filius patri latus Bernard.
& vulnera. Hinc etiam ad Rom. habetur, ꝙ Chriſtus interpellat pro nobis. Cũ ergo tot beneficia nobis Rom.8.
largitus ſit Chriſtus, propter quod omnes Chriſtiani gloriantur ſe Chriſtũ cognoſcere, conſequenter oſtendit ſanctus Apoſtolus, quis vere atque ſalubriter eum agnoſcat. Nam ſubditur. [ET in hoc ſcimus quoniam eum cognoſcimus] Vel, vt aliqui textus habent, cognouimus eum [SI mandata eius obſeruamus.] Duplex eſt cognitio dei, vna informis & nuda ſeu ſpeculatiua duntaxat, quę nec charitati, nec virtuoſæ conuerſationi cõiuncta eſt. Et ita iniqui deum cognoſcunt. Quemadmodum ad Rom. de talibus Rom.1.
dicitur, Cum cognouiſſent deum, nõ ſicut deum glorificauerunt: ſed euanuerunt in cogitationibus ſuis. Alia eſt cognitio dei formata ſeu affectiua approbatiuaq; boni, vtpote charitate ornata, de qua nunc fatur Iohan. Et hæc dei cognitio actus eſt doni ſapientię. De qua ſapiens, In maliuolam animam nõ intra Sapien.1.
bit ſapientia. Talis ergo cognitio malis non ineſt, cum apud Micheam ſcriptum ſit, Nunquid veſtrũ eſt Mich.3.
ſcire iudiciũ qui odio habetis bonum? ¶ Sed cũ iſta cognitio dei & charitas ſint connexæ, videtur ꝙ ali
B quis ſcire poſsit ſe eſſe in charitate, quẽadmodum ſcire poteſt ſe deum cognoſcere iſta cognitione. Quo Matt.19.
niam ſcire poteſt ſe dei præcepta ſeruare: ſicut in Euãgelio adoleſcẽs loquitur ſaluatori, Hæc omnia obſeruaui à iuuẽtute mea. Ad hoc quidã reſpondent, quòd beatus Iohan. hic loquitur de ſciẽtia probabilis coniecturæ, non de ſcientia certitudinis abſolutæ. ¶ Poteſt autem & aliter reſponderi. Solent enim doctores quæſtionẽ mouere, An homo poſsit ꝑcepta decalogi ex naturalibus ſuis implere, videlicet abſq; auxilio gratiæ gratificantis. Et videtur quòd imo, quia præcepta decalogi ſunt de naturalis dictamine rationis, ergo per naturalem rationem poſſunt ſeruari. Oppoſitum videtur ex eo quod dominus loquitur, Eodem.
Si vis intrare ad vitam, ſerua mandata. Ergo mandatorum obſeruantia ſufficit ad ſalutem. *Si* ergo ex naturalibus queunt viribus oſeruari mandata, conſequens erit vt abſque ſupernaturalibus donis gratiæ ac virtutũ poſsit quis adipiſci ſalutem, quod eſt hæreſis condẽnati, ſacrilegi, & præſumptuoſi Pelagij. Ad hoc cõmuniter reſpondetur, ꝙ præcepta decalogi quantũ ad ſubſtantiã facti ſeu operis, poſſunt ex naturalibus viribus adimpleri, nõ autẽ quantũ ad intẽtionẽ legiſlatoris. i. nõ eo modo quo deus ſummus præceptor ac legiſlator iuſsit ea adimpleri, & eorum obſeruationẽ requirit. Intentio etenim dei præcipiẽtis fuit & eſt, vt pręcepta decalogi impleantur ex vera & ſpiritali dilectione, ad dei honorẽ, & propter ęternam ſalutẽ: cum nihil ſit meritorium niſi taliter fiat, certũq; eſt ea ita nõ poſſe abſq; charitate & gratia
C adimpleri. Idcirco dicendum, ꝙ ex præinductis ſancti Iohãnis verbis probari nõ poteſt, ſcire nos poſſe abſq; reuelatione, ꝙ ſcimus in charitate, cũ ſine reuelatione ſcire nõ valeamus, quòd dei ſeruemus præce Pſal.104.
pta, eo modo quo deus ea iuſsit ſeruari [QVI dicit ſe noſſe deum] cognitione formata, vt tactũ eſt [ET mandata eius non cuſtodit] memoria & effectu, iuxta illud, Memores ſunt mandatorum ipſius, ad faciẽdum ea. [MENDAX eſt,] hoc ipſum dicendo, & non eſt in eo veritas vitæ, ſed vanitas atque mendacium veritati vitæ contrarium [ET veritas in eo non eſt]. i. quãtum ad hoc quod ſic loquitur mentitur, nec increata veritas (quæ deus eſt) per gratiã eum inhabitat. Quamuis in eo ſit veritas entis, ſeu naturæ, veritas quoq; ſcientiarum ac propoſitionum, quantum ad alia multa, quæ vere poteſt cognoſcere, quanuis in iſto ſit mendax. De hac dei formata notitia ipſe ait in Pſalmo, Protegam eum, quoniam cognouit Pſal.60.
nomen meum. [QVI autem ſeruat verbum eius] id eſt, verba dei cuſtodit & implet, credendo & operando quæ præcepit deus credi ac fieri, per ſe & ſuos vicarios, [VERE, in hoc charitas dei perfecta eſt] id eſt, talis deum perfecte ac ſpiritaliter diligit. ¶ Ex quo ſequi videtur, quod quicũq; implet præcepta, perfectam habeat charitatem. Ergo ſuperfluum eſt euangelica obſeruare conſilia, quatenus per eorum obſeruantiam ad charitatem pertingatur perfectam. Et reſpondẽdum, quòd deum perfecte diligere, eſt Deut.6.
eum toto corde amare: ad quod omnes tenentur ſecundum aliquem gradum. Idcirco ſecundũ aliquem Matth.22.
gradum, quicunq; ſeruat præcepta, perfecte diligit deum. ¶ Sed aduertendũ, quod charitas dei perhibe
D tur perfecta dupliciter. Vno modo ex parte obiecti, vtpote dei, & ſic perfectã habet charitatem, qui tantum diligit deum quantum ex propria bonitate eſt amabilis. Sicq; ſolus deus perfecte ſe diligit, & vnaquæq; increata diuina perſona perfectam ſeu infinitam habet charitatem ad aliam, & etiam ad ſeipſam. Et ita vniuerſæ mentis creatæ charitas diſtat in infinitũ à perfectione charitatis dei, cuius amabilitas eſt prorſus immẽſa. Secũdo, charitas appellatur perfecta ex parte ſubiecti, ſcilicet diligẽtis. ¶ Et huius perfectionis triplex eſt gradus. Primus, dum quis tantũ diligit deum quãtum tenetur. Et ſic quicunq; ſeruat præcepta, perfectam habet ad deum dilectionem, quia prę vniuerſis & ſingulis, ſeu ſuper omnia incõparabiliter diligit eũ, ſaltẽ appreciatiue, quãuis nõ intenſiue. Si enim infuſa dilectione diligit deũ, oportet vt plus diligat eum, q̃ totum mundum. Propter quod aſſerit Auguſtinus, quod charitas minima eſt ma- Auguſt.
ior, quàm cupiditas maxima. Secundus gradus perfectionis charitatis eſt, dum in tantum diligitur deus, quod etiam illa quæ ſolent dilectionẽ dei minuere, relinquuntur, vt in charitate proficiatur. Sicq; euangelica conſilia obſeruantes dicuntur in charitate perfecti, quanquam ex ſpeciali auxilio gratię aliqui nõ obſeruantes conſilia illa poſsint perfectiores eſſe in charitate, quã eadem obſeruãtes. Tertius gradus eſt, dum quis totis præcordijs, ſecundum extremum virium ſuarum poſſe, actualiter & indeſinenter fertur in deum. Et ita beati in patria charitatem habent perfectam. Veruntamen gradus charitatis aliter poſſunt diſtingui ſecundum tres ſtatus, vtpote incipientium, proficientium, perfectorum, vt infra forſan dicetur [IN hoc ſcimus quoniã in ipſo ſumus] quibus verbis in aliquibus libris additur, ſi in ipſo perfecti fuerimus: quod tamẽ (vt dicitur) non eſt de textu. Veruntamen Auguſtinus vtitur litera verbũ hoc con-

tinente.Sed ſiue ſit de textu ſiue non,eſt tamen quaſi expoſitio eius,quod ait,In hoc ſcimus quoniam in E
ipſo ſumus. Iã quippe præmiſit,Qui ſeruat verbũ eius,vere in hoc charitas dei perfecta eſt. Protinusq;
ſubiunxit,Et in hoc ſcimus.i.ſi charitas dei in nobis perfecta eſt, quod non eſt aliud ꝙ ſi in ipſo ſcilicet
deo perfecti fuerimus,per hoc cognoſcimus quod in deo ſumus,quia per charitatẽ in deo eſſe aſſerimur,
prout infra habetur,Qui manet in charitate,in deo manet,& deus in eo. Sed ex iſto rurſus ſequi vide-
tur,quod habens charitatẽ præfato modo perfectã ſciat ſe eſſe in deo,& per cõſequens in charitate. Ad
quod cõmuniter reſpondetur,quod ſanctus Iohãnes nunc loquitur de ſciẽtia veriſimilis atq; probabilis
cõiecturæ,ſeu probabilitatis præcipuæ. ¶Inſuper cõtemplandũ,quod creatura multipliciter dicitur eſ-
ſe in deo. Primo,ſicut in cauſa prima efficiente. Secundo,ſicut in cauſa exẽplari ac ideali. Tertio,ſicut in
Rom.11. cauſa finali. Propter qđ loquitur Paul.apoſt. Ex ipſo & per ipſum & in ipſo ſunt omnia. Quarto, ſicut
Sapien.11. in cauſa conſeruante,quẽadmodum in libro Sapient.legitur,Quomodo poſſet aliquid permanere, niſi
tu domine voluiſſes:aut quod à te vocatũ non eſſet,cõſeruaretur? Quinto,ſicut in obiecto fidei,ſpei,&
charitatis,ſeu contẽplationis & dilectionis. Sicq; boni fideles in deo ſunt, quia ad ipſum ſunt mẽte con
uerſi,& ei inhærent. Impij vero ab ipſo auerſi ſunt. Vnde iuxta hunc modũ extra ipſum, & longe ab eo
Prou.15. eſſe dicũtur. Propter quod in Prouerbijs fertur,Longe eſt dominus ab impijs. Cõſequẽter docet apoſt.
quid ad omnẽ pertineat Chriſtianũ [QVI ſe dicit in Chriſto manere].i. Chriſtianũ exiſtere,& Chriſto
per fidẽ adhęrere [DEBET ſicut ille ambulauit,& ipſe ambulare].i. Chriſti veſtigia ſequi,eius virtutes F
ſectari,eius legẽ implere. Alioqui inaniter à Chriſto nomẽ ſortitur, atq; ad grauiorẽ ſuã damnationem
Iohan.13. Chriſtianus vocatur. Hinc ipſe Saluator ait,Si quis mihi miniſtrat,me ſequatur. Et alibi, Quid vocatis
Matth.7. me domine domine,& non facitis quæ dico. Itẽq;, Exemplũ dedi vobis,vt quẽadmodũ ego feci,ita &
Lucæ.6. vos faciatis. Itaq; qui ſe dicit in Chriſto manere,qui gloriatur Chriſtianũ ſe eſſe,diſcat à Chriſto, quo-
Iohan.13. niam mitis eſt & humilis corde: Chriſti charitatẽ ſectetur, vt aduerſarios etiã amet, & pro ipſis cordiali
Matth.11. ter deprecetur,iniurias & aduerſa æquanimiter ferat,corpus ſuũ caſtiget,carnẽ ſuã cum vitijs & cõcupi
Matth.5. ſcẽtiis crucifigat. Cũ Chriſtus teſtetur, Qui nõ baiulat crucem ſuã & venit poſt me,nõ eſt me dignus.
Galat.5. Opera quoq; miſericordię,tã corporalia ꝙ ſpiritualia,totis exerceat viribus:in patiẽtia ſua poſſideat ani
Lucæ.14. mam ſuã. Et per arctam incedens viã ſalutis,dei & eccleſiæ ſeruans præcepta, perſeueret vſq; in finem.
Matth.7. [CHARISSIMI non mandatũ nouũ ſcribo vobis] non eſt hoc intelligendũ,quaſi in euangelica lege
Matth.20. non ſint à Chriſto & ab eius apoſtolis aliqua noua præcepta fidelibus tradita: cũ præcepta de ſuſceptio
Matth.3. ne baptiſmi,& de facienda confeſsione,ac cõmunione ſacra,de multis quoq; feſtis ieiuniisq; ſeruandis,
Marc.8. ſint à Chriſto ſeu eius diſcipulis nouiter inſtituta. Sed ſanctus Iohan.iam loquitur de principali præce-
Iohan.6. pto,in quo cætera virtualiter cõtinẽtur,& ad qđ finaliter ordinãtur, vtpote de pręcepto charitatis. Ideo
Matth.6. ſubditur [SED mandatũ vetus,quod habuiſtis ab initio].i.ab exordio quo Chriſtiani eſtis effecti. Chri G
Matth.22. ſtus enim iuſsit,Diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo,& proximum tuum ſicut teipſum. In his
duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Præceptũ autem dilectionis Chriſti,certum eſt ordinari
ad dilectionẽ dei. Iſtud quoq; mandatũ geminæ charitatis,eſt de naturalis dictamine rationis: & ita fuit
à principio generis humani naturaliter cordibus inſitum. Fuit etiã in lege ſcripta renouatum, vtpote in
Deut.6. Deuteron.vbi legitur,Diliges dominũ deum tuum ex toto corde tuo,& cæt. Naturalis quoq; dictat ra-
Eccle.13. tio,vt homo proximũ diligat: cũ ſimilitudo ſit cauſa amoris: & omne animal diligat ſimile ſibi. [MAN-
DATVM vetus eſt,verbum quod audiſtis] id eſt,antiquum præceptum charitatis eſt verbum quod euã
gelizauimus vobis. Quia hoc verbum, diliges dominũ deum,&c. prædicauimus vobis primo ac maxi-
me obſeruandum [ITERVM mandatum nouum ſcribo vobis] Videtur in verbis his contradictio eſſe.
Siquidem iam præmiſit,non mandatum nouũ ſcribo vobis:nunc vero mandatum(inquit)nouum ſcri-
bo vobis. Reſpondetur,quod idem mãdatum eſt vetus propter cauſam præhabitam, & nouum quia in
lege Euãgelica renouatum & clarius explanatum,ſpiritalisq; innouationis introductiuum. De qua etiã
Ephe.4. ad Epheſios præcipitur, Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominẽ qui ſecundum
Iohan.13. deum creatus eſt. Hinc loquitur & Chriſtus, Mãdatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem, ſicut dile
Matth.5. xi vos. Expoſuit quoq; Chriſtus præceptum iſtud apud Matthæum dicendo, Audiſtis,quia dictũ eſt an
tiquis: Diliges amicum tuũ,& odio habebis inimicũ tuum: Ego nunc dico vobis, Diligite inimicos ve-
ſtros,&c. Itaq; mãdatum nouum ſcribo vobis [QVOD verum eſt] id eſt,vere iuſtum veraciterq; imple- H
Iohan.15. tum eſt [ET in ipſo] Chriſto,qui præceptũ charitatis perfectiſsime adimpleuit, quemadmodũ proteſta
Iohan.14. tur, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuã ponat quis pro amicis ſuis. Et rurſus, Sicut
mandatum dedit mihi pater,ſic facio [ET in vobis] id eſt, vos quoq; præceptum hoc charitatis veraci-
ter adimpleſtis,deum totis amando præcordijs,& proximos vt voſipſos. Vel quod ait,quod verũ eſt &
in ipſo & in vobis,refertur ad illud quod præmiſit,mãdatum nouum: vt ſit ſenſus, Mandatum hoc no-
uum eſt vere,tam in Chriſto quàm in vobis. Quoniã Chriſtus illud inaudita & incõparabili nouitate,
ac recentiſsimo modo impleuit,tam ex dei patris ardentiſsima dilectione,ꝙ ex humani generis admira
bili atq; profunda charitate,amariſsimam mortem ferendo,non ſolummodo pro amicis, imo etiã pro
Rom.4. inimicis. Iuxta illud ad Rom. Commendat autem charitatem ſuam in nobis deus, quoniam cum adhuc
inimici eſſemus,Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Vos quoq; inſolita & noua perfectione impleſtis idem
præceptum,multa pro deo & fide catholica ſuſtinendo: aut etiam Euãgelica obſeruãdo conſilia ex cha-
ritate,deſiderio obtinẽdi charitatẽ perfectã. Sicq; impleſtis illud, Ambulate in dilectione, ſicut & Chri
Eph.5. ſtus dilexit nos. Hinc ſubditur [QVONIAM tenebræ tranſierunt] id eſt,infidelitatis ignorantia & vi-
Eodem. tiorum caligo in vobis multiſq; alijs ſunt extinctæ. Quemadmodum quibuſdam ſcripſit Paulus, Fuiſtis
aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino [ET verum lumen iam lucet] id eſt, Chriſtus,qui ſecun
Iohan.1. dum diuinitatem ſuam eſſentialiter lux eſt & veritas ipſa. Iuxta illud Iohannis, Erat lux vera. Chriſtus

A inquam in mentibus veſtris nunc fulget,corda veſtra illuminat, & per apoſtolorũ ac aliorum diſcipulo
rum prædicationem, homines hinc inde innumerabiles docet,conuertit,illuſtrat. Iuxta illud Actuum,
Tempora prioris ignorantiæ deſpiciens deus, nunc annunciat hominibus, vt vbique pœnitentiam agãt Act.17.
Vnde per Eſaiam pater loquitur Chriſto, Dedi te in fœdus populi in lucem gentium, vt aperires oculos Eſa.42.
cæcorum. Et rurſus ab Eſaia prædictũ eſt, Populus qui ſedebat in tenebris vidit lucẽ magnã. Atque in Eſa.9.
Pſal. Exortum eſt in tenebris lumen rectis. Vel ſic, tenebræ trãſierunt, obſcuritas figurarum veteris teſta Pſal.111.
menti, vmbra legis, inuolutio prophetalium viſionum finem nunc acceperunt. Et verum lumen iã lucet
id eſt, Euangelica veritas publice iam prædicatur, in qua omnia illa exponuntur & eſſe impleta docen-
tur. Propter quod fertur in Iohan. Lex per Moſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum Chriſtũ facta eſt. Iohan.1.
Paulus quoque Apoſtolus ad Romanos, Nox (inquit) præceſsit, dies autẽ appropinquauit. Hinc Chri- Rom.13.
ſtus in cruce morti iam proximus dixit, Conſummatũ eſt. Cumque inclinato capite ſpiritum tradidiſſet, Iohan.19.
velum templi ſciſſum eſt. Ideo rurſus vas ait electionis, Quãdiu legitur Moſes, velũ ſuper cor eorũ poſi Matt.27.
tum eſt (id eſt obſcuritas ſeu occultatio veritatis in mentibus perfidorum permanet Iudæorum) quod 2.Cor.3.
non euacuatur, quia in Chriſto reuelatur, id eſt elucidatur [QVI ſe dicit in luce eſſe] id eſt in ſplendore
gratiæ gratumfacientis conſiſtere, in fide formata & veritate euangelicæ legis manere ac viuere [ET fra
B trem ſuum] id eſt proximum quemcunque, ſiue amicum ſiue inimicum [ODIT, in tenebris eſt vſque ad-
huc] eſt enim in falſitatis caligine, quia mentitur & errat circa notitiam veritatis, ac mortali ſubiacet cul
pæ: cum odium ſit mortale peccatum. Propter quod cum charitate & gratia ſtare non poteſt. Idcirco qui
vnum hominem odit, nec deum neque ſeipſum, nec aliquem alium, veraciter diligit. Sed impletur in eo
quod ſcriptum eſt, Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam [QVI diligit fratrem ſuum] id eſt, proxi Pſal.10.
mum ſpiritali charitatis affectu, [IN lumine manet] id eſt, in Chriſto ac gratia eius: ſecundum quod ipſe
monet, Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filii lucis ſitis [ET ſcãdalum in eo non eſt] id eſt, nec a- Iohan.11.
lios ſcandalizat, quantum ad hoc quod diligit, luminique inhæret: cum Scandalum ſit, dictum aut factũ
minus rectum alteri præbens occaſionem ruinæ. Nec ſcandalizatur ab aliis ſecundum quod talis, ſed cõ Ephe.4.
ſtans manet in rectitudine & virtute, eſtque ſolicitus ſeruare vnitatem ſpiritus in vinculo pacis: & im- Pſal.118.
pletur in eo illud Pſalmographi, Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. Hinc aſ Rom.14.
ſerit Paulus ad Romanos, Si propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum charitatem am
bulas. Veruntamen non eſt ſic intelligendum, quod omnis homo in charitate exiſtens ſit tantæ perfectio
nis, vt nec actiuum neque paſsiuum ſcandalum in eo habeat locum, aut quod omnis in quo ſcandalum
eſt careat charitate, niſi agatur de ſcandalo illo quod eſt mortale peccatũ: ſed ideo dicta ſunt hæc, vt ſcia
mus quid cõpetat homini, inquantũ charitati virtutibusque adhæret: quid item, inquantum inde defi-
C cit, aut aliqualiter elongatur, quia ſecundum hoc ſcandalizat & ſcandalizatur. Quocirca tangendum
quia vt in ſecunda ſecundæ Thomas declarat, Scandalum paſsiuum interdum eſt veniale peccatum, vt
dum quis ex alterius dicto vel facto ad venialis peccati motum impingitur. Quãdoque mortale, vt ſi in
de ad culpam ruat mortalem. Similiter ſcandalum actiuum per accidens eſt veniale peccatum, quando
quis actum venialis peccati, vel qui ſolum habet ſpeciem mali, committit. Quandoque vero eſt morta-
le peccatum, vel quia mortale peccatum committit, aut quoniam proximi ſalutem contemnit, nolens
propter eam omittere quod complacet ſibi, & ſine periculo poteſt dimittere. Porro ſcandalum actiuum
per ſe ex intenſione agentis tunc extat mortale, quando quis alium ad peccãdum mortaliter conatur in
ducere. Si vero ad veniale velit inducere, erit veniale peccatum. [QVI autem odit fratrem ſuum,] iuxta
ſenſum præhabitum [IN tenebris eſt] omne enim peccatum eſt tenebræ, ſimiliter omnis error & igno-
rantia: cum ſint receſſus lumine ſapientiæ ac puritate virtutum. ¶Denique in ſcripturis per tenebras 2.Cor.6.
deſignantur interdum errores & vitia, ſicut hoc loco & ſecunda ad Corinthios, Quæ eſt ſocietas luci Pſal.14.
ad tenebras? Atque in Pſalmo, Fiat via illorum tenebræ & lubricum. Interdum per tenebras ſignificatur
temporalis aduerſitas, ſeu corporalis afflictio, ſeu quæuis tribulatio magna. Vt cum Eſaias loquitur de ſe Eſa.21.
ipſo, Tenebræ obſtupefecerunt me. Et Sophonias, Dies iræ dies illa, dies tenebrarum & caliginis. Quã Sopho.1.
doque homines vitioſi, ſicut in Iohanne, Tenebræ eam non comprehenderunt. Et ad Epheſios, Non Iohan.1.
D eſt nobis colluctatio aduerſus carnem, & ſanguinem: ſed aduerſus rectores mundi tenebrarum harum. Ephe.6.
Aliquando dæmones. Et ſic accipi poteſt illud Matthæi vbi ait Saluator, Hæc eſt hora veſtra & pote- Mat.26.
ſtas tenebrarum. Nonnunquam infernus, vt cum de impiis dicitur, Proiicientur in tenebras exteriores. Matt.22.
Interdum tenebræ accipiuntur in bono, puta pro ſuperabundanti & inuiſibili abundantia lucis diuinæ. Pſal.17.
Iuxta illud Pſal. Poſuit tenebras latibulum ſuum. Moſes quoque in Exodo legitur intraſſe caliginem, in Exod.20.
qua erat deus. Similiter ſecundo Paralipomenon loquutus eſt Salomon, Dominus dixit, vt habitaret in 2.Para.6.
caligine. Frequentius autem tenebræ accipiuntur in malo, videlicet pro erroribus & peccatis. De quib⁹
ſubiungitur [ET in tenebris ambulat] id eſt, vitioſe viuit, & per errores ac vitia pergit ad inferni ſup-
plicia. Nec tamen rite aduertit hoc ipſum, ſecundum quod ſubditur [ET neſcit quo eat] id eſt, quantam
damnationem mereatur non penſat, & quantum propinquet gehennæ non intuetur [QVONIAM tene
bræ obcæcauerunt oculos eius] id eſt, intellectum eius atque memoriam errores & vitia impleuerũt, ita,
quod nihil ſalubriter videt. Sicut de talibus loquitur Hieremias quarto, Sapientes ſunt vt faciant mala,
bene autem facere neſcierunt. De quibus & Sapientiæ 2 aſſeritur, Excæcauit eos malitia eorum. Et ad
Romanos primo, Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Hinc Prouerbiorum 4 habetur, Via impiorum Prou.4.
tenebroſa neſciunt vbi corruunt. ¶Et ſi obiiciatur, quod quidam ex certa ſcientia peccant, qui peccãdo
ſciunt ſe cadere in foueam perditionis. Reſpondetur, quod quamuis in generali atque informiter ſciant
hoc, non tamen cognitione formata. Propter quod omnis peccans fertur ignorans. Et in Prouerbiis in- Prou.21.
ducitur, Omnis via viri recta ſibi videtur. Non enim malum niſi ſub ſpecie boni expetitur, cũ bonum ſit Prou.21.

appetitus obiectũ. Conſequenter tangit ſanctus Iohannes diſtinctionem eorum quibus ſcribit, & cauſas E
diuerſas, propter quas ſcripſit diuerſis [SCRIBO vobis filioli] filios ſuos ſpecialiter nominat, quos per
Galat.4. ſonaliter conuertit, inſtruxit ſeu baptizauit, quẽadmodum talibus loquitur Paulus Galatis ſcribens, Fi-
1.Cor.4 lioli mei, quos iterũ parturio, donec formetur Chriſtus in vobis. Corinthiis quoque, In Chriſto, inquit
per euangelium ego vos genui. Vel filiolos vocat pueros ac tenellos, in fide recentes. Itaque ſcribo vo-
bis filioli [QVONIAM remittuntur vobis peccata] veſtra [PROPTER nomen eius] id eſt, virtute &
merito Chriſti, atque per inuocationem ipſius conſequuti eſtis remiſsionem plenariam peccatorum ve
ſtrorum primitus in baptiſmo, deinde (ſi opus fuit) in pœnitentiæ ſacramento. Etenim eccleſiaſtica ſa-
cramenta, vt ſępe dictum eſt, virtutem & gratiam ſuam ſortiuntur à merito Saluatoris [SCRIBO vobis
patres] qui eſtis aliorum prælati, magiſtri, aut ſuperiores, [QVONIAM cognouiſtis eum, qui ab initio
eſt] id eſt, deum verum æternum, vnum ac trinum prę cæteris noſtis, ita quod doctiores ſapientioresque
eſtis. Propter quod debetis alios informare, dirigere, corripere, caſtigare, & tanto virtuoſiores exempla
rioresque eſſe, quanto ex hoc maior conſequitur honor dei, ac copioſior proximorum vtilitas, quanto e-
tiam peccata veſtra vobiſipſis ac aliis grauius nocent [SCRIBO vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis
malignum] id eſt, diabolum, ſpecialiter fornicationis ſpiritum: qui malo igne, hoc eſt, concupiſcentiæ
flamma accendere vos conatur, contra quem adoleſcentibus ſpecialior pugna inſtat. Ideo iſti magna lau F
Galat.5. de fuerant digni, qui iam carnem ſuam cũ vitiis & concupiſcentiis crucifixerunt. [SCRIBO vobis infan
tes, quoniam cognouiſtis patrem] id eſt, deum creatorem iam per fidem aliqualiter cognouiſtis: cui quo-
Matt.6. tidie dicitis, Pater noſter qui es in cœlis. Hoc de infantibus aliqualiter adultis & aliquid rationis parti-
cipantibus, eſt intelligendum. Vnde per Hiere. loquitur deus, Omnes cognoſcent me à minimo eorum
Hiere.31 vſque ad maximum. Vel per infantes intelligit humiles. De quibus ait propheta, Teſtimonium domini
Pſalm.18. fidele, ſapientiam præſtans paruulis. Et Saluator, Confiteor tibi pater, quia abſcondiſti hæc à ſapienti-
Matt.11. bus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. De quibus Chriſtus ait per Eſa. Ecce ego & pueri mei. De
Eſa.8. infantibus vero ſecundum primam expoſitionem ait in Euang. Sinite paruulos venire ad me: talium eſt
Marc.19. enim regnum cœlorum [SCRIBO vobis iuuenes, quoniam fortes eſtis] id eſt, corpore validi, atque per
hoc ad exercitia virtuoſa magis diſpoſiti [ET verbum dei in vobis manet] id eſt, pręceptorum documen
torumque dei habetis memoriam & effectum. Increatum etiam verbum dei vnigenitus patris per chari
tatem & gratiam corda veſtra inhabitat [ET viciſtis malignum] id eſt, diabolo efficaciter reſtitiſtis ac
præualuiſtis, vitia illa vincendo ad quæ iuuenilis ætas eſt pronior.

Proſequutio huius Cap. ab illo loco, [NOLITE diligere mundum.]

ARTICVLVS TERTIVS. G

SAnctus Iohannes poſtquam diſtinctis per gradus ætatum hominibus, propter di
ſtinctas rationes ſe ſcripſiſſe teſtatus eſt: nunc ponit documenta moralia, quæ vni
uerſis & ſingulis communiter ſcribit ac pręcipit: quia ad cunctos pertinent Chri
ſtianos. Itaque ait [NOLITE diligere mundum, neque ea quę in mundo ſunt. Si
Matth.5. quis dilexerit mundum, non eſt charitas patris in eo] Quomodo intelligendum
1.Tim.4. eſt hoc, cum non ſolum amicos ac virtuoſos, ſed etiam inimicos ac vitioſos iube-
mur diligere, & teſte apoſt. Omnis creatura dei bona eſt. Imo teſte ſcriptura, Vi-
dit deus cuncta quæ fecit, & erant valde bona. Diligit etiam deus vniuerſa quæ
condidit, & nihil odit eorum quæ fecit. Denique in mundo ſunt multi iuſti, in mundo ſunt animæ ra-
Gen.1. tionales, & nos omnes in mundo ſumus, & omnia iſta amare præcipimur. Quomodo igitur ait, nolite
Sap.11. diligere mundum, neque ea quæ in mundo ſunt? ¶ Et itaque aduertendum, quod mundus in ſcripturis
præſertim in euang. ſancti Iohannis atque in iſta eius epiſtola, variis modis accipitur. Primo, pro toto v-
Iohan.17. niuerſo, ſicut alibi idem Iohan. Mundus (inquit) per ipſum factus eſt. Et Chriſtus loquitur deo patri, Di
Matt.25. lexiſti me ante conſtitutionẽ mundi. Sic & apud Matt. effatur, Venite benedicti patris mei poſsidete pa
ratũ vobis regnum à conſtitutione mundi. Secundo accipitur mundus pro cunctis hominib. in terra mo H
2.Cor.5. rãtibus, tã bonis q̃ malis: vt dũ ad Corint. loquitur Paulus, Deus erat in Criſto, mundũ reconciliãs ſibi.
Iohan.3. Tertio, pro electis & bonis. Iuxta illud, Sic deus dilexit mundũ, vt filiũ ſuum vnigenitũ daret. Quarto,
Iohan.17. pro vitioſis ac reprobis: vt cum ait deo patri Saluator, Non pro mundo rogo. Quinto pro creatura cor
porali ſub orbe lunę contenta, hoc eſt, pro regione elementorum atque mixtorum. Iuxta quem modum
ait Philoſophus, Oportet hunc mundum contiguum eſſe lationibus ſuperiorum, vt tota virtus eius in-
de gubernetur. Et iſto modo loquuntur theologi de conflagratione mundi per ignẽ. Et beatiſsimus prin
ceps apoſtolorum aſſerit mundũ diluuio inundatũ periſſe, quanuis diluuiũ illud, ſphæram ignis elemen
taris non attigit. Sed nec ignis cõflagrationis eam attinget. Sed ignis ille, vt dictum eſt, attinget aquam
terram, & aerem, elementaque omnia. Sexto, pro habitali terra: vt cum ait Saluator, Prædicabitur euan
gelium in vniuerſo mundo. Sicque dicunt Aſtronomi, quod minima ſtella viſibilis maior eſt toto mun-
do. Septimo, pro vanitate & impietate mundana. Et ita nunc accipi poteſt. Poteſt quoque nunc accipi
Iohan.1. pro carnalibus ac mundanis hominibus. de quibus fertur alio loco, Mundus eum non cognouit. Qui
quanuis ſint diligendi, quantum ad id quod habent & ſunt à deo ſecundum quod etiam diliguntur ab eo
Pſal.11. tamen in quantum ſunt vitioſi, odiendi ſunt, non amandi. Iuxta illud, Iniquos odio habui. Et, Perfecto
Pſal.138. odio oderam eos. Sic quippe & deus odit eos: ſecundum illud Pſal. Odiſti omnes qui operantur iniqui-
Pſalm.5 tatem. Et illud Sapientis, Odio ſunt deo impius, & impietas eius. Odit inquam eos deus, vt tales, ſecun
Sap.14. dũ pręſentem iuſtitiam: quanuis multi huiuſmodi ſint electi & dilecti, ſecundum prædeſtinationẽ æter-

A nam. Mundum ergo, id eſt, mundanos & carnales homines non diligamus vt tales, hoc eſt, inquantum
deo ingrati ſunt & rebelles, aliis quoque inexemplares, & nobis in via ſalutis contrarii, obſtaculumque
præbentes. Sic nanque in Euangelio loquitur Chriſtus, Si quis venit ad me, & non odit patrē ſuum & Luc.14.
matrem, & vxorem & filios, ille non poteſt meus eſſe diſcipulus. Inſuper non diligamus ea quæ in mū-
do ſunt, id eſt, vanitates & vitioſitates mūdanas. De quibus paulo poſt ſubditur, Omne quod eſt in mū
do, concupiſcentia carnis eſt, &c. Certum eſt autem, quod ſi quis prętacto modo dilexerit mundū, non
eſſe charitatem dei patris in eo. Sic enim diligere mūdum, eſt carnalis, ſenſualis, vitioſa dilectio. De qua
ad Tim. loquitur Paulus, Erunt homines amātes ſeipſos, elati, cupidi, quę cū ſpirituali dilectione ſimul 2.Tim.3.
ſtare non valet. Sicut per Eſa. aſſerit ſpiritus ſanctus, Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat, &
duos capere ſimul non poſsit. Hoc etenim ſtratum eſt fundus cordis humani, in quo pariter quieſcere ne Eſa.28.
queunt amor mundi & amor dei, carnalis affectio & ſpiritualis dilectio: ſed alter alterum pellit. Hinc vt Iac.4.
ſupra iam patuit, Iacobus dixit apoſt. Amicitia huius mundi inimica eſt deo. Quicunque ergo voluerit
amicus huius mundi fieri, inimicus dei conſtituetur. Ideo cecinit & Pſalmiſt. Deus diſsipauit oſſa eorū, Pſal.52.
qui hominibus placent: confuſi ſunt, quoniam deus ſpreuit eos. Paulus quoque, Si hominibus (inquit)
placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Vnuſquiſque ſiquidem, ei quem amat, cupit placere. Denique ratio, Galat.1.
B & quaſi expoſitio prædictorum ſubiungitur. [QVONIAM omne quod eſt in mundo] id eſt, tota vitio-
rum congeries in carnalibus ac mundanis exiſtens hominibus [CONCVPISCENTIA carnis eſt, & cō
cupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ] id eſt, triplex hæc inordinata affectio eſſentialiter aut reductiue.
Quia hæc tria ſunt quædam generales vitiorum radices, ad quas vniuerſa peccata quodammodo redu-
cuntur. Vnde Beda hic ſcribit, His vitiorum vocabulis omnia vitiorum genera comprehendit.
¶ Concupiſcentia nanque carnis, eſt omne quod ad corporis voluptatem atque delitias pertinet. In qui
bus præcipua ſunt cibus, potus, concubitus. De quibus Salomon ait, Sanguiſugæ duæ ſunt filiæ, dicātes Prou.30.
Affer, affer. ¶ Concupiſcentia oculorum eſt omnis curioſitas, quæ fit in diſcendis nefariis artibus, in in
ſpiciendis ſpectaculis turpibus, aut in accipiendis ſeu conſeruandis tēporalibus rebus ſuperfluis: aut ob-
ſeruandis, cognoſcendis ſeu accuſandis vitiis proximorum. ¶ Superbia vitę eſt cum quis ſe iactat in ho
noribus. Per hæc tria homines tantum tentantur. Per hæc tria tentatus eſt Adam & victus. Per concupi
ſcentiam ſcilicet carnis, cum hoſtis cibum ligni vetitum ei monſtrauit, cumque ad conſentiendum per-
ſuaſit. Per concupiſcentiam oculorum cum dixit, Scientes bonum & malum, & aperientur oculi veſtri.
Per ſuperbiam vitæ, cum ait, Eritis ſicut dii. ¶ Per hæc etiam tria Chriſtus tentatus eſt, & vicit. Per con Gen.3.
cupiſcentiam carnis, cum Satanas dixit, Dic vt lapides iſti panes fiant. Per concupiſcentiam oculorum
id eſt, curioſitatem, quando hoſtis ſuggeſsit, Mitte te deorſum. Per ſuperbiam vitæ, cum dicere auſus eſt Matth.4.
C Hæc omnia (ſcilicet mundi regna) tibi dabo, ſi cadens adoraueris me. Nempe, vt aſſerit Auguſtinus (ex Lucæ.4.
cuius verbis præinducta Bedæ verba ſunt ſumpta) curioſitas aliquando dei famulos tentat, vt velint mi Auguſt.
racula facere, & experiri, an deus exaudiat eos. Itaque ad concupiſcentiam carnis pertinent ioci, ludi, ri
ſus, diſſolutiones, oſcula, & amplexus, comeſſationes, potationes, laſciui contactus, & cętera vitia guſtus
ac tactus. Ad concupiſcentiam oculorum pertinent, cupiditas, auaritia, curioſitas. Ad ſuperbiam vitæ,
ambitio ſæculi, deſiderium prelationis, excellentię appetitus, famæ, laudis, honoris inordinata affectio.
Vt autem Gregorius docet, quatuor ſunt ſpecies ſuperbiæ. Prima eſt, dum quis bona quæ habet, ſe à deo Greg.
accepiſſe non cognoſcit. Secūda, dum credit ſuis meritis ea ſibi eſſe collata. Tertia, dum ſe iactat habere,
quod non habet. Quarta quando deſpectis aliis ſingulariter vult videri. ¶ Inſuper circa hunc locum
ſcripſit Albertus, Peccata diſtingui poſſunt tripliciter. Primo, ex parte ſubiectorum, in quibus ſunt. Se-
cundo, ex parte obiectorum, circa quæ verſantur. Tertio ex parte actionum, quæ in eis concurrunt. Pec-
catum nanque nil aliud eſt, quàm priuatio quædam aut actio quædam deformis. ¶ Quælibet autem a-
ctio poteſt tripliciter conſiderari. Primo, per reſpectum ad ſuum ſubiectum. Secundo, per reſpectum ad
ſuum obiectum, Tertio, ſecundum ſe, vt eſt actio habens deformitatem. Ex parte igitur ſubiectorum,
ſunt tres prædictæ radices vitiorum. Nam concupiſcentia oculorum videtur eſſe in appetitu rationali:
concupiſcentia carnis in appetitu concupiſcibili: ſuperbia vitæ in iraſcibili.
D ¶ Secundo peccata diſtinguuntur ex parte obiectorum. Omnia enim peccata conueniunt in hoc, quod
auertunt nos à ſummo & incommutabili bono, & cōuertunt nos ad bonum commutabile & caducum.
Secundum huiuſmodi autem auerſionem & conuerſionem poſſunt peccata diſtingui dupliciter, ſcilicet
generaliter, & ſpecialiter. Generaliter ſic, quia (vt tactum eſt) omnia peccata conueniunt in hoc, quod à
deo auertunt & faciunt nos eum contemnere. Et ſic accipitur vnum vitium capitale, quod eſt ſuperbia: Eccl.10.
quia initium omnis peccati ſuperbia eſt, vt dicitur in Eccleſiaſtico. Prout vero omnia peccata conueni- Tob.4.
unt in hoc, quod conuertunt nos ad temporalia & caduca, accipitur aliud vitium capitale quod eſt cupi
ditas. Iuxta illud prima ad Timotheum, Radix omnium malorum eſt cupiditas. Sic ſuperbia & auaritia 1.Tim.6.
accipiuntur, vt ſunt generalia peccata. Specialiter vero ex parte obiectorum, diſtinguuntur peccata hoc
modo. Quia quicūque peccat, aut peccat cōmiſsione, aut omiſsione. Commiſsione poteſt quis peccare
quatuor modis. Primo, circa bonum honorabile, illud inordinate appetendo: & ſic eſt inanis gloria. Se
cundo circa bonū vtile, & ſic eſt auaritia. Tertio circa bonum delectabile, & hoc dupliciter. Quia vel
delectabile ſpectat ad guſtū, & ſic eſt gula: vel ad tactū, & ſic eſt luxuria. Omiſsione peccatur tripliciter.
Nā quilibet Chriſtianus tenetur ad tria, videlicet ad gratiarū actionē pro beneficiis à deo receptis & cō
tra hoc peccat acedia. Secūdo ad proximi dilectionē, & contra hāc peccat inuidia. Tertio ad iniurię rela
xationem, cōtra quam peccat ira. Si ergo accipitur diſtinctio ſeptē peccatorum mortalium, quæ & alio-
rum vitiorū radices vocātur. ¶ Tertio diſtinguuntur ex parte actionum, quæ in eis concurrunt. Quicū
que etenim peccat, aut ideo peccat, quoniam timet amittere aliquid bonum, & propterea inordinate ſe

ſubiicit aliis:aut ideo peccat, quia deſiderat conſequi aliquid bonum quo caret, & inflammatur vt illud E
obtineat.Hinc ſuper illud in pſal.incenſa igne & ſuffoſſa, loquitur Auguſtinus,quod omnia noſtra pec-
cata procedunt, vel ex timore male humiliãte,vel ex amore male inflammante.Hęc Albertus.Interdum
etiam dicitur,quod omnium vitiorũ origo & radix eſt improbus & priuatus amor ſui.Et hoc ideo quo-
niam omnes affectiones ex amore originaliter profluunt.Sic itaque eluceſcit, qualiter ſecũdum diuerſas
conſiderationes,ſit vna radix omnium vitiorum,videlicet amor improbus ſuiipſius:& qualiter ſunt duę
vitiorum radices,puta ſuperbia atque cupiditas.Qualiter etiam ſint aliæ duæ peccatorum radices, vtpo
te amor male inflammãs,& timor male humilians:& qualiter tres,videlicet concupiſcentia carnis,cõcu
piſcentia oculorum,& ambitio ſæculi ſiue ſuperbia vitæ,& qualiter ſeptẽ.Itaque omne quod eſt in mun
do concupiſcentia carnis eſt,aut concupiſcentia oculorum,aut ſuperbia vitæ.Quod etiam intelligi po-
teſt,per modum hyperbolicæ locutionis,qua aliquid dicitur per exceſſum abſque mẽdacio,ad inſinuan
Gen.41. dum magnitudinem rei.Sicut & Ioſeph Pharao dixit, Abſque oris tui imperio nullus mouebit manum,
aut pedem,in omni terra AEgypti.Et ita ſanctus Iohannes nunc profert hęc verba,ad inſinuandum ꝙ
hæc tria mala magis abundant in mundo.Et ſubdit, [QVAE]triplex concupiſcentia. Vel quæ ſuperbia
vitæ[NON eſt ex patre] quantum ad ſuam deformitatem,ſeu obliquitatem culpabilem, [SED ex mundo
eſt].i.ex inordinata voluntate,ſeu appetitu corrupto hominum mundanorum.Voluntas enim creata in F
quantum ex nihilo eſt &defectiua in ſe,eſt prima peccati origo.Sic enim competit ſibi ex ſeipſa deficere
& peccare.¶Si autem obiiciatur,quod omne eſſe & omnis actio ſunt à deo:ergo & vitioſæ actiones &
prauæ concupiſcentiæ,in quibus ſunt reales & poſitiuæ entitates,quæ à prmo ente primordialiter ma-
nant.Reſpondetur,quod talia ſunt à deo quantum ad entitatem exiſtentem in eis,non quo ad eorum de
formitatem.Vnde dici ſolet,quod ſunt à deo quantum ad ſubſtantiam actus,vel quantum ad ſuum ma-
teriale:non quantum ad ſuum formale,quæ eſt ipſa deordinatio actus,quæ non eſt aliquid poſitiuũ, ſed
priuatio ſpeciei, modi ac ordinis. Si itaque cupimus in charitate proficere & diuino amore ſuccendi,à
prædicta triplici concupiſcentia interiora noſtra purgemus. Siquidem quanto ab ea nos amplius emun
damus,tanto in ſpiritali amore plenius creſcimus,ſalubriusque proficimus.Idcirco ad nullam rem crea
tam,carnalem,ſenſibilem,aut caducam inordinate ſiue ſuperflue afficiamur: ſed ordinate duntaxat & ſa
pienter ac virtuoſe,vtpote in quantum nobis neceſſaria,vtiliſve cõſiſtit ad dei obſequium & honorem,
ad ſpiritalem profectum,ad incrementum ſcientiæ ac virtutum,ac diuini inflammationem amoris [ET
mundus tranſiit,]vel(vt alii textus habent)tranſit.Hoc multipliciter poteſt intelligi.Primo, quod per
ignem conflagrationis purgabitur,atque ad meliorẽ diſpoſitionem perducetur in die iudicii, prout hoc
diffuſe expoſitum eſt.1.Petr.Secundo quod mundus iſte inferior .ſ. regio elementorum & mixtorum in
variatione conſiſtit continua,& præterit in multis eius figura:præſertim in generalibus & corruptibili- G
1.Cor.7. bus,quo ad ſe tota.Vnde Corint.dicitur,Qui vtuntur hoc mundo,ſint tanquam non vtentes, præterit
enim figura huius mundi.Tertio quod mundus tranſit,id eſt, mundani vitioſique homines inceſſanter
deficiunt,ad mortem feſtinant,non ſolum ad mortem naturæ,ſed etiam culpæ ac infernalis miſeriæ.Vn
Sapien.2. de & apud ſapientem fatentur, Vmbræ tranſitus eſt tempus noſtrum.De quibus habetur in pſalmo,Tã
Pſal.162. quam fœnum velociter areſcent,& quemadmodum olera herbarum cito decident.Itemque,Quomodo
Pſal.7. facti ſunt in deſolationem?ſubito defecerunt , perierunt propter inquitatem ſuam [ET concupiſcentia
eius]id eſt,præfata triplex concupiſcentia hominum mundanorum celeriter finem accipiet: quia ſimul
Pſal.145. cum impiis perhibit:iuxta illud Pſalm.Exibit ſpiritus eius,& reuertetur in terram ſuam,in illa die peri-
1.Mac.2. bũt omnes cogitationes eorum.Hinc primo Mach.habetur,A verbis peccatoris ne timueritis, quia glo
ria eius ſtercus & vermis.Hodie extollitur & cras non inuenitur:quia conuerſus eſt in terram ſuam , &
Grego. cogitatio eius periit.Hinc ait Gregorius,Quia labenti mundo inhæremus,cum ipſo cadimus quem la-
bentem tenemus.Et ſicut qui rebus labentibus innititur,eis cadentibus labitur: ſic qui rebus cœleſtibus
& æternis inhæret,cum eis perpetuo permanebit.Propter quod ſubditur[QVI autem facit voluntatem
dei]id eſt,deo in cunctis obedit[MANET inæternum,]id eſt,ſpiritalem vitam nunquam amittit,quan
uis corporaliter morietur.Quia de vita gratię perducetur ad vitam gloriæ,& deo vnietur beatifice ſine
fine.Non ergo mente inhæreamus rebus carnalibus,fallacibus,& caducis:ſed ſummo & inuariabili bo- H
no,illud ſuper omnia diligentes,feruide cupientes,reuerenter colentes,& ſemper ſperantes in ipſo : vt
Pſalm.61. cum propheta dicere valeamus,In deo ſalutare meum, & gloria mea , deus auxilii mei , & ſpes mea in
Pſalm.72. deo eſt.Et iterum,Mihi adhærere deo bonum eſt:ponere in domino deo ſpem meam.Alioquin cum in-
Sapien.5. ſenſatis amatoribus ſeculi huius damnati, ſero dicemus illud Sapientiæ , Quid nobis profuit ſuperbia,
aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis?Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra.Conſequenter ar
mat ac roborat credentes contra perfidorum fallacias.[FILIOLI]mei[NOVISSIMA hora eſt]id eſt,
vltima mundi ætas durans à Chriſti aduentu vſque ad diem iudicii. Quæ quanuis videatur diuturna,
tamen comparatione durationis futuri ſeculi,quaſi breuiſſima hora eſt.Vnde & Paulus fatetur,Nos ſu-
1.Cor.10. mus in quos fines ſeculi deuenerunt.Hinc in ſcripturis veteris teſtamenti tempus Chriſti &Euangelicę
Gen.46. legis appellatur dies nouiſſimus,vt cum Iacob patriarcha ait, Congregamini vt annunciem vobis,quæ
ventura ſunt vobis in nouiſſimis diebus.Et quę ibi prædicit, pro maxima parte ad primum Chriſti ſpe
Iohel.2. ctant aduentum.Apud Iohelem quoque ſecundum antiquam tranſlationem(qua in Act.beatiſſimus vti
Act.2. tur princeps apoſtolorum)habetur, Et erit in nouiſſimis diebus,dicit dominus,effundã de ſpiritu meo
ſuper omnem carnem:quod in die Pentecoſtes ſacratiſſimus Petrus impletum eſſe diſſeruit.

¶Nec moueat quenquam,quòd hæc vltima ætas mundi pręcedentibus mundi ætatibus eſt protractior
cum & vltima vnius hominis ætas frequenter diuturnior ſit multis præcedentibus ætatibus eius.De-
centiſſimum quoque eſt, & ad præcipuam infinitæ miſericordiæ dei pertinet laudem, quòd ætas

A ad tempus gratiæ legemque Chriſti pertinens conſiſtat diffuſior, vt plures in ea ſaluentur; præſer-
tim cum ætas iſta ſit præcedentium finis ætatum. Inſuper poteſt & ita exponi, Nouiſsima hora eſt, id
eſt, tempus quod circa mundi finem venturum eſt, perſequutione Antichriſti durante, nunc eſt per ſimi
litudinem ſeu conformitatem & æquiualentiam ac myſticam deſignationem. Iuxta quem modum ait Matt.11.
in Euangelio Chriſtus, Si vultis ſcire, Iohannes ipſe eſt Helias. In Gene. quoque, Catulus leonis Iuda. Gen.49.
Tempore nanque apoſtolicæ prædicationis, tanta fuit fidelium ab hæreticis & tyrannis afflictio, quod
perſequutionem Antichriſti pręfigurauit. Proper quod ad Theſſ. Paulus conſcripſit, Myſterium iam o- 2. Theſ.2.
peratur iniquitatis. [ET ſicut audiſtis quia Antichriſtus venit] Hoc tripliciter poteſt intelligi. Primo ſic
Sicut audiſtis à veris Euangelicę legis prædicatoribus, quod Antichriſtus ſuo tempore veniet. Habet nã
que ſanctus Iohannes frequenter talem modum loquendi, hoc eſt, ponendi præſens pro futuro. Vt cum
in Euangelio ſuo ait, Colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Secundo ſic, Sicut audiſtis ab aliqui Iohan.15.
bus, quantum ad hoc male opinantibus, quod Antichriſtus venit. Hoc nanque ſub cauſam pręctactam aliqui
tunc putabant: ſicut & interim hoc frequenter putatum eſt. Tertio ſic, Audiſtis veraciter quia venit An
tichriſtus iam, non in propria perſona, ſed in figura. Hoc eſt in aliquo impio, eum præfigurante. Ac ſi di
cat, Vere ſic eſt. Nam ſubditur. [NVNC Antichriſti multi facti ſunt] id eſt, propria libertate tam ſce-
lerati effecti ſunt, vt rite Antichriſti, id eſt, Chriſto valde contrarii appellentur. Siquidem Anti-
B chriſtus dicitur ab anti, quod eſt contra, & Chriſtus. Tales fuerunt Ebion & Cherintus ac Marcion
impiiſsimi hæreſiarchæ, qui adhuc viuente ſancto Iohanne Euangeliſta ſurrexerunt in Aſia. Sed &
alii multi in diuerſis partibus mundi. Tales item fuerunt tyranni. Beda quoque hic ait, Qui ca-
tholicam fidem, quam verbis confitentur, peruerſis commaculant actibus, Antichriſti, id eſt, Chri-
ſto contrarii nuncupantur. Et maxime qui alios ſcandalizant, & trahunt ad vitia, atque ſalutem impe- Bernard.
diunt proximorum, Antichriſti merentur vocari. A quibus, teſte Bernardo, grauiorem Chriſtus ſuſtinet
perſequutionem, quàm ſuſtinuit à Iudæis [VNDE ſcimus] id eſt, ex iſto cognoſcimus [QVIA nouiſsi-
ma hora eſt] id eſt, tempus Antichriſti in fine mundi futurum, iam per ſimilitudinem, æquiualentiam 1. Tim.4.
quandam, & myſterialiter aduenit, ſeu vltima mundi pręſens eſt ætas. Vnde prima ad Timotheum lo-
quitur Paulus, In nouiſsimis diebus diſcedent quidam à fide attendentes ſpiritibus erroris [EX nobis]
id eſt, ex noſtra collectione [PRODIERVNT] quia ad tempus fuerunt nobiſcum & fideles, vt videba
tur, exiterant [SED non erant ex nobis] id eſt, ad noſtram ſocietatem non pertinebant ſecundum di-
uinam prædeſtinationem, nec ſecundum fidei veræ conſtantiam [Nam ſi fuiſſent ex nobis] modo præ
fato, vtpote veri & conſtantes, ac prædeſtinati catholici [PERMANSISSENT vtique nobiſcum] in fi-
de & eccleſiaſtica vnitate [SED vt manifeſti ſint, quia non ſunt omnes ex nobis] id eſt, ad hoc deo diſpo
C nente eorum error innotuit. Vel idcirco ego Iohannes hæc ſcribo, ſeu, ideo exierunt, vt manifeſtentur
& cognoſcantur eſſe hæretici, non vere catholici: ne latendo diutius plures fallant catholicos. In præſen
ti etenim vita bonis mali miſcetur: ſicut in corpore animali mali hum[illegible] bonis miſcentur humoribus,
Et ſicut corpus naturale purgatur ac releuatur, dum mali ab eo expelluntur humores: ſic myſticum cor- Matt.13.
pus Eccleſiæ, dum vitioſi & reprobi ſeparantur à veris & viuis membris ipſius. Hinc Chriſtus compa-
rat Eccleſiam ſagenę miſſę in mare, & ex omni genere piſcium congreganti. In cœna quoque nouiſsima Iohan.13.
proditore egreſſo & filiis lucis ſecum manentibus dixit, Nunc clarificatus eſt filius hominis. Introducto
vituperio hæreticorũ, tangit ſanctus Apoſtolus pręconiũ catholicorum: quatenus oppoſita iuxta ſe poſi
ta clarius innoteſcant [SED vos] catholici & cõſtantes [VNCTIONEM habetis à ſancto] .i. illuminatio
nem, conſolationem, inflammationẽ accepiſtis à deo, ſeu ſpecialiter à ſpiritu paracleto eſſentialiter ſan-
cto: qui varios effectus internos ac ſecretiſsimos, per fidem & charitatem ac ſapientię donũ, aliaq; gratię
ſuæ chariſmata in ſuorum operatur cordibus electorum, per quæ eos in fidei veritate mirabiliter roborat
atque per guſtum occultum, per ſupernaturales irradiationes, gratioſiſsimas viſitationes, inflammatio-
nes cœleſtes, admirabiles præuentiones, per raptus & myſticas contemplationes, per exuberantiſsimas
diuinorum munerum adimpletiones, mentes electorũ ſuorum in fidei ſynceritate, in eccleſiaſtica vnita-
te, immobiles ac certiſsimas reddit, ita, vt per experientias ſupernaturales clariſsime ſciant, quod vera & Iohan.14
D ſancta ſit catholicę militantis Eccleſię fides. Propter quod loquitur Chriſtus, Spiritus ſanctus docebit
vos omnia, & ſuggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis. Hinc ſubditur [ET noſtis omnia] non
omnifarie omnia, ſed omnem articulorum fidei veritatem, & cuncta neceſſaria ad ſalutem. Iuxta Iohan.15.
illud Iohannis 16, Cũ venerit ille ſpiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Vnde & rurſus Chri
ſtus dixit Apoſtolis, Omnia quęcunque audiui à patre meo, annunciaui vobis. Porro vnuſquiſque ſecun 2. Tim.2.
dum exigentiam ſui ſtatus ſeu gradus ſiue officii debet eſſe inſtructus. Hinc Timotheo Paulus ſcribit a- Iacobi.1.
poſtolus, Dabit tibi dominus de omnibus intellectum. Et Iacobus ait, Si quis indiget ſapientia, poſtulet
à deo qui dat omnibus affluenter: & dabitur ei. [NON ſcripſi vobis, quaſi ignorantibus veritatem,] ſcri
pturæ, & neceſſarium ſaluti [SED quaſi ſcientibus eam] vt proficiatis in ea, & roboretur cor veſtrum ma Prou.18.
gis ac magis in fidei theoria. Quia vt in Prouer. habetur, Audiens ſapiens, ſapientior erit. Et rurſus Salo Proue.9.
mon ait, Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia. Sic & Paulus apoſtolus, Scientibus (inquit) le- Rom.7.
gem loquor. Et denuo, Tanquam in memoriam vos reducens. Hoc quoque vobis ſcientibus [QVONI- Rom.15.
AM omne mendacium ex veritate non eſt] id eſt, nulla falſitas à ſumma veritate proceſsit: ideo qui men
titur quantum ad hoc, non eſt ex deo. Et qui fidei ac ſcripturis aut determinationi eccleſiæ contradi- Iohan.8.
cit, à deo auerſus eſt, & falſitati ſubiectus, eiuſq; filius: de quo ait Saluator, Diabolus in veritate non ſte
tit, quia veritas non eſt in eo. Cum loquitur mendacium, ex proprio loquitur: quia mendax eſt, & pater Eſa.4.
eius .i. pater mendacii. Diabolus ergo eſt origo mẽdacii, qui & angelis in cœlo & protoplaſtis homini- Gen.3.
bus in paradiſo impietatem & falſitatem ſuggeſsit. Quemadmodũ autem volũtas creata, inquantum ex

A ſtram prædicationem [MANETE in eo] per fidem, charitatem, & opera ſancta. Propter quod ad Hebr. Hebr.13.
dicitur, Doctrinis variis & peregrinis, nolite abduci. Hoc eſt quod in Prouerbiis ſcriptū eſt, Habe fidu Prou.38.
ciam in domino, ex toto corde tuo, & ne innitaris prudētiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illū, & ipſe
diriget greſſus tuos. Hinc apud Iob inducitur, Acquieſce deo & habeto pacē, & per hoc habebis fructus Iob.22.
optimos. Hoc, eſt quod Tobias docet, Omnibus diebus vitæ tuæ deum in mente habeto: & caue ne ali- Iob.4.
quando peccato conſentias [ET nunc filioli manete in eo] conſtantes, vt nec proſpera, nec aduerſa, nec
mors, nec vita, nec dæmones, nec tyrāni, neq; carnales amici, ſiue propinqui, aut ſocii, à Chriſto vos re
trahant [VT cum apparuerit] .i. ſuo tribunali fuerimus præſentati, ſiue in particulari ſiue in generali iu-
dicio [HABEAMVS fiduciam] .i. conſcientiam bonam & confidentiam ex ea naſcentem. Conſcientia
etenim pura, ſalubrem gignit fiduciam: quemadmodum cōſcientia praua formidinē. Iuxta quod in lib. Sap.17.
Sapientiæ ſcribitur, Semper præſumit ſæua perturbata conſcientia [ET non confundamur ab eo in ad-
uētu eius] i. nō reprobemur à Chriſto iudice ſummo in ſuo ad nos aduētu, per exequutionē iudicii: ſiue
in monte, cum particulariter iudicat quoſq;, atq; per hoc ſpiritaliter, ſeu per affectum ſuę iuſtitiæ, venit
ad eos: ſiue in die nouiſſimo, quando dicturus eſt reprobis, Ite maledicti in ignem æternum. Porro qui
deficit inter aduerſa, aut tranſgreditur dei præcepta, qui aduerſarios odit, aut ſeipſum vlciſcitur: hunc Matth.15.
Chriſtus in iudicio, tam particulari quàm vniuerſali, confundet. Quemadmodum in euangelio prote-
B ſtatur, Qui me erubuerit, & meos ſermones, hunc filius hominis erubeſcet, cum venerit in maieſtate ſua
[SI] pro quia [SCITIS quia iuſtus eſt, ſcitote quoniam & omnis qui facit iuſtitiam] .i. actus infuſæ iuſti Luc.9.
tiæ. Et poteſt hic ſumi iuſtitia, prout eſt virtus communis: vt iuſtitiā facere aſſeratur, qui condignos pœ
nitentiæ fructus exercet, qui deum cum debita reuerentia colit, totoq; corde amat, & cętera dei obſeruat
præcepta. Talis [EX ipſo natus eſt] .i. per gratiam gratū facientem ſpiritaliter generatus. Vtpote in eſſe
ſupernaturali, ad promerendum vitam æternā idoneo, cōſtitutus. ¶ Quotieſcunq; etenim quis peccat
mortaliter, ſpiritaliter moritur, ſi fuit in gratia: quoniā ſpiritale eſſe gratiæ gratumfacientis amittit. Et
quotieſcunq; per pœnitentiam ad ſtatum ſalutis per gratiæ recuperationem reducitur, toties ex deo, ſeu
Chriſto renaſcitur. Veruntamen quoniā quidam præſciti ad tempus per gratiam operantur iuſtitiā, ta-
les quanuis non ſint ex deo nati ſunt per prædeſtinationem: ſunt tamen ex eo nati ſecūdum præſentem
iuſtitiam. Poſtremo iuſtitia hominum quantumlibet perfectorum, in vita præſenti eſt plurimū imperfe
cta, & ſæpe interrupta, multiſq; defectuoſitatibus mixta, variis culpis fuſcata: & comparatione honorifi
centiæ qua deus ſuperdigniſſimus eſt, tam modica, imo magis tam nulla, vt Eſaias teſtetur, Quaſi pan- Eſa.64.
nus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ. In beatis vero qui indeſinenter totis viribus deo intenti ſunt
honorificentiamque impendunt, nec vlla culpa tanguntur, eſt ſuo modo perfecta iuſtitia. Deus vero in
C infinitum honorabilior eſt, quanuis ab vniuerſis valeat honorari.

¶ ELVCIDATIO CAP. III. [VIDETE QVALEM.] ARTIC. IIII.

SAnctus Iohannes præſenti capitulo dei beneficia ac promiſſa, atq; moralia docu
mēta, diffuſius recitat dicens, [VIDETE] id eſt, fideliter aduertite, acute penſate
[QVALEM charitatem dedit nobis pater, vt filii dei nominemur, & ſimus] hoc
dupliciter poteſt exponi. Primo ſic, Qualem charitatē dedit nobis pater, id eſt,
quàm magnam ſuam erga nos dilectionem nobis oſtendit, ſeu quātum ſe diligere
nos monſtrauit, per hoc quòd contulit nobis gratiam iſtam talem ac tantam, vt
adoptiui filii eius vocemur & ſimus. ¶ Eſt enim cōſuetudo ſcripturæ, vt aliquid
dicatur fieri ſeu donari, quādo eius factio ſeu donatio innoteſcit ſeu manifeſtatur
Quemadmodum poſt reſurrectionē Chriſtus diſſeruit, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in ter- Matth.28.
ra: quæ vtiq; poteſtas ſibi ab incarnationis exordio fuit collata. Sicque deus pater magnam charitatem
nobis dedit per hoc quod eximiam ſuam dilectionem nobis per Chriſtum mōſtrauit, in tantū quod per Rom.8.
Chriſtum eiuſq; diſcipulos proteſtatus eſt, nos eſſe adoptiuos filios ſuos per fidem & charitatem. Vnde Matth.5.
Saluator in Euangelio ſæpius loquitur, Sitis filii patris veſtri, qui in cœlis eſt. Atque ad Galatas fertur, Lucę.6.
D Omnes filii dei eſtis per fidē in Chriſto Ieſu. Et alibi inducitur, Quotquot receperūt eum, dedit eis po Galat.3.
teſtatem filios dei fieri. Sicq; per deum patrem hoc loco rite intelligitur trinitas deus, cui aſſidue dici- Iohan.1.
mus, Pater noſter qui es in cœlis. Totius etenim ſuperdigniſſimæ trinitatis, vna eſt erga nos dilectio, & Matth.6.
vna charitatis ad extra effuſio: quoniā operatio eius ad extra eſt indiuiſa, cū trium ſupereſſentialium per
ſonarum ſit vna eſſentia, eademq; poteſtas. Secundo exponitur ſic, Videte qualem charitatem dedit no-
bis deus .i. quàm ſublimis, digna, & efficax ſit charitas ipſa infuſa, virtus theologica, quam deus per crea
tionem nobis largitus eſt: cuius tanta eſt virtus, ac eminentia, quod per eā potiſſime adoptiui filii dei ef
ficimur & vocamur. Propter quod loquitur Paul. Charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritū Rom.5.
ſanctum qui datus eſt nobis. Et rurſus, Non accepiſtis, inquit, ſpiritū ſeruitutis iterum in timore, ſed ac Rom.8.
cepiſtis ſpiritū adoptionis filiorum: in quo clamamus, Abba, pater. Hinc rurſus hortatur, Imitatores dei Epheſ.5.
eſtote, ſicut filii chariſſimi, & ambulate in dilectiōe, ſicut & Chriſtus dilexit nos. [PROPTER hoc mū
dus non nouit nos] .i. quia adoptiui filii dei ſumus per charitatem, per quā contemptis carnalibus ac ter
renis diuina & æterna quærimus & amamus. Idcirco carnales mundaniq; homines per approbationem
non noſcunt nos: imo quam vere virtuoſa deoq; placita ſit conuerſatio noſtra, prorſus ignorant. Nam
Paulo teſte, Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim illi: & non poteſt intel 1.Cor.2.
ligere. Hinc tales, prauis & mundanis excæcati affectibus, peruerſe iudicāt de ſpiritalibus & deuotis ho
minibus, eis præſertim quos vident abiecte veſtitos, & eos derident ac fatuos arbitrātur. Quemadmodū
quarto Regū principes viſo diſcipulo Heliſæi dixerunt ad Iehu, Quid venit inſanus iſte ad te? Vnde, vt 4.Reg.9.

Sapien 5. Sapiens aſſerit, in fine dicturi ſunt, Hi ſunt, quos aliquando habuimus in deriſum, & in ſimilitudinē im E
properii. Nos inſenſati vitā illorum æſtimabamus inſaniam. Idcirco autem mundus iſte non nouit nos,
[QVIA non nouit eum].i. deū patrem cuius filii ſumus, quē formata cognitione non noſcit, iuxta quod
Iohan.17. Chriſtus conteſtatur, Pater iuſte mūndus te non cognouit, ego autē te cognoui. De talibus fertur ad Ti
Titum.1. tum, Confitentur ſe noſſe deum, factis autē negant: cum ſint abominati, & reprobi. Iſti quoq; non cōſi
derant deum vt approbatorem eorum qui mundo deſpecti ſunt, neq; vt datorem gratiæ ac virtutum in
præſenti cœleſtiſq; gloriæ id futuro, ſed carnalibus ac terrenis immerſi ſunt, & talia appreciātur. Vnde,
1.Cor.1. quemadmodū deus ſtultam fecit ſapientiā huius mundi, ita & mundus ſtultam reputat ſapientiam dei.i.
veram infuſam ac ſalutarem ſapientiam, qua homini ſolus deus dulceſcit: cunctaq; tranſitoria vileſcūt:
1.Cor.2. ſed nunc allegatum eſt inde verbum Pauli ad Corinthios dicentis, Animalis homo nō percipit ea quæ
1.Cor.1. ſunt ſpiritus dei. Stultitia enim eſt illi. Et iterū fatetur, Verbū crucis pereuntibus quidē ſtultitia eſt. Salo
Prou 18. mon quoq; teſtatur, Non recipit ſtultus verba prudētiæ Sed & in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Cor fatui
Eccl.21. quaſi vas confractum, omnem ſapientiā non tenebit. Porro in ſcripturis omnes iniqui vocātur indocti
& ſtulti. Eſt nanq; in eis vitiū puerilitatis, quod eſt ſtultitia dono ſapiētiæ cōtraria: quoniā iſta carnalia
& caduca ſummo & inuariabili bono doniſq; gratiæ ac virtutū præponunt, & verā ſapientiā deteſtātur.
Eccl.6. De quibus in Eccleſiaſtico habetur, Quàm aſpera nimis eſt indoctis hominibus ſapiētia. [CHARISSI F
Eph.1. MI nūc filii dei ſum⁹] per ſimilitudinē charitatis & gratiæ. Filii vtiq; adoptiui: iuxta illud ad Epheſios,
1.Cor.6. Deus prędeſtinauit nos in adoptionē filiorum per Ieſum Chriſtū. Et denuo ad Corinthios Paul⁹ ſcrip
turam allegat dicentē, immūdum ne tetigeritis, & ego recipiā vos, & ero vobis in patrē, & vos eritis mi
Deut.14. hi in filios, & filias, dicit dominus omnipotēs. In Deuteronomio quoq; dicitur, Filii eſtote domini dei
Eſa.64. veſtri [ET nondum apparuit, quod erimus].i. excellentia quā in cœleſti beatitudine adipiſcemur, non-
1.Cor.2. dum innotuit aut manifeſtata eſt: quia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcende-
runt, quæ præparauit deus ſuis electis [SCIMVS quoniā cum apparuerit] quod erimus, id eſt, cum deus
manifeſte per effectum monſtrauerit illam beatitudinem, eam nobis ſanctis omnibus conferendo, noſq;
glorificatos monſtrando. Vel cū apparuerit.i. Chriſtus in ſecundo aduētu ſe manifeſtauerit [SIMILES
ei erimus].i. deo perfecte cōformabimur per dona gloriæ, cui nunc aliqualiter aſsimilamur per munera
gratiæ. Tunc enim per plenum ardentiſsimumq; amorem erimus in deum ineffabiliter transformati, &
quantū fieri poteſt, in ipſum abſorpti. Tamen & per beatificā viſionē aſsimilatio illa peragitur formali
ter & directe: propter quod ſubditur [QVIA videbimus eum ſicuti eſt].i. clare per ſpeciem, ita ꝙ ipſam
ſuperadorandæ deitatis ſuperſubſtantialem eſſentiā in ſeipſa, per ſeipſam, clare, & immediate cōſpicie-
mus. Cognitio autē ſecundū philoſophos, fit per aſsimilationem cognoſcentis ad cognitum, in quātum
ſimilitudo ſeu ſpecies cogniti ineſt cognoſcenti. Cumq; omnis forma creata à clara & immediata reprę G
ſentatione diuina eſſentię deficiat infinite, cōſtat quòd diuina eſſentia à mēte creata clare & immediate
videri non valeat per formā ſpeciemve creatā. Ideo ipſamet diuina eſſentia vnitur mentibus beatorū lo
co ſpeciei & intelligibilis formę, ita ꝙ ipſa eſt quod, & quo.i. quod videtur, & id quo fit viſio, ſeu obiectū
& ſpecies: ſicut & ipſe deus videt ſe per ſe, ſic quòd in eius ęterna & increata ſuiipſius intuitione idē ſunt
obiectum & ſpecies ¶ Per hanc ergo beatificā viſionem, clarā & penitus ſupernaturalē beati deo per-
1.Cor.2. fectiſsime aſsimilantur: cum ipſa diuina eſſentia eis tam ineffabiliter, ac intime vniatur. Hinc ad Corin-
thios ſcriptum eſt, Ex parte cognoſcimus: cum autē venerit quod perfectum eſt, euacuabitur quod ex
parte eſt. Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tūc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex par-
te, tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. Hæc eſt admirāda, ſuperpiiſsima, liberaliſsima cōmu-
nicatio beatitudinis: qua ſuperbonus deus beatitudinē ſuam immenſam electis ſuis cōmunicat, & vitam
eorum ſuæ vitæ cōformat, eoſq; plenā ſocietatem ſecū facit habere. Quoniam ſicut deus clare & inceſ-
ſabiliter, ſumme, & ardentiſsime cōtemplatur & amat ſeipſum: ita & ipſi indeſinenter, clare, feruentiſsi
Coloſ 3. me contēplantur & diligunt eum. Hinc ad Coloſſenſes loquitur Paul. Vita veſtra abſcōdita eſt cū Chri
ſto in deo. Cum autē apparuerit Chriſtus vita veſtra, tūc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. Nec his
Pſal.88. obſtat illud in Pſalmo, Quis in nubibus ęquabitur domino, ſimilis erit domino in filiis dei? Hoc & quę
dam ſimilia verba ſcripturæ de ſimilitudine æqualitatis intelligūtur, prout vnigenitus naturaliſq; filius H
deo patri ſimilis perhibetur. [ET omnis qui habet hanc ſpē in eo].i. qui auxilio gratiæ dei confidit ſe ad
prętactam viſionem dei beatificam peruenturū [SANCTIFICAT ſe].i. à vitiis ſe expurgat, ac virtuo-
Matth.5. ſis actibus ſe perornat, ſciens ſe abſq; interna puritate ad tantam beatitudinem non poſſe pertingere: cū
Hebr.12. dicat Saluator, Beati mūdo corde, quoniā ipſi deum videbunt. Propter quod ad Hebræos ſcribitur, San
ctimoniā ſequimini: ſine qua nemo deū videbit. Itaq; ſanctificat ſe [SICVT & ille ſanctus eſt].i. diuinę
Leuit.20. ſanctitati ſe aliquo modo conformat, luci ſapiētiæ & ſplendori virtutū, ſanctiſq; actibus inſiſtēdo. Hinc
in Leuitico loquitur deus, Nolite cōtaminare animas veſtras: ego enim ſum dominus deus veſter. Sācti
Auguſt. eſtote, quoniā ego ſanctus ſum. Sed prędictis obuiare videtur, ꝙ multi ęternā ſperāt fœlicitatē acquirere
& tamē viuunt inique. Reſpōdetur ꝙ ſecundū Auguſtinū in Enchiridio, fides & ſpes poſſunt eſſe infor
mes, nō charitas Idcirco ſanctus Iohānes nūc loquitur de ſpe formata. De qua etiā datur diffinitio illa
cōmunis, Spes eſt certa expectatio futurę fœlicitatis, ex gratia dei & meritis ꝓpriis ꝓueniēs. In qua tamē
diffinitione ſumitur ſpes pro actu ſpei, nō pro habitu. Vnde & ipſe interior actus ſpei formatę eſt quędā
ſanctificatio hominis. [OMNIS qui facit peccatū, & iniquitatē facit].i. legem dei tranſgreditur, cū pec-
catū ſit tranſgreſsio legis diuinæ cœleſtium inobedientia mandatorū: quod de mortali peccato eſt acci-
piendū. Porro iniquitas, Beda atteſtāte, græce anomia appellatur, quod deſignat quaſi contra legem vel
ſine lege factum. Lex autē diuina eſt æquitas ipſa: ſicq; mortale peccatum eſt iniquitas, id eſt, non æqui-
Pſal.118. tas, vtpote violatio æquitatis. Propter quod ait Pſalmiſta, Præuaricantes reputaui omnes peccatores

A terræ. Eſaias quoq; loquitur de iniuſtis, Tranſgreſsi ſunt pactū, violauerunt ius, corruperunt fœdus ſempiternum. Hinc ſubditur [ET peccatū iniquitas eſt. Et ſcitis] per fidem [QVONIAM ille] vtpote Chriſtus [APPARVIT]. i. per aſſumptam humanitatem venit in mundum [VT peccata tolleret]. i. ſuæ ſanctiſsimæ paſsionis merito pro peccatis humani generis ſatisfaceret. ❡Chriſtus quoq; docēdo atq; ſanctiſsime cōuerſando, tulit & tollit peccata, impediendo ne fiant, ſeu homines à vitiis retrahēdo, & formam viuendi monſtrando, ac gratiā vitandi peccata nobis largiſsime promerendo. Per eccleſiaſtica etiā ſacramenta à ſe inſtituta quotidie noſtra aufert peccata. Idcirco ait de Chriſto beatiſsimus eius baptiſta, Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. De quo angelus dixit ad Ioſeph, Vocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluū faciet populū ſuum à peccatis eorum. Vnde apud Eſaiā deus pater ait de homine Chriſto, In ſciētia ſua iuſtificabit ipſe iuſtus ſeruus meus multos, & iniquitates eorum ipſe portabit. Dicit autem Beda hoc loco, Chriſtus tollit peccata, dimittēdo quæ facta ſunt & adiuuādo ne fiant, ac perducendo ad vitam beatā, vbi peccata nequaquam fieri poſſunt [ET peccatum in eo non eſt] nec vnquā fuit, nec potuit eſſe: quia ſecundū quod deus, eſſentialiter ſanctus eſt: ſecundum naturā vero aſſumptā, ab exordio incarnationis fuit excellentiſsime cōfirmatus in gratia: imo & cōprehenſor perfectus, quantum ad ſuperiorem ſuæ animæ portionem, ad increatum obiectū relatam [OMNIS qui in eo manet] per fidem formatam ſeu charitatem [NON peccat] quia in eo manendo non peccat, & in quantum in eo ma-

B net, & quandiu in eo manet, nō peccat: ſed recedēdo ab ipſo, vtpote ab illo ſe libere auertendo. Peccatū enim mortale & charitas ſimul ſtare nō queunt [ET omnis qui peccat nō videt eum, nec nouit eum]. i. eo tempore ſeu momento, quo peccat per omiſsionem debiti vel commiſsionem illiciti, non videt deū per fidem formatā: nec eū per donum ſapiētiæ intuetur, nec noſcit eum formata ac ſalutari notitia. Hæc enim ſimul in eodē eſſe non valent, quia cōtraria ſunt. Nihilominus qui in charitate eſt, poteſt peccare, & peccādo charitatē amittere. Similiter qui nūc peccat, poteſt fuiſſe in charitate & gratia. Et ita nil prohibet eū qui iam peccat, antequā peccat, deū præfato modo vidiſſe ac cognouiſſe. Vt patet de Dauid, & aliis iuſtis, qui poſt magnā perfectionē collapſi ſunt. Moſes quoq; qui (Auguſtino teſtante) deum vidit per ſpeciē in hac vita, ſicut & Paulus, poſtmodū ad aquas contradictionis peccauit nō modice [FILIOLI, nemo vos ſeducat] ſuggeſtione peſtifera, argumētatione philoſophica, prauo exēplo, blādis ac proſperis ſiue aduerſis, vt aliquid fidei contrarium ſentiatis, aut quicquā diuinæ legi repugnās agatis. Sicut & Paulus hortatur, Nemo vos ſeducat per inanē philiſophiam. Et rurſus, Nolite ſeduci, deus nō irridetur [QVI facit iuſtitiam]. i. opera iuſta exercet [IVSTVS eſt] quia non ſufficit ad ſalutem ſolam fidem aut iuſtitiæ habitum ſolū habere: ſed oportet in actum virtutum procedere, ſi aſsit facultas. In actu enim conſiſtunt meritum, atq; demeritum: actuique virtutis correſpondet & redditur præmium. Imo fides ſi-

C ne operibus mortua eſt ſeipſa. Propter quod ſacratiſsimus Chriſti præcurſor teſtatur, Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Talis itaq; iuſtus eſt [SICVT & ille] videlicet Chriſtus [IVSTVS eſt]. i. Chriſti iuſtitiam in aliquo imitatur, & Chriſti exēplo obedit diuinis præceptis. Et ſumitur hic iuſtitia prout eſt virtus cōmunis, ſeu omnis virtus: quia per vnamquamq; virtutē homo ſe habet, ſicut tenetur aut decet. [QVI facit peccatum, ex diabolo eſt] iam ſupra dixit primo Capite, Si dixerimus quia peccatū non habemus, noſipſos ſeducimus. Et Salo loquitur, Nō eſt homo qui facit bonum, & non peccet. Et rurſus, Iuſtus ſepties cadit. Omnes ergo ex diabolo ſumus, quia omnes peccamus quotidie. ❡Deniq; multi electi ad tēpus viuunt inique, qui tamen non videntur eſſe ex diabolo, cum ſint prædeſtinati à deo. Et reſpondendum, quod omnis qui peccat, loquēdo de mortali peccato, ex diabolo eſt: non corpus aut animā ab illo habendo, ſed eius prauitatem ſequendo, aut eius tentationi cōſentiendo: pertinendo quoq; ad eum tanquā membrum ipſius, atq; mancipium. Propter quod Sapiens aſſerit, Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Imitātur autem illum, qui ſunt ex parte illius. Chriſtus quoq; obſtinatis loquens Iudæis, Vos, inquit, ex patre diabolo eſtis. Itaq; qui facit peccatū, inquantum huiuſmodi, ex diabolo eſt pēr imitationē illicitam, & nihilominus, ſi de electorū eſt numero, ex deo eſt per prædeſtinationem æternam. Omnes autem ex deo ſunt per creationem. Præſciti vero qui ad tempus ſunt iuſti, quandiu in gratia ſunt, ex deo ſunt ſecundum præſentem iuſtitiā. Cur demum pec-

D cans ex diabolo ſit, ſubditur [QVONIAM ab initio diabolus peccat] quia à primo inſtāte, quo fuit diabolus. i. ex angelo in diabolū propria iniquitate ſponte mutatus, non ceſſauit peccare: ſed & à principio mundi, & à ſuæ creationis exordio, peccauit vſq; in præſens: non quod creatus ſit malus, aut in primo inſtante ſuæ productionis effectus ſit malus. Nō enim peccauit in illo primo ſuæ creationis inſtante. Dicitur tamē ab initio peccaſſe, quia permodica fuit mora inter creationem eius & lapſum ſeu culpā. Imo aliqui dicūt, eum ſtatim poſt primum inſtans ſuæ creationis peccaſſe. Vnde & Saluator apud Iohannē ait, Diabolus homicida erat ab initio. Quod exponitur, quoniam primos parētes ſeduxit, ſpiritaliterq; occidit: quod tamen ſexto factum eſt die. De hac materia multas vtiles quæſtiones mouet ac ſoluit Thomas in prima parte Summæ queſtione ſexageſima tertia. vtpote, An angelus in primo inſtanti ſuę creationis potuit eſſe malus, An aliqua mora fuit inter creationē eius & lapſum, &c. Albertus quoq; aliqua ſcribit inde hoc loco, & plenius ſuper ſententias: quæ breuitati ſtudens dimitto [IN hoc apparuit filius dei]. i. ideo factus eſt homo, & venit in mundū [VT diſſoluat opera diaboli]. i. vitia tollat, ab operibus tenebrarū homines reuocet, tentamenta diaboli auferat, peccatores ſecundum quod tales diſsipet. i. ſalubriter deſtruat, extinguendo in eis culpam, nō naturam: vt iam de cætero nō ſint tales, quales extiterūt. Iuxta illud Prouerbiorū, Vere impios, & nō erūt, [OMNIS qui natus eſt ex deo, peccatū non facit] Alio quoq; loco habetur, Quotquot receperūt eū, dedit eis poteſtatē filios dei fieri, his, qui credunt in nomine eius. Qui non ex ſanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, ſed ex deo nati ſunt. Omnes ergo in Chriſtū credentes, omnes regenerati ex aqua & ſpiritu ſancto, ex deo ſunt nati: quoniam

Margin: Eſa.24. Iohan.1. Matth.1. Eſa.53. 2.Reg.12. Exod.33. 2.Cor.12. Num.20. Galat.6. Iacob.2. Matth.3. 3.Reg.8. Prou.24. Sapien.2. Iohan.8. Iohan.8. Gen.3. Iohan.1. Prou.12. Iohan.1.

Iohan.3. eſſe gratiæ gratum facientis ab ipſo ſortiti ſunt. Ergo nullus eorum peccat, & ita qui habet charitatem, E
non poteſt eam amittere: quod ſtultũ eſt dicere. Quid eſt ergo quod ait, omnis qui natus eſt ex deo peccatum non facit? Dicendum iuxta præhabita, quod ſicut qui manet in deo nõ peccat, inquantum in deo manet: ita qui ex deo natus eſt non facit peccatum, inquantum talis. Et quod iſta ſit mens ſancti Iohannis, ſequentia verba teſtantur. Nã ſubditur [QVONIAM ſemen ipſius in eo manet] Semen etenim dei eſt gratia ipſius ſeu charitas, ex qua tanquam ex ſemine omnis meritoria oritur actio. Charitas nanq; cæteris virtutibus præeipit, ita quod omnis meritoria actio eſt à charitate, aut elicitiue, aut imperatiue. Nã actus qui directe & immediate manant à charitate, dicuntur ab ea elicitiue procedere: cæterarum vero actus virtutũ imperatiue. Iterum, Sicut in ſemine tota moles fructus virtualiter cõtinetur, ita in charitate cæterę virtutes virtualiter ſunt cõtentæ. Propter quod, Paulo teſtante, Plenitudo legis eſt dilectio. Ex
Rom.13. gratia quoq; virtutes, & dona, quantũ ad actus ſuos, pullulare dicuntur. Quia ergo hoc ſemen manet in renato, idcirco non peccat vt talis, neq; ſemine hoc in eo manẽte: quia hoc ſemen & mortale peccatum non cõpatiuntur ſe mutuo. Hinc ſubditur [ET non poteſt peccare] iuxta ſenſum præhabitũ. Propoſitio quippe de poſsibili poteſt poni in eſſe inconueniente nullo ſequente [QVONIAM ex deo natus eſt] id eſt, charitatẽ & gratiam, per quam fit ſpiritalis regeneratio, habet in ſe. Iuxta quẽ ſenſum ait Saluator,
Matth.7. Non poteſt arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere. Iuxta hũc modum, F
currens non poteſt quieſcere, nec cõtra. Hinc dialectici propoſitiones huiuſmodi diſtingunt penes ſenſum cõpoſitum & diuiſum, ſecundum quod extrema propoſitionũ accipi poſſunt materialiter, atq; formaliter. Imo & iuxta hãc diſtinctionẽ neceſſe eſt multa in ſcripturis & in dictis ſanctorũ exponit. Sicut
Lucę.18. cũ dicitur, Iuſtus non poteſt dãnari. Et, Impius nõ poteſt ſaluari. Qui ſe humiliat exaltabitur: qui ſe exaltat humiliabitur. Veruntamẽ ea quæ dicta ſunt, quidã ita exponunt, Qui natus eſt ex deo, nõ peccat. i. in peccatis nõ perſeuerat. Et non poteſt peccare. i. in vitiis perſeuerare. Quę vtiq; expoſitio eſſe valde conueniens, ſi ſoli prędeſtinati dicerẽtur in ſcripturis ex deo renati: quod tamen omnino dici nõ poſſe, verba pandunt ſequẽtia: quibus inter filios dei, & filios diaboli diſtinctio aſsignatur [IN hoc]. i. in eo quod ſequitur [MANIFESTI ſunt]. i. euidẽter inter ſe ab inuicem diſtinguũtur [FILII dei, & filii diaboli]. i. homines virtuoſi, qui ſunt adoptiui filii creatoris: & homines vitioſi, qui per imitationẽ prauitatis filii ſunt diaboli. [OMNIS qui non eſt iuſtus, non ex deo eſt. [ET qui non diligit fratrem ſuum]. i. quicunq; iniuſtus eſt: & quicunq; proximos ſuos vniuerſos ſpiritali amore nõ diligit. iſte nõ eſt nat⁹ ex deo. ¶Ex quo innoteſcit, quod exiſtentes in charitate ſunt nati ex deo. Qui autẽ in mortali eſt vitio, præſertim in odio, non eſt natus ex deo nec filius dei, ſed eſt ex diabolo natus, eiuſq; filius. Et hoc intelligendũ eſt de diſtinctione, inter hos data ſecundũ præſentẽ iuſtitiam, non ſecundum prædeſtinationem diuinã, ſecundum quã multi reprobi iuſti ſunt, & multi prædeſtinati iniuſti ad tẽpus. Itaq; ſecundum præſentem iuſtitiam ſola charitas inter filios dei filioſq; diſtinguit diaboli. Vnde ſecũdum Auguſtinum, duo amores G
Auguſt. duas conſtituunt ciuitates. Quoniã amor dei, creſcẽs vſq; ad contemptũ ſui, ciuitatẽ cõſtituit dei, amor vero ſui, vtpote amor ad ſe reflexus reprob⁹ & priuatus, ciuitatẽ efficit Babylonis, & regnũ diaboli. Veruntamẽ durãte hac vita, fiunt quotidie de ciuibus Babylonis filiiſq; diaboli ciues dei & filii eius, & ecõuerſo. Nullus vero ciuiũ filiorũq; dei ſecũdũ prædeſtinationẽ, fit aut inuenitur finaliter ciuis Babylonis filiúſue diaboli. Si enim prędeſtinatus eſt, ad tẽpus quidẽ errare poteſt, æternaliter vero perire nõ valet. Interim tamen iſta nõ ſunt ita intelligẽda, quaſi in vita pręſenti poſsimus abſq; reuelatione diuina inter iuſtos infuſa iuſtitia & iniuſtos, hoc eſt inter exiſtẽtes in charitate & alios, certitudinaliter in particulari diſcernere. Cũ enim quiſq; de ſeipſo incertus ſit, an amore ſit dignus an odio, quanto magis de aliis? Prę ſertim cũ dicat apoſtolus Paulus, Quid agatur in homine, nullus ſcit niſi ſpũs hominis. Sed in generali
Eccl.9. manifeſta eſt iſta diſtinctio, in ſpeciali vero manifeſta eſſe põt probabiliter ſiue cõiecturaliter, tãtoq; pro
1.Cor.2. babilius quãto veriſimiliora charitatis ac virtutũ opera ſiue indicia apparẽt in aliquo, & quãto probabiliora in aliquo apparẽt indicia vitiorũ. Imo aliquẽ eſſe in mortali peccato in multis caſibus, tam ab eo q̃ ab aliis, certitudinaliter poteſt agnoſci. Sed hoc manet ſibi aliiſq; ignotũ, an finaliter cõuertetur atq; ſaluabitur, hoc eſt, an prędeſtinatus exiſtat. Porro quod charitas inter filios dei filioſq; ſecernat diaboli, docet ſanctus Iohãnes dicẽdo [QVONIAM hæc eſt annũciatio]. i. prædicatio [QVAM audiſtis ab initio] H
i. quam à me & ab aliis prædicatoribus Euangelicæ legis ab exordio veſtræ conuerſionis ſumpſiſtis & percepiſtis [VT diligatis alterutrũ]. i. inuicẽ per infuſum diligatis amorẽ, vtpote pure ac ſpiritaliter: quatenus vnus deſideret ſalutẽ alterius, & cooperetur ei ad illã pro poſſe: orãdo, hortãdo, corripiẽdo, & ſubueniẽdo. Hinc enim iuſsit ſaluator, Hoc eſt pręceptũ meum, vt diligatis inuicẽ: ſicut dilexi vos. Hinc ad
Iohan.15. Romanos dicitur, Nemini quicquã debeatis, niſi vt inuicem diligatis. Qui enim diligit proximum, le-
Rom.13. gem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furtum facies, non falſum teſtimonium dices: &
Exod.20. ſi quod eſt aliud mandatũ, in hoc verbo inſtruatur, Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. Dilectio proximi malum nõ operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Porro vt verba hęc beatiſsimi Pauli apoſtoli clarius intelligantur, penſandũ, ꝙ inter decem præcepta decalogi tria prima pertinebãt ad charitatẽ cultumq; dei, videlicet vnum crede ac cole deũ, nec vane aut inordinate iurare per ipſum, & dies celebrare feſtiuos. Et tria hæc in præcepto dilectionis dei ſpecialiter cõtinebantur. Alia ſeptem pręcepta pertinebãt ad proximũ, ſcilicet honorare parentes, non occidere, non furari, &c. Et iſta ſpecialiter contenta erant & includebãtur in præcepto dilectionis fraternę. Hinc Chriſtus diſſeruit, ꝙ in duobus charitatis
Matt.22. præceptis tota lex pẽdet & prophetę. Sed quia charitas dei & dilectio proximi inſeparabiliter ſunt connexę, ſacra ſcriptura nũc in dilectione dei, nunc in dilectione proximi, ſalutẽ noſtrã & ſummã legis diuinæ cõſtituit. Nihilominus dilectio proximi & cuncta præcepta ad eũ ſpectantia in dei dilectione virtualiter includuntur. Nẽpe qui diligit deum, eius obedit præceptis, & per conſequens diligit proximos, &

A præcepta ad proximi charitatē pertinentia implet:quia hoc deus pręcepit. Iſta ergo eſt præcipua annun ciatio ſeu doctrina, quam ab exordio inſtructionis ac cõuerſionis veſtræ audiſtis, vt diligatis alterutrum [NON ſicut Cain].i.non ſitis,nec doloſe diligatis, vt impius Cain,[QVI ex maligno erat].i.ex diabolo, quantum ad imitationem iniquitatis. Nam ſicut diabolus primos parentes ſpiritaliter interfecit ex inui dia, ſic Cain fratrem ſuum iuſtum Abel ex inuidia trucidauit, ſicut ſubiũgitur [ET occidit fratrē ſuum] ſicut in Geneſi deſcribitur.[ET propter quid occidit eum?].i.quid mouit Cain ad fratricidium?[QVONIAM opera eius maligna erant, fratris autem eius iuſta].i.opera Cain, & opera ſancti Abel erant con traria, prout hoc in Geneſi plenius recitatur, vbi inter cætera legitur, Factum eſt, vt offerret Cain munera domino de fructibus terræ. Abel quoq; obtulit de primogenitis gregis ſui, & adipibus eorum,&c. Quidam dicunt expoſitores quod Cain obtulit de vilioribus ſuæ ſubſtantiæ, Abel autē de melioribus. Idcirco deus reſpexit ad Abel, & ad munera eius, quia eius oblationes habebat acceptas: non autē reſpe xit ad Cain, eiuſq; munera. Illum vero reſpectum ſeu acceptationē deus, vt communiter dicitur, per ſignum viſibile demonſtrauit: quoniam ipſo Abel offerente, ignis de cœlo deſcendens incendit atq; conſumpſit ſacrificium eius: Sicut in libro Iudicũ de ſacrificiis Gedeonis ac Manue legitur, & tertio Regũ de ſacrificio Heliæ, atq; ſecundo Paralipomenon de ſacrificio Salomonis, in Leuitico quoq; de ſacrificiis Aaron. Vnde in Geneſi vbi noſtra habet trãſlatio, reſpexit deus ad Abel, &c. Theodocion trãſtulit,

Gen.3. Ibidem. Iudic.6. Iudic.13. 3.Reg.18. 2.Paral.6. Leuit.9. Gen.4.

B Inflammauit deus ſuper Abel, ſuper Cain vero non inflammauit. Sacrificia demũ quæ in lege naturę & lege ſcripta offerebãtur, non erant ex ſeipſis deo accepta, ſed ex virtutibus ac deuotione offerentiũ. Idcirco præallegato Geneſis loco aſſeritur, quod primo deus reſpexit ad Abel, deinde ad munera eius. Quod autē ita non reſpexit ad Cain, eiuſq; munera, ſignum fuit malitię Cain. Quod Cain perpendēs, & proſperitati ſui fratris infœliciter inuidens, ex rancore eum in agro peremit. Quēadmodum enim ſimilitudo eſt, per ſe & directe loquēdo, cauſa ſeu ratio vnionis & cõplacentiæ, ac amoris: ſicut diſsimilitudo cauſa & ratio eſt auerſionis, diſplicētiæ ac rancoris. Hinc ſequitur [NOLITE mirari fratres ſi odit vos mundus] id eſt, carnalium & mũdanorum hominum multitudo. Quia iuſtorum & talium mundanorum hominũ deſideria & opera ex diametro inter ſe pugnãt: quę carnales homines maxime cupiunt, ſpiritales homines aſpernantur. Mundanorum quoq; hominum vitant conſortia, & eorum ſtudia repre hendunt. Non itaq; mirum, ſi odio habeantur à mundo. Hinc ait Saluator diſcipulis, & in eorum perſo na cunctis vere Chriſtifidelibus, Si mundus vos odit, ſcitote quia me priorē vobis odio habuit. Si de mũ do eſſetis, mundus quod ſuum erat diligeret. Quia vero de muudo non eſtis, ſed ego elegi vos de mundo: propterea odit vos mundus. In eccleſiaſtico quoq; fertur Sicut communicabit lupus cum agno aliquando, ſic peccator iuſto. Quæ cõmunicatio homini ſancto ad canem? ¶ Veruntamen his obiici poteſt,

Epiſtola. Iohan.5. Eccl.13.

C quod quidam valde mundani videntur amare religioſos, humiles & abſtractos. Nam & vitam eorũ extollunt, eos ad talis vitæ continuationem hortantur, atq; eorum orationibus ſe commēdant. Et reſpondēdum, quod homines ſeculares carnales non ſunt omnes ęque in ſuis affectionibus iudiciiſq; corrupti. Nunc autem de carnalibus ac mundanis hominibus, ſecundũ quod tales ſunt, ſermo eſt: non ſecundum quod aliquid ſpiritualitatis aut rectę rationis participant. Quidam quoq; mundani, quãuis propinquos ſuos religioſos aut virtuoſos naturali aut ſenſuali ament affectu, vere tamē & ſpiritaliter odiũt eos: quo niam vellent eos nõ eſſe tales, & pro poſſe à tali cõuerſatione ipſos auertunt. Porro nonnulli ſuis vitiis ita ſunt inuoluti, cæcati, & obſtinati, vt religioſos & virtuoſos abſolute odiãt, perſequantur, derideãt, ac obloquendo dilanient, ac diffamēt: quod prorſus diabolicum ſceleratiſsimumq; cenſetur.[NOS ſcimus, quoniam tranſlati ſumus de morte ad vitam] id eſt, de ſtatu damnationis traducti ſumus ad ſtatum ſalu tis, de morte culpæ ad vitam gratiæ, de filiis iræ facti ſumus filii charitatis & pacis,[QVONIAM diligimus fratres].i.proximos vniuerſos ſpiritali amore. De quo aſſerit dominus, In hoc cognoſcent omnes quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionē habueritis ad inuicem. Hæc nanque dilectio cum mortali nõ poteſt eſſe peccato.[QVI non diligit] deum & proximos ſpiritali dilectione,[MANET in morte] id eſt, mortali ſubiacet culpæ, cũ careat charitate, quæ vita eſt animæ. De tali etenim morte ait Saluator in euange lio, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. In Apocalyp. quoque, Nomen habes quod viuis: ſed mortuus es. Ex his iam ſequi videtur, quod virtuoſi ſciant ſe tranſlatos de morte ad vitam, & per conſequēs

Iohan.13. Matth.8. Apoc.3.

D quod in charitate exiſtant. Reſpondetur, quod apoſtoli certitudinaliter nouerãt ſe eſſe in charitate, ex di uina reuelatione: & quantũ ad illos, verbum iſtud exponitur de certa ſcientia: quantum vero ad alios, de coniecturali probabiliq; notitia [OMNIS qui odit fratrem ſuum, homicida eſt] id eſt, ſimilis homicidę. Vel homicida eſt voluntate, ſi cupit eius mortem quem odit. Eſt etiam homicida diſpoſitiue, quoniam odium via eſt ad homicidium. Denique ſanctus martyr doctor & pontifex ſummus beatus Clemens re fert, quēadmodum beatiſsimus Petrus dixit eſſe homicidium triplex, Vnum corporale, quo eſſe naturæ aufertur. Aliud dixit eſſe detractionem, quo eſſe bonæ famæ tollitur, & homo in corde aliorũ quodammodo moritur, dum de eo male ſentitur. Tertiũ dixit odiũ eſſe. ¶ Rurſus dicitur aliquis homicida quatuor modis. Primo prouocatione, vt qui alium ad iram rixaſq; concitat, & per hoc ad homicidium cadit. Secundo voluntate, vt qui mortē cupit alterius contra ordinē iuris. Tertio procuratione, vt qui alterius machinatur occiſionē: Quarto opere, vt qui realiter perimit per ſeipſum. Iterũ, Qui odit fratrē ſuũ, homicida eſt, ſeipſum in primis ſpiritaliter occidendo. Nam prauitas primo omnium proprium læ dit perimitq; ſubiectum[ET ſcitis quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentē] id eſt, nullus aliquo præfatorum modorum homicida habet vitã in ſe beatam, imò miſer & impius eſt, ſpiritaliter mortuus, vita gratiæ deſtitutus, & vitę gloriæ prorſus indignus: nec deum, qui eſt vita ęterna increata, & ſupereſſentialis, habet in ſe manentē per fidem formatam: ſed diabolum habet cor ſuum excæcantem, ac poſsidentem, atque in eo regnantem.

Homicidiũ trifariã dici.

PROSECVTIO HVIVS CAPITVLI AB ILLO LOCO, [IN HOC COGNOVIMVS CHARITATEM DEI.] ARTIC. V.

QVoniam(ſicut prædictū eſt)tanta eſt odii grauitas:inducit ſanctus Iohannes ad fraternā dilectionem,per charitatis Chriſti cōmemorationē [IN hoc cognouimus charitatē dei,quoniam ille].i.dei filius propter nos homo factus [PRO nobis animā ſuam poſuit].i.pro noſtra ſaluatione vitā ſuam corporalē morti expoſuit,iuxta illud Eſai. Tradidit in mortē animam ſuā.Vnde & ipſe proteſtatur,Ego ſum paſtor bonus, & animā meā pono pro ouibus meis.Porro quod iſtud ſit præcipuū charitatis opus atq; indiciū,ipſe Chriſtus pādit,Maiorē(inquiens) hac dilectionē nemo habet,vt animā ſuā ponat quis pro amicis ſuis [ET nos debemus pro fratribus,animas ponere].i.pro ſalute proximi debet vnuſquiſq; ſuā corporalē vitā exponere morti.Et hoc eſt de neceſsitate pręcepti in certo caſu,pręſertim in neceſsitatis articulo:vt ſi quis cernat proximū ſuū periclitari in anima,nec aliūde ſibi impēdi auxiliū,tenetur eū pro poſſe à periculo peccati mortalis eripere quāuis ſibi ex hoc mors corporalis certò immineat.Vt ſi quis videat quēpiā ab infidelibus ad fidei denegationē cōpelli,& illū ſe ad iniquū cōſenſum diſponere,obligatur illū pro poſſe cōfortare in fide, martyriiq; cōſtantia. Et ad hoc quilibet tenetur Chriſtianus pro viribus ſuis ex ordine charitatis.Nā quilibet tenetur magis diligere proximū,q̄ proprium corpus,ideo pro ꝓximi ſui ſalute tenetur corpus ſuū dare in mortē F in caſu pręfato.Qui vero animarū curā habent,ad iſtud ſublimius obligantur:vt ſcilicet gregem ſuū cuſtodiant,informent,ac tueātur vſq; ad mortē incluſiue, quādocunq; imminet credito eis gregi periculū culpę mortalis,ſeu corruptiōis in fide,aut moribus.Sed extra hos caſus hęc facere,ſupererogationis eſſe cēſetur.

Deut.6. ¶Porro ſecundū Auguſtinū quatuor ſunt diligenda ex charitate,& hoc ordine quodā,ita quod primo ſumme & incōparabiliter amandus eſt ex toto corde deus.Deinde diligere debet homo ſeipſum. Tertio,animā proximi.Quarto propriū corpus. Ideo pro ſalute animæ proximi exponēdū eſt propriū corpus in mortē. Deinde ſubſtantia cōmunicanda eſt proximo,ſicut ſubiūgitur[QVI habuerit ſubſtantiam mūdi huius,& viderit fratrem ſuū neceſſe habere].i.proximū ſuum notabilē aut extremā indigentiam ſuſtinere,[ET clauſerit viſcera ſua ab eo].i.charitatis & pietatis affectum nō impendat ei eleemoſynam tribuendo.Sunt enim ſpiritalia animæ viſcera,quæ ſunt charitatis & pietatis affectus, de quibus

Philemo.7 Philemoni ſcribens Paulus,Ego,inquit,te fruar in domino:refice viſcera mea in Chriſto.Quæ viſcera

Lucæ.1. etiam incōmutabili ac ſuperſimplicisſimo deo attribuuntur: iuxta illud,Per viſcera miſericordiæ dei noſtri,in quibus viſitauit nos oriēs ex alto.[QVOMODO charitas dei manet in eo?] quaſi dicat,Non manet in homine tam immiſericordi.Ex quo patet,quod in tali caſu eleemoſynam non conferre,ſit peccatum mortale,& cōtra pręceptum Chriſti,dicentis,Eſtote miſericordes,ſicut & pater veſter cœleſtis mi

Luc.6.

Lucæ.11. ſericors eſt.Itemq;,Quod ſupereſt,date eleemoſynam.Quocirca quæri poteſt,Quomodo eleemoſynā G dare ſit de neceſsitate præcepti,& quomodo neceſſario ſit eleemoſyna facienda? Ad quod Tho.in ſecūda ſecundæ reſpondet,In præcepto largitionis eleemoſynæ eſt aliquid conſiderandū ex parte dantis,& aliquid ex parte recipiētis.¶Ex parte dantis cōſiderandū eſt, vt id quod in eleemoſynā dandū eſt,ſit ei ſuperfluū:non ſolū quo ad ſuā perſonam,ſed etiā quantū ad ſibi cōmiſſos.Ex parte vero recipientis penſandum,vt neceſsitatē habeat.Veruntamē cum vnus ſubuenire non valeat omnibus neceſsitatē habentibus,nō omnis neceſsitas obligat,ſed extrema.Sic itaque dare eleemoſynam de ſuperfluo ita accepto,eſt ſub præcepto:& dare ei qui eſt in extrema neceſsitate.Quanuis autem temporalia bona ſint poſsidētis, quantum ad proprietatem:tamen quo ad vſum eſſe debent eorū,qui de eorum ſuperfluo indigēt ſuſtentari.Propter quod ait Baſilius,Si fateris ea tibi diuinitus proueniſſe,an iniuſtus eſt deus res inæqualiter

Baſilius. nobis diſtribuens?Cur tu abūdas & ille mēdicat,niſi vt tu bonę diſpēſationis merita cōſequaris:ille autē patientię brauiis decoretur? Famelici panis eſt quē tu detines,nudi tunica quā in cōclaui cōſeruas,diſcalceati calceus qui apud te marceſcit,indigētis pecunia quam poſsides inhumatā.Quocirca tot iniuriaris, quot dare valeres.Eſt autē grande periculū his qui quotidie variis ac precioſis ciborum ſe replēt generibus,& modica largiuntur pauperibus.Propter quod ſubditur.[FILIOLI mei nō diligamus verbo,neq; lingua].i.nō verbis duntaxat pulchris,blandis,doloſis,oſtēdamus nos diligere proximos noſtros. Quē

Hiere.9. admodū à Hieremia quoq; dicitur de quibuſdā,In ore ſuo pacē cū amico ſuo loquitur,& occulte ponit H

Pſalm.27. ei inſidias.Et in Pſalmo,Qui loquūtur pacem cum proximo ſuo,mala autem in cordibus eorum [SED opere].i.per actus virtuoſos,pios,& charitatiuos demōſtremus nos diligere proximos noſtros:vt opera miſericordię tā corporalia quàm ſpiritalia eis impēdamus pro viribus. [ET veritate].i.ſyncera & recta intentione hoc faciamus:non pro laude humana,aut cōmodo temporali,ſed ad omnipotentis gloriā ac honorē.Propter quod ait Saluator,Attendite,ne iuſtitiā veſtram faciatis corā hominibus,vt videamini

Matth.6. ab eis.alioquin mercedem non habebitis apud patrem. Et rurſus,Te,inquit,faciēte eleemoſynā,neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Sit ergo in corde pura & recta intentio,non fraus aut vlla nequitia:

Eccl.6. cum in Eccleſiaſtico ſcriptum ſit,Anima nequā diſperdit illum qui habet illam,& in gaudiū inimici ſui

Prou.17. dat illum.Sit quoq; in ore ſyncera non fallax aut ſimulata loquutio, cum in Prouerbiis ſcriptū ſit, Qui peruerſi cordis eſt,non inueniet bona:& qui vertit linguā ſuam,incidet in malū.Sit item in opere fidelis ſubuentio,cum ibidem Salomon cōteſtatur,Omni tēpore diligit qui amicus eſt,& frater in anguſtiis cōprobatur.Quod ſi quis nō queat opere ſubuenire,debet animo cōdolere,& affectu ſupplere,quod nō poteſt in effectu peragere.His itaq; verbis hortatur ſanctus Iohannes fideles ad opera pietatis. Quia vt

Prou.21. iterum in Prouerb.habetur,Qui clauſerit aures ſuas ad clamorē pauperū,clamabit,& non exaudietur,

Eccl.4. In Eccleſiaſtico quoq; præcipitur, Eleemoſynā pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne tranſuertas à paupere.cor inopis ne afflixeris,& ne protrahas datū anguſtiāti. Rogationem cōtribulati ne abiicias,& ne auertas faciem tuam ab vllo egeno.Hinc Salomon ait,Benefacit animæ ſuæ vir miſericors.Et rurſus

A Prouerbiorũ decimoquinto ait, Per miſericordiam & fidem purgãtur peccata. Sed & dominus ait, Beati miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. [IN hoc cognoſcimus]. i. per præfata charitatis pietatiſque opera probabiliter ſcimus [QVONIAM ex veritate ſumus]. i. ex deo eſſentialiter vero ac veritate ſpiritaliter ſumus renati, ſeu eius gratiam gratũ facientẽ adepti. Operatio nãque arguit formam. Per eadẽ etiam opera ſcimus quod [ET in cõſpectu eius ſuademus corda noſtra]. i. mẽtes noſtras rationabiliter ſecundũ doctrinã ſcripturę inſtruimus, intentionẽ dirigendo ad deũ, & ea cogitando ac mente reuoluendo, quę ſunt placita deo. Sic enim debet vnuſquiſque cor ſuũ ſecundum ſcripturę doctrinam corã deo ſuadere ſeu informare, vt vniuerſa quę agit, ex rectæ rationis procedant iudicio, & taliter fiant quod
placeãt deo. De hac ſalubri ſuaſiõe in Eccleſiaſtico inducitur, Fili ſine cõſilio nihil facias, & poſt factum Eccl.32.
non pœnitebis. Et Timotheo dicitur, Sine prę iudicio (id eſt, prę uio iudicio) nihil facias. Sic cor ſuũ ſua 1.Tim.5.
det, qui in ſummi iudicis pręſentia ſe oĩa agere, indeſinẽterque eſſe perpẽdit, cũ beatiſsimo dicẽs Helia, 3.Re.17.18
Viuit dominus, in cuius conſpectu ſto hodie. Et cum Pſalmiſta, Meditatio cordis mei in conſpectu tuo Pſalm.18.
ſemper. Quæ ſuaſio quàm fructuoſa eſt, pãdit idẽ dicendo, Seruaui mandata tua, & teſtimonia tua: quia Pſalm.118.
omnes viæ meę in conſpectu tuo. Hoc cordi ſuo ſuaſit ſanctus Iob dicens, Nonne deus conſiderat viam Iob.31.
meam, & omnes greſſus meos dinumerat? Cur autem debeamus corda noſtra ſic ſuadere, ſubiungitur
B [QVONIAM ſi reprehenderit nos cor noſtrum]. i. à propria cõſcientia redarguti fuerimus, eò quòd nõ recta intentione, prout deus requirit, egerimus bona quæ egimus [MAIOR eſt deus corde noſtro]. i. ſapientior, potentior, atque in infinitũ perfectior. In ſpiritualibus quippe idẽ eſt eſſe maiorem & meliorẽ
ſeu perfectiorem. Hinc Heliu loquitur, Deũ homini non æquabo. Et iterũ, Reſpondebo tibi, quod ma- Iob.38.
ior ſit deus homine. Suſpice æthera, quod altior te ſit [ET nouit omnia] idcirco cordis noſtri ſecreta eũ non valent latere. Propter quod debemus corda noſtra coram eo ſynceriter ſuadere, informare, dirigere
cum ipſe per Hieremiam loquatur, Ego ſum teſtis & iudex. Cui Iob vir ſanctus fatetur, Scio domine, Iob.33
quia omnia potes, & nulla te latet cogitatio [CHARISSIMI, ſi cor noſtrum non reprehenderit nos]. i. Hier.29.
de malo præſertim mortali peccato ſibi non fuerit conſciũ poſt diligentem conſcientiæ ſuæ diſcuſsionẽ Iob.4.
ita quòd nunquam peccauimus mortaliter, vel de præteritis peccatis per veram contritionem, confeſsionem, & ſatisfactionem ſumus purgati inſtar Pauli dicentis, Nihil mihi conſcius ſum. Et denuo, Gloria 1.Cor.4.
noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ [FIDVCIAM habemus ad deum] id eſt, digne & efficaciter 2 Cor.1.
in deo confidere poſſumus ac debemus, tanquam adoptiui filii ac fideles miniſtri ipſius. Taliũ nanque Chriſtianorum ſpes ad deũ & in deum, eſt ſpes formata ac ſalutaris, ex gratia dei & bonis operibus Eſa.40.
prodiens: de qua loquitur Eſais, Qui ſperãt in domino, mutabunt fortitudinẽ, aſſumẽt pennas, vt aquilæ volabunt, & non deficient [ET quicquid petierimus ab eo, accipiemus]. i. quicquid ad ſalutẽ pertinẽs
C perſeueranter rogauerimus deum, accipiemus ab eo tempore opportuno. Nempe vt loquitur dominus, Lucæ.18.
Oportet ſemper orare, & non deficere. Et rurſus ait, Si quid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Iohan.16.
¶ In nomine etenim ſaluatoris, videlicet Chriſti, precatur, qui pertinentia ad ſalutẽ, deſuper obtinere conatur. Veruntamen deus interdum differt petitionis impletionem: vt interim feruentius diutiusq; orando exuberantius exaudiamur tempore ſuo, & ne ex facilitate exauditionis paruipendamus diuina chariſmata, eademque perdamus: & per ingratitudinem ac recidiuationẽ dãnabiliores reddamur. Si er-
go cupimus exaudiri, ſtudeamus in primis vitam deo placentem habere: quia vt fertur in Iohanne, Pec- Iohan.9.
catores deus non audit: ſed ſi quis cultor eſt dei, & voluntatem eius facit, hũc exaudit. In Prouerbiis quo Prou.18.
que aſſeritur, Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Hinc ſubditur [QVONIAM mãdata eius cuſtodimus, &] pro. i. [QVAE ſunt placita coram eo]. i. opera deo placentia, [FACIMVS.] Ratio igitur exauditionis eſt virtuoſitas conuerſationis, ſeu obſeruantia præceptorum. Ideo ait Pſalm.33.
propheta, Oculi domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. Et Chriſtus loquitur, Si manſeritis Iohan.15.
in me, & verba mea in vobis manſerint: quodcunque volueritis petetis, & fiet vobis. Et quaſi quæreremus quæ ſint dei mandata, adiecit [ET hoc eſt mandatũ eius] videlicet dei patris [VT credamus in nomine filii eius Ieſu Chriſti]. i. in Chriſtum vnigenitum patris. Vnde Chriſtus ait Iudæis, Hoc eſt opus dei, vt credatis in eum quem miſit ille. Et rurſus loquens diſcipulis, Creditis (inquit) in deum, & in me
D credite. Conſequens etenim eſt, vt qui credit in deum, credat in Chriſtum, quoniam Chriſtus eſt verus Iohan.6.
deus. Imo tota ſuperdigniſsima trinitas ſicut eſt vna ſumma & incommutabilis veritas, ita eſt vnum fi- Iohan.14.
dei obiectum. Hinc alibi legitur, Qui non credit, iam iudicatus eſt: quia nõ credit in nomine vnigeniti Iohan.3.
filii dei [ET diligamus alterutrũ] puro ſpiritali & infuſo amore, qui charitas nuncupatur, quo deus proximuſque meritorie ac ſyncere diligitur: deus propter propriã bonitatẽ, & proximus propter deum: vtpo- Gen.1.
te quoniã deus hoc iuſsit, & quia ad dei imaginẽ eſt plaſmatus, & propter adipiſcendam beatitudinẽ quę obiectaliter ſumpta, deus eſt: formaliter vero cõſiſtit in deo: & quoniã Chriſti ſanguine eſt redemptus, Matth.22.
[SICVT dedit mandatũ nobis] dicendo, Dilige proximum tuũ ſicut te ipſum. Et rurſus Chriſtus diſſe- Iohan.15.
ruit, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. [QVI ſeruat mãdata eius]. i. charitatis impulſu omnia implet tempore congruo, quantum ſpectat ad ipſum, & ſibi poſsibile eſt. Nẽpe (vt Iacob.2.
Iacobus dixit) quicunque totam legem impleuit, offendat autem in vno, factus eſt omnium reus. [IN illo manet]. i. deo per charitatem vnitus eſt, & in ipſo tanquam in vltimo fine quieſcit; atque per obedientiam ei adhæret [ET ipſe in eo] id eſt, deus etiam per fidem formatam & gratiam manet, habitat, & quieſcit in homine tali tanquam in throno ac templo, dicente apoſtolo Paulo; Templum dei ſanctum eſt, 1.Cor.3.
quod eſtis vos. Et iterum ait ſcriptura, Anima iuſti ſedes eſt ſapientię. Iuſtus igitur & obediens manet in Sapien.7.
deo tanquã in adiutore & protectore: deus vero manet in eo ſicut in adiuto & protecto, & velut in vaſe miſericordiæ ſuæ. Deus ergo ſit nobis domus, noſque ſimus domus dei: maneamus in eo [& maneat ip- Prou.18.
ſe in nobis: maneamus in eo, ne corruamus: maneat in nobis, vt nos conſeruet. Turris nanque fortiſsima Pſalm.30.

nomen domini:ad ipſam currit iuſtus,&exaltabitur. Idcirco orauit propheta, Eſto mihi in deū protectorem, & in domum refugii, vt ſaluum me facias[ET in hoc ſcimus, quoniā manet in nobis, de ſpiritu quē dedit nobis].i.per cōdonationem & infuſionem ſpiritus ſancti, quem deus pater nobis infudit ac dedit, E
Actuū.2. & per liberalem elargitionem donorum ſpiritus ſancti, agnoſcimus deū patrem, imò & totam ſuperaltiſſimam trinitatem, habitare in nobis: quod ſancti apoſtoli & alii multi in primitiua Eccleſia certitudinaliter cognouerunt, præſertim qui ſpiritum ſanctum in ſigno viſibili acceperunt, & ſimul cum illo genera linguarum, & alia diuerſa ac copioſa ſumpſerunt chariſmata. Alii vero fideles virtuoſi per dilectionē ſpiritalem, & pręceptorum obſeruantiam efficacem, probabiliter cognouerunt & noſcunt, quod in ipſis
Roma.5. maneat deus: Quia, vt Paulus fatetur: charitas dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per ſpiritum ſanctum,
Titum.3. qui datus eſt nobis. Qui rurſus ad Titum loquitur, Apparuit benignitas dei per renouationem ſpiritus ſancti quem effudit in nobis abunde. Per hoc vtique copioſiſsime & pleniſsime innoteſcit charitas increata dei ad nos, charitasque creata infuſa, per quam corda noſtra inhabitat deus.

¶Explanatio IIII. CAP. [CHARISSIMI nolite omni ſpiritui.] ARTIC. VI.

Onſequēter hortatur ſanctus apoſtolus Iohannes fideles, vt fidei cognitione ſint circunſpecti, puri, ac ſtabiles: quia in primitiua Eccleſia abundabāt hæretici catholicorum fidem euertere multipliciter laborantes. [CHARISSIMI nolite omni ſpiritui credere].i.cunctis hominibus, ſeu vniuerſis ſpiritibus per eorū ora loquentibus, fidem prębere. Hoc enim periculoſum, puerile, & fatuum eſt, cum multi ſint verſipelles & callidi, maiorque hominū pars ſit iniqua, fallax ac reproba, per quos etiā ſpiritus maligni frequenter loquuntur, inſpirando & inſtigando illos ad verba prauiſsima. F
Eccl.19. Hinc in Eccleſiaſtico fertur, Qui cito credit, leuis eſt corde, & mi-
Eccl.32. norabitur. Et rurſus, A filiis tuis caue, & à domeſticis tuis attende. In prouerbiis quoque legitur, Inno-
Prou.14. cens credit omni verbo, aſtutus conſiderat greſſus ſuos[SED probate ſpiritus, ſi ex deo ſunt].i.verba & facta eorum qui vobis loquuntur, ſapienter diſcutite an rectę fidei conſonent, virtutibusque concordēt: quatenus per hoc agnoſcatis an ex deo ſint per imitationem veritatis atque virtutum[QVONIAM multi pſeudoprophetę].i.hęretici & ſeductores[EXIERVNT in mundum].i.inter fideles ſe miſcuerunt, &
Galat.1. vndique ſunt diffuſi, ac plurimos deceperunt. Propter quod Galatis ſcripſit Paulus, Miror quod tam ci-
2.Cor.11. to transferimini in aliud euangelium. Et iterum Corinthiis, Timeo ne ſicut ſerpens ſeduxit Euam aſtu-
Gen.3. tia, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant à ſimplicitate quæ eſt in Chriſto Ie.[IN hoc]quod ſubditur[COGNOSCITVR ſpiritus dei].i.ſcitur quod ſpiritus loquens per hominem, ſit ſpiritus fidelis, ac bonus ex deo exiſtens, modo prętacto[OMNIS ſpiritus qui confitetur]cōfeſsione fidei formatę[IESVM Chriſtum in carne veniſſe].i.verbum patris ęternum eſſe veraciter incarnatum, & in carne aſſumpta in G
Iohan.1. tot hominibus viſum, ac cōuerſatum: iuxta illud, Verbum caro factum eſt, & habitauit in nobis. Et Baruch
Baruch.3. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus,[EX deo eſt]per fidei veritatem ac gratiam, ita quod eſt vere fidelis, deoque placitus: ſicut & Paulus teſtatur, Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem. Propter quod in Euangelio loquitur Chriſtus, Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre męo. Hæc quippe confeſsio includit charitatem, & alia neceſſaria ad ſalutem. Huius autem oppoſitum docuit Marcion hęreſiarcha, & poſtmodum Manicheus dicentes Chriſtum non eſſe veraciter, ſed phantaſtice incarnatum[ET omnis ſpiritus qui ſoluit Ieſum Chriſtum]id eſt, qui aliquid dicit contrarium veræ fidei quę habetur de Chriſto, vt Ebion & Cherintus, Neſtorius & Fotinus, qui Chriſti deitatem negabant[EX deo non eſt] per imitationē veritatis, nec placeat deo, nec ex inſpiratione diuina eſt loquens. Schiſmatici quoque & impii Chriſtiani, quantum in ipſis eſt, Chriſtum ſoluunt: quoniam eius iuſtitiæ vnitati ſeu eccleſiaſticæ integritati & diuinis præceptis repugnant[ET hic eſt Antichriſtus]id eſt, talis hæreticus & peruerſus Chriſto cōtrarius, Antichriſtique typus, dicitur Antichriſtus per ſimilitudinem & typicam præfigurationem, & quantum ad nominis interpretationem[DE quo]Antichriſto[AVDISTIS, quoniam venit, & nunc iam in mundo eſt].i. Antichriſtum veniſſe audiſtis, & aliquo modo ſic eſt. Iſtud ſupra ſecundo articulo præhabitum eſt, pleniusque expoſitum.[VOS ex deo eſtis]per ſpiritalem regenerationem, & veritatis ac bonitatis imitationem atque amorem, vt frequenter expoſitum eſt[ET viciſtis eum]videlicet Antichriſtum ſeu mundum H
id eſt, Antichriſti erroribus mūdique vitiis per veram fidem & ſanctam dilectionem hucuſque deo vos adiuuante præualuiſtis[QVONIAM maior eſt qui in vobis eſt, quàm qui in mūdo]id eſt, deus ſeu ſpiritus ſanctus per dona gratię ſuæ in veſtris cordibus habitans ſapientior eſt atque potentior ſpiritu maligno, qui in mundanis regnat hominibus, & hęreticorum poſsidet corda.[IPSI de mundo ſunt].i. hæretici ac ſcelerati & reprobi ſunt de numero hominum mundanorum atque carnalium[IDEO de mundo loquuntur] i.de carnalibus delitiis, mundanis diuitiis, temporali honore, ac proprio commodo. Sed & ſapientum ſæculi huius, videlicet philoſophorum & hæreſiarcharum dicta & ſcripta reuoluūt, allegant, & per ea ſuos probant errores. Delectabilia quoque mundi & carnis conceſſerunt diſcipulis ſuis, vt plu-
Auguſt. res per hoc ſibi allicerent. Hinc Auguſtinus lib. de vtilitate credendi, Hæreticus, inquit, eſt qui alicuius commodi temporalis intuitu, & maxime gloriæ principatus ſui gratia, falſos recentes fideiq; contrarios errores gignit, aut ſequitur[ET mundus eos audit] .i. mundani homines libēter audiunt tales, quia lo-
2.Tim.2. quūtur eis placētia. De quibus ad Timotheū loquitur Paulus, quòd ad ſua deſideria coaceruabūt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidē auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Vnum
Iohan.8. quodque enim applaudit ſimili ſibi. Ideo ſicut qui ex deo eſt, verba dei audit: ita qui ex diabolo & de mū-
Matth.12. do ſunt, verba mundana atque vaniloquos hilariter audiunt. Imo & verba huiuſmodi vana, erronea, &
Lucæ.6. laſciua libenter frequēterque proferunt: Quia, vt ait Saluator, Ex abundantia cordis os loquitur. Iuxta

A hunc modum aſſerit dominus, Ego dedi eis) puta diſcipulis meis ſermonem tuum, & mundus eos odio Iohan.17.
habuit: quia de mundo non ſunt, ſicut & ego non ſum de mundo. [N O S ex deo ſumus]. i. nos fide & ope
re Chriſtiani ex deo ſumus per charitatẽ gratiamque renati. De quibus princeps apoſtolorum loquutus 1.Pet.1.
eſt, Vos genus electum, regale ſacerdotiũ, gens ſancta populus acquiſitionis. [Q V I nouit deum] agnitio
ne formata per fidem viuam & ſapientię donum [A V D I T nos]. i. Euãgelicæ prædicationi intentus eſt,
& obedit. Eſt autem & quędam informis cognitio dei, quæ eſt actus fidei nudæ ſeu naturalis vel acquiſi
tæ ſcientię. De qua veritas proteſtatur, Seruus qui cognouit voluntatẽ domini ſui & non fecit, plagis va Lucæ.12.
pulabit multis. Et Paulus ad Titum, Dicunt ſe noſſe deum, factis autem negant [Q V I non eſt ex deo]. i. Titum.1.
qui non eſt per gratiam regeneratus ab eo, nec prædeſtinatus [N O N audit nos]. i. prædicationi noſtræ
non acquieſcit finaliter, quãuis forſitan acquieſcere videatur ad tempus. Vnde loquutus eſt Chriſtus ad Iohan.17.
patrem, Non pro mundo rogo, ſed pro his quos dediſti mihi de mundo. Et alibi, Qui intrat per oſtium Iohan.10.
paſtor eſt ouium, & oues vocem eius audiunt: alienum autem non ſequũtur, quia non nouerunt vocem
alienorum. [I N hoc cognoſcimus ſpiritum veritatis, & ſpiritum erroris]. i. per id quod dixi, ſcilicet per
audire nos, & per nõ audire nos, diſcernimus inter ſpiritum vera docentem & inter ſpiritum falſa docen
tem. Similiter inter diſcipulum ſeu auditorem veritatis, & inter diſcipulum ſeu auditorem falſitatis: quia
B qui audit nos, bene docet, bene diſcit, & bene viuit. Idcirco in ipſo eſt ſpiritus veritatis, ſiue per ſpiritũ
veritatis intelligatur ſpiritusſanctus, ſiue anima rationalis veritati inhęrẽs atque obtemperans. Qui aũt
nõ audit nos, nec bene docet, nec bene diſcit, nec bene viuit: ideoq; in eo eſt ſpiritus erroris, puta diabo-
lus ad errorẽ inſtigans. De quo ad Corinth. conſcriptum eſt, Deus huius ſæculi excæcauit mentes infide 2.Cor.4.
liũ, vt non fulgeat eis illuminatio Euangelii glorię Chriſti. Spiritus quoque erroris accipi poteſt anima
errori ſubiecta. Denique qui catholice credũt, nec tamen obediũt Chriſto iubenti, vt diligant inimicos Matt.5.
& odiẽtibus benefaciãt, iniuriantibusq; ignoſcant, imò dicũt ſe hæc implere non poſſe: iſti nõ audiunt
Chriſtũ nec eius apoſtolos, eſtque in eis ſpiritus erroris, & ex diabolo ſunt atque de mundo, imo infideli
bus deteriores probãtur: quoniã domini ſui voluntatẽ ſcientes, eam non exequuntur. [C H A R I S S I M I Roma.13.
diligamus inuicem] frequenter repetit iſtud, quia qui proximũ diligit, legem impleuit. Et, [Q V I A cha-
ritas ex deo eſt,] eſt enim virtus theologica, virtutũ digniſsima, à deo per creationem infuſa, & ſuperna-
turalis ſimilitudo increati amoris, qui per appropriationẽ dicitur ſpiritusſanctus [E T omnis qui diligit]
deũ ac proximos [E X deo natus eſt] quia per gratiã gratumfacientem in eſſe ſpiritali, deiformi, superna-
turali, ad promerendũ condigno, eſt conſtitutus. Charitas quoque eſt ſpiritalis & ſupernaturalis via ani
mæ ac participatio admiranda diuinæ increatęque vitæ [E T cognoſcit deum] per fidẽ formatã & ſapien
tiæ donũ, quę charitati in vita præſenti inſeparabiliter ſunt connexa. Imo quicunque habet charitatem,
C habet ſeptem dona ſpiritusſancti ſecundũ aliquem gradum, & quanto plus creſcit in charitate, tanto plꝰ
creſcit in eis [Q V I non diligit] ſpiritali amore [N O N nouit deum] agnitione formata, ſalutari, meritoria
iam pręfata [Q V O N I A M deus charitas eſt] Non pro eodẽ accipitur charitas modo & paulo ante, quan
do dictum eſt, Charitas ex deo eſt. Ibi enim accipitur pro charitate creata, infuſa: hic vero pro charitate 1.Cor.7.
increata, quæ deus eſt: qui dicitur charitas, ſicut & ſapientia. Nec credendũ quod charitas, qua immedia
te deum & proximũ diligimus, ſit charitas increata ſeu ſpiritusſanctus: ſicut Magiſter ſentẽtiarũ putauit,
in hoc ipſo deceptus. Imo ſicut deus perficit intellectũ per habitum fidei, hoc eſt per fidẽ habitualem: ſic
perficit voluntatẽ per habitũ charitatis, & per habitũ illũ mouet eam ad meritorios actus. [I N hoc appa Baruch.3.
ruit charitas dei in nobis]. i. per beneficiũ iſtud inenarrabile deus pater manifeſtauit increatam dilectio
nem ſuã ad nos, ſeu quàm vehementer dilexerit nos. Deinde exprimitur beneficiũ iſtud [Q V O N I A M fi
lium ſuũ vnigenitũ miſit in hunc mundum]. i. incarnari & inter homines conuerſari voluit [V T viua-
mus per eum]. i. merito ſanctiſsimę conuerſationis ac acerbiſsimę paſsionis Chriſti mundemur à vitiis,
virtutibus impleamur. Sicq; per gratiã in præſenti & per gloriã in futuro ſpiritaliter, feliciter, æternali-
terque viuamus. Propter quod aſſerit Chriſtus, Ego veni vt vitã habeant, & abũdantius habeant. Venit Iohan.10.
etiã Chriſtus, vt per eius ſalutarẽ doctrinam & exemplariſsimã vitam viuamus iuxta eas iugiter conuer
ſando [I N hoc eſt charitas]. i. per hoc amor dei ad nos innoteſcit [N O N quaſi nos dilexerimus deũ] ante
D quam nos dilexit, quia tunc amor dei ad homines non videretur pure gratuitus. Imo cũ amor dei æternꝰ
ſit & cauſa omnis boni creati, non potuit amor hominis dei præuenire amorem aut cauſare eundem: ſed
contrà æternus dei amor pręuenit nos. Propter quod ſubditur [S E D quoniam ipſe prior dilexit nos] Di
ligere ſiquidẽ eſt alicui bonũ velle. Cũ ergo omne bonũ naturę, omne donum gratiæ, omne munus glo-
riæ à diuina fluat voluntate libere operante, conſtat quod amor dei increatus ſit cauſa effectiua totius
boni creati [E T miſit filiũ ſuum propitiationem pro peccatis noſtris]. i. ſatisfactorẽ pro eis & ſaluatorẽ
humani generis. Hinc alibi fertur, Sic deus dilexit mũdum, vt filiũ ſuum vnigenitũ daret, vt omnis qui Iohan.3.
credit in ipſum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et Paulus, Proprio, inquit, filio nõ pepercit: ſed Rom.8.
pro omnibus nobis tradidit illum. Hęc eſt miſericordiſsima ac gratioſiſsima pręuẽtio dei. De qua ad Ro Roma.5.
manos inducitur, Cõmendat charitatem ſuam in nobis deus, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus,
Chriſtus pro nobis mortuus eſt [C H A R I S S I M I ſi] pro quia [D E V S dilexit nos] tam eminenter, vt di-
ctum eſt [E T nos debemus alterutrũ diligere]. i. mutuo charitatiue amare, conformando nos deo in hoc
ipſo pro poſſe. Et quoniã deus id præcepit, cuius pręcepto tanto promptius obedire debemus, quanto gra
tioſius nos prędilexit, & quo amplius non pro ſuo cõmodo, ſed noſtra ſalute id iuſsit. Si vero prædictis
obiiciatur, ꝙ Saluator teſtatur, Ipſe, inquiẽs, pater amat vos quia vos me amatis. Reſpondetur quod con Iohan.16.
iũctio illa, quia dicit ibi cauſam à poſteriori ſeu ſignũ diuini amoris ad nos. [D E V M nemo vidit vnquã] Iohan.1.
Hoc idẽ alio loco Iohannes habet: cui illud Iob contrariari videtur, Omnes homines vident deũ. Chri Iob.36.
ſtus quoq; ait Philip. apoſtolo, Qui videt me, videt & patrẽ. Sed apoſtoli viderũt Chriſtũ, ergo & patrẽ: Iohan.14.

Auguſt. Præterea, ſecundū Auguſtinū ſuper Geneſim, & in libro de vidēdo deum, Moſes magiſter Iudæorū, & E
Exod.13. Paulus gentiū doctor, viderūt deū in hac vita per ſpeciē. Reſpondetur, ꝙ multiplex eſt viſio. Vtpote cor
2.Cor.12. poralis, ſecundū quam deus nequaquā viſibilis eſt in ſuę deitatis natura. quę eſt ſuperpuriſsima & ſuper-
ſimpliciſsima in infinitū præ omni mente creata. Secūda eſt viſio imaginaria, qua ſancti prophetæ deum
vidiſſe leguntur: nō vtique in ſuæ deitatis eſſentia, quæ omnē imaginē interioremq; ſenſum infinite trā-
ſcendit: ſed in ſubiecta creatura, forma ſeu ſpecie intelligēdi ſunt deū vidiſſe. Nam & Iacob patriarcha
angelo viſo dixit, Vidi dominū facie ad faciem. Tertia eſt viſio intellectualis, & iſta eſt multiplex. Nam
Gen.32. quędā eſt à poſteriori, & cognitio rei quantū ad quia eſt. Sicque deū in vita iſta intellectu videmus, tam
per fidē quo ad ea quæ naturalē rationē excedunt, vt eſt trinitas perſonarum: quàm per naturalem philo
ſophicamque ſcientiā, quantū ad ea quæ per naturalē poſſunt rationē cognoſci, vt quod vnus eſt, verus
& ſummus deus perfectus, æternus, omniū cauſa, &c. Alia eſt viſio intellectualis à priori, ſeu cognitio ac
intuitio rei in ſeipſa, & quantū ad quid eſt. Et hæc rurſus eſt duplex. Vna qua res tā perfecte cognoſcitur
ſicut ex ſua natura cognoſcibilis exiſtit, quę cognitio proprie cōprehenſiua vocatur: ſicque à nullo crea
to intellectu deus videri poteſt, etiam nec ab anima Chriſti. Imo hoc modo ſibi ſoli viſibilis ac cōprehē
ſibilis eſt deus, cū ipſe ſit infinitę actualitatis & intelligibilitatis. Propter quod à ſolo intellectu infinitæ
capacitatis & perſpicacitatis hoc modo viſibilis cōprehenſibiliſq; cōſiſtit. Vnde hoc modo vnaquæque
& diuina & increata perſona, ſeipſam, & aliā quamlibet, videt & cōprehendit. Infinitū autē à finito ſic F
videri cōprehendique nequit: quia quod ita videtur, totū ac totaliter intra videntis terminos cōtinetur,
Exo.33. nec eius capacitatē tranſcendit. Porro alia eſt viſio intellectualis quantū ad quid eſt, qua licet res in ſeip-
ſa clare ac immediate conſpicitur: nō tamen plene cōprehenditur, quia non tā perfecte cognoſcitur ſicut
ex ſua natura cognoſcibilis eſt. Sicque beati in patria vident deum: quæ viſio, extenſiue loquendo, com-
prehenſio appellatur: vnde beati comprehenſores dicuntur. Sic autē nullus poteſt in hac vita deum vi-
dere viuendo vita ſenſitiua humana. Propter quod deus ait ad Moſen, Non videbit me homo & viuet.
¶Idcirco hi, quibus in ſeculo iſto datū eſt ſupernaturaliter per omnipotentiā creatoris deū videre hoc
modo per ſpeciē ſiue eſſentiā, pro illo tempore ſeu momento nō erant viuentes vita ſenſitiua humana:
ſed intellectuali duntaxat, atque diuina. Erant enim in maxima abſtractione ab omni virium inferiorum
actu, penitus mēte ſuſpenſi ad deū. Nec poteſt deus ita videri per intelligibilē formam creatam, quoniā
omnis talis forma ſeu ſpecies à clara & immediata repręſentatione diuinæ eſſentiæ deficit infinite. Pro-
pterea in tali viſione diuina eſſentia mēti creatæ vnitur loco intelligibilis formę: non tamen per inhæſio
nem, ſed cohæſionē & repræſentationem. Sic igitur deū nemo vidit vnquā. Nihilominus [SI diligimus
inuicem] ſpiritali non carnali amore [DEVS in nobis manet] quia per fidē formatam, charitatē infuſam
1.Iohan.2. & gratiam gratumfacientē animas noſtras inhabitat [ET charitas eius in nobis perfecta eſt] quantū ad G
ea quę ſunt de neceſsitate ſalutis, prout iſtud ſupra plenius fuit expoſitum [IN hoc intelligimus, quoniā
in eo manemus & ipſe in nobis, quoniā de ſpiritu ſancto ſuo dedit nobis] hoc eſt, quod in fine præcedē-
1.Iohan.3. tis capituli dictum eſt, atque expoſitum. Ibi etenim dictum eſt, In hoc ſcimus, quoniam manet in nobis
de ſpiritu quem dedit nobis. ¶Dicitur autē deus pater dediſſe apoſtolis cæteriſque fidelibus de ſpiritu
ſancto, nō quod partem ſpiritus ſancti, qui ſimplex & indiuiſibilis eſt eis: cōtulerit: ſed quia diuerſa cha-
riſmata de ſpiritu ſancto manantia, eis largitus eſt. Iuxta quem modum deus dixit ad Moſen, Auferā de
ſpiritu qui in te eſt, & dabo ſenioribus, &c. ¶Præterea ſi probabiliter cognoſcere cupimus, an ſpiritum
ſanctum per gratiam habeamus, interiora noſtra examinemus, an diuina impleamus præcepta, an vni-
uerſa vitemus peccata mortalia, an inimicos quoque cordialiter diligamus, an coram Deo timorate nos
iugiter habeamus: ſi charitatis accendamur affectibus, & zelo diuini honoris atque communis vniuerſo-
rum ſalutis, carnalia & terrena deſpicientes. [ET nos vidimus & teſtificamur, quoniā pater miſit filium
Num.11. ſuū ſaluatorem mundi.] Glorioſi nāque apoſtoli coporalibus oculis Chriſtum dei fideliū inter homines
Matt.13. conuerſatē viderunt, eiuſque deitatem per fidē aliquo modo nouerunt: ſed & per miracula, & varios ſu-
Lucæ.10. pernaturales effectus. Quibus loquutus eſt Chriſtus, Beati oculi, qui vident quæ vos videtis. Beatiſsimus
Iohan.19. quoque Iohannes Chriſti interfuit paſsioni, idcirco de omnibus iſtis potuit teſtimonium ferre. Vnde
Iohan.16. Chriſtus apoſtolis loquēs, Et vos, inquit, teſtimoniū perhibebitis, quia ab initio mecum eſtis. Denique H
Chriſto ſecundū vtranque naturam, cōpetit eſſe mundi ſaluatorem. Quia ſecundū deitatem cōpetit ei,
tanquā efficienti & principali cauſæ ſalutis, qui ſolus efficienter & per creationem dona gratiæ in præ-
Eſa.45. ſenti largitur, & dona glorię in patria impartitur. Idcirco apud Eſaiam teſtatur, Deus iuſtus & ſaluans
Oſee.13. non eſt pręter me. In Oſea quoque, Ego dominus deus tuus, & ſaluator nō eſt præter me. Secundū hu-
manitatem vero aſſumptā conuenit Chriſto eſſe humani generis ſaluatorē, tanquam mediatori & ſatiſ
factori, & tanquā inſtrumentali ac meritoriæ cauſæ: quoniā ſuæ ſanctiſsimæ conuerſationis paſsioniſq;
merito pro peccatis omniū ſatisfecit, deum placauit, ei genus recōciliauit humanum, & gratiam ac ſalu
Iohan.3. tem promeruit nobis. Propter quod ſcriptum eſt, Non miſit deus filiū ſuum, vt iudicet mundum: ſed vt
mūdus ſaluetur per ipſum. [QVISQVIS confeſſus fuerit, quoniā Ieſus eſt filius dei, deus in eo manet, &
Marc.16. ipſe in deo] ſimile huic eſt, quod aſſerit Chriſtus, Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit. Et ſicut
illud de fide formata, ſic iſtud de actu huiuſmodi fidei eſt intelligendum. Quemadmodum enim duplex
eſt fides, informis ſcilicet & formata: ſic duplex eſt confeſsio fidei. ¶Inſuper de triplici confeſsione fit
mentio in ſcripturis. Vna eſt actus pœnitentiæ, & vocatur confeſsio propriæ culpæ. De qua Iacobus,
Iacob.5. Confitemini, inquit, alterutrum peccata veſtra. Secunda eſt actus latriæ, & vocatur confeſsio laudis di-
uinæ. De qua Chriſtus ait, Confiteor tibi pater domine cœli & terræ. Tertia eſt actus fidei, de qua agi-
Rom.10. tur modo, & vocatur confeſsio credendorū. De qua Paulus ait apoſtolus, Corde creditur ad iuſtitiam,
Galat.5. ore autem confeſsio fit ad ſalutem. Qui itaque confeſsione fidei formatæ, ſeu per dilectionem operātis,

A cõfitetur quod Ieſus eſt vnigenitus,naturalis,ęternuſque filius dei patris patri cõſubſtantialis & coęqua
lis,deus Trinitas manet in eo per gratiã, & ipſe in deo per fidẽ & ſubiectionem ſalubrem. Vnde ad inſi-
nuandũ inenarrabilitatẽ & æqualitatẽ filii dei ac patris ſui ęterni,Salomon ait,Quod nomen eius, & ꝙ Prou.10.
nomen filii eius,ſi noſti?[ET nos cognouimus]ꝙ pater miſit filiũ ſuum ſaluatorẽ mundi.Ad quod præ
figurandũ Ioſeph,qui fuit in multis euidẽs Chriſti figura,vocatus eſt à Pharaone Saluator mundi,[ET Gen.41.
credimus charitati,quam habet deus in nobis].i.verũ credimus ꝙ deus pater tantã ad nos habeat chari
tatẽ,quòd filiũ ſuum propter nos miſit in mundũ,& tanta nobis per eum beneficia eſt largitus , tamque
copioſe & multipliciter dilectionẽ ſuam nobis oſtẽdit,per quẽ & adoptauit nos ſibi in filios iuxta illud
ad Epheſios, Deus prædeſtinauit nos in adoptionẽ filiorum per Ieſum Chriſtũ,voluitque vnigenitum Ephe.1.
filium ſuũ pro adoptiuorũ filiorum mori ſalute,quemadmodũ ad Hebr. habetur, Decebat eum propter Hebræ.2.
quẽ omnia,& per quem omnia,qui multos filios in gloriam adduxerat,authorẽ ſalutis eorũ per paſsio-
nes conſummari.Amplius,diſcipulus iſte quem diligebat Ieſus charitatis viſceribus totus pereffluẽs & Iohan.19.
ſuccenſus,charitatem in iſta epiſtola non ceſſat repetitis vicibus cõmendare,atque ad eam nos exortari.
Vnde & conſequenter eam in tantum collaudat, vt dicat,[DEVS charitas eſt]quod paulo ante expoſitũ
eſt.Denique,teſte Anſelmo,quicquid abſolute loquẽdo melius eſt in eſſe ſeu haberi quàm deeſſe,hoc cõ Epiſtola.
B uenit deo & eſt ipſemet deus:omni tamen imperfectione,quam habet in rebus creatis, excluſa.Charitas
autem,virtus,ſanctitas,ſapientia,ſcientia,pulchritudo,dulcedo,felicitas,& conſimilia ſunt huiuſmodi:
ideo competunt deo,& prædicantur de eo:non autem fides,ſpes,opinio,&c.quia in ſua ratione imper
fectionem includunt.Deus eſt ergo charitas.i.pura & ſupereſſentialis dilectio.Diligit enĩ in primis ſeip
ſum,deinde & alia in quantum aliquid ſuæ bonitatis participant.Cui Sapiens dicit, Diligis omnia quæ Sapien.11.
ſunt,& nihil odiſti eorum quæ feciſti. Suntque idem in deo,diligens,dilectio, & dilectum , & voluntas
cui dilectio competit.Charitas quoque ſecundum ſe eſt nomen abſolutum& eſſentiale,toti ſupergloriо
ſiſsimę Trinitati & vnicuique increatæ perſonę conueniẽs,ita quod tota trinitas adoranda eſt vna chari 1.Cor.1.
tas,ſicut & vna ſapientia. Nihilominus ſicut ſapientia appropriatur filio,quia eſt emanatio intellectus
.i.verbum ab intellectu procedens.Propter quod ea quæ ad intellectum pertinent,ei appropriantur aut
propria ſunt,vtpote ars,ſapientia,verbum,exẽplar,idea,ſplendor,imago.Sic ſpiritui ſancto appropria
tur charitas,quoniam ſpiritus ſanctus eſt emanatio voluntatis.i amor ſpiratus à voluntate patris filiiq;
emanans.Propter quod ad voluntatem ſpectantia ei appropriantur aut propria nuncupantur, vt chari-
tas,nexus,pax,oſculum,ſuauitas,donum,cõmunio,gaudiũ,[ET qui manet in charitate, in deo manet]
hoc verum eſt,ſiue de increata ſiue de creata charitate intelligatur. Cum enim deus ſit ſubſtãtialiter cha
ritas,cõſtat,quòd qui manet in charitate increata ei finaliter adhærendo , manet in deo qui eſt charitas
C ipſa.Similiter qui manet in charitate creata,quę eſt admirabilis & ſupernaturalis participatio increatæ
charitatis,manet in deo:quia per eã coniũgitur & cohęret ei, vt ſummo bono finiq; vltimato[ET deus]
manet[IN eo]deus enim eſt in omnibus per eſſentiã,pręſentiã & potentiam: atque in Chriſto per hy-
poſtaticã vnionem quo ad perſonam filii,in iuſtis vero per charitatẽ & gratiam. Deinde ponit effectum
& ſignũ charitatis iſtius infuſę [IN hoc perfecta eſt charitas dei nobiſcum].i.charitas dei exiſtens in no
bis perfecta eſſe cognoſcitur per hoc[VT fiduciam habeamus in die iudicii].i. diem iudicii tam vniuerſa
lis quàm particularis,quo ſtatim poſt mortem iudicandi ſumus , fiducialiter ſeu bona conſcientia expe-
ctemus,confidentes quòd tunc beatitudinem conſequamur.Charitas nanque contra terrorem iudicii cõ
fidentiam donat,quoniã amor aduentum amati facit optare,& de eius præſentia gloriari.Ideo loquens Lucę.21.
Saluator de ſignis terribilibus iudicii præceſſuris diſſeruit, His fieri incipientibus , leuate capita veſtra.
quia appropinquabit redemptio veſtra. Veruntamen nullus quantumlibet iuſtus& feruens debet eſſe ni
mis ſecurus,cum aſſerat Aug. Erũt tunc ſecuri,qui modo non ſunt ſecuri:& iterum tunc timebunt, qui Auguſt.
modo timere nolunt.Charitas autẽ immoderatũ & anguſtiantem timorẽ iudicii tãto plus tollit,quanto
ipſa plus creſcit,ſynceriorque efficitur[QVIA ſicut ille eſt,& nos ſumus in hoc mũdo].i.per charitatẽ
in tantũ deo aſsimilamur,ꝙ ſicut ipſe eſt in cœlo ex ſua charitate & pietate bonis & malis , gratis & in-
gratis,in ſeculo iſto bona multa impendẽs, videlicet neceſſaria victui,cõſeruationẽ vitę,angelorũ cuſto
D diã,ſolis ac lunę obſequiũ,elementorũ ſeruitutẽ & vſum:ita & nos in ſęculo per charitatẽ amicos aduer
ſarioſq; diligimus,pro perſequẽtibus deprecamur,& bona pro malis repẽdimus. Quod cũ nos experi(
mur implere,poſſumus horã iudicii fiducialiter prȩſtolari.Hinc monet Saluator, Diligite inimicos ve- Matth.5.
ſtros,benefacite his qui oderũt vos,& eritis filii altiſsimi:quia ipſe benignus eſt ſuper ingratos& malos. Lucæ.5.
[TIMOR nõ eſt in charitate].i.timor ſeruilis,in quantũ ſeruilis,nõ eſt charitati coiunctus:nõ enim ſtãt
ſimul timor pure ſeruilis, & charitas. Quia qui ſolũ ſeruiliter deũ timet,nõ amat eũ:nec habet iuſtitię ze
lũ,ſed quantũ in ſe eſt habet voluntatẽ peccandi: & ſi à peccato retrahitur, hoc nõ eſt dei intuitu & amo
re,nec zelo iuſtitię:ſed formidine pœnę:quę formido cauſatur ex priuato amore,ideo ſubditur[SED per
fecta charitas foras mittit timorem].i.ſeruilem pauorem excludit. Quoniam vitat malũ,non vt non pu
niatur,ſed ne deum offendat,aut inhonoret. Quælibet autem charitas excludit illum ſeruilem timorem
qui ſimul cum charitate ſtare non valet,& damnationem meretur. Nihilominus aliqui motus minuti il
lius ſeruilis timoris cum charitate imperfecta poſſunt miſceri.Sicut & aliorum paſsionum mortalium-
que culparũ primi motus veniales exiſtentes,meritoriis actibus ſæpe miſcentur. Charitas vero perfecta
ſeruilem timorẽ habet omnino excludere. Et tanto integrius eũ excludit,quanto eſt perfectior. Imo in vi
ris perfectis non raro ſic creſcit,feruet,& inualeſcit, vt malit ſua peccata puniri,quàm dei offenſam ma-
nere inultã. Idcirco ſubiungitur[QVONIAM timor pœnam habet].i.timor ſeruilis ſecundũ quod talis
pœnam & condemnationẽ meretur,non in quantũ malũ culpæ deuitat,ſed quia non facit hoc ex dei a-
more & zelo iuſtitiæ,ſed duntaxat punitionis horrore,ex infecta radice:quia videlicet amat malum cul

pæ. Omnia autem ſimili ordine diuini amoris ponere obligamur atque ad dei referre honorem. Idcirco E
1. Cor. 1. ſi quis ex ſolo ſeruili timore pateretur mortẽ pro fide, nihilominus dãnaretur. Quod & Paulus apoſto-
lus aperte inſinuans, Si tradidero, inquit, corpus meũ ita vt ardeam: charitatẽ autem non habuero, nihil
mihi prodeſt [QVI autẽ timet, non eſt perfectus in charitate] ſi hoc intelligatur de timore ſeruili aut car
nali ſeu mũdano, difficultatẽ non habet: cũ illi ſint timores culpabiles, & ſi ſint prædominantes, cũ cha-
ritate non ſtãt. Timor vero pure naturalis, qui & paſsione inſtante fuit in Chriſto, eſt in ſe indifferẽs: ſi-
Matth. 16. cut & cęterę affectiões pure naturales. ¶ Eſt autẽ adhuc duplex timor laudabilis, puta initialis & filialis.
Timor initialis eſt quo culpa vitatur, partim timore pœnę, partim amore dei & zelo iuſtitię: poteſtq; ti-
mor ille eſſe cũ charitate, nõ autẽ in charitate perfecta vt tali: quia in quantũ aliquid ſeruilitatis ſortitur,
à perfecta charitate eiicitur. Idcirco qui timet initiali timore, non eſt perfectus in charitate, inquantum
initialiter timens. Porro timor filialis caſtus & ſanctus eſt, quo malum culpæ vitatur ſolum eo reſpectu,
ne piiſsimus & amantiſsimus pater cœleſtis offendatur, inhonoretur, eiuſque gratia amittatur aut elon-
getur à metuente. Hunc ſanctum timorem reuerentialem pudicũ, perfecta charitas non ſolũ nõ eiicit: ſed
parit, nutrit, cõſeruat: imo quanto quis purius atque ardentius diligit deum, eo amplius hoc timore me-
tuit eum. De quo in libris Sapientialibus multa conſcripta ſunt, Vt eſt illud, Timor domini ſuper omnia
Eccl. 25. ſe poſuit. Timor domini corona iuſtitię, Beatus cui datum eſt habere timorem domini. Nihil dulcius q̃ F
Eccl. 1. timere deum. Sapiẽs in omnibus metuit Et Salomon, Timor domini fons vitæ, vt declinet à ruina mor
Eccl. 25. tis [NOS ergo diligamus deũ, quoniã ipſe prior dilexit nos] hoc pauloante expoſitum eſt, & oſtenſum,
Eccl. 23. ꝙ amor dei ad nos eſt cauſa omnis boni in nobis. ¶ Vna itaque ratio diligendi deũ eſt, quoniã ipſe pri-
Eccl. 18. mo amauit nos. Quemadmodũ enim arduũ eſt odientem diligere: ſic præamantẽ non reamare, prorſus
Prou. 14. improbũ ingratiſsimumq; cõſiſtit. Eſt quoque perfacile eũ diligere à quo quis ſcit ſe diligi & in amore eſ
ſe præuentũ. Idcirco quãto hoc facilius adimpletur, tanto iniquius negligitur. Alia atque potiſsima ra-
tio deũ amandi, eſt pura & infinita bonitas eius. Tertia, eſt collatio beneficiorũ eius. Quarta, promiſsio
ac prępáratio futuræ felicitatis [SI quis dixerit, quia diligo deũ, & fratrẽ ſuum]. i. proximũ quęcunque ſi-
ue amicũ ſiue aduerſariũ [ODERIT, mendax eſt] in verbis & factis, quoniã contra veritatẽ doctrinę lo-
quitur, & contra veritatẽ iuſtitię operatur. Iã enim frequenter præhabitũ eſt quod amor dei & proximi
inſeparabiliter cõnectũtur: pręſertim cũ eadẽ ſit charitas habitualis qua deus proximusq; diligitur. Iterũ
dictũ eſt, quod nemo diligat deũ niſi qui eius obſeruat mãdata. Cũ ergo deus præcipiat proximos diligi,
Matth. 22. qui non diligit proximũ, non implet dei pręceptũ: ergo nec diligit eũ. Rurſus proximus eſt via & mediũ
Roma. 13. diligendi dominũ deũ. Propter quod ſequitur [QVI enim non diligit proximum ſuũ quem videt, deum
quẽ non videt, quomõ poteſt diligere?] q. d. nemo poteſt. ¶ Sed huic obiici poteſt, quoniã deus ex ſeipſo
incomparabiliter amabilior eſt cunctis hominibus: ergo viſio proximi non eſt neceſſaria ad dei haben- G
dum amorẽ. Reſpondetur quod multæ ſunt cauſæ dilectionis. Vtpote bonitas rei, quæ eſt ratio obiecta-
lis amandi. Item ſimilitudo, quæ incitat ad amorem. Beneficentia quoque atque cõmunio & item pro-
pinquitas. Sed cognitio eſt cauſa dilectionis, tanquam via ad eam deducens. Cum igitur proximus ſit no
bis notior, ſimilior & propinquior quàm deus, & quantum ad hæc, prius ad diligẽdum nobis occurrat:
idcirco ſanctus Iohannes prętacto vtitur argumento: & quoniam quantum ad iſta, facilius eſt proximũ
Matth. 22. amare quàm deum. Non autem vult dicere, quod proximus ſit amabilior deo [ET hoc mandatum habe
mus à deo, vt qui diligit deum, diligat & proximum ſuum] Vnde cum Chriſtus dixiſſet, Diliges dominũ
deum tuum ex toto corde tuo, &c. ſtatim adiecit, Diliges proximum tuum ſicut teipſum: non quidem
æternaliter, quia poſt deum debet homo præcipue amare ſeipſum: ſed ſimiliter vtpote ſpiritaliter & pro
pter æternam obtinendam ſalutem. Ecce ſæpiſsime repetit glorioſiſsimus iſte Chriſti diſcipulus frater-
næ dilectionis præceptum Idcirco illud tanto diligentius obſeruemus, tanto perfectius impleamus quã
to frequentius ab ipſo repetitur, & quanto nobis ab ipſo ſerioſius inculcatur.

¶ Declaratio V Cap. [OMNIS qui credit.] ARTIC. VII.

PArtes diuinæ legis duæ ſunt, videlicet teſtimonia & mandata. Teſtimonia petinent ad credenda,
mandata ad agenda. Poſtquam ergo iam ante beatus Apoſtolus diſſeruit de mandatis, nũc ſpeciali-
ter loquitur de teſtimoniis ſeu credendis: quanuis aliqua inſerat de præceptis, ſicut & ante quędam H
inſeruit de credendis [OMNIS qui credit] fide formata, id eſt, charitate boniſque actibus decorata
[QVONIAM Ieſus eſt Chriſtus]. i. quod Ieſus Nazarenus ſit Chriſtus in lege Moſi & prophetis promiſ
ſus [EX deo natus eſt] per regenerationem baptiſmalem, vt quidam exponunt. Quæ expoſitio non ha-
bet vniuerſaliter veritatem, quoniam multi martyres ſine baptiſmate deceſſerunt: niſi per regenerationẽ
baptiſmalem intelligatur baptiſmus non ſolum fluminis, ſed etiam flaminis ac ſanguinis. Eſt itaque tali
ter credens ex deo natus per charitatis & gratiæ infuſionẽ per veritatis imitationem, & virtutum amo-
rẽ. Deniq; Machometus infœlix in Alchorano ſuo frequenter fatetur, quod Ieſus Nazarenus ſit Chri-
ſtus ſeu Meſsias in lege promiſſus, quod itẽ Iudæi diſperſi & capti ſunt eo quod Ieſum pro Chriſto non
acceperunt. Sed contra diuinitatem Chriſti blaſphemias euomit multas [ET omnis qui diligit eum qui
genuit]. i. deum patrem [DILIGIT eum qui natus eſt ex eo]. i. vnigenitum filium eius, cum pater & fi-
lius ſint vnum & idem ſummum & inuariabile bonum, nec vna perſona diuina & increata ſine alia infu
ſo amore diligi poſsit: cum ſint vnus, verus, ſimplex, & omnipotẽs deus. Vel ſic, Omnis qui diligit eum
qui genuit. i. creatorem altiſsimum, qui homines ſpiritaliter regenerauit per ſacramenta & verba cœle-
ſtia gratiarumque dona, iuxta quod ſcriptum eſt, Voluntarie genuit nos verbo veritatis: Diligit eum qui
Iacobi. 1. natus eſt ex eo. i. quemlibet chriſtifidelem. Qui enim veraciter diligit deum, diligit & pertinentes ad eũ
membra miniſtros ac milites Chriſti. Huic expoſitioni ſequentia conſonant verba [IN hoc cognoſci-
mus, quoniam diligimus natos dei] id eſt, proximos noſtros à deo regeneratos, eiuſque filios adoptiuos

A [CVM deum diligamus & mandata eius faciamus] qui(vt dictum eſt ſæpe)amor dei & proximorum di
lectio inuicem ſe includunt inſeparabilesq; conſiſtunt,nec vere diligit deum niſi qui ei & eius obedit vi
cariis.De quibus ait, Qui vos audit me audit, & qui vos ſpernit me ſpernit [HAEC eſt enim charitas Luc.10.
dei].i.in hoc conſiſtit,hoc exigit, per hoc quaſi per effectum & ſignum manifeſtatur & innoteſcit [VT
mandata eius cuſtodiamus]qui enim ſyncere diligit deum,honorat eum,& voluntatem ſuam voluntati
ipſius conformat ac ſubdit:cum amicorum ſit eadem velle & nolle.Propter quod Chriſtus loquitur, Si Iohan.14.
diligitis me,mandata mea ſeruate.Itemq;, Si quis diligit me,ſermonem meũ ſeruabit[ET mandata eius Eodem.
grauia non ſunt]videtur quod imo,cum Chriſtus proteſtetur,Quam anguſta porta & arcta via quę du Matth.7.
cit ad vitam,& pauci inuenient eam. Deniq; valde difficile eſt cõcupiſcentias carnis,paſsiones,& vitia
ſuperare. Difficillimum quoq; videtur,intellectũ in captiuitatem redigere ad credendum incomprehẽ- 2.Cor.10.
ſibilia illa quæ in euangelica lege credi iubentur.Et reſpondendum,ꝙ diuina præcepta non ſunt grauia
duplici ratione. Primo,quia virtutes de quarũ actibus dantur præcepta,ſunt ex ſua natura ſuaues & cõ-
uenientes,habentq; delectationes ſynceras actibus ſuis annexas.Secundo,ex adiutorio dei,qui per dona
gratiæ,præſertim per charitatẽ,hominem ſic confortat inflãmat & conſolatur,vt ei dulceſcat via ſalutis
& obſeruantia præceptorũ:imo cũ ingenti alacritate gaudio illa adimpleat.Propter quod ait Propheta;
In via teſtimoniorũ tuorum delectatus ſum,ſicut in omnibus diuitiis. Et,Viã mandatorum tuorum cu- Pſal.118.
B curri,cum dilataſti cor meum. Iterumq; hortatur,Seruite domino in lætitia.Tertio,ex inæſtimabili ma Eodem.
gnitudine præmii deſuper repromiſsi:cuius reſpectu omnis labor & omnis difficultas & pœna vitę præ Pſal.96.
ſentis eſt tanquam momentum.Propter quod dicitur, Conſideratio præmii minuit vim flagelli. Paul. Greg.
quoq; ad Cor.Id,inquit,quod in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtræ, ſupra modũ 2.Cor.4.
in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.Hinc ait,Saluator,Venite ad me omnes qui la Matth.11.
boratis & onerati eſtis,& ego reficiam vos.Iugum enim meum ſuaue eſt,& onus meum leue. Quarto,
mandata euangelicæ legis leuia ſunt ob ſuam paucitatẽ, comparatione præceptorũ Moſaicæ legis, quæ
multitudine ſua erant onus tam graue:vt princeps dicat apoſtolorũ,Quid tentatis deum,imponere iu- Act.15.
gum ſuper ceruices diſcipulorum,quod neq; patres noſtri,neq; nos portare potuimus? Nempe vt Rabi
Moſes ſcribit,tot erant in lege præcepta quot ſunt dies in anno, & quot ſunt oſſa in homine, ita quod
horum par extitit multitudo.Porro difficultas implendi præcepta conſurgit ex noſtra infectione,& ho-
ſtium impugnatione,ac obiectorum valida motione,aliisq; cauſis diuerſis. Conſequenter ſubditur vna Epiſtola.
cauſa,cur præcepta ſint leuia [QVONIAM omne quod natũ eſt ex deo,] id eſt,omnis fidelis ex deo per
charitatem & gratiam regeneratus [VINCIT mundum] id eſt auxilio charitatis & gratiæ imo & fidei
Chriſtianæ (vt ſtatim ſubiungitur) ſuperat tentationes & impugnationes hominum mundanorum,ty
C rannorum,& philoſophorum: qui Chriſtianos variis modis à fide auertere ſunt conati. Mundum etiã
vincit,qui diuitias,delitias,vanitates,prauitates,honores mundi non affectat: ſed omnia talia aſperna-
tur,cum apo.Paulo dicẽs,Mihi abſit gloriari niſi in cruce domini mei Ieſu Chriſti.Et, Omnia arbitror Galat.6.
vt ſtercora,vt Chriſtum lucrifaciam [ET hæc eſt victoria,quæ vincit mundum:fides noſtra] id eſt fides Philip.3.
catholica per dilectionem operans,eſt virtus per quam vincimus mundum: iuxta illud ad Heb. Sancti Galat.5.
per fidem vicerunt regna.Per fidem nanq; cognoſcimus imminentia nobis bella atq; pericula,dei quo- Hebr.1.
que præſidia nobis parata,& atrocitatem,fortitudinem,ac multitudinem hoſtium noſtræ ſalutis. Sicq;
fides nos dirigit in pugnando,in orando,ac reſiſtendo.Nam & ipſa eſt fundamentum virtutum & effi-
cacię tantæ,vt aſſerat veritas,Omnia poſsibilia ſunt credenti. Ideo princeps apoſt.locutus eſt,Diabolo Marc.9.
reſiſtite fortes in fide.Et ad Eph.habetur, Accipite armaturam dei,vt poſsitis reſiſtere in die malo, in-
duti loricam iuſtitię: in omnibus ſumentes ſcutum fidei,in quo poſsitis omnia tela nequiſsimi ignea ex-
tinguere,& galeam ſpem ſalutis,& gladium ſpiritus,quod eſt verbum dei,orantes omni tempore in ſpi
ritu [QVIS eſt autem qui vincit mũdum,niſi qui credit] fide formata [QVONIAM Ieſus eſt filius dei?]
id eſt,naturalis,vnicus,conſubſtantialisque filius patris æterni.Talis enim nec philoſophicis argumen
tis,nec tyrannicis infeſtationibus cedit ac vincitur,nec mundi blandimẽtis nec aduerſis deiicitur, quan
diu ſic credit.Ait hoc loco Albertus,Quemadmodum corporaliter pugnans, indiget quatuor armorũ
D generibus,ſcilicet,gladio ad percutiendum,ſcuto ad ſe defendendum,forti ſocietate ad præmuniendũ,
& veritate,id eſt,iuſta cauſa ad præliandum: ſic Chriſtianus contra mundum ac reliquos ſuę ſalutis ad- Iohan.19.
uerſarios pugnans,indiget primo pro enſe habere charitatis feruorem.Secundo,pro ſcuto fidei confor- Matth.3.
tationem.Tertio,pro ſocietate diuinum angelicumque auxilium.Quarto,pro veritate ſeu cauſa,Chri-
ſti veram confeſsionem. [HIC eſt qui venit per aquam & ſanguinem Ieſus Chriſtus] id eſt, ad noſtram
redemptionem proceſsit,& eam effecit per aquam baptiſmatis,& ſanguinem ſui corporis quem in cru-
ce fudit pro nobis. Chriſtus nanque ſacramentum baptiſmi inſtituit,& baptiſmum à præcurſore acci- Coloſ.1.
piens tactu ſuæ ſanctiſsimę carnis vim regeneratiuam præſtitit aquis: atque à merito ſuæ paſsionis om- Ephe.5.
nia ſacramenta ſortiuntur virtutes.Hinc loquitur Paulus, Chriſtus per ſanguinem crucis ſuæ pacifica- Apoc.1.
uit,ſiue quæ in cœlis ſunt,ſiue quę in terra. Et rurſus, Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſemetip- Iohan.19.
ſum pro ea,mundans illam lauacro aquæ in verbo vitæ.In Apocalypſi quoque habetur, Chriſtus dile-
xit nos,& lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Denique cum vnus militum lancea latus Chri-
ſti aperuiſſet,continuo inde exiuit ſanguis & aqua. Vnde de latere Chriſti ſacramenta eccleſię dicuntur
fluxiſſe,quia videlicet vim ſanctificandi inde ſuſcipiunt, & ita quo ad hoc venit in aqua & ſanguine. Matth.3.
[NON in aqua ſolum, ſed in aqua & ſanguine] hoc additur ad differentiam ſancti Iohannis Baptiſtæ, Luc.3.
qui venit in aqua ſolum: qui baptizauit corpora aquis, ſed ſanguinem ſuum pro mundi non fudit pec- Iohan.1.
catis,nec animas lauit à vitiis.Vel ideo addiutr hoc,quoniam Chriſtus non ſolum dignatus eſt propter
nos baptizari,vt ſuæ carnis attactu aquis vim regeneratiuam prędſtaret: ſed & ſanguinem ſuum pro no-

ſtra fudit ſalute. Porro ſecundum Bernard. in ſerm. iſtud eſt additum ad differentiam Moſi, qui venit in E
aqua tantùm, à qua nomen ei eſt impoſitum [ET ſpiritus eſt qui teſtificatur, quoniã Chriſtus eſt veritas]
Exod.2. hoc enim ſpiritusſ. teſtatus eſt ante Chriſti paſsionẽ & poſt eam. Ante paſsionem.ſ. cum baptizatus fuiſ
Luc.2, ſet à beatiſsimo Iohan. Baptiſta. Iuxta illud, Factum eſt Ieſu baptizato & orante, apertum eſt cœlum, &
deſcendit ſpiritus ſanctus corporali ſpecie, ſicut columba in ipſum, & vox de cœlo facta eſt, Tu es filius
meus dilectus. Porro Chriſtus ſecundum ꝙ deus, eſt vere ſubſtantialiter verus & veritas. Propter quod
ait, Ego ſum via, veritas, & vita. Et quia per modũ intellectualis emanationis procedit à patre, veritas
ei appropriatur, vt dictum eſt plenius paulo ante. Rurſus poſt paſsionem, in die Pẽtecoſtes, & deinceps
Iohan.14. ſpiritus ſanctus per apoſtolos teſtificabatur idipſum, & per tam ſupernaturalem apoſtolorum illumina-
tionem, inflammationem, roborationem, aliaque mirabilia quæ apparebant in eis & fiebant per eos,
Act.2. luce clarius demonſtrauit quod Chriſtus ſit veritas, cuius vniuerſa promiſſa tam veriſsime & ſupernatu
raliter implebantur. Hinc poſt cœnam dixit in ſermone apoſtolis illud, Cum venerit paracletus, quem
Iohan.15. ego mittam vobis à patre, ſpiritũ veritatis, qui à patre procedit, ille teſtimonium perhibebit de me. Nec
ſolum ſpiritus ſanctus id proteſtatur [QVONIAM tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, ver-
bum, & ſpiritus ſanctus] id eſt, tota ſupereſſentialis & ſuperdigniſsima Trinitas in cœlo empyreo ſpe-
cialiter habitans, præſtat coram omni cœleſti militia teſtimonium, quod Chriſtus ſit veritas: quia decla
rat Trinitas adorãda cunctis cœleſtibus ciuibus ſemetipſam, & qualiter verbum procedit à patre & ſpi- F
Pſalm.35. ritus ſanctus ab vtroque, iuxta illud in Pſalmo, In lumine tuo videbimus lumen. De quo teſtimonio lo-
Iohan.17. quitur Chriſtus patri, Clarifica me tu pater apud teipſum, claritate quam habui priuſquam mundus eſ-
Eodem. ſet. Et rurſus, Pater quos dediſti mihi, volo vt videãt claritatẽ meam, quam dediſti mihi [ET hi tres vnũ
ſunt] quoniam tres ſuperbenedictæ & ſuperuenerandæ perſonę ſunt, vna eſſentia, vnus deus, vnum vni
uerſorum principium, & vnus omnium vltimus finis: vnum ſummum bonum: vnum plenæ fœlicitatis
obiectum, quo ſolo fruendum eſt. Diuinitatis quippe natura nequaquam poteſt multiplicari, ſed eſt nu-
mero vna in tribus: & quicquid abſolute competit deo, toti Trinitati, ſingulisque perſonis commune
Iohan.10. eſt, & vnum in tribus. Propter quod loquitur Chriſtus, Ego & pater vnum ſumus. Superexcellentiſsi-
mæ quoque Trinitatis perſonalem diſtinctionem eſſentialemque vnitatem Chriſtus pandit dicens, Do
Matt.28. cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filii & ſpiritus ſancti [ET tres ſunt, qui teſtimo
nium dant in terra, ſpiritus, aqua, & ſanguis] id eſt, in militanti eccleſia, ſpiritus vtpote rationalis ani-
ma Chriſti, aqua quoque & ſanguis quæ de eius latere profluxerunt in cruce, conteſtantur quòd Chri-
Iohan.19. ſtus ſit verus ac veritas in eo, quod dixit ſe eſſe nõ ſolum dei vnicum filium, ſed etiam hominem verum,
Palpate, inquiens, & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere. Vel tres te-
ſtimoniũ dant in terra, quia in ſacramento baptiſmi eſt ſpiritus viuificans, aqua abluẽs, & ſanguis Chri- G
Luc.24. ſti virtualiter operans & emundans, per quę patet veritas Chriſti. De quo deus dixit Iohanni Baptiſtæ,
Super quem videris ſpiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in ſpiritu ſan-
cto [ET hi tres vnum ſunt] id eſt, vnum habent effectum, & in eiuſdem veritatis manifeſtatione conue
niunt. Deinde oſtenditur irrefragabilis certitudo fidei Chriſtianæ. [SI] pro quia [TESTIMONIVM
hominum accipimus,] hoc dupliciter poteſt intelligi. Primo, quòd in rebus & cauſis humanis teſtimo-
nium hominum efficax reputatur: quemadmodum ſcriptum eſt, In ore duorum vel trium teſtium ſtabit
Deut.17. omne verbum. Secundo, quòd teſtimonium ſanctorum hominum, vtpote prophetarum de Chriſto prę
Matth.18. nunciatum, iudicatur idoneum [TESTIMONIVM dei maius eſt] id eſt, teſtimoniũ dei patris de Chri
2.Cor.13. ſto prolatum præclarius eſt: ſicut & Deus pater omni homine conſiſtit ſublimior, cuius teſtimonio fal-
ſum ſubeſſe non poteſt [QVONIAM hoc eſt teſtimonium, quod maius eſt] omni teſtimonio humano
[QVIA teſtificatus eſt de filio ſuo] id eſt teſtimonium, quod pater perhibuit filio in baptiſmo & transfi-
guratione, dicens, Tu es filius meus dilectus in quo mihi bene complacuit, maius eſt teſtimonio homi-
num. De quo teſtimonio etiam dictum eſt à Petro, Accepit (inquit) à deo patre honorem & gloriam, vo
ce delapſa ad eum huiuſcemodi à magnifica gloria, Hic eſt filius meus dilectus [QVI credit in filium
dei, teſtimonium dei habet in ſe,] .i. teſtimonio dei patris aſſentit, & operatur in eo teſtimonium illud ſa
lubrem credulitatem, dummodo iuxta fidei exigentiam cõuerſetur. Credere autem in filium dei, eſt per H
fidem charitate formatam & actiones virtutum in Chriſtum dei vnigenitum tendere [QVI vero nõ cre
dit in filio, mendacem facit eum] id eſt, deum patrem, quãtum in ſe eſt, facit ſeu eſſe oſtendit, mendacem
Lucę.3. & teſtem fallacem [QVONIAM non credit in teſtimonio, quod teſtificatus eſt deus de filio ſuo] dicẽs,
Matt.17. Tu es filius meus dilectus, &c. Nec poſſunt ſe excuſare infideles dicendo, quòd pater nõ dixit hoc: quia
per infinita miracula ſoli omnipotenti deo poſsibilia, interim vberrime eſt oſtenſum, quòd euangelica
lex in qua hoc continetur, ſit vere à deo, & ipſum euangelium recitans hoc ſit omni veritate pleniſsi-
mum. Teſtatus eſt quoq; deus pater de filio ſuo per ſanctos prophetas, Dauid, Eſaiam, Hieremiam, Mi
cheam, Danielem, ac alios. Deinde per ſanctos apoſtolos & euangeliſtas, quorum doctrinam per copio
ſiſsima ac præclariſsima confirmauit miracula. Similiter per martyres glorioſos, quos in ſuis paſsioni-
bus & ante ac poſtea magnificis honorauit prodigiis. Deinde per alios innumerabiles ſanctos, confeſſo
res, doctores, prædicatores, prælatos: quorum doctrinam & ſanctitatem per ſigna admiranda ac abun-
dantiſsima declarauit & approbauit. Sed & per miracula ab ipſomet Chriſto peracta pater teſtimoniũ
Iohan.5. præbuit ei. Propter quod loquitur Chriſtus, Opera quæ dedit mihi pater quæ facio, teſtimonium perhi
Iohan.1. bent de me. Et denuo, Si non facio opera dei, nolite credere: ſi autem facio, & ſi mihi non creditis, ope-
ribus credite. Ad hæc magnum, glorioſum, & iucundum eſt, quod etiam iſtis diebus deus ſublimis & be
nedictus tot & tanta operatur miracula ad ſanctorum ſuorum promotionem, ad fidei roborationem, ad
conſolationem Eccleſiæ, ad confuſionem omnis plebis incredulæ, imo ad ſuipſius gloriam & honorẽ.

A [HOC eſt teſtimonium].i.intentio,fructus & finis teſtimonii præinducti: quia ad hoc deus pater iſtud
de filio ſuo teſtatus eſt,quatenus hoc credendo vitam obtineamus beatam.ideo ſubditur, [QVONIAM
vitam æternam dedit nobis deus] id eſt,vitã gloriæ præſtitit nobis modo in ſpe,in cauſa,præmio & ra-
diçe,in inchoatione, prælibatione,ac arra ſeu pignore. Aeternã enim beatitudinem nobis promiſit: vitã
quæ pignus eſt vitæ gloriæ,cõmunicauit:charitatem,quç nunquam excidit,infudit.actus meritorios cõ 1.Cor.13.
donauit,futuræ ſuauitatis conceſsit prçguſtum.Hinc etenim conteſtatur,Beati pauperes ſpiritu,quoniã Matth.5.
ipſorum eſt regnum cœlorum.Et Paulus,Dedit (inquit)nobis pignus ſpiritus.Itemq;, Gratia dei vita 2.Cor.1.
æterna. Et rurſus loquitur Chriſtus,Hæc eſt voluntas patris mei qui miſit me, vt omnis qui videt filiũ Rom.6.
& credit in eum,habeat vitam çternam. Vel ſic,Hoc eſt teſtimonium,quod ſcilicet nos apoſtoli perhibe Iohan.6.
mus de Chriſto,quoniam vitam æternã dedit nobis deus per Chriſtum,quia hanc Chriſtus ſua paſsio-
nẽ promeruit nobis [ET hæc vita] id eſt,æterna fœlicitas [IN filio eius eſt].i. per fidem & gratiam filii Iohan.14.
dei acquiritur,quẽadmodum ipſe faſſus eſt, Ego ſum via, veritas, & vita. Nemo venit ad patrem niſi per Act.4.
me. Vnde in Actibus princeps apoſtolorum fatetur, Non eſt nomen aliud ſub cœlo datum hominibus, Iohan.11.
in quo oporteat nos ſaluos fieri. Et rurſus aſſerit filius dei, Omnis qui credit in me,nõ morietur in æter
num. Vel hæc vita in filio eius eſt,quia in viſione diuinitatis filii dei vera beatitudo obiectiue conſiſtit, Iohan.17.
prout ipſe ait, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcãt te verum deum & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. Hinc
B ipſe vnigenitus cultori ſuo pro præmio pollicetur, Qui diligit me,manifeſtabo ei meipſum. Et pater in Iohan.14.
Pſalmo Longitudine(inquit)dierum replebo eum,& oſtendam illi ſalutare meum. Poteſt & ita exponi, Pſal.90.
Hæc vita in filio eius eſt,quia æterna beatitudo in filio dei eſt ſecundum plenitudinem infinitã,inquan-
tum eſt deus: atq; ſecundum naturam aſſumptã fuit in eo participatiue præ omnibus ſanctis ab exordio
incarnationis. Quia extunc anima Chriſti fuit in pleniſsima fruitione diuinitatis. Hinc idem ait, Sicut Iohan.5.
pater habet vitam in ſemetipſo,ſic dedit & filio vitam habere in ſemetipſo. [QVI habet filium dei].i.is
in quo filius dei per fidem & gratiam habitat,ita quod habet filium dei vnigenitum ſui cordis habitato
rem iuxta quod Paulus ait apoſt. Deus pater det vobis ſecundum diuitias gloriæ ſuæ habitare Chriſtum Eph.1.
per fidem in cordibus veſtris, [HABET vitam æternam] i.beatitudinẽ ſempiternam iam habet in ſpe,
prout dictũ eſt plenius. Vnde filius loquitur patri, ſicut dediſti ei poteſtatẽ omnis carnis,vt omne quod Iohan.17.
dediſti ei,det eis vitam. Vel habet vitam çternã,quoniam ipſemet filius eſt eſſentialiter,ſecundum quod
deus, vita æterna: ſicut profitetur, Ego ſum reſurrectio & vita [QVI non habet filium] modo prætacto Iohan.11.
[NON habet vitam] quia nec vitam gratiæ habet in præſenti,nec vitã gloriæ habebit in futuro:niſi con
uertatur ad Chriſtum,[HAEC ſcribo vobis, vt ſciatis] per fidẽ illuminatam certitudine adhærentiæ &
experientia prælibationis futurç iucunditatis [QVONIAM vitam æternam habetis, qui creditis in no-
C mine filii dei].i.in Chriſtum vnigenitum patris æterni,qui ait, Qui credit in me, etiam ſi mortuus fue- Iohan.11.
rit, viuet. Itaq; nomen filii dei ſumitur hic pro nomine nominato,puta pro ipſo dei vnico filio. Et de fi-
de formata intelligenda ſunt iſta. Ex hac autem fide oritur cõfidentia magna ad deum, ideo ſubiungitur
[ET hæc eſt fiducia quã habemus ad eum,quia quodcunq; petierimus] ab eo [SECVNDVM voluntatẽ
eius] id eſt,ſecundum beneplacitum dei, vtpote pie & ſalubriter ad ipſius honorem & noſtram ſalutem.
[AVDIT nos] ſi perſeueranter petamus,[ET ſcimus quoniam audit nos,quicquid petierimus] maxime
ſi pro nobiſipſis oremus,quia non ſemper exaudiuntur deuoti pro aliis. Hanc ſpem, imo certitudinem
atq; ſcientiam exauditionis diuinç Chriſtus in euangelio nobis copioſiſsime inculcauit. Ait nanq;, Om Marc.11.
nia quæcunq; orantes petitis,credite quia accipietis,& venient vobis. Alibi quoq;, Petite & dabitur vo Matth.7.
bis,quærite & inuenietis,pulſate & aperietur vobis. Omnis qui petit accipit,& qui quærit inuenit, & Luc.11.
pulſanti aperietur. Et denuo ait, Si vos cũ ſitis mali,noſtis bona data dare filiis veſtris, quanto magis pa
ter veſter cœleſtis dabit ſpiritum bonum petentibus ſe? Cum enim ad ſupernaturalem beatitudinẽ crea-
uerit nos,& præcepta cœleſtia dederit nobis: quam beatitudinem ſine donis gratiæ eius promereri adi-
piſciq; non poſſumus,& quæ prçcepta ſine eiſdem implere nequaquã valemus: nullum relinquitur du-
bium, quin paratiſsimus ſit, quãtum in ſe eſt, gratiarũ chariſmata nobis tam neceſſaria diſtribuere nobis. Malach.1.
Dabitq; ea ſi rite petamus. Præterea cũ à nobis pater appellari dignetur,haud dubium,quin paterna pie
tate ſubuenire & exaudire paratus ſit. Inſuper ipſe qui ad orandum nos exhortatur,ſe exauditurum pro-
D mittit: vtiq; libenter exaudiet,cum tam infinita ſit pietas,liberalitas,veritasq; ipſius. Poſtremo ipſe ſu-
perbegniſsimus deus,qui etiam non exoratus tanta beneficia nobis largitus eſt,qui tam charitatiue præ
uenit nos,qui ingratis ac perfidis tot bona largitur: fidelibus & deuotis ipſum inuocantibus vt oportet, Deut.4.
non deerit. Sed tantum regem ac dominum cum omni humilitate,ſubiectione,& reuerentia exorare ne
çeſſe eſt. Propter quod Moſes proteſtatur, Cum quæſieris dominum deum tuum,inuenies eum: ſi tamen
toto corde quæſieris eum, & tota tribulatione animç tuæ. Et ipſemet Chriſtus, Oportet(inquit)ſemper
orare, & non deficere. Potiſsime vero exaudiri cupientes aduertãt & impleant,quod loquitur dominus; Luc.8.
Cum ſtabitis ad orandum,dimittite ſi quid habetis aduerſus aliquem: quod ſi non dimiſeritis,nec pater Marc.11.
veſter dimittet vobis peccata veſtra. [SCIMVS quoniam habemus poſtulationes quas poſtulamus ab
eo] id eſt,certi ſumus,quod petitionum quas deo offerimus effectum ſeu exauditionem ſortiemur ab eo,
iuxta ſenſum prçtactum. Vel ſenſus eſt,quod orationes quas deo offerimus,non ex proprio ſenſu,ſed ex
diuina inſtructione accepimus. Quid enim & qualiter debeamus orare, Chriſtus in euangelio docuit,&
inter cçtera dixit, Sic ergo orabitis, Pater noſter qui es in cœlis,&c. Ideo loquitur Paulus, Quid ore-
mus ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe ſpiritus orat pro nobis,id eſt,exorantes nos facit. Cõſequenter ſan Matth.6.
ctus apoſtolus inter peccata diſtinguit,& qualiter circa diuerſos peccatores diuerſimode nos habere de Rom.8.
beamus,exponit [QVI ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem] &c. Locus iſte difficilis eſt,
qui primo ſic poteſt intelligi. Qui ſcit proximum ſuum venialiter peccare, quod non inducit mortem

animæ in præſenti,nec mortem æternæ miſeriæ in futuro [PETAT].i.pro illo oret,[ET dabitur ei vi- E
ta] id eſt, ad eius inſtantiam dabitur remiſsio talis culpæ [PECCANTI non ad mortem] .i.venialiter
Peccata venialia qbus mediis deleantur. peccanti.Quemadmodum enim venialia difficulter vitantur,ſic faciliter dimittuntur: vtpote oratione
dominica,confeſsione mutua,correptione & correctione fraterna,pœnitentia aſsidua,aſperſione aquæ
benedictæ,ingreſſu eccleſiæ,pectoris tunſione,charitatis feruore,remiſsione illatæ iniuriæ, exercitatio
ne operum miſericordiæ.Secundo exponitur ſic,Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mor
tem,& non continuare peccata vſq; ad mortem incluſiue:petat pro illo,& exaudietur.Nam talis vitam
gratiæ obtinet,& vitam gloriæ conſequitur: Quia non manet in vitiis vſq; in finem vitæ præſentis , in
qua eſt tẽpus,locus, ac ſtatis merendi ac demerẽdi Non poteſt de aliquo certitudinaliter ſciri abſq; reue
latione,an ante mortem vere pœniteat: alioquin ſciretur eſſe in charitate.Sed ideo ſanctus Iohãnes hęc
dicit,vt agnoſcamus,quod pro illo fruſtra oramus qui in vita præſenti non pœnitet: ſed abſq; contritio
ne decedit.Tertio exponitur ſic,Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem,id eſt,non fa
cere irremiſsibile peccatum: vt ſunt peccata in ſpiritum ſanctum,quæ irremiſsibilia aſſeruntur, quia dif
ficulter & vix dimittuntur, & finalis impœnitentia nunquam dimittitur: petat pro illo , & exaudietur:
non quod ſemper oratio fuſa pro taliter peccante exaudiatur,ſed quia ſpes exauditionis eſt,& quandoq;
exauditio fit pro illo [SED eſt peccatum vſq; ad mortem,nõ pro illo dico vt roget quis] ſi hoc de finali
impœnitentia,ſeu de quocunque mortali vſque ad mortem continuato, & per contritionem non dele- F
to,intelligatur,certum eſt quod pro defuncto in tali facinore nõ ſit orandum.Si autem de quolibet pec-
cato in ſpiritum ſanctum intelligitur,ſenſus eſt,quod valde difficulter quis exaudiatur pro ita peccante.
Matth.12. Ideo dicitur pro illo non eſſe rogandum, non vt nequaquam oretur , cum de nullo ſit penitus deſperan
Marc.3. dum: ſed ad inſinuandum quàm difficulter impetretur à deo venia talis peccati. Iuxta quẽ ſenſum Chri
Lucæ.12. ſtus in euangelio loquitur,Si quis blaſphemauerit in ſpiritum ſanctum, non habet remiſsionem in præ-
ſenti ſeculo neq; in futuro. Hinc ſubditur [OMNIS iniquitas peccatum eſt] id eſt , culpa mortalis , cum
ſit tranſgreſsio legis diuinæ [ET eſt peccatum ad mortem] quod tripliciter accipi poteſt , ſicut tactum
eſt.Quaſi dicat , Non omnem culpam mortalem voco peccatum ad mortem.Vel ſic,Omnis iniquitas,
id eſt,omnis non æquitas, ſeu quantumlibet modicus ab æquitate receſſus peccatum eſt ad minus venia
le: & eſt peccatum ad mortem,id eſt,mortale peccatũ ad infernalem trahens interitum [SCIMVS quia
omnis qui natus eſt ex deo, non peccat,ſed generatio dei conſeruat eum] hoc eſt quod ſupra tertio hu-
ius epiſt.cap. dictum eſt,Omnis qui natus eſt ex deo,non peccat: quoniam ſemen ipſius in eo manet,&
non poteſt peccare: quoniam ex deo natus eſt.quod ibidem ſatis reor expoſitum . Et quod ibi dicitur ſe-
men,hic generatio nominatur.Generatio enim dei,id eſt,ſpiritalis renouatio in baptiſmate ſeu pœnitẽ
tia facta,ſeu gratia ibi infuſa,conſeruat eum in bono & præſeruat à vitio,quantum ex ſe eſt : ipſe tamen G
ſe poteſt à deo propria libertate auertere, [ET malignus non tangit eum] inquantum ex deo natus eſt,
& gratia confortatus.Quia vt talem,non poteſt eum ad peccatum impellere:ſed vt defectibilem,fragi-
lem, ac liberi arbitrii exiſtentem,poteſt eum tentare,ſuperare ſeu tangere [SCIMVS quoniam ex deo ſu
mus] hoc ſupra expoſitum eſt. Apoſtoli quippe certitudinaliter ſe eſſe in charitate nouerunt, cæteri ve-
ro catholici ac deuoti probabiliter ſciunt hoc [ET mundus totus in maligno poſitus eſt] id eſt,munda-
ni carnaleſque homines diabolo ſunt ſubiecti,vitiis inuoluti,& malæ libidinis igne ſuccenſi:quia in ta-
Pſal.13. 52. libus abundant peccata:de quibus ait propheta, Omnes declinauerunt,ſimul inutiles facti ſunt . Vnde
Oſeæ.4. in Ozea habetur,Non eſt veritas,& non eſt miſericordia,& non eſt ſcientia dei in terra . Maledictum,
& homicidium,mendacium,& furtum,& adulterium inundauerunt.[ET ſcimus quoniam filius dei ve
Iohan.16. nit] id eſt,per incarnationis myſterium in inferiorem hunc mundũ ingreſſus eſt . Sicut ipſe ait, Exiui à
patre & veni in mundum [ET dedit nobis ſenſum] id eſt,ſapientiam ſalutarem & euangelicæ legis do-
ctrinam [VT cognoſcamus verum deum] per quem hoc loco intelligitur pater æternus . Nam ſubditur
[ET ſimus] per fidem & charitatem [IN vero filio eius,] id eſt,in vnigenito naturali & coæterno ipſi-
us filio Ieſu Chriſto,qui in vnitate perſonæ eſt deus & homo.Venit itaq; filius dei,vt cognoſcamus ve
rum deum per fidem viuam & illuminatam,& per ſapientiæ donũ in vita præſenti,deinde clare per ſpe
ciem in regno cœleſti.[HIC] verus filius dei,[EST verus deus,] veritate naturæ, ita quod vera diuini-
Iohan.14. tas eſt in eo non participatio quædam , ſicut in aliis qui in ſcripturis dii vocantur [ET vita æterna] eſt H
1.Cor.1. enim eſſentialiter viuens,& vita,veritas,ſapientia,ac diuina eſſentia. Porro patre filioq; expreſsis,intel
ligitur ſuperbenedictus & adorandus ſpiritus ſanctus,patris ac filii amor,oſculum & amplexus.O quan
ta fuit infœlicium hæreticorum inſania: qui contra hanc lucidiſsimã proteſtationem tanti apoſtoli,diui
nitatẽ Chriſti negare impiiſsime præſumpſerũt.Quanta etiã fuit vęſania Machometi,qui licet in Alco
rano teſtetur Chriſtũ fuiſſe ſummũ ſapientiſsimumque prophetam,non tamen admittit vt filius dei aut
deus dicatur,ſed purum fuiſſe hominem reprobus ille mẽtitur [FILIOLI cuſtodit vos à ſimulacris].i.
Col.3. idolis ac idololatris,atq; ab omni auaritia,quæ idolorum eſt ſeruitus,ab hæreticorum quoq; figmentis,
qui de deo patre & filio eius ac ſpiritu ſancto non id ſenſerunt ac docuerunt quod pater & filius & ſpi-
ritus ſanctus ſunt: ſed quod ipſi maledicti eos eſſe finxerunt.Simulacra quoque ſunt vana phantaſmata,
cogitationes inutiles,phanſtaticæ ac ſtolidæ apprehẽſiones,ſomniorumq; obſeruationes.A quibus om
nibus nos cuſtodire debemus,& ſyncere atq; catholice de deo vno ac trino ſentire, ſalubria cogitare,ſa
pientialibus meditationibus & conſiderationibus immorari,ac dominum maieſtatis immenſæ totis pręcordiis iugiter venerari [AMEN] id eſt,ſic eſt, & ita fiat. Ad laudem & gloriam creatoris omnipoten-
tis,qui eſt ſuper omnia deus ſublimis & benedictus.

A
D. Dionyſii Carthuſiani in ſecundam B. Iohannis epiſtolam enarratio.

SANCTVS Iohannes in præindu&a epiſto. inſtruxit fideles in generali, nunc inſtruit quaſdam perſonas in ſpeciali. Porro ſenſus huius compendioſæ epiſtolæ in præhabita ſententioſa epiſtola pro maxima parte eſt habitus: ideo immorari non congruit. [SENIOR Electæ dominæ] Vt recitat Beda, quidam dixerunt præſentem epiſtolam & ſequentem nõ eſſe Iohannis apoſtoli, ſed alterius presbyteri nomine Iohannis, vt infra plenius referetur. Sed nunc eccleſia communiter tenet, quod ſit Iohannis apoſtoli: quod etiam ex ſtylo, ac ſenſu, & ſimili ſermionis charactere ſatis videtur. ¶ Vocat autem beatus Iohannes ſe ſeniorem, quia iam erat prouectæ ętatis: & ratione ſui officii, quoniã nomen ſenioris epiſcopis quoq; propter grauitatem ſapien- *Cõtra eos q̃ duas has epiſtolas alteri⁹ dicũt Iohannis cuiuſdã presbyteri.*
B tiæ maturitatiſq; congruit. Vnde tunc rectores eccleſiarum propter diſcretionem & morum maturitatẽ ſenes appellabantnr. Propter quod vt ante iam patuit, princeps apoſtolorum in prima ſua canonica, paſtoribus loquens, Seniores (inquit) qui in vobis ſunt, obſecro. Itaq; ſenior iſte Iohannes apoſtolus omnium, qui in Aſia præerant Chriſtianis, præcipuus ſcribit [ELECTAE dominæ] Hæc nanq; veneranda & ſancta matrona, cui tam reuerenter ſcripſit tantus apoſtolus, vocabatur ſecundum expoſitores Electa. Quod nomen illi optime cõpetebat, quoniam vtiq; valde electa erat à deo: quam in præſenti epiſtola ſanctus Iohannes de multis cõmendat, ſicut patebit. [ET natis eius]. i. filiis eius non ſolum carnis propagatione, ſed & virtutum imitatione. Nam & proles eius atq; familia erant, & ita etiam ſpiritalem matrem ſe eis exhibuit, & quod parentes ſuis tenentur impendere filiis, vtpote educationem, inſtructionẽ, correptionem & caſtigationẽ exhibuit eis [QVOS ego diligo in veritate]. i. vero & ſpiritali amore. Sciebat ſiquidem tantus Apoſtolus ſe eſſe in charitate, imo & in charitate perfecta. [ET non ego ſolus, ſed & omnes qui cognouerunt veritatem]. i. vniuerſi fideles, qui Euangelicæ legis ac fidei veritatem, Chriſtum quoq; qui ſumma eſt veritas agnouerunt, diligunt iſtos. Fuit nanq; domina iſta nobilis ac famoſa cum ſobole ſua, & hoſpitabat ac ſuſtentabat credentes ac miniſtros eccleſię. Ideo omnes boni fideles, ad quos fama ęius peruenit, eam ac ſobolem eius amabant. Cur autem amabant eam & natos eius, ſubiungi- *1. Petr. 5.* *Iohan. 14.*
C tur [PROPTER veritatẽ, quæ permanet in vobis]. i. propter veram dei notitiam, atq; iuſtitiæ æquitatẽ & vitæ ſynceritatem. Fuit enim in iſtis veritas triplex, videlicet veritas vitæ, veritas doctrinæ, veritaſq; iuſtitiæ [ET vobiſcum erit in æternum] quia poſthanc vitam fuit in eis veritas iſta, & in æternum manebit in eis multo perfectius, quàm fuit in vita pręſenti. Nempe quod hic nouerunt per fidem, in cœlo contemplantur per ſpeciem. In cœlo quoq; eſt perfecta iuſtitia ac veritas vitę falſitate impermixta: quoniam ſancti ſecundum extremũ poſſe ſuum deo intenti ſunt, honorificẽtiamq; impendunt, nec quippiam culpæ eorum vitę miſcetur. [SIT vobiſcum gratia] gratificans, quæ eſt qualitas ſupernaturalis, eſſentiam rationalis creaturę immediate perficiens, & eam in eſſe deiformi ad promerendum idoneo ponens, vt magni deſcribunt doctores [MISERICORDIA]. i. pia aſſiſtẽtia dei in omnibus, & remiſsio culpæ ac conſeruatio gratiæ [ET pax] pectoris in præſenti, quæ pax eſt tranquillitas internæ ordinationis, & quies mentis in deo. Pax quoq; æternitatis in futuro, quę eſt pax plena ſemper in actu, & gaudium prorſus imperturbatum. Pax etiam temporis eſt optanda, vt cum omnibus habeatur concordia bona, & quietam ac tranquillam vitã agamus in omni pietate [A deo patre, & Ieſu Chriſto filio patris] Pater enim & filius ſunt vnũ effectiuum principiũ gratiæ, & omnis boni creati. Propter quod ait filius, Quæcunq; facit pater, hæc & filius ſimiliter facit. Et ita per verba hæc diuinitas filii inſinuatur: eò quod dona iſta dicuntur eſſe à filio ſicut à patre, & idẽ intelligendũ eſt de ſpiritu ſancto. Totius etenim ſuper præſtãtiſsimæ trinitatis eſt vna eſſentia, vna poteſtas, vna indiuiſaq; actio ad extra. Et tota trinitas eſt vnus deus, vnus crea- *Iohan. 5.*
D tor & rector ac dominus vniuerſorum. Sit itaque vobis pax à patre & filio [IN veritate & charitate]. i. per hoc quod eſtis & ſtatis in veritate doctrinæ ac fidei Chriſtianæ, atq; in charitate dei ac proximorũ, & vt proficiatis in iſtis. [GAVISVS ſum valde] gaudio ſpiritali in domino [QVONIAM inueni de filiis tuis] id eſt, aliquos filiorum tuorum [AMBVLANTES in veritate] Vel inueni de filiis. i. hoc de eis cognoui, quòd ſunt ambulantes in veritate, id eſt, in fide catholica, morum ſynceritate atq; iuſtitia conuerſantes ac proficientes. non in tenebris ignorantiæ ac peccatis, non ſimulatione ac calliditate viuẽtes. De hoc autem eſt bonis prælatis conſolatio valde præcipua, quod eorũ ſubditi virtuoſe fructuoſeq; viuunt, cum eos tamen ſpiritualiter ament [SICVT mandatum accepimus à patre]. i. deo trinitate omnium creatore. [ET nunc rogo te domina, non quaſi mandatum nouum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio] hoc inquam rogo, & hoc eſt mandatum quod ab initio noſtræ conuerſionis ad Chriſtum, ſeu euangelicæ prædicationis, à deo accepimus [VT diligamus alterutrum]. i. ſpiritaliter inuicem nos amemus [ET hæc eſt charitas] id eſt, in hoc conſiſtit ac innoteſcit, idque requirit [VT ambulemus ſecũdum mandata eius] id eſt, ſecundum dei præcepta viuamus, proficiamus, atque ad cœleſtem patriam properemus. [HOC eſt enim mandatum] dei, vt quemadmodum audiſtis ab initio veſtræ conuerſionis [IN eo ambuletis] id eſt, ſecundum dei beneplacitum in lege & fide Chriſti viuatis, perſeueretis, & gratioſe creſcatis: quod vobis nunc ſcribo, ac neceſſarium dico [QVONIAM multi ſeductores exierunt in mundum] id eſt, diuerſi hæreſiarchæ & falſi magiſtri proruperunt in medium [QVI non confitentur Ieſum

Chriſtum veniſſe in carne] id eſt, dei filium non credunt veraciter incarnatum, & in carne aſſumpta E
inter homines conuerſatum. Hoc enim dixerunt Marcionitæ hæretici, aſſerentes Chriſtum corpus habuiſſe phantaſticum: quorũ hæreſim ſequutus eſt & auxit impius Manicheus [HIC eſt ſeductor & Antichriſtus] id eſt, quicunq; hoc aſſerit, fallit ſeipſum & alios. Eſt quoq; Chriſto contrarius, & Antichriſti præcurſor ac typus. [VIDETE voſmetipſos]. i. conſiderate & cuſtodite vos [NE perdatis omnia quę operati eſtis] id eſt, ne cadendo à fide catholica iuſtaq; vita, priuemini merito & præmio omniũ actuum virtuoſorum, quos peregiſtis. Quia dum iuſtus mortaliter peccat mortificantur præcedentia meritoria opera eius: quæ tamen rurſus viuificantur, dum pœnitet & reſurgit. [SED vt mercedem plenam ac-
Matt.14. cipiatis]. i. idcirco vos cuſtodite, vt perſeuerando in bonis beatam in cœlo retributionem plenarie quietantem ac contentantem obtineatis. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. [SCIENTES ꝙ omnis qui credit] vel vt alii legunt, præcedit, id eſt, quicunq; mente à veritate auertitur. Vel qui præcedit, id eſt, primo recte inceſsit, & bene viuere cœpit [ET non permanet in doctrina Chriſti] iuxta illam credendo, ac conuerſando [DEVM non habet] per charitatem & gratiam, nec eſt eius ſeruus, ſed dæmonis. [QVI permanet in doctrina eius] id eſt, Euangelicis Chriſti documentis obedit [HIC & filium & patrem habet] id eſt, pater & filius, imo & ſpiritus ſanctus, ſunt inhabitator & dominus ac poſſeſ-
Iohan.14. ſor cordis illius. Quemadmodum loquitur Chriſtus, Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pater meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. [SI quis venit ad vos, & F
hanc doctrinam non affert] id eſt, hæreticam falſitatem catholicæ veritati contrariam docet [NOLITE eum recipere in domo] id eſt, eum non hoſpitetis, nec habitatione iungamini ei [NEC Aue ei dixeritis] id eſt, non communicetis ei in verbo ſalutationis, nec vllam cum eo ſocietatẽ aut familiaritatem habeatis. [QVI enim dixerit ei Aue] communicando ſecum in verbis [COMMVNICAT operibus eius malignis] id eſt, periculum incidit, & quaſi ſocium prauitatis illius ſe eſſe oſtendit. Iſtud de hæreticis excommunicatis, præſcitis præſertim accipitur: atq; in primitiua eccleſia ſeruabatur tam ſtricte, ne credentes nondum ſatis roborati & exercitati in Euangelica veritate, à talibus ſeducerentur. Vt etiã manifeſtarent quàm vitandi ſint aduerſarii veritatis fidei Chriſtianæ. Vnde & Paulus, Hæreticum (inquit) hominem,
Titum.3. poſt vnam & ſecundam correptionem deuita. Et rurſus, Si quis non obedierit ſermoni noſtro per epiſtolam hunc notate, & ne commiſceamini cum illo. [ECCE prædixi vobis] id eſt, de periculo iſto præ-
2.Theſ.3. monui vos [VT in die domini noſtri Ieſu Chriſti] id eſt, in die quo iudicabimini à Chriſto [NON cõfundamini] id eſt, ne interim peccando mereamini tunc ab eo confundi, reprobari, damnari. [PLVRA habens vobis ſcribere] id eſt, quanuis alia] multa ſalubria vobis ſcribere poſſem [NOLVI per cartham & atramentum] id eſt, literis ſcripto digeſtis nolui vobis iſta inſinuare. [SPERO enim me venturũ ad vos, & ore ad os loqui] id eſt, ſpero quod os meum loquetur coram ad os veſtrum. Pręſentia nanq; doctoris, G
& viua vox eius ſpecialem habent vigorem, & frequenter plus operantur in ſubditis [VT gaudium veſtrum ſit plenum] id eſt, ſpiritale gaudium veſtrum ex mea præſentia & alloqutione perficiatur, atque
Iohan.19. ad æternæ iucunditatis plenitudinem pertingatis [SALVTANT te filii ſororis tuæ Electæ] habuit iſta ſancta matrona ſororem, quę vt aſſerit gloſa etiam vocabatur Electa ſicut & iſta, & filii eius erant Chriſtiani, ac ſancti Iohannis diſcipuli, & forſitan apud eum quando hæc ſcripſit. Porro quod in aliquibus ſubiungitur, Gratia tecum, Amen, non eſt, vt dicitur, in libris correctis.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN TERTIAM B. IOHANNIS EPISTOLAM ENARRATIO.

SENIOR CAIO CHARISSIMO, QVEM ergo diligo in veritate.] Sicut refert Hieronymus libro de viris illuſtribus, qui-
Hierony. dam dixerunt iſtam ac præcedentem epiſtolam non eſſe ſancti Iohannis apoſtoli, ſed Iohannis presbyteri: quem Papias Hieropolitanus epiſcopus diſcipulus Iohannis apoſtoli in ſuis opuſculis ſubinde allegat, ſenioremque vocat: cuius etiam H
ſepulchrum in Epheſo monſtrabatur. Sed quemadmodum tactum eſt, Eccleſia rationabiliter tenet quòd hæ duæ epiſtolæ ſint Iohannis apoſtoli: qui cur Senior nuncupetur in præcedentis expoſitione epiſtolæ eſt expreſſum. ¶ Porro Caius
Rom.16. iſte, cui ſcribitur, creditur fuiſſe vir ille Corinthius, de quo ad Romanos loquitur Paulus, Salutat vos
1.Cor.1. Caius hoſpes meus. Et prima ad Corinthios, Neminẽ veſtrũ baptizaui, niſi Criſpum & Caium. Suſtentauit ſiquid & bene tractauit Euangelicæ legis prædicatores, virtuoſusq; fuit ideo fuit amabilis. [CHARISSIME de omnibus] id eſt, pro cunctis ad ſalutem pertinentibus [ORATIONEM facio] vt ſcilicet in omnibus actibus meritoriis creſcas: ideo ſubditur [PROSPERE te ingredi & valere] id eſt, vt fœliciter conuerſeris proficiendo ſemper in melius, & valeas mente ac corpore: quatenus opera miſericordiæ copioſius & expeditius proſequaris [SICVT proſpere agit anima tua] id eſt, fœliciter conuerſatur in virtutibus creſcẽs quotidie. Et ponitur hic pars pro toto [GAVISVS ſum valde] in domino gaudio ſpiritali [VENIENTIBVS fratribus]. i. Chriſtianis peregrinis & cæteris [ET teſtimonium perhibẽtibus veritati tuæ]. i. conuerſationi tuę veraciter virtuoſæ, quam nobis recitauerunt cum certitudine coniectutali, fiduciali, probabili [SICVT tu in veritate ambulas] triplici veritate ornatus, vtpote veritate vitæ, doctrinæ, iuſtitię. Nec eſt in te hypocritica confictio, aut vulpina calliditas: quod ſanctus Apoſtolus potuit, Deo reuelante, certitudinaliter ſcire [MAIOREM horum gratiam non habeo] id eſt, nihil

A mihi commodius vel acceptius reputo inter hæc foris occurrentia [QVAM vt audiam filios meos] ſpi-
ritales [IN veritate ambulare] id eſt, in vera & catholica fide, in virtutum ſynceritate, & iuſtitiæ æqua-
litate deo ſeruire. Prçlatus enim zelo ſalutis proximorum potiſsime ſibi commiſſorum debet eſſe omni-
no accenſus, & de eorum ſpiritali profectu ac conuerſione magis quàm de omnibus mundi bonis gaude
re. Propter quod Paulus ſuis ſcribes diſcipulis, Tūc, inquit, viuimus ſi vos ſtatis in domino. [CHARIS
SIME fideliter facis] id eſt, iuxta exigentiam fidei, quæ requirit vt opera ei correſpondentia fiant, con
uerſaris, quoniam ſine operibus virtuoſis mortua iudicatur. Sic ergo fideliter facis [QVICQVID ope- 1.Theſ.3.
raris in fratres]. i. omne opus miſericordiæ quod fidelibus proximis impendis [ET hoc in peregrinos] Iaco.2.
quibus miſericordię actus impartiri magis acceptum eſt creatori. De quo in Deuteronomio legitur, Do Deut.10.
minus facit iudicium pupillo, & viduæ: amatque peregrinum [QVI teſtimonium reddiderunt charitati
tuæ in conſpectu Eccleſiæ]. i. coram fidelium multitudine faſsi ſunt & dixerunt, quod circa eos charita-
tiue & pie te habuiſti [QVOS benefaciens deduces digne deo]. i. quibus de viatico ſeu neceſſariis proui-
dens, deduces ſeu diriges tam charitatiue ac reuerenter, vt Chriſti membra ac ſeruos ad alia loca duci ſeu
dirigi decet. Quod agens eris benefaciēs ſeu meritorie operans. Quia, vt Salomon ait, Benefacit animæ Prou.11.
ſuæ vir miſericors. Chriſtus quoque in euangelio, Quod vni, inquit, ex minimis meis feciſtis, mi- Matt.25.
B hi feciſtis. Vnde & Paulus ſcripſit, Zenam legiſperitum & Apollo ſolicite præmitte, vt nihil illis deſit
[PRO nomine eius profecti ſunt]. i. pro dei honore iter peregrinationis aſſumpſerunt, ſeu ad prædican-
dum egreſsi ſunt. Vel, vt quidam exponunt, pro fide Chriſti à ſuis conciuibus ſunt expulſi [NIHIL acci
pientes à gentibus]. i. ab infidelibus ſuſtentaculum vitæ nec acceperunt nec petierunt. Vel hoc ideo di-
citur quoniam infideles abſtulerunt iſtis quæ poſsiderunt, quatenus iſti paupertate coacti ad idololatriā
reuerterentur. [NOS ergo debemus ſuſcipere huiuſmodi]. i. tales bene tractare, [VT cooperatores ſimus
veritatis] id eſt, eis cooperemur ad exercenda opera fidei ac virtutum ſiue ad prædicandum euangelicæ
legis doctrinā. Hoc dicit ſanctus Apoſtolus in perſona habentiū facultatē faciendi talia opera miſericor
diæ. Et quāuis ipſe propria nō haberet, tamen vt ſummus Aſię præſul diſpēſauit bona Eccleſiæ pro pau
perum ſuſtentatione collata. [SCRIPSISSEM forſitan Eccleſiæ]. i. congregationi fidelium in tua ciui
tate moranti [SED is qui amat primatum gerere in eis Diotrephes non recipit nos]. i. noſtris verbis aut
ſcriptis non acquieſcit. Diotrephes iſte fuit inſolens & ſuperbus, hæreſiarcha quoque, vt aliqui dicunt,
& ambitioſus. Et fuit ibi prælatus, vel ad fratrum præſidentiam aſpirauit. [PROPTER hoc ſi venero]
ad vos [COMMONEAM] ſeu, vt aliqui legunt commonebo [EIVS opera quæ facit]. i. ea publice repre-
hendam, quoniam publice peccat, præſertim quia ſalutem impedit aliorum [VERBIS malignis garriēs
in nos] id eſt, impudenter detrahens nobis, & noſtris contradicens doctrinis. Quocirca loquitur Beda,
C Linguas detrahentium ſicut noſtro vitio excitare non debemus, ne pereant: ita ex ſua malitia excitatas
debemus æquanimiter tolerare, vt nobis meritum creſcat. Aliquando autem etiam compeſcere, ne dun-
de nobis mala diſſeminant, innocentium corda, qui bona de nobis audire poterant, corrumpant. Hinc
ſanctus Iohannes obtrectatoris ſui linguam redarguit, ne alij à ſuæ prædicationis audientia impediren
tur. Hęc Beda. Specialiter vero reſiſtendum eſt detractori quempiam de hæreticæ prauitatis aut infi
delitatis vitio mendaciter diffamanti [ET quaſi non ei iſta ſufficiant]. i. in tantorum criminū commiſsio
ne non contentatur. Sicque quod ait, quaſi, dicit hic veritatem, non ſimilitudinem tantum [NEC ipſe ſu
ſcipit fratres]. i. hoſpitalitatē nō exibet peregrinis, atque pauperibus, ac prędicatoribus [ET eos qui ſuſci
piunt illos, prohibet] à tam charitatiuis ac piis operibus [ET de Eccleſia eiicit] niſi ſibi obediant in præ-
ceptis tā vitioſis. Ex quo ſequi videtur quod fuit prælatus, & conſtat quod erat valde peruerſus. [CHA
riſsime noli imitari malum]. i. praua huius & conſimilium ſibi exempla [SED quod bonum eſt]. i. aliorū
opera virtuoſa. Iuxta illud, Declina à malo, & fac bonum. Ne cum peruerſo peruertaris. [QVI bene fa- Pſal.11.
cit ex deo eſt] quantum ad hoc quod bene & meritorie agit, quia per dei gratiam non propriis viribus ta Pſal.17.
liter operatur: quemadmodum per Oſeam dominus loquitur, Perditio tua ex te, in me tantummodo au- Oſeæ.13.
xilium tuum. Omnia autem ex deo ſunt, quantum ad id boni quod habent aut ſunt, quemadmodū Pau- Rom.11.
lus fatetur, Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Electi vero ex deo ſunt ſecundum prædeſtinatio
D nem æternam. Prout iſta ſuperius plenius ſunt expreſſa. [QVI male facit non videt deum] id eſt, deum
formata & charitatiua cognitione non noſcit, nec eius præſentiam efficaciter penſat, neque iuſtitiam e-
ius rite veretur, ſed propria culpa cęcatur, quod de mortali potiſsime peccato accipitur. [DEMETRIO
teſtimonium redditur ab omnibus] bonis hominibus eum agnoſcentibus, quod ſcilicet opera virtutum
exerceat, & hoſpitalitati intent⁹ ſit [ET ab ipſa veritate]. i à propria ſua iuſtitia, quæ materialiter teſtimo
nium perhibet ei, atque à veritate exiſtente in aliis formaliter, quos veritas mouet ad perhibendum te-
ſtimonium ei. Itemque à iudice ſummo, qui eſt veritas ipſa [ET nos Iohannes Apoſtolus [EI teſtimoni-
um perhibemus] qui deo reuelante certitudinaliter, aut aliunde probabiliter ſcimus, iuſtum eſſe hunc ip
ſum Demetrium [ET noſti, quoniam teſtimonium noſtrum verum eſt] quia à ſpiritu ſancto monemur.
Et quicquid in ſcriptis redigimus atque aſſerimus, canonicam habet authoritatem, & certam ac infal-
libilem veritatem, quia in his à ſpiritu ſancto infallibiliter regulamur. [MVLTA habui ſcribere tibi,
ſed nolui per atramētum, & calamum. Spero autem protinus te videre, & ore ad os loqui] hoc totum in
fine præcedentis epiſtolæ habitum eſt atque expoſitum. Siquidem ſecundum vnam conſiderationem ha
buit ſanctus Iohannes ſcribere Caio iſti: ſed ex alia conſideratione dimiſit hoc, quia ſperauit ſe in breui
ore tenus loquuturum cum illo. [PAX tibi] id eſt, tranquillitas mentis in deo iugiter tibi inſit, etiam in 2.Iohan.
aduerſis: & tandem in cœlis, vbi nulla erit aduerſitas. [SALVTANT te amici] tui & mei, qui mecum
conſiſtunt [SALVTA amicos nominatim] tuos & meos qui tecum ſunt. ¶ Poſtremo quoniam in dua
bus iſtis cōpendioſis epiſtolis frequenter nominata, & variis modis accepta eſt veritas, pro earundē cla

riori intelligentia obtinenda ſciendũ,quod in ſcripturis theologicis ac philoſophicis dictis verum & ve E
ritas multipliciter accipiuntur,ac diſtinguũntur.Primo,itaque diuiditur veritas in veritatem increatam
& veritatem creatam.Veritas increata,eſt ipſemet deus,ſeu diuina eſſentia, quæ dicitur vera & veritas.
Dicitur etenim vera quoniam ſumme incommutabilis,vniformis,perfecta,diuino intellectui ſe clariſsi
me repræſentãs: pura & omni alieno,omni vano & falſo penitus impermixta,omniſq́; creatæ varitatis
origo fontana,exemplaris,æterna,infallibilis regula,inuariabiliſque menſura.Et quoniam ſimpliciſsi-
ma eſt,idcirco eſt veritas ſua,vtpote,proprietas diuini & oĩno neceſſarii eſſe.Et quanuis veritas filio ap
proprietur, propter cauſam præhabitam: tamen abſolute loquendo cuilibet diuinæ perſonæ veriſsime
competit,totaq́ue trinitas adoranda,eſt veritas vna,quemadmodum & vna eſſentia:præſertim cum ens
& verum conuertãtur:atque(vt ait philoſophus)vnumquodque ſicut ſe habet ad eſſe, ita ad veritatem.
¶Porro veritas creata eſt multiplex.Eſt enim in primis veritas rei,& veritas propoſitionis. Veritas rei
eſt veritas naturæ ſeu entis,non ſuperaddens reale aliquid enti ſiue eſſentiæ rei, ſed proprietatem quan-
dam,ita quòd res creata dicitur vera duplici ratione.Primo enim,propter conformitatem ſuam ad ratio
nem ſuam cauſalem ac idealem,quam habet in mente diuina: ſicq́ue dicitur vera,quia ſortita eſt eſſe pro
ut deus per rationem idealem ei dare inſtituit, ſeu inquantum imitatur ſuum eſſe exemplare, quod ha-
bet in animo creatoris.Secundo,inquantum apta eſt facere veram ſui apprehenſionem in anima intelli
gentis,ſeu manifeſtare ſe ſecundum quòd eſt. Veritas autem propoſitionis, eſt veritas complexa, quæ F
eſt in intellectu formaliter ac ſubiectiue,& dicitur adęquatio intellectus ad rem intellectam.Vnde ſecun
dum philoſophum bonum & malum ſunt in re, verum & falſum in intellectu.Communiter quoque fer
tur,quod res dicitur vera per comparationem ad intellectum,& bona in ordine ad voluntatem.In pro-
poſitione autem eſt tanquam in ſigno.¶Iterum veritas creata ponitur triplex,videlicet veritas vitę,ve
ritas doctrinæ,& veritas iuſtitiæ.Veritas vitæ eſt ipſa rationalis creaturæ conuerſatio vitalis ve actio,ſe-
cundum diuinæ legis rectitudinem regulata,dum agit quæ deo ſunt placita & eius iuſsionibus conſona.
Iohan.3. De qua loquitur Chriſtus,omnis qui facit veritatem,venit ad lucem,vt manifeſtẽtur opera eius,quia in
1.Tim.6. deo ſunt facta. Et Paulus ad Timotheum, Diuitibus præcipe non ſublime ſapere, vt apprehendant ve-
ram vitam. Inſuper veritas doctrinæ eſt conformitas ſeu conſonantia inſtructionis mentis creatæ cum
ſapientia mentis æternæ.Imo hæc veritas eſt ipſa doctrina rei, de qua agit, concordans. De qua aſſerit
Iohan.17. Chriſtus,loquens ad patrem,Sermo tuus veritas eſt.Et Paulus ad Gal.Licet angelus de cœlo euangeli-
Gal.1. zet præter id quod euangelizauimus vobis,anathema ſit.At vero veritas iuſtitiæ dupliciter dicitur.Pri-
mo ſecundum quod ipſa iuſtitia eſt quædam rectitudo, ac veritas increatæ iuſtitiæ ſynceritatem & con-
tinentiam imitans. Secundo, prout aliquis ex iuſtitia veritatem fatetur,ſicut in foro iudiciali. De qua
veritate fertur in pſalmo viceſimoſecundo,Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. ¶Denique G
de hac triplici veritate dixerunt aduerſarij veritatis ad veritatem æternam, Magiſter, ſcimus quia verax
es(in quo tangitur veritas vitæ)& viam dei in veritate doces(in quo tangitur veritas doctrinæ) & non
eſt tibi cura de aliquo (in quo tangitur veritas iuſtitiæ.) Interdum quoque ſumitur veritas pro virtute
morali,per quam homo in verbis & factis correſpondenter ſe habet,quod ad veritatem pertinet vitæ,&
item aliquo modo ad veritatem iuſtitiæ.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN EPIST. BEATI IVDAE APOSTOLI ENARRATIO.

¶CAP. I. [IVDAS IESV CHRISTI SERVVS.]

Matt.10. IVDAS Ieſu Chriſti ſeruus, Frater autem Iacobi.]Iſte eſt Iudas,quem euangeli-
Marc.13. ſtæ Matthæus & Marcus vocant Thadeum: qui actuum primo Iudas Iacobi ap-
pellatur:qui etiam,vt libro de viris illuſtribus refert Hieronymus, vocatus eſt Cor
culus,id eſt, proprii cordis cuſtos,quia mentis ſuæ diligentiſsimus cuſtos fuit:iux- H
Prou.4. ta illud Prouerbiorum,Omni cuſtodia cuſtodi cor tuum. Et quanuis fuerit etiam
frater Simonis Zelotis apoſtoli,tamen fratrem Iacobi ſe appellat,quoniam Iaco-
bus inter eos extitit principalis, & magis famoſus, ac primus Hieroſolymitarum
antiſtes.Ad diſtinctionem quoque Iudę traditoris, vocat ſe Iacobi fratrem.Cuius
humilitas innoteſcit,quod quanuis fuerit Chriſti conſanguineus tam propinquus atque apoſtolus, ta-
men ſeruum ſe vocat Chriſti,non apoſtolum.Fuitque ſeruus Chriſti ſeruitute filialis timoris ac charita
tis,non ſeruilis formidinis.Hic itaque ſanctus Iudas,de quo in Iohanne ſcriptum eſt, Dixit ei (ſcilicet
Iohan.16. Chriſto)Iudas,non ille Schariotes,Domine,quid factum eſt,quia manifeſtaturus es nobis teipſum, &
non mundo?Hinc inquã beatus Iudas ſcribit[HIS qui ſunt in deo patrẽ dilectis] i.fidelibus,qui per fidẽ
& charitatem,ſunt in patre æterno,& ſpiritaliter diligũtur à cæteris Chriſtianis in eo [ET in Ieſu Chri
ſto,conſeruatis & vocatis].i.qui à Chriſto ſunt conſeruati in gratia,& vocati ad fidem ac gratiarum cha
riſmata,gaudiaque cœleſtia.[MISERICORDIA vobis & pax & charitas adimpleatur].i.gratioſa aſ-
ſiſtentia dei,pax ſpiritalis,charitaſque infuſa,perſeuerent & creſcant in vobis in vita præſenti,perfician
turq́ue in vobis in patria,quanuis gratioſa aſsiſtentia dei non ita habeat locum in beatis,ſicut in viatori
bus.Nihilominus beati ſeu comprehenſores indigent indeſinenter conſeruari à deo in eſſe, & in bono
eis collato,quanuis ſint confirmati in bono.[CHARISSIMI omnem ſollicitudinem]id eſt, magnam
& perfectam curam ſeu diligentiam [FACIENS ſcribendi vobis de communi veſtra ſalute] docendo

A qualiter impedimenta ſalutis debeatis vitare,& veram beatitudinẽ promereri ac obtinere,[NECESSE
habui ſcribere vobis].i.ex parte mei fuit neceſſarium mihi ſcribere vobis, quatenus debitum officii mei
apoſtolatus circa vos adimplerem:quia ex iniunɫo officio habeo vos docere. Fuit item neceſſarium ex
parte veſtri,ne ab hæreticis & peruerſis fallamini,vt infra dicetur[DEPRECANS ſupercertari]hoc eſt
rogans vt ſtrenue certetis ſeu prœliemini[SEMEL traditç ſanɫis fidei].i.pro defenſione ac virtuoſa per
ornatione fidei catholicæ,quç ſemel tradita eſt à ſanɫis.i.à deo infuſa eleɫis virtuoſis fidelibus. Vel vo
bis tradita eſt à ſanɫis apoſtolis ſemel,vtpote in veſtra conuerſione ad Chriſtum.Vult ergo apoſtolus,
vt contra inuiſibiles atque viſibiles hoſtes pugnent Chriſtiani pro fidei defenſione. Pugnent inquã ten
tationibus reſiſtendo,orando,lachrymando,ſanɫis operibus inſiſtendo,martyrium ſuſtinendo. Porro
brachio ſeculari in certis caſibus licitum eſt,imò incumbit,materiali gladio pro fide pugnare, & perfi-
dos expugnare.Hinc ſcriptum eſt in Eccl.Pro iuſtitia agonizare,pro anima tua,& vſque ad mortem cer Eccl.4.
ta pro iuſtitia,& deus expugnabit pro te.Et Paulus Timotheum exhortans,Certa,inquit,bonum certa 1.Tim.6.
men fidei.Iterumque de ſeipſo:bonum,ait,certamen certaui. Conſequenter tangit cur eis hæc ſcripſit, 1.Tim.4.
videlicet propter deceptores & hæreſiarchas,ne eorum peruerſis dogmatibus deciperentur. [SVBIN-
TROIERVNT enim].i.aſtute & ſub ſpecie religioſitatis introierunt inter conuerſos, eis ſe callide ad-
miſcendo[QVI olim præſcripti ſunt] i.denunciati,& in ſcripturis præfigurati,vel ab æterno præuiſi,at
B que præſciti à deo,[IMPII] contra verum dei cultum peccantes atque docentes.Præſcripti, inquam
[IN hoc iudicium].i.ad condemnationem iſtam,quam reprobis docet ſcriptura infligendam. Prædixit
enim præfigurauit ſcriptura eos eſſe venturos,& ad damnationem perpetuam ruituros.Loquitur itaque
nunc de iudicio reprobationis & condemnationis, de quo ait Saluator, Qui verbum meum audit, &
credit ei qui miſit me,habet vitam æternam,& in iudicium non venit.Et denuo, Procedent qui bona fe
cerunt,in reſurreɫionem vitæ:qui vero mala egerunt,in reſurreɫionem iudicii. Hi itaque ſubintroie-
runt[DEI noſtri gratiam transferentes in luxuriam].i.Chriſti pietate abutentes,& eius occaſione ad vi
tia carnalia corruentes.Ex quo enim lex Chriſti eſt lex pietatis,ſicut lex Moſi lex rigoris, quia Chriſtus Leuit.24.
non præcepit transgreſſores ſuæ legis ſtatim in hac vita ita puniri,lapidari,incẽdi, aut iugulari ſicut lex
Moſi,ideo iſti tanto intimoratius atque liberius peccauerũt,carnaliterq; vixerunt,quanto minus metue
bant ſe per hoc in hac vita taliter puniendos.Tales ſunt omnes qui non intuitu & amore dei, ſeu timo-
re diuini iudicii,retrahuntur à vitiis.Vel ſic,Dei noſtri gratiam transferentes in luxuriam.i.fidei Chri-
ſtianæ ac legi Euangelicæ admiſcentes carnalia obleɫamenta.Nam vt plures allicerent ſibi diſcipulos,
carnalia opera,crapuloſa,ac lubrica eis tanquam licita conceſſerunt,& frequenter talia exercuerunt. De
talibus ad Timotheum loquitur Paulus,Erunt homines amantes ſeipſos, voluptatum amatores magis 2.Tim.3.
C q̃ dei,habentes quidem ſpeciem pietatis,virtutem autem eius abnegantes,& hos deuita. Alibi quoque, Ephe.5.
Quæ in occulto,inquit,fiunt ab eis,turpe eſt dicere[ET ſolum dominatorem & dominum noſtrum Ie
ſum Chriſtum negantes].i.de Chriſto impie ſentiẽtes, vel veram eius diuinitatem,aut veram humanita
tem negantes,aut ipſum per reprobam fidem abnuẽtes,iuxta illud ad Titum, Confitentur ſe noſſe deũ Titum.1.
faɫis autem negant,cum ſint abominati & reprobi.Dicitur autem Chriſtus ſolus dominator & dominꝰ
inquantum deus,non quòd pater & conſimiliter ſpiritus ſanɫus,non ſint dominator & dominus, ſed
quoniam pater & filius & ſpiritus ſanɫus,ſunt vnus dominator & dominus, ſicut ſunt vnus creator &
vnus deus,propter vnitatem & identitatem naturæ in tribus perſonis.Vnde in tali propoſitiõe iſta vox
ſolus,excludit aliud ſeu diuerſum,non alterum ſeu alium.Pater autem & ſpiritus ſanɫus non ſint diuer
ſum,aut aliud à filio,quamuis vnuſquiſque eorum ſit à filio alter ſeu alius, alia ſcilicet perſona. Præterea
qualiter diɫio excluſiua poſsit addi in diuinis ex parte ſubieɫi, & quomodo ex parte prædicati,& quali
ter trino eſſentiali cum prædicamento perſonali,qualiter etiã econuerſo,primo Sententiarũ diſtinɫiõe
viceſimaprima diſcutitur. Per verba vero hæc præinduɫa ſanɫus Apoſtolus Iudas Chriſti diuinita-
tem clare fatetur,quod item facit per verba textus ſequentia.Hic Chriſtus eſt dominator,de quo cantat
eccleſia,Ecce aduenit dominator dominus,& regnum in manu eius,& poteſtas & imperium. De quo
Daniel ait,Aſpiciebam in viſione noɫis,& ecce in nubibus cœli quaſi filius hominis veniebat,& vſque
ad antiquum dierum peruenit,& dedit ei poteſtatem,& honorem,& regnum,& omnes populi, tribus
D & linguæ ſeruient ei.Poteſtas eius,poteſtas æterna,quæ non auferetur,& regnum eius,quod non corrũ
petur.In quibus verbis perſonalis diſtinɫio patris & filij, & duplex Chriſti natura,diuina,ſcilicet & hu
mana,vnitaſque perſonæ euidenter tanguntur. De quo etiam in Pſalmiſta, Dominabitur à mari vſque Pſalm.71.
ad mare,& à flumine vſque ad terminos orbis terrarum.Et, Adorabunt eum omnes reges, omnes gen-
tes ſeruient ei.Sit nomen eius benediɫum in ſecula,ante ſolem permanet nomen eius.In quibus vtique
verbis idem oſtenditur.[COMMONERE autem vos volo,ſcientes ſemel omnia]id eſt, ad eorum quæ
ſcitis memoriam reuocare,& ad eorum fruɫuoſam attentionem incitare vos volo, ſcientes ſemel om-
nia,id eſt,qui ex primordiali veſtra informatione ſcitis omnia quæ ſunt fidei,& quç neceſſaria ſunt ſalu
ti.Idcirco non indigetis de hoc nouiter informari,ſed plenius inſtrui,exhortari,atq; ad aɫualem recor- Rom.15.
dationem eorum quæ habitualiter ſcitis reduci,ſicut & Paulus ait,Tanquam in memoriam vos reducẽs
[QVONIAM Ieſus populum ſuum de terra AEgypti ſaluans]id eſt,filios Iſrael per Moſen de terra &
ſeruitute AEgyptiaca liberans,quod verificatur de Ieſu ſecundum ſuam diuinam naturam ac omnipo-
tentiam,& prout ſupponit increatam hypoſtaſim,ſeu perſonam, ſecundum quam Ieſus eſt deus æternꝰ
vbique præſens,& omnia implens. Qui ait, Antequam Abraham fieret,ego ſum. Qui etiam Nicode- Iohan.8.
mum corporaliter ac præſentialiter alloquens dixit,Nemo aſcendit in cœlum,niſi qui deſcendit de cœ-
lo,filius hominis,qui eſt in cœlo.Quamuis ergo tempore Moſi Ieſus nondum fuerat homo,tamen per-
ſona Ieſu tunc & æternaliter fuit.Idcirco ad cõmendandam vnitatem perſonç vtriuſque naturç in Chri Num.16.

ſto iſta dicuntur[SECVNDO eos qui non crediderũt,perdidit].i.altera vice poſt illam eductionem in- B
credulos & rebelles filios Iſrael in deſerto proſtrauit, & variis plagis peremit, vt patet in libros Exodi
Naum.1. & Numero.Eos quoque qui in ſua percuſsione non pœnituerunt,in æternum damnauit.Nec obſtat il-
lud Naum,Non cõſurget duplex tribulatio.Vbi ſeptuaginta trãſtulerũt,Nõ vindicabit dominus bis in
id ipſum.Hoc enim intelligitur quando vna tribulatio eſt pœna peccati ſufficiens,& quando tribulatus
ſuam cognoſcit culpam,ac pœnitet,prout hoc in Decreto plene exponitur. Porro de expoſitione verbi
huius Iudæ apoſtoli dictũ eſt plenius ſuper illud Petri,Nouit dominus pios de tentatione eripere. Quẽ
Exod.14. admodũ ergo Chriſtus filios Iſrael,quos primo de AEgypto redemit,& per mare rubrum deduxit , cũ
clamaſſent ad eum,poſtea incredulos,rebelles perdidit,ita & nunc eos quos regenerauit baptiſmate , ſi
non permanſerint in fidei ſynceritate & Euangelicæ legis obſeruatione,debite puniet. Et hoc conſequẽ
ter probatur exemplo deiectionis angelorum peccantium.[ANGELOS vero, qui non ſeruauerũt ſuum
principatum].i.in choro ſeu ordine ſuo,quo conditi erant,& conſtituti,non manſerunt ſtantes[SED de
reliquerunt ſuum domicilium].i. manſionem cœleſtem ſeu cœli empyrii locum [IN iudicium magni
dei vinculis æternis ſub caligine reſeruauit]ordo verborum eſt, Ieſus angelos illos reſeruauit ſub caligi
ne,id eſt, in aere caliginoſo in iudicium magni dei.i.vſque ad diem generalis iudicii, in quo deus trini-
tas iudicabit per principalem authoritatem.Chriſtus vero ſecundum naturam aſſumptam faciet iudicii
exequutionem per miniſterialem poteſtatem, quia per ipſum deus altiſsimus iudicabit , ſecundum illud F
Actu.17. Actuum,Deus iudicaturus eſt orbem in æquitate,in viro quẽ ſtatuit.Porro quod ait,vinculis æternis re
ferri poteſt ad verbum reſeruauit in habitudine ablatiui caſus,vt ſit ſenſus,quod reſeruauit eos perpetua
Prou.5. obligatione reatus vinctos & cõpeditos.Iuxta illud Prouerbiorum,Iniquitates ſuæ capient impium, &
funibus peccatorũ ſuorum conſtrĩgetur.Poteſt quoque referri ad verbum reſeruauit in habitudine caſus
datiui,eritque ſenſus,quod reſeruauit eos perpetuæ recluſioni compedibuſque inferni.De quibus Chri
Matt.22. ſtus in Euãgelio,Ligatis,inquit,manibus & pedibus,mittite eum in tenebras exteriores. Vnde in Eſaia
Eſa.24. habetur,In illa die viſitabit dominus ſuper militiã cœli,& congregabuntur in cõgregatione vnius faſcis
2.Pet.2. in lacum,& claudentur ibi in carcere.De hac re plenius dictũ eſt ſuper illud Petri,Si deus angelis peccã
Geneſ.19. tibus non pepercit.Vbi hęc eadẽ continetur ſententia.Deinde ponitur tertium exemplum ad idem pro
bandum.[SICVT Sodoma & Gomorra & finitimæ] i.eis propinquæ[CIVITATES]videlicet Ada-
Rom.1. ma,Seboim,Phegor[SIMILI modo fornicatæ].i.eaſdẽ luxurias cum Sodomitis exercentes[ET abeun
tes poſt carnem alteram].i.vitium contra naturam ſequentes,quo agebant cum carne altera quàm natu
ra requirit,& author naturæ inſtituit:maſculis in maſculos,& fœminis in fœminas turpitudinem ope-
rantibus[FACTI ſunt exemplum ignis æterni,pœnam ſuſtinentes].i.prædicti Sodomitæ, &c.ſuſtinen
tes pœnam ignis & ſulphuris in Geneſi deſcriptam,facti ſunt exemplum ignis æterni , id eſt , figura ſeu G
2.Petr.2. typus facti ſunt perpetuę damnationis ac infernalis incendii,quę per illorum punitionem ſunt pręſigna
ta.Et iſtud in ſecunda Petri habetur,pleniuſque eſt elucidatum. [SIMILITER & hi carnem quidem
maculant].i. præfati hæretici & ſeductores laſciui corpora ſua diuerſis luxuriæ fœditatibus inquinant,
per quod Sodomitis aſsimilantur[DOMINATIONEM ſpernunt].i.ſanctis apoſtolis,ſummis Eccle-
ſiæ prælatis,obedire & conſentire contemnunt.Propter quod conformantur apoſtatis angelis, deo ſub
eſſe negligentibus , quales ſunt ſubditi impii,ac rebelles , ſuis ſuperioribus recalcitrantes[MAIESTA-
TEM autem baſphemant].i. Chriſti deitatem ac omnipotentiam negant , ſeu aliis modis enormiter in
honorant.Quod quàm graue ſit ſcelus,conſequenter probatur.[CVM Michael archangelus cum diabo
lo diſputans altercaretur de Moſi corpore,non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ:ſed dixit, Impe-
ret tibi dominus·]Circa hoc loquitur Beda,De quibus ſcripturis Iudas hoc teſtimoniũ aſſumpſerit, nõ
facile patet: & rurſus quando de Moſi corpore contentionem cum diabolo Michael habuerit,incertum
Actũ.20. eſt.Sed quicquid ſit de hoc , ad credendum ſic contigiſſe ſufficit ſancti apoſtoli huius authoritas , qui ex
ſpiritu ancto hęc ſcripſit.Nec oportuit eum iſtud de ſcripturis aſſumere,quia non omnia ſcripta ſunt.Si
cut & Paulus in Actib9 ait,Oportet meminiſſe verbi domini Ieſu.Beatius eſt dare quàm accipere, quod
à nullo euangeliſtarum ſcriptum eſt.Probabiliter ergo tenendum eſt,quod altercatio iſta inter archan-
Num.21. gelum Michaelem & diabolum contigit Moſe ſepulto,cuius ſepulchrũ voluit deus eſſe & manere igno
4.Reg.18. tum,ne filii Iſrael ad idololatriam proni illud effoderent , & diuinis honorarent honoribus ſeu adora- H
rent. Quod eos facturos fuiſſe inde poteſt oſtendi , quod ſerpenti æneo à Moſe facto adolebant incen-
ſum vſque ad tempus Ezechiæ regis,qui ſerpentem illum confregit,vt quarto Regum habetur. Eſt igi-
tur ſenſus,Cum Michael archangelus cum diabolo diſputans,id eſt, contra diabolũ rationaliter loquẽs
altercaretur.i.diſſentiret à diabolo de Moſi corpore,quoniam tanquam princeps ſynagogæ voluit cor-
pus illud manere abſconditum,ne plebs ſibi commiſſa peccaret,diabolus vero non voluit illud manife-
ſtare Iudęis,quatenus ſuperſtitioſe ipſum venerarentur ſeu adorarent,nõ eſt auſus,id eſt,non voluit, iu
dicium inferre blaſphemię,id eſt, indecentem aut derogatoriam diuino honori increpationem diabolo
facere,& hoc propter naturam diaboli bonam , in qua dei ſimilitudo reſplendet , propter quod ſecun-
dum ſe contemnenda non fuit:ſed dixit diabolo,Imperet tibi dominus , id eſt, modeſto verbo coercuit
Dæmonem dicens,Iubeat tibi dominus,vt nec poſsis nec audeas corpus Moſi manifeſtare.Sic & ange-
Zachariæ lus apud Zachariam legitur dixiſſe diabolo aduerſanti Ieſu ſacerdoti filio Ioſedech, Increpet dominus
in te ſathan, & increpet dominus in te.Ex quibus patet,quod Chriſto inferre blaſphemiam ſit incompa
rabiliter grauius,inquantũ ipſe eſt deus.¶Dicitur autem Michael archangelus non quia de choro ſit ar
changelorũ qui chorus in infima hierarchia angelica eſt medius,quũ ſit de ordine principatuum , vnde
Dan.12. in Daniele vocatur princeps magnus, & nunc præeſt militanti Eccleſiæ , ſicut tunc ſynagogæ , ſed ar-
changelus appellatur,quantum ad nominis interpretationem communem,quaſi princeps angelicus ſeu

A inter angelos plurimos principalis. Nam ſicut angeli vno modo dicuntur omnes angelici ſpiritus, alio
modo ſoli ſpiritus de infimo choro: ita archangeli vno modo dicuntur omnes angeli ordinum ſupe-
riorum, alio modo ſoli ſpiritus de medio ordine infimę angelicę hierarchię. [HI autem quęcunque igno
rant, blaſphemant] .i. præfati ſeductores hæretici incomprehenſibilia fidei, quę intelligere nequeunt, ne
gant & inhonorāt, vt quod deus eſt vnus & trinus, quod Chriſtus eſt deus & homo. [QVAECVNQVE
autem naturaliter, tanquam bruta animalia norunt] .i. quę ſenſitiua cognitione brutis conueniente agno
ſcunt, & ſibi quaſi delectabilia apprehendunt [IN his corrumpuntur] id eſt, talibus male vtuntur, & in
eis damnabiliter delectantur, eisque inordinate, & magis quàm ſummo bono adhærent, quod totum eſt Pſal. 52.
ſpiritalis corruptio, læſio, diuiſio, imò interitio animæ. Iuxta illud in pſalt. Corrupti ſunt, & abominabi Oſeæ. 10.
les facti ſunt in iniquitatibus. Et illud Oſeæ, Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. Iſti ſunt beſtiis ſi-
miles, quoniam inſtar brutorum temporalia, ſenſibilia, & terrena, ad ſpiritalia & diuina non referunt, Sapien. 14.
ſed eis propter ſe inhærent, inquantum aliquid habent delectabilitatis, vtilitatis, ſiue decoris: per quæ
fiunt amabilia iſtis carnalibus ac peruerſis hominibus. Vnde Sapiens ſcribit, Creaturæ factæ ſunt in tē-
tationem animæ hominum, & in muſcipulam ac laqueum pedibus inſipientium.

B

ELVCIDATIO II CAP. [VAE ILLIS qui via Cain abierunt.] ARTIC. II.

EOdem feruore quo beatiſsimi apoſtoli Petrus & Iohannes contra inſurgentes hę
reſiarchas, ac deceptores carnales, & fictos ſcripſerunt: etiam glorioſus iſte apo- Geneſ. 4.
lus Iudas contra eoſdem ſcripſit. Contra quos conſequenter ſubiungit. [VAE] ęter
næ damnationis debetur & imminet illis [QVI via Cain abierunt] id eſt, inuidiā Num. 22.
Cain ſequentes receſſerunt mente à deo [ET errore Balaam mercede effuſi ſunt]
id eſt, ex deceptiōe qua Balaam hariolus fuit deceptus, cupiditate ad vitia diuerſa
ſunt fuſi, ſeu corde extenti. Vel effuſi ſunt, id eſt gratiarum chariſmata perdiderūt Treñ. 3.
euacuati corde ab illis. Hęc eſt vitioſa effuſio. ¶ Eſt autem & virtuoſa effuſio, qua
homo cordis ſui pia deſideria offert deo, & anxietates ac gemitus ſuos exponit & recitat coram eo. Iuxta
illud Trenorum, Effunde ſicut aquam cor tuum ante conſpectum domini dei tu. Porro omne peccatum
volūtatis, venit ex errore aliquo intellectus, hoc eſt, ex aliqua inconſideratione, inaduertentia, falſa opi
nione, hęretica prauitate, infidelitate ſimilive radice. Idcirco notanter ac ſubtiliter loquitur ſanctus Iu- Num. 22.
das, errore Balaā mercede effuſi ſunt. Error vero intellectus Balaā fuit inconſideratio diſtrictionis diui
C ni iudicii, & vitiū ſuperſtitionis. Nam fuit hariolus augurisque intentus, prout in Numeri habetur, Ex
quibus erroribus ad vitioſum temporaliū rerum amorem dilapſus eſt. Voluitque maledicere populo dei
Et inde à deo prohibitus, dedit regi Balach conſilium ſuperprauiſsimum contra populum illum, vt ſcili
cet per mulieres Madianitas traherentur ad idololatrias ac adulteria. Vę etiam illis qui [ET contradictio
ne Chore perierunt] qui rebellionem ipſius Chore ſequentes, ad ambitionem dilapſi ſunt, iamque perie
runt in anima, & æterna damnatione meruerunt perire. Omnium horum ſcelera pręfati hæretici ſunt ſe
quuti. Quia ex inuidia ſanctos apoſtolos & eorum coadiutores perſequebantur. Et propter carnalia cō-
moda induxerunt dogmata noua, quibus plurimos deceperunt. Deſiderio quoque primatus ſe contra
apoſtolos erexerunt. Inſuper viam Cain ſequuntur inuidi, viā Balaam auari, viam Chore ambitioſi ino
bedientes ſuperbi præſumptuoſi. [HI ſunt in epulis ſuis maculæ] .i. prædicti hæretici & peruerſi in ſuis
epulationibus tam immoderate ſe habent, vt non ſolum maculati, ſed & maculæ merito nuncupentur:
pręſertim quia non ſolū ſeipſos cōtaminant, ſed & alios quos ad vitia trahūt commaculant. Iuxtu quem Epheſ. 5.
modum Paulus ſcribit Epheſiis, Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino [CONVIVAN-
tes ſine timore] .i. abſque formidine offenſionis diuinæ crapuloſe viuentes, ideoque comedendo grauí-
ter excedentes: quoniam timor domini retrahit hominem à peccato: quemadmodū in Proueb. legitur, Prou. 15.
Per timorem declinat omnis à malo. Et in Eccleſiaſtico, Timor domini expellit peccatum. Idcirco. qui Eccleſ. 1.
D ſine timore dei manducat, aut aliud quippiam agit, multas incidit culpas. Specialiter quoque indiget ho
mo timore dei in comedendo, quia in comeſtione ſunt varię occaſiones peccādi, quas abſque timore do-
mini homo non vitat. Ex quo duo eliciūtur. ¶ Primū eſt, vt cū dei timore ſumamus cibū & potum: quē Tobiæ. 9.
admodum in libro Tobiæ aſſeritur, Cum timore domini celebrauerunt nuptiarū conuiuium. Secundū
eſt, vt in omni, quod agimus dei præſentiā atque iudicium perpēdamus, ſicque vniuerſis actibus noſtris Eccleſ. 1.
timorem domini ſuperponamus. Hinc timor dei vocatur corona iuſtitiæ. Et ſanctus Iob ait, Verebar o- Iob. 9.
mnia opera mea, ſciens quòd non parceres delinquenti. In eccleſiaſtica quoque ſcriptum eſt, Qui ſine Eccleſ. 1.
timore eſt, iuſtificari non poteſt. Et ſapiens in omnibus metuit [NVBES ſine aqua] .i. quēadmodum vir Eccleſ. 18.
tuoſi prædicatores nubibus comparantur, quoniam verba ſapientiæ pluunt, virtutibus fulgent, ad ſubli
mia per contemplationem leuantur, & conuerſationem habent in cœlis. (De quibus per Eſaiam loqui- Eſa. 60.
tur ſpiritus ſanctus, Qui ſunt iſti qui vt nubes volant? Et rurſus mandabo, inquit, nubibus meis ne plu- Eſa. 5.
ant ſuper eam imbrē. Atque in pſalmo, Veritas tua vſque ad nubes.) Sic iſti hæretici, & ſeductores, nu- Pſalm. 35.
bes ſine aqua ſapientiæ ſalutaris vocantur, quoniam audientiū corda ſalubri doctrina non rigāt [QVAE Eccleſ. 15.
à ventis circunferuntur] quoniam inſtar leuium nubium à malignis ſpiritibus, & elationū vanitatumq;
motibus impelluntur. Contra quod Paulus hortatur, Non circunferamini omni vēto doctrinæ [ARBO
RES autumnales.] Nam ſicut arbores in autumno folia habent non fructus, præſertim in terra promiſ-
ſionis, ſic iſti apparentiam tantum habēt non exiſtentiam virtutum, virtuoſorúmq; actuum. Ideo ſub-
ditur [INFRVCTVOSAE] quoniam bona quæ exercere videntur, nō ſunt vere fructus virtutum [BIS

Matt.3. mortuæ]quia propter peccata omiſsionis ſunt mortui vno modo. Iuxta illud, Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Et propter peccata commiſsionis ſunt mortui alio
1.Tim.1. modo, cum dicat apoſtolus, Vidua quę in delitiis viuit, viuens mortua eſt. Fuerunt etiam ſemel mortui vitiis ante baptiſmum, & altera vice recidiuando, atque in hæreſim ruendo poſt baptiſmum [ERADICATAE]ab vnitate eccleſiæ ac indiuidua charitate. De quibus ſecundo regum loquitur Dauid, Præuaricatores quaſi ſpinæ euellentur. Et Paulus ad Rom. Propter infidelitatem exciſi ſunt. Econtra ait de iuſtis, In charitate radicati & fundati[FLVCTVS feri maris].i. ſimiles fluctibus maris amari, & ferocis ſeu turbulenti, quod dicitur ferox, non quaſi mala ſit eius natura: ſed propter ſuum effectum, quoniam multi in eo merguntur, aut tribulantur, ac ſpoliantur, ſuntque diuerſa eius pericula. Huiuſmodi maris fluctib⁹ iſti per ſuam inquietudinem amaritudinemque conſimiles ſunt. Quoniam alios inquietãt, & pacem turbant Eccleſiæ, plurimoſque amaricant. Hinc in Eſa. legitur, Impii quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt,[DESPVMANTES ſuas confuſiones].i. confuſibiles ſuos errores, ad infernalem confuſionem trahentes, per modum ſpumę diffundentes & multiplicantes. Sicque beatus Iudas ſeruat metaphoram quia marini fluctus ſpumant[SYDERA]ſydera errantia dicuntur ſtellæ non fixæ, vtpote ſeptẽ planetæ, que præter motum orbium ſuorum proprios habent motus, atque quotidie in alio loco quàm pridie oriuntur & occidunt: habentque motus varios & incertos. Quibus comparantur præfati hæretici & iniqui, quoniam per errores & vitia fluctuant, nec in vniformi ſtant regula veritatis, nec in F
Eccleſia quaſi in orbe figuntur, ſed proprios habent motus erronei intellectus ac impię voluntatis, irrefrenatæq; ſenſualitatis. Quibus competit illud in pſal. In circuitu impii ambulant. Et iterũ, Deus meus pone illos vt rotã. Quod itẽ fertur in Eſa. Deus miſcuit in medio eius ſpiritũ vertiginis[QVIBVS procella tenebrarum].i. tempeſtas infernalis caliginis[CONSERVATA eſt in æternum] Quia vt ait Saluator, mittentur in tenebras exteriores. De quibus Pſalmiſta, Ignis, inquit, ſulphur & ſpiritus procellarum pars calicis eorum. Conſequenter dicto prophetico probat quod dixit[PROPHETAVIT aũt de his ſeptimus ab Adam Enoch]qui ſeptimus fuit ab Adam eis pariter cõputatis, vt patet in Geneſi. Vnde in exordio primi Paralipomenon legitur, Adam, Seth, Enos, Cainam, Malaliel, Iareth, Enoch.[ECCE venit dominus in ſanctis milibus ſuis facere iudicium].i. dei filius deus veraciter incarnatus in natura aſſumpta in fine mũdi venturus eſt inter omnium angelorum ſupernorúmque ciuium agmina facere iudicium. Iuxta illud Eſaiæ, Dominus ad iudicium veniet cum ſenibus populi ſui, & principibus eius [CONTRA omnes]non penitus contra omnes, ſed contra reprobos vniuerſos. Propter quod expoſitorie ſubditur[ET arguere omnes impios]qui non pœnituerunt, nec deceſſerunt in gratia ab hac vita [DE omnibus temporibus impietatis eorum, quibus impie egerunt]videlicet contra dei legem & cultũ[ET de omnibus duris quæ loquuti ſunt contra deum].i. contra dei præcepta ſeu monita, vel directe contra G
deum, falſe loquendo de eo, aut irreuerenter[PECCATORES impii]imo de omni verbo otioſo reddẽda eſt, in die iudicii ratio atque de omni cogitatione mala affectationéque praua, & omiſsione culpabili quoniam immenſa dei iuſtitia nil indiſcuſſum, nil irremuneratum, relinquet. Circa hunc locum ſcripſit Beda, Sciendum, quod liber Enoch de quo verba hæc Iudas ſcripſit, ab eccleſia inter apocrypha reputatur: non quia dicta tanti patriarchæ abiicienda ſint, ſed quoniam liber ille non ab Enoch, ſed ab alio ſub nomine eius ſcriptus videtur. Si enim ſcriptus eſſet ab Enoch, non contineret contraria fidei ſanæ. Nunc autẽm quoniam multa incredibilia continet(ex quibus eſt illud, quod gigantes non habuerũt homines, ſed angelos patres) ſapientibus conſtant librũ illum non vere ab Enoch compoſitum. Propter ꝙ iſta Iudę epiſtola, quia de libro Apocrypho teſtimonium ſumpſit, primis temporibus à pleriſque reiiciebatur, nunc tamen authoritate, vetuſtate, & vſu meruit inter ſanctas computari ſcripturas, maxime quoniam tale teſtimonium de apocrypho Iudas aſſumpſit, quod non apocryphũ, ſed vera eſt luce perſpicuũ Hęc Beda. Veruntamen ſi bene penſemus, non videtur ſanctus iſte apoſtolus ſpiritu ſancto repletus librũ Enoch apocryphum, ſed veriſsima verba Enoch patriarchæ allegare. Quæ verba aſſumpſit, non quia in libro continentur apocrypho, ſed quoniam deo reuelante ſciuit ea ab Enoch eſſe prolata. Sicut & Moſes aliqua verba Abrahæ recitat, quę deo reuelante nouerat ab Abraham eſſe pronũciata[HI]ſcilicet prędicti hęretici, ſeductores, carnales, & ficti[SVNT murmuratores]contra diuina iudicia, & contra veros prędicatores[QVERVLOSI].i. impatientes. Ideo quando non proſpere eis ſucceſsit ſed tangebãtur aduerſis, murmurabant & conquerebantur, ac ſuas indigentias expoſuerunt his quos decipiebant, vt H
ab eis temporalia extorquerent[SECVNDVM deſideria ſua ambulantes]proprias affectiones ſequendo
Philip.3. carnaliterque viuendo. De quibus loquitur Paulus, Multi ambulant, quos ſępe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti quorum de⁹ venter eſt, &c.[ET os illorũ loquitur ſuperbiam]
Eſaię.5. quoniam iactant & laudant ſeipſos cum ſint magni in oculis ſuis. Quibus Eſaias ait, Vę qui ſapientes eſtis in oculis veſtris[MIRANTES].i. magnifice extollentes, ſeu commendantes[PERSONAS] potiſsime diuites ac potentes[QVAESTVS cauſa].i. deſiderio ſeu intentione proprii lucri ſeu commodi, quia ab hoc diuitibus blandiebantur, vt plura ab eis acquirerent. De quibus in Eſaia ſcriptũ eſt Populе meus
Eſaię.3. qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſsipant. Tales erant & pſeudopro-
Hiere.14. phetæ in veteri teſtamento. Contra quos in Hieremi, Michæa, aliiſque prophetis multa ſcribuntur.
Micheę.3. Contra quos Ezechiel vaticinatur, Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito, &c. Quorum impieta-
Ezech.13. tem nunc vſque multi auari, carnales, iniuſti, ſacerdotes, pręlati, prędicatores, ac alii imitantur, non dei honorem nec animarũ ſalutẽ, ſed propria commoda vitioſiſsime exquirentes, in quibus regnat affectio
Phili.2. commodi non honeſti, amorq; ſui, non amor dei. De quibus Paulus, Omnes, ait, quę ſua ſunt quærunt, nõ quæ Ieſu Chriſti. Denique tãto quis amplius murmurat atque conqueritur de præſentibus virtuoſæ vitæ laboribus, quanto minus in ſe extinxit deſideria carnis. Qui vero ſpiritalibus deſideriis ſunt ac

A cenſi,quanto diligentius ſola ſuperna deſiderãt,tanto libentius tranſitoria cuncta,aduerſa,paupertatẽ- 1.Tim.6.
q; tolerant. De prætactis vero quæſtus cauſa perſonas mirantibus loquitur Paulus ad Timotheum, Ho
mines mẽte corrupti,qui veritate priuati ſunt,exiſtimantes quæſtum eſſe pietatem. Et ſicut ibidem ſub-
iungitur,quæſtus magnus,id eſt,ſpiritalis & verus,eſt pietas cum ſufficientia. [VOS autẽ chariſsimi me-
mores eſtote verborum,quæ prædicta ſunt ab apoſtolis domini noſtri Ieſu Chriſti.] Ecce quam humili
ter loquitur ſanctus iſte apoſtolus,quaſi vnus apoſtolorum non extitiſſet [QVI dicebant vobis, Quo-
niam in nouiſsimis diebus] præſertim tempore Antichriſti [VENIENT illuſores].i.deceptores ſimpli Prou.3.
cium,per fictam religioſitatem ac aliis modis illudentes. De quibus in Prouerb.fertur,Illuſores deus de-
ludet [SECVNDVM deſideria ſua ambulantes impietatum] id eſt,iuxta propria vota viuẽtes,quæ ſunt
affectiones impietatum,à vero dei cultu impedientes. De quo iuxta antiquam tranſlationem in Iob aſſe Iob.28.
ritur,Ecce cultus de ipſa eſt pietas. Tales vera ab initio primitiuæ Eccleſiæ cœperunt venire: ideo ſub-
ditur. [HI ſunt qui ſegregant ſemetipſos] ab eccleſiaſtica vnitate,& deuotorum fratrum communione. Hebr.10.
Cui contrarium ad Hebræos ſcribitur,Conſideremus inuicem in prouocatione charitatis & bonorum
operum,non deſerentes collectionẽ noſtram,ſicut eſt conſuetudinis quibuſdam [ANIMALES] id eſt,
ſenſuales,carnalitatem ſectantes [SPIRITVM non habentes].i.charitatem & gratiam ſpiritus ſancti,
per quã fideles vniuntur in myſtico corpore eccleſiæ,& in Chriſto eius capite: idcirco non ſapiunt quę
B dei ſunt. Tales ſunt homines immanſueti,pertinaces,indociles: in quibus vitium regnat ſingularitatis,
qui plerunq; ſe reputant aliis ſpiritualiores, & nouitates inducunt. Contra quod ad Philip.affectuoſiſ-
ſime vas electionis hortatur. *Si* quæ conſolatio in Chriſto,ſi quod ſolatium charitatis implete gaudium Philip.2.
meum: vt idem ſapiatis,vnanimes,idipſum ſentientes. [VOS autem chariſsimi ſuperędificantes voſmet-
ipſos ſanctiſsimę fidei veſtræ] id eſt voſipſos in fide catholica per virtuoſa exercitia ſtabilite,& fidei fun
damento iugiter inhærete. Dicitur autem fides Chriſtiana ſanctiſsima,cum ſit ſupernaturalis radius in-
creatæ veritatis,de ſuperſanctiſsimo deo vno ac trino, incarnationeq; verbi mentem illuſtrans [IN ſpi
ritu ſancto orantes].i.vere ſalubria,cum attentione feruida,prece aſsidua poſtulantes ſecundum inſtin-
ctum,directionem,& inflammationem ſpiritus ſancti. Iuxta illud ad Corinthios,Orabo ſpiritu , orabo
& mente. Idcirco ait Saluator,Veri adoratores adorabunt patrẽ in ſpiritu & veritate, Spiritus eſt deus. 1.Cor.14.
& eos qui adorãt eum,in ſpiritu & veritate oportet adorare. Quo conſtet,quòd qui abſq; attentione & Iohan.4.
diligentia orat,non proprie orat,cũ oratio ſit aſſenſus mentis in deũ,vt aſſerit Damaſcenus. [VOSMET
IPSOS in dilectione dei ſeruate].i.diuina præcepta implete,opera charitatis cõtinuate,corda veſtra per
ardentes affectus ad deum frequenter erigite. Nempe per hæc charitas dei conſeruatur,nutritur, perfici
tur. *Si* autem quis negligens ſit, & loco ac tempore opportuno actus charitatis non faciat, charitatem
C amittit. Multo plus meretur ea priuari,ſi aliquid charitati contrarium operetur. Hinc ad Coloſſenſes di Coloſſ.3.
citur, Super omnia charitatem habete [EXPECTANTES miſericordiam domini] id eſt, gratioſum
Chriſti auxilium,eius pijſsimam conſeruationem indeſinentẽ,& finem ſalubrem inceſſabiliter præſto-
lantes ac inuocantes [IN vitam æternam] id eſt,vt per hoc perpetuam obtineatis fœlicitatem. [ET hos
quidem arguite iudicatos] id eſt,hæreticos,obſtinatos,qui ob ſuam infidelitatem iam iudicati dicuntur:
ſecundum illud,Qui non credit iam iudicatus eſt. Hos inquam arguite,id eſt,redarguite, eorum oſten- Iohan.3.
dendo errorem,ne decipiant alios. Vel eos præſentialiter increpando ac informando,ſi aliqua de eorum
reductione ſpes habeatur: obſeruando tamen quod loquitur Paulus, Hæreticum hominem poſt vnam Titum.3.
& ſecundam correptionem deuita ſciens quia ſubuerſus eſt qui huiuſmodi eſt,& delinquit,proprio iudi
cio condemnatus [ILLOS vero ſaluate] id eſt,peccatores non obſtinatos,hortando, exemplariter con
uerſando,orando,ad viam ſalutis reducite [DE igne rapientes] id eſt,de feruore libidinis aliorumq; vi
tiorum feruore eos auertẽtes,atq; per hoc ab infernali incendio,quod meruerunt eos eripientes. Quia,
vt dicit Iacobus, Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ ſuæ , ſaluabit animam ſuam à morte
[ALIIS autem miſeremini] id eſt,quos conuertere non poteſtis,eis condolete,& orate pro illis [IN ti- Iacob.5.
more] id eſt,cum dei timore hęc omnia agite,non præſumentes de viribus veſtris,neq; inaniter glorian
tes,ſed de proprio periculo formidoloſi ac prouidi: iuxta illud ad Corinthios,Qui ſe exiſtimat ſtare,vi
deat ne cadat. Atque ad Galatas,Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpiritales eſtis
D huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis,conſiderans teipſum ne tu tenteris [ODIENTES eam,quæ car 1.Cor.10.
nalis eſt,maculatam tunicam] Per maculatam tunicam & carnalem intelligi poteſt conuerſatio praua, Gal.6.
qua peccator ſe operit. De qua ſponſa ait in Canticis,Exui tunicã meam,quomodo induar illam . Hæc
tunica abſolute eſt odienda,cum ſit malum culpę. De quo loquitur Paulus,Odiẽtes malum. Poteſt quo- Cant.3.
que per tunicam iſtam intelligi corpus iſtud mortale, variis culpis fœdatum , cum exhibitum fuit arma
iniquitatis peccato,quod eſt quaſi quoddam animæ indumentum,eſtq; odiendum. Primo quantum ad Rom.12.
hoc quòd eſt maculatum,vt malum culpæ odio habeatur & extinguatur in eo , ſecundum illud ad Ro-
manos,Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore. Secũdo,vt corpus ſalubriter caſtigetur ac edo
metur , quaſi odio habeatur,quod tamen ex charitate procedit. Propter quod loquitur Paulus , Caſtigo Eodem.
corpus meum,& in ſeruitutem redigo. Itemq; , Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram . Sic
quippe & animam noſtram debemus odire,Chriſto proteſtante,Qui odit animam ſuam in hoc mun- 1.Cor.9.
do,in vitam æternam cuſtodit eam. Non eſt autem corpus odiendum ſimpliciter,ſed ſpiritaliter diligen Col.3.
dum,quatenus futuræ glorificationis ſit particeps. Vnde ad Epheſios inducitur, Nemo vnquam car- Iohan.12.
nem ſuam odio habuit. [EI autem qui potens eſt vos conſeruare ſine peccato] deus enim omnipotens
poteſt nos à vitiis præſeruare,nec ſine eius ope & gratia poſſumus ea euadere [ET conſtituere ante con Eph.5.
ſpectum gloriæ ſuæ] id eſt, coram glorioſa & adoranda præſentia ſua, ſeu coram ſeipſo [IMMACV-
LATOS in exultatione in aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti] id eſt,in die iudicii, ita quod tunc appa-

reamus puri,& iucunditate repleti, ſtantes inter ſanctos à dextris iudicis ſummi. [SOLI deo ſaluatori nostro] Hoc poteſt exponi de patre æterno,qui qualiter ſolus deus dicatur prætactum eſt, qui eſt ſaluator per principalem authoritatem & efficientiam: qui gratiam in præſenti & gloriam in futuro, creando largitur. Poteſt quoque exponi & melius,vt videtur,de tota ſuperbenedicta trinitate,quæ eſt vnus, ſolus,verusq; deus, & principalis ſaluator. Huic igitur ſoli deo per Ieſum Chriſtum dominũ noſtrum: qui licet ſit vna in trinitate perſona,tamen ſecundum naturam aſſumptam per ipſum, quaſi per mediatorem miniſterialemque cauſam,honor & gloria deo attribuuntur:inquantum per Chriſtum hominem deus trinitas,& ipſemet ſecundum quod deus, tot bona nobis exhibuit ſeu cõceſſit,& tot bona per eundem Chriſtum peracta ſunt.Idcirco ſubiungitur [GLORIA] id eſt,clara cum laude notitia, ſublimisq; fama [MAGNIFICENTIA] id eſt,magna ſeu præclara efficientia. De qua in Deuteronomio fertur, Magnificentia eius diſcurrunt nubes [IMPERIVM] id eſt, dominatio omnium rerum [ET poteſtas] id eſt, authoritas,ac omnipotentia. Omnia, inquam, hæc per Chriſtum deo attribuantur, ſeu conuenire noſcantur, qui per Chriſtum nos illuſtrauit & docuit,& per eum magnifice egit nobiſcum. Per Chriſtum.ergo deo conuenire noſcantur, quantum eſt ex parte virtutis dei [ANTE omnia ſecula,& nunc & in omnia ſecula ſeculorum, Amen] id eſt,æternaliter,præſentialiter,& infinibiliter.Nõ,quod ante omnia ſecula deus creaturis & actualiter imperauit, aut noſcebatur ab eis, vel magnificentiam in ipſis exercuit: ſed quoniam inerat ei virtus atque authoritas ſumma,ad omnia. Vnde & dicitur æternus creator,non quòd ab æterno creauit.Inuariabilis vero in ſe,& prorſus omnipotens ipſe eſt in ſeipſo,qui eſt ſuper omnia deus ſublimis,& benedictus. Amen.

Deut.33.

COMMENTARIORVM IN VII EPISTOLAS CANONICAS FINIS.

A # D. Dionyſii Carthuſiani in
ACTA APOSTOLORVM
ENARRATIO.

PROOEMIVM.

BEATVS Homo qui inuenit ſapientiam,& qui affluit prudentia. Quadripartito exiſtente genere librorum veteris teſtamẽti,quadripartitum quoq; eſt genus librorum noui teſtamenti,ſeu Euangelicæ legis. Librorũ etenim veteris teſtamenti,alij ſunt Legales,in quibus lex dei per Moſen tradita,eſt digeſta,vt Moſi Pẽtateuchũ. Alij ſunt Hiſtoriales,vt lib. Ioſue & Iudicum,Regum & Paralipomenon. Alii vero ſunt Prophetales,vt conſtat. Alii autem Sapientiales,ſicut Prouerbia. Pariformiter in nouo teſtamento libri Legales ſunt,quatuor Euangelia: Sapientiales,Epiſtolæ apoſtolorũ: Prophetalis eſt Apocalypſis: Hiſtorialis vero eſt liber Actuum
B Apoſtolorũ,nunc deo agente elucidandus. Porro Euangelicam Chriſti doctrinam à ſacratiſsimis Euãgeliſtis deſcriptam omni ſapientiæ præfulgere certiſsimum eſt fideli. Quanuis autẽ hæc ipſa ſapientia in Euangeliis multũ compendioſe & clare inueniatur cõſcripta,nihilominus per cæteras noui teſtamenti ſcripturas clarius elucidatur & firma probatur. Et in Epiſtolis quidem apoſtolorum,potiſsime Pauli, fit hoc per allegationes ſcripturarũ veteris teſtamenti,& per moralia documenta: in Actibus vero Apoſtolorum fit hoc per miraculorum recitationem, quibus chriſtianæ fidei veritas diuinitus data oſtenditur: per allegationes quoq; nõnunquàm ſcripturarum ac documenta moralia. Deniq; intuẽtibus proceſſum libri Apocalypſis,clariſsime liquet eodem ſpiritu loquutos veteris legis beatiſsimos vates & euãgelicæ legis prophetam ſanctũ Euangeliſtã Ioannem,qui in Apo.ſua, non ſenſibus tantum,ſed & verbis quoq; & modo loquendi & procedendi veteris teſtamenti prophetis inuenitur conformis: præſertim Eſaiæ, Ezechieli & Zachariẹ,quẽadmodũ in expoſitione Apocalypſis propriis locis monſtraui. ¶ Inſuper ſapientia libri huius nunc explanandi multipliciter cõmendatur. Primo ac generaliter ratione obiecti,quia de deo. Secundo à ratione authoris, quia à ſacro ſancto Luca Euangeliſta eſt editus liber iſte. Tertio ratione materiæ,quoniã apoſtolicos actus deſcribit, imò in primis capitulis cũ materia Euangelicorum lib. coincidit. Nam primo cap. de Chriſti aſcenſione, in ſecũdo de ſpirit9 ſancti miſsione loqui
C tur. Quarto ratione formæ procedendi,quoniam euidenter,diſtincte,compẽdioſe,imo magiſtraliſsime eſt procedens: ſed & ſtylus ipſe venuſtus eſt,& græcam eloquentiam reſonat. Itaque vtiliſsima prorſus eſt prẹſentis theoria voluminis,atq; hiſtoria eius: in quo exordium & proceſſus primitiuæ eccleſiæ ſeriatim deſcribitur,& item catholica fides non mediocriter roboratur. Sed liber ipſe ſententioſus & iucundus eſt valde. Propter quod pro illuminatione adorãdi paracleti ſpiritus ſancti in eius expoſitione ſingulariter eiuſdem almi pneumatis immenſam clementiã ac ſupermunificentiſsimam bonitatem exoro,dicens ex corde, Veni ſancte ſpiritus,& emitte cœlitus lucis tuæ radium.

¶ ENARRATIO I CAP. [PRIMVM quidem ſermonem feci de omnibus,ô Theo.
ARTICVLVS I.

IN exordio libri huius pandit ſe beatiſsimus Lucas eſſe præſentis conſcriptorem voluminis,dum ad finem Euangelii à ſe deſcripti ſeipſum continuat,atque eidem viro cui Euangelium ſcripſit,hunc quoque codicem ſcribere manifeſtat,dicendo, [PRIMVM quidem] videlicet in Euangelico libro à me deſcripto [SERMONEM feci de omnibus ô Theophile,quæ cœpit Ieſus facere & docere] id eſt,de factis documentiſq; Chriſti,non quod vniuerſa geſta & dogmata ſaluatoris ipſe aut alius aliquis Euangeliſta in particulari per ſingula ſit complexus: nam & quod in hoc ipſo volumine ſanctus Paul. Chriſtum protuliſſe cõmemorat oportet,inquiẽs,
D memorem eſſe verbi domini Ieſu,quia beatius eſt magis dare quàm accipere: nullus in Euangelio ſuo recitat Euangeliſta. In Iohanne quoq; legitur,quia alia multa ſigna fecit Ieſus, quæ ſi ſcribantur per ſingula,nec ipſum (ait) arbitror mundum poſſe capere eos qui ſcribendi ſunt libros. Deniq; quod innumerabilia particulariterq; indeſcriptibilia fuerint Chriſti miracula,ex Euangelio certiſsime conſtat. Scriptum eſt enim quod oẽs male habentes curauit. Itemq;, Circuibat Ieſus omnes ciuitates, curãs omnem languorem & omnem infirmitatem. In Matth quoq; ſcriptum eſt,quod cum veniſſet in terram Genezar,viri loci illius miſerunt in vniuerſam regionem illam,& obtulerunt ei omnes male habẽtes,& rogabant eum,vt vel fimbriam veſtimenti eius tangerent,& quicunq; tetigerũt ſalui facti ſunt. Similiter ſcriptum eſt in Marco, Quocunq; introibat Ieſus in vicos vel in villas,aut in ciuitates, in plateis ponebãt infirmos,& quotquot tangebant eum ſalui fiebant. Itaq; diſtributio iſta qua dicitur, Sermonem feci de omnibus,intelligenda eſt de generibus ſingulorum,nõ de ſingulis generum. Siquidem de omnibus aliqua recitauit. Propter quod aſſerit Beda, De omnibus elegit vnde faceret ſermonem,quẹ indicauit apta & congrua ſufficere officio diſpenſationis ſuæ. Penſandus quoq; eſt ordo verbum in eo quod ſcriptum eſt, Quæ cœpit Ieſus facere & docere, ita quod primo exorſus eſt operari, deinde quod fecit,edocuit. Quo multorũ præſumptio atq; audacia increpantur, qui proniores ſunt docere quàm diſcere,loqui q̃ audire: vel qui ea quæ prædicãt,facto non exequuntur,in hoc enim ipſo ſuis ipſi doctrinis detrahũt. Neque cum aliis prælati ſint, erubeſcunt vitioſe, & in exemplariter conuerſari corã his quibus præſunt aut

Infra.20. Iohan.12. Matth.8. Matth.9. Matth.14. Marc.9. Beda.

A mã enim proprie non refertur)poterit eſſe ſenſus,quod tunc præcepit eis de Hieruſalem timore Iudæorum non diſcedere:alias ſicut veriſimile eſt,diſceſſiſſent,quia tam pauidi erant [SED expectarent pro- Iohan.14.
miſsionem patris].i.impletionem promiſsionis de miſsione paracleti,quem pater per os vnigeniti filij 15.16.
ſui promiſit:ideo ſubditur [QVAM audiſtis(inquit)per os meum.] Nã paſsione inſtante Chriſtus dixit Iohan.14.
Apoſtolis illud Iohannis, Paracletus autem ſpiritus ſanctus,quem mittet pater in nomine meo,ille vos docebit omnia]QVIA Iohannes quidem baptizauit aqua].i.corpora aquis abluebat, animas non pur- Matth.3.
gauit:ita quod eius baptiſmus non contulit gratiam , nec fuit vnum ſeptem ſacramentorum,ſed quid ſa Marc.1.
cramentale diſpoſitiuum ad Chriſti baptiſma [VOS autem baptizabimini ſpiritu ſancto nõ poſt multos Lucæ.3.
hos dies].i.infra paucos dies.Cum apud Iohannem dicatur,quod diſcipuli puta Apoſtoli Chriſti, ba- Iohan.1.
ptizabant de mandato ipſius,credendum eſt,quod ipſi à Chriſto fuerint baptizati,baptiſmo Euangeli- Iohan.4.
cæ legis gratiam cõferente.Illo enim & ipſi baptizabant.Nec mirum ſit ante paſsionem apoſtolos propriis manibus baptizauit,qui tempore cœnæ pedes eorũ lauare dignatus eſt, præſertim cum iamdiu an- Iohan.13.
te hanc cœnam dixerit Nicodemo,Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare Iohan.3.
in regnum dei.Itaq; quod ait, vos autem baptizabimini ſpiritu ſancto: ſic intelligendũ cenſetur,Spiritu ſancto implebimini,qui & mentes veſtras plus quàm ante ab omni ſorde lauabit.Sicq; copioſa illa ſpiritus ſancti infuſio per ſignum viſibile,baptizatio diſcipulorum vocatur,quoniam inſtar gurgitum inun-
B dantis aquæ deſuper fluxit in eos. Vnde & ſpiritus ſanctus,& gratia eius,per aquam exprimitur,quoniã mentem purgat, refrigerat,reficit. Hinc in Iohanne loquitur Chriſtus, Qui credit in me (ſicut dicit Iohan.7.
ſcriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ . Quod Euangeliſta exponens adiecit, Hoc autem dicebat de ſpiritu quem accepturi erant credentes in eum.In Apocalypſi quoque ait Iohannes , Oſten- Apoc.22.
dit mihi flumen aquæ ſplendidum tãquam cryſtallum:quod de ſpiritu ſancto exponitur.Sicut ergo ſpiritus ſancti illuſtratio vnctio appellatur,iuxta illud Iohannis,Vnctio eius docet vos de omnibus: ſic co 1.Iohan.2.
pioſa eius ſuſceptio,baptizatio mentis vocatur.Propterea ſecundum Rabanum in quibuſdam libris ſic habetur, Vos autem vngemini ſpiritu ſancto. & iſtud infra decem dies , ſcilicet die Pentecoſtes fuit im- Actuũ.2.
pletum. [IGITVR qui conuenerant interrogabant eum, dicentes] non euidenter apparet in quo loco fuerit iſta diſcipulorum conuentio & interrogatio,an ſcilicet in conclaui,vel in loco aſcenſionis.In die enim aſcenſionis Chriſtus bis eis apparuit. Primo in cõclaui,deinde in monte Oliueti vnde aſcẽdit. Ve Iohan.21.
runtamen ex verbis ſequentibus videtur fuiſſe conuentio,& inquiſitio iſta circa locũ aſcenſionis. Nam Luc.24.
paulo poſt,data ſibi reſponſione ſubiungitur, Cum hæc dixiſſet videntibus illis eleuatus eſt. [DOMI- Marc.10.
NE ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſrael] id eſt,an ſtatim miſſo nobis ſpiritu ſancto,reparabis poteſtatem,& regiam poteſtatem Iſraelitici regni ac populi Iudæorum dando fidelibus tuis temporale re-
C gnum in ſeculo iſto,& temporaliter regnando in eis.Diſcipuli iſti nondum perfecte illuſtrati, putabant propheticas promiſsiones de regno Chriſti in plebe fidelium corporaliter, temporaliterq; complẽdas, quemadmodum excæcati Iudæi vſque in præſens exiſtimant.Sic enim de matre filiorum Zebedei dicit Hieronymus,quod mulier illa,quia audiuit quod crucifigendus eſſet & reſurrecturus,putauit eum ilico Hierony.
regnaturum.Et Cleophas in luca ait, Nos autem ſperabamus quod ipſe eſſet redempturus Iſrael.Vide- Matth.20.
bant enim diſcipuli quod populo Iudæorum eſſet ablatum ſceptrum alienigena eis dominante,& quod ſubditi eſſent Romanis:idcirco quærebant an Chriſtus recuperaturus eſſet & ſublimaturus mox Iſrael, prout verba quædam prophetarum ſuperficie tenus ſonare videntur: an potius in futuro & diu poſt, regnum populi ſui exaltaret.Et quoniã quæſtio iſta ex ignorantia & errore proceſsit, Chriſtus eam refellit, vt ſubditur. [DIXIT autem eis,Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta,quæ pater poſuit in ſua poteſtate] id eſt,reſtitutio Iſraelitici regni ſpiritaliter intelligenda eſt , quantum ad bona gloriæ in futuro.Et quo tempore id cõtinget,velle determinate prænoſcere,non eſt veſtræ paruitatis.Plenarie enim non fiet niſi in die iudicii,quando veri Iſraelitæ in anima & corpore glorificabuntur,& ęternaliter regnabunt cum Chriſto.Particulariter autem & partim fit in moribus ſingulorum,quando ad patriam Apoc.22.
regni cœleſtis perueniunt. ¶Sed nec tempus iudicij nec diem mortis vult deus præſciri,quatenus mor Marc.13.
tales tanto ſint de iudicis aduentu,mortiſq; hora ſolicitiores,quanto ſunt magis incerti:ſicque quotidie viuant,tanquam de die eodem aut alio mox ſequente ſint iudicandi.Itaq; tempora & momenta mortis
D atq; iudicij,vniuerſorũ pater poſuit in ſua poteſtate,quoniam ſuæ notitiæ ea ſeruauit,& cum ei placuerit in eis quæ decreuit perficiet.Ab hac tamen poteſtate atque ſcientia,nec filius nec ſpiritus ſanctus excluditur,cum trium perſonarum ſit vna poteſtas,eademque ſcientia:idcirco quod de vna exprimitur,de alijs eadem ratione intelligi datur. Interdũ vero ex certa cauſa aliquibus hora mortis prænunciatur . Verũtamẽ Auguſtinus in ſermone quodã de aſcẽſione,verba iſta aliter allegat,interpretatur, & tractat ſub Auguſt.
hac forma:Domine ſi hoc tempore præſentaberis,& quando regnum Iſrael?& per pręſentationẽ Chriſti intelligit reuelationem eius apertam,qua in die iudicij ab vniuerſis videbitur, veniẽs in maieſtate & gloria.Per regnum vero Iſrael,intelligit regnum cœleſte,quod quotidie nobis communicari precamur dicentes,Adueniat regnum tuum , vt ſcilicet ad ſocietatem in cœlis regnantium perducamur, ſicque iuxta Auguſtini intentionem: Apoſtoli quæſierunt agnoſcere tempus & horam iudicij,quorum curio- Matth.6.
ſitatem reprimens Chriſtus reſpondit,Non eſt veſtrum ſcire tempora vel momẽta quæ pater in ſua poſuit poteſtate , &c. Per quæ verba ſicut in libro de ciuitate dei aſſerit Auguſtinus , Chriſtus redarguit Auguſt.
omnes qui de Antichriſti aduentu , & fine mundi tempus calculare præſumunt, cum omnium horum determinatum tempus ex dei liberrima poteſtate dependeat.Idcirco nulli niſi quantum reuelauerit deus innoteſcere valet,quemadmodum determinatum tempus creationis ſeu exordii mundi ex ſola dei reuelatiõe innotuit.Quid vero ad diſcipulos,præſertim Apoſtolos pertinuerit ſubditur,[SED accipietis virtutem ſuperuenietis ſpiritus ſancti in vos].i.ipſum omnipotentẽ ſpiritum ſanctum vobis in ſenſibili

Iohan.15. ſigno donatum. Vel, virtutem, id eſt, fortem gratiam & pręclara chariſmata ſpiritus ſancti, qui cito deſu E
per deſcẽdet in vos. Dicitur autem ſpiritus ſanctus eis à patre & filio, imò & à ſeipſo dari atq; infundi
quibus dona eius ad gratiam gratumfacientem pertinentia dantur ſeu infunduntur. Vnde ſpiritus do-
num dei vocatur. Nam à patre filioq; procedit tanquam donabilis, cum ipſe ſit amor, in quo prima ra-
tio doni relucet, & in quo cætera dona donantur. Deſcendit quoq; atque ſuperuenit ſpiritus ſanctus in
homines non per loci mutationem (cum incircunſcriptibilis, inuariabiliſq; conſiſtat) ſed per donorum
ſuorum infuſionem [ET eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſque ad vlti
mum terræ] i. in locis his, ſeu vbiq; terrarum prædicabitis me eſſe Chriſtũ. Et verbis, ſignis & ſangui-
Pſal.18. nis veſtri effuſione, incarnationi, paſsioni, reſurrectioni, aſcẽſioni, & cęteris myſteriis ad me ſpectãtibus
Eſa.24. teſtimonium perhibebitis. Quibus verbis Chriſtus prædixit Euangelium vbiq; per Apoſtolos diuulgã
Eſa.66. dum: iuxta illud Pſalmiſtæ, In omnẽ terram exiuit ſonus eorũ. Et Eſaiæ, A finibus terræ audiuimus lau
des, gloriam iuſti. Rurſuſq; apud Eſaiam Chriſtus de hac re apertiſsime prænunciauit, Mittã ex eis qui
ſaluati fuerint, in mare, in Aphricam & Libyam, in Græciã & Italiam, ad inſulas longe, & annunciabũt
gloriam meam gentibus. Vnde Thomas in India, Iacobus in Hiſpania, quæ ſunt termini terræ habitabi
lis prædicaſſe leguntur. [ET cum hæc dixiſſet] non ſolum hæc vtique, ſed & alia quædam quæ in Mar-
Marc.1. co referuntur [VIDENTIBVS illis] corporalibus oculis [ELEVATVS eſt]. i. in cœlum à terra aſ-
ſumptus modo iam explanato [ET nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum] ita quod nube circuncinctum F
& in altiora conſcendentẽ eum, amplius non viderunt. O quàm intenta acie proſequuti ſunt aſcenden-
Luc.2. tem, & quàm ingẽti lætitia hoc conſpexerunt. Id quoq; intuendũ, queadmodum vbiq; creatura ſuo obe
Matth.2. diat creatori. Nempe natum dominum mox angeli Iudæis, ſtella gentibus nunciarũt, in transfiguratio-
Matth.17. ne quoq; nubes eum lucida obũbrauit: & cum eſſet in deſerto cum beſtijs, angeli miniſtrauerũt eidem.
Matth.4. Deniq; patiẽte ipſo obſcuratus eſt ſol, & immutatus eſt curſus lunæ. Aſcendenti etiã nubes obſequium
Matth.1. non ſubſidium præbuit. [CVMQVE intuerentur in cœlum euntẽ illum] id eſt, ad ſummum atq; empy
Matth.27. reum cœlum ſcandentem, auidiſsima, deuotiſsima ac iucũdiſsima mente, corporeoq; proſequerẽtur in-
Matth.9. tuitu [ECCE duo viri] id eſt, angeli ſancti in forma virili [ASTITERVNT]. i. ſubito comparuerunt
Iohan.7. [IVXTA illos, in veſtibus albis] quarum albedo & candor, puritatem naturæ angelicæ iucunditatemq;
huius negotii monſtrauit [QVI & dixerunt, Viri Galilęi] Quemadmodũ enim Ieſus, ſic & Apoſtoli de
Galilæa fuerũt, vel omnes, vel pene omnes [QVID ſtatis aſpicientes in cœlum?] Nã & cum dominus
Ieſus nubẽ ingreſſus, atq; in alta progreſſus oculis illorũ fuiſſet ablatus, non ceſſauerũt ſurſum aſpicere
poſt dilectũ, vt moris eſt amantium atq; mirantiũ. Ideo ad declarandã Chriſti maieſtatẽ, & pro conſola
Lucę.1. tione ac informatione diſcipulorum angeli apparuerunt dicẽtes, Quid ſtatis aſpiciẽtes in cœlum? Tan-
Baruch.3. quam dicãt, Cur eatenus miramini, quod dominus vniuerſorum, creator cœlorũ, vnigenitus dei ad cœ- G
Iohan.19. leſtia tendit? Non inde miremini, ſed de hoc potius, quod ad terras deſcendere, incarnari, inter vos cõ-
uerſari & crucifigi dignatus eſt, [HIC Ieſus qui aſſumptus eſt à vobis in cœlũ, ſic veniet queadmodum
vidiſtis eum euntem in cœlum]. i. ſicut cum nube aſcẽdit, & in vera humanitate glorificata, itemq; cum
multitudine angelorum ac ſanctorum quos de lymbo eduxit: ita in nube veniet iudicaturus mũdum, in
natura humana cum multitudine ciuiũ ſupernorum: iuxta illud Eſaiæ, Dominus ad iudicium veniet cũ
Eſa.3. ſenibus populi ſui & principibus eius [TVNC reuerſi Hieroſolymã] ſecundũ quod Chriſtus eis præce
Luc.6. pit, vt dictũ eſt [A monte qui vocatur Oliueti] de quo loco Chriſtus aſcẽdit [QVI eſt iuxta Hieruſalẽ]
vtpote per vnum miliare (quod eſt media leuca) diſtans ab ea. Ideo ſubditur [SABBATI habens iter]
id eſt, per tantum ſpatium ab illa diſtans, quantum die ſabbati licuit Iudęis ſecundum legẽ ambulare ſeu
progredi à propria mãſione videlicet per mille paſſus. Quæ ambulatio cum ad recreationem potius ſit
quàm ad laborem, quieti ſabbati non derogauit. Porro iuxta literalem intelligẽtiam, mons iſte dictus eſt
Oliueti, quoniam oliuarum arboribus conſitus fuit. Per oliuam vero pietas, miſericordia, charitas, deſi-
gnantur. In hunc ergo montem Chriſtus diſcipulos conuenienter eduxit, & ab eo rite aſcẽdit vbi ſpiri-
tus ſancti vnctionem & illuſtrationẽ eis ſpopondit, & benignitatem copioſam impendit. Inſuper qui cũ
apoſtolis ſpiritus ſancti donis cupit impleri ſabbati iter ingrediatur, id eſt, quiete intendat mentali, pa-
Eſa.66. ciſq; locum introeat, qui per Hierusalem figuratur: vt iuxta Eſaiam, Sit ei ſabbatum ex ſabbato, ſcilicet
quies patriæ, merito quietis viæ. Quia qui hic ceſſat ab inquietudine operũ peruerſorum & vitiorũ tu- H
multu, illic in retributione & pace quieſcet cœleſti. Quanuis autẽ ſecundum quoſdã diſcipuli de Chriſti
aſcenſione cõtriſtabantur inquantum eis auferebatur dilectus, potius tamen eos puto inde vehementer
Luc.24. gauiſos: pręſertim cum ſcriptum ſit in Luca, Factum eſt dum benediceret eis, receſsit ab eis, & ferebatur
Matth.2. in cœlũ. Et ipſi adorantes regreſsi ſunt in Hieruſalem cũ gaudio magno [ET cum introiſſent in cœna-
Luc.22. culum] in quo Chriſtus cœnam celebrauit nouiſsimam, primamq; miſſam [ASCENDERVNT] quod
Iohan.13. fuit in loco ſublimi, puta in monte Syon prope templum [VBI manebãt Petrus & Iohãnes, Iacobus &
Galat.1. Andreas, Philippus & Thomas, Bartholomæs & Matthæus, Iacobus Alphæi] id eſt, Iacobus minor
filius Alphæi: qui Iacobus dictus eſt frater Chriſti, tanquam forma, vultu, geſtu & modo conuerſandi
Matth.10. ei præcipue ſimilis, & quia filius fuit ſororis virginis ſanctę, genitriciſque Chriſti [ET Simon Zelotes]
Iohan.1. qui in Matth. dicitur Simon Chananæus, quia de vico Galilææ nomine Chana (vbi Saluator aquam
Iohan.2. conuertit in vinum) extitit oriundus [ET Iudas Iacobi] ſcilicet frater Iacobi minoris, qui Iudas in ſua
canonica fratrem Iacobi ſe appellat. Iſti itaq; cũ cæteris qui ſequũtur præfatum locũ ingreſsi ſunt, tum
Iudæ.1. propter loci amorẽ & ſanctitatem, quẽ Chriſtus ſua ſanctificauit præſentia, cœna, & Euangelicæ legis
ſacramenti inſtitutione, tum vt ibi in loco abſtracto liberius orationi intenderent, & item vt ibi latẽtes
1.Iohan.4. Iudæorum vitarent calumniã: nondum enim perfecta charitas excluſit ab eis timorem. Conuenienter
quoq; in altum conſcenderant locum, qui terrena ſpernentes ad ſpiritus ſancti ſe pręparabant aduentũ.

A [HI omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione] Iam nanque per charitatem fuerunt in domino
aduniti, id ipſum dicentes omnes, & ſchiſmata neſcientes. Itaque & nos ſi ſpiritu ſancto impleri optamus 1.Cor.1.
concorditer & inſtanter orationi vacemus, vnanimes vno ore deum in omnibus honorantes [CVM mu
lieribus] vtique religioſis, videlicet, Maria Magdalene & cæteris, quæ in Euangelio Chriſto miniſtraſſe Rom.15.
leguntur [ET Maria matre Ieſu] Quæ & ſi poſt viros hos nominetur, omnibus tamen præſtantior fuit
& ſanctior vniuerſis [ET fratribus eius] id eſt cognatis: quia non tantum quidam Apoſtolorum: ſed & Matth.27.
aliorum diſcipulorum quidam erant conſanguinei Saluatoris. Eſt autem conſuetudo ſcripturæ vt qui Matth.15.
de eadem cognatione ſunt fratres vocentur. Conſequenter deſcribitur ſubſtitutio Matthiæ loco Iudæ
in apoſtolatum. [ET in diebus illis, exurgens Petrus in medio fratrum [Ecce hic omnes apoſtoli fratres Lucæ.10.
vocãtur [DIXIT] Iam enim & ante paſsionem deſignatus, & poſt paſsionem fuit à Chriſto princeps Matth.16.
Apoſtolorum conſtitutus, ideo tanquam maior ac prior præ cæteris loquitur quæ ſequuntur. Denique
propter tanti collegii dignitatem, potiſsime propter matris Chriſti præſentiam humiliter ſurgit, reue-
renter ſtat, ſapienterque loquitur. Vnde & deuotorum ac religioſorum conuentus eſt honorandus. [E-
RAT autem turba hominum ſimul fere centum viginti] quorum quidam fuerunt viri, aliquæ fœminæ.
¶ Sed quomodo quaſi dubitans ait, fere, cum per eum ſpiritus ſanctus loquatur? Et reſpondendũ, quod
fere, non ponitur hic dubitatiue, ſed potius aſſertiue, ad innuendum quod à prædicto numero multitu-
B do illa parum diſtabat. In magno autem numero quod parum deficit ſeu ſuperfluit, non reputatur ſeu
computatur aliquando in ſcripturis, nec communi modo loquendi. Propter quod iſti electiſsimi inter-
dum aſſeruntur fuiſſe centum viginti. [VIRI fratres, oportet impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritus
ſanctus per os Dauid. [Quæ autem ſit iſta ſcriptura paulo poſt ſubditur [DE Iuda qui fuit dux] id eſt, du
ctor [EORVM qui comprehenderunt Ieſum] iuxta illud Lucæ, Iudas vnus de duodecim antecedebat
eos [QVI connumeratus erat in nobis] id eſt, à Chriſto vnus Apoſtolorum ordinatus, ſicque ab aliis Lucæ.21.
appellatus [ET ſortitus eſt ſortem miniſterii huius] id eſt partem in officio & gratia apoſtolatus ade- Matth.10.
ptus à Saluatore, ita quod fuit apoſtolus & prædicauit ac baptizauit, imo (vt aſſerit Auguſtinus) bapti- Lucæ.10.
zauit Iohannes baptiſta, & baptizatum non fuit: baptizauit Iudas & baptizatum fuit. Quod ideo dici- Iohan.1.
tur: quoniam in Iohannis baptiſmo gratia non dabatur, idcirco taliter baptizati poſt fidei Chriſti rece- Auguſt.
ptionem rebaptizabantur, non autem qui à Iuda fuerant baptizati. [ET hic quidem poſſedit agrum de
mercede iniquitatis] quod tripliciter explanatur. Primo, quod per æternam ſceleris ac nominis ſui me-
moriam agrum hunc poſſedit in mentibus recordantium eius, & criminis eius. Vt enim in Matthæo le-
gitur, videns Iudas quod damnatus eſſet, deſperatione fractus denarios pro quibus vendidit Chriſtum
reſtituens proiecit in templum, pro quibus principes ſacerdotum agrum figuli emerunt pro ſepultura Matth.17.
C peregrinorum. Cuius rei non obliuiſcuntur fideles. Secundo à quibuſdam exponitur, quod Iudas ibi ſe-
pultus ſit, ideoque corporis ſui immoratione agrum iſtum poſsideat. Sed hoc certum non eſt. Ideo, Ter
tio exponitur, quod iuxta conſuetudinem ſacri eloquii Iudas hunc agrum poſſedit, id eſt poſsideri fecit.
Nam argenteos reſtituendo cauſa fuit quod ager ille emptus fuit atque poſſeſſus ab emptoribus ſeu in eo
ſepultis: iuxta quẽ ſenſum ſanctus Iob, Abominabũtur me (inquit) veſtimẽta mea, id eſt abhominabilem Iob.9.
intuentibus reddent [ET ſuſpenſus] vtique à ſeipſo, nam laqueo ſe ſuſpendit [CREPVIT medius] Matth.27.
qui dei & hominum mediatorem tam vili precio impiiſsime vendidit. [ET diffuſa ſunt omnia viſcera e- 1.Tim.2.
ius] ſic quod in horrenda illa inteſtinorum eius effuſione turpiſsima, monſtraretur, quàm enorme pia-
culum commiſiſſet. Ita & Arrius ſuperbiſsimus, quoniam Chriſti diuinitatem ore blaſphemauit ſacri-
lego, viſcerum deprehenſus dolore, ad naturæ requiſita declinans inteſtina ſua turpiſsimus mox effu-
dit [ET notum factum eſt ſcelus, ſeu genus mortis Iudę [OMNIBVS habitantibus Hieruſalem, ita vt ap
pellaretur ager ille lingua eorum Acheldemach, hoc eſt ager ſanguinis] id eſt, emptus precio ſanguinis
Ieſu. Deinde ponitur ſcriptura Dauid Iudam concernens. [SCRIPTVM eſt in libro Pſalmorum, Fiat Pſalm.68.
commemoratio eius deſerta, & non ſit qui inhabitet in ea. Epiſcopatum eius accipiat alter,] Sciendum Pſalm.102.
quod Chriſtus & Euangeliſtæ atque Apoſtoli allegando ſcripturas veteris teſtamenti interdum ſenſum
magis quàm verba allegant: ita & Petrus iam agit. Inducit autem teſtimonium ex pſalmis duobus: cuius
teſtimonii prima pars quantum ad ſenſum eo Pſalmo habetur cuius exordium eſt, Saluum me fac deus:
D in quo Iudæ eradicatio prophetatur. Verum quod ibi de Iudæis Chriſti perſecutoribus pluraliter dici-
tur, hic de Iuda ſingulariter allegatur. Sic enim in pſalmo illo noſtra habet tranſlatio, Fiat habitatio eo Pſalm.68.
rum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inhabitet. Horum etenim vnus extitit proditor: quorũ
omnium ciuitates & domus, in vltionem ſanguinis Chriſti per Romanos deſtructæ noſcuntur. Secun-
da vero pars teſtimonii huius de tranſlatione apoſtolatus Iudæ loquens, ſcripta eſt Pſalmo qui incipit,
Deus laudem meã ne tacueris. Vbi ſic legimus, Fiant dies eius pauci, & epiſcopatum eius accipiet alter. Pſal.108.
Apoſtolatus autem epiſcopatus vocatur, & apoſtolorum ſucceſſores extant epiſcopi. [OPORTET er-
go ex his viris qui nobiſcũ ſunt congregati]. i. qui inter nos conuerſati ſunt, nuncque nobiſcum collecti.
Conuerſati inquam [IN omni tempore quo intrauit & exiuit inter nos dominus Ieſus] iuxta id pſalmi, Pſal.67.
Viderunt ingreſſus tuos deus, ingreſſus dei mei regis qui eſt in ſancto. Eſaiæ quoque 52. Simul lauda-
bunt, quia oculo ad oculum videbunt, cum conuerterit dominus Sion [INCIPIENS] publice prædica
re atque miracula facere [A baptiſmate Iohannis] id eſt, poſt baptiſmum quo fuit à Iohanne baptizatus
ſeu lotus: vel poſt baptiſma à Iohanne prædicatum & datum. Iohannes enim baptizando denunciauit Matth.9.
quod Chriſtus mox in ſpiritu ſancto baptizaret, præſenſque eſſet in carne: per hoc præparans viam Matth.1.
Chriſto, qui ex tunc orſus eſt prædicare, & ſuam excellẽtiam declarare vſque ad diem aſcenſionis, ſecun
dum quod ſubditur, [VSQVE in diẽ qua aſſumptus eſt a nobis] in aſcenſione [TESTEM reſurrectionis
eius fieri nobiſcum,] ſcilicet, cum vndecim Apoſtolis [VNVM ex iſtis,] Ideo autem reſurrectionem ſpe-

cialiter exprimit, quia amplius latuit, & de ea apoſtoli in die Pẽtecoſtes prędicationem ſuam exorſi ſunt. E
[ET ſtatuerunt duos,] id eſt, Petrus & alii ei conſentientes vnanimiter duos tanquam præ cæteris ſanctitate conſpicuos, atque ad gratiam Apoſtolatus magis (vt videbatur) idoneos, elegerunt ac ordinauerunt [IOSEPH qui vocabatur Barſabas, qui cognominatus eſt iuſtus,] quia tam præclaræ & euidentis fuit iuſtitiæ, quod proprio nomine quaſi amiſſo, iuſtus eſt appellatus. [ET Matthiam] Prudenti autem conſilio Ioſeph iſte laudatur, ne ex ſua culpa videatur ab apoſtolatu repulſus. Nõ autem Matthias, nam ei pro omni præconio poteſt ſufficere, quod alio tam iuſto in hac parte relicto ipſe ad apoſtolatus apicẽ eſt aſſumptus. In quo etiam facto diuinorum iudiciorum altitudo mõſtratur, quod non is qui hominum ore plus laudabatur, in Apoſtolum à deo eligitur. [ET orantes dixerunt, Tu domine qui noſti corda hominum,
Pſalm.7. oſtende quem elegeris ex his duobus vnum accipere locum] id eſt, authoritatem & gratiam [MINISTERII
Apoc.2. huius] id eſt, prædicationis [ET Apoſtolatus] qui eſt donum gratiæ gratis datæ, ſicut & prophetia [DE quo præuaricatus eſt Iudas] id eſt, quem ſua præuaricatione amiſit, [VT abiret in locum ſuum] id eſt, vt vnus iſtorum in locum illius ſuccederet ſeu ſuccedat. Sicque dictio, vt tenetur hic concomitanter non cauſaliter. Non enim idcirco trangreſſus eſt Iudas, vt alter ei ſuccederet, ſed ad tranſgreſſionem eius id conſecutum eſt. Quemadmodum fertur in Pſalmo quinquageſimo, Tibi ſoli peccaui, vt iuſtificeris in ſermonibus tuis. [ET dederunt ſortes eis, & cecidit ſors ſuper Matthiam: & annumeratus
Dionyſ. eſt cum vndecim Apoſtolis,] ita quod duodecimus fuit. Circa hoc quæritur: quid hic nomine ſortis intelligatur, & qualiter ſortibus liceat vti. Quocirca ſciendum, quod ſecundum doctrinam beati Dioniſii libro de eccleſiaſtica hierarchia, ſors iſta non erat talis qualis in veteri teſtamento, ſed quidam ſplendor diuinus, ſeu radius diuinitus miſſus ſuper Matthiam, ad oſtendendum quod ipſe eſſet apoſtolus aſſumẽdus. F
Prou.16. Communius tamen refertur quod ſortes his datæ fuerunt tales quales illę quarum in lege Moſi v-
Ioſue.7. ſus fuit. De quibus in Prouerbiis dicitur, Sortes mittuntur in ſinum, ſed à domino temperantur. Quibus
Hierony. Ioſue vſus eſt in deprehenſione Achan. Veruntamen ſecundum Hieronymum hoc exemplo non eſt
Beda. ſortibus nunc vtendum, quoniam paucorum priuilegia communem legem non faciunt. Apoſtoli quoque ex occulto ſpiritus ſancti inſtinctu vſi ſunt eis, quod non eſt in conſequentiam paſsim trahendũ. In-
Act.1. ſuper Beda hic ait, quod figuram obſeruare licebat quouſque veritas veniret ac panderetur. Vera hoſtiã
Act.6. in cruce immolata, ſed in Pentecoſte veniente ſuper apoſtolos ſpiritu ſancto conſummata. Idcirco in electione Matthiæ ſortibus vſi ſunt, ne à lege diſcreparent. Poſt Pentecoſten vero veritate iam propalata ſeptem diaconi non ſorte, ſed diſcipulorum electione Apoſtolorumque oratione, & manuum eorum ſu
S. Thomas. per illos impoſitione ſunt conſtituti. De hac autem materia loquitur Thomas in ſecunda ſecundæ quæſtione nonageſima quinta, inter cætera aſſerens quod ſortes dicuntur dum aliqua fiunt ex quorum vario & incerto euentu occultum aliquid innoteſcit, ſicut in tractione longioris aut breuioris feſtucæ. Si ergo G
per ſortes quæratur quid ſit alicui exhibendum de re poſſeſſa vel honore ſeu pœna, vocatur ſors diuiſoria. Si autem quæritur quid agendum, dicitur ſors conſultoria. Quod ſi quæratur quid ſit futurum, vocatur ſors diuinatoria. Cum itaque actus hominum qui requiruntur ad ſortes non ſubduntur influxui cœleſtium corporum aut ſtellarum, ſi ſortibus quis vtatur quaſi actus humani ex cœleſtium corporum impreſsione dependeant, ita quod diſpoſitio euentuſque ſortium ex ſtellarum influentia expectatur, ſuperſtitioſum & vanum eſt, neque occulto caret cum dæmonibus pacto: ſed hac cauſa remota oportet ſortiũ diſpoſitionem expectare vel ex aliqua cauſa ſpirituali ac directiua. Et ſi à fortuna (quod in ſorte diuiſoria tantummodo locum habet) non eſt vitioſum niſi ex cauſa procedat illicita ſcilicet cupiditate aut ſimili. Vt dum aliqui nequeunt rem concorditer diuidere, ſorte vtuntur exponentes fortunæ quis quam partem accipiat. Porro ſi ſortium euentus expectetur à cauſa ſpiritali mala ſcilicet dæmone, impium eſt: ſi
Beda. autem à bona puta immediate à deo vel ab eo per angelos ſanctos, talis ſors non eſt ſecundum ſe illicita ſecundum Auguſtinum ¶ Quadrupliciter tamen poteſt id eſſe illicitum. Primo, ſi abſque neceſsitate recurratur ad ſortes, tunc ad tentationem pertinet dei. Secundo, ſi ſine debita reuerentia. Vnde Beda hic ait, Si qui neceſsitate compulſi deum putant ſortibus conſulendũ exemplo apoſtolorum, videant ipſos apoſtolos non niſi collecto fratrum cœtu & precibus ad deum fuſis id egiſſe. Tertio, ſi diuina oracula ad terrena conuertantur negotia. Quarto, ſi in eccleſiaſticis electionibus quæ ex ſpiritus ſancti inſpiratione fieri debent, ſortibus quis vtatur. In temporalibus vero dignitatibus quæ ad terrena inſtituẽda ſeu H
diſponenda ordinantur ſecus eſt, quia illarum electione homines ſortibus vti aliquando poſſunt. Itaque ſi neceſsitas alia ab electione eccleſiaſticę dignitatis incumbat, licet cum debita reuerentia diuinum iudi
Auguſt. cium ſortibus implorare. Cui rei exempla Auguſtinus inducit: vt ſi inter ſeruos dei ſit diſcrepatio quis eorum tempore perſecutionis fugere debeat aut manere. Vel ſi duo æque pauperes alicui obuiarent, qui aliquid dare haberet, quod dari non poſſet niſi vni. Poſtremo vt dicitur in legenda ſancti Matthiæ Apoſtoli, ipſe Matthias & Ioſeph dictus Barſabas fuerunt de numero 72 diſpulorum, & Ioſeph præfatus fuit frater Iacobi minoris & conſanguineus Chriſti, ſicque per hoc quod Chriſtus huic Ioſeph Matthiã in apoſtolatum prępoſuit, docuit quod ex conſanguinitate aut carnali affectu non ſunt homines ad eccleſiaſtica beatifica aut officia promouendi. Aliqui tamen dixerunt quod iſte fuit Barnabas, qui etiam ante hoc nomen ſibi ab Apoſtolis inditum vocatus eſt Ioſeph. Sed hoc minus verum cenſetur. Nam Barſabas interpretatur filius quietis ſecundum Hieronymum. Barnabas autem filius conſolationis vt infra dicetur.

A EXPOSITIO CAP. II. [ET dum complerentur dies.]

ARTICVLVS II.

PRæcedenti capitulo ſcriptum eſt,quemadmodum Chriſtus diſcipulis ſpiritũ ſanctum promiſit,nunc recitatur qualiter illa promiſsio ſit impleta [ET dum complerentur dies Pentecoſtes]id eſt,quinquageſimo die à Chriſti reſurrectiõe,ita quod illa die quinquaginta dies computabantur & implebantur à die reſurrectionis dominicę. Pentecoſtes autem dicitur à pente quod eſt quinque, & coſte quod eſt decem,quaſi quinquies decem,quæ faciunt quinquaginta[ERANT omnes diſcipuli pariter in eodem loco]ſcilicet in cœnaculo,in quod præcedenti capitulo aſcendiſſe ſcribuntur.[ET factus eſt repente de cœlo ſonus, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis,]id eſt,inſtar grandis tonitrui ſeu venti impetuoſi [ET repleuit totam domum, vbi erãt ſedentes]id eſt,manentes ſeu quieſcentes Chriſti diſcipuli. Itaque fiebat tunc ſonitus grandis & vehemens, ad declarationem maieſtatis paracleti ſpiritus ſancti deſuper venientis, & vt per ſonitum illum corda diſcipulorum ad reuerentialem dei concuterentur timorem, ac profundiori humilitate ad ſpiritus ſancti diſponerentur influxum. Sic & Ezechiel in viſione quatuor animalium & throni ac dei reſidentis in eo,magnam ſe audiſſe commotionem teſtatur.Illa tamen imaginaria fuit, iſta realis, quam aliqui dicunt non ſolum à diſcipulis,ſed à tota Hieruſalem fuiſſe auditam. Porro quod ait,tanquam aduenictis ſpiritus vehementis, intelligi poteſt de ſpiritu ſancto: vt ſit ſenſus, Factus eſt ſonus repentinus de cœlo,tanquam aduenientis ſpiritus vehementis,id eſt, ſicut decuit ſpiritum ſanctum,vtpote talis, qualem fieri concedebat ad eius efficaciam maieſtatemque monſtrandam. Iuxta quem modum ſcriptum eſt in Ezechiele, Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum,quaſi ſonum ſublimis dei. Appellatur autem ſpiritus ſanctus,ſpiritus vehemens,quaſi væ adimens,& mentem à terrenis ad cœleſtia vehẽs.[ET apparuerunt illis diſperttiæ linguæ tanquam ignis]id eſt,igneæ linguæ multipliciter diuiſæ atque diſtinctæ. [SEDITQVE ſupra ſingulos eorum]id eſt, ſpiritus ſanctus in his linguis ignitis ſuper vnumquenque diſcipulorum quieuit,quemadmodum ſuper Chriſtum in baptiſmo deſcendit ac manſit in forma columbæ. Præterea aduertendum quod duplex eſt miſsio ſpiritus ſancti,vtpote ſpiritalis & inuiſibilis,qua mentibus puris aut purificandis infunditur,de qua legitur,Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis,ſed non ſcis vnde veniat,aut quo vadat. Alia eſt viſibilis,quando in aliquo ſigno ſenſibili demonſtratur ac datur,ad inſinuandum quod earum rerum in quarum ſpecie apparet, proprietatem operatur in cordibus quibus illabitur. Hinc nunc in duplici ſigno viſibili demonſtratus ac datus eſt,ſcilicet in igne & linguis:ſic tamen quod ignis ſpeciem linguæ habebant,& linguæ igneæ apparebant,ita quod æquiualenter fuit ſignum duplex ſenſibile.

Act.1. — Act.1. — Ezech.1. — B — Ezech.11. — Matth.3. — Iohan.1. — Iohan.3. — C

¶In linguarum ergo ſpecie apparebat,ad innuendum quod omnium linguarũ notitiam,facultatem & vſum eis infudit.Secundo,quia cunctis gentibus prędicaturi erant.Tertio,quoniam linguis prędicantiũ ſpiritus ſancti gratia pręcipue neceſſaria extat.Hæ autem linguę igneæ erant,ad deſignandum quod verba feruentia proferre,& igneam legem docere deberent.Itemq; intus igne diuini amoris ſuccenderẽtur. Itaq; deus per hoc quod foris exhibuit,oſtendit,quid interius geſsit.Qui enim diſcipulos charitate ſuccenſos,& verbo atque ſapientia eruditos intus conſtituit,foris igneas linguas monſtrauit. Denique conuenienter quinquageſimo die à Paſcha datus eſt ita ſpiritus ſanctus.Primo ad exprimendã veteris ac euãgelicæ conſonantiam legis. Nam vetus lex per Moſen data eſt deſuper quinquageſimo die ab eſu agni paſchalis in AEgypto,& egreſsione filiorũ Iſrael inde,vt dicitur in Exod. Vnde & quinquageſima dies à paſcha illo figuratiuo apud Iudęos celebris fuit,in memoriam lationis legis Moſaicę.ſic & à paſcha noſtro infuſum eſt donum ſpiritus ſancti cordibus diſcipulorum, per quod euangelica lex in eis illuminata,inflammata,confirmataque fuit.Secundo,quoniam quinquageſimus numerus remiſsionẽ & quietem deſignat.Cum ergo ſpritus ſanctus peccata remittat,veramque tribuat pacem , & ad æternam perducat quietem,quinquageſimo die datus eſt congruenter. Ad literam quoque diſcipuli infra hos decem dies ab aſcenſione conuenienter ſe diſponere poterant ad tam copioſiſsimam ſancti ſpiritus ſuſceptionem.Quo etiam numero myſtice figuratur,quod per obſeruationem decem pręceptorum ad incrementa chariſmatum ſpiritus ſancti pertingitur.Pręterea quia in textu nunc dicitur,apparuerunt illi &c.quidam opinati ſunt quod apparitio illa imaginaria fuit. Vnde & ſecundo de Trinitate cap. ſexto Auguſtinus affirmat,quod litera hęc quęſtionem habet,an igneæ linguæ viſæ ſunt corporaliter eis,an imaginariæ tantum.Tenendum eſt tamen abſolute& communiter pene ab omnibus ſic tenetur,quod vere ab extra realiter apparebant,ſicut columba ſuper Chriſtum [ET repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto] Quemadmodũ enim domus in qua reſidebant impleta fuit ſono & igneis linguis,ita & corda eorum perfuſiõe feruore & illuſtratione ſpiritus ſancti: & vtique ante horã hanc gratiam ſancti ſpiritus ſuſceperunt,etiã in abundantia quadã,præſertim cum Chriſtus per inſufflatiõnem eis ſpiritum ſanctum infudit, ſed nũc in præexcellenti plenitudine ſpiritum ſanctum ſortiti ſunt.Sunt autem plures gradus plenitudinis, qua electi dei ſpiritu ſancto pleni aut repleti fuerunt,quũ ab hac die vſque in finẽ vitæ ſuæ in ſpiritus ſancti chariſmatibus ſumpſerunt incrementũ.¶Inſuper repleti modo dicũtur ſpiritu ſancto,non ſolũ quo ad dona gratiæ gratum facientis,ſed etiam quo ad dona gratię gratis datę,quę ad aliorum præſtantur profectũ. Iam enim data ſunt eis gratia miraculorum magis quàm ante,ſpiritus prophetię , donum linguarum,diſcretio ſpirituum,ſermo ſapientię,& ſermo ſcientiæ.In tanta quoque plenitudine ſpiritum ſanctum,quo ad dona gratię gratum facientis ſuſceperunt,quod confirmati fuerunt in gratia,ita quod poſtea mortaliter non peccarunt[ET cœperunt loqui variis linguis,prout ſpiritus ſanctus dabat eloqui illis]Omnium enim gentiũ idioma proferre & intelligere potuerunt:imò quod mirabilius eſt,ſecundum

Exod.20. — Leuit.25. — August. — Matt.3 — Lucæ.3. — Iohan.1. — D — Iohan.20 — 1.Cor.12.

gloſam & expoſitores communiter, vno eorum aliquem proferente loquelam, omnes qui aderant quan B
tumlibet idiomatum conſiſterent diuerſorum, loquelam illam tanquam proprium idioma audierunt ac
Gen.11. intellexerunt, diuina id agente potentia: vt ſicut per ſuperbiam & rebellionē filiorum Adæ diuiſæ ſunt
linguæ ita per humilitatem & obedientiam diſcipulorum Chriſti, operante ſpiritu ſancto vnitæ ſint[E-
RANT autem in Hieruſalem habitantes Iudęi viri religioſi] .i. diuino cultui dediti ſeu deuoti. Religio
quippe eſt virtus quæ alio nomine latria nuncupatur, per quam deo cultum cęremoniamque impendi-
mus. Vnde dupliciter religioſi dicuntur, Primo quia diuinis intenti ſunt. Sicque omnes fideles virtuoſi,
dicendi ſunt religioſi. Secundo, quia ſingulariter diuinis ſe mancipatunt ſeipſos deo totaliter offerentes
& ſeculo abrenunciantes per ordinis ingreſſum. Et ſic clauſtrales religioſi vocantur [EX omni natione
quæ ſub cœlo eſt] Hoc per hyperbolen dictū eſt, quia ex diuerſis & valde multis prouinciis quidam Iu-
dęorum ad Hieruſalem ex deuotioue cōfluxerunt, & illic manſerunt. Qui erant ex his Iudæis quos ad-
uerſarii eorum Aſſyrii, Chaldæi, ac Græci ſub Antiocho rege per diuerſa vendiderāt & diſperſerant lo
ca. Vnde in libro Heſter refertur, quemadmodum in diuerſis prouinciis Aſſueri regis plurimi moraban
Heſter.3. tur Iudæi. Et quanuis à Cyro rege Perſarum habuerīt redeundi licentiam, multi tamen non redierunt
1.Eſd.1. [FACTA autem hac voce] id eſt, locutione Apoſtolorum tam mirabiliter reſonante, quando cœperunt
variis linguis effari. Continuo enim ſpiritu ſancto accenſi ingreſsi ſunt templum, quod fuit prope cœna
culum[CONVENIT multitudo] hominum. Quidam vero per vocem hanc factam, intelligunt ſonum F
præfatum, tanquam aduenientis ſpiritus vehementis, quem dicunt ab habitatoribus Hieruſalem circa
templum auditum, propter quod illuc concurrerunt [ET mente confuſa eſt] id eſt, plurimum admirata
& conturbata[QVONIAM audiebat vnuſquiſque lingua ſua illos loquentes] Ex quo elicitur quod ſin-
guli vnam cuiuſlibet apoſtolorum loquelam intellexerunt, quod fuit magnum & inauditum miraculum
omnes illos in ſtuporem conuertens, quemadmodum ſubditur.[STVPEBANT autem omnes] Stupor
ex magna admiratione procedit[ET mirabantur adinuicem dicentes. Nonne ecce omnes iſti qui loquū
tur] puta Apoſtoli,[GALILAEI ſunt? Et quomodo nos audiuimus vnuſquiſque linguam noſtram, in
qua nati ſumus?] Deinde audientium diuerſitas ex parte locorum natalium, aperitur. [PARTHI
Hiere.49. & Mœdi & Elamitæ] Elam eſt regio Perſiæ contra quam Hieremias prophetabat [ET qui habitant
Meſopotamiam, Iudæam] quæ hoc loco accipitur pro terra duarū tribuum, ſcilicet Iudæ & Beniamin,
ad diſtinctionem (vt ait Beda) Samariæ, Galileæ, Decopoleos, & aliarum in eadem prouincia regio
num. Quæ licet omnes vna loquerentur lingua Hebræa, domeſticam tamen ſingulæ dicendi ſpeci-
em habuerunt diſtinctam. Vnde Petrus in paſsione domini quod Galilæus ſit, propria proditur lingua
Matth.26. [Cappadociam, Pontum & Aſiam] Aſia regio quæ dicitur minor, ab orientali parte qua ad Cappa-
Marc.14. dociam, Syriamque progreditur, vndique circundata eſt mari. Cuius prouinciæ ſunt Phrygia, Pam- G
philia, Cilicia, Lycaonia, Galatia, & aliæ multæ: ſed ſpecialiter vbi EPheſus ciuitas eſt, Aſia dici-
tur. [AEGYPTVM & partes Lybiæ quæ eſt circa Cyrenem] AEgypti regio à ſeptentrione ma-
gnum mare, & ſinum Arabicum ab oriente, ſeu rubrum mare, à meridie AEthiopiam, ab occaſu Liby-
am habet. Cuius inferiorem partem Nilus ad dexteram atque ad ſiniſtram diuiſus amplexu ſuo diſter-
minat. Propterea quidam AEgyptum inter inſulas computant. [ET aduenæ Romani,] qui de Ita-
lia ad Hieruſalem deuenerunt [IVDAEI quoque] natura[ET proſelyti] ſicut in nouo teſtamento vo
cantur neophyti, qui de infidelitate ad euangelicam legem de nouo conuerſi ſunt: ita in veteri teſtamen
to dicebantur proſelyti, qui de gentilitate ad legem conuertebantur Moſaicam.[CRETES & Arabes]
Arabia regio inter ſinum maris rubri qui Arabicus, & eum qui Perſicus appellatur, plurimas habet gen
tes, videlicet Idumæos, Saracenos, Sabæos, & alias plures. Arabia autem ſacra interpretatur, eō quod
ſit regio in qua thura naſcuntur, & producens odores. Hinc eam Græci Eudæmon, Latini beatam vo
cauerunt[AVDIVIMVS eos loquentes noſtris linguis] ſecundum modum prętactum [MAGNALIA
dei] videlicet Chriſti reſurrectionem, aſcenſionem, paracleti miſsionem. Verū vno apoſtolorum loquen
te, aliiſque tacētibus vnus ille non niſi vnius idiomatis protulit voces: omnibus tamen videbatur, quod
ſuę loquelę verba proferret, & virtualiter non formaliter ita fuit. Sicut & manna cunctorum ciborū ſa-
porem continuit: iuxta illud Sapientię, Panē de cœlo pręſtitiſti eis, omne delectamentū in ſe habentem
& omnis ſaporis ſuauitatem. Deſeruiens enim vniuſcuiuſque voluntati, ad quod quiſque volebat cōuer H
tebatur. Hoc tamen in bonis Iudæis accidiſſe duntaxat aliqui aſſerūt, mali enim dicebant, Anima noſtra
Num.21. nauſeat ſuper cibo iſto leuiſsimo[STVPEBANT autem oēs & mirabātur, dicentes, Quidnam vult hoc
eſſe?] Ex ingenti admiratione inter ſe conferebant, & eadem ſępius proferebant, quia ex abundantia cor
Matth.12. dis os loquitur[ALII autem irridebant dicentes, quia muſto pleni ſunt iſti] Iſti erant omnino peruerſi,
Lucæ.62. tam euidens ſpiritus ſancti miraculum ſiniſtre interpretabantur: & charitate ac donis ſpiritus ſancti tam
exuberanter impletos, vt internus ſplendor ac mentis lætitia relucerent in vultibus eorundem, ebrio-
ſos dixerunt, quaſi muſtum hoc facere poſſet, quod omnem naturalem tranſcendit potentiam. Veruntā-
men ſpiritaliter ebrii erant hi ſancti, introducti in cellam vinariam, & torrente voluptatis deificæ vſque
Cant.1. ad plenum potati. In quibus illud ex Canticis fuit impletum, Comedite amici & bibite & inebriamini
Pſalm.25. chariſsimi. Etenim feruor amoris, ſapientię ſapor, gaudiorum exceſſus, inebriauerat eos, biberantque
Cant.5 vinū quod Chriſtus ſapientia patris, miſcuit eis.[STANS autem Petrus cum vndecim] Apoſtolis[ELE
Prou.9 VAVIT vocē ſuam, & locutus eſt eis] Iā innoteſcere incipit quanta ſit efficacia gratię ſpiritus ſancti, &
quantū inter fragilitatem humanā ac diuinam diſtet virtutem. Ecce qui paulo ante vnius vilis muliercu
Matth.29. læ voce cōterritus Chriſtum primam ſummamque veritatem negauit, nunc inter tot milia, præ cæteris
Matth.14. apoſtolis imperterrito ac tubali eloquio teſtimonium perhibet veritati. Iam nēpe in eo perfectus amor,
ſeruilem eiecit timorem[VIRI Iudæi & qui habitatis Hieruſalem vniuerſi, hoc vobis notum ſit, & au-

A ribus præcipite verba mea] Ecce quàm authoritatiue & ſecure, qui paulo ante indoctus & rudis fuerat Act.4.
idiota[NON enim,ſicut vos æſtimatis,hi ebrii ſunt,]Ebrii quidem ſunt fateor, ſed non ſicut vos exiſti-
matis,qui tanquam carnales,carnaliter iudicatis, & ſimiles eſtis Heli excutienti, qui ſanctam Annam 1.Reg.1.
perhibuit temulentam[CVM ſit hora diei tertia]Vnde tam mane non ſolent homines vino impleri. Por
ro ſpiritus ſanctus qui eſt tertia in ſuperbeatiſsima trinitate perſona,maieſtatem & gloriam indiuiduæ Act.1.
adorandæque trinitatis mundo per Apoſtolos prędicaturus tertia hora cōuenienter deſcendit. Et quia,
vt dictum eſt,diſcipuli erant in oratione perſeuerantes,recte ſpiritū ſanctū in hora orationis percipiunt
vt monſtretur, quod ſpiritus ſancti gratia non facile impetratur, niſi mens à carnalibus ſupernorum
intentione leuetur. Tria autem tempora quibus Daniel genua flectere & adorare ſolebat, videlicet ter Dan.6.
tia,ſexta,& nona ab eccleſia obſeruantur. Nam & Chriſtus ſpiritumſanctum hora tertia mittens, & cru Iohan.19.
cem ſexta hora aſcendens,nona ſpiritum tradens, eaſdem nobis horas intimare & ſanctificare dignatus
eſt[SED hoc]quod cernitis[EST quod dictum]id eſt,prophetice prænunciatum[EST per prophetam
Iohel]cuius verba ſubduntur[ET erit in nouiſsimis diebus,] id eſt,tempore euangelicæ legis cui lex a-
lia diuinitus non ſuccedet. De quo tempore ſanctus Iacob diſſeruit, Congregamini, vt annunciem vo- Gen.49.
bis quæ ventura ſunt in nouiſsimis diebus. Et Eſaias, Erit in nouiſsimis diebus præparatus mons do- Eſa.2.
B mus domini. Vnde hoc tempus vltima mundi ætas vocatur,ſicut ait Apoſtolus, Nos ſumus in quos fi- 1.Cor.10.
nes ſæculorum deuenerunt[DICIT dominus] ſcilicet,deus pater,vel pater & filius qui ſunt vnus do-
minus. Vnus quoque ſpirator & dator ſpiritus ſanctus,ſicut & tres perſonę ſunt vnus creator.[EFFVN
DAM de ſpiritu meo ſuper omnem carnem]id eſt, cunctis hominibus, ſcilicet Iudæis & Gentibus ſeu
quibuſdam de omni genere hominum,vt ſit diſtributio pro generibus ſingulorum. Itaque omnibus his
de donis & gratiis ſpiritus ſancti infundam,ſicque nomine partis intelligitur totum,videlicet homo per Iohan.1.
carnem,ſicut cum ait Iohannes, Verbum caro factum eſt. Et Pſalmiſta, Ad te omnis caro veniet. Verun Pſal.64.
tamen ſanctus Petrus hoc loco ſenſum,non formam verborum inducit. Sic enim in Iohele ſcriptum eſt Iohel.2.
Et erit,poſt hæc effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem[ET prophetabunt]ô Iudæi[FILII
veſtri & filiæ veſtræ]id eſt,diſcipuli & diſcipulæ Chriſti. Multi enim diſcipulorum & aliquæ ſanctæ fœ
minæ cum apoſtolis ſpiritum ſanctum receperunt,& gratiam prophetalem ſortiti ſunt[IVVENES ve-
ſtri viſiones videbunt]id eſt,reuelationes diuinas atque propheticas vere intelligent. Intelligentia enim
eſt opus in viſione[ET ſeniores veſtri ſomnia ſomniabunt,]id eſt,reuelationes deſuper tempore ſomni Dan.10.
ſuſcipient,quando propter quietem virtutis imaginatiuæ,ac ſenſuum exteriorum,aptior eſt anima ad il
luminationes ſupernas. Propter quod in libro Iob legitur, Per ſomnum in viſione nocturna aperit deus Iob.33.
aures virorum,& inſtruit diſciplina. Quod autem apoſtolorum diſcipulorumque Chriſti,alii ſeniores
C alii fuerint iuniores,certum eſt cunctis. Porro huiuſcemodi ſomnia non ſunt vana & ſolita omnibus,ſi-
cut illa de quibus Eccleſiaſt. Somnia extollunt imprudentes,& quaſi qui apprehendit vmbram, & per- Eccleſ.34.
ſequitur ventum, ſecundum hoc viſio ſomniorum [ET quidem ſuper ſeruos meos, & ancillas meas in
diebus illis]ſcilicet in exordio euangelicæ legis[EFFVNDAM de ſpiritu meo, & prophetabunt] Qui-
dam enim vtriuſque ſexus in primitiua eccleſia prophetarunt, ſicut & infra ſcribitur Philippus diacon⁹
habuiſſe quatuor filias virgines prophetiſſas. In nomine vero effuſionis oſtenditur gratiæ copia ſeu mu
nerum largitas. De qua effuſione ſcriptum eſt, Effundam ſpiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedi- Act.21.
ctionem meam ſuper ſtirpem tuam [ET dabo prodigia in cœlo ſurſum,& ſigna in terra deorſum.] Hoc Eſa.44.
& verba ſequentia quidam exponunt de ſignis præceſſuris diem iudicii. Sed cum petrus totam iſtam
ſcripturam pro tempore ſuo, quaſi tunc impletam alleget, aptius ad præfatum tempus refertur. De-
dit ergo deus in primo Chriſti aduentu, & circiter prodigia in cœlo, quando eo nato cœleſtis militiæ Lucæ.2.
multitudo deum laudans apparuit, ſtella in aere radiauit: & tempore paſsionis, dum luna tempore Matth.2.
oppoſitionis ſupernaturaliter rediit,& ſe ſoli ſuppoſuit,totque horis ſub ipſo permanſit,ita quòd ſol ſte Matth.27.
tit immotus. Similiter in aſcenſione angeli apparuerunt. Inſuper dedit dominus ſigna in terra, quan- Act.1.
do in ea Chriſtus tot patrauit miracula,& quando eo patiente mota eſt terra, ſciſſæ ſunt petræ, aperta
ſunt monumenta,& multa corpora ſanctorum reſurrexerunt à mortuis,& venientes in ſanctam ciuitatē Matt.27.
D apparuerunt multis. Quod autem iſta couenienter ad tēpus primi aduentus Chriſti relata ſint, innoteſ-
cit ex eo quod dominus ait, Adhuc vnū modicum, & ego mouebo cœlum & terram,& mare & aridam: Agg.12.
& veniet deſideratus cunctis gentibus. quod omnes de primo Chriſti aduentu exponūt,de quo in Gen.
loquitur Iacob, Et ipſe erit expectatio gentiū. Conſequenter quędam prodigiorū iſtorum ſpecialitur ex- Gen.4.
primuntur[SANGVINEM & ignem, & vaporē fumi]Per ſanguinem intelligitur ſanguis qui de Chri
ſti latere fluxit,in cuius emanatione duo mirabilia cōtigerunt. Primū,quia de mortuo corpore ſanguinē Iohan.1.
viuaci riuo effluere, contra noſtrorum naturam eſt corporum. Secundum, quod ſimul cum ſanguine
aqua profluxit. Poteſt quoq; per ſanguinem accipi ſanguis quē pro Chriſto martyres cum mira effude-
runt conſtantia. Per ignem ſpiritus ſancti illuſtratio ac inflammatio deſignatur. In igne enim ſunt ſplen
dor & calor. Per vaporem fumi,excæcatio Iudæorum, vel compunctio & lachrimatio conuerſorum,
qui ad prædicationem Petri compuncti ſunt corde. De quorum piiſsimo fletu Zacharias dicit, Plangēt Zach.12.
eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum. [SOL conuertetur in tenebras.] Nam tempore paſsionis ob- Matth.27.
ſcuratus eſt ſol. [ET luna in ſanguinem] id eſt,rubea apparebit. Non tamen planetæ fuerunt in ſeipſis Lucæ.22.
taliter ſe habentes, ſed ſecundum apparentiam fuit ſic. Solet autem luna cum eclypſim patitur,ſangui-
nea apparere: ſed quando directe ſupponitur ſoli, nigra videtur. Vnde ſi ſuppoſitione illa durante ru-
bea apparebat,mirabiliter factum eſt: quod ſecundum Hieronymum credi poteſt,quanuis ſcriptum nō Hieron.
ſit. Non enim ſcripta ſunt omnia[ANTEQVAM VENIAT dies domini magnus & manifeſtatus.] Iohan.21.
Per diem hunc ſanctus Hieronymus ſuper Iohelem intelligit diem dominicæ reſurrectionis, in quo ma

Pſal·117. gna operatus eſt deus. Et quem omnibus manifeſtauit:de quo ait pſalmiſta, Hæc eſt dies quam fecit do- E
Iohel. 2. minus. Qui dies per Iohelem appellatur horribilis, quia aereis poteſtatibus impiiſque Iudæis pauen-
dus. Poteſt quoque per diem iſtum horribilem, magnum & manifeſtum, tempus illius grauiſsimæ ac fi-
nalis captiuitatis Iudæorum per Romanos intelligi. De iſtis hic tranſeo, quia ſuper duodecim prophe-
Act.10. tas ſuo loco ea plenius expoſui. [ET omnis quicunque inuocauerit nomen domini]id eſt, deum in-
Pſal.144. timo cordis affectu cum fide ſyncera orauerit[SALVVS erit] non enim eſt perſonarum acceptor deus,
Eccl.2. ſed prope eſt dominus omnibus inuocantibus eum, omnibus inuocantibus eum in veritate: iuxta id Ec
cleſiaſt. Quis inuocabit illum & deſpexit eum? Conſequenter beatiſsimus Petrus euidentius inſtruit
reos, factis & authoritatibus Ieſum eſſe Meſsiam declarans [VIRI Iſraelitæ] qui eſtis Iſraelitæ carnis
propagine, non fidei imitatione, [AVDITE verba hæc. Ieſum Nazarenum virum approbatum à deo]
trinitate, & à ſeipſo ſecundum quod deus eſt[IN vobis]id eſt, inter vos[VIRTVTIBVS]id eſt, ſanctis
Iohan.1. operibus[ET prodigiis]quantum ad maiora eius miracula,[ET ſignis]quantum ad minora,[QVAE fe-
Heb.1. cit per illum deus in medio veſtri]Verbum enim ſeu trinitas operabatur per Chriſti humanitatem, quæ
Dionyſ. fuit inſtrumentum ſeu organum immediatum, coniunctum & proprium verbi, quemadmodum corpus
noſtrum inſtrumentum eſt animæ noſtræ in ſuis operibus, ſecundum Damaſcenum. Vnde diuinus Dio
nyſius Chriſti actionem appellat Theandricam, id eſt, dei virilem. Et Chriſtus homo diuina poteſtate e-
Iohan.10. git miracula[SICVT vos ſcitis,]quibus & Chriſtus ante paſsionem dicebat. Multa bona opera oſtendi F
Matt.26 vobis ex patre meo, propter quod horum me lapidatis[HVNC definito conſilio & præſcientia dei tradi
Eſa.52. tum]quanuis enim Iudas impie eum tradiderit, deus tamen eum per prophetas tradendum prædixit, prę
Rom.8. determinauit, & in ſua præſcientia ſempiterna pro hominibus moriturum prædiffiniuit: quemadmo-
dum ait Apoſtolus, Proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro omnibus nobis tradidit illum. Deus quo-
que pater. ſeu trinitas, animæ Chriſti voluntatem moriendi pro hominibus inſpirauit. Rurſuſque eidē
contulit tam iuſte conuerſari & loqui, quòd Iudæi erant inuidia concitati, ex qua vltra ad Chriſti occi-
ſionem progreſsi ſunt. Sicque traditio Chriſti quantum ad cauſam atque principium eius, fuit directe &
effectiue à deo: loquendo tamen de cauſa triditionis huius bona, puta iuſtitia, ſpontaneoque principio,
Eſa.53. ratione cuius etiam ſeipſum tradidit Chriſtus, iuxta illud Eſaiæ, Tradidit in mortē animam ſuam[PER
Luc.23 manus iniquorum]videlicet militum Pilati[AFFIGENTES]cruci[INTEREMISTIS]mortem ip-
Marc.16. ſius procurando.[QVEM deus ſuſcitauit]à mortuis, imo & ipſe vt deus ſeipſum: ſicut prædixit, Poteſta-
Iohan.20. tem habeo ponendi animam meam, & iterum ſumendi eam. Et item, Soluite templum hoc, & in tribus
Iohan.10. diebus excitabo illud. Hoc enim dixit de templo corporis ſui, vt Euangeliſta exponit[SOLVTIS dolo
Iohan.2. ribus inferni]id eſt, pœnis inferni à Chriſto ſublatis, ita quod eos non ſenſit, iuxta id Pſal. Factus ſum
Pſal.87. ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Ablatis quoque his pœnis à ſanctis quos Chriſtus de lym G
bo eduxit. Nam mox cum ad eos anima eius veniſſet, beatifica dei viſione illuſtrauit eoſdem, iam enim
cauſam dilationis glorię videlicet, originalis peccati reatū ſua paſsiōe amouit. Sancti autē in lymbo, & ſi
pœnā ſenſus non habuerunt, nihilominus pœna damni fuit in eis, ſicque dilatio gloriæ eos aliquo modo
Prou.13. afflixit, iuxta id Prouerb. Spes quæ differtur affligit animam, lignum vitæ deſiderium veniens. Propter
Zach.9. quod de iſtis Zach. dicit Chriſto. Tu quoque in ſanguine teſtamenti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in
quo non eſt aqua[IVXTA quod impoſsibile erat teneri illum]ſcilicet Chriſtum[AB eo]id eſt, ab infer
no, Cum enim omni caruerit culpa, nil poteſtatis aut iuris habebat in eo diabolus ſeu infernus. Propter
quod paſsione inſtante differuit, Venit ad me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam[DA
Iohan.14. VID enim dicit in eum]id eſt, de Chriſto, ita quòd verba ſequentia ad literam in Chriſti perſona dicun
tur.[PROVIDEBAM dominum coram me ſemper]id eſt, ego vt homo deum iugiter intuebar, atque
in omnibus prouidè coram eo conuerſabar. Nam anima Chriſti à primo ſuæ creationis inſtanti vidit
Pſal.15. deum per ſpeciem tam clare ac inceſſanter, vt modo[QVONIAM à dextris eſt mihi]id eſt, in omnibus
gratioſe mihi aſsiſtit, ſecundum illud Eſa. Dominus deus auxiliator meus[NE commouear]id eſt, à via
Eſa.50 æquitatis & veritatis vſquam recedam: in tantum enim affuit naturæ aſſumptæ, quod peccare nequiuit
[PROPTER hoc lætatum eſt cor meum] videlicet de tam incomparabili beneficio dei, & de indeſinen
ti aſpectu ipſius[ET exultauit lingua mea]id eſt, in verba laudis diuinæ cum exultatione prorupit: dicen H
Iohan.11. do, Gratias ago tibi pater. Et Honorifico patrem meum. Et rurſus dicitur, Exultauit Ieſus ſpiritu ſancto
Iohan 8. [INSVPER & caro mea requieſcet in ſpe]id eſt, corpore meo ab anima ſeparato atque ſepulto de eius
Lucæ.10. reſuſcitatione certus ero[QVONIAM non derelinques animam meam in inferno]niſi quamdiu ipſa vo
luerit ſcilicet vſque ad inſtans reſurrectionis. Et infernus pro lymbo patrum hic ſumitur, ſicut cum Ia-
cob ait in Geneſi, Deſcendam lugens in infernum. Atque in ſymbolo, Sepultus deſcendit in infernum.
Gen.37. Porro in morte Chriſti fuerunt corpus & anima eius ab inuicem ſeparata vtrunque tamen manſit ver-
Pſal.15. bo vnitum. Ideo corpus eius reſolui non potuit, propter quod ſubditur[NEC dabis ſanctum tuum vide
re corruptionem]id eſt, corpus vnigeniti filii tui non permittes pati incinerationem ſeu diſſolutionem.
Nihilominus ſumendo corruptionem pro occiſione fuit vere corruptum ſeu mortuum.[NOTAS mihi
feciſti vias vitæ]id eſt, ſemitas iuſtitiæ, quibus ad vitam beatam tranſitur me docuiſti, & per acceleratam
reſuſcitationem iter ad vitam gloriæ aſcendere me feciſti, ita quod tunc per experientiam illud noui,
[REPLEBIS me iucunditate cum facie tua] id eſt, cum in conſpectu tuo in cœleſti apparuero regno
pleniſsime glorificabor. Quanuis enim Chriſtus ab exordio incarnationis, quantum ad ſuperiorem ani
mæ partem ad verbum relatam fuerit comprehenſor, & omni eſſentialis præmii gaudio plenus, nihilo-
minus quo ad inferiores animæ vires, imo & quantum ſuperiores vires ad eſſentiam animæ comparatas
& quantum ad carnem paſsibilem fuit viator, & triſtitiam aliquando habens & dolores. In aſcenſione
autem pleniſsimam glorificationem ſortitus eſt, imo & ab omni triſtitia in puncto mortis extitit libera-

A tus.Præterea quod verba inducta non de ſeipſo ſed de Chriſto protulit Dauid,conſequenter probatur. Iohan.11.
[VIRI fratres liceat audenter dicere ad vos de patriarcha Dauid,quoniã defunctus eſt & ſepultus,& ſe Matth.26.
pulchrum eius apud nos eſt vſq; in hodiernum diem] ſicut 3 Regum deſcribitur, ex quibus patet,quod Luc.23.
corpus eius in ſepulchro ſit diſſolutum.[PROPHETA ergo cũ eſſet]Nam præclariſsimus fuit prophe- 3.Reg.2.
ta Dauid [ET ſciret quia iureiurãdo iuraſſet illi deus,de fructu].i.ſemine [LVMBI eius,ſedere ſuper ſe
dem eius] id eſt,poſt eum vere ſpiritaliterq; regnare cæteris cũctis ſublimius:iuxta illud in pſalmo,Iura
uit dominus Dauid veritatem & non fruſtrabitur eum, de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam, Pſal.131.
ſcilicet.Chriſtum de ſemine tuo naſciturũ De quo loquitur Eſaias,Super ſolium Dauid & ſuper regnũ Eſa.9.
eius ſedebit [PROVIDENS].i.in futurũ procul præintuens [LOCVTVS eſt de Chriſti reſurrectione,
quia neq; derelictus eſt in inferno,neq; caro eius ſenſit corruptionẽ] iuxta expoſitionẽ inductã [HVNC
Ieſum ſuſcitauit deus,cuius nos omnes teſtes ſumus] quod vidimus proteſtantes,& prophetice prænun
ciatũ nuncq; impletum monſtrantes. [DEXTERA ergo dei exaltatus].i.diuina virtute de lymbo,de ſe
pulchro,de terra ad cœlos leuatus[ET promiſsione ſpiritus ſancti accepta à patre].i.omni glorificatio
ne quam ei per ſpiritum ſanctũ pater in ſcripturis promiſit adepta,[EFFVDIT hoc donũ, quod vos vi
detis & auditis].i.magnã hanc gratiam,ſapientiam,linguarũ notitiam,quã in nobis iam experimini,lar
gitus eſt nobis,¶Promiſsionem autẽ ſpiritus ſancti accipere cõpetit Chriſto ſecundum naturam huma
B nam,ſed ſpiritũ ſanctum dare,ſecundũ naturam diuinã: quanuis in ipſo ſecundum humanitatem ſit gra
tia capitis,per quã ſuis influxit membris,quod agit vt cauſa gratiæ inſtrumentalis ac meritoria & cõiun
cta. Porro quod Chriſtus dextera patris ſit exaltatus, teſtimonio probat Pſalmiſtæ. [NON enim Dauid
aſcendit in cœlum] quia quod corpus, mãſit in monumento: & quantũ ad animam in lymbo.[DICIT Pſal.109.
autem ipſe]in pſalmo,[DIXIT dominus domino meo].i.pater filio [SEDE à dextris meis].i.in bonis
potioribus ſecundũ naturam aſſumptã,ita quod omni ſis creaturæ prælatus,plenariè glorificatus,& di-
uinitate præ cunctis abundãtius fruens.Iſtud dixit Chriſto homini deus pater in aſcẽſione. Secundũ di
uinitatẽ vero pater ab æterno dixit filio,ſede à dextris.i.mihi eſto æqualis , & in ea reſide maieſtate qua
ego [DONEC ponam inimicos tuos,ſcabellum pedum tuorum].i.omnes reprobos tibi plene ſubiiciã,
& ſubiectos oſtendã,quod maxime erit in die iudicij.De expoſitione autem verſuũ iuſtorum nunc per- Matth.1.
tranſeo,cũ in libro Pſalmorum prolixe expoſiti ſint.Quod autẽ hæc dictio,donec ſumatur hic non fini
te,ſed indefinite conſtat:ſicut & apud Matthęum,Nõ cognouit eã donec peperit filium ſuũ.[CERTIS
SIME ergo ſciat] per fidei cognitionem,nõ per rationẽ,aut ſcientiam naturalem: iuxta quẽ modum ſan
ctus Iob ait,Scio quod redẽptor meus viuit,& in nouiſsimo die de terra ſurrecturus ſum,[OMNIS do-
mus Iſrael].i.tota plebs Iudęorum ſeu duodecim tribuũ [QVIA & dominũ eũm & Chriſtum fecit deus Iob.19.
C hunc Ieſum].i.pater ſeu Trinitas ſuperdigniſsima Ieſu Nazareno ſecundum naturã humanam contulit
principatum vniuerſorũ & vnctionem gratiæ ſingularẽ ac ſummam:iuxta illud, Vnxit te deus oleo leti- Pſal.44.
tiæ præ conſortibus tuis.Et item Chriſtus fatetur in Pſalmo ratione naturæ aſſumptæ & gratiæ ei colla Pſalm.2.
tæ,Ego autẽ conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montẽ ſanctũ eius [QVEM vos crucifixiſtis] non ve- Matth.27.
ſtris,ſed militum manibus:& magis peccaſtis quam illi,quia prima cauſa plus influit. [HIS auditis com Marc.15.
puncti ſunt corde]de ſuis dolẽdo peccatis.Non oẽs,ſed multi:in quibus impletum eſt,quod ante paſsio Luc.25.
nẽ Chriſtus eis prædixit,Cũ exaltaueritis,inquiens,filiũ hominis,tunc cognoſcetis quia ego ſum . Tot Iohan.19.
itaq; ſcripturarũ allegationibus & tantis prodigiis ſunt conuicti [ET dixerunt ad Petrũ, & ad reliquos Iohan.7.
Apoſtolos,Quid faciemus viri fratres?Petrus vero dixit ad illos,Pœnitentiã agite] nec paruam ſed ma Matth.3.
ximam quantũ ad interiorem dolorẽ,vt magnitudini criminis correſpondeat magnitudo doloris.Opor Deut.25.
tet enim ſecundũ Hieronymũ,vt dolor contritionis adæquet grauitatẽ peccati,quatenus de maioribus Hierony.
vitiis maior habeatur cõtritio [ET baptizetur vnuſquiſq; veſtrũ,in nomine Ieſu Chriſti,in remiſsionẽ
peccatorũ veſtrorum] videlicet quilibet in remiſsionẽ peccatorum ſuorũ.Quanuis autem Chriſtus for
mam baptiſmi docuerit dicens,Baptizãtes in nomine patris & filii & ſpũs ſancti,Apoſtoli tamen & eo Matth.28.
rum diſcipuli in primitiua eccleſia ſub alia forma baptizauerũt,ex familiari conſilio atq; inſtinctu ſpũs
ſan. vtentes hac forma verborũ,Baptizo te in nomine Ieſu Chriſti,vt ſcilicet nomẽ Chriſti amplius di-
lataretur,& honorabilius ac amabilius redderetur hominibus,quod à Iudæis incredulis blaſphemaba- Matth.26.
D tur.Quo facto,cœpit eccleſia vti forma baptiſmi inſtituta à Chriſto.Tamen quoniam in nomine Chri Luc.5.
ſti dabatur baptiſmus,forma à Chriſto pręfixa implicite ac virtualiter ſeruabatur,quia in nomine Chri
ſti tota superſancta Trinitas intelligi datur Nam Chriſtus dicitur vnctus,ſicq; in nomine eius intelligi
tur pater vngens.filius vnctus,ſpiritus ſanctus vnctionis cauſa,ſeu vnctio effectiua, qui per prædicatio
nem cauſalẽ vnctio appellatur [ET accipietis donũ ſpiritus ſancti,] id eſt,non ſolũ peccatorum remiſ-
ſionẽ,ſed & donũ ſapientiæ & linguarũ,quod in nobis miramini.Tũc nanq; baptizatis dabatur cõmu-
niter ſpũs ſanctus in ſigno ſenſibili per impoſitionem manuum Apoſtolorum ſicut & infra habetur.Vn
de in Scholaſtica hiſtoria ſic habetur.Accipietis donum ſpiritus ſancti,ſcilicet,vt loquamini variis lin-
guis ſicut & nos.Et hoc erat ſignũ familiare in primitiua eccleſia , quia oẽs fere aſcendentes de lauacro, Iohel.2.
loquebantur variis linguis.[VOBIS enim facta eſt repromiſsio & filiis veſtris].i.præfata promiſsio de
effuſione ſpiritus ſancti per Iohelẽ prænunciata, vos & filios veſtros cõcernit,ita quod in vobis imple-
bitur.Nec ſolum in vobis Iudæis [SED & omnibus qui longe ſunt] à vobis ſeu loco, ſeu diſpari cultu,
& diſsimili ritu,puta in gentibus[QVOSCVNQVE aduocauerit dominus deus noſter] id eſt,per Euan Iohan.11.
gelicam prædicationem,ſeu inſpirationem diuinam ad fidem & charitatem ſeu eccleſiaſticam vnitatem
perduxerit,hoc eſt,in omnibus prædeſtinatis.Propter quod apud Iohannem ſcriptum eſt,Ieſus moritu Ephe.2.
rus erat pro gẽte.Et non ſolũ pro gente,ſed vt filios dei qui diſperſi erant congregaret in vnũ.Hinc gẽ
tibus ſcribens Apoſtolus, Vos(inquit)qui aliquãdo longe fuiſtis,nũc prope facti eſtis in ſanguine Chri

Rom.15. ſti. Quod etiã in Epiſtola ad Romanos ab Eſaia prophetatum declarat. [ALIIS etiam verbis plurimis E
Eſa.11.52. teſtificatus eſt,& hortabatur eos dicens, Saluamini à generatione iſta praua] id eſt, ab incredulis iſtis Iu
dæis diuidamini corde, vt fidem & gratiã ſuſcipientes, illis pereuntibus vos ſaluemini. [QVI ergo rece-
perunt ſermones eius] i. verbis Petri acquieuerunt [BAPTIZATI ſunt] ab apoſtolis, aliisq; forſan di
ſcipulis [ET appoſitæ ſunt] numero credentiũ [ANIMAE] id eſt, homines [CIRCITER tria milia]
ad gloriam ſummæ Trinitatis totius gratiæ ſuperditiſsimi fontis [IN illa die] videlicet Pentecoſtes. [E-
RANT autẽ perſeuerantes in doctrina Apoſtolorũ] illam manſuete ac ſedulo audiendo ac prompte im
Iacobi.1. plendo. Iuxta illud Iacob. Abiiciẽtes omnem immunditiã, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum,
quod poteſt ſaluare animas veſtras. Sic & ſubditi in doctrina paſtorum ſuorum debẽt ſtabiles permane-
re [ET communicatione fractionis panis] id eſt perceptione ſacramenti, ſecundum quod Paulus ait, Pa
nis quem frangimus, nonne participatio corporis domini eſt? In primitiua autẽ eccleſia crebro & multi
1.Cor.10. quotidie cõmunicabant [ET orationibus] nec dubiũ quin & in laudibus dei, cũ & maius atq; diuinius
ſit dei laudibus quàm orationibus eſſe intentum. Nam deum laudando magis ſimplificamur in ipſo, &
Eccl.15. minus ad noſipſos reflectimur. Sed cum non ſit ſpecioſa laus in ore peccatoris, qui diuinæ laudationi cu
pit inſiſtere, primo in orationibus perſeueret, vt purificetur, & corde mundato agat quod ſcriptum eſt,
Pſalm.33. Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. [FIEBAT autem omni animæ ti
mor] i. vniuerſis Iudæis & cæteris iſta videntibus timor quidam incutiebatur propter rei nouitatẽ, totq; F
mirabiliũ eminẽtiam, ex prædicatione quoq; Apoſtolorũ qua incredulis damnationẽ comminabantur
æternam. [MVLTA quoq; prodigia & ſigna] i. miracula maiora & minora [PER Apoſtolos fiebant in
Hieruſalem] quæ ſanctus Lucas breuitati ſtudẽs non recitat. [ET metus erat magnus in vniuerſis] pro-
pter cauſas prætactas. In quo diuina potentia euidenter oſtenditur, quod ſcilicet diſcipuli ante paracleti
miſsionem trepidi, tunc erãt intrepidi, & aduerſarii eorum tam pauidi. Tantus enim gratiæ fulgor, pote
ſtatiſq; vigor, ac diuinitatis operatio in eis ſplendebant, quod æmuli veritatis formidare coacti ſunt, qui
illos pauloante, non modo nõ metuebant, ſed & occidere diſponebant. [OMNES etiam qui credebant,
erant pariter] mente & corpore [ET habebant omnia communia. Poſſeſsiones & ſubſtantias vende-
bant] ſcilicet immobilia & mobilia bona [ET diuidebãt illa omnibus, prout cuiq; opus erat.] Quo enim
ſpiritalibus diuitiis fuerunt pleniores, eo minus curauerunt opes carnales, & quo in dei ac proximi dile
1.Cor.13. ctione magis ardebant, eo liberalius ſua ſibiinuicẽ cõmunicabant. Charitas enim omnia facit eſſe cõmu
nia nec ſua duntaxat, ſed & ſeipſam impendit. Ex quibus elicitur tanto quemq; minus habere de diuino
amore, quo extat auarior, & quo amplius quærit terrena eo animã habet pauperiorẽ [QVOTIDIE quo
que perdurãtes vnanimiter in templo, & frangentes circa domos] in reditu ſuo à templo [PANEM, ſu
mebant cibum cũ exultatione] ſpiritali non carnali [ET ſimplicitate cordis] tanquam ab omni ſimula- G
tione & vanitate doloſa immunes. Tãtus fuit in eis charitatis feruor & deuotionis inſtãtia, quod in ex-
teriori occupatione & neceſſaria corpori refectione, manſerunt mẽte ad deum ſuſpenſi, & gloriantes in
Pſal.67. contẽplatione ipſius. In quibus illud Pſalmiſtę impletum eſt, Iuſti epulẽtur, & exultent in cõſpectu dei,
delectẽtur in lętitia. In quibus & aliæ multę propheticæ promiſsiones, vere ſpiritaliterq; impletæ ſunt,
quas carnales & obſtinati Iudęi nondũ putãt impletas, & corporaliter pręſtolãtur implẽdas [COLLAV
DANTES deũ & habentes gratiã ad omnẽ plebem] ita quod omnibus erant accepti ac honorati ꝑpter
tam euidentiſsimã gratię affluẽtiam in ipſis ſplendentẽ. Quemadmodum legitur de ſancto Sebaſtiano,
Neceſſe erat, vt quẽ deus tanta perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. [DOMINVS autẽ augebat qui
ſalui fierent] i. quoſdam conuertit, & fidelium numero copulauit [QVOTIDIE in idipſum] collegium
Pſal.101. credentium, vel in ipſomet deo incommutabili bono, in quod mente tendebant & quieſcebant. De quo
Pſalm.4. fertur in Pſalmo, Tu autem idem ipſe es. Et rurſus, In pace in idipſum dormiam & requieſcam.

¶EXPOSITIO CAP. III [PETRVS autem & Iohannes aſcendebant in templum]
ARTIC. III.

CVm Euangelica doctrina ſit ſupernaturalis, neceſſe fuit eã ſupernaturalibus argu
mẽtis probari. Hinc Chriſtus & eius diſcipuli talia operabãtur miracula, quæ ſola
diuina virtute fieri queunt. Iccirco quàm certũ eſt deum falſitatis non eſſe appro-
batorem aut cõfirmatorẽ, tam certum eſt fidem catholicam eſſe à deo. Nunc ergo H
grande narratur miraculum, quo fidei veritas roborabatur, & plurimi cõuertebãn
tur. [PETRVS autẽ & Iohannes aſcendebant in templum] videlicet ad quendam
locum eius, qui (vt dicitur) fuit atrium mundorũ, vbi Iudæi ſecũdum legem mun
di orabant [AD horã orationis nonam] quocirca aliqui dicunt, quod Iudęi ter ora
Daniel.6. bant in die, ſicut iam ante ex Daniele eſt allegatum. Veruntamẽ in Neemia habetur, quod quater in die
Neem.9. & quater in nocte confitebantur Iudæi, & adorabãt dominum deum ſuum. Præterea hi duo apoſtoli, &
apoſtolorum eximii in multis aſſociati leguntur, tanquam ſingulari familiaritate coniuncti, quãuis vter
q; eorum carnalem fratrem haberet Apoſtolum. Nam in Chriſti miniſtris plus valet gratia quàm natu-
ra, ſeu amor infuſus quàm naturalis. [ET quidam vir qui erat claudus, ex vtero matris ſuæ, baiulabatur]
in lecto. Nam ſecundũ gloſſam etiam paralyticus fuit [QVEM ponebant quotidie ad portã templi, quæ
4.Reg.15. dicitur ſpecioſa.] Secundũ quod in Scholaſtica hiſtoria legitur, idcirco ſic dicta eſt, quia Alexãder Hir-
2.Para.27. canus ornamentũ quoddã in ea appoſuit, in qua & Herodes aureã poſuit aquilã, fuitq; porta atrii mun-
dorũ. Palam eſt autem quod nõ fuit ea quam Ioatham rex Iuda ædificauit, quæ ſublimiſsima dicebatur,
cum illa fuerit per Chaldæos deſtructa [VT peteret eleemoſynam] forte non ſolũ pro ſe, ſed & pro mini
ſtrantibus ſibi [AB introeuntibus in templum. Is cum vidiſſet Petrum & Iohannẽ incipiẽtes introire in
templũ, rogabat vt eleemoſynam acciperet. Intuens autẽ in eũ Petrus cũ Iohãne dixit, Reſpice in nos]

A quod Petrus ideo dixit,vt claudus iſte & alii ſcirēt à quibus reciperet,quod mox fuerat ſuſcepturus:qua
tenus per hoc nō ipſi Apoſtoli ſed Chriſtus glorificaretur,& ad eū alii conuerterentur.[AT ille intēde
bat in eos] oculis mētis & corporis tanquā eleemoſynæ auidus,& forte ex verbis Petri inſolito mō con
cuſſus [SPERANS ſe aliquid accepturum ab eis] nec fefellit eū fiducia,quoniā plus quam ſperauit acce
pit.[PETRVS autē dixit, Argentū & aurū nō eſt mihi,]omnia enim propter Chriſtū reliquit,nec pecu Matth.19.
nias à cōuerſis ante Apoſtolorū pedes poſitas in ſuū vſum cōuertit,ſecūq; detulit,quia audierat à Chri
ſto,Nihil tuleritis in via,neq; pecuniā.Et,Nolite poſsidere aurum & argentum [QVOD autem habeo] Lucæ.10.
id eſt,ſanitatis beneficium quod in mea eſt poteſtate inſtrumentaliter [HOC tibi do] tanquā inſtrumen- Matth.10.
tum omnipotentiæ dei,à quo gratiam ſanitatem,& virtutem miraculorum ſortitus ſum [IN nomine].i.
virtute & gratia [IESV Chriſti Nazareni,ſurge] de lecto[ET ambula]quorum nullum potuiſti hucuſ-
q;,ſaltem expedite.[ET apprehenſa manu eius dextera,alleuauit eum] Circa quod dicit Beda, Quem
verbo erigit,dextera cōfortat:quia ſermo docentis in corde audientiū minus valet,niſi propriæ actionis
commēdatur exemplis.[ET protinus cōſolidatæ ſunt baſes eius & plantæ].i.crura & pedes.[ET exiliēs
ſtetit & ambulabat] in quo patet quod ſubito ſit ſanatus. Virtus enim diuina cum ſit infinita, agit in in-
ſtanti. Et in claudo hoc etiā illud Eſaiæ impletum eſt, Tūc ſaliet ſicut ceruus claudus. Quemadmodum
autē qui diu in lecto ægritudinis iacuerūt,cū ſanatos ſe ſentiunt,prę gaudio(ambulare incipientes)qua- Eſaiæ.35.
B ſi exiliunt:ſic fecit & iſte, de ſua ſanatione ineffabiliter exhilaratus [ET intrauit cū illis in tēplū]in teſti
moniū veritatis[AMBVLANS & exiliēs,& laudans deū] pro beneficio.[ET vidit omnis populus eum
ambulantē & laudantem deū. Cognoſcebant autē illum].i.vniuerſi qui aderant,nouerunt hunc eſſe qui
paulo ante fuerat claudus,& [QVOD ipſe erat,qui ſedebat ad eleemoſynam ad ſpecioſam portam tem-
pli. Et impleti ſunt ſtupore & extaſi.] Extaſis dicitur quaſi poſitio extra ſeipſum ſeu alienatio mentis à
ſe,quod fit interdum pauore,interdū admiratione,interdum cōtemplatione ſeu reuelatione. In iſtis au-
tem ex pauore & admiratione proceſsit [IN eo quod contigerat illi. Cum tenerent autem Petrum & Io
hannem,cucurrit omnis populus ad eos] vel quia iam nouerant eos hoc feciſſe prodigium,vel quia ex
fama & apparatu eorum id ſuſpicabantur etiam antequam aliunde audirent [AD porticum quæ appel-
latur Salomonis].i in ea parte qua ſtabat Salomon dum oraret,vt in ſcholaſtica explanatur hiſtoria,nō
tamen fuit eadē numero,ſicut nec idem tēplum. Vel ideo ſic vocatur,quia cōſtructa fuit in eodē loco,in 3.Reg.8.
quo & illa quam in primo tēplo Salomon ædificauit.[VIDENS autem Petrus] concurſum [RESPON
DIT ad populū, Viri Iſraelitę quid miramini in hoc,aut nos quid intuemini,quaſi noſtra virtute aut pie
tate fecerimus hunc ambulare?] Ad opus bonum,præſertim ad bneficii impenſionem, & miſericordiæ
actum requiritur non ſolū poteſtas ſed etiam pietas ſeu benigna voluntas,vel quędā cōpaſsio aut miſe-
C ricordia,quę nunc per pietatē exprimitur. Quanuis autē virtute & pietate Apoſtolorū fuerit ſignū hoc
factū inſtrumētaliter,nō tamen principaliter. Et ipſi apoſtoli hanc virtutē & pietatē non à ſe ſed diuini
tus ſuſceperūt,ideo non ſua virtute aut pietate dicunt ſe iſtud egiſſe. Itaq; Petrus nō arguit eos, quod de
tanto miraculo mirabantur:ſed quia eorum admiratio non fuit ordinata. Aſpiciebāt enim ad ſeruos &
ad inſtrumentum magis quàm ad dominum ac principalem agētem. Ideo Petrus erigit eos ad principa-
lis opificis contemplationē,& ad conſiderationē cauſæ finalis huius miraculi:quę fuit vt per illud Ieſus
oſtenderetur eſſe filius dei,& ſic alii cōuerterentur ad ipſum. Hinc ſubditur.[DEVS Abraham, & deus
Iſaac,& deus Iacob]in hoc ineſtimabilis dignatio,charitas,& miſericordia dei ad homines deſignātur, Exod.3.
quod deus ille altiſsimus & immenſus,deus vtiq; vniuerſorum,qui digne nominari non poteſt, digna-
tur ſe hominum deū vocare,quaſi principalem habens dilectionem & curam ad eos. Hinc in Exodo ait
ad Moyſen: Hæc dices ad filios Iſrael, Dominus deus patrum veſtrorū,deus Abraham,& deus Iſaac,&
deus Iacob miſit me ad vos. Hoc nomen mihi eſt in æternū,& hoc eſt memoriale meum in generatione
& generationem. Vnde quia Petrus loquebatur Iudæis,cōformat ſe modo loquendi patrum veteris te-
ſtamenti [DEVS patrum noſtrorum glorificauit filium ſuum] vnigenitum,naturalem,æternū,non ado
ptiuum,ſcilicet [IESVM].i.per hoc miraculum oſtēdit veritatem & gloriam Ieſu Chriſti. Hoc enim fa
ciēdo miraculū in nomine Ieſu,oſtēdit quod vera ſit eius doctrina,& prędicatio noſtra de ipſo[QVEM
vos quidem tradidiſtis] iudici [ET negaſtis] eſſe regem veſtrū aut filium dei [ANTE faciem Pilati] di- Iohan.19.
D centes,Non habemus regem niſi Cæſarem. Et rurſus, Tolle tolle,crucifige eum [IVDICANTE illo] Eodem.
puta Pilato [DIMITTI] hunc Ieſum tāquam innocentem. Nā dixit, Nil cauſæ inuenio in eo. Et item,
Corripiā illum & dimittam. Hoc tamen nō protulit ſententialiter & vltimate,ſed interloquēdo dimit- Lucæ.23.
tendū aſſeruit.[VOS autē iuſtū & ſanctū negaſtis] videlicet Ieſum,qui ſecundū diuinitatē ſuā eſt eſſen- Eodē.27.
tialiter ſanctus & iuſtus,ſecūdū humanitatē vero,per virtutes & actus earū iuſtior ac ſanctior vniuerſis,
[ET petiſtis virū homicidā donari vobis].i.ad veſtrā inſtantiā liberari a morte , videlicet Barrabā, qui
fuit ſeditioſus & latro [AVTHOREM vero vitæ interfeciſtis,] vtpote vnigenitū dei,qui eſt totius vitæ Matt.27.
fontale principiū ſecundū naturā diuinā, à quo deriuatur vita naturæ,vita gratiæ,vitaq; glorię:qui ſecū Lucæ.23.
dum naturā aſſumptam,ſua occiſione vitā gratiæ & gloriæ inſtrumētaliter reparauit,imo & vitā naturę Iohan.18.
reſtituit,his quos à morte corporea ſuſcitauit [QVEM deus ſuſcitauit à mortuis,cuius nos teſtes ſumus. Lucæ.23.
Et in fide nominis eius] ſcilicet Chriſti [HVNC quē vos videtis & noſtis, cōfirmauit nomē eius].i.in-
uocatio nominis Chriſti facta in fide quam nos de ipſo habemus,conſolidauit crura & pedes iſtius,qui
fuerat natus claudus,[ET fides quæ per eum eſt].i.fides noſtra,nobis à Chriſto collata, & de ipſo habi
ta [DEDIT] per modū cauſæ inſtrumentalis meritoriæ [INTEGRAM ſanitatē iſtam in cōſpectu om Marc.9.
nium veſtrū] Omnia enim poſsibilia ſunt credenti,& virtute ac merito fidei ſumma fiunt prodigia:ſe- Matth.17.
cundum quod Saluator teſtatus eſt, Si habueritis fidē ſicut granum ſinapis,dicetis huic mōti, Iacta te in
mare,& obediet vobis. Itaq; merito fidei apoſtolorum non claudi huius,præſtitit deus hanc ſanitatem.

Sapien.7. Miracula autem fiunt quandoq; fide facientium ea,quandoq; fide eorũ quibus fiunt.¶Ecce qualis arti- E
fex eſt ſpiritus ſanctus,qui huic pauperi piſcatori infudit tantã conſtantiã,vt tot milibus hominũ nõ ve
reretur imperare tam incõprehenſibile ſcelus, videlicet occiſionem iniuſtiſsimã vnigeniti filii dei,quod
ſolo auditu horrẽdum eſt.Veruntamen quoniã diſcretio exigit vt rigori pietas miſceatur, quia & noſtra
perfectio eſt deo aſsimilari,qui in omni effectu iuſtitiæ miſericordiã miſcet. Hinc Petrus poſt aſperam
inuectionem blanda verba inducit,& territos cõſolatur.[ET nunc fratres ſcio quod per ignorantiam fe
ciſtis,ſicut & principes veſtri].i.pontifices cæteriq; maiores:& hęc ignorantia excuſauit crimen eorum
aliqualiter,nõ totaliter,imo nec multum,præſertim quantum ad principes. Tanta enim miracula fecit
Lucæ.7. Ieſus, & tot ſcripturarum authoritatibus demonſtrauit ſe eſſe Meſsiam in lege promiſſum,quod merito
Sapien.2. debuiſſent credidiſſe in eum,Sed excæcauit eos malitia ſua.Quomodo autẽ pro tempore aliquãto prin
cipes & alii quidã nouerunt Ieſum eſſe Meſsiam,& quomodo non.Qualiter etiam ad tãtam cæcitatem
inducti ſunt ex impatientia ſua propter prædicationẽ Chriſti contra eos,nunc omitto,quia ſuper Mat-
thæum dixi hoc plenius: & ſi ſpiritus ſanctus cõceſſerit ſuper Lucã aliquid inde dicturus ſum,ex verbis
Auguſtini in libro de ciuitate dei.[DEVS autẽ qui prænunciauit per os omnium prophetarũ pati Chri
ſtum ſuũ,impleuit ſic] ſicut prædixit,Quia diuina ordinatione paſſus eſt Chriſtus,& eo modo deus il-
Eſaiæ.53. lud impleuit,quo ſenſu nũc dictũ eſt quod tradidit Chriſtũ.In tantum enim illud impleuit,vt per Eſaiã
proteſtetur,Propter ſcelus populi mei percuſsi eum. Nõ tamen induxit Iudæos ad faciendũ hoc ſcelus F
ſed Chriſto inſpirauit promptiſsimũ animum patiendi,& malis actibus impiorũ vſus eſt deus ad bonũ.
Ex hac autẽ authoritate elicitur,quod vniuerſi prophetæ verbo vel ſcripto aut myſtico facto Chriſtum
prænunciauerũt paſſurum,ſicut & Zacharias fatetur, Viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ.Sicut
Lucę.1. locutus eſt per os ſanctorũ,qui à ſeculo ſunt prophetarum eius.[POENITEMINI ergo] de veſtris pec
catis,præſertim de Chriſti occiſione dolete [ET cõuertimini]ad dominũ ſaluatorẽ [VT deleãtur pecca
ta veſtra,vt cum venerint tẽpora refrigerii].i.dies iudicii in quo electis plenaria quies præſtabitur. Vn-
de & iuſtis appetendus eſt dies ille:ſecundum quod ait Saluator, His fieri incipientibus leuate capita ve
Lucæ.21. ſtra,quia appropinquabit redemptio veſtra[A cõſpectu domini].i.ab ipſo deo,& clementiſsimo eius in
ſuos electos aſpectu,ab ipſo enim tempus illud proueniet[ET miſerit eum, qui prædicatus eſt vobis.Ie
ſum Chriſtum]ad iudicandum de omnibus in forma humana,viſibili,glorificata; ſecũdũ quam minor
Iohan.14. eſt patre,& ab ipſo mittetur[QVEM oportet quidem cœlum ſuſcipere].i.ſuſceptum interim tenere,ita
quod interim ſedebit in cœlo ad dexteram patris[VSQVE in tempora reſtitutionis omnium[.i,vſq; in
tempus finalis iudicii,in quo vnicuiq; quod promeruit retribuetur,& quicquid inordinatũ fuit per cul-
Apoc.22. pam,ordinabitur per pœnam,ita quod ſingula debitis locis,ac præmiis conſtituentur [QVE locut' eſt
deus per os ſanctorum ſuorum à ſeculo prophetarum] quia hac omnium reſtitutione pene à principio G
Iudas. mundi locuti ſunt vates ſancti.Propter quod Iudas in ſua Canonica introducit teſtimonium Enoch de
futuro iudicio.Cõſequẽter docet quod legiſlator Iudęorũ Moyſes de Chriſto ſit vaticinatus.[MOSES
Deut.18. quidẽ dixit]in Deuteronomio,[QVONIAM prophetã ſuſcitabit vobis domin' de' veſter de fratribus ve
ſtris].i.de ſemine Iudæorũ Chriſtum ſecũdum carnem producet, & gratia prophetiæ eminenter imple
bit[TANQVAM meipſum] Tanquam notat hic aliqualem multumque defectiuam ſimilitudinem, cũ
Chriſtus incõparabiliter maior ſit Moyſe,ſed in hoc eſt ſimilitudo, ꝙ ſicut Moyſes fuit lator legis ſcri-
pti,ſic Chriſtus legis Euangelicæ: Chriſto autẽ in quantũ fuit aliquo modo viator,cõpetit nomẽ & ra-
tio prophetæ,quia vt ſic,claræ viſionis nõ fuit vt cõprehenſores.Verũ ſicut ipſe eſt angelus, & domin'
atque creator angelorum,ſic ipſe propheta & dominus ac impletor prophetarũ [IPSVM audietis iuxta
Eſaiæ.9. omnia quæ locutus fuerit vobis.]Hoc Moyſes ait hortãdo non affirmando, nã pro maiore parte Iudęi
Chriſtum audire ſpreuerunt.Inſuper, iuxta morem ſcripturæ Moyſes Iudæos ſui tẽporis in perſona eo
rum,qui tempora Chriſti erãt futuri,alloquebatur.De toto enim populo ſolet loqui ſcriptura,quaſi de
aliquo vno Idcirco ad vnã partem ſub perſona alterius partis ſæpe dirigitur ſermo. [ET erit omnis ani
ma quæ non audierit prophetam illum]id eſt,omnis homo tempore Euangelicæ legis & prædicationis
Iohan.4. ac promulgationis eius exiſtens,qui in Chriſtum non crediderit,nec verba eius ab ipſo vel prædicatori
1.Iohan.5. bus eius ſuſceperit [EXTERMINABITVR de plebe] id eſt, de electis populi ſui tolletur atq; damna
bitur.[ET omnes prophetæ à Samuel,& deinceps qui locuti ſunt,annunciauerunt dies iſtos] .i.de tem- H
pore primi aduẽtus Chriſti,& paſsionis reſurrectioniſque eius prophetauerunt.Chriſtus enim eſt finis
legis & omnium opus prophetarum,ad quem omnia tũc ordinabantur,& de ipſo ac eius myſteriis loq,
Rom.10. fuit principalis prophetarum intentio.Hinc & Iudæorũ magiſtri fatentur,ꝙ omnes prophetæ nõ ſunt
loquuti,niſi ſuper dies Meſsiæ.Sed cum à principio mũdi & tempore patriarcharũ non defuerit ꝓphe
Lucę.1. tia de Chriſto,dicente virgine glorioſa,Sicut locutus eſt ad patres noſtros, Abrahã & ſemini eius in ſe
Gen.49. cula,cur de prophetis qui à tẽpore Samuelis fuerunt,loquitur Petrus,pręſertim cũ in Geneſi patriarcha
Iacob tam euidenter & copioſe vaticinetur de Chriſto?Et reſpondendũ quod tempore Samuelis cœpit
curſus regum in duodecim tribubus Iſrael,& ex tunc fuerũt prophetę qui manifeſte ſcripſerũt de Chri-
ſto,ſcilicet,Dauid Eſaias Oſee,&c. Pręcedentes autẽ tam euidenter locuti non ſunt,ſaltem cõmuniter.
Vel prophetias ſuas non ſcripſerunt. [VOS eſtis filii prophetarum].i. diſcipuli & ſequaces ſeu poſteri.
Et aliqui veſtrũ de illorũ ſunt ſemine nati [ET teſtamẽti quod diſpoſuit deus ad patres noſtros]per Mo
ſen in deſerto.i.veteris teſtamenti imitatores ſeu filii eſtis[DICENS]ad Abrahã]Geneſis duodecimo,
In ſemine tuo.i.Chriſto à te ſecundum carnẽ naſcituro[BENEDICENTVR].i.dona gratiæ in pręſen
ti,& bona gloriæ in patria conſequentur[OMNES familiæ terræ].i.vniuerſæ tribus,linguæ & gẽtes, vi
delicet quædam de omnibus,iuxta id in Pſalmo, Reminiſcetur & conuertentur ad dominũ vniuerſi fi-
nes terræ.[VOBIS primum ſuſcitans]ideſt,proponens,vel ſecundum naturam aſſumptam procreans

A [DEVS filium ſuum] incarnatũ: qui dixit, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierũt domus Iſrael [MI- Pſalm.21.
SIT illum benedicentem].i.multa beneficia impendentem [VOBIS] inter quos viſus & cõuerſatus eſt.
Vel ſuſcitatus eum à morte ad veſtram ſalutẽ miſit illum nunc vobis per noſtram prædicationẽ, benedi Matth.25.
centem vobis.i.dona gratiæ conferentem aliquibus veſtrum, [VT cõuertat ſe vnuſquiſq; à nequitia ſua] Baruch.3.
illam de cætero abhorrendo, præteritamq; deflendo. Omne autem peccatum ex habitu vitioſo, ſeu de-
liberatione ac certa ſcientia oriens, dici poteſt nequitia, non autem quod ex infirmitate aut ignorantia,
excuſante prodit. Præterea iuxta myſticum intellectum per hunc claudum à natiuitate intelligitur popu
lus Iudæorum à principio legis datæ rebellis, nec in via dei recte incedens, quẽ ſancti patres ac prophe
tæ ante portam templi ſpecioſam, id eſt, ad Chriſtum deferebant vt ſaluarẽtur per eum qui ait, Per me ſi
quis introierit, ſaluabitur. Ab ingredientibus autem templum, puta à ſanctis fidelibus populus iſte ſalutis Iohan.10.
ſubſidia quærere debet. Petrus vero, id eſt, quicunq; firmus & fortis in fide, tales poteſt iuuare, & tẽplo
inducere, ſeu Chriſto incorporare. Similiter per claudũ iſtum, ſignatur quilibet Chriſtianus vitiis iugi-
ter aſſuetus, quẽ deuoti ad Chriſti miſericordiam ferre conantur, & ponunt ante portam clementię, hor
tantes vt ab vniuerſis ingredientibus domum dei.i.terrena ſpernentibus, amantibusq; diuina animæ ſuę
quærat cibaria. Cui dicũt deuoti, Reſpice in nos.i.conuerſationem noſtrã ſectare. Qui cum fuerit radio
illuſtrationis ſupernæ perfuſus, animoq; à claudicatione ſui obliqui inceſſus ſanatus, mox exilit, ſtat, am
B bulat, atq; cum illis eccleſiã intrat. Surgit à vitiis, exilit gratias referendo, quod de tenebris ſuis eductus
lucem conſpicit veritatis: in qua ſapidè intuetur quàm aſpernãda ſunt omnia quibus mens impeditur à
deo. Stat quoq; perſeuerãdo in bono incœpto, ambulat proficiendo, intrat eccleſiã, cœleſtis regni beati-
tudinem contemplando, quibus viſis, multi tantam mutationẽ dextrę excelſi vehementer mirantur con
fluuntq; ad eum, per quem tanta eſt facta conuerſio, qui admonet non ſe, ſed dei laudare virtutem. Pſalm.70.

¶ELVCIDATIO CAP. IIII [LOQVENTIBVS autem illis ad populum.]

ARTIC. IIII.

NOn ceſſat aduerſarius veritatis, & æmulus æquitatis, veritati & æquitati reſiſtere.
Hinc à principio Euãgelicę legis inuiſibiles atq; viſibiles hoſtes aduerſati ſunt ec
cleſiæ ſanctę, ſicut nunc recitari incipitur [LOQVENTIBVS autẽ illis] videlicet
Petro & Iohanne [AD populum, ſuperuenerunt magiſtratus templi].i.iudices &
doctores [ET Saducæi,] qui ſpecialẽ ſectam habebant, quia nec angelum nec ſpi-
ritum, nec reſurrectionem eſſe dicebant: animam quoq; humanã aſſerebant morta
lem, & quoniam omniũ horum oppoſitum docebant apoſtoli, triſtabantur de eo-
rum prædicatione hi Saducæi. Ideo ſubditur [DOLENTES quod docerẽt popu-
C lum, & annunciarẽt in Ieſu reſurrectionem ex mortuis].i.per Chriſti virtutem omnes mortuos ſuſcitan
dos. Vel in Ieſu.i.in eius doctrina ac fide [ET iniecerunt in eos manus] violentas, ſacrilegas, [ET poſue
runt illos in cuſtodiã vſq; in craſtinum] Ideo tunc eos incarcerauerunt, nam veſpera fuit, ſicq; hora iu-
dicandi tranſierat. Hinc ſubditur [ERAT autẽ veſpera, Multi autem eorum qui audierãt verbum] dei, à
Petro ſicut pręcedenti capitulo ſcriptum eſt [CREDIDERVNT, & factus eſt numerus virorũ quinque Actuũ.3.
milia] qui hoc die crediderunt, & baptizati ſunt forſitan diebus ſequentibus. Credibile quoq; eſt quòd
multæ mulieres & pueri pręſertim virorũ iuſtorum tunc cõuerſæ ſint. Sed cõſuetudo ſcripturę eſt, fœmi
narum & puerorum numerũ non taxare. Pueri autẽ vocantur ſeu paruuli qui infra viceſimũ annũ ſunt, Num.1.
viri qui illũ ſortiti ſunt. [FACTVM eſt autem in craſtinũ vt congregarẽtur principes eorum & ſeniores
& ſcribę in Hieruſalẽ, & Annas princeps ſacerdotum tempore autem paſsionis Cayphas fuit princeps
ſacerdotũ, ſed omni pene anno principatus ſacerdotii trãsferebatur ad alium [ET Cayphas & Iohãnes, Iohan.11.
& Alexander, & quotquot erant de genere ſacerdotali.] Itaq; conglobati ſunt, vt ſua authoritate multi-
tudine & excellẽtia, apoſtolos tanquã idiotas & pauperes confutarent, terrerẽt, obruerent [ET ſtatuẽtes
eos in medio interrogabãt, In qua virtute, aut in quo nomine] i.per cuius inuocationẽ, [FECISTIS
hoc vos?].ſ. claudũ à natiuitate optime ambulãtẽ. Opera enim gratiæ, perfectiora ſunt operibus naturę.
Vnde ſicut vinũ quod Chriſtus fecit de aqua fuit præualidũ: ita & claudus iſte Chriſti virtute ſanatus,
eminẽter cõualuit [TVNC Petrus repletus ſpũ ſancto dixit ad eos, Principes populi & ſeniores Iſrael au Iohan 2.
D dite, ſi nos hodie diiudicamur in benefacto hominis infirmi].i.ſi nũc ad iudiciũ trahimur, reprobamur,
damnamur pro beneficio curationis huic collato, [IN quo] beneficio [ISTE ſaluus factus eſt] ab impe
dimẽtis ambulandi [NOTVM ſit vobis omnibus, quia in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti Nazareni,
quem vos crucifixiſtis] quia id procuraſtis [ISTE aſtat corã vobis ſaluus].i.virtute & inuocatione Ie- Matth.27.
ſu Chriſti curatus eſt. [HIC].ſ. Chriſtus [EST lapis angularis qui reprobatus eſt à vobis ędificãtibus].i. Iohan.19.
populum Iudæorũ inſtruentibus [QVI factus eſt in caput anguli].i.à deo factus eſt coniunctor & prin Ephe.1.
ceps populorum duorũ. Nam ſicut in lapide angulari cõcurrunt, connectũtur duo parietes, ita in Chri- Pſal.117.
ſto coniuncti ſunt electi ex Iudæis atq; gẽtibus, & ipſe eſt caput illorum, vt duos cõdat in ſemetipſo, qui
eſt pax noſtra, vtraq; faciens vnũ, vt ait apoſtolus. De quo per Eſaiam dominus ait, Ponã in Syon lapi Epheſ.2.
dem angularem ſummum, probatũ [ET non eſt in alio aliquo ſalus,] Vera nanq; ſalus beatitudo non Eſaiæ.28.
conſiſtit niſi in Chriſto obiectaliter ſecundũ ſuam diuinitatẽ, nec per hoc excluduntur pater & ſpiritus
ſanctus, ſed includuntur, cũ tres ſuperſanctę perſonæ ſint vnũ verę ac totius beatitudinis eſſentialis ob-
iectũ. Rurſus in ſolo Chriſto ſecundũ humanitatem eſt ſalus tanquã in mediatore, per quem facta eſt ſal
uatio. De quo apud Eſaiã legitur, Dominus iudex noſter, dominus legifer noſter, dominus rex noſter, ipſe Eſaiæ.23.
veniet & ſaluabit nos. [NEC enim aliud nomen eſt].i.alia res nomine deſignata [SVB cœlo].i.in terra
[DATVM hominibus] à patre ſeu Trinitate altiſsima [IN quo].i.cuius virtute fide & gratia [OPOR-
TEAT nos ſaluos fieri.] Ideo omnes à principio mũdi ſaluati, aliquo modo per Chriſti fidẽ & gratiam

ſunt ſaluati.Nam & paſsio Chriſti id fecit futura,quod facit præterita, mediãtibus fide & ſacramẽto,vt E
Auguſtinus declarat [VIDENTES autem Petri conſtantiã & Iohannis] quod ſcilicet tanto nobiliũ &
potentũ agmine cinĉti,ſteterunt intrepidi,& tam ordinate ſine timore Petrus reſpondit.(Iuſtus quippe
Prou.28. quaſi leo cõfidens abſq; terrore erit) [COMPERTO].i.certiue inuẽto & cognito [QVOD homines ſi-
ne literis eſſent].i.abſq; ſciẽtiis humano ſtudio acquiſitis,[ET idiotę] ante miſsionem ſpirituſſanĉti.Per
tales enim voluit deus euangelicã legẽ denunciari,ne eius diuulgatio humanę induſtriæ,ſciẽtiæ aut elo
1.Cor.1. quentiæ aſcriberetur.Nam paulus aſſerit ſe prædicaſſe,nõ in ſapientia verbi,ſed in oſtenſione ſignorũ,
ne crux Chriſti euacuetur [ADMIRABANTVR] vidẽtes effeĉtũ inſolitũ, & cauſam eius.ſ.ſpirituſſan
ĉti infuſionẽ apoſtolis datã ignorantes.Cũ enim ſapientis ſit vniformiter ſe habere, conſtantia ſapiẽtiæ
Eccl.27. ſignum eſt:iuxta illud Eccleſiaſtici,Homo ſanĉtus in ſapiẽtia manet vt ſol:nam ſtultus mutatur vt luna
[ET cognoſcebant eos,quoniã cum Ieſu fuerant] ante ipſius paſsionẽ. Iohannes nempe ſe ſcribit notũ
Iohan.18. fuiſſe pontifici.Frequẽter quoq; Iudæi viderunt Apoſtolos ambulantes cum Ieſu,& ſecum in Hieruſa-
lem exiſtentes [HOMINEM quoq; vidẽtes ſtantem cum eis].ſ. Petro & Iohanne [QVI fuerat curatus,
nil poterant cõtradicere] verbis Petri,nec magicis artibus tantũ deputare miraculũ.Ex quo Porphyrii
innoteſcit inſania,qui Petrum aſſerit magum fuiſſe, & ſignũ iſtud nõ vere ſed ludificatorie exhibuiſſe,
ſicut in libro de ciuitate dei plenius recitat Auguſtinus.[IVSSERVNT autẽ eos foras extra cõſiliũ ſece
dere] vt inter ſe quid aĉturi eſſent liberius pertraĉtarent [ET conferebant adinuicem dicentes, Quid fa F
Iohan.12. ciemus hominibus iſtis? Quoniãquidẽ notum ſignũ].i.famoſum euidẽſq; miraculũ [FACTVM eſt] per
Sapien.2. eos.[OMNIBVS inhabitãtibus Hieruſalẽ.Manifeſtũ eſt & nõ poſſumus negare] In quo declaratur iſto
rum excæcatio maxima,quod tot viſis prodigiis cõuerſi non ſunt,excæcante eos ſua malitia.Corruptio
nãq; in affeĉtu,parit corruptionẽ in intelleĉtu ſeu rationis iudicio [SED ne amplius diuulgetur in popu
lum] iſtud miraculũ [COMMINEMVR eis] ſub graui pœna [NE vltra loquantur in nomine hoc].i.de
Tobia.12. Ieſu Nazareno [VLLI homini] In hoc iſti Iudæi egerunt cõtra id quod apud Tobiã Raphael ait: ope
ra dei reuelare,& confiteri honorificũ eſt [ET vocantes eos denunciauerunt eis,ne omnino loquerẽtur
neq; docerent in nomine Ieſu,] non enim audebant eos incarcerare aut occidere,no concitarent cõtra
ſe populũ [PETRVS vero & Iohannes dixerũt,Si iuſtũ eſt in conſpeĉtu dei vos potius audire] per obe
dientiã [QVAM deũ,iudicate] quaſi dicãt certiſsimũ eſt,quod non.Creatori enim magis q̃ creaturæ eſt
obediendũ,potiſsime cũ illa iubet quæ ꝓhibet ille: vulgo ꝓhibet,quę ille iubet.Vbi enim ſuperior præci
pit & inferior contradicit,nõ eſt audiẽdus inferior [NON enim poſſumus quę audiuimus & vidimus].ſ.
Iohan.1. Chriſti myſteria,paſsionẽ,ſuſcitationẽ,aſcenſionẽ,paracleti miſsionẽ [NON loqui] cũ deus nobis præ
cepit hęc prędicare.Vnde apud Iohannẽ habetur,Verbũ caro factũ eſt & habitauit in nobis,& vidimus
gloriã eius.[AT illi cõminantes dimiſerunt eos,nõ inueniẽtes quomodo punirẽt eos propter populũ,] G
qui magnificauit Apoſtolos in tanto miraculo [QVIA omnes clarificabant id quod factũ fuerat] id eſt,
prodigium iſtud præclarum eſſe confeſsi ſunt [ANNORVM enim erat homo amplius quadraginta , in
quo factum fuerat ſignũ iſtud ſanitatis] Idcirco perſona eius,& innata debilitas cũĉtis innotuit,nec fuit
tergiuerſatio aduerſus tam ſenſibilẽ veritatem [DIMISSI autem] Petrus & Iohannes [VENERVNT
ad ſuos] coapoſtolos & condiſcipulos [ET annunciauerũt eis quãta ad eos principes ſacerdotũ & ſenio
res dixernnt] Hoc nãq; fuit eis vtile ſcire.Amici autem ſecreta ſua & accidẽtia ſibi,familiaribus ſuis re-
uelant.Quod tamen cũ grandi agendum eſt diſcretione,ne audientis animus incidat culpam. [QVI cũ
audiſſent,vnanimiter leuauerunt vocẽ ad dominum & dixerunt,] ſcilicet verba ſequentia omnes pari-
ter incœperunt,ita quod nemo eorũ alios ad proferenda hæc verba induxit primitus incipiendo,aut ſi-
mili modo Magnum fuit miraculum & euidens ſignũ,quod à ſpiritu ſanĉto omnes ſimiliter inſpiraban
tur.[DOMINE qui feciſti cœlum & terrã,& mare & omnia quæ in eis ſunt] Per dominum hoc loco in-
Pſalm.2. telligitur deus pater,ſicut verba pandunt ſequẽtia [QVI ſpiritu ſanĉto per os patris noſtri Dauid,pueri
Matt.26. tui dixiſti] aliqui autem apoſtolorũ ac diſcipulorũ de ſemine Dauid orti fuerunt.Omnes tamen patriar
Marc.15. cham ſuũ ſpiritalem patrẽ eſſe profeſsi ſunt [QVARE fremuerunt gẽtes,& populi meditati ſunt inania
Lucæ.23. gentes cõtra Chriſtũ fremẽtes fuerunt crudeliſsimi ſerui Pilati & Herodis,à quibus illuſus, flagellatus,
Iohan.19. ſpinis coronatꝰ & crucifixus eſt dominus maieſtatis.Populi vero qui cõtra filiũ dei meditabãtur inania,
Iohan.11. fuerunt ſcribæ & phariſæi cum aliis multis Iudæis,qui vana cõſilia contra Chriſtũ cogitauerunt,& fine H
Hier.11. optato fruſtrati ſunt. Voluerunt enim occidere Ieſum,ne locũ & gentẽ perderent,ne ſcilicet à Romanis
Sapien.2. vaſtarentur,& vt per tam turpem mortẽ memoriam Ieſu extinguerent:iuxta illud Hier.Super me cogi-
tauerunt conſilia,dicentes,Venite mittamus lignũ in panem eius,& eradamus eum de terra viuẽtium,
& nomen eius non memoretur vltra.Rurſus inaniter meditati ſunt dicentes, Tanquã nugaces æſtimati
Matt.27. ſumus ab illo: & gloriatur ſe deũ patrem habere.Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſunt, & tẽtemus
quæ ventura ſunt illi.Si enim eſt verus filius dei,libarabit eũ de manibus contrariorũ.Hæc fuit infinita
cæcitas Iudæorum Chriſtũ in primo aduentu temporaliter regnaturum putantiũ,quia intra ſe cogitaue
Marc.15. runt,quod ſi vere eſſet filius dei,pater non permitteret eum occidi.Propter quod crucifixo inſultauerũt
Iohan.5. dicentes,Si rex Iſrael es.Vel ſi hic eſt Chriſtus dei eleĉtus,deſcẽdat nunc de cruce,& credimus ei, quaſi
prophetæ nõ prædixiſſent Chriſtũ pro mundi ſalute paſſurũ.Hinc euenit eis oppoſitum. Nam quoniã
filium dei crucifixerunt à Romanis vaſtati ſunt,& Chriſtus per ſuam paſsionẽ amplius glorificatus eſt,
totiq; mundo notificatus [ASTITERVNT reges terræ].ſ.Herodes rex,& Pilatus iudex,qui à regẽdo,
non à regia poteſtate diĉtus eſt rex [ET principes cõuenerunt in vnũ].ſ.Annas & Cayphas [ADVER-
SVS dominũ & aduerſus Chriſtũ eius].i.contra patrẽ & filiũ incarnatũ totius gratię plenitudine vnĉtũ
ſecundum naturam aſſumptã.Qui enim contra vnam diuinam agit perſonã, etiam cõtra alias duas pec
cat,quanuis aliqua peccata per appropriationem quandam dicantur contra patrẽ,aliqua contra filium,

A aliqua contra ſpiritum ſanctum.Hinc filius ait,Qui non honorificat filium, nõ honorificat patrem qui Iohan.5.
miſit illum.Et alibi,Odio habuerunt me & patrem meũ gratis.In prima quoq; Canonica ſua ait Iohan Iohan.15.
nes, Qui non credit in filium mendacem facit patrem.Cõſequenter ſancti iſti inductam authoritatẽ ad Iohan.5.
propoſitum applicant & exponunt.[CONVENERVNT enim vere] veritate rei & etiã veritate ſermo
nis,quantum ad hiſtoricam recitationẽ.Non autẽ conuenerunt vere veritate iuſtitiæ,& veritatẽ verbo-
rum inter ſe habitorum,ſed iniuſte atque mendoſe [IN ciuitate iſta] Hieruſalem [ADVERSVS ſanctũ
puerum tuum Ieſum].ſ.vnigenitum filium [QVEM vnxiſti] vnctione ſpiritali,videlicet,omnium gra-
tiarum chariſmate,quantum ad animam à primo incarnationis momẽto:iuxta illud, Vnxit te deus deus Pſalm.44.
tuus.Propter quod Euangeliſta dicit,Non ad menſuram dat deus ſpiritũ ſcilicet homini Chriſto,[HE- Iob.9.
RODES & Pontius Pilatus cum gentibus & populis Iſrael.] Herodes autem & Pilatus quãtum ad hoc
cõuenerunt,quod in Chriſti perſecutione vnanimes fuerunt,[FACERE].i.Chriſtum perſequi & occi
dere [QVAE manus tua & conſiliũ tuum].i.potentia & ſapientia tua [DECREVERVNT fieri] Quid
illi igitur peccauerunt,cũ poteſtati dei nullus queat reſiſtere,& bonum videtur id facere quod deus vult
fieri?Sed deus nõ voluit illud fieri eo modo quo impii hoc fecerunt,niſi permiſsiue. Voluit vero id fieri
eo modo,quo id paſſus eſt Chriſtus.Quomodo autem intelligẽdum ſit iſtud, in præcedentibus duobus
capitulis dictum eſt plenius [ET nunc domine reſpice in minas eorũ] illas compeſcendo.ne aliorũ ſalu Actuũ.2.3.
B tem impediant.Et hoc ex charitate & zelo iuſtitiæ orauerunt, [ET da ſeruis tuis cum omni fiducia loqui
verbum tuum,in eo quod manum].i.poteſtatem [TVAM extẽdas ad ſanitates & ſigna & prodigia fieri
per nomẽ ſancti filii tui Ieſu].i.per virtutẽ & inuocationẽ ipſius,per quod prædicantiũ fiducia augeatur
& audientiũ corda fidem amplectantur [ET cum oraſſent,motus eſt locus in quo erant congregati] Per
hunc terræ ſupernaturalem motũ ſignificauit deus quod ſua poteſtas eis in cũctis aſsiſteret, & quod eo-
rum oratio eſſet audita.Itemque quod corda principũ terrenorũ Chriſti virtute eſſent vincẽda [ET re-
pleti ſunt omnes ſpiritu ſancto].i.in gratia & feruore tunc vehemẽter creuerũt,mirabileque ſpiritus ſan
cti ſenſerunt cõtactum,roborationem & exhilarationem [ET loquebantur verbũ dei cum fiducia] quia
& ſe fructificaturos in aliorũ conuerſione ſperabant,& eos qui corpus occidunt nõ formidabant [MVL Matth.10.
TITVDINIS autẽ credentium,erat cor vnũ & anima vna].i.voluntatis concors affectio , & mens per
charitatem eximiam coadunata.Quo enim pleniores fuerũt in gratia,charitate,& cæteris donis ſpiritus
ſancti,eò in omnibus cõcordiores extiterunt. Quemadmodũ nanque ex humanę mentis imperfectione
generatur opinionum diuerſitas & affectionũ diſcordia,ita ex gratiæ & charitatis cõfortatione procedit
aſſertionum & deſideriorũ parilitas.Pro hac vnitate ſuorum per charitatem (cuius eſt vnire) orauit ſal-
uator ante paſſionẽ,Pater ſancte ſerua eos in nomine tuo quos dediſti mihi,vt ſint vnum ſicut & nos:& Iohan.17.
C ſint cõſummati in vnũ.In quibus impletũ eſt quod per Hieremiã dominus pollicetur.Dabo eis cor vnũ Hiere.32.
& animã vnam:& lætabor ſuper eis,cum benefecero eis [NEC quiſquã eorũ quæ poſſidebat,quicquam
ſuum eſſe dicebat,ſed erant illis omnia cõmunia.] Charitas nempe quo perfectior,eo liberalius ſe cõmu
nicat & effundit,nec quę ſua ſunt quęrit.Et quãto quis ſpiritalia dona, futuraq; bona ſyncerius appetit, 1.Cor.13.
& exquirit,eo minus curat terrena.In hac autẽ primitiuę eccleſiæ ſacratiſsima cõuerſatione,cœnobitarũ
vita fundatur,quæ & vitam beatorum in patria imitatur,in qua omnia ſunt communia [ET virtute ma
gna].i.forti & efficaci prædicatione atque potenti miraculorum operatione,[REDDEBANT apoſtoli
teſtimoniũ reſurrectionis Ieſu Chriſti domini noſtri] Idcirco de reſurrectione ſpecialẽ fecerunt mẽtio-
nem,quia illa incredibilior videbatur , & in ea cætera includebantur.ſ. paſsio & aſcenſio, [ET gratia
magna erat in omnibus illis] tam in apoſtolis q̃ cæteris diſcipulis [NEQVE enim quiſquã egẽs erat in-
ter illos] quia ſufficientiã,non ſuperfluitatem habebant:iuxta illud Prouerb . Mendicitatẽ & diuitias ne Prou.30.
dederis mihi,tribue tãtum victui meo neceſſaria [QVOTQVOT enim poſſeſſores agrorum aut domo-
rum erant,vendentes adferebant precia eorũ quæ vendebant,& ponebant ante pedes apoſtolorum] per
quod mõſtrabãt ſe deſpicere iſta terrena, atque pleniſſima fide cœleſtia inquirere. [DIVIDEBATVR
autem ſingulis,prout cuique opus erat].i.neceſſe,& vtile.Huius vitæ figura in filiis Rechab præceſsiſſe
videtur,de quibus in Hieremia habetur,quemadmodũ Ionadab filius Rechab pater Rechabitarũ pręce Hiere.35.
D perit filiis ſuis non bibere vinum,nec ædificare domũ,nec ſerere agrum,nec plantare vineas,ſed habita
re in tabernaculis.Denique in hac electiſſima plebe primitiuę eccleſię vere impletũ eſt, quod in Chriſti
aduentu futurũ deus per Eſaiam prædixit,Sedebit populus in pulchritudine pacis & in tabernaculis fi- Eſaiæ.32.
ducię,& in requie opulẽta.Sophonias quoque,Reliquię,inquit,Iſrael non faciẽt iniquitatẽ, nec loquen
tur mendaciũ.Quoniã ipſi paſcẽtur & accuſabũt,& nõ erit qui exterreat.[IOSEPH autem qui cogno-
minatus eſt Barnabas ab apoſtolis(quod eſt interpretatum,filius cõſolationis)] quem ita cognominaue
runt ſancti apoſtoli,quia & ipſi,& cæteri credentes de cõuerſione,& maxima gratia huius Ioſeph pluri
mum cõſolati fuerunt.Erat nanque perſona notabilis & ad aliorũ inſtructionẽ bene diſpoſita.Ideo ſub-
ditur [LEVITES] quia de genere ſacerdotali,[CYPRIVS genere].i.in inſula Cypro natus. Cuius pa Deut.18.
rentes per captiuitatem & diſperſionem ad illum deducti ſunt locum [CVM haberet agrum] quanuis
enim non licuit Leuitis habere hæreditaria bona in propria terra,tamẽ in aliena id licuit eis.In propria
nanque terra de ſacrificiis ſuſtentabãtur.[VENDIDIT eum,& attulit pretium, & poſuit ante pedes a-
poſtolorum] proprietati reſignans & apoſtolorum voluntati diſpenſitionem cõmendans. Iſte eſt Bar- Actuũ.1.
nabas comes Pauli,non ille qui ſupra dictus,cũ Matthia ſtatutus. ¶ Poſtremo quod dictũ eſt,multitudi
nis credentium erat cor vnum & anima vna,quanuis ab omnibus cõſiderandum,& imitandũ atque im-
plendum ſit Chriſtianis,potiſsime tamen à religioſis,quia apoſtolicę refectionis veſtigia ſectari profeſ
ſi ſunt cœnobia equidem (ſicut ait Hieronymus) ſi pacis concordia,charitatiſque vnitas adſint,ſunt pa
radiſus dei in terra:& habitãtes in eis,ſunt angeli.Si vero defuerint,ſunt infern⁹,& habitatores diaboli.

¶ELVCIDATIO CAP. V. [VIR autem quidam nomine Ananias.] ARTIC. V. E

Leuit.10. SICVT in veteri teſtamẽto quidã in principio lationis legis Moſaicæ ob eius trãſ
Num.16. greſsionem dire puniti legũtur, vt filii Aaron qui cõbuſti ſunt eo quòd ignẽ alie-
Num.15. num offerrent, & alter qui ligna collegit ſabbato: quatenus percipiẽtis authoritas
monſtraretur, & alii ad obſeruãtiam diligentiorẽ inducerẽtur, pateretq; quàm ſa-
lubre eſſet legi obtemperare diuinæ, quàm impiũ & damnabile non parére: ita &
in euangelica accidit lege, quandoquidẽ euangelicæ legis derogantes ſynceritati,
terribiliter ſunt plagati: quod in principio huius capituli exẽplo oſtẽditur, [VIR
autem quidam nomine Ananias, cum Saphira vxore ſua vendidit agrum, & frau-
dauit de pretio agri] partem pecuniæ ſibi fraudulenter ſeruando, quam totam tenebatur in communem
vſum proferre [CONSCIA vxore ſua] nam ea ſciente & conſentiẽte factum eſt hoc, [ET afferens par-
tem precii ad pedes apoſtolorum poſuit. Dixit autem Petrus] cui iſtud per reuelationem diuinam inno
tuit [ANANIA, cur tentauit].i. in tentationem eduxit ac ſuperauit [SATANAS cor tuũ?] Vel cur ten-
tauit.i. cur ita peccaſti, quod deus ſic te dereliquit vinci? Exigentibus enim pręcedẽtibus noſtris peccatis
frequenter dure tentamur, & in tẽtatione à deo iuſte relinquimur [MENTIRI te ſpiritu ſancto?] id eſt,
nec fidelitatem nec veritatẽ ei ſeruare, ſed ad eius mẽtiri iniuriam? Sic omnis qui frangit votum, ſpiritui
ſancto mentitur. Qui autem ſocietatẽ illius primitiuæ eccleſiæ ingrediebantur, viuere in cõmuni voue F
bant [NONNE manens manebat tibi].i. nõne ager, nondum vẽditus tuus erat, [ET venundatum erat in
tua poteſtate?] id eſt, ſpatium ſeu hæreditarium bonum agri iſtius poſt venditionem fuit in tua volunta-
te, quantum ad precium venditi? Et hoc referendum ad tempus præcedens votũ præfatũ [QVARE po-
ſuiſti in corde tuo hanc rem?] tam impiam per conſenſum. [NON es mẽtitus hominibus, ſed deo.] Ana-
nias iſte eo ipſo quo partem precii ante apoſtolos poſuit, facto aſſeruit agrum nõ niſi tanti venditũ eſſe,
ſicque mentiebatur hominibus. Probabile quoque eſt, quod vxori ſuæ (forte & emptori, & teſtibus) com
miſit vt dicerent idem. Verum cõſuetudo ſcripturæ eſt, vt cũ aliquid fit notabiliter in dignitate ſeu qua-
Exo.16. litate diſtinctis, à maiori tantum factum dicatur. Sicut & Moſes ait Iudæis, Non contra nos eſt murmu
Ephe.6. ratio veſtra, ſed contra dominum. Itemq; apoſtolus, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnẽ & ſangui-
nẽ, ſed aduerſus principes & poteſtates. Similiter Ananias nunc dicitur nõ mẽtitus hominibus, ſed deo,
quia illis non ſolum, ſed deo principaliter eſt mentitus. Sed quomodo aliquis poteſt deo mẽtiri, quẽ ne-
mo fallere poteſt? Et reſpondendũ, quod deo mentiri, eſt ad ſuæ æternæ veritatis iniuriam, corã illo fal-
ſum proferre. Præterea notandus eſt hic ordo verborum. Primo enim locutus eſt Petrus, cur tẽtauit Sata
nas cor tuum, mentiri te ſpiritui ſancto? Deinde ſubintulit, nõ es mentitus hominibus ſed deo: ex qua au
thoritate Thomas in ſumma contra gẽtiles probat quod ſpiritus ſanctus ſit deus [AVDIENS autẽ Ana G
nias hęc verba cecidit & expirauit,] non magica arte id fecit Petrus, vt fingit Porphyrius, ſed ex ſpiritu
ſancto locutus eſt, & angelo dei tranſgreſſorem intus cædẽte extinctus eſt impius. Nec fuit hoc cruduli-
tatis, ſed ęquitatis ad aliorum emẽdationem: ſicut & vnũ membrum abſcinditur, ne totũ corpus inficia-
tur. Sperarique poteſt quod Petrus ſua prece tranſgreſſori huic gratiã pœnitendi obtinuit, quẽ foris tam
diſtricte correxit. Veruntamen in Scolaſtica hiſtoria fertur, quod iuſtorũ ſocietatẽ intrauit, vt neceſſaria
vitæ haberet ſine labore. Et ſic aliũde malus & ſimulator fuiſſet [SVRGENTES autẽ iuuenes] qui erãt
Chriſtiani [AMOVERVNT eum] id eſt, cadauer defuncti [ET efferentes ſepelierunt. Factũ eſt autem
quaſi horarum trium ſpatium, & vxor eius neſciens quod factũ fuerat introiit. Reſpondit autẽ ei Petrus,
Dic mihi mulier] Quomodo mulieri huic reſpondet, à qua interrogatus nõ fuit, imo quam ipſe interro
gauit? Sed reſpondet ei ad opus, non ad quæſtionẽ. Reſpondet enim.i. correſpondẽter ſeu cõuenienter lo
cutus eſt ei ad factũ ipſius, prout factum illud exegit [SI tanti agrũ vẽdidiſtis?] Sicut eſt preciũ ante apo
ſtolos poſitũ [AT illa dixit, Etiã tanti] præciſe [PETRVS autẽ ait ad eam. Quid vtique conuenit vobis
tentare ſpiritũ domini?].i. ſpiritũ ſanctũ, ſeu ipſum dominũ deũ qui ſpiritus eſt? Hæc vero fraudatio fuit
æquiualẽter tentatio dei, qui tam fraudulenter partẽ precii occultauerunt, tamq; audenter mentiti ſunt,
quaſi de diuina prouidentia & dei ſcientia dubitaſſent [ECCE pedes eorũ qui ſepelierunt virũ tuum, ad
4.Reg.5. oſtiũ ſunt] Forte enim Petrus audiuit redeũtium ſonitũ. Vel ſpiritu vidit, quemadmodũ Heliſæus vidit
1.Corin.5. Giezi currentẽ poſt Naaman. Quemadmodũ etiã ait Apoſtolus, Et ſi corpore abſens ſum, tamen ſpiri H
tu præſens ſum, gaudens & videns ordinẽ veſtrũ [ET efferent te] quaſi diceret, protinus morieris & ad
ſepulchrum duceris. [CONFESTIM cecidit ante pedes eius] percuſſa ab angelo [ET expirauit. Intran-
tes autem iuuenes, ſepelierunt illã ad virũ ſuum].i. prope corpus viri defuncti. Fuit enim cõſuetudo Iu
dęis, viros & cõiuges in eodẽ tumulo poni, vt cõiunctionẽ carnis ſequeretur cõiunctio pulueris, & quia
Gene.2. de coſta viri facta eſt mulier [ET factus eſt timor magnus in vniuerſa eccleſia, & in omnes qui audierũt
hæc].i. in omnibus. ſ. credentibus qui & extra Hieruſalẽ erant. Perfectis autẽ incutiebatur timor reuerẽ-
tialis ac filialis. Omnes vero cognita dei vindicta, apoſtolicæ conuerſationis ſynceritatem diligẽtius imi
tari cognati ſunt. Nam & ideo deus fecit hanc vltionẽ, ne alii tale aliquid attentarent. Timor nanque re
Prou.15. trahit à peccato, quemadmodũ in Prou. ſcriptũ eſt, Per timorẽ vnuſquiſque declinat à malo. ¶Denique
ſicut verorum monachorum vita & inſtitutio, à conuerſatione & paupertate primitiuę eccleſiæ ſumpſit
exordium, ita ex Anania & Sapphira, fictorum monachorum, qui dicti ſunt Zarabaitæ, teterrimũ genꝰ
(Caſsiano teſtante,) exortum eſt. Qui magnam coram hominibus deuotionẽ & paupertatem ſimulan-
tes, inter ſe clã delicate vixerunt. ¶Poſtremo circa hunc locũ ſcribit Beda, Nulla re hos duos pœnitẽtia
Beda. curari paſſus eſt Petrus, ſed ad timorẽ poſteris incutiendum, noxium gramen radicitus amputare cura
uit. Ex quo patet quam deteſtabile ac horrendum ſit vitium proprietatis in religioſis, qui vtique Euãge
licam paupertatẽ profeſſi ſunt, [PER manus autẽ apoſtolorũ, fiebant ſigna & prodigia multa in plebe.]

A Quod ait per manus Apoſtolorũ,intelligi poteſt dupliciter.Primo quod per impoſitionem manuũ eo- Marc.16.
rum ſanabantur infirmi:iuxta illud,Super ęgros man⁹ imponẽt & bene habebũt.Secundo per manus.i.
per poteſtatem & gratiam conceſſam apoſtolis,fiebant in vulgo miracula multa.[ET erant vnanimiter
omnes in porticu Salomonis]ibi enim prędicabant apoſtoli,& alii orationibus inſiſtebant. De porticu Actuum.3.
hac dictũ eſt ſupra.Hinc ſcriptum eſt,Erant ſemper in templo laudãtes & benedicentes deũ. [CAETE Lucæ.24.
rorum autẽ nemo audebant ſe cõiungere illis[ficte,ne quod Ananiæ & coniugi eius contigerat,eis quo
que accideret[SED magnificabat eos popul⁹]tanquã dei electos,in quib⁹ diuina chariſmata præclariſsi
me emicabãt,& in vultu & in vita atque miraculis interior virtus& gratia reſplẽdebat.Ita & multi vſq;
in pręſens vere religioſos atque deuotos commendãt, nihilominus in ſuis carnalitatibus & vanitatibus Eſa.61.
perſeuerant,vitioſis victi affectibus.Itaq; in illis primitiuę eccleſiæ perſonis,cõſtat impletũ illud Eſaię,
Omnes qui viderint eos cognoſcẽt illos,quia iſti ſunt ſemen cui benedixit dominus[MAGIS aũt auge-
batur in domino credentium multitudo virorum ac mulierum]Viſis enim tantis prodigiis & tã euiden-
bus indiciis ſanctitatis ac gratiæ ſpiritusſancti,multi quotidie vtriuſque ſexus cõuertebantur ad Chriſtũ
quorum fidei magnitudo ſubiungitur[ITA vt in plateis eiicerẽt infirmos,& ponerẽt in lectulis & gra-
batis]Grabata autem ſicut in Scholaſtica hiſtoria dicitur,proprie dicuntur lectiſternia pauperũ,in qui-
bus nil corpori ſubſternitur,ſed tantum ſupponitur capiti ſubſtramentum[VT veniente Petro ſaltẽ vm- Pſalm.67.
B bra illius obumbraret quenquam illorum,& liberarẽtur ab infirmitatibus ſuis]Mirabilis deus in ſanctis
ſuis,qui dedit virtutem & fortitudinẽ tantam apoſtolis,potiſsime Petro,qui fuit in miraculis priuilegia
tus.quoniã princeps erat apoſtolici agminis,ſicut Paulus in ſapiẽtiæ dono.Propter quod Petrus ad præ
dicandũ Iudæis ſpecialiter miſſus eſt,Paulus vero ad Græcos.Nam Iudæi ſigna,Græci ſapientiam quę
runt.Vnde & paulus teſtatur, Qui operatus eſt Petro in circunciſionem, operatus eſt mihi inter gẽtes. 1.Corin.1.
Et vt dicũt expoſitores,Petrus maiora fecit miracula quàm Chriſtus:nec hoc derogat Chriſto, quia nõ Galat.2.
ſua ſed Chriſti virtute Petrus operatus eſt ea.Hinc paſsione inſtante dixerat Chriſtus,Qui credit in me Iohan.14.
opera quæ ego facio & ipſe faciet,& maiora horũ faciet,quia ego ad patrem vado.Chriſtus nõ euidẽter Matth.14.
legitur ſua vmbra curaſſe infirmos,ſed veſtimenti ſui cõtractu.Dicitur autẽ vnũ miraculũ maius alio,tã
ex parte rei geſtę, vt ſuſcitatio mortui,maius extat miraculũ q̃ illuminatio cæci: q̃ ex parte modi agendi,
& ſic Petrus maiora fertur feciſſe quàm Chriſtus miracula.[CONCVRREBAT autem multitudo vi-
cinarũ ciuitatum in Hieruſalem,afferentes ægros & vexatos à ſpiritibus immũdis, qui curabãtur õnes]
Vnde certiſsimũ eſt innumerabilia fuiſse apoſtolorũ miracula,& de pluribus non niſi pauciſsima eſſe cõ
ſcripta.Nec hoc aliquis ſic eſse diſcredat,cũ & aliis quibuſdã ſanctis data ſit tanta gratia operãdi miracu
la vt eorum numerus deſcribi non potuit.Verũ quẽ deus ſpernit,nullus corrigere poteſt, Hinc reprobi Eccle.7.
C vnde corrigi deberent,deteriorantur:quemodmadũ peruerſi Iudæi ex apoſtolorũ operibus tam diuinis,
inuidia ſunt ſuccenſi,ſecundũ quod ſubditur[EXVRGENS autem princeps ſacerdotũ , & õnes qui cũ
illo erant]concordes in eadem perſecutione iuſtorum [QVAE eſt hæreſis Saducæorum].i.qui cum illo
exiſtentes fuerunt hæretici dicti Saducæi,ſicut enim in noua lege vocãtur hæretici,qui non totam ſacrã
ſcripturã recipiunt,vt Manichæi & Montaniſtę vetus teſtamentũ negantes:ita in lege Moſi erant qui-
dam hæretici quinq; libros Moſi tantũ recipiẽtes,non autẽ prophetarũ ſcripturas, qui Saducęi vocãtur
qui interpretãtur iuſti.Nã iuſtos ſe nominauerũt,quia in iudicãdo & puniẽdo fuerũt acerrimi.Sed quia
non iuſti,ſed valde iniuſti fuerunt,dici poſſunt Saducæi,quaſi ſeducti. Dicunt tamen Saducæi,à Sedex
verbo Hebræo quod latine dicitur iuſtus.Vnde Melchiſedech rex iuſtitię interpretatur.Vel Saducęi vo 3.Reg.1.
cati ſunt à Sadoch ſacerdote de cuius ſemine ſe natos gloriabãtur.Porro hæreſis Gręce ſecundum Bedã 1.Par.24.
ab electione vocatur,quia quiſq; ſibi,ſpretis aliorũ dictis,quod ſequendum putauerit eligit[REPLETI
ſunt zelo].i.inuidia,nam veritas parit odiũ in cordibus incorrigibilium,quemadmodũ ſcriptũ eſt,Non Prou.15.
amat peſtilens eum,qui ſe corripit.Apoſtoli enim prędicabant animã eſſe immortalem & reſurrectionẽ
futuram,eſſe quoq; & angelos,atq; prophetas diuinitus inſpiratos,quæ omnia Saducæi negabant [ET
iniecerunt manus in apoſtolos]vtiq; omnes,ſicut ante in Petrum & Ioannem duntaxat [ET poſuerunt
eos in cuſtodia publica]id eſt,in carcere vbi & manifeſte rei cõcludebantur,vt talibus ſimiles putarẽtur.
[ANGELVS autẽ domini per noctẽ].i.proxima nocte[APERIENS ianuas carceris,& educens eos di
D xit.]Beda euitenter hic aſſerit,quod apoſtoli ianuis clauſis educti ſunt. Vnde in Scolaſtica hiſtoria dici
tur,Non eſt intelligendũ quod angelus aperuit ianuas carceris,ſed quod ita eduxit apoſtolos,ac ſi ianuę
fuiſſent apertę.Et quędã gloſſa hic aſſerit,quod angelus aperuit ianuas carceris nõ realiter, ſed apparen
ter,quia eduxit eos tam libere per oſtia clauſa,ac ſi fuiſſent aperta,quod per oĩpotẽtiam dei fieri potuit,
non autẽ naturali virtute angelica,quę ſe ad hoc nõ extendit,quod duo corpora ſimul ſint in eodẽ loco,
per penetrationẽ dimenſionum.Quod autẽ ianuæ nõ fuerunt apertæ realiter,verba paulo poſt ſubdita
inſinuare videntur,ſicut patebit.[ITE & ſtantes in tẽplo loquimini plebi oĩa verba vitę huius].i.Chri- Iohan.14.
ſtianæ cõuerſationis,ſeu Chriſti,qui ait, Ego ſum via veritas & vita.[QVI cũ audiſſent intrabãt dilucu
lo in templũ & docebant.Adueniens autẽ princeps ſacerdotum,& omnes qui cum eo erant,conuocaue
runt conciliũ,& omnes ſeniores filiorũ Iſrael,& miſerunt ad carcerem vt adducerẽtur] apoſtoli. Quia
enim princeps & pontifex cõſiderauit factũ apoſtolorũ quotidie proſperari,& plurimos à Iudaiſmo ad
nouam legem conuerti,ſerioſiſſime intendebat quomodo vniuerſos apoſtolos auferret de medio. Hinc
magnum & celebrem fecit conuentũ,quaſi rem magnam acturus.Verũ(vt Salomon ait)non eſt ſapien
tia,non eſt ſcientia,non eſt conciliũ contra dominũ.Et quãto diuinæ pręordinationi cor humanũ impu Prou.21.
dentius præſumptuoſiusque reſiſtere nititur,tanto omnipotens deus,quod decreuit glorioſius operatur
[CVM autem veniſſent miniſtri,& aperto carcere]ab ipſis miniſtris ſeu cuſtodibus. Nõ enim carcerem
inuenerũt apertũ,vt ſtatim dicetur[Nõ inueniſſent illos,reuerſi nũciauerũt dicẽtes,Carcerẽ quidẽ in-

uenimus clauſum cũ omni diligẽtia, & cuſtodes carceris ſtantes ad ianuas]quia enim videbant Iudęi in- E
creduli apoſtolos tot mirabilia operari,cautiſſ.eos clauſerũt,ne aliquo mõ effugerent[APERIENTES
autem]carcerẽ[NEMINEM intus inuenimus]ex quo elicitur , ꝙ clauſis ianuis egreſsi fuerunt apoſtoli.
Si enim angelus ianuas aperuiſſet,cur denuo eas clauſiſſet?[VT autẽ audierunt hos ſermones magiſtra-
tus tẽpli]videlicet,doctores legis & iudices[ET principes ſacerdotũ,ambigebãt de illis,quidnã fieret].i.
Matth.28. dubitabant,quem exitũ res haberet, & quid de apoſtolis eſſent acturi. Circa hunc locum ait Beda, Quid
Matt.15. prophane Iudęe cæca ſtimularis inſania?Furantibus Apoſtolis dicis Chriſtũ de monumento ſublatum.
Iohan.20. Dic rogo eoſdem apoſtolos,de carcere tuo clauſo,cuius furto credis ablatos? Verũ ingenita malitia,cor
perfidũ in ſignis manifeſtis obdurat·[ADVENIENS autẽ quidã]de Iudęis incredulis[NVNCIAVIT
illis,quia ecce viri quos poſuiſtis in carcere,ſunt in tẽplo ſtãtes & docẽtes populum]Si apoſtoli aduerſa
rios timuiſſent,non in tẽplo ſtetiſſent[TVNC abiit magiſtratus cũ miniſtris].i.multitudo ſuperiorũ cũ
ſubditis[ET adduxit illos]puta apoſtolos[SINE VI]ad principẽ ſacerdotũ[TIMEBANT enim populũ
ne lapidarẽtur]ſi violẽtiã aliquã inferrẽt apoſtolis quos vulgus deuote audiuit.[ET cũ adduxiſſent illos
ſtatuerunt in concilio. Et interrogauit eos princeps ſacerdotum dicens, Pręcipiendo pręcepimus vobis
ne doceretis in nomine iſto]videlicet in nomine Ieſu Nazareni, [ET ecce repleſtis Hieruſalẽ doctrina
veſtra quod Ieſus iſte ſit rex Meſsias filius dei,mũdi ſaluator,iudex vniuerſorum [ET vultis inducere ſu
per nos ſanguinẽ hominis iſtius]Hoc dupliciter intelligi põt. Primo,vultis oſtẽdere, quod rei ſimus ho F.
micidii hominẽ innocentẽ perducendo ad mortem. Secundo, vultis inducere ſuper nos vindictã ſangui
nis iſtius quem à nobis nocẽter fuſum aſſeritis. Primo modo Auguſtinus intelligit, ita quod Iudæi vole
bant quaſi immunes videri à morte Chriſti,ideo obtulerunt eũ iudici Pilato:atque dixerunt, Nobis non
licet interficere quenquã. Sicque princeps hic ſacerdotum nunc quaſi oblitus fuit , quod ad pontificum
inſtigationem,totus populus Iudęorum clamauit, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.[RES-
Iohan.18. PONDENS autem Petrus & apoſtoli dixerunt, Obedire oportet deo magis,quàm hominibus] hoc ſu-
Mat.27. pra expoſitũ eſt. Porro vt ait hic gloſſa quędam & Scholaſtica hiſtoria, omnes apoſtoli verba iſta vnani
Actuũ.4. miter proferebant,ex feruore & zelo,non patientes vnum pro omnibus loqui. Quibuſdam tamen ap-
parer,quod ſolus Petrus verba hęc protulit,quibus prolatis,alii verbis & ſignis annuerunt,alias videre-
tur ibi fuiſſe vocum cõfuſio. Veruntamen iſtud non cogit,imo probabile eſt, quod Petro reſponſionem
inchoante,& proſequente alii ex feruore aliqua verba miſcebant eadem affirmando, quod & in iudiciis
Marc.14. accidere ſolet,non tamen inordinate,ſed valde modeſte id fecerunt.[DEVS patrum noſtrorũ ſuſcitauit
Ieſum,quẽ vos interemiſtis ſuſpendentes in ligno]manibus militũ. O quam parati fuerunt iſti nunc mo
ri pro Ieſu,qui tempore ſuæ captionis omnes ſimul fugerunt ab eo.[HVNC deus principẽ & Saluatorẽ
exaltauit]in reſurrectione & aſcenſione[DEXTERA ſua].i.ſua gratioſa potentia ac pia aſsiſtentia. Vel G
in dextera ſua eum ponendo. Eſt autem Chriſtus princeps totius militantis ac triumphantis eccleſiæ,
Eſaiæ.9. de quo Eſaias prædixit. Vocabitur nomen eius admirabilis,conſiliarius,deus,fortis,pater futuri ſæculi,
princeps pacis. De quo in Apocalypſi habetur, Qui eſt teſtis fidelis,primogenitus mortuorum,& prin
Apoca.1 ceps regum terrę. Itaque exaltauit illum, vt ſit caput eccleſię[AD dandam pœnitentiam].i.locum, tem-
pus, & gratiam pœnitendi , ſeu pœnitentiæ ſacramentum atque virtutem[ISRAEL] .i.populo Iſrael
imo & cunctis hominibus[IN remiſsionem peccatorum]quę per pœnitentiã impetratur. Propter quod
poſt reſurrectionem Chriſtus perhibuit, Oportebat pati Chriſtum, & reſurgere tertia die, & pręedicari
Lucæ.24. in nomine eius pœnitentiam in remiſsionem peccatorum in omnes gentes. [ET nos teſtes ſumus horũ
verborum].i.rerũ ſignificatarum per verba hæc,ſcilicet reſurrectionis,aſcenſionisque Chriſti. Verbum
autem quandoque accipitur pro interiori mentis conceptu: ſicut & ibi, In principio erat verbum, quan
Iohan.1. doque pro imaginaria ſimilitudine rei,interdum pro verbo vocali. Aliquando pro re verbis expreſſa,
quemadmodum. 4. Regum loquitur Ezechias, Non fuit verbum in domo mea , quod non oſtenderim
4.Re.20. eis[ET ſpiritus ſanctus]eſt teſtis horum per nos loquendo & mirabilia operando in teſtimonium Euan
Iohan.15. gelicę prędicationis. Propter quod Chriſtus prędixit, Cũ venerit paracletus quem ego mittam vobis à
Actuũ.2. patre,ſpiritum veritatis qui à patre procedit,ille teſtimonium perhibebit de me[QVEM dedit deus om
nibus obedientibus ſibi].ſ.nobis & condiſcipulis noſtris in ſigno viſibili. Nullus tamen deo virtuoſe o-
Iohan.6. bedit niſi per pręuenientem gratiam ſpiritus ſancti,ſed obedientibus deo datur ſpiritusſanctus per incre H
menta ſuorum chariſmatum.[HAEC cum audiſſent]præfati principes Iudæorum, [DISSECABAN-
TVR] vehemenetr frementes ac indignantes contra apoſtolos tam authoritatiue & ſine pauore loquen
Sapien.1. tes[ET cogitabãt interficere illos.]In maliuolã quippe eorũ animã non introierunt ſapientiæ verba. Et
Amos 5. contumaces ſuã reprehenſionẽ non ſuſtinent, ſed odiunt corripientẽ.[SVRGENS autẽ quidam in con
Actuũ.23. cilio Phariſęus]eo modo quo & Paulus infra teſtatur, Ego Phariſęus ſum. Nam ambo antequã Chriſti
Actuũ.22. fidem ſuſciperent,erant de ſecta hac quantum ad obſeruãtias eius[NOMINE Gamaliel]ad cuius pedes
inſtructus eſt Paulus[LEGIS doctor,vir honorabilis vniuerſę plebi]quia iam dudũ honeſtæ fuit cõuer
ſationis, & vita concordabat doctrinę in ipſo[IVSSIT foras ad breue homines fieri].i. Apoſtolos iuſ-
ſit ad modicũ tempus egredi, & extra manere. Hoc eis præcepit quanuis in corde ſuo ſibi eos prępone-
Iohan.3. 7. ret,ſeque eorũ ſeruũ ac diſcipulũ reputaret. Verũtamen inſtar iubẽtis locutus eſt. De quo refert Clemẽs
19. in quadã epiſtola,quod fuit apoſtolorũ diſcipulus,ſed occultus ſicut & Nicodemus, & de conſilio apo
ſtolorũ manſit inter Iudæos, vt eorum contra fideles mitigaret furorem[DIXITQVE illis, Viri Iſrae-
litę,attendite vobis ſuper hominibus iſtis,quid acturi ſitis].i. nolite præcipitare ſententiam,nec incon-
ſulte iſtos opprimere,neq; ex paſsionis impetu quicquam peragere. Ad quod inducit duo exẽpla. [AN-
TE hos enim dies extitit Theodas dicẽs ſe eſſe aliquẽ].ſ. virum[MAGNVM]ac vatem [CVI conſenſit
numerus virorũ circiter quadringentorũ,qui occiſus eſt, & omnes quicunque credebãt ei diſsipati ſunt

A & redacti ad nihilum]non abſolute ad nihilum,cum animę ſint immortales, & prima materia incorru-
ptibilis,ſed ad nihilum ſunt redacti, quantum ad id quod attētarant,& de terra ſeu vita præſenti ſubla-
ti ſunt.Iſte Theodas(ſicut in Scholaſtica hiſtoria ex verbis Ioſephi recitatur)dixit ſe eſſe prophetā , ad
cuius perſuaſionem multi Iudęorum venditis omnibus ſuis,& ſublatis ex vrbe,pręſertim Hieruſalē,fa-
cultatibus venerunt ad ripas Iordanis,& promiſit ſe poſt triduū diuiſurum Iordanem, vt tranſirent per
arentem alueum ſicco pede vt tempore Ioſue,& infra hoc triduum venientes milites miſsi à præſide Sy
riæ ipſum occiderunt & multos eorum quos ſeduxit , caputque eius tulerunt Hieruſalem . Fuit autem
Theodas magus.[POST hunc extitit Iudas Galilæus in diebus profeſsionis] .i.generalis deſcriptionis,
quando imperante Auguſto deſcriptus eſt orbis,ibantque ſinguli vt profiterentur in ſua ciuitate, ſubie-
ctos ſe eſſe Romano imperio,& capitis ſoluerent cēſum, vt apud Lucam habetur [ET auertit populum Luc.2.
poſt ſe.]Nam docuit populum Iſrael,quod cum eſſet populus dei non debere eum ſubdi Romanis, nec
eis dare tributa,quia in templo decimas ſolueret atque primitias:& quia in lege conſcriptum eſt, Domi Deut.6.
num deum tuum adorabis,& illi ſoli ſeruies.Sed errauit,cum hoc de ſeruitute latriæ intelligatur,& ſpiri Matth.4.
tali libertati corporalis ſubiectio non repugnat, militantibus quoque pro bono reipublicæ ſtipendium Mat.22.
ſeu tributum debetur.Propter quod dixit Saluator,Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Marc.32.
Deo[ET ipſe periit,& quotquot conſenſerant ei diſperſi ſunt]Non enim diuina virtute contra Roma-
B nos roborabantur,ſed pro ſuo errore ſuccubuerunt[ET nūc itaque dico vobis, Diſcedite ab hominibus
iſtis,& ſinite illos.Quoniam ſi ex hominibus eſt conſilium hoc aut opus diſſoluetur].i.ſi negotium apo
ſtolorum humana calliditate confictum eſt,& doctrina eorum mendoſa eſt,magiciſque artibus innitun
tur,cito totum peribit,ſicut illorum duorum,[SI vero ex deo eſt,non poteritis diſſoluere illud. Abſtine
te ergo ab eis,ne & deo repugnare videamini]Rationabilis prorſus fuit iſta inſtructio , præſertim cum
probabilia valde imo & certa omnino ſigna apparerent,quod apoſtolorum opus eſſet à deo[CONSEN
ſerunt autem illi].ſ.Gamalieli non tamen in toto,quia in hoc conſenſerunt,quod dimiſerunt apoſtolos
non autem in hoc,quod eos flagellauerunt,& prædicare prohibuerunt[ET conuocantes apoſtolos,cæ-
ſis].i.à ſe flagellatis[DENVNCIAVERVNT,ne loquerentur in nomine Ieſu ad populum]aliqua lau-
de digna[ET dimiſerunt eos.Et illi quidem ibant gaudentes à conſpectu concilii,quoniam digni habiti
ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati]reputantes perſequutionem hanc eſſe præcipuum donum dei,
quemadmodum Paulus Theſſalonicenſibus ſcribit, Vobis datum eſt pro Chriſto non ſolum vt creda-
tis in eum,verum vt etiam patiamini pro illo.Sic ergo impleuerunt Apoſtoli quod audierunt à Chriſto Matt.5.
Gaudete in illa hora & exultate,quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Hinc in Iacobo habetur, Luc.6.
Omne gaudium exiſtimate cum in diuerſas tentationes incideritis. ¶Prętterea cum quęlibet virtus ha- Iaco.1.
C beat proprium gaudium ſibi annexum,perfectam patiētiam habens in aduerſitatum perpeſsione ſecun-
dum ſuperiorem animę partem lętatur:ita quod ſicut gaudium eſt iuſto iuſtitiam facere,& humili ſubdi
ſic patienti gaudium eſt tribulari.Et vtique ſi Chriſtū pure diligimus,gaudere debemus quod ei per ad-
uerſitatum moleſtias conformamur,qnia & per hoc à peccatis purgamur,ad gratiam abundantiorē diſ-
ponimur,ad regnum cœleſte compendioſius peruenimus.Ideo ſcriptum eſt , Communicantes Chriſti 1.Pet.4.
paſsionibus gaudete,vt in reuelatione glorię eius gaudeatis.In omni ergo aduerſitate inordinatam triſti
tiam repellamus,& Chriſti paſsionem ac multiplicem patientię fructum oculis cordis ſtabiliter propo
namus,ſcientes quod omnes qui placuerunt deo per multas tribulationes tranſierunt fideles. Qui autē Iudith.8.
tentationes non ſuſceperunt in timore dei & in patientia ſua, exterminati ſunt[OMNI autem die non
ceſſabant in templo & circa domos docentes]publice & priuate[ET euangelizantes Chriſtum Ieſum]
in quo patet maxima fortitudo fidei charitatiſque feruor iſtorum, qui in regia pontificalique vrbe , nec
verbis nec ictibus poterant à dei opere cohiberi. Et vtique niſi diuina poteſtate totum opus eorum fuiſ
ſet fulcitum,mirum & incredibile videretur,quod princepes Iudæorū vel vno die permiſiſſent eos in vi
ta aut ciuitate ſua metropolitana:ſed vt dictum eſt,Non eſt conſilium contra dominum.

EXPLANATIO CAP. VI [IN diebus autem illis.]

ARTICVLVS VI.

D QVia hoc libro ſanctus Lucas primitiuę ſtatum eccleſiæ propoſuit ſcribere, non ſo
lum apoſtolorum facta & verba enarrat,ſed & cęterorum fidelium poſt apoſtolos
præcipuorum. Et quoniam in eccleſia poſt ſacerdotes conſtituuntur & ſequuntur
diaconi,nunc de ordinatione ſeptem primorum diaconorum texit hiſtoriam.[IN
diebus autem illis creſcente numero diſcipulorum]eorum videlicet qui per apo-
ſtolos conuertebantur ad Chriſtum. Chriſtiani vero tunc generaliter vocabatur
diſcipuli,vt infra habetur. Quotidie autem plurimi conuertebantur[FACTVM
eſt murmur Gręcorum aduerſus Hebræos]per Græcos hic intelliguntur vel Iu-
dæi in diſperſione inter Græcos nati & educati,vel Græci & aduenæ ex gentilitate conuerſi,& in Hie-
ruſalem commanente[EO quod deſpicerentur in miniſterio quotidiano] ſcilicet,diſpenſatione ſeu ad-
miniſtratione victualium & temporalium[VIDVAE eorum]puta Græcorum.Quod tripliciter intel-
ligi poteſt.Primo,quod Hebræi in miniſterio quotidiano viduas ſuas tanquam eruditiores Græcorum
viduis præferebant,& ſic Beda exponit. Secundo, quod viduæ Græcorum in miniſterio iſto nimium
grauabantur,ſed ad viliora agenda deputabantur.Tertio,quod viduis Græcorum, non tam bene mini
ſtrabantur neceſſaria,vt viduis Hebræorum.Sed cum ſuperius dictum ſit quod multitudinis credētium
erat cor vnum & anima vna,& ſingulis miniſtrabatur ſicut indiguerunt,quomodo in tam ſancto colle-
gio inuenta eſt iſta diſſentio?Et reſpondendum,quod numero diſcipulorum creſcente orta eſt murmu-
ratio iſta; non enim omnes æque perfecti fuerunt ; & in tanta multitudine fuiſſe aliquos imperfectos;

mirum non eſt, Imo vt Clymachus refert, quidã illorũ facti fuerunt hæretici[CONVOCANTES autẽ B
duodecim]ſcilicet Apoſtoli[MVLTITVDINEM diſcipulorum dixerunt, non eſt æquũ nos relinque
re verbũ dei].i.à prędicatione ceſſare[ET miniſtrare menſis].i. victualiũ corporis amminiſtratione oc-
cupari. Spiritalia enim in tantũ ſunt tẽporalibus prępponenda, quanto anima corpore extat prętantior:
& qui ſunt ad ſublimiora officia, diuinioresq́; actus inſtituti, non debent immoderanter ſine neceſsitate
circa viliora intendere, ne à principalioribus impediantur. Denique meliora ſunt fercula mentis quàm
ventris: & vt Rabanus ait, his verbis oſtendunt apoſtoli Epiſcopos & doctores nõ debere corporalibus
2.Tim.2. implicari, dicente Apoſtolo, Nemo militãs deo implicat ſe negotiis ſecularibus. Hinc etiam Ietro con-
Exod.18. ſuluit Moſi, vt præeſſet populo in his quæ ſunt ad deũ, & maiora duntaxat iudicaret negotia, minora ve
ro ſubſtitutis principibus iudicibusque cõmitteret, prout in Exodo habetur [CONSIDERATE ergo
fratres viros ex vobis].i.de veſtro collegio[BONI teſtimonii]ſcilicet, famæ honeſtæ[PLENOS ſpiritu
ſancto & ſapientia].i.euidenter virtuoſos, & ſufficienter eruditos, quantũ humano modo coniici poteſt
aut ſciri. Tunc enim fuerunt ibi quã plures tanta gratia decorati, quod certum fuit eos ſpiritu ſancto im
pletos[SEPTEM]Tot enim ad literam probabiliter videbantur ad opus adminiſtrationis ſufficere. Per
quod myſtice figuratur, quod in diaconatum promouẽdi debent ſeptemplici dono ſpiritus ſancti orna-
ri[QVOS cõſtituamus ſuper hoc opus]adminiſtrationis corporaliũ, vt ipſi ea miniſtrent, vel miniſtran
tibus pręſint.[NOS vero orationi & miniſterio verbi inſiſtentes erimus] per miniſterium verbi prædica F.
tio deſignatur. O vtinam prælati iſta attenderent, quorũ iam plures, pluſquam oportet, decet, aut licet,
circa tẽporalia occupantur, in exterioribusque verſantur, quia mẽte ſunt frigidi, nec in ſpiritalibus exer
citiis habent ſaporem. Hinc effundũtur negligentes ſeipſos & ſibi cõmiſſos[ET placuit ſermo corã om
ni multitudine]qui malũ murmurationis optabant extingui, & boni filii patrũ ſuorum conſilio tam ra-
tionabili celeriter acquieuerunt. Quod & cunctis ſubditis eſt penſandũ ac imitandũ. Præterea in verbis
prędfatis notatur ordo in electione ſeruãdus. ¶ Electio enim primo fieri debet cũ diſcretione atque cõcor
dia, quod notatur, cũ dicitur conſiderate. Secũdo ex charitate: ideo ſubditur, fratres. Tertio vnus de gre-
mio eccleſię eligi debet: hinc ſequitur, ex vobis. Quarto qui eligitur debet eſſe bonę famæ, propter pro
ximorum ędificationẽ: idcirco ſubiungitur, boni teſtimonii. Quinto, erit virtuoſæ cõuerſationis quo ad
deũ: ideo additur, plenos ſpiritu ſancto. Sexto erit in ſcripturis inſtructus: propter quod ſequitur, & ſa-
piẽtia. Poſtremo talis debet eſſe, vt magis cupiat prodeſſe, q̃ præeſſe, perpendens ſe potius vocatum ad
onus q̃ ad honorẽ: idcirco annectitur, quos cõſtituamus ſuper hoc opus.[ET elegerũt Steph. plenũ fide]
quę eſt virtus theologica, ſeu fidelitate, quę ad iuſtitiam pertinet[ET ſpiritu ſancto]per quod inſinuatur
cũctis fuiſſe plenus virtutibus. Sed in primitiua eccleſia fides fuit ſpecialiter cõmendanda tanquã funda
mentũ virtutum, & quia tunc valde neceſſaria fuit fidei fortitudo propter perſequutores, itemque ob dif G
ficultatẽ ſubdendi intellectum articulis fidei, quod eſt rationem in captiuitatem redigere[ET Philippũ]
de iſto Philippo diacono infra ſcribũtur ſublimia, vnde & ipſe & cæteri qui ſequuntur pleni fuerũt fide
& ſpiritu ſancto[ET Prochorum, & Nicanorem, & Timonem, & Parmenam, & Nicolaum aduenam
Antiochenum]qui vt fertur de gentilitate fuit conuerſus ad Iudaiſmum. vel forte immediate ad Chri-
ſtianiſmum, & de Antiochia fuit, de quo occaſionẽ erroris ſumpſerunt quidam, in Apocalypſi Nicolai-
tę vocati, aſſerentes, mulieres debere eſſe communes. Quod & Thomas in ſumma contra gentiles affir
mat hunc Nicolaum dixiſſe. Alii tamen dicunt, quod ipſe nõ dixit hoc: ſed cum haberet mulierem pul
cherrimam, & accuſaretur de immoderato amore ad eam, volens ſe excuſare, ait coram apoſt. Ecce con-
iunx mea, qui vult ea vtatur. Quod (vt iſti aſſerunt) ipſe nõ dixit ea mente qua ſentiret vſum fœminarũ
debere eſſe communem, ſed vt per huiuſcemodi modum loquendi ſe plenius excuſaret. Verum quidam
peruerſi ad mala procliues, eiusque verba iuxta ſuam concupiſcentiam interpretantes, ſumpſerũt ex eis
occaſionem erroris[HOS ſtatuerunt ante conſpectum apoſtolorum] puto autem quod & hi ſeptem ele-
cti etiam elegerunt, ſicut in electionibus collegiorum ac cœnobiorum qui eliguntur & eligunt[ET orã-
tes]ipſi apoſtoli[IMPOSVERVNT manus]ſecundũ Rabanum hic ordo ſeruandus eſt, vt ſcilicet po-
pulus eligat, epiſcopus ordinet. Et quia Apoſtoli cum oratione & manus impoſitione ordinauerũt iſtos
diaconos, in ordinibus dandis fiunt orationes, & in quibuſdam eccleſiis, manus tẽpore ordinationis im
ponuntur diaconis. In ſcolaſtica quoque fertur hiſtoria, quod horum ſeptem priorũ diaconorum vicem H
gerunt archiadiaconi, propterea inſtituti, vt portent pondus negotiorum, quatenus prędicationi ac do-
ctrinę liberius vacent epiſcopi[ET verbũ domini creſcebat] i.prędicatio apoſtolorum fructificabat[ET
multiplicabatur numerus diſcipulorum in Hieruſalem valde]quia plurimi conuertebantur. [MVLTA
etiam turba ſacerdotum obediebat fidei]rationem ſuam ſubiiciendo fidei, in quo eluceſcit infinita miſe-
ricordia Chriſti, quod illos conuertere dignatus eſt à quibus tam importune atque crudeliter fuit expe-
Iohan.12. titus ad mortem, in quibus ſpecialiter eſt impletum, quod ante paſsionem Chriſtus prædixit, Cũ exalta
ueritis filiũ hominis, tũc cognoſcetis quia ego ſum. ¶ Inſuper aduertendum, quod ſicut in libro hoc bea
tus Lucas duorum præcipuorum apoſtolorum actus & verba ſpecialiter proſequitur ac deſcribit: videli
cet Petri & Pauli, ita & prędictorum ſeptem diaconorum duorum præcipuorum verba actusque proſe-
quitur, ſcilicet Stephani & Philippi, non enim ſcribere omnia potuit[STEPHANVS autem plenus gra
tia & fortitudine]paulo ante dixit eum plenum fide & ſpiritu ſancto, nunc gratia & fortitudine, vt mon
ſtretur ſanctus Stephanus fuiſſe vir apoſtolicę perfectionis. & quia iam eius martyrium deſcripturus eſt
apte prędmittit quod fortitudine plenus fuit, tam illa quę eſt virtus moralis & cardinalis, cuius eſt in peri
culis mortis eſſe conſtantem: quàm illa quę eſt donum, cuius eſt operibus perfectionis conſtanter inſiſte
re[FACIEBAT ſigna & prodigia magna in populo] quę ſanctus Lucas breuitati ſtudens non proſe-
quitur.[SVRREXERVNT autem quidam de ſynagoga libertinorum.]Iſti Iudæi increduli dicti ſunt li

A bertini, quia manumiſsi.i. libertate donati fuerũt, cum prius ſerui fuiſſent, ſicq; cõditionis fuerũt ſeruilis
qui fidei reſtiterũt [ET Cyrenẽſium] à Cyrene, quę eſt ciuitas Libyæ, ſecundũ Bedam [ET Alexandri
norum].i. ab Alexandria vrbe Aegypti [ET eorũ qui erant à Cilicia, & Aſia] quæ ſunt regiones vicinæ
adinuicẽ [DISPVTANTES cũ Stephano] volentes probare, quod Ieſus non eſſet Chriſtus in lege pro
miſſus [ET non poterãt reſiſtere ſapientiæ] Stephani [ET ſpiritui].i. ſpiritui ſancto [QVI loquebatur] Matth.10.
per Stephanum: ſicut ait Saluator, Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri qui loqui
tur in vobis. Vel ſpiritui.i. animæ Stephani qui loquebatur, ſicque implebatur in Stephano illa Chriſti Lucæ.21.
promiſsio, Ego dabo vobis os & ſapientiã cui non poterunt reſiſtere & contradicere oẽs aduerſarii ve-
ſtri [TVNC ſubmiſerunt viros] ſcilicet falſos teſtes [QVI dicerent ſe audiuiſſe eum dicentem verba bla Matt.26.
ſphemiæ, in Moſen & in deum] ſicut fecerunt regi ita & militi. Nam & contra Chriſtũ produxerunt fal Marc.14.
ſos teſtes Iudæi. Eſt autem proprium peruerſorũ, vt cum ratione præualere non valent, ſeq; rationabili Lucę.24.
ter conuinci proſpiciunt, ad calliditates & violentias conuertantur. Sic egerunt & iſti [COMMOVE-
RVNT itaq;].i. ad iram & zelum indiſcretũ prouocauerunt [PLEBEM & ſeniores & ſcribas].i. iudices
& doctores, [ET concurrentes rapuerunt eum] cum impetu violento tanq̃ maleficum [ET adduxerũt
in conciliũ, & ſtatuerunt falſos teſtes dicentes, Homo iſte non ceſſat loqui aduerſus locũ ſanctum & le-
gem].i. templo & legi Moſi per verba blaſphemiæ detrahit [AVDIVIMVS enim eum dicentem, Quo
B niam Ieſus Nazarenus hic deſtruet locum iſtũ & mutabit traditiones].i. leges ſeu ordinationes & obſer
uantias [QVAS tradidit nobis Moſes] Etiam ſi Stephanus hæc verba dixiſſet, nõ fuiſſet blaſphemia ſe-
cundum veritatem, ſed ſecundum Iudæorum iſtorum æſtimationẽ. Romani enim Chriſti poteſtate de-
ſtruxerunt vrbem & templum Hieruſalẽ. Cerimonialia quoq; legis Chriſtus mutauit in melius, & alias
dedit inſtitutiones viuendi ac deum colendi q̃ Moſes. Vere excæcati Iudæi putabant cæremonialia &
iudicialia legis præcepta poſt Chriſti aduentum ſemper ſeruanda ſicut moralia. Nihilominus teſtes iſti
mentiti ſunt, vel Stephanus iſta verba non dixit, vel ea non dixit eo ſenſu quo ipſi ea propoſuerunt. Sic
enim ea propoſuerunt, quaſi Ieſus aſſeruiſſet ſe legalia mutaturũ, quaſi ſimpliciter reprobãs ea, vel qua- Matth.5.
ſi omnia mutans. Chriſtus vero ita non dixit nec Stephanus: imo Chriſtus teſtatus eſt, Non veni legem
ſoluere ſed adimplere.i. perficere. Cęremonialia enim figuratiua fuerũt, quę in Chriſto impleta ſunt at-
que in eccleſia. Præcepta quoq; moralia euangelicis perfecit conſiliis [ET intuentes in eũ omnes qui ſe-
debant in cõcilio, viderunt faciem eius tanquã faciem angeli].i ſplendidiſsima claritate ac miro decore
perfuſam, per quod internæ perfectionis magnitudo, puritas & innocẽtia mõſtrabatur. In quo Moſi pa
rificatus eſt Stephanus. Nam & Moſi vultus præ ſplendore à Iudæis aſpici nõ valebat. In tali autem &
tanta maieſtate oſtendit deus Iudæis Stephani vultum vt conuerterentur ad veritatem ſi vellent, aut ſi
C nollent, de ſua obſtinatione inexcuſabiliores ac damnabiliores redderentur. Porro in ſcripturis canoni-
cis non legitur homo vultum huiuſcemodi habuiſſe in terra coram hominibus, niſi Chriſtus in trãsfigu
ratione & Moſes ac Stephanus, in quo magna valde Stephani excellentia innoteſcit.

¶ELVCIDATIO CAP. VII. [DIXIT autem.] ARTIC. VII.

DIXIT autem princeps ſacerdotum, ſi hæc ita ſe haberent] Quoniam accuſato dan
dus eſt locus excuſationis, & reſponſionis, princeps ſacerdotum tãquam iudex ſci
ſcitatus eſt Stephanum, an in ſibi obiectis eſſet culpabilis [QVI ait, Viri fratres &
patres audite] ſanctus Stephanus reſponſurus, verbis modeſtis ac blandis in exor
dio vſus eſt: quia vt ſcribitur in Prouerb. Reſponſio mollis frangit iram. [DEVS
gloriæ apparuit patri noſtro Abraam] Quatuor obiecta fuerũt Stephano, ſcilicet
blaſphemia in deum, in Moſen, in legem, in templum. Ideo de his quatuor ſe excu Act.6.
ſat, & primo de blaſphemia contra deum, quem deum gloriæ nuncupat, quia in ip
ſo eſt beatitudo & gloria infinita, & ab ipſo vita glorię profluit. Ipſe quoq; eſt maieſtatis immenſæ. Ap-
paruit autem Abraam per ſubiectã creaturam, ſcilicet angelum [CVM eſſet in Meſopotamia] quæ eſt re
gio ſic dicta, quia media inter aquas ſita eſt, inter fluuios ſcilicet Euphratẽ, & Tigrim [PRIVSQVAM
D moraretur in Charran] quæ ſecundum Bedam eſt vrbs regionis Meſopotamiæ, & in Geneſi dicitur Gen.12.
Aran [ET dixit ad illum, Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram quam monſtrauero ti
bi] ſcilicet in terram Chanaan. ¶Circa hoc dubia oriuntur. Abraam nanq; oriundus fuit de Chaldæa,
& inde venit in prouinciã Meſopotamiæ, deinde in ciuitatem illius, nomine Charran. Quomodo er-
go ei de terra ſua iam egreſſo atq; in aliena poſito, dicitur, exi de terra tua? Itẽ in Geneſeos libro legitur, Gen.11.
quod Abraam cum patre ſuo Thare habitauit in Aran quæ alio nomine dicitur Charran, & mortuo
ibi ipſo Thare patre Abraæ, dominus illi præcepit, egredere de terra tua, &c. Ad primum reſpondetur
tripliciter. Primo, ſecundum Bedam & Scholaſticam hiſtoriam, quod licet iam egreſſus fuerat de Chal
dæa corpore, non tamen mente, quia adhuc tenebatur ſpe ac deſiderio redeundi. Idcirco præcipitur ei
vt etiam mente egrediatur de ea, vt ſcilicet non proponat in eam reuerti. Secundo, iuxta Auguſtinum,
quod Meſopotamia eſt pars Chaldææ, & ita nõ fuit de tota Chaldæa egreſſus, ſed de vna eius parte in-
troiit aliam, nunc ergo iubetur totam relinquere. Tertio, vt quod dicitur exi de terra tua, ſic exponatur
id eſt, longius diſcede ab ea. Ad aliud reſpondetur, quod vel bis iuſſum eſt Abraæ exire de terra cogna-
tioneq; ſua, videlicet ſemel ante mortem patris ſui, & tunc ex cauſa rationabili diſtulit, forte vt patri ſuo
tanquàm ſeni pro ſolatio, & exhibendo obſequio maneret coniunctus. Secundo, poſt patris ſui dormi-
tionem, vel vt aliqui dicunt hoc quod dicitur, exi de tera tua, per anticipationem eſt dictum. Deniq; in
hoc præcepto Abraæ facto, myſterialiter præfigurabatur, quod Chriſtus poſtea per ſeipſum conſuluit,

Gen.11. vt ſcilicet propter ipſum omnia relinquantur, etiam parentes, fratres, ſorores, &c. [TVNC exiit de terra E
Chaldæorum] ſecundũ varium ſenſum nunc tactũ, ſcilicet longius diſcedẽdo ab ea, vel partem eius de-
ſerendo [ET inde habitauit in Charrã. Et inde poſtquã mortuus eſt pater eius] Thare in Charran cũ eſ-
Gen.23 ſet ducẽtorum quinq; annorũ, vt dicitur in Gen. [TRANSTVLIT].i. ire præcepit [ILLVM in terram
iſtam, in qua nũc vos habitatis] quæ dicitur terra promiſsionis [ET non dedit illi hæreditatẽ in eã nec
paſſum pedis].i. nec minimã partem. Nec obeſt quod in Gen. ſcribitur Abraam emiſſe ſpelũcã cũ agro,
nam hãc partem habuit in titulo emptionis pro ſepultura non hæreditate poſſedit ad colendũ aut habi-
Ioſue.24. tandum [SED repromiſit dare eam illi in poſſeſsionem, & pro, id eſt [SEMINI eius] illis videlicet, qui
Gen.12 cum Ioſue terrã iſtam ingreſsi ſunt [CVM non haberet filium].i. ante natiuitatẽ Iſaac, imo & Iſmaelis,
& hoc quantũ ad promiſsionẽ primo factã. Sępius enim ei iſtud promiſit, ſed prima vt ſcribitur in Gen.
fuit longe ante Iſmaelis generationẽ. Vbicunq; autẽ in Gen. legitur deus promiſiſſe Abraæ, vel Iſaac,
aut Iacob, quod eis hanc terrã daret, referendum eſt ad poſteritatem ipſorum [LOCVTVS eſt autem ei
deus] per angelum [QVIA erit ſemen tuũ accola].i. filii tui peregrini erunt & aduenæ [IN terra aliena]
ſcilicet in regione Chanaan, & Aegypti [ET ſeruituti eos ſubiicient, & male tractabunt annis quadrin
gentis triginta] Vnde legitur dominus locutus ad Abraam, Scio prænoſcẽs, quod peregrinum futurum
Gen.17 ſit ſemen tuum, & ſeruituti eos ſubiicient, & affligent quadringentis annis. Porro hos quadringentos tri
ginta annos computat. Rabanus à die quo facta eſt iſta promiſsio Abraæ vſq; ad exitum de AEgypto. F
Quadringentos vero annos nonnulli incipiunt à natiuitate Iſaac, vſq; ad egreſſum Iſrael de Aegypto.
Aliqui vero quia dictum eſt Abraæ, in Iſaac vocabitur tibi ſemen, computant iſtos quadringẽtos annos
à natiuitate Iſaac vſq; ad mortem Seon regis Amorreorum, & Og regis Baſan. Pręterea quãuis dictum
ſit, quod filii Iſrael aduenæ forent in terra aliena, & ſeruituti ſubiiciendi ac male tractandi, non tamen
ſenſus eſt, quod toto tẽpore fuerint in huiuſmodi afflictione, ſed pars pro toto eſt poſita, aut econuerſo.
Nam pro parte quadam huius temporis fuerũt afflicti in terra Aegypti [ET gentem cui ſeruierint] puta
Aegyptios [IVDICABO ego] iudicio punitionis & condemnationis [DICIT dominus] nam ſubmer
ſit eos in mari rubro & ſtatuit in inferno [ET poſt hæc exibunt] de Aegypto ſeu eremo [ET deſeruient
mihi in loco iſto] ſcilicet in Iudæa, quod tempore Ioſue inceper unt [ET dedit illi] videlicet Abraæ
[TESTAMETTVM] id eſt, pactum [CIRCVNCISIONIS] dicens. Hoc eſt pactum meum quod
Ioſue.23. obſeruabitis. Circuncidetur ex vobis omne maſculinum [ET ſic genuit Iſaac cum eſſet centum anno-
Gen 17.21. rum] vt ſcribitur in Geneſi. Erat autem nonaginta nouem annorum cum pactum circunciſionis acce-
pit [ET circuncidit eum die octauo] ſicut in Geneſi habetur, [ET Iſaac] genuit [IACOB, & Iacob
duocecim patriarchas. Et patriarchæ æmulantes,] id eſt, inuidentes ipſi [IOSEPH] quia à patre plus
amabatur, & ſomnia quædam eis diſplicentia vidiſſe ſe eis narrauit [VENDIDERVNT eum in G
AEgyptum] id eſt, Iſmaelitis negociatoribus in AEgyptum pergentibus, ſecumque ducentibus at-
Gen.37.38 que ibidem vendentibus Ioſeph. Non tamen omnes patriarchæ duodecim id fecerunt, quia nec Benia-
min adfuit neque Ruben [ET erat deus cum eo] per gratiam magnam, & prouidentiam ſingularem ac
gratioſam [ERIPVIT eum ex omnibus tribulationibus ſuis] ſcilicet, de manibus fratrum, & AE-
gpytij qui eum incarcerauit, vnde in Sapientiæ libro legitur, Hæc ſcilicet ſapientia diuina venditum
iuſtum non dereliquit, ſed à peccatoribus liberauit eum [ET dedit ei gratiam & ſapientiam, in con
ſpectu Pharaonis regis AEgypti] nam ex diuina reuelatione expoſuit ſomnia Pharaonis, ſicut Da-
niel ſomnia regis Babylonis [ET conſtituit eum præpoſitum ſuper AEgyptum, & ſuper omnem do-
Sap.10. mum ſuam] id eſt, ſuper omnem ſuam familiam atque ſubſtantiam, dicens ad eum, Vno tantum regni
Gen.41. ſolio te præcedam. [VENIT autem fames in vniuerſam AEgyptum & Chanaan, & tribulatio ma-
Daniel.2. gna] Nam has duas regiones fames illa maxime opprimebat: quæ omnia in Geneſi plenius ſcripta ſunt
Gen.41. [ET non inuenerunt cibos patres noſtri] in terra qua habitabant. [CVM autem audiſſet Iacob fru-
42. mentum eſſe in AEgypto, miſit patres noſtros] id eſt, decem patriarchas Beniamin ſecum retento
[PRIMVM] id eſt, prima vice [ET ſecundo] id eſt, ſecunda eorum miſsione in AEgyptum pro
victualibus emendis [COGNITVS eſt Ioſeph à fratribus ſuis] quia tunc dixit eis, Ego ſum Io-
ſeph [ET manifeſtatum eſt Pharaoni genus eius] id eſt cognatio. Tunc enim in aula regis celebri
Gen.45. dictum eſt ſermone, Venerunt fratres Ioſeph [MITTENS autem Ioſeph] fratres ſuos, cum plau- H
46.47. ſtris & aſinis, multiſque diuitijs [ACCERSIVIT patrem ſuum) per iſtos denuncians vt veniret ad
ſe [ET omnem cognationem ſuam in animabus] id eſt hominibus [SEPTVAGINTA quinque]
In Geneſi habetur, Cunctæ animæ quæ ingreſſæ ſunt cum Iacob in AEgyptum, & egreſſæ ex fœmore
Exod.1. illius abſque vxoribus filiorum ſexaginta ſex. Et in Exodo, Erant omnes animæ eorum qui egreſsi
ſunt de fœmore Iacob, ſeptuaginta. Sed Lucas ſequens interpretationem Septuaginta, ponit ſeptua-
Gen.49. gintaquinque per anticipationem connumerans quinque nepotes Ioſeph. Quibus omnibus ſi addan-
tur ipſemet Iacob & filius eius Ioſeph cum duobus filijs eius Effraim & Manaſſe, habentur ſeptuagin
taquinque [ET defunctus eſt ipſe] Iacob in AEgypto [ET patres noſtri] id eſt, duodecim patriarchæ
Gen.31.23. ibidem [ET tranſlati ſunt in Sychem, & poſiti in ſepulchro quod emit Abraam precio argenti á filijs
Emor filij Sychem] In Geneſi ſcriptum eſt quòd Iacob emit partem agri á filijs Emor patris Sychem
centum agnis, fuitque ager iſte iuxta Salem vrbem Sychemorum. Porro alio loco in Geneſi legi-
tur, quomodo Abraam emit ab Ephron filio Seor Ethæo ſpeluncam duplicem vnà cum agro in quo
fuit iuxta Hebron quadringentis argenti ſiclis. Quomodo ergo nunc dicitur, quòd Abraam emit ſe-
pulchrum à filijs Emor, & quomodo Emor vocatur hic filius Sychem, cum in Geneſi appelletur
pater ipſius Sychem? Itaque intuendum qnòd Iacob ſicut in Geneſi ſcribitur fuit cito poſt mortem
ſuam in ſpelunca duplici poſitus? Ioſeph vera tempore Ioſue in Sychen, & in eodem loco ſecun-

A dum ſanctum Hieronymum ſepulti fuerunt alij patriarchæ, delatis eorum oſſibus ex AEgypto, quamuis in Geneſi non legatur. Poſtea autem poſiti ſunt in ſepulchro quod emit Abraam. Verũ quod in litera dicitur, à filijs Emor filij Sychem, refertur ad verba præcedentia, ſcilicet, tranſlati ſũt in Sychem: vt ſit ſenſus, ꝙ translati ſunt in Sychem emptã à filijs Emor, à quibus Iacob emit hũc agrũ Sychem. Quod autẽ Emor dicitur hic filius Sychem, & in Geneſi, pater Sychem cõcordatur, quia frequenter contingit ꝙ aliquis habeat patrem & filiũ eodẽ nomiue appellatos. Hæc in Scholaſtica hyſtoria plenius ſcripta ſunt. [CVM appropinquaret autẽ tẽpus repromiſſionis quã confeſſus] id eſt proteſtatus [FVIT deus Abrææ] id eſt proximante tẽpore quo implendũ fuit quod deus Abrææ prænũciauit de eductione poſteritatis ſuæ ex AEgypto] & introductione in terram promiſſionis [CREVIT populus] Iſrael [ET multiplicatus eſt in AEgypto] iuxta id Exodi, filij Iſrael creuerũt & quaſi germinantes multiplicati ſunt & roborati nimis, impleuerũt terrã [QVOADVSQVE rex alius ſurrexit in AEgypto qui non ſciebat Ioſeph,] id eſt, quãta bona AEgyptiorũ regi populoq; præſtiterit. Rex iſte ſub quo nat⁹ eſt Moſes nõ fuit de ſemine regis AEgypti qui cõſtituit Ioſeph ſuper AEgyptũ. vt Ioſephus ſcribit. Et vt aliqui dicunt octauus fuit poſt illũ [HIC circumueniens genus noſtrũ] id eſt, populũ Iſrael callide opprimens, iuxta quod ait in Exodo. Venite ſapienter opprimamus eũ [AFFLIXIT patres noſtros] crudeli præcepto [VT exponerent infantes ſuos [id eſt, ab obſtetricibus eos occidi permitterent, vel in flumen

B proijcerent, aut proijci ſinerent [NE viuificarentur] id eſt ne infantes iſti manerent viuentes, & per hoc populus Iſrael inualeſceret. Primo quippe præcepit obſtetricibus vt infantes maſculos Hebræorũ necarent. Quibus id ex timore dei non exequentibus, iuſſit Pharao omni populo ſuo, vt quicquid maſculini ſexus gignerent coniuges Hebræorum, in flumen proijcerent, vt in Exodi libro habetur. Et quoniã ſanctus Stephanus accuſabatur quaſi obloquens Moſi, cõſequẽter ad eius cõmẽdationẽ deſcendit [EODEM tempore natus eſt Moſes] durante ſcilicet præcepto occidendi paruulos Hebræorũ [ET fuit grat⁹ deo] id eſt acceptus, non ex proprijs meritis, ſed ex dei bonitate tanquã æternaliter prædeſtinatus, atq; ad plurima opera bona agẽda præordinatus [QVI nutritus eſt in domo patris ſui tribus menſibus] vidẽtes enim parentes eius pulchrum & elegantẽ eũ eſſe infantem, miſerti ipſius cũ periculo cõtra regis edictũ cõſeruauerũt eũ in vita & abſconderunt. [EXPOSITO autem illo] id eſt in flumẽ proiecto & poſito in vaſculo quodã, iuxta id Exodi, Cũq; iã celare nõ poſſet, ſcilicet mater eius eũ, ſumpſit fiſcellã ſcirpeã & liniuit eã bitumine ac pice, poſuitq; intus infantulũ, & poſuit eũ in carecto ripæ fluminis [SVSTVLIT eũ filia Pharaonis] viſa enim fiſcella iuſſit vni ancillarũ vt illã ſibi afferret. Qua aperta & reperto infantulo, miſerta eius dixit, De infantibus Hebręorum hic eſt [ET enutriuit eũ ſibi in filiũ] Commiſit enim matri Moſi vt eũ nutriret, & adultũ ſibi ſcilicet filię Pharaonis referret, quo pacto adoptauit eũ

Exod. 2.

Exod. 1.

C in filiũ, Hæc autẽ in Exodo plenius recitantur. [ET eruditus eſt Moſes omni ſapientia AEgyptiorum [ſcilicet in naturali philoſophia & Aſtronomia. Studiũ autem philoſophiæ primo viguit in AEgypto [ET erat potẽs in verbis & in operibus ſuis]. i. ſapiẽs in loquẽdo, & fortis in operãdo. Et qa hic dicitur quod erat potens in verbis. Origenes aſſerit, quod eloquẽs fuit, & quod in Exodo Moſes ĩpeditoris linguæ ſe eſſe teſtatur, ſoluit per hoc, quod tunc ineloquentẽ ſe dixit, cũ deũ audiuit ſibi loquentẽ, cuius cõparatione omnis naturalis creatura cõſiſtit ineloquens. Alij probabilius aiunt ꝙ fuit linguæ impeditæ, tunc tamen potens in verbis fuiſſe aſſeritur, nõ ob prõptitudinẽ expreſsiue ſd ob diſcretionẽ in differendo, [CVM autem impleretur ei quadraginta annorũ tẽpus, aſcendit in cor eius vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael] in terra Geſſen, vt in moleſtiſſima ſeruitute poſitos conſolaretur. Cõdoluit enim eis tanquã pijſsimus [ET cũ vidiſſet quẽdã Hebręũ iniuriã patientẽ] ab AEgyptio [FECIT vltionẽ ei qui iniuriã ſuſtinebat percuſſo AEgyptio] id eſt, iniuriã Hebręi vltus eſt, interficiẽdo iniuriãtẽ AEgyptiũ. In quo facto aliqui dicũt eũ peccaſſe. Alij vero affirmant quod nõ, quia iã deo reuelante cognouit quod liberaturus eſſet filios Iſrael de AEgypto, ſicq; cognouit ſe conſtitutũ à deo defenſorẽ populi Iſrael, ſecundũ quod ſubditur [EXISTIMABAT autem intelligere fratres] puta Hebræos [QVOD deus per manum] id eſt, miniſterium & virtutem (IPSIVS daret ſalutem] id eſt, liberationem de manibus AEgyptiorum præſtaturus eſſet [ILLIS] ſcilicet Hebræis [AT illi non intellexerunt] id eſt, non conſiderauerunt hoc [SEQVENTI vero die,] vel immediate poſt diem quo occidit AEgyptium [APPARVIT il-

Origenes

Exod. 4.

Exod. 2.

D lis litigantibus] id eſt, duobus Hebræis inter ſe rixantibus [ET reconciliabat eos] id eſt, pacificare conatus eſt eos [IN pace dicens, Viri fratres eſtis] quia de eodem ſemine Abrahæ, Iſaac, & Iacob [VT quid nocetis alterutrum?] Quaſi dicat, Cum fratres ſitis, vnus alteri benefacere obligatur. Iniuſtum eſt ergo quod vnus alium lædit. Hoc & Chriſtianis quibuſlibet præſertim religioſis, & clericis inter ſe contendentibus eſt dicendum [QVI autem iniuriam faciebat proximo ſuo] Hebræo [REPVLIT eum, dicens, Quis te conſtituit principem aut iudicem ſuper nos?] Tanquam dicat. Cur quod ad te ſpectat præſumis, atque indebitam tibi authoritatem vſurpas? Ecce quàm peruerſus fuit hic homo, qui charitatiuam increpationem tam grauiter tulit, & pie arguentem redarguit impie: ſimilis vtique Sodomitis, qui Loth eos leuiter increpanti locuti ſunt, Ingreſſus eſt vt aduena, nunquid vt iudices? [NVMQVID interficere tu me vis quemadmodum heri interfeciſti AEgyptium?] Huic prauiſsimo homini aſsimilantur qui ſecreta alicuius propalant ex paſsione, cum admonentur, repræhenduntur, ſeu iuſte puniuntur ab eo,] FVGIT autem Moſes in verbo iſto] id eſt, audito hoc verbo & cognito ꝙ Pharao id percepiſſet, qui & voluit occidere Moſen, fugit [ET factus aduena in terra Madian] habitans ibi cum Ietro ſacerdote Madian, vbi generauit duos filios. ſ. Gerſan & Eliezer de Sephora filia Ietro. Et expletis annis 40, à tempore fugę præfatæ [APPARVIT illi in deſerto mõtis Sinai] quia in illa ſolitudine ſitus eſt mons Sinai. Cum enim minaſſet Moſes gregem quem pauit ad interiora deſerti, & veniſſet ad montẽ dei Oreb (videlicet Sinai, Nam pes montis dicitur Oreb, ſummitas

Exod. 2.

vero Sinai,& interdum vnum pro alio ponitur)apparuit ei [ANGELVS] tamen in perſona dei, & E
in eius perſona loquens ad Moſen, Ideirco in Exod.ſcribitur,quod dominus ei apparuit [IN igne flã-
mæ rubi[quia de medio ignis quo rubus videbatur opertus angelus Moſi loquebatur . Ideo quoque in
igne apparuit,quia(vt diuinus Dionyſius edocet)ignis maximam habet conuenientiam cum ſpiritali-
bus rebus. Vnde ſuo ſplendore ac ſimplicitate,angelicę naturæ puritatem & ſapientiam ſignat. Et rur-
ſus ob id in igne ſplendente non nocente nec comburente rubum apparuit,ad inſinuandum quod filij
Iſrael in igne tribulationis quem in AEgypto patiebantur purgarentur non conſummarentur [MO-
SES autem videns] rubum igne opertum [ADMIRATVS eſt viſum] id eſt, rem viſam , cur ſcilicet,
rubus igne non læderetur, qui facililiter inflammatur[ET accedente illo vt conſideraret, facta eſt ad eũ
vox domini] per angelum loquentis,[DICENS. Ego ſum deus patrum tuorum, deus Abraam, deus
Iſaac, & deus Iacob. Tremefactus autem Moſes]ex allocutione inſolita, tubali angelica, & ex pręſentia
maieſtatis diuinæ. Tales enim viſiones & allocutiones maximam pariunt alterationem in mente & cor
pore [NON audebat conſiderare] id eſt, rubum ſeu ignem illum aſpicere, tanquam ſtupidus factus.
Nam & tales alterationes primo impediunt vſum rationis, donec gratia confortetur ; quemadmodum
Danie.9. patet in Daniele, propter quod Ezechieli dominus ait, Sta ſupra pedes tuos & loquar tecum [DIXIT
Ezech.3. autem illi deus, Solue] id eſt, exue & depone [CALCIAMENTA pedum tuorum] cuius ratio ſubdi-
Exod.3. tur : [LOCVS enim in quo ſtas ſanctus eſt].i.ſanctificatus, ſeu ad aliquid ſanctum deputatus propter F
præſentiam dei ſeu angeli.& quia in loco iſto aliqua ſanctiſsima opera erant paulopoſt diuinitus pera-
genda, quando ſcilicet in monte Sina data eſt lex. Et vſque in pręſens eſt ibi locus cultus diuini & reli-
gioſorum cœnobium, Fuit autem vt dicitur antiquis & præſertim Hebræis conſuetudo non ingredi lo
ca ſancta, niſi pedibus nudis, quod nuncuſque Saraceni obſeruare dicuntur. Inſuper dominus ait [VI-
DENS vidi] oculo miſericordię [AFFLICTIONEM populi mei qui eſt in AEgypto,] qui fuit po-
pulus dei non ſolum per creationem vt cæteri , ſed & per electionem . Iſta vero geminatio in loquen-
do qua dicitur, Videns vidi. conſueta & frequens eſt in ſcripturis veteris teſtamenti [ET gemitnm eo-
rum audiui] id eſt cognoui.[ET deſcendi liberare eos] angelus autem hæc proferens vere localiterq́;
deſcendit. Deo autem tum incircũſcriptibilis inuariabiliſq́; conſiſtat, non competit localiter deſcende
re, nec moueri ſecundum ſe, ſed ratione ſui effectus hęc atq; ſimilia ei attribuuntur. Nam quãuis vbique
ſit, ibi tamen ſpecialiter eſſe dicetur, vbi ſpecia liter operatur [ET nunc veni] mentali acceſſu, per obe
dientiam te mihi ſubdendo[MITTAM te in AEgyptum]ad educendum inde filios Iſrael. Hæc in Ex
Exod.2. odo plenius enarrantur [HVNC Moſen quem negauerunt dicentes, quis te conſtituit principem aut iu
dicem ſuper nos]Supra iam dixi quod vnus eũ negauit: nũc vero pluraliter ait, quẽ negauerunt, aut er-
go nunc ponitur ſingularis numerus pro plurali, ſicut frequẽter fit in ſcripturis, aut vnus ille complices G
habuit & fautores, qui idem cum ipſo verbis ſignis ſeu factis dixerunt[HVNC deus principem]Iſraeliti
cæ plebis[ET redemptorẽ]eorum de ſeruitute AEgypti[MISIT cum manu]id eſt, poteſtate & coope-
ratione[ANGELI qui apparuit illi in rubo]itaque angelus ille in omnib⁹ affuit Moſi, & forte fuit Mi
chael, qui princeps extitit ſynagogæ, vel alius angelus eius repręſentãs perſonã[HIC Moſes[EDVXIT
illos] videlicet, filios iſrael de AEgypto [FACIENS ſigna & prodigia in terra AEgypti, in mari rubro
& in deſerto annis quadraginta]quæ in libris Exodi. Leuitico, & Numerorum copioſe conſcripta ſunt
[HIC eſt Moſes qui dixit filijs Iſrael, Prophetam vobis ſuſcitabit de fratribus veſtris, tanquam me, ip-
ſum audietis] Hanc authoritatem ſupra cap.3. ſanctus Petrus induxit. eſtque ibidem expoſita [HIC]
Moſes [EST qui fuit in eccleſia] id eſt, collectione populi Iſrael deum colentis. Quamuis autem com
Exod.11. muniter in eccleſia à ſynagoga diſtinguatur, ita vt Chriſtianorũ collectio nuncupetur eccleſia, vieiſsim
Exod.14. tamen etiam Iudæorum congregatio appellatur eccleſia, vt tertio Regum , Benedixit Salomon omni
15.16. eccleſię Iſrael[IN ſolitudine]quam perambulauerunt filijs Iſrael quadraginta annis [CVM angelo qui
Leuit.19. loquebatur in monte Sinai]tam ante eductionem Iſrael ex AEgypto, quàm poſtea in legiſlatione [ET
20. cum patribus noſtris, qui accepit verba vitæ] id eſt, ſacram ſcripturam [DARE nobis] vel verba vitę
Num.11. ſunt legis præcepta . Per obſeruantiam autem verborum ſcripturæ ac præceptorum, vita gratiæ conti-
16.21. nuatur & vita gloriæ obtinetur: iuxta illud Deuteronomij. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni
Exod.24. verbo quod egreditur de ore dei [CVI noluerunt obedire patres noſtri] pro maiori parte eorum ac H
Deut.8. temporis, nam pene omnes & frequenter rebelles fuerunt [SED repulerunt eum] verba eius ſpernen
Matt.4. do [ET auerſi ſunt cordibus ſuis] à deo & Moſe [REDEVNTES]mente [IN AEgyptum] iuxta il-
lud in Numeris, Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in AEgyptum][DICENTES]ad Aarõ,
Num.14. Fac nobis deos qui præcedant nos] Putabant namq; in idolis eſſe aliquid vitale ac intellectuale, & ta-
men quàm ſtultum fuit hoc verbum. Si enim Aaron eis non ſuffecit pro duce, quomodo potuit ipſe fa-
Exod.32. cere deos ſe ad ducendum efficatiores ? Nunquid ſua cauſa eſt effectus præſtantior? [MOSI enim huic
qui eduxit nos de terra AEgypti, neſcimus quid factum eſt ei]id eſt, quid ſibi contigerit. Hoc dicebant
Eodm. quando Moſes inſolitam moram fecit in ſummitate montis Sinai cum angelo, quando quadraginta die
bus ieiunauit & legem ſuſcepit [ET vitulum fecerunt in illis diebus] Nam ad importunam eorum in-
ſtantiam & quaſi coactionem , Aaron proiecit aurum in ignem , & opere fuſorio egreſſa eſt vituli ſi-
militudo[ET obtuleruut hoſtiam ſimulacro]ſicut in Exod. habetur, Surgentes mane obtulerunt holo-
cauſta & victimas pacificas [ET lætabantur in operibus manuum ſuarũ]id eſt, in idololatrijs vel ſacri-
4.Reg.20 legijs & præfato ſimulacro [DICENTES. Iſti ſunt dij tui Iſrael, qui te eduxerunt de terra AEgypti]
21. vnde prææallegato fertur cap. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere [CONVER-
2.Par.33. tit autem deus]id eſt, in malum verti permiſit: quemadmodum fertur in pſalmo, Conuertit cor eorum
vt odirent populum eius [ET tradidit eos] permiſsiue [SERVIRE militiæ cœli] videlicet ſtellis &

A duodecim ſignis atq; planetis, quod quarto Reg. potiſsime ſub rege Manaſſe feciſſe leguntur [SICVT
ſcriptum eſt] de Iudæorum idololatria [IN libro prophetarũ] ſcilicet Amos 5. cuius liber pertinet ad to
talem librum duodecim prophetarum, de quo Stephanus loquitur [NVNQVID victimas & hoſtias
obtuliſtis mihi in deſerto quadragiuta annis domus Iſrael? Circa hoc dicunt Hieronymus, Beda & gloſ
ſa ſuper Amos, quòd ex eo tempore quo filij Iſrael adorauerunt vitulum aureum, vltra non obtulerũt
hoſtias deo ſed idolis. Et quæ deo obtuliſſe leguntur. non voluntate ſed metu pœnarum ei obtulerunt
jdcirco deus voluntatem magis quàm opus aſpiciens, non reputat illa ſibi oblata. Alij dicunt ꝙ immo,
vtiq; poſt id tempus aliqua deo deuote ſacrificia obtulerunt, videlicet in dedicatione tabernaucli, & cõ
ſecratione Aaron filiorumq; eius: pauca tamen deo ſacrificia (vt iſti aſſerunt) obtulerũt, quia ſuper ſacri
ficijs offerendis deus per Moſen diſpenſauit cum eis, ſicut & de circuncisionis dilatione, propter incer
tum motum nubis. Et quia quod modicum eſt pro nihilo computatur, nunc dicuntur non obtuliſſe deo
victimas infra tempus, quo in deſerto fuerunt De his opinionibus plenius dixi ſuper Amos [ET ſuſce-
piſtis tabernaculum Moloch] .i. fanum idoli nomine Moloch amplexati eſtis affectu, & illud idolum
coluiſtis, quod poſt ingreſſum terræ Canaan feciſſe leguntur [ET ſydus dei veſtri Rempham] id eſt,
ſtellam matutinam puta luciferum coluiſtis pro deo, ita quod ſydus nomine Rempham fuit à vobis de-
reputatus. Sicque ſydus dei veſtri ſumitur hic intranſitiue, vt idem deſignent, ſydus dei veſtri, & ſydus
B quod eſt deus veſter. Hanc autem ſtellam multi idololatrarũ ob eius venuſtatem adorant, ſecundũ Hie 3.Reg.12.
rony. [FIGVRAS quas feciſtis adorare eas] id eſt, deorum iſtorum veſtrorum imagines ſuſcepiſtis,
quas vobis intentione adorandi eas feciſtis [ET transferam vos] per captiuitatem in vltionem tanti
facinoris [TRANS Babylonem] quod fuit dum decem tribus ductę ſunt in terras Aſſyriorum, & duę in
terram Chaldeorum. quia vero ad illas terras ducti ſunt, per ſeu circa Damaſcum & Syriam, cuius me Exod.31.
tropolis eſt Damaſcus: ideo Amos 5. ſcribitur, Tranſmigrare vos faciam trans Damaſcum. Itaque Ste
phanus quo ad hoc ſenſum magis quàm verba allegat. Itaque in his verbis loquitur Stephanus, partim
de idolloatria in deſerto commiſſa, & partim de ea quæ facta eſt in terra promiſsionis. Conſequenter S.
Stephanus templum volẽs laudare, à tabernaculo Moſi ſumit exordiũ [TABERNACVLVM teſtimo
nij] quod Moſes per manus Beſeel & Ooliab fecit, in quo veritatis teſtimonia & diuina ſuſcepit oracu-
la in quo fuit arca teſtamenti & ante cuius fores cauſæ ſub teſtibus determinabantur, propter quod me
rito dictũ eſt taberuaculũ teſtimonij [FVIT cum patribus noſtris in deſerto] Nam illud ſecum tulerũt
poſtquã completũ fuit & dedicatum, ſicut diſpoſuit illis deus, iubẽs vt inter eos maneret, [LOQVENS
ad Moſen vt faceret illud] id eſt, fieri iuberet [SECVNDVM formã quam viderat] in monte Sinai iuxta
id Exod. Inſpice & fac ſecundũ exemplar quod ibi in monte monſtratum eſt [QVOD induxerunt ſuſci
C pientes patres noſtri] .i. tabernaculum iſtud ſecum ſumentes [CVM Ieſu videlicet Ioſue. qui dictus eſt
Oſee, Ioſue, & Ieſus, [IN poſſeſſionem gentium] id eſt in terram Chananęorum [QVAS expulit deus]
per occaſionem & fugam, [A FACIE patrum noſtrorũ,] tempore Ioſue, [VSQVE in diebus Dauid] 2.Reg.6.
manſit & fuit tabernaculum iſtud in terra præfaia Dauid vero tranſtulit archam in cinitatem Hieruſa- 1.Reg.4.
lem. Ad tempus tamen fuit arca in terra Philiſtiim, ſed hoc breue fuit [QVI inuenit gratiam ante deũ]
quia deo acceptus fuit beatiſſimus Dauid [ET petiit vt inueniret tabernaculum deo Iacob] id eſt, deo
Iſrael templum conſtituere poſſet, in quo arca dei poneretur, vt patet 2. Reg. Vnde quod ait inueniret 2.Reg.7.
intelligi poteſt inueniri faceret, vel licetiam ędificandi inueniret. [SALOMON autem ædificauit illi do 3.Reg.5.
mum] .i. templum, à cuius ædificatione fuit Dauid a deo prohibitus, quoniam multum effuderat ſangui 6.7.
nem. [SED non excelſus in manufactis habitat] id eſt, deus ſublimis in ædificiis manufactis aut corpo-
ralibus non habitat: per aliquam circũſcriptionem ſeu continentiam corporalem, cum ſit ſpiritus ſim-
pliciſſimus, & immenſus. habitat tamen ibi per miſericordiæ ſuæ operationem, & ſuæ potentiæ oſten-
ſionem. In eccleſijs vero materialibus Chriſtus quantũ ad naturam aſſumptam vetaciter continetur. Iohan.4.
[SICVT per prophetam dicit, ſcilicet, Eſaiam: [COELVM michi ſedes eſt, terra autem ſcabellum pedũ 2.Para.6.
meorum,] id eſt, adeo magnus ſum immo immenſus, vt hac metaphorica locutione id manifeſtem, me
nullo loco concludi [QVAM domum ædificatis mihi .i. nullam dignam habitationem corporalem meæ
maieſtatis contentiuã per circũſcriptionẽ mihi parare valetis [AVT quis locus requietionis meę eſt?] Eſa.66.
D id eſt, in nulla re extra me contineor, quieſco, & circũſcribor. Et ſi in aliis quieſcere dicitur deus, hoc eſt
per effectũ, ipſe vero in ſeipſo quieſcit, quia ipſe ſibi eſt finis: nulliusq; eget, & in ſeipſo plene beatus eſt
Hoc & Salomon templo ſuo conſtructo profeſſus eſt, dicẽs, Si cœlum (inquit) & cœli cælorum te cape 2.Para.6.
re nequeũt, quanto magis domus hęc quã ædificaui? [Nonne manus] .i. omnipotẽtia [MEA fecit hęc om
nia?] Ideo omnibus extat ſublimior, nec indiget loco, ſicut nec ante oĩm creationem. Et nunc eſt vbi &
tunc, quẽadmodũ tunc, vbi & nũc, nec in ſe aliquo mõ eſt variata, ſed prędicationũ diuerſitas eſt ex par
te effectuũ. Conſequenter zelo æquitatis inuehitur cõtra iniquos, & legẽ fuiſſe diuiuitus datam fatetur
[DVRA ceruice] .i. mẽte indurata, ſicut & Moſes in Deuter. ait, Duriſsimę ceruicis ès populus. Et rur
ſus. Ego ſcio contentionẽ tuã, & ceruicem tuã duriſſimã [ET incircuncisi corde à vitiis, ita quod vitiis Deut.9.
pleni eſtis [ET auribus] à verbis perfidiæ. propter quod Hieremias inquit, Oẽs gentes habent præputiũ Deut.31.
omnis autẽ domus Iſrael incircũciſi ſunt corde. Itemq; Hieremias, Circũcidamini, & auferte pręputia
cordiũ veſtrorũ [VOS ſemper reſtitiſtis ſpiritui ſancto,] eius inſtinctũ non proſequendo, & verbis ſan Hier.9.
ctorum ab ipſo vnctorũ cõtrãdicendo [SICVT & patres veſtri] quorũ nõ ſolũ carnis propagatione, ſed Hiere.4.
prauitatis imitatione filii eſtis. [QVEM prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri?] quaſi dicat,
oẽs vel pene oẽs ſũt perſecuti] ET occiderũt eos qui pręnũciauerũt de aduentu iuſti] videlicet Chriſti,
qui per excellentiã iuſtus vocatur, quippe in quo nulla vnquam iniuſtitia fuit: quia peccatum non fecit 1.Petr.2.

nec inuentus eſt dolus in ore eius. Eſſentialiter quoque iuſtus fonsque iuſtitię, ſecundum diuinam extat E
2. Par. 2. 4. naturam. Omne autem peccatum iniuſtitia quædam eſt, ſecūdū quod iniuſtitia opponitur iuſtitiæ, quæ
eſt virtus cōmunis, & omnis virtus. Non tamen vniuerſos prophetas interfecerūt, ſed quoſdā, vt Eſaiā,
Iohā. 19. Ezechielem, Hieremiam, Amos, Zachariam filium Barachiæ ſeu Ioiadę [CVIVS vos nunc proditores
& homicidę fuiſtis]quia cum traditore eius fraudulēter de eius morte turpiſsima tractaſtis, & per ma-
Exod. 34. nus militum feciſtis crucifigi eundem. O quanta fuit huius ſancti viri cōſtantia, quanta fidei fortitudo,
Exod. 31. quantus ardor amoris, quanta promptitudo ad moriendum pro Chriſto, quantus zelus iuſtitię, quanta
ſecuritas atque tranquillitas mentis. Sed in his omnibus glorificetur artifex ſummus paracletus ſpirituſ-
ſanctus[QVI accepiſtis]per Moſen [LEGEM datam in Sinai [IN diſpoſitione angelorum] id eſt, per
eorum obſequium deo principaliter conferente [ET non cuſtodiſtis]eam. Ex hoc elicitur quod in datio
Galat, 3. tione legis plures angeli viſi & obſecuti ſunt, quanuis de vno tanquam de principali faciat Moſes men
tionem. vnde ad Galatas ait Apoſtolus, Lex ordinata eſt per angelos in manu mediatoris. [AVDIEN
tes autem hæc]verba iuſtę increpationis, & rationabilis excuſationis, victorioſæq; informationis[DIS
SECABANTVR cordibus ſuis[.i. varijs modis ſecabantur, & intra ſe quaſi diuidebantur ac rumpeban
Prou. 28. tur, quemadmodum mala olla in igne poſita crepat & exilit, quia ſuperbi, impatientes, & incorrigibiles
erant. Quorum peruerſitatem atque inſaniam multi ſequuntur, qui dura ceruice arguentem corripiunt,
& quo rationabilius conuincuntur, eo plus iraſcuntur & indignantur [ET ſtridebant dētibus in eum] F
ita quod inſtar rabidi canis mentis furorem forinſecus oſtēdebant.[CVM autem eſſet Stephanus plenus
ſpiritu ſancto]in cuius donis et ſancto feruore in toto iſto conflictu mirabiliter creuit, & gratiæ pleni-
tudo in martyrio(quod eſt actus charitatis)ſpecialiter augmētatur [INTENDENS in cœlum,]oculis
mentis & corporis tanquam ad deſideratiſsimam patriam quam fuit mox ingreſſurus[VIDIT gloriam
dei] ita quod beatitudinem & mercedem ſibi paratam deus ſibi oſtendit, prægustareque fecit [ET Ie
ſum ſtantem à dextris virtutis dei.]Verba iſta penſando, videor mihi audire tonitruum. Quis enim hu
ius beatiſsimi martyris excellentiam digne miretur? quis huius viſionis magnificæ exprimat qualitatem
quis demum in hac re diuinæ maieſtatis pietatem ſatis collaudat? Itaque vidit gloriam dei, id eſt deum
glorioſum, ſeu felicitatem, maieſtatem & excellentiam eius. Sed quomodo vidit? Per fidem, an per ſpe
Exod. 33. ciem? Et dicunt nonnulli quod pro morula illa vidit deum per ſpeciem ſeu diuinam eſſentiam clare, ſi-
2. Cor. 12. cut beati in patria. Quemadmodum datum eſt Moſi & Paulo videre deum per ſpeciem in hac vita, ſe
cundum Auguſtinum. Verum contra hoc alij ſatis apparenter obijciunt, quod deus ait ad Moſen, Nō
Exod. 33. videbit me homo & viuet. Circa quod dicunt doctores communiter, quod nullus in vita pręſenti viuēs
vita humana, vtpote ſenſibus vtens corporeis, poſſit videre deum per ſpeciem, ſed ab omnium organi-
carum virium operatione & vſu ſuſpenditur, Stephanus autem hæc videns ſenſibus actualiter vtebatur G
Eſaię. 6. loquens Iudæis. Hinc alij dicunt, quod gloriam dei vidit viſione imaginaria, quemadmodum Eſaias,
Ezech. 1. Ezechiel, & Micheas, Iohannes quoque in Apocalypſi, & Daniel. in quorum omnium imaginaria vir-
Mich. 4. tute fuit per angelum effigies quædam formata, diuinæ maieſtatis repræſentatiua, Cæteri dicunt, quod
Apo. 7. 15. effigies huiuſmodi corporalibus oculis ſancti Stephani fuit obiecta, ſicut Iohannes baptiſta vidit ſpiri-
Danie. 7. tum ſanctū in forma columbæ. Diuina autē virtute potuit tale quid extra formari, & in cœlo conſiſtens
Iohan. 1. viſum Stephani immutare. Sed quoniam iuxta ſancti & diuini Dionyſij documēta, viſio Dei anagoni
Diony. ca extat ſublimior quàm ſymbolica: imaginaria autē viſio ad ſymbolicam pertinet; potius reor quod vi
ſio Stephani fuit anagogica, puta, & intellectualis ſine admixtione phantaſmatum, quō etiā ſanctus Da
uid diuinas habuit viſiones, ſecūdū doctores. Viſio quoque Stephani medio modo ſe habuit, inter viſio
nē viæ per fidē, & patriæ per ſpeciē, eratq; per ſplēdidiſsimā quādā irradiationē increatæ ęternę lucis in
ſuperiori parte animæ eius, imo in apice intellectus: ſicut in cōtēplatione myſticæ Theologiæ ſeu vniti-
uæ ſapiētiæ fieri ſolet. Inſuper qualiter Ieſum in forma humana vidit? Dicunt quidā, quod viſus Stepha
ni diuina potētia ſic fuit confortatus, quod ſua acie cœlos penetrans vidit Ieſum in cœlo empyreo, Sed
cū viſio fiat intus ſuſcipiendo magis quàm extra mittendo, alij aſtruunt, quod corpus Chriſti viſum Ste
phani immutauit. In poteſtate enim Chriſti eſt vt corpus ſuū faciat videri à longe ſicut de prope. Imo
cū corpus glorificatū pene ſubiectum ſit animæ ſuæ, in poteſtate animæ glorioſæ eſt, vt ad libitum eius
corpus ſuū aliorū viſum immutet, vel nō immutet. Viſus eſt autem Ieſus ſtare à dextris virtutis dei, qui H
Matt. 3. eſt virtus ac fortitudo, ſeu omnipotētia. Et quia ſedere eſt regnantis ac imperantis, ſtare autē pugnantis
Lucæ. 3. & adiuuantis, Marcus euangeliſta ſcribit Chriſtū à dextris dei ſedentē, & Stephanus vidit hunc ſtantē.
Nā Ieſus pro milite ſuo pugnauit, eūque adiuuit [ET ait, Ecce video cœlos apertos] Hoc intelligendū
eſt eo modo quo in Chriſti baptiſmo cœli leguntur aperti, non vtique quod incorruptibilia illa corpo-
ra ſint fracta ſiue diuiſa, ſed quoniā intuentis oculum ab aſpectu habitantis in cœlo non impediebant,
& forſitan ſancto Stephano aperti apparuerunt, ob lucis cuiuſdam corporeæ emicationē deſuper à cor
pore Chriſti radiantē, ſicut in magnis coruſcationibus cœli aperiri videntur[ET filium hominis ſtantē
a dextris virtutis dei]in quo omniū martyrum animata & roborata ſunt corda, omniumque fidelium
fortificata eſt fides non parum.[Exclamantes autem voce magna, continuerūt aures ſuas] ne verba ſua
æſtimatione blaſphema audirent, zelum dei ſe habere ſimulantes, eiuſque iniuriam quaſi perpeti nō va
lentes: ſed ipſi tanquam filij falſitatis abſtruxerūt eas veritati tam ſublimi ac ſanctæ [ET impetum fe-
cerunt vnanimiter in eum] id eſt, pari malitia. Non enim ex charitate, ſed ex infidelitate vnanimitas
illa proceſſit [ET eijcientes eū extra ciuitatem, lapidabant] in quo ſe legem ſeruare putabant, ſecun-
dum quam blaſphemi lapidandi erant extra caſtra [ET teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pe-
pes adoleſcentis qui vocabatur Saulus] Iſti fuerunt teſtes mendoſi, qui Stephanum de blaſphemia ac-

A cuſauerunt,& primi contra eum lapides iactauerũt.Nam per Moſen dominus iuſſit,vt manus teſtiũ pri ma eſſet ſuper eum qui fuerat lapidandus.Denique veſtes ſuas exuerunt ne tactu illius inquinarentur,& item,vt expeditiores eſſent ad fortiter proijciendum,atque celeriter occidendum.Adoleſcens vero hic, Deute.17. poſtea dictus eſt Paulus, qui aliorum veſtes cuſtodiens quaſi omnium manibus lapidabat. [ET lapida- Actuũ.13. bant Stephanum inuocantem & dicentem,Domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum.] Sic & Chriſtus dice Luc.23. bat, Pater in manus tuas commendo ſpiritum meum, [POSITIS autem] id eſt, flexis [GENIBVS clamauit voce magna] quia ex magno & intimo charitatis affectu, & ex compaſſione errantium dixit, [DOMINE ne ſtatuas] id eſt,ignoſce [ILLIS hoc peccatũ] Ecce pro ſe ſtans,pro interfectoribus ſuis, & interfectoribus tam crudelib[9] genua flectens orauit.In quo mira ipſius patientia & perfecta charitas declaratur,& quod ſuperiora verba non ex aliqua inordinata auerſione,ſed ex zelo iuſtitię atque amoris magnitudine protulit.Secutus eſt autem Stephanus documenta & opera Chriſti tam ſublimiter quàm conformiter implens quod docuit Chriſtus,Orate pro perſequentibus & calumniantibus vos:& ſequẽs Matt.5. quod egit in cruce,Pater,inquiens,ignoſce illis, Sed nunquid tam ſanctiſſima oratio Stephani poterat Luc.23. eſſe infructuoſa?Nequaquam.Imò eius virtute Paulus creditur illuſtratus. [ET cum hoc dixiſſet obdor miuit in domino] Nam de corporis occiſione,perrexit ad quietem dulciſſimam patrię,& feliciter prorſus obdormiuit in domino,qui eum in ſuæ immenſæ claritatis aſſumpſit, demerſit, abſorbuitque abyſ-
B ſum [SAVLVS autem erat conſentiens neci illius] tanquam perſecutor eccleſiæ:idcirco particeps culpæ, ſecundum quod ipſe poſtea docuit,quia morte digni ſunt,non ſolum qui faciunt,ſed etiam qui con Roma.1. ſentiunt facientibus.

¶EXPLANATIO CAP. VII. [FACTA eſt autem perſequutio magna in eccleſia.]
ARTICVLVS VIII.

FACTA eſt autem in illa die] qua lapidatus eſt Stephanus [PERSECVTIO magna in eccleſia quæ erat Hieroſolymis.] Stephano nanque qui poſt Apoſtolos fuit vnus de primis in fratribus tanquam blaſphemo extincto, ſuccenſus eſt furor perfidorum Iudęorum contra conuerſos ex Iudaiſmo,cœperuntque perſequi eos atrociter. [ET omnes] diſcipuli, vel pene omnes ſeu notabiliores & famoſiores [DISPERSI ſunt] egrediendo Hieruſalẽ [PER regiones Iudęæ] ſcilicet,duarum tribuum [ET Samariæ] id eſt, decem tribuum [PRAETER apoſtolos] qui tanquam dominici gregis arietes fuerunt conſtantiores, imò in hoc Chriſti doctrinã ſunt imitati,dicentis,Cum perſecuti vos fuerint in vna ciuitate;fugite in aliã.Deniq; diſperſio iſta oc- Matth.10. caſio fuit ſalutis multarum, dilatationiſque fidei inter eos ad quos peruenerunt diſperſi, propter quod
C Beda fatetur,Dei nutu id gerebatur:vt tribulationis occaſio fieret Euangelii ſeminarium.Conſtat quoque quod ab exordio primitiuæ eccleſiæ fides perſecutionibus nõ eſt minorata ſed aucta, deo fidei veritatem tuente,monſtrante & glorificante,alias millies fuiſſet extincta. [CVRAVERVNT] id eſt, cum diligentia & cura ſepelierunt [AVTEM Stephanum viri timorati] qui fuerunt ex Iudaiſmo conuerſi,fi lialem habentes timorẽ ad deum,& coram eo ſolicite & cum metu & reuerentia ambulantes,quos imitari debemus.inter quos Gamaliel fertur fuiſſe. Vnde pateſcit quod nõ penitus omnes Chriſtiani à Hie Heb.12. ruſalem tunc fugerunt præter apoſtolos [ET fecerunt planctum magnũ ſuper eum] non propter damnum occiſi(imò triumpho & glorificationi eius cõgratulari noſcuntur)ſed ex deſiderio martyrizati,tã dulcis & optimi fratris deſiderantes habere præſentiam, maxime quando primitiua eccleſia adhuc erat tam parua. Fuit quoque conſuetudo Iudæis,defunctos ſuos,præſertim ſpectabiles,vehemẽter deplangere.Circa hunc locum Scholaſtica habet hiſtoria.Tunc apoſtoli videntes, quod ad gentes eſſent poſtmo dum tranſituri,ordinauerunt Iacobum Alphæi filium epiſcopum Hieroſolymorũ,& impoſuerũt ei ma nus Petrus,Iacobus & Iohannes.Ideo non à paucioribus quàm a tribus epiſcopis,epiſcopus hodie cõſe cratur.[SAVLVS autem deuaſtabat eccleſiam] id eſt, Chriſtianos perſequebatur [PER domos] eorum [INTRANS] ad quærendum eos [VIROS ac mulieres] fideles [TRAHENS, tradebat in cu- Galat.1. ſtodiam] id eſt,in carcerem.In quo crudelitas eius oſtenditur,quod nec ætati pepercit nec ſexui. Verum ignorans in incredulitate fecit,paternarum ſuarum traditionum abundantius æmulator exiſtens.[IGI-
D tur qui diſperſi erant pertranſibant] per loca Iudææ atq; Samariæ [EVANGELIZANTES] id eſt, prædicantes [VERBVM dei] Conſequenter ſanctus Lucas deſcribit ſecundi diaconi inter ſeptem prędicationem & opera. [PHILIPPVS autem] qui ſupra legitur ſtatim poſt Stephanum in diaconatum Actuum.1. electus [DESCENDENS in ciuitatem Samariæ] Samaria nunc accipitur non pro tota regione decem tribuum,ſed pro ciuitate eius metropoli [PRAEDICABAT illis Chriſtum:intendebant autem turbę] habitantes Samariam [HIS quæ à Philippo dicebantur,vnanimiter audientes,& videntes ſigna quę faciebat] Ex hoc loco,& item ex his quæ apud Iohan.leguntur,monſtratur quod Samaritani hi prompti fuerunt ad ſuſcipiendam euangelicæ legis doctrinam.Nam ibi habetur quemadmodũ rogauerunt Chriſtum,vt apud eos maneret,& quod multi eorum crediderunt in ipſum,dicentes:quia hic eſt vere Salua- Iohan.4. tor mundi. [MVLTI enim eorum qui habebant ſpiritus immundos] puta obſeſſi [CLAMANTES voce magna exibant] ab obſeſſis diaboli inuite Chriſti poteſtate compulſi [MVLTI autem paralytici & claudi curati ſunt] à Philippo. [FACTVM eſt ergo gaudium magnum in illa ciuitate] quia de ſua illuminatione,conuerſione,infirmorum curatione,cæteriſque dei beneficiis magnifice ſunt gauiſi.[VIR autem quidam nomine Simon,qui ante fuerat in ciuitate] Samariæ [SEDVCENS gentem Samariæ dicens ſe eſſe aliquem magnum] ſcilicet aut vatem,ſeu filium dei,vel Chriſtum [CVI auſcultabãt omnes à minimo] ratione vtente [VSQVE ad maximum dicẽtes.Hic eſt virtus dei,quæ dicitur magna.]Nam propter mira quę arte magica fecit,putabant quod eſſet filius dei,& virtus eius,quẽadmodũ de Chriſto 1.Corint.1.

Hierony. ait Apoſtolus. Prædicamus Chriſtum dei virtutem & dei ſapiẽtiam: imo vt ſcribit Hieronymus, Simon E
hic in tantam prorupit ſuperbiam vt diceret, Ego ſum ſermo dei, ego virtus dei, ego omnipotens. [ATTENDEBANT autem eum propter quod multo tempore magicis ſuis dementaſſet]. i. mentis recto iudicio priuaſſet [EOS] vt falſa pro veris ſuſciperent. [CVM autem credidiſſent Philippo] qui ante crediderunt Simoni [ET in nomine Ieſu Chriſti baptizarentur viri ac mulieres, tunc ſimon & ipſe credidit.] Aliqui dicunt quod ad tempus vere credidit, ſed poſt ad vomitum rediit. In Scholaſtica vero hiſtoria fertur, quod ficte credidit & ficte baptiſma ſuſcepit, vt Philippo familiariter adhærendo ab ipſo diſceret artem talia ſigna agendi, qualia fecit Philippus. Vnde Beda hic ait, Vel beati Philippi verbis & virtute deuictus veraciter domino credidit, vel (quod magis credibile eſt) credere ſe quouſq; baptiſma ſuſciperet ſimulauit: vt quoniam laudis erat auidiſſimus, ita vt Chriſtum ſe credi velit (vt narrant hiſtoriæ) artes ab eo quibus miracula faceret diſceret. Quod etiam ſuaſores eius fecerũt, qui authoris ſui malignis
Hierony. artibus inſtituti, eccleſiam qualibet arte ingredi, & baptiſma furari ſoliti erãt [ET cum baptizatus eſſet, adhærebat Philippo] modo prædicto. Eſt autẽ conſuetudo ſcripturæ rem geſtam narrare eo modo, quo cum fieret, ab omnibus fieri putabatur, vt ait Hiero. [VIDENS etiam ſigna & virtutes maximas] id eſt, præclara valde miracula [FIERI] per Philippum, qualia ipſe nunquam facere quiuit [STVPENS admirabatur] maiora fieri vere, quam ipſe fecerat ficte [CVM autem audiſſent apoſtoli qui erant Hieroſolymis, quia recepiſſet Samaria verbum dei] hoc enim (vt dicitur) Philippus iſte eis inſinuauit, rogans F
vt quidam eorum venirent Samariam ad imponẽdum manum baptizatis, quatenus in ſigno viſibili reciperent ſpiritũ ſanctũ. Nam manus imponere baptizatis fuit officiũ apoſtolorũ, ſicut & nunc epiſcoporum, qui ſunt ſucceſſores illorum. Ex quibus conſtat, quod Philippus iſte non fuit apoſtolus [MISERVNT ad eos Petrum & Iohannẽ] Si alii apoſtoli miſerunt hos duos principales apoſtolos, cur Arrius finxit vnigenitum dei filium, patre eſſe minorem, quia à patre eſt miſſus. [QVI cum veniſſent, orauerũt pro ipſis vt acciperẽt ſpiritum ſanctũ] cum ſigno ſenſibili, vt cum dono linguarũ. [NONDVM enim in quenquã illorum venerat] cum ſigno viſibili, inuiſibiliter tamen venit in eos, quia in baptiſmo receperunt remiſſionem & gratiam iuſtificantem, ſicut nunc baptizati recipiunt [SED baptizati tantum erãt
Actuum.2. in nomine domini Ieſu.] Quod ait, tantũ refertur ad nomen, baptizati, vt ſit ſenſus, ꝙ ſic erãt baptizati, quod nondũ non ſigno ſenſibili ſpiritum ſanctũ erant ſortiti. i. cum ſigno ſenſibiliter demonſtrante ſpiritus ſancti infuſionẽ. Quare autẽ & quo ſenſu in primitiua eccleſia fiebat baptiſmꝰ in nomine Ieſu Chriſti, dictũ eſt ſupra. [NVNC imponebant manus ſuper illos, & accipiebant ſpiritũ ſan.] cum ſigno viſibili ſicut nunc dictũ eſt, & cum plenitudine gratiæ amplioris, ſecundum quod maius aut minus, ad hoc per mentis deuotionem ſe diſpoſuerunt. [CVM vidiſſet autẽ Simon quia per impoſitionẽ manus apoſtolorũ daretur ſpirituſſ.] cum huiuſmodi ſigno viſibili [OBTVLIT eis] videlicet Petro & Iohanni [PECVNIAM, dicens, Date & mihi hanc poteſtatẽ, vt cuicunque impoſuero manus accipiat ſpiritum ſan.] In G
hoc multipliciter Simon peccauit. Nam & cupiditate lucri voluit hanc poteſtatẽ mercari, quatenus impie emptã poteſtatem, alii quoq; venundaret, & propter lucrum manus imponeret. Item quod pro temporali ſpiritale bonũ emere affectauit Hinc à Simone iſto ſimoniaci nominantur, qui pro temporali ſpi-
4.Reg.5. ritale emũt & vendũt. Qui vẽditores, etiã dici poſſunt Giezitę, à Giezi miniſtro Helizei, qui à Naamã Syro ſumpſit pecuniam pro beneficio curationis à lepra [PETRVS autem dixit ad eum] zelo iuſtitię, & vt futuris obuiaret periculis [PECVNIA tua tecum ſit in perditionẽ]. i. eam nolo, ſed iuſtum eſt te cum ea perire. Porro ſancti viri cum maledictionis ſententiam proferunt, non affectu vltionis ſed ęquitatis id agunt [QVONIAM donũ dei] ſpiritale, quod in baptiſmo cõfertur [EXISTIMASTI pecunia poſſi-
Matth.10. deri] quaſi eſſet tam vile, vt corporalibus compararetur. Hinc ait Saluator, Gratis accepiſtis, gratis date [NON eſt tibi pars, neq; ſors]. i. ſalubris euentus [IN ſermone iſto] vt ſcilicet ad manuum tuarum impoſitionem detur ſpiritus ſanctus. Vel in ſermone iſto. i. in poteſtate hanc dandi ſpiritum ſanctum. [COR enim tuum non eſt rectum coram deo] ſed peruerſum & cupidum: quod deo reuelãte Petrus cognouit, & ex opere Simonis id penſauit. [Pœnitentiã itaq; age ab hac nequitia tua & roga Deum, ſi forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui,] quia cogitaſti cum conſenſu, pecuniã ſic offerre. Quod ait Petrus, ſi forte: non ideo ait, quia peccatum Simonis fuit irremiſſibile, vel quia pœnitere non potuit, ſed ad inuendum, quod grauiſſimum fuit. Vel vt aliqui dicunt, quia in ſpiritu vidit Simonẽ pœnitentiã non acturũ. H
Admonuit tamẽ eũ ad ſicut hoc, ſui officii fuit. [IN felle enim amaritudinis]. i. obliqua atq; nequiſſima
Luc.3. intẽtione ad gehẽnalẽ amaritudinẽ deducẽte [ET obligatione peccati]. i. reatu dãnationis ſeu grauitate
Iohan.1. ad inferos obligante [VIDEO]. i. conſidero te eſſe. ¶ Hinc ſpiritus ſanctus in ſpecie colũbæ deſcendit, vt eos qui ſe accipere volunt, ſimplices & ſuaues eſſe debere doceret. Nempe qui fel amaritudinis in corde reſeruat, quantumlibet baptizatus ſit, non eſt iniquitatis ſuę vinculis abſolutus, ſed quaſi ad punctum
Eccle.21. hora baptizandi purgatus, mox acriore dæmone ſeptemipliciter eſt oppreſſus. Fruſtra igitur ſpiritus ſan
Heb.13. cti gratiam tentat acquirere, qui ſeſe mente coruina non curat exuere. Hinc ſcriptum eſt, Non eſt ſenſus vbi abundat amaritudo. Et ad Hebræos Paulus, Ne qua radix amaritudinis ſurſum germinãs impediat, & per illam inquinentur multi [RESPONDENS autem Simon, dixit, Precamini vos pro me ad dominum, vt nihil veniat ſuper me horum quæ dixiſtis] id eſt ne peccata hæc mihi ad damnationem imputẽtur. Interdum impii verba humilitatem prætendentia, mẽte proferũt vitioſa, & pro ſe orari ac ſibi ignoſci precantur non dei amore aut zelo iuſtitię, ſed timore pœnarum. Eſt enim qui nequiter ſe humiliat & interiora eius plena ſunt dolo. Sic Achaz dixit ad Eſa. Non tentabo dominum. Et Antiochus ſe Iudæũ
Eccle.19. futurum ſpopondit. [ET illi quidem] videlicet, Petrus & Iohannes. [TESTIFICATI] id eſt, verbis &
Eſa.71.7. miraculis verum eſſe teſtati. [ET loquuti verbum dei redibant Hieroſolymam, & multis ciuitatibus Sa-
1.Mach.9. maritanorum euangelizabant prædicando in vrbibus per quas reuertebãtur. Angelus autem domini lo-

A quutus eſt ad Philippum] diaconum [DICENS,] An apparitio iſta atque loquutio fuerit intus an fo-
ris exhibita, certum non reor. [SVRGE, & vade contra meridianum] id eſt, verſus plagam auſtralem
[AD viam quæ deſcendit ab Hieruſalem in Gazam:hæc] ſcilicet, Gaza de qua loquor [EST deſerta] Sopho.2.
id eſt, deſtructa. Hoc dicitur ad differentiam alterius Gazæ, quæ fuit alio loco poſt prioris Gazæ deſtru Iudic.16.
ctionem ædificata in terra Philiſtijm [ET ſurgens abijt] prompte obediens, nec cauſam iuſſionis inqui
rens. Quo informamur, vt ſubditi ſuperioribus ſine ſuperflua inquiſitione ſtatim obediãt. Imo olim ſan
cti ſubditi patribus ſuis, etiam in his quę vel irrationabilia, vel inutilia videbantur, obedierunt celeriter.
[ET ecce vir AEthiops eunuchus potēs Candacis reginę. AEthiopum] Merito homo iſte vir vocatur,
ab animi vigore, & virtute, qui tam ſtudioſus in diuinis fuit codicibus, tantũque religionis diuinę amorē
poſſedit, vt aula regali deaurata relicta, à finibus terræ ad templũ Hieruſalē properaret. Eunuchus quo-
que vocatur, vel quia caſtratus, vel ob probitatem morum & caſtitatem. Quemadmodum ait Saluator, Matth.19.
Sunt eunuchi qui ſe caſtrauerũt propter regnũ dei. Fuit autē cuſtos theſaurorũ reginæ Aethiopũ, & (vt
in Scolaſtica fertur hiſtoria) cõſuetudo fuit eunuchorum, cuſtodire theſauros potentum. Beda quoque
affirmat, quod moris fuit huic AEthiopũ nationi, à fœminis gubernari, eaſque Candaces vocari. Ex his
patet intellectus eius quod ſubditur [QVI erat ſuper omnes gazas eius] id eſt, theſauros [VENERAT
in curru [ADORARE in Hieruſalem] Erat enim vnius veri dei cultor, & ad Iudaiſmum videtur fuiſ-
B ſe conuerſus, quia, vt ſubditur, Legit Eſaiam prophetam. Vnde perpenditur, quöd & alios libros legis ac
prophetarum habuerit. Iudæi autem per mundum diſperſi, quoſdam gentilium hinc inde conuerterunt,
qui certis temporibus venerunt ad templum Hieruſalem adorare deum, quemadmodũ etiam in Iohan- Iohan.7.
ne legitur, quod quidam gentilium venerunt ad diem feſtum. Et ſecundo Machabęorum narratur, quod 2.Mach.2.
templum Hieruſalem fuit per totum orbem venerabile & famoſum. [ET reuertebatur] de templo ad
propria [SEDENS ſuper currum ſuum, legenſque Eſaiam prophetam. Dixit autem ſpiritus Philippo]
hoc de locutione interna accipit Beda. Poteſtque per ſpiritum hoc loco intelligi angelus, qui paulo ante
loquutus fuit Philippo, & item ſpiritus ſanctus, cuius inſtinctu agebatur Philippus. [ACCEDE, & ad-
iunge te ad currũ iſtum. Accurrens autē Philippus audiuit eum legentē Eſaiam prophetam, & dixit, Pu
tas ne intelligis quæ legis? Et dixit, Quomodo poſſum, niſi aliquis oſtenderit mihi?] Quæritur qua lin Actuũ.2.
gua loquebantur iſti ad inuicem. Et de Philippo non dubium eſt quin donum linguarum acceperit ſi-
cut apoſtoli. Idcirco potuit affari eunuchum in lingua illius. De eunucho autem incertũ eſt, an ſciuit lin
guam Hebræam, & an textus Eſaiæ quem legit fuit verbis Hebraicis ſcriptus an Gręcis. Nam eo tempo
re tranſlatio ſeptuaginta fuit famoſa. Solent autem officiales regum & reginarũ diuerſas diſcere linguas.
[ROGAVITQVE Philippum vt aſcenderet & ſederet ſecum.] Ex apparatu nempe Philippi conſide-
C rauit quod vir eſſet religioſus. [LOCVS autem ſcripturæ quam legebat erat, Tanquam ouis ad occiſio-
nem ductus eſt: & ſicut agnus coram tondēte eſt ſine voce, ſic non aperuit os ſuum] Iſta ad literam de
Chriſto in Eſaia ſcripta ſunt. Chriſtus enim cum mãſuetudine ſumma, mititate & taciturnitate ad locũ Eſaiæ.52.
iuit ſupplicij, quãuis pauciſſima quędam verba in via ad mulieres protulerit. Ipſe eſt agnus de quo dixit Iohan.1.
præcurſor, Ecce agnus dei qui tollit peccata mũdi. Qui per Hieremiã profitetur, Ego quaſi agnus inno Hierem.11.
cens, qui portatur ad victimam. Atque in pſalmo, Quaſi lugens & contriſtatus ſic humiliabar. [IN hu- Pſal.34.
militate iudicium eius ſublatum eſt] id eſt, Chriſtus ob humilitatem, paupertatem & abiectionem quam
pro nobis accepit, contemptus eſt, & iniuſtus diiudicatus, ſeu iniuſto iudicio ſpoliat⁹. Allegat autem Lucas
ſcripturam hanc ſecundum trãſlationem. 70. Noſtra vero tranſlatio habet ſic, De anguſtia & de iudicio
ſublatus eſt, id eſt, de anxietate, pœnaq; mortis, & de iudicio, quo ab impiis adiudicatus eſt morti. Vel de Roma.6.
iudicio, quo cæteri ſancti detinebantur in lymbo, liberatus eſt Chriſtus à morte reſurgens, & victor aſcē
dens ad patrem [GENERATIONEM eius quis enarrabit?] Q.d. perfecte enarrari & comprehendi
nequit. Quod de generatione Chriſti æterna atque diuina certiſſimũ eſt. Incarnationis quoq; myſteriũ
incomprehenſibile extat, nec effari quis poteſt plenarie, quomodo inuariabilis ęternuſque deus de nouo
ſit ex virgine nat⁹. Quomodo diuina & humana natura in Chriſto hypoſtatice ſunt vnitæ, qualiter clau Luc.2.
ſo prodiit vtero. Inſuper generatio Chriſti ſpiritalis, videlicet multiplicatio fideliũ per baptiſmi regene-
rationem, ac fidei ſuſceptionem, mira eſt nimis. Maximum nanque miraculũ eſt conuerſio mũdi ad tam
D arduam legem, & incomprehenſibilem fidem, & quod illum mundus pro deo vero adorat, qui tam tur-
piſſima morte occiſus eſt. Hinc ſequitur, [QVONIAM tolletur de terra vita eius] id eſt, ipſe occidetur Sapien.2.
& de hominum, in terra viuentiũ, cõſortio auferetur. Non caſu, ſed ſpiritus ſancti diſpoſitione hũc paſ
ſum Eſaiæ egit eunuchus, vt hac occaſione conueniẽtius atque facilius induceretur ad fidē. [RESPON
dens autē eunuchus Philippo, dixit, Obſecro te, de quo propheta dicit hoc, de ſe, an de alio aliquo?] Ma
gna fuit ſtudioſitas huius gētilis: & eius diligentia noſtrã cõfundit pigritiã, qua ſacras ſcripturas negligi
mus diſcere. [APERIENS autem Philippus os ſuum] tanquã ordinate & de magno myſterio loquu-
turus [ET incipiens à ſcriptura iſta, euangelizauit illi Ieſum] quid de eo eſſet credendum. [ET dũ irent
per viam] non pedeſtres, quia in curru ſedebant, ſed ibant per viam, quia vehiculo illo proceſſerunt in
via [VENERVNT ad quandã aquã. Et ait Eunuchus, Ecce aqua. Quis me prohibet baptizari?] Q.d.
rationabile impedimentum non occurrit. [DIXIT autem ei Philip. Si credis ex toto corde] id eſt, in-
tellectum tuum totaliter ſubiicis fidei, & nulla tibi ineſt dubitatio de fidei veritate [LICET] te baptiza
ri. Hinc adulti dum baptizandi ſunt, fidem ſuam profitentur, pro infantibus autē reſpondent leuãtes de
fonte [ET reſpondens ait, Credo dei filium eſſe Ieſum. Et iuſſit ſtare currum. Et deſcenderũt vterq; in
aquam, & baptizauit eum.] Eunuchus vtique magnam ſecum familiam habuit, nec tamen coram illis ſe
nudare, ac lauari erubuit, dum coram deo de propriis verecundabatur peccatis. Quo confunduntur qui
hominũ magis quàm dei reuerentur aut verētur aſpectũ. [CVM autē aſcendiſſent de aqua, ſpiritus domi

Hierony. ni rapuit Philippum] id eſt, de loco illo ad alium ſubito mirabiliter transtulit. Et per ſpiritum domini, E
Dani. 14. Hieronymus angelum dei intelligit. Eſtque ſimile quod in Daniele de Abacuch ſcribitur, qualiter angelus de Iudæa in Babylonem tulerit eum pilo capitis ſui. Quidam vero per ſpiritum domini, ſpiritum ſanctum accipiunt. Sed primum eſt melius. Per ſubiectam quippe creaturam, fecit hoc omnipotentia ſpiritus ſancti [ET amplius non vidit eum eunuchus] repente enim & celerrimo motu diſparuit. Denique totum hoc ad confirmationem fidei in eunucho paratum eſt, vt per tam mirabilem raptum ſciret eunuchus, quod diuino nutu Philippus ad ipſum deuenerit. eſtque credibile, quod Philippus dixit Eunucho iam credenti, quomodo angelo imperante veniſſet. [IBAT autem per viam ſuam gaudens] id eſt, eunuchus cum ingenti receſſit lætitia, quod tantam circa ſe prouidentiam dei, pietatem & gratiam eſſet expertus. Nec dubium quin ſpiritus ſanctus ſingulari conſolatione, perfectione & gratia, cor eius impleuerit. Et forte reuerſus ad propria, quoſdam ſuæ gratiæ fecit participes, eos conuertendo ad Chriſtum. [PHILIPPVS autem inuentus eſt in Azoto] forte vſque illam Philiſtinorum vrbem transtulit eum ſpiritus domini [ET pertranſiens euangelizauit ciuitatibus cunctis] quas habebat in via obuias ſibi [DONEC
Actuum. 21. veniret Cæſaream] ſcilicet Paleſtinæ, in qua habuit domum, quæ (vt aſſerit Beda) vſque hodie demonſtratur. Cubiculum quoq; filiarum eius virginum prophetiſſarum, de quibus infra habetur: ſed demonſtrationem illam, puto ad tempus præteritum referendam. An vero iam ita ſit, neſcio. F

¶ ELVCIDATIO CAP. IX. [SAVLVS adhuc ſpirans minarum & cædis.]

ARTICVLVS NONVS.

Actuũ. 8. CIRCA principium præcedẽtis capituli dixit Lucas, Saulus autem deuaſtabat eccleſiam. Nunc ad illud verba ſua cõtinuans, proſequitur quod incœpit [SAVLVS adhuc ſpirans minarũ, & cędis.] id eſt, minas & percuſſiones ex intimis ſuis effundens [IN diſcipulos domini, acceſſit ad principem ſacerdotum, & petiit ab eo epiſtolas] deferendas à ſe [IN Damaſcum, ad ſynagogas] id eſt, Iudæorum congregationes ibi manentes [VT ſi quos inueniret huius viæ] ſcilicet euangelicæ legis [viros ac mulieres, vinctos perduceret in Hieruſalem] vt ſibi iuxta decretum pontificis punirentur. [ET cum iter ageret, contigit vt appropinquaret Damaſco. Et ſubito circunfulſit eum lux de cœlo] Fuitq; lux illa ſenſibilis, quã viderunt gradientes cum Paulo, vt infra habetur, & per circunfulgentiam iſtam ſenſibilẽ, inſinuabatur, quod intellectuali luce fuit intus mox perfundendus, cuius necdũ extitit capax [ET cadẽs in terrã] prę pauore, ſtupore, & admiratione. Neſciuit enim quid ei acciderit, aut quid circunfulſio illa, tam repẽtina atq; inſolita, deſignaret [AVDIVIT vocem dicentem ſibi, Saule Saule, quid me perſequeris?] Tanta eſt dilectio & vnitas Chriſti ad ſuos fi- G
deles, qui & myſticum Chriſti corpus vocãtur, vt quicquid boni aut mali fuerit illis irrogatum, ſibi re-
Matth. 25. putet factum. Quemadmodum in euangelio ait, Eſuriui, & non dediſtis mihi manducare: nudus fui, &
Eodem. non operuiſtis me. Et item, Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. Sic & per Zachariã denun
Zacha. 2. ciat, Qui tetigerit vos, tanget pupillam oculi mei. Itaque Paulus Chriſtum in membris ſuis perſequeba
1. Cori. 8. tur, ſimiliter omnes qui alios ad vitia trahunt aut ſcandalizant, Chriſtum perſequuntur: nã illas euertũt animas, pro quibus ſuum ſanguinem fudit Saluator. Propter quod ait apoſtolus, Peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis. [QVI dixit, Quis es domine?] qui me tam potẽter ac ſubito proſtrauiſti, tam valde terruiſti? [ET ille, Ego ſum Ieſus Nazarenus, quem tu perſequeris] Non dixit ego ſum deus, vnigenitus dei, ſed ego ſum Ieſus Nazarenus, tanquam dicat, Humilitatem meam aſſume, & ſuperbiæ tuæ ſquamas depone. [DVRVM eſt tibi contra ſtimulum calcitrare] Qui contra ſtimulum calcitrat, ſeipſum, non ſtimulum lædit. Et quo fortius feruentiuſque recalcitrat, ego ſe grauius vulnerat. Similiter vniuerſis qui ſe Chriſto opponunt contingit: ſibi enim nocent nõ illi. Et quo magis in illum inſaniunt, eo infelicius perire noſcuntur. Itaq; durum eſt contra ſtimulum calcitrare, id eſt, potentiori reſiſtere: cui qui reſiſtit, nihil proficit, ſed penitus deficit. [ET tremens] corpore [AC ſtupens] mente [DIXIT, Domine quid me vis facere?] Chriſti maieſtate cognita & experta (quem paulo ante inter deſcendentes in lacum æſtimauit) miratus eſt vehementer, & de ſuo confuſus errore, mentem quoque & carnem eius ingens horror concuſſit, moxque in verba perfectę cõuerſionis ac H
plenæ obedientiæ prorupit dicendo, Domine quid me vis facere? Tanquam dicat, Tuum eſt imperare, meum parere. Quicquid placuerit tibi, iniũge, ad omnia ſum parat⁹. Sic ſubditi ſuperioribus ſuis dicere
Bernardus. debent. Verũ (vt ait Bernardus) plures ſunt imbecilles, quibus cęci illius verba à ſuperiori dici oporteat
Luc. 18. Quid vis faciam tibi? Iam ergo Paulus cœpit intus radio veritatis perfundi [ET dominus ad eum, Surge] adhuc enim iacebat proſtrat⁹ in terram. Surge etiam ab erroribus & peccatis, à crudelitate, à cœpto propoſito vitioſo [ET ingredere ciuitatem] Damaſcum [ET dicetur tibi] ibi à quodam diſcipulo [QVID te oporteat facere.] His verbis ſocialis vita commendatur, & declaratur, quod quæ à deo
Rom. 13. ſunt, ordinata ſunt, quodque voluntas dei ſit, vt homo ab homine inſtruatur: & quod volẽtes ſaluari, deuotos ac religioſos debeant viſitare, audire, & ſequi eorum conſilium ac doctrinam. Etenim (ſicut Salo-
Prouer. 18. mon ait) frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas munita. [VIRI autem qui comitabantur cum eo, ſtabant ſtupefacti] de Pauli proſtratione & humili loquutione, cœleſtiſque lucis diffuſione [AVDIENTES quidem vocem] Pauli, non Chriſti, ſecundum quod infra aſſerit Paulus, Viri qui mecum erant lu-
Actuũ. 22. men viderunt, vocem autem non audierunt eius qui loquebatur mecum [NEMINEM autem videntes] ad quem Paulus verba ſua dirigeret, ſeipſos tamen & Paulum viderunt. [SVRREXIT autem Saulus de terra, apertiſque oculis nihil videbat.] obfuſcatus ſplendore lucis in quam oculos fixit, magis autem propter mẽtis raptum in deum: cuius in illo tanta fuit occupatio, quod exteriorum ſenſuum caruit vſu

A [AD manum autem illum trahentes,introduxerunt Damaſcum] in tantum fuit in Paulo corporalis natura ſuis viribus deſtituta ex alteratione timoris,ſtuporis,& contemplationis interius factæ,quod per ſe proficiſci non potuit.Sic enim & Daniel ait ad angelum,Domine in viſione tua,diſſolutæ ſunt compages meæ,& nihil in me remanſit virium. [ET erat tribus diebus non videns] oculo corporali [ET non Daniel.12.
manducauit neque bibit] Tanta fuit in eo eleuatio mentis ad deum, quod vires ſenſitiuæ ac vegetatiuæ à ſuis actibus fuerunt ſuſpenſę.Conſtat enim,quod quanto anima intentius occupatur circa operationem vnius potentiæ,tanto plus in aliarum actibus potentiarũ remittitur,Nempe infra hoc triduum creditur raptus fuiſſe vſque ad tertium cœlum,vidiſſeque deum per ſpeciem,& audiſſe arcana verba,quæ non licet homini loqui,quemadmodum in ſecunda ad Corinth.proteſtatur epiſtola,In quo etiam triduo cre- 1.Cori.12.
ditur à ſpiritu ſancto Euangelium didiciſſe,prout ait ad Gal.Neq; ab homine,inquiẽs,accepi illud,ne- Galat.1.
que didici,ſed per reuelationem Ieſu Chriſti.[ERAT autem quidam diſcipulus Damaſci nomine Ananias.Et dixit ad illum in viſu dominus] id eſt, in viſione , forſitan tempore ſomni . [ANANIA.At ille ait,Ecce ego domine] Sic quoque deus frequenter(ſicut in Geneſi legitur)ad Iacob in ſomno per ange Gene.31.
lum dixit,Iacob Iacob.Qui reſpondit,Adſum. [ET dominus ad illum,Surge & vade in vicum,qui vocatur Rectus,& quęre in domo Iudæ Saulum nomine Tharſenſem] Forte hoſpes Pauli vocatus eſt Iudas.Paulus quoque appellatur Tharſenſis , quia à ciuitate Tharſo extitit oriundus [ECCE enim orat]

B Quaſi dicat,Ne timeas quia non crudelitati, ſed deuotioni & orationi intẽtus eſt , mutatus eſt in alium virum,factus eſt de lupo agnus:de Saulo ſuperbo humilis Paulus.Porro cum Paulus à raptu præfato ad ſe ipſum rediiſſet,deo gratias agens cœpit orare [ET vidit] ipſe Paulus in ſpiritali,ac imaginaria viſione [VIRVM nomine Ananiam introeuntem ad ſe,& imponentem ſibi manus,vt viſum recipiat[Antequam enim Ananias corporaliter ad Paulum veniret,deus eius aduentũ Paulo in ſpiritu pręmonſtrauit,apparebatq; Paulo quod Ananias manus ſibi imponeret,vt reciperet viſum quod & paulo poſt realiter geſtum eſt.[RESPONDIT Ananias] excuſare ſe volens. [DOMINE audiui à multis de viro hoc quanta mala] pœnalia [FECERIT ſanctis tuis in Hieruſalem . Et hic habet poteſtatem à principibus ſacerdotum vinciendi omnes,qui inuocant nomen tuum.Et dominus ad eum. Vade intrepidus [QVONIAM vas electionis mihi eſt iſte].i.valde electum gratiæ receptaculum. Eſt autem conſuetudo linguæ Hebrææ,vt omne alicuius ſuſceptiuum,vas appelletur [VT portet nomen meum[id eſt,prædicãdo inſinuet [CORAM gentibus & regibus,& filiis Iſrael.Ego enim oſtendam illi] per præuiam reuelationẽ Sapient.3.
[QVANTA oporteat eum pati pro nomine meo] ſcilicet,pro meipſo, vt per multas tribulationes probetur vas electum,& pœnas quas intulit ſanctis,nunc demum patiatur cum ſanctis [ET abiit Ananias, & imponẽs ei manus dixit,Saule frater,dominus miſit me Ieſus,vt videas] corporaliter [ET implearis

C ſpiritu ſancto] id eſt,gratia implearis abundantiori in ſuſceptione baptiſmi,in quo gratia ſacramentalis confertur. [ET confeſtim ceciderunt ob oculis eius tanquam ſquamæ] id eſt, maculæ quædam albæ, ſimiles lucentibus piſcium ſquamis,quas quidam dicunt in oculis Pauli cauſatas ab excelſiſſimo illo lumine ipſum cæcante [ET viſum] id eſt,vſum oculorum [RECEPIT. Et ſurgens, baptizatus eſt . Et cum accepiſſet cibum,confortatus eſt] corpore,quod propter contemplationis exceſſum,fuit valde debilitatum. [FVIT autem cum diſcipulis] ſcilicet,Chriſtianis [QVI erant Damaſci] ductus ad eos per Ananiam [PER dies aliquot. Et continuo] ſcilicet, ſtatim poſt baptiſmum [INGRESSVS in ſynagogas, prædicabat Ieſum,quoniam hic eſt filius dei] naturalis,conſubſtantialis,æternus,nõ adoptiuus.Per hoc (ſicut Rabanus ait)dat Paulus exemplum non erubeſcendi mutare ſententias, vt pateat veritas. [STVPEBANT autem omnes qui eum audiebant,& dicebant,Nonne hic eſt qui expugnabat in Hieruſalem eos qui inuocabant nomen iſtud?Et huc ad hoc venit,vt vinctos illos] id eſt,nomen iſtud in Damaſco inuocantes [DVCERE ad principes ſacerdotum.Saulus autem magis conualeſcebat] Operando enim & loquendo quę dei ſunt profecit in gratia,& feruor ſanctus in ipſo pręualuit.Nam ſicut peccato gratia minoratur ſic actibus virtuoſis augetur [ET confundebat Iudæos qui habitabant Damaſci.] Nam per ſcripturas legis ac prophetarum, eis mõſtrauit veniſſe Meſſiã, nec quibant ei reſiſtere [AFFIRMANS quoniam hic eſt Chriſtus] mundi ſaluator. [CVM autem implerentur dies multi, conſiliũ fecerunt Iudæi] in Damaſco manentes [VT eum interficerent] cui per rationẽ reſiſtere non valebant.Solent enim

D duri & incorrigibiles perſequi eos à quibus redarguuntur. [NOTAE autem factę ſunt Saulo] vel per fratrum intimationem,vel per reuelationem diuinam [INSIDIAE eorum . Cuſtodiebant autem portas] Damaſci [DIE ac nocte] miniſtri præpoſiti Damaſci [VT eum interficerent] non Iudæi ſed ciues Damaſci & præpoſitus Aretæ regis ad Iudæorum inſtantiam,ſicut ad Corint.ſcribit Apoſtolus, Damaſci 2.Corin.11.
præpoſitus gentis Aretæ regis cuſtodiebat ciuitatem Damaſcenorum,vt me comprehenderet.[ACCIPIENTES autem eum diſcipuli nocte,dimiſerunt eum per murum,ſubmittentes in ſporta] non quod Paulus timeret mori pro Chriſto,ſed quia maiorem producere fructum in Eccleſia concupiuit. Ex quo etiam patet,quod interdum liceat humanæ induſtriæ vti ſubſidio,vt vitentur pericula.[CVM autem ve Eccle.13.
niſſent in Hieruſalẽ,tentauit ſe iungere diſcipulis] Omnis enim caro ad ſibi ſimilẽ iungitur [ET omnes timebant eum non credentes quod eſſet diſcipulus.Barnabas autẽ apprehenſum eum duxit ad Apoſtolos,& narrauit illis , quomodo in via] verſus Damaſcum [VIDISSET dominum] Ieſum [ET quia loquutus eſt ei , & quomodo in Damaſco fiducialiter egerit in nomine Ieſu] eum cum grandi fiducia fideliter prædicando . Scriptura hæc loquitur quaſi Paulus ſtatim poſt ſuam in Damaſco baptizationem ac prædicationem veniſſet Hieruſalem,ſed obuiat,quod ipſemet de ſe ſcribit ad Gal. Non veni in- Galat.1.
quiens Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos,ſed abii in Arabiã,& iterum reuerſus ſum Damaſcum. Deinde poſt annos tres veni Hieroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim.Alium autem Apoſtolorum vidi neminem,niſi Iacobum fratrẽ domini.Ex quibus patebit quod

bis prædicauerit in Damaſco.ſ.primo ſtatim poſt ſuum baptiſmum , & rurſus poſtquam ab arabia eſſet E
ad eam reuerſus antequam venit Hieruſalem. Alii autem affirmant ꝙ cito poſt ſuam conuerſionem ve-
nit Hieruſalem.Si enim tam diu tardaſſet,diſcipuli in Hieruſalem bene percepiſſent conuerſionē & præ
dicationem ipſius præſertim in Damaſco factam,nec eum in primo ſuo ad eos acceſſu vitaſſent . Verū-
tamen vt iſti aſſerunt,non reputatur tunc veniſſe Hieruſalem,quia mox abiit. Hinc quod dictum eſt de
fuga Pauli à Damaſco,quidem referunt ad tempus quo primo prædicauit ibidē,alii ad illud,quo ſecun-
do [ET erat cum illis] puta diſcipulis atque apoſtolis , ſaltem Petro & Iacobo Hieroſolymitarum epi-
ſcopo [INTRANS & exiens & fiducialiter agens in domino . Loquebatur quoque gentibus] qui vene-
rant Hieruſalem adorare,vel quos aliqui reperit [ET diſputabat cum Græcis] id eſt, Iudæis ex Græcia
natis omnibus his loquebatur de Chriſto [ILLI autem] videlicet Græci [QVAEREBANT occide-
re eum. Quod cum cognouiſſent fratres, deduxerunt eum nocte Cæſaream] ciuitatem Paleſtinæ [ET
dimiſerunt Tharſum] vrbem,de qua fuerat natus [CONSIDERANTES enim fratres] ſcilicet Chri-
ſtiani inter quos fuit,quam vtilis eſſet eccleſiæ propter ſapientiam ſibi datam , curauerunt eum à morte
ſubtrahere [ECCLESIA quidam per totam Iudæam & Samariam & Galilæam habebat pacem] pe-
Actu.7.8. ctoris & temporis,ita quod fuit mente quieta in deo,& ab hominum perſecutione quieſcens. Poſt perſe
Iudith.8. cutionem enim occiſionem Stephani ſubſequentem,data eſt pax hæc Chriſtianis à deo qui poſt tempe
Pſalm.83. ſtatem tranquillum facit,& poſt fletum conſolationem infundit,& ædificabatur in virtutibus,vno aliū F
ad meliora prouocante,& ſpiritu ſancto ſibi in omnibus manſionem conſtruēte,ambulans de virtute in
virtutem,de via ad patriam,de bono in melius [IN timore domini] filiali , ſancto & caſto [ET conſo-
latione ſpiritus replebatur] quæ tunc valde neceſſaria fuit,quando deuotiſſimi Chriſtiani omnes carna
les conſolationes ſpreuerunt. Conſequenter ad enarranda principis apoſtolorum geſta & documenta,
Lucas reuertitur [FACTVM eſt autem Petrum dū pertranſiret vniuerſos] id eſt, fideles in Iudæa hinc
inde celeriter viſitaret , eos in fide & gratia roborando , ac plurimos conuertendo [VENIRE ad ſan-
ctos] id eſt,Chriſtianos valde virtuoſos [QVI habitant Liddæ] id eſt , in ciuitate ſic dicta. [INVE-
NIT autem ibi hominem nomine AEneam,ab annis octo iacentem in grabbato, qui erat paralyticus]
ideo ambulare non potuit, quia tractus [ET ait illi Petrus , AEnea, ſanet te dominus Ieſus Chriſtus,
Surge & ſterne tibi.Et continuo ſurrexit.Et viderunt illum omnes qui erant Liddæ & Saronæ] id eſt,
in vrbibus iſtis [QVI conuerſi ſunt ad dominum] nec hoc extitit leuitatis, quia infirmitas illa fuit incu
rabilis per naturam.Nec curatio eius fuit mirabilior quàm modus curandi,quod ſcilicet,ad vnius verbi
prolationem tanta infirmitas,tam ſubito atque totaliter eſt repulſa . Petrus quoque ſapientiſſime diſſe-
ruit eis de Chriſto,& eius myſteriis atque miraculis,quibus auditis & viſis crediderūt in Chriſtum [IN
Ioppe autem] ciuitate præantiqua [FVIT quædam diſcipula nomine Tabitha] in Hebræo [QVAE G
interpretata dicitur Dorcas] in Græco,in quo Lucas ſcripſit hunc librum,latine vero dicitur Damula,
vel Caprea. [HAEC erat plena operibus bonis,& eleemoſynis quas faciebat.Factum eſt autem in die-
bus illis,vt infirmata moreretur.Quam cum lauiſſent,poſuerunt eam in cœnaculo] domus ſuæ. [CVM
autem prope eſſet] id eſt , parum diſtaret. [LIDDA ab Ioppe diſcipuli audientes quia Petrus eſſet in
ea,duos viros miſerunt ad eum,rogantes,ne pigriteris venire ad nos. Et cum veniſſet duxerunt eum in
cœnaculum.Et circunſtiterunt eum omnes viduæ,flentes, & oſtendentes tunicas & veſtes,quas facie-
bat illis Dorcas] vt per hoc Petrum ad compaſſionem ſuam , & ad ſuſcitationem defunctæ inducerent
Matth.9. [EIECTIS autem omnis foras] vt Chriſtum ſequeretur , qui in ſuſcitatione filiæ archiſynagogi pe-
Marc.5. ne omnes eiecit.Et idem,vt in ſecreto liberius quietiuſque oraret, & vt oſtentationem doceret vitādam
[PETRVS ponens] id eſt, in terra humiliter figens [GENVA, orauit] cuius verba Lucas non reci-
tat. Orando autem intellexit ſe ſpiritu reuelante interius exauditum [ET conuerſus ad corpus dixit,
Tabitha ſurge] id eſt,tu corpus exanime denuo exanimare & viue,ac ſurge de mortis ſopore. Pars ergo
pro toto eſt poſita [AT illa aperuit oculos ſuos , & viſo Petro reſedit] ſicque ſenſu ac motu monſtra-
3.Reg.17. uit ſe viuere,& in iſto rurſus miraculo,modus agendi præclarus eſt.Nec enim Helias nec Heliſeus tam
4.Reg.4. faciliter , tamque celeriter mortuos ſuſcitauerunt , vt Petrus hanc fœminam. [DANS autem illi ma-
num,erexit eam . Et cum vocaſſet ſanctos ac viduas , aſſignauit eam viuam] oſtendens ſe eorum deſi- H
derio ſatisfeciſſe [NOTVM autem factum eſt per vniuerſam Ioppen,& crediderunt multi in domino]
Nam vera ſuſcitatio mortuorum,ſola dei omnipotētis fit poteſtate.Vnde ob aliorum conuerſionē præ-
ſertim ſuſcitata eſt fœmina iſta,& etiam propter conſolationem fidelium viduarum, alioquin tam ſan-
ctæ mulieri melius videretur non ſuſcitari,quàm ad vitam hanc miſeram reuocari:niſi forte propter ma
ius meritum eius [FACTVM eſt autem vt dies multos moraretur in Ioppe,apud Simonem quēdam co
riarium]vel vt alii dicunt curiarium.Vel quia coria parauit,aut curialis fuit.Aliqui etiam ſic vocantur ſi
ne proprietate per nomen ſignificata.Porro(ſecundum Bed.)per Tabitham hanc ſeu Damulā vel Ca-
pream,intelliguntur animæ virtutum ſtudio altæ,quanuis hominum æſtimatione viles. Damula quip-
pe & Caprea animalia ſunt in natura ſimillima,ſed magnitudine differentia:quæ in ſublimibus monti-
bus habitant,& de longinquo omnes qui veniunt vident. Vnde ab acumine viſus Græce darcodes ap-
pellantur.Sic ſancti meritis operum in excelſis habitantes,mentis contemplatione ſupernis intendunt
ibique ſumma ſemper & cauta circunſpectione inuigilant,& quid futurum ſit,eis ve accidere queat, vi-
gilanter perpendunt.Huiuſmodi animarum ſi quæ per fragilitatem,aut ignorantiam lapſa fuerit in pec
catum,continuo à viris perfectis ad vitam gratiæ reducitur.

A ¶ELVCIDATIO CAP. X. [VIR autem quidam erat in Cæſarea
nomine Cornelius.] ARTICVLVS DECIMVS.

OSTENSO quemadmodum inter Iudæos prædicata ſit fides Chriſtiana, nũc
declaratur qualiter inter gentiles cœperit publicari [VIR autem quidam erat in Hierony.
Cæſarea nomine Cornelius]Tres famoſæ vrbes fuerunt,nomine Cæſarea quę in Matth.16.
ſacris literis memorãtur. Vna eſt Cæſarea vrbs Paleſtinæ in littore maris ſita quę
olim Pyrgos,id eſt,turris Stratonis vocabatur,quam Herodes maior nobilius ex-
truens,in honore Cęſaris Auguſti,ſcilicet,Octauiani,nominauit Cęſareã,in qua
habitauit iſte Cornelius. Alia appellatur Cæſarea Philippi,ad radices mõtis Liba
ni ſita,vbi Iordanis oriens habet duos fontes,vnum nomine Ior, alium nomine Actuũ.15.
Dan,quam Philippus præfati Herodis filius, in honore Tyberij Cæſaris Cæſaream cognominauit.
Tertia quoque extat Cęſarea eſtq; metropolis Cappadociæ,de qua infra habetur. Hic ergo prælectus
beatiſsimusq; Cornelius:mente & corpore fortis,,in corporalium ac ſpiritalium armorũ exercitijs ſtre
nuus fuit[CENTVRIO]id eſt,centum ſub ſe milites habens[COHORTIS quæ dicitur Italica,] quia
milites iſti cum ipſo fuerunt de Italia,imo ſicut in Scolaſtica fertur hiſtoria, Cornelius miſſus fuit à Ro
B ma ciuitate metropolitana Italiæ.Romani etenim Imperatores mittebãt milites ſuos per diuerſas ciui-
tates cuſtodiendas munitiones,terrasq; Romanis ſubiectas tuendas[VIR religioſus]id eſt,actibus reli-
gionis deditus:poteſtque religio accipi ſiue pro latria,per quam ſummo deo debitus cultus impenditur,
ſiue pro pietate,tam illa quæ eſt donũ,quàm illa quę eſt virtus moralis,& miſericordia nuncupatur.Ope
ribus ſiquidem pietatis & miſericordiæ fuit valde intentus[ET timens deum]non timore pure ſeruili,
ſed caſto & reuerentiali.Timor autem ſeruilis,eſt fuga,abominatio ſeu deteſtatio mali pœnæ, qui in ſe
nec virtuoſus eſt nec meritorius:timor vero caſtus ſeu filialis eſt fuga & deteſtatio mali culpæ quo dei
offenſam timemus.Porro timor initialis aliquid habet de vtroque[CVM omni domo] id eſt familia ſua
[SVA ita quod cuncti domeſtici eius fuerũt timorati,ad quod ipſe verbis & exemplis eos induxit,quod
& omnes patresfamilias aſſequi debent,ſuam ad virtutes dirigendo familiam, eamq; de vitijs increpã-
do, & per hoc quaſi epiſcopale officium in ſuis domibus exercẽdo[FACIENS eleemoſinas multas ple
bi]omnibus,ſcilicet,indigentibus atque petentibus ſine perſonarũ acceptione[ET deprecãs deum ſem
per]omni ſcilicet,tẽpore oportuno.Orauitq; deum,præſertim,vt eum in viam ſalutis dirigeret. Vnde
ſecundum doctores quicunque facit quod in ſe eſt,gratiam & illuminationẽ à deo cõſequitur:ita quod
ſi quis paganus ſeu infidelis ex naturali ratione ſe ad primum principium erigat,ipſumq; roget vt diri-
C gat ſe in viam ſalutis,quatenus caueat à peccatis,deus ſibi de neceſſarijs ad ſalutẽ miſericorditer proui- Dionyſius
debit, reuelando ei per angelum ſeu doctorem quemcunque de fide catholica quantũ requiritur ad ſalu
tem.Hinc ſecundum diuinũ Dionyſium multi gentilium legem Moſi nõ habentes per angelos ad deũ
reducti ſunt & edocti[IS vidit]oculo corporali[IN viſu]exteriori[MANIFESTE]in plena vigilia,nõ
in ſomno nec in imaginaria viſione,[QVASI hora die nona angelum dei introeuntem ad ſe,& dicen
tem ſibi, Corneli.At ille intuens in eum timore correptus dixit]Certũ quod angelus in forma humana
apparens voce magnifica & tubali loquutus eſt,atque cũ ſplendore præclaro apparuit.Hinc admiratio
ne & naturali timore impletus fuit Cornelius.Non enim tam venerandam,mirabileq; perſonam ante
proſpexit.Hinc dixit ad eum[QVIS es domine?] Quaſi dicat,Maior homine eſſe videris[DIXIT au-
tem illi]angelus,[ORATIONES tuæ & eleemoſinæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu do-
mini] id eſt,deo acceptę ſunt,& miſericorditer ab eo conſideratæ:idcirco me miſit ad te,qui & tua vir
tuoſa conuerſatione angelica viſitatione dign' effectus es.Angelus ad verba Cornelij non legitur reſpõ-
diſſe,ſed de ſua ſalute eũ inſtruxit,vt doceamur vtilia & viciniora ſaluti,non curioſa ſiue ſuperflua ſci-
ſcitari,quamuis interrogatio Cornelij non fuerit inordinata.Simili modo in veteri teſtamento quæren Hebr.6.
ti ſancto Iacob ab angelo quo nomine vocaretur,non datur reſponſio, nec Manuæ patri Sampſonis, Gen.22.
quemadmodum etiã hoc loco rationes Cornelij leguntur corã domino aſcendiſſe,& angelus miſſus ad Iudit.13.
eum.Ita etiã ſcriptũ eſt de orationibus Thobiæ & Saræ,deſtinationeq; Raphaelis ad eos . Inſuper de Tob,5.
D Cornelio dicunt doctores,ꝙ ante apparitionẽ hanc habuit fidẽ quæ eſt virtus theologica, ſine qua im- Heb.11.
poſſibile eſt placere deo,habuitq; fidem formatam ſeu charitatiue ornatã,habuit demũ de Chriſto fidẽ
ſaltẽ implicitã indiſtinctã ſecundũ Thom.in 2 ſecundæ:credit enim deũ habere prouidentiã vniuerſo
rum, & eſſe hominũ ſaluatorẽ ſecundũ modum ſibi notum & in ſanctis patribus reuelatũ. In Scholaſt. Gregorius.
tamẽ hiſtoria dicitur,quod fidẽ incarnationis habuerit:ſed de tẽpore fuit incertus,ignorãs an iam eſſet
incarnatus, an adhuc incarnandus.Beda quoque hoc loco allegat Gregorij verba dicentis,Nõ virtuti-
bus ad fidẽ,ſed fide pertingitur ad virtutes.Cornelius enim cuius orationes ante baptiſmũ angelo teſte
laudatę ſunt,nõ operibus ad fidẽ,ſed fide ad opera venit.Sciebat igitur creatorẽ omniũ deum,ſed quod
eius omnipotens filius incarnatus eſſet ignorauit Bona autẽ operatione promeruit,vt deũ perfecte co-
gnoſceret ,& de vnigenito eius incarnationis myſteriũ crederet,quaten' ad ſacramẽtũ baptiſmatis per
ueniret.Per fidẽ ergo peruenit ad opera,ſed per opera ſolidatus eſt in fide. ¶Poſtremo ſunt qui dicunt Matt.16.
angelũ,qui Cornelio apparuit,fuiſſe illũ qui cuſtodię Cornelij fuerat deputatus[ET nũc mitte viros in Iohan.1.
Ioppen,& accerſi]per illos[SIMONEM qui cognominatur Petrus]Primo enim appellat' Simõ,poſt Rom.3.
ea Petr' à Chriſto[HIC dicet tibi qd oporteat facere] Quæ à deo ordinata ſunt.Ideo diuina ordina- Hierony.
tiõe ſuperiores inferiorib' auxiliantur ordine pulchro[HIC hoſpitatur,apd quẽdã coriariũ,cuius eſt do
mus iuxta mare]quod Syriæ Paleſtinæ quę Iudæa dicitur adiacet,vbi teſte Hieronymo in littore vſq;
hodie monſtratur ſaxa,in quibus Andromeda religata,Perſei quondam fuit liberata præſidio[ET cum

diſceſſiſſet angelus qui loquebatur illi] angelus enim in corpore aſſumpto apparuit, quod ſicut ſua po- E
teſtate formauit vt appareret in eo, ſic eadẽ illud diſſoluit, nec amplius viſus eſt. Et ex his Cornelius in
tellexit angelum eſſe qui ſibi apparuit [VOCAVIT duos domeſticos ſuos, & militem metuentem deũ
ex his qui illi] puta Cornelio [PAREBANT] id eſt, ex ſubditis ſuis. Iam dictum fuit, quod domeſtici
Cornelii fuerant timorati, ideo non dicitur, quod hi duo domeſtici timuerunt deum, ſed de milite id di
citur quem vocauit qui forte extra domum Cornelij propria domo, ſuis vixit ſtipendijs [QVIBVS cũ
narraſſet omnia] audita, viſa nunc ſcripta tanquam ſibi charioribus, familiarioribus ac melioribus inter
plures, [MISIT illos in Ioppen. Poſtera autem die] videlicet immediate ſequente [ITER illis facienti
bus & appropinquantibus ciuitati] Ioppe [ASCENDIT Petrus in ſuperiora] domus, [VT oraret] in
ſolario, vel cœnaculo tanquam in loco ſecretiori, & ad contemplationem congruentiori: ſicut &
Chriſtus aſcendit in montem orarę. Aliqui etiam ſolent in loco altiori orare deuotius [CIRCA ho-
ram ſextam] quæ eſt hora refectionis, antequam volebat oratione ſe munire, dans nobis exemplum ſi-
Lucæ.9. militer faciendi, vt ſimus in comeſtione circũſpectiores ne grauenter corda noſtra vel crapula vel ebrie
tate. [ET cum eſuriret, voluit guſtare] id eſt, parce & modeſte comedere. Quod eſt contra eos qui in-
ſtar canis famelici effundunt ſe ſuper cibum, [PARANTIBVS autem] cibum [ILLIS] qui erant in ſuo
hoſpitio [CECIDIT ſuper eum mentis exceſſus] id eſt, tanta eleuatio mentis ad aliquod myſticum
Lucæ.12. contemplandum, quod deo operante paſſus eſt alienationem ab vſu ſenſuum exteriorum [ET vidit cœ F
lum apertum] quia in viſione imaginaria aperiri videbatur: ad innuendum quod à domino cœlis præ-
ſidendi aliquid ſpeciale fieret circa Petrum, quemadmodum Ezechiel ſcribit cœlos apertos, in viſione
ei oſtenſa [ET deſcendens vas quoddam velut lintheum magnum quatuor initijs] id eſt angulis [SVB-
Ezech.1. MITTI de cœlo in terrã] forte per funes in angulis alligatas, [IN quo erant omnia quadrupedia &
ſerpentia terræ, & volatilia cœli] Erant autem ibi non realiter ſed imaginariæ, per ſimilitudines re-
rum repræſentatiuas. Per vas magnum deſignatur eccleſia. Per animalia vero illa ſecundum legem im
munda, gentiles, quos ſpernebant Iudæi nec veſcebantur cum eis. Specialiter per quadrupedia quæ
terris adhærent, auari, per ſerpentes doloſi & virulenti, per volatilia autem elati [ET facta eſt vox ad
eum, dicens] Vocem hanc angelus formauit in interiori ſenſu Petri, qui angelus totam viſionem hanc
miniſterialiter exhibebat, formando ſpecies rerum iſtarum in vi imaginatiua Apoſtoli [SVRGE Petre,
occide & manduca] Quod Petrus corporaliter intelligendum putans reſpondit vt ſubditur [ABSIT
domine, quia nunquam manducaui omne commune & immundum] id eſt, cibos lege prohibitos nun-
quam accepi, in quo etiam conſtat magna iuſtitia beatiſſimi viri, qui antequam Chriſto adhæreret cę-
rimonialia legis tam diligenter impleuit, nec dubium quin in obſeruantijs pręceptorum maiorum dili-
gentiam adhibuerit ampliorem. Porro ſecundum morem Iudæorum loquutus eſt Petrus, qui cibos le- G
Leuit.11. ge prohibitos vocabant immundos, itemque communes, quia à gentibus communiter edebantur. Pręin
1.Tim.2. ducta autẽ angeli verba ſpiritaliter ſunt intelligenda: vt ſit ſenſus, Occide, id eſt, vitia in gentibus peri-
Galat.3. me, & manduca, id eſt. Chriſto atque eccleſię eas incorpora, quemadmodũ in ſubſtantiam aliti vertitur
1.Pet.2 cibus, Hinc ſeq. [ET vox iterũ ſecundo] ait [AD eũ, Quod deus purificauit, tu cõmune ne dixeris] id eſt,
gentes à deo electas ac prædeſtinatas: Chriſtique ſanguine liberatas. & iã in dei pręſentia purificatas, &
Chriſti paſſione ablutas, per præfata immunda atque cõmunia animalia deſignatas, non æſtimes contẽ
nendas, neque vitandas, ſed cõfidẽter vade ad eas. Poteſt quoque de cibis aliquibus lege prohibitis acci-
pi, quorũ vſus in nouo teſtamẽto eſt licitus. Nam cęremonialia legis in Chriſti paſſione finẽ ſortita ſũt
nec poſtea obligant, vt infra dicetur [HOC autem factum eſt per ter] id eſt, tribus vicibus viſio iſta fuit,
Petro exhibita ad confirmationem maiorem, ad intuendum, quod ad ſuperbeatiſſimæ Trinitatis fidem &
cultum gentes eſsent mox conuertendæ, in eiuſque nomine baptizandæ [ET ſtatim receptum eſt vas in
cælum] ſecundum imaginariam apparitionem per quod inſinuatum eſt, quod eccleſia gentium in re-
gnum introducẽdo eſſet cælorum [ET dum intra ſe hæſitaret Petrus, quidnam eſſet viſio quam vidiſset]
id eſt quid ſingnificaret, in hac enim viſione ſpiritus ſanctus Petrum non docuit ſubito & per ſeipſũ com
plete, ſed pedetentim & partim per homines, quia ad conſeruandum mentis humanæ humilitatem, ſpiri-
tus ſanctus quandoque ex parte animum tangit & ex parte non tangit [ECCE viri miſſi à Cornelio,
ſteterunt ad ianuam. Et interrogabant, ſi Simon Petrus illic haberet hoſpitium. Petro autem] ad ſe re- H
uerſo & [COGITANTE de viſione] pręfata, quæ eſſet intelligentia eius] DIXIT ſpiritus ei] lo-
quutione interna, videlicet, ſpiritus ſanctus ſeu angelus [ECCE tres viri quærunt te. Surge itaque] ab
oratione & meditatione [ET deſcende] iſto cœnaculo, ſeu contemplationis excelſo [ET vade cum
eis] ad prædicandum & communicandum gentibus [NIHIL dubitans] quin benę agas in hoc [QVIA
ego miſi illos] id eſt, mitti feci à Cornelio. Interdum ergo dum ratio & charitas poſtulant, ab actibus
vitæ contemplatiuæ ceſſandum, atque ad opera vitæ actiuæ eſt egrediendum. Virtutes etenim ſibi inui-
cem cedunt, quamuis ſe inuicem nequaquam impediant. [DESCENDENS autem Petrus ad viros, di-
xit, Ecce ego ſum quem quæritis. Quæ cauſa eſt propter quam veniſtis?] Adhuc non videtur Petrus
plene ſignificationem viſionis ſibi oſtenſæ nouiſſe. [QVI dixerunt, Cornelius Centurio vir iuſtus & ti-
mens deum, & teſtimonium habens] virtutũ [AB vuiuerſa gente Iudæorum [Charus enim acce-
ptus & placitus fuit deo atque hominibus, tanta fuit pietate & gratia decoratus [RESPONSVM ac-
cepit ab angelo ſancto accerſiri te in domum ſuam, & audire verba abs te [.i. ſalutis conſilium & doctrinã
Quibus auditis Petrus ſignificationem viſionis cœpit aduertere, quod ſcilicet, per animalia illa immun-
da, deſignarentur gentiles, & quod illis communicare deberet. Ideo ſubditur [INTRODVCENS er-
go eos, recepit hoſpitio] in quo & ipſe manebat: manſeruntque apud eum illa nocte, & de tam gratio-
ſo rumore atque negotio gauiſi ſunt omnes qui aderat vehementer. [SEQVENTI autem die ſurgẽs profę

A ctus eſt cum illis,& quidam ex fratribus]ſcilicet,Chriſtianis ex Iudaiſmo conuerſis[COMITATI ſũt
eum]id eſt,ſimul profecti,qui fuerant numero ſex in teſtimonium veritatis, & ob reuerentiam Petri.
[ALTERA autem die introiuit Cæſareã] Paleſtinæ,in qua morabatur Cornelius[CORNELIVS ve
ro expectabat illos]cum ingenti affectu videndi virum tam ſanctum, & audiendi verba dei per ipſum,
obtinendiq́ue gratiam ſibi & ſuis,de quibus ſubiungitur[CONVOCATIS cognatis ſuis,& neceſſarijs
amicis] quos omnes ſpiritaliter diligens ſecum dei gratiam conſequi & ſalutem optauit. Neceſſarij au-
tem amici vocantur,vt qui iure affinitatis coniuncti ſunt,quód nulla inter eos ceſſatio, id eſt ſeparatio
ſit. vel qui amicum in articulo neceſſitatis non deſerũt. Vnde in Eccleſiaſt.habetur, Si poſſides amicũ, Eccle.6
in tentatione poſſide eum,& ne facile credas ei teipſum. Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum,&
non permanet in die tribulationis. Amicus ſi permanſerit fixus, erit tibi coæqualis[ET factum eſt cum
introiſſet Petrus] forſan primam portam ſeu atrium domus Cornelij[OBVIVS ei venit Cornelius]
ob tanti aduentantis honorem. Ex dilectione autem,& humilitate hoc fecit Cornelius,quemadmodum
Martha occurrit Chriſto. Itaque doctori obuiauit auditor,vt corde intento verba eius caſto ſuſciperet
pectore,iuxta illud Eccleſ. Auris bona cum omni concupiſcentia audit ſapientiam[ET procidens ad Iohã.11.
pedes eius,adorauit eum] id eſt,reuerentiam duliæ ei tanquam excellenti perſonæ ſpiritaliq́ue patri ex- Eccleſ.3.
hibuit,geſtu corporis mentis deuotionem reuerentiamq́ue proteſtans. In quo magna illuſtris viri com-
B mendatur humilitas[PETRVS vero eleuauit eum dicens. Surge,ego ipſe homo ſum] tibi ſimilis in na
tura,idcirco in hõnorando me moderamen obſerua,cum purus ſit homo[ET loquens cum illo] puta
Cornelio[INVENIT]in domo eius[MVLTOS qui conuenerant]cauſa audiẽdi verbum ſalutis[DI
XITQVE ad illos. Vos ſcitis quomodo abominatum ſit viro Iudæo] id eſt, quàm multum abominen- Roman.1.
tur Iudæi[CONIVNGI aut accedere ad alienam] id eſt, gentilibus,communicãdo cum eis in victu,
[SED mihi oſtendit deus] in præfata viſione[NEMINEM communem & immundum dicere ho-
minem]id eſt nullum hominem,quanuis gentilem, eſſe ſpernendum aut vitandum ſeu repellendum à
communione fidelium,dummodo velit conuerti. Vel ſecundum quod homo eſt,& purificatus in præ-
ſentia dei,aut liberatus ſanguine Chriſti.[PROPTER quod ſine dubio]tanquam certus de bonitate iti
neris[VENI accerſitus. Interrogo ergo quam ob cauſam acceſsiſtis me? Et Cornelius ait, A nudiuſquar
tana die vſque in hanc horam]id eſt,quarta die ante hanc horam qua interrogas iſta[ORANS eram
in domo mea]die enim qua orauit & angelum vidit,miſit tres viros, qui ſecundo die venerunt in Iop-
pen,& tertio redire cœperunt,quartoq́ue die venerunt Cæſaream[ET ecce vir]ſcilicet angelus in for-
ma viri]ſtetit ante me in veſte candida & ait, Exaudita eſt oratio tua &c. Nũc ergo omnes nos aſſumus
in conſpectu tuo audire omnia quæcunq; præcepta ſunt tibi à domino] id eſt, parati audire & obedire
C [APERIENS autem Petrus os ſuum,dixit, In veritate comperi[id eſt,vere & experimentaliter nunc
cognoui[QVIA non eſt perſonarum acceptor deus] id eſt,non vnũ magis quàm alium approbat aut
reprobat:niſi ex cauſa iuſta:nec inter Iudæos & gentiles diſcernit,quantum ad conſequendam ſalutem,
dummodo ſe diſponant. Propter quod ait Apoſtolus ad Romanos, An Iudęorum deus tantum? Nonne
& gentium? Et alibi, Omnes homines vult ſaluos fieri,& ad cognitionem veritatis venire. In Sapien-
tiæ quoque libro legitur, Nec enim eſt alius deus quàm tu,cui cura eſt de omnibus. Et ſecũdo Paralipo
menon; Non eſt apud dominum deum noſtrum iniquitas,nec perſonarũ acceptio, neque acceptio mu- Roman.2.
nerum. ¶ Sed videtur oppoſitum,quia duorum hominum vnius conditionis atque in omnibus pariũ, 1. Tim.1.
deus vnum miſericorditer accipit, alterum iuſte relinquit. Eſt reſpondendum quod perſonarum acce-
ptio opponitur iuſtitiæ diſtributiuæ,quę diuerſis perſonis tribuit ſecundum dignitatem ipſarum & me
rita. Eſt itaque perſonarũ acceptio cum in eo cui aliquid datur,non attenditur id propter quod id quod
ei datur ſit ſibi proportionatum aut debitum:vt ſi prælatus det alicui beneficium,quia diues ſiue cogna
tus. Veruntamen duplex eſt datio:vna quæ eſt actus iuſtitiæ,& circa hanc attenditur & verſatur perſo- Sapien.2.
narum acceptio. Alia vero,quæ eſt actus liberalitatis,qua alicui gratis confertur quod ei debetur:qua- 1 Paral.19.
lis eſt collatio donorum dei,qui nulli eſt obligatus, & circa huiuſmodi non eſt perſonarum acceptio,
quoniam vnuſquiſque poteſt propria dare cui vult,& quantum vult. Hoc ſecundum Thomam dictum
ſit,quod in ſecunda ſecundæ quęſtione.63.plenius continetur[SED in omni gente] cuiuſcunque ſit na
D tionis[QVI timet deum]timore caſto & filiali, vel ſaltem initiali[ET operatur iuſtitiam]id eſt, actus iu
ſtitiæ quæ eſt virtus infuſa,propter debitũ rectumque finem,quod ſine fide fieri nequit[ACCEPTVS Matth.15.
eſt illi] ita quód eſt in ſtatu ſalutis ac promerendi. Sola autem naturalis virtus, & cognitio dei nemi-
ni ſufficiunt ad ſalutem:ſed ad ſupernaturalis finis ſeu felicitatis adeptionem,ſupernaturalia media exi-
guntur,vt media fini proportionentur.[VERBVM miſit deus filijs Iſrael] nam pater verbum ſuum. 2. Corin.5.
veraciter incarnatum miſit Iudæis, ipſo verbo id proteſtante, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perie-
runt domus Iſrael. Miſit quoque verbum,id eſt, euãgelicam doctrinã,ANNVNCIANS pacem]id eſt,
humani generis reconciliationem cum deo[PER Ieſum Chriſtum] dei & hominum mediatorem, qui
in quantum mediator,pacificauit nos deo per ſanguinem ſuum Hinc ait Apoſtolus, Deus erat in Chri Iohan.14.
ſto mundum reconcilians ſibi. Et Chriſtus in propria perſona hæc prædicauit, pacemq́ue pectoris an- Lucæ.19.
nunciauit & dedit:ſecundum quod ait, Pacem relinquo vobis,pacem meam do vobis. Et rurſus, Venit Apoc.19.
filius hominis quærere & ſaluum facere quod perierat[HIC eſt omnium deus] quia verus deus,rex re
gum,& dominus dominorum. Nempe vt deus eſt dominus per propriã authoritatẽ, vt præſidens prin
cipalis:ſed vt homo,omnibus præſidet vt inſtrumẽtalis[VOS ſcitis quod factũ eſt verbũ per vniuerſam
Iudęam].i. prædicationem Ieſu ibidem eſſe diſſeminatam. Miracula etenim Chriſti fecerunt eum in lo
cis vicinis hinc inde famoſum[INCIPIENS enim Ieſus prædicationem ſuã[A Galilæa[ſicut in paſſio Luc.23.
ne Iudæi dixerunt, Cõmouet populũ. docens per vniuerſã Iudæã,incipiens à Galilæa vſq; huc[POST

baptiſmum quod prędicauit Iohannes Ieſum à Nazareth]Iohannes enim baptiſta populum baptizā- E
Iohan.1. do inſinuauit eis Chriſtum veniſſe,dicendo,Medius veſtrum ſtetit quem vos neſcitis·Vel ſic, incipiēs
Ieſus publicè prædicare poſt baptiſmum quo fuit à Iohanne baptizatus.Scitis inquam quod prædica-
uit Iohannes Ieſum,tanquam eius præcurſor.Prædicauit autem Iohannes baptiſta[QVOMODO vn-
xit eum]ſcilicet Ieſum ſecundum naturam aſſumptam [DEVS] pater ſeu trinitas ſpiritu ſancto & vir-
Eſa.48. tute] id eſt,plenitudine gratiæ & ſanctitatis,ſeu poteſtate in miraculis peragendis. Nam & ſpiritus ſan
Iohan.3. ctus Chriſtum vt hominem vnxit:& miſit,iuxta illud in Eſaia,Et nūc dominus miſit me,& ſpiritus ei⁹
Hinc de Chriſto dixit baptiſta,Non ad menſuram dat deus ſpiritum,ſcilicet homini Chriſto:nam gra-
tia eius quodammodo infinita conſiſtit.Hæc vnctio ſpiritualis & inuiſibilis data eſt animæ Chriſti in
Baruch.3. ipſo ſuæ creationis primordio,quo ſimul cum carne vnita eſt verbo totius gratiæ fonti æterno [QVI
pertranſijt inter homines,conuerſando,ambulando,& prædicādo,[BENEFACIENDO] id eſt,mul
Luc.6.7. ta beneficia dādo hominibus,[ET ſanando omnes oppreſſos à diabolo] multos quippe obſeſſos cura-
Marc.16. uit.Spiritaliter quoque dæmonibus plenos,conuertit ad deum:ſicut de maria Magdalena eiecit ſeptem
dæmonia.Imò quantum in ipſo fuit,ſua benedicta paſſione vniuerſos peccatores ſaluauit. Quicunq;
autem in mortali iacet peccato à dęmonibus eſt oppreſſus,proſtratus,victus,& excęcatus.Verum quod
ait,omēs oppreſſos accipi poteſt de generibus ſingulorum potius quàm de ſingulis generum[QVONI
Iohan.8. AM deus erat cum illo]ſcilicet pater cum filio,quemadmodum in Euangelio loquitur,Non ſum ſolus, F
ſed ego & qui miſit me pater. Verūtamen coniunctionem hanc,quoniam,bene penſando, intelligendū
eſt, quòd deus erat cum Chriſto ſecundum naturam humanam.illa nanque habuit efficatiam ſic agen-
di ex aſſiſtentia dei:ſicq; intelligi etiam poteſt,quod deus ſcilicet verbum æternum,erat cum illo,id eſt,
cum Ieſu quo ad ſuam humanitatem,per hypoſtaticam vnionem,quanuis expoſitio iſta non ſit propria
ſecundum Bedam,ne Chriſti perſonam geminare videamur.[ET nos ſumus teſtes omnium]mirabiliū
[QVAE fecit in regione Iudæorum & in Hieruſalem,quem occiderunt ſuſpendentes in ligno. Quem
deus ſuſcitauit tertia die.]Iſta iam ſępe expoſita ſunt[ET dedit eum manifeſtum fieri] poſt reſurrectio-
nem[NON omni populo]immediate,imò nec omnib⁹abſolute[SED teſtibus pręordinatis à deo,nobis
qui manducauimus et bibimus cum illo poſtquam reſurrexit à mortuis.]Hoc enim opus ordinatiſſim⁹
æternæ ſapientiæ dei proceſſus, vt ſupernaturalia non omnibus immediate reuelentur,ſed primo qui-
buſdam electis atq;maioribus,& per illos cęteris.Quod in Hierarchijs obſeruatur angelicis,in quib⁹ il
luminationes diuinæ à ſuperioribus deueniunt ad inferiores per medios angelicos ſpiritus,vt Diuin⁹
Dionyſius Dionyſius edocet.Præterea aduertendum,quod Petrus ait,Nobis qui manducauimus & bibimus, &c.
Nam licet in euangelio legatur Chriſtus cum diſcipulis poſt reſurrectionem mādncaſſe,non tamen ibi
Luc.14. dem exprimitur cum eis bibiſſe,ſed ex his verbis id ſcitur.[ET præcepit nobis prædicare populo, & te G
ſtificari quia ipſe eſt,qui conſtitutus eſt à deo]patre ſecundū naturam humanā[IVDEX viuorū ac mor
tuorū]id eſt,vniuerſorum qui vel ante finem mundi erunt defuncti,vel circa finē mundi inuenientur,
& in igne conflagrationis morituri dicuntur.Vel per viuos intelliguntur electi,qui viuunt per gratiam
per mortuos reprobi qui mortui ſunt per culpam.Porro in iudicio duo cōſiderantur,Primum eſt autho
ritas iudicandi,& illa tribus perſonis cōmunis& vna eſt.Secūdum eſt iuditij exequutio ſeu prolatio ſen
Iohan.5. tentię,quę competit Chriſto ſecundum naturam humanam,quā & ſua humiliatione ac paſſione prome
Eodem. ruit.Propter quod ait,Poteſtatem dedit ei & iudicium facere,quia filius hominis eſt.Iteq;,Neque enim
pater iudicat quenquam,ſed iudicium omne dedit filio[HVIC]ſcilicet,Chriſto[OMNES prophetæ te
ſtimonium perhibent] vt domino ſerui [REMISSIONEM peccatorum accipere per nomen eius,]
id eſt,per inuocationem & fidem ipſius , [OMNES qui credunt in eum] qui ſcilicet, fide & charitate
Chriſto incorporantur,Prophetæ enim concorditer loquuntur de Chriſto,tanquam de omnium ſalua
tore ita quòd credentes per gratiam eius iuſtificantur [AD HVC loquente Petro verba hæc,cecidit]id
eſt,ſubito venit,ſeu repente deſcendit[SPIRITVS ſanctus]nō per ſuam incircunſcriptā,incommuta
bilemque ſubſtantiam,ſed per pietatis ſuæ effectus & gratiæ dona [SVPER omnes qui audiebant ver-
bum]videlicet,ſuper Cornelium,& ſuos,quibus prædicatio iſta fiebat. Deſcendit autem ſpiritus ſan-
ctus in ſigno viſibili,ſiue ſenſibili,ſed an in igneis linguis,an in alia ſpecie,incertū eſt,vt Scholaſtica ait
hiſtoria [ET obſtupuerunt ex circuncifione fideles]id eſt ex Iudaiſmo conuerſi [QVI venerant cum H
Actuū.2. Petro,quia & in nationes] id eſt,in gentiles[GRATIA]ſpiritus ſancti effuſa eſt]cum abundantia tan
ta Iudæi equidem conſueuerant gentiles pro nihilo reputare,nec ſimile huic rei vnquam fuerat factum
Ideo de effectu tam magno atque inſolito,prę admirationis magnitudine velut ſtupidi reddebantur.Fu
it enim reuera grande miraculum,& maxima pietas dei [AVDIEBANT enim illos loquētes linguis]
diuerſis,ſicut Apoſtoli loquebantur in die Penthecoſtes [ET magnificantes deum] gratias deuotiſſi-
me referendo,eiuſque bonitatem & beneficia totis pręcordijs attollendo[TVNC reſpondit Petrus.Nū
quid aquam prohibere quis poteſt,vt non baptizentur hi qui ſpiritum ſanctum acceperūt,ſicut & nos?
Apoſtoli ſcilicet,cum ſigno ſenſibili,& dono linguarum,quanuis non in tanta plenitudine ſicut Apo-
Rom.v. ſtoli,qui primitias ſpiritus acceperūt [ET iuſſit eos baptizari in nomine Ieſu Chri.] De hac forma ba
Actuū.2. ptiſmi,& quare in ea dabatur baptiſmus in primitiua eccleſia,dictum eſt ſupra.Apoſtoli autem cōſueue
1.Cor.1. runt per diſcipulos ſuos baptizare conuerſos,& ipſi verbo prædicationis inſiſtebant,ſecundū quod Pau
lus teſtatur,Non miſit me Chriſtus baptizare,ſed prædicare. Interdum tamen aliquos baptizabant
[TVC rogauerunt eum]ſcilicet Petrum [VT maneret apud eos aliquot diebus] pro eorum conſolatio-
ne,& pleniore inſtructione,& præſertim ex dilectione quam ad tam felicem & glorioſum conceperūt
magiſtrum,patrem atque apoſtolum,nec dubium quin eis conſenſit.

A DECLARATIO CAP. XI. [AVDIERVNT autem apoſtoli.]

ARTICVLVS VNDECIMVS.

QVID ex prima illa gentiliũ conuerſione ſequutũ ſit, ſubditur[AVDIERVNT
autem apoſtoli qui erant in Iudæa]vbi prædicabant hinc inde[ET fratres]id eſt,
cęteri diſcipuli[QVIA & gentes videlicet, Cornelius cũ ſuis [RECEPERVNT
verbum dei. Cum autem aſcendiſſet Petrus Hieroſolymam] à Cæſarea rediens
[DISCEPTABANT aduerſus illum qui erant in circunciſione] id eſt, ex Iu-
daiſmo conuerſi,[DICENTES, Quare introiſti ad viros præputium habentes, Matth.10.
& manducaſti cum illis?]quaſi dicant, in hoc cõtra legem feciſti.[INCIPIENS
autem Petrus, exponebat illis per ordinem]id eſt cur hoc feciſſet eis ordinate ex-
poſuit, ſeque excuſando reuelauit eis qualem habuiſſet viſionem in Ioppe. Per quam deus ſibi monſtra-
uit vt faceret ita, & quod angelus idipſum admonuiſſet. Litera autem plana eſt & præcedenti capitulo
habita atque expoſita vſque ad id.[RECORDATVS ſum autẽ verbi domini, ſicut dicebat, Iohannes
quidã baptizauit aqua, vos autẽ baptizabimini ſpiritu ſãcto]Hoc ſupra legitur Chriſtus dixiſſe Apoſto Actuũ.10
lis, quod expoſitum eſt ibidẽ, & in prefatis gentilibus conuerſis impletum, iuxta expoſitionem ibi intro-
ductam[SI]pro quia [ERGO eandem gratiam dedit illis] puta Cornelio & ſibi adiunctis[SICVT
B & nobis, qui credimus in dominum Ieſum Chriſtum]vtriſque enim contulit deus dona gratiæ gratum
facientis & gratis datæ:& dictum eſt, Apoſtoli in ampliori plenitudine perfectiorique gradu ſortiti ſũt Actuũ.1.
eam[EGO quis eram qui poſſẽ prohibere deum?] à gentilium horum viſitatione. Quaſi dicat, Hoc par
uitatis meę non fuit, quin potius charitas id requirit, vt de illorum gratia gratular [HIS auditis tacue-
runt. & glorificauerunt deum]id eſt, glorioſum, mirabilem, liberalem, liberrimum eſſe in operibus ſuis
profeſſi ſunt [DICENTES, Ergo & pœnitentiam] id eſt gratiam, locum, tempus pœnitendi [DE-
DIT deus gentibus] quas tam diu in ſuis reliquit erroribus [AD vitam] gratiæ obtinendam in ſeculo
iſto, vitamque gloriæ in futuro. Recitatis geſtis quorundam præcipuorum fidelium, ſcilicet apoſtolorũ Actuũ.7.
& diaconorum, proſequitur quædam de factis inferiorum diſcipulorum. [ET illi quidem]diſcipuli
[QVI diſperſi fuerant] de Hieruſalem [A tribulatione quæ facta fuerat ſub Stephano]à Iudęis lapida
to, quam iſti deo imperante fugerunt [PERAMBVLAVERVNT vſque ad Phœnicem] occidenta-
lem. videlicet quandam prouinciam Syriæ [ET Cyprum]inſulam in Carpathio mari, ab ortu Cilicię
occaſu vero Syriæ obiectam [ET Antiochiam] Epidaphnem[NEMINI loquentes verbum dei, niſi
ſolis iudæis] quibus primo annunciandum fuit Euangelium Chriſti, poſtea autem prędicauerunt &
gentibus agnito quod Petrus conuertiſſet gentiles.[ERANT autem quidam ex ipſis viri Cyprij & Cy
C renæi] id eſt, de Cypro, & Cyrene, ciuitate ſic dicta, quos aliqui putant fuiſſe natione gentiles, ſed ad
Chriſtum cõuerſos, & primo ad Iudaiſmũ, deinde ad Chriſtum. Alij opinãtur quod nati fuerunt ex Iu
dæis per loca illa diſperſis. [CVM autem introiſſent Antiochiam, loquebantur ad gentes]id eſt, gen-
tiles illic morãtes [ANNVNCIANTES dominum Ieſum] eſſe mundi ſaluatorem [ET erat manus]
id eſt auxilium [DOMINI cum eis. Multuſque numerus credentium]per prædicationem eorũ[CON
VERSVS eſt ad dominum. Peruenit autem ſermo ad aures eccleſiæ quæ erat Hieroſolymis ſuper iſtis]
negotijs & fidei incrementis. In Hieroſolymitana nanque eccleſia antiſtes fuit tunc Iacobus, & apoſto
li communiter ibi erant: iccirco diſcipuli intimauerunt ei profectum fidei in aliorum conuerſione]ET
miſerunt Barnabam vſque ad Antiochiam] vt conuerſos plenius informaret, confortaret, conſolare-
tur, ac regeret. [QVI cum veniſſet & vidiſſet gratiam dei] id eſt, virtuoſam fidelium conuerſationem
& dona gratiarum in eis [GAVISVS EST] ſecundum quod charitas dei & proximi exigit, vt de dei
veneratione & proximorum ſalute quilibet glorietur [ET hortabatur omnes in propoſito cordis per-
manere in domino] vt eſſent in bono cœpto ſtabiles. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem hic ſal- Mat.14.
uus erit. Hinc ad Coloſſen. monet Apoſtolus, Stabiles eſtote & immobiles, abundantes in opere domi Coloſſen.1.
ni ſemper, ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in domino. Inconſtantia etenim mentis magna eſt
imperfectio, muliebreque vitium, imo & quędam fatuitas. Stultus enim mutatur vt luna. Propterea ſcri-
ptum eſt, Eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui [QVIA erat vir bonus]moraliter, imò he-
D roicus & perfectus, ideo ſubditur[ET plenus ſpiritu ſancto]id eſt, donis virtutibuſque infuſis[ET fide] Eccleſ.27.
ita quòd habuit fidem ſecundum ſtatum perfectum, vtpote cum rationibus credendorum, & purifica- Eccle.5.
tæ mentis intelligentia. Vnde fides hic accipi poteſt, non vt eſt virtus, ſed fructus, videlicet, æminens
quædã fidei certitudo. Sic quippe inter fructus ſpiritus ab Apoſtolo cõputatur [ET appoſita]id eſt, mẽ
te applicata ſeu conuerſa[EST turba multa domino]in Antiochia per Barnabæ prædicationẽ, præter Galat.5.
eos de quorũ conuerſione prædictũ eſt. [PROFECTVS eſt autem] Barnabas [THARSVM, vt quæ-
reret Saulum.]Ad hanc enim vrbem vt patuit, Paulus à Hieroſolymis venit, quem Barnabas inquiſi-
uit, vt eius fultus auxilio plures conuerteret, & cõuerſos efficaciter gubernaret.[QVEM cum inueniſſet Actuũ.9.
perduxit Anthiochiam. Et annum totum]id eſt, per integrum annũ[CONVERSATI ſunt in eccleſia]
id eſt, inter fideles [ET docuerunt turbam multam, ita vt cognominarẽtur primum Antiochiæ diſcipu
li Chriſtiani]id eſt, conuerſi ad Chriſtũ, qui primo generali nomine dicebantur diſcipuli, ibidẽ propter Eſaiæ.65.
eorum multitudinem, cœperunt Chriſtiani à Chriſto capite ſuo atque magiſtro vocari, tũcque impletũ
eſt illud Eſaię, Seruos ſuos vocabit dominus nomine alio, in quo qui benedictus eſt ſuper terram, bene-
dicetur in deo, amen. Hic tamen non dicitur, an nominatio iſta ſit inſtituta à fidelibus ex Iudaiſmo cõ
uerſis, vel ex gentilitate credentibus: an forte ab infidelibus, qui nouam ſectam conſurgere & augeri mi
rantes, à Chriſto domino ſuo eos appellauerũt Chriſtianos, In Scholaſtica vero hyſtoria dicitur, quod
à gentibus conuerſis prodierit inſtitutio appellationis iſtius, quibus viſum eſt ſequaces Chriſti, Chri-

ſtianos debere vocari. Queadmodum in ſectis philoſophorum diſcipuli à magiſtris nomen ſpeciale ac E
cipiunt, vt à Platone, Platonici. [IN his autem diebus ſuperuenerunt à Hieroſolymis prophetæ Antio
chiā] In primitiua nēpe eccleſia multi ſpiritu fulſerūt prophetico, ſicut ſupra ex verbis Iohelis fuerat al
legatum. In diebus illis, ſuper ſeruos meos, & ancillas meas effundam de ſpiritu meo, & prophetabunt
Actuū.2. [SVRGENS autem vnus ex eis nomine Agabus] qui propter tam ſancti conuentus reuerentiam humi
liter aſſurrexit ſtansque loquutus eſt [SIGNIFICABAT per ſpiritum] id eſt, per reuelationem ſpiri
Iohel.2. tus ſancti prædixit, [FAMEM magnam futuram in vniuerſo orbe, quæ facta eſt ſub Claudio] imperato-
re, ſcilicet quarto anno imperij eius, & fuit hæc fames præcipue in Iudęa, vt fertur in eccleſiaſtica hiſto
ria. [DISCIPVLI autem] exiſtentes in Antiochia, [PROVT quiſque habebat] vnuſquiſque iuxta ſuę
modulum facultatis [PROPOSVERVNT ſinguli] non ſeorſum, ſed omnes pariter [IN miniſterium]
id eſt, ad vſus corporis neceſſarias [MITTERE] victualia, ſeu preciū ad emendū [HABITANTIBVS
Actuū.4 in Iudæa fratribus] id eſt, Chriſtianis ibidem, potiſſime in Hieruſalem commanentibus, qui tanquam
inter cæteros perfectiſſimi Apoſtolicam vitam ducentes omnia ſua in principio vendiderunt, & ante
apoſtolorum pedes precijs poſitis in communi vitam pauperum ducere ſunt contēti. Poſtea vero ab in
fidelibus Iudæis fuerant ſpoliati qui aliquid adhuc habebant. Hinc Antiocheni fideles, & poſtea alij
1.Cor.16 multi fecerunt collectas. quas ſuis temporibus miſerunt præfati. De qua re in Epiſtolis Pauli multa legū
tur. Fuitque iuſtum vt gentiles facti participes ſpiritualium bonorum fidelium Iudęorum, de corporali F
1.Cor.9. bus ſuis ſubſtantijs recompenſam facerent eis tempore neceſſitatis: quod & Paulus pro minimo reputās
Si nos (inquit) vobis ſpiritalia ſeminauimus, magnum eſt ſi carnalia veſtra metamus; [QVOD & fece-
runt] bonum propoſitum effectui celeriter mancipantes, & malū inopiæ præuenientes [MITTENTES
ad ſeniores] qui in eccleſia illa Hieruſalem cæteris præfuerunt ac prouiderunt [PER manus Barnabæ
& Sauli] qui erant nuncij fide digniſſimi. Miſerunt itaque, & contulit quilibet iuxta quod habuit, implē
tes illud Tobiæ, Quomodo potueris, ita eſto miſericors, Si multum tibi fuerit, abundanter tribue. Si au
tem exiguum etiam exiguum libenter impartiri ſtude. Itaque in articulo neceſſitatis etiam filij parenti-
bus theſaurizare ſeu prouidere tenentur. Nec iſta prouiſio obuiauit verbo Chriſti dicentis, Nolite ſoli
citi eſſe de craſtino, ſiquidem verbis illis immoderata cura, non ordinata prouidētia inhibetur. Nec ten
tandus eſt deus, ſed periculis humano modo quantum congrue fieri poteſt eſt occurrendum.

EXPOSITIO CAP. XII. [EODEM tempore miſit] ARTICVLVS XII.

E O D E M tempore] de quo in fine præcedentis capituli dictum eſt [MISIT Herodes rex]
filius Ariſtoboli filij Herodis Aſcalonitę, cuius tempore natus eſt Chriſtus qui Herodes etiā
pater fuit Herodis Antipæ à quo Iohannes baptiſta occiſus eſt, & Chriſtus in paſſione il- G
luſus. Porro Herodes de quo nunc fit ſermo, interfector Iacobi Apoſtoli à Ioſepho voca-
tur Agrippa. Habuitque filiū nomine Agrippam qui ei ſucceſſit in regno, de quo infra ha-
betur [MANVS] id eſt virtutem ſui exercitus [VT affligeret quoſdam de eccleſia] primitiua, id eſt quoſ
dam Chriſtianos [OCCIDIT autem Iacobum fratrem Iohannis gladio] id eſt, occidi fecit, ante dies azi
morum. [VIDENS autem quia placeret Iudæis] incredulis occiſio Iacobi [APPOSVIT apprehen-
dere & Petrum] tanquam capitaneum Chriſtianorum, vt amplius complaceret Iudæis [ERANT autē
Tob.4. dies azimorum] id eſt, paſchalis feſtiuitatis, quando Iudæis ſeptem diebus azymis panibus veſceban-
2 Corin.12. tur, infra quos dies iudæi non faciliter aliquem occiderunt. [QVEM cum apprehendiſſet, miſit in car-
Matth.6. cerem, tradens quatuor quaternionibus militum cuſtodiendum] Sicut Centurio appellatur qui cen-
Lucæ.12. tum præeſt militibus, ita quaternio qui quatuor militibus præeſt. Sicque ſub his quatuor quaternio-
nibus erant ſedecim milites, ac per hoc viginti ſimul fuerunt præter cuſtodes carceris. Commiſit enim
tam multis cuſtodiam Petri ne aliqua arte effugeret, quia Herodes non ignorauit multa mirabilia fa-
Actuū.11. cta fuiſſe à Petro, ideo caute fecit eum ſeruari, ſicut & Iudas de Ieſu dixit Iudæis, Ducite eum caute: ne,
Lucæ.2. ſcilicet, veſtris è manibus elabatur [VOLENS poſt paſcha producere eum populo] Iudęorum, vt occi-
Marc.6. deretur ad voluntatem eorum. [ET Petrus quidem ſeruabatur in carcere, oratio autem fiebat ſine inter
Iohan.18. miſſione ab eccleſia ad deum, pro eo] qui magis neceſſarius fuit eccleſiæ tanquam princeps apoſtolo-
Actuū,25. rum, & eminentior in operibus miraculorum. [CVM autem producturus eum eſſet Herodes] id eſt, H
populo præſentaturus ad mortem [IN ipſa nocte] diem quo hoc voluit facere præcedente [ERAT
Petrus dormiens inter duos milites, vinctus catenis duabus, & cuſtodes ante oſtium cuſtodiebant carce
rem] Vnde conſtat eum ſic cuſtoditum, quod humana via ſiue induſtria, nequiuit effugere. [ET ecce
Exod.12. angelus domini aſtitit, & lumen refulſit in habitaculo] angelus enim cum ſplendido vultu apparens
carcerem illuſtrauit, ſolus tamen Petrus lumen illud aſpexit miraculoſe deo id peragente, ne & alii illud
viderent. [PERCVSSOQVE] latere Petri, excitauit eum dicens, Surge velociter. Et ceciderunt cate-
næ de manibus eius] angelo eas diſſoluente. [DIXIT autem angelus ad eum, Præcingere] id eſt, cinge
te. Vt enim Scholaſtica refert hiſtoria ex verbis Bedæ, Petrus depoſuit cingulum ſuum propter mole-
ſtiam carceris, vt tunica circa pedes demiſſa temperaret frigus noctis. Quo datur exemplum deuotis,
quod tempore corporalis moleſtiæ, atque anguſtiæ magnæ, liceat eis aliquid de propoſiti ſui rigore laxa
Marc.14. re. Inſuper ſecundum Caſſianum, quoniā Helias & Petrus cingulis vſi legūtur, monachi in deſertis cin
gulis vtebantur [ET calcia te caligas tuas] id eſt, calciamenta tua indue. Dicūt aliqui quod caliga genus
ſit calciamenti non habentis corium ſuper pedem, quidam ſandalium vocāt. Nunc autem caliga in alia
ſignificatione accipi ſolet. [ET fecit ſic. Et dixit illi, Circunda tibi veſtimentum tuum, & ſequere me. Et
exiēs] carcerem [SEQVEBATVR eum] ſcilicet angelum [ET neſciebat quia verum eſt] id eſt, aliquid
reale [QVOD per angelum fiebat] ſcilicet eductio eius de carcere. [EXISTIMABAT autē ſe viſum vi-

A dere] id eſt, omnia iſta putabat in imaginaria viſione ſibi moſtrari, non realiter exhiberi. Ex quo appa-
ret, quod non plenarie vigilauit, ſed imperfecte. Aliqui nanque in ſumno ſurgunt & gradiuntur.
[TRANSEVNTES autem primam ac ſecundam cuſtodiam] id eſt, cuſtodes per duo loca diuiſos,
ſeu duobus partitos ordinibus, ex omni enim parte adhibuerunt cuſtodiam, ne aliqua induſtria Petrus
euaderet. Cuſtodes autem ſomno fuerunt oppreſsi, aut tali cæcitate percuſsi, quali ſerui regis Syriæ ſub
Heliſæo, aut alio ſimili modo diuina virtute detinebantur ne Petrum egredientem ſentirent, aut prohi-
berent [VENERVNT ad portam ferream] quæ putatur fuiſſe in atrio carceris atque exterior, [QVAE
ducit ad ciuitatem] Hieruſalem. Ex quo elicitur, quod carcer extra vrbem fuit, aut in exteriore eius par-
te [QVAE vltro aperta eſt eis] poteſtate diuina atque angelica. Nam & angelicis ſpiritibus materia cor- 4.Reg.6.
poralis obedit, quo ad motum localem. [ET exeuntes] per ferream portam [PROCESSERVNT vi-
cum vnum] vrbem intrando [ET continuo diſceſsit angelus ab eo] repente diſparens. [ET Petrus ad ſe
reuerſus] id eſt, compos mentis effectus, & ratione plenarie vtens [DIXIT, Nunc ſcio vere] & experi-
mentaliter [QVIA miſit dominus angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expecta-
tione plebis Iudæorum.] In omnibus vtitur Petrus ſtilo armato & eleganti, & frequenter difficili, ſem
perque ſententioſo. [CONSIDERANSQVE] quomodo eſſet eductus, & vbi nunc eſſet, quove diuer-
teret [VENIT ad domum Mariæ matris Iohannis qui cognominatus eſt Marcus] fuitque conſobrinus
B Barnabæ, non Marcus Euangeliſta [VBI erant multi congregati] mente & corpore, tanquam deuotiſ-
ſimi [ET orantes] inter cætera pro Petri liberatione. [PVLSANTE autem eo, proceſsit puella nomi-
ne Rhode. Et vt cognouit vocem Petri, præ gaudio non aperuit ianuam] cupiens fœminea feſtinatio-
ne lętum rumorem ſuis inſinuare [SED intro currens, nunciauit Petrum ſtare ante ianuam. At illi dixe-
runt, Inſanis] tanquam illuſa & ratione priuata. Hoc dixerunt attendendo ad naturalem rerum poten-
tiam, per quam impoſsibile videbatur quod dicebatur. [ILLA autem affirmabat ſic ſe habere. Illi autem
dixerunt, Angelus eius eſt] Ex hoc loco atque ex aliis multis probatur quemlibet hominem habere an-
gelum ſanctum cuſtodem, qui etiam crebro apparent in ſpecie eorum, quibus ſunt deputati. [PETRVS
autem perſeuerabat pulſans] more eorum qui educti clam de captiuitate, non libenter diu ſtant extra do
mum. [CVM autem aperuiſſent oſtium, viderunt eum, & obſtupuerunt] viſo tam miraculoſo effectu,
& cauſam nondum ſcientes. [ANNVENS autem eis manu, vt tacerent] ne eorum ſtrepitu & clamore
gaudioſo Petri præſentia perciperetur, & vt miraculũ cũ ſilentio modeſte aduerterent [NARRAVIT,
quomodo dominus eduxiſſet eum de carcere] per angelum. [DIXITQVE, Nunciate Iacobo] ſcilicet,
epiſcopo Chriſtianorum in Hieruſalem [ET fratribus hæc] vt ſciant ſe exauditos, & deo gratias agant
atque lætentur in domino. [ET egreſſus] de Hieruſalem eadem nocte [ABIIT in alium locum. Facta
C autem die] quo Herodes decreuit Petrum producere populo. [ERAT non parua turbatio inter milites
quidnam factum eſſet de Petro] quomodo abiſſet. Timebant autem ne Herodes tali pœna eos afficeret,
quali Petrum afficere cogitauit. [HERODES autẽ cum requiſiſſet eum] ſcilicet Petrũ [ET non inueniſ
ſet] nam & portæ & ianuæ apertæ mẽtę fuerunt, vt creditur, cum hoc de porta ferrea aperta dicatur
[INQVISITIONE facta de cuſtodibus] id eſt, diligenter ſciſcitatus ab eis, quomodo Petrus euaſiſſet
[IVSSIT eos addici] id eſt, carceri mancipari: vel duci (vt aliqui textus habent) id eſt, ſibi præſentari
ad puniendum eos de negligentia. Non tamen nocuit eis poſtea vt decreuit, domino prouidente, ne Pe-
tri ereptio fieret aliis mortis occaſio. Herodes enim morte fuit præuentus vt ſubditur. [DESCEN-
DENSQVE à Iudæa in Cæſaræam] Paleſtinæ, ſecundum Bedam [IBI moratus eſt, ad debellandum
aduerſarios ſuos. Erat autem iratus Tyriis & Sydoniis. At illi vnanimes venerunt ad eum] vt ei recon-
ciliarentur quaſi reſiſtere non valentes [ET perſuaſo] id eſt, informato. [BLASTO qui erat ſuper cu-
biculum regis] id eſt, cubicularius eius [POSTVLAVERVNT pacem] per Blaſtum, qui loqueba-
tur pro eis [EO quod alerentur regiones eorum ab illo] id eſt, de bonis terræ Herodis, quia anguſtæ
erant eorum prouinciæ, nec poterant tam vicini regis, Cæſari chariſsimi, inimicitias ferre. [STATV-
TO autem die] id eſt, ab Herode præfixo ad loquendum Tyriis atque Sydoniis [HERODES veſtitus
veſte regali ſedit pro tribunali] ad ferendum ſententiam [ET concionabatur ad eos id eſt, blandis, orna
tis, egregiis verbis loquutus eſt eis. [POPVLVS autem acclamauit] Herodi [DEI voces & non homi-
D nis] quas audiuimus, ſunt. Et ſic diuinis præconiis non humanis eum laudabant, aſcribentes ei diuini-
tatem quandam, & laudem deo ſolummodo debitam. [CONFESTIM autem percuſsit eum angelus do
mini] id eſt, intus plagauit grauiſſimo ventris dolore [EO quod non dediſſet honorem deo:] præconia
ſibi blaſphemanter aſcripta ſpernendo, ſeque humiliando, & deo vero talia aſcribendo [ET cõſumptus
à vermibus] qui intra eum oriebantur putreſcentibus carnibus eius [EXPIRAVIT infra quinque dies
ſecũdum Ioſephum. [VERBVM autem domini creſcebat & multiplicabatur] id eſt, Herode fidei per-
ſequutore occiſo Euangelica prædicatio circumquaq; diffundebatur, & plurimi conuertebantur. [BAR
NABAS autem & Paulus reuerſi ſunt] Antiochiam [AB Hieroſolymis, expleto miniſterio] id eſt, al-
latis ibi eleemoſynis ſeu collectis ab Antiochia miſsis, ſicut in præcedenti capitulo eſt dictũ [ASSVM-
PTO Iohanne, qui cognominatus eſt Marcus] de quo iam dictum eſt.

¶ ELVCIDATIO CAP. XIII. [ERANT autem in eccleſia quæ erat
Antiochiæ prophetæ & doctores.] ARTICVLVS. XIII.

RANT autem in eccleſia, quæ erat Antiochiæ, prophetæ & doctores.] Quemadmo-
E dum ſcribit Apoſtolus, in primitiua eccleſia fuerunt diuerſa dona gratiarum, officiorum &
ſtatuum, iuxta illud ad Corinthios Quoſdam poſuit in eccleſia, primo apoſtolos, dein-
de prophetas, tertio doctores. Itaque prophetæ vocati ſunt propter reuelationem futurorum. Docto-

res propter ſcripturarum interpretationem,populorum informationem,præteritorum enarratione͂. Po- E
teſt quoque ad eoſdem referri. Nam quidam eorum prophetę erant pariter & doctores [IN quibus Bar-
nabas, & Simon,qui vocabatur Niger] ad diſtinctionem Simonis Petri. Et dict⁹ eſt niger,vel à colore,
ſi niger ſumatur latine. Vel quaſi aſcendens à virtute ſcilicet in virtutem,ſi Niger ſit nomen Hebręu͂. Ni
ger enim quandoq; Hebręum eſt,& interpretatur aſcendens. Veruntamen aliqui ſortiti ſunt huiuſcemo
di nomina abſque inexiſtentia proprietatis actionis ſeu qualitatis deſignatæ per ipſum,imò aliqui à con
trario ſenſu nomina ſortiuntur [ET Lucius Cyrenenſis] à Cyrene ciuitate ſic appellatus [ET Mana-
Matth.13. chen,qui erat Herodis tetrarchæ] qui vocatus eſt Herodes Antipas quem Chriſtus nominat vulpem,
Marc.6. & decollauit Iohannem [COLLACTANEVS] id eſt,eodem cum eo lacte educatus [ET Saulus. Mi-
niſtrantibus autem illis domino] in actibus virtuoſis, in obſeruantiis præceptorum & conſiliorum, in
conuerſione aliorum [ET ieiunantibus] vt caro per omnia caſtigaretur,atque in ſeruitutem ſpiritus re-
Marc.9. geretur mensque in ſpiritalibus ditaretur, & ad contemplanda erigeretur ſuperna, Quanta nempe ſit
virtus ieiunii liquet ex eo,quod de duriſsimo malignorum ſpirituum genere ait Saluator, Hoc genus
dæmoniorum in nullo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio. Denique (ſicut in præfatione cantatur)
deus corporali ieiunio vitia comprimit,mentem eleuat,virtutes largitur & præmia. Tobiæ quoque Ra-
phael angelus proteſtatur, Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna [DIXIT ſpiritus ſanctus] vel
per inſpirationem internam,vel per aliquem prophetarum iſtorum, ſiue per angelum. [SEGREGA- F
TE mihi] id eſt,ad meum honorem à veſtra ſocietate,ſeu grege veſtro corporaliter atque loqualiter, ſe-
parate. [BARNABAM & Saulum,in opus ad quod aſſumpſi eos] id eſt,ad prædicandum in gentibus
Roma.1. ad quod eos elegi,co͂uerti,& mihi per gratiam iunxi. Vnde ad Romanos Apoſtolus de ſe loquitur, Pau-
lus ſegregatus in Euangelium. [TVNC ieiunantes & orantes, imponenteſque illis manus, dimiſerunt
eos] vt irent euangelizare in Gentibus. Verum quia hic dicitur,quod impoſuerunt eis manus,videlicet
in modum ordinandorum in ſacerdotiu͂,dicunt nonnulli.& habetur in Scholaſtica hiſtoria,quod præ-
fati ſancti in Antiochia, audito ſpiritus ſancti conſilio orantes pro Paulo & Barnaba,miſeru͂t eos Hie-
ruſalem ad Petrum,Iacobum,& Iohannem tunc exiſtentes ibidem. Qui audito ſpiritus ſancti manda-
to gauiſi ſunt,impoſueruntque eis manus,quoniam manuu͂ impoſitio ad apoſtolos pertinebat, Sed quo-
niam litera non videtur hoc velle,alii opinantur,quod iam in Antiochena eccleſia fuerunt quidam epi
ſcopi ab apoſtolis ordinati ad regendam multitudinem fidelium, qui tunc ibidem vehementer multi-
plicati fuerunt. Epiſcopi autem ſunt apoſtolorum ſucceſſores,idcirco ad eorum officium ſpectat impo-
ſitio manuum,potueruntque Paulo & Barnabæ manus imponere. Vtrum autem præter impoſitionem
manuum aliam ordinationis ſolennitatem circa eos celebrauerint tres prædicti apoſtoli, ſiue alii qui-
cunque epiſcopi, non eſt certum,vt Scholaſtica ait hiſtoria: quæ etiam perhibet quod nec de apoſtolo- G
rum ordinatione aliquid legitur,vel quod Chriſtus eis manus impoſuit. De Petro tamen certum habe-
tur,quod Antiochiæ celebrauerit miſſam. Sed potuit apoſtolis pro ordinatione ſufficere:quia dictum eſt
Matth.26. eis à domino, Hoc facite in meam commemoratione͂. Et licet tunc non interfuerint Paulus & Barnabas
Marc.14. tamen quia poſtea electi ſunt ad apoſtolatum conſilio, imò præcepto ſpiritus ſancti, forſan in hoc cum
aliis apoſtolis fuerunt priuilegiati,nec alia ordinationis ſolennitas circa eos celebrata eſt,& multi in pri
mitiua eccleſia ſine hac ſole͂nitate ordinationis,ad ſacerdotium ſunt promoti,etiam multi laici ſine dia-
conio & præcedentibus ordinibus,facti ſunt ſacerdotes. Inſuper Beda hic ait, Videtur Saulus iuxta hi-
ſtoriæ ordinem tertiodecimo poſt domini paſſionem anno apoſtolatum cum Barnaba, Paulique acce-
piſſe vocabulum. Quartodecimo autem anno iuxta condictum Iacobi, Cephæ ſcilicet Petri,& Iohan-
nis ad gentium magiſterium fuiſſe profectum,nec hiſtoria Eccleſiaſtica repugnat,dicens,apoſtolis prę-
ceptum fuiſſe,vt annis duodecim in Iudæa prædicarent,quia duodecimo anno non ſtatim reliquerunt
Iudæam,ſed decimotertio exire cœperunt,& paulatim egreſsi ſunt.[ET ipſi] ſcilicet Paulus & Barna-
bas [MISSI à ſpiritu ſancto,abierunt Seleuciam] quæ eſt ciuitas Syrię maritima à Seleuco rege Aſię de
quo ſecundo Machabæorum habetur conſtructa, & nominata vt dicitur [ET inde nauigauerunt Cy-
2.Mach. prum] inſulam ſupra memoratam [ET cum veniſſent Salaminam] vrbem Cypri in qua Barnabas na-
tus & paſſus fertur,nunc Conſtantiam dictam ſecundu͂ Bedam,quæ & ſita eſt in parte illius inſulę orie͂- H
tali reſpiciens Syriam [PRAEDICABANT verbum dei in Synagoga Iudæorum] quibus verbum dei
fuerat primo denunciandum,ſecundum quod infra Paulus fatetur, Vobis oportebat primum loqui ver-
bum dei. Porro ſecundum Bedam, vbicunque dicitur in Synagoga, inſinuatur factum in ciuitate quod
legitur. [HABEBANT autem & Iohannem in miniſterio] ſuæ prædicationis. Iſte eſt Iohannes co-
gnominatus Marcus,de quo in præcedentibus iam dictum eſt. [ET cum perambulaſſent vniuerſam in-
Actuum.13. ſulam] Cypri [VSQVE Paphum] occidentalem inſulæ vrbem. Paphus ſecundum Bedam eſt ciuitas
Cypri maritima iuxta inſulam Veneris, quondam carminibus poetarum famoſa, quæ frequenti terræ
motu lapſa,nunc ruinarum veſtigiis, quid olim fuerit oſtendit [INVENERVNT quendam virum ma-
Actuu͂.11. gu͂m pſeudoprophetarum] qui opera magica arte facta, dixit diuina [IVDAEORVM, cui nomen erat
Actuum.12. Barien,qui erat cum proconſule Sergio paulo viro prudente] qui fuit magnæ dignitatis & proconſul,
id eſt, ſecundus à conſule, cui cauſa quæſtus,& ambitione honoris coniunxit ſe magus ad deceptionem
ipſius. [HIC accerſitis Barnaba & Paulo deſiderabat audire verbum dei. Reſiſtebat autem illis Elymas
magus (ſic enim interpretatur nomen eius) quærens auertere proco͂ſulem à fide] Chriſtiana,per quam
illius magicę artes confundebantur. Horum duorum nominum,ſcilicet,Elymas & magus,vnum eſt in-
terpretatio alterius, Elymas enim ſecundum Scholaſticam hiſtoriam interpretatur magus, ſicque com-
mune nomen maleficorum appropriatum eſt huic. Alii dicunt quod Elymas interpretatur dei mei me͂
ſura,vel ſenſus,ſicque iſte fecerit ſe vocari, vt dei nuncius crederetur,& ita nonne Barien,præfato mo-

A do exponitur Elymas, hac de cauſa. [SAVLVS autem qui & Paulus repletus ſpiritu ſancto, intuens in
eum dixit] Hoc loco Saulus, primo vocatur Paulus, eſtque hoc nomen ſortitus ſecundum multos ſan-
ctorum doctorum à Paulo proconſule quem conuertit. Homines enim aliquando conſueuerunt nomi-
na ex aliquo notabili facto ſortiri. Veruntamen ſecundum Originem ſemper fuit binominis, vnde iam
dicitur Saulus qui & Paulus. Quaſi dicat, Vtroque vocatus eſt nomine. Vel poſt ſuam ad Chriſtum con
uerſionem, vocauit ſe Paulum, quaſi humilem & modicum. [O plene omni dolo & omni fallacia] quia
verbis & operibus fraudulētus. Virum autem ſanguinum & doloſum abominabitur dominus. Et Eſaia Pſalm.5.
teſtante, Fraudulenti vaſa ſunt peſsima [FILI diaboli] per imitationem doli & vitiorum: iuxta illud Eſai.32.
Sapientiæ, Imitantur illum qui ſunt ex parte ipſius. Hinc ait Saluator Iudæis, Vos ex patre diabolo e- Sapient.2.
ſtis [INIMICE omnis iuſtitiæ] Legis naturalis, legis ſcriptæ, legiſque Euangelicæ [NON deſinis ſub- Iohan.8.
uertere vias domini rectas] id eſt, diuina præcepta, documenta, conſilia, quantum in te eſt conculcas, at-
que ab aliis tollis, & praue exponis. Huius magi meminit in libro de diuinis nominibus (puto) diuinus
Dionyſius, aſſerens ſtultam fuiſſe obiectionem quam verbis Pauli obiecit, quibus Paulus affirmat ad Ti Diony.
motheum, deus ſeipſum negare non poteſt, & arguit Elymas, quod ſecundum hoc, deus nō eſſet omni- 2.Tim.2.
potens, quaſi veritatem negare, mentiri, peccare, potentiæ, & non potius impotentiæ, atq; miſeriç eſſet,
[ET nunc ecce manus domini ſuper te] id eſt, diuina poteſtas te puniet [ET eris cæcus non videns ſo-
B lem] nec lumen eius [VSQVE ad tempus] vt per tuam corpoream cæcitatem, innoteſcat ſpiritalis cæ-
citas tuæ mentis. Et vt intus priuatus es luce atque intuitu ſolis iuſtitiæ, ſcilicet Chriſti, ſic foris priuabe
ris materialis ſolis aſpectu. [ET confeſtim cecidit in eum caligo & tenebræ] ſcilicet, in inſtanti. Virtus
enim dei cum ſit infinita operatur in inſtanti. Quod item factum eſt ad declarandum quod excecatio il-
la miraculoſa fuit non naturalis [ET circuiens quærebat, qui ei manum daret] Tertius enim fuit ſentiēs
plagam dei, & inſtar cæcorum in gyro ſe vertit quærens ducatum & ſuſtētationem ne laberetur in præ-
ceps. [TVNC proconſul cum vidiſſet factum] tam miraculoſum [CREDIDIT, admirans ſuper do-
ctrina domini] id eſt, altitudinem ſapientiæ Chriſtianæ, & virtutem miraculorum quibus confirmaba-
tur. Nouerat enim tanquam vir prudens quod deus fons veritatis, non perhibeat teſtimonium falſita-
ti: ideo cernens apoſtolorum iſtorum doctrinam huiuſcemodi miraculo confirmari, mox credidit & ma
gum abiecit. [ET cum à Papho nauigaſſent Paulus & qui cum illo erant] ſcilicet, Barnabas, Iohan-
nes, & forſitan plures. Nam & id credi poteſt, quod aliqui de miniſtris proconſulis eius conuerſione &
inſtructione inducti pariter, ſint conuerſi [VENERVNT Pergen Pamphyliæ.] Pergen eſt maritima
ciuitas prouinciæ Aſiæ quæ prouincia vocatur Pamphylia iuxta Bedam. [IOHANNES autem diſce-
dens ab eis, reuerſus eſt Hieroſolymam.] De cauſa ſuæ abſceſsionis infra dicetur. [ILLI vero] ſcilicet,
C Paulus & Barnabas [PERTRANSEVNTES Pergen, venerunt Antiochiā Piſidiæ.] Piſidia eſt pro-
uincia Aſiæ, & Antiochia ſita in ea: alia eſt ab Antiochia Syriæ ſupra memorata, & in ſcripturis cele- Actuū.11.
briori, quæ olim Reblatha, & Remath magna dicebatur. [ET ingreſsi Synagogam die ſabbatorum, 4.Reg.25.
ſederunt] quaſi vere manſueti ad audiendum verbum dei, vt prompti ad prædicandum. [POST lectio-
nem autem legis & prophetarum, miſerunt principes Synagogæ] videlicet prælati inter Iudæos [AD
eos dicentes, Viri fratres, ſi quis eſt in vobis ſermo exhortationis ad plebem, dicite.] Ex ipſo enim ap-
paratu, probitate, & grauitate Pauli & Barnabæ, conſiderauerunt eos eſſe viros religioſos ac ſapientes.
Siquidem ſapientia hominis lucet in facie eius. [SVRGENS autem Paulus] principibus & toti con-
gregationi honorem impendens [ET manu ſilentium indicens] vt attentius audiretur [AIT, Viri Iſ-
raelitę, & qui timetis deum audite.] His verbis beneuolētiā eorū captat, vt fructuoſius audiatur. [DEVS
plebis Iſrael elegit patres noſtros] ab æterno, & tēpore diuinitus præſtituto effectus gratioſos huius ele
ctionis impertitus eſt eis [ET plebem] Iſraeliticam [EXALTAVIT, cum eſſent incolæ in terra AE-
gypti.] Nam tempore Ioſeph & etiam tempore eductionis per Moſen, & Paulo ante fuerunt ibidem Gen.47.
honorifice ſublimati [ET per quadraginta annorum tempus, ſuſtinuit mores eorum in deſerto] mo- Exod.16.
res inquam peruerſos, murmurationes & rebelliones: quandoque tamen ſatis acriter correxit quoſdam Num.22.
eorum, ſed totam gentem non deleuit [ET deſtruens] partim occidendo, partim fugando, partim in Deut.29.
captiuitatem redigendo [IN terra Chanaan ſeptem gentes id eſt, totidem nationes filiorum Cham,
D vtpote Chananæos, Amorræos, Euæos, Iebuſæos, Phereſæos, Ethæos, & Gergeſæos [SORTE] id eſt,
per ſortium miſsionem [DIVISIT eis terram eorum] per manus Ioſue, Eleazari, & principum tri-
buum filiorum Iſrael, ſicut in Ioſue legitur, Duabus tamen tribubus ac dimidiæ ante per moſen fuit di-
uiſa pars terræ trans Iordanem [QVASI poſt quadringentos & quinquaginta annos.] Computa-
tio annorum iſtorum ſecundum Bedā atque Scholaſticam hiſtoriam inchoatur à natiuitate Iſaac, à qua
vſque ad exitum Iſrael de AEgypto fluxerunt anni quadringenti & quinque, quibus iunguntur quadra Eſaiæ.123.
ginta anni quibus in ſolitudine erant, & quinq; in terra Chanaan, poſt quos quieuit terra à præliis tūc- Ioſ.14.
que diuiſa eſt terra, ſicut in libro Ioſue legitur. [ET poſt hæc dedit iudices] quorum primus fuit Otho- Pſalm.77.
niel frater Caleph minor, vt ſcribitur in libro Iudicum [VSQVE ad Samuel prophetā] incluſiue, quia Num.35.
& ipſe iudex fuit Iſraeliticæ plebis. [ET exinde poſtulauerunt regem] nam filii Samuelis iudices à patre Ioſ.11.12.
ſuo conſtituti poſt auaritiā declinauerunt, vt primo Reg. habetur [ET dedit eis Saul filium Cis virū de Iud.3.
tribu Beniamin] quo pro tunc non erat inter filios Iſrael melior. [ET amoto illo] à regno propter ſua 1.Reg.7.
peccata, quia in eo honores mutauerunt mores [SVSCITAVIT illis Dauid Regē, cui teſtimoniū per- 1.Reg.8.
hibens dixit, Inueni Dauid filium Ieſſe virū ſecundū cor meū] .i. mihi placentē, ſeu meæ voluntati con 1.Reg.10.
formem, in donis naturæ & gratiæ bene diſpoſitum, [QVI faciet omnes voluntates meas] .i. volita à me 1.Reg.16.
implebit, & mihi obediet. Non talem deus iſtum improuiſe inuenit, ſed vt talē eum inueniret, prius per
gratiam talem fecit, imo ab æterno prædeſtinauit ſe illum talem facturum, quo facto talem inuenit qua-

Roma.1. Iem voluit & exegit. Et iſta eſt præclariſsima laus ſancti Dauid. Quid enim nobilius voluntati creatæ, E
quàm increatæ dei ſui voluntati eſſe conformem, cum & amicorum ſit eadem velle & nolle. [HVIVS
deus ex ſemine] id eſt, ex ſemine Dauid [SECVNDVM promiſſionē] factam ipſi Dauid [EDVXIT]
per generationem ex virgine [ISRAEL] .i. ad ſalutem populi Iſrael [SALVATOREM Ieſum] qui fa
Lucæ.3. ctus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, vt dicitur ad Romanos [PRAEDICANTE Iohanne an-
te faciem aduentus eius] .i. ante manifeſtam Chriſti prædicationem & apparitionem, qua per miracula
Iohan.1. ſe dei filium declarauit [BAPTISMVM pœnitentiæ] .i dispoſitiuum ad pœnitentiam, & in quo Iudæi
ſua confitebantur peccata, non confeſſione ſacramentali, ſed generali [OMNI populo Iſrael] venit ad
eum. [CVM autem impleret Iohannes curſum ſuum] id eſt, circa finem ſuę prædicationis morti propin
Lucæ.3. quans, [DIXIT] Iudæis. [QVEM me arbitramini eſſe non ſum ego] id eſt, non ſum Chriſtus ſicut pu-
Matth.3. tatis. Hoc enim ſuperiores & inferiores Iudæorum concorditer exiſtimabant, propter ſanctiſſimam cō-
Marc.1. uerſationem Iohannis [SED ecce venit poſt me] ad prędicandum & baptizandum per ſuos diſcipulos.
Chriſtus etiam natus eſt poſt Iohannem [CVIVS non ſum dignus ſoluere calciamenta pedum eius]
id eſt, nec in minimo dignus ſum ei exhibere obſequium, eo quòd incomparabiliter ſit maior ne ſecun-
dum diuinam naturam, & ſecundum aſſumptam quoque, vt verbo immediate ſuppoſitaliterque vnitam
& omni gratia ſecundum totam capacitatem mentis creatæ repletam quaſi ineffabiliter maior eſt me,
quia tota vniuerſo præſtantior. Vnde ad Chriſti maieſtatem habendo reſpectum non fuit Iohannes di-
gnus ad id. Veruntamen conſiderando Iohannis obſequium, vt ex charitate, & actuali motione ſpiritus
ſancti procedens, meritorium fuit vitæ æternæ etiam de condigno ſecundum multos doctores. Et quo
ad id, dignus fuit dominum Ieſum baptizare: imò ſic deuotus ſacerdos dignus eſt corpus eius & ſangui-
nem conſecrare, tractare, & ſumere, ad quod nemo condignus eſt, ſi ad Chriſti dignitatem habeatur
duntaxat reſpectus. Poſtremo verbis his non datur intelligi, quod Chriſtus vſus ſit calceis, quem conſtat
nudis pedibus inceſsiſſe: ſed eſt modus loquendi Hebræorum. [VIRI fratres, filii generis] id eſt, tribus
[ABRAHAM, & qui in vobis timent deum] quod referri poteſt ad conuerſos ad Iudaiſmum [VOBIS
verbum] id eſt, prædicatio [SALVTIS huius miſſum eſt] vel verbum ſalutis huius, id eſt, verbum dei
incarnatum, humanæ author ſalutis miſſum primo ſpecialiter ac principaliter, ita vt ipſemet Chriſtus
teſtatus ſit, Non ſum miſſus, niſi ad oues domus Iſrael quæ perierunt, Diſcipulis quoque præcepit, In
Matt.16. viam gentium ne abieritis, ſed ad oues perditas domus Iſrael. [QVI enim habitant Hieruſalem] pu-
Matth.10. ta vulgares [ET principes eius, hunc] Ieſum [IGNORANTES] eſſe Meſſiam. Quod quomodo ve-
rum ſit tactum eſt ſuper id, Scio fratres quia per ignorantiam peccaſtis, ſicut & principes veſtri [ET
voces prophetarum, quæ per omne ſabbatum leguntur] in Synagogis ſeu ſcholis eorū, quia verba pro-
phetarum de Chriſto non intellexerunt [IVDICANTES] quod morte eſſet condignus [IMPLE- G
VERVNT] quæ de Chriſti paſſione prophetata fuerunt [ET nullam cauſam mortis inuenientes in
eo] ſecundum veritatem [PETIERVNT à Pilato vt interficerent eum] id eſt, ex eius ſententia
Iohan.19. per milites interfici facerent, quod & fecerunt. [CVMQVE conſummaſſent omnia quæ de eo ſcri-
pta erant] videlicet quæ eius comprehenſione, ligatione, conſputione, paſſione, [DEPONENTES
eum de ligno poſuerunt in monumento] non vtique iidem numero interfecerunt & depoſuerunt,
ac ſepelierunt: ſed illud impij, hoc iuſti, videlicet Ioſeph ab Arimathia, & Nicodemus. Verum ſcri-
ptura more ſolito loquitur de diuerſis quaſi de eiſdem: ſicut in Pſalmo, Cum occideret eos quærebant
Pſal.43. eum. Et iterum, Et non receſsit retro cor noſtrum, & declinaſti ſemitas noſtras à via tua. [DEVS ve-
ro ſuſcitauit eum à mortuis tertia die, qui viſus eſt per dies multos, his qui ſimul aſcenderant cum eo
Actuum.1. de Galilæa in Hieruſalem] ſcilicet viris ac fœminis pręſertim Apoſtolis, prout dictum eſt ante ſcilicet,
Poſt paſſionem autem ſuam per dies quadraginta apparens eis [QVI vſque nunc ſunt teſtes eius ad
plebem] quod ipſe ſit Chriſtus pro hominibus crucifixus & ſuſcitatus. [ET nos vobis annunciamus
eam quæ ad patres noſtros repromiſſio facta eſt] de Chriſti aduentu, & ſaluatione generis humani per
ipſum [QVONIAM hanc deus adimpleuit filiis noſtris] id eſt, Iudæis qui nunc ſunt ſcilicet ad eorum
ſalutem, qui ſi in Chriſtum crediderint immaculateque vixerint, non habebunt neceſſe ad lymbum de-
ſcendere vt patres eorum quantumlibet ſancti ſed morientes mox euolabunt [RESVSCITANS Ie- H
Pſalm.2. ſum. Sicut & in Pſalmo ſecundo ſcriptum eſt] dicente patre ad Chriſtum, [FILIVS meus es tu] non
Actuum.4. adoptiuus ſed naturalis [EGO hodie] id eſt, in æternitatis inuariabili, indiuiſibilique momento [GE-
NVI te] generatione immateriali, & intellectuali. Authoritas iſta ſupra allegata eſt atque expoſita, quam
Rom.9. hic inducit Apoſtolus, non ad probandum Chriſti reſuſcitationem, ſed diuinitatem, de qua iam fuit lo-
cutus. De ſuſcitatione vero ſubiungit. [QVOD autem ſuſcitauit eum à mortuis, amplius non reuerſu-
Eſai.55. rum in corruptionem] hoc eſt ad vitam immortalem & impaſsibilem [ITA dicit] per Eſaiam, ſecun-
dum translationem ſeptuaginta interpretum [QVIA dabo vobis Dauid ſancta fidelia] id eſt, quæcun-
que ipſi Dauid de Chriſto promiſi, vel per ipſum de Chriſto loquutus ſum, vobis fideliter adimplebo.
Eſai.35. Loco cuius noſtra tranſlatio habet, Feriam vobiſcum pactum ſempiternum, miſericordias Dauid fide-
Pſalm.15. les. [IDEOQVE & alibi dicit] puta in Pſalmo, ipſe Dauid ad patrem de Chriſti reſurrectione vatici-
Actuū.2. nans, [NON dabis ſanctum tuum videre corruptionem] id eſt, corpus Chriſti, ſancti ſanctorū non per-
mittes in ſepulchro reſolui, aut incinerari. Iſtud iam ante plenius fuit expoſitum. Porro quod hoc de
Chriſto non de Dauid prædictum ſit, probat Apoſtolus. [DAVID enim in ſua generatione, cum admi
niſtraſſet voluntati dei] ei fideliter obediendo, atque ſecundum ipſius voluntatem populum Iſrael gu-
bernando [DORMIVIT, & appoſitus eſt ad patres ſuos] quia ſecundum corpus cum eis ſub terra
defoſſus: & quo ad animam, cum eorum ſpiritibus in limbo locatus [ET vidit corruptionem] id
eſt, corpus eius in pulueres eſt redactum. [QVEM vero Deus ſuſcitauit à mortuis] tertia die,

A vt dictum eſt [NON vidit corruptionem] .i.corpus eius poſt animæ receſſum non eſt reſolutum. [NO-
TVM ergo vobis ſit viri fratres, quia per hunc] tanquam per ſaluatorem, & mediatorem dei ac homi-
num Ieſum Chriſtum [VOBIS remiſsio peccatorum annunciatur] ita quod eius paſſione, virtute, ac 1.Tim.2.
merito eſtis ſaluati, dummodo in ipſum credatis, & charitate iungamini, vt virtus & meritum paſſionis
ſuæ vobis per ſacramenta Euangelicæ legis applicetur [AB omnibus] ſcilicet, peccatis purgatio [A
quibus non potuiſtis in lege Moſi iuſtificari] id eſt, mundari per ſacrificia legis, neque per ipſam legem,
quia lex illa non continuit nec contulit gratiam, ſicut lex noua inquantum includit Euangelica ſacramē
ta gratiæ ſignificatiua, contentiua, & effectiua. Efficiunt enim quod deſignant. Hinc ad Hebræos multa
ſcribit Apoſtolus, Nihil, inquiēs, ad perfectum adduxit lex. Et, Impoſſibile eſt ſanguine hircorum & vi-
tulorum auferri peccata. Illa enim ſacrificia non ex ſe erant accepta, ſed ex offerentium deuotione. In ve Heb.7.
teri quoque teſtamento non fuit remedium contra reatum originalis peccati, quo ad patriæ ingreſſum, Heb.10.
ſed omnes electi illi deſcenderunt in lymbum. Electi quoq; qui tunc iuſtificabantur, non per legem, ſed
per fidē Chriſti futuri, tunc iuſtificari noſcūtur. Hinc ſubditur, [IN hoc enim omnis qui credit iuſtifica
tur] .i.omnis qui per fidem formatam Chriſto vnitur ſeu incorporatur, virtutis & meriti ſuæ ſalutiferæ
paſſionis cōſors particepsq; efficitur. Ipſe enim eſt in quo dominus poſuit iniquitatem omnium noſtrū, Eſai.53.
qui ſatis fecit pro nobis cum diſciplina pacis noſtrę fuit ſuper eum: cuius liuore ſanati ſumus, qui dilexit Apocal.1.
B nos & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Sed caput mēbris non influit, nec ipſa viuificātur ab
ipſo niſi eidem connectantur: ita vitam gratiæ, motúmque virtutum à Chriſto non ſortitur, quia ei per
fidem & charitatem non connitur. [VIDETE ergo ne ſuperueniat vobis, quod dictum eſt in prophe-
tis] id eſt, ne pœna prophetice prænunciata vos apprehendat. Quid vero ſit dictum in prophetis, ad- Abac.1.
iecit. [VIDETE contemptores & admiramini & diſperdimini: quia opus ego operor in diebus ve-
ſtris, opus quod non credetis, ſi quis enarrauerit vobis.] Iſtam ſcripturam allegat Lucas ſecundū trans-
lationem ſeptuaginta, qua ſuo tempore vtebatur eccleſia, quæ & apud Abacuch habetur. Noſtra quoq;
ſic habet tranſlatio, Aſpicite in gentibus, & videte, & admiramini, & obſtupeſcite: quia opus factum eſt
in diebus veſtris quod nemo credet cum enarrabitur. Loquitur autem propheta ad literam de captiui-
tate & punitione Iudæorum per Chaldæos, quam ſibi imminere credere noluerunt prænunciantibus
id prophetis. Hortatur ergo Apoſtolus Iudæos, ne ſicut illi Iudæi ob ſuam incredulitatem & peruerſi-
tatem inciderunt maximam, calamitatem Chaldæorumque rabiem: ſic ipſi incidant ſimilem pœnam &
manus Romanorum, vel potius dæmonum, qui per Chaldæos ſpiritaliter deſignantur. Itaq; ſenſus eſt,
Videte & præcauete ô contemptores verborum dei & promiſſionis diuinæ, & admiramini de magni-
tudine veſtri periculi, & diſperdimini per vitia & errores, itemque per captiuitatem hanc vltimam,
C qua vagi eſtis in nationibus, quia opus ego operor in diebus veſtris, videlicet ſaluationem generis hu-
mani per Chriſtum, ſeu incarnationem, paſſionem, reſurrectionem & aſcenſionem ipſius, quod nō cre-
detis ſi quis enarrauerit vobis. Nam pro maiori parte manſerunt increduli. Poteſt quoque hoc opus in
telligi pœna eis inflicta eo quod non ſuſceperunt Chriſtum, [EXEVNTIBVS autem illis] videli-
cet Paulo & Barnaba Synagogam [ROGABANT principes Synagogæ, vt ſequenti ſabbato loque-
rentur ſibi hæc verba.] Quidam exiſtimant quod malitioſe id rogauerunt tanquam indignantes de hoc
quod Paul. dixit eos in lege Moſi non poſſe iuſtificari, idcirco volebant hoc rurſus ab eo audire, vt ma-
iorem contra eum occaſionem haberent. Vnde & ſequenti ſabbato in euidentem proruperunt mali-
tiam. Forte tamen bono id animo precabantur, vt de tam nouo rumore ac magno negocio plenius in-
ſtruerentur, Poſtea tamen ſubuerſi fuerunt. [CVM autem dimiſſa eſſet Synagoga] id eſt, conuentus ſo-
lutus vnoquoque ad propria remeante [SECVTI ſunt multi Iudæorum & colentium] deum [AD-
VENARVM Paulum & Barnabam] vt eorum prædicationibus certius imbuerentur. Aduenæ vero deum
colentes intelliguntur qui natione erant gentiles, ſed religione Iudæi, ſeu ad Iudaiſmum conuerſi, qui
proſelyti dicebantur, vel Iudæi de diſperſione venientes [QVI] puta Apoſtoli [LOQVENTES per-
ſuadebant eis, vt permanerent in gratia dei] id eſt, in fide Chriſti miſericorditer iuſtificari exquirerent
non in obſeruantiis legis. Dei quoque gratioſo auxilio inniterentur, non legis iuſtitiæ. Aliqui autem di-
cunt iſtos iam crediidiſſe in Chriſtum, ideoque moneri vt in ea fide permaneant fixi. [SEQVENTI ve
D ro ſabbato pene vniuerſa ciuitas cōuenit audire verbum dei] à Paulo & Barnaba, quorum infra hos dies
inter medios percrepuit fama atque innotuit. [VIDENTES autem turbas] gentilium horum Iudæi,
repleti ſunt zelo [INVIDIAE contra apoſtolos] & contradicebant his quę à Paulo dicebantur de Chri
ſto [BLASPHEMANTES dicendo quod Ieſus Nazarenus non eſſet verus Chriſtus. [TVNC conſtan
ter Paulus & Barnabas dixerunt, Vobis oportebat primum loqui verbum dei] .i. Euangelicam prędica- Matth.10.
tionem proponere, quia vt dictum eſt ſæpe, Chriſtus atque apoſtoli primo directi ſunt ad Iudæorum cō Matth.16.
uerſionem, quibus propheticæ promiſsiones tanquam populo peculiari pręſertim factæ fuerunt [SED
quoniā repuliſtis illud] obſtinato animo veritati Euangelicę cōtradicendo [ET indignos vos iudicaſtis
.i. facto puerſo indignos mōſtraſtis [VITAE æternę] quę eſt beatitudo vera p Chriſtū reparata [ECCE
conuertimur ad gētes] inſtruēdas & cōuertēdas. Itaq; Iudæorū infidelitas, obſtinatio, rebellio, fuit occa Rom.11.
ſio inſtructionis, illuminationis ſaluationiſq; gētiū. Propter qđ ad Romanos ſcribit Apoſtol⁹, Delictū
eorū ſalus eſt gētibus. Quod ſi delictū eorū diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorū diuitię gentiū, quāto
magis plenitudo eorum? [SIC enim præcepit nobis dominus] vt Iudæis obſtinatis relictis procedamus Eſaiæ.49.
ad gentes: ad quod authoritatem Eſaiæ allegat, [POSVI te in lumen gentibus] id eſt, ad gentilium illu
minationem te ordinaui [VT ſis in ſalutem] cunctis credentibus [VSQVE ad extremum terræ] .i. per
omnes terminos mundi. Vnde & Symeon loquens de Chriſto, confeſſus eſt deo patri, Viderunt oculi
mei ſalutare tuum, quod paraſti ante faciem omnium populorum. Lumen ad reuelationem gentium, Et Luc.2.

A dens].i.ſpiritu ſancto reuelante perpẽdẽs[QVIA fidem haberet vt ſalu' fieret].i.quod verbis Pauli credebat,& in nomine Chriſti ſe ſaluandum ſperaret,aut etiã corporaliter reformandũ.talem & tantã fidem contulit ei ſpiritus ſanctus,qui miraculũ facere iã decreuit[DIXIT voce magna] vt ſignum mox futurũ ad Chriſti gloriã audientiũque ſalutem cunctis pateret. [SVRGE ſuper pedes tuos rectus]ita vt nulla prioris defectuoſitatis in te ſigna remaneant.Porro ſecundum Bedam in Græco codice ſic habetur,Tibi dico in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti,ſurge ſuper pedes tuos rectus,[ET exiliuit & ambulabat],i.protinus ſine omni obſtaculo celerrime conſurrexit & expedite inceſsit quod fuit valde grãde miraculum ſoli diuinitati poſſibile.[TVRBAE autem gentiles atque idololatriæ cũ vidiſſent quod fecerat Paulus:leuauerunt vocẽ ſuam Lycaonice dicentes].ſ.iuxta linguã maternã,quia Lyſtra ciuitas fuit prouinciæ Lycaoniæ[DII ſimiles facti hominibus].i.in humana effigie apparentes[DESCENDERVNT ad nos de cælo] quod eſt locus deorũ ſecundũ illorũ errores. Putabant quippe Paulũ propria id poteſtate feciſſe[ET vocabant Barrabã Iouẽ] eo quod prior & ſenior videbatur. Iouẽ enim regem deorum & patrẽ putabant,[PAVLVM vero Mercuriũ,]qui ſecundum vanitatem Iouem comitabatur [QVONIAM ipſe erat dux verbi].i.in loquendo & proponendo verbũ dei habens primatum:& quia Mercurius ſecundũ eorũ perfidiã,eruditus & eloquens fuit intantũ vt deus eloquentiæ diceretur,Paulũ eius nomine exprimebãt.[SACERDOS quoq; Iouis,qui erat ante ciuitatem] audito rumore miraculi

B [TAVROS]ad immolandũ[ET coronas]ad imponendũ eas capitibus apoſtolorũ ad decorẽ eorũ,vel ad tẽplũ ornandũ[AFFERENS ad ianuas]templi[CVM populis voluit ſacrificare].i.hoſtias mactare & immolare apoſtolis tanquã immortalibus dijs.[QVOD vbi audierunt Apoſtoli Paulus & Barnabas, conciſsis tunicis ſuis] more Iudæorum,qui audita diuinæ maieſtatis blaſphemia veſtes ſcindere cõſueuerunt zelo dei,quaſi eius iniuriã perpeti non valentes,& cordis ſui dolorẽ mõſtrãtes.[EXILIERVNT in turbas,clamantes, & dicentes, Viri quid hæc facitis?].i. cur nobis ſacrificare diſponitis ? Quo ſancti apoſtoli humiliores fuerũt,eo pœnalius fuit eis hoc factum,diuinę maieſtatis inhonoratiuũ.[ET nos mortales ſumus,ſimiles vobis] in natura ſpecifica[HOMINES annunciantes vobis ab his vanis]idolorũ culturis,in quibus nec veritas eſt,neq; vtilitas:& quæ à verba beatitudine ſeu vltimo hominis fine colẽtes impediũt[CONVERTI ad deũ viuũ]qui ſolus eſt viuẽs, & vita pura ac plena per ſuã eſſentiã Dij autẽ quos colitis,mortui ſunt & dãnati:vt Iupiter,Mercurius,&c.qui homines ſcelerati fuerunt. [QVI fecit cœlũ & terrã,& omnia quæ in eis ſunt.]Cœlũ enim & terrã per ſeipſum immediate creauit in quibus ſunt multa quę nõ ſunt immediate à deo ſecũdũ ſe tota creata,vt bruta,originaliter tamẽ principaliterq; a deo fluxerũt, & prima materia vniuerſorũ ab illo eſt immediate producta.[QVI in preteritis generib' dimiſit oẽs gẽtes ingredi vias ſuas].i. vniuerſos gẽtiles in ſuis adinuẽtionibus, erroribus &

C peccatis defluere ac perire.Nã vſq; ad Chriſti aduẽtũ & prædicationẽ eius ac diſcipulorũ ſuorũ,gentes cõmuniter idolis ſeruiebãt,paucíſsimis interdũ exceptis,ſoliq; filij Iſrael vias dei ambulauerũt,vnũ verũ deũ colẽdo[ET quidẽ nõ ſine teſtimonio ſemetipſũ reliquit].i.bonitatẽ & diuinitatẽ ſuã manifeſtare ſeque deũ eſſe teſtari per varia beneficia nõ ceſſauit,benefaciens,totũ vniuerſum cõſeruando in eſſe, & gubernando[DE cœlo]aereo[DANS pluuias & tẽpora fructifera]æſtatem & ver[IMPLENS cibo & lætitia corda veſtra]Omnia enim dona naturæ,& bona fortunæ,beneficia ſũt ſummi dei,cuius vnitas, maieſtas ac diuinitas per vniuerſi gubernationem,tẽporum diſtinctionẽ,cœleſtium motionem, inferiorum moderationem ac prouiſionem ipſis quoque philoſophis innotuerunt.Naturalis autem delectatio quæ ex coniunctione potẽtiæ cũ cõueniẽti obiecto cauſatur,à deo principaliter deriuatur, qui inſtitutor eſt ordinis & cohabitudinis rerũ.Corda vero.i.mẽtes non implentur cibo corporeo,niſi quo ad deſiderij actionẽ[ET hæc dicentes vix ſedauerunt turbas ne ſibi immolarent] propter magnitudinem rei geſtæ,& quia ad idololatriam pronæ fuerunt.Hoc de ſacerdote Iouis non ſpecificatur, qui forte deum ſuum reprobari inuite & indignanter audiuit[SVPERVENERVNT autẽ quidã ab Anthiochia] Piſidiæ,quę fuit huic vrbi vicinior quàm Anthiochia Siriæ[ET Iconio Iudęi]increduli[ET perſuaſis turbis]ciuitatis Lyſtris[LAPIDANTESQUE Paulũ]Vnde & ipſe ſcribit,Semel lapidatus ſum [TRAXERUNT extra ciuitatẽ]tanquã ſepultura indignũ,& vt vile cadauer[EXISTIMANTES eũ mortuũ eſſe] quia ſigna vitæ 2.Cor.11.

D non apparebant in eo tã grauiter vulnerato:mortuuſque fuiſſet,niſi diuina fuiſſet poteſtate mirabiliter præſeruatus[CIRCUNDANTIBUS autem eũ diſcipulis]quaſi plangerent mortuũ & ne à Iudęis viuere perciperetur[SVRGENS intrauit ciuitatem]Lyſtris occulte,quia diuina virtute fuit ſanatus ſeu confortatus,aliter proficiſci nõ potuiſſet,[ET poſtera die profectus eſt cum Barnaba in Derben] Lycaoniæ vrbem[CVNQVE euangelizaſſent illi ciuitati, & docuiſſent multos, reuerſi ſunt Lyſtrã,& Iconium, & Antiochiam]Piſidiæ vrbes in quibus iã antea predicauerunt[CONFIRMÃTES animas diſcipulorũ] ſermonibus optimis[EXHORTANTESQUE, permanerent in fide]tanquam in fundamento virtutũ ſpiritaliſq; vitæ.Quo ſublato tota corruit machina ſpiritalis in anima[ET quoniã per multas tribulationes]à mũdo,à dæmonibus,à propria carne,& improba voluntate,[OPORTET nos intrare in regnum cœlorũ] de exilio enim nõ venitur ad patriã,niſi per diuerſos labores.Quotidiana quoq; noſtra peccata caſtigationẽ dei paternã requirũt.Caro etiam aduerſatur ſpũi:& quo magis ꝓficere cupim' & conamur eo inuiſibiles hoſtes graui' nobis inſiſtũt.Deniq; nõ eſt ſeru' maior domino ſuo.Si ergo oportuit Chriſtum pati,& ita intrare in gloriã ſuã,quõ nos ſerui ei' viliſsimi,ſine tribulationib' optam' ſaluari.Itaq; qui ſe dicit in Chriſto manere,debet ſicut ille ãbulauit & ipſe ãbulare.Qui enim nũc cõpatitur Chriſto conglorificabitur poſt cũ eo. Hinc ait Pſal.Multę tribulatiões iuſtorũ.Et iterũ,Trãſiuim' per ignẽ & aquã Hinc arcta dicitur via quę ducit ad vitã,Væ filijs ſęculi,amatorib' huius mũdi,qui cũcta quę carni mollia ſunt quęrũt qui nullã volũt ferre iniuriã,nil perpeti propter Chriſtũ,qui inſtar brutorum paſſiones concupiſcentiaſque ſequuntur.Ideo dicit Saluator, Qui vult venire poſt me,tollat crucẽ ſuã quotidie, Galat.5. Iohan.13. Luc.24. 1.Iohan.1. Roman.8. Pſal.33. Pſal.65. Math.7.

Lucæ.9. & ſequatur me, Et Apoſtolus, Non coronatur niſi qui legitime certauerit. Vbi ideo iam illi, qui tempus E
2.Tim.2. iuuentutis ac ſanitatis in vitijs expendentes ſpem ſtultam ſibi confingunt, quod in ſenio ſeu lauguore, pœnitentiam ſint acturi? [ET cum conſtituiſſent illis] diſcipulis] PER vniuerſas eccleſias presbyteros] id eſt, epiſcopos ſecundum quoſdã. In primitiua nanque eccleſia, non fuit inter iſtos diſtinctio, & frequenter eodem nomine cenſebantur, quod ex verbis ad Titum habitis facile eſt denſare, Cũ enim dixiſſet ad Titum, cõſtituas per ſingulas ciuitates presbyteros, & quales debeant eſſe presbyteri, ſubdẽs pau
Titum.1. lopoſt ait, Oportet enim epiſcopũ ſine crimine eſſe. Similiter ad Timotheum poſt epiſcopi deſcriptio-
1.Timo.3. nem, mox ad diaconos ſe conuertit. Similiter ad Philippenſes in exordio, Cum epiſcopis inquit & dia-
Philip.1. conibus [ET oraſſent cũ ieiunationibus & orationibus, commendauerunt eos domino, in quem crediderunt] qui ſolus eſt principalis conſeruator & cuſtos [TRANSEVNTESQVE Piſidiam, venerunt Pãphyliam] prouinciã Aſiæ [ET loquẽtes verbũ dei in Pergen] ciuitatẽ Pamphilię [DESCENDERVNT in Attaliam] quæ ſecundum Bedam eſt ciuitas Pamphiliæ maritima [ET inde nauigauerũt Antiochiã] Syrię [VNDE erant traditi gratiæ dei] id eſt, ab alijs ſanctis ibidem exhibitis operibus gratiæ ſpirituſſãcti [IN opus quod compleuerunt, id eſt ad prædicationem & apoſtolatus officium, vt dictum eſt ſupra.
Actuũ.13. [CVM autem veniſſent Antiochiam, & congregaſſent eccleſiam, narrauerunt quanta feciſſet deus cum illis] id eſt, quantam dediſſet eis virtutem & gratiam in conuerſione gentilium & Iudæorum quorundam [QVIA aperuiſſet gentibus oſtium fidei] id eſt, fidem quæ eſt ianua ad cætera dona, gentibus infu- F
diſſet [MORATI ſunt autẽ tẽpus nõ modicum cum diſcipulis] in Anthiochia. Hęc autem ad dei gloriã, & audientium ſpiritualem exhilarationem eccleſiæ retulerunt.

EXPOSITIO CAP.XV. [ET quidam deſcẽdentes de Iudæa] ARTIC. XV.

COnſequenter ardua quædam quęſtio determinatur, quæ in primitiua eccleſia multos ſollicitauit [ET quidam deſcendentes de Iudæa] præſertim de Hieruſalem, erantque iſti Iudæi de ſecta Phariſæorum ad Chriſtum conuerſi, vt infra habetur [DOCEBANT fratres] .i. Chriſtianos in Antiochia conſiſtentes de gentilitate conuerſos [QVIA niſi circuncidamini ſecundum legem Moſi, non poteſtis ſalui fieri] .i. obſeruatio legis euangelicæ, ſine cuſtodia legis Moſaicæ & circuncisionis potiſsime, non ſufficit vobis ad ſalutem. Non enim ſolam circunci-
Galat.5. ſionem, ſed cætera quoque legalia, voluerunt á conuerſis gentibus obſeruari, eademque ratio eſt de circunciſione & cæteris. Propter quod ad Galatas ait Apoſtolus, Teſtificor omni homini circũcidenti ſe, quia debitor eſt vniuerſę legis ſeruandę [FACTA ergo ſeditione nõ minima Paulo & Barnabę aduerſus illos.] Paulus enim & Barnabas docuerunt oppoſitũ, nec gentes à ſe conuerſas ad. legalia induxerunt, niſi quo ad præcepta moralia. & quę à Chriſto iubentur, ſuntque de naturalis dictamine rationis, pro- G
pter quod ad eorũ cuſtodiã oẽs tenentur [STATVERVNT] .i. oẽs ibi fideles cõcorditer ordinauerunt [VT aſcenderent Paulus & Barnabas. & quidã alij ex alijs [.i. aliqui de parte aduerſa [AD apoſtolos & presbyteros] .i. ſacerdotes ſeu ſeniores [IN Hieruſalẽ ſuper hac quæſtione] ad ſolutionẽ ipſius habendã, & in hoc iuxta legis dogma ſapiẽter fecerũt. In Deuteronomio enim legitur, Si difficile & ambiguũ
Deute.17. apud te iudiciũ eſſe perſpexeris, venies ad ſacerdotes, & illi indicabunt tibi iudicij veritatem. De hac re ſcribit ad Galathas ſanctus Apoſtolus, Deinde poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymã cũ Bar-
Galat.2. naba, aſſũpto & Tito. Et cõtuli cũ illis euangeliũ quod prędico in gentibus. Circa quod oritur quæſtio. Nã dictũ eſt ſupra, iuſſũ fuiſſe Apoſtolis vt duodecim annis in Iudęa prędicarent, quomodo ergo quartodecimo anno conuerſionis Pauli, quidam eorũ in Hieruſalẽ ſunt inuenti? Ad quod reſpõdet Scholaſtica hiſtoria, quod tertiodecimo anno exire cœperunt, non ſtatim tamen in toto reliquerunt Iudæam. Beda quoque hic ait, Scimus Petrũ & Paulũ apoſtolos anno poſt domini paſsionẽ. 38. i. vltimo Neronis anno paſſos martyriũ: tamen in Scholaſtica hyſtoria fertur id 39. anno peractum. forte liber expoſitionis Bedæ, quẽ vidi, nõ fuit correctus. Petrus autẽ, 25. annis in cathedra epiſcopali ſedit Romæ. Ex qui-
Galat.2. bus colligitur, qui eodẽ anno quo Paulus nunc ſcribitur aſcendiſſe Hieruſalem, Petrus quoque aſcenderit Romã, quo pergens tranſiuit per Anthiochiam vt confirmaret ſubditos ſuos, quibus ante iã pręfuit ſeptẽ annis, quibus in Antiochena reſedit: & in hoc tranſitu per Antiochiã reſtitit ei Paulus, quoniam
Eodem. diſcernebat cibos. Vnde ad Galatas loquitur Paulus, Cũ veniſſet Cephas Antiochiã, in faciẽ reſtiti ei. H
[ILLI ergo] .ſ. Paulus & Barnabas [DEDVCTI ab eccleſia] Antiochena. Aliqui enim fideliũ loci illius ad ſpatiũ pergebãt cũ eis [VENERVNT Phœnicem & Samariã] .i. ad regiones terræ ſanctę [NARRãter] ad gloriã dei [CONuerſionẽ gentiũ: & faciebãt gaudiũ magnũ omnibus fratribus] qui tanquã veraciter charitatiui de proximorũ ſicut de propria, gloriabãtur ſalute, præſertim quod Chriſti paſsionem ſic fructificare cernebant. [CVM autem veniſſent Hieroſolymã, recepti ſunt ab eccleſia, & ab apoſtolis, & ſenioribus [qui præfuerũt eccleſiæ illi, & maxime à Iacob tunc ibi antiſtite. Deniq; ſicut ad Galatas ha
Eodem. betur, Petrus, Iacobus, & Iohannes tũc erant ibidẽ [ANNVNCIANTES, quanta feciſſet deus cũ illis]
Actuũ.14. ſicut in fine præcedentis capituli dictũ eſt atque expoſitũ. Vnde cũ aliquis quendam aut quoſdam conuertit, nõ ſuæ id aſcribat virtuti, ſed gratiæ dei, nec in ſe ſed in domino glorietur, quia reuera grande eſt beneficiũ dei quod vnũ hominẽ ſibi facit cooperatorem in conuerſione aut ſaluatione alterius. [SVRRE
1.Cor.1. xerunt autẽ quidã de hæreſi Phariſæorum qui crediderant] Iſti Phariſæi credentes dicuntur de hæreſi Phariſęorum, vel quia de illorum ſecta, ante conuerſionẽ fuerunt, ſicut & Paulus. Vel, quia legalia cum Euangelio pertinaciter obſeruãda dicentes, non catholici ſed hæretici extiterunt [DICENTES, quia
Actuũ.23. oporteret circũcidi eos] .i. gẽtiles cõuerſos [PRAECIPERE quoq;] Apoſtolos & prædicatores, ſiue prælatos, inferioribus iſtis, & cunctis ad Chriſtũ conuerſis ſibi commiſsis [SERVARE legem Moſi] non ſolum quo ad præcepta moralia, ſed etiam cærimonialia ac iudicialia. [CONVENERVNTQVE

A Apoſtoli & ſeniores videre]oculis mentis.i.cōſiderare & determinare[D E verbo hoc. Cū autē magna inquiſitio fieret[pro vtraque parte varijs argumētis adductis[S V R G E N S Petrus dixit ad eos] propter reuerentiā tam venerandi ac ſancti conuentus,præſertim Iacobi Apoſtoli atque epiſcopi ibi tunc præſentis,& itē vt meli⁹ inter tot audiretur,ſurrexit archiapoſtolus:in quo & humilitatis reliquit exēplum. [V I R I fratres,vos ſcitis quoniā ab antiquis diebus].i.ante multos annos,videlicet nō diu poſt Chriſti aſcenſionem, atq; paracleti miſſionē[I N nobis elegit deus per os meū gentes audire verbū Euangelij & credere].i me primo de⁹ deſtinauit ad prędicādū Euāgelicā putagētilib⁹ legē,Cornelio cēturioni & ſuis,quibus & per me,fidem gratiamque infudit[E T qui corda nouit deus].i.deus infallibilis iudex,cor dium humanorū inſpector [T E ſtimoniū perhibuit]illos ſibi placere,& me ſecundum eius beneplacitum illis prædicare[D A N S illis ſpiritū ſanctū] in ſigno viſibili ſiue ſenſibili,etiā antequam baptizetur. [SICVT & nobis]dedit in die Penthecoſtes[E T nihil diſcreuit inter nos]circūciſos ex iudaiſmo credētes[E T illos]ex gētilitate conuerſos[F I D E]formata quæ per dilectionē operatur[P V R I F I C A N S cor da eorū]non obſeruantijs legis,quia credendo,non legem ſeruando meruerunt accipere ſpiritum ſanctum.Iuſtus enim ex fide viuit,& per fidem habitat Chriſtus in nobis, qui in Euangelio ait frequenter Fides tua te ſaluū fecit.Nā fide error & ignorantia inellectus repellitur,oculus mentis in vltimū finem dirigitur, vis intellectiua in captiuitatē ſe redigit,& deo perfecte ſe ſubijcit,aſſentiēdo ſeu adhęrēdo his

Actuū.10. Actuū.2. Gal.5. Heb.2. Hebr.10. Ephe.3. Matt.9. Marc.5. Luc.7. 2. Cor.10.

B quæ comprehendere nequit,propter authoritatē & reuerentiā primæ & inuiolabilis veritatis [N V N C ergo quid tētatis deū?].i.cur laboratis diuinę diſpoſitioni reſiſtere, & aliter quā ipſe iuſſit peraggre,vtpote [IMPONERE iugū.i.on⁹ obſeruatiōis legaliū[S V P E R ceruices].i.vires operatiuas [DI ſcipulorū].i. Chriſtianorū prę ſertim gētiliū cōuerſorū[QVOD neque nos,neq; patres noſtri portare potuim⁹],ꝑpter multitudinē præceptorū legis & eorūdē rigorē. vt enim aſſerit Rabbi Moſes,tot erant præcepta in lege,quod oſſa in homine. Verū cum certū ſit deū impoſſibile nō iubere(dicente Hieronymo in expoſipoſitione fidei catholicę, Anathema ſit qui dicit deū aliquid impoſſibile præcepiſſe)onus præceptorū legalium importabile fuiſſe Iudeis aſſeritur, nō quia ſimpliciter obſeruare non poterant,ſed quia difficillimum fuit vniuerſa ſeruare ſicque patres legis dicuntur ea non potuiſſe implere ob difficultatem,nō ob abſolutam impoſsibilitatē. Vnde nonnulli eorū ea ſeruaſſe noſcitur,ſicut de Ioſue ſcriptum eſt. Nō præteriuit Ioſue de vniuerſis mandatis domini,ne vnū quidem verbum quæ præcepit Moſi. [S E D per gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti,credimus ſaluari] Hoc verum eſt,ſiue gratia accipiatur pro habitu gratiæ gratū facientis,ſiue pro quocunque gratioſo auxilio Chriſti,ſiue pro virtute & merito paſsionis ipſius, Meritū enim,virtus & gratia Chriſti,paſsionisq; eius nobis per ſacramēta eccleſiæ applicantur, & quicquid virtutis,ſalutis aut meriti in nobis conſiſtit, per meritū Chriſti nobis impenditur. Propter

Hierony. Ioſue.11.

C quod ſcriptum eſt,Lex per Moſen data eſt,gratia & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. De qua apud Eſaiam fertur,Dominus poſuit in eo iniquitatē omnium noſtrū,cuius liuore ſanati ſumus. Hunc ſubdi tur[QVEMADMODVM illi].ſ.patres noſtri,patres veteris teſtamenti,qui omnes per aduentū ac opē, paſſionem,& meritū regis Meſsiæ ſaluari ſperabant erantque ei per fidē,charitatē & ſpem counitì. Vnde & Abraham ante circūciſionē placuit de oper fidē,nec tamen quiſquā illorū ſine Chriſti paſsione & merito ab originalis peccati reatu quiuit ſaluari,aut patriā ingredi. Hinc in Geneſi Iacob patriarcha fatetur,Salutare tuū expectabo domine.[T A C V I T autē oīs multitudo.]Etenim in tā ponderoſo tractatu non decuit quempiam leuiter loqui,aut tanti Apoſtoli interrumpere verba,ſecūdum quod in Eccleſiaſtico legitur, In medio ſeniorū ne adijcias loqui. Itemque audi tacens,& pro reuerentia accedet tibi bona gratia.[E T audiebant Barnabam & Paulū narrantes quanta feciſſet deus ſigna & prodigia in gentibus per eos.[Per quæ verba argumentatio ſancti Petri confirmabatur. Non enim inter gentiles deus mi rabilia illa feciſſet,niſi & Apoſtolorum iſtorū prędicationē,& illorū cōuerſionē acceptaſſet. Conſequē ter inducitur definitiua ſententia Iacobi Hieroſolymitarum epiſcopi,qui pōtificali authoritate habuit determinationem proferre.[E T poſtquā tacuerūt, Reſpondit Iacobus]vnde in tractatibus conciliatiuis nullus debet prę cipitanter quid loqui,aut iudiciū vſurpare.[V IRI fratres audite me]quā breue facit prę ambulū,contra eos qui tædioſa prolixitate verba multiplicant.[SIMON narrauit,quemadmodum deus primo viſitauit].i gratioſe dignatus eſt[S V M E R E ex gentibus populum nomini ſuo].i ad ſuiipſius glo

Iohan.1. Eſai.53. Gen.15 Gen.47. Eccl.32. Eodem.

D riam quoſdam ex gentibus ad fidem conuertere.[E T huic concordant verba prophetarū]quorum multi de gentiū illuminatione vaticinati ſciuntur,potiſsime Eſaias, Oſeas quoq; & Daniel [S I cut ſcriptū eſt.]per Amos [P O S T hæc reuertar & ædificabo tabernaculum Dauid quod cecidit, & diruta eius reædificabo & erigam illud, vt requirant cæteri hominū dominū,& oēs gētes ſuper quas inuocatū eſt no men meum,dicit dominus faciens hæc,]Hanc autem ſcripturam allegat Lucas ſecundum trāſlationem ſeptuaginta. Noſtra vero tranſlatio habet ſic. In die illo ſuſcitabo tabernaculū Dauid,quod cecidit, & reędificabo aperturas murorum eius,& ea quę corruerant inſtaurabo. Et reædificabo ſicut in diebus antiquis,vt poſſideant reliquias Idumææ & omnes nationes,eo quod inuocatum ſit nomen meum ſuper eos,dicit dominus faciēs hæc. Itaque ſenſus eſt, Poſt hęc.i.poſt Iraeliticæ plæbis diſperſionē per omnes gentes,ſeu legis Moſaicę curſū,reuertar,per multiplicis gratiæ meæ effectū,poſt vnigeniti filij mei miſ ſionē in mundū,& ædificabo,in fide,moribus,ſacramentis,virtutibus,tabernaculū dauid,id eſt,eccleſiā Chriſti,quod cecidit,per vitia & errores,præſertim per idololatriam ante legē & ſub lege. Itaq; per eccleſiam Chriſti hoc loco,deſignatur vniuerſitas fideliū à principio mūdi vſque ad finē ipſius, de qua in Euangelio dicitur,Simile eſt regnū cælorum homini patrifamilias,qui exiit primo mane conducere operarios in vineā ſuā. Vbi per primū mane,prima mūdi ętas inuenitur. Porro quod per Dauid intelligatur Chriſt⁹ ad literā,patet in diuerſis locis ſcripturę,videlicet, Hieremia,Seruiēt domino deo ſuo,& Dauid regi ſuo Ezechiele. Ego ero eis in deum,& ſeruus meus Dauid princeps eorum,& diruta eius,

Oſeæ.13. Dan.7. Amos.9. Matth.20. Hiere.30. Ezech.4.

id eſt per tranſgreſſionem legis naturalis & ſcriptæ deſtructa atque diuiſa,reędificabo,omnes gentes in B
eccleſiaſtica vnitate colligendo,& erigã illud.i.ad cœleſtia eleuabo ,& multis miraculis beneficijſque
præclaris honorabo,vt requirant cæteri hominum dominũ.i.gentiles quoq; iſta cernẽtes conuertentur
ad Chriſtum:& pro id eſt,oẽs gentes ſuper quas inuocatũ eſt nomen meum, quæ poſt conuerſionẽ ſuã
Eccl.23. me ſuper ſe inuocauerunt,& pro quorũ conuerſione ſancti patres me orauerunt.[NOTVM eſt à ſeculo
domino op⁹ei⁹].i.eternaliter ei innotuit quicquid in tempore facit,& quod de gentiũ cõuerſione opera
ri decreuit,iuxta illud Eccleſiaſtici, Domino deo antequã crearentur,omnia ſũt cognita. [PROPTER
quod ego iudico]tanquam epiſcopus[TOT inquietari eos qui ex gentibus conuertũtur ad dominum].i.
gentiles conuerſos non eſſe turbandos ſeu aggrauandos per obligationem , ad ſeruanda legalia [SED
ſcribere eis,vt abſtineant ſe à contaminationibus ſimulacrorum].i.à cultura deorũ quibus anima non
mundatur ſed maculatur,Sed contaminatione ſimulacrorũ vocantur comeſtiones idolothytorum vi-
delicet,ſacrificiorum idolis oblatorũ,quod fuit in lege prohibitum[ET fornicatione] quam gentiles re
Neom.7. putabunt opus naturale ac licitum[ET ſuffocato].i.eſu cuiuſcunque animalis per ſuffocationem occiſi
[ET ſanguine]id eſt,ſanguis effuſione,vel mãducatione cum ſanguine.Horum quatuor,tria ſunt ad cæ
remonialia leg's ſpectantia,ſcilicet primum,tertiũ,quartũ,quæ idcirco Apoſtoli gentibus pręceperunt
quatenus cum Iudæis conuerſis concorditer coaleſcerent ac ſocialiter viuerent,ſicut frequenter in ſo-
Mat.25. cietate plurimorum ex diuerſis nationibus collectorũ aliqua ordinantur pro pace cõmuni ad tẽpus.Poſt F
Mar.7. modum vero Euãgelicæ legis veritate plenius elucidata,ceſſauit obſeruatio horũ triũ,quia vt ait Salua
1.Tim.4. tor,nõ quod intrat in os coinquinat hominẽ . Omnis quoq; creatura dei bona,nihilq; reijciendũ quod
cũ gratiarũ actiõe ſumitur,Sanctificatur enim per verbũ dei & orationẽ[MOSES enim à tẽporibus an-
tiquis habet in ſingulis ciuitatibus,qui eũ].i.ſcripturas & libros eius[PRædicent in Synagogis,vbi per
omne ſabbatũ legitur.[Hoc intelligendũ eſt de vrbibus Iudææ,& aliquarũ terrarũ in quibus diſperſi
fuerũt Iudęi.Vbi à tẽpore ſuæ diſperſionis libros legis habuerũt atq; legerũt:qui etiã ad Chriſtũ cõuer
ſi,nõ protinus legalia omiſerũt in toto,ſed paulatim quouſque Euangelio diuulgato determinauit. Ec
cleſia,legalia omittẽda.[NVNC placuit Apoſtolis & ſenioribus cum omni Eccleſia] Hieroſolymitana
[ELigere viros ex eis,& mittere]eos[ANTIOCHIAM cũ Paulo & Barnaba]oẽs enim cõcorditer ver
bis Petri & Iacobi cõſẽſerũt. Deinde viri illi electi exprimũtur]IVDAM q cognominabatur Barſabas
Actuũ.2. & Syleã,viros primos in fratrib⁹].i.poſt Apoſtolos inter notabiliores ſeu eminẽtiores,in quibus dona
gratiæ clarius emicabant.Supra quoq; dictũ eſt quod Ioſeph cũ Matthia cõſtitutus,vt vnus eorũ Apo-
ſtolus fieret,cognominatus ſit Barſabas,quod interpretatur filius quietis. Et forte ab excellentia huius
perfectionis ſeu gratiæ cõtẽplationis,ſic vocatus eſt Iudas iſte[SCRIBENTES].i.ſcriptã epiſtolã di-
rigẽtes[PER manus eorũ].ſ.Iudę atque Syleæ,nõ Pauli & Barnabæ qui in hac cauſa pars fuerũt.[APO G
ſtoli & ſeniores fratres his qui ſunt Antiochiæ,& Siriæ,& Ciliciæ fratribus,ex gentibus].i.de gentilita
Actuũ.22. te conuerſis[SALVTEM].i.verã beatitudinem optant.Porro Syria quæ ab Hebræis Aran dicitur,re-
gio inter Euphratẽ & mare mediterraneũ,vſq; ad AEgyptum pertingens,& maximas habet prouin-
cias.Cilicia quoque eſt nomen prouinciæ Aſię.Nam & Paulus de Tharſo vrbe Ciliciæ fuit. [QVONIÃ
Mat.18 audiuimus quod quidam ex nobis exeuntes].ſ.Phariſæi præfati credentes [turbauerunt vos euertentes
animas veſtras[à tranquillitate & ſynceritate Euangelicę conuerſationis[QVIBVS non mãdauimus]
vt ita docerent legalia obſeruanda [PLACVIT nobis collectis in vnum] corporaliter ac ſpiritaliter,
quia de communi ſenſu acta ſunt hæc,imo de Chriſti inſpiratione qui ait, Vbi fuerint duo vel tres con-
gregati in nomine meo,ibi ſum in medio eorũ [ELigere viros].ſ.Iudam & Syleam [ET mittere ad vos
cũ chariſsimis noſtris Barnaba & Paulo,hominibus qui tradiderunt animas ſuas].i.mortis periculis ex
poſuerunt,diuerſis laboribus mãcipauerũt[PRO nomine domini noſtri Ieſu Chriſti.i.ex eius amore p
catholica veritate ad ipſius honorem[MISIMVS ergo Iudã & Syleã qui & ipſe vobis eadẽ verbis refe-
rẽt quę in epiſtola cõtinẽtur,vt ſitis certiſsimi de noſtra reſpõſione,verbis & ſcriptis ĩſtructi.[VISVM
eſt enim.i.bonũ apparuit,ſeu placuit[SPIritui ſancto]qui infallibilis eſt magiſter,& arbiter ſuæ poteſta
Iohan.3. tis exiſtens,vbi vult ſpirat,& ea quæ vult loquitur[ET nobis]ſpũs ſancti illuminatione edoctis nõ ſen-
1.Cor.12. ſũ humanũ ſequẽtib⁹ [NIHIL vltra vobis imponere oneris].i.obſeruãtię legalis[QVAM hæc neceſſaria]
obſeruanda propter cauſas pręctactas[VT abſtineatis ab immolatis ſimulacrorũ & ſanguine,& ſuffoca- H
to]quę verba iã expoſita ſunt[ET fornicatione]quod non ad cærimonialia,ſed moralia ſpectat præce-
pta.Nec dubium quin Paulus & Barrabas de fornicatione idipſum docuerint,ab Apoſtolis tamen repe
titur,vt à gentibus fortius obſeruetur[A quibus cuſtodientes vos,bene agetis].i.meritoriæ,iuſtæ & obe
dienter viuetis ſimul & alia à Chriſto tradita adimplentes.[ILLI ergo dimiſſi]ab Eccleſia Hieroſoly-
mitana[DEſcenderũt Antiochiã.Et cõgregata multitudine]cõuerſorũ ibidẽ fideliũ [TRadiderũt epiſto-
lam.Quam cũ legiſſent gauiſi ſunt]gentiles conuerſi[SVPER cõſolatione].i.de cõſolatoria iſta epiſto
la,per quam à legaliũ iugo exonerabantur,[IVDAS autem & Syleas & ipſi cũ eſſent prophetę]ſpiritu
enim fulſerunt prophetico,& Apoſtolicæ perfectionis viri fuerũt[VERO plurimũ conſolati ſunt fra-
tres,& cõfirmauerunt]in fide atque virtutibus.Saluberrima enim documẽta,& ſcripturarum allegatio
nes:cũ finali remuneratione iuſtorũ ac impiorum propoſuerũt,quibus auditis fratres conuerſi in bonis
actibus roborabantur.i.in mundi contẽptu & diuinitatis amore creuerunt.[FACTO autem ibi aliquan-
to tempore dimiſsi ſunt cum pace]ab Antiochia[A fratribus] illius verbis[AD eos qui miſeruut illos]
ſcilicet qui in Hieruſalẽ erant.Hoc tamẽ de Sylea accipiendũ nõ eſt,quia cũ Paulo remanſit,nã ſequi-
Galat.2. tur[VISVM eſt autem Silee ibi remanere]Iudas autẽ ſolus abijt Hieruſalem[PAVLVS autem & Barna
bas demorabantur Antiochiæ]tuncq; impletũ fuit,quod ait Paulus,Cum veniſſet Cephas Antiochiã,
in faciem reſtiti ei [DOCENTES & Euangelizantes cum alijs] pluribus viris ſanctis in Antiochia,

A exiſtentibus[VERBVM dei]Verũ quod dictũ eſt, Viſum eſt autẽ Sileæ,vſq; ad id,Paulus & Barnabas non eſt de textu,nec habetur in græco,neque in libris correctis,ſed olim gloſſaliter additũ , inſertũ eſt textui.[POST aliquot autẽ dies,dixit ad Barnabã Paulus, Reuertẽtes viſitemus fratres per vniuerſas ciuitates,in quibus prędicauimus verbũ domini,quomodo ſe habeant],i.redeũtes ad eos,videam⁹ qualiter ſtẽt in fide,cæteriſq; virtutibus.In quo patet quãta fuerit ĩ Paulo oĩm ſolicitudo eccleſiarũ.[BARNABAS autẽ volebat ſecũ aſſumere Iohannẽ qui cognominatur Marcus]de quo dictũ eſt ſæpe. [PAVLVS autem rogabat eũ].ſ.Barnabã[VT quia Iohannes diſceſſiſſet ab eis à Pãphilia]ſicut ſupra iam dictũ eſt Actuũ.4.12 [ET nõ eſſet cũ eis in opus].i.opus dei viriliter aggreſſus non fuit videlicet prædicationis officiũ ſeu Actuũ.2. perſecutiõis periculũ,ſiquidẽ timore imminentiũ periculorũ abſceſsiſſe videtur[NON debere recipi eũ] in comitatu,& rurſus deficiens alios ſuo ſcandalizaret pauore Prędicãtes etenim verbum dei potiſsime inter infideles ſtabiles eſſe debent,imperterriti,& pro fide ſeu æquitate mori parati.[FACTA eſt autẽ diſſentio]inter Paulum & Barnabã.Iſta diſſentio non fuit vitioſa,ſed potius à ſpiritu ſancto,vt ſancti 2.Mach.7. viri ad inuicem ſeparati maiorẽ fructum prædicãdo producerent,dũ in pluribus locis ac gentibus, verbũ dei diſſeminarẽt.Vterque etiã ex rationabili mouebatur motiuo,nec quicquã proprij cõmodi quiſpiam eorũ quærebat.ſed bonũ cõmune:nec enim ex impatientia aut ſimili paſſione,ſed ratione dictante ſeparabantur.Vnde ſecundũ doctores paci atque concordiæ aliquando non repugnat quod aliqui in
B duobus diſcordant,dũmodo in vno tertio ſint concordes.Et ſic fuit in iſto. Nã & Paulus & Barnabas cõcordabãt in hoc,vt id fieret,quod fuit magis pro dei honore ,& Euangelicæ prædicationis profectu [ITA vt diſcederẽt ab inuicem.Et Barnabas quidẽ aſſumpto Marco nauigaret Cyprũ] de qua fuerat natus.Dicit autẽ hoc loco Scholaſtica hiſtoria.Ex eo quod Barnabas noluit Marcum dimittere,perpenditur fuiſſe eius cognatus,leguntur enim fuiſſe cõſobrini:iuxta illud ad Coloſſ.Salutat vos Ariſtachus,& Coloſſ.4. Marcus cõſobrinus Barnabæ[PAVLVS autẽ electo Sylea]in adiutorem & comitẽ[PROFECTUS eſt] ab Antiochia[TRADITVS].i.oblatus ſeu cõmiſſus[GRATIAE dei]tanquam fortiſſimo adiutorio, ſine quo nihil valebat[A fratribus]Antiochenis pro ipſo deuotiſſime interueniẽtibus.[PERAMBVLABAT autem Syriam & Ciliciam,confirmans eccleſiam].i.fideles quoſcunque inuenit, præcipiens eos cuſtodire præcepta Apoſtolorum & ſeniorum qui in Heruſalem erant, & aliqua pro fidelium ſalute inſtituerunt ſeruanda,ſicut in præſenti capitulo de quatuor punctis inductum eſt.

¶EXPOSITIO CAP. XVI. [PERVENIT autẽ in Derben & Lyſtram.] ARTIC. XVI.

AB hoc loco vſque in finem voluminis proſequitur ſanctus Lucas prædicationes, actus atque miracula Pauli Apoſtoli.[PERVENIT autem] paulus cũ Sylea[IN Derben & Lyſtram]ciuitates prouinciæ Lycaoniæ.[ET ecce diſcipulus quidam erat ibi]ſcilicet in Lyſtris[NOMINE Timotheus]iã Chriſtianus effectus[FILI
C us mulieris viduæ]nã pater eius fuit tunc mortuus[FIDELIS]quia natione fuit Iudæa,religiõne vero Chriſtiana,quẽadmodũ ad eundẽ Timotheũ ſcribit Apoſtolus,Recordationẽ inquiẽs accipiens fidei quæ eſt in te non fictę quæ & habi- 2.Tim.1. tauit primũ in auia tua Loyde,& matre tua Eunica[PATRE gẽtili] pater enim ipſius fuit gentilis.Iudæi nanque diſperſi cũ alienigenis cõtraxerũt[HVIC]vtpote Timotheo[TESTIMONIVM bonum perhibebãt,qui in Lyſtris erant & Iconio fratres].i.in vrbibus illis.[HVNC voluit Paulus ſecum proficiſci]Vidit enim quod idoneus eſſet,& alijs præſidere ac prædicare,magnũque ſecũ fructũ afferre.Verũtamẽ ĩ Scholaſtica fertur hiſtoria, quod primo fecit eũ epiſcopũ fidelium in Lyſtris manentiũ,poſtea duxerit eum ſecũ.[ET aſſumens circuncidit eũ propter Iudæos qui erant in his locis] ne ſcandalizarentur,habendo epiſcopum nõ circunciſum,ſeu intuendo quod Iudęus incircunciſus iret & prædicaret cum Paulo.Illa autem circunciſio, quanuis non fuit neceſſaria, tamẽ licita fuit,ad remouendũ ſcandalum puſillorũ.Legalia enim tunc ad tẽpus poterant à Iudæis conuerſis ſeruari,dummodo ſpem in illis non ponerent,paulatim non ſubito erant tollenda,& quaſi cũ honore mater Synagoga ſepeliẽda[SCIEBANT enim omnes,quod pater eius gentilis erat]ideo non permiſit ſuum filiũ circuncidi, quod & Iudęis illis innotuit. [CVM autẽ pertranſierunt ciuitates]Paulus,Syleas,& Timotheus[TRADEBANT eis]id eſt,Chriſtianis,in vrbibus illis morantibus commiſerunt[DOGMATA quæ erant dire-
D cta]ſeruari[AB Apoſtolis & ſenioribus qui erant Hieroſolymis]qui tanquam principaliſsimi, cæteris certa documenta ſeruanda ſanxerũt ac inſinuauerunt.[ET eccleſiæ quidẽ]particulares per diuerſas prouincias[CONFIRMABANTVR in fide[quę tũc præneceſſaria fuit,imo & cunctis virtutibus principaliter à ſpũ ſctõ,miniſterialiter vero ab Apoſtolis,adiutoribuſq; ipſorũ[ET abũdabãt nũero quotidie] ita quod omni die plures cõuertebãtur ad fidẽ.[TRANSEVNTES aũt Phrygiã] ꝓuinciam Aſię[ET Galatiæ regionẽ]etiã Aſię dicitq; Beda,Galatia prouincia Aſię à gallis vocabulũ trahens, q in auxiliũ à rege Bythinię euocati,regnũ cũ eo,facta victoria diuiſerũt:& ita deinde Græcis admixti,primo Gallogræci poſtea Galatę ſunt vocati[VETITI].i.ꝓhibiti[SVNT à ſpũ ſctõ]per reuelationẽ internã ſeu alio modo[LOQVI verbũ dei in Aſia]Cur hoc?Forte quia ſpũs ſctũs prȩuidit Aſianos tũc nõ credituros,ideo ne grauius caderẽt prohibuit eis prędicari.Vel quia alteri Apoſtolo,puta Iohanni hãc inſtruendã ſeruauit prouinciã.[CVM autẽ veniſſet Myſiã] quæ eſt prouincia Aſię,& nũc Colis vocatur, Eſt autẽ & altera eiuſdẽ nominis in Europa Myſia ſuperior,quæ nunc Boſna vocatur:& inferior,quæ Bulgaria,vbi Danubius Euxinum põtum influit[TENTABANT ire Bithyniam]Bithinia eſt nomẽ prouinciæ Aſiæ minoris,& itẽ ciuitatis in eo[ET nõ permiſit eos ſpiritus Ieſu]illuc ire ad prædicandũ,eiſdem rationibus,quæ de præcedenti prohibitione ſunt aſſignatæ,Nã & Lucas poſt in Bythinia prædicauit.¶Porro ſpiritus Ieſu,eſt ſpiritus ſanctus:de quo ait Apoſtolus, Si quis ſpiritum Chriſti non habet,hic non eſt eius. Rom.8. Appellaturque demum ſperitus ſanctus,ſpiritus Ieſu ſeu Chriſti,quia ab ipſo ſecũ

dum ſuam diuinã naturã procedit, atque in ipſo ſecundnm naturã humanã pleniſsime requieuit ac re- E
quieſcit: iuxta illud Eſaiæ, Spiritus domini ſuper me, eò quòd vnxit me. [CVM autẽ pertranſiſſent My-
Eſai.61. ſiam, deſcẽderunt Troadem] ciuitatẽ Aſiæ maritimã quę & Antigonia eſt vocata [ET viſio per noctem
Lucæ.4. Paulo oſtenſa eſt.] Iſta fuit imaginaria viſio, & facta videtur in ſomno. Deinde viſio ipſa deſcribitur.
[VIR quidam Macedo] .i. effigies viri Macedonis, vel ſecũdũ Bedam & Scholaſticã hyſtoriã ãgelus gẽ-
tis illius, in ſimilitudinem viri huiuſmodi [ERAT ſtans deprecans] .ſ. Paulum [ET dicens, Tranſiens in
Macedoniam adiuua nos] ad conſequendam ſalutẽ. Certũ eſt quòd imagines rerũ iſtarũ & verba inter-
na, angelico miniſterio formabãtur in vi imaginatiua ſancti Pauli, ſicut in propheticis viſionibus fieri
conſueuit. [VT autem viſum vidit] ſpiritualiterq́; intellexit [STATIM] die facto [QVAESIVIMVS
proficiſci in Macedoniã certi facti, quod vocaſſet nos domin⁹ Euãgelizare eis.] Hoc loco Lucas primo
cõnumerat ſe ſocijs Pauli. Macedonia autẽ eſt prouincia Græciæ nobiliſſima, & virtutibus Alexandri
magni nobilior facta. [NAuigantes autẽ à Troade recto curſu venimus Samothraciã] quę eſt A Egei ma
ris inſula, in Pagaſeo ſinu [ET ſequenti die Neapolim] Ciuitas eſt Cariæ quę eſt prouincia Aſię [ET de
Philip.1. inde Philippis] quæ eſt ciuitas in prima parte Macedoniæ à Philippo rege patre Alexandri magni no-
men ſortita, cuius fidelibus miſſa eſt epiſtola Pauli quæ ad Philippenſes intitulatur [QVAE eſt prima]
pars [MAcedoniæ] quia primo occurrit intrantibus Macedoniã ab ea parte, qua Paulus de mari egrediẽs
eã ingreſſus eſt [CIVITAS Colonia] Dicitur autem colonia ciuitas, quæ defectu indigenarũ nouis im- F
pletur habitatorib⁹ atq́; cultoribus. Vnde à cultu agri, colonia dicta eſt, [ERamus autem in vrbe hac die
b⁹ aliquot coferentes] cũ ciuibus vrbis iſtius. [DIE autẽ ſabbatorũ egreſsi ſumus foras portã iuxta flumẽ,
vbi videbatur oratio eſſe] quia ibidẽ quędã perſonę cõfluxerãt ad ſupplicandũ, ſiue loquendũ. Orare enĩ
Apoca.2. vtrũque ſignificat. Locus quoque ille videbatur aptus ad hæc. [ET ſedẽtes loquebamur mulieribus quæ
conuenerant. Et quædã mulier nomine Lydia purpuraria ciuitatis Thyathirenorũ] .i. hominũ de vrbe
noĩe Thyathira, quæ fuit vrbs Lydię prouincię Aſię, de qua in Apocalypſi habetur, Angelo Thyathirę
eccleſiẽ ſcribe. De qua vrbe fuit hęc Lydia, oriũda ſed ĩ Philippis manebat. Dicitur aũt purpuraria ſecũ-
Iohan.6. dum Bedam, quia venditrix purpurę, vel ſecundum alios, quia textrix illius [COLENS deũ] verum, qui
vnus eſt. Iam enim fuit, vt legitur de gentilitate ad Iudaiſmũ conuerſa [AVDIVIT] verba noſtra [CV-
IVS dominus aperuit cor intẽdere his, quæ dicebantur à Paulo. [Homo enim forinſecus mouet auditũ,
ſed niſi deus intus mentẽ tangat, atq́; illuminet, inanis eſt ſtrepitus. Ideo ait Saluator, Nemo venit ad
me, niſi pater me⁹ traxerit eũ. [Cũ aũt baptizata eſſet ipſa, & dom⁹] .i. ſoboles ſeu familia [EIVS, depcata
eſt dicens, Si iudicaſtis me fidelẽ eſſe domino] .i. veraciter Chriſtianã [Inoite in domũ meã, & manete]
ibidem ad libitũ [ET coegit nos] ex quibus conſtat quod opulenta fuit, grata & multũ deuota. [FACTUM
eſt autem euntibus nobis ad orationẽ] .i. locum ad hoc aptum [PVELLAM quandam habentem ſpiritũ G
pythonem obuiare nobis, quæ magnum quæſtum præſtabat dominis ſuis diuinando] Apollo qui &
pytho, vel phyto inuentor fuit cuiuſdã diuinationis, qua veritas à mortuis inueſtigatur, per ſuſcitationẽ
defuncti pſtigialem: vel à viuis, qui reuelante dyabolo ſecreta ſeu futura denũciant, & viri hæc facien
tes ſeu taliter diuinantes Pythones, à Pythone Apolline, mulieres autem Pythoniſſę vocantur. Et iux-
ta primum modũ, dicitur mulier Pythoniſſa, de qua primo Regũ ſcribitur Saul petiſſe ſuffragium. Sed
1.Reg.28. iuxta ſecũdũ modũ hęc puella Pythoniſſa aſſeritur. quę diuinãdo .i. futura aut ſecreta ex dæmonis reuela
1.Para.10. tione pandendo, magnũ quæſtũ .i. lucrũ cõtulit dominis quorũ ipſa fuit ancilla, quia pro pretio ad inter
rogata reſpõdit. Pręterea ſicut in Scholaſtica hiſtoria dicitur, dupliciter intelligi poteſt iſta puella fuiſſe
Pythoniſſa. primo quia per ſpiritũ Pythonis operabatur arte magica, ſicut mulier illa primo Regũ, quę
1.Reg.28. per magicã artẽ fecit dæmonẽ apparere in ſimilitudinẽ alicuius defuncti ad dandũ de occultis reſponſũ.
Secũdo quia ſpiritu Pythonico vexabatur, ſicque aliqui aſſerũt eã Pythoniſſam fuiſſe atq́; obſeſſam: nã
dæmõ habitauit in ea, dans per ipſam reſpõſa. Quæritur quomodo puella iſta habuit ſpiritũ Pythonẽ?
Et reſpõdendũ, quod per ſpiritũ Pythonẽ, intelligi poteſt diabolicus ſpiritus, per artẽ à Pythone Apol
line inuẽtã euocatus, apparens ſiue cooperãs atq́; reſpondens. Vnde primo Regũ ſcribitur Saul dixiſſe,
Iohan.14. Quærite mihi mulierẽ habẽtẽ Pythonẽ. De hac autẽ diuinatione loquitur Thomas in ſecũda ſecũdæ
Eodem. quęſtiõe, 95. [HAEC ſubſequuta Paulũ & nos clamabat dicẽs. Iſti homines ſerui dei excelſi ſunt, qui an
nũciant vobis viã ſalutis] .ſ. Euãgelicã legẽ, & diuinorũ pręceptorũ cuſtodiã, ſeu fidẽ catholicã, quę oĩa H
ſunt via ducens ad ſalutẽ ęternã ſeu Chriſtũ: qui ait, Ego ſum via, Et. Nemo venit ad patrẽ niſi per me.
[HOC autẽ faciebat multis dieb⁹. Dolẽs autẽ Paulus] de periculo & infeſtatione puellę [CONVERSVS]
Mar.3. vultu ad puellã retro ſe vociferantẽ [DIXIT ſpiritui Pręcipio tibi in nomine Ieſu Chriſti exire ab ea]
quia ĩdignũ fuit, vt verbũ Euãgelij ſpirit⁹ nũciaret immundus, ideo quoq́; iuſſit eum exire, ne qui eum
audierũt vera loquentẽ, crederent poſtea mendacia proferenti. Veris enim falſa admiſcere dæmones cõ
ſueuerũt. Vnde hoc facto Paulus imitatus eſt Chriſtũ qui dęmoni dicenti, Scio quia ſis ſanctus dei, dixit,
Obmuteſce & exi de homine. ❡Quæritur quo impellẽte loquut⁹, eſt dęmon aduerſarius humanę ſalu-
tis verba memorata, de Paulo eiuſq́; ſocijs. Et reſpondendũ ſecundũ quoſdã, quod bono naturæ hæc di
xit, quia naturæ cõſonũ eſt, verũ cognitũ cõfiteri. Alij dicunt, quod cogente ſpiritu ſancto hęc protulit.
Ait nanque circa hoc Beda, Non voluntatis iſta confeſſio eſt, quam ſequitur præmium confitendi: ſed
timore ſpũs ſancti cogẽte, vera ſpũs mendax loquitur non auſus luce præſente ſuas vltra celare virtutes
Peccatori autẽ dixit deus, Quare tu enarras iuſtitias meas? Verũ contra hoc obijciunt quidã, quod di-
Pſalm.49. ctum eſt, Dolens Paulus ſcilicet, de illo clamore, non enim doluiſſet de eo, quod à ſpũ ſancto factũ fuiſ-
ſet, nec illud impediuiſſet. Sed illa inſtãtia faciliter ſoluitur. Nẽpe quod dicitur, dolens autẽ Paulus, nõ
oportet ad veritatis illi⁹ ꝓteſtationẽ referre, ſed ad calamitatẽ puellæ. Rurſus etſi de ꝓteſtatiõe verita-
tis per dæmonem facta dolebat, hoc nõ fuit inquantũ ibi fuit enũciatio veri, ſed in quãtum ad mala in-

A tentione fiebat, & ne veritati ſpiritus nequã inde falſa miſceret [VIDENTES autem domini eius] puta
puellę [QVOD exiit ſpes quæſtus eorũ] .i. amplius fiduciã nõ haberent ſolita lucra obtinẽdi per diuina-
tionẽ ſuę ancillę [APPREHENDENTES Paulũ & Syleã, perduxerunt in forũ ad principes] quorum
fuit iudicare impios & punire [ET offerentes eos magiſtratibus, dixerũt, Hi homines cõturbant ciuitatẽ
noſtram] .i. conciues [CVM ſint Iudæi] qui contra Romanorũ cenſurã, prohibent deorum culturã [ET
annunciant morem] .i. nouum ritũ colendi deum Chriſtũ [QVEM non licet nobis ſuſcipere, neq; face-
re, cum ſimus Romani] .i. Romanis confœderati ac ſubditi. Iam enim ordinauerunt Romani ne ſine ap
probatione Senatus aliquis de nouo deus diceretur aut coleretur. [ET cõcurrit plebs aduerſus eos & ma
giſtratus] cito credentes omni ſpiritui [ET ſciſſis tunicis eorum] tanquã hominum peſſimorum & viliũ
[IVSSERVNT] magiſtratus [VIRGIS eos cædi. Et cũ multas plagas eis impoſuiſſent, miſerũt eos in
carcerem] In hac punitione fecerunt contra Romanos, ſicut infra dicetur [PRAECIPIENTES cu-
ſtodi. vt diligẽter eos cuſtodiret] tanquã valde damnabiles. [QVI cũ tale pręceptũ accepiſſet, miſit eos
in interiorẽ carcerẽ] qui fuit forte profundior, pœnalior, & incõfringibilior [ET pedes eorũ ſtrinxit in
ligno] ne quoquã modo effugerent. [MEDIA autẽ nocte Paulus & Syleas: adorãtes laudabãt deum] Pſal.118.
in tot aduerſitatibus gratias cũ gaudio referentes: iuxta quod legitur, Media nocte ſurgebam ad cõfiten-
dum tibi [ET audiebant eos qui in cuſtodia] .i. in carcere [ERANT] quod tam alacriter deũ laudarent.
B [SVBITO vero terræmotus factus eſt magnus] nõ vbiq;, neq; à cauſa naturali, ſed vbi fuerunt detẽti, &
à virtute angelica ad demonſtrandũ ſanctitatẽ & virtutẽ orationis iſtorum. Propter quod ait Beda, De-
uotio Apoſtolici pectoris, & virtus orationis exprimitur, dũ & illi hymnos in imo carceris cecinerũt, &
eorum laus terrã commouerit, carcerisq; fundamenta concuſſerit, & aperuerit oſtia, atque ipſas poſtre-
mo vinculatorũ catenas reſoluerit. Hinc ſubditur [ITA vt mouerentur fundamenta carceris. Et ſtatim
aperta ſunt oĩa oſtia, & vniuerſorũ] nõ Pauli & Syleæ duntaxat, ſed omniũ qui erant in carcere, qui me-
ritorum participes facti ſunt apoſtolorũ ſanctorũ [VINCVLA ſoluta ſunt] poteſtate angelica ac diuina
[EXPERGEFACTVS autẽ cuſtos carceris, & vidẽs ianuas carceris apertas, euaginato gladio volebat
ſe interficere] præ triſtitia & dolore [AESTIMANS fugiſſe vinctos] & ob id morte ſubſtãtiaue punien
dum ſe reputans [CLAMAVIT autẽ Paulus voce magna dicens, Nihil tibi feceris mali. Vniuerſi enim
hic ſumus] ſpiritu reuelante, vidit in mente quid carceris cuſtos incœpit. cuius dãnationi cõpatiens, affẽ
ctuoſiſſime clamauit [PETITOQVE lumine] à miniſtris ſuis [INGRESSVS eſt, & tremefactus] de
affectibus tam miraculoſis [PROCIDIT Paulo & Syleæ ad pedes] ſanctitatẽ & virtutẽ eorũ admirãs,
honorans, imitariq; cupiens [ET producẽs eos foras] .ſ. extra carcerẽ. in quo patet, quod amor apoſtolo-
rum abſtulit ab eo timorẽ principum ſuorũ, contra quorum edictũ eduxit apoſtolos: imo & amor verę ſa
C lutis ad hoc ipſum induxit, nam ſubditur [AIT, Domini, quid me oportet facere vt ſaluus fiam? At illi Marc.1.
dixerunt, Crede in dominũ Ieſum] deum & hominem, in quem creditur ſecundũ quod deus eſt. Propter
quod dixit apoſtolus, Creditis in deum, & in me credite. Porrò in Ieſum credere eſt charitate & opere fi
dem ornare [ET ſaluus eris tu & domus tua] id eſt, domeſtici tui, tuum ſequendo exemplum [ET loqui Iohan.14.
ti ſunt ei verbum domini cum omnibus qui erant in domo eius] [ET tollens eos] id eſt, ad meliora do-
mus ſuæ loca introducẽs eos [IN illa hora noctis lauit plagas eorum] corporales, vt lauarẽtur ab eis ſuę
plagę ſpiritales [ET baptizatus eſt ipſe, & omnis domus eius cõtinuo.] Non dubiũ quin ante baptiza-
tionẽ hanc apoſtolus prędicauerit illis diffuſe, de myſteriis fidei Chriſtianę [CVMQVE perduxiſſet eos
in domũ ſuam appoſuit eis menſam [AD corporalẽ refectionẽ, à quibus mente fuit refectus.] Nec inde-
cens fuit apoſtolis tam mane ſeu ante aurorã comedere, qui flagellis ac carcere fuerant extenuati. Neceſ-
ſitas quippe impoſſibilitas, & infirmitas legẽ nõ habent [ET lętatus eſt cũ omni domo ſua] de ſua cõuer Actuũ.22.
ſione, apoſtolorũ ſanctitate, & quod ſe gladio non inuaſit. Similiter oẽs domeſtici ſui ſunt gauiſi. [ET cũ
factus eſſet dies miſerũt magiſtratus lictores] .ſ. nuncios ad cuſtodẽ carceris [DICENTES, Dimitte ho
mines illos] Cur hoc nunciauerũt in textu nõ dicitur, verũ in Eccleſiaſtica hiſtoria legitur, quod ideo ne
plures crederent, quia miraculũ præſcriptum iam eis innotuit. Vel, vt alii dicunt, paſſionũ impetu, quo
iniuſte punierunt apoſtolos iã ſedato, aduerterunt ſe iniuſte feciſſe. [NVNCIAVIT autẽ cuſtos carceris
verba hæc Paulo] tanquam principaliori [QVIA miſerũt magiſtratus vt dimittamini] & inde gauiſus
D eſt cuſtos cernens nullũ ſibi inſtare periculũ, quod eduxiſſet illos de carcere. [NVNC ergo exeũtes, ite in
pace. Paulus autẽ dixit, Cęſos non publice indẽnatos homines Romanos miſerunt in carcerẽ] quaſi di-
cat, In hoc multipliciter exceſſerũt, qđ homines innocentes quaſi maleficos publice flagellari fecerũt, &
ſine iuſto iudicio incarcerauerũt, ex vehemẽtia paſſionũ ſuarũ, cũ ſimus Romani. Paulus enim fuit ciuis
Roman⁹, nõ quaſi ibi natus, ſed quia ciuilitas illa patri eius fuit collata pro ſeipſo, ſuiſq; filiis, vt infra di
cetur. Quomodo autẽ Syleas fuit Roman⁹, nõ eſt adeo certũ, ſed in Scholaſtica hiſtoria ita habetur, Ro
manos .i. ſubiectionẽ ꝓfeſſos Romano imperio, capitis cẽſu puta denario qui ſuper caput ponebatur, ab
hìs qui ſe Romano imperatori ꝓfitebantur ſubiectos, atq; Romana libertate donatos [ET nũc occulte
nos eiiciunt?] in quo Romanæ ciuilitati derogauerunt, & contra Romanorũ egerunt decretũ: quo fuit
ſancitum, nullum damnari niſi locum excuſationis acciperet. [NON ita, ſed veniãt, & ipſi nos eiiciant.]
Non ex impatiẽtia ſed zelo iuſtitiæ dixit Paulus: & ne in ipſo ac ſuis ſcãdalizarẽtur, atq; à fide ſuſcipien
da, impedirẽtur puſilli. Et item, vt ſicut fuit publica punitio, ſic eſſet & manifeſta ereptio, vt veritas cun
ctis pateret. [NVNCIAVERVNT autem lictores magiſtratibus verba hæc timueruntque, audito quod
Romani eſſent] Formidabant enim de his apud Romanos accuſari atque affligi [VENIENTESQVE
deprecati ſunt eos] vt ſibi ignoſcerent, quia per ignorantiã hæc feciſſent [ET educentes rogabant eos vt
egrederentur] de vrbe ne in ciuitate oriretur diſſenſio, propter eorũ præſentiã & doctrinã. [EXEVN-
TES autẽ de carcere introierunt ad Lydiam] primò tamen de carcere ingreſſi fuerunt domum cuſtodis

ipſius.Nam fœmina hæc de apoſtolorum iniuſta perſequutione fuit plurimum contriſtata,quod Paulus E
in ſeipſo perpendens,acceſsit ad eam cum ſuis gratia conſolationis , mirabilia dei quæ contigerunt in-
ſinuans eí,ipſamque in fide confortans [ET viſis fratribus] ſcilicet Chriſtianis,qui iam in hac vrbe fue
runt [CONSOLATI ſunt eos,& profecti ſunt.]

¶EXPOSITIO CAP. XVII. [CVM autem perambulaſſent Amphipolim. ARTIC. XVII.

CVM autē perambulaſſent Amphipolim] vrbē.ſ.Macedoniç ſic vocatā [ET Apol
loniam] quç & ipſa eſt ciuitas Macedoniç:& eſt alia in Aphrica,quæ vocatur Pen
tapolis [PERVENERVNT Theſſalonicā] Macedoniç vrbē [VBI erat Synago
ga Iudæorum.] Iudçi enim ibidē manētes,in vrbe illa domum,in qua ad colendū
deū cōfluebant,habebant. Et ſicut eccleſia interdū pro cōgregatione Chriſtiano-
rū,interdū pro materiali tēplo accipitur,ita & Synagoga nūc pro collectione Iu-
dçorū,nunc pro materiali eorum ſuſcipitur templo. Vnde apud Lucā dicūt Iudæi
de cēturione ad Chriſtū,Synagogā ipſe ædificauit nobis.[SECVNDVM cōſuetu-
dinem autē ſuam Paulus introiuit ad eos] in Synagogā,volens omnibus loqui de Chriſto [ET per ſab-
bata tria diſſerebat eis de ſcripturis] Die enim ſabbati magis confluxerunt Iudæi,& paulatim præpara-
uit corda illorum ad ſuſcipiendam fidem catholicam,cōprobans ex ſcripturis,quç de Chriſto mox pro-
Lucæ.24. ponere intendebat.Hinc ſubditur [ADAPERIENS & inſinuās,quia Chriſtum oportuit pati,& reſur- F
Daniel.6. gere tertia die à mortuis.Horum vtrūque in prophetis de Chriſto copioſe prædictum eſt,imo & temp⁹
Eſaiæ.52. ſuæ occiſionis in Daniele apertiſsime prætaxatū oſtenditur.Oportuit autē Chriſtū pati non neceſsitate
abſoluta,imo ipſe ſeipſum tradidit morti,quēadmodū in Eſaia habetur,Oblatus eſt,quia voluit:ſed cō-
ditionata,ſeu ex hypotheſi,quia videlicet diuinitus fuit præordinatum,atque prophetice prænunciatū,
per voluntariam Chriſti paſsionem , ſaluandū eſſe genus humanum,& quod non aliter ſaluaretur [ET
quia hic eſt Ieſus Chriſtus,quem ego annuncio vobis.] Quicquid nanq; de Chriſto vaticinatū fuit,in
Ieſu Nazareno impletū probatur,videlicet quo ad locum,& tempus ac genus. Nam natus eſt tempore
Dani.6. à Daniele pręfixo,in ciuitate à Michęa prędicta,item de tribu Iuda, prout Iacob prędixit. Inſuper fecit
miracula quemadmodū Eſaias prædixit. Vixit,docuit,ſicut in prophetis prędictū eſt.Suſtinuit tale gen⁹
Matt.18. mortis,quale à Dauid & ab Eſaia fuit pręnunciatum. Deinde reſurrexit,aſcendit,ſpiritum ſanctū miſit.
Per diſcipulos innumerabilia maxima,ſoliq; deo poſsibilia egit miracula.[ET quidā ex eis] puta Iudçis
Actuum.1. iſtis [CREDIDERVNT] in Chriſtū [ET adiuncti ſunt] mente & corpore [PAVLO & Syleæ] vt ple
Actuū.2. nius informarētur de Chriſto & fide catholica [ET de colētibus].i.gētilibus ad Iudaiſmū cōuerſis vnū
verum deum,qui appellantur proſelyti [GENTILIBVS] qui.ſ.vſque tunc in gentili ritu permanſerāt
[MVLTITVDO magna] cōuerſa eſt [ET mulieres nobiles non paucæ] quæ & ſi iam carnis propagine G
nobiles extiterunt,credēdo in Chriſtū atq; cœleſtē regeneratione ſumēdo,multo nobiliores effectę ſunt
mente,virtutū præclariſsima dignitate.[ZELANTES autē Iudçi].i.increduli Iudçi honori & glorię Ie
ſu Chriſti diſcipulorūque eius inuidētes,& legē Moſaicā inordinate zelantes , ſeu diligētes vel imitātes
[ASSVMENTESQVE de vulgo viros quoſdā malos] vt multitudine ac impetuoſo & irrationabili ſtre
pitu pręualerēt,qui nullam pro ſe rationē habebant [TVRBA facta cōcitauerūt ciuitatē].i.habitatores
Theſſalonicæ,verbis mēdacibus eos cōtra apoſtolos prouocando [ET aſſiſtētes domui Iaſonis] hoſpitis
Pauli & Syleæ [QVAEREBANT eos producere in populū].i.ad publicū trahere,tanquā maleficos,vt eis
viſis,populus contra eos inſurgeret.[ET cū non inueniſſent eos] quia iam alibi occupabātur [TRAHE
BANT Iaſonem & quoſdā fratres].ſ.Chriſtianos,ad principes ciuitatis.forte putabāt apoſtolos ab iſtis
præmonitos aut occultatos [CLAMANTES,Quoniam hi ſunt qui vrbem cōcitant].i.diſcordiam in-
ter ciues pariunt.Semper malitia ſpecie aliqua bonitatis ſe palliat.Vnde & hi cum eſſent prauiſſimi, ta-
mēn reipublicæ amatores ſe cōfinxerunt,vt eis celerius crederetur,& quod ipſi fecerūt,apoſtolis & eo-
rum imponebant diſcipulis [ET huc] puta ad Theſſalonicā [VENERVNT,quos Iaſon ſuſcepit] hoſpi
Apoc.16. tio.ſ.Paulus cum ſuis [ET hi contra decreta Cæſaris faciunt,regem alium dicentes eſſe Ieſum.] Roma-
nus etenim imperator,tunc fuit monarcha,& ſine ſua licentia noluit aliquem regē vocari,pręſertim qui
non fateretur ſe Romano ſubiectum imperio.Paulus autem & Syleas prædicauerunt Ieſum eſſe regē re- H
gum,ſed per hoc temporali dominio imperatoris non derogabant.[CONCITAVERVNT autem ple-
bem,& principes ciuitatis audientes hęc] verba & non intelligētes quo ſenſu eſſent prolata.ET accepta
ſatisfactione à Iaſone & fratribus] cū enim veraciter fuerint innoxii,poterant ſe rationabiliter excuſare
& verba apoſtolorū ita interpretari,quod non derogabāt Romanis,eo quod Chriſti regnū ſpiritale cō-
ſiſtat [DIMISERVNT eos.Fratres vero confeſtim per noctē dimiſerunt Paulū & Syleam in Berœam]
Macedonię vrbē ſic dictā non Beroam,vt quidam ſcribunt . Oportuno etenim tempore fugiendū eſſe à
Iohan.7. facie perſequentium de loco ad locum Chriſtus vero docuit & exemplo.Nam & ipſe in euangelio ſcri-
Matth.10. bitur ſic operatus.[QVI cum veniſſent] in Berœam [IN Synagogam Iudæorum introierunt] ineffabili
enim & ardentiſſima charitatis affectione ſitiebat Paulus Iudæorum ſalutem: & quo eum durius perſe-
quebantur,eo cordialius eis compatiebatur,nec aduerſa in ipſo charitatem tepere fecerunt, imo potius
ſuccenderunt.Hinc ab aliis eiectus ad alios accedere non ceſſauit,cupiens ſaltem aliquem ſaluare ex eis.
[HI autē].ſ.Berœnſes [ERANT nobiliores] nobilitate animi & virtutū [EORVM qui ſunt Theſſalo-
nicę].i.Theſſalonicēſibus nobiliores,ſeu de nobiliorib⁹ illorū.Et cur hoc ſubdidit [QVI ſuſceperūt ver
bū] Euāgelicæ pdicationis à Paulo [CVM omni auiditate].i.pfecta mētis appetitione,qua veritatē appe
tierūt ac ſalutē [QVOTIDIE ſcrutantes].i.diligēter inueſtigātes & cōſiderantes [SCRIPTVRAS] ve
teris teſtamēti,in qbus de Chriſto fit mētio [SI hæc] quæ Paulus de Ieſu prædicauit [ITA ſe haberēt]
Nō enim leui,incircūſpectaq; mēte fuit lex noua ſuſcipiēda,aut aliquis Chriſtus credēdus,ſed ſcripturę

A fuerant reuoluendæ an noua veteribus conſonarent. Verum fide recepta nõ ſunt ſcripturæ ſcrutandę ad
videndũ an hæc ita ſe habeant,ſed ad intuendũ clarius,ad prædicandũ,probandũque fortius,quod vtiq;
ita ſe habent. Itaq; nobilitas mentis,eſt ſtudio ſcripturarũ ſyncęro fine inſiſtere, ſapiẽtiæ operã dare,vir-
tutibus animã decorare. Et qui in his amplius occupatur,illuſtrior cõprobatur.[ET multi quidem credi
derunt ex eis,& gentiliũ mulierũ honeſtarũ] quæ ſua honeſtate ac probitate naturali ad fidei ſuſceptio-
nem,& veritatis amplexum magis erant diſpoſitæ [ET viri non pauci] ſicque ex vtroq; populo,& ſexu
vtroque conuerſi ſunt plurimi.[CVM autẽ cognouiſſent in Theſſalonica Iudæi,quia & Berœę prędica-
tum eſt à Paulo verbum dei,venerunt illuc,cõmouentes & turbantes multitudinem]Berœenſiũ,Impiis
quippe damnatio non ſufficit propria,ſed aliorum quoque impedire ſalutẽ nituntur,& pariſicare eos ſi-
bi in vitiis [STATIMQVE Paulum tunc dimiſerunt fratres,vt iret vſque ad mare] & per illud ad loca
alia nauigaret ad prædicandũ. Ipſum enim Iudæi magis perſequebãtur,quia erat dux verbi.[SYLEAS au-
tem & Timothæus remanſerunt ibi] puta in Berœa,ad cõfirmationẽ & cõſolationẽ ibi credentiũ.[QVI
autẽ deducebant Paulũ] qui erant credentes [PERduxerũt eum vſque ad Athenas] famoſiſsimam Græ- Actuũ.14.
ciæ vrbem,& philoſophię ſtudiis olim mancipatam. Nouerant hi Paulum ducentes,quod Gręci ſapien
tiam quærerent,ideo eum tanquam ſapientiſsimum ad vrbem ſtudentiũ deduxerunt, [ET accepto man
dato ab eo].ſ.Paulo [AD Syleam & Timothæum] quibus mandauit [VT quàm celeriter] id eſt,valde fe 1.Corin.2.
B ſtinanter [VEnirent ad illum,profecti ſunt] ad eum,tanquam boni diſcipuli. Paulus enim intendebat in
Athenis fortiter prædicare,idcirco illorum tam pręcipuorum virorum volebat aſsiſtentiam habere atq;
pręſentiam,quatenus & ipſi aliquibus loquerentur quę dei ſunt. Siquidem frater qui adiuuatur à fratre,
quaſi ciuitas munita.[PAVLVS autẽ cum Athenis eos expectaret,incitabatur ſpiritus eius in ipſo].i.ani
ma eius intra ſe æſtuauit dolore,cõpaſsione,deſyderioque conuerſionis errantiũ [VIDENS idololatrię
deditam ciuitatem] tam inclytam. Vnde zelo diuini honoris ſuccenſus eſt,& à ſpiritu ſancto inflamma- Prouc.18.
tus ad veræ diuinitatis cultũ denunciandum [DISputabat ergo in ſynagoga cum Iudęis & colentibus].i.
gentilibus ad Iudaicã legem conuerſis [ET in foro per omnes dies] quibus ibi fuit,ex quo loqui exorſus
eſt [AD eos qui audierunt] qui ſcilicet ibi præſentes fuerunt. Veritas enim non quærit angulũ,& omnis
qui facit veritatẽ venit ad lucẽ [QVIDAM autẽ Epicurei & Stoici philoſophi diſſerebant cum illo] cõ- Iohan.3.
tra eum argumẽtando vt moris eſt ipſis philoſophis dum aliqua ſuis documentis contraria audiunt. De
ſectis vero & diſtinctionibus philoſophorũ Auguſtin⁹ in libro de ciuitate dei copioſe pertractat. Epicu-
rei autẽ philoſophi à magiſtro & principe ſuo Epicuro nomẽ ſortiti ſunt,beatitudinẽ hominis in corpo
ris voluptatibus conſtituẽtes,quanquã teſte Hiero. ipſemet Epicurus hoc docẽs cõtinentiſsime vixerit,
olerib⁹ vtẽs exiguis. Stoici vero in ſola animi virtute felicitatẽ hominis poſuerũt. Hi inter ſe diſcordãtes
C contra Apoſtolum cõcorditer argumẽtabantur.[ET alii dicebãt. Quid vult ſeminiuerbius hic dicere?]
.i.quid iſte fabulator,& inutiliũ prolator ſermonũ ꝑtendit. Verũtamen ſan. Apoſt. vere ſeminiuerbius.i. Math.13.
verbi ſeminator fuit. Semẽ enim eſt verbũ dei. Et ipſe ait,Nos vobis ſpũalia ſeminauimus. Seminator er Lucæ.8.
go erat verborũ,& meſſor morũ,de huiuſmodi meſsione vberes fructus expectans[ALII vero dicebãt, 1.Cor.9.
Nouorũ dæmoniorũ videtur annunciator eſſe] Varios dæmonũ ordines poſuerũt gẽtiles,pręſertim Pla
tonici.ſ. Calodęmones,cathodęmones,& cacodęmones:quorũ quoſdã dixerunt bonos,quoſdã ꝑuerſos.
Calodæmones aſſerebãt multũ virtuoſos,& ſummo deo iugiter aſsiſtẽtes,ꝙ theologi de angelis ſuperio
rum aſtruunt ordinũ. Cathodęmones inſuper appellabant ſubſtãtias intellectuales bonas,hominũ cuſto
dię delegatas,atq; ad bona cohortantes,quod de angelis inferiorũ chororũ edocẽt ſancti. Cacodęmones 1.Pet.5.
vero vocabant malorũ perſuaſores ac punitores,quod nos dæmonibus cõuenire aſſerimus. Platonici ta-
men nomine dæmonis non ſemper intellectũ peruerſum intellexerunt,ſed intellectualẽ ſubſtantiã, cum
dæmon dicatur à dæmon nomine gręco,quod latine interpretatũ eſt,intellect⁹,vel peritus. Pręfatas de-
mum ſubſtantias inter deos cõputauerunt & coluerunt,potiſsime quæ de primo ſecundoq; ordine ſunt,
imo & quidam etiam infernalibus diis ſacrificauerunt, quatenus amicorũ & propinquorũ ſuorum ſpiri
tibus in inferno detentis,mitiores conſiſterent. De hac re in Phedone & Timæo loquitur Plato. Itaque
quibuſdam Athenienſibus videbatur,quod ſanctus Paulus ob nimiã doctrinæ ſuæ incomprehẽſibilitatẽ
D inauditamque altitudinem,prędicaret colenda eſſe dęmonia,hactenus inaudita,ſiue de bonis ſiue de ma
lis,ſiue de optimis ſecundum eorum errores id intelligatur. Dæmones equidem dicebant animalia mẽte
rationalia,animo paſsiua,corpore aerea,tẽpore æterna,ſicut ex Porphirii verbis & Apulæi innoteſcit,
Nos autẽ Chriſtiani dęmones dicimus quidẽ in cœlo creatos,& de cœlo eorũ exigente ſuperbia partim
in infima terrę deiectos,partim in aere tanquã congruo ſibi carcere damnatos, nocẽdi ſemper cupidos,
à iuſtitia alienos,ſuperbia tumidos,inuidẽtia liuidos,fallacia callidos.[ET apprehẽſum eum,ad Ariopa
gum].i.vicũ in quo Mars colebatur [DVxerunt dicentes.]Notandum quod Athenieẽſes ſingulos vicos à
diis qui in eis colebãtur nominauerũt. Arios ante gręce,latine Mars dicitur. Pagos vero vicus, ſeu villa,
Inde Areopagus.i.vicus Martis [POSSVMVS ſcire quæ eſt hæc noua,quæ à te dicitur doctrina? Noua
enim quædam infers auribus noſtris.] Quaſi dicant,Cũ ſint mira & inconſueta quæ doces,libẽter audi
remus explanationẽ eorum & rationẽ. Huius interrogationis cauſam Lucas interponit,ſubdẽdo [ATHE
NIENSES enim ad nihil aliud vacabant,niſi aut diſcere aut audire aliquid noui. [Quod partim curioſi-
tatis partim ſtudioſitatis fuiſſe videtur. Philoſophi nanq; veritatis ſunt auidi. Ciuitas aũt Atheniẽſis ſtu
dio philoſophiæ vacabat vehementiſsime,ideo omnium rerum rationes ſcrutabãtur & cauſas, & nouis
adinuentionibus gloriabantur.[STANS autem Paulus in medio Ariopagi,ait, [inter vicos Athenarum
Ariopagus erat pręclarior. Nam ibi erat curia magiſtratuum & ſchola liberalium artium.]VIRI Athe-
nienſes,per omnia quaſi ſuperſtitioſos vos video]quaſi non tantũ ſimilitudinem hic deſignat,ſed etiam
veritatem. Veraciter enim fuerunt ſuperſtitioſi,quia idololatrę. Superſtitio,quippe eſt vitium religionis

ſeu latrię oppoſitum ſecundum exceſſum,quoniam exhibet cultum diuinum cui non debet,vel eo modo E
quo nõ debet.Quomodo autẽ in cultu dei poſſit eſſe ſuperfluũ, & quid ſit ſuperſtitio,de ſpeciebuſq; eiꝰ
Thomas in ſecũda ſecundę quęſtione.62.inducit. PRAETERIENS enim & videns ſimulacra veſtra]
quę ideo cõſyderaui, vt & eorũ culturã diligentius reprobarẽ [INVENI aram] .i.altare [IN qua ſcriptũ
erat,Ignoto deo] Et eſt ſenſus.Ara hæc conſecrata eſt deo ignoto, quantum ad particulares proprieta-
tes ſeu diſtinctam cognitionẽ ipſius.Athenienſes enim ſingulis aris,ſingulos titulos ſuperponebãt,mon
ſtrantes quibus eſſent dedicatę.[QVOD ergo ignorantes colitis,hoc ego annũcio vobis] .i.deum cui cõ
ſecrata eſt hęc,vobis ignotum,cui tamen ſacrificatis,ego prædico adorandum atq; colendũ.[DEVS qui
fecit hunc mundum & omnia quæ in eo ſunt.] Mundus tam à philoſophis,quàm à theologis,variis mo
dis accipitur.Quandoq; pro elemento terrę,interdum pro regione elementari,aliquãdo pro tota machi
na mundi ſenſibilis ſeu corporei,quantũ ad principales ipſius partes,videlicet pro regione elementariũ
atque cœleſtium corporũ,& ſic modo accipitur,[HIC cœli & terrę cum ſit dominus] propria authorita
te vniuerſaliq; poteſtate,& perfecta prouidentia omnibus præſidens,de quo in libro Iob habetur, Quẽ
Iob.34. conſtituit alium ſuper terrã,aut quẽ poſuit ſuper orbem quẽ fabricatus eſt?[NON in manufactis templis
habitat] per aliquam circunſcriptionẽ,localemue determinationẽ,ſicut Stephanus dixit ſupra ibidemq;
Actuũ.7. expoſitũ eſt [NEC manibus humanis colitur indigẽs aliquo] Quod ait deũ manibus humanis non coli,
ſic accipi poteſt quod exterioribus & corporalibus actibus deus principaliter nõ honoretur.Principales F
nanque & primarii actus religionis ſeu latriæ, ſunt actus interiores:actus vero exteriores ſunt ſecunda-
rii & minus principales,quibus velut quibuſdã ſignis,aĩa ad internos ſpiritualeſq; actus latrię excitatur.
Rom.1. Siquidẽ cũ inuiſibilia dei,per viſibilia cognoſcãtur,ad hoc quod mens noſtra deo vniatur,ſenſibiliũ in-
diget manuductione.¶Pręterea deũ colimus & laudamus,nõ quod ipſe indigeat,aut aliquid beatitudi-
nis hinc ei accreſcat,ſed quoniã ipſe dignus eſt ſummo honore,omniq; laude.& quoniã tot bona nobis
Pſalm.15. largitus eſt.Propter quod ait Pſalmiſta, Dixi domino,deus meus es tu,quoniã bonorũ meorũ non eges.
Ipſe etenim in ſeipſo vere & abſolute perfectus eſt,ſibi in ſe & per ſe prorſus ſufficiens, infinitis diuitiis in
ſeipſo,ęternaliter opulẽtus,deus ſuperglorioſus & ſuperbenedictus in ſempiternũ[CVM ipſe det omni-
Iohan.1. bus vitã.] Omnibus plane viuẽtibus vitã dat deus quocunq; genere vitę viuẽtes ſint [ET inſpirationẽ]
qui per inſpirationẽ cõſeruantur in vita,[ET omnia] quę habẽt,nã omne eſſe,ab ipſo primæuo fonte eſ
ſendi manauit.[FECITQVE ex vno homine].ſ.protoplaſto parẽte Adã [OMNE genꝰ hominũ] .i.ho
Gen.2. mines vniuerſos [IN habitare ſuper vniuerſam ſuperficiẽ terræ] ita qđ Adã eſt principiũ totius ſpeciei
Malac.1. humanę.Nã & prima mater noſtra Eua de eius formata eſt coſta.Hinc apud Malachiã ſcriptũ eſt, Non-
ne pater vnus omniũ noſtrũ?[DEfiniens ſtatuta tẽpora] .i.tẽpora ab ipſo inſtituta determinans & diſtin
guens,eiſq; finem imponens,de quo cantamus in hymnis quod tẽperet rerum vices,& lucis diurnę tem G
pora,ſucceſsibus determinat.De quo etiã in libro Iob conſcribitur. Ab omnipotente nõ ſunt abſcõdita
Iob.24.28. tempora.Et rurſus in eodẽ, Tempus poſuit tenebris,& vniuerſorũ finẽ ipſe cõſyderat In Danielis quo-
Danie.2. que volumine, Ipſe mutat tẽpora & ętates [DEfiniens] etiã & [TERminos habitationis eorũ] .i.certa ter
ræ loca hominibus pro habitatione concedens:nam partẽ terrę aquis opertam reliquit,partẽ ſiccauit,&
quouſque loca habitabilia tenderentur pręfixit.Propter quod aſſerit ſcriptura, Quando diuidebat altiſſi
mus gentes,quando ſeparabat filios Adam:cõſtituit terminos populorũ [quęrere deũ] .i.ad hoc tempo
Deut.32. ra terminoſque diſtinxit,vt homines in tẽpore huius incolatus deũ creatorẽ mente quærant,colãt & di-
ligant [SI forte attrectent] i.mente attingant [EVM aut inueniãt.] Ideo additur forte,quoniam perfecte
in vita hac attingi nequit,aut inueniri,& quia in hominũ libertate eſt facere iſta, in creaturis autẽ crea-
Eccle.15. toris relucet maieſtas:iuxta illud ſapientiæ, A magnitudine ſpeciei creaturæ,poterit creator horũ cogno
Sapien.13. ſcibiliter videri [quamuis non longe ſit ab vnoquoque noſtrũ,] imo in omnibus nobis eſt,atq; in cũctis
creaturis,per eſſentiam,præſentiam,atque potentiã,qui apud Hieremiã proteſtatur, Cœlũ & terrã ego
Hiere.23. implebo.Sed parum ſibi hoc eſt,cum magnitudinis eius nullus ſit finis,cuius comparatione totus mũdꝰ
eſt tanquam puluis exiguus.Cęterum in bonis eſt deus per dona gratię,in beatis per dona glorię,in per-
uerſis per rigorem iuſtitiæ,in damnatis per illationem vindictæ.Sic ergo quærendus eſt deus non quaſi
loco diſtans à nobis,ſed incomparabili dignitate eminens vniuerſis,à quo impii diſsimilitudine diſtãt: H
Prouer.15. iuxta illud Salomonis.Longe eſt dominus ab impiis.Quærendus eſt ergo deus vt clarius agnoſcatur,ar-
dentius diligatur,firmius cõſeruetur,perfectius honoretur: vt ei per aſsimulationẽ propinquemus, eius
bonitatẽ imitando,eiuſque dona participando,qui eſt ante omnia,non ſolus,poteſt omnia,non pręuen
tus,in omnibus,non incluſus,extra omnia,non excluſus,ſupra omnia nõ elatus,infra omnia, nõ oppreſ
ſus,manens ęternaliter in ſua ſupereſſentiali,infinitaq; ſimplicitate ac luce incommutabiliter habitãs ac
ſubſiſtens.[IN ipſo enim] .i.diuina virtute,eiuſque inceſſabili manutenentia[VIVIMVS,mouemur,&
ſumus] ita quod nec in momento ſubſiſteremus,niſi ab ipſo conſeruaremur,quia indeſinenter depende
mus ab ipſo in eſſe & permanere,multo plus quàm riuus à fonte,dies à ſole,aut ſplẽdor à luce. His autẽ
verbis oſtendit Apoſtolus deum in his quæ creauit indeſinenter operari,ſecũdum quod ait Saluator, Pa
Iohan.5. ter meus vſque modo operatur,& ego operor. In ſapientiæ quoque libro legitur, Attingit ſapiẽtia à fine
Sapien.8. vſq; ad finẽ fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. Deniq; his cõcordat quod in prima parte quęſtione.18.
loquitur Thomas, Res inquiẽs ſunt in deo dupliciter. Vno modo ſicut in cõſeruante vel cõtinente,ſicq;
res in ſe acceptæ ſeu cõſyderatæ,ſunt in deo,ſicut in virtute eas regente:& ita dicit Apoſtolus,in ipſo vi
uimus,mouemur,& ſumus,alio mõ ſunt in ipſo,ſicut in exemplari principio,& ſic omnia ſunt vita in
deo,in quo idealiter,vitaliterque cõſiſtunt:iuxta illud Iohannis, Quod factũ eſt,in ipſo vita erat [SICVT
& quidã veſtrorũ poetarũ dixerunt.] Hoc enim dixit Aratus poeta cum ſuis ſequacibus. Cõuenienter au
tem Apoſtolus cõtra gentiles diſputans,nõ ſcripturas noui ac veteris teſtamẽti,ſed gentilis viri teſtimo

A nium profert,quoniam contra diuerſos fidei aduerſarios,diuerſis argumentandũ eſt modis ac viis,vtpo
te contra Iudæos per ſcripturas legis ac prophetarum,contra hæreticos,etiam per noui teſtamenti ſcri-
pturas,contra gentiles,per naturalis rationis diſcurſum.Oportet nanque audientium conſiderare perſõ
nas,& eas allegare cuique ſcripturas,ſeu documenta, quæ recipit.[IPSIVS enim] .ſ.dei[GENVS ſumus]
id eſt,genitura ſeu factura ipſius,ad eius imaginem & ſimilitudinẽ conditi,non quaſi de eius ſubſtantia,
vel pars ſuæ ſubſtantiæ exiſtẽtes, ſed ab eo in eſſe naturæ producti, per dona gratiæ reformati,per dona
gloriæ beatificandi.Vnde Beda fatetur,Genus dei ſumus,nõ ex eius natura editi,ſed ipſius ſpiritu vo Gene.9.
luntariæ creati,& adoptiue recreati.Hinc Iacobus, Voluntariæ(inquit)genuit nos verbo veritatis,vt ſi
mus initiũ aliquod creaturæ eius.Prædictã autẽ verba ipſius enim genº ſumus,ſunt verba ab Arato poe
ta prolata. Quæ Paulus cũ ſciret de Ioue gentiliũ deo maximo errore dicta, ſubtiliter ad veri dei præ- Iacob.1.
dicationẽ aſſumit[GENVS ergo cũ ſimº dei]ſicut ſupra expoſitũ eſt,[NON debemus ęſtimare,auro,aut
argẽto,aut lapidi ſculpturæ artis].i.in quo per artẽ eſt exarata ſculptura[aut cogitationi hominis diui-
num eſſe ſimile].i.eſſe diuinum ſeu deum non debemus putare ſimilem fore metallis aut ſaxis ſeu idolis
manu factis,aut humana comprehenſibilẽ ratione.Si enim ita ſentimus,ſummo,ſuperexaltato,incircũ-
ſcriptibili ac ſimpliciſsimo deo,iniuriam maximam irrogamus,& noſipſos viliter degeneramº. Idcirco
tanquã nobiles creaturę,nobiliter digne & vere de deo noſtro creatore debemus ſentire.His verbis Apo
B ſtolus idololatriam reprobat.[ET tempora quidẽ huius ignorantiæ deſpiciens deus.] .i.tempus quo ido
lolatria viguit,imo potius ipſos idololatras,qui ante Euangelicã prædicationẽ fuerunt,deus iuſto iudi-
cio deſerens & contẽnens.Tempori quippe aſcribitur,quod hominibus in tempore exiſtentibus, cõpe-
tit ſeu contigit.Vnde dies mali dicuntur.Et craſtinus dies ſibiipſi ſolicitus erit.Et tempus quoſdã iuua- 2.Tim.3.
re aſſeritur.Hinc alibi dicit Apoſtolus,In pręteritis generationibus dimiſit deus gẽtes ingredi vias ſuas. Matth.6.
[NVNC annunciat hominibus] per prædicationem ſcilicet apoſtolorum diſcipulorumque Chriſti[VT 1.Mala.12.
omnes vbique pœnitentiam agant] ſe conuertendo ad Chriſtum per pœnitentiã ſalutarem [EO quod] Eccle.2.
deus [STATVIT diem in quo iudicaturus eſt orbem].i.homines vniuerſos [IN æquitate] vnumquẽq; Hiere.18.
videlicet ſecundum quod meruit ſecundũ diuinam procedendo iuſtitiam,in retributione mercedis [IN Marc.3.
viro quem ſtatuit].i.per Chriſtum,quem ſecundum naturam aſſumptam ordinauit atq; conſtituit iudi- Luc.3.
cem vniuerſorum,per iudicii exequutionem,atque ſententiæ prolationẽ quę Chriſto ſecundũ quod ho
mo eſt competit,quemadmodum ait,Dedit ei poteſtatẽ & iudicium facere,quia filius hominis eſt.Por- Iohan.5.
ro in finali iudicio deus trinitas per authoritatem principaliter iudicabit.Chriſtus autẽ vt homo,mini-
ſterialiter iudicium exhibebit [SVSCITANS eum à mortuis tertia die.Cum audiſſent autẽ reſurrectio-
nem mortuorum] futuram in omnibus ante iudicium,& iam in Chriſto completam [QVIDAM qui-
C dem] incorrigibiles,quorum corda non tetigit ſpiritus ſanctus [IRRIDEBANT eum] ſcilicet, Pau-
lum,tanquam irrationabilia ac impoſsibilia prędicantem,non enim ad dei omnipotentiam,ſed ad natu
ralem rationem,poteſtatem,& ordinẽ aſpiciebant.[QVIDAM vero dicebant,Audiamus te de hoc ite-
rum] vt diligentius conferamus, & quod verum eſt approbemus. [SIC Paulus exiuit de medio eorum.
Quidam vero viri] vigore virtutum animique decore [ADHAERENTES ei crediderunt:in quibus &
Dionyſius Ariopagita] qui ab Ariopago, in quo ipſe principalis fuit philoſophus magiſter & doctor
præclarus [ET mulier nomine Damaris] quã dicunt fuiſſe cõiugẽ eius[ET alii quidã cum eis.] Poſtre
mo dicendũ nunc eſſet,quare in Athenis cõſecrata fuit ara ignoto deo. Quod quia in legenda diuini &
magni Dionyſii diffuſius continetur,hic non niſi breuiter eſt tãgendũ. Videntes philoſophi tẽpore paſ
ſionis Chriſti mirabilem illam eclipſim,naturalem cauſam inuenire nequibant,imo per naturalẽ ſuã ſa-
pientiam agnoſcebant illam eclipſim naturalem non eſſe,& multa ſupernaturalia in ea conſiſtere:vehe
mentiſsime mirabantur,cernentes cœleſtiũ corporum ſolitum curſum, naturalemq; legem ac ordinem
variari.Hinc veluti in exceſſu quodãmodo poſiti loquebãtur,Aut deus naturę patitur,aut machina mũ
di peribit,aut ſydera fallunt.Propterea deo cuius virtute & cauſa mirabilia illa fiebãt, arã cõſtituerunt.
Et quoniam dei illius determinatam non habuerũt notitiã,pro titulo affixerunt,Ignoto deo, quẽ etiam
genuflexionibus ac precibus,nõ animaliũ oblationibº cenſebant colendũ.Cum ergo Paulus Athenien-
D ſium altaria perluſtraſſet,& cauſam,modũ,ac tempus dedicationis alteris ignoti dei nouiſſet,dixit phi-
loſophis,Quem ignorantes colitis,ego annuntio vobis.Deinde ſpecialiter principem philoſophorũ il
lorum Dionyſium eſt affatus.Qui licet ad prædicationẽ Pauli faciliter crederet,non tamẽ niſi poſt acer
rimam atq; longiſsimam diſputationẽ ſe credere fatebatur.Porro quam mirabilis fuerit pręfata eclipſis,
ſanctus Dionyſius in epiſtolis ad Apollophanum,& item ad Polycarpum deſcribit.Nam ſicut ad Poly
carpum diſſeruit,quatuor mirabilia in illa eclipſi conſyderata fuerant.Primũ quia tunc fuit oppoſitio &
pleniluniũ.Naturalis vero eclipſis fit tempore cõiunctionis ſolis & lunę.Secundũ quia cum luna fuiſſet
ſoli ſuppoſita circa horã ſextã in medio cœli,tamen in veſperis reſtituta fuit ſuo loco in oriente oppoſita
ſoli.Vnde temporũ ordo non fuit turbatus:Tertiũ,quia eclipſis naturaliter incipit ab occidente,& pue
nit ad orientẽ,quoniã motus lunæ in proprio orbe velocior eſt motu ſolis in circulo proprio,ſicq; per-
tranſit ſolẽ ab occidente accedens,ſed tunc luna pertranſiit ſolem diſtans ab eo per circuli medietatẽ in
oppoſitione exiſtens:idcirco oportuit,vt ab oriente reuerteretur ad ſolẽ,& primo attingeret eum à par-
te oriẽtali,illamq; primitus eclipſaret.Quartũ,quia in naturali eclipſi illa pars ſolis primo apparet,quæ
primo fuerat obſcurata,tunc vero partẽ vltimo occupatã,primo reliquit. Præterea Beda & Scholaſtica
hiſtoria referunt hunc eſſe Dionyſiũ,qui à Paulo epiſcopus ordinatus Corinthiorũ,glorioſe rexit eccle
ſiam,multaq; ad vtilitatẽ eccleſiæ pertinentia quę hactenus manẽt ingenii ſui reliquit volumina. Verun
tamen in eius legenda habetur,quod ab Apoſtolo Athenienſiũ fuerit ordinatus epiſcopus. Sed forſitan
dici poteſt,quod ſucceſsiue in diuerſis pręfuerit locis.Hic eſt quem Gregorius vocat antiquum & vene-

1.Corin.12. rabilem patrem. Damaſcenus diuiniſsimum, ſacratiſsimũ, theologiſsimumq; appellat. Hugo theologũ E
per anatonomaſiam, & principem theologorũ affirmat. Poſtremo ſicut in eius legenda aſſeritur. Paulus
ea quę in tertiũ cœlum raptus vidit, & verba arcana quę ibi audiuit, huic viro eximio creditur reuelaſſe.

¶EXPOSITIO CAP. XVII. [POST hæc egreſſus ab Athenis.] ARTIC. XVIII.

POST hæc egreſſus] Paulus [AB Athenis venit Corinthum. Et inueniens] ibi
[QVENDAM Iudæum nomine Aquilam, Ponticũ genere] id eſt, de Ponto Aſiæ
prouincia oriundum. Vnde & ſupra ſcriptum eſt, Pontum & Aſiam. Eſt autẽ Pon
tus lata regio, complectens Colchum, Cappadociam, Armeniam, & alias prouin
cias [QVI nuper venerat de Italia, & vxorem eius Priſcillam. Horum frequẽter
in ſuis Apoſtolus epiſtolis meminit [EO quod præcepiſſet Claudius] imperator
[DISCEDERE omnes Iudæos à Roma] Hoc Ioſephus narrat nono anno im-
perii Claudii contigiſſe. Cuius ratio in Scholaſtica hiſtoria fertur, quoniam vxor
Actuũ.20. Claudii tantã cum Iudæis familiaritatẽ cõtraxit, quod ad illorũ ritum tracta fuit, & iudaizare iam cœpit
[ACCESSIT ad eos. Et quia eiuſdẽ erat artis, manebat apud eos, & operabatur] propriis manibus vi-
ctum ſibi procurans, ne quenquam grauaret. Vnde & infra profitetur, Ad ea quæ mihi neceſſaria erant,
miniſtrauerunt manus iſtæ. [ERANT enim ſcenofactoriæ artis] quia videlicet, tentoria ſeu papiliones
fecerunt, vel vela picta quibus aulæ teguntur diuitum & nobilium, vt dicatur ars ſcenofactoria, à ſcenos F
græco, quod interpretatur habitatio vel tabernaculũ. [ET diſputabat in ſynagoga] Paulus [PER omne
ſabbatum] .i. quolibet ſabbato [INterponens nomen domini Ieſu] vt paulatim diſponerentur ad fidem
[SVADEBATQVE Iudęis & Græcis] ex gentilitate ad Iudaiſmum conuerſis, vel etiam adhuc in gen
tilitate manentibus, his rationabiliter ſuaſit Euangelio credere. [CVM veniſſent autẽ de Macedonia Sy-
2.Cor.12. leas & Timotheus, inſtabat] verbo Euangelicæ prædicationis. [PAVLVS, teſtificans] per miracula &
ſcripturas [IVDAEIS, eſſe Ieſum Chriſtũ] .i. quod Ieſus Nazarenus ſit rex Meſſias. [CONtradicentibus
autẽ eis & blaſphemantibus] .i. verba blaſphema cõtra Chriſtũ Ieſum loquentibus [EXcutiens veſtimẽ-
Actuũ.13. ta ſua.] Quę excuſſio fiebat eiſdẽ de cauſis, quibus & excuſſio puluerũ pedum, de qua dictũ eſt ſupra [DI
XIT ad eos] zelo iuſtitię non cõmotione impatientię. [SANGVIS veſter ſuper caput veſtrũ] .i. iniquitas
Daniel.13. veſtra redundabit in vos, & inexcuſabiles eritis, apprehẽdetq; vos debita ac diſtricta damnatio. Hic mo
Ezech.33. dus loquendi in Ezechiele potiſſime frequentatur. [MVNDVS ego ex hoc, ad gentes vadã] .i. ex tẽpore
iſto, ibo ad euangelizandũ gentibus, innocens de veſtro periculo, quia quantũ in me fuit ſatagi vos ad
ſalutem reducere. Sed cũ ſitis indurati, ego vltra cauſam non habeo. Vnde apud Ezechielẽ dominus ait,
Si dicente me ad impiũ, morte morieris, non annunciaueris ei, vt auertatur à via ſua impia, & viuat: ipſe
in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autẽ eius de manu tua requirã. Si autẽ annũciaueris impio, & ille G
non fuerit cõuerſus, ipſe quidẽ in iniquitate ſua morietur, tu autẽ animam tuã liberaſti. [ET migrans in-
de, intrauit in domũ cuiuſdã nomine Titi iuſti, colentis deum] fuit enim de gentilitate ad Iudaiſmũ con
uerſus & in lege Moſi digne conuerſans [CVIVS domus erat coniuncta ſynagogę] .ſ. ædificio illi mate
riali, quo cõgregabãtur Iudęi in Corintho manẽtes. [CRISPVS autẽ archiſynagogus credidit domino
cum omni domo ſua] Iſte fuit inter Iudęos Corinthios principalis atq; ad Chriſtũ cũ domeſticis ſuis cõ
uerſus [ET multi Corinthiorũ audientes] prędicationẽ Pauli [CREDEBANT & baptizabantur. Dixit au
tem dominus nocte per viſionẽ Paulo.] Hoc deus in ſomno per miniſteriũ angeli in dei perſona loquen
Matt.10. tis ac apparẽtis, imaginaria viſione loquutus eſt Paulo. [NOLI timere] inordinato pauore eos qui corpus
occidunt [SED loquere] prædicando [ET ne taceas] à verbis prędicationis [PROPTER quod ego ſum
Hiere.1. tecum] .i. eo quod me habeas iugiter aſsiſtentẽ ac ſubuenientẽ. Simili modo confortauit dominus Hiere
miam, [ET nemo apponetur tibi, vt noceat te] .i. me protegẽte te, nullus accidentiũ tibi, inferet nocumẽ
tum, læſionẽ, ſeu mortem [QVONIAM populus eſt mihi multus in ciuitate hac] .i. multi ſunt æterna-
liter prædeſtinati per te conuertendi, & gratia mea ſaluandi, qui ſunt populus meus, non creatione dun
taxat, ſed etiam prædeſtinatione. [SEDIT autem ibi] .i. in Corintho fuit & manſit, iuxta omnẽ modum
Deut.1. loquendi, quo dicimus, Ille ſedit Romæ tot annis. Et in Deuteronomio Moſes filiis Iſrael loquens, Se-
diſtis inquit in Cades Barne multo tempore. Itaque ſedit ibi [ANNVM & ſex menſes, docens apud eos H
verbum dei. Gallione autẽ proconſule] id eſt, procuratore, & ſecundo à Cõſule [ACHAIAE] regionis
in qua continetur Corinthus [INſurrexerunt vno animo] .i. in peccatis concordes. [IVDAEI in Paulũ, &
adduxerunt eum ad tribunal] Gallionis [DIcentes, quia contra legem] Moſi [HIC] Paulus [PERſuadet
hominibus colere deum] .i. nouam ſeruare legem, veteri derelicta. [INcipiẽte autem Paulo aperire os] ad
ſatisfaciendũ & exufflandũ, non verã, ſed apparentẽ lucẽ mendacii [DIXIT Gallio] vir gentilis [AD Iu
dæos, Si quidẽ eſſet iniquũ aliquid, aut facinus peſsimũ ò viri Iudęi] in Paulo [REcte vos ſuſtinerẽ] .i. iu
ſte veſtrã accuſationẽ admitterẽ, & veſtrã moleſtiã ferrem [SI vero ſunt quæſtiones de verbo & nomini
bus legis veſtrę] .i. ſermonibus & pſonis, de quibus in veſtra lege fit ſermo [voſipſi videritis] .i. inter vos
diſcernite, quid de hoc vobis incumbat agendum. [IVDEX horum ego nolo eſſe] quia incerta ſunt mihi
nec ad meum pertinent forum. [ET minauit] .i. cõminando recedere fecit [EOS à tribunali. Apprehẽden
tes autem omnes] puta gentiles qui aderant infideles [SOSTHENẼ principẽ ſynagogę] Corinthi [PERcu-
tiebãt eum ante tribunal] tanquam capitaneum irrationabilis illius concurſus: quod tanto audẽtius fece
rant, quanto viderant proconſulem minus fouere partẽ Iudæorum. Ideo ſubditur [ET nihil eorum Gal
lioni curæ erat,] Paulo ante iam dictum eſt quod Criſpus fuit archiſynagogus, quomodo ergo nunc
Soſtenes princeps ſynagogæ illius vocatur? Ad quod puto dicẽdũ, quod Iudæi increduli agnita Chriſti
conuerſione, à principatu depoſuerent eundẽ. [PAVLVS autem cum ſuſtinuiſſet adhuc dies multos] in
Corintho, vel circiter [FRATRIBVS] .i. Chriſtianis qui erant ibidem [vale faciens nauigauit Syriam

A & cum eo Priſcilla & Aquila, qui] Paulus [SIBI totonderat caput] id eſt, pilos capitis ſui abraſit [IN Cēchris] portu Corinthio, de quo loco fuit Phœbes, de qua ad Romanos ſcribit Apoſtolus, Cō mēdo vobis Phœben ſororē noſtrā, quæ eſt in miniſterio eccleſiæ quæ eſt Cēchris [HABEBAT enim votū] Rom. 16. quia fuit Nazaręus ex voto. Nazaręi quippe vſq; ad tempus determinatū ex voto comā nutriebant, cōpletoq; tempore voti, pilos radebāt, atque in ſacrificij igne ponebāt. Hæc Paulus fecit, ne Iudęi cōuerſi & adhuc puſilli, ſcandalizarentur. Fuit quoq; id licitū pro tunc, ſcilicet legalia obſeruare, Iudæis conuerſis, vſque Euangelij publicationē ſufficientem. Sic tamen, vt in illorum obſeuantijs non poneretur ſpes ſalutis, ſeu fides, quod ſcilicet ſine eis fides & gratia Chriſti nō ſufficeret ad ſalutē [DEuenitq; Epheſum, & illos] puta Aquillā & Priſcillā [IBI reliquit. Ipſe vero ingreſſus ſynagogā, diſputabat cū Iudæis. Rogantibus autem eis, vt ampliori tempore apud eos maneret] pro pleniore informatione eorum [NON coſenſit] omnium ardens amore, atque intendens bonum commune vbique [SED valefaciens] eis [ET dicens, Oportet me] id eſt expedit mihi [DIEM ſolennem aduenientē] qui hic non ſpecificatur [FACERE] id eſt celebriter agere ſecundum ſpiritalem intelligentiam [Hieroſolymis: & iterum reuertar ad vos] per quod eos conſolabatur [DEO volente.] Quo inſtruit nos vt dum aliqua in futurum nos acturos proferimus, ſobrie & modeſte loquamur. Quippe qui ignoramus, an craſtino die viuemus. Icecirco addam⁹, deo volēte, aut aliquid ſimile. Sic enim & Iacobus docet in ſua cononica. [PROFECTVS

B eſt ab Epheſo, & deſcendens Cæſaream.] Multæ in diuerſis prouincijs conſtructæ vel inſtauratæ ciuitates in honorem Cęſarum diuerſorum noſcuntur, & dictæ Cæſareæ, vnde hoc loco non facile arbitror definiendum, quænam hæc fuerit Cæſarea ad quam Paulus ab Epheſo deuenit, cū in textu diſtincte nō Ia. 4. ſit poſita, & plures in Aſia ſint huius nominis ciuitates. Ego tamen puto eam eſſe, quæ vocatur Diocæſarea, propter ea quæ in textu ſtatim ſequuntur [ASCENDIT & ſalutauit eccleſiam] quæ ibi tunc fuit [ET deſcendit Antiochiam [Piſidiæ, ad quam per Diocæſaream ab Epheſo rectū eſt iter. [ET facto ibi aliquanto tempore profectus eſt, perambulans ex ordine Galatiam regionem] quæ coniūcta eſt Piſidiæ [ET Phrygiam, confirmans omnes diſcipulos. Iudæus autē quidam Apollo nomine Alexandrinus genere] quia in Alexandria natus [VIR eloquens, deuenit Epheſum, potens in ſcripturis] veteris teſtamēti. [HIC erat edoctus viam domini] id eſt Euangelicam Chriſti doctrinam [ET feruens ſpiritu] id eſt Chriſti flagrans amore, & zelo ſalutis proximorum [LOQVEBATVR & docebat diligenter, ea quæ ſunt de Ieſu] quod ſcilicet ipſe eſſet Chriſtus filius dei [SCIENS tantum baptiſma Ioannis] quo Matt. 1. & baptizatus fuit, non autem baptiſmo Chriſti pro tunc ſed poſtea: nondum quippe fuit plene in- Luc. 2. ſtructus de ſacramentis eccleſiæ, fideique myſterijs. [HIC ergo cœpit fiducialiter agere in ſynagoga] Iohā. 4. fortiter prædicando Iudæis, qnod Ieſus eſſet Meſſias. [QVEM cum audiſſent Priſcilla & Aquilla, aſſū-

C pſerunt eum, & diligentius expoſuerunt ei viam domini] id eſt de doctrina & ſacramentis Chriſti diſtinctius docuerunt [CVM autem vellet ire Achaiam] puta Corinthum vrbem Achaiæ [EXHORTATI Iohā. 4. fratres ab eo, vel eum, vt in bono cœpto perſiſteret [SCRIPSERVNT diſcipulis] Corinthi [VT ſuſciperent eum tanquam fidelem, cum charitate & gaudio. [QVI cum veniſſet] Corinthum [CONTVLIT multum, id eſt valde profuit [HIS qui crediderant] fidem eorum roborādo. [VEHEMENTER enim Iudæos] incredulos [REVINCEBAT] id eſt iterum & frequenter conuincit [PVBLICE oſtendēs per ſcripturas] prophetarum ac legis [ESSE Chriſtum Ieſum.] Ad hoc quoque eloquentia ſua non parum deſeruiuit eidem.

EXPLANATIO CAP. XIX. [FACTVM eſt autem.] ARTIC. XIX.

FACTVM eſt autem, cum Apollo eſſet Corinthi, vt Paulus peragratis ſuperioribus regionibus] in quibus diſcipulos confortauit, plurimoſque conuertit [VENIRET Epheſum] à qua præcedenti capitulo ſcribitur receſſiſſe [ET inueniret quoſdam diſcipulos) id eſt, quoſdam in breui Chriſtianos factos, ſed incomplete, diſpoſiti vero fuerant ad credendū perfecte [DIxitque ad eos, Si ſpiritum ſanctum accepiſtis [in ſigno viſibili per manum Actuū, 18. impoſitionem [Credentes?] plenarie. [AT illi dixerunt, Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt audiuimus.] Aſ-

D ſerunt quidam, quod iſti iam audierunt & crediderunt, deum eſſe verum & trinum, & per conſequens ſpiritum ſanctum, iccirco verba hæc ita exponunt. Sed neque ſi ſpiritus ſanctus eſt ſcilicet hoc modo datus ſeu dandus, audiuimus. Sed hoc textui non ſatis conſonare videtur, & mirum, ſi audierunt quod deus ſit vnus et trinus, quod non audierunt ſpiritum ſanctum datum Apoſtolis in ſigno ſenſibili in die Penthecoſtes. Verius ergo putatur, quod non habuerunt adhuc diſtinctam de ſuperbenedicta trinitate fidem, nec in articulis fidei fuerunt competenter inſtructi, ſed Ieſum eſſe Meſſiam credebant. Actuū. 2. [ILLE vero ait. in quo ergo] id eſt cuius baptiſmo [BAPTIZATI eſtis? At illi dixerunt, In Ioannis baptiſmate. Dixit autem Paulus, Ioannes baptizauit baptiſmo pœnitentiæ populum] quia ad agendam Mat. 1. pœnitentiam ille ordinabatur baptiſmus, non autem deleuit peccata imo proſtatio fuit agendi pœnitentiam. ac præparandi ſe ad Chriſti baptiſmum [DICENS in eum qui venturus eſt poſt ipſum, vt crederent, hoc eſt Ieſum] id eſt, Ioannes ſub hac forma verborum baptizauit, Ego te baptizo in nomine venturi, videlicet Chriſti, qui iam tunc venit in carnem, ſed nondum venit prædicando, & miracula faciendo in publicum. Si ergo baptizauit Ioannes, vt baptizatos induceret ad credendum in Ieſum. Mat. 3. Nam dixit, Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizauit in ſpiritu ſancto. Ideo eius baptiſmus non fuit plenarie ſacramentum: ſed eo ſuſcepto, nihilominus ſuſcipiendus fuit Chriſti baptiſmus. [HIS audītis baptizati ſunt in nomine domini Ieſu.] Cur & quomodo ſub hac forma dabatur baptiſmus in primi Actuū. 2. tiua eccleſia, dictum eſt ante. [ET cum impoſuiſſet illis manum Paulus, venit ſpiritus ſanctus ſuper eos] id eſt per ſenſibile ſignū, ſe gratiam illis infudiſſe monſtrauit, & dona ſua ſenſibiliter ſuper eos effudit.

Hinc ſubditur[ET loquebãtur linguis]id eſt, diuerſis idiomatibus[ET prophetabãt]ſicq; duo hęc dona E
gratię gratis datæ, videlicet genus linguarum, & ſpritus prophetiæ, per ſuos actus ſenſibiliter innotue-
runt. Et hæc reuera fuit magna & admirabilis gratia.[ERANT autem omnes viri]tanta gratia locuple
tati[FERE duodecim]temperate loquitur Lucas.[INGRESSVS autem ſynagogam] Epheſi[CVM fi
dutia loquebatur per tres mẽſes]oportunis ſcilicet horis. Videns enim viris illis tantum gratiæ munus
collatũ, exhilarat⁹ eſt ſpũ, & ingẽti implet⁹ fiducia, quod & in alijs fructificaret[DISPVTANS & ſua-
dens de regno dei]id eſt, de ſtatu & gratia eccleſiæ militantis, vel de felicitate & gloria eccleſiæ trium-
phantis, & quomodo per fidem & Chriſti myſteria ad illud regnum pertingitur. [CVM autem qui-
dam] audientium, & præſertim Iudæorum [INDVRARENTVR in ſua malitia [ET non crederẽt,]
Sicut enim electi & boni ex auditu verbi dei ad pœnitentiam emoliuntur, ſic peruerſi & reprobi obſti
Mar.4. nantur [MALEDICENTES viã domini]id eſt Euangelium Chriſti[CORAM multitudine]audi-
entium prędicationem Pauli, vt ſic eam à Paulo auerterent [DISCEDENS ab eis] tanquam incorri-
gibilibus [SEGREGAVIT diſcipulos] ſeparando credentes ab incredulis, ſicut ſeparantur agni ab
Mat.25. hœdis, ne inficerentur boni, ex verbis peſſimorum blaſphemis, quorum ſermo vt cancer ſerpit [QVO
13. TIDIE diſputans in Schola tyrãni cuiuſdam]probabiliter dicitur, quod per tyrannum hoc lo-
2. Timo.2. co intelligitur vir potens & nobilis, & forte ſatis rigoroſus & ferus, à quo Paulus domum conduxit,
faciens ſcholam de ea, in qua diſcipulos quotidie inſtruebat de fide atque ſcripturis ac moribus, vt in- F
creduli formidarent eum in domo hac impedire timore eius cui domus attinebat. Aliqui tamen putant
quod Tyrannus ſit hic proprium nomen:[HOC autem factum eſt per biennium, ita vt omnes qui ha-
bitabant in Aſia audirent verbum dei] Iudæi atque Gentiles. De Aſia minori eſt ſermo. Et diſtributio
iſta qua dicitur, omnes qui habitabant in Aſia, accipienda eſt pro generibus ſingulorum, ad innuendũ
quod ex omni genere indigenarum terræ illius, valde multi confluxerunt ad Paulum, & conuerteban-
tur non pauci. [VIRTVTESQVE non modicas] id eſt, opera miraculoſa potentia. non qualiacunq;
non parua, neque communia, qualia per minores ſanctos fieri ſolent [FACIEBAT deus per manum
Pauli] ad confirmationem ſuæ doctrinæ, & conuerſionem populi audientis [ITA vt etiam ſuper lã-
2 Cor.12. guidos deferrentur à corpore eius ſudaria, vel ſemicinctia] id eſt veſtes medietatem corporis tegentes
Actuũ.2. a ſemis quod eſt medium, & cingo[ET recedebant ab eis languores, & ſpiritus nequã egrediebantur]
ab obſeſſis per talium pannornm contactum. quod fuit grande miraculum, & quodammodo maius
quàm quod de Chriſto legirur, quod omnes qui tangebant fimbriam veſtimẽti eius ſanabantur. Quo
Mat.9.14. enim huiuſmodi accidentalia corpori, remotius amouentur à corpore, eo præclarius eſt, ſi per ea fiunt
Mar.6. miracula: quia per hoc virtus & ſanctitas animæ latius ſe extendit, & in diſtãtiora operatur atq; redũ-
Luc.8. dat. Vnde & Paulus in epiſtolis ſuis frequenter tangit quemadmodum prædicatio ſua non fuit in G
2. Cor.12. perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſignorum. virtutum, & prodigiorum, & in
plenitudine multa. Et hoc ſcribit ad eos, quibus mentiri non potuit, quippe in quorum conſpectu
facta erant huiuſmodi, vt & nos certiſsimi ſimus de veritate. [TENTAVERVNT autẽ quidam & de
circumeuntibus Iudæis exorciſtis]id eſt, dæmonum adiuratoribus [INVOCARE ſuper eos qui ha-
bebant ſpiritus malos] puta obſeſſos [NOMEN domini Ieſu Chriſti, dicentes Adiuro vos per Ieſum
quem Paulus prædicat.] Refert Ioſephus Salomonem excogitaſſe & docuiſſe populum ſuum modos
exorciſmi, id eſt, adiurationis, quibus immundi ſpiritus expulſi ab homine vlterius reuerti non ſunt au
ſi. & vt aſſerit Beda, fit hoc interdum etiam per reprobos, ad condemnationem eorum qui faciunt, vel
ob vtilitatem eorum qui vident & audiunt, vt licet homines deſpiciant ſigna facientes, tamen deum
honorent ad cuius inuocationem fiunt tanta miracula. Verum ſicut Scholaſtica narrat hyſtoria, quãuis
per exorciſmos Salomonis eiicerent dæmones, non tamen abſque multo labore: ſed quibuſdam her
bis & gemmis adhibitis: vt tradidit Ioſephus. Vt ergo facilius expellerent dæmones, adiurabant eos
hoc modo. Adiuro vos per Ieſum quem Paulus prædicat, ſicque exibant dæmones ab obſeſſis.[ERANT
autem cuiuſdam Scenæ] id eſt viri ſic dicti [IVDAEI principis ſacerdotum] inter ſuos in Epheſo
[SEPTEM filij, qui hoc faciebant. Reſpondens autem ſpiritus nequam dixit eis, Ieſum noui]
cognitione informi, quia non diligo eum [ET Paulum ſcio] id eſt nomina, perſonas, virtutes, eorum H
agnoſco, [VOS autem qui eſtis?] Quaſi dicat, Non tales vos noſco, vt deceat vos adiurare per Ie-
ſum, quemadmodum Paulus, cum ſitis increduli. [ET inſiliens homo in eos, in quo erat dæmonium
peſſimum] id eſt crudeliſſimum & difficulter eiicibile [ET dominatus amborum] id eſt duorum filio-
rum præfati principis ſacerdotum, inualuit contra eos, cæteris forte interim fugientibus, vel non præ-
ſentibus, quia non ſemper omnes ſimul hoc faciebant [ITA vt nudi, & vulnerati effugerent de domo
illa. Hoc autem notum factum eſt omnibus Iudæis atque gentilibus qui habitabant Epheſi: & cecidit
timor ſuper omnes illos] agnita Chriſti potentia. Vnde amplius talia attentare nullus eorum præſum-
pſit[ET magnificabatur nomen domini Ieſu] id eſt ipſe Ieſus ab omnibus illis magnificus cognoſce-
batur & prædicabatur, tanq̃ dæmonum omnipotens refrenator[MVLTI que credentium veniebant]
ad Paulum [Confitentes & annunciantes actus ſuos] culpabiles, quia compuncti ſunt corde, & ore cõ-
feſſi[MVLTI autem ex eis qui fuerãt curioſa] videlicet magicas artes[SECTATI, contulerunt libros]
artium harum [ET combuſſerunt coram omnibus] in ſignum quod talia nnnc cordialiter abhorrerent,
nec amplius exercere intenderent [ET computatis precijs eorum] ſcilicet quantum valuiſſe putaban-
tur, ſeu quanti conſtitiſſent[INVENERVNT pecuniam denariorum quinquaginta milium] ꝙ ſcilicet
tanti precij erant. Ex quo patet, quod valde multi libri fuerunt ibi combuſti, & ex ingenti deuotione
quod etiam multi magi fuerunt ibidem conuerſi.[ITA fortiter creſcebat verbũ dei] id eſt, fructificabat
Euangelica prædicatio Pauli, in conuerſione audientium [ET multiplicabatur] numero meritoque

A credentium[HIS autem expletis propoſuit Paulus in ſpiritu] id eſt, inſtinctu ſpiritus ſancti, non propria excogitatione [TRANSITA Macedonia & Achaia] id eſt, diſcipulis in illis prouinciis demorantibus viſitatis & confortatis [IRE Hieroſolymam] ob loci reuerentiam, ſanctorumque locorum, & primitiuæ eccleſiæ præſertim ſancti Iacobi viſitationem[DICENS, quoniam poſtquam venero ibi, oportet me & Romam videre] ad prædicandum ibidem, & quia à deo præordinatum eſt hoc ad ſuiipſius honorem, meriti mei incrementum & aliorum conuerſionem.[MITTENS autem in Macedoniam duos ex miniſtrantibus ſibi, Thimotheum & Eraſtum] quos iccirco præmiſit, vt eleemoſinam in Hieruſalem ſanctis fidelibus deferendam per Paulum, colligerent, eamque Paulus aduenieus inueniret paratam [IPSE remanſit ad tempus in Aſia] adhuc enim manſit in Epheſo, vt verba pandunt ſequentia [FACTA eſt autem illa die turbatio non modica de via domini] id eſt de fide religioneque Chriſti in Epheſo[DEMETRIVS enim quidē nomine argentarius]id eſt in argenti materia artificialiter operans [FACIENS ædes argenteas Dianæ] id eſt, imaginibus Dianæ, quæ in ædiculis illis ſpecioſis ponebantur. [PRAESTABAT artificibus non modicum quæſtum] id eſt, magnum lucrum. [QVOS conuocans, & eos qui huiuſmodi erant opifices] id eſt, ſimiles artifices [DIXIT, Viri ſcitis quia de hoc artificio acquiſitio eſt nobis] quia ædes imaginesque formando, multa lucramur[ET videtis & auditis, quia non ſolum Epheſi, ſed & totius pene Aſiæ] minoris[PAVLVS hic ſuadens] id eſt,

B varias perſuaſiones pro ſua prædicatione adducens [EVERTIT multam turbam]ab idolorum cultura [DICENS, Quoniam non ſunt dij qui manibus fiunt] Homo enim cum ſit fragilis & mortalis, deum non formare valet, quemadmodum in Eſaia, Hieremia, & libro ſapientiæ demonſtratur. [NON ſolum autem hæc periclitabitur nobis pars in redargutionem venire] id eſt non tantum pericoloſe nobis opponetur quod non ſint dij qui manibus fiunt humanis, & quod eis inaniter facimus ædes [SED & magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur] id eſt, deſpicietur, omnibus ad Chriſtum conuerſis. Dicitur autem magna Diana, quia inter deas gentilium fuerat præfamoſa [SED & deſtrui incipiet maieſtas eius] id eſt, vilipendetur, que hucuſque reputata eſt magna [QVAM tota Aſia colit & orbis.] Fuit enim cultus Dianæ vndiq; dilatatus.[HIS auditis repleti ſunt ira, & exclamauerunt dicentes, Magna Diana Epheſiorum. Et repleta eſt ciuitas confuſione] id eſt, ciues Epheſij in ordinatiōe & turbatione impleti ſunt [ET impetum fecerunt vno animo in theatrum.] Theatrum ſecundum Bedam eſt locus ſemicirculi habens figuram, in quo ſtantes populi ludos ſcenicos intus aſpiciebant. Vel vt alij dicunt, Theathrum fuit locus, in quo rei puniebantur, quoniam illuc etiam conuenerant ad ſpeculanda reorum ſupplicia. Nam theatrum Græce latine ſpectaculum ſignificat. Forte vtrumque iſtorum fiebat in loco huiuſmodi [RAPTO Gaio & Ariſtocho Macedonibus]. i. de Macedonia oriundis [co-

C MITIBVS] id eſt, ſocijs [PAVLI] Hos enim violenter traxerunt ad theatrum Paulum non inuenientes. [PAVLO autem volente intrare in populum]vt falſitati reſiſteret, & quia pro veritate & æquitate mori paratiſsim⁹ fuit[NON permiſerunt diſcipuli]propter commune bonum eccleſiæ, volentes eū conſeruare in vita, quemadmodū ipſe ſcribit ad Philippenſes. Manere in carne neceſſariū propter vos [QVIDAM autem de Aſiæ principibus] tunc in Epheſo conſiſtentes [QVI erat amici eius, miſerunt ad eum rogantes ne ſe daret in theatrum] quia ex hac aucta fuiſſet turbatio. Iſti fuerunt ad fidem conuerſi. [ALII autem aliud clamabant] id eſt, vnuſquiſque furentium ſecundum paſſionis ſuæ impetū vociferabatur.[ERAT enim eccleſia] id eſt, collectio hominum illorum [CONFVSA, & plures neſciebant qua ex cauſa conueniſſent]id eſt cur congregatus fuiſſet hic cœtus. [DE turba autem detraxerunt] aliqui [ALEXANDRVM]vt à tumultu abſtractus redderet rationem, audientiamque haberet [PROPELLENTIBVS eum Iudeis] nō enī faciliter egredi potuit in tāta caterua.[ALEXANDER autem manu ſilentio poſtulato, volebat rationem reddere populo. Quem vt cognouerunt Iudæum eſſe]& per conſequens idola reprobantem[VOX facta eſt vna omnium, quaſi per horas duas clamantium, Magna Diana Epheſiorum.] Videntes enim aduerſarios ſui ritus, magis accenſi ſunt ſuæ religionis ac deæ amore ac laude.[Et cum ſedaſſet ſcriba turbas]fuit enim magiſter & doctor inter gentiles [DIXIT. Viri Epheſij quis neſciat Epheſiorum ciuitatem cultricem eſſe magnæ Dianæ Iouiſque prolis?] nam Iupiter fuit pater Dianę.[CVM ergo his contradici non poſſit]licite ſecundum noſtram

D ſectam [OPORTET vos ſedatos eſſe, & nihil temere agere. Adduxiſtis enim homines iſtos] Pauli diſcipulos [NEQVE ſacrilegos, neque blaſphemantes deam veſtram.]Quomodo verum eſt hoc? Nonne idololatriam reprobabant. Et reſpondendum eſt, quod vtique, ſed modus forte latuit ſcribam, vel fauorabiliter loquebatur pro illis violenter adductis, vt ſeditionem ſopiret [QVOD ſi Demetrius & qui cū eo ſunt artifices habent aduerſus aliquē] horū [CAVSAM cōuēt⁹ forenſes aguntur] in foro & publico [ET Procunſules ſunt]loco conſulum conſtituti [ACCVSENT inuicem.Si quid autem alterius rei quæritur] præter cauſam Demetrij [IN legitima eccleſia potuit abſolui]id eſt, in congregatione ordinate collecta poterit à iudicibus ordinarijs terminari.[NAM & periclitamur argui ſeditionis hodiernæ]id eſt, periculum nobis imminet, quod forſitan a ſuperioribus redarguemur, & puniemur ob ſeditionem pręſentē[CVM nullus obnoxius ſit] de quo poſsimus reddere rationem[CONCVRSVS iſtius[id eſt, nullus hic ita exceſſit, vt ob id excuſari poſsit præſens concurſus.[CVM autem dixiſſet hæc dimiſit eccleſiam]ſcilicet vnumquenque in ſua.

Eſa.44. Hiere.2. Sap.13.14.

¶EXPOSITIO CA'P. XX. [POSTQVAM autem ceſſauit tumultus, vocatis E
ad ſe Paulus diſcipulis] ARTICVLVS XX

POSTQVAM autem ceſſauit tumultus] capite præcedenti deſcriptus [CONVOCATIS Paulus diſcipulis, & exhortatus eos]vt vſq; in finem in fide & ſanctita-
te perſeuerarent [VALEDIXIT & profectus eſt] ab Epheſo[VT iret in Mace
doniã]cauſa admonendi ibidem diſcipulos. [CVM autem perambulaſſet partes
illas].ſ.Macedoniã & vicinas [ET exhortatus fuiſſet eos multo ſermone, venit
Græciam].ſ.quandam Græciæ partem, & vt in Scholaſtica hyſtoria dicitur, ve-
nit Athenas,[VBI cum feciſſet].i.fructuoſe expendiſſet[MENSES tres] aliorũ
conuerſioni & confortationi inſiſtens[FACTAE ſunt illi inſidiæ à Iudæis]incre
dulis[NAVIGATVRO in Syriã]verſus Hieruſalẽ [HABVITQVE conſiliũ vt reuerteretur per Mace-
doniã]ad euadendum inſidias, & ne ſpoliarent eleemoſynis, ſeu collectis, quas detulit ſecũ verſus Hie-
ruſalẽ. an vero inſidias illas agnouerit ab homine, aut ex reuelatione ſuperna ambigitur. Conſequenter
exprimũtur in textu qui ambulauerunt cũ Paulo.[COMITATVS eſt autẽ cũ Soſipater Berœenſis].i.
de vrbe Berœa, &c.[HI cũ præceſſiſſent]ex Pauli cõmiſſione[SVSTINVERVNT] id eſt expectauerũt
[NOS ſcilicet Paulũ & exiſtentes cum eo, quorũ & vnus ego fui [TROADE]id eſt in vrbe ſic dicta, de
qua dictũ eſt ſupra[NOS vero nauigantes poſt dies azymorũ] .i.poſt ſolennitatẽ paſchalem in qua Iu- F
Exod.12. dæi azymis panibus veſcebantur[A Philippis]ciuitate Macedoniæ[VENIMVS ad eos Troadẽ in die
bus quinque : vbi morati ſumus diebus ſeptem] ad conſolationem & informationem credentium qui
ibi degebant.[VNA autẽ ſabbati].i.prima die poſt ſabbatũ, ſeu prima die hebdomadæ, puta die domini
ca, ſecundũ Bedã[CVM conueniſſemus ad frangendũ panẽ[.i.ad ſacra myſteria celebranda, ſecundum
eundem. Vnde ſupra dictum eſt, quod perſeuerabant in communicatione fractionis panis. Vel ad fran-
gendum panem, pro corporis refectione: & ita in Scholaſtica hiſtoria explanatur, cum dicitur. Vna ſab
bati cum cœnaremus[PAVLVS diſputabat cum eis]de euangelica veritate conferendo ac prædicando
in Troade [PROFECTVRVS in craſtinum]Ideo ante ſuum receſſum voluit eos diligenter inſtruere
[PROTRAXITQVE ſermonem vſque in mediam noctem] In quo feruor eius oſtenditur zeluſq;
animarũ.[ERANT autem lampades copioſæ in cœnaculo vbi eramus congregati. Sedens autem qui-
dam adoleſcens nomine Euthycus ſuper feneſtram, cum mergeretur graui ſomno] .i. ab exterioribus
reducetur ad intima ſicut qui mergitur, & rationis iam vſu priuatur obdormiendo [DISPVTANTE
diu Paulo, ductus ſomno]cui non reſtitit, victus ſopore]cecidit de tertio cœnaculo deorſum, & ſublat⁹,
oblatus]id eſt, præſentatus [EST omnibus [MORTVVS. Ad quem cum deſcendiſſet Paulus, incubuit
ſuper eũ]ſequẽs in hoc Heliam & Heliſeum, quorum primus ter, ſecundus ſepties ſuper defunctum in- G
3.Reg.17 cubuit. Paulus vero ſemel duntaxat, moxque impetrauit quod petijt in quo eius excellentia declaratur
4.Reg.4. [ET complexus]defunctum ex amore & compaſſione[DIXIT, Nolite turbari] iam enim certus fuit.
Apoſtolus ſe exaudiendum pro pueri ſuſcitatione, ideo addit[ANIMA enim ipſius eſt in eo]id eſt tam
prope eſt vt ſuſcitetur, vt per idem ſit, quaſi nunc viueret: ſic de homine agonizante mox morituro dici
mus, Mortuus homo eſt.[ASCENDENS autẽ] ad cœnaculum tertium in quo ante diſputauit [FRAN
GENSQVE panem & guſtans, ſatiſque allocutus eos vſque ad lucem, profectus eſt. Adduxerunt autem
puerum viuentem, & conſolati ſunt non minime.]Oportune deo diſponente inter verba prædicatio-
nis occurrit occaſio curationis tam miraculoſæ, vt oſtentione prodigij, confirmaretur prædicatio Pau
li, artiuſque infigeretur mentibus diſcipulorum memoria boni magiſtri ab eis mox diſceſſuri. Innote-
ſcit quoque ex his ſollicitudo & feruor Apoſtoli pro proximorum ſalute. Nam profecturus in cra-
ſtinum totam noctem duxit inſomnem, prædicationi intendens, vſque ad mediam noctem, & tunc
iuuene ſuſcitato, & modico cibo ſumpto ſermonem reſumpſit ac continuauit vſque auroram, ſicque re
ceſsit,[Nos autem aſcendentes nauem, nauigauimus in Aſſon, inde ſuſcepturi Paulum. Sic enim diſpo
ſuerat ipſe, per terram iter facturus.] Itaque comites & diſcipulos ſuos præmiſit in aſſon, vt ibi præ-
ſtolarentur eius aduentum, qui forte volebat in terris intermedijs aliquibus loqui verbum dei. Porro
Aſſon eſt ciuitas Aſiæ maritima.[CVM autem inueniſſet nos in Aſſon, aſſumpto eo venimus Mytile- H
lenen]quæ vrbs eſt in Lesbo AEgæi maris inſula[ET inde nauigantes ſequenti die venimus contra Chi
um]quæ item eſt inſula AEgæi maris, habens ad orientem Lydiam Aſiæ prouinciam [ET alia die ap-
plicuimus Samũ]Samos etiã eſt inſula in AEgæo mari, in qua traduntur vaſa fictilia primo inuenta, &
Eſai.45. vaſa Samia appellata ſunt. Vnde in Eſaia habetur, Teſta de Samo, & cętera. Eſt autẽ inſula ipſa Ephe-
ſo appoſita, & vicina Andro[ET ſequenti die venim⁹ Miletũ]ciuitatẽ Aſiæ maritimã. [PROPOSVE-
RAT enim Paulus tranſnauigare Epheſum].i.non accedere eã quamuis prope eã nauigaret[NE qua illi
mora fieret in Aſia]minori, cui⁹ Epheſus vna metropolis erat, nẽpe Ionię Aſię prouĩcię. Ideo ſi acceſ-
Actuũ.2. ſiſſet ad eam non tam cito dimiſiſſent eum diſcipuli Epheſij.[FESTINABAT enim, ſi poſſibile ſibi-
1.Cor.16. eſſet, vt diem Pentecoſten faceret].i.celebraret [HIEROSOLYMIS] potiſsime quia in eo datus fuit
ſpiritus ſanctus. Illa quoque celeritas ſolẽnis fuit, propter legis dationem, cuius præcepta decalogi ma-
nent in Euangelio Saluatoris.[A Mileto autem mittens Epheſum, vocauit maiores natu eccleſię]Ephe
Eccl.3. ſinæ[QVI cũ veniſſent ad eũ, & ſimul eſſent]in Mileto[DIXIT eis, Vos ſcitis à prima die qua ingreſ-
ſus ſum in Aſiam]gratia prædicandi[QVALIS per omne tempus vobiſcum fuerim, ſeruiens domino
cum omni humilitate]iuxta illud, Quãto maior es humilia te in omnibus[ET manſuetudine]quæ tam
decet prælatos, quàm indecens eis eſt ira [ET lachrymis multis] quibus peccata veſtra deplanxi, gra-
tiam vobis poſtulaui, ad patriam aſpiraui[ET tẽtationibus].i.perſequutionibus[QVAE mihi acciderũt
ex inſidijs Iudæorum, quomodo nihil ſubtraxerim vobis vtilium].i.non omiſi vobis communicare ea,

A quæ animarum proſunt,expediuntque ſaluti. Nilque de veſtris ſubſtantijs ſeu facultatibus ad boni vtilis ſpeciẽ pertinentibus abſtuli vobis,quacunq; induſtria mihi talia colligendo[QVO minus annunciarẽ vobis]quæ ſalutẽ veſtrã cõcernunt[ET docerem vos publice,& per domos]ſcilicet,in priuato [TESTIFICANS Iudæis atq; gentilibus in deũ pœnitentiã]i d eſt agendam eſſe pœnitentiã perducentem ad deum,ſeu per diuiuam clementiã. Hæc aliqui prælatorũ ſubtrahunt ſubditis ex auaritia palpando eorum peccata,ne eis offenſis temporale damnum incurrant,qui non ſunt veri paſtores,nec digni appellatione prælati[ET fidem in dominum noſtrum Ieſum Chriſtum]id eſt,fidem catholicam tendentem in Chriſtum,& ſecundum eius doctrinam ſe habentem.[ET ecce nunc alligatus ego ſpiritu]id eſt ſpiritu ſancto me ad id aſtringente ac impellente[VADO in Hieruſalem,quę in ea mihi ventura ſunt ignorãs, niſi quod ſpiritus ſanctus per omnes ciuitates proteſtantur mihi] id eſt in congregationibus Chriſtianis per varias vrbes diffuſus,ſunt aliqui ſpiritu prophetico ornati,per quos ſpiritus ſanctus mihi inſinuat[DICENS:quoniam vincula & tribulationes me manent]id eſt,expectant in Hieroſolymis, ſicq; certus ſum reuelatiõe illorum,quod ibidẽ ligabor,captusque tenebor, ac tribulabor. Quib⁹ verbis oſtẽdit Apoſtolus,non ſibijpſi immediate à ſpiritu ſancto ſed alijs fuiſſe reuelata,quæ in Hieruſalem paſſurus fuit aduerſa,quemadmodum etiam deus per Nathan & Gad prophetas multa reuelauit ſancto Dauid de proprio ſuo ſtatu,cui immediate multa alia reuelauit,de myſterijs Chriſti,& ſtatu eccleſię[SED Iohã.10. 2.Reg.12. 2.Reg.24.

B nihil horum vereor] id eſt aduerſa pro Chriſto pati non timeo,nec eos qui corpus occidunt formido, qui iam ad tantũ patientię gradũ culmẽque deueni vt in omni tribulatione læter ex animo, & inconcuſſus mente permaneo,[NEC facio animam meã]id eſt vitam meam corporalem ac ſenſitiuam [Pretioſiorã quam me]totum ſeu quo ad id quod ſum ſecundum interiorem ſuperioremque hominem,puta ſupremam animæ partem,videlicet,intellectiuam. Intellectus enim dicitur homo,dicente philoſopho, quòd homo maxime eſt ſuus intellectus,iuxta modum loquẽdi,quo totũ à parte principaliori denominatur. Itaque vitam corporalem pro nihilo ducit,qui in futuro quærit vitam æternam. Ideo ſubditur. [DVMMODO conſumẽ curſum meum]id eſt,peregrinationem & conuerſationem meam ad finem felicem perducam[ET miniſterium verbi]id eſt,officium prædicandi[QVE accepi à domino Ieſu teſtificari]id eſt cum proteſtatione & maxima affirmatione pronunciare[EVANGELIVM gratiæ dei]quia in Euangelio Chriſti gratia dei potiſsime commendatur,docetur,refulget,& ipſum ex diuina pietate ac gratia hominibus eſt collatum. Sed & lex Euangelica gratiam confert, ſecundum quod ſacramẽta ſua includit. ET nunc ecce ego ſcio]inſpiratione diuina[QVIA amplius non videbitis faciem meam]in pręſenti vita[OMNES vos]Epheſij[PER quos tranſiui prædicans verbum dei.] Sciebat nãque Apoſtolus ſe ad illas partes amplius non venturum. [QVAPROPTER conteſtor hos hodierna die,quia mũ 1.Para.21. Matt.10. Rom.6.

C dus ſum à ſanguine omnium veſtrum]id eſt,ſi quid periculi animæ incideritis,ego immunis ſum.[NON enim ſubterfugi quo minus annunciarem vobis omne conſilium dei] id eſt ea quæ diuina ſapientia circa humani generis redemptionẽ inſtituit & effecit. præcepta quoque & documenta ipſius vobis notificaui,myſteria demum fidei Chriſtianæ,qualiter æterno ſummę trinitatis conſilio ſeu decreto peractũ eſt,vt per vnius diuinæ increatæ perſonæ puta per verbi incarnationem & paſſionem ſaluatum eſt genus humanum. Sed cum alibi ſcriptum ſit, Quis conſiliarius eius fuit? Sapiens quoque dixerit, Quis hominum poterit ſcire conſilium dei: quomodo potuit Paulus omne conſilium dei annunciare hominibus? Et reſpondendum quod non ſimpliciter de omni conſilio dei intendit,ſed de omni conſilio dei quantum ad humanam ſpectat ſalutem. Quemadmodum etiam ait Saluator, Omnia quæ audiui à patre meo, nota feci vobis. Præterea cum in ratione conſilij includatur inquiſitio,quę neſcientiam quãdam ſupponit, certum quod cõſilium proprie ſumptum non competit deo, ſic enim eſt ignorantis naturæ, ſecundum Damaſcenum. Sed ideo deo aſcribitur: quia nil agit improuide [ATTENDITE vobis & vniuerſo gregi.] Primo, inquit, attendite vobis, id eſt circunſpecte in omnibus vos habete, coram deo ſolicite ambulate, omni diligentia cor veſtrum in puritate ſeruate, deinde ſimiliter veſtris ſubditis præeſtote ac prouidete. Charitas enim incipit à ſeipſa. Et qui ſibi nequam eſt, cui bonus eſt? Qui autem ſeipſum in omnibus rationabiliter dirigit, alios quoque gubernare poterit eſſe idoneus [IN quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos]ſi ſoli Chriſtiani de vrbe Epheſo ibi fuerunt,non Eſa.40. Roma.11. Sap.9. Iohan.15. Miche.6. Prouer.4. Eccle.14.

D erant ibi multi Epiſcopi, niſi Epiſcopi pro ſacerdotibus accipiantur. Vnde aliqui dicunt conuocaſſe Apoſtolum omnes maiores natu de diocœſi Epheſina, & alijs fortaſsis. Nam id ſuperioribus verbis innuitur,vbi ait, Omnes vos, per quos tranſiui prædicans verbum dei. Neque enim pertranſiuit ſolam Epheſinam dioceſim[REGERE id eſt,ad regendum[ECCLESIAM dei] id eſt congregationem fidelium Chriſti. Nam hic nomine dei perſona filij deſignatur,quia ſubiungitur [QVAM acquiſiuit]id eſt,de manu inimici eripuit & ſibi incorporauit[SANGVINE ſuo]videlicet,ſuæ digniſſimę paſſionis virtute ac merito. Quo vtique teſtimonio diuinitas Chriſti euidenter probatur.[EGO ſcio quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam]corporalem à vobis [LVPI rapaces in vos] hæreſiarchæ, & falſi Apoſtoli,dona gratiæ à fidelium mentibus rapientes [NON parcentes gregi] ſed ſpiritaliter eam, letaliterque lædentes ,diuerſis erroribus & peccatis[ET ex vobiſipſis exurgent viri loquẽtes peruerſa] id eſt, aliqui veſtrum ſeu eorum qui prodibunt ex vobis à fidei ſynceritate recedent, & contraria fidei atque iuſtitiæ affirmabunt [VT abducant] ab eccleſiaſtica vnitate [POST ſe] id eſt, ad inhærendum eorum erroribus [DISCIPVLOS] Hæretici enim libidine dominandi, docendi & apparandi,ſuos confinxerunt errores. De talibus in prima ſua canonica ait Ioannes, In nobis erant, ſed non erant ex nobis. [PROPTER quod vigilate] id eſt, diligentes eſtote in cuſtodiendo voſipſos ac ſubditos, iuxta illud Abacuk, Super cuſtodiam meam ſtabo [MEMORIA retinentes, quoniam per triennium] quo prædicaui in Aſia, præſertim in Epheſo [NOCTE ac die non ceſſaui] 2.Petr.2. 1Iohã.1. Abac.2.

tempore congruo[LACHRYMIS monens vnũquenq; veſtrum]nunc in generali nunc in ſpeciali,& E
Pſal.126. vnũquenq; ſecundũ capacitatẽ,vocationem & ſtatum informans.[ET nunc commendo vos deo] Etenim niſi dominus cuſtodierit ciuitatẽ fruſtra vigilant,qui cuſtodiunt eam. Diuinæ ergo protectioni ac pietati omnem quem diligimus iugiter commendemus[ET verbo gratiæ eius].i.promiſſionibus diuini eloquij quibus miſericordiam ſuam confugientibus ad ipſum promiſit,vt illę effectum ſortiantur in vo
Iohan. 6. bis. Vel,verbo,id eſt,effectui gratiæ eius. Sæpe equidem in ſcripturis,verbum pro facto accipitur[QVI potens eſt ædificare] id eſt, corda virtutibus confirmare & vnum per alium ad meliora prouehere [ET dare hæreditatem].i.dona gloriæ in futuro [IN ſanctificatis omnibus]qui in baptiſmo,& in acti
Ezec.14. bus virtuoſis ſanctificati ſunt[ARGENTVM & aurũ,aut veſtẽ nullius cõcupiui ipſi ſcitis] Hoc cõtra paſtores & predicatores auaros,qui tẽporalia ſpiritualibus præferunt,qui lana ouium operiuntur, & lacte earũ reficiuntur,ipſas vero perire permittũt[QVONIAM ad ea quæ opus mihi erãt,& his qui mecum ſunt,miniſtrauerunt manus iſtæ] id eſt,proprijs manibus neceſſaria corpori tam mihi quàm exiſtentibus mecum procuraui, labori manuum inſiſtendo ne quenquam grauarem. Vnde Corinthijs
2. Teſ.3. ſcribit, In omnibus ſine onere me vobis ſeruaui, & ſeruabo. [OMNIA ad perfectionem per-
2.Cor.11. tinentia [OSTENDI vobis] verbo & exemplo. [QVONIAM ſic laborantes, oportet ſuſcipere infirmos]id eſt,corporaliter languidos,de labore propriarum manuum ſuſtentare. Vel infirmos vtpote imperfectos puſillos ad virtutes inducere. Iſtud eſt perfectionis non neceſſitatis niſi in caſu [AC F meminiſſe]mente et operis exhibitione[VERBI domini Ieſu,quoniam ipſe dixit,Beatius eſt magis dare quàm accipere.] Hoc verum eſt,ſecundũ ſe,cæteris paribus,& iuxta intentionem Apoſtoli. Etenim cæteris paribus amplioris eſt meriti eleemoſynam dare,quàm ſumere, ſi ſumens eiuſdem ſit facultatis ad dandum vt ille quo accipit. Propter quod Beda ait, Non illis qui relictis omnibus ſequuti ſunt dominum,diuites & eleemoſynarios præfert:ſed illos quàm maxime glorificat,qui cunctis quæ poſſident ſe-
Mat.4. mel renunciatis, nihilominus laborant operando manibus quod bonum eſt,vt habeant vnde tribuant
Lucæ.4. neceſſitatem patienti. Hinc tanquam hæretici reprobantur dicentes,quod maioris perfectionis eſt, diuitias proprias in ſæculo erogare,quàm in religione mẽdicare. Propter quod libro de eccleſiaſticis dogmatibus dicitur, Bonum eſt cum diſpenſatione bona pauperibus erogare, ſed melius eſt intentione ſequendi Chriſtum,totum ſimul donare,& abſolutum a ſolicitudine cum Chriſto egere. Præterea con-
Ephe.4. ſtat ex his,multa eſſe dicta documentaque Chriſti, quæ nullus euangeliſtarum deſcripſit, quia verbum nunc allegatum in Euangelio non habetur.[ET cum hæc dixiſſet,poſitis]id eſt flexis[GENIBVS orauit cum omnibus illis]vt deus vniuerſos miſericorditer conſeruaret [MAGNVS autem fletus factus eſt omnium. Et procumbentes ſuper collum Pauli oſculabantur eum,dolentes maxime in verbo quod dixerat: quoniam amplius faciem eius non eſſent viſuri,[Et vtique ingens omnino fuit cauſa plorandi,& G triſte diuortium à tam dulci magiſtro,tam præclaro doctore,tam liberaliſſimo ac vtiliſſimo benefactore,tam charitatiuo & affectuoſiſſimo patri ſine reuerendi ſpe ſeparari.[ET deducebant eum ad nauem] iuxta quam valefecerunt ſibi inuicem non ſine grandi dolore,qui ex præcordiali proceſsit amore.

¶EXPOSITIO CAP. XXI. [CVM autem factum eſſet vt nauigaremus]

ARTICVLVS XXI,

CVM autẽ factum eſſet vt nauigarem⁹,abſtracti ab eis].i.ab Epheſijs illis ſeparati [RECTO curſu]nauis[VENIMVS Coum]inſulã oppoſitã Aſię[ET ſequẽti die Rhodũ]inſulam claram in Carpathio mari oppoſitã Lyciæ[ET Pateram]quę eſt ciuitas Lyciæ prouinciæ in Aſia, deinde Mirrheã. Iſtud non eſt de textu, vt dicitur,vnde nec Beda nomen huius loci exponit in libello,quem de expoſitione nominũ locorũ quæ in hoc libello exprimuntur cõpilauit, [CVM apparuiſſemus autem Cypro,relinquentes eam ad ſiniſtrã,nauigauimus in Syriã,& venimus Tyrũ, ibi enim nauis expoſitura erat onus]ideo adplicare oportuit.[INVENTIS au
Actuũ.20. tem diſcipulis].i. Chriſtianis illic manentibus,quos diligenter tanq̃ fratres noſtros quęſiuimus [MANSIMVS ibi diebus ſeptẽ]ad eorũ cõſolationẽ & noſtrã refocillationẽ. [QVI Paulo dicebant per ſpiritũ ne aſcẽderet Hieroſolymã.]Capitulo præcedẽti dixit ſe Paulus à ſpiritu ſctõ agi ad eundũ Hieruſalem H quomodo ergo iſti prophetę, per ſpiritũ prophetiæ ſuaſerũt oppoſitũ? Nũquid ſpũs ſanctus verbis proprijs cõtradicit? Ad quod reſpondẽdũ,quod vnũ & idẽ,ſecundũ diuerſas cõſiderationes,ſuadetur & diſſuadetur. Aliqui quoq; reſpondent,quod iſti per ſpiritũ ſanctũ nouerunt & prædixerunt Paulum ſi aſcẽ
Iacobi.3. deret Hieruſalẽ ibi plura paſſurũ. Quod vero ſuaſerunt ne illuc aſcenderet ex ſuo ſpiritu,pia quadã cõpaſsione protulerũt[ET expletis diebus ſeptẽ ibamus]à Tyro[DEDVCENTIBVS nos omnibus]Tyris Chriſtianis[CVM vxoribus & liberis].i.filijs[SVIS,vſq; foras ciuitatẽ]in quo patet, quantus fuerit
Actuũ.11. ſanctæ dilectionis ardor in primitiua eccleſia[ET poſitis genibus in littore orauimus] pro inuinicem, pro omniũ noſtrũ cõmuni ſalute,& vt deus omnia in melius ordinaret,noſque ſpiritaliter adunatos cõſeruaret,& ad patriã tandem perduceret. Et cũ valefeciſſimus inuicẽ,aſcẽdimus nauẽ,illi autẽ redierũt in ſua. Et deſcẽdimus Ptolomaidã.]Ptolomais ciuitas eſt terræ ſanctæ maritima,in tribu Aſer. alio nomine Acon dicta. Eſt autẽ & altera Ptolomais in Pẽtapoli prouincia Aphricæ[ET ſalutatis fratribus] Chriſtianis ibidem[MANSIMVS die vna apud illos. Alia die profecti venimus Cæſaream Paleſtinæ] de qua dictum eſt ſupra[ET intrantes domũ Phillippi Euangeliſtæ, qui erat vnus de ſeptem diaconis] ad inſinuandũ quod fuit Philipp⁹ Apoſtolus. Dicitur autẽ Euãgeliſta,nõ quia Euãgelij deſcriptor,ſed
Actuũ.8. fructuoſus valde continu⁹ ac feruid⁹ prædicator,vt conſtat ex his q̃ ſupra de ipſo cõtenta ſunt, [MANSIMVS apud eum]ad reuerẽtiam tanti patris, viri Apoſtolicæ perfectionis ac poteſtatis inſignis,[HVIC autem erant quatuor filiæ virgines prophetantes] quæ ſicut in ſcholaſtica fertur hiſtoria, prædixe-

A runt Paulo quod ei in Hieruſalem erat venturũ.[ET cum moraretur ibi per dies aliquot, ſuperuenit quidam à Iudęa nomine Agabus. Is cum veniſſet ad nos tulit zonam Pauli, & alligans ſibi pedes ac manus, dixit] Quod ait, ſibi, ad quem referatur, an ſcilicet ad ipſummet Agabum, vel ad Paulũ, incertum videtur, niſi quod Gregorius in quadam Homilia refert ad Paulum, quod & probabilius reor. [HAEC dicit ſpiritus ſanctus, Virũ cuius eſt zona hæc, ſic alligabunt in Hieruſalẽ Iudæi: & tradent in manus gentiũ.] Agabus iſte in modo loquendi & opere imitatus eſt veteris legis prophetas, qui dicere conſueuerũt, Hęc dicit dominus. Interdum verbis facta ſeu ſigna ſenſibilia ac viſibilia adhibebãt, ad prænunciandũ quod incumbebat. Quemadmodum Ezechiel in caligine vaſa ſua efferens, parietemq́; perfodiẽs, oculos quoque velauit [QVOD cum audiſſemus rogabamus ne aſcenderet Hieroſolymam. Et dixit, Quid facitis flentes & affligentes cor meum?] quod veſtro dolori compatitur, & nõ ſine afflictione audit verba quæ contrariantur inſtinctui ſpiritus ſancti in me, quanuis vos pia moueamini ratione. [EGO enim non ſolũ alligari, ſed & mori in Hieruſalem paratus ſum, pro nomine domini Ieſu.] Ecce verè ſtrenuus miles, ardens amator, fortis pugnator, imperterritus pręco. [POST dies autem iſtos, aſcendebamus Hieruſalem. Venerunt autem quidam & ex diſcipulis à Cęſarea nobiſcum, adducentes ſecum apud quem hoſpitaremur Iaſonem quendã Cyprium genere, antiquum diſcipulum] quia iam diu fuit fideliter fixus in Chriſtianiſmo. Vbi autem hoſpitauerit Paulum & ſuos non dicitur. [ET cum veniſſemus Hieroſolymam, libenter exceperunt nos fratres. Sequenti autẽ die introibat Paulus nobiſcum ad Iacobum] Hieroſolymitanæ eccleſiæ primum epiſcopum, de quo dictum eſt ſæpe [OMNESQVE collecti ſunt ſeniores] Chriſtiani audito Pauli aduentu. Et forte à Iacobo conuocabantur, [QVOS cum ſalutaſſet Paulus, narrabat per ſingula, quanta feciſſet deus in gentibus per miniſterium illius] quanta videlicet ſigna atq; miracula, quantam gentilium conuerſationem, quanta gratiarum chariſmata & immenſæ ſuæ clementię opera. [AT illi cum audiſſent, magnificabant deum] gratias referendo pietati diuinæ [DIXERVNTQVE ei] ſcilicet Paulo. [VIDES frater quot milia ſunt in Iudæis qui crediderunt deo?] fidem Chriſti ſuſcipiendo [ET omnes æmulatores ſunt legis] id eſt, amatores & imitatores legis Moſaicæ, ne illam ſubitò ſpernere videantur, tanquam non eſſet data à deo. Veruntamen iſti non poſuerunt ſpem ſalutis in legalium obſeruatione [AVDIERVNT autem de te, quod diſceſſionem doceas à Moſe, eorum qui per gentes ſunt Iudæorum] id eſt, quod Iudæos inter gentiles diſperſos informes dimittere obſeruantiam legis Moſaicæ [DICENS non debere eos circuncidere filios ſuos, neque ſecundum conſuetudinem legis ingredi] id eſt, conuerſari. Quidam infideles Iudæi Paulum mendaciter accuſauerunt quaſi doceret legalia etiam pro tempore illo eſſe mortifera: quod falſum fuit, quia vt patuit ipſemet Timothęum circuncidit, & propriũ caput totondit in Cenchris. Gentilibus vero conuerſis talia prohibebat, ſed Iudęis ea cõ-

C ceſſit, vſq; ad pleniorem Euangelii diuulgationem, ob commendandam veteris legis authoritatem & ſacramentorum illorum propheticam ſanctitatem. Hæc autem ſuperius tacta ſunt ſæpe. [QVID ergo eſt?] agendum [VTIQVE oportet conuenire multitudinem] Iudæorum in Hieruſalem credentium de te ſiniſtrè informatam, vt veritate agnita contententur. [AVDIERVNT enim te ſuperueniſſe] non hi tantum ſed & infideles Iudæi [HOC ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis] id eſt, inter nos [VIRI quatuor] Iudæi ad Chriſtum conuerſi [VOTVM habentes ſuper ſe] quia aliquid deo vouerunt. [HIS aſſumptis ſanctifica te cum illis] id eſt, ſecundum legem deo te exhibe ſicut & illi [ET impende in illis oblationem ſeu exhortationem [VT radant capita ſua] ſecundum legis traditionem [ET ſcient omnes quia quæ de te audierant] de legalium abolitione, falſa ſunt, ſed ambulas & ipſe cuſtodiens legem] etiã quo ad ceremonialia, dum tempus, cauſa, & locus id exigunt ad vitandum ſcandalum infirmorum, atq; ob alias rationabiles cauſas frequenter prætactas. [DE his autem qui crediderunt ex gentibus, nos ſcripſimus iudicantes, vt abſtineant ſe ab idolis immolato] id eſt, ne edant ſacrificia illis oblata [ET ſanguine & ſuffocato, & fornicatione.] Quomodo factum & intelligendum ſit hoc ſupra diffuſe tractatum eſt. [TVNC Paulus aſſumptis viris, poſtera die purificatus cum illis] ſecundum ritum legalem [INTRAVIT in templum, annuncians expletionem dierum purificationis] obſeruandæ ſecũdum legem circa tales, quales iſti quibus iunxit ſe Paulus fuerunt, [DONEC offerretur pro vnoquoque eorum oblatio. Cum autem ſeptem dies conſummarentur, vel ab ingreſſu Pauli in Hieruſalem, vt aliqui dicunt, vel po-

D tius ſecundum Bedam & gloſſam, nondum in toto cõſummati erant hi ſeptem dies, ſed eorum curſus & conſummatio agebãtur. Vnde expreſſius in Græco habetur, Cum autem incipiebãt ſeptem dies conſummari, alioquin non poteſt ſtare quod Paulus poſt quinq; dies aduectus ſui in Cæſaream pręſidi ait, Quia non ſunt mihi plus quam duodecim dies ex quo aſcendi adorare in Hieruſalem. Si enim his ſeptẽ, & illis quinque diebus adiiciantur dies conſilii quo Paulus Phariſæos & Saducæos diſſociauit, itemq; dies, quo ſe deuouerunt Iudæi Paulum occiſuros, quatuordecim erunt dies. [HI qui de Aſia erant Iudæi] in ſua infidelitate obſtinati [CVM vidiſſent eum in templo, concitauerunt omnem populum] tunc præſentem [ET iniecerunt ei] ſcilicet Paulo [MANVS: dicentes, Viri Iſraelitæ adiuuate. Hic eſt homo, qui aduerſus populum] Iudæorum [ET legem] Moſi [ET locum hunc] vtpote templum [OMNES docet] quaſi populus Iudæorum ſit totaliter reprobus, lexque eorum abolita, & templum violandum [INSVPER & gentiles induxit in templum, & violauit ſanctum locum iſtum] quia à templi ingreſſu prohibet lex gentiles. Cur autem de gentilium inductione in templum id dixerint, ſubditur. [VIDERANT enim Trophimum Epheſium] diſcipulum pauli [IN ciuitate] Hieruſalem [CVM ipſo, quem æſtimauerunt, quoniam in templum induxiſſet Paulus] ſicque ex ſola ſuſpitione in certam ſententiam prorupe runt. Affectu nanque corrupto, ratio prorſus inficitur, & modica orta occaſione turbatur. [COMMOTAQVE eſt omnis ciuitas] Hieruſalem hoc rumore audito [ET factus eſt concurſus populi. Et apprehendentes Paulum trahebant eum extra templum, & ſtatim clauſæ ſunt ianuæ] templi, ne ab aliquo geñ

Ezech. 12.
Actuum. 15.
Actuum. 16.
Actuum. 18.
Actuũ. 13.
Actuũ. 24.
Actuũ. 25.

tilium amplius violaretur,& ne Paulus in illud refugeret. [QVAERENTIBVS autem eum occidere, E
nunciatum eſt tribuno cohortis] videlicet Claudio Lyſiæ miſſo à Felice præſide [QVIA tota confunditur Hieruſalē] .i.vniuerſus populus eius turbatur.]Qui ſtatim aſſumptis militibus & centurionibus] quorum quilibet præfuit centum militibus [DECVRRIT ad illos] qui propria authoritate ſe vindicare vſurpauerunt. [CVM vidiſſent autem tribunum & milites ceſſauerunt percutere Paulum.Tunc tribunus apprehendit eum] videlicet Paulum [ET iuſſit ligari catenis duabus] putans eum multum fore feciſſe,contra quē tota plebs iudaica ita furebat [ET interrogabat eū quis eſſet , & quid feciſſet] vt ſi proprio teſtimonio conuinceretur, non puniretur per alios ad extorquēdam notitiam ſuorum exceſſuū,ſed per tribunū iudicaretur.[ET cum non poſſet certum cognoſcere præ tumultu,iuſſit eum duci in caſtra] id eſt,in turrim regiam qua ponebantur captiui. [ET cum veniſſet Paulus ad gradus] forte turris illius [CONTIGIT vt portaretur à militibus propter vim populi] volentis eum diſcerpere. [SEQVEBATVR enim multitudo,clamans tolle] id eſt,aufer [EVM] à vita. [ET cum cœpiſſet duci in caſtra,Paulus dicit tribuno.Si] id eſt,an [LICET mihi loqui ad te aliquid.Qui dixit,Græce noſti?] id eſt,ſcis grę cum idioma? Loquutus enim fuit Paulo tribunus gręce,ne Iudæi intelligerēt,vt Scholaſtica narrat hiſtoria.Cúmque eadem lingua reſpōderet Paulus,mirabatur tribunus quod linguam hanc noſceret.Idcirco adiecit [NONNE tu es AEgyptius , qui ante hos dies tumultum cōcitaſti:& duxiſti in deſertū quatuor
Beda. milia virorum ſicariorū?] Quemadmodū Beda & Scholaſtica hiſtoria ex verbis Ioſephi recitāt, AEgyptius quidam tempore Felicis præſidis de quo paulo poſt ſermo eſt, magica arte prophetam ſe fecit putari,congregatiſque triginta milibus circiter Iudæorum,duxit eos per deſertum vſque ad montem Oliueti,volens ſuper Hieruſalem repente irruere vt caperet eam Cui occurrens Felix pręſes cum multis militibus fugauit eum cum paucis,& alios interfecit.Nec obſtat quod tribun⁹ efficit mentionē de quatuor militibus quia fortaſſe primo pauciores,deinde plures fuerunt.Dicunturq; viri ſicarij,quoniam ſicas,id eſt,gladios breues manus geſtabant,quibus populos clam letaliter vulnerauerūt,ita vt mors præueniret querelam,& lateret percuſſor. [ET dixit ad eum Paulus, Ego quidem ſum homo Iudæus] non à tribu F
Actuum.9. Iuda ſed prout omnes Iſraelitæ tunc Iudæi dicebantur [A Tharſo] vrbe [CILICIAE] vt dictum eſt [NON ignotæ] id eſt,obſcuræ [CIVITATIS municeps] id eſt,ciuis [ROGO autem te permitte me loqui ad populum.Et cum ille permiſiſſet,Paulus ſtans in gradibus innuit manu ad plebē] vt eum aduerteret [ET magno ſilentio facto] non ob reuerentiam Pauli,ſed auiditate ſciendi,quid excuſationis prætenderet [ALLOQVVTVS eſt eos Hebræa lingua dicens] Circa hunc locū.Scholaſtica ait hiſtoria,Di
Actuū.1. ſtingue quatuor ſynodos in primitiua eccleſia celebratas in Hieroſolymis. Primā de ſubſtitutione Mat-
Actuū.7. thiæ pro Iuda.Secūdam de electione ſeptem diaconorū.Tertiam quod gentilibus conuerſis nō eſſet im
Actuū.15. ponendum onus legalium. Quartam de qua hic agitur,qua ſtatutū eſt nō prohiberi Iudæos à legalibus G
obſeruantiis,tempore primitiuæ eccleſiæ,dummodo ſpem non conſtituerēt ſibi in eis.Poſtremo quia in præinductis frequenter iam habitum eſt,legem Moſi,quantum ad aliqua, puta pręcepta moralia in lege Euangelica obſeruandam,non autem quo ad pręcepta ceremonalia,vt illud plenius innoteſcat ſciendū. quod ſicut in prima ſecundę Thomas edocuit,triplicia erant legis præcepta,videlicet moralia ceremonialia,& iudicialia.Moralia ſunt decē pcepta decalogi,quia ad bonos pertinent mores,& immediate de virtutum actibus conferuntur.Lex enim diuina ad dei amorē homines ordinare intendit,quod fieri nequit,niſi per actus virtutum.Diuinæ quoque legis intentio eſt homines conuenienter diſponere,tam ad ſeipſos,quam in ordine ad deum,& horum vtrunq; in communi eſt de naturali lege ſeu naturalis rationis dictamen,oportuit tamen vtrunque determinari in ſpeciali, videlicet quantū ad modū colendi deū. & item quo ad modum obſeruandi iuſtitiam inter homines.Illa ergo præcepta,quæ determinant præcepta moralia quo ad deum,aſſignando ſpeciales modos & ritus cultus diuini,ceremonialia nominantur, quæ vero determinant præcepta moralia quantū ad homines,aſsignando ſpeciales modos ſeruandi iuſtitiam inter homines,iudicialia appellantur.Ad ceremonialia autem præcepta pertinebant oblationes & ſacrificia legis.Cum autem præcepta moralia ſint immediate de actibus iuſtitiæ ad charitatē dei & proximi ordinatis,manent & obligant in Euangelica lege:præcepta vero ceremonialia quoniam figuratiua erant Chriſti & myſteriorum ipſius ac cultus noui teſtamenti.in noua lege nō obligant, nec Euangelio H
diuulgato fuerant obſeruanda.Nam veritate veniente ad patefacta ceſſat figura:& ſi adhuc obſeruarentur,hoc eſſet ipſo facto aſſerere Chriſtum nondum veniſſe.Præcepta demum iudicialia non erant figuratiua,idcirco in lege noua poſſent ſeruari,ſi ab aliquo cuius eſt leges condere inſtituerentur.

¶EXPOSITIO CAP. XXII. [VIRI fratres & patres.] ARTIC. XXII.

Actuū.21. VIRI fratres & patres audite nunc,quam ad vos reddo rationem . Cum audiſſent autem quia Hebræa lingua loqueretur,magis præſtiterunt ſilentium.Et dixit, Ego quidem ſum vir Iudęus natus in Tharſo Ciliciæ,nutritus autem in ciuitate iſta,ſecus pedes Gamalielis , eruditus iuxta veritatem paternæ legis] id eſt, legis Moſi , quam pater meus & prædeceſſores mei ſeruauerunt . Porro ſecundum Bedam, parentes Pauli de oppido quodam Galilææ fuerunt , quo à Romanis capto per diſperſionē venerunt & habitauerunt Tharſum Ciliciæ.Filium autem ſuum Paulum miſerunt Hieroſolymā ob ſtudia legis. Qui à Gamalie-
2.Corint.3. le viro doctiſſimo ibidem inſtructus eſt [AEMVLATOR legis ſicut vos omnes hodie] ſicut notat hic ſimilitudinem aliqualem non totalem,imò nec magnam.Siquidem antē conuerſionē ſuam Paulus dum perſequeretur credentes in Chriſtum,habuit æmulationem zelumque legis indiſcretum & excæcatum, ſicut & iſti infideles Iudæi . ſed quando hæc dixit, æmulator fuit legis ſecundum ſpiritalem ipſius in-
Actuū.7. telligentiam, non ſecundum literam occidentem, iuxta quam iſti æmulabantur eam [QVI hanc viam]

A ſcilicet euangelicam fidem ac legem [PERSECVTVS ſum vſque ad mortem] quorundam qui me procurante occiſi fuerunt pro fide hac,quorum Stephanus fuit vnus [ALLIGANS & tradens in cuſtodiã] .i.in carcerẽ [VIROS ac mulieres,ſicut princeps ſacerdotum teſtimoniũ reddit mihi. Factũ eſt autẽ appropinquante me Damaſco,media die ſubito de cœlo circunfulſit me lux copioſa,& decidens in terrã, audiui vocem dicẽtem mihi,Saule Saule,quid me perſequeris?&c. Iſta ſupra expoſita ſunt & deſcripta. Actuũ.9.
[ET qui mecum erant,lumen quidem viderunt,vocem autem eius qui loquebatur mecum , non audierunt] Vnde quod 6 capitulo ait Paulus,vocem quidẽ audientes expoſitũ eſt ibi de voce Pauli,nõ Chriſti.Beda tamen hoc loco innuit vtrunque de voce Chriſti intelligendum,ita quod ſonum confuſum audierunt.Ideo ſupra dixit Paulus, Vocem quidem audientes, nõ autem vocis ſeu verborum diſtinctionẽ. Eſtque iſtud ſimile voci quæ legitur facta.Cum enim Chriſtus in Euangelio dixiſſet, Pater clarifica filium tuum:venit vox dicens,Et clarificaui,& iterum clarificabo.Cuius ſonũm quidã confuſe audientes dixerunt,tonitruum factum eſſe.Alii qui diſtinctius perceperunt,dixerunt(quod verum eſt) Angelus ei loquutus eſt. [ET cum non viderem pre claritate luminis illius] ſicut qui ſoli intendit,impeditur in viſu alterius rei [AD manus deductus,veni Damaſcum.Ananias autem,&c.dixit mihi, Deus Patrum noſtrorum præordinauit te,vt agnoſceres voluntatẽ eius]qua vult homines fidẽ Chriſti ſuſcipere [ET videres iuſtũ] id eſt,Chriſtũ inſpiceres ſiue cognoſceres,quando apparuit tibi in via,& maxime infra triduũ,quo in Damaſco cæcus fuiſti,nõ comedens neq; bibẽs.Tũc enim raptus fuit ad tertiũ cœlũ [ET audires vocẽ ex ore eius, quia teſtus eris illi⁹ ad omnes homines eorũ quę vidiſti & audiſti,&c.Factũ eſt autẽ reuertẽti mihi in Hieruſalẽ & oranti tẽplo,fieri me in ſtupore mẽtis] .i.exſtaſim quandã incidere pręeleuatione mẽtis in deũ,ſicut in propheticis viſionibus fit alienatio à ſenſu exteriori.Iſtud cõtigit Paulo cum à Damaſco rediſſet in Hieruſalẽ:de quo reditu dictũ eſt ſupra [ET videre illum] .ſ.Chriſtum [DIcentẽ mihi] Viſio iſta fuit in ſpiritu,& imaginaria erat, angelico famulatu exhibita, ſicut & illa quã ſibi in Apocalypſi factam deſcribit ſanctus Iohannes [FESTINA & exi cito de Hieruſalẽ,quoniam nõ recipient] habitatores eius [TESTIMONIVM tuum de me. Et dixi, Domine ipſi ſciunt, quia ego eram concludens in carcerem & cædens] per manus aliorum [PER ſynagogas eos qui credebant in te.Et cũ funderetur ſanguis Stephani,ego aſtabam.] Quaſi dicat,Iſta poſſunt eis ſufficere ad credendum,quod non niſi à deo conuerſus & miſſus ſum. [ET dixit] Chriſtus [AD me, Vade quoniam ego ad nationes longe mittam te.Audiebant autem] Iudæi [EVM] ſcilicet Paulum vſque ad hoc verbum, cum ſilentio, quo audito impatientia ſuperati, eo quod diceret ſe diuinitus miſſum ad gentilium conuerſionem, reprobatis obſtinatis & derelictis ipſis Iudæis,qui gentiles velut canes ſpernebant [ET leuauerunt vocem dicentes.] Feruor & impetus animi facit in magnam prorumpere vocem:nam cauſa aucta augetur effectus [TOLLE] ô tribune [DE terra] id eſt,de hominum communione [EIVSMODI] deceptorem. [NON enim fas eſt eum viuere.] Iſti incorrigibiles verba Pauli verificauerunt, quibus iam dixit ſibi à Chriſto pręnunciatum,quod teſtimonium ſuum nequaquam reciperent.[VOCIFERANTIBVS autẽ eis,& proiicientibus veſtimenta ſua,& puluerẽ iactantibus in aerem] per quę omnia animorũ ſuorũ turbulentiam & furorem monſtrarunt [IVSSIT tribunus induci eum in caſtra]videlicet in turrim,de qua iam dictum eſt [ET flagellis cædi & torqueri eum , vt ſcirent propter quam cauſam ſic acclamarent ei] Suſpicabatur enim tribunus,quod non niſi ob grauem exceſſum,tam impetuoſe contra Paulum mouerentur [ET cum aſtrinxiſſent eum loris] ſeu funibus vel catenis [DIXIT aſtanti ſibi cẽturioni Paulus, Si hominem Romanum] vtpote ciuem vrbis illius [INDEMNATVM] id eſt,de nullo exceſſu ſecundum proceſſum & ordinem iuris conuictum [LICET vobis flagellare?] Quaſi dicat nequaquam.Magnis enim priuilegiis gaudebant vbiq; ciues Romani:inter quæ vnum fuit,ne ante iudiciariã culpæ oſtẽſionem aliqua pœna afficerentur [QVO audito centurio acceſſit ad tribunum dicens,Quid acturus es?] Quaſi dicat,Magno te expoſuiſti periculo,quoniã Romani Imperatoris incides iram,ſi,quę egiſti, perceperit. [HIC enim homo ciuis Romanus eſt.Accedens autem tribunus dixit,Dic mihi, ſi ciuis Romanus es?At ille dixit,Etiã.Reſpõdit Tribunus,Ego multa ſumma] pecunię [CIVILITATEM hãc aſſequutus ſum] id eſt,cum magna eam emi pecunia.[ET ait Paulus , Ego autem & natus ſum] Non quod Paulus natus ſit Romæ,ſed quia pater eius Legatis Romanorum honorifice obuiauit tam reuerenter ſe & ſua eis exhibuit,quod ciuilitatem hãc ſibi largiti ſunt,pro ipſo & pro filiis ſuis antequam Paulus eſſet natus.Idq; diuina factum eſt ordinatione pro commodo Pauli, qui hanc ciuilitatem allegauit, nõ quod pro Chriſto pati & mori paratus non fuerit ſed quia humana induſtria potuit vti ad excutiendum ſe de hoſtium manibus,vt amplius fructificaret in mundo. [PROTINVS ergo diſceſſerunt ab illo , qui eum erant torturi.Tribunus quoque timuit,poſtquam reſciuit] id eſt,vere cognouit,inquiſitione diligentiore peracta [QVIA ciuis Romanus eſſet , & quia ligaſſet eum] timens de hoc apud Romanos accuſari. [POSTERA autem die volens ſcire diligentius,quia ex cauſa accuſaretur à Iudæis,ſoluit eum,& iuſſit ſacerdotes conuenire,& omne concilium Iudæorum,& producens Paulum,ſtatuit inter illos.

Actuũ.9.
Iohan.12.
Actuum.9.
2.Cor.12.
Actuum.9.
Apoc.1.
Actuum.7.
Actuum.21.

B, C, D

¶ELVCIDATIO CAP. XXIII. [INTENDENS autem in concilium Paulus.] ARTICVLVS XXIII.

INTENDENS autem concilium Paulus] .i.Iudæorum principes cõſuleſque aſpiciens [AIT, Viri fratres ego omni conſcientia bona conuerſatus ſum ante deum, vſq; in hodiernũ diem.] Conſcientia ſecundum Tho.non potẽtiam aut habitum nominat,ſed actum:ſicq; in vno homine eſt cõſcientia vna in genere,ſed multæ in ſpecie,ſecundũ ꝙ homo in variis actibus virtuoſis,diuerſas in eis conſcientias habet bonas.Itaque ait ſanctus apoſtolus,ꝙ à tempore quo ad Chriſtum conuerſus eſt,non fuerit ſibi conſcius de aliquo mortali peccato imò in omnibus conſcientiã bonam ſortitus eſt:non tamen per hoc aſſerit ſe interim venialiter nõ peccaſſe,nec iſta pręſumptuoſe ſi-

ue vane loquutus eſt,ſed opportune ad gloriam dei, veritatisq; oſtenſionem & aliorum ædificationem. E
1.Corint.4. Nam ait,Nihil mihi conſcius ſum Sic nanq; & alii ſancti iuſtitias ſuas profeſſi leguntur, vt patet de Sa
1.Reg.12. muele,Dauid & Ezec.in lib.Reg.quia & Chriſt⁹ ait,Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videãt bo
1.Reg.6. na facta veſtra, & glorificent patrem veſtrum qui in cœlis eſt. [PRINCEPS autem ſacerdotum Ana-
4.Reg.10. nias præcepit aſtantibus ſibi] ſubditis ſuis, [PERCVTERE os eius] tanquam organum per quod ver-
Matth.5. ba præſumptuoſa ac blaſphema dixiſſet,& forſitan indignabatur occulte, quod Paulus non exhibuiſſet ſibi maiorem reuerentiã in loquendo:ſed ſolum dixiſſet,viri fratres,&c.Spiritualiter enim ſuperbi,libẽter patres & domini appellantur,& nomina quæ æqualitatem prætendunt abominantur.[TVNC Paulus dixit, Percutiet te deus paries dealbate] Secundum Bedam & Rabanum , verbum iſtud prophetia eſt,non maledictio.Et in hoc Auguſt.ſequi videntur.Etenim Beda ait,Non pertubatione animi Paulus commotus hoc dixit,ſed vtique prophetando loquutus eſt:qua figura pontificum illud legale quod erat in ſimilitudine parietis dealbati compoſitum percutiendum eſſet ac deſtruẽdum,cum iam verum ſacerdotium apoſtolis Euangeliũ Chriſti prędicantibus aduenifſet,& inde eſt quod ait,percutiet te deus non ait,percutiat,indicatiuo modo,hoc ipſum futurum ſignificans,nõ optatiuo maledicens.Vnde in Scho-
Daniel.10. ſtica hiſtoria dicitur,Forte prophetauit Paulus de abolitione ſacerdotii Iudęorũ,dicẽs,Percutiet te deus paries dealbate:quaſi dicat,Deſtruet ſacerdotium tuum.❡Verum his obiici poſſet, quod ſi Paulus pro-
Iohan.11. phetando hęc protulit,tunc vtiq; ſenſum verborum ſuorum intellexit.Intelligentia enim eſt opus in vi F
ſione:niſi omnino improprie dicatur hęc prophetice retuliſſe,quomodo Cayphas prophetauit de Chriſto,Quia expedit vnum hominem mori pro populo.Paulus autem in verbis his præfatum ſenſum propheticum non videtur intellexiſſe,non enim ſciebat,ꝙ vir ille pontifex eſſet,ſicut verba ſtatim ſequẽtia conteſtantur.Quomodo ergo loquendo ad eum,percutiet te deus intellexit aut inſinuauit pontificiũ Iudęorum deſtruendum?Hoc tangendo non reprobando ſit dictum.Puto ergo beatum apoſtolum apoſtolica authoritate protuliſſe zelo iuſtitiæ,futuram punitionem illius reprobi nunciãdo:tanquã dicat,Percutiet te,id eſt,tuam impietatem vindicabit.Denique hoc modo Hieremias & alii ſancti frequenter con
Hiere.11. tra aduerſarios ſuos loquuti noſcuntur.Videam(ait Hieremias)vltionẽ tuam ex eis.Vocando autẽ pontificem parietem,notat eum fuiſſe hypocritam,quia & foris æquitatem prætendebat,& intus paſſionib⁹ peſſimis erat plenus.Quomodo etiam Chriſtus ſcribis phariſæisq; ait,Væ vobis qui ſimiles eſtis ſepul-
Num.35. chris dealbatis,&c.[ET tu ſedens] in cathedra quaſi epiſcopus [IVDICAS me ſecundum legem] vt
Dani.13. dicis,quanuis ita non ſit:cum lex dicat,innocentem non cædendum, [ET contra legem iubes me percu
Leuit.24. ti,cum in lege dicatur, Innocentem non condemnabis. Vel ſenſus eſt, ſecundum legem iudicas me eſſe blaſphemum,& tamen non iubes mihi pœnam infligi blaſphemiæ:quia ſecũdum legem,blaſphemi ſunt extra caſtra ducendi ac lapidandi. [TVNC qui aſtabant,dixerunt, Summũ ſacerdotem dei maledicis.] G
Quaſi dicant:In hoc præſumptuoſiſſime facis & contra legem quam te perhibes æmulari,& contra pro
Roman.13. pria verba quibus dixiſti te omni bona conſcientia conuerſatum. [DIXIT autem Paulus, Neſciebã fratres,quia princeps eſſet ſacerdotum.]Quaſi diceret,Si hoc ſciuiſſem,ad vitandum ſcandalum puſillorũ moderatius eſſem loquutus,propter eum à quo eſt omnis poteſtas. Non tamen peccauit verba prædicta loquendo,nam æquitate inſtigante hæc dixit,& inquantum apoſtolus,altioris fuit epiſcopatus ac dignitatis,quàm antiſtes legalis.Apoſtoli nanque fuerunt primi pontifices euangelicæ legis.& ſicut ſacerdotium noui teſtamenti pręferẽdum eſt ſacerdotio veteris legis,& pontificium iſtud, illi eſt pontificio an-
Exod.22. teponendum. [SCRIPTVM eſt enim] in Exodo, [PRINCIPEM populi tui non maledices.] Blande ſe excuſauit apoſtolus,ne illi in vitia laberentur. Sed pontifex iſte principatum non habuit ſuper Paulum,nec ſuper quenquã credentiũ,qui Chriſti poteſtati ſubiecti à legali dominatione fuerũt erepti.Porrò his dictis cernens apoſtolus,quod omnes iſti de concilio corcordes eſſent ad faciendũ impetũ contra eum,cum tamen plurimum inter ſe diſcordarent,decreuit malam eorum concordiã diſſipare, & vtilem inter eos diuiſionem conſerere.Quemadmodum enim bonorum pax & vnio bona eſt,& plurimum vtilis:ſic impiorum concordia nocet,præſertim dum bono cõtrariantur communi aut vnus alteri cooperatur.Itaque ſequitur, [SCIENS autem Paulus , quia pars vna eorum eſſet] de ſecta & numero [SADDVCAEORVM,& altera phariſæorum,exclamauit in cõcilio.Viri fratres ego phariſæus ſum filius pha H
Philip.3. riſæorum.] Non mendoſe hoc dixit,nam ante conuerſionem ſecundum phariſæorum religionem ſine querela eſt conuerſatus.Conuerſus vero ad Chriſtum,adhuc obſeruantias ſectæ iſtius tenebat pro loco, cauſa & tempore,quantum euangelica lex permiſit, ſicut iam patuit. [DE ſpe & reſurrectione mortuo-
Matth.22. rum ego iudicor] id eſt,à vobis condemnor,quoniam reſurrectionem ex mortuis prædico,& futurã bea
Lucæ.20. titudinem credentibus euangelizo.Et hoc iterum verum eſt. allegauitq; cauſam ſuæ diiudicationis in genere,nõ in ſingulari.Non enim dixit,de reſurrectione glorificatione Chriſti iudicor, ſed de ſpe & reſurrectione mortuorum,quorum & Chriſtus fuerat vnus,cuius reſurrectionẽ prædicando,Iudæorũ incurrit offenſam.Ex quibus elicitur,quod aliquando liceat vti honeſta induſtria, & veritatem ſapienter velare,vt mala maiora vitentur. [ET cum hæc dixiſſet, facta eſt diſſenſio inter Phariſæos & Sadducæos,&
Matth.22. ſoluta,] id eſt,diuiſa & diſgregata [EST multitudo] concilii. [SADDVCAEI enim dicunt non eſſe reſurrectionem,] quia & animas hominum aſſerebant mortales, [NEQVE angelum,neque ſpiritum].i.
Matth.22. immateriales ſubſtantias,in quo eorum maxima ruditas innoteſcit,cum & in lib. Moyſi toties fiat de angelis mentio. [PHARISAEI autem vtrunque confitentur,videlicet reſurrectionem mortuorum,& angelos.Erant autem inter Iudæos tres ſectæ,videlicet Sadducęi,qui libros Moyſi tantũmodo receperũt: & Phariſæi,qui etiam libros prophetarum ſuſceperunt:& Eſſæi,qui fuerunt cæteris religioſiores ac meliores. Vnde nec Chriſtum in Euangelio perſequuti leguntur, [FACTVS eſt autem clamor magnus] quibuſdam vociferantibus contra Paulum,& aliis inter ſe corrixantibus,[ET exurgentes quidam phari

A riſæorum, pugnabant] gladio oris ſui pro Paulo contra Sadducæos.[DICENTES, Nihil mali inueni-
mus in homine iſto.] Et hoc verum fuit, quanuis non eo modo quo ipſi putabant, [QVID ſi ſpiritus ei
loquutus eſt, aut angelus?] quaſi dicant, Non abſurdum eſt hoc, ſpiritum autem & angelum, vel pro eo-
dem accipiunt, vel ſpiritum pro anima defuncti vel pro ſpiritu dei, quanuis fidẽ trinitatis non habuerint
vt apparet. [ET cum magna diſſenſio facta eſſet, timens tribunus ne Paulus diſcerperetur ab eis, iuſſit
milites deſcendere, & rapere eum de medio eorum, ac deducere eum in caſtra] puta in turrim cuſtodiæ
captiuorum, [SEQVENTI autẽ nocte aſtans ei dominus] Chriſtus qui poſt fletum conſolationem in- Tobiæ.3.
fundit, [AIT, Conſtans eſto,] qualis fuerit viſio iſta non dicitur, ſed puto quòd imaginaria fuit atq; in
ſomno, angelo in perſona Chriſti apparẽte ac admonente. [SICVT enim teſtificatus eſt de me in Hie-
ruſalem, ſic te oportet & Romæ teſtificari.] Hoc enim à diuina prouidentia eſt decretũ, idcirco per con
parationem ad eam neceſſe eſt adimpleri, quanuis in ſe contingens ſit. Tibi quoque & aliis plurimis ex-
pediet teſtificatio ſeu prædicatio tua in Roma. Deinde Lucas deſcribit quemadmodum 40 circiter Iu-
dęi voto ſe aſtrinxerunt, ꝙ nec biberent neque comederent, donec occiderent Paulum. Ideo cõſulerunt
pontifici, vt faceret eum adduci ad ſe, ad inquirendum de veritate: & ipſi in via interficerent eũ. Nec eſt
difficultas in textu [QVOD cum audiſſet filius ſororis Pauli] puta [INSIDIAS] iſtas [VENIT & an-
nunciauit Paulo,] qui per Centurionẽ direxit nepotem ſuum ad tribunum, vt hæc inſinuaret eidẽ. Quo
B facto, tribunus cõmiſit cognato Pauli ne alicui proderet, quòd hęc ſibi intimaſſet, [ET nũc parati ſunt]
Iudæi, ſuſcipere Paulum inſidioſe, [EXPECTANTES promiſſum tuum] quo eis dixiſti, quòd adhuc
mitteres eis Paulum ad examinandum. Verum vt Beda hic ait, non eſt ſapientia, non eſt prudẽtia, nõ eſt
conſilium cõtra dominum. Nam & ſupra quãuis Paulus hoſtias obtulerit, caput raſerit, nudipedalia ex- Beda.
ercuerit, & Iudæus factus ſit, vincula tamen quæ prædicta fuerant, non euaſit. Et iſti quanuis concilia co Proue.21.
gitent, voueant, inſidias tendant, ſeruatur tamen Paulus, quatenus Romæ (ſicut dictũ erat) Chriſto teſti
monium reddat. ¶ Sciendum quoq;, quòd ſicut iuramentum ſeruandũ nõ eſt, ſi deſint comites eius, ve- Zach.8.
ritas, iuſtitia atque iudicium ſeu diſcretio: ita vt de voto rite tenendum. [TRIBVNVS ergo conuocatis
duobus centurionibus, dixit eis, parate milites ducentos, vt eant vſque Cęſaream] forte pedeſtres, [ET
equites ſeptuaginta, & lancearios ducentos à tertia hora noctis] incipiendo, tribus. ſ. horis iam euolutis,
ſeu tertia hora poſt mediam noctem, vel ſumitur horarum iſtarum diſtinctio ſecundum diuerſas vigilias
noctis, [ET iumenta præparate,] videlicet equos ſeu alia bruta ad ferendos homines apta, [VT impo-
nentes] milites [PAVLVM] iumento, forte ſocios ac diſcipulos eius aliis iumentis, [SALVVM perdu-
cerent eum ad Felicem pręſidem] tot quippe homines pugnatores miſit tribunus cum Paulo, ne ei quid
fieret à Iudæis. quod etiam nocte peregit, vt lateret, & ſeditio vitaretur, [SCRIBENS (tribunus) ei epi
C ſtolam] præſidi [HAEC verba continentem, [CLAVDIVS Lyſias optimo præſidi Felici ſalutem.] Vi-
detur tribunus iſte binominis fuiſſe [VIRVM hunc] ſcilicet Paulum [COMPREHENSVM à Iudæis
& interfici incipientem,] tam grauiter enim inceperunt eum affligere, quòd mors mox ſecutura videba
tur. [ERIPVI cognito ꝙ Romanus eſſet.] Quando tribunus eripuit primo Paulum, nondum ſciebat
ꝙ eſſet Romanus, imò putauit quòd eſſet AEgyptius. Veruntamẽ ita ſcribit, quaſi tũc id nouiſſet, ad or
nandum tenorẽ epiſtolæ, & vt videatur honorare Rom. apud quos timuit accuſari, ꝙ Paulũ ciuẽ Rom.
indẽnatum ligaſſet ac flagellari iuſſiſſet, [VOLENSQVE ſcire cauſam quã obiiciebant illi] Iudęi [DE-
DVXI eum in concilium eorum. Quem inueni accuſari de quæſtionibus legis ipſorum] videlicet an le-
galia eſſent ſeruanda, an Meſſias veniſſet, & an Ieſus Nazarenus eſſet Meſſias. [NIHIL vero dignum
morte aut vinculis habentem criminis. Et cum mihi perlatum eſſet de inſidiis quas parauerũt ei, miſi eũ
ad te, denuncians & accuſatoribus] eius Iudæis, [VT dicant apud te] ea quæ ſibi obiiciunt [VALE. Mi
lites ergo per noctem duxerunt Paulum in Antipatridem.] Antipatris ciuitas eſt Paleſtinæ nunc diru-
ta, quam Herodes Aſcolonita rex Iudææ ex patris ſui nomine appellauit. [CVM veniſſent Cæſaream,
& tradidiſſent epiſtolam præſidi, ſtatuerũt ante illum & Paulũ. Cui] Præſes [DIXIT, Audiam te, cum
accuſatores tui venerint, iuſſitque in prætorium Herodis cuſtodiri eum.] prætorium eſt domus maiorũ,
vbi ad tractandũ conueniunt. Eſt enim domus prætorum, id eſt, pręceptorum, ſecundum Bedam, O Fe
lix pręſes, quàm vere felix fuiſſes, ſi agnouiſses qualis & quantus fuerat iſte tibi directus, & manibus tuis
D ad tempus ſubiectus, quàm humiliter eum ſuſcepiſſes, quàm reuerenter tractaſſes, ſicut Cor. centurio Pe
trum. Et nunc quia id non nouiſti, neque per Paulum conuerti meruiſti, quem tamen pro tua conuerſio-
ne ſæpe oraſſe non ambigo, miſer potius quàm felix fuiſti.

¶ EXPOSITIO CAP. XXIIII. [POST quinque autem dies. [ARTIC. XXIIII.

POST quinque autem dies deſcendens princeps ſacerdotũ Ananias cum ſeniori- Actorũ.10.
bus] quibuſdam Iudęis, [ET Tertullo quodam oratore] .i. viro eloquẽte ſeu rhe-
tore, qui eſſet aduocatus, & verbis ornaret materiã, vt cauſa eorũ rationabilior vi
deretur. Eloquentia enim animũ mollit, & ad conſentiendũ aures inclinat, niſi ſa
pientia adientibus adſit atq; iuſtitia, [QVI adierunt pręſidẽ] Felicem, in Cæſarea
[ADVERSVS Paulũ. Et citato Paulo cœpit accuſare Tertullus, dicẽs, Cũ in multa
pace agamus per te] .i. valde pacifice tuo viuamus regimine [ET multa corrigãtur
per tuã prouidentiã.] Præſidentis enim eſt bona conſeruare, imò & in melius cõ-
mutare, mala corrigere, & collapſa in priſtinũ reformare, [SEMPER] .i. omni tempore quo nobis præfui
ſti, [ET vbique] in noſtra prouincia [SVSCIPIMVS te optime Felix cum omni] id eſt, plena [GRA-
TIARVM actione,] In primis rethor iſte iudicis beneuolentiam captat, eumque vehementer commen
dat, vt blandis alliciatur ſermonibus; nec ab eis diſſentiat, quos ſuis beneficiis conſpexerit adeo gratos.

[NE autem diutius protrahã te].i.ne longiori te procemio occupẽ,quãuis multo amplius ſis laudandus, E
nẽpè cũ iudex ſis, multa habes peragere,nec vacat tibi vacare præludiis [ORO,breuiter audias me pro-
tua clementia] .i.propter tuam pietatẽ,ſi non ob merita noſtra. [INVENIMVS hunc hominẽ peſtife-
Pſalm.2. rum] .i.animarum infectorem in cathedra peſtilentiæ reſidentem [ET concitantem ſeditionem omnib⁹
Iudæis in vniuerſo orbe] auertendo quoſdã eorum à lege patrum ſuorum ad nouã legem.Propter quod
inter eos & alios in priſtina lege manentes ſeditio oritur [ET authorem ſeditionis ſectæ Nazaræorum]
.i.vnum de principalibus prædicatoribus Euangelicę nouæque legis,quam non arbitramur niſi ſeditio-
nis originẽ,ſectam ſeu hæreſim Nazarænorum,id eſt,Chriſtianorũ,qui tunc à Ieſu Nazaræno,Nazarę
ni à Iudæis quodam vocabantur opprobrio.Poſtea vero in Iudæa hæreſis conſurrexit quorundã qui Ie
ſum eſſe Chriſtum & dei filium de virgine natum credẽtes,cum in Euangelio ſimul legalia obſeruarũt.
Vnde cũ Iudæi voluiſſent eſſe & Chriſtiani nec Iudæi fuerũt nec Chriſtiani.Et iſti hęretici vocati ſunt
Nazareni [QVI etiã templum violare conatus eſt] inducendo in illud gentiles quod ſibi mendaciter
impoſuerunt, tanquam conuerſi gentiles digniores fuerunt ingredi templum , quàm infideles Iudæi.
[QVEM apprehenſum] id eſt, tentum & captum à nobis [SECVNDVM legem noſtram iudicare vo-
luimus] damnando eum,tanquam legis diuinæ violatorem atque blaſphemum. [SVPERVENIENS
autẽ Lyſias tribunus cum magna vi eripuit eũ de manibus noſtris,à quo] Lyſia [POTERIS] tu [IPSE
iudicans,de omnibus iſtis cognoſcere veritatẽ.]Quaſi dicat,Ipſe atteſtabitur verbis noſtris [RESPON F
dens autẽ Paulus annuẽte ſibi præſide dixit,Ex multis annis te eſſe iudicẽ genti huic ſciẽs,bono animo
pro me ſatisfaciam.Non præmiſit Apoſtolus verba mulcentia ſicut Tertullus,ſed ipſa veritate fuit con-
tentus. [NEQVE in tẽplo inuenerunt me cum aliquo diſputantẽ,aut concurſum facientẽ populi,neque
Actuũ.3. in ſynagoga,neque in ciuitate.] Et quãuis iſta feciſſet Apoſtolus prædicando de Chriſto,non vtiq; of-
Lucæ.24. fendiſſet,quia & alii Apoſtoli pręſertim Petrus & Iohannes ante eũ iſta fecerũt,quibus & Chriſtus pręce-
cepit,Eritis mihi teſtes in Hieruſalẽ. [CONFITEOR autẽ tibi,quod ſecundum ſectã] id eſt,Euangelicam
legem,& fidem ab aliis diuiſam [QVAM dicunt hæreſim,ſic deſeruio deo patri meo] qui per gratiam
Actuum.1. ſingularem & deuotiſſimum cultum eſt ſpecialiter deus & pater meus [CREDENS omnibus quæ in lege
Iob.19. & in prophetis ſcripta ſunt] tanquam verbis diuinitus reuelaris aut ſcriptis [SPEM habens in deum quã
& hi ipſi expectant] videlicet [RESVRrectionem futuram] in die nouiſſimo [IVSTORVM & iniquo-
rum.] Ex quo elicitur iſtos de Phariſæorũ ſecta fuiſſe,nõ Sadducæorũ,& quod Phariſæi inſtantius per-
Actuum.15. ſequuti ſunt Paulum quàm Sadducęi.[POST annos autẽ plures] à mea ad Chriſtũ conuerſione [ELEE
moſynas facturus in gentẽ meam] .i. Chriſtianis in Hieruſalem habitãtibus allaturus collectas,eis à gẽ
tibus cõuerſis miſſas [VENI in Hieruſalem,& oblationes & vota facturus] ibidem in templo,ſecundũ
quod Iacobus & ſeniores Chriſtiani cũ ipſo,mihi ſuaſerunt [IN quibus inuenerunt me purificatũ in tẽ- G
Actuum.21. plo] quia in hoc legalia obſeruaui,& dies purificationis prædicaui,vt dictum eſt ſupra. [ET apprehen-
derunt me] in templo [CLAMANTES] coram tribuno [TOLLE inimicum noſtrũ. Quidã autem ex Aſia
Iudæi,quos oportebat apud te prçſto eſſe] ſi accuſatio iſta deberet reputari idonea. Quoniam accuſator
& accuſatus ſimul coram iudice debent conſiſtere [AVT ipſi].i.Iudęi iſti hic ſtantes [DICANT ſi quid
inuenerunt in me iniquitatis.] Nam quæ mihi obiiciunt,ex Aſianorum habuerunt relatu [CVM ſtarem
in cõcilio eorum] Hieruſalẽ [NISI de vna hac ſolũmodo voce. Quoniã de reſurrectione mortuorũ ego
iudicor hodie à vobis. Diſtulit autẽ illos Felix] non ſtatim expediẽdo Iudæos [CERTiſſime ſciens de via
hac] quia iam nomẽ Chriſtianorũ ſibi innotuit,& multos eſſe Chriſtianos cognouit [DICẽS,Cũ Lyſias
tribunus deſcenderit audiã vos] ô Iudæi [IVSSITque cẽturioni cuſtodiri eum] videlicet Paulum [ET ha
bere requiẽ] vt libere ingredi poſſet & egredi [NEC quenquam prohibere de ſuis] puta diſcipulis Pauli
[MINIſtrare ei.Poſt aliquot autẽ dies veniẽs Felix cum Druſilla vxore ſua,quæ erat Iudæa.] Fuit quoq;
vt in Scholaſtica fertur hiſtoria,pulcherrima,& relicto viro priori,nupſit huic Felici.Et quoniã fuit Iu
dæa,Paulũ libenter audiuit [VOCAVIT Paulum & audiuit ab eo fidẽ quę eſt in Chriſtũ Ieſum.Diſpu-
tante autẽ Paulo de iuſtitia & caſtitate,& iudicio futuro,tremefactus Felix reſpõdit.] De his tribus Pau
lus diſſeruit:quoniã contra iuſtitiam ex incontinẽtia Felix cõiugem iſtam adeptus fuit.Quod & ipſe co
gnoſcens non immerito contremuit,audito quòd à deo eſſet iudicandus: ſed nõ tetigit eum ſpiritus ſan H
ctus complete,nec conuertebatur ad fidem,ſed dixit.[QVID nunc attinet loqui?] de his? Quaſi dicat,
Non ideo te vocaui vt tractaremus de iſtis [VAde.Tempore enim oportuno accerſam te . Simul & ſpe-
rans quia pecunia daretur à Paulo] quem vidit tot ſpiritalem hominum patrem,à quibus putauit eũ plu
rima collegiſſe [PRopter quod & frequenter accerſens eum , loquebatur cum eo] vir cupidus & volu-
ptatibus deditus,atque ob id ad Euangelicæ ſapientiæ ſuſceptionem indiſpoſitus & indignus. [BIEN-
NIO autem expleto accepit ſucceſſorem Felix Portium Feſtum] Hoc de biennio conuerſationis Pau-
li in Cæſarea non præſidentiæ Felicis Beda exponit:in Scholaſtica tamen hiſtoria dicitur, quod nondũ
fluerant duo anni ex quo Paulus venit Hieruſalem,idcirco ibidem exponitur de biennio ab accuſatione,
quã Iudæi accuſauerunt Felicem apud Neronem imperatorem, & biennio ab accuſatione iſta expleto,
amotus eſt à præſidatu,& ſubſtitutus eſt ei Feſtus. [volens autem gratiã præſtare Iudæis Felix , reliquit
Paulum vinctum] vt per hoc in fine præſidatus ſui placeret Iudæis.

¶EXPOSITIO CAP. XXV. [FESTVS ergo.] ARTIC. XXV.

ESTVS ergo cum veniſſet in prouinciam] Iudææ,ſeu Syriæ Paleſtinæ cui præſens
fuit directus [POST triduum aſcendit Hieroſolymam] videre regiam vrbem atque me-
F tropolim Iudæorum,& forte ob alias cauſas [A Cæſarea] Paleſtinæ de qua ſæpe dictũ
eſt [ADIERVNTQVE eum principes ſacerdotum &c.] vt Paulum ad eos tranſmitte-
ret volentes eum in via extinguere.[FESTVS autẽ reſpondit ſeruari Paulũ in Cæſarea,

A ſe autẽ maturius ꝓfecturũ]id eſt tempore oportuno ad Cæſaream deſceſurũ. Deinde[DESCENDIT
Cæſaream,& ſedit pro tribunali,& iuſsit Paulum adduci.]Quo adducto[CIRCVNSTETERVNT
eum Iudæi]qui cum Feſto contra eum à Hieruſalem deſcenderunt [MVLTAS & graues cauſas obijci-
entes quas non poterant probare. Paulo autem rationem reddente,dixit ei Feſtus, Vis Hieroſolymam
aſcendere,& ibi de his iudicari apud me? Dixit autem Paulus, Ad tribunal Cæſaris ſto] quia & tribu-
nal Feſti fuit imperatori ſubiectum,& vt aliqui dicunt,Paulus ſtetit apud quandam ſedem quam Hero
des parauerat Cæſari,ſi quãdo eò venerit,vt reſideret in ea,vel iudices mitteret[IBI]vt pote apud Cę Actuũ.3.
ſarẽ[OPORTET me iudicari. Cęſarẽ appello]quod ideo fecit Apoſtol⁹,vt prædicationi Romæ inſiſte- Actuũ.12
ret,& quia id Chriſt⁹ ſibi pręnũciauit.[TVNC Feſtus cum cõſilio locutus,reſpondit,Cæſarem appel-
laſti,ad Cæſarem ibis. Et cum dies aliqui transacti eſſent, Agrippa rex] filius herodis Agrippæ ab an-
gelo percuſſi vt dictũ eſt[ET Beronice]quam Beda vocat ſororem Agrippæ,quod ſecundum Hebræ-
um idioma accipiẽdum eſſe dicit Scholaſtica hiſtoria,quia fuit cognata Agrippę,& aliqui aſſerũt quod
fuit vxor ipſius,vel quaſi vxor,quia maxime diligebat eam,habuitque nomen quod ea abuteretur [DE-
SCENDERVNT Cæſaream ad ſalutandum Feſtum. Qui indicauit regi de Paulo dicẽs, Adierunt me
principes ſacerdotum in Hieroſolymis,poſtulantes aduerſus illum damnationem . Ad quos reſpondi,
quia non eſt Romanis conſuetudo damnare aliquem hominem, priuſquam is qui accuſatur præſentes
B accuſatores locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina]quæ ei obijciuntur. Lex iſta valde ra-
tionabilis fuit & pia,non enim leuiter damnandus eſt aliquis,nec omni credendum ſpiritui:ſed audien
da eſt altera pars,& cauſa vtriuſque diligenter tractanda,reſpõſio quoque partium aduertenda.[QVAE
STIONES quaſdam de ſuperſtitione habebant aduerſus eum]ſcilicet,Paulum [ET de quodam Ieſu de 1.Iohan.4.
functo,quem Paulus affirmabat viuere.] Feſtus iſte tanquam homo gentilis legem ſeu ritum Iudæorũ
ſuperſtitionem quandam putauit. [PAVLO autem appellante vt ſeruaretur ad Auguſti cognitionem]
id eſt,viuus mitteretur ad imperatorem,& audiretur ab eo[IVSSIT ſeruari eum.] Romani autem im-
peratores ab Octauiano potentiſsimo imperatore quia rẽ publicam maxime auxit,atq; ob id Auguſtus
vocat⁹ eſt,nomẽ Auguſti ſortiti ſũt.[AGRIPPA dixit, Volebã & ego hominẽ audire. Altera die cũ ve
niſſet Agrippa & Beronice cũ multa ambitiõe].i.cũ grãdi apparatu & faſtu[IVBENTE Feſto adduct⁹
eſt Paulus.]&c.[DE quo]Poulo[QVID certum ſcribam]ego Feſtus [DOMINO imperatori] Neroni
[NON habeo] &c.[SINE ratione enim]id eſt,irrationabile[MIHI eſſe videtur, mittere vinctum]ad
iudicem [ET cauſam eius non ſignificare]verbis aut ſcriptis.

¶EXPOSITIO CAP. XXVI. [AGRIPPA vero ad Paulũ ait.]ART. XXVI.

AGRIPPA vero ad Paulum ait, Permittitur tibi loqui pro temetipſo[.i.damus tibi licen-
tiam te excuſandi veridice.[TVNC Paulus extenta manu]more concionantium,& vt verba
C eius diligentius auſcultarẽtur [COEPIT rationem reddere dicens. De omnibus quibus ac-
cuſor à Iudæis rex Agrippa,me æſtimo beatum]id eſt innocentem,vel beatitudinem quan-
dam adeptum [APVD te , cum ſim defenſurus me hodie]Quia cum ſis notitiam legis habens,coram
te tanquam viro perito libentius reſpondeo[MAXIME ſciente te omnia]ſaltem in genere[QVAE apud
Iudæos ſunt conſuetudines & quæſtiones. Propter quod obſecro patienter me audias. Et quidam vitam
meam]&c. qualiter à iuuentute inter Iudæos in Hieruſalem vixi[SCIVNT Iudæi,quoniam ſecundum
certiſsimam ſectam noſtræ religionis vixi Phariſæus.] Secta autem Phariſæorum famoſa atque notiſſi-
ma fuit. Connumerat quoque Apoſtolus ſe Iudæis, dicendo,noſtræ religionis,videlicet, Iudaiſmi ſeu
veteris teſtamenti,loquens de ſe pro tempore iuuentutis ſuæ. [ET nunc in ſpe repromiſſionis]æternę
hæreditatis,ſeu Chriſti,& beneficiorum ipſius [QVAE ad patres noſtros facta eſt à deo] qui iſta patri-
archis & prophetis reuelauit atque promiſit[IN qua duodecim tribus noſtræ] id eſt, aliqui de duode-
cim tribus Iſrael [NOCTE ac die ſeruientes] deo[SPERANT deuenire] vt bona promiſſa obtine-
ant. Quod de conuerſis Iudæis certum eſt veritatem habere. De incredulis quoque queadmodũ verum
eſt,quãuis inordinate deſeruiant,& in modo expectãdi bona promiſſa multipliciter errãt.[De qua ſpe
accuſor à Iudæis ò rex] Nam mihi imponunt,quod mendaciter aſſero ſpẽ iſtã in Ieſu Nazareno par
tim impletam,pleniuſque complendam , quando electi per ipſum corporis & animæ glorificationem Iohan.3.
D plenariam conſequantur. Gratia nãque & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt, & credẽtes in Chriſtũ, Rom. 8.
hæreditatem cœleſtẽ ſuſcipiunt,à reatu originalis peccati eruũtur, ac varia gratiæ dona nunc capiunt.
[QVID incredibile iudicatur apud eos,ſi deus mortuos ſuſcitat?]id eſt,inter eos qui Moſi legem ſuſci-
piunt,non debet incredibilis reputari ſuſcitatio mortuorum,cum quidam in lege poteſtate diuina.i.ege
rint,vt Helias & Heliſeus. Iccirco quod[EGO aſſero Ieſum à deo reſuſcitatum non debet incredibile 1.Reg.12.
iudicari. [ET ego quidem exiſtimaui me] &c. Hic reſumit Apoſtolus modum ſuæ conuerſationis,pa- 4·Reg.4.
tetq́ꝫ litera ex prçinductis.[ET per omnes ſynagogas puniens eos.]Non abſolute per omẽs,ſed per om Actuũ.7.
nes,circa vel intra Hieruſalem.[VIDI ſuper ſplendorẽ ſolis circunfulſiſſe me lumen, & eos qui ſimul Actuum . 9.
meeum erant,] ita quod claritas illa cœleſtis videbatur ſplendore ſolis lucidior,eo modo quo ſtella ma
gis apparens cæteris ſtellis fertur fuiſse micantior:quia ſic apparebat his , quorum viſui fuit propin -
qua. Deniq; claritas illa deſuper fuſa fuit ſplẽdidior claritate ſolis recepta in terrenis corporalibus, eiſ-
que ſubiectiue inhærente. Ex quo tamen non ſequitur , quod fuit maior luce ſolis quæ ſoli inhæret,
[OMNESQVE nos cum cecidiſſemus in terram.]Superius dictum eſt,quod Paulus in terram corrue- Actuum.9.
rit:hic vero adijcitur,quod omnes comites eius in terrã collapſi ſint, vtique præ timore & admiratione
[AVDIVI vocem dicentem mihi Hebraica lingua,]Quod vocem audierit ſupra iam dictũ eſt non au
tem quod fuit Hebraica.[SAVLE Saule,quid me perſequeris?]&c.EXVRGE & ſta ſupra pedes tuos.]
Hoc quoq; dominus loquitur Ezechieli, Fili hominis,ſta ſupra pedes tuos & loquar tecũ. Per quod deſi Ezech.2

gnatur, quod intellectu atque affectu mentali erigi debet ad deũ, qui diuinarũ reuelationum ſecreta percipiet[A D hoc enim apparui tibi]ego Ieſus Nazarenus[V T conſtituã te in miniſtrũ] id eſt, Euangelizatorẽ[E T teſtẽ eorũ quę vidiſti, & eorũ quib⁹.i.in qb⁹ [A P P A R E B O tibi].i.procedẽte tẽpore tibi reuelabo[E R I P I E N S te de populis & gentibus].ſ.Iudæis atq; gẽtilibus [I N quos ego nunc mitto te, aperire oculos].i.illuminare corda[E O R V M, vt conuertantur de tenebris] ignorantiæ & peccati, præſerrtimque idololatriæ[A D lucem]quę Chriſtus eſt, qui ait, Ego ſum lux mundi. Ad lucem quoque euãlicæ veritatis[E T de poteſtate Sathanę] cuius ſerui fuerunt impie conuerſando [A D deum]Pœnitendo enim, & in Chriſtum credendo taliter conuertũtur[V T accipiant remiſſionem peccatorum & ſortem] id eſt, partem[I N T E R ſanctos]videlicet dona gratiæ in præſenti, & dona gloriæ in futuro [P E R fidem quæ eſt in me]id eſt, tendit & ducit ad me, & meam diuinationem ſub ratione primæ veritatis habet pro obiecto. [V N D E non fui incredulus cœleſti viſioni]putando eam phantaſticam[S E D omnib⁹ annunciabam vt pœnitentiam agerent, & conuerterentur ad deũ]contemptis bonis variabilibus & caducis[D I G N A pœnitentia opere facientes]vt ſcilicet tanto maiora ac ſtrenuiora eſſent pœnitẽtiæ opera, atque ex pręcordialiori contritione prodeuntia, quanto plura & enormiora fuiſſent peccata. Sic & Iohannes baptiſta hortatur, facite(inquiens)dignos pœnitentię fructus.[A V X I L I O autem dei adiut⁹ ſto]in culmine virtutum immobilis[V S Q V E in hodiernum diem teſtificãs minori atque maiori]quod Ieſus ſit Chriſtus, & ſine conuerſione ad ipſum, nulli ſit ſalus [N I H I L extra dicens, quam ea quę prophetę ſunt loquuti]id eſt, nullo ab illis diſcordans, imò ea dico impleta, quæ ipſi prænunciauerunt implenda[S I]pro quia[P A S S I B I L I S Chriſtus]fuit. Nam eum pro ſalute mundi paſſurũ dixerunt prophetæ[S I primus ex reſurrectione mortuorũ] id eſt, inter mortuos ſuſcitatos primus non tempore, ſed dignitate & cauſalitate, & quia propria virtute ſeipſum ſuſcitauit, quãuis non ſecũdum idem cõuenerit ei mori & ſuſcitare à mortuis. Verbũ iſtud ſuperiori plenius fuit expoſitum capitulo[L V M E N annunciatus eſt populo]Iudæorum[E T gentibus]Hoc enim prænunciauerunt prophetę, hoc prædicauerunt Apoſtoli: quod Chriſtus ſit lumẽ hominũ vniuerſorũ, lumen vtique corda illuminans. Euangelicam ſapientiam docens, ad felicitatẽ verã perducens. De quo Symeõ iuſtus profeſſus eſt, Viderũt oculi mei ſalutare tuũ. Quod paraſti ante faciẽ omniũ populorũ. Lumen ad reuelationem gentium. Et Eſaias, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Itemque Iohannes, Erat lux vera quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundũ[H A E C loquente eo]ſcilicet Paulo [F E S T V S voce magna dixit, Inſanis Paule. Multæ te literæ ad inſaniam conuertũt.]Quemadmodũ ſtultam fecit deus ſapientam huius mũdi, ita & filijs huius ſæculi ſtultitia videtur ſapiẽtia dei. Rurſus irrationabilis exceſſ⁹ viſus eſt Feſto viro gentili, quod Paulus tot ſupernaturalia prædicauit, quod captiuitatis & vinculorum ſuorum quaſi immemor factus de puritate conſcientię ſuæ coram deo, de reſurrectione mortuorũ de communi hominum ſalute, fecit ſermonem, [E T Paulus. Non inſanio, inquit, optime Feſte, ſed veritatis & ſobrietatis verba loquor]Mirum videri poteſt, quod ſanctus veridicuſque Apoſtolus, virum infidelẽ gentilem optimum nominat. Sed optimus, id eſt, valde bonus erat, loquendo de bonitate morali quãtũ ad virtutes acquiſitas ac naturales: ſicut et multi gentilium eminenter boni fuiſſe leguntur, vt Hector & Iulius. Vnde de Hectore refert philoſophus, q̃ potius videbatur filius dei q̃ hominis.[S C I T enim de his rex, ad quem & conſtanter loquor]non pauens vt moris eſt aliquibus qui ſi cũ aliqua eminenti perſona loqui debeant: contremiſcunt.[L A T E R E enim eum nihil horum arbitror. Neque enim in angulo quicq̃ horum geſtũ eſt.]Nõ adulatoriæ, ſed veraciter loquutus eſt iſta Apoſtolus, quia Agrippa imbutus fuit lege & ritibus Iudęorum. Rumor quoq; miraculorum, documentorum, myſteriorumq; Chriſti & diſcipulorũ ipſius ad eum copioſe peruenit. Et vt refert hic Beda, Agrippa rex in concione quadam ad Iudęos habita fertur dixiſſe, Si de religionis auxilio pręſumitis cũ vrbem iam Romanam diſcipuli Ieſu repleuerint, haud ſine nutu dei, putamus illã creſcere religionem.[A G R I P P A autem dixit ad Paulũ, In modico].i.pro parte [M E ſuades fieri Chriſtianũ. Et Paulus, Opto apud deum, & in modico & magno, non tantum te, ſed & oẽs qui audiunt, tales fieri quales & ego].ſ.Chriſtianos omnino[E X C E P T I S vinculis his].i dempto quod non ſint vinculati vt ego. ¶ Sed cum vinculatum eſſe, vt fuerat Paulus fuerit maxime meritorium, quare id excepit apoſtolus? Eſt reſpondendum, quod illud excepit, non quia in ſe malum, aut quia non meritorium, ſub ratione pœnę dũtaxat, vt ſcilicet quid pœnale ſecũdum ſe, ſic enim optandũ non fuit, ſed per relationem ad fructum multiplicem[A G R I P P A autem Feſto dixit, Dimitti poterat homo iſte, ſi non appellaſſet Cæſarem.

Margin: E (beside line 1); Iohan. 1. (beside "ſerrtimque idololatriæ"); Iohã. 1. (beside "dem quæ eſt in me"); Lucæ. 3. (beside "ra, atque ex pręcordialiori"); Iohã. 6. and F (beside "Ieſus ſit Chriſtus"); Tren. 4. (beside "phetę ſunt loquuti"); Dan. 9. (beside "plenda[S I]"); Iohan. 1. (beside "dignitate & cauſalitate"); 1. Cor. 1. (beside "gna dixit, Inſanis Paule"); G (beside "rum ſuorum quaſi immemor"); Iohan. 18. (beside "pa imbutus fuit lege"); H (beside "non quia in ſe malum").

¶ EXPOSITIO CAP. XXVII. [V T autem adiudicatum eſt] ART. XXVII.

V T autem adiudicatum eſt].i.poſteaquam Agrippa & Feſtus iudicauerunt[E V M].ſ. Paulũ[N A V I G A R E in Italiã]puta ad Romã & imperatorẽ[T R A D I D I T Paulũ] Feſtus præſes[C V M reliquis cuſtodijs].i.cæteris captiuis[C E N T V R I O N I, nomine Iulio, cohortis Auguſtę]quia hic Iulius fuit magiſter atq; cẽturio ſuper cohortẽ ſeu turbã militũ, quos Imp. Ro. miſit, qui etiã Auguſtus nominat⁹ eſt, ratiõe pręhabita[A S C E N D E N T E S autẽ Adrumetinã[Adrumes Adrumetis nomen eſt ciuitatis in Aphrica, inde dicitur nauis Adrumetina, quaſi de oppido illo[I N C I P I E N T E S nauigare, cũ Aſię loca ſuſtulimus, ſequẽti die venim⁹ Sydõnẽ]quę olim inſignis fuit vrbs Phœnicis.[H V M A N E autẽ].i.vrbane, charitatiue, & pie[T R A C T A N S Iulius Paulũ[cuius ſapientiã & virtutes fuerat ſæpe expertus[P E R M I S I T ad amicos]ſuos[I R E & curam ſui agere]ad neceſſitatẽ, nõ ad voluptatẽ in his quæ corpus requirit[E T inde[vtpote à Sydõe[C V M ſuſtuliſſemus ſubnauigauimus Cyprũ]cõtra propoſitum[P R O P T E R E A quod eſſent venti cõtrarij]noſtro optato proceſſui[E T pelagus Ciliciæ & Pamphilię [de quib⁹ locis di

A ctũ eſt ſupra[NAVIGANTES venimus Lyſtrã]ciuitatẽ[quæ eſt]vrbs prouinciæ[LYCIAE.& ibi inueniẽs centurio nauẽ Alexãdrinã]de Alexãdria ciuitate AEgypti[NAVIGANTEM in Italiã,trãſpoſuit nos in eã.Et cũ multis diebus tarde nauigaremus,& vix veniſſemus cõtra Gniadũ]quæ ciuitas eſt,vel promontoriũ Doidæ prouinciç minoris Aſiæ Cretam reſpiciens[VENTO nos prohibẽte adnauigauimus Cretç]ciuitati,ſeu inſulç[IVXTA Salmonẽ]ciuitatẽ maritimã illius inſulæ.[ET iuxta]Salmonem[NAVIGANTES,venimus in locũ quendã.qui vocatur Boniportus,cui iuxta erat ciuitas Thalaſſa. Multo autem tempore ibi peracto,cum iam non eſſet tuta nauigatio,eo quod ieiuniũ iam præteriſſet].i.fames magna prçteriſſet & fatigaſſet nautas in naui,reddens eos ad laborẽ infirmos,vt quidã exponunt quod tamen non videtur cõpetere,quia vt infra habetur,in naui erat copia rerum.Vnde quidã exponunt de quodam ieiunio legis circa hyemem vel in hyeme.In hyeme autẽ nõ eſt tutũ nauigare[CONSOLABATVR eos Paulus dicens, Viri video].i.ex ſignis tempeſtatem conſidero, ſeu deo reuelante cognoſco[QVONIAM cũ iniuria & multo dãno,nõ ſolũ oneris].i.rerũ quæ vehuntur in naui[ET nauis,ſed etiam animarũ noſtrarũ incipit eſſe nauigatio] i.cũ periculo vitç noſtrç.Anima enim hic pro vita animali, ſẽſitiua accipitur.Centurio autẽ gubernatori & nauclero].i.rectori & domino nauis[MAGIS credebat quã Paulo]ſequens in hoc ſenſum humanum,quo vnicuiq; in ſua arte experto amplius creditur. Quod & ideo fecit,quia portus in quo erant non fuit ad hyemandũ idoneus,ideo ad naucleri conſiliũ contra

B cõſiliũ Pauli tranſnauigauerũt.Ideo ſubditur[ET cũ aptus portus nõ eſſet ad hyemandũ]quãuis cõparatiue loquẽdo,aptus fuiſſet, prout Paulus cõſuluit[STATVERVNT conſiliũ nauigare inde,ſi quo modo poſſent deueniẽtes Phœnicen]aliũ quendã portũ Cretç ſic dictũ[HYEMARE,apud portũ Crçte reſpicientẽ ad Aphricũ & ad Corum]ventos ſic dictos.[ASPIRANTE autẽ auſtro].i. vento auſtrali[AESTIMANTES propoſitum ſe tenere].i.portum aptiorẽ attingere[CVM ſuſtuliſſent de Aſſo]Superius dictum eſt Thalaſſam vocari vrbem Cretæ,vbi centurio cũ nautis & captiuis multum tempus peregerũt,à quo loco non leguntur ſoluiſſe.Quomodo ergo hic dicitur,cum ſuſtuliſſent de Aſſon,cũ Aſſon ſuperius commemorata ſit eſſe ciuitas Aſiæ maritima?Ego opinor(ſaluo doctiorũ iudicio)eundem locum qui prius Thalaſſa dictus eſt,nunc dici Aſſon, quod forte ſcriptorũ vitio accidit. Alias videretur hic à Luca multa omiſſa quod non patitur conſequentia hiſtoriç[LEGEBANT Cretam] hoc eſt littus illius inſulæ præternauigabãt.[NON poſt multũ autẽ]id eſt,poſt breue tempus[MISIT ſe contra ipſã] Cretam ſeu nauem[VENTVS Typhonicus,qui vocatur Euroaquilo.]Dicitur vetus Typhonicus,qui inflat & intumeſcere facit mare,maxime nauigantibus infeſtus,non ſolum antennas,ſed etiã nauigia ipſa confringentes.Generatur autem hic ventus,dum exhalatio terreſtris, vnctuoſitatis non omnino expers,in nube concluſa per foramen egreditur,& pars egreſſa à terrena reſiliens,ratione coloris reaſcendens parti alteri deſcẽdentis circulariter inuoluitur.Arbores quandoque eradicat,tecta atq; ædificia al-

C ta deijcit.Dicitur autẽ Tiphonicus,à verbo Græco Typho.i.accendo.[CVMQVE arrepta eſſet nauis] impulſu venti iſtius[ET non poſſet conari in ventum]id eſt,reſiſtere ei[DATA naue]id eſt priſtina directione ceſſante ab ea, & incerto euentui commodata flatibus ferebãmur[ſcilicet in incertum, quia colligere vela cœperũt.[IN inſulam autem quandam decurrentes,quç vocatur Cauda]quam tamen occupare non potuerũt[VIX potuimus obtinere]id eſt cõprehendere ſeu attrahere[SCAPHAM]quam de naue depoſuerunt in mare in adiutorium nauis. Scapha namque impetu fluctuum pene rapta fuit. Et dicitur ſcapha leuis nauicula,ex vna tãtum arbore excauata,vel nauis modica ex vimine facta, & crudo corio tecta.Eſt autẽ nomẽ à Græcis ſumptum,apud quos ſcaphç,alueus,concauitas,foſſura dicitur.Deferũtur huiuſmodi in nauibus,& imminente naufragio,deponuntur in mare ad ſuccurrendum naui,vt accingatur & in procinctu tempeſtatis armetur.Hinc ſubditur.[QVA ſublata adiutorijs vtebantur accingentes nauem]ne vi ventorum & fluctuum læderetur. [TIMENTES autem ne in Syrtim inciderent, ſubmiſſo vaſe]id eſt,aliquo ponderoſo in aquam dimiſſo ad retardandum curſum nauis,[SIC ferebantur.[Porro Syrtes vocantur arenoſa loca in mari valde horrenda, in fine Aphricæ ſita, quæ inacceſſa reddit vadoſum ac reciprocum mare:ſuntque periculoſa valde propter æſtus,id eſt, motus inquietos, & arenæ copiam.[VALIDE autem tempeſtate nobis quaſſatis,ſequenti die iactum fecerunt] vtenſilia eijciendo de naui pro releuamine eius[ET tertia die ſuis manibus armamenta nauis proiecerũt. Neque

D ſolet autem]in die[NEQVE ſyderibus apparentibus per plures dies,& tempeſtate non exigua imminẽte,iam ſublata erat ſpes ſalutis noſtræ]corporalis videlicet euaſionis de mari,ita quod deſperauim⁹ nos poſſe mortem euadere.Et hoc verum eſt quantum ad illos gentiles,& quo ad naturalem potentiam ac ſpem.Paulus tamen & eius diſcipuli diuina virtute crediderũt ſe euaſuros,eò quòd ſæpius Paulo fuiſſet diuinitus reuelatum ,quod Romæ foret prædicaturus[ET multa ieiunatio fuiſſet].i.cũ diu ieiunaſſemus vel pro euaſione periculi,vel ex victualium inopia,vel ex deſolatione qua cibus vertebatur in nauſeã[TVNC ſtans Paulus in medio erum dixit, Oportebat quidem ò viri audito me non tollere à Creta] id eſt. contra conſilium meum non debuiſſes a loco illo prçfato nauigaſſe[LVCRIQVE facere iniuriã hanc & iacturã].i.non incurrere tantũ damnũ rerũ veſtrarũ.[ET nunc ſuadeo vobis bono animo eſſe. Amiſſio enim nullius animæ[id eſt,perſonæ ſeu vitæ[ERIT ex vobis] ſæpe enim ponitur pars pro toto[PRAETERQVAM nauis quæ deſtruetur.][ASTITIT enim mihi hac nocte angelus dei] vel in imaginaria viſione tempore ſomni, vel in vigilia manifeſte[CVIVS]dei veri ac omnipotentis[SVM ego] nõ tantum per creationem,ſed & præcipuã dilectionẽ ac deuotionẽ prouidẽtiãque ſpecialem circa me[ET cui deſeruio]in actibus latriæ[DICENS,Ne timeas Paule.Cæſari te oportet aſſiſtere.Et ecce donauit tibi deus oẽs qui nauigant tecũ]id eſt,meritis tuæ ſanctitatis omnes illos ab imminenti præſeruabit periculo tempeſtatis.[PROPTER quod bono animo eſtote viri.Credo enim deo meo] qui licet ſit oĩm deus creatione & gubernatione,ac remuneratione:ſpecialiter tamẽ deus meus eſt, per ſingularem quã Actuũ.18.

ad ipſum habeo,charitatē & cultum[QVIA ſic erit quemadmodum dictum eſt mihi. In inſulam autem E
quandam oportet nos deuenire]Hoc eis prædicit quatenus id impleri cernentes de veritate verborum
Pauli non dubitent. Denique Paulus iſta dicendo,nō ſeipſum iactabat,ſed illos ad fidē prouocabat. Nā
& ideo pelagus turbari permiſſum eſt, vt & per id quod Paulus auditus non eſt, & per id quod audit⁹
eſt,ſpecialis eius gratia panderetur.[SED poſteaq̄ quartadecima die nox ſuperuenit,nauigantibus no-
bis in Adria circa mediā noctem ſuſpicabantur nautæ apparere ſibi aliquam regionē. Et ſubmittentes]
id eſt,in aquā dimittentes[BOLIDEM]hoc eſt pondus plumbi aut ſimilis rei, qua maris profunditas
inueſtigatur[INVENERVNT paſſus viginti]profunditatis maris vbi erant.[ET puſillum inde ſepa-
rati,inuenerunt paſſus quindecim]ita quod profunditas cœpit minor inueniri[TIMENTES autē ne
in aſpera loca incideremus]vbi nauis progredi nō valeret[DE pupi mittentes ancoras quatuor]in aquā
ad nauē figendā[OPTABANT diē fieri]vt cautius ſibi prouiderent.[NAVTIS vero quærentibus fu
gere de naui]nō enim credebant verbis Pauli,quibus aſſeruit ſibi diuinitus affirmatū quod meritis ſuis
omnes euaderent[CVM miſiſſent ſcaphā in mari.]Quid ſit ſcapha prædictum eſt[ſub obtentu quaſi in
ciperent à prora ancoras extendere,dixit Paulus]intentionē nautarum deo reuelante cognoſcens[CEN
TVRIONI & militibus. Niſi hi in naui manſerint, vos ſalui fieri nō poteſtis]nō quòd deus vnum illorū
ſine alio non poſſet eripere,ſed quia ab eo decretum fuit,vt oēs pariter de periculo pelagi ſaluarentur.
Nec tamen prouidētia aut prænūciatio dei imponit rebus abſolutam neceſſitatem.[TVNC abſciderūt F
milites funes ſcaphę, & paſsi ſunt eā excidere].i.perire ſeu perdi[ET cū lux inciperet fieri,rogabat Pau
lus omnes cibum ſumere dicens, Quartadecima die hodie expectantes,ieiuni permanetis,nihil accipiē
tes.]Non eſt veriſimile,quod infra quatuordecim dies nihil comederint,& quod parum eſt pro nihilo
computatur. vel quartadecima dię qua Paulus hæc dixit,nihil de cibo ſumpſerūt.[PROPTER quod ro
go vos cibum accipere pro ſalute veſtra].i.corporis ſanitate & confortatone, ſeu etiā animæ ſalute,ne
inordinate ieiunando,ſeipſos interemiſſe iudicarētur.[QVIA nulli⁹ veſtrum capillus de capite peribit]
hac vice,præſentiue tempeſtate.[ET cum hæc dixiſſet,ſumens panem gratias egit deo in cōſpectu om
nium, Et cū fregiſſet cœpit manducare. Animæquiores autem facti omnes, & ipſi ſumpſerunt cibum.
Eramus autem vniuerſæ animæ].i.homines[IN naui ducentę ſeptuaginta ſex. Et ſatiati cibo,alleuiabāt
nauem iactantes triticum in mare] Iam enim & Paulus eis prædixit nauē periclitandam. Ponit autem
Gen.46. hoc loco Lucas partē hominis,ſcilicet animam pro toto homine,ſicut in Geneſi legitur Iacob in AE
gyptum deſcendiſſe in animabus ſexaginta ſex.[CVM autem dies factus eſſet,terram non cognoſcebant
ſinum vero].i,portum ſeu alium locum conſimilem[QVENDAM cōſiderabāt habentem littus,in quē
cogitabant ſi poſſent eijcere nauem. Et cum ancoras ſuſtuliſſent]quas paulo ante in aquam miſerant
[COMMITTEBANT ſe mari] ſine conatu nauigij videntes quod ſeipſos iuuare multū non poſſent G
[SIMVL laxātes iuncturas gubernaculorum nauis, & leuato artemone].i.modico velo,directioni po-
tius quàm celeritati nauis accommodato[SECVNDVM aurę flatum,tendebāt ad littus. Et cum inci-
diſſemus in locum dithalaſſum].i.concurſum duorum marium,vel iſthmum,id eſt linguam quandam
terræ in mare protenſam mari vtrinque circundatam[IMPEGERVNT nauem]quæ in hunc locum of
fendit.[ET prora quidem fixa manebat immobilis] vtpote ipſo æquoris fundo violenter infixa & ſolo
retēta[PVPPIS vero ſoluebatur à vi maris]id eſt,maris impetu frāgebatur. Puppis autem eſt poſterior
pars nauis.[MILITVM autem conſilium fuit vt cuſtodias.i.vinctos & captos [OCCIDERENT, ne
quis cum enataſſet,effugeret. Centurio vero volens ſeruare Paulum prohibuit fieri]quia & Paulus vn⁹
fuit vinctorum[IVSSITQVE qui poſſent natare,mittere ſe in mare primos,& euadere] vt eorum eua
ſione conſpecta,aliorum augeretur fiducia[ET alios in tabulis ferebant. Et ſic factum eſt, vt omnes
animę].i.homines[EVADERENT ad terrā]vt Paulus veridicus monſtraretur.

¶EXPOSITIO CAP. XXVIII. [ET cum euaſiſſemus periculum.] ARTICVLVS XXVIII.

E T cum euaſiſſemus periculum]tempeſtatis marinæ[TVNC cognouimus] ab habi-
tatoribus loci illius[QVIA Mytilene inſula vocabatur]Naufragium tamen hoc vt
quibuſdam placet,in Adriatico mari accidiſſe videtur. Nam proxime præcedenti ca
Actuū.27 pitulo ſcriptum eſt,nauigantibus nobis in Adria. Adria autem(vt dicunt)non ſolū H
vrbs eſt Italiæ ad mare quod vocatur ab ea Adriaticum vel Adriacum, ſed ponitur
etiam Adria pro ipſo mari Adriatico. Vnde hoc loco haud eſſe legendum, Mytilene inſula vocabatur:
ſed legendū eis apparet, Meligina inſula vocabatur. Nā Meligina vel vt alij appellant Militine,eſt inſu
la in Adriatico mari, Dalmatię adiacens,non lōge à Corſyra nigra diſtans,& Garganū Apuliæ mon-
tem ex oppoſito conſpectās. Sunt alij qui putant legendum eſſe Melite inſula vocabatur. Namq; Pachi-
no Siciliæ promōtorio inſuſula Melite verſus meridiem adiacet. Ex hac inſula poſt naufragiū eſſe naui
gatū,hoc illis eſt argumēto,quod poſt egreſſum de inſula immediate in textu ſubditur, Et cum veniſſe
mus Syracuſas.[BARBARI vero præſtabant non modicam humanitatem nobis].i.multum benigne
ſe habuerunt ad nos,cū tamē barbari ſoleant eſſe crudeles & inhumani, ſed tunc ad miſericordiā moti
ſunt,conſyderatione grauiſsimæ tribulationis quæ tā diu afflixerat iſtos. Porro prętet Hebręos,Latinos
& Græcos,cæteri Barbari appellantur.[ACCENSA enim pyra].i.lignorū ſtrue[REFICIEBANT
nos omnes propter hymbrē qui imminebat & frigus]vnde deſiccatione veſtiū,& corporis calefactione
indiguimus.[CVM congregaſſet autem Paulus ſarmentorū aliquātulā multitudinē].i. lignorum faſcicu
lum[ET impoſuiſſet ſuper ignem]pro eius fomēto & incremento[VIPERA]occulte latēs inter ſarmē
ta[A calore cū proceſſiſſet.i. calorē fugiens erupiſſet[INVASIT manū eius. Vt ergo viderunt Barba
ri pendentem beſtiam de manu eius,ad inuicem dicebant. Vtique homicida eſt homo hic.] In hoc nō
multum errabant,quod eum homicidam dicebant,licet manu propria non interemerit.quenq̄ quanuis

A in iudicando de cauſa errauerunt. Nõ enim in peccati vltionẽ, ſed ad ſanctitatis ſuę oſtẽſionẽ, diuinęq; poteſtatis declarationẽ iſta res contigit. Vnde quod ſubdũt verũ non eſt[QVIA cũ euaſerit de mari, vltio eũ nõ ſinit viuere. Et illi quidẽ excutiens beſtiã] venenoſam[IN ignẽ nihil mali] pœnalis [PASSVS eſt]ab ea.[AT illi ęſtimabãt eũ in tumorẽ cõuertendũ]inſtar eorũ qui veneno infecti ſunt[ET ſubito caſurũ & mori]& naturaliter ita fuiſset, niſi ſupernaturalis virtus actionẽ naturaliũ impediuiſſet cauſarũ [DIV autẽ illis expectãtib⁹, & vidẽtibus nihil mali in eo fieri, cõuertẽtes ſe].i. mutuo ſe aſpiciẽtes[DICEBANT eũ eſſe deũ.]Et hoc aliqualiter verũ fuit, quãuis nõ eo modo, vt illi putabãt. Fuit autẽ deus quidẽ per gratiã excellentẽ modo quo ſcriptũ eſt. Ego dixi dij eſtis. Et itẽ. Dij fortes terrę vehemẽter eleuati ſunt. Natura quidẽ operantis quodãmodo transformatur in id cui⁹ operationibus præcipue cõformatur iugiterq; inſiſtit. Ideo ſicut carnalis homo dicitur porcus, ſic ſpiritalis ac virtuoſus, ac cõtẽplatiu⁹ dicitur de⁹. Iudices quoq; & prȩlati in ſcripturis dij vocantur, ſecũdũ quod Moſes ait, Seruus applicabitur ad deos. Et rurſus, Ad deos cauſa prȩueniet. Itẽq;, Dijs nõ detrahes. Rurſus propter eminẽtiã poteſtatis Pauli ad faciẽda miracula, deus quodãmodo fuit. Sic enim ad Moſen dominus ait, Cõſtitui te deũ Pharaonis. Iuxta hos modos, etiã ſecũdũ Philoſophos, hõ ſolus, dicitur deus vel beſtia, Prȩterea gẽtiliũ ſtulta cæcitas deũ putauit quicquid vltra cõmunẽ curſũ aut ſeriẽ magnũ atq; inſolitũ aliquid peragebat [IN locis autẽ illis erãt prædia inſulæ principis nomine Publij: qui nos ſuſcipiens, triduo benigne exhibuit]Publius iſte poſtea factus eſt vir eximię perfectiõis & ſanctitatis.[CONTIGIT autẽ patrẽ Publij febribus & dyſenteria].i. profluuio vẽtris[VEXATVM iacere]& hoc ordinatiõe diuina, vt per eius curationẽ multi cõuerterentur ad Chriſtũ.[AD quẽ Paulus intrauit, & cũ oraſſet, & impoſuiſſet ei manus, ſaluauit eũ].i. ſanũ effecit, & deĩceps cõuertit.[QVO factõ & oẽs q in iſula habebãt infirmitates, accedebãt] vel per ſe, vel adducti per alios[ET curabãtur]in quo diuinę ſapiẽtię diſpẽſatio eſt pẽſanda, queãdmodũ miracula ad aliorũ cõuerſionẽ ſeu admonitionẽ fiũt, & iniuſtis quãdoq; potius quã iuſtis impẽduntur. Vnde Paulus ad Timotheũ ſtomacho lãguidũ prece non curat. Trophimũ quoq; diſcipulũ ſuum Mileti infirmũ reliquit, qui tamen gẽtibus cõuertendis tot ſigna exhibuit [QVI etiam multis honoribus nos honorauerũt, & nauigantibus impoſuerunt quæ neceſſaria erant.] Dignũ etenim fuit, vt Apoſtolo eiuſque diſcipulis atque comitibus de corporalibus prouiderent, á quo tot ſpiritaliá beneficia ſuſceperunt, & per quem ad fidem fuerunt conuerſi. Vnde & in ipſũ tanquã Apoſtolũ, ſpirtaleq; patrẽ venerabantur, & propter eum & eius diſcipulos.[POST menſes autẽ tres]infra quos Paulus prædicationi ibidem fuit intentus[NAVIGAVIMVS in naui Alexandrina quæ in inſula hyemauerat. Cui inſule erat inſigne caſtrorũ]quia adhuc apparebant vt dicitur in inſula antiquorũ caſtrorũ veſtigia. Vel cui naui erat inſigne caſtrorũ, quia in modũ caſtrorũ erant inſignita vel intexta. Porro ſecũdũ Bedam verior trãſlatio habet
C non caſtrorum, ſed Caſtorũ, ita quod vitio ſcriptorum in ſecunda ſyllaba adiuncta eſt litera, r: quia videlicet Caſtor & Pollux gemini fratres fuerũt, quos gẽtiles prȩcipue in periculo maris inuocabãt, maxime autẽ à piratis mare tueri putabãtur. Vnde in littore maris eis tẽpla ſtruxerunt. Alia trãſlatio cõtinet cui erat inſigne filiorũ Iouis. Fabulantur nãque gẽtiles prȩſertim poetæ, Caſtorẽ & Pollucẽ fuiſſe filios Iouis, ex Leda Theſe coniuge, quã cõſtrupauerit Iupiter.[ET cũ veniſſemus Syracuſas] vrbem pulcherrimã Siciliæ beatiſsimæ Lucię virginis martyrio famoſam[MANSIMVS ibi triduo, & inde circunlegentes deuenimus Rhegyum]Rhegyum in vltimo Italiæ ſeu Calabriæ(quo loco Sicilia ab Italia dirupta eſt)ſitum eſt oppidũ ã quo Rhegini habitatores vocantur. Et Rhegynenſis eccleſia diũ Brunonẽ Carthuſiani ordinis initiatorem in archiepiſcopũ dum adhuc viueret elegit. Sed epiſcopatui eremiticã vitã præferens, in vltimo Calabrię ſolitariã vitam lęto fine terminauit. Illic in domo. ſ. Stephani à ſe conſtructa ſepultus.[ET poſt vnũ diẽ afflãte auſtro ſequenti die venimus Puteolis]quæ eſt ciuitas Colonia Cãpanię ſecũdũ Bedam, tamẽ in Scholaſtica hiſtoria legitur, quod nomẽ ſit inſulæ. Fertur quoque in gloſſa, quod ſit locus vbi Virgilius inuenit balnea medicinalia [VBI inuentis fratribus]ſcilicet Chriſtianis qui tunc ſe mutuo omnes fratres vocabãt, dei & proximi charitate in omnibus æſtuante cũ omni humilitate[ROGATI ſumus]ab eis[MANERE apud eos diebus ſeptem] ad noſtram refocillationem, & ipſorum informationem ac conſolationem. Iam enim fama Pauli apud vniuerſos Chriſtianos celeberrima fuit,[ET ſic venimus Romam. Et inde]puta à Roma[CVM audiſſent fratres].i. Chriſtiani roma-
D ni noſtrũ aduentũ ſiue ab homine ſiue ab angelo[OCCVRRERVNT nobis]ex charitate & reuerentia ſua ad nos præſertim ad Paulũ[VSQVE ad Appij forũ, & tribus tabernis]Secũdũ quoſdã vnũ vocabulum eſt Appij forũ, eſtq; nomen fori Romæ ab Appio quodã cõſule cõſtitutũ, à quo Appio & via Appia cognomĩata eſt, Prȩterea in Scholaſtica recitatur hiſtoria, quod forũ hoc fuit ab Appio in maris littore cõſtitutũ, vt de nocte applicãtes ibi inuenirẽt victualia. Ibidẽ quoq; cõſtituit Appius tres tabernas vtpone tres domus in quibus cibi exponerentur venales. Vnde tribus tabernis eſt hic vnũ nomẽ indeclinabile ſignificans locũ illũ, ſeu tres domos prȩfatas.[QVOS]fratres[CVM vidiſſet Paulus]nã ex habitu, occurſu & apparatu pẽſauit quod eſſẽt fideles, timorati & iuſti[GRATIAS agens deo]quod iã Romæ cõuerſi eſſẽt nõnulli ad Chriſtũ, & quod hi tã charitatiue ſibi occurrerent.[ACCEPIT fiduciã] maiorẽ q̃ ante ſeu fiduciæ incremẽtũ, quod aduẽtus ſuus ad Romã fieret fructuoſus[CVM autẽ veniſſemus Romã permiſſũ eſt Paulo permanere ſibimet].i. ad ſuũ libitũ libere ambulare in vrbe[CVM cuſtodiente ſe milite]ita ꝙ vn⁹ miles fuit à cẽturione deputatus ad eius cuſtodiã, de cuius fuga timẽdũ non fuit. Nẽpe cũ Romã veniſſet nõdũ fuit Nero in imperio cõfirmatus, nec innotuit eius crudelitas; audienſq; cõtrouerſiã eſſe de lege Chriſtianorũ ac Iudeorũ paruipendit negotiũ, nec Paulũ recluſit.[POST tertiũ autẽ diem conuocauit Paulus primos Iudæorũ]qui Romę manebãt, ſcilicet principaliores.[CVMQVE veniſſet dicebat eis, Ego viri fratres, nil aduerſus plebẽ faciẽs] id eſt, cõtra Iudæos, quorũ cõparatione gentiles increduli durãte curſu legis, reputati ſũt canes, imò nõ Moſes tantũ, ſed & Chriſt⁹ ita eos appellat. Nõ

Pſal. 81.
Pſal. 46.
Exod. 22.
Exo. 7.
1. Tim. 5.
S. Bruno Carthuſian. Archiepiſcopus Rhegynenſis elect.

Marc7. eſt,inquiens,bonũ,ſumere panẽ filiorũ,& mittere canibus[AVT morẽ paternũ.i.legis ritũ ſeu Iudaiſmũ E
Matt.13. [VINCTVS ab Hieroſolymis,traditus ſum in manus Romanorũ]videlicet tribuni ac prȩſidis,cẽturionis
Marc.7. ac militis.[QVI cum interrogationẽ de me habuiſſent]cauſam meam inquirendo & diſcutiendo[VOLVE
RVNNT me dimittere,eo quod nulla cauſa mortis eſſet in me.Cõtradicentibus autẽ Iudæis coactus ſum
appellare Cæſarẽ,nõ quaſi gẽtẽ meã]Iudaicã,de cuius ſemine ego ſũ[HABENS aliquid accuſarePropter
hãc ergo cauſam rogaui vos videre & alloqui]ne forte contingat vos informari ſiniſtre.[PROPTER ſpẽ
enim Iſrael[propter bonũ ſperatũ,Iſraeli promiſſum,videlicet propter teſtimoniũ ſeu prædicationem,
qua dico hãc ſpẽ eſſe impletã,quãtũ ad primũ Chriſti aduẽtũ,paſſionẽ ac reſurrectionẽ [CATENA hac
circundatus ſum.]Quo cõſtat quod Apoſtolus vinctus ſeu catenatus inceſſit tẽpore tãto,cuius exẽplo
patiẽtiã adiſcamus.[DIXERVNT,Nos neq; literas accepimus de te à Iudæa].i.nulla nobis a Iudæis terrȩ
promiſſionis ſcripta eſt accuſatio cõtra te[NEQVE adueniẽs aliquis fratrũ]de populo Iudæorũ [LOQVV
TVS eſt quid de te malũ.Rogam⁹ autẽ audire à te quȩ ſentis]de Chriſti aduẽtu atq; myſterijs[NAM de ſe
cta hac.i.Chriſtianorũ lege[NOTVM eſt nobis,quia vbiq; ei cõtradicitur]à multis tã gẽtilib⁹ q̃ Iudȩis,
qui & particulares perſecutiões cõtra Chriſtianos mouerũt.[CVM cõſtituiſſet autẽ eis diẽ cõuenerũt ad
eũ in hoſpitiũ plures,qb⁹ exponebat]teſtĩonia Chriſti[TESTIFICANS regnũ dei].i.ſtatũ & regionẽ ec-
cleſiæ militãtis,beatitudinẽq; patriȩ cœleſtis cũ teſtificatione affirmãs nũc aduenisſe Chiſtũ[SVADENS
QVE de Ieſu]quod eſſet verus Meſsias rex Iſrael[EX lege Moſi & prophetis à mane vſq; ad veſperã]in F
quo feruor Apoſtoli innoteſcit[ET quidã Iudæorũ]illorũ[CREDEBANT his quæ à Paulo dicebantur,&
quidã nõ credebãt.cũque inuicẽ nõ eſſent cõſentiẽtes diſcedebãt,dicẽte Paulo vnũ verbũ].i. allegante
vnũ teſtimoniũ prophetale[QVIA bene loquutus eſt ſpiritus ſanctus per Eſaiã prophetã.Vade ad popu
Eſai.6. lũ iſtũ,& dic ad eos]ô tu Eſaia.[AVRE]corporali[AVDIETIS]ô Iudæi verba Chriſti,diſcipulorũq; eius
[ET non intelligetis ea]virtutẽ & veritatẽ eorũ percipiendo ac intuẽdo.[ET videntes]viſu carnali, [VI
DEBITIS]opera Chriſti ac Apoſtolorũ[ET nõ perſpicietis]hoc eſt ex hoc nõ penetrabitis acie mẽtis vim
Iohan.10. operũ horũ,quomodo ſcilicet nõ niſi deo agẽte fieri queãt.& qualiter Euãgelicæ legis veritas per ea mõ
ſtratur:quẽadmodũ ait Saluator,Opera quæ dedit mihi pater,teſtimoniũ perhibent de me.[INCRASSA
TVM eſt enim cor populi huius].i.mens Iudȩorũ obtuſa & obtenebrata eſt nebula propriȩ peruerſitatis
Deut.32. ſicut & Moyſes ait,Incraſſatus eſt dilectus,& recalcitrauit.Craſſitudo hȩc cordis iudæorũ fuit eorum
carnalitas,qua terrenis potiſſime inhæſerunt.Propter quod Chriſti documenta ad omnium terrenorũ
cõtẽptũ hortãtia aſpernabantur dicẽtes,Inſanit Quid eũ auditis? ¶ Præterea,ſicut craſſitudo corpora-
Iohã.10. lis efficit corpus minus agile,minusque mobile:ſic craſſitudo cordis,reddit animã veritatũ cœleſtiũ in-
capacẽ,accedioſam ac tenebroſã,[ET auribus]mentis & corporis[GRAVITER audierunt]quia & verba
Chriſti indignanter,atq; inuite corporaliter audierũt,ad cõſiderãdã quoq; eorũ efficaciã fuerũt tardiſſi G
mi quibus dixit Saluator,Qui ex deo eſt,verba dei audit.Propterea vos nõ auditis,quia ex deo nõ eſtis
Iohan.8. [ET oculos ſuos]mẽtales[COMPRESSERVNT]hoc eſt ab intuitu Euangelicæ theoriȩ ſpõtaneæ auerterũt
ſpũi ſancto obicẽ ponẽtes[NE forte videant oculis]interioribus,quȩ ſũt verȩ ſalutis[ET auribus audiãt]
diligenter que dei ſunt,[ET corde intelligãt]ea quæ fidei ſunt,per donũ intellectus penetrando[ET cõ-
uertãtur]per corporalẽ agnitæ veritatis amorẽ ad deũ[ET ſanẽ eos]ab infidelitate ac cæteris vitijs,ani
Hiere.3. marũ lãguoribus:ſecũdũ quod per Hieremiã dico.Cõuertimini ad me:& ſanabo auerſiões veſtras.Hãc
autẽ ſcripturã allegat Lucas ſecũdũ trãſlationẽ ſeptuaginta interpretũ. Hiero.autẽ quãtũ ad tenorẽ ſeu
Eſai.6. formã verborũ,alite trãſtulit,ſenſus vero in idẽ.Quẽadmodũ ſuper Eſa.oſtendi.Iohãnes quoq; Euãg,
Iohan.12. allegat hȩc verba pro tẽpore Chriſti prædicta atq; impleta, Vbi etiã quȩdã iſtorũ verborũ aſſerit in per
Eſa.6. ſona fili dei eſſe ad Eſa.prolata,videlicet ne forte cõuertãtur & ſanẽ eos.Paul⁹ vero primũ horũ verbo-
Hierony. rũ dicit à ſpiritu ſancto prolatũ,ſicut nunc patuit ex quo Didymus(quẽ Beda hoc loco beatũ appellat)
in lib.de ſpiritu ſctõ,diuinitatẽ ſpũs ſancti probauit.Quod enim nunc Paulus ait a ſpiritu ſctõ dictum,
id Eſaias à domino dictũ perhibet.Et ibi per dominũ intelligitur verus deus. Ex quibus omnibus ſctũs
Hierony.duriſsime increpat Originẽ,qui per dominũ ſedẽtẽ in ſolio eleuato,iſtaq; verba Eſaiȩ loquẽ-
tẽ,intelligit deũ patrẽ.Per ſeraphin vero filiũ & ſpiritũ ſanctũ.Nũc enim oſtẽſũ eſt per dominum ibi ſi
gnificari ſpiritũ ſanctũ,imo deũ abſolute ſeu vnãquãq; diuinã perſonã.Ex quo liquido monſtratur vnã H
eſse & volũtatẽ & naturã dei & ſpiritus ſancti.Quod & Didymus ſubtiliſſime docet.[NOTVM ergo ſit
vobis,quoniã gẽtibus miſſũ eſt hoc ſalutare dei]hoc eſt,Chriſtus mundi ſaluator,ad gẽtiliũ cõuerſionẽ
& gloriã à patre per incarnationis myſteriũ miſſus eſt,& per Apoſtolos deportatus,deſpiciẽtib⁹ Chri
ſtũ Iudȩis quẽadmodũ.13.cap.plenius dictũ eſt.[IPSI & audient]auribus mentis & corporis, prædica-
tionẽ Euãgelij Chriſti iuxta illud,Notũ fecit dominus ſalutare ſuũ,in cõſpectu gẽtiũ reuelauit iuſtitiã
ſuã[MANSIT autẽ biẽnio toto in ſuo cõductu]hoc eſt,in hoſpitio quod ipſe ſibi cõduxerat, [ET in cuſto
dia libera.& ſuſcipiebat]hoc eſt ad audiẽtiã ſuæ prædicationis pie & charitatiue admiſit,[OMNES qui in
grediebantur ad eũ[Iudæos ac Gẽtiles[PRAEDICANS regnũ dei]hoc eſt,ſtatũ & gratiã Eccleſiæ militã
tis,quæ frequẽter a Chriſto regnũ cœlorũ,& regnũ dei vocatur.Statũ quoq; & gloriã Eccleſiȩ trũphã-
tis,[ET docens q̃ ſũt de domino Ieſu Chriſto]vtpote præcepta,cõſilia,documẽta & teſtimonia ſaluato
ris[CVM omni fiducia[aſſiſtentiæ dei couerſionisque plurimorũ,[SINE prohibitione.Nã ante aduẽtum
Pauli ad Romã,Nero annis regnanit duobus,nõdũ tamẽ fuit cõfirmat⁹ in regno. Propter quod dimi-
ſit Apoſtolũ toto biẽnio infra Romã in ſuo cõductu liberaq; cuſtodia.Poſtea vero per decẽniũ ſcilicet
decẽ annis dimiſit eũ in libertate maiori,vt etiã extra Romã in occidentalib⁹ partib⁹ prȩdicaret.Poſtea
14.anno Imperij Neronis,Paulus ab ipſo matyrio coronatur pro fide catholica,quȩ radius eſt primȩ &
inuiolabilis veritatis omni admiratiõe,gratiarũ actiõe,honore & gloria digniſsimȩ,cũ ipſa ſit ſuper oĩa
de⁹ ſublimis & benedict⁹,Amen.

COMMENTARIORVM IN ACTA APOSTOLORVM FINIS.

A D. DIONYSII CARTHUSIANI IN B. IOHANNIS APOSTOLI APOCALYPSIM. ENARRATIO.

PROOEMIVM.

CCE PVER MEVS ELECTVS. QVEM elegi, dilectus meus, in quo beneplacuit animæ meæ: ponam ſpiritum meum ſuper eum, & iudicium gentibus nunciabit, Verba hæc iuxta ſenſum ab Eſaia, atque Eſaię.42.
E à Matthæo in forma (quantum ad literam) de vnigenito dei vero, æterno, naturalíque filio domino noſtro Ieſu Chriſto conſcripta ſunt. De Iohanne tamen Euangeliſta, iuxta myſticam intelligentiam congruè aſſumuntur. Ipſe enim eſt vnus puerorum illorum, quibus poſt reſurrectionem ſuam loquutus eſt Chriſtus, Pueri nun Matth.12. Iohan.21.
B quid pulmentarium habetis? De quibus per Eſaiam dixit Saluator, Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dominus. Iohanni itaque loquitur euangeliſtæ deus ſublimis, Ecce puer meus. PVER vtique ab innocentiæ puritate ac ſanctimonia vitæ: quomodo Paulus hortatur, Nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia paruuli eſtote. Et Pſalmiſta, Laudate pueri dominum. MEVS, plane per gratiā adoptionis, per prouidentiā æternæ prædeſtinationis, per communionem præcipuæ familiaritatis, per eminentiam apoſtolatus. Quem elegi prę milibus, quem & ore proprio à naui ad diſcipulatum, deinde ad apoſtolatum vocaui. DILECTVS MEVS, & tam ſingulariter prædilectus, vt ipſe toties de ſeipſo loquens veraciter dicat, Diſcipulus quem diligebat Ieſus. IN QVO bene placuit animæ Chriſti, ita vt in cœna ſuper pectus eius, & in ſinu eius recumberet. Vel vt ad deum patrem ſeu totam Trinitatem referatur, quod dicitur, Bene placuit animæ meę. Anima deo trino ac ſimplici metaphorice adſcribitur, voluntatē ſeu mentem intelligendo per animam, ſecundum quòd per Hieremiam dominus aſſerit, Nunquid in gente huiuſcemodi non vleiſcetur anima mea? Et in Amos propheta habetur, Iurauit dominus per animam ſuā. Super hunc felicem Iohannem poſuit deus ſpiritum ſuum, vtique ſpiritum ſanctū: præſertim in die Pentecoſtes, cum ſedit ſpiritus ſanctus ſuper ſingulos diſcipulorum. Nec tantum poſuit deus ſpiritum ſuum ſuper eum, dando ei gratiam gratumfacientem, & virtutes, ac dona concomitantia illam: ſed inſuper do- Eſaiæ.8. 1.Corin.14. Pſalm.112. Matth.4. Marc.3. Iohā.13.20. Iohan.13. Hiere.5. Amos. Actuū.2.
C na gratiæ gratis datę accumulauit in eo, fecitque eum apoſtolum, Euangeliſtam, prophetam, doctorem, mirabilium operatorem, cœleſtium ſecretorum, altiſsimum contemplatorem, omnium linguarum atque totius diuinæ ſcripturæ tribuens ei notitiam. Hic Iohannes, IVDICIVM, id eſt diuinæ æquitatis effectus & vltiones, ęternę ſapientię decreta ac inſtituta, diſcretionem quoq; inter verum & falſum, inter bonum & malum, itemque finale iudicium gentibus nunciauit. Per quem deus omnem militantem Eccleſiam præcipue illuſtrauit. Nam totius Aſiæ minoris Iohannes fundauit rexitque eccleſias. Cúmque ad Domitiani Imperatoris præceptum Romam vſque eſſet deductus, atq; in bulientis olei dolium miſſus, nec lęderetur in eo, in Patmos inſulam exul eſt relegatus. Vbi cum ſolus ſoli deo vacaret, cognouit per ſpiritum, quanta mala in eccleſiis Aſiæ pullularent. Super quo dolens ac dominū deprecans raptus fuit, & non ſolum quæ fiebant in Aſia: ſed quæ toto orbe in eccleſiis tunc fiebant, & principalia vſque ad finem mundi ventura vniuerſali Eccleſiæ, angelo reuelante cognouit. Super quibus librum iſtum compoſuit, ſuis eum mittens diſcipulis: non ad eorum duntaxat, ſed ad omnium Chriſtianorum profectū. Præterea quædam expoſitioni huius libri poſſent pręmitti, videlicet, quid ſit prophetia, de gradibus, ſpeciebus, & ordine prophetiæ, de multiplici expoſitione ſacrę ſcripturę, & de ſeptem regulis intelligentię ſcripturarum valde proficuis: de quibus nunc tranſeo, quia in exordio expoſitionis libri Pſalmorum ea vtcunque induxi. Poſtremo quemadmodum librorum veteris teſtamenti, quidam dicuntur legales, vt libri Moſi: alii hiſtoriales, vt libri regum & paralipomenon: alii ſapientiales, vt libri Salomonis: alii prophe- Hebr.5.
D tales: Ita in nouo teſtamento libri legales ſunt quatuor Euangelia, hiſtoriales liber eſt Actus Apoſtolorum: ſapientales libri Epiſtolæ Pauli, & alię ſeptem canonicę: Prophetalis autem liber eſt Apocalypſis. Nec iſta intelligenda ſunt per pręciſionem, ſed quandam appropriationem: cum certum ſit, in quolibet genere librorum iſtorum, aliqua de aliorum librorum contineri materia.

¶ELVCIDATIO CAP. I. [APOCALYPSIS Ieſu Chriſti quam dedit illi deus.] ARTICVLVS. I.

APOCALYPSIS Ieſu Chriſti, quam dedit illi deus palam facere ſeruis ſuis.] Apocalypſis reuelatio dicitur. Vnde Corinthiis ſcribit Apoſtolus, Cum conuenitis, vnuſquiſque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet, Apocalypſim habet. Itaque Apocalypſis Ieſu Chriſti, id eſt reuelatio facta Chriſto ſecundum naturam aſſumptam à patre, vel tota ſuperbenedicta Trinitate, cuius indiuiſa ſunt opera. Denique omnium rerum cognitio, vniuerſorumq; ſecretorum reuelatio facta eſt animæ Chriſti in primo incarnationis inſtanti: in quo omnium præteritorum, præſentium, ac futurorum plena notitia Chriſto homini eſt infuſa. Propter quod ait in Iohan. Pater diligit filium, & omnia demonſtrat ei quæ ipſe facit. Et denuo proteſtatur, A meipſo facio nihil, ſed ſicut docuit me pater ſic loquor. Vel Apocalypſis Ieſu Chriſti, id eſt quam dominus Ieſus 1.Cor.14.

Iohann.5. per angelum reuelauit Iohanni,& per Iohannem toti eccleſiæ,quam dedit illi deus, ſcilicet filio ſecun- E
Iohan.8. dum quod homo eſt,deus pater,palam facere,id eſt,manifeſtare ſeruis ſuis,omnibus Chriſtianis ſecun-
dum ordinem iam prætactū:quia pater reuelauit filio,filius angelo,angelus Iohanni Iohannes fidelibus
qui ſerui ſunt dei ſeruitute filialis timoris,non ſeruilis formidinis.Imo filius ſecundum quod deus, ſibi-
Iohan.10. ipſi,ſecundum quod homo,hanc reuelationem peregit Nihilominus filius etiam ſecundum diuinam na
turam omnia habet à patre:ſicque à patre habet virtutem & ſapientiam,qua reuelat [QVAE oportet fie-
ri cito] id eſt,reuelatio iſta continet atq; prænunciat tribulationes eccleſię,quas fideles cito paſſuri ſunt.
Et iſta futura non oportet fieri neceſſitate abſoluta:cum in ſe ſint futura contingentia, non ſine magno
Matth.18. impiorum peccato implenda.Sed eo modo,quo neceſſe eſt, vt veniāt ſcandala: & ſicut oportet hæreſes
1.Corint.11. eſſe,videlicet neceſſitate conditionata,& ex hypotheſi conſequentiæ nō conſequentis.Cum enim à deo
præuiſa ſint,& ab eius ſapientia ad electorum profectum ſint pręordinata: non poſſunt non inuenire ſe-
1.Iohan.2. cundum reſpectum.Verum tamen prouidentia dei mutabilibus neceſſitatem non imprimit,nec liberta-
tem hominibus tollit.Oportet dæmum hæc fieri cito,id eſt in hac vltima mundi ætate, de qua ait in pri
ma Cano.ſua Iohan.Nouiſſima hora eſt.Vel ideo ait cito,quia à tempore apoſtolorū tribulationes iſtæ
ſumpſerunt exordium.Hinc etiam ait cito,quoniam præſens tempus futuro ſæculo comparatum eſt ve-
lut momentum.Propter quod Iacobus, Ecce, inquit, iudex ante ianuam aſſiſtit.Præterea oportet,id eſt,
Iacobi.5. expedit,hæc fieri cito:quia expediens eſt electis,in præſenti tribulationibus exerceri:vt à vitiis emundē- F
tur,ad gratiam diſponantur,à futuris pœnis per temporales afflictiones eruantur. Chriſto cōformētur,
Eſai.28. Vexatio quoque dat intellectum,& futuram beatitudinem facit auidius deſiderari : imo & mundi con-
temptum inducit. [ET ſignificauit,mittens per angelum ſuum] id eſt, Ieſus Chriſtus mittens angelum
ſuum,per eundem manifeſtauit,quæ cito fieri oportet [SERVO ſuo Iohanni] in hoc Iohannis commē
Apoca.22. datur humilitas,quod ſe Chriſti ſeruum potius quàm apoſtolorum vocat.Huic autem expoſitioni allu-
Iohan.5. dit,quod infra fertur,Ego Ieſus miſi angelum meum teſtificari hęc in eccleſiis.[QVI teſtimonium per-
Iohan.1. hibuit verbo dei] id eſt,vnigenito patris æterni. In quo verbo docuit ſanctus Iohannes duplicem eſſe
naturam,& vnam hypoſtaſim ſeu perſonam.In principio,inquiens,erat verbum:& verbum caro factū
eſt.Vel teſtimonium perhibuit verbo dei,id eſt ſermones dei in ſcripturis contentos veros eſſe diſſeruit.
Nec ſolum loquendo,ſcribendo,& ſanctiſſime conuerſando,pręclariſſima miracula perpetrando,mar-
tyrio ſe exponendo, exiliumque ferendo, perhibuit teſtimonium verbo dei, ſecundum vtrunque hunc
Iohan.3.5. ſenſum.[ET teſtimonium Ieſu Chriſti] id eſt,de Chriſto perhibuit [QVAECVNQVE vidit],quo-
niam teſtimonium iſtud fuit aſſertio operum paſſioniſque Chriſti,& cæterorum,quæ in eius conuerſa-
tione ac paſſione, poſt reſurrectionem quoque vſque ad aſcenſionem & ſpiritusſancti miſsionem,con-
Iohan 21. ſpexit Iohannes oculis mentis & corporis. Vnde in euangelio ſuo teſtatur, Et qui vidit, teſtimonium G
1.Iohan.1. perhibet de his,& ſcripſit hæc. Et in primæ ſuæ Canon.ait principio, Quod vidimus oculis noſtris, &
manus noſtræ contrectauerunt, de verbo vitæ annunciamus vobis.Sed quomodo ait nunc,quæcunque
Iohan.21. vidit:cum in fine ſui Euangelii proteſtetur,Multa alia fecit Ieſus,quæ non ſunt ſcripta in libro hoc? Et
reſpondendum,quod quando Iohannes hunc edidit librum,nondum ſcripſit Euang.nec in eo vniuer-
ſa ſcripſit,quæ prædicando perhibuit.Diſtributio quoque iſta,qua ait quæcunque, intelligi poteſt de ge
neribus ſingulorum: non de ſingulis generum : quia de omnibus aliqua enarrauit. Iuxta quem modum
Pſalm.9. ait Pſalmiſta,Narrabo omnia mirabilia tua.Et in Eccle. Nonne deus fecit ſanctos enarrare omnia mi-
Eccl.42. rabilia ſua, quæ confirmauit omnipotens dominus, ſtabilis in gloria ſua? Nihilominus in eodem libro
Eccleſia.18. conſcribitur,Quis ſufficiet enarrare omnia mirabilia eius?Et,Pauca vidimus operum eius.Conſequen-
Eccleſi. 43. ter pandit Iohannes quam fructuoſa ſit hæc eius doctrina, & quanta attentione ſit aduertenda. [BEA-
TVS] nunc beatitudine viæ, ac ſpei,ſiue per meritum:nondum beatitudine patriæ,ſeu rei, per præmiū
[QVI legit] alios erudiendo vel per ſeipſum ſtudendo [ET qui audit] diſcendo, ſeu aduertendo, vel
auribus mentis percipiendo,ſcilicet, obediendo [VERBA prophetiæ huius] .i. libri iſtius prophetici
quj vaticiniis plenus eſt, in quo etiam verba prophetarum frequenter introducuntur [ET ſeruat] id
eſt memoriter retinet,efficaciter implet,patienterque ſuſtinet [EA quæ in ea ſcripta ſunt] id eſt,quæ in
prophetia huius voluminis docentur, iubentur, prænunciantur. Siquidem in libro iſto contenta ſunt H
ſaluberrima documenta,ſerioſa præcepta,futura aduerſa,Itaque quod ait, beatus qui legit, audit & ſer-
uat, coniunctim eſt intelligendum. Non enim ſufficit legere,vel audire, niſi & ſeruentur lecta vel au-
dita.Propter quod ait Saluator,Beati qui audiunt verbum dei,& cuſtodiunt illud.Et Iacob,Scienti bo-
Lucæ 11. num & non facienti.peccatum eſt illi.Veruntamen quia non omnes ſciunt hæc legere,ſufficit audire &
Iacobi.4. obſeruare.Si tamen quod dicitur,legit & audit,intelligatur de lectione & auditione charitatiua interna
attenta (quomodo ait Apoſt.Nemo poteſt dicere dominum Ieſum,niſi in ſpiritusſancto) vtrumque per
ſe ſufficiens erit:quia & tunc tertium virtualiter includunt,ſeu comprehendunt. Circa hunc locum di-
1 Corin. 12. cit Berengandus,Multi præcepta dei legunt vel audiunt,ſed nihil eos iuuat. Aut enim acquirendis ter-
Bernard. renis mens eorum dedita eſt,aut libidine exagitatur,aut proximum exagitat,aut contra prelatum ſuper-
bit,aut fingit ſe potentem vel magnum futurū,aut cęteris vaniſſimis repus diſtenditur.Alii diuinas ſcri-
pturas legunt & audiunt, vt ſapientes & egregii apud homines habeantur, & in ſæculi proſperitatibus
floreant:non vt reprobam corrigant vitam.Cur vero,qui verba libri huius legit audit ſeruat, beatus ſit,
ſubditur.[TEMPVS enim prope eſt] id eſt, dies iudicii particularis ſingulorum, imo & vniuerſalis,
tempus quoque æternæ retributionis.Vnde futuræ vitæ æternitatem attendens Apoſtolus dixit,Momē
1.Corint.4. taneum & leue tribulationis noſtræ,æternum gloriæ pondus operatur in nobis [IOHANNES] man-
dat & ſcribit [SEPTEM eccleſiis, quę ſunt in Aſia.] Quando enim Iohannes hęc ſcripſit, erant in
Aſia ſeptem eccleſiæ particulares & principales, videlicet ſeptem congregationes fidelium in ſeptem

A ciuitatibus Aſiæ minoris: cuius Epheſis fuit metropolis: quæ eccleſiæ & ciuitates infra exprimuntur.
Per has autem ſeptem eccleſias, vniuerſæ deſignantur eccleſiæ: quoniam ſeptenario numero vniuerſi-
tas ſignificari ſolet: eo quòd ſeptem dierum numero omne tempus comprehendatur, & ſeptem diebus
omne tempus euoluatur. Et propter ſeptemplicem gratiam ſpiritus ſancti, qua impletur eccleſia. Deni-
que vniuerſæ eccleſiæ ſunt vna eccleſia catholica: quæ per ſeptem eccleſias explicatur: propter ſeptem
dona ſpiritus ſancti, quibus illuſtrata in mundo refulget. [GRATIA vobis & pax] Gratia proprie ſum- Gratia quid
pta, eſt habitus ſupernaturalis menti per creationem infuſus eſſe ſpiritale, deiforme, atque idoneum ad & quiſnam
promerendam vitam æternam, conferẽs ei. Hanc habet omnis qui eſt in ſtatu ſalutis. Sed ſicut charitas, eam habeāt.
ita & gratia iſta perficitur. Itaque gratiam non habentibus optat gratiam dari, habentibus vero appetit
perfici. Poteſt tamen hoc loco per gratiam quodcunq; ſpiritale donum, conferens ad ſalutem, intelligi.
Pax autem eſt tranquillitas mentis, & quies eius in deo: quam maxime habere condecet Chriſtianum. Luc.24.
Nam & Chriſtus ſic ſuos ſalutauit diſcipulos, Pax vobis. Et aſcenſurus in cœlum loquutus eſt eis, paſ- Iohan.20.
ſioni iam proximus, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Inſuper hanc ſalutationis formā ip- Iohan.14.
ſis præfixit, In quancunque (inquiens) domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Quàm ve Lucæ.10.
ro deſiderabile, deificum, ac beatum ſit pacem habere, oſtendit dicendo, Beati pacifici, quoniam filii dei
vocabuntur. Ideo monet Apoſtolus, Pax Chriſti exultet in cordibus veſtris. Nullam itaque turbulentiā Math.5.
B animi, nullam inquietudinem vitii, aut amaritudinem ſpiritus admittamus: ſed tranquilla deo mente va Coloſſ.3.
cemus. Itaque gratia diſponens ad pacem veram, ſpiritalem, internam, & pax conſequẽs illam, inſit, de-
tur, & conſeruetur vobis [AB eo qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt] id eſt, à deo patre æterno. Cuius
æternitas quanuis ſit inextenſa, inuariabilis, totaque ſimpliciſſime ſimul: per temporum tamen differen
tias deſignatur: quoniā omne temp⁹ ambit, includit, & tempori omni aſſiſtit: nec à nobis intelligitur, ni
ſi ex tempore, & per comparationem ad tempus eo modo, quo incorporalia atque ſimplicia, per corpo-
ralia & compoſita intelligere dicimur: puta per abnegationem, & etiam aliis modis. Itaque deus pater
nunc incommutabiliter eſt, & ante omnia erat, & venturus eſt ad eccleſiam militantem ac triumphan-
tem, per charitatem, gratiam, ſeu gloriam inhabitando: ſeque ſuis electis manifeſtando, ac noua & mira
agendo, non locum mutando. Sic nempe ait Chriſtus, Qui diligit me, ſermonem meum ſeruabit: & pa Iohan.14.
ter meus diliget eum: & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. Venturus eſt itaq; omniū
electorum remunerator & corporum glorificator. Quanuis autem iuxta hunc ſenſum vnicuique diuinæ
perſonæ conueniat eſſe, fuiſſe, venturumque eſſe: tamen hoc loco patri appropriatur, propter verba ſe-
quentia. Sequitur enim [ET à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt. Per ſeptem ſpiritus
multi expoſitorum accipiunt ſpiritū ſanctum, eo quòd in donis ſit ſeptiformis: quanuis ſit ſimplex vnuſ-
C que in natura. Cuius dona (quæ apud Eſaiam ſpiritus nomine exprimuntur cum dicitur, Spiritus ſapiē- Eſaiæ 11.
tiæ & intellectus &c.) ſunt in conſpectu throni eius, id eſt, in mente ac intelligentia animæ Chriſti, cu-
ius humanitas thronus patris vocatur. Vel per ſeptē ſpiritus intelliguntur angeli ſancti, ita, vt per ſeptē,
vniuerſitas angelorum inſinuetur, eo modo quo Tobię Raphael loquitur, Ego ſum vnus de ſeptem, qui Tobiæ.12.
aſtamus ante deum. Vel certe per ſeptem ſpiritus, ſpecialiter denotantur illi ſeptem angelici ſpiritus, qui
ſeptem eccleſiis Aſiæ prę̨fuerunt. Quidam etenim vni priuatæ perſonę, quidam communitati ſunt prę-
ſidentes. Omnes autem angeli ſunt in cōſpectu throni dei, id eſt, ipſi deo omnipotenti aſſiſtunt, tanquā Daniel.10.
obſequi præparati. Thronus quoque dei vocatur vno modo ipſum tertium intellectualeque cœlum, in Dan.12.
quo reſidet Trinitas adoranda. Ad quod ſecundum vnam expoſitionem raptus eſt Paulus: Nec aliud eſt 2.Cor.12.
thronus iſte, quàm ipſa reſidentis authoritas ac maieſtas, qui in ſeipſo eſſe & quieſcere perhibetur. Ob-
iter auertendum quòd nō eodem modo gratia & pax ſunt à deo & angelis eius. A deo enim ſunt effecti-
ue, ac principaliter: ab angelis impetratiue, & inſtrumentaliter. Orant quippe pro nobis, & noſtra ob-
ſequia offerunt deo. [ET à Ieſu Chriſto] qui ſecundum diuinitatem eſt idem dator pacis & gratiæ cum Tobiæ.12.
patre & ſpiritu, & eodem modo cum illis hæc tribuit. Propter quod ait, Quæcunque facit pater, hæc Actuum.10.
& filius ſimiliter facit. Etenim trium perſonarum eſt vna eſſentia, vna poteſtas: idcirco & actio ad ex- Iohan.5.
tra indiuiſa. Porro Chriſtus ſecundum quòd homo & mediator, eſt cauſa pacis & gratiæ meritoria, in-
ſtrumentalis, ſecundaria: cum eius humanitas ſit inſtrumentum proprium, coniunctum, animatum, im-
D mediatumque diuinitatis ſeu verbi per quam humanitatem verbum incarnatū, ſeu Chriſtus homo, pro-
meruit nobis dona gratiæ, imo & gloriæ. Et precamur virtute ac merito Chriſti dona ſpiritalia nobis
præſtari [QVI eſt teſtis fidelis] id eſt, verax in verbis, factis, & promiſſis, intantum vt dicat, Cœlum & Iohan.14.
terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Dedit autem teſtimonium fidele de patre dicendo, Lucæ.21.
Exiui à patre, & veni in mundum. Et alia multa ſublimia, quæ in Euangelio Iohānis potiſſime ſunt de- Iohan.16.
ſcripta. Verbis quoque & factis teſtimonium perhibuit de ſeipſo, qui in die iudicii teſtimonium perhi-
bebit contra reprobatos, & pro electis. Iuxta illud, Ego ſum iudex & teſtis. Denique Euangelicæ legis-
doctrinam teſtatus eſt populo, de quo loquitur pater, Ecce teſtem populis dedi eum [PRIMOGENI- Hierem.14.
TVS mortuorum.] Cum innumerabiles mortales & mortui fuerint ante Chriſti aduentum, quomo- Eſaiæ.55.
do dictus eſt primogenitus mortuorum? Ad quod Berengandus reſpondet, quod primogenitus hic pro
primo accipitur: ſicut primos eos in populo vocamus, non qui ætate, ſed honore ac dignitate cæteros
antecellunt. Et hoc verum eſt, ſiue per mortuos intelligamus corpore mortuos, ſiue ſpiritaliter atque
ſalubriter mortificatos, quales fuerunt quibus ſcribit Apoſtolus, Mortui enim eſtis, & vita noſtra abſcō
dita eſt cum Chriſto in deo. Primogenitus itaque mortuorum Chriſtus eſt, quoniam eſt primus & ca- 1.Corin.15.
put omnium hominum electorum. Vel ſic, Primogenitus mortuorum, id eſt inter reſurgentes à morte, Epheſ.5.
primus ad immortalem vitam reſurgẽs. Primus etiam inter hos dignitate & cauſalitate. Qui autem an- Coloſſ.1.
te Chriſtum à morte ſuſcitati leguntur, ad vitam mortalem rurſus morituri reſucitabantur. Hinc ad Cō-

Hebr.2. Ioſſenſes ſcribit de Chriſto Apoſtolus, Qui eſt primogenitus creaturæ, & primogenitus mortuorum. E
Iohan.17. [ET princeps regum terræ.] Omnia enim ſubiecta ſunt Chriſto, etiam ſecundum naturam aſſum-
Coloſſ.1. ptam. Vnde & paſſione inſtante dixit ad patrem, Sicut dediſti ei poteſtatem omnis carnis. Et teſte A-
Hebræo.2. poſtolo, in nomine Ieſu omne genu flectitur, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum. De quo Daniel ait,
Iohan.17. Omnes populi, tribus & linguæ ſeruient ei. ¶ Sed quomodo princeps regum terræ dicitur Chriſtus,
Philip.2. cum tam multi reges terræ ei non pareant, imo rebelles ſint? Et reſpondendum, quod plenariam pote-
Daniel.7. ſtatem ſuper eos ſortitus ſit: & cum ſibi placuerit, poteſtatem hanc oſtendet in eis [QVI dilexit nos]
Epheſ.2. amore æterno & increato, ſecundum quod deus: amore quoque creato, gratuito & infuſo, imo & natu-
Epheſ.5. rali amore, tanquam naturæ ſuæ conſortes & fratres, ſecundum quod homo. Vnde monet Apoſtolus,
Iohan.15. Ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos. Quam perfecte autem dilexerit nos demonſtrat,
Eodem. Maiorem (inquiens) hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Si hanc dilectionem volumus nobis prodeſſe, obediamus iubenti: Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos [ET lauit nos à peccatis noſtris, in ſanguine ſuo] id eſt, merito paſſionis ſuæ, & precio ſanguinis ſui à peccato originali & actuali nos emundauit tempore paſſionis, & hoc quantum ad ſufficientiam. Quoniam quantum in ſe eſt, pro omnibus ſatisfecit: ſed quantum ad efficientiam ſeu efficaciam, lauat nos à peccatis, in ſacramento baptiſmi ac pœnitentiæ: quæ à paſſione Chriſti efficaciam ſortiuntur, ſicut & cætera ſacramenta: quæ ſunt velut vaſa medicinalia, dominicæ paſſionis vir- F
tutem & gratiam quodammodo continentia, per quæ meritum Chriſti nobis applicatur. Prætereà quandocunque veniam ex toto corde precamur, lauat nos à peccato in ſanguine ſuo. Nam preces noſtræ, &
Epheſi.5. omnis noſtra operatio, per hoc redduntur deo acceptæ ac vigoroſæ, quod Chriſto capiti noſtro per fidem coniungimur. Hinc ad Epheſios inducitur: Chriſtus dilexit eccleſiam, & tradidit ſemetipſum pro ea, vt illam ſanctificaret. Nam quia dilexit, tradidit ſe & lauit, non quia digni eramus. [ET fecit nos regnum] id eſt, ex hominibus conſtituit ſibi, ædificauit, & fecit eccleſiam: tales eos efficiens, vt in ipſis ha-
Matth.13. bitare & regnare in via per gratiam, atque in patria per gloriam dignaretur. Vnde in Euangelio eccleſia
Epheſ.2. frequenter regnum cœlorum vocatur, imo & regnum dei. Fecit quoque nos regnum, quia cœleſtis regni
Lucæ.22. ciues nos aſcripſit, dicente Apoſtolo, Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed ciues ſanctorum, & domeſtici dei. [ET ſacerdotes] quod ad ſacerdotes eccleſiæ poteſt referri, quibus competit corpus domini conſecrare. Generaliter quoque ad omnes fideles qui per ſimilitudinem, proprietatē & actus quoſdam ſacer-
Roman. 12. dotes dicuntur. Primo, quia ſeipſos offerunt deo, & quoniam corpora ſua mortificant per pœnitentiæ
Pſalm.50. actus. Sicut Apoſtolus inſtruit, Exhibete corpora veſtra hoſtiam ſanctam, viuentem, deo placentem. Et quia per compunctionem internam, animas ſuas immolant creatori. Sacrificium enim deo ſpiritus contribulatus. Sed & orationes, laudes ac cætera virtutum exercitia, offerunt deo indeſinenter. Vnde in Ec- G
Eccle.35. cleſiaſtico ſcriptum eſt, Salutare ſacrificium attendere in mandatis. Et in Pſalmo, Immola deo ſacrificiū
Pſalm.49. laudis. Poſtremo ſummi atq; æterni ſacerdotis ſunt membra, videlicet Chriſti. Fecit ergo nos regnum &
Exod.19. ſacerdotes [DEO & patri ſuo] id eſt, ad gloriā dei patris, qui eſt deus Chriſti ſecundum humanitatem,
Iohan.20. & pater eius ſecundum diuinitatem. Propter quod ait, Aſcendo ad patrē meum, & deum meum. [IPSI gloria] id eſt, beatitudo perfecta ineſt & competit. Vel gloria, id eſt, excellentia, ſeu clara cum laude notitia. Ipſi quoque glorificatio ab omnibus impendatur [ET imperium] nam ipſe ſummus eſt imperator, cuius eſt cunctis præcipere. Ipſi ergo obedientia exhibeatur. Hoc verbo docemur, deo cordialiter de ſuis
Actuū.1. beneficiis regratiari, eiuſq; beatitudini toto corde congratulari. Ideo ſequitur. [AMEN] id eſt, fiat. [ECCE venit cum nubibus] id eſt, in nubibus ad iudicandum venturus eſt. Quemadmodum teſtatur, Vide-
Matth.26. bitis filium hominis venientem in nubibus cœli, cum poteſtate magna & maieſtate. Sic enim aſcendit.
Actuū.1. Et de ipſo angeli prædixerunt. Quemadmodum vidiſtis eum aſcendentem in cœlum, ſic veniet. Venit quoque cum nubibus, id eſt, cum angelicis ſpiritibus, ſanctis apoſtolis, cæteriſque perfectis ac prædica-
Eſai.6. toribus, qui in ſcripturis nubes vocantur. [ET videbit eum omnis oculus.] Hic ponitur pars pro toto, & genus pro ſpecie: per omnem oculum intelligendo omnem hominem: & rurſus per omnem oculum, omnem oculum humanum. Chriſtus quippe cum ſit deus & homo, in forma humana à bonis ac malis corporaliter conſpicietur. Et electis quidem dulcis ac blandus, reprobis vero ſeuerus atque terribilis ap- H
Matth.25. parebit. Dicuntque aliqui, quod terror & blandities naſcetur non ex videntium conſcientiis tantum: ſed etiam ex ipſo iudicis apparatu: qui iuſtorum viſum tanquam conuenientiſsimum obiectum immutabit, eoſque ſereniſſimo vultu accipiet: reproborum vero viſum tanquam obiectum valde contrarium, & ſeipſum eis iratum ac indignabundum, in vultu terrifico exhibebit. Inſuper quanuis electi, qui ante iudicium deum beatifice cernunt aut cernent, Chriſtum in ipſo iudicio ſint in ſua diuinitate clare feliciterque viſuri: illi tamen electi, qui vſque ad iudicium nondum iudicati extiterint, vel de ſuo præmio nondum ſecuri effecti, non videbunt eum durante iudicio in diuinitate ſua per ſpeciem: ſed per fidem, quæ non aufertur electis niſi ad beatificam peruenerint viſionem. Poſtquam autem Iohannes aſſeruit, videbit eum omnis oculus, de interfectoribus tamen Chriſti, quibus viſio eius erit ſpecialiter moleſta
Iohan.19. confuſibilis ac pœnoſa, ſubiungit. [ET qui eum pupugerunt] vt Iudæi qui eius crucifixionem procu-
Hiere.11. rauerunt, Pilatus qui dedit ſententiam, milites qui illam ſunt exequuti. Teſtimonium iſtud ſumptum eſt
Zach.12. ex eo quod per Zachariam loquitur Chriſtus, Aſpicient ad me quem confixerunt. Quod quantum ad ſenſum verborum alibi allegatur cum dicitur, Scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Vnde & tempore paſſionis Chriſtus teſtatus eſt Caiphæ & Iudæis, Amodo videbitis filium hominis ſedētem à dextris dei, & venientem in nubibus cœli. [ET plangent ſe ſuper eum omnes tribus terræ] id eſt, multi de tribubus vniuerſis. Vel omnes qui terrena potius quàm diuina dilexerunt. De quibus loquitur Hieremias, Recedentes à te in terra ſcribentur. Iſti plangēt ſe ſuper eum, id eſt malitiam, blaſphemiam

A ingratitudinem ſuam in Chriſtum, deflebunt Non ꝙ de ipſa culpa, ſecundũ quòd culpa eſt, vel dei offenſiua, vere dolebunt: ſed inquantum eſt cauſa punitionis eorum. Iuxta quod ſcriptum eſt, Videntes turbabuntur timore horribili, gementes præ anguſtia ſpiritus dicentes intra ſe pœnitentiam agentes, Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam. Iſtud quoque teſtimonium ex prçallegata prophetia Zachariæ aſſumptum eſt. Quod & in Matthæo Chriſtus commemorat vbi ait, Tunc apparebit ſignum filii hominis in cœlo, & plangent omnes tribus terræ. [ETIAM amen] reduplicatio iſta deſignat, quòd ita certiſſime ac ineuitabiliter fient. Etiam nanq; & Amen idem ſignificant. Deinde verba Chriſti inducit Iohannes. [EGO ſum Alpha & o] A eſt prima litera Græcorum, & O vltima Literis itaque iſtis ſe comparat ſeu exprimit Chriſtus ad innuendum, quòd ipſe ſit vniuerſorum primum principium, ac vltimus finis. Omnia enim propter ſeipſum operatus eſt dominus. Hinc quaſi verba præfata exponens addidit Chriſtus [PRINCIPIVM & finis] eſt nempe principium affectiuum, quia creator: & beatificus finis, quia veræ felicitatis obiectum, & ipſe beatitudo obiectalis eſt electorum, qui per Eſaiam teſtatur, Ego primus, & ego nouiſſimus. Ad ipſum ergo noſipſos & omnia noſtra iugiter ordinemus, eum ſemper ſynceriter intendamus; nec poſſumus eſſe beati aut bene diſpoſiti, niſi ad ipſum ſtemus conuerſi, à quo ſumus exorti [DICIT dominus deus] qui ſolus eſt propria authoritate omnium dominus [QVI eſt] quoniam eſſe verum, plenum, perfectum, immenſum, inuariabile poſſidet, ſicut ad Moſen ait, Ego
Zach. 12. Matth. 24. Prouer. 16. Eſaiæ. 44. Actuũ. 10.

B ſum qui ſum. Hæc dices, qui eſt miſit me [ET qui erat] ab æterno [ET qui venturus eſt] ad iudicandum de omnibus [OMNIPOTENS] quia in iudicio omnipotentiam ſuam demonſtrabit potiſſime, iuxta illud in Pſalmo, Cognoſcetur dominus iudicia faciens. Poſſunt quoque hæc verba abſolute de deo, & de qualibet diuina exponi perſona, dummodo vltima iſta particula, qui venturus eſt omnipotens, exponatur, ſicut iam paulo ante expoſita eſt, de patre.
Exod. 3. Pſalm. 9.

¶PROSEQVVTIO HVIVS CAP. ab eo loco, quo ait, [EGO IOHANNES frater veſter.] ARTICVLVS. II.

PROOEMIO, titulo, ac ſalutatione præmiſſis, ponit narrationem, & materiã libri huius tangit ſub quadam communitate. [EGO Iohannes frater veſter] natura religione atque baptiſmatis regeneratione. Frater quoque, quia de eiſdem protoplaſtis parentibus ſecundum carnem, & de eodem deo ſecũdum animam, iuxta illud Malachiæ, Nunquid non pater vnus omnium noſtrum? Nunquid non deus vnus creauit nos? Iterum frater, quia eiuſdẽ matris puta Eccleſiæ filius, & ratione materiæ: iuxta illud in Iob, Ecce me ſicut te fecit deus. Et de eodẽ luto formatus ſum. Diſcipulos itaque ſuos ac filios nominat tantus pater Apoſtolus fratres, dans hu-
Malach. 2. Iob. 33.

C militatis exemplum, vt prælati in humilitate permaneant, & ſe quaſi vnum de grege exiſtiment. Iuxta illud Eccleſiaſtici, Rectorem te poſuerunt, noli extolli. Eſto in illis quaſi vnus ex ipſis [ET particeps in tribulatione] id eſt, in perſequutionibus propter Chriſtum illatis vobis conformis. Tunc enim Domitiani perſequutio totam infeſtauit eccleſiam [ET regno] .i. cœleſtis patriç prçmio, vobis & mihi parato. Qui enim ſocii ſunt tribulationis propter Chriſtum, ſocii erunt conſolationis in regno cœleſti cum Chriſto. Vel in regno militantis Eccleſiç, cuius membrũ ſum ego, ſicut & vos [ET patiẽtia] ſine qua tribulatio ad regnum non duceret nec prodeſſet. Patientia inquã [IN Chriſto Ieſu] .i. ſecundũ voluntatẽ eius & ad honorẽ ipſius, à quo vera patientia datur de quo ait Pſalmiſta, Veruntamen deo ſubiecta eſto anima mea, quoniã ab ipſo patientia mea. Et, Quoniã tu es patiẽtia mea domine. [FVI in inſula, quç vocatur Patmos, ꝓpter verbũ dei] .i. vnigenitũ patris. vel propter prçdicationis inſtantiã [ET teſtimoniũ Ieſu] .i. propter teſtificationes, quibꝰ quotidie teſtificabar Ieſum eſſe regẽ Meſſiã, omniũ creatorẽ, ac ſaluatorẽ. Hac nẽpe de cauſa miſſus eſt in exiliũ Patmos à Domitiano [FVI in ſpũ] .i. mẽtis exceſſu ſeu extaſi, vtpote ab exterioribus ſenſibus alienatꝰ, & ad diuina vehemẽter ac ſupernaturaliter eleuatus, quẽadmodũ in imaginariis ſimul & intellectualibꝰ viſionibꝰ prophetarũ fieri cõſueuit. Vnde Ezechiel, Statim, inquit, fui in ſpiritu [IN dominica die] qui eſt dies diuinorũ occupationibus deputatus, plus quã cæteri dies. Sicq; verbis prçtactis tangitur cõgruentia reuelationis deſuper factç ſancto Iohãni ex parte loci ac temporis. Loci in eo quod ait, fui in inſula Patmos. Locꝰ enim ab aliorũ habitatione ſemotus, quãto quietior, tanto contẽplationi, reuelationi, orationiq; aptior. Temporis vero, dum addit, In dominico
Pſal. 61. Pſal. 70. Ezech. 1.

D die. Deniq; cum liber iſte ſit de viſionibus, quibus ſecundũ Albertũ magnũ virum ſubtiliſſimũ, atq; doctiſſimum, nõ eſt de facili credendum: ſanctus Iohannes plura tangit, per quæ verba ſua credibilia fiunt. Propter quod etiã Beda diſſeruit, Perſonã, locum, tempus, cauſamq; viſionis inſinuat, ne carnali phantaſmate putaretur illuſus. [ET audiui] interiori non corporali auditu [POST me vocem magnam tanquam tubæ dicentis] id eſt, tubalem, angelicam, alta magna & myſtica ſignificantem. Per quod angeli loquentis idoneitas ad ſui officii exequutionẽ innuitur. Simile huic eſt illud Ezechielis, Audiui poſt me vocem cõmotionis magnç. Sed cur ait poſt me, & non potius intra me, quemadmodum Zacharias: Angelus, inquit, loquebatur in me: vel ſupra me? Reſpondet Berengandus, Quaſi poſt nos eſt quod ignoramus. Poſt ſe Iohannes vocem audiuit, quia myſteria quæ tunc ei reuelata ſunt, nondum perfecte cognouerat. Profecerunt enim apoſtoli & prophetæ in reuelationibus diuinorum. Quæ vox tubæ aſſimilatur. Nam ſicut per tubam ad pugnam homines prouocantur, ita per verba libri huius fideles ad prælia contra peccata diabolum, ac perſecutorum inſaniam inuitantur ac animantur. Veruntamen aliqui dicunt, quòd iſta per angelum reuelata, fuerunt Iohanni antea manifeſta: quod intelligi poteſt quantum ad aliqua principalia, & in quodam communi. Propterea etiam ait, poſt me, quoniam angelus à cõtemplatione diuinorum, vocauit eum ad conſiderationem actuum humanorum. Nam & prælati ab apice contemplationis, quodammodo retrahuntur, dum ad ſubditorum curam & prouidentiam reuo-
Albertus. Pſal. 92. Beda. Ezech. 3.

cantur.Inſuper de hac voce tubali Haymo ſcribit, Vox quam audit Iohannes,bene tanquam poſt tubę E
dicitur,quæ ab interioribus ſine ſtrepitu ſonum accipit quem promit exterius, quia ille ſine ſono vocis
prius audiuit in corde,quod poſtea exterius ſonuit in voce.In viſionibus quippe imaginariis omnia per
ſimilitudines rerum geruntur ac repręſentantur [QVOD vides] id eſt, ea quæ nunc tibi reuelo,& me
monſtrante intelligis [SCRIBE] ad informationem fidelium [IN libro,& mitte ſeptem eccleſiis,quæ
ſunt in Aſia] de quibus eccleſiis & quomodo per eas vniuerſæ eccleſiæ deſignentur, iam dictum eſt in
præcedenti articulo [EPHESVM id eſt, ad fideles in Epheſo, Metropoli Aſiæ minoris mitte hunc li-
brum.Sic quoque mitte [AD Smyrnam & Pergamum,& Thyathyram,& Sardis,& Philadelphiam,&
Laodiciam,] Iſta ſunt nomina ſeptem ciuitatum Aſiæ,quarum eccleſiis præſidebat Iohannes.Interpre-
tationē ciuitatum iſtarum, & quomodo per eas cæteræ eccleſiæ deſignantur, omitto: quia non videtur
Exod.19. magni momenti [ET conuerſus ſum] ſpiritali conuerſione, aſpiciendo ad eum quem poſt me audiui.
Vel conuerſus ſum,aciem mentis à contemplatione ſupernorum,ad horum aduertentiã dirigendo.Præ
terea quia in viſione imaginaria videbatur Iohanni,quòd poſt tergum ſuum vox loqueretur ad eum,etiã
in eadem imaginatione ſibi apparuit, quòd retroſpiceret ad loquentem [VT viderem] viſione mentali
& diligenter aduerterem [VOCEM quæ loquebatur mecum] alloquutione interna, quæ exteriori non
percipiebatur auditu.Solet tamen viſus pro omni ſenſu accipi.Vnde in Exodo habetur: Populus vide-
bat voces & tonitrua. Vel viderem vocem, id eſt, vociferantem tubaliter, ſcilicet angelum. [ET con- F
uerſus] ad alloquentem me [VIDI ſeptem candelabra aurea.] Quid autem per ea ſignificetur,in fi-
ne huius capitis dicitur:Significat enim ſeptem eccleſias Aſiæ, imo per eas totius Chriſtianitatis eccle-
ſias,ſeptemplici dono ſpiritus ſan.ſplendentes.Dicitur autem eccleſia per aſſimilationem quandam can
delabrum,quoniam ſuper ſe portat lumen clariſſimum,ſcilicet Chriſtum & munera eius:quæ ſunt ſplē-
diflua lumina mentis,puta gratiam gratificantem,virtutes ac dona,eorumque actus:qui beatitudines ap
pellantur & fructus.Iſtud quoq; candelabrū dicitur aureum,vel propter claritatis ardorem,& ſapientię
ſalutaris fulgorem: vel propter martyrum ſanguinem,& fideliū quotidianam perſequutionem, tribula-
tionem,ac mortificationem.Iterum eccleſia, aureum candelabrum nuncupatur, quia per ſcripturarum
notitiam lucida,per charitatem & gratiam precioſa,per patientiam ſolida, per obdientiam ductilis,per
prædicationem ſonora,per perſeuerantiam longa,per ſpem erecta, per fidem in deo fundata. Huic au-
tem viſioni Iohannis ſimile eſt quod Zacharias ait, Vidi candelabrum aureum totum, & lampas ſuper
illud. Vbi per candelabrum aureum allegorice, hic autem literaliter, deſignatur eccleſia: ſicut ibidem
Zach.4. expoſui. [ET in medio] ſeptem [CANDELABRORVM aureorum] id eſt,eccleſiarum,vidi [SI-
MILEM filio hominis] id eſt, angelum in ſpecie humana, vel potius in perſona Chriſti, quem repræ-
ſentauit. Quod autem angelus Chriſti perſonã gerens viſus eſt in medio candelabrorum iſtorum, id G
Matth.18. figurauit quod Chriſtus eſt in medio electorum fidelium, ſecundum quòd ait, Vbi fuerint duo vel tres
Matth.28. congregati in nomine meo, ibi in medio eorum ſum. Et denuo, Ego vobiſcum ſum cunctis diebus vſ-
que ad conſummationem ſæculi. Propter quod in Eſaia ſcriptum eſt, Exulta & lauda habitatio Sion,
quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael [VESTITVM podere] id eſt, veſte ſacerdotali,vſque ad talos
Sap.18. dependente.Vnde Sapiens aſſerit,In veſte poderis quam habebat Aaron, totus erat orbis terrarum: &
magnificentia tua domine,in diademate capitis illius erat ſcripta.Per veſtem hanc Beda intelligit ſacer-
dotium Chriſti, ſummi ſacerdotis eccleſię: qui Apoſtolos fecit ſacerdotes,& in ara crucis ſemetipſum im
molauit pro nobis.Alii per poderem intelligunt Chriſti humanitatem, vel carnem in qua humiliauit ſe
Hebr.3. vſque ad mortem, deditque ſe pro nobis oblationem & hoſtiam deo in odorem ſuauitatis, ſecundum
Lucæ.22. Apoſtolum ad Epheſios quinto. Vnde de veſtimento hoc, angeli Chriſtum ſciſcitati ſunt aſcenden-
tem, Quare rubrum eſt indumentum tuum? Eſaiæ ſexageſimo tertio. Alii per poderem intelligunt to-
tam eccleſiam, vſque ad finem ſeculi permanentem: qua Chriſtus quaſi veſtimento cingitur ac orna-
tur,cum ſit myſticum corpus ipſius. De qua veſtione in Eſaia recolitur, His omnibus, quaſi ornamen-
to veſtieris. Poſtremo cum poderis ſit veſtis linea, quæ communiter dicitur alba: poteſt per eam Chri-
ſti innocentia,puritaſque illibata intelligi. [ET præcinctum ad mamillas zona aurea.] Per hanc præ-
Proue.25. cinctionem ſuam Chriſtus docet atque inſinuat, cor eſſe reſtringendum ab indiſcreto ſcrutinio diuino-
Eccle.3. rum: iuxta quod Salomon ait, Sicut qui mel comedit multum, non eſt ei bonum: ſic qui perſcrutator eſt H
Exod.20. maieſtatis opprimetur à gloria. In Eccleſiaſtico quoque legitur, Altiora te ne quæſieris, & fortiora te
Daniel.10. ne ſcrutatus fueris.Præterea contemplandum, quòd in veteri teſtamento prohibetur ipſa luxuria,in no-
uo autem concupiſcentia inordinata. Idcirco in Daniele legitur dominus apparuiſſe præcinctus ad re-
nes,per quod reſtrinctio carnis innuitur.In nouo autem teſtamento ſcilicet loco præſenti,apparuit do-
minus ad mamillas præcinctus, per quod reſtrinctio cordis inſinuatur. Aurea autem zona charitatem
deſignat, per quam mentem in deo ligatam tenemus, & ab illicitis refrenamus, Porro ſecundum Be-
Actuum. 4. dam,mamillę ſunt duo teſtamenta,zona aurea chorus ſanctorum,ſeu multitudo fidelium vnanimi cha-
Epheſ.4. ritate deo adhærens,& teſtamenta quibus ſpiritaliter nutritur complectens,& ſeruans (vt docet Apoſto
lus) vnitatem ſpiritus in vinculo pacis. Apparuit ergo angelus ad mamillas præcinctus,ad innuendum,
quod Chriſtus eccleſiam ſibi connexam per vtriuſque teſtamenti fouet ſcripturas.Poſſumus etiam con-
uenienter aſſerere, ideo ad mamillas zona aurea præcinctum: quoniam pectus Chriſti charitate ple-
niſſimum eſt atque ornatum, & ſuis fidelibus intime copulatum [CAPVT autem & capilli eius erant
candidi, tanquam lana alba & tanquam nix] Caput Chriſti eſt eius diuinitas vel ſuperior animæ por-
1.Cor.12. tio,ab omni labe peccati inſtar lanæ ac niuis immunis. Per capitis quoque albiformem candorem, an-
tiquitas ſeu æternitas,ac immortalitas maieſtatis Chriſti oſtenditur. Vnde in Daniele ſcribitur, Anti-
Dani.7. quus dierum ſedit. Capilli capitis eius quaſi lana munda. Per capillos autem deſignantur fideles

A ex Chriſto ſpiritaliter geniti,in eſſe gratiæ ac virtutum:qui ſunt oues ad dexteram collocandæ,& Chriſto capiti proxime inhęrentes:qui Chriſti munditiam ac ſanctimoniam imitantur,& loti ab eo ſuper niuem dealbantur:quibus Petrus in prima ſua ſcribit Canonica,Secundnm eum qui vocauit vos ſanctũ, & vos ſancti in omni cõuerſatione ſitis. At vero ſicut lana eſt alba,mollis,& calefactiua:ſic iſti ſunt albi per cordis munditiam,molles per docilitatem ac mititatem,habentem cor carneum ad ſuſceptionẽ deuotionis aptiſsimum:calefactiuum proprię mentis ac proximorum per infuſum ſibi diuinum amorem. Nix vero eſt frigida,ita & ipſi concupiſcentiæ carent feruore,& frigidi ſunt à mundi huius amore[ET oculi eius tanquam flamma ignis]Nam viſus Chriſti clariſsimus,acutiſſimus,calidiſsimuſque conſiſtit, dicente Apoſtolo.Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius.Mens etenim Chriſti plena eſt zelo æquitatis ac ſapiẽtia.Per hoc quoque oſtenditur,ꝙ Chriſti aſpectus valde terribilis erit iniuſtis. Vnde cuſtodes ſepulchri viſo angelo,cuius aſpectus erat vt fulgur,facti ſunt velut amẽtes & mortui. Oculi inſuper Chriſti vocantur ſeptẽ donà ſpiritus ſancti quæ fuerũt & ſunt in anima Chriſti:de quibus ſcriptum eſt, Super lapidem vnũ ſeptẽ oculi ſunt.lapis enim angularis eſt Chriſtus.Oculi iſti in anima Chriſti lucẽt & ardent vt flãma.Quidã per oculos Chriſti intelligunt Apoſtolos,prædicatores, doctores, quorũ eſt aliorum corda illuminare ac inflãmare.[ET pedes eius ſimiles aurichalco,ſicut in camino ardenti] Per quod datur intelligi,ꝙ finis Chriſti in ſeculo iſto per amariſsimã paſſionẽ fuit,cuiꝰ & pedes clauis trãs

I.Petri.3. Ezec.11. Hebr.4. Zach.1.

B fixi cõformati ſũt aurichalco. Haymo autẽ & Beda per pedes ĩtelligũt Chriſtianos in fine ſeculi tẽpore Antichriſti:qui erunt extremi & vltimi,ſicut pedes ſunt extemum & vltimũ corporis. Iſti ſimiles erũt auricalchoquod eſt æs per ignem & plura medicamina perductũ ad auri colorẽ:ſic illi per acerbiſſimas perſecutiones exercebuntur ac perducentur ad plenũ charitatis fulgorẽ,ideo ſubditur, ſicut in camino ardenti.i.tribulatione ingenti.Qui etiam auricalcho potius quã auro aſſimilantur,quia & ſi primꝰ Eccleſiæ ſanctis ſimiles ſint futuri,in perfectione virtutũ:non tamen ita ſplẽdebit,aut innoteſcet eorũ perfectio per miracula,ſicut priorũ ſanctorũ.[ET vox illius tanquã vox aquarũ multarũ].i.eloquentia eius ſonora atq; magnifica fuit.Per quod loquentis authoritas deſignatur, ſicut & ſupra per turbã.Sed quia per aquas populi exprimuntur,ideo vox eius quaſi vox aquarũ multarum auditur,quoniã gentes quãplurimæ fidẽ Chriſti amplexæ ſũt. Vnde Berengandus,Per vocẽ aquarũ multarũ multitudo gentium, quæ ad fidẽ Chriſti cucurrit,ſignatur.Et Beda,Vox inquit,cõfeſsionis,prędicationis & laudis nõ in Iudæa tantũ,ſed in diuerſis populis reſonat.Iuxta illud in Eſaia,A finibus terræ laudes audiuimus gloriã iuſti. Quod autẽ huiuſmodi vox deceat Chriſtũ patet per illud Ezechielis, Audiebã ſonũ alarũ, quaſi ſonũ aquarũ multarũ,quaſi ſonũ ſublimis dei. Rurſus vox Chriſti tanquã vox aquarũ multarũ aſſeritur quoniã ipſe eſt fons opulentiſſimus,ex quo flumina gratiarum procedunt,fluenta ſapientiæ deriuantur

Iohan.7.

C riui virtutum naſcuntur.[ET habebat in dextera ſua ſtellas ſeptem]Stellæ hę ſunt epiſcopi,ſeu paſtores præfatarum Aſiæ eccleſiarũ,qui ſtellæ dicũtur,quia illuminãt ſubditos,& in Chriſto(tanquã in firmamento fixæ & altæ)ſunt collocati. Magna etiã poteſtate ac influentia præditi. Vnde in Daniele legitur, Qui ad iuſtitiã erudiunt plurimos,quaſi ſtellæ in perpetuas ęternitates fulgebunt. Deniq; ſicut candela ponitur ſuper candelabrum,ita epiſcopus ſuper eccleſiam:& vt ſtella orbem cœleſtẽ,ſic prælatus dignꝰ ornat eccleſiã.Stellę iſte ad dexterã ſunt Chriſti,quia eius gratioſo auxilio iugiter innituntur : ſine quo nil meritorie operantur,ſecundũ quod ait,ſine me nihil poteſtis facere. Et quia in ſpiritalibus Chriſti bonis atq; internis cõſolationibus quæ nomine dexterę deſignãtur, quieſcãt. Itẽ quia in die iudicij ſtabunt ad dexterã. Nunc quoq; in cœlis ſunt per amorẽ & vitæ imitationẽ. Deniq; de ipſa Eccleſia dicitur Chriſto: Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. Epiſcopi autẽ tãquã ſucceſſores Apoſtololorũ,ſũt principalis pars huiꝰ eccleſię.[ET de ore eius gladiꝰ ex vtraq; parte acutꝰ exibat].i.ſentẽtia iuſti iudicij nimis duriſſia reprobis,& verbũ aſperrimũ,ſcilicet, Ite maledicti in ignẽ ęternũ. Vel gladiꝰ iſte eſt Euangelica doctrina Chriſti,vitia reſecans,partẽ carnalẽ occidens,homines mutuo chariſsimos ab inuicẽ propter deũ corporaliter diuidens. Vnde ait, Nõ veni pacem mittere,ſed gladium. Et Pſalmiſta, Accingere gladio tuo,ſuper femur tuũ potentiſsime. In Eſa.quoque loquitur Chriſtus vt homo, Poſuit dominus os meum quaſi gladiũ acutũ. Præterea aduertendũ:ꝙ angelus Iohanni apparẽs in ſpecie Chriſti,repræſentauit Chriſtũ vt ſacerdotẽ ac iudicem. Idcirco enim podere videbatur veſtitus,& canos ha

Danie.12. Iohan.15. Mat.25. Pſalm.4. Mat.26. Mat.10. Lucæ.12. Pſalm.44. Eſaiæ.49.

D bens:quia ad ſacerdotẽ ac iudicem canities atque ætatis maturitas pertinent condecenter. Nẽpe, væ terrę cuius princeps puer. Ad iudicem vero gladium certum eſt pertinere. Verũ in Canticis vbi Chriſtus deſcribitur vt ſponſus ad quem ſpectat iuuentus,capilli eius nigri dicuntur. Berẽgãdus per gladiũ iſtũ intelligit Chriſtianos,qui in fine contra Antichriſti errores prædicando pugnabunt.[ET facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua]Chriſtus enim eſt lux mundi,& clarior omni creato, Qui & ante paſsionem in transfiguratione viſus eſt vultu radiare vt ſol. Et cum admirabili fulgore apparuit Iohãni. Quidam autem per ſolem intelligunt Eccleſiam quantum ad ſtatum ſuæ glorificationis poſt generalem reſurrectionem,quando(Chriſto teſtante)iuſti fulgebunt vt ſol in regno patris eorum. Porro quod ait in virtute ſua,poteſt referri ad Chriſtũ,qui ſua virtute ita ſplendebat: vel ad ſolem cuius virtus illuminatiua hora meridiana maxime demonſtratur. Quemadmodum autem à ſole cuncta ſydera ac reliqua corporalia clarificanturſic, à Chriſto ęterno ſole iuſtitię ac ſapientię omnes electi irradiãtur:& ſignatum eſt ſuper nos lumen vultus eius.[ET cũ vidiſſem eũ,cecidi ad pedes eius tanquã mortuus.]Totum iſtud in imaginaria viſione fiebat. Eſt autem homini naturale,vt in talium inſolitorũ aſpectu ex ſua fragilitate debilitetur,reſoluatur, & obſtupeſcat. Quemadmodum Daniel ait ad angelum, Domine in viſione tua diſſolutæ ſunt cõpagines meæ,& nihil in me remanſit viriũ. Sed & halitus meus intercluditur. Vnde prophetę viſis mirabilibus dei,cõmuniter ſe corruiſſe fatentur. Tres quoque apoſtoli cũ Chriſtum transfiguratũ aſpicerent corruerunt in terrã. Cecidit quoque Iohannes per humilitatem,& Chriſti maieſtate

Eccle.10. Canti.5. Iohã.8. Matt.17. Marci.9. Matth.13. Sapien.5. Pſal.4. Danie.10. Ezech.2.

Matth.17. conſpecta propriam prauitatem magis perpendit. Ex quo etiã caſu ĩnuitur, quód quanto quis diuinita- E
Marc.9. tis ſublimitatem clarius cernit in via, tanto plus videt ſe ab eius cõprẽhẽſione deficere, nec poſse ſe aciẽ
mentis in eius claritatẽ, ſecundũ qđ in ſeipſa eſt figere: ſicq; profundius ſeipſum humiliat, & deo altiſsi-
mo reuerẽtialius ſe proſternit [ET poſuit ſuper me dexterã ſuam dicẽs] Sic enim in imaginaria viſione
Iohanni apparuit, Per quod datur intelligi, quód ſpiritualiter eum cõſolabatur, cõfortauit, erexit. [NO
Ezech.2. LI timere] immoderanter ex maieſtatis meæ metuendo & incõſueto aſpectu. Iuxta hũc modum dictum
Hiere.1. eſt Ezehieli. Fili hominis ſta ſupra pedes tuos. Et ingreſſus eſt in me ſpũs, & dixit, Ne timeas. & Hiere
Daniel.10. mias ait, Miſit dominus manum ſuam, & tetigit os meũ, &c. Daniel quoq; ſimilitudinem manus ad ſe
perhibet miſſam, quæ ſe confortauit. [EGO ſum primus & nouiſſimus] eo ſenſu quo iam dixit. Ego ſum
Alpha & ω, principium & finis. Quælibet autẽ diuina perſona dici poteſt prima atque nouiſsima: &
omnes ſimul ſunt vnus primus, & vnus nouiſsim⁹. Quia in hac ſuperbeatiſsima Trinitate nihil eſt pri
us aut poſterius, & ipſę tres perſonæ ſunt omnium rerum vnum primum principium, & vnus vltimus
Iohan.14. finis: ſicut ſunt vnus Deus, vnus creator, vna natura [ET ſum viuus] vita diuina & increata, vita quoque
Roma.6. creata humana [ET fui mortuus] ſecundum naturam aſſumptam [ET ecce ſum viuens in ſæcula ſæculo-
rum] Chriſtus enim reſurgens ex mortuis, iam vltra non moritur, Quaſi dicat, Cum talis ac tantus ſim
Iohan.19. debes mihi congratulari tanquã chariſsimo domino, cui in paſſione condoluiſti, non formidare. Ex his
confunduntur omnes; qui Chriſtum puram creaturam eſſe mentiti ſunt. Tũc enim primus nõ eſſet [ET F
habeo claues mortis & inferni.] Qui clauem domus habet, quem vult intromittit: quem vult ab ingreſ-
ſu repellit. Chriſtus itaq; claues mortis & inferni habere ſe aſſerit, quia quẽ vult à morte peccati ac pœ
nis inferni miſericorditer eripit, vel præſeruat: & quem vult, iuſte relinquit atq; condẽnat. Vnde claues
iſtę ſunt iudiciaria Chriſti poteſtas, virtus & ſapiẽtia. Si autẽ infernus pro loco, quo patres ſancti detine
Oſeæ.13. bãtur, accipiatur: ſic Chriſtus de inferno quoſdã in reſurrectiõe eduxit. Propter quod in Oſea loquitur,
Sapiẽ.16. Ero mors tu ó mors, morſus tuus ero inferne Et Sapiens, Tu domine vitæ & mortis habes imperium.
1.Reg.2 Itẽque alio loco. Dominus mortificat, & viuificat: deducit ad inferos, & reducit. Præfatã autẽ poteſtatẽ
etiã Eccleſię ſuæ Chriſtus proportionabiliter cõmunicauit cũ ſpiritum ſanctum inſufflando in Apoſto
Iohan.20. los loquutus eſt, Quorũ dimiſeritis peccata, remittẽtur eis, & quorũ retinueritis retẽta erunt. [SCRIBE
ergo quæ vidiſti] & quæ nunc tibi oſtendi, & opera mea, quæ te cernente egi, cum hominibus conuer-
ſando in terra [ET quę ſunt] .i. quæ nunc in Eccleſia perguntur, & quæ fideles quotidie patiuntur [ET
Baruc.3. quæ oportet fieri cito poſt hęc] præſẽtia q̃ per decurſũ tẽporũ fient in populo Chriſtiano, potiſsime tẽ-
pore Antichriſti, videlicet, tribulationes iuſtorum ex hoc vſque in finem ſeculi euenturas. Itaque ſcribe
& expone [SACRAMENTVM ſeptem ſtellarum] .i. ſacrum ſecretum, ſiue myſterium quod deſignant
vbi aliud videtur, aliudque intelligitur [QVAS vidiſti in dextera mea, & ſeptem candelabra aurea.] Por G
ro quid ſtellæ iſtæ ſignificent, angelus pandit [SEPTEM ſtellę, angeli ſunt] .i. ſeptem epiſcopos ſeu prę
latos repræſentant [SEPTEM eccleſiarum] Aſiæ, iuxta modum præhabitum. Et quomodo illę ſeptem
eccleſiæ vniuerſas deſignãt eccleſias, ita hi ſeptẽ angeli ſeu prælati cunctos eccleſiarum pręlatos ſiue põ
Malach.2 tifices. Cũ enim angelus nuncius interpretetur, Epiſcopi, qui à deo ſunt dęſtinati ac ordinati vt volun
tatem præceptaque dei nuncient, recte angeli ſunt vocati. Imo cũ in Mala. non tantum Epiſcopus, ſed
& ſacerdos angel⁹ nũcupetur: cõſtat Epiſcopos q ſacerdotũ ſũt principes, cõgruentius angelos dici. Sic
enim ſcriptum eſt illic, Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirant de ore eius: quia ange
lus domini exercituũ eſt. Denique (iuxta diuinum Dionyſium) ſupremum ordinis inferioris cũ infimo
ordinis ſuperioris præcipuã habet conuenientiã, & interdum nomen vnius tranſit ad alium. Cum ergo
angelus proprie ſit nomen cœleſtium ſpirituũ infimi chori ſeu ordinis, Epiſcopus vero ſupremũ quid
ſit in Eccleſiaſtica hierarchia, cõuenientiã magnã ſortiti ſunt, & vnũ nomine alterius deſignatur. [ET
ſeptem candelabra] .ſ. aurea [SEPTEM eccleſiæ ſunt] ſecundũ ſenſum & rationes præhabitas. Nam &
Matth.5. pręlati ſubditorũ facultatibus ſuſtentantur, ſicut candelæ à candelabro, Tot⁹ vero hic liber obſcuritati-
Iob.12. bus: & metaphoricis loquutionibus plenus eſt: ſed quædam ab angelo exponuntur, vt per ea detur no-
bis introitus ad intelligentiam aliorum. Quæ idcirco ab ipſo non exponuntur, vt ſtudioſis detur occa-
ſio bonæ exercitationis, & ſpiritus. ſ. illuminationẽ indeſinenter efflagitẽt: & ne ſanctum canibus detur
ne ſcilicet myſteria Eccleſiæ propalentur indignis. Etenim ſacramentũ regis abſcondere bonum eſt. H

❡ ELVCIDATIO CAP. II. [ET angelo Epheſi eccleſię ſcribe] ART. III.

PRæcedenti capitulo dixit angelus Iohanni vt ſibi oſtenſa eccleſijs Aſiæ ſcriberet:
Apoc.1. nũc ei inſinuat, quid vnicuíq; eccleſiarũ illarũ ſcribere debeat [ET angelo] .i. præ-
ſuli & paſtori [EPHESI eccleſiæ] qui Epheſijs præfuit [SCRIBE] Cui idcirco primo
ſcribitur, quia in Aſia minori Epheſus fuit metropolis. Sicq; epiſcop⁹ eius, tãquã
metropolitanus authoritate & dignitate extitit maior. Vnde ſicut eius defect⁹ ali
js nocuit, ſic emẽdatio eius alijs ædificatoria fuit. Sacerdos autẽ & põtifex præter
Daniel.10. rationes pręcedẽti articulo introductas angelus nominatur, quia in terris angelicã
vitã imitari tenetur, per mẽtis & corporis caſtitatẽ. In carne ſiquidẽ ſine carne vi
uere, angelicú perhibetur. Secũdo per cõtẽplatiõis ſynceritatẽ. Tertio per gregis ſui vigilãtẽ cuſtodiam
Quarto, per eã qua inter deũ & hominẽ ſequeſter eſt meditationẽ. Nã ſicut angeli noſtra obſequia offe
runt deo, orãtque ꝓ nobis, & dei munera gratioſa nobis referunt & procurant: ita ſacerdos & pontifex
gregis ſui preces, vota, hoſtias ĩmolat deo, cui⁹ gratiã ĩpetrat populo. Quinto nã ſicut angelus ſuperior
Apoc.1. inferiorẽ purgat, illuminat, perficit: ſic prælatus ſibi ſubiectos purgare, illuminare, ꝑficere debet, [HAEC
dicit qui tenet ſeptem ſtellas in dextera ſua] .i. Epiſcopos ſeptem eccleſiarum Aſiæ, gratioſe conſeruat

A ac dirigit, ſicut præcedenti articulo plenius fuit expoſitũ[QVI ambulat in medio ſeptē candelabrorũ au
reorũ[.i eccleſiarũ. Dicitur autē Chriſtus ambulare in medio fidelium, non hinc inde localiter progre-
diendo: ſed corda credentiũ viſitando, varioſq; in eis effectus agendo: & nũc proſperis nũc aduerſis ex- Deut.23.
ercendo. Vnde Moſes ait, Dominus deus tuus ambulat in medio caſtrorum. Et Apoſtolus, Vos eſtis tē 2.Cor.9.
plum dei viui, ſicut dicit dominus, Quoniã inhabitabo in illis & inambulabo, & ero illorũ deus, Hoc Exod.33.
modo deus vadit cũ ſuis, ſecundũ ꝙ Moſes orat, Si nõ tuipſe ambulaueris nobiſcũ ne educas nos de lo- Gene.33.
co iſto. Iacob quoq; in Geneſi proteſtatur: queadmodũ deus fuerit ſocius ſui itineris. Iuſtũ nãque dedu Sap.10.
xit dominus per vias rectas. Imo in tantũ inducit deus clementiſſim⁹ ſuos electos, corda eorum in om- Pſal.72.
nibus dirigendo, clarificando, tuendo, fouēdo, vt dicat vir ſanctus, Tenuiſti manũ dexteram meã, & in
voluntate tua deduxiſti me. Denique electos tenet Chriſtus in dextera ſua per prædeſtinationem, ambu
latq; in eis per donorũ infuſionē[SCIO]per approbatioonē[OPERA tua]quæ ante feciſti, quia ex chari-
tate fluxerũt: vel etiã quæ nũc agis. Si enim in bono nõ perſeueraſſet, bona pręterita fuiſſet mortificata, Ezech.3.
& omniũ iuſtitiarũ eius deus non fuiſſet memoratus. Sicut per Ezechielē fatetur. Si iuſtus fecerit iniqui 1.Cor.8.
tatē, oēs iuſtitias eius nõ recordabor. De hac approbationis ſcientia loquitur Paulus, Si quis diligit deũ 2.Titum.2.
hic cognitus eſt ab eo. Et Moſi dominus loquēs, Te, inquit, cognoui ex nomīe[ET laborē tuũ]in mini
ſterio dei, & cura atque regimine ſubditorũ. De quo hortatur Apoſtolus, Labora ſicut bon⁹ miles Chri
B ſti. Laborē quoq; quē habuiſti reſiſtendo hæreticis ac peruerſis, corporis etiã afflictionē omnemq; cona
tum pro vitijs extirpandis, atque virtutibus inſerendis[ET patientiã tuã] actualem & habitualem, qua
aduerſa æquanimiter ſuſtines: non admittendo inordinatã triſtitiam contra aliquem, nec ad teipſum. Pa Actuũ.14.
tientia nēpe eſt virtus moralis, paſsionē triſtitiæ moderãs ac refrenãs. Quæ virtus omni Chriſtiano po Matt.5.
tiſsime neceſſaria eſt, cũ per multas tribulationes oporteat nos ſaluari[ET quia non potes ſuſtinere ma Roma.12.
los].i. vitia eorũ diſsimulare, & palpare nõ vales: quãuis naturam, perſonamque diligas. Nam & inimi Pſal.119.
cos iubemur diligere, cibare, potare, imo bonũ pro malo reddere. Et Pſalmiſta teſtatur. Cũ his qui ode-
runt pacē, erã pacificus. Itaq; huic verbo quo laudatur iſte Epiſc. quia malos ſuſtinere non potuit, non
repugnat illud Gregorij, Qui malorũ prauitatem æquanimiter ſuſtinere non poteſt, ipſe ſibi per impa
tientiam ſuam teſtis eſt, quia bonus non eſt. Illudque Auguſtini, Bonus non fuit qui malos ſuſtinere nõ
potuit. Non enim ex aliorum malitia ſiue moleſtia, frangi vel concuti debet patientia noſtra. Nihilomi
nus illorum impietas per charitatē & zelũ iuſtitiæ eſt increpanda ac punienda, potiſsime à prælato: &
quãdo eſt ſpes de correctione eorũ. Rurſus quidã ſunt mali, qui cõmune bonũ Eccleſiæ conantur cor-
rumpere, & iſti non ſunt ſuſtinendi, ſicut hæretici, dicente Apoſt. Hæreticũ hominē poſt vnã & ſecun-
dã correptionē deuita. Alij ſunt peccatores, qui bonũ commune corrumpere non intendunt: & iſti ſunt
C ſuſtinendi, dũ ſperatur eorum correctio, Vnde circa hunc locũ loquitur Bereng. De hæreticis mihi di-
ctũ videtur. Nã proximorum mala aliquando reprehendendo corrigere debemus, tēpore .ſ. oportuno:
aliquando tolerare, vt quos correctio non emēdat, patiētia ad emendationē prouocet. Sunt nãq; nõnul
li, qui reprehendere proximos neſciunt, niſi ira accenſi. Horũ aliquis ſi non ſolum pro magna, verũetiã
pro parua aliqua re, cõtra proximũ cõmotus fuerit: tã diu irã in corde geſtat, vſquedũ in actibus proxi-
mi aliquid videat, quod reprehendere poſsit. Et tunc lætus efficitur, cũ reprehenſionis vindictã intule- Pſal.7.
rit proximo. Quod ſi alicui viderit diſplicuiſſe, dicit ſe zelo dei id feciſſe. A te ergo loquor qui talis es
Cur quæris fallere deũ, qui cordiũ occulta conſiderat? Si zel⁹ dei in te eſt, cur oculi tui per diuerſa vagã
tur more diabolico: deſiderans potius malũ videre q̃ bonũ? Deſiderans in proximo videre malum quod
reprehendas, nõ bonũ vnde ædificeris? Sũt etiã multi, qui eos à quibus aliquã iniuriã pertulerunt, etiam
pro minimis culpis, impatiēter inſectãtur: eos vero quos diligunt, non ſolum nõ reprehendũt, imo tota
virtute defendũt. O infelix amicitia, quæ illũ quē diligit tacendo & defendendo diabolo tradit: illũ vero
cui iratus eſt reprehēdendo à diabolo abſtrahit, Hæc ille[ET tentaſti eos, qui ſe dicũt apoſtolos eſſe, & Matt.7.
nõ ſunt]Hos tētaſti doctrinã eorũ ſapienter pēſando, cũ eis ſolicite cõferendo, opera eorũ cõſiderãdo. Rom.16.
Sic enim ait Saluator, A fructibus eorũ cognoſcetis eos. De quibus Romanis ſcribit Aqoſtolus, Huiuſ 2.Cor.11.
modi pſeudapoſtoli nõ Chriſto, ſed ſuo vētri deſeruiũt. Iſti fuerũt hæretici, qui ſe à Chriſto miſſos dice
bant: vt Ebion, Macrion, & Cherinthus, qui tunc in Aſia conſurrexerunt[ET inueniſti eos mendaces]
D verbis & actibus[ET patientiã habes]vitioſam triſtitiã, ſeu turbulentiã non admittendo. Sicque nõ ob-
uiat huic verbo quod dictũ eſt, non potes ſuſtinere malos[ET ſuſtinuiſti]infeſtationes illorũ ac perſecu
tiones atq; laborē in gregis tui defenſione ab illorum infeſtatione[PROPTER nomen meũ].i amore mei
& propter maieſtatis meæ honorē, & nõ propter propriũ emolumētũ, ſeu bonũ priuatũ[ET non defe- Eccl.2.
ciſti]difficultate quæ eſt in aduerſitatũ perpeſsione ſuccumbendo. Hinc in Eccl. ſcriptũ eſt, in humilita Galat.6.
te tua patiētiã habe. Et Apoſtolus: Benefaciētes (inquid) nolite deficere[SED habeo aduerſum te pauca]
Commendatione præmiſſa increpationē ſubiungit, quã tamen ſobrie promit dicendo pauca, Nam in
multis offendimus oēs. Per quod informamur, vt ſi quē reprehendere volumus, primo bona eius com
memorãdo, beneuolētiã eius captemus: ne nimis aſpere increpatio proponatur, ſed magis in ſpiritu bo-
nitatis, ne forte ratio aliud poſtulet, propter cauſas[QVOD charitatem tuã primã reliquiſti] Secundum
Haymonē nõ reprehenditur præſul iſte ratione ſui, ſed quorũdam ſubditorum ipſius malorũ. Idē vide-
tur Beda ſentire. Porro Berengandus hic ait, Multi ſunt, qui initio cõuerſionis ſuę in ſeruitio dei feruē-
tes exiſtunt, ſed proceſſu tēporis tepeſcunt. Quod præſuli eccleſiæ Epheſi manifeſtũ eſt contigiſſe. Alij
aſſerunt increpationē iſtã dirigi ad epiſcopum hunc non ſolũ pro ſe: ſed & pro ſubditis ſuis. Sed literæ
magis conſonare videtur, ꝙ Epiſcopus prīcipaliter increpatur non quod charitatē abſolute amiſerit, in
mortale ruendo: ſed ꝙ priſtinũ charitatis ardorē, & quædã opera charitatis omiſerit. Iã enim dixit do-
minus approbare ſe opera eius, & ꝙ nõ defecerit: idcirco dicēdũ, ꝙ defecit, & nõ defecit. Defecit quidem

à præfato feruore,non penitus ab amore,& actibus charitatis.Refert Lyra,ꝙ expoſitores cõmuniter di E
cunt Epiſcopum iſtum fuiſſe Timotheum,quẽ Paulus Epheſijs præfecerat:ego tamẽ in nullo expoſi-
tore id legi.Reprobat etiã Lyra dictũ illorũ expoſitorum.Quia vt ipſe affirmat, illi ex hoc mouentur
ꝙ circa tẽpora illa nullius excellẽtior Timotheo legitur Epheſiorum ,rexiſſe eccleſiam , Fateor quod
iſtud motiuũ inualidũ eſſet,verũtamen dicto iſtorũ aliquid certius poſſet apparentiã facere. Siquidẽ in
exordio ſecundæ Epiſtolę ad Timotheũ ſcribit idẽ Apoſtolus, Admoneo te vt reſuſcites gratiã dei quę
eſt in te.Noli erubeſcere teſtimoniũ domini noſtri Ieſu Chriſti.Vbi expoſitores concorditer aſtruunt,
2.Tim.1. ꝙ Timotheus abundantia tribulationũ aliqualiter fractus fuit.ac remiſsius egit.Proter quod in Epiſto
la illa ad martyriũ hortatur eũ Apoſtolus.Sed quicquid de iſto dicatur,incertũ puto an Epiſcopus hic
increpatus fuerit Timotheus.[MEMOR eſto itaque vnde excideris].i.de quali charitatis feruore, ope-
rumque inſtantia,tepeſcendo paulatim, & tuum circa ſubditos officium remiſsius adimplendo,[ET age
pœnitentiã]ꝙ in via dei non cõtinue profeciſti[ET prima opera fac].i. tam feruenter ac abũdanter ope
rare quæ bona ſunt,ſicut tẽpore primi tui feruoris.Sed quia remiſsi viciſsim comminatione magis quã
blanda admonitione corriguntur,ſubiungitur[SIN autem].i.ſi ita non feceris[VENIO tibi cito] inferen
do vindictam celeriter[ET mouebo candelabrum tuum de loco ſuo,niſi pœnitentiã egeris].i.eccleſiam
tuã tollam à te:ita ꝙ non præeris ei,nec quieſcet in te ſicut in patre & capite, ſecundum ꝙ per Eſaiam
Eſaiæ.24. dominus indigno ait prælato,Expellam te de ſtatione tua,& de miniſterio tuo deponam te. Rurſus ne F
Epiſcopus iſte ex increpatione hac exaſperetur,vel ab alijs contemnatur,à domino commendatur[SED
Auſt. hoc habes]bonum[QVIA odiſti facta Nicolaitarum,quæ & ego odi]Secundum Auguſtinũ libro de hæ
Actuũ.6. reſibus,Nicolaus iſte fuit vnus de ſeptem Diaconis primis:qui cum culparetur,ꝙ vxorẽ ſuam quæ pul
cherrima erat,nimis zelaret,volens ſe de hoc excuſare, dixit , Non curo quid faciat:qui vult vtatur ea.
Vnde vt dicitur,tranſijt in vſum cõmunem.Quod factum imitati ſunt aliqui.Thomas in ſumma cõtra
gentiles affirmat,ꝙ Nicolaus prædicauit mulieres debere eſſe communes,ſicut & cætera bona exterio
ra,quę in primitiua Eccleſia erãt cõmunia, Porro in Scholaſtica hiſtoria dicitur,ꝙ Nicolaꝰ iſte vixit ſã
cte & caſte:ſed volens ſe excuſare de vitio zelotypiæ,dixit corã apoſtolis,Ecce vxor mea qui vult eam
accipiat non intendens per hoc eam cõmunicare,ſed ſe excuſare. Verum incontinentes verbum eius in
peius interpretantes,dixerunt vxores debere eſſe communes:& id Nicolaum dixiſſe.Et iſti vocati ſunt
Nicolaiſte:quorũ errorem & opera vitioſa prædicauit hic Epheſiorum antiſtes.[QVI habet autem] in
teriorem,puta mentem capacem[AVDIAT]auditu corporali ſi eũ habuerit,atq; mentali.i.diligenter ad-
uertat[QVID ſpiritus dicat eccleſijs] i.ſpiritus ſanctus de quo ait ſaluator,Spiritus blaſphemia nõ remit
Matth.12. titur hominibus.Vel ſpiritus.i.deus trinus & vnus.Spiritus enim eſt deus.Et Apoſtolus ait, Dominus
Marci.3. ſpiritus eſt.Hunc modum loquendi Chriſtus in Euangelio habet,dicendo, Qui habet aures audiendi G
audiat.Et ad Ezechielem dominus ait,Domus Iſrael aures habent ad audiendum,& nõ audiũt. [VIN-
CENTI]cũcta aduerſa per patiẽtiã,perſeuerãti vſq; in finẽ,dominãti animo ſuo,ſuperanti mundi vani-
tates,carnales affectus,diabolica tẽtamẽta[DABO edere de ligno vitę].i.meipſius beatifica fruitione refi
ciam eum[QVOD eſt in paradiſo dei mei.i.in patria beatorũ,in loco voluptatis deificæ, in eccleſia triũ-
phante.Chriſtus autẽ ſecundũ quod homo,deum ſuum nominat cœleſtis paradiſi dominatorem Chri
ſtus vero lignum vitæ vocatur,ſecundum quod de ſapientia Salo.loquitur, Lignum vitæ eſt omnibus
apprehendẽtibus eã.Ipſe ſiquidẽ eſt viride lignũ,& fructuoſiſſima arbor,à qua vita gratiæ vitaq; glo-
riæ emanauit,qui ſuis electis immortalitatẽ cõcedit,Qui licet vbiq; ſit per diuinitatis naturã,& in Ec
cleſia militante per ſacramẽtalẽ pręſentiam:in regno tamẽ cœleſti proprie & aperte cõſiſtere dicitur,vbi
facie ad faciẽ cernitur.Cui ait Pſalmiſta,Adimplebis me lętitia cũ vultu tuo.Et,Satiabor cum apparue
Pſalm.15. rit gloria tua. Hoc præmium etiam Chriſtus ſpondet,dicendo,Qui diligit me diligetur à patre meo:&
Pſal.16. ego diligam eũ,& manifeſtabo ei meipſum.His verbis vniuerſi fideles ad patientiam atq; conſtantiam
Iohan.14. animantur.Patet quoq; ex his,ꝙ ea quę vni Epiſcopo vel vni eccleſiæ, cunctis epiſcopis eccleſiisq; ſcri
buntur.Sicut & Chriſtus in Euangelio ait,Quod vobis dico,omnibus dico. Vnde & ſupra iubetur Io
Marc.13. hanni,vt ſcribat & mittat eccleſijs:& tamen hic iubetur angelis eccleſiarũ ſcribere:quia Epiſcopus eſt
Apoc.1. principalis pars ſuæ eccleſiæ,& quod ei dicitur,omni Chriſtiano dicitur,qui eiſdem defectibus ſubdi-
tur.Hinc præinductis verbis oẽs Epiſcopi,prælati,& ſubditi,qui à priſtino charitatis feruore prolapſi H
ſunt,admonentur pœnitentiã agere ,& ad priorẽ feruorem ac agilitatẽ in ſanctis operibus ſine dilatio
ne reuerti.Quod tamen prælatis omnibus ſũme neceſſariũ extat.Cõſequenter dirigitur ſermo ad Smyr
neorũ eccleſiæ præſulẽ. [ET angelo Smyrnæ eccleſiæ ſcribe,Hæc dicit primus & nouiſsimus, qui fuit
mortuus & viuit]ſcilicet Ieſus Chriſtus,de quo verba iſta ante ſcripta ſunt atq; expoſita[SCIO.i.atten-
do,approbo,remunerare diſpono [TRIBVLATIONEM tuam].i.moleſtias quas ab hæreticis & tyrannis,
à rebellibus & peruerſis,imo & ab inuiſibilibus hoſtibus ſuſtines:non ſolum in teipſo,ſed & in popu-
lo tibi commiſſo:quorum tribulatio tuam auget,quibus in proſperis congratularis,in aduerſis compate
ris[ET paupertatem tuã]in temporalibus rebus,quia & tua pauperibus erogaſti,& infideles te ac tuos
ſpoliaſſe creduntur[SED diues] id eſt,in ſpiritalibus opulentus,virtutibus,quæ ſunt verę diuitiæ ani-
mi,plenus.Diuitiæ enim ſalutis ſapientia & ſcientia.Et minimum bonum gratiæ ac virtutum,præſtan-
Eſai.31. tius eſt cunctis terrenis diuitiis. Denique,quãto quis dei amore perituras diuitias amplius ſpernit,eo in
anima exuberantius locupletatur:ſicut in beato Franciſco oſtenſum eſt. Et quanto quis temporales di-
uitias diligentius quęrit,eo in anima extat pauperior [ET blaſphemaris].i.blaſphemus vocaris, vitupe-
raris,contemneris [AB his qui ſe dicunt Iudęos eſſe,& non ſunt,ſed ſunt ſynagoga Satanę].i.cõgrega-
tio ad diabolum pertinens.Iſti fuerunt Iudęi ſecundum carnis propagationem, non ſecũdum virtutum
imitationem , nec ſecundum nominis ſui interpretationem. Iudæi enim confitentes interpretabantur,

A iſti autẽ Chriſtũ negabant. De quibus ait Apoſtolus, Videte Iſrael ſecundũ carnem.. Hinc non fuerunt
digni Iudæi vocari, ſecundum quod incredulis Iudæis ait Saluator, Si filij Abrahę eſtis, opera Abrahæ 1.Cor.19.
facite. Quaſi dicat, Cũ eius virtutes non imitemini, non eſtis digni eius filij nuncupari. Ideo ſubdit. Vos Iohan.18.
ex patre diabolo eſtis. [NIHIL horũ timeas quę paſſurus es]. i. corporales afflictiones, & varias impugna
tiones. Sic enim hortatus eſt Chriſtus, Nolite timere eos qui corpus occidũt. Et alibi dicitur. Quis tu Matt.10.
vt timeas ab homine mortali, & à filio hominis, qui quaſi fœnũ areſcit? Porro qui deũ ſibi aſſiſtere, æter Eſa.51.
numque præmium dare conſiderat, poteſt dicere cũ Pſalmiſta, Dominus illuminatio mea & ſalus mea Pſal.16.
quem timebo? Dominus protector vitæ meæ à quo trepidabo? Et, non timebo milia populi circundan Pſal.3.
tis me [ECCE miſſurus eſt diabolus ex vobis in carcerem]. i. ſuggerente diabolo aliqui de grege tuo ab in
fidelibus incarcerabuntur. Poteſtq; nomine carceris quelibet tribulatio deſignari [VT tentemini]. ſ. pa-
tientia veſtra per aduerſa probetur, & alijs ad ædificationẽ innoteſcat. Iuxta illud, Tanquam aurum in
fornace probauit iuſtos dominus. Et Vaſa figuli probat fornax, homines autem iuſtos tentatio tribu-
lationis [ET habebitis tribulationem diebus decẽ] Per hoc intelligi poteſt, ꝙ tribulatio hęc diebus decẽ
durius ſæuiebat: ſic enim Berengandus exponit. Alij per decem dies intelligunt totum tẽpus vitę præſẽ
tis, in quo in decẽ præceptis exercere debeamus. Et quia frequenter per numerum determinatum, inde-
terminatꝰ exprimitur, ſicut in Pſalmo, Memor fui teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille genera
B tiones. Et in Iob, En decies confũditis me [ESTO fidelis]. i. conſtans in fide atq; iuſtitia [VSQVE ad mor-
tem] incluſiue, ſicut ſanctus Iob ait, Donec deficiam, non recedã ab innocẽtia mea. Hinc in Eccleſiaſti
co dicitur, Pro iuſtitia agonizare pro anima tua, & vſque ad mortem certa pro iuſtitia: & deus expugna
bit pro te. Et rurſum, Eſto firmus in via domini, & in veritate ſenſus tui. Debemus autem deo fidelitatẽ
immobiliter obſeruare [ET dabo tibi coronã vitæ]. i. præmium eſſentiale beatorum in patria, quod au-
rea dicitur, & mentẽ coronat, reginãque efficit, ac omnẽ mortis occaſum excludit. De quo fertur in Pſal Pſal.20.
mo, Poſuiſti in capite eius coronã de lapide precioſo. Et alibi. Accipiant iuſti regnũ decoris, & diadema Sapiẽ.2.
ſpeciei de manu domini. Huic verbo conſonat illud Iacobi, Beatus vir qui ſuffert tentationẽ, quoniam
cũ probatus fuerit accipiet coronã vitæ, quã repromiſit deus diligentibus ſe. Itaq; perſeueremus vſq; in
fine: qui enim in finẽ perſeuerauerit (Chriſto teſtãte) ſaluus erit. Qui perfectus eſt, amore boni perſeue Matt.24.
rat in bono. Occidi poteſt, flecti nõ poteſt. Qui imperfectus, ſaltẽ amore præmij perſeueret. Non enim Gregor.
cõdignæ ſunt paſſiones huius temporis ad venturã gloriam. Hinc Hebræos monet Apoſtolus, dicens, Roman.8.
Deponẽtes omne põdus & circũſtans nos peccatũ, per patiẽtiã curramus propoſitũ nobis certamẽ aſpi Hebr.12.
ciẽtes in authorẽ fidei Ieſum, vt nõ fatigemur animis noſtris. [QVI habet aures audiat quid ſpiritus di-
cat eccleſijs.] Hoc nũc expoſitũ. [QVI vicerit] ea quæ aduerſãtur ſaluti, ac diſplicent deo [NON lędetur Apoc.12.
C à morte ſecũda [. i. à damnatione æterna ſeu pœna inferni, quæ infra mors ſecũda vocatur. Poteſt quoq; Albertus.
per mortem ſecundam intelligi culpa, quæ animã lædit ac perimit. Porro ſecundũ Albertum peccatum
recte mors dicitur, quoniam ſicut mors corporalis ſeparat animã à corpore, ab amicis, à diuitijs, à viſu,
imo ab omni corporeo ſenſu: ſic peccatum ſeparat mentem à deo, ab angelis, cunctiſque ſanctis, à ſpiri-
talibus diuitijs, à viſu interno, ac cæteris ſpiritalibus ſenſibus. Rurſus mors animæ puta peccatum mor
ti corporis aſsimilatur in multis. Nam primo corpus diſtemperatur, deinde infirmatur, poſtea moritur.
Hinc effertur, ſepelitur, lapide operitur, nouiſsime à vermibus conſumitur. Sic anima primo diſtempe
ratur per malam affectionem, infirmatur per noxiam delectationẽ, moritur per conſenſum, effertur per
opera, ſepelitur per conſuetudinẽ malã, operitur lapide per obdurationem, ignibus vermibusque gehen
næ torquetur in finem. Pręterea aduertendum, quod memoratum Smyrnę pontificem quidam affirmãt
fuiſſe beatum Polycarpum: & Iudæos incredulos in vrbe illa morantes excitaſſe perſequutionem con-
tra Polycarpum & eius diſcipulos, inflammando gentiles contra hos Chriſtianos: in qua perſequutiõe
multi Chriſtianorum fuerunt occiſi, ſanctuſque Polycarpus in ignem proiectus. Vbi cũ non læderetur,
tandem gladio cæſus migrauit ad Chriſtum. Conſequenter ad pręſulem Pergamenſis eccleſię ſermo di Apo.1.
rigitur. [ET angelo eccleſię Pergami ſcribe: Hęc dicit, qui habet rhomphæam ex vtraque parte acutam] Hebr.10.
id eſt. Chriſtus de quo ſupra dicebatur, De ore eius procedebat gladius ex vtraque parte acutꝰ, quod ibi
dem expoſitum eſt. Per quod vtique inſinuatur rigor diuini iudicij, quanque horrendum ſit incidere in
D manus dei viuentis. Quidam autem per rhomphæam intelligunt ſacram ſcripturam, quæ vitia reſecan
do, mentem ad cœleſtia acuendo, intima cordis penetrando, animam à rebus ſecularibus, deſiderijſque Mal.3.
carnalibus occidendo, acuta vocatur. Et ex vtraque parte acuta propter duo teſtamenta: quorũ ſcriptu-
ræ hæc agunt. Hinc de Chriſto dicitur, Ipſe quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum. [SCIO vbi ha
bitas] ſcilicet in quali oppido atq; cõſortio. Quaſi dicat: Hoc te laudabiliorẽ ampliorīq; præmio efficit
dignum, ꝙ inter tam prauos non relinquis iuſtitiam. Difficilius etenim eſt, inter peruerſos iuſte viuere,
quã inter deuotos [VBI ſedes eſt Sathanæ]. i. infideliũ hominum multitudo, in quorum cordibus manet
diabolus [ET tenes nomen meum] i. fortiter prædicas, confiteris: exaltas, & Chriſtiano nomine dignũ
te exhibes, Chriſtiformiter cõuerſando [ET non negaſti fidem meã] timore perſequutorũ, vel moleſtia
impugnationum, [ET in diebus illis] quibus inter illos moratus eſt. [ANTIPAS teſtis meus fidelis] fuit
in vrbe hac [QVI occiſus eſt apud vos] ab infidelibus Pergami [VBI Sathanas habitat] in vaſis ſuis pra
uis hominibus. Vnde in Euangelio ait Saluator, ꝙ immundi ſpiritus ingreſsi hominẽ habitãt ibi. Non
ſtat virum iſtũ, qui cęteris amiſſis tam ſolenniter a domino cõmemoratur, & commendatur, ſingularis
ſanctitatis atq; cõſtãtiæ extitiſſe: qui dicitur teſtis Chriſti, quoniam verbo, facto, & ſanguinis ſui effuſio Lucæ.11.
ne teſtimoniũ perhibuit veritati fidei Chriſtianæ. Martyr autẽ grecè, latine dicitur teſtis. [SED habeo ad
uerſum te pauca] emẽdatione digna [QVIA habes illic]. ſ. inter tuos [TENENTES doctrinam Balaam] qui
conſilio Balaam æquiualenter conſentiunt [QVI docebat Balach] regem Moabitarum [MITTERE

ſcandalum].i.offendiculum oculorum & occaſionem peccandi[CORAM filijs Iſrael]nam ſuggerēte Ba- E
laam hariolo, Balac miſit fœminas ſpecioſas prope filios Iſrael:vt earum pulchritudine tracti in luxu-
Pſalm.105. riam ruerent,atq; de ſacrificijs idolorum comederent. Ideo ſubditur[EDERE] de ſacrificijs idolorum
[ET fornicari.]De hoc in Pſalmo, Et imitati ſunt Beelphegor,& comederūt ſacrificia mortuorū[ITA
habes & tu tenentes doctrinam Nicolaitarum]id eſt,hæreticos quoſdam inter tuos eſſe permittis, nec
eos expellis,ſeu idonee reprobas:qui inſtar Balaam,docēt cū illegitimis cōmiſceri,aſſerētes mulieres de
Apoc.1. bere eſſe communes ſicut dictum eſt plenius ſupra de erroribus Nicolaitarū. De talibus quoque in Ca-
Iudæ. nonica Iudæ habetur, Væ illis qui via Cain abierunt, & errore Balaam mercede effuſi ſunt. Hi ſunt in
epulis ſuis conuiuantes ſine timore,ſemetipſos paſcentes,arbores infructuoſæ,bis mortuæ,deſpuman-
tes ſuas confuſiones:quibus procella tenebrarū conſeruata eſt in æternum[SIMILITER pœnitētiā age]
id eſt ſicut Epiſcopo Epheſi iuſsi,ſic iubeo tibi pœnitētiam agere. Vel ſimiliter,id eſt,ſicut & iſti dece-
pti. Nam pari reatu tenetur:qui peccat,& qui peccantē eū poteſt & debet,nō corrupit,vel peccare per-
mittit.[SI quo minus feceris.i.niſi pœnitueris [VENIAM tibi cito].i.per caſtigationē diſtrictam te viſita-
bo, vel ante mortē vel in morte,ſeu in iudicio generali:quod comparatione futuræ perpetuitatis mox
erit[ET pugnabo cum illis]errantibus,quos reprimere negligis.i.contra illos diſceptabo[IN gladio oris
mei]id eſt,per ſententiam damnationis, & per iudiciariam poteſtatem,eoſque damnabiles eſſe conuin
cam. Itaque tu cum illis peribis,niſi pœnitentiam egeris. Quo patet,quàm periculoſa ſit cura animarū F
cum paſtor damnetur,niſi oues errantes pro poſſe reduxerit,diligenter iuſtruxexit,ſerioſe arguerit, &
quantum valet repreſſerit. Vel pugnabo cnm illis in gladio oris mei.i.de ſtatione tua amoto, meliorem
in tuo loco ſubſtituam, per cuius verba aduerſarios veritatis deijciam,ac deceptos reducam,[QVI ha-
bet aurem audiat,quid ſpiritus dicat eccleſijs]iſtud frequenter repetitur, Et quoties clauſula hæc in hoc
loco vel alibi in ſcripturis inſeritur,notabile, magnū aut myſticum, ſalubre,omni quoque aduertentia
dignum eſſe quod dicitur.[VINCENTI]paſsiones & vitia,tentatione,& cuncta aduerſa[DABO manna ab
ſconditum.i.refectionem internam:conſolationem occultam,panem cœleſtem. De quo in Euangelio
legitur, Beatus qui mādueabit panem in regno dei. Vel manna abſconditum,eſt ipſemet dulciſſimus do
minus Ieſus,cuius figura fuit manna filijs Iſrael præſtitum. Vnde ait Iudæis, Non Moſes dedit vobis
panem,ſed pater meus dat vobis panem verū. Ego ſum panis vitę. Hūc panem dat nobis deus,ſeu ipſe
met Chriſtus,in via p quendā dulcē pręguſtū,per contēplationem & ſpem,per quotidianam appropin
quationē:in patria autem per plenariam communicationiem,ac beatificam refectionem. Deniq; Chri
ſtus ſuo corpore & ſanguine,nos in præſenti exilio fouet,conſolatur,ac reficit,tanquam per gratiæ in-
ſtrumentū,gratiæ veraciter contentiuum:per diuinitatē vero nos alit,tanquam per principale obiecta-
le beatificatiuum edulium. Manna inſuper iſtud abſconditum fertur,quia ſecundum diuinitatem Chri- G
ſtus eſt inconprehenſibilis. Iuxta illud Eſaię. Vere tu es deus abſconditus,deus Iſrael ſaluator. Et quia
nūc per fidem ambulamus atque per ſpeculū in ænigmate cognoſcimus. In ſacramēto etiā non parū ab
ſconditur,nec à carnalibus eius ſapor percipitur:ſed deuotis,dicente propheta, Quam magna multitu-
do dulcedinis tuę domine,quam abſcondiſti timentibus te. Similiter de ſapiētia ſcriptū eſt, Abſcondi-
ta eſt ab oculis omnium viuētium,nec inuenitur in terra ſuauiter viuentium. Trahitur autem ſapientia
de occultis. Vnde ſecundum Beregan. manna abſconditum dicitur,quia ſapientia dei ſuperbis abſcondi
tur, humilibus reuelatur:Chriſto dicente, Confiteor tibi domine pater,quia abſcōdiſti hæc à ſapienti-
bus & prudentibus,& reuelaſti ea paruulis[ET dabo ei calculū candidū].i.corpus incorruptionis glo-
ria in futuro refulgens,ſecundū Bedam. Sicq; per manna poteſt intelligi prēmium eſſentiale, & per cal
culū præmiū accidētale. Sed & ipſemet Chriſtus qui eſt præcioſiſſima margarita pro qua cuncta ſper-
nuntur,ſplendidiſsimusq; carbunculus in tenebris lucēs,eaſque fugans: cādidus calculus appellatur,q
per humilitatem ſe paruū exhibuit,electorum vero corda ſuo ſplendore perfudit. Rurſus,per calculum
candidum intelligi poteſt aureola martyrum. Nā ad martyriū verbis his Chriſtus ſuos milites anima-
uit, Sicut enim per lapidē precioſum,præmiū eſſentiale,ſeu aurea:ita per calculū candidū puta carbun
culum,præmiū accidētale atq; aureola intelligitur.[ET in calculo nomen nouū ſcriptū]quo beatus vo-
cabitur,& filius dei per dona gloriæ cenſebitur. Recipiēdo enim hunc calculum,ſortietur, & nomē no H
uum in calculo ipſo relucens:vt perfecte glorificatus & duplici ſtola iudutꝰ dicatur.[QVOD nemo ſcit]
per notitiā experimentalē,plenariā,ſeu formatam[NISI qui accipit] ipſum. Quid enim ſit deo ſic frui
ita beatificari,ita per ſimilitudinem donorū gloriæ dei filius eſſe & appellari,nunc perfecte cognoſce-
re nō valemus:dicente Apoſtolo, Oculus nō vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcēderūt quæ
præparauit deus diligentibus ſe. Vel per nomen iſtud intelligitur ipſemet Chiſtus nomine deſignatus:
vt ſit ſermo de nomine nominato:de quo legitur, Non eſt aliud nomen datum hominibus ſub cœlo,in
quo oporteat nos ſaluos fieri. Chriſtus autē,tanquā puriſsimus amator,ac liberaliſſimus dator,dādo do
na gratiæ & gloriæ,ſimul cū illis præſtat ſeipſum?quē nemo nouit,niſi qui per charitatē ipſum ſuſcepit.
loquendo de cognitione formata. Siquidem qui dicit ſe noſſe deū,& mandata eius nō cuſtodit,ab Apo
ſtolo Iohanne,imo a ſpiritu ſancto,mendax vocatur. Berengandus per calculū candidū intelligit Euā-
geliū:& per nomen in eo ſcriptū,illud quod legimus, In principio erat verbū,&c. Quidā Epiſcopum
illū Pergami aſſerūt fuiſſe ſanctū Carpū. Cōſequēter ad Epiſcopū Eccleſię Thyatirēſis dirigitur ſermo
[ET angelo Thyatiræ eccleſiæ ſcribe, Hęc dicit filius dei,qui habet oculos tanquā flāmā ignis,& pedes
eius ſimiles aurichalco]hoc totū ſemel expoſitū conſtat.[NOVI opera tua]virtuoſa quæ approbo[ET fi
dem]viuā,formatam,rationibus credendorum ornatam, & purificate mentis intelligentia decoratam.
quæ eſt fides ſecundum ſtatum perfectum[ET charitatem]qui deum & proximū amas[ET miniſterium]
id eſt officij tui exequutionem in actibus Epiſcopatus ac ſacerdotij [ET patientiā tuam]inter tot aſpe-

A ra [E T opera tua nouiſſima plura prioribus] ita, quòd in bonis actibus abundanter creuiſti [S E D habeo
aduerſus te, quia permittis mulierem Hiezabel, quę ſe dicit propheten, docere & ſeducere ſeruos meos,
fornicari & manducare de idolothytis.] Fuit itaq; in eccleſia huius antiſtitis mulier, quę vel proprio no
mine dicta eſt Hiezabel, vel propter parem impietatē cum Hiezabel vxore quondā Achab regis Iſrael,
de cuius prauitate. 3. Regum habetur, ſic dicta fuit. Dicuntque aliqui, quòd fuit vxor huius Epiſcopi. Vn 3. Reg. 16.
de ſecundum Albertum alia tranſlatio habet. Habeo aduerſus te, quòd ſinis vxorem tuam Hiezabel. Et 18.
ita audacius dixit ſe eſſe prophetiſſam, tanquam antiſtitis, & quidem tam ſancti antiſtitis, coniugem. Id-
circo etiam dixit ſe prophetiſſam, vt dum crederetur inſpirata diuinitus, facilius eius doctrina ſuſciperc-
tur. Docuit ergo fallaciter, & docendo induxit fideles ad fornicationem carnalem, eo modo quo Nico-
laitę. vel ad fornicationem ſpiritalem, quę eſt cum dęmonibus, dum rebus caducis magis quàm deo altiſ-
ſimo inhęretur. Non autem docuit idololatriam corporalem, ſecundum Bedam, quia tunc nō potuiſſet
ſe fingere prophetiſſam. Dicit quoque Albertus, quòd per mulierem hanc (ſcilicet eius imitatione ſiue
exemplo) introducta fuit perfidia Machometi, qui etiam finxit ſe eſſe prophetam. Porro per idolothyta 2. Corint. 9.
intelliguntur, quę idolis immolata ſeu conſecrata fuerunt: de quibus mādùcare licet, ſecundum Apoſto-
lum, quando fit ſine ſcandalo proximi, non in venerationem idolorum: ſed mulier iſta docuit illud paſ-
ſim licere. ¶ Sed mirum videtur, quòd Epiſcopus iſte tantæ perfectionis, tam grande malum permiſit.
B Ad quod Haymo reſpondens, Nulla, inquit, ratio permittit, vt iſte hoc vitio notetur, quē dominus tan- Haymo.
ta laude proſequitur: ſed à corpore electorum conuertit ſermonem ad partem reproborum: quæ in do-
ctoribus intelligitur, qui ſua negligentia prædicta mala in Eccleſia eſſe ſinunt. Alii tamen de Epiſcopo
iſto verba inducta exponunt. Et potuit fieri quòd Epiſcopus in aliis occupatus, prauitatem fœminæ hu
ius non ſatis aduertit. vel eius culpam non tam cito vel tam efficaciter increpuit, vt debuit. [E T dedi il-
li tempus, vt pœnitentiam ageret] in quo miſericordia dei oſtenditur. Omnipotens enim eſt patiens red Eccleſi. 5.
ditor, nec animas vult perire [E T nō vult pœnitere à fornicatione ſua] quam docet & facit: præteritam
deplorando, & futuram vitando. Vnde impletum eſt in muliere hac illud Iob, Deus dedit illi locum pœ Iob. 34.
nitentiæ, & abutitur eo in peccatum. Sed quia tanto diſtrictior eſt dei vindicta, quanto longanimior at-
que clementior fuit expectatio ſua, ſubiungitur, [E T ecce mitto eam in lectum] .i. graui languore eam vi Lucæ. 16.
ſitabo, & per mortem corporalem mittam eam ad mortem ac lectum infernalem: vbi ſepultus eſt diues.
[E T qui mœchantur cum ea] .i. eius doctrinis ac vitiis participant, vel ei miſcentur [I N tribulatione ma
xima erunt] ita quod dira morte conſumentur, deinde æterna ſupplicia patientur [N I S I pœnitentiam
egerint ab operibus ſuis] imo & ab affectionibus ſuis, verbis, & cogitationibus: quæ omnia actus & ope
ra hominis frequenter in ſcriptura dicuntur. Hinc in Euangelio Chriſtus ait, Niſi pœnitentiam egeri-
C tis, omnes ſimul peribitis. Et in Eccleſiaſtico habetur, Niſi pœnitentiam egerimus, incidemus in manus Luc. 12.
dei, & non in manus hominum [E T filios eius] .i. imitatores, qui præ cæteris ei in vitiis conformantur. Eccle. 12.
Propter quod non ſolum participes, ſed & filii eius vocantur [I N T E R F I C I A M in morte] formaliter
ſcilicet ipſa morte, id eſt, inſanabili plaga, vel morte gehennæ, quæ eſt mors ſecunda, damnatioq; perpe
tua. [E T ſcient omnes eccleſiæ] ex effectu meæ iuſtitiæ [Q V I A ego ſum ſcrutans corda & renes] .i. inti- Apoca. 21.
me cernens, diligenter diſcutiens, vſque ad vnguem diiudicās deſideria & opera carnis, quæ nomine re- Pſal. 7.
num ſignantur, & cogitatus affectioneſque cordis [E T dabo vnicuiq; veſtrū ſecundum opera ſua] ita ꝙ
nullum bonū dimittam irremuneratū, nullumque malum impunitū. Hæc idem per Hieremiā dicit, Ego Iob. 24.
dominus, inquiens, ſcrutans cor & probans renes, qui do vnicuiq; iuxta vias ſuas, & iuxta fructum adin Hiere. 17.
uentionum ſuarum. Quod & in Pſalmo cātatur, Veruntamen nomine ſcrutationis quandoq; datur in- Pſal. 7.
telligi inquiſitio quædam de re ignota, vel nota aliqualiter, vt noſcatur certitudinaliter: ſicq; deo nō cō-
petit, & iuxta hoc ſcriptum eſt, Nunquid ſicut dies hominis, dies tui: vt quæras iniquitatē meam, & pec-
catum meum ſcruteris? Præterea cum ratio meriti atq; demeriti magis cōſiſtat in actibus interioribus, po Iob. 10.
tiſsime voluntatis, quam exterioribus, qui rationem virtutis aut vitii ab interioribus ſortiuntur: cū deus
dicitur vnicuique redditurus ſecundum opera ſua: per opera intelliguntur actus interiores & exteriores,
ita: vt & paſſiones ſub nomine actus comprehēdantur. Vnde quòd actus interior opus dicatur, patet ex Iohan. 6.
D eo quod in Euāgelio loquitur Chriſtus Iudęis, Hoc eſt opus dei, vt credatis in eum quem miſit ille. [V O
B I S autem] fidelibus meis [D I C O & cæteris qui Thyatirę eſtis] .i. cunctis qui eſtis in domo epiſcopi, &
in tota vrbe hac cōmorantes [Q V I C V N Q V E non habent doctrinā hanc] impiiſsimę Hierabel, id eſt,
ei non acquieuerunt [E T qui non cognouerunt] per approbationē [A L T I T V D I N E M Satanæ] id eſt,
ſuperbias atque aſtutias diaboli, filiumque eius hæreſiarcharū, Ebionis, Cherinti, ac Martionis [Q V E M
A D M O D V M dicunt non mittam ſuper vos aliud pondus] id eſt, ego non imponam vobis obſeruatio-
nem legalium, quam Petrus apoſtolus vocat importabile pondus quemadmodū hæretici iam pręfati di
xerunt, & me miſſurū aſſeruerunt. Docuerunt enim legalia cū Euangelio obſeruanda, ita ꝙ deus mitte- Actuū. 15.
ret hoc pondus ſuper ceruices diſcipulorum, vltra pondus Euangelicæ legis [T A M E N id quod habetis
tenete] .i. Euangelica documēta firmiter obſeruate, quæ iam dudū accepiſtis [D O N E C veniā] .i. vſq; ad
mortē, quando vos viſitabo, & perſeuerantes de via ad patriā eleuabo. [E T qui vicerit] ſecundū ſenſum 2. Petr. 3.
iam ſæpe inductum [E T qui cuſtodierit vſque in finem opera mea] id eſt, ſine reprehenſione & macula Michcę. 6.
exhibuerit opera mihi placita, & mea virtute peracta: in omnibꝰ cuſtodite, circumſpecte, caute, ſolicite,
timorate ſe habens [D A B O illi poteſtatem ſuper gentes.] Sancti enim ſecundū Apoſtolum de hoc mun 1. Corint. 6.
do iudicabunt, quibus & Chiſtus promiſit, Sedebitis ſuper ſedes iudicātes duodecim tribus Iſrael. Vnde Matth. 19.
in libro ſapientiæ ſcriptum eſt, Iudicabunt nationes & dominabūtur populis. [E T reget eas in virga fer Pſal. 2.
rea] id eſt, in rigore iuſtitiæ Vel cum damnationis ſententia mittet ſeu diriget eas ad finem eis debitum,
puta ad pœnas inferni. Nam ſimul cum Chriſto iudicabunt, & eius ſententiam approbabunt. [E T tan- Lucę. 22.

quam vas figuli confringentur] non eſſe,ſed omne bene eſſe, perdendo. Denique ſancti in patria pote- E
ſtatem ſortiti ſunt ſubueniendi viatoribus,& gratiam boni regiminis eis procurandi,impiosq; torquen
di. Vel,qui cuſtodierit vſque in finem opera mea,id eſt,in bonis actibus ſtabilis manſerit,& vere ac effi-
caciter in bono perſeuerare, decreuerit,dabo illi poteſtatem ſuper gentes.i.aliis eum præficiam, tanquā
dignum prælatum,aliosque docere idoneum. Et reget eos in virga ferrea,id eſt, conſtanti inflexibilique
iuſtitia. Vel in euangelica lege ſeu rigore diſciplinæ. Et tanquam vas figuli confringentur, à ſua duritia
Proue.12. amittendo non eſſe naturæ, ſed propriæ peruerſitatis & libertatis irrefrenatæ. Secundum quod Salo-
Lucæ.9. mon ait, Verte impios,& non erunt. Hęc eſt ſalubris confractio,qua quis vincit ſeipſum,& frangit pro-
Galat.2. prium animum,quod eſt abnegate ſeipſum. Quod qui fecerit,dicere poteſt illud apoſtoli, Viuo autem
iam non ego, viuit vero in me Chriſtus. [SICVT & ego accepi à patre meo] poteſtatem præfatam
Iohan.10. acceptione æterna,ſecundum quod deus: & acceptione temporali,ſecundum quod homo. Omnia enim
Iohan.17. filius habet à patre:iuxta illud,Omnia mea abs te ſunt. Et in ipſo incarnationis inſtanti,prælata eſt hu-
Matth.28. manitas Chriſti omni creaturæ, & data eſt ei tunc omnis poteſtas in cœlo & in terra: videlicet poteſtas
iudiciaria,ſacerdotalis ac regia,miraculorumque operatiua,authoritas quoque iubendi angelis bonis ac
Eodem. malis, propter hypoſtaticam ſuam vnionem cum verbo:ſed quantum ad manifeſtationem, dicitur iſta
Pſal.2. poteſtas Chriſto in reſurrectione collata. Vnde ipſe tunc dixit, Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo &
in terra. Porro hæc verba in Pſalmo de Chriſto ad literam ſcripta ſunt, vbi pater ait ad filium ſecundum F
formā ſeruilē, Poſtula à me dabo tibi gentes hæreditatem tuam:quæ ſecundum hāc eorum introductio-
nem,de membris ipſius exponuntur. [ET dabo illi ſtellam matutinam] id eſt,meipſum ſecundum quod
infra dicitur, Ego ſum radix Dauid,ſtella ſplendida & matutina. Iterum, Dabo illi ſtellam matutinam,
Matth.22. id eſt,angelum ſanctum ſuæ vitæ cuſtodem,ſocium habebit in gloria,eritque ſicut angelus dei, atque in
Iob.34. cœlo empyreo matutina ſtella figetur. Quod enim angeli ſancti ſtellæ ſint matutinæ, beato Iob domi-
nus pandit dicendo, Vbi eras cum me laudarent aſtra matutina & iubilarent omnes filii dei? Vel ſtella
matutina,eſt lucidiſſima illa contemplatio diuinorum. Denique ſicut prædictum eſt: quicquid in iſtis
capitulis ad præſules Aſiæ ſcribitur,cunctis prælatis, imo & partim vniuerſis Chriſtianis denunciatur.
Defectus itaque propter quos antiſtites illi reprehenduntur, omnis pręlatus ſeu Chriſtianus in ſe & ſuis
debet corrigere,ſi de eis ſibi conſcius fuerit. Virtutes quoq;,de quibus illi laudantur,exequi debet. Vn-
Galat.3. de ſi quis primæ charitatis feruorem, & priſtinæ deuotionis alacritatem reliquerit,memor ſit vnde exci-
Iob.14. ciderit,& pœnitentiam agat:ne cum ſpiritu cœperit,carne,conſumetur & pereat. Cum enim in eodem
Eccleſi.19. ſtatu homo non maneat,qui non proficit,deficit:& qui negligit modica,paulatim penitus euacuatur,ni
Eccleſi.27. ſi ſolicite ſe emendet. Propter quod tali dicitur, Si non in timore domini tenueris te inſtanter, cito ſub-
Eccleſi.7. uertetur domus tua. Etenim timor filialis,& caſt⁹,qui eſt fuga mali culpæ,ab omni abſtrahit diuinitatis G
offenſa, à torpore atque ignauia. Secundum illud dictum Salomonis, Qui timet deum, nihil negligit.
Præterea ſi quis prælatus in grege ſibi commiſſo percipiat aliquos eſſe peſtiferos, peruerſa docentes, &
ſcandalizantes puſillos,trahentes ad carnis inquinamenta vel ſpiritalia vitia, omnem mox diligentiam
Pphili.2. ac laborem apponat, vt tantum malum extirpet,animarum ſubuerſores,corripiat, excludat, deuitet,ſi ſe
emendare noluerint. Conſideremus ſolerter,quanta ſit pietas dei,quantum noſtram optet ſalutem,quo-
modo nunc minando pœnas,nunc promittendo iucunda,ſatagat nos à vitiis reuocare,ad virtutes inflā
mare,ad beatitudinem ſublimare. Non paruipendamus gratiam dei,nec prouidentiæ eius ſimus ingrati:
alioquin omnia cooperabuntur nobis in malum, & quanto maiora ac plura ſunt eius beneficia, tanto
enormiora erunt noſtra facinora,& duriora ſupplicia.

¶EXPLANATIO CAP. III. [ET ANGELO SARDIS ECCLESIAE SCRIBE.]
ARTICVLVS. IIII.

CAPITVLO præcedenti ſcripta ſunt, quæ ad quatuor Epiſcopos quatuor ec-
cleſiarum Aſiæ pertinent:nunc quæ ad reliquos tres Epiſcopos eiuſdem prouin-
Apoca.2. ciæ ſpectant, ſcribuntur. [ET angelo] id eſt, præſuli [ECCLESIAE] ſcilicet,
Chriſtianorum qui ſunt in ciuitate [SARDIS ſcribæ, Hæc dicit qui habet ſeptem H
ſpiritus dei] id eſt, Chriſtus in quo ſeptē dona ſpiritus pleniſſ. fuerunt & ſunt,qui
Eſaię.11. & ſeptem ſpirituum,id eſt,omnium angelicorum ſpirituū dominus eſt:qui per ſe-
ptem ſpiritus deſignantur,vt dictum eſt ſuper illud, Et à ſeptē ſpiritibus qui in cō
ſpectu throni eius ſunt [ET ſeptem ſtellas] id eſt, ſeptem epiſcopos Eccleſiarum
Apocal.1. Aſię,per quos vniuerſarum ſignificantur eccleſiarum Epiſcopi & pręlati:quia omnes in manu ſunt ſal-
Eodem. uatoris. vnde in fine primi capitis ſcribitur, Septem ſtellę angeli (id eſt, Epiſcopi) ſunt ſeptem eccleſia-
rum. [SCIO opera tua] quę diſplicent mihi. Bona ſcit deus per approbationem, mala per ſimplicem co
gnitionem & deteſtationē:iuxta illud, Cognoui multa ſcelera veſtra, Et illud, Dominus ſcit cogitatio-
nes hominum,quoniam vanę ſunt. Nec obſtat quod Abacuch dicit, Mundi ſunt oculi tui domine,ne vi
deas malum:& reſpicere ad iniquitatem non poteris. Hoc enim non aſſerendo, ſed conquerendo, & ex
contrario dicitur ſenſu [QVIA non habes,quod viuas] id eſt, ab aliis per charitatem & gratiam viuere
ęſtimaris,& famam bonam per hypocriſin tuam ſortitus es. Fama autem nomen vocatur iuxta illud, Cu
ram habe de bono nomine. Et illud Machabęorum, Faciamus & ipſi nobis nomen [ET mortuus es]
morte peccati,de qua ait Saluator, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Spiritalis ſiquidē vita animę
eſt charitas,quam,qui mortaliter peccat,amittit,ſpiritaliterque moritur,nec aliquem actum deo placen
tem ac meritorium operatur: ſed eſt velut turpe fœtidumque cadauer coram ſuperſanctiſsimo deo.
[ESTO vigilans] id eſt,diligens in cuſtodia cordis tui ac ſubditorum:& quo pluribus pręes,tanto ſoli-

A citior & agibilior conſiſtas. Omnem enim prorſus torporem abiicere debet prælatus, & omni metu, ti-
more atque tremore ſuam ac gregis operari ſalutem. Vnde de indignis paſtoribus dicitur, Speculatores Philip.2.
cæci, videntes vana & dormiẽtes, Hinc Romanos monet Apoſtolus, Qui præeſt in ſolicitudine, ſupple Eſai.56.
præſit [ET confirma cætera, quæ moritura erant] id eſt, opera tua parua, quæ facis & de genere bona Roman.12.
ſunt, maiore puritate exerce: vt ex charitate naſcantur, & meritoria comprobantur: quæ alias nihil tibi Galat.6.
proficient ad ſalutem. Vel confirma cætera quæ moritura erant, id eſt, infirmos ſeu imperfectos gregis
tui, orando, docẽdo, exemplariter cõuerſando ad virtutes erige. Sicut & Petro ait Saluator, Tu aliquã-
do conuerſus, confirma fratres tuos. Grex nempe cito in vitia labitur, & mortẽ culpę mox patietur, niſi Lucæ.22.
à prælato iuuetur, confirmetur, & deducatur. Secundũ quod dominus per prophetam ait, Diſperſæ ſunt Ezech.34.
oues meæ, eo quod non eſſet paſtor. [NON enim inuenio opera tua plena] i. veraciter virtuoſa [CORAM
deo meo] ſecundum quod homo ſum. Qui enim vana intentione quæ bona ſunt agit, mente eſt vacuus
peccato exhauſtus, vere pauperrimus. Tales ſunt qui quærunt placere hominibus, qui apparentiam ma-
gis quam exiſtentiam ſanctitatis aſſumunt, qui etſi coram hominibus aliquid videantur: deum tamen fal-
lere nequeunt. Vnde & fatuarum virginum lampades extinguuntur. Et teſte Ambroſio, plenitudinem Matth.25.
vita iuſti habet, inanes autem ſunt dies malorum. [IN mente ergo habe] id eſt, diligenter conſidera Ambroſi.
B [QVALITER acceperis] gratiam dei in baptiſmo, deinde ſacerdotium, Epiſcopatuſque gradum [ET
audieris] à me cæteriſque ſanctis ea quæ ad Epiſcopum pertinent, ac reliqua Euangelicę legis documen
ta, præcepta, conſilia [ET ſerua] hæc omnia memoriter recolendo, & efficaciter proſequendo. Vnde &
Timotheum admonens Paulus, Noli, inquit, negligere gratiã quę data eſt tibi cum impoſitione manuũ
presbyterij. Et rurſus, Cõfortare in gratia: & quæ audiſti à me per multos teſtes, hæc commenda fideli-
bus [ET pœnitentiam age] de bonis omiſſis & malis commiſſis. [SI ergo non vigilaueris] id eſt, niſi of-
ficium tuum ſolerter fueris exequutus, oculoſque direxeris ad conſiderandos defectus tuos ac ſubdito-
rum [VENIAM ad te] per potentiæ meæ effectum, & æquitatis vindictam [TANQVAM fur] id eſt,
improuiſe, iuxta illud Apoſtoli, Dies domini tanquam fur in nocte ita veniet [ET neſcies qua hora ve- 1.Theſſ.5.
niam ad te] niſi cum pœnam ipſam cœperis experiri. Nam hora mortis incerta eſt. Quapropter Chri-
ſtus hortatur, Vigilate neſcitis enim qua hora dominus veniat, ſero an media nocte, an gallicãtu, an ma Marc.13.
ne: ne cũ venerit repente, inueniat vos dormiẽtes: videte, vigilate, & orate. Deniq; corporaliter dormit,
qui oculos carnis tenet clauſos, nec vtitur ratione, nec quippiã facit aduertẽs: ſic ſpiritaliter ac miſerabi-
liter dormit, qui oculos mentis ad ea quę dei ſunt ac ſuę ſalutis nõ aperit, qui rationẽ, quæ ad optima in-
ſtigat non ſequitur, qui nil meritorium operatur. [SED habes pauca nomina in Sardis] id eſt, quoſdam
fideles in tua eccleſia [QVI non inquinauerunt veſtimenta ſua] id eſt, veſtem innocentiæ in baptiſmo
C collatam ſeruauerunt incontaminatam, poſtea mortaliter nõ peccando & de venialibus quotidie ſatisfa
ciendo: imo in ſplendore gratiæ ac virtutum creuerunt. Veſtimenta quoq; animæ ſunt virtutes ac dona Matth.22.
ſpiritus ſancti: quibus mens decoratur, & contra frigora vitiorum, atque ardores concupiſcentiarum, ac Cant.4.
tentamentorũ munitur. Vnde & charitas dicitur veſtis nuptialis. Et de ſponſa cantatur, Vidi ſpecioſam, Eſaiæ.61.
cuius inæſtimabilis odor erat nimis in veſtimentis eius, quibus ſe indutam gloriatur quæ, dicit: Gaudẽs
gaudebo in domino, quia induit me veſtimento ſalutis, & indumento iuſtitiæ circundedit me. Hæc veſti
menta non fœdat, qui in mortale non ruit: & de venialibus omni hora ſe purgat, mentem frequenter ele
uando ad deum, boniſque actibus iugiter inſiſtendo. Iterum veſtimenta ſunt opera. Vnde quæ opera te- Cant.5.
nebrarum abiecit, ait, Exui tunicam meam, quomodo induar illam? Qui itaq; ſatagit deo in puritate ſer 2.Corint.6.
uire, nemini (quantum in ſe eſt) dans vllam offenſionem: iſte veſtimenta ſua nõ inquinat, Ad quod Phi Philipen.1.
lippenſes hortatur Apoſtolus, Charitas veſtra magis ac magis abundet, vt ſitis ſynceri & ſine offenſione
Sed quomodo poteſt quis veſtimenta iſta ſeruare non inquinata, cum conqueratur propheta dicens, Fa
cti ſumus vt immundi omnes nos: quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ? Et reſpõdendum, Eſaiæ.64.
quod cõparatione lucis ac puritatis diuinæ id dicitur. Sic enim & cœli nõ ſunt mundi. Hinc in libro Iob Iob.15.
dicitur, Non iuſtificatur homo compoſitꝰ deo. Et item, Quid eſt homo vt immaculatus ſit, & iuſtus ap Iob.9.
pareat natus de muliere? Nihilominus ait Pſalmiſta, Cuſtodi animam meam, quoniam ſanctus ſum, Et Iob.15.
D Apoſtolus, Nihil mihi conſcius ſum. Propterea aduertendũ, quod dupliciter dicitur quis veſtimẽta prę- Pſalm.85.
fata non inquinaſſe. Primo, cum poſt primam iuſtificationem ſeu gratiæ infuſionem nunquam peccauit 1.Corin.3.
mortaliter, quod pauciſsimis competit. Secundo, cum actualiter in charitate & gratia eſt ſtudens deo in
ſanctitate & iuſtitia cunctis diebus ſuis ſeruire: quod omnibus vere pœnitentibus, ac proficientibus cer-
tum eſt conuenire. Quæritur quare potius ait dominus habes pauca nomina, quàm paucos homines, cũ Lucæ.1.
de hominibus ſermo ſit? Et reſpondendum quod ideo, vt innuat quod electos & bonos noſcit per mo-
dum ſpecialem, per acceptionem & directionẽ pręcipuã, dicente Apoſtolo, Quos prędeſtinauit, hos & Roma.8.
vocauit. Et Moſi ait qui omnia noui, Teipſum nouit, ex nomine. Vnde de ſeipſo loquens Chriſtus ſub Exod.33.
nomine boni paſtoris ait, Proprias oues vocat nominatim. In parabola quoq; purpurati diuitis, electum Iohan.10.
pauperem exprimit nominatim, reprobum diuitem appellatione communi. [ET ambulabunt mecum in Lucę.16.
albis] id eſt, mecum erunt in regno cœleſti, ſtola gloriæ ac immortalitatis induti. In albis quoque id eſt,
corporibus glorificatis ac ſplendidiſsimis gloriæ donis. In eccleſia etiam militanti ambulabunt mecũ, id
eſt, corã me & veſtigia mea ſequẽdo. Qui enim ſe dicit in Chriſto manere, debet ſicut ille ambulauit, &
ipſe ambulare. Sic Dauid cõmendat ſcriptura, quod corã domino ambulauerit. Et Abrahę dicitur, Am- 1.Iohan.2.
bula coram me, & eſto perfectus. In albis, id eſt, innocentię indumentis, ſi gratiam baptiſmalẽ non per- Ruth.4.
diderunt. Vel in bonis operibus, ſecundum Berengãdum. Vnde, vt Haymo aſſerit: non ſolũ qui in inno 2.Reg.3.
centia permanſerunt, ſed & hi qui per pœnitentiã ſurrexerunt, puta omnes electi; ambulabunt cũ Chri- Gene.17.
ſto in albis: qui dicit, Pater quos dediſti mihi, volo vt vbi ſum ego & illi ſint mecum: vt videãt claritatẽ

meam [QVONIAM digni ſunt.] Ex quo ſequi videtur, quod aliquis de eondigno mereatur vitam æter E
nam, cum tamen dicat Apoſtolus, Non ſunt cōdignæ paſsiones huius temporis ad futuram gloriam. Et
Saluator, Cum feceritis, inquit, omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite, Serui inutiles ſumus: quod de-
buimus facere fecimus. Sed dicendum, quod homo exiſtens in charitate meretur vitam æternam de con
digno, in quantum ſpiritus ſanctus charitatem mouet & excitat ad agendum, non inquantum procedit,
vel paſsio acceptatur à libero arbitrio etiam habitu charitatis adiuncto. Hæc eſt ſancti Thomæ reſpon-
ſio. [QVI vicerit] vanitates ſæculi, deſideria carnis, ſuggeſtiones diaboli [SIC veſtietur veſtimentis
albis] id eſt, præinductis bonis gratiæ ac gloriæ donis ornabitur [ET non delebo nomen eius de libro
vitæ] Minus dicit & plus ſignificat, vt ſit ſenſus, Oſtendam eum ſcriptum eſſe in libro vitæ. Vbi quæren
dum eſt, quomodo aliquis dicatur deleri de libro vitæ. Et reſpondendum, quòd liber vitæ in deo eſt ele-
ctorum conſcriptio, tenax memoria ſeu firma notitia in mēte diuina, qui liber eſt ipſa prædeſtinatio. Ita-
que ſecundum Thomam, aliquis dicitur ſcriptus in libro vitæ dupliciter. Primo ſecūdum ordinationem
prædeſtinationis, vt hi quos deus ſaluare decreuit: & ſic nullus deletur. Secundo, quantum ad prædeſti-
nationis effectum, ſcilicet charitatem & gratiam, quam qui habet, dignus eſt vita ęterna. Ideo ſcriptus di
citur in libro vitæ. Et cum ea peccando amittit, deletur ſecundum iſtum reſpectum, videlicet quo ad ef-
fectum prædeſtinationis diuinæ. In idem redit quod alii dicunt, aliquem ſcriptum in libro vitę, per prę-
ſcientiam æternam, & ſic ſcriptus nunquam deletur, ſicut nec dei præſcientia fallitur. Propter quod ſcri- F
Eſaię.4. ptum eſt, Sanctus vocabitur omnis, qui ſcriptus eſt in vita in Hieruſalem. Secundo, per præſentem iuſti
Exod.32. tiam: & ſic poteſt deleri. Vnde cum Moſes dixiſſet ad dominum, Aut dimitte populo hanc noxam, aut
dele me de libro quem ſcripſiſti, dominus mox reſpondit, Qui peccauerit mihi, delebo eum de libero
meo. Porro qui ſcriptus eſt in libro vitę primo modo, dicitur ſimpliciter ſcriptus: qui ſecundo modo, ſcri
ptus dicitur ſecundum quid. Ideo abſolute loquendo, nullus proprie deletur de libro vitæ: ſicut nec prę-
deſtinatus damnatur. [ET confitebor nomen eius] id eſt, in hora iudicii eius particularis ac vniuerſalis,
Lucæ.12. ipſum ad me pertinere teſtabor [CORAM patre meo, & coram angelis eius] quæ confeſsio, eſt honor
præclarus, ob quem contemnendus eſt omnis honor terrenus. [QVI habet aures audiat, quid ſpiritus di
cat eccleſiis.] Iſta admonitio pollicitationi diuinæ nunc præponitur, nunc ſubiungitur: ad innuendum,
quod verba dei ac diuina promiſſa diligēter auſcultare debemus, ſiue ad hoc prēmonemur, ſiue nō. Con
Apoca.2. ſequenter præſuli Philadelphiæ eccleſiæ ſermo dirigitur. [ET angelo philadelphiæ eccleſię] id eſt, Epi-
ſcopo congregationis Chriſtianæ in vrbe hac commorātis [SCRIBE, Hæc dicit ſanctus verus] id eſt,
Chriſtus, qui ſecundum diuinam naturam eſſentialiter ſanctus & verus eſt, ſecundum naturam quoque
Iohan.14. aſſumptam ſanctior vniuerſis, & verus in verbis atq; operibus: qui teſtatur, Ego ſum via, veritas, & vita
De quo apud Danielem dicitur, Vngatur ſanctus ſanctorum [QVI habet clauē Dauid] Clauis eſt qua G
abdita reſerantur, & clauſa panduntur, ac ianua aperitur. Ita clauis hæc Dauid quam habet Chriſtus, eſt
virtus ſua illuminatiua ſeu ſapientia, per quam aperit nobis myſteria ſcripturarum, ſicut & Apoſtolis
aperuit ſenſum, vt intelligerent ſcripturas. Per hanc autem virtutem aperit nobis & ipſum Dauid, ſeu li-
brum pſalmorum, in quo ſecundū diuinum Dionyſium, virtualiter cōtinetur, quicquid in ſcripturis ha
betur. Vnde & clauis iſta vocata eſt clauis Dauid, qui prę cęteris de Chriſto prophetauit, cuius Pſalmos
Chriſtus elucidauit. Veruntamen ſecundum Berengaudum & Haymonem, per clauem Dauid intelligi
tur Chriſti humanitas, de ſemine Dauid aſſumpta, per quam reſerata ſunt omnia, & quæ Dauid de deo,
Roman.1. & quæ deus ad Dauid loquutus eſt: per quam etiam ianua regni cœleſtis eſt patefacta, & tota eccleſia il-
luſtrata [QVI aperit] id eſt, ſcripturarum notitiam menti infundit, corda ad gratiam, charitatem & fidē
patula facit [ET nemo claudit] ei cui Chriſtus ſic aperit: quoniam Chriſti operationem nullus prohibe
re, impedire ve poteſt directe, & dum Chriſtus noluerit: quanquam diabolus & homines praui nonnun-
quam diſpoſitiue illuminatos ad tenebras falſitatis ac vitiorū declinent: ſicut in Euangelio ait ſaluator
Matth.13. Venit diabolus, & tollit verbum dei de corde ipſorum, ne ſalui fiant. Et denuo, Væ vobis ſcribę & phari
ſæi, qui clauditis regnum cœlorum ante homines: ipſi non intratis, nec alios intrare permittitis. ſ. quan-
tum in vobis eſt. [CLAVDIT] id eſt, gratiam ſubtrahit, intellectum ſcripturarum ſalutarem nō influit
ſuperbis ac reprobis [ET nemo aperit] eis tanta bona. Ipſe vtiq; clauſit Iudæis & aperuit gentibus. Si- H
Iohann.9. cut in Euangelio loquitur, In iudiciū ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videāt: & qui vidēt
cæci fiant. At vero verba hęc ſcripta ſunt in Eſaia de Eliachim, ſecundum quod fuit Chriſti figura cum
Eſaiæ.22. dicitur, Dabo clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet: & non eſt, qui claudat, &c. [SCIO
opera tua] per approbationem. [ECCE dedi coram te oſtium apertum] id eſt, patefeci tibi ingreſſum ad
intelligentiam ſcripturarum, mentē tuam claritate ſcientiæ ſalutaris illuminando, [QVOD nemo poteſt
claudere] tibi cum ego id aperuero, qui potens ſum te in data diuinorum notitia cōſeruare. Hoc etenim
oſtium eſt infuſa clarificatio animæ per quam ſcripturas intelligit. Denique præter oſtium hoc loquitur
ſcriptura adhuc de multiplici oſtio. Eſt enim prædicatio oſtiū, iuxta illud Pauli, Oſtium mihi apertū eſt
Actuū.14. magnum & euidens, & aduerſarii multi. Fides etiā dicitur oſtiū, vt in Actis, Retulerunt, quia aperuiſſet
deus gentibus oſtiū fidei. Inſuper præparatio cordis ad ea, quæ dei ſunt, oſtium appellatur, dicente Apo
2.Corint.2. ſtolo, Cum autē veniſſem Troadem, & oſtium mihi apertū eſſet in domino. Chriſtus nihilominus etiā
Iohan10. oſtium cœleſtis patriæ nuncupatur, Ego, inquit, ſum oſtium [QVIA modicam habes virtutem.] Hoc
multipliciter exponitur. Quidam enim per modicam virtutem intelligunt humilitatem, per quā effici
tur homo diuinam illuſtrationem ſuſcipere aptus: iuxta illud, Declaratio ſermonum tuorum illuminat
Pſalm.118. & intellectum dat paruulis. Alii dicunt quòd ideo fertur habere modicam virtutem, quia non habuit po
teſtatem ſeu gratiam faciendi miracula, ſicut Epiſcopi cōmuniter tunc habebant: idcirco deus in intelli
gentia ſcripturarum ei recompenſauit, quod in illa ipſi gratia defuit. Berengādus videtur iſtud ſubtilius

A elucidare, dicendo, Videtur mihi, quod iſte angelus Philadelphiæ eccleſiæ in diuinis ſcripturis nō ſatis
fuerit eruditus: & ideo dixit eum modicam habere virtutē ad conuincendos fidei inimicos. Ideo dedi co
ram te oſtium apertum in diuinis ſcripturis, vt intelligas myſteria ſcripturarū: quod nemo poterit clau-
dere, id eſt, ſapientię quę tibi dabiur, nullus poterit reſiſtere inimicorum. Poteſt quoque ſic accipi. Mo-
dicam habes virtutem, id eſt naturalis & propria virtus atque ſcientia tibi non ſufficit, idcirco auxilium
gratiæ tibi impendo, [ET ſeruaſti verbum meum] id eſt, ſermonibus meis obediuiſti [ET nō negaſti no Luc.12.
men meum] meipſum: ſed te eſſe Chriſtianū, & me eſſe dei filium, liberè es profeſſus. [ET ecce dabo ti- Iohan.8.
bi de ſynagoga ſatanæ] id eſt, aliquos incredulorum Iudæorum per tuam prædicationem conuertam, & Roman.2.
tibi ſubiiciam [QVI ſe dicunt Iudæos eſſe] vere ac proprie ſecundum nominis proprietatem, & virtutū
patrum ſuorum imitationem. Iudæi enim quaſi confitentes dicuntur, & iſti antequā fidem Chriſti reci-
perent, iactabant ſe deum fideliter colere & confiteri, patrumque ſuorum fidem ac opera ſequi: quod ita
non fuit, ideo ſubditur [ET non ſunt] hoc modo Iudæi [SED mentiuntur] quia ſecundum carnem tan
tum Iudæi ſunt, Chriſtiani vero ſpiritaliter circuncifi, ſecundum proprietatem ſpiritalem atque virtutē
Iudæi vocantur, confitendo Chriſtum de ſemine Iudæ exortū. Propter quod ait Apoſtolus, Non qui in
manifeſto Iudęus eſt, neque quę in manifeſto in carne eſt circuncifio, ſed qui in abſcondito Iudæus eſt,
& circuncifio cordis in ſpiritu non litera. Et iterum, Qui ex fide ſunt, hi ſunt filii Abrahæ. [ECCE faciā Galat.3.
B illos] tales per gratiam [VT veniant, & adorent ante pedes tuos]. i. tibi humiliter ſe, fide ſuſcepta, ſubii-
cient, teque vt patrem honorabunt: deum cultu latrię, & de cultu dulię venerantes [ET ſcient, quia ego Romano.8.
dilexi te] quem ad tantam abundantiam gratię gratumfacientis, ac gratię gratis datę promoui, ita illu- Lucæ.12.
minaui, Epiſcopum ordinaui, aliorum pędagogum conſtitui. Cum enim diligere ſit alicui bonum velle,
hos diligit deus, quos ad bona gratię donaque glorię prędordinauit. [QVONIAM ſeruaſti verbum patiē
tiæ meæ] id eſt, documentum meum, quo patientiam præcepi ac docui, quam & opere demōſtraui [ET
ego ſeruabo te ab hora tentationis, quæ ventura eſt in orbem vniuerſum, tentare habitantes in terra.]
Per hanc horam tentationis quidam intelligunt tempus perſequutionis Eccleſiæ ab Antichriſto, qui v-
bique perſequuturus eſt Chriſtianos: alii diem iudicii. Poteſt autem magis ad literam ad huius Epiſcopi
tempus referri, & de perſequutione Chriſtianorū à Romanis Imperatoribus eorumque ſatellitibus ac-
cipi. Iam enim quando Iohannes hæc ſcripſit, cœperunt hi eccleſiā generaliter perſequi: & quidam poſt
eos grauius perſequuti ſunt eā. Promittitur ergo huic Epiſcopo, quod inſtātibus grauiſſimis quibuſq; tri
bulationibus, per virtutē & gratiā ſpiritus ſancti ſeruabitur: non vt aduerſa nō patiatur, ſed ne eis vinca
tur, ne in tentationē ducatur. i. tētationibus obruatur, atq; conſentiat. Vnde vt Haymo aſſerit, tētatio hic
pro deceptionis lapſu accipitur. Nihilominus quęlibet perſequutio ac tribulatio dici poteſt tētatio: quia
C per eam homo examinatur, & qualis ſit noſcitur. Sic enim deus tētat electos, quia per aduerſa & aſpera Sapien.3.
de eorum perfectione accipit experimentum, probationē, ſeu euidentiā: non vt ipſe agnoſcat, ſed vt aliis Gene.2.
ad ædificationem pateſcat. Sic enim legitur: quod deus tentauerit Abrahā. Moſes quoque populo Iſrael Deute.8.
loquitur, Recordaberis cuncti itineris, per quod adduxit te dominus: vt affligeret te atq; tentaret, & no- Sapien.3.
ta fierent quæ verſabantur in corde tuo: vtrū cuſtodires mandata illius, an non. Vnde & in libro Sapien
tiæ, Deus probauit illos, & inuenit illos dignos ſe. Præterea ex eo quod dominus ait: quia ſeruaſti verbū
meum, faciam vt veniant & adorēt ante pedes tuos, elicitur, quod dum homo humilitatē patientiamq;
obſeruat, aduerſarii ei reconciliantur: quemadmodū ſcriptum eſt. Quum placuerint domino vię homi-
nis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. [ECCE venio cito] transferendo te de via ad patriam, de
tribulatione ad gloriam, de merito ad pręmium. Hoc verbo conſolationē infundit, & ad patientiā exci-
tat [TENE quod habes]. i. in donis gratiæ perſeuera [VT nemo accipiat coronam tuam]. i. ne præmio
diſpoſito deſtituaris per propriam culpam, & alius loco tui ſubrogetur. Quum enim certus ſit numerus
ſaluandorum, ſi vnus iuſtus ceciderit atque perierit: alius in gradum eius ſeu locum ſuccedet. Quāuis au
tem nec prędeſtinatus poſſit corona priuari, nec pręſcitus eam ſortiri in ſenſu compoſito, puta vt talis &
per comparationem ad prouidentiam dei: vterque tamen manet liberi arbitrii, & in ſenſu diuiſo ille po-
teſt damnari, & iſte ſaluari. [QVI vicerit]. i. peccata contēpſerit, nec alicui illicito conſenſum prębuerit.
[FACIAM illum columnam]. i. fortē, fixum ac eminentē [IN templo meo]. i. in eccleſia, vt poſſit alio-
D rum imbecillitatem portare, & ſimpliciores docere. Vnde per columnā perfecti & prędicatores ac pręla
ti ſignantur: quorū eſt, cæteros per charitatē portare, roborare, conſtabilire: ſic enim Paulus, Petrum, Ia- Galat.2.
cobum, & Iohannē colūnas appellat [ET foras non egredietur amplius] ab eccleſiaſtica vnitate, ac indi
uidua charitate recedendo: imo vſq; in finē, me operāte, in ſanctis operibus perſeuerabit. [ET ſcribā ſu-
per eum nomen dei mei]. i. dei filium eum faciā appellari, quandoquidem & virtuoſi homines dii vocan
tur: iuxta illud, Ego dixi, dii eſtis. [ET nomen ciuitatis dei mei nouæ Hieruſalē]. i. nomen eccleſię mi- Pſalm.81.
litantis imprimā ei, ita ꝙ catholicus, ſeu eccleſiaſticus, ac fidelis per omnia aſſeretur. Eccleſia enim eſt ci
uitas dei noua per gratiam, quæ Hieruſalem nuncupatur: quia in ea eſt viſio pacis, inchoatio ac contem-
platio quietis cœleſtis [QVAE deſcēdit de cœlo à deo meo]. i. à ſupernis & à ſpiritu ſancto profluxit, re-
generata eſt, ordinatur ac regitur. Omne enim bonum optimū, & omnē donū perfectū deſurſum eſt, de- Iacobi.1.
ſcendens à patre luminum. Nihilominus eccleſia aſcendit ad cœlū, ad dona gloriæ aſpirādo. Hæc loqui
tur Chriſtus ſecundū quod homo, dicēs à deo meo [ET nomen meū nouū] ſcribam ſuper eum, vt à me
Chriſto Chriſtianꝰ vocetur. Nam filius dei ex tēpore cœpit Chriſtus vocari. Sed quia nonnulli fideliū,
qui in eccleſia videbantur columnæ ceciderunt, & per prauam doctrinā foras egreſſi ſunt, quorum vnū
dicit Berengandus fuiſſe Originē: hinc locū hunc exponit de præmio atque eccleſia triumphante, vt ſit
ſenſus: Qui vicerit, faciam illum columnam in templo dei mei, id eſt in regno cœleſti firmiſsima ſtabili
tate locabitur: nec beatitudinem illam amittet, hoc eſt, foras nō egredietur amplius. Et ſcribā ſuper eum

Phili.4. nomen dei mei.Nomen dei eſt eſſe æternum, quod ſuper vincentes ſcribitur, cum eis æternitas cõmu- E
nicatur,ita quod ſine fine cum domino commorantur.Et ciuitas dei mei nouæ Hieruſalem,id eſt,eccle-
ſiæ triumphantis,quæ Hieruſalem dicitur, quia in ea increata pax dei omnem ſenſum exuperans, facie
ad faciem cernitur.Huius ergo ciuitatis nouæ per dona glorię nomen ſcribitur ſuper electos,quãdo eam
ingreſſi,ciues ac filii eius vocantur.Quę deſcẽdit de cœlo,quia domino Ieſu Chriſto de cœlis ad noſtrã
redemptionem deſcendente,ſimul ac ſancti deſcenderunt:quia iam per prędeſtinationem illi coniuncti
Iohan.14. erant.Sic ille exponit.Conſequenter ad Laodicenſis eccleſię pręſulem ſermo dirigitur.[ET angelo Lao-
diciæ eccleſiæ ſcribe, Hæc dicit amen teſtis fidelis & verus] id eſt, Chriſtus qui eſt verus & veritas, te-
ſtisque dei patris,& actuum humanorum.Amen quandoque nominaliter ſumitur,vt hic: & tunc ſignifi
cat verum.Sicque competit Chriſto,qui eſt ipſum primum,ſummum & exemplare verum. Quandoq;
ſumitur aduerbialiter,& tunc ſignificat vere [QVI eſt principium creaturę dei] .i.vnuerſorum creator,
per quem pater omnia fecit:iuxta illud,Omnia per ipſum facta ſunt.Propter quod ait Iudæis, Ego prin
Iohan.1. cipium,qui & loquor vobis.Vel principiũ creaturę dei.i.inter creata primus dignitate & gratia,ſecundũ
Iohan.8. naturam aſſumptam: quemadmodũ ſupra plenius dictũ eſt [SCIO opera tua] ſimplici notitia [QVIA
Apocal.1. neq; frigidus es] per infidelitatem [NEQVE calidus] per charitatem infuſam [VTINAM frigidus eſ-
Lucæ.12. ſes,aut calidus] .i.in altero extremorum,videlicet totaliter ſine notitia dei & ſimulata iuſtitia,vel feruẽs
amore:tunc enim minus eſſet tuum peccatum,eò quòd ſeruus ſciens voluntatẽ domini ſui nec implens, F
grauius peccet.Facilius quoq; tunc conuerteteris ad feruorem amoris,quia audito dei verbo te peccato-
rem apertum perpenderes:nec te aliquid reputares,ſed accuſares, ſicq; vbi abundauit culpa, abundaret
Romano. 5. & gratia. [SED tepidus es] .i.piger,acedioſus & negligẽs,habens fidem informem,& aliquid eſſe te re-
putans [ET non frigidus,neque calidus,incipiam te euomere de ore meo] id eſt, mea ſententia reproba
re,à fidelium numero ſegregare,ab officio tuo deponere.Fideles autem & feruidi Chriſto ſunt incorpo
rati,à quo reiiciuntur dum in mortale labuntur. Quemadmodũ autem aqua tepida, tanquã faſtidiũ ge-
nerans,cito euomitur:ſic tepidi iſti ſunt deo ſpecialiter deteſtabiles,atque ingrati. Et videmus ad oculũ,
quod hi qui manifeſte ſunt vitioſi,ita,vt nec aliquid boni ſe egiſſe aut agere putent, facilius conuertan-
tur,quam tepidi:ſeu illi qui volunt partim deo partim ſæculo cohærere,placere,ſeruire. Tepidum demũ
hoc loco nõ ſumitur quaſi mediũ,de charitatis calore aliquid participãs:ſic enim melius eſt eſſe tepidũ,
quàm frigidũ [QVIA dicis] verbo mentali,ſiue vocali [QVOD diues ſum per virtutes & dona ſpiritus
ſancti [ET locupletatus] per opera meritoria copioſa [ET nullius egeo] .i.maior ꝓfectus ſeu gratia,vel
Pſalm.35. aliorũ oratio,ſeu doctrina mihi neceſſaria nõ eſt ad ſalutẽ [ET neſcis] .i.nõ attẽdis,vel ſcire nõ vis:ſicq;
Proue.14. habes ignorantiã affectatã,quę inexcuſabilis ꝓhibetur:de qua fertur in Pſalmo, Noluit intelligere, vt be
ne ageret [QVIA tu es miſer] per culpã iuxta illud, Iuſtitia eleuat gentẽ;miſeros facit populos peccatũ G
[ET miſerabilis] aliis,propter pœnã tibi imminentẽ ac debitã [ET pauper] donis gratiæ ſpoliatus [ET
cæcus] ſapientiam nõ habendo,& vitiis excæcatus [ET nudus] à bonis operibus,ac virtuoſis habitibus
[SVADEO tibi emere à me] opulẽtiſſimo fonte omniũ bonorũ [AVRVM ignitũ probatũ] .i.charitatẽ
feruentem,diuinitus commendatã,aduerſitatibus exercitatam,verã non fictam,ab omnibus vere ſapien
1.Corint.13 tibus approbatã.Hæc charitas ſic inter cæteras excedit virtutes,rubet,fulget,perornatq; thalamũ men-
tis:quemadmodũ aurum inter metalla præſtantius eſt,& corporalẽ ſtructuram decorat. Charitas autem
& gratia emi adſeritur,non quod aliquis in mortali exiſtens eas de cõdigno mereatur,ſed vtcunq; de cõ
1.Roma.11. gruo:quando ſe ad eas habilitat & diſponit,faciens quod in ſe eſt.Hinc enim ait Apoſtolus, Si autẽ gra
tia iam non ex operibus. Alioquin gratia non eſt gratia. Rurſus per aurum intelligitur ſapientia,potiſſi-
me illa quæ eſt primum inter dona:quæ eſt ſaporoſa & affectuoſa diuinorum cognitio. Idcirco ignita vo
catur atq; probata:quoniã eos,à quibus habetur,amoroſos & deo acceptos cõſtituit. Vnde & Salomon,
Proue.21. Theſaurus,inquit,deſiderabilis in ore ſapientis. Quomodo autẽ charitas vel ſapiẽtia emitur, cũ ſanctus
Iob.28. Iob conteſtetur,Nõ dabitur pro ea aurũ obrizum,& neſcit homo preciũ eius? Sed & Salomon, Precio-
Prouer.3. ſior eſt,ait,ſapiẽtia cunctis opibus:& omnia quę deſiderantur,huic nõ valent cõparari. Ad quę prophe-
Eſai.55. ticus ſermo reſpondet, Omnes ſitientes venite ad aquas,& qui non habetis argentum,properate, venite
emite.emite abſq; argento,& vſq; vlla cõmutatione vinum & lac.Itaq; non tẽporali re emitur, ſed bo-
nis operibus,continuis precibus,miſericordię actibus,pœnitẽtię ſtudiis,omniũ terrenorũ cõtemptu,po H
ſtremo chariſſimo nummo puta ſeipſo,ſeu proprię volũtatis abnegatione, ſpõtanea paupertate. Ideo lo
Matth.19. quitur Chriſtus,Si vis perfectus eſſe,vẽde omnia quę habes,& da pauperibus,& veniẽs ſequere me [VT
locuples fias] in ſpiritalibus bonis. Nempe qui charitatem, vel ſapientiæ donum adeptus eſt,oẽs habet
virtutes & omnia dona [ET veſtimẽtis albis induaris] .i.mundis operibus adorneris,ſicut ait ſcriptura,
Eccleſia.9. Omni tempore veſtimenta tua ſint candida. Paſsiones autẽ & vitia nigredini cõparantur [VT nõ appa-
reat confuſio nuditatis tuę] .i.ne corã deo & eius miniſtris tam inhoneſtus,ac ſpiritaliter turpis, mẽteq;
vacuus ac deteſtãdus appareas. Si enim de corporis nuditate corã hominibus verecundamur, potiſſime
propter inhoneſtoria corporis membra incomparabiliter plus erubeſcere nos oportet coram deo & an-
gelis eius de animæ nuditate,deformitate,ſorditatione. Hæc eſt erubeſcentia ſalutaris,qua diuinę purita
tis aſpectui erubeſcimus maculati & ſordidi apparere. [ET collyrio iniunge oculos tuos, vt videas.] Per
collyriũ,qđ de terra naſcitur,quo oculus primo turbatur,deinde à noxio humore purgatur, ſicq; clario-
ris viſus efficitur:cordis cõtritio,ſeu compunctio deſignatur: quę primo per dolorem de peccatis mentẽ
amaricat,à vitiorũ ſqualore emundat,lachrymas elicit,illuminationẽ procurat. Hoc collyrio oculi cor-
dis vngũtur,dum in deo vere cõpungimur,ſicque videmus in lumine gratiæ,& defectus noſtros cogno
ſcimus,deum perpẽdimus:quicquid ſalus noſtra requirit cõſideramus. Rurſus collyriũ dici poteſt ſermo
diuinus,vel dominicę paſſionis memoria,vel ſcientia ſalutaris. Vnde vt Beda diſſeruit, Collyrio oculos

A vngere eſt boni operis exequutione ſcripturarum intelligentiam promereri. Sed quia increpatio præin-
ducta aſpera ſatis videtur, clementiſsimus deus increpatum ne plus iuduretur, dulciſsime conſolatur.
Quo dat prælatis increpationibuſque exemplum, vt verbis aſperæ increpationis, charitatis dulcia iun-
gãt eloquia, inſtar boni Samaritani, qui vino oleum miſcuit. [EGO quos amo] puta electos & bonos [AR
GVO] per me & meos vicarios, verbis [ET caſtigo] verberibus ſeu aduerſis, ne quid mali in eis remaneat Lucę.10.
Cum ergo hos taliter tractem, quantomagis tu imperfectus debes hæc cum gratiarum actione gauden-
ter recipere, tanquam animæ medicinam? Hinc ſpiritus ſanctus monet: Diſciplinam domini filij mi
ne abijcias, & ne deficias cum ab illo argueris. Quem enim diligit dominus corripit &, quaſi pater in Prouer.3.
filio complacet ſibi. Et alibi, Beatus homo qui corripitur a domino. Hinc ait Apoſtolus, Si extra diſci- Iob.5.
plinam eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis. Itaq; grauiſſima dei ira ac vltio eſt, dum peccatorem proſpe Heb.12.
rari atque ad libitum peccare impune permittit: quẽadmodum de reprobis ait in Pſalmo, Dimiſi eos ſe- 2.Mac.6.
cundum deſideria cordis eorum: ibunt in adinuentionibus ſuis [AEMVLARE ergo] id eſt, bonos ſe-
quere: iuxta illud, AEmulamini bonum in bono ſemper. Et iterũ, AEmulamini chariſmata meliora, Galat.4.
[ET pœnitentiam age] quod hucuſque tam negligens extitiſti. Nam & ego paratus ſum tibi ſuccurrere.
Et ideo ſubditur [ECCE ſto ad oſtiũ]. i. oſtio cordis ſcilicet libero arbitrio, ſeu volũtati, aſſiſto ſeu præ Hiere.23.
ſens ſum: qui omnia impleo, & nullibi deſum [ET pulſo] per ſacram ſcripturam hortando, per vicarios
B meos loquendo per angelicam inſpirationem, per motionem internam qua moueo mentem ad ſuper-
naturale bonum, beneficiorum collationem, per aduerſitatum exercitationem. His ſequidem modis de9
omnipotens cordis noſtri pulſat quotidie ianuam. Vnde & loquitur ſponſæ ſeu animæ amoroſæ. Ape- Canti.
ri mihi ſoror mea, amica mea, columba mea. Hinc de increata ſapientia legitur, Sapientia præoccupat
eos qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat: qui de luce vigilauerit ad illam, non laborabit: aſsiden
tem enim illam foribus ſuis inueniet. Itaque Chriſtus pulſat, ſicut ſcriptum eſt, Vox dilecti mei pulſan
tis. Præterea contuendum, quod gratia interdum accipitur pro habitu eſſentiam rationalis creaturę deo Can.5.
gratam faciente, interdum pro diuina motione qua deus animam mouet ad ſupernaturale bonum: quẽ-
admodum motione naturali ac generali mouet omnia ad ſibi connaturalia. Propter quod dicitur Attin
git à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter. Hic autem diuinus inſtinctus ſiue influxus Sap.8.
vel motio hæc communiter fit cunctis hominibus quandiu in vita præſenti ſubſiſtunt. Quemquidem
influxum quidam ſequuntur, per liberi cognatum vel cooperationem arbitrij ad ſupernaturale bonum
ſe diſponentes. Alij non ſequuntur, propter quod merentur ſibiipſis relinqui, ſicque ex ſua defectibilita
te de peccato in peccatum labuntur. [SI quis audierit vocem meam] id eſt, inſpirationi diuinæ ſiue ange
licæ, vel verbis ſacræ ſcripturæ conſenſerit, atque paruerit [ET aperuerit mihi ianuam] cordis ſui, id eſt
C mentem cum effectu ſpiritaliter dilatauerit ſeu patefecerit ad me ſuſcipiendum: ſecundum illud prophe Amos.4.
tæ, Præparare in occurſum dei tui [INTRABO ad illum] dona gratiæ infundendo: infuſa augendo,
miſericorditer conſolando, varios effectus in ſecretis animæ producendo [ET cœnabo cum illo] id eſt,
eius ſaluti atque profectui congratulabor: ſicut ſcriptum eſt, Beneplacitum eſt domino in populo ſuo. Pſal.149.
Et iterum, Gaudium domini eſt fortitudo veſtra [ET ipſe mecum] delectando in me per conſcientiæ Nehem.8
puritatem, & de cœleſtis gloriæ promiſſio lætando per ſpem. Et in iſto ineffabiliter commendatur no
bis clementia, charitas atque dignatio dei noſtri ad nos tantillos vermiculos. Hinc etenim conteſtatur Hiere.32.
dicens, Delitiæ meæ eſſe cum filijs hominum. Et iterum, Lætabor ſuper eis, cum benefecero eis. Tantũ
igitur pulſatorem non repellamus, cum tãto hoſpite cœnare quotidie properemus: quicquid eius introi
tum impedit, quicquid vultum ipſius offendit, vitemus. Porro ipſe lux eſt, peccata & paſſiones ſunt te-
nebræ: & ſcimus, quod non ſit conuentio lucis ad tenebras. Ab his ergo mentis cœnaculum emũdare
oportet. Sed cur potius ait cœnabo cum illo, quum prandebo? Eſt reſpondendum, vt innuat ſcilicet, ſe 2.Cor.6.
velle pernoctare vobiſcũ, atque in thalamo mentis quieſcere, vt in pace in idipſũ dormiam9 & requie- Pſalm.4.
ſcamus. Sic cœnat cum Chriſto, atque in eius caſtis quieſcit amplexibus, qui corde deuoto pergit ad ſtra
tum, & in meditationibus ſanctis obdormit. Talis non timet à timore nocturno, ſed de mentis ſecurita Prouer.13.
te reficitur. Secura enim mens, quaſi iuge conuiuium. [QVI vicerit] impedimenta ſalutis ſuæ [DABO
ei ſedere mecum in throno meo] id eſt, in regno cœleſti in cœlo empireo. Teſte enim propheta, Cœ- Iohan.14.
D lum michi ſedes eſt. Hinc in Euangelio ait, Vado parare vobis locum. Et, Iterum veniam & aſſumam
vos ad meipſum: vt vbi ego ſum, & vos ſitis. Dabo quoq; ei ſedere mecum in throno meo, id eſt, poteſta
tem iudicandi mecum in finali iudico, ſecundum promiſsionem illam, Sedebitis & vos ſuper ſedes duo
decim, iudicantes duodecim tribus Iſrael [SICVT & ego vici] per patientiam cuncta aduerſa, per paſ
ſionem meam diabolum, per aciem virtutum aciem vitiorum, per inflexibilem æquitatem blanda & Matth.19.
aſpera mundi. Chriſtus enim fortem armatum ligauit, vaſa eius diripuit, mũdi gloriam ſtrauit: ſed & ad
uerſarios ſuos induratos Iudæos deiecit. Hinc ait militibus ſuis, In mundo preſſuram habebitis. Sed
confidite, ego vici mundum [ET ſedi cum patre meo in throno eius] in cœleſti palatio: iuxta illud A- Hebr.1.
poſtoli, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis. De quo throno ſcriptum eſt, Mitte ſapientiam à ſede
magnitudinis tuæ. Itemque: Adeamus cum fiducia ad thronum gratię eius. Qui thronus intelligi po
teſt, vel ipſum cœlum, vel iudiciaria regiaque poteſtas, dignitas ſiue authoritas dei, in ſeipſo inuariabi-
liter quieſcentis. Vnde quod ait: ſedi cum patre meo in throno eius. ſic poteſt exponi, poteſtatem iudi-
candi à patre accepi. Pater enim omne iudicium dedit filio. Et Pſalmiſta ait, Deus iudicium tuum re-
gi da. Quamuis autem Chriſto ſecundum diuinitatem conueniat iudicare per authoritatem, tamen
iudicij exquutionem meruit per ſuam humiliationẽ ac paſſionem, ſicut & corporis glorificationem, &
exaltationem ſuper omnes cœlos, per palmam præfatam meruit. Ideo loquens Chriſtus de patre & ſe-
ipſo teſtatur, Poteſtatem dedit ei & iudicium facere, quia filius hominis [QVI habet aures, audiat quid

ſpiritus dicat eccleſijs]Exhortatio iſta iam ſeptima vice repetitur,atque in epiſtola cuiuſlibet eccleſiæ E
Aſiæ ponitur: quatenus omnes Chriſtiani iſta perpendant,& quicquid Epiſcopis Aſiæ ſcriptum eſt,
ad ſuam informationem conuertant:quod tamen epiſcopis ac prælatis ſumme incumbit. Videamus ita-
que,vt opera noſtra plena ſint coram deo,& ne nomen ſanctitatis habendo mortui ſimus coram altiſſi
mo:quod eis eueniet,qui laudes quęrunt humanas,ac commodum temporale,inſuper caueãt pigri po-
tiſsime religioſi remiſſi, quod dominus cuidam tunc improperauit,quia nec frigidus es,neque calidus,
&c.Cum enim religioſi teneantur quotidie ad perfectionem,iuxta ſuæ profeſſionis exigentiam, tende-
re:hi qui per vigilem curam non adhibent ꝑ paſsionũ ſuarum reformationem & ordinis obſeruationẽ
ac operum dei reuerentialem exequutionem,tepidi comprobantur, & non progrediendo in dei itine-
re,infeliciter retrogrediuntur.Poſtremo ex prædinductis certiſsimum eſt,per angelos ſeptem eccleſiarũ
Aſiæ in iſtis duobus capitulis non intelligi ſpiritus ſupernos beatos,quibus præſcripti defectus nullate
nus competunt.

¶ELVCIDATIO CAP. IIII. [POST hæc vidi,& ecce oſtium apertum eſt in cœlo.] ARTICVLVS QVNINTVS.

Apoc.1.2. POSTQVAM in præcedentibus,beatus Iohannes ſeptẽ eccleſias Aſiæ,præ F
ſertim earum Epiſcopos informauit, & per eos vniuerſam eccleſiam: nunc to-
tius eccleſiæ ſtatum, ſublimitatem decurſum, generalius pleniusq́ue proſequitur
ſeu deſcribit.Eſt autem totus hic liber mirabiliter difficilis & obſcurus,etiam pię
cunctis libris propheticis.Nam per ymaginarias viſiones ac ſpecies eſt deſcriptꝰ
Difficultas libri huiꝰ intellectus. ita quod ſenſus literalis ipſius eſt,qui per ſimilitudines & res:nõ qui per voces ſi
gnatur.Vnde & expoſitores variis modis hũc librũ expoñũt,nec aliquis plene eũ
intelligit,ita quod expoſitiones huiuſmodi pro magna parte ſunt infra certitudi
nẽ,nec aliquid certũ intuentur in his,niſi vt ſecundũ fidẽ ſint.Hinc & Ego puſillus,nil noui introduce
re præſumẽs,ea quæ ab alijs catholice dicta ſuut,quantum deus præſtiterit,breuiter tangam & colligã.
[POST hæc vidi & ecce oſtiũ apertũ eſt in cœlo]Quod ait poſt hæc,ad ordinẽ viſionis,nõ ad interual-
Apo.1. la ſeu viciſsitudinẽ tẽporis refertur,ſecundũ Haymonẽ & Gloſſam.Eodem enim die vidit oẽs viſiones
in libro iſto deſcriptas,ſicut ſuperius inſinuauit,dicendo:fui in ſpiritu dominica die. ¶Porro ſeptẽ ſũt
viſiones huius voluminis,quarum ſecunda hic incipit.Itaq; poſt hęc,id eſt,poſt reuelationem primam
hucuſque protenſam:vidi,viſione imaginaria,ac intellectuali.Eadem quippe viſio interior, imagina-
ria & intellectualis fuit. Imaginaria,quia per corporaliũ rerũ ſimilitudines,ſeu materiales imaginatio- G
nes,in interiori ſenſu angelico miniſterio formatas fiebat.Intellectualis,quia per illuminationem ſuper
nam Iohannes,quid ille ſpecies deſignarent,veraciter intellexit:alias non fuiſſet propheta. Quia intel
Daniel.10. ligentia eſt opus ſeu principale in viſione,prout in Daniele legitur.Veruntamẽ quod ait,poſt hæc etiã
ad temporis diſtinctionem videtur poſſe referri. Quãuis enim omnia iſta intuitus ſit vno die, & forte
vna hora vel tempore breuiori,non tamen ſimul & ſemel,ſeu eodem tẽpore præciſe, ſed qualibet viſio
ſuam habuit morulam.Simul enim non intelliguntur viſiones,niſi quæ per eandem ſpeciem repræſen-
tantur.Porro hæ diuiſiones per diuerſas oſtenſæ ſunt ſpecies.Sed qui inter viſionum iſtarum impreſsio
nes non fuit notabilis interſtitio temporis,imo vna alteri mox ſucceſsit:dicunt expoſitores,nõ ad ordi
nem temporis,ſed viſionis referendum quod ait,poſt hæc.Et ecce oſtium apertum in cœlo.Per oſtium
iſtud communiter expoſitores intelligunt Chriſtum:qui ait,Ego ſum oſtium ouium. Per me ſi quis in-
Iohã.10. troierit,ſaluabitur.Quod apertum aſſeritur.quoniam Chriſtus notitiam ſui aperuit mundo, & ore ſuo
aperto per ſeipſum docuit homines. In paſsione quoque corpus eius multis vulneribus fuit apertum,
Iohan.9. quando & vnus militum lancea latus eius aperuit.Inſuper Chriſtus omnibus ad ſe venientibus gremiũ
Matt.11. offert clementiæ,& miſericordiæ ſuæ aperuit ianuam:ſecundũ quod ait, Venite ad me omnes qui labo-
Iohã.6. ratis.Et idem,Eum qui venit ad me non eiiciã foras.Hoc oſtium apertum eſt in cœlo,id eſt,in eccleſia
militante,quam Chriſtus in Euangelio regnum cœlorum appellat dicendo.Simile eſt regnum cœlorũ H
decem virginibus.Quarum vtique fatuæ quinque fuerunt,quod Eccleſiæ triumphanti nullatenus cõ-
petit.Aliqui vero dicunt,quod Iohannes in iſto capitulo deſcribit maieſtatem dei,qui vnus eſt in natu-
ra,trinus in perſonis,qui Chriſto homini Apocalypſim,ſeu viſiones huius libri,per ſe immediate reue
lauit ſeu indidit Idcirco primo deſcribitur eius maieſtas,quantum ad eminentiã ſui throni ſeu loci, quo
reſidere cenſetur.Et ita per hoc quod dicitur,ecce oſtium apertũ eſt in cœlo,datur intelligi,quod Iohã
ni in viſione imaginaria apparebat,quod ianua quædam aperiretur in cœlo,vt dei omnipotentis maie-
ſtas ipſi oſtenderetur ſub corporaliũ ſpeciebus,atq; ad innuendũ quo deſuper ipſi reuelaretur ſtatus ec-
Ezech.1. cleſiæ,Iuxta quẽ modũ Ezechiel dicit,Aperti ſunt cœli,& vidi viſiones Dei.Itemq;, Thronus ſuper
firmamentũ,& ſuper ſimilitudinẽ throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper.Per quod deus al-
tiſſimus omnibus præſidens deſignatur:prout plenius ibidem dixi.[ET vox prima,quam audiui,tanquã
tubæ loquentis mecũ dicens.Aſcende huc,& oſtẽdã tibi,quę oportet fieri cito poſt hęc]Per vocẽ iſtam
tubalẽ quæ prima fuit in hac viſione,quidã intelligũt vetus teſtamẽtũ ſeu doctrinam propheticã,quam
per illuminationẽ ſupernã audiuit interiori auditu Iohannes quæ admonuit eũ aſcendere huc, ſcilicet
ad Chriſtum,ſpiritalemq́ue intellectum.Hęc autem expoſitio videtur nimiũ ſpiritalis,nec apparet quo
modo iſta vox dixerit Iohanni,oſtendam tibi quę oportet fieri cito poſt hæc,niſi forte formaliter. De-
nique in die ſancto Pnetecoſtes,veniente ſuper apoſtolos ſpiritu ſancto, infuſa fuit Iohanni excellens
notitia legis & prophetarum. Alij ergo per vocem hanc intelligunt inſpirationem diuiuam. Sed

A quoniam deus non docuit hæc Iohannem immediate per ſeipſum, imo nec per Chriſtum, ſed per angelum in perſona Chriſti apparentem: aptius, vt arbitror, poſſet per vocem hanc angelica alloquutio ſeu inſpiratio accipi, vel ipſemet angelus Iohannem interius alloquens & informans. Cur autem vox angeli quaſi vox tubæ dicatur, ſemel iam expoſitum eſt: cum de hac voce dixit Iohannes, Cõuerſus ſum vt viderem vocem quæ loquebatur mecum, intelligendo per vocem vocis prolatorem. Sed & Dionyſio Apoca.1. conteſtante, propheticæ reuelationes per angelos factæ ſunt. Itaque ait vox prima, quaſi dicat eadem quam iam ante audiui. Nam quod præceſſit primum vocare ſolemus. Veruntamen Berĕgandus per vocem primam intelligit Iohannem Baptiſtam qui de ſeipſo fatetur, Ego vox clamantis in deſerto. De quo fuit prædictum, Tu puer propheta altiſſimi vocaberis. Aſcende huc, id eſt, ad contemplationem te erige. De ſpirtali nanque non de corporali aſcenſu hoc dicitur, & oſtendam tibi quæ oportet fieri cito poſt hac, id eſt, proceſſum, ſtatum, & tribulationes eccleſiæ: quæ ex hoc vſque in finem mundi protrahentur ac fient [ET ſtatim fui in ſpiritu] id eſt, alienatus ab omni exteriorum ſenſuum vſu, atque extaſi Lucæ.1. mentis, per intentiſsimam eorum quę mihi oſtendebantur interius conſiderationem [ET ecce ſedes poſita fuit in cœlo] Si per cœlum intelligamus militantem eccleſiam, ſedes in eo poſita, eſt quæuis congregatio deuota, ſeu corda amore dei accenſa, in quibus deus regnat, reſidet & quieſcit: dicente Apoſtolo, Templum dei ſanctum eſt quod eſtis vos. Nam & anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ. Vnde ſcriptura Pſal.88.

B aſſerit, Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis tuæ. Quia, videlicet, per iuſtitiæ exequutionem atque iudicij diſcretionem, anima deo diſponitur: vt in ea reſidere dignetur. Si vero per cœlum intelligatur patria beatorum, ſeu triumphans eccleſia, per ſedem in ea poſitam intelliguntur angelicæ poteſtates, omneſque mentes deo beatifice perfruentes, quibus deus ſublimiter præſidens, interius cuncta diſponit. Rurſus per ſedem hanc authoritas & poteſtas dei eccleſiam gubernantis, exprimitur. Deus etenim nullibi verius, quàm in ſeipſo eſſe & quieſcere perhibetur. Poſtremo quia in ipſa eccleſia ſedes eſt dei, ſedes in cœlo eſt poſita, quia eccleſia militans, quanuis adhuc in carne verſetur, mente tamen cœlum inhabitat [ET ſupra ſedem ſedens] ſcilicet deus vnus & trinus omnibus dominans. De quo fertur in pſalmo, Deus in cœlo ſedes eius. Et Deus ſedet ſuper ſedem ſanctam ſuam. Quidam autem per ſedentem ſpecialiter intelligunt Chriſtum, de quo ſcriptum eſt, Dominus quidem Ieſus poſtquam loquutus eſt eis, aſſumptus eſt in cœlum, & ſedet à dextris dei [ET qui ſedebat ſimilis erat aſpectui lapidis iaſpidis, & ſardij] per aſpectum Iaſpidis ac Sardij color eorum exprimitur. Iaſpis autem viridis eſt coloris, qui color viſum oblectat atque confortat. Sardius vero rubeum habet colorem, Hinc Berengandus & Haymon per Iaſpidis viriditatem, intelligunt Chriſti diuinitatem, quæ interiorem viſum ſumme oblectat, Eſai.37. reficit, & confortat. Per Sardij rubedinem, eius humanitatem pro nobis ſanguine ſacro perfuſam accipiunt.

C Iuxta illud? Quare ergo rubeum eſt indumentum tuum? Rurſus, quoniam Iaſpis apparentiam aquæ habet, Sardius vero ignis: Chriſtus omnium iudex ſecundum Bedam, his comparatur quia iam vnum iudicium per aquam exercuit, aliud per ignem exercebit. Albertus per Iaſpidis virorum intelligit immarceſſibilem felicitatis coronam, quam Chriſtus electis donabit. Per Sardij ruborem, æterni ignis incendium quo reprobis irrogabit. Alij qui per ſedentem intelligunt deum vnum ac trinum: dicunt, Quod imaginariæ illæ propheticæ apparitiones, fiunt ſecundum congruentiam ad id, quod per Ezech.1. imagines deſignatur ac reuelatur. Deus autem apparuit, vt militantis Eccleſiæ gubernator, ad quam ſe habet vt dulcis conſolator, & charitatis accenſor: quorum primum deſignat viriditas Iaſpidis ſecundum Sardij rubor. Porro in viſione Ezechielis, deus ſedens in throno videtur in ſimilitudine electri, velut aſpectus ignis. Et ibidem per ſplendorem electri (quod aurei igneique coloris eſt) prouidentia & ſapientia dei deſignatur. Hinc ergo hoc loco per Sardij igniformem ruborem, diuina ſapientia. per Iaſpidis vero vigorem, incommutabilitas decor ac dignitas diuinæ naturæ quæ æternaliter eiuſdem vigoris eſt, vel etiam aſſumptæ humanitatis, in reſurrectione refloruit, intelligi poteſt [ET iris erat in circuitu ſedis] ſicut in Geneſi legitur, Dominus dixit ad Noe, Arcum meum ponam in nubibus cœli, & erit ſignum fœderis inter me & iter terram. Itaque per irim ſeu arcum, clementia & Gen.9. fœdus amicitiæ dei ad eccleſiam inſinuatur. Sic enim dilexit mundum, vt vnigetum filium ſuum daret ei, & pro eo: Eſa. teſtante, Puer natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Itaque iris erat in circuitu

D ſedis, id eſt, Eccleſiæ ſeu electorum, thronus ſunt dei, quoniam miſericordia dei, & pactum amicitię eius circundat, munit, tuetur eccleſiam. Miſericordia enim domini ab æterno & vſque in æternum ſuper timentes eum [SIMILIS viſioni ſmaragdinæ.] Smaragdinus eſt lapis viriditatis clarioris ac plenioris quam Iaſpis: eſt enim nimiæ, atque gratiſsimę viriditatis, in tantum, vt videntium animos in admirationem conuertat. Quod ergo iris, in quo tripartitus color apparet, viſioni ſeu colori ſmaragdi aſsimilatur, deſignat: quod miſericordia, gratia, dilectio dei ad Eccleſiam ſit electis admirabilis, ſumme accepta, euidentiſsime cognita, confortatiua, & conſolatoria. Vnde per irim euangelica lex, quæ eſt lex amoris & gratiæ, poteſt intelligi. De quo Hieremię loquitur dominus. Feriam domui Iſrael & domui Iuda pactum nouum. Rurſus, per arcum ſeu irim deſignatur, quod deus omnibus elementis eorumque impreſsionibus, & alterationibus dominetur [ET in circuitu ſedis ſedilia viginti quatuor, & Hiere.31. ſuper thronos viginti quatuor ſeniores ſedentes] Secundum Berĕgandum, per viginti quatuor ſeniores in libro hac, interdum patres veteris teſtamenti, interdum patres noui teſtamenti: aliquando ſimul vtique ſignificantur. Nunc autem per eos ſecundum dictum Berengandum, ſignantur patres veteris teſtamenti. Et per ſedilia viginti quatuor, inſinuantur viginti quatuor libri veteris teſtamenti: in quorum lectione ac meditatione, quaſi in ſedibus, veteres ſancti à laboribus curiſque ſeculi quieſcebant. Sed cum ſecundum hunc expoſitorem per ſedem intelligatur eccleſia militans, cuius decurſus & ſtatus hoc libro deſcribitur: non videtur quod patres veteris teſtamenti tempore huius reuela-

tionis, dicti ſint eſſe in circuitu eccleſiæ militantis, qui iam ad triumphantem eccleſiam in Chriſti E
aſcenſione erant tranſlati: niſi forte dicantur eſſe in circuitu eccleſiæ eam ſuis præſidijs muniendo,
non ad eius numerum pertinendo. Quod ſi dicatur, nondum apparet, quod tunc in libris veteris
1.Cor.13. teſtamenti, ſeu eorum lectione ac meditatione quieſcebant: quando iam non per fidem ſed per ſpe-
ciem cognoſcebant. Omnis enim ſcriptura noui ac veteris teſtamenti ad fidei obſcuram ſpectat noti-
tiam, cum iuxta Apoſtolum per ſpeculum in ænigmate cognoſcamus. Quod ſi quis dixerit per ec-
cleſiam iam ſignari vniuerſos fideles à principio mundi vſque ad vltimum electorum, qui naſcetur
in mundo ſicut Gregorius in parabola euangelica de vinea tangit, hoc rurſus non approbatur. Nunc
enim deſcribitur Eccleſiæ ſtatus, prout à ſynagoga diſtinguitur: vtpote prout à Chriſti aduentu, &
Euangelicæ legis prædicatione, ſeu nouo teſtamento ſumpſit exordium. Et quamuis illud quis dice-
ret, nihilominus tempore huius reuelationis patres veteris teſtamenti, extra ſtatum & ordinem mili-
tantis eccleſiæ fuerunt. Porro ſi per ſedem authoritas, & poteſtas trini ac ſimplicis dei intelligatur,
non inconuenienter patres veteris teſtamenti in circuitu ſedis eius ac ſedenti aſſediſſe feruntur: qui iã
tempore huius prophetiæ ad patriam deuenerunt, cum angelicis mentibus regi gloriæ aſſiſtebant.
Sed tunc in prefatis ſedilibus non ſederunt. Alij ergo per vigintiquatuor ſeniores veteris ac noui teſta
menti ſanctos patres intelligunt, vt Beda & Haymo: qui propter duodecim apoſtolos atque duode-
cim patriarchas, à quibus ſpiritaliter ſiue corporaliter nati ſunt, vigintiquatuor deſcribuntur. Vnde F
ſicut apud Matthæum per duodecim ſedes, in quibus ad iudicandum ſeſſuri dicuntur apoſtoli, vni-
uerſitas ſedium ac perfectorum qui in eis ad iudicandum ſedebunt exprimitur: propter duodenarium
numerum apoſtolorum, eorumque dignitatem, quorum filij vniuerſi ſunt Chriſtiani: ita hoc loco per
vigintiquatuor ſedes vniuerſitas ſanctorum vtriuſque teſtamenti, quibus iudiciaria communicatur ali
quo modo poteſtas, innuitur: ſicque per numerum determinatum, indeterminatus numerus denota-
tur. Verum contra hoc videtur præinducta inſtantia, quantum ad patres veteris teſtamenti, procede-
re: niſi forte quis dicat, quod Iohannes hoc loco more prophetico ponit tempus præſens pro præte-
rito, quantum ad ſanctos Moſaicæ legis. Alij ergo per viginti quatuor ſedes intelligunt vniuerſas euã-
gelicæ legis cathedrales eccleſias. & pro totidem ſeniores, earum epiſcopos: & hoc propter concordan
tiam noui teſtamenti ad vetus. Nam primo Paralipomenon ſcriptum eſt, quemadmodum Dauid di-
uinum cupiens cultum augere, conſtituit vigintiquatuor ſacerdotes ſucceſsiue per ebdomadas in tem-
1.Para.24. plo miniſtrantes. Et ſic rurſus per numerum determinatum indeterminatus exprimitur. Interdum ſiqui
dem ſeptenario, quandoque denario, ſubinde centenario, aliquando millenario, nonnunquam & alijs
numerorum ſpeciebus vniuerſitas deſignatur ſecundum varias conſiderationes, numerorũque proprie-
tates vel perfectiones. Sed quia præfati viginti quatuor ſacerdotes à Dauid diſpoſiti non erant pontifi G
ces imo ſub pontifice, apparet quod per eos conuenientius vniuerſitas ſacerdotum euangelicæ legis ex
primeretur: per ſedes autem eorum poteſtas & gratia, ſeu virtus, & merita eis collata, in quibus velut in
ſedibus ſpiritualiter conquieſcunt. Dicuntur quoque iſta ſedilia & eorum ſeſſores eſſe in circuitu ſedis,
puta Eccleſiæ: quia eorum eſt, alios ab antiquo hoſte, cunctiſque vere ſalutis aduerſis tueri. Verunta-
men iſta atque ſimilia, ſolum probabiliter ſentio, plenam certamque notitiam deo, & his quibus ipſe re
uelare dignatur, committens: nec aliorum atque maiorum meorum, quorum comparatione nihil ſum,
dicta in aliquo reprehendens [CIRCVMAMICTI ſtolis albis] quia (ad literam) albis tempore ſacrifi
cij induuntur, caſtitate quoque corporis & mentis puritate debent fulgere [ET in capitibus eorum co-
Mar.4. ronæ aureæ] ſunt enim regale ſacerdotium, & rectores fideliũ. Porro in ſcripturis per caput mens, per
aurum ſapientia, exprimi ſolet. Aureas ergo in capitibus ſuis habent coronas, quia mentes eorum do-
no ſapientiæ decorantur. Vel coronę iſtę ſunt merita quibus futuræ beatitudinis promeruerunt coro-
nas [ET de throno] id eſt, de eccleſia militante, quæ ſedes eſt dei [PROCEDEBANT fulgura]
Marci.3. puta miracula, quæ inſtar fulguris terrent atque illuminant: ſicut ſcriptum eſt, Timebunt qui habitant
terminos terræ à ſignis tuis. Et in Euangelio ſæpius legitur: quomodo turbæ viſis Chriſti prodigijs
timuerunt. Fulgura etiam ſunt comminationes futuri iudicij, & pœnarum inferni [ET voces] id eſt,
Iohan.1. prædicatio mediocris & ſimplex, ſicut de ſeipſo loquens commemorat Apoſtolus. Quaſi paruulis in
Chriſto lac dedi, non ſolidum cibum. Vnicuique enim proponendum eſt verbum dei ſecundum ſuam H
capacitatem [ET tonitrua] id eſt prædicatio ſublimis, ſonora profunda. Vnde in Euangelio Chriſtus
quoſdam apoſtolorum filios tonitrui nuncupauit. Et alibi ſermo diuinus teſtatur, Ecce hæc ex parte
dicta ſunt viarum dei. Et cum vix paruam ſtillam ſermonum eius audierimus, quis poterit tonitruum
magnitudinis eius intueri? Tonitrua ſunt verba Iohannis, In principio erat verbum, & verbum caro fa
ctum eſt. Et illud quod Paulus dicit, Audiui arcana verba, quæ non licet homini loqui. Itemque, Sapiẽ
tiam loquimur inter perfectos [ET ſeptem lampades ardentes ante thronum] id eſt, in conſpectu ec-
Apoc.1. cleſiæ & ante oculos fidelium interiores vel potius in mente ipſorum. Quid autem ſignificent lampa-
des ardentes, ipſe ſubdendo expoſuit] QVI ſunt ſeptem ſpiritus dei] id eſt ſeptem dona ſpiritus ſancti
quibus mens velut lampadibus luſtratur, ac inflammatur. Vel ſeptem ſpiritus dei, intelligendi ſunt om-
nes angeli ſancti, quorum miniſterio corda fidelium irradiantur & accenduntur. Vnde & ſuperius di-
cebatur, A ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt [ET in conſpectu ſedis] id eſt, eccleſiæ
militantis, quæ thronus eſt dei QVASI mare vitrium] id eſt baptiſmatis ſacramentum, in quo ſub-
mergitur exercitus vitiorum, ſicut in mari rubro exercitus Aegyptiorum, quod inſtar vitri pellucidum
eſt, animaſque clarificat. Per quod velut per vitrũ ſplendor ſolis iuſtitiæ mentem ſubintrat [SIMILE
cryſtallo] ratione ſui effectus. Ab omni enim culpa ac pœna emũdat, omniũ virtutum atq; donorũ ſpe-
cioſitatẽ inducit: ita vt euolet qui ipſum ſuſcepit niſi aliunde fœdetur. Rurſus in cryſtallo, quod ex ni-

A mia congelatione non fluit, neque reſoluitur, aſsimilatur baptiſmus ob ſui effectus ſoliditatem. Nam indelebilem characterem imprimit, vnde nec iteratur. Quidam per mare vitreum ſimile cryſtallo intelligunt pœnitentiæ ſacramentum, in quo eſſe debet fons lachrymarum. Porro Berengandus per mare vitreum ſimile cryſtallo, intelligit nouum teſtamentum. In hoc etenim mari tria inſinuantur, videlicet mare, & vitrum, item cryſtallum. Per mare ergo hiſtoria, per vitrum moralis intelligentia, in qua velut in ſpeculo, homo quicquid in ſe vitioſum eſt, perſpicit: per cryſtallum, quod cunctis gemmis ſplẽdidius eſt, radioſque ſplendoris emitit, ſpiritalis intelligentia deſignatur, quæ obſcura quæque ſcripturarum elucidat, mentes ſpiritualium ſenſuũ flãmis illuminat, & quoſdã dei ac cœleſtis patriæ amore ſuccendit. Denique ſecundum eundem venerabilem patrem, in templo Salomonis mare æneum fuiſſe legimus, in quo lauabantur ſacerdotes antequam accederent ad hoſtias offerendas. Aeris vero ſplendor quadam nigredine cito obnubilatur. Per mare itaque æneum lex Moſi deſignatur, quæ fulgorem ſpiritualis intelligentiæ, literæ nigredine obſcurat. ſicut æs ſi lima teratur, ſplendor eius aperitur, ita & ſpiritualis intelligentia, quæ literę ſuperficie obſcuratur in lege: ſi a fidelibus viris diligenter diſcutiatur per dei gratiam manifeſtatur. In hoc ergo mari ſacerdotes lauabantur. quia per ſacrificia, & quaſdam obſeruationes legales, quædam peccata veteris populi delebantur [ET in medio ſedis, & in circuitu ſedis quatuor animalia plena oculis ante & retro] Hoc (vt aſſerit Berengandus) ſecundum hiſtoriam ſta- 2. Para. 4.

B re non poteſt. Neque enim tam paruus numerus ambitum ſedis & medietatem eius potuit obtinere: ſed ſpiritualiter intelligenda ſunt. Hæc quatuor ergo animalia in hoc libro, non ſemper quatuor euãgeliſtas ſed & omnes doctores eccleſiæ, qui eorum doctrinam ſequuntur, deſignant. Huic aſſertioni etiam Beda & Albertus ſubſcribunt. Ait enim Beda, per quatuor animalia in hoc libro non ſemper quatuor euangeliſtas intelligi: ſed quandoque eccleſias. Et Albertus ait quod per quatuor animalia omnes prædicatores & præcipue quatuor Euangeliſtę, ſignati ſunt. Dicuntur autem prædicatores quatuor animalia, quia de quatuor euangelijs eorum prædicatio ſumitur. Itaque ſenſus eſt, Et in medio ſedis, id eſt, in ſuſtentatione eccleſiæ, ſeu inter fideles, & in circuitu ſedis, id eſt in protectione atque cuſtodia Chriſtianorum, quatuor animalia, id eſt, vniuerſi doctores & prædicatores conſiſtunt, quorum eſt gregem dominicum ab omni animarũ munire diſpẽdio, qui pleni ſunt oculis ante & retro, id eſt, ſcripturarum ſententijs, & conſideratione præteritorum ac futurorum. Veruntamen quoniam, teſte Gregorio ſuper Ezechielem, & ſecundum plurimorum doctorum conſonam aſſertionem, per quatuor animalia quatuor Euangeliſtæ notantur, dicendum: quod ipſi ſuis prædicationibus ac doctrinis ſeu Euangelicis libris, vſque in preſens eccleſiã Chriſti ſuſtentant, cuſtodiunt, ac defendunt. Vnde & ſpiritaliter ambiunt eam. Nihilominus huic expoſitioni difficultatem facit quod ſubditur [ET animal Beda. Albertus. Grego.

C primum ſimile leoni, & ſecundum animal ſimile vitulo, & tertium animal habens faciem quaſi hominis, & quartum animal ſimile aquilę volanti.] Qui enim animalia iſta euangeliſtas interpretantur, per faciem hominis Matthæum accipiunt: qui primus eſt in ordine euangeliſtarum, & primus euangelium ſcripſit ſecundum Hieronymum. Cum ergo hoc loco animal habens faciem quaſi hominis tertio loco ponatur, non videtur per ipſum ſignificare Matthæus. Iſta abiectio, quam aliqui ponderant, non videtur michi alicuius momẽti. Primo quoniam teſte beato Gregorio, Hieronymo, multiſque ſanctis doctoribus, quemadmodum apud Ezechielem, ita hoc loco per præfata animalia euangeliſtæ ſignantur. Ezechiel autem faciem hominis ponit primo loco, & per eam ibidem ſignificatur Matthæus. Similiter hic non obſtat variatio ordinis: nam diuerſis reſpectibus, idem alicui præponitur, aut poſtponitur. Hinc, vt Haymo ait, Ezechiel primo ponit hominem, ſecundo leonem, tertio vitulum, quarto aquilam: ſeruans hiſtoriæ ordinem, quoniam primo natus eſt Chriſtus vt homo, ſecundo terribiliter prædicans vocem emiſit vt leo, tertio in paſſione oblatus eſt vt vitulus, poſtremo aſcendit in cœlum vt aquila. Porro Iohannes primo ponit leonem, quoniam Criſtus iam ſurrexit à mortuis, cuius reſurrectionis fides præſertim innititur: ideo Iohannes tanquam teſtis reſurrectionis, primò expreſſit leonem. Quanuis autem prætacta Gregorij expoſitio, qua per hominem Matthæus, per vitulum Lucas, & cætera inſinuatur, communis ſit: aliqui tamen ſanctorum aliam habuerunt conſiderationem. Nam ſicut hic retulit Beda, beatus Auguſtinus per leonem intellexit Hiero. Grego. Mat. 1. Marci. 1. Matth. 1.

D Matthæum, quoniam regiam Chriſti proſapiam in exordio Euangelij ſui conſcripſit. Per vitulum autem Lucam, quoniam ſacerdotalem Chriſti originem ſcripſit, vt fertur, & Hilarius tangit. Per hominem Marcum, quoniam cæteris iam prætactis omiſsis, humanos Chriſti actus conſcribit. Per aquilam vero omnes Iohannem intelligunt, ob ſenſum ſui Euangelij ſublimitatem. Præterea (vt recitat Berengandus) quidam aliter moti per leonem (vt dictum eſt) Matthæum, per vitulum vero Marcum propter eloquii ſimplicitatem, & per hominem intellexerunt Lucam, quoniam humanam Chriſti generationem eſt plenius proſecutus. Videlicet quemadmodum angelo nunciante conceptus ſit, qualiter natus, in præſepio collocatus, circunciſus, in templo oblatus, in eodem duodecim habens annos inuentus. Aliqui demũ per quatuor animalia iſta, quatuor patriarchales eccleſias intelligi volunt Primam videlicet Hieroſolymitanam per leonem, propter conſtantiam apoſtolorum, ac primitiuæ illius eccleſię Secundam, ſcilicet Antiochenam, per vitulum propter obedientiam, qua primi illius eccleſiæ filij parati fuerũt apoſtolis obedire. Tertiã, vtpote Alexandrinam, per hominem, quia in ea à principio fuerunt doctiſsimi viri. Quartam, puta Conſtantinopolitanam, per aquilam, quia in ea fuerunt viri per contemplationem eleuati. Sed hoc Hieroſolymitanæ eccleſię multo ſublimius competit, quando in ea fuerunt apoſtoli, & primi Chriſti diſcipuli apoſtolicę perfectionis viri, qui omnes in contemplationis gratia prorſus omnibus præfulſerunt. Finaliter per quatuor animalia quatuor Euangeliſtas hic deſignatos opinor: quanquam per ea etiam Chriſtus in membra eius, ſcilicet viri Chriſtia-

Gregor. nī,queant intelligi:ſicut Gregorius eleganter edocuit. Fuit enim Chriſtus homo in natiuitate, vitulus E
in paſsione ac obedientia,leo in predicatione ac reſurrectione,aquila in contemplatione & aſcenſione
Sic & quilibet Chriſti fidelis homo eſt,rationem ſequendo,vitulus carnem cum vitijs & concupiſcen
tijs crucifigendo,leo ſpiritaliter reſurgēdo,& hoſtib⁹ ſuę ſalutis fortiter ac magnanimiter reluctando,a-
quila cœleſtium contemplationibus inſiſtendo,orationi,deuotioni,laudi diuinæ vacando[ET quatuor
animalia ſingula eorum habebant alas ſenas]Alę ſanctorum ſunt virtutes,quibus in alta conſcendunt.
Quoniam ergo ſenarius numerus eſt perfectus,& per ipſum frequēter perfectio deſignatur,ideo quod-
libet animal ſex alas habere aſſeritur. Quia vniuſcuiuſque Euangeliſtæ libro omniū virtutum perfectio
edocetur,ac nouę legis doctrina perfectionaliter continetur.Rurſus ſex alæ ſanctorum ſunt, lex naturæ
lex Moſi,doctrina prophetica,lex euaugelica,Apoſtolica documenta,& catholicorum patrum inſtru-
ctio ſeu generalium conſiliorum ſtatuta.His alis homines virtuoſi per amorem & contemplationem a-
Eſai. 6. ſcendunt,& ad proximorum ædificationem deſcendunt.Volant quoque ad dexteram,gratias agendo in
proſperis,item ad ſiniſtram,per patientiam in aduerſis. Præterea ſeraphin quæ Eſaię apparuerunt ſex
alas habebant. Hinc & animalia iſta, ſex alis alata feruntur, quoniam per euangeliſtarum doctrinam
Ezech. 1. ad angelicam perfectionem,beatitudinemq́ue pertingitur.Iterum per ſex alas ſex ſpecies contemplatio
nis(ſecundum quod quidam eas aſſignant)intelligi poſſunt.Quęritur cur hoc loco animalia ſancta ſex
alas habere ſcibantur,cum apud alium prophetam quatuor pennas habere commemorentur.Huic quæ F
ſtioni reſpondere difficile arbitror,niſi quis contendat myſterium animalium horum Iohāni euidenti⁹
atque ſublimius reuelatum fuiſſe quam illi [ET in circuitu] id eſt, per totū corpus ſuum,ſicut & Eze-
chiel vidit. Vnde alia tranſlatio habet,ante & retro [ET intus plena ſunt oculis]id eſt,conſiderationi-
bus ſapiētialibus & ſcripturarum ſententijs,creatoris ac creaturarum notitijs. Quia in omnibus circun-
ſpecte ſe habent reuerenter ad deum,exemplariter ad proximum,diſcrete ad ſeipſos: præterita recolūt
præſentia penſant, futuraq́; prouident: & ipſi Euangeliſtæ non ſibi duntaxat, ſed toti eccleſiæ Chriſti
viderunt. Nec fuit quicquam in congerie actionum eorum, quod oculo directionis careret. Quod &
ſapientibus & virtuoſis competit, ſecundum quod ait Saluator, Si fuerit oculus tuus ſimplex, totum
corpus tuum lucidum erit. Vnde & nos in omnibus oculati eſſe debemus, nec aliquid ſine prudenti
Matth. 5. 1. conſideratione peragere,prout Salomon loquitur: Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. Et apoſtol⁹
Sine præiudicio (id eſt,præuio iudicio) nihil facias. Et in Eccleſiaſtico, Fili ſine conſilio nihil faci-
as, & poſt factum non pœnitebis. [ET requiem non habebant] Sancti enim in hac vita varijs tribu-
lationibus exercentur, nec modo corporalem pauſationem libenter admittunt,vt in futuro æternali-
ter conquieſcant. Reprobi vero in hoc ſæculo pacem ſuam carnalem & requiem quærunt, quibus æter
na tribulatio imminet. Requiem quoque animalia nō habebant, quoniam euangeliſtæ,& vniuerſi qui G
eorum doctrinam ſectantur, à dei laudibus, orationibus,ac bonis operibus non ceſſauerunt,neque de-
Lucæ. 18. ſiſtunt. Oporret enim,Chriſto teſtante ſemper orare & non deficere,iuxta Dauidicam profeſſionem,
Benedicam dominum in omni tempore, ſemper laus eius in ore meo. Ideo ſubditur, [DIE & no-
cte] id eſt congruis horis dierum ac noctium, in proſperis & aduerſis [CLAMANTIA, Sanctus, ſā
ctus, ſanctus, dominus deus omnipotens,qui erat] ante omnia ab æterno [ET qui eſt] inuariabiliter
in ipſo æternitatis inſtanti atque momento [ET qui venturus eſt,] id eſt,æternaliter erit, & in iudi-
cio ſuam æquitatem ac poteſtatem monſtrabit,venturusq́ue eſt omnium iuſtiſsimus remunerator. Iſtud
Apoc. 1. ſupra plenius fuit expoſitum. Huic autem cantico ſimile eſt & illud angelicum: Clamabant alter ad al
terum, Sanctus,ſanctus, ſanctus,dominus deus exercituum. Itaque eccleſia militans in laudibus crea
toris ſe triumphanti conformat,tanquam ventura ad illam,& ſine fine deum cum ea feliciter laudatura
Porro in eo quod ter ſanctus profertur,ſuperbeatiſsimę trinitatis myſterium commendatur:vnitas ve-
ro diuinitatis per id quod ſingulariter ſubditur, dominus deus omnipotens.Eſt autem deus glorioſus
& ſummus eſſentialiter ſanctus, tanquam in ſuipſius natura vere puriſsimus,ſupermūdiſſimus, lux im
menſa,ſapientia infinita,virtus fontana,à quo omnis ſynceritas deriuatur,in quem ſolum per naturam
culpa cadere nequit: cum ipſe ſibiipſi ſit finis,& à nullo dependeat. Quo antem quis ſanctior eſt, eo
fœditatem peccati plus deteſtatur. Cum autem deus adorandus ac benedictus ſit ſanctitatis omnifa- H
rie infinitæ, conſtat,quod deteſtatione immenſa abominatur turpitudinem culpæ. Si igitur ei place-
re, vniri,conformani optamus,deformitatem peccati tota mente odiamus, vitemus, purgemus. Non
Pſalm. 5. enim habitabit iuxta eum malignus,nec permanebūt iniuſti ante oculos eius. Adde,quod quantumcū-
que quis in ſanctitate profecerit, ſi ad diuinæ mentis ſanctitatem ſe conferre contenderit: obſcurum
& maculatiſſimum ſe proclamabit. [ET cum darent illa quatuor animalia gloriam & honorem, &
benedictionem] id eſt quatuor euangeliſtis verbis & ſcriptis per mundum Chriſti myſteria & euan-
gelicam legem diſſeminantibus,per quod glorificabant,honorabant,ac benedicebant [SEDENTI ſu
1. Tim. 1. per thronum] id eſt deo præſidenti eccleſiæ, & propria authoritate omnibus dominanti [VIVEN-
TI in ſæcula ſæculorum] id eſt æternaliter: cum ipſe ſit per eſſentiam viuens & vita, totiusq́ue vi
tæ ſuperopulētum principium [PROCIDEBANT vigintiquatuor ſeniores,ante ſedentē in throno]
id eſt,vniuerſi ſacerdotes, prædicatores ac patres noui Teſtamenti deo ſe profunde humiliarunt,ac pa
Zach. 13. ruerunt [ET adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum] ſcilicet deum verum, cui ſoli cultus latriæ eſt
impendendus, non idolis. Quo datur intelligi,per Euangeliſtarum prædicationem idololatriam pro
maxima parte deſtructam, ſecundnm quod propheta vaticinatus eſt dicens, In die illa dicit do-
minus, diſperdam nomina idolorum de terra [ET mittebant coronas ſuas ante thronum] id
eſt, deo altiſsimo humiliter gratiſſima mente adſcripſerunt, quicquid ſapientiæ ac virtutum,quicquid
victoriæ de hoſtibus ſuæ ſalutis obtinuiſſent, non in ſe ſed in domino gloriantes [DICENTES Di-

A gnus es domine deus noſter] omnium vtique deus per creationem & præſidētiam omnipotentem, in cuius ditione cuncta ſunt poſita. Specialiter autem deus noſter, per ſingularia beneficia tua ſuper nos, atq; per noſtram deuotionem ad te [ACCIPERE gloriam, & honorem & virtutem] id eſt, vt tibi à cunctis gloria, honor, omniſque virtus attribuatur ſeu impendatur, vel adſcribatur, & omnia ad tuam gloriam ordinentur: non proprius, ſed tuus ſemper honor quæratur: tu ſolus virtuoſus, omnipotens, per te ſufficiens, omnis quoq; virtutis collator ab omnibus prędiceris. Sicut Pſalmiſta ait, Non nobis domine non nobis, ſed nomini tuo da gloriã. Et Apoſtolus, Soli deo honor & gloria [QVIA tu creaſti omnia] quia ſolus es ens per eſſentiam, & alia vniuerſa ſunt entia per participationē. Creauit autem deus omnia, vel totaliter quantum ad id quod ſunt, vel quo ad primordialem materiam, vel quantum ad eorum primarias cauſas [ET propter voluntatem tuam erant] non antequam crearentur, ſed quod ex eo inſtanti ex quo creata ſunt erant, & vſq; in præſens perſeuerant, tuæ eſt liberrimæ voluntatis. Propter quam, ſeu ex qua [ET] ſecundum quam [CREATA ſunt] libere, non per modum naturalis emanationis, vel de neceſſitate naturæ ſicut radius procedit à ſole. Imò potius eo modo, quo dona procedunt à dante, & artificiata ab artifice. Propter quod dicit Apoſtolus, Deus operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Et de increata ſapientia dicit quidam, Omnium eſt enim artifex, omnem habens virtutem. Vel ſic, Propter voluntatem tuam erant, id eſt, ſecundum voluntatem tuam per complacentiam fuerunt ęternaliter quãtum ad eſſe ideale in increata tua arte ac diſpoſitione ſeu prædeſtinatione: iuxta illud, Quod factum eſt, in ipſo vita erat. Et creata ſunt, de eſſe ideali procedendo ad eſſe propriæ ſpeciei & exiſtentiæ actualis: tunc & taliter, quando & qualiter tibi ſupergloriofiſsimo creatori complacuit. Quemadmodũ veſtis ſeu domus eſt in mente artificis antequam in opere fiat. Propter quod ſeptimo primę philoſophię Ariſtoteles ait, quod domus eſt à domo, & ſanitas à ſanitate Domus videlicet materialis & ſanitas corporalis, à domo & ſanitate quæ ſunt in conſpectu artificis per intelligibile eſſe. Itaque quoniam omnia profluxerunt à deo, omnia ad eum ſunt referenda, vt vnde exeunt flumina, reuertantur. Et de omnibus atque in omnibus exibenda ſunt deo, honor, gloria, & virtus, tanquã principio & fini abſolute perfecto.

Hiere. 9. Ephef. 1.

B

¶EXPOSITIO CAP. V. [ET VIDI.] ARTICVLVS. VI.

E T vidi in dextera ſedentis ſuper thronũ librum ſcriptum intus & foris, ſignatum ſigillis ſeptem] Quidã hunc librum in aliquibus locis tot modis exponũt, vt expoſitionis multiplicitas confuſionē, obſcuritatē, atq; faſtidium parere videatur. Hinc planius procedēdo, & quantũ deo agente potero, iuxta literã permanendo, id quod ordini literæ magis conuenire apparet, inducã. Iam autem ſatis præhabitũ eſt, quod in iſto volumine decurſus ac ſtatus Eccleſiæ à tempore Chriſti vel Apoſtolorum vſque in finem ſeculi deſcribatur. Vidit ergo Iohannes imaginaria viſione in dextera ſedentis ſuper thronum id eſt, dei omnipotētis toti Eccleſię pręſidentis librum ſcriptum intus ac foris, & ſeptem ſigillis ſignatum. Sic nanque in imaginaria viſione apparebat Iohanni, ꝙ huiuſcemodi librum videret, quemadmodum etiam Ezechiel aſſerit, Vidi inquiēs, & ecce manus miſſa ad me in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris. Quemadmodum ergo in viſione Ezechielis per librum imaginaria repręſentatione viſum, ſcriptum, expoſitum, & comeſtum deſignatur eorum cognitio, quæ deus Ezechieli per angelum reuelauit, quę & in Ezęchielis libro conſcripta ſunt: ita hoc loco per librum Iohanni oſtenſum intelligitur notitia vel ſcientia eorũ, quæ Iohanni de ipſo eccleſiæ ſtatu fuerant reuelanda. Quæ & nunc in hoc Apocalypſis volumine ſunt deſcripta. Qui liber intus & foris ſcriptus apparuit, ſcilicet ab vtraq; parte, vel in ambobus lateribus: ad innuendum, quod valde multa myſteria contineret, & ſenſibus redundaret. Item, quod quędã obſcura, & aliqua clara haberet. Imò & aliqua de pſenti militãti eccleſia, & aliqua de futura vita nondũ nobis patente: ſed quaſi intus ſcripta, ſiue incluſa ſeruaret, Porro quid ſeptem deſignent ſigilla, infra deo implente dicetur: nunc vero in tantum tãgatur, quod tot ſigillorum ſignatio, difficultatem, obſcuritatem. precioſitatem ſententiarum libri huius ſignificat. [ET vidi angelum fortem prędicantem voce magna, Quis eſt dignus aperire librum] id eſt, ſententias huius libri exponere [ET ſoluere ſignacula eius] id eſt, cauſas difficultatis eius amouere: vt quæ latent, pateſcant? Quidam hunc angelũ dicunt fuiſse Gabrielem, qui fortitudo dei interpretatur: potius tamen apparet, quod fuerit angelus Iohanni in Chriſti perſona apparens eumque de omnibus his informans, ſecũdum quod ſuperius dicebatur. Denique angelus iſte tam tubaliter inquiſiuit, quis librum hunc aperiret: quatenus mentē Iohannis ad horum aduertentiam prouocaret, atque ſciendi hæc deſiderio inflammaret. Non enim ex ignorantia interrogauit. Clamauit quoque voce tam grandi, ad inſinuandum quod magna prorſus exiſterent quæ erant ſcripta atque pandenda. [ET nemo poterat in cœlo] id eſt, nullus angelorum [NEQVE in terra] id eſt, nullus viatorum [NEQVE ſubtus terram] id eſt, nullus eorum qui ſub terra ſunt. ſ. mortuorum, vel dæmonum, vt quidã exponunt, quod tamē improprie (vt arbitror) ſonat. Iccirco per eos qui ſub terra ſunt potius deſignati videntur defuncti ſaluandi, qui in locis purgatoriis ſunt: vel angeli boni, qui ad eorũ cõſolationē deſcendũt [APERIRE librũ] .i. horũ ſcientiã elucidare [NEQVE reſpicere illum] .i. ſecreta eius cõprehendere aut rimari. Quidã ꝑ librũ iſtũ vtriuſq; teſtamēti ſcripturã intelligũt: Per angelũ vero fortē, patres veteris teſtamēti. Sed hãc ſcripturã ſancti angeli intelligũt aperireq; poſsũt, prophetę quoque ea quę de Chriſto prędixerũt, eiuſq; myſteria ſibi oſtenſa, intellexerũt, cũ intelligētia ſit opus in viſione. Inſuper ſanctus iſte Iohãnes, quãdo in die Pētecoſtes ſpiritũ ſanctũ ſuſcepit, vtriuſq; teſtamēti ſcripturas atq; myſteria eminenter cognouit. Hinc per librũ iſtum potius arbitror deſignari horũ ſecretorũ notitiam, ſecundũ quod eſt in mente diuina: cuius ſcientiã incomprehenſibilē eſſe conſtat. Vel certe hãc ipſam notitiam, ſecundũ quod Chriſto homini fuit reuelatata atq; infuſa: quia in tantã plenitudine nul-

C

D

Dan. 10. Actuum. 2. Coloſſ. 2.

li alteri communicatur. Sicq; liber iſte viſ⁹ eſt in dextera dei ad innuēdum, quod in pia ac gratioſa dei E
virtute conſiſtat, cui & quantum velit aliis hæc ſecreta manifeſtare. [ET ego flebam multum, quoniam
nemo] id eſt, nullus præfatorum [DIGNVS inuentus eſt aperire librum, nec videre illum] ſecundū ſen
ſum prætactum. Potuit tamen aliquo modo videri, cum Iohannes dicat ſe eum vidiſſe. Sed ſcientiā in-
creatam, vel animæ Chriſti infuſam, nullus horū potuit penetrare. In quibus vtiq; verbis pandit Iohan
nes, quanto feruore optauit horum notitiam ac futurum eccleſiæ decurſum & ſtatū agnoſcere: ita quod
Daniel.10. vere eum Daniele & plus quàm Daniel, vir deſideriorū poſſit vocari. [ET vnus de ſenioribus dixit mi
Iob.3. hi] me conſolando. Nempe tam ſancto dolori ac fletui conſolatio debebatur, quia poſt fletum virtutis
Matth.5. deus conſolationem infundit, docente Chriſto, Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. [NE fleue
Lucæ.6. ris, tam amare, [ECCE vicit leo de tribu Iuda] id eſt, Chriſtus, qui dictus eſt leo propter fortitudinem,
Matth.1. regiam dignitatem, ac imperterritum animum. Ortuſque eſt de ſemine Iuda per Dauid, qui moriendo
Hebr.2. mortem deſtruxit, atque in reſurrectione victor apparuit. Hic vicit diabolum, eius vaſa diripiēdo, eiuſq;
Matth.2. potentiam debilitando. Vnde paſſioni iam proximus dixit, Nunc princeps huius mundi eiicietur foras.
Iohan.2. Et ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. Inſuper ſpoliauit infernum, captiuam duxit
Pſalm.67. captiuitatem, & per patientiam omnia ſuperauit aduerſa, [RADIX Dauid] quia de radice ipſius Da-
Eſai.11. uid, ſecundum naturam aſſumptam deſcendit, ſicut prophetatū fuerat, Egredietur virga de radice Ieſſe.
Chriſtus quoque ſecundum ſuam diuinitatem, fuit origo, radix ac fundamentum Dauid, & omniū. Rur F
ſus, Chriſtus eſt radix Dauid, id eſt, radix ad Dauid ſecundum carnis propaginē pertinens: de qua radi-
ce fideles quaſi virgulta naſcuntur. Imo & ipſa eccleſia tanquam oliua arbor ac vinea fructuoſa eſt na-
ta. [APERIRE librum & ſoluere ſeptem ſignacula eius] id eſt, Chriſtus quoniā victor ſurrexit, potens
eſt tibi libri huius myſteria reuelare, & quicquid ſcire cupis oſtendere: ita quod increata dei cognitio fu
turorum ac ſecretorum, per ipſum tibi ſecundum tuam capacitatē nunc patefiet. Chriſto quippe etiam
ſecundum formam aſſumptam, competit omnem mentem creatam purgare, illuminare, perficere ex ple
nitudine ſibi collata. Notandum, quod per vnum ſeniorum, qui Iohanni iſta loquutus eſt, quidam Mat-
thæum apoſtolum, quidā Petrum archiapoſtolum putāt expreſſum, qui tempore huius reuelationis iam
ſub Nerone, per martyrium migrauit ad dominum. Probabilius autem loqui videtur, qui omnia iſta per
eundem angelum Iohanni reuelata affirmant: qui tamen in vi imaginatiua Iohannis diuerſarum perſo-
narum formauit effigiem Sicque in illorum perſona ſermo dirigebatur interno affatu ad hunc ſanctum.
Conſequēter proſequitur quomodo Chriſtus aperuerit librū [ET vidi, & ecce in medio throni, & qua-
tuor animalium & ſeniorum] id eſt, in medio militantis Eccleſię, quę ſedes eſt Chriſti ad quam Euange
liſtæ, ac cæteri pertinent ſancti. Nam & ſecundum Berengandū, per thronū & quatuor animalia ac ſe-
niores, vna Eccleſia cum cunctis ſuis ordinibus deſignatur [STANTEM agnū] .ſ. Chriſtum, de quo ait G
Iohan.1. pręcurſor Baptiſta, Ecce agnus dei. Et de quo itē Hieremias, Ego quaſi agnus māſuetus qui portatur ad
victimā. Agnus nāq; propter innocentiā, manſuetudinē, obedientiā & immolationē vocatur. De quo &
Eſaię.56. Eſaias pędixit, Sicut ouis ad occiſionem ducetur: & quaſi agnus corā tondente ſe obmuteſcet. Chriſtus
itaque in medio Eccleſiæ viſus eſt à Iohanne. Nam & hoc ſpopondit: Ecce, inquiens, vobiſcū ſum cun-
Matth.26. ctis diebus. Pręterea Chriſtus dicitur in medio fideliū ambulare (in quantū dona ſua eis diſtribuit) & in
throno ſedere vt omniū princeps ac iudex: nunc vero dicitur ſtare quaſi paratus iuuare certantes [TAN
QVAM occiſum] quia reuera ante fuit occiſus, & nunc quaſi occiſus apparuit cū cicatricibus vulnerū, cū
indubitanter ad immortalē reſurrexerit vitā [HABENTEM cornua ſeptem] .i. omniū regum atque re-
Danie.7. gnorū poteſtates: iuxta illud, Omnes populi tribus & linguæ ſeruiēt ei. Poteſtas eius poteſtas æterna quę
Pſalm.71. non auferetur, & regnū eius quod non corrūpetur. Itē in Pſal. Adorabunt eū omnes reges terrę oēs gen-
tes ſeruient ei. Berengandus per ſeptē cornua oēs electos intelligit: qui regnū dei vocantur & per ſeptem
mūdi ætates diſtinguūtur [ET oculos ſeptē, qui ſunt ſeptē ſpiritus dei] Itaq; oculi iſti ſunt ſeptem dona
Zach.28. ſpiritus ſancti, quę ſpiritus .i. ſpiritales influxus appellantur [MISSI in omnē terram] .i per totam Eccle
ſiam fideliū animabus infuſi Iſtis donis plena eſt anima Chriſti, de quibus ſermo propheticus loquitur,
Super lapidem vnū oculi ſeptē ſunt. Sed quia per oculū intellectus exprimitur, poſſunt per ſeptem ocu-
los vniuerſæ angelicæ mentes, quæ propter cognitionis eminentiā oculi nominātur, intelligi: quę ad ec
Hebr.1. cleſiam cuſtodiendā, ac gubernandā mittūtur. Sicut Apoſtolus aſtruit, Nonne oēs adminiſtratorii ſpiri H
Pſalm.122. tus ſunt in miniſterium miſſi, propter eos qui hæreditatē capiunt ſalutis? Qui omnes ſunt in manu Chri
ſti, ſicut oculi ſeruorū in manibus dominorum ſuorū. [ET venit & accepit de dextera ſedētis in throno
librum.] Sic nempe in imaginaria viſione apparebat Iohanni, quod Chriſtus homo ad patrē in throno
Daniel.7. ſedentem accedens, librum pręfatum de dextera eius acciperet. Simile & in Daniele ſcriptum eſt, Aſpi-
ciebam in viſione noctis, & ecce quaſi filius hominis veniebat, & ad antiquū dierū peruenit. Per hoc igi
tur quod vidit Iohannes figurabatur, quod Chriſtus vt homo à patre, imò à tota ſuperfelici Trinitate,
omnem ſuam ſcientiā, efficaciāque aperiendi librū ſortitus ſit: non tunc quādo Iohannes hæc vidit, ſed
à primo incarnationis momento. Sed nunc iſta monſtrātur illi, vt videat ſe per Chriſtum, mediante an-
gelo, edocendum. [ET cum aperuiſſet librum] diuina ſecreta, & ſtatum Eccleſię, ac ſcripturarum myſte
ria reſerādo [QVATVOR animalia, & viginti quatuor ſeniores] .i. primi doctores ac pręlati & ſacerdo
tes Eccleſię, prout in pcedētibus plenius dictū eſt [CECIDERVNT corā agno] ei humiliter gratias de
tantæ illuminationis beneficio referētes. Cū enim fideles in Aſia, deinde & cæteri, reuelationē hoc libro
contentam à Chriſto per angelum & Iohannē ſuſcepiſſent, in domino ſunt gauiſi [HABENTES ſingu
li citharas & phialas aureas] Per citharam carnis mortificatio, quæ in auribus dei bene ſonantē facit har
moniā, exprimitur. Porro per phialas aureas, quæ latæ ac lucidæ ſunt, mētes deuotę per charitatē dilata-
tæ, per ſapientiā clarificatæ ſignantur [PLENAS odoramentorū, quæ ſunt orationes ſanctorū] exponit

A hoc loco ſeipſum,vt per hoc in aliis ad expoſitionem myſticam manuducamur.Hæc itaque odoramēta
ſunt ſpiritalia,puta orationes ſanctorum iſtorum,quas pro ſeipſis ac aliis fundūt. & ſicut incenſum corā
deo aſcendunt eique ſuauiter redolēt,& per eas bonus odor Chriſti deo efficimur,multo amplius quàm 2.Corin.2.
per ſacrificia legis,quorum odorem deus toties legitur odoratus,quod nō eſt aliud niſi ꝙ ea propter de- Gene.8.
uotionem offerentium acceptauit. [ET cantabant canticum nouum] id eſt, ad Euangelicam pertinens Exod.29.
legem,& de humani generis innouatione tractans,nouáque geſta continens [DICENTES, Dignus es Leui.26.
domine deus] Ieſu Chriſte,qui in vna perſona eſt verus deus verúſque homo [ACCIPERE librum & Nume.28.
ſoluere ſignacula eius] id eſt, præfata myſteria fidelibus elucidare [QVONIAM occiſus es & redemi-
ſti nos deo] id eſt, ad gloriam dei,qui vnus ac trinus eſt [IN ſanguine tuo] id eſt, precioſi tui ſanguinis
effuſione.Ex quo ſequi videtur,quòd Chriſtus ſua paſſione libri huius acceptionē meruit,ac reuelatio-
nem:quem tamen,vt dictum eſt,ab incarnationis exordio ſumpſit ac nouit.Itaque aduertendum , quod
ſecundum Damaſcenum humanitati Chriſti ratione ſuæ hypoſtaticæ vnionis cum verbo data eſt & cō Coloſſ.1.
petit ad incarnationis inſtanti plenitudo gratiæ ac ſapientiæ:poteſtas quoque atq; prælatio ſuper omnē
creaturam,ita, quod quicquid deus ſcit ſcientia viſionis,quæ eſt de exiſtentibus ſecundum quamcunque
differentiam temporis,ſcit etiam anima Chriſti à primo ſuæ creationis momēto.Nihilominus corporis Pphili.2.
ſui glorificationem,exaltationē, iudiciariā dignitatē, dicitur ſua paſſione ac humiliatione promeruiſſe,
B quanuis hæc ratione præfatæ vnionis ei competerent.Vnde quod nunc dicitur agnus dignus accipere li
brum & ſoluere eius ſignacula,quia occiſus eſt:intelligendum eſt quantū ad manifeſtationem huius ac-
ceptionis.Sicut & agnus ipſe Chriſtus dominus eſt poſt paſſionem conteſtatus,Data eſt mihi omnis po
teſtas in cœlo & in terra.Quia tunc cœpit poteſtas hæc manifeſtari.Veruntamen aliqui dicunt quod ſo Matth.28.
lutionem ſignaculorum libri videlicet reuelationē myſteriorum eius , Chriſtus ſuā paſſione promeruit,
ſicut & corporis ſui glorificationem.Itaque redemiſti nos [EX omni tribu & lingua,& populo & natio
ne.] Hoc dupliciter exponitur. Primo,quod ipſa eccleſia ex omnibus iſtis conſtet ſiue collecta ſit , iuxta
illud,Reminiſcentur & conuertentur ad dominū vniuerſi fines terræ.Secundo,quod fideles,præſertim Pſal.21.
electi,ex omni tribu,lingua,& populo ita redempti ſunt deo,quod alii multi eiuſdē populi linguæ ac tri
bus relicti & reprobi ſunt.Secundū quod Lucas ait,Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitam.
[ET feciſti nos deo noſtro regnum & ſacerdotes] hoc ipſum ſupra ſcriptum eſt atque expoſitum [ET re- Actuum.13.
gnabimus ſuper terram] id eſt, corpori noſtro dominabimur , eius carnalitatem ac paſſiones frenando.
Iuxta quod ait Saluator,Beati mites,quoniam ipſi poſſidebunt terram. Deniq; Chriſto ſeruire regnare Apoca.1.
eſt,& ingenuitas ſumma,quemadmodum beatiſſima proteſtata eſt Agatha,Quid enim eſt Chriſto ſer-
uire,niſi diabolo,mundo,carni ac propriæ voluntati victorialiter dominari?Quemadmodum nanq; vi
C tioſi ſunt ſerui diaboli:ſic virtuoſi ſunt domini eius. Vel,quia nō dicūt regnabimus in terra,ſed ſuper ter
ram:exponi poteſt quod dicitur ſuper terram,id eſt,in cœlo.Sed & cœlum terra viuentium appellatur.
Imo cum ſint verba quatuor animalium & ſeniorum,per quos prælati,doctores, & ſacerdotes intelligū
tur:exponi poteſt de præſidentia,qua iſti inferiores gubernāt.Prçterea quoniam angeli ſancti humanum
genus,tanquam ſibi in intellectuali perfectione ſimile,diligunt,eiuſq; ſalutem deſiderant:& quoniā per
hominum ſaluationem eorum inſtauratur ruina, prçmium quoque & gaudium accidentale augetur.Ic-
circo ſaluationi hominum congratulati ſunt, ſicut ſubiungitur. [ET vidi] id eſt,ſpiritaliter intuitus ſum
[ET audiui] interiori auditu [vocem angelorum multorum in circuitu throni,& animalium, & ſenio-
rum] id eſt,per gyrum totius eccleſiæ,quam angeli ſancti circūeunt,cuſtodiunt,protegunt, ſicut & dæ-
mones eandem circūeunt ad deuorandum [ET erat numerus eorum milia milium] id eſt,pene innume-
rabilia milia. Siquidem per hunc maximum numero innumerabilis eorum multitudo exprimitur : quæ
& ſi deo ſit certa, viatoribus tamen innumerabilis eſt.Hinc vox illa admirātis,Nūquid eſt numerus mi- Iob.21.
litum eius?Hic autem,ſecundum Berengandū & alios, ſit ſermo de angelis ad hominum cuſtodiam de-
ſtinatis,quia de inferioribus cōſiſtunt ordinibus:niſi quis dicat,omnium cœleſtium ordinum ſpiritus ad
externum mitti obſequium:quod ſancto Dionyſio non cōcordat.Si ergo eſt tantus numerus angelorum
Eccleſiam cuſtodientium,quantus eſt numerus vniuerſorum:prçſertim cum iuxta diuinum Dionyſium Dionyſius.
quanto in cœleſtibus hierarchiis chorus ſeu ordo eſt altior:tanto plures in ſe angelicos cōtinet ſpiritus.
D Hinc aſſerit ſanctus Thomas,quod ſicut cœleſtia corpora excedunt inferiora quaſi incomparabiliter in
magnitudine:ita angelici ſpiritus in multitudine.Propter quod ait Daniel,Milia milium miniſtrabāt ei Dan.7.
& decies milies centena milia aſsiſtebant ei [VOCE magna] id eſt,iucundiſsima & vehementer affe-
ctuoſa [DICENTIVM, Dignus eſt agnus,qui occiſurus eſt accipere virtutem & diuinitatem,& ſapien
tiam,& fortitudinem,& honorē,& gloriam,& benedictionem] id eſt,rationabile eſt,iuſtum,& oppor-
tunum,vt omnia iſta Chriſto adſcribantur,cōuenire ſeu ineſſe dicantur,eique competere manifeſtetur.
Accipit ergo iſta à nobis,quando laudamus,& confitemur ei iſta ineſſe,ſeu cōuenire.Ipſe quippe eſt vir
tus & ſapientia patris,vnigenitus dei,& verus deus.Fortitudo quoque creata ei maxima eſt collata,ſecū
dum quod homo.Benedicimus autem Chriſto benedictione laudis, & benedicit nobis benedictione cō 1.Corint.1.
ſecrationis,ſeu ſanctificationis,munera gratiæ infundēdo.De qua benedictione ait Apoſtolus,Sine vlla
contradictione quod minus eſt,à maiore benedicitur.[ET omnem creaturam quæ in cœlo eſt].i.vniuer Heb.1.
ſos ſanctos dignus eſt poſsidere,& ſubiectos habere,etiam ſecundū naturā aſſumptā [ET quç in mari,&
quæ ſunt ſuper terrā & quç ſub terra] .i.homines viatores & dānatos, imò & cūcta creata [ET quæ ſunt
in aere] id eſt,piſces & aues.Vnde ad Chriſtū maxime pertinet illud Dauidicum,Omnia ſubieciſti ſub
pedibꝰ eius,oues & boues vniuerſas,inſuper & pecora campi. Volucres cœli & piſces maris,Hinc alius
propheta teſtatur,quod antiquus dierum,videlicet pater æternus,dedit Chriſto poteſtatem,honorē,&
regnum.[OMNES] id eſt,angelos vniuerſos & militantis eccleſiæ ſeniores,ac filios [AVDIVI dicen-

A mo eſt, à deo ſeu à tota Trinitate [CORONA] id eſt, dignitas regia, poteſtas dominatiua, beatitudo com pleta Hæc quantum ad rem, data ſunt ei in incarnatione: quantum vero ad manifeſtationem, in reſurre- ctione & aſcenſione. Hinc teſtatur Apoſtolus, Videmus Ieſum propter paſsionem mortis gloria & ho nore coronatum. Poteſt quoque per coronam intelligi fidelium multitudo: quę eum velut corona circun dedit, ornauit, ipſi etiam tanquam capiti ſuo adhæſit. Hinc ait Eſaias, Eris corona gloriæ in manu domi ni, & diadema regni in manu dei tui. Denique data eſt ei à Satanę ſynagoga ſpinea corona, quam patien ter ferendo, promeruit totius accidentalis mercedis coronam. Quidam per coronam intelligunt Chri- ſti carnē. Nam ſicut coronā baiulat caput, & corona veſtit caput: ſic diuinitas verbi portat Chriſti carnē & caro Chriſti veſtiuit diuinitatē. Et de hac corona intelligi poteſt illud Canticorum, Egredimini filię Sion, & videte regem Salomonem, in diademate quo coronauit eum mater ſua [ET exiuit] de medio Hieruſalem ſeu primitiuæ Eccleſię, quando poſt paſſionem, & ſpiritus ſancti miſsionem, Apoſtolos mi ſit per mundum: ſicq; per poteſtatis ſuæ operationem exiuit cum eis. Item exiuit à patre, & venit in mun dum. Exiuit itaque [VINCENS] diabolum ſua profundiſsima humilitate, mundum ſua paupertate, car nem ſua caſtimonia [VT vinceret] Nam aduerſarios ſuos ſuæ poteſtati ſubiecit, quoſdam conuertendo ad fidem & obedientiam, alios deſerēdo & adiiciendo damnationi per proprię æquitatis ſententiā. Pro- pter quod ait propheta, Sagittæ tuæ acutæ (populi ſub te cadent) in corde inimicorū regis. Et item, Do- Hebr. 2. Eſai. 61. Iohan. 19. Cant. 3. Pſalm. 44.

B minare in medio inimicorum tuorum [ET cum aperuiſſet ſigillum ſecundum] id eſt, diuiuæ præſcien- tiæ ſecretum de futuro ſtatu Eccleſiæ copioſius mihi Iohanni elucidaſſet [AVDIVI ſecundum animal dicens, Veni & vide] Secundum animal, ſecundum ordinem quatuor animalium ſupra inductum, eſt vi tulus, per quem deſignatus eſt Lucas. Qui quomodo intelligendus ſit affari Iohannem, iam tetigi [ET exiuit alius equus rufus, & qui ſedebat ſuper eum, datum eſt illi vt ſumeret pacem de terra] In iſto capi- tulo ponit ſanctus Iohannes apparuiſſe ſibi quatuor equos: quorū primus fuit albus, ſecundus rufus, ter tius niger, quartus pallidus: ad quos pertinent prima quatuor ſigilla libri. Vnde in cuiuſlibet ſigillorum iſtorum apertione videtur egredi equus. Per quod datur intelligi, quod mox cū Iohannes in viſione ima ginaria cernebat ab agno aliquod horum ſigillorū aperiri, ſeu ſolui, intuitus eſt equum imaginarie egre- di. Per quod ei imaginaria viſione præſentabatur, & ſimul intellectuali reuelatione pandebatur, quid in ſtatu Eccleſiæ eſſet venturum ſeu inchoatum, pleniusque implendum. Itaque ſecundū Bedam & Alber tum, ſequentes in hoc Auguſtinum, in primi ſigilli apertione per equum album oſtēditur ſtatus primiti- uæ Eccleſiæ. In tribus autem ſigillis ſequentibus triforme bellum contra Eccleſiam. Ita quod in aper- tione ſecundi ſigilli per equum rufum oſtenditur ſtatus Eccleſię tempore perſequutorum ac martyrum. In apertione vero tertii ſigilli, per equum nigrum ſtatus Eccleſiæ tempore hæreſiarcharum. In apertio- Pſalm. 109. Apoca. 4.

C ne autem quarti ſigilli, per equum pallidum ſtatus Eccleſiæ hipocritarum, falſorumque fratrum. Porro in quinto ſigillo oſtenditur gloria triumphantium in hoc bello. In ſexto autē ſigillo, ea quæ fient in per ſecutione tempore Antichriſti. In ſeptimo quietis æternæ initium. Alii vero aliam conſiderationē aſſu- munt, putantes omnia iſta, quæ in quinque ſigillorum apertionibus viſa ſunt, ad Imperatores Romanos Eccleſiæ perſequutores debere referri, ita vt per equum rufum & eius ſeſſorem, intelligatur populus Ro manus, & Nero Imperator ei pręſidens: qui propter ſanguinem fidelium, quem fuderunt, per equum ru fum eiusque ſeſſorem, ſignantur. Inſuper per equum nigrum & eius ſeſſorem, intelligunt populum Ro- manum & Titum Imperatorem: qui nigro equo ſignati ſunt, quoniam Iudæos ad tantam calamitatē du xerunt, quod fame fuerant denigrati. Per equum pallidum & eius ſeſſorem, accipiunt populum Roma- num & domitianum Imperatorem. Per apertionem quinti ſigilli, dicunt manifeſtatum ſtatum ac perſe- quutionem Eccleſiæ à Troiano. Per apertionem ſexti ſigilli, perſecutionē Eccleſiæ ſub Diocletiano. Se ptimi vero apertionem ſigilli referunt ad tempus hęreticorum. Verum contra hoc multa poſſent induci. Primum, quod iſti expoſitores nituntur reuelationes ſancti Iohannis exponere ſecundum proceſſum ac ordinem temporis: vt quæ primo ſunt ſcripta, prius credantur impleta, nec eadem ſæpius iterentur. Hoc autem omnino incertum eſt, præſertim cum liber iſte propheticus ſit, & iſtar prophetalium procedat vo luminum: in quibus temporis ordo nō obſeruatur, ſicut in hiſtorialibus libris: & in quibus etiam ſæpe ea

D dem tractantur. Sicut in Eſaia, Hieremia, Ezechiele, clariſsimū eſt videre. Quoties nempe de Sēnache- rib regis aſſyriorum deiectione Eſaias prophetat? quoties Hieremias atque Ezechiel de vaſtatione Hie ruſalem per Chaldæos vaticinantur? Præterea qua ratione per equum rufum & eius ſeſſorē populus Rō manus ac Nero ſignantur, alii quoq; Imperatores præfati ſignificari dicerentur. Omnes tantum in effu- ſione ſanguinis Chriſtiani rufi ac cruenti fuerunt, maxime Diocletianus. At vero quod dicunt de Tito, non videtur ad propoſitum pertinere. Titus enim non fuit Eccleſię perſecutor, ſed infidelium Iudęorū: & antequam obſedit Hieruſalē ac Iudęā, Chriſtiani qui morabantur ibidem, ex angelica admonitione inde regreſſi fuerunt, & regnum Agrippæ (qui fuit cōfœderatus Romanis) inhabitauerunt, quemadmo dum in Eccleſiaſtica narrat hiſtoria Euſebius. Præterea ex præhabitis innoteſcit, ea potiſsime in horū ſi gillorum apertura Iohanni oſtenſa, quæ ante latebant, vel futura erant. Titus autē ante hanc reuelatio- nem vaſtauit Iudæos, & obiit. Nam Domitianus frater eius imperauit poſt eum. Poſtremo his, quę hoc loco ſcribit Iohannes de quatuor equis, ſimilia pro magna parte ſunt, quę apud Zachariā leguntur. Scri bit enim ibidem ille quemadmodum viderit quatuor quadrigas egredientes. In quarū prima fuerūt equi rubei, in ſecunda equi nigri, in tertia albi, in quarta equi varii & fortes. Et ſecūdum Hieronimū & alios doctores, ibidem per quatuor quadrigas & earū equos, in colore quadriformiter variatos intelliguntur quatuor regna & reges eorum: ſit tamen vt per eoſdem equos plures reges eiuſdem regni ſignentur. Id- circo & hoc loco probabile eſt, omnes Romanos imperatores cruentos Eccleſiæ perſecutores, eiuſdē ſci licet regni reges aut imperii, per equum rufum ſignificari. Itaq; Auguſtinum, Bedam, Albertū ſequen- Eſai. 37. 32. Hier. 21. 32. & 39. Ezech. 7. 17 & 24. Zach. 6. Hieronym.

do, aperto ſecundo ſigillo, exiuit alius equus rufus. Sic apparebat Iohãni in imaginaria viſione. Et eſt ſen B
ſus, quod per illum equum ac eius ſeſſorem, ſibi tunc reuelabatur ſtatus Eccleſiæ tempore perſequutorũ,
qui à tempore Neronis cœperunt Eccleſiã generaliter perſequi. Vnde per equũ rufum exprimitur mul-
titudo miniſtrorũ principum perſequutorũ. Per cuius ſeſſorem, intelligitur multitudo dominorũ illorũ
crudelium, qui per martyrũ occiſionem ſanguinarij extiterunt. Huic multitudini principãti data eſt po-
Iohan. 19. teſtas, qua abutitur in perſequutione iuſtorum. Sicut & Chriſtus dixit Pilato, Non haberes aduerſus me
poteſtatem vllam, niſi tibi deſuper datum eſſet. Datum itaque ſeu permiſſum eſt ei [SVMERE pacẽ de
terra] id eſt, fideles in terra peregrinantes terrere, turbare, inquietare, occidere: Secundum quod Chri-
Matth. 10. ſtus prædixit, Trademini parentibus, & fratribus, & cognatis, amicis: & eritis odio omnibus homini-
Marc. 13. bus propter me. Hoc à tempore Neronis vſque ad Conſtantini conuerſionem durauit, Abſtulit ergo ele
Lucæ. 21. ctis pacem temporis, & exteriorem quietem: non pacem pectoris, aut æternitatis [ET vt ſe inuicẽ interfi
ciant] Fideles enim, vt dictum eſt, ab infidelibus etiam valde propinquis, familiaribus, & amicis occide
bantur: quod in ſanctorũ legendis & chronicis ſatis deſcribitur. Propter quod prǽmonuit Chriſtus, Tra
det autem frater fratrem in mortem [ET datus eſt illi gladius magnus] id eſt, grandis poteſtas occiden-
di fideles. Romanis enim Imperatoribus pſequẽtibus Chriſtianos data deſuper fuit monarchia, ſed abu-
ſi ſunt ea, & ſibi ſubditos ac fauentes ſpiritaliter peremerũt, ad tot ſcelera ac ſacrilegia eos trahendo [ET
cum aperuiſſet ſigillum tertium] id eſt, vlteriorem, maiorem, & extenſiorem futurorum notitiam mihi F
reuelare cœpiſſet, librum increatæ ſcientiæ mihi plenius exponendo, ſeu aperiendo [AVDIVI tertium
animal dicens, Veni & vide] Tertium animal habẽs faciem quaſi hominis Matthæum ſignificat. Cuius
anima vel effigies, ſeu angelis in eius perſona dixit Iohanni, Veni & vide [ET ecce equus niger] id eſt,
hæreticorum caterua vitiis denigrata, atq; à lumine veritatis maxime aliena, dæmonibus coæquata [ET
qui ſedebat ſuper eum] videlicet hæreſiarcharũ, qui errorum inuentores errantiumque rectores fuerunt,
catena ſeu multitudo: vt Arrius: Manichæus, Fotinus [HABEBAT ſtateram in manu ſua] Per ſtate-
ram, quam hæreticorum doctores in manu, operatione ſeu vſu habent, intelligi poteſt ſimulata eorũ iu-
Matth. 7. ſtitia qua ſe alios poſſe ponderare, eorumque opera menſurare, præſumunt. Vnde Saluator, Attendite
(inquit) vobis à falſis prophetis, qui veniunt in veſtimẽtis ouium. Rurſus ſtatera eſt ſacra ſcriptura, qua
cognoſcitur quanti ponderis ſit ſpiritus: quemadmodum per ſtateram perpenditur, quanti ponderis ſit
corpus. Hanc hǽretici pro ſe allegant, doloſe, proponunt, falſe exponunt, doctores ſe iactant, ſecundum
eam ſe viuere aſſerunt. Denique vt hi qui volunt aliquid emere in ſtatera ponderant illud, ſit ne dignum
precio an non: ita hæreſiarchæ eos quos ſibi acquirere atque decipere intendunt, prius per conſideratio-
nem acutam ponderãt, an graues ſint an leues, docti vel ſimplices, virtuoſi an ad ruinam procliues [ET
audiui tanquam vocem in medio quatuor animaliũ] id eſt, angeli exiſtentis inter hæc animalia, ita quod G
vox iſta de throno ſeu Eccleſia ſonat [BILIBRIS tritici denario vno, & tres bilibres ordei denario
vno, & vinum & oleum ne læſeris] Bilibris eſt menſura ſeu vas cõtinens duas libras: per quam hoc loco
ſignatur eccleſiaſtica congregatio, vtriuſq; Teſtamẽti doctrinis imbuta, gemina charitate fundata, duo-
bus ex populis adunata. Porro per triticum, quod eſt optimum granum, prælati, perfecti ac prædicato-
res expreſſi ſunt: quorum eſt, alios ſpiritaliter ac ſaporoſe reficere. Itaque bilibris tritici eſt collectio emi
nentium perſonarum Eccleſiæ. Hæc empta eſt denario vno, ſcilicet precio ſanguinis Chriſti: ſicut ait
1. Corint. 6. Apoſtolus, Empti eſtis precio magno. Vel denarius eſt vita, ſeu merces beata in patria: quæ in Euãgelio
Matth. 20. per denarium ſignificatur diurnum. Hoc nummo digna cenſetur Eccleſia, & pro eo obtinendo redem-
pta eſt & renata in Chriſto. Inſuper nomine ordei inferiores, rudiores, & ſubditi exprimuntur. Tres ve
ro bilibres ordei, ſunt tota hæc fideliũ multitudo, in fide ſuperdigniſsimę Trinitatis viuẽs: quæ licet in-
ferior ſit gradu, dignitate, aut merito: eodem tamen precio eſt redempta, & ad eandem beatitudinem
ordinata. Ideo cum tantæ æſtimationis ſint apud deum fideles, clamat angelus ne lædantur malo exem-
plo: vel ne corporalis afflictio eis ſpiritaliter noceat, videlicet ne ſuccumbant, imo per aduerſa proficiãt
& ſaluentur. Item ne corporaliter plus quàm deus permittit, ab aliquo moleſtentur. Per vinum autem
& oleum intelliguntur, qui quaſi medio modo inter iſtos ſe habent, vel medium ſtatum tenent: qui pro-
pter deuotionis feruorem, & mentis in deo iucunditatem, ſignificantur per vinum. Per oleum vero pro-
pter pietatem & animi bonitatem. Tales præcipue ſunt religioſi qui ſimiliter non ſunt lædendi. Poteſt H
quoque verborum horum hic eſſe ſenſus, quod vox illa dei prædixerit fideles maiores atque minores in
tantum à perſequutoribus eſſe vilipendendos, vt pro vno denario traderent multas, vixque alicuius va-
Sapien. 5. loris eos haberent. Iuxta id quod in fine dicturi ſunt, Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniã,
& finem ſine honore. Quomodo ergo computati ſunt inter filios dei? & inter ſanctos ſors illorum eſt?
Vnde cum precioſi ſint coram deo, per vinum & oleum deſignantur, & perſequutori omni præcipi-
tur, ne eos lædat modis prætactis. [ET cum aperuiſſet ſigillum quartum] ſecundum ſenſum de alio-
rum ſigillorum apertione inductum [AVDIVI vocem quarti animalis] videlicet aquilæ per quam Io-
hannes ſignificatur: cuius vice loquutus eſt angelus ad eundem, perſonam Eccleſiæ repræſentãtem [VE
NI & vide. Et ecce equus pallidus] id eſt, hypocrytarum & fallacium fratrum cœtus [ET qui ſedebat ſu
per eum] id eſt, quicunque principalis & ductor illorum [NOMEN illi mors] quia & ipſe in anima mor
Matth. 6. tuus eſt, aliorumque animas ſubuertẽdo occidit. Hic equus eſt pallidus, quoniam deſignati ſunt per eum.
qui charitate & ſapientia quaſi aurum ſe fulgere fingunt: ſed ſimulatione palleſcunt, inſuper exterminãt
facies ſuas, vt pareant hominibus ieiunantes [ET infernus ſequebatur eum] id eſt, æterna pœna morien
tem talem mox comitatur. Sed & multi diaboli currunt poſt eum, & ſuæ doloſitatis ſunt comites & con-
1. Cor. 11. ſortes [ET data eſt illi poteſtas ſuper quatuor partes terræ] quia in omni loco Eccleſiæ hypocritarum
Mich. 7. ac ſeductorum genus conſiſtit, eſtque vbique in falſis fratribus periculum. Nam vir fratrem ſuum vena-

A tur ad mortem. Atque in omni angulo terræ inueniuntur qui proximum à deo auertere, & ad vana con
uertere moliuntur. Ideo ſubditur. [INTERFICERE gladio] id eſt, ſermone venenato: nam gladius
in labijs eorum, [FAME] id eſt, ſubtractione alimoniæ verbi dei ac ſacramentorum [ET beſtijs terræ] id Pſal. 58.
eſt, carnalibus & irritationibus concupiſcentiarum vitiorumque motibus: vel crudelibus prælatis atq; Mat. 4.
principibus, per quos multi ſpiritaliter corporaliterque necantur, [ET morte]. i. alio quouis modo nocē Deute. 8.
di ac perimendi, in corpore ſiue in anima. [ET cum aperuiſſet ſigillum quintum] iuxta ſenſum pręhabi-
tum [VIDI ſubtus altare]. i. in ſecretario laudis æternę, quod eſt ſublime altare triumphantis eccleſię. Vel
ſubtus altare. i. ſub Chriſti cuſtodia & quiete. Chriſtus enim vno modo altare vocatur, in quo & ſuper
quod cūcta immolamus, offerre debemus, videlicet in fide & charitate ipſius [ANIMAS interfectorū pro
pter verbum dei, & teſtimonium quod habebant] id eſt, animas martyrum qui occiſi ſunt eo qnod Chri
ſtum prædicauerunt ſiue confeſſi ſunt Has animas eorumque gloriam vidit Iohannes in ſpiritu, eo mo
do quo vidit & angelum ſecum loquentem, Omnia enim hæc per quaſdam effigies ſibi pręſentabantur.
[ET clamabant voce magna]. i. plurimum affectuoſa [VSQVEQVO domine ſanctus & verus non vindi-
cas ſanguinem noſtrum de his qui habitāt in terra?]. i. perſecutoribus noſtris? Hæc beatæ animæ diuinę
æquitati penitus conformatæ, zelo iuſtitiæ non appetitu vltionis nudę precantur. Quod enim id liceat
per id conſtat, quod Chriſtus ait in Euangelio, Deus non faciet vindictam ſeruorum ſuorum, claman- Luc. 11. 18.
B tium ad ſe die ac nocte? Dico vobis, quia cito faciet vindictā illorū, Hinc ſubditur [ET datę ſunt illis ſin
gulæ ſtolæ albæ]. i. vnicuique præmiū eſſētiale quod eſt gloria animæ [ET dictū eſt illis]. i. à deo reſpon
ſum [VT requieſcerent tēpus adhuc modicum]. i. patienter præſtolarentur, & interim corpora eorū in ſe
pulchris quieſcerēt vſq; ad diem iudicij: quod modicū eſt, cōparatione durationis futuri ſequētisque ſe
culi [DONEC impleatur numerus cōſeruorū eorum] qui nūc in militanti eccleſia deo miniſtrant: vel cōci
uiū ſuorū, qui cū ipſis in cœlis deo deſeruiūt [ET fratrū eorū qui interficiendi ſunt, ſicut & illi] pro fide
occubuerunt, Multi enim ſub Antichriſto circa finē ſeculi occidentur. Et tam diu durabit huius mundi
decurſus, quouſque electorū numer⁹ cōpleatur. Vnde per fratres poſſunt intelligi martyres propter am
pliorē mutuo ſimilitudinem. Per conſeruos vero confeſſores. Itaque in huius ſigilli apertione, plenius
declarata eſt ſancto Iohanni gloria quieſcentiū in Chriſto, & cōſolatio eorūdē futurūq; martyrium plu
rimorū in eccleſia militāti. Sed cū ſancti in patria nil precentur niſi quod obtinent, animarū iſtarū ora-
tio fuit à domino exaudita: quia nec ipſi aliter appetierūt fieri vltionē, q̄ deo placeret. Ex his etiā probā-
tur animæ ante futurā reſurrectionē beatificari. Iterū innoteſcit ex his q̄ſtulta fuerit hæreſis dicentiū im
pios in die iudicij precibus electorū ſaluādos cū hoc loco ac Euāgelio pateat, quod ſancti optāt poſtu-
lātque iuſtā vindictā [ET vidi, cū aperuiſſet ſigillū ſextū] magis ac magis reuelando mihi diuinæ ſcien-
C tię de ſtatu Eccleſię ſacramentū [ECCE terræmotus factus eſt magnus [Iſta de nouiſſima ſub Antichri-
ſto perſecutione acerrima exponuntnr. Loquitur autem Iohan. more prophetico de futuro quaſi præte
rito, propter certitudinē prophetię. Tūc igitur erit magnus terræmotus. i. maxima inquietudo, turbatio,
motio habitantiū in terra. Erit enim tūc tribulatio qualis non fuit à principio, vt proprio ore conteſta- Matt. 2.
tus eſt Chriſtus. qui & per Danielē idipſum prędixit] ET ſol factus eſt niger]. i. Chriſtus ſol iuſtitię tunc Daniel. 7.
maieſtatē ſuā minus ſolito declarabit, nec coruſcabit per ſeruos ſuos miraculis. Diffamabiturq; nomen
ipſius, & blaphemiis ipſe inhonorabitur maximis vehemēter [TANQVAN ſaccus cilicinus] qui eſt obſcu
ri coloris, & vilis putatur. Quidā per ſolē intelligūt doctores Eccleſiæ, qui tunc per ſapientiā nō luce-
bunt vt ante, ne fulgebunt prodigiis [ET luna facta eſt vt ſanguis]. i. Eccleſia plus ſolito ſanguinē fudet,
atque ab impiis ſanguinolenta, ſeu peccatrix dicetur [ET ſtellæ cœli ceciderunt ſuper terrā]. i. qui in ec-
cleſia ſplendidi videbantnr, timore & acerbitate perſequutionis illius à fide recedent: quidam veraciter
quidam ſimulate, ſeu apparenter. Aliqui quoq; ſimulata ſanctitate & miraculis Antichriſti fallentur [SI
CVT ficus emittit groſſos ſuos, cū vento magno mouetur] tunc enim groſſi, id eſt, primi tēporis fructus
arboris fici ex vento impellente mox cadunt in terram [ET cœlum receſsit, id eſt, Eccleſia tunc prædi-
cationem ſuam abſcondet, nec publice more ſolito apparere, Chriſtumque colere & laudare audebit: ni Beda.
ſi aliqui valde perfecti ſeu deprehenſi [SICVT liber inuolutus]. i. ſignatus & clauſus. Nam ſicut huiuſmo
di liber quid intentus cōtineat, non oſtendit: ſic Eccleſiam tunc a filijs ſuis, nō extraneis ſe manifeſtabit
D Vnde Beda hic ait, Sicut liber inuolutus myſteria quidē intus, ſed foris nō apparētia cōtinet: ſic & tūc
Eccleſia ſuis tantum cognita, perſecutionē diſcrete vitans recedet: vt ab extraneis abdita, non videatur
[ET oēs mōtes & inſulę moti ſūt de locis ſuis] i. magni ac eis in inſulis ſubditi à facie tyrānidis Antichri
ſti vel corporaliter fugient, vel ab Eccleſiaſtica vnitate ac fide recedēt. *Sic tamen* vt ſit diſtributio pro
generibus ſingulorum: quoniā quidam de omnibus mouebuntur. [ET reges terræ, & principes, & tribu
ni, & diuites, & fortes, & omnis ſeruus, & liber abſconderunt ſe in ſpelūcis, & in petris montium. Et di
cunt mōtibus & petris, Cadite ſuper nos, & abſcondite nos à facie ſedentis ſuper thronū] id eſt, dei om
nipotentis, qui vnus eſt & trinus [ET ab ira agni] videlicet Chriſti, ſecundū naturā aſſumptam, in qua
iudicium exequetur. Totum iſtud vno modo exponitur de Chriſtianis, qui tunc ab Antichriſti ferocia
ſe abſcondent diuerſis ac ſecretis latibulis: & præ vehementi anguſtia, quaſi per exceſſum loquentes
precantur, vt à montibus & petris operiantur & abſcondantur à facie ſedentis ſuper thronum, id eſt,
perſequutionis acerbitatem, quam deo permittente ſeu ordinante ſciunt graſſari in populo Chriſtiano, Lucæ. 23.
effugiant. Iuxta quem modum & in Euangelio dictum eſt, Dicent montibus, cadite ſuper nos: & colli-
bus, operite nos. Quod & Chriſtns tempore paſſionis teſtatus eſt, peccatores eſſe dicturos. [QVO
NIAM venit dies magnus iræ ipſorum] ſcilicet ſedentis in throno & agni, id eſt, tempus grauiſſimę per
ſequutionis à deo & Chriſto permiſſæ quę patientibus atque timentibus quaſi ira dei videbitur: quanuis
propriè deo non competat, qui electos ſuos & amore poti⁹ & pietate, quàm ex ira in præſenti flagellat,

vt emendentur aut perficiantur. Præterea per mõtes & petras, à quibus quærunt operíri & abſcondi, E
quidã intelligunt maiores & perfectiores, quorũ conſilio, auxilio, precibuſque inferiores & minus per
fecti, quærent iuuari, defendi, ſaluari: ne Chriſto veniente ſint imparatí, ſed fixi reperiantur in fide. Ple
rique per mõtes & petras intelligunt ſanctos in patria confirmatos in bono, inſtar petrarũ & quaſi mõ
tes præcelſos: quorum ſuffragia tunc iſti poſtulabunt. Secundo hic locus exponitur de reprobis, qui die
iudicij imminente, ſe quærent abſcondere, & iram dei euadere] ET quis poterit ſtare]. i. conſtans in fide
manere tempore tantę perſequutionis? Nullus vtiq; propria virtute. Erit enim nunc tẽtatio tanta, vt in
errorẽ ducantur etiã, ſi fieri poteſt, electi. Poſtremo quod dictum eſt, ſol factus eſt niger, & luna vt ſan-
guis, & ſtellæ cœli ceciderunt, & cœlum receſſit, & cætera, puto adhuc aliter poſſe intelligi. Siquidẽ ſã-
ctus Iohannes volumine iſto prophetali, ſequitur modum loquendi prophetarum. Eſt autẽ cõſuetudo
prophetis, vt grauẽ cũ aliquã hominibus vaſtitatẽ denũciant, luminaria cœli aſſerant immutari: quia vi
Iohe. 29. delicet hominibus in mœrorẽ deiectis ad ſolatiũ non relucent, quibus omnia ſunt amara, & ipſa etiam
lux conſiſtit odibilis: Et iuxta hunc ſenſum verba hic poſita in prophetis quoque inueniuntur conſcri-
pta. Et primo (vt aliqua cõmemorentur) apud Iohelem dicitur, Sol & luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ re
Eſai. 24. traxerũt ſplendorem ſuũ. Itẽq;, Sol cõuertetur in tenebras, & luna in ſanguinem. Itẽ apud Eſaiã, Cõ-
Ezech. 32. plicabũtur ſicut liber cœli. Sic in Ezechiele, cũ dominus Pharaonis clades prędiceret, Operiã (iuquit)
cum extinctus fueris cœlos, & nigreſcere faciam ſtellas. Omnia luminaria cœli mœrere faciã ſuper te. F

¶ EXPOSITIO CAP. VII. [POST hæc vidi quatuor angelos ſtantes]
ARTICVLVS OCTAVVS.

QVONIAM ea quæ in fine præcedentis capituli ſub ſexti ſigilli reſeratione de-
Apo. 6. ſcripta ſunt, ad Antichriſti perſequutiones ac tempora ſunt relata, conuenientius
reor ex ipſo textus tenore, cõnexione, & forma etiam quæ ſequuntur ad prædicta
referre. Subditur enim [POST hęc vidi quatuor angelos, ſtãtes ſuper quatuor an-
gulos terrę, tenẽtes quatuor vẽtos terrę, ne flarẽt ſuper terram.] Itaque quæ nunc
dicuntur, oſtenſa ſunt ei poſt ea quæ præcedenti capitulo ſcripſit, tanquam implẽ
da, dum implebuntur quæ ſexti ſigilli apertionẽ concernunt. Nondũ enim de ſe-
ptimi ſigilli apertura diſſeruit. Deniq; tẽpore Antichriſti, ſatellites eius in prin-
cipalibus mũdi partibus, plagis, ſeu regnis tenebũt dominiũ, nec Euangelicæ legis prædicatores permit
tent verbum dei diſſeminare. Eſt itaque ſenſus. Poſt hæc vidi quatuor angelos, id eſt quatuor dæmones
1. Cor. 6. ſecundũ Haymonẽ. De quibus Paul. Neſcitis (inquit) quia & angelos iudicabimus? Et rurſus, Cert⁹ ſũ
Roma. 8. quia neqne angeli, neque principatus, neque virtutes poterunt nos ſeparare à charitate dei. Alij per qua G
tuor angelos, intelligunt ſeculi principes, ſtantes ſuper quatuor angulos terræ in quatuor partibus mũ-
di habentes dominũ ſi de terrenis. i. principibus intelligatur. Si autẽ de ſpiritibus malis, ſenſus eſt, quod
& ipſi in locis impiorũ cõſiſtunt, Quẽadmodũ autẽ regnis præſidẽt angeli boni, ita apponuntur eis &
angeli mali Tenentes quatuor vẽtos terræ. i. vitæ ſpiraculũ auferentes credentibus, & ſuo dominatu om
nia præfocãtes: ne flarẽt ſuper terrã. i. ne fidelibus pacifice viuere cõſideretur. Per hãc metaphoricã lo-
quutionẽ innuitur, quod ad tantã anguſtiã impij illi perducent Eccleſiã, vt reſpirare vix queat: Rurſus
vẽti terræ dicuntur prædicatores, qui audientiũ corda refrigerent, ſpiritalis vitę flatum infundunt nubẽ
obumbrantis gratię afferunt. Itaque præfati angeli tenebũt quatuor ventos terræ. i. prædicatores totius
Eccleſiæ impedient, ne flent ſuper terram, id eſt ne verbum dei hominibus prædicent. De quo flatu in
Canticis dicitur, Veni auſter perfla hortum meum [NEQVE ſuper mare] id eſt in inſulis maris, & his
qui occupantur in aquis multis [NEQVE in vllam arborem] id eſt in eos qui habitant in locis arbori-
Can. 4. bus conſitis. Vel arbores ſunt homines, ſecũdum quod ait Saluator, Aut facite arborem bonam, aut fa-
Matth. 12. cite arborem malam. [ET vidi alterũ angelum aſcendentem ab ortu ſolis] id eſt, ab oriente [HABENTEM
ſignum dei viui] Per hunc angelum quidam intelligunt Ieſum Chriſtum qui eſt magni conſilij an-
gelus, viſitauitque nos oriens ex alto: & aſcendit. i. ſublimiter venit & glorioſe innotuit, ab ortu ſolis ęter
Eſaiæ. 9. ni, ex corde patris altiſſimi, ex ſummo cœlo vbi eſt nunquam deficiens. Vbi ſol intelligẽtię mentibus ori H
Lucæ. 7. tur beatorum. Hic habuit ſignum dei viui ſcilicet crucis vexillum. Habuit quoque ſignum quod vere miſ
ſus eſſet à deo, & quod eſſet deus verus: ſecundum quod ait, Opera quæ dedit mihi pater, teſtimonium
perhibent de me. Veruntamen per angelum iſtum potius arbitror intelligendum angelicum ſpiritum di
uinitus miſſum, prout infra in textu tangi videtur. Deus enim per angelos diſponit eccleſiam. Qui ange-
Iohan. 18. lus in viſione imaginaria videbatur Iohanni quaſi ab oriente conſcendere, atq; in altiora volare: ſicq; in
ſublimi ſtans, ea quæ ſubſequuntur clamare. Habuit autem ſignum dei viui, quia in eo certum videba-
tur indicium, quod eſſet de curia ſummi regis, & angelus ſanctus non malus, ſicut prædicti. Præterea an-
Hebr. 1. geli ſancti ſubinde cum crucis vexillo apparuiſſe leguntur. Sed & ſignũ iſtud intelligi poteſt poteſtas
refrenandi ac compeſcendi ferociam malignorum ſpirituum [ET clamauit voce magna] id eſt, grandi
authoritate præcepit [QVATVOR angelis, quibus datũ] id eſt, permiſſum, vel etiam diuina iuſtitia exi
gente conceſſum [EST, nocere terræ & mari] id eſt, perſecutionem inferre fidelibus, in prouinciis ac
inſulis hinc inde manentibus [DICENS, Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus]. i. vltra nõ at-
tentetis vexare fideles (qui per terram mare & arbores, ſicut expoſitũ eſt, deſignãtur) ſicut feciſtis [QVO
ADVSQVE ſignemus ſeruos dei noſtri in frontibus eorum] id eſt, quoaduſque ego & angeli ſancti, mi-
hi cooperantes, crucis vexillo fideles ab infidelibus diſcernamus: vel prædeſtinatos ad fidem conuerten-
dos notemus, eorũq; conuerſioni cooperemur. Quibus verbis inſtruimur, quod licet deus permittet An
tichriſtũ ad tempus regnare, cito tamen malitię eius ſatellitũque ipſius finẽ imponet, ita quod angeli ſan

A ѻi dęmonũ quoq; tunc compeſcent ſæuitiam,ne Chriſtianos omnino extinguant,nec electorum conuerſionem ad Chriſtum impediant.Quidã vero, vt Berẽgandus & Beda, exponunt hæc pro tempore primi aduentus Chriſti quando quatuor principalia regna mundi perfida erant,& homines varijs modis vexabant,poſtea quoque Euangelicæ legis prædicationẽ impedire conati ſunt. Quorum prauitatẽ compeſcuit Chriſtus,ſuoſq́ue protexit,ne eorum quis impediret ſalutem.Imo ante ſuam natiuitatem ex virgine voluit pacem eſſe in mundo,cunctis ſubiectis romano imperio.Quanuis autem iſtud catholicẽ dictũ ſit,non tamen videtur expoſitio iſta ad præcedentia atq; ſequẽtia eſſe connexa.Neq; enim in primo Chriſti aduentu impleta ſunt,quæ mox ſubduntur.Alij referunt iſtud ad tẽpora Conſtantini Imperatoris,cuius tẽporibus dicunt fuiſse quatuor perſequutores præcipuos in diuerſis prouincijs, quos dicũt hic per quatuor angelos,tenentes quatuor ventos ſignari.Et per angelũ aſcendentẽ ob ortu ſolis æſtimãt Conſtantinũ imperatorem, notari cuius virtute prędicti perſequutores à Chriſtianorum infeſtatione repreſſi ſint.Veruntamen eius tempore impletum nõ eſt,quod deſignatione ſeruorum dei in frõtibus ſuis ſubiũgitur,niſi ſecundũ ſpiritalẽ intelligentiam,ſecundũ nominũ iterpretationẽ acceptã.Sequitur enim de numero ſignandorum,& iam in dei præſcientia ſignatorum[ET audiui numerũ ſignatorum]ſigno dei in fronte, vt dictum eſt [CENTVM quadraginta quatuor milia ex omni tribu filiorum Iſrael]ita quod omnes ſimul accepti tot fuerunt,ſeu erunt.Ex qualibet enim tribu erunt duodecim milia.Cunque duodecim tribus ſint,ſignati ex omnibus tribubus iſtis pariter ſumpti conſtituũt numerũ Pſalm. 58.
B memoratum.Nam in fine Antichriſti detecta perfidia,omnes tribus Iſrael conuertentur ad prędicationem Heliæ.Multo vtique plures quàm hic taxantur.Vnde per numerum iſtum determinatum indeterminatus exprimitur,propter perfectionẽ numeri huius:queadmodum expoſitores ſatis declarant.[EX tribu Iuda duodecim milia ſignati].i.duodecim milia hominũ ex hac tribu ſignabũtur ſigno crucis fide ſuſcepta[EX tribu ruben duodecim milia ſignati,&c.]Conuenienter à tribu Iuda incepit, quia ex ea nati ſunt reges.& quoniam Iudas inter fratres ſuos robuſtiſſimus fuit, vt primo Paralipomenon legitur. 1.Para. 28.
Potiſsime autem,quia de ſemine eius natus eſt Chriſtus.Omitit autem tribum Dan.quia de ea(vt dicitur) Antichriſtus naſcetur.Duodecim tamẽ nomina tribuum ponit, Nan tribum Manaſſen & tribum Ioſep diſtinguit,cum tamen Manaſſes filius fuerit Ioſeph.Similiter tribum Effraim non expreſsit,cu9 Mat.1.
ſecũdũ quoſdã eſt ratio, quia Hieroboam primus rex decem tribuum Effrateus,populum Iſrael ad idolatriam traxit.Alij aſſerunt,per tribũ Ioſeph tribum Effraim deſignari.Qui autem hoc loco per duodecim tribus intelligunt vniuerſos fideles(qui patriarcharũ fidem & opera imitãdo ſpiritaliter eorum filij nuncupantur,iuxta illud Apoſtoli,Si enim vos Chriſti,ergo ſemen Abrahę eſtis)myſticam intelligentiam penes nominum interpretationẽ accipiunt. Iudas enim interpretatur confeſsio . Idcirco per Gene.44.
C tribum Iuda omẽs,qui Chriſtum veraciter confitentur,& propria quoque mala confiteri non renuunt intelliguntur.Porro Ruben interpretatur videns filiũ,vel videns in medio,vel filius viſionis.Eius itaque tribus ſunt,qui viſioni cõtẽplationis inſiſtũt,& in medio laqueorum ſe poſitos cernunt.[EX tribu Gad duodecim milia ſignati] Per Gad,interpretatur accinctus,intelligũtur qui virtutibus cõtra peccata armentur[EX tribu Aſer duodecim milia ſignati]Per Aſer,qui intepretatur beatus ſignificantur qui Euangelicarum beatitudinum poſſeſſores ſunt,& futuram prægustare beatitudinem nunc merentur. Galat.5. Geneſ.29. Eodem.
[EX tribu Neptalim duodecim milia ſignati]Per Neptalim,qui latitudo interpretatur,hi qui charitate extenduntur ad omnes,ſignificãtur[EX tribu Manaſſe duodecim milia ſignati[Per Manaſſem,qui obliuio interpretatur,ſignati ſunt qui inferiorum ac volubilium obliuiſcentes, diuinorum meditationibus ſuam ſemper replere & occupare nituntur memoriam. [EX tribu Symeon duodecim milia ſignati]Per Symeonem,qui audiens mœrorem interpretatur,ſunt intelligendi,qui ex paſſionis Chriſti memoria ſalubri conficiuntur mœrore , etiam ex deſiderio patriæ,ex contemptu propriæ culpæ ex proximorum ruina,& ex proficiendi affectu[EX tribu Leui duodecim milia ſignati]Per Leui,qui additus dicitur,exprimuntur qui bona bonis accumulant,& obſeruantiæ præceptorum obſeruantiã conſiliorũ adijciunt. Gen.42. Gen.30. Gen. 49. Gene.41 Gene.22.
[EX tribu Iſachar dudecim milia ſignati]Per Iſachar,qui merces interpretatur,dantur intelligi,qui meritis abũdare ſatagunt,præmiiq́ue intuitu fortiter agunt [EX tribu Zabulon duodecim milia ſignati] Gene.49.
D Per Zabulum,qui habitaculum fortitudinis interpretatur,ſignati ſunt qui perſeuerãtes in bonis,in deo quaſi in firmiſsima terra,quieſcunt[EX tribu Ioſeph duodecim milia ſignati[Per Ioſeph,qui interpretatur augmentum,expreſsi ſunt qui ſpiritalibus diuitijs quotidie augmentantur[EX tribu Beiamin duodecim milia ſignati] Per Beniamin,qui filius dexterę interpretatur,figurati ſunt qui deum ſibi gratioſe ac pie aſſiſtentem ſortiti ſunt , atque in eius dextera collocabuntur.Sed quia poſt Antichriſti interitum,& generalem iudæorum conuerſionẽ,mox beatitudo æterna præſtatur , congruenter de triumphãte Eccleſia ſubditur [POST hæc vidi]in ſpiritu[TVRBAM magnam,quam dinumerare nemo,]id eſt nullus homo viator [POTERAT] beatis vero in patria numerum electorum conciuium ſuorum cõſtare,probabile eſt [EX omnibus gentibus, & tribubus,& populis , & linguis ſtantes ante thronum] id eſt,coram maieſtate diuina,cuius thronus quandoque Eccleſia militans,quandoque triumphans,interdum Chriſti humanitas,interdum anima iuſti,interim cœlum empyreum,nunquam ipſamet dei authoritas ac poteſtas vocatur:ſicque nunc potiſſime ſumitur. Dicuntur autem ſancti ſtare coram deo, & ante eum,non quaſi deus non ſit intra eos , qui omnia implet ac penetrat:ſed humano more loquuntur ſcripturę morẽ gerẽtes infirmitati intelligentiæ noſtrę.Stãt itaq; ante thronũ,tanquã vultui maieſtatis intenti,eiuſq; obſequio cũ inæſtimabili reuerẽtia indeſinenter parati[IN conſpectu agni]quia de Chriſti humanitate ſpeciali gaudio reficiũtur, cui etiam ſecundũ naturã aſſumptã reuerenter ſubdũtur.[AMICTI ſtolis albis].i.cãdidiſsimis incõtaminatiſq; gloriæ veſtimentis,puta duplicibus ſtolis,beatitudine animæ & corporis,pręmio eſſẽtiali,& accidẽtali:ſicut ſcriptũ eſt,Propterea in terra ſua duplicia poſsi Gen.30. Gen.25. Eſa.61.

debunt[ET palmæ.i.victoriæ ſuæ iudicia] IN manibus eorum, Et clamant voce magna] ſcilicet amoro E
ſa,iucunda,deuota[SALVS deo noſtro,qui ſedet ſuper thronum].i.vni trinoque deo ſit ſumma,ęterna,
& infinita felicitas,omniſq; gloria ei attribuatur: & quicquid ſalutis in nobis eſt:ab ipſo profluxit.Hoc
congratulando dicunt,quia ſic eſt:non orando,vt ſit,ſicut cum dicimus . Laudate eum õnes angeli eius
Pſal. 48. [ET agno].i.Chriſto ſecundũ quod homo eſt.Aliter tamen cõpetit ſalus Chriſto,vt homo, quã ſuper-
benedictæ Trinitati. Siquidẽ ſecundũ quod homo eſt, cauſa eſt noſtrę ſalutis inſtrumentalis & merito-
ria,habetque felicitatem creatã finitã:ſed maiorem,quam cæteri vniuerſi ſimul accepti.[ET omnes ange
li ſtabant in circuitu troni & ſeniorum & quatuor animalium].i.hominum beatorum in cælo glorifica
torum.ſ.Euangeliſtarum & præcipuorum patrum Eccleſię:qui vt dictũ eſt,per quatuor animalia & ſe-
niores expreſſi ſunt.Loquitur autẽ Iohãnes de iſtis,ſecundũ quod ipſi in viſione apparuit,pro ſtatu fu-
turo in patria. [ET ceciderũt in cõſpectu throni in facies ſuas]ſic in imaginaria viſione apparebat Iohã
ni.Quo ſignificatur,quod angeli ſancti deo ſpiritaliter atque humiliter proſternuntur eique de hominũ
triũpho & gloria regratiantur[ET adorauerũt deũ,dicentes,Amẽ].i.ſic ſit,& vere ſic eſt,ſicut ſancti iſti
homines ſunt loquuti,ſalus deo noſtro &c.Nã dicendo amen,hominum laudem confirmauerunt, diui
1.Iohan. 1. næque maieſtatis honorationi congratulari ſe monſtrant.Denique addunt.[BENEDICTIO,& clari-
tas,& ſapientia,& gratiarum actio,honor,& virtus,& fortitudo deo noſtro in ſecula ſeculorum amen]
.i.iſta omnia deo noſtro conueniunt ſeu debentur. Ipſi benedictio.i.laudatio impendatur , ab omnibus F
benedict⁹ cognoſcatur & cõmẽdetur.Ipſi claritas,pulchritudo,ſynceritas,nobilitas cõpetit, in quo nul
Sapien.7. la eſt macula,nulla imperfectionis aut defectibilitatis admixtio.Deus enim lux eſt,& tenebræ non ſunt
in eo vllæ,qui in ſeipſo immenſa prorſus claritate venuſtus eſt. Ipſe quoque ſapientia eſt, & omnis vir
tutis origo,cui omnes mentes bene diſpoſitæ,intimo regratiantur affectu, & optare debemus , vt ei ab
Danie.9. omnibus ſempiterna gratiarũ actio exhibeatur, cui ſoli honor latriæ debetur. Ipſe eſt virtus virtutum,
Ephe.5. ſanctus ſanctorum omni virtute ſine mẽſura conſpicuus:cui⁹ fortitudo ſeu omnipotẽtia finẽ non habet.
Hoc euangelicũ canticũ mente & ore deuotiſſimẽ frequentemus, nuncque pro viribus vitã inchoemus
cœleſtẽ,& pſallendo deo iugiter in cordibus noſtris:ſemper gratias referentes eidẽ,& cõfitentes ex ani
mo,quod a digna ac plena gratiarũ actione deficimus in immẽſum.[ET reſpõdit]id eſt animæ meæ ad
mirationẽ ſeu diſpoſitionẽ conuenienter loquutus eſt [VNVS de ſenioribus] mihi in viſione apparentib⁹
Zacha.4. [ET dixit mihi] non quaſi ignorans,ſed me inſtruere volens.[HI qui amicti ſunt ſtolis albis qui ſunt,&
vnde venerunt?Et dixit illi,Domine tu ſcis]qui iam vnus illornm es,& regnas in patria.Sicut Zacha-
rias angelo,ita Iohannes ſeniori huic reſpondit,quã aliqui putãt Petrũ fuiſſe apoſtolum, qui tẽpore hu
Actuũ.14 ius reuelationis triumphauit cum Chriſto.[ET dixit mihi,Hi ſunt qui venerunt ex magna tribulatio-
ne]Per multas enim tribulationes oportet nos ingredi regnum dei,[ET lauerunt ſtollas ſuas , & deal- G
bauerunt eas in ſanguine agni]id eſt,opera interiora & exteriora,quę ſunt mentis & corporis ſpiritalia
indumenta. Vel ſtolæ ſunt corpus,quo anima veſtitur,& anima qua corpus ornatur. Has ſtolas ab in-
quinamento peccati mundauerunt in ſanguine agni,id eſt,in fide & imitatione,in virtute & merito paſ
ſionis Chriſti.Vnde non ait rubricauerunt,ſed dealbauerunt:ad innuendũ,quod de ſpiritali dealbatio-
ne ſit ſermo:itemque,quod omni carent immunditia culpæ,quæ nigredini comparatur.Pręterea aliqui
dicunt hæc de ſolis martyribus dici.Beda vero & alij multi exponunt,de cunctis beatis hominibus.Nã
& aliqui confeſſorũ,longũ,magnũ,ac durũ in mũdo duxerunt martyriũ,ſicut Hieronymus & beatiſſi-
mi eremitæ[IDEO ſunt ante thronum dei]id eſt,deo facie ad faciem fruuntur [ET ſeruiunt ei]cultu la
triæ,ſcilicet laudatione,adoratione,gratiarum actione [DIE ac nocte] id eſt, ſine interruptione in ip-
ſa æternitate,omne tempus dierum ac noctium complectente[IN templo eius] puta in patria ac triũ-
phanti eccleſia . Veruntamen infra dicit Iohannes templum non vidi in ea,ſcilicet in ciuitate cœleſti:
quod quomodo intelligendum ſit,ibidem deo implente dicetur.Hæc ſeruitus quietiſsima atque dulciſſi
ma merces eſt ſeruitutis præſentis laborioſæ. [ET qui ſedet ſuper thronum] id eſt , deus omnipotens,
trinus & ſimplex [HABITAT ſuper illos] id eſt, in eis per dona gloriæ indeſinenter quieſcit , & de-
ſuper poſsidet eos, gubernatque immediate per ſeipſum non dirigendo eos in finem adipiſcendum, ſed
1.Petri.1. conſeruando immobiliter in fine adepto.[NON eſurient neque ſitient amplius] ſecundum quod in eſu-
Pſal.192. rie ac ſiti defectus atque pœnalitas includuntur:iugiter tamen appetent eum, in quem & angeli deſide- H
rant proſpicere.Satiatur ergo & omnino impletur in bonis deſiderium cordis eorum, ita quod conten-
tantur.[NEQVE cadet ſuper illos ſol]id eſt, feruor perſequutionis[NEQVE vllus æſtus]diræ aduerſi-
tatis vel anxietatis [QVONIAM agnus, qui in medio throni eſt]id eſt, inter beatos, & omnium corda
inhabitans [REGET eos] id eſt , confirmatos tenebit in bono, ita quod amplius errare, peccare, labi
aut pati non poterunt [ET deducet eos ad fontes vitæ aquarum] id eſt,plenitudine ſapientiæ,exuberan
Pſal.38. tia gaudiorum,inundantia æternalium diuitiarum,eos ſine fine reficiet & potabit.Iuxta quod ſcriptũ eſt
Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ,& torrente voluptatis tuæ potabis eos. Quoniã apud te eſt fons
vitæ. Fontes enim aquarũ vitæ ſunt infinita ipſa ſapientia dei,immenſa eius opulentia,plenoſq; iucun-
ditatis ipſius.Quæ omnia quãuis in deo ſunt vnus ſimpliciſsimus fons, tamen ob diuerſitatem effectuũ
ſeu donorum pluraliter nominatur Sicut & miſericordia dei in ſe vna eſt,quæ frequenter plurali nume-
Pſalm.45. ro deſignatur.De hoc fonte ad plenum potantur beati:iuxta illud,Fluminis impetus lætificat ciuitatem
Eſai.66. dei.In quibus impletur, quod Dominus per prophetam dicit,Ecce ego declino in eos vt flumen pacis,
Eſa.40. & vt torrens inundans gloriæ gentium.Quod hic dictum eſt, apud Eſaiam fere eiſdem verbis exprimi-
tur , vbi habetur, Non eſurient neque ſitient amplius , & non percutiet eos æſtus & ſol: quia miſerator
eorum reget eos, & ad fontes aquarum potabit eos [ET abſterget deus omnem lachrymã ab oculis eo-
rum.]Ecce quàm dulce verbum,quàm familiarem ſe exhibet Deus in patria his,qui piè lachrymantur,

A atque ſalubriter compungantur in via. Quàm felix lachryma, quam creatoris clementiſsimi manus abſterget. Ideo ait Saluator, Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Hoc ipſum eſt, quod propheta prædixit, Præcipitabit (inquiens) dominus mortem in ſempiternũ, & auferet lachrymam ab omni facie. Matth.5 Nonne ſtultiſsimi ac vaniſsimi probantur, qui propter huius breuiſsimæ vitæ ac immundiſsimæ carnis Eſa.35. delitias, tanta ſe beatitudine priuant? Quibus loquitur & Chriſtus, Væ vobis qui ridetis, quia plorabitis & flebitis. Væ vobis diuitibus, quia nunc habetis conſolationem veſtram.

¶ EXPLANATIO CAP. VIII. [ET cum aperuiſſet ſigillum ſeptimum.]

ARTICVLVS NONVS.

OCTAVVM capitulũ quidam incipiunt in hoc verbo, Et cũ aperuiſſet, quidã in eo quod ſtatim poſt pauca ſubiungitur, Et vidi ſeptẽ angelos. Itaq; [CVM] agnus habens clauẽ ſcientiæ, in quo ſunt omnes ſapientiæ theſauri [APERVISSET ſigillum ſeptimũ] .i. ſeipſum vltimũq; libri oſtenſi ſigillũ ſecretum præſcientiæ Dei de ſtatu Eccleſiæ plenius enodaſſet, & quid in fine ſeculi Antichriſto perempto futurũ eſſet, inſinuaſſet [FACTVM eſt ſilentiũ in cœlo] .i. quies & pax in Eccleſia [QVASI media hora] .i. modico tẽpore. Per quod figurabatur, quod Antichriſto deleto eccleſia erit in pace, & libere prędicabit, quod tamen non diu durabit, quo- B niam cito veniet ad iudiciũ Chriſtus. Vnde Beda hic ait, poſt interitũ antichriſti aliquãtula requies futura creditur in eccleſia. De qua Daniel ita prædixit, Beatus qui expectat, & peruenit ad dies mille trecentos trigintaquinq;. Quod exponẽs Hieronymus, Beatus (inquit) qui interfecto Antichriſto ſupra mille ducentos nonaginta dies .i. tres ſemi annos dies quadraginta quinq; præſtolatur: quibus dominus atque Saluator in ſua maieſtate vẽturus [ET vidi ſeptẽ angelos] Hic ſecundũ Albertum incipit tertia viſio. Et de angelis iſtis infra ſingillatim tractatur. Per quos quidã intelligunt ſeptẽ hereſiarchas, Arrium, Macedonium, Pelagiũ, &c. Quibus quod ſubditur nõ videtur bene cõgruere [STANTES in cõſpectu dei, & Iob.1. datæ ſunt illis ſeptẽ tubæ] niſi forte dicatur, quod etiã alibi Sathan legitur affuiſſe inter filios dei, & coram eo ſtetiſſe. Hinc Berengandus, Haymo, Beda, & alij multi per ſeptẽ angelos intelligunt prædicatores euãgelicæ legis vniuerſos: quia frequẽter & maxime in libro iſto, per ſeptenariũ vniuerſitas denotatur. Quibus diuinitus datæ ſunt ſeptẽ tubæ .i. cuilibet data eſt efficacia prædicãdi, & ſermo idoneus, quę tubæ nomine exprimũtur: iuxta illud, Quaſi tuba exalta vocẽ tuam. Et illud, In gutture tuo ſit tuba. [ET Eſa.58 alius angelus venit & ſtetit ante altare] Quoniã hic iam alia viſio eſt oſtenſa Iohanni, dicunt doctores Oſeæ.8. catholici, hoc loco ſtatum & curſum eccleſiæ plenius quaſi à principio demonſtrari atq; conſcribi. Vnde per angelũ iſtum intelligunt Chriſtũ, qui eſt magni conſilij angelus, & per incarnationis myſterium Eſa.9. C venit in mundũ, ſtetitque ante altare .i. in conſpectu eccleſiæ: quæ ſecundũ Berengandũ & Bedam altare vocatur. Vel altare eſt ara crucis, in qua ipſe ſummus ſacerdos ſacrificauit deo patri ſeipſum. Sed & men Matth.19. ſa, in qua cœnauit & primã miſſam celebrauit, corpus ſuum & ſanguinẽ conſecrando, atq; diſcipulis por Iohan.13. rigendo nonne altare rite vocatur? Vel ſtetit ante altare illud ſublime in patria. Quia licet eſſet in terra viſibiliter, in cœlo tamen erat veraciter, & per clariſsimã contemplationẽ aſtitit patri [HABENS thuribulum aureũ in manu ſua] Thuribulum aureũ quidam exponunt corpus Chriſti immaculatũ, ex quo deus odorem ſuauitatis accepit. Alij corda apoſtolorũ, atq; credentiũ quæ erant in manu, diſpoſitione, directioneq; Chriſti. Poteſt nihilominus per thuribulũ iſtud intelligi ſanctiſsima conuerſatio, ſeu meritũ Chriſti, ſplendore ſapientiæ & charitatis ardore ornata: quæ thuribuli proprietates & actus impleuit, ſicut paulopoſt dicetur. [ET data ſunt ei incenſa multa] .i. ſpiritalia holocauſta, videlicet, orationes ſanctorum ignitæ, quas fideles offerunt Chriſto mediatori, vt meritis ſuæ ſacratiſsimæ in mundo hoc conuerſationis perficiantur, atq; à deo patre ſeu Trinitate exaudiantur. Sicq; conuerſatio ſeu meritũ Chriſti ſortitur rationẽ thuribuli. quia ſicut in thuribulo ignis & thus ſimul ponuntur vt odor ſuauis erũpat, ita in conuerſatione ac merito Chriſti preces fidelium actusque fundantur, vt coram deo ſuauiter redoleſcant [VT daret] .i. patri offerret, tanquã aduocatus ac mediator, non vt verbũ genitori æquale [DE orationibus ſanctorum] quia incenſa iſta ſunt de numero orationum, quas deuoti per Chriſtum immolant D deo. Iuxta illud, Dirigatur oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo [SVPER altare aureum] id eſt, ſuper conuerſationis ſuæ meritum. Vel corpus ſuũ ac corporis ſui paſsionem, vt ſcilicet horum dignitate Pſal.140. atque virtute orationes ſanctorum ſortirẽtur effectum. Denique, teſte apoſtolo, Chriſtus interpellat pro nobis. Et Iohannes dicit, Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum, & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris [QVOD eſt ante thronum dei] id eſt, in approbatione & beneplacito eius, ſicut ad filium loquutus eſt pater, Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit [ET aſcendit Matt.3.17 fumus aromatum] i. odor ſeu grata acceptio [DE orationibus ſanctorum] quæ ſunt flagrantiſsima coram deo aromata [DE manu angeli] id eſt, virtute, interpellatione, & merito Chriſti: qui preces ſuorum immolat patri, cuius vultui nunc apparet pro nobis oſtendens ei quam pro nobis aſſumpſit naturã, & quid in ea pro nobis fecit ac pertulit. Ideo ſubditur [CORAM deo. Et accepit angelus] id eſt, Chriſtus [THVribulum aureum] id eſt, corpus ſuum incontaminatum, vel conuerſationem ſuam ſanctiſsimam, eam pro nobis patri allegando, ac offerendo, ſeu oſtendendo [ET impleuit illud de igne altaris] .i. donis, feruore, & gratia ſpiritus ſancti: qui altaris .i. eccleſiæ ignis eſt. Nã & Chriſto homini dedit pater ſeu trinitas ſpiritum nõ ad menſurã. Et ipſemet Chriſtus opera ſua in ſumma charitate exhibuit & effecit [ET miſit in terram] ignẽ iſtum ſeu gratiã & ardorẽ ſpiritus ſancti. Nam de plenitudine Chriſti accepimus omnes: qui ait, Ignẽ veni mittere in terrã. Miſit quoq; corpus ſuũ in terrã, ſcilicet in ſepulchrũ, & derelinquẽs illud in ſacramẽto eccleſiæ cunctis fidelibus ad refectionẽ ſalutis, ad charitatis indiciũ, ad perpetuã rei memoriam. Sed & conuerſationẽ ſuã nobis in exemplũ reliquit. Sicut ſcriptũ eſt, Chriſtus paſſus eſt pro nobis 1.Petri.2.

nobis relinquens exemplũ, vt ſequamur veſtigia eius[ET facta ſunt tonitrua & voces].i.ſublimia ac me- E
diocria documẽta[ET fulgura].i.coruſcãtia ſigna, prout ſupra magis expoſitũ eſt [ET terrę motus mag-
nus].i.grãdis admiratio habitatorũ terræ, alijs pœnitẽtibus, alijs obſtinatis & cõuerſos vexãtibus. Quã
uis autẽ expoſitio iſta ſit vera atque catholica: aptius tamen videtur vt angelus iſte intelligatur angelicus
ſpiritus aeccleſiæ præſidens.ſ.Michael, quia nunc princeps extat Eccleſiæ, ſicut olim ſynagogæ. Iſte ec-
Danie.2. cleſiam viſitat, & ante eius altare ſtat, habens thuribulũ aureũ .i. charitatẽ præcipuã ad fideles, per quam
eorum ſpiritalia ſacrificia colligit, deoque offert: cui dantur incenſa multa, quando eccleſia eius ſuffragia
petit, ſuasque preces per manus illius deo offerri precatur. Quod & ille diligenter exequitur, offerẽs pre
ces & actus fidelium ſuper altare aureum illud cœleſte in patria, ſuper quod beati laudes & preces offe-
runt domino. Inſuper accipit angelus thuribulũ ſuum aureũ, quia charitatẽ ſuam extendit ad nos, eumq;
implet igne præfati altaris, ſeipſum ad nos amandos inflãmans: vel precibus ſuis ac noſtris ardorem ſan
ctæ charitatis nobis à deo obtinẽs ac reportãs. Ideo ſequitur, Et miſit in terram.i. corda fideliũ hoc igne
charitatis ſuccendit, quo facto fiebãt tonitrua, voces & fulgura, quia tunc corda prædicatorũ, prælatorũ,
ſiue doctorum confortata ſunt atque idonea facta ad prædicandum, & ad miraculoſe agendum[ET ſep-
tem angeli qui habebant ſeptem tubas.] Quid per angelos iſtos eorumque tubas ſignetur, pro viribus
dictum eſt[PRÆPARAVERVNT ſe, vt tuba canerent] .i.ad proſequendum prædicationis officium
ſibi iniunctũ ſe idoneos exhibuerũt, ſe humiliando, in dei ope ſperãdo, iuſtè viuẽdo, vt quod prædicaturi F
Actuũ.1. erãt, primo implerent, exemplo Chriſti qui cœpit facere & docere[ET primus angelus tuba cecinit]per
primum angelum tuba canentem, primus prædicatorũ eccleſiæ ordo, videlicet apoſtolorũ chorus, tuba-
liter prædicans deſignatur[ET facta eſt grando & ignis mixta ſanguine]hoc accipi poteſt in bono, quã-
tum ad electos atq; cõuerſos: & in malo, quantũ ad infideles, duros & reprobos. Iuxta primũ ſenſum per
grãdinem quæ percutit verba apoſtolorũ, quæ corda prauorum arguendo percutiebant, & cõuertebant,
intelligũtur. Per ignem amor & gratia ſpiritusſancti. Per ſanguinem cruor Chriſti pro hominibus fuſus.
Hi ergo verbo dei percuſſi, & ſpiritus ſancti igne inde ſucceſi ſunt, quæ grando & ignis mixta ſunt ſan
guine.i. virtute dominicę paſſionis dabantur & operabantur. Porro iuxta ſenſum ſecundum, per apoſto
lorum prædicationem reprobi maiorem damnationem promeruerunt verbis Dei non obediendo: ſicq;
facta ſunt eis grando & ignis mixta ſanguine, id eſt, tempeſtas atque incendium infernale pro ſanguino-
lentis & carnalibns eorum operibus. Verum enimuero Beda venerab. hũc aſſumit ſenſum, quod per apo
ſtolorum prædicationem hæ pœnæ infernales innotuerunt hominibus, ita vt per grandinẽ intelligatur
frigus inferni, per ignem ardor ipſius. Ab aquis enim niuiũ ad calorem nimiũ tranſient, & vſque ad infe
Iob.14 ros peccatũ illorum. Vt Iob ait, Præter hunc & alius non inconueniens ſenſus accipi poteſt, ꝙ.ſ.ex apo-
ſtolorũ prædicatione facta eſt grandis tẽpeſtas & ignis æmulationis in mũdo, ad quæ conſequuta eſt ſan G
guinis copioſa effuſio, quibuſdam credentibus, alijs contradicẽtibus, & credẽtes necantibus[ET miſſum
eſt in terram]Totum iſtud ſecundum Gloſſam.ſ.grando, ignis, & ſanguis.i. hominibus iſta denũciata ſi-
ue illata ſunt, electis quidem ſalubriter ſecundum primam expoſitionem, reprobis vero dãnabiliter.ſ.ad
damnationem eorum, iuxta expoſitionem ſecundam [ET tertia pars terræ & arborum combuſta eſt, &
omne fœnum viride combuſtum eſt] Sacra ſcriptura multiplicem ſenſum habere aſſeritur, non idcirco
Auguſtinus duntaxat, quoniam literaliter, tropologice, allegorice, & anagogice explanatur: ſed ideo quoque, quia in
ea viciſſim ſenſus literalis eſt multiplex, ſecundum Auguſtinum. Cuius ratio eſt, quia interdum ſenſus li
Matth.3. teralis ſcripturæ non eſt qui per verba, ſed qui per res verbis deſignatas exprimitur. Res autem huiuſmo
di diuerſas ſortitę ſunt proprietates & actus, ideo iuxta hoc ſenſus literalis multiplicatur. Sic autem eſt in
loco præſenti. Præterea quod per terram habitantes in terra ſignificentur certiſſime conſtat quod etiam
per arbores intelligantur homines, liquet ex eo quod ait Saluator, Omnis arbor quæ non facit fructũ bo
Eſa. 40. num excidetur & in ignem mittetur. Quod demum nomine fœni homines innuãtur pandit ſermo pro-
1.Petri.1. pheticus dicens, Vere fœnum eſt populus. Inſuper per tertiam partem iſtorum.ſ.terræ, fœni, ac arborũ,
intelligẽda eſt pars valde magna eorũ. Itaq; tertia pars terrę.i. hominũ inferiorũ ac ſubditorũ, & arborũ
id eſt, maiorum ac prælatorũ, & omne fœnum viride, id eſt, homines in quibus floret iuuẽtus & humor
Prouer. 1. carnalitatis ac mundi proſperitas, cõbuſta ſunt, id eſt conſumpti. Quidam ſalubriter eſſe culpæ amittẽ- H
do, iuxta Sapiẽtis ſententiã dicentis, Verte impios & nõ erunt. Quidam infeliciter damnationem incur
rendo, prout grando, ignis, & ſanguis dupliciter exponuntur. Quod autẽ grandinis nomine verbũ Dei
poſsit intelligi, hinc conſtat, quod per Hieremiam dominus loquitur, Nũquid nõ verba mea ſunt quaſi
Hiere.23 malleus conterens petrã?[ET ſecundus angelus tuba cecinit].i. chorus, ordo ſeu cœtus diſcipulorũ, quos
apoſtoli à ſuis ſedibus ad loca diuerſa prædicandi gratia direxerunt, vel in certis vrbibus ordinauerunt
epiſcopos: quales fuerũt excellentiſsimi patres ac prædicatores Dionyſius, Polycarpus, Ignatius [ET ec
Zacha.4 ce tanquam mons magnus igne ardens] .i. diabolus per ſuperbiam eleuatus: cui dicitur, Quid tu mons
magne coram Zorobabel, in quo eſt ignis inuidię, feruor totius impietatis? Vnde ſecundum Dionyſium
in diabolo eſt amens furor, [MISSVS eſt in mare] id eſt, in corda incredulorum amara & inquieta in-
greſſus eſt, vt per eos euangelicę prędicationi reſiſteret. Nam (vt Dionyſius ſcribit) audientes Gręci cru
cem prędicari & reſurrectionem ex mortuis, lato ore riſerunt, & tyranni exacerbati fuerunt [ET facta eſt
tertia pars maris ſanguis] id eſt, valde magna pars gentilium fidem recipientium ſunt occiſi[ET mortua
eſt tertia pars creaturæ, quæ habebat animam in mari]Quia, vt dictum eſt, in hoc mari magno, quod eſt
ſœculũ nequã; multi iſtorum ſunt trucidati. Alij vero qui vel non crediderunt, vel credentes vexauerũt,
Marci.16. ſpiritaliter mortui ſunt. Itaque nomine creturę intelligitur homo, teſtante ſeruatore, Prædicate euange-
Roman.1. lium omni creaturę. Et Apoſtolo dicente, Inuiſibilia dei à creatura mũdi, per ea quę facta ſunt, intellecta
cõſpiciuntur[ET tertia pars nauium interijt].i. rectorũ & prælatorũ eccleſię, quorũ eſt alios per hoc ma-

A re turbulentiſſimum ad ſalutis vehere portum. Tunc nanque epiſcopi, aliique principales inter fideles,
primi trahebantur ad mortem [ET tertius angelus tuba cecinit] id eſt, ordo ſanctorum doctorum qui
ceſſante perſecutione eccleſię à tyrannis contra inſurgentes hęreticos tubaliter prędicauit, & ſcriptu-
ras vere expoſuit ſcilicet Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius [ET cecidit de cœlo] id eſt, de eccleſia,
[STELLA magna] id eſt, quiuis hęreſiarcha. Vel hęreſiarcharum catena vel cœtus, qui ad ſcientię emi-
nentiam, ſanctitatiſque apparentiam, ſtellę vocantur. Nam & tales ab apoſtolo Iuda ſidera errantia vo- Iudę.1.
cantur. Et quidam per ſtellam iſtam intelligunt Pelagium hęreſiarcham, qui fuit valde literatus & mona
chus [ARDENS ſicut facula] Hi enim flamma proprii ſenſus & igne ambitionis vehementer accenſi
fuerunt. [EN cecidit in tertiam partem fluminum & in fontes aquarum] id eſt, corda multorum etiam
baptizatorum infecit ac perturbauit. Imo & fontes aquarum, doctores videlicet & pręlatos, à quibus ri-
ui ſcientię ac ſubditos profluunt, partim ſubuertit. Nam multi epiſcopi ac pręlati per hęreſiarchas fuerũt
corrupti, [ET nomen ſtellæ dicitur abſinthiũ] quia maxima amaritudo, triſtitia, dolor generabatur ele-
ctis ex cuiuſcunque hæreſiarchæ peruerſiſſimis documentis [ET facta eſt tertia pars aquarum abſinthiũ
idque dupliciter. Nam qui conſenſerunt hæreſiarchis facti ſunt ſimiles eis, & appellantur abſinthium,
propter amaritudinem vitiorum, quibus contra catholicos ſæuiebant. Cæteri autem fideles propter hæ-
B reticorum impudentiam & errores, ſimpliciumque pereuntium ſeductionẽ amare planxerunt [ET mul
ti homines mortui ſunt de aquis] id eſt, de hæreſiarcharum doctrinis, ſiue diſcipulis [QVIA amarę fa-
ctæ] id eſt, ſpiritus ſancti dulcedinem perdiderunt, & felle falſitatis ac prauitatis infectæ ſunt. Vnde &
quoſdam catholicorum corporaliter occiderunt [ET quartus angelus tuba cecinit] id eſt, ordo vel cœ-
tus doctorum qui contra negligentiam, & peccata fidelium præſertim paſtorum loquuntur. Olim nanq;
quando vigebant hæretici, erant valde ſancti epiſcopi, poſtea autẽ reddita vndique pace cœperunt prę-
lati negligentius agere, & quadam ſecuritate torpere. Vnde & ſubditi inferioreſque delapſi ſunt [PER-
CVSSA eſt tertia pars ſolis] id eſt, pręlatorum qui debent inſtar ſolis lucere & calorem amoris diuini in
aliorum corde producere. Quibus ait Saluator, Vos eſtis lux mundi. Iſti verbis diuinis percuſſi, repre- Danie.2.
henſi, notati ſunt [ET tertia pars lunæ] id eſt, congregationis eccleſiaſticæ illis ſubiectæ à quibus eſt il- Matt.5.
luſtranda [ET tertia pars ſtellarum] id eſt, religioſorum ac inferiorum prædicatorum, quibus ornatur
eccleſia ſicut cœlum aſtris [ITA vt obſcuraretur tertia pars eorum] Nam ex prælatorum potiſsime epi
ſcoporum ruina & impia vita, inferiores iſti paſsi ſunt magnam diuinæ illuſtrationis & gratiæ minora-
tionem, ſplendorémque ſanctitatis, & famæ perdiderunt nitorem [ET diei non luceret pars tertia noctis
ſimiliter] Per diem contemplatiui, per noctem actiui, & in pœnitentiæ actibus conſtituti ſignantur. Ho
rum grandis pars claritatem gratiæ amiſerunt, ita quod ſicut tenetur proximis ſuis non lucent exemplo,
C fama, doctrina, conſilio atq; auxilio: quandoquidẽ maximum malũ eccleſiæ, eſt negligentia ſuperiorum,
& conſequens inde caſus inferiorum, ac diſſolutio atque carnalitas religioſorum multorum. Iuxta hunc
modum ſumendi diem & noctem fertur in Pſalm. Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat ſcien-
tiam [ET vidi] in imaginaria viſione [ET audiui] id eſt, angelo edocente percepi ac intellexi. Vnde iſtud Pſal.18.
videre & audire realiter idem ſunt [VOCEM vnius aquilæ volantis per medium cœlum] Per aquilę hu
ius effigiem quam in interioribus ſancti Iohannis angelus ſanctus formauit, ipſemet Iohannes horum
ſcriptor ac denunciator figurabatur. Porro per medium cœlum, eccleſię protenſio inſinuatur [ET dicẽ-
tis voce magna] id eſt, ſerioſa & affectuoſa [VAE væ vę habitantibus in terra] id eſt, viatoribus præſer-
tim terrena amantibus. Dicítque ter væ, ad ampliorem exaggerationem, clarioremq; mentis ſuę expreſ-
ſionem, conformans ſe conſuetudini prophetarum, qui inſtante magno periculo, vocem doloris ſignifi Iohel.1.
catiuam ter exprimere conſueuerunt. Quemadmodum Iohel, Hieremias, Ezechiel, in quorũ libris ſub- Hiere.1.
inde ſic ſcribitur, A, a, a, diei domini, vel aliquid tale. Et in Zacharia, O, bis repetitur [DE cæteris voci- Ezech.2.
bus trium angelorum qui erant tuba canituri] id eſt, toties dixit væ habitantibus, &c. propter acerbitatẽ Zach.4.
tribulationum denunciandarum ſub vocibus trium angelorum ſequentium. Iam enim quinq; angelorũ
buccinatio eſt deſcripta, reſtat trium. Itaque ſi per væ intelligatur pœna damnationis æternæ vel malum
culpæ, referenda erunt hęc vę ad ipſos perſequutores iuſtorum, ſeu reprobos. Si vero temporalem affli-
D ctionem deſignet, poterit ad electos, qui multipliciter affliguntur, referri. Vnde & ad intuendum triplex
malum, dicit ter vę. Eſt enim peccatum, temporalis vexatio, æterna damnatio. Poſtremo quę dicta ſunt,
ad noſtram poſſent informationem conuerti, vt ſcilicet diſcamus & ſtudeamus continuis atque arden-
tibus orationibus inſudare: quum tanta ſit orationis virtus & dignitas, vt angelicis manibus recipiatur,
ac in cœlum mox deferatur, faciátque ſuauem coram deo odorem, & qualiter cætera nobis valeant coa-
ptari, perfacile reor.

¶EXPLANATIO CAP. IX. [ET quintus angelus tuba cecinit.]

ARTICVLVS X.

QVEMADMODVM ſtatim poſt Chriſti aſcenſionẽ, & ſpiritus ſancti miſſionem, Tobiæ.12.
cœpta euangelicæ legis prædicatione hæreſes oriri cœperunt: ſic ſecundum quoſ-
dam catholicos doctores & patres, Antichriſti aduentum præcurſuræ ſunt hęre-
ticæ prauitates. Et inde quidam exponunt præſens capitulum. Omnes autem de
hæreticis iſta exponunt. Sed aliqui de illis hæreticis, qui in primitiua fuerũt eccle
ſia, aliqui de illis qui poſt Arrium eruperunt. Beda vero, Albertus & alii multi,
de illis qui Antichriſti præcurrent aduentum. Senſus autem pro magna parte re-
dit in idem. Vnde & ſic exponẽda eſt litera, vt omnibus queat aptari [ET quintus
angelus tuba cecinit] id eſt, quintus ordo vel chorus prędicatorum atque doctorum, ea quę Chriſti ſunt
fortiter prædicauit, quod tamen potiſsime ſumitur de his prędicatoribus, qui poſt prefatos erunt, ad

Marc.13. uenientibus memoratis hæreticis Antichriſti aduentum præcurrentibus [ET vidi ſtellam de cœlo ce- B
cidiſſe in terram] id eſt, quempiam hæreſiarcham, ſeu hæreſiarcharum cateruam, qui ob ſcientiæ fulgo
Matth.25. rem ſtellæ vocantur. Et quia plærique eorum, antequam laberentur in hæreſim, quaſi ſtellæ in eccleſia
ſplenduerũt, ſecundum Berengandum. Labuntur ergo de cœlo, id eſt, de eccleſia quæ regnum cœlorum
vocatur. In terram id eſt, ad vitam terrenam & vitioſam: atque ad eos quorum affectio in terrenis verſa-
tur [ET data eſt illi clauis putei abyſſi] id eſt, poteſtas ſiue induſtria aperiendi profunditatem, vel ſecre-
tum fluctuantis amari hæretici documenti. Aqua enim doctrinam ſignificat. Abyſſus vero mortifera ac
ſubmergentia hæreticorum figmenta. Hæreſiarchæ itaque per apparentem ac fictam ſanctitatem, per
eloquentiæ venuſtatem, per naturalem philoſophiam, per ſcripturarum inordinatam allegationem, ſe-
creta ſuorum pandunt atque proponunt errorum. Deniq; puteus abyſsi dici poteſt intellectus hæreſiar-
chæ, ex quo dogmata hauriuntur iniqua: & hunc puteum ſuum ſimulatores & callidi hæreſiarchæ ſub
ſpecie ſerenisſimi fontis aperiunt, felque ſub colore mellis propinant. Hinc ſubditur [ET aperuit pu-
teum abyſsi] id eſt, cordis ſui verſutias hæreticoſque errores [ET aſcendit fumus putei abyſsi ſicut
fumus fornacis magnæ] id eſt, hæreticæ impietatis tenebroſus error & falſitas nubiloſa, longe lateque
diſperſa ſunt copioſe, & fœtor perfidiæ coram deo aſcendit: ſed & fama hæreſiarchæ vulgata eſt. Quia
Apoca.8. vt facerent ſibi nomen, noua aſſerere præſumpſerunt [ET obſcuratus eſt ſol & aer de fumo putei] Per
ſolem ſicut iam dictum eſt, prelati atque doctores ac ſuperiores quique ſeu eminentes (quorum eſt alios F
illuſtrare) ſignantur, & talium multi hæreticorum errore commaculantur: lumen rectæ fidei, ac virtu-
tum perdentes ſplendorẽ. Aeris vero nomine plebs ipſa ſeu grex ſignificatur, qui à prælato ſuſcipit ſcien
Matth.14. tiæ lumen, quemadmodum à ſole aer fulgorem. Plebs autem facilius etiam decipitur. Obſcurantur quo-
que electi, dum per hæreticos diffamantur & contriſtantur [ET de fumo putei exierunt locuſtæ ſuper
terram] id eſt, hæretici hæreſiarcharum filii ſiue diſcipuli, inſtar locuſtarum multi, & diſtorte inceden-
tes per ſemitas tenebrarum, animo leues ac petulantes. Hi nempe ab hæreſiarchis ſpiritaliter generan-
tur [ET data eſt illis poteſtas ſicut habent poteſtatem ſcorpiones terræ] id eſt, deo permittente pote-
ſtate ſibi conceſſa abutentur, & nocebunt ac animas lædent improuiſe, acute, blanditioſe: ſicut ſcorpio
improuiſe diffundit venenum, nam vultu blanditur, & percutit cauda [ET præceptum eſt illis] id eſt,
Eſaiæ.40. deo agente prohibiti ſunt [NE læderent fœnum terræ, neque omne viride, neque omnem arborem
ſed tantum homines, qui non habent ſignum dei in frontibus ſuis] Per fœnum, inferiores, fragiles, &
inſipientes: per viride, mediocres & proficientes: per arbores maiores, atque perfecti ſunt deſignati: qui-
Matth.24. bus deo iubente hæretici non queunt nocere in anima, quando electi ſunt: quoniam dei gratia conſer-
uantur. Homines vero ſignum dei in ſuis frontibus non habentes, ſunt qui charitatem & opera fidei nõ
2.Theſ.2. habent: qui iuſto dei iudicio falli, ac diſperire ſinũtur. Quemadmodum ait Apoſtolus, Mittet illis deus G
ſpiritum erroris, vt credant mendacio: eo quod veritatis charitatem non receperunt. Et Chriſtus teſta-
Matth.24. tur, Quoniam refrigeſcet charitas, abundabit iniquitas multorum [ET datum eſt illis] id eſt, hæreti-
cis à deo præordinatum [NE occiderent eos] puto præfatos fideles, morte perfidiæ vel naturæ. Nam
& ſi aliquos Chriſtianos, non tamen vniuerſos, occidere permittentur [SED VT cruciarent eos] id eſt,
corporaliter perſequerentur [MENSIBVS quinque] id eſt, per omne tempus vitæ præſentis: quæ
propter quinque ſenſus in quibus agitur, & quinque ætates quibus extenditur (quæ ſunt infantia, pueri-
Grego. tia, adoleſcentia, iuuentus & ſenectus) per quinque menſes deſignatur. Beatus Gregorius facit ſex æta-
tes in homine. Nam vltimam bipartitur, vocans poſteriorem eius partem decrepitam, vt ſex ætates ho-
minis ſex etatibus mundi conformet. Itaque permittit deus in ſeculo iſto catholicos ab hereticis tribu-
1.Corint.11. lari, ſicut Apoſtolus loquitur, Oportet hereſes eſſe vt qui probati ſunt, manifeſti fiant [ET cruciatus
eorum] id eſt, pœna à perfidis inflicta fidelibus erit [VT cruciatus ſcorpionum cum percutit homi-
nem] id eſt, talis erit, qualis eſt pœna quam ſuſtinet à ſcorpione percuſſus: quia vt tactum eſt, acutè, im-
prouiſe, & venenate nocebunt. [ET in diebus illis] quibus heretici ſic vaſtabunt eccleſiam, & variis
modis eam irreuerenter tractabunt, plurimoſque decipient, [QVAERENT homines mortem] cor-
Roman.7. poralem dicentes cum Paulo, Infœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis eius? Vt ſcilicet
Nume.11. ſint cum Chriſto, nec tantam enormitatem conſpiciant. Sicut & Moſes domino ait, Obſecro & occidas
me, ne tantis afficiar malis] ET non inuenient eam, & deſiderabunt mori, & fugiet mors ab illis] Quo- H
niam deus pro ampliori eorum profectu, atque propter inferiorum cuſtodiam conſeruabit eos in vita.
Itaque in tribulatione grauiſſima conſtitutus poteſt appetere mortem corporalem, vt viam ad vitam
3.Reg.19. beatam, & cum conditione ſaltem implicita, in quantum ſcilicet deo placuerit. Sic enim Helias &
Tobiæ.3. Tobias animas ſuas tolli rogabant à corpore. Paulus quoque, Supra modum, inquit, grauati ſu-
2.Corint.1. mus, ita vt tederet nos viuere [ET ſimilitudines locuſtarum ſimiles equis paratis in prelium]
Danie.28. Non ait locuſte, ſed ſimilitudines locuſtarum ad innuendum, quod omnia iſta in imaginaria vi-
ſione ſibi oſtenſa ſunt. Itaque ſimilitudines locuſtarum, id eſt, heretici, ſimiles erant equis ad pugnam
paratis, id eſt, cum feruore & impetu procedentes, ſine dei timore ac diſcretione. Et ſicut equi non ſua
ratione, ſed ſeſſoris impulſu aguntur in bellum: ita doctores peſtiferi diabolico ſpiritu agitati feruntur
contra eccleſiam [ET ſuper capita eorum tanquam coronæ ſimiles auro] id eſt, ſigna victorie prefe-
rent. In mentibus quoque eorum, que ſpiritaliter capita nuncupãtur, ſecularis ſapientie fulgor, imo
Matth.27. & ſcripturarum quedam cognitio refulgebit. Veruntamen, quoniam vera & ſalutari ſapientia carent,
nec ipſas ſcripturas recte intelligunt, ſed ſubuertunt, non corone auree, ſed tanquam corone auro ſi-
miles in eorum capitibus deſcribuntur [ET facies eorum, ſicut facies hominis] Hoc ideo dicitur, quia
hereſiarche & quidam eorum ſequaces, frequenter ſunt ingenioſi ſeu cauteloſi. Per faciem equidem
ratio deſignatur. Ad inſinuandum ergo quod rationabiles quodammodo eſſe videntur (nam & natu-

A ralis rationis argumentis ſe muniunt)dictum eſt,facies eorum ſicut facies hominis. Et ſicut in facie hominis ſunt os, per quod eloquentia, naſus quo diſcretio, oculi quibus ſapientia & manſuetudo ſeu modeſtia deſignatur:ita hæreſiarchæ eloquentes,prudentes,diſcreti inaniter apparebunt. [ET habebant capillos ſicut capillos mulierum] Per capillos capitis,cogitationes,affectionesque cordis ſignantur.Quũ ergo hæretici cogitationibus affectionibusq; carnalibus,mollibus,inſtabilibus effœminatis repleti ſint: recte inſtar fœminarum criniti feruntur. [ET dentes eorum ſicut dentes leonum].i.quicquid ſimulationis & fictæ pietatis aſſumpſerint,tamen re ipſa ſæuiſſimi erunt,& animas dilaniabunt,atq; conſumptas in diaboli corpus traiicient.Rurſus,quemadmodum dentes leonum fœtorem emittunt.ſic iſti per diffamiam fœtidi erunt,& vitiis coram deo fœtentes [ET habebant loricas ſicut loricas ferreas] id eſt, indurata contra veritatem præcordia,& varia errorum ſuorum munimenta,vndique contra catholicos ſe armantes [ET vox alarum] id eſt,inſolentia verborum,ſeu ſtrepitus exercituũ,earum[SICVT vox equorum multorum currentium in prælium] Quo datur intelligi, quod nullam habent in loquendo verecũdiam,garruli & procaces,quorum ſermo ſerpit vt cancer.Preterea quod per alas ſignificentur exercitus, patet per illud Eſaiæ,Erit extenſio alarum eius, vtpote regis Aſſyriorum,implẽs latitudinem terræ tuæ ô Emanuel [ET habebant caudas] id eſt,fautores & turmas poſt ſe currentes [SIMILES ſcorpionum] id eſt,pungitiuas,crudeles,procaces.Qui enim alium ſequitur adulando,iuuando,hortando,cauda vocatur:Eſaia dicente,Propheta docens mendaciũ cauda eſt [ET aculei] id eſt,induſtriæ decipiendi,blaſphemiæ,ſcandala,& tormenta quæ infligunt catholicis, [ERANT in caudis earum] quia his iaculis feriunt,& occidunt quam plurimos [ET poteſtas earum nocere hominibus menſibus quinque] Permittuntur enim decipere reprobos,temporaliterque affligere iuſtos. Cur autem per menſes quinque totum tempus præſentis vitæ exprimatur,iam patuit [ET habebant ſuper ſe regem angelum abyſſi] id eſt,diabolum qui in impiis regnat:iuxta illud Iob,Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.Impii autem,ſecundum quod Eſaias profatur,ſunt quaſi mare feruens quod quieſcere non poteſt.Quemadmodum autem quidam angelicis ſpiritus præſident ſingulis hominibus, ſcilicet, quilibet vni, & quidam eorum præſident regnis, vt hi qui ſunt de ſupremo ordine infimæ hierarchię:ſic & quilibet homo vnum habet exercẽtem diabolum,& regnis certi aduerſantur diaboli. Nam & de quolibet ordine angelorum aliqui lapſi creduntur. [CVI nomen Hebraice abaddon] quod interpretatur exterminans,ſeu diſperdens [GRAECE autem ἀπολλύων, Latini autem habet nomen exterminans] & hoc ab effectu ſuę malitię. Nam per ſeipſum & ſuos miniſtros indeſinentur conatur fideles exterminare,hoc eſt,extra fines ſeu terminos eccleſiæ militantis ac triumphantis ſtatuere,& vera beatitudine,quæ rationalis creaturæ finis eſt,ſpoliare.Ponitur autem nomen diaboli in tribus linguis præcipuis,per quas cæteræ dantur intelligi: quia hæc ſcripta ſunt ad totius profectũ eccleſię ex variis linguis collectæ,quatenus vniuerſis diaboli innoteſcat proprietas:qui & in omni lingua multos exterminauit De quibus Sapiens loquitur, Ab itinere iuſto abierunt in exterminium. [VAE vnum abiit] id eſt, vna harum trium tribulationum modo deſcripta eſt, & tempore ſuo finem habebit [ET ecce veniunt adhuc duo væ] id eſt,duæ prægraues tribulationes poſt illam ſequẽtur ſub tuba ſexti & ſeptimi angeli [ET ſextus angelus tuba cecinit] id eſt,ſextus ordo ſeu chorus prædicatorum valde prædicauit. Quod de prædicatoribus illis accipitur, qui inſtantę Antichriſti aduentu eccleſiæ filios pręmunire ſtudebunt,ſecundum Haymonem,Bedam,Albertum[ET audiui vocem vnam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod eſt ante oculos dei.] Omnia iſta in imaginaria viſione oſtendebantur Iohanni per angelum, qui verba, effigies,atque imagines in interiori ſenſu Iohannis formauit. Itaque per vocem iſtam, quam audiuit in ſpiritu deſignatur concors totius eccleſiæ ſenſus,pręedicatio,vel doctrina Porro altare aureum appellatur eccleſia ſeu fides & charitas eius ſecundum quod plenius dictum eſt,Quatuor cornua ſunt quatuor euangelia, vel quatuor principales virtutes,vel vniuerſi doctores ac prædicatores, eccleſiam in quatuor mundi partibus protegentes: ex quibus omnibus vnanimis prædicatio oritur, vt contra Antichriſtum & eius fallacias prædicetur. Eſt quoque altare hoc ante oculos dei,quia acceptum eſt cuncta cernenti.Oculi enim domini ſuper iuſtos. Et beneplacitum eſt domino in populo ſuo. Itaque audiui vocem, [DICENTEM ſexto angelo, qui habebat tubam] id eſt, memorato ordini prædicatorum tempore ſuo fortiter prædicaturo [SOLVE quatuor angelos qui alligati ſunt in flumine magno Euphrate] Per hos quatuor angelos quidam intelligunt dæmones.Alii principes ſeculi infideles,qui omnes dicti ſunt quatuor propter quatuor plagas terræ principales,in quibus demorãtur & regnant.Inſuper per Euphratem, ſeculum nequam procelloſum ac fluctuans deſignatur: in quo angeli iſti ligati ſunt, quoniam diuina virtute eorum refrenatur crudelitas, ne iuxta libitum ſuum queant nocere. Hos igitur angelus iſte ſoluet,id eſt, ſoluendos denunciabit, quia tunc plus ſolito deſæuire, tentare & perſequi permittentur [ET ſoluti ſunt quatuor angeli] id eſt, aduerſarii iſti tempore ſuo eccleſiam impugnare ſinentur. [QVI parati erant] id eſt,erunt.Loquitur enim de futuro quaſi præterito conſuetudine prophetali, propter certitudinem veritatis [IN horam & diem & menſem & annum] id eſt, inde feſſo animo parati erunt continuè,ſeu omni temporis ſui ſpatio, perſequi iuſtos,Veruntamen Haymo per horam intelligit medium annum,per alia tria,tres annos,quibus Antichriſti durabit tyrannis [VT occiderent tertiam partem hominum] id eſt, plurimos valde [ET tertia pars terræ combuſta eſt, id eſt, multitudo habitatorum terræ igni impietatis ſeu duritia tribulationis conſumpta, Multos enim ſpiritaliter periment, quos à Chriſti fide & cultu auertent: quos autem auertere nequiuerint, corporaliter lædent [ET numerus equeſtris exercitus] iſtorum quatuor angelorum Satanę eſt [VITIES milies dena milia] Hic rurſus, ſicut & ſupra frequenter, ponitur numerus determinatus pro indeterminato quaſi innumerabilis multitudo tunc perſequutura eſt Chriſtianos. Vicies autem eſt bis decies,hoc eſt viceſies.Porro,vt ait Berengãdus,quemadmodũ deus habet equos ſuos

Marginal references: Eccleſi.21. — 3.Tim.3. — Eſaiæ.8. — Eſaiæ.9. — Iob.41. — Eſaię.57. — Hebr.1. — 1.Petr.3. — Epheſ.6. — Sapien.1. — Apoca.1. — Marc.16. — Pſalm.30. — Pſalm.149. — Iob.3. — Matth.24. — Apoca.5.

A norum mendacia fidei zelo ſuccenſus. Hanc autem expoſitionem non proſequor præſertim cum in com
mento cuiuſdam nunc ſatis noti contenta ſit, & quia ſuperioribus non ſatis concordat, nec antiquis ac
ſolidis expoſitoribus Auguſtino, Haymoni, Bedæ, Berengando, &c. conſonare videtur. Illos ergo ſequē
do dicendum, quod deſcriptis eccleſiæ perſequutionibus, nunc cor ſolatio ponitur ex deſcriptione my-
ſteriorum Chriſti. Nempe in libro iſto, ſicut in cæteris libris propheticis, ſæpius de eodem fit, & repeti-
tur ſermo, ſub alia ac alia forma & cum additione, maioreque explanatione. Itaque per hunc angelum
fortem deſcendentem de ſummo vtique cœlo: iuxta illud, A ſummo cœlo egreſsio eius, haud dubium Pſalm.18.
quin per incarnationis myſterium intelligitur Chriſtus magni conſilii angelus. Sicut ſuperius declara-
tum eſt plenius [AMICTVM nube] id eſt, carne aſſumpta, peccato non aggrauata, per quam pluuiam
gratiæ, ſapientiæ, & ſanguinis nobis diffudit. Vnde in Eſaiæ prophetia dicitur, Ecce dominus aſcendet Eſaiæ.10.
ſuper nubem leuem, & ingredietur AEgyptum [ET iris erat in capite eius] id eſt, charitatis & recon-
ciliationis indicium atque clementia in ipſo apparuit. Id nanque iris deſignat: iuxta quod dominus ait,
Arcum meum ponam in nubibus cœli, & erit ſignum fœderis inter me & terram [ET facies eius erat Gene.9.
vt ſol] hoc ſupra tractatum eſt plenius, vbi habetur, Facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua [ET pe-
des eius tanquam columna ignis] per pedes intelliguntur affectiones. Sanctæ autem & feruidæ affe-
ctiones ſunt quaſi columna ignis, quoniam ardent in ſe, & aliis exemplariter lucent, quod Chriſto ma-
B xime competit. Certum eſt autem, quod ſicut corpus pedibus, ſic ſpiritus moueatur affectibus. Ideo quo-
que Chriſti pedes quaſi columna ignis apparuerunt, quoniam ipſe in cunctis ſuis operibus immacula-
tus permanſit, nec terram calcando labem incurrit, imo in extremis ac infimis actibus ſuis corporali-
bus, ſicut ſunt manducare, bibere, &c. in pleno charitatis feruore, ſapientiæ quoque ſplendore actuali-
ter manſit ſtabilis indeſignenter. Præterea pedes Chriſti ſunt prædicatores virtuoſi, præſertim apoſtoli,
qui eius nomen vtique tulerunt, quemadmodum de Paulo loquitur, Vas electionis eſt mihi iſte, vt por-
tet nomen meum coram gentibus. Hi ergo habent pedes vt ignis columnam, charitate feruendo, & ſa-
pientia illuſtrando, imo & alios inflammando, & fideles charitatiue portando, prout Paulus comme- Actuum.9.
morat, dicendo, Petrus, Iacobus & Iohannes, qui videbantur columnæ eſſe [ET habebat in manu ſua
libellum apertum] Sic enim in imaginaria viſione apparuit, & per libellum hunc ſignificabatur Euan-
gelica Chriſti doctrina, verbis parua, ſenſuum vero maieſtate maxima. Vnde & Eſaias prædixit, Ver- Eſaiæ.10.
bum abbreuiatum faciet dominus ſuper terram. Hunc libellum Chriſtus præſertim aperuit, quando per
ſpiritus ſancti infuſionem in die ſancto Pentecoſtes corda apoſtolorum de lege euangelica plene inſtru- Actuū.2.
xit, quando item proprio ore ſermocinatus eſt mundo. Præterea ante iam dixit Iohannes, Vidi in dex-
tera ſedentis ſuper thronum librum ſignatum ſigillis ſeptem, & vidi agnum, & venit, & accepit librum
C de dextera ſedentis ſuper thronum. Cumque aperuiſſet librum, &c. Itaq; quod ibi per librum ſignatum
eſt, hoc hic per librum apertum, diuerſis reſpectibus inſinuatur, vtpote quia æterna dei præſcientia de
ſtatu, decurſu, tribulatione eccleſiæ latuit homines, quouſq; per Chriſtum eis eſt reſerata. Ideo quia iam
de ſeptem ſigillorum libri illius apertione præhabitum eſt, merito ſcribitur angelus iſte libellum in ma-
nu apertum habere. Sed cum liber iſte ſit æternæ atque immenſæ præſcientiæ dei deſignatiuus, cur mo-
do libellus vocatur? Reſpondendum quia per comparationem ad plenitudinem præſcientiæ & noti-
tiæ rerum in mente diuina permodicum eſt, quicquid hominibus reuelatur [ET poſuit pedem ſuum
dexterum ſuper mare, ſiniſtrum autem ſuper terram] id eſt, tam habitantibus in inſulis maris, quam eis Matth.18.
qui in arida commorantur. Chriſtus per diſcipulos euangelium prædicauit, imo & proprio ore aliqua-
liter id impleuit ad mare Tyberiadis, & ciuitates maritimas prædicando, quando & ſubinde in naui-
cula ſtetit in mari. Berengandus per pedem dextrum intelligit nouum teſtamentum, per ſiniſtrum ve-
tus, per mare gentiles in quibus erat profunditas ignorantiæ & errorum, per terram Iudæos, qui per le-
gem & prophetas erant exculti. Per hoc itaque, quod in viſione iſta apparuit angelus Chriſtum repræ-
ſentans quaſi ponens pedem dextrum ſuper mare, ſignatum eſt quod euangelicam legem propoſuit gen-
tibus per Apoſtolos Chriſtus. Per hoc vero quod ſiniſtrum pedem poſuit ſuper terram ſignificabatur.
quod Iudæis vetus tradidit teſtamentum. Præterea quia, vt dictum eſt, per pedes Chriſti eius apoſtoli
D exprimuntur (dextrum vocamus quod iucundum ac proſperum eſt, ſiniſtrum quod aduerſum) tūc Chri
ſtus pedem dextrum poſuit ſuper mare, quando relictæ olim gentilitati per apoſtolos proſpera nuncia
uit, quod, ſcilicet, ad bona gratiæ & gloriæ eſſet electa. Prout in actis Paulus teſtatur dicendo, Ecce con-
uertimur ad gentes. Vbi mox ſubditur, Audientes autem gentes gauiſæ ſunt. Siniſtrum autem pedem po Actuum.13.
ſuit ſuper terram, id eſt ſuper carnales & induratos Iudæos, quando eiſdem per apoſtolos prænunciauit,
quod relinquendi eſſent ac perituri, ſecundum quod Paulus dicebat, Notum vobis ſit, quia gentibus miſ Actuū.28.
ſum eſt hoc ſalutare dei [ET clamauit voce magna, quemadmodum cum leo rugit.] Chriſtus enim af-
fectuoſiſſime ac ſerioſiſsime prædicauit, dæmones, impioſque perterruit, & cum ſumma authoritate ac
efficacia eſt loquutus. Diffuſa eſt enim gratia in labiis eius. De quo & aduerſarii eius compulſi ſunt di-
cere, Nunquam ſic loquutus eſt homo, ſicut hic loquitur. Sed quomodo ſtare hæc poſſunt, cum apud Eſaiæ.42.
Eſaiam prophetam de Chriſto prædictum ſit (quod & Matthæus allegat) non clamabit, nec audietur Matth.12.
foris vox eius? Eſt reſpondendum, quod per hoc non niſi irrationabilis paſſionatusque clamor aufer-
tur à Chriſto. Sicut & Paulus hortatur, Omnis amaritudo, & indignatio, & clamor tollatur à vobis. Ephe.4.
[ET cum clamaſſet] Euangelium prædicando [LOQVVTA ſunt ſeptem tonitrua voces ſuas] id eſt,
vniuerſi prædicatores eius, præſertim apoſtoli atque eorum diſcipuli, qui ſeptenario exprimuntur pro-
pter illius numeri perfectionem & myſteria, & quoniam ſeptiformi gratia ſpiritus ſancti erant reple-
ti, ex Chriſti commiſsione, prædicationis voces effundere ſunt exorſi. Nam & ante paſsionem miſit
apoſtolos & ſeptuaginta duos diſcipulos euangelizare, poſt paſſionem vero loquens apoſtolis, Euntes,

inquit, in mundum vniuerſum, prædicate euangelium omni creaturæ]. Prædicatores autem ſancti propter verborum ſuorum efficaciam & terrorem tonitrua appellantur. [ET cum loquuta fuiſſent ſeptem tonitrua voces ſuas,] iuxta ſenſum præhabitum [SCRIPTVRVS eram] id eſt, putaui ac præparaui me conſcribere eas. Sicut ſupra ab angelo ſancto audiui, Quod vides, ſcribe in libro [ET audiui vocem de cœlo dicentem] per aſpirationem internam, quæ vox ab angelo eſt formata [SIGNA quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, noli ea ſcribere] Quod ait ſigna, poteſt eſſe nomen & verbum. Si nomen, ſenſus eſt: Signa id eſt, voces præfatas quæ ſigna ſunt rerum non ſcribas. Si autem ſit verbum, quod magis apparet, ſenſus redit in idem. Signa, id eſt, abſconde & ſub ſecreto claude ea, quę loquuta ſunt ſeptem tonitrua, & noli ea ſcribere, ſeu omnibus pandere. Hoc ideo dicitur, quia non omnia omnibus competunt, nec Chri- E

Matth.7. ſtianæ fidei myſteria cunctis ſunt paſſim pandenda: cum dicat Saluator, Nolite ſanctum dare canibus, neque margaritas veſtras proiiciatis ante porcos, ne conculcent eas pedibus ſuis. Propter quod Paulus

2.Corin.12. de ſe quaſi de alio loquens, Audiui (inquit) arcana verba, quæ non licet homini loqui, Et rurſus, Non potui vobis loqui quaſi ſpiritalibus, ſed quaſi carnalibus. Iſta ergo ſecretiora Chriſtianæ ſapientiæ documenta, non ſunt ſapientibus & perfectis, ſed imperfectis & iniuſtis celanda, vt pateant probis, lateant

Danie.12. improbos, Hinc Danieli loquutus eſt angelus, Sgna librum & claude ſermonem vſq; ad tempus ſtatutum [ET angelus quem vidi ſtantem ſuper mare [cum dextro pede. [ET ſuper terram] ſiniſtro, vt dictum eſt [LEVAVIT manum ſuam ad cœlum] geſtum habitumque iurantis aſſumens [ET iurauit per viuentem in ſecula ſeculorum] ſcilicet per deum æternum totius vitæ opulentiſsimum & commutabilem viuidiſsimũ fontem [QVI creauit cœlum] id eſt, omnes orbes cœleſtes [ET ea quæ in eo ſunt] ſcilicet angelos, & beatos, ſolem, & lunam, & aſtra, [ET terram, & ea quæ in ea ſunt, quia tempus amplius non erit] Quomodo autem tempus amplius non erit ſubiungitur [SED in diebus vocis ſeptimi angeli cum cœperit tuba canere] id eſt, fortiter prædicare [CONSVMMABITVR] id eſt, ad effectum ducetur ſeu perficietur [MYSTERIVM] id eſt, ſecretum [DEI] quod in fine mundi pręſignauit implendum [SICVT euangelizauit per ſeruos prophetas] qui tam in veteri, quàm in euangelica lege fuerunt, atque de Chriſti myſteriis, conſummationeque ſeculi, & retributione finali noſcuntur loquuti. Omnes quippe Apoſtoli & cęteri quidam diſcipuli in nouo teſtamento ſpiritu fulſerunt prophetico. Sicut & ſanctus Dionyſ. qui huic beato Iohanni in Patmos relegato miſit epiſtolam, in qua & de eius reditu ad Epheſum prophetauit. Itaque quod angelus iſte iurando aſſeruit, quia tempus vltra non erit, refertur ad ſeculi conſummationem, quia peracto finali iudicio ceſſabit motus primi mobilis, cuius motus mẽſura eſt tempus, ceſſabitq; tunc motus cœleſtium corporum, ac tranſmutatio elemẽtorum. Porro ſi tempus ſumatur ſecundum quod dicitur menſura motus rerum mutabilium, manebit quantum ad reprobos in inferno: iuxta illud, Inimici domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorum in ſecula. Vnde & Beda hic ait. Erit F G

Pſal.80. vtique, vt ait Pſalmus, tempus impiorum inæternum, ſed mutabilis ſecularium temporum varietas in nouiſsima tuba ceſſabit. Haymo quoque ait, quod in beatis tunc tempus nõ erit. ſed in reprobis. Si vero obiiciatur, id quod diuinus ſermo quodam loco teſtatur dicendo, Erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato, dicendum quod verbis illis non temporalis viciſsitudo, ſed perpetuitas patriæ deſignatur. ¶ Ex his vacillare videtur expoſitio, exponentis hæc de Iuſtino Imperatore, & quæ infra dicentur de ſeptimo angelo de Iuſtino Imperatore filio filii Iuſtini pręfati, non enim tunc tempus ceſſabit. Nec Iuſtino illi ſeniori competit, quod hic de angelo ſuper mare ſtante aſſeritur, quod iurauit quia tempus vltra non erit, &c. [ET vocem quam audiui iterum loquentem mecum & dicentem] Per vocem hanc intelligitur interna alloquutio angeli qui iam pauloante dixit Iohanni, Signa quæ loquuta ſunt ſeptem tonitrua, noli ea ſcribere & cæ. Per quem angelum quidam intelligunt angelum, qui in perſona Chriſti Iohanni iſta oſtendit ac dixit, ſecundum quod ſupra dicebatur. [VADE accipe librum apertum de manu angeli ſtantis ſuper mare & ſuper terram] id eſt, ſcripturarum nouæ legis intelligentiã ſume à Chriſto. Quidam putant hoc dictum Iohanni in perſona apoſtolorum, ad innuendum quod omnes apoſtoli à Chriſto inſtructi ſunt. Vel in perſona futurorum prædicatornm, qui docebuntur à Chriſto. Verius tamen reor, vt in perſona propria Iohanni hoc dictum credatur, vel vt ſcripturarum myſteria profundius contemplaretur, clariusque cognoſceret: vel vt futura eccleſiæ aduerſa, curſum, & ſtatum pleni⁹ noſceret: vel vt prædicationis officium ad Epheſum reuerſus reſumeret: vel certe ad inſinuandum, quod H poſt iſtam reuelationem in Aſia euangelium eſſet ſcripturus [ET abii ad angelum] ſtantem ſuper mare & terram, puta ad Chriſtum [ET dixi ei vt daret mihi librum] id eſt, horum notitiam mihi infunderet. Videbatur autem Iohanni in imaginaria viſione, quod iſta corporaliter agerentur: ſed intellectualiter deo per angelum edocente cognouit, quid ſignificarent, Itaque mente ſtudioſa veritatiſque aui-

Proue.22. da, animo obedienti ac prompto, ſpiritali approximatione acceſſit [ET dixit mihi, Accipe librum & deuora illum] id eſt, diuinorum ac futurorum notitiam diligenter aſſume, memoriter retine, ſpiritaliter maſtica, mentis viſceribus imprime. Verbum etenim dei cibus eſt animæ, [ET faciet amaricari ventrem tuum,] id eſt, memoriam tuam ſeu mentem, quæ animæ venter eſt. Iuxta illud diuini eloquii,

Ezech.2. Fili accipe ſapientiam quæ pulchra tibi erit, cum in ventre tuo eam acceperis. Et illud Iohannis ſeptimo, Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. In reuelatione enim præfata cognouit Iohannes, quanta paſſura eſſet eccleſia: idcirco ei compaſſus eſt, & amaritudine bona repletus. Amaricata quoque eſt anima eius, quia tot Chriſtianos vidit in hæreſes & alia vitia ruituros. Quemadmodum & Ezechiel cum librum ſibi oblatum, ſe deuoraſſe deſcriberet, addidit, Abii amarus in indignatione ſpiritus mei,

1.Cor.6. quæ videlicet fuit indignatio virtuoſa contra iniquorum peccata: quam Apoſtolus Corinthiis ſcribens connumerat bonis affectibus ex triſtitia, quæ ſecundum deum eſt, conſequentibus. Inſuper faciet amaricari ventrem tuum, id eſt, interiorem animæ tuæ portionem, & corporalem naturam: quando

A cognitionem libri huius cœperis effectui mancipare, prędicãdo & operãdo & multipliciter in dei vinea
laborando[SED in ore tuo erit dulce ſicut mel].i.in ipſa diuinorum reuelatione,primo delectationem in
intellectu habebis.Veritatis nanque conſideratio dulcis eſt ex ſua natura:nec delectationi,quę eſt in cõ-
ſiderando,opponitur triſtitia.Delectabile ergo eſt animæ diuinitus illuſtrari,regi,doceri.Sed quia non-
nunquã in tali reuelatione ſeu cõſideratione monſtrãtur dura & mala, idcirco in attendẽdo affectus qui
cõſequuntur,amaritudo ſeu dolor mox generatur[ET accepi librum de manu angeli,& deuoraui illum:
& erat in ore meo tanquam mel dulce.]Iſtud totum modo expoſitũ eſt.Vnde & Pſalmiſta decantat Pſal
mo centeſimo decimooctauo,Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua,ſuper mel ori meo.In viſione au-
tem apparebat Iohanni,quod iſta corporaliter fierent:ſed eorũ ſignificationem intellexit.[ET cũ deuo-
raſſem eũ,] ruminando quę mente percepi[AMARICATVS eſt venter meus]ſecundũ intellectũ nunc
introductũ.[ET dixit mihi,Oportet te iterum prophetare].i.futura pręnunciare ac euangelizare,& ſcri-
pturas ſacras interpretari,verbo vel ſcripto[POPVLIS & gẽtibus,& linguis,& regibus multis]His ver
bis angelus pręnũciauit Iohanni,quod de exilio eſſet Epheſum reuerſurus,atq; ibidem ac locis circum-
iacentibus prędicaturus. Sed cũ reuerſus nõ niſi in Aſia prędicaſſe legatur, quomodo populis & genti-
bus & linguis, multiſquè regibus prędicauit, ſeu prophetauit?Eſt reſpondendũ, quod verbo vel ſcripto
eis locutus eſt,mediate vel immediate.Et quoniã ea quę ſcripſit in libro iſto & in Euãgelio poſt Apoca-
B lypſis huius deſcriptionẽ conſcripto,omnes Chriſtianos concernunt.Dubiũ quoquè non eſt,quin diuer
ſarum regionũ ac prouinciarũ Chriſtiani ad Epheſum cauſa videndi & audiendi tam ſublimẽ apoſtolũ
copioſe confluxerint,præſertim cũ poſt reditum à Pátmo tot vixerit annis,vſque ad Traiani Imperato-
ris tẽpora perſeuerans.¶Poſtremo ſecundũ Berengandum,præcipitur Iohanni vt librũaccipiat,id eſt,
Chriſti diuinitatem conſideret,& Euangelium inde conſcribat.Deuorauit autem hunc librum,cũ ſcien
tiam Euangelij à Chriſto ſuſcepit.Præinductæ inſuper reuelationi Iohannis de libro accipiendo ac de-
uorando conſonat illud quod in Ezechiel.tertio cápite dicitur. Fili hominis comede volumen iſtud.Et
aperuit os meum,& cibauit me volumine illo:& factum eſt in ore meo quaſi mel dulce. Hocquoq; pen-
ſandum,quod cunctis deuotis verbum dei in meditatione & auditione dulceſcit: ſed venter eorũ ac ſen-
ſualitas amaricantur, & affliguntur:dum ſecundum verba Dei operantur,& carnem ſuam cũ vitijs & cõ Galat.5.
cupiſcentijs per abſtinentias,vigilias,diſciplinas,ſolitudines,lachrymas,crucifigunt.

¶EXPLANATIO CAP. XI. [ET datus eſt mihi calamus ſimilis virgæ.] ARTIC. XII.

ET datus eſt mihi]Iohanni,haud dubium quin ab angelo,ſecundum imaginariam apparitio-
nem[CALAMVS ſimilis virgæ] Calamus plura ſignificat.Interdum enim accipitur pro mẽ
ſura ſex cubitorum, vti apud Ezechielem: vbi angelus templum menſurans,calamum fertur
C habuiſſe in manu. Per calamum autem ibidem ſcientia ſeu prouidentia Dei omnipotentis Ezech.40
(qua cuncta in numero,pondere, & menſura conſtituit atque vniuerſa metitur, cunctorum Sapiẽ.2.
actus meritaque perpendens) ſignatur.Interdum calamus pro inſtrumento ſcriptorio accipitur: ſicut in
Pſalmo,Lingua mea calamus ſcribæ. Itaque ſecundum Berengandum & Bedam hoc loco per calamum Pſal.44
intelligitur euangelium,quod ſcripſit beatus Iob. Vel,vt alij dicunt,ſacræ ſcripturæ notitia:per quã vir-
tutes animo inſeruntur, merita quoque & demerita hominum perpenduntur : ſicut per calamum literæ
in membranis formantur.Eſtque calamus iſte ſimilis virgæ,quoniam corrigit vitia, chriſti regnũ deſcri
bit,bene agentibus regnum cœleſte promittit.Per eam quoq; prælati gregem domini dirigunt, peccan-
tibus comminantur.[ET dictum eſt mihi,]ab angelo[SVRGE]id eſt,ad actum quem tibi iniungo pro- Philip.3.
cede,in diuinorum illuminationibus creſce,ad altiora & anteriora te erige.Hoc modo ſurgere debem⁹,
quantumlibet ſtemus. Sicut Apoſtolus profitetur, Ego non arbitror me appræhendiſſe, ſed quæ priora
ſunt oblitus,ad anteriora extendo meipſum[ET metire templum, & altare,& adorantes in eo]Templũ
eſt Eccleſia militans, ſeu fidelium congregatio: cui ait Apoſtolus,Templum dei ſanctum eſt,quod eſtis 1.Cor.5.
vos.Altare vero ſunt perfecti,& contemplatiui:quorum auxilio aliorum ſacrificia innituntur.Adoran-
tes vero in templo ſunt reliqua credentiũ multitudo. Poteſt quoque de templo & altari materialibus ac-
cipi inanimatiſque.Sicque adorantes in templo ſunt vniuerſi catholici.Si templum & altare primo mo
D do ſumantur,ſenſus eſt.Metire.i.ſingulorum capacitatem,perfectionem,menſuram,conſidera:vt vnicui
que ſecundum ſuam capacitatem,& modum dei verbum proponas. Alij enim & alij aliter & aliter ſunt
docendi.Quod Paulus obſeruans ait,Sapientiam loquimur inter perfectos.Et rurſus,Non potui vos lo
qui quaſi ſpiritalibus.Itemque,Facti eſtis quibus lacte opus eſt,non ſolido cibo.Si autem ſecundo modo 1.Cor.2.
ſumantur,ſenſus eſt:Metire templum & altare,id eſt, quemadmodum eccleſiæ atque altaria Chriſti,per 1.Cor.3.
totum mundum ſint conſtruenda intende,ita,quod ſicut in Malachia prædictum eſt,in omni loco offe- Hebr.5.
retur Deo oblatio munda.Iuxta hunc modum ſcriptum eſt apud Zacha. quemadmodũ angelus veniens Malach.1.
menſurare.Hieruſal.habebat in manu funiculum menſorum [ATRIVM autem, quod foris templũ eſt] Zacha.2.
id eſt,peccatores impœnitentes,præſertim hæreticos: qui vel merito, vel fide,ſunt extra Eccleſiam:nec
Chriſto per charitatem ſunt incorporati [PROIICE foras] per excommunicationem & reprobatio- Matth.25
nem,ſeu foris proijciendum denuncia.Quia in tenebras proijcientur tartareas[ET ne metiaris illud].i.
ab illis auertere, nec deſignes eos ad eccleſiã pertinere, aut in ſtructura ſupernæ Hieruſalẽ collocandos.
Ita & Paulus loquitur Tito,Hæreticũ hominẽ poſt vnam & ſecundã correptionẽ deuita [QVONIAM Titum.3.
datum eſt gentibus] .i.inter paganos & perfidos hi computantur,atq; cum eis inferni ſupplicia ſortien-
tur.Quibus & Chriſtus dicturus eſt,Amen dico vobis,quia neſcio vos.Porro Bereng.per atrium iſtud Matth.25
intellexit populũ Iudæorum,qui per infidelitatẽ extra eccleſiã fuerunt,& tamen in cordibus Apoſtolo-
rum per amorẽ manſerunt,deſiderantiũ conuerſionẽ eorũ.Quoniã vero indurati erant,iubetur Iohan- Ephe.5.
ni vt verbum prædicationis eis non inferat,qui gentibus comparati ſunt,& manibus traditi Romanorũ

[ET ciuitatem ſanctam] puta Eccleſiam dei, de qua Paulus teſtatur, quod Chriſtus elegit ſibi glorioſam E
eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam: cuius myſteria in decem vltimis Ezechielis capitulis
iuſto deſcribuntur ſermone [CALCABVNT menſibus quadraginta duobus] id eſt, annis tribus cum di
midio. Tanto enim tẽpore dicitur Antichriſtus regnaturus, ſecundum quod Daniel ait: per tẽpus & tẽ-
pora, & dimidiũ temporis: per tẽpus intelligens annum, per tẽpora duos annos, per dimidiũ temporis
mediũ annum, quibus Chriſtiani atrociſsime opprimentur [ET dabo duobus teſtibus meis] ſ. Enoch &
Heliæ, copioſiſsima gratiæ dona, virtutẽ & conſtantiã contra Antichriſtũ, ſapientiã & eloquentiã con-
uertendi Iudęos, fortitudinẽ patiendi martyriũ [ET prophetabũt] cõtra Antichriſti perfidiã fortiter prę-
dicando, eiusq; ruinã prænunciando [DIEBVS mille ducẽtis ſexaginta]. i. tribus annis cũ medio vel cir
citer. Aliqui enim dies deficiunt. Sed in talibus cõputationibus ſcriptura nõ ſolet vim facere de modico
Matth.17 [AMICTI ſaccis] pœnitẽtialibus, aſperis, abiectis, humilibus indumẽtis: vt ſicut verbis, ita & habitu pœ
Malac.4. nitentiã prędicent. Deniq; quod horũ teſtium vnus fuerit Helias, Chriſtus in euãgelio proteſtatur. Et in
Gene.3. Malachia dicitur, Ecce ego mittã vobis Heliam prophetã antequã veniat dies domini magnus & horri
Eccle.44 bilis, & conuertet cor patrũ ad filios, & cor filiorum ad patres. Quod vero Enoch ſit alter, elicitur ex eo
quod in Geneſi legitur, videlicet quod tulit eũ deus. Et in Eccleſiaſtico ꝙ tranſlatus eſt in paradiſum [HI
ſunt duæ oliuæ]. i. arbores fructuoſæ, quę oliuę vocati ſunt, quoniam charitate ac pietate, vnctioneq; ſpi-
rituſſancti ſunt pleni [ET duo candelabra]. i. fideliũ luminaria, qui donis ſapientiæ, ſcientiæ, intellectus, F
conſilij, intra ſe lucent, alijsq; per ea verbis & exemplis lucebunt. Et ſicut candelabrũ ſuper ſe poſitũ ge
Ioban.1. rit lumen, & aſsiſtentes per illud illuſtrat: ſic iſti Chriſtũ qui vera lux eſt in corde portabunt, & per eum
plurimos illuminãdo docebunt [IN cõſpectu domini terræ ſtantes] i. deo placẽtes, eius imperio promp-
3.Re.17.18 te obedientes, & ſeipſos corã deo ſolicite cuſtodiẽtes. Sicut Helias nondũ tranſlatus dicere cõſueuit, Vi-
Zacha.4. uit dominus in cuius conſpectu ſto hodie. Huic autẽ verbo cõſonat, quod in Zacharia habetur, Cũ enim
Zacha. dixiſſet ad angelũ qui ſunt iſtę duę oliuę? Reſponſum eſt ei, Iſti ſunt duo filij olei, ſiue ſplendoris
(ſecundũ quod Aquila tranſtulit) qui aſsiſtunt dominatori vniuerſæ terrę. Quod ibidẽ ad literã de Ieſu
ſacerdote magno ſiue põtifice, & Zorobabel principe Iudęorũ dicitur [ET ſi quis voluerit eis nocere]. i.
à prędicationis officio impedire, terrere, ligare [IGNIS]. i. virtus, gratia, ſermo ignitus, verbũ igneę præ-
Luc.21. dicationis [EXIET de ore eorũ, & deuorabit inimicos eorũ]. i. rationabiliter ſuperabit, cõfundet, dãnan
Eccl.48. dos oſtẽdet. Dabit enim eis Chriſtus os & ſapientiã, cui nõ poterũt reſiſtere aduerſarij eorũ omnes. Nã
& id Heliæ ante tranſlationẽ ſuã collatũ eſt: iuxta illud Eccle. Surrexit Helias quaſi ignis, & verbũ illius
quaſi facula ardebat [ET ſi quis voluerit eos lędere] in corpore [SIC oportet] diuina iuſtitia exigẽte [EVM
occidi] in anima. Omnis nẽpe qui gladiũ accipit, gladio perit: quoniã alium perſequẽdo impie, aut occi-
Matth.27 dendo, animã ſuã peccando mortaliter perimit. Quod maxime euenit, dum quis iuſtos infeſtat. Vniuſ- G
cuiusq; etenĩ culpa, malitia, crudelitas, in propriũ recidiuat autorẽ, magisq;, imo incõparabiliter amplius
nocet ſibi, quã alteri: dum alte patientiã ſeruet, nec deum offendat. Ideo Salomõ loquitur, In inſidijs ſuis
Prou.23 capientur iniqui. &c. Qui diſsipat ſepem, mordebit eum coluber [HI habent poteſtatẽ claudẽdi cœlum,
Eccl.20 ne pluat diebus prophetiæ eorum: & poteſtatem habent ſuper aquas, conuertendi eas in ſanguinem: &
3.Reg.17. percutere terram omni plaga, quotieſcunque voluerint] Circa hoc loquitur Berengandus, Legimus He
liam oratione clauſiſſe cœlũ, & iterum aperuiſſe: ſed & Moſen aquas in ſanguinem conuertiſſe. Non er-
go putandum eſt Heliam minorem virtutem habere, cum ad explendũ ſuæ prædicationis officium vene
rit, quàm habuit eo tẽpore quo inter homines conuerſatus eſt, ſed potiorem. Ex quo ſequi videtur, quod
Helias & Enoch nunc miracula ſint facturi, quod & quidam concedunt. Alij aſſerunt, ꝙ Eccleſia duran
te rabie Antichriſti nõ coruſcabit miraculis, quod item Helias & Enoch tunc poteſtate hac nõ vtentur.
Ideo iſta ſpiritaliter interpretãtur, vt dicantur poteſtatem habere claudendi cœlum ne pluat ſuper terrã:
quoniã tantę virtutis & familiaritatis ſunt apud deũ, vt queant quibuſdã pluuiam gratiæ, & rorẽ benedi
ctionis cœleſtis orando acquirere: alijs autẽ iuſto zelo punitionẽ condignam deſuper imprecari. Rurſus
per cœlũ eccleſia deſignatur, quam poterunt claudere, ne documentorũ fluenta influat habitatoribus ter
ræ. Poterunt etiam aquas, id eſt, riuos doctrinarum ſuarũ in ſanguinem, id eſt, in peccatum conuertere, re
Prou.9 probis prædicando, qui ex prędicatione audita dum eam non implent, grauius condemnantur. Vel aquę H
ſunt hæreticorũ doctrinæ: iuxta illud, Aquæ furtiuæ dulciores ſunt. Quas cõuertent in ſanguinẽ, eorum
errores reprobando, & morte æterna dignos monſtrando. Habent etiã poteſtatẽ percutere terram omni
plaga, quotieſcunq; voluerint. i. aduerſa & vltiones habitatoribus terrę diuinitus procurare, verbũ prędi
Exo.7. cationis indignis ſubtrahere. Sicut ad Moſen dominus dixit, Cõſtitui te dominũ Pharaonis. Deniq; eccle
ſia virtute clauiũ poteſt claudere cœlũ ne pluat, quoniã dona gratiæ non infunduntur his, quos Eccleſia
iuſte nõ abſoluẽdos iudicat. Poteſtq; terram percutere omni plaga per excõmunicationis ſententiã iuſte
prolatã [ET cũ finierint teſtimoniũ ſuũ]. i. prędicationẽ, qua Ieſum eſſe Chriſtũ cõteſtabãtur [BESTIA]
. i. Antichriſtus irrationabiliſsimus blaſphemus & ferox. De qua in Daniele plura leguntur [QVAE aſcẽ
Daniel.7. det de abyſſo] i. de tenebroſo ſuo latibulo, quo ſe bonũ & iuſtum ſimulauit, vtpote de calliditate ſua atq;
hypocriſi: qui & naſcetur de excæcato populo Iſrael, & de hoc ſęculo nequam in mari magno aſcẽdet ad
apertam tyrannidem vſurpatumq; regnũ. Sed & abundantia impietatis, ac diabolicæ cooperationis cali
go, abyſſus ſunt, vnde hęc beſtia ſcandet [FACIET aduerſus eos bellũ] verbis, factis, ſignis, corporalium
ſuppliciorũ inflictionibus. Varijs enim modis Antichriſtus perſuadebit, ſe verũ Chriſtũ eſſe [ET vincet
illos] non ratione, ſed violentia: quia interimet eos, ſicut ſubiungitur [ET occidet eos. Et corpora eorum
iacebunt in plateis ciuitatis magnæ]. i. irreuerẽter inſepulta manebunt ad terrorem fidelium [QVAE ſpi-
ritualiter vocatur Sodoma & Aegyptus.] Per ciuitatem hanc magnam quidam intelligunt ipſam Hie-
ruſalem, eo quod ſubditur [VBI & dominus illorum crucifixus eſt]. ſ. Chriſtus, dominus Helię & Enoch

A ac omnium prophetarum. Sed contra hoc arguit Berengandus, Quia Hieruſalem in qua paſſus & cruci fixus eſt Chriſtus, funditus ſit deſtructa, & ea quæ pro illa conſtructa eſt, in alio ſita eſt loco. Et quoniam tẽpore Berengandi à Chriſtianis ciuitas illa habitabatur, ideo nõ diceretur Sodoma & Aegyptus. Itéq; quia in libro iſto per ciuitatẽ magnã, intelligitur Babylon ciuitas diaboli, ex omnibus reprobis conſtãs. Hinc per ciuitatem hanc quidam intelligũt generaliter infidelium Antichriſti ſatellitum collectionem, inter quos iſti ſunt occidendi: quæ congregatio ob vitiorũ abominabilitatẽ, & mentis caliginem, Sodoma & Aegyptus ſpiritaliter appellatur. Quemadmodum Petrus in prima ſua Canonica Romam nominat Babylonem. Aegyptus autem caligo ſeu tenebræ, Sodoma vero muta vel cæcitas interpretantur. Impij autem à dei laudibus obmuteſcunt, excæcataque mente ad inferos præcipiti properant gradu. Verun tamen de hac re nihil affirmo. Neq; enim certũ habeo an ſancti iſti in Hieruſalem occidentur. Argumẽta quoq; Berengandi faciliter ſoluerentur, præſertim cum Hieruſalem modo cõſtructa ſit vbi crucifixus eſt dominus, ita quod locum illum intra ſe continet: de qua ciuitate nunc agitur penes qualitatẽ eius pro tempore Antichriſti. Si vero ciuitas magna intelligatur ſæculum nequam, ſeu congregatio iniquorũ, palàm quod in ea occiſus ſit Chriſtus [ET videbunt de populis, & tribubus, & linguis, & gentibus]. ſ. multi ex omnibus iſtis [CORPORA eorum per tres dies & dimidium] in plateis iacentia [ET corpora eorum non ſinent poni in monumentis. Et inhabitantes terram]. i. terreni ac vitioſi ſatellites Antichriſti [GAV B DEBVNT & iucundabuntur] anima & corpore gloriando de illorum occiſione [ET munera mittent inuicem] in ſignum pacis & gaudij, [QVONIAM hi duo prophetæ cruciauerunt eos qui habitant ſuper terram]. i. amatores terrenorum, contra eorum carnalia deſideria prædicãdo, ęternam damnationem eis minando, contra eorum magiſtrum Antichriſti efficaciter edocendo. [ET poſt tres dies & dimidium ſpiritus vitæ à deo intrauit in eos]. i. deo miniſtrante animam ſuã quiſque eorum recepit, & reſuſcitatus eſt [ET ſteterunt ſupra pedes ſuos, & timor magnus cecidit ſuper eos, qui viderunt eos] iam ſuſcitatos per diuinam potentiã. Increduli enim quo de ore eorum occiſione magis gauiſi ſunt, eo de eorum ſuſcitatione amplius doluerunt: formidantes ea omnia fore implenda, quæ illi fuerunt comminati [ET audierũt] Enoch & Helias iam ſuſcitati. [VOCEM magnam de cœlo dicentem, Aſcendite huc] hæc fuit vox angeli, in dei ſeu Chriſti perſona loquentis [ET aſcenderunt in cœlum in nube] eos obumbrãte, ſicut & Chriſtus aſcendit. Loquitur autem de futuro per modum præteriti, more prophetico [ET viderunt illos inimici eorum] ſcilicet infideles. Quemadmodum loquitur Berengandus, an hæc ſecundum hiſtoriam implebuntur, hominibus quidem incognitum eſt: deo autem nota ſunt omnia. Multi tamen doctores aſtruunt, hæc literaliter adimplenda. [ET in illa hora] quando aſcendere viſi ſunt [FACTVS eſt terræmotus magnus] quia tunc vel circiter terra mouebitur, ſeu habitatores eius varijs affectionibus agitabuntur [ET C decima pars ciuitatis cecidit] quia circa hoc tempus multi de Antichriſti miniſtris ſimul cum ipſo peribunt. Ciuitas itaque hæc eſt congregatio impiorum, quæ eſt ciuitas diaboli. [ET occiſi ſunt in terræmotu nomina hominum ſeptem milia] per numerum iſtum determinatum exprimitur indeterminata multitudo ſeruorum Antichriſti, qui in præfata tempeſtate peribunt [ET reliqui] qui cum illis non perierunt [IN timore miſſi ſunt]. i. diuinæ æquitatis iudicium ex conſideratione tantæ vltionis mox expauerunt [ET dederunt gloriam deo cœli] ei de ſua euaſione regratiantes, nec aliquid boni ſibijpſis de cætero adſcribentes. Multi enim ab Antichriſto ſeducti, viſa hac vltione conuertentur, & gratias agent immenſas [VAE ſecundum abijt] id eſt, media de iſtis tribus grauioribus tribulationibus (de quibus ſupra dictum eſt, quæ ad trium vltimorum angelorum de ſeptem præfatis angelis tubicinium pertinent) ſuo tempore ſub Antichriſto celeriter finietur [ET ecce væ tertium veniet cito] ſcilicet preſſura atque anguſtia hominum, ex conſideratione finalis iudicij imminentis [ET ſeptimus angelus tuba cecinit] id eſt ſeptimus ordo prædicatorum, qui Antichriſto deiecto inſtanter diem iudicij imminentem inſinuabit, & retributionem electorum nunc proximam eſſe [ET factæ ſunt voces magnæ in cœlo] ſcilicet in eccleſia militante, ac triumphante [DICENTES] cum ingenti gratiarum actione, & gaudio [FACTVM eſt regnum huius mundi dei noſtri & Chriſti eius] id eſt, multitudo hominum, in quibus tempore Antichriſti regnauit diabolus, & erant filij huius mundi: nunc Antichriſto oppreſſo cum multis ſuorum ad deum patrem & Ieſum Chriſtum, ab eo ſecundum naturã aſſumptam ſpiritaliter vnctum, conuerſa eſt, pertinetq; ad patrẽ D & filium, nec dubiũ quin æque ad ſpiritum ſanctũ [ET regnabit] in eis Deus & Chriſtus eius [IN ſæcula ſæculorũ.] Tunc enim totus pene mundus ad Chriſtũ cõuertetur, ſecundũ doctores. Vnde angelus loquitur Danieli. Regnũ autẽ & poteſtas quod eſt ſubter omne cœlũ, tradetur populo ſanctorũ: qui & obtinebunt illud vſq; in ſęculũ ſęculorũ. [ET viginti quatuor ſeniores, qui in conſpectu dei ſedent in ſedibus ſuis] per ſeniores hos intelligi poſſunt hoc loco tam præcellẽtes in Eccleſia militanti, q̃ triumphãti: imo & õnes beati. De quibus ſenioribus & ſignificatione eorũ ac ſedibus, dictũ eſt plenius ſupra. Sedes autẽ, quas habẽt in patria, ſunt quies & manſio illa cœleſtis. Sedẽt beati in patria, in diuino cõſpectu iſuauiſſime requieſcũt, creatoris faciẽ beatifice intuẽdo, eiq; cũ omni reuerẽtia aſsiſtẽdo [CECIDERVNT in facies ſuas] deo humillime ſe proſternẽtes, eiusq; ſuperimmenſam altitudinẽ admirantes [ET adorauerunt deum dicẽtes, Gratias agimus tibi domine deus omnipotens] pro beneficio tantæ clemẽtiæ, quia homines de Antichriſti erroribus eruiſti & cõuertiſti. Imo & pro vniuerſis beneficijs tuis. ſ. donis naturę, gratiæ, & gloriæ [QVI es, qui eras, & qui venturus es] quomodo iſtud intelligendũ ſit, & de deo vno ac trino, itemq; ſpecialiter de Chriſto accipi poſſit, diffuſe tractatum eſt [QVI accepiſti virtutem magnam] id eſt, inuariabili tua poteſtate, quam æternaliter habes, in reproborum damnatione, electorumque ſaluatione, euidenter ac recenter nunc vſus es: eamque plus ſolito nunc demonſtraſti, in effectibus miſericordiæ, atque iuſtitiæ tuæ [ET regnaſti] in cordibus electorum, dæmonibus & peccatis depulſis: quæ corda electorum tuæ voluntati nunc ſubdidiſti, humiliterque ſeruire feciſti. [ET iratæ ſunt gentes] ſcilicet re-

1.Pet.5. Gal.1. Aduſ.1. Apoca.8. Daniel.7 Apoca.4. Apoca.1

probi,obſtinati:qui nec Antichriſto occiſo pœnitentiam agent, & de principis ſui deiectione dolebunt E
[QVIA aduenit ira tua]id eſt,hora iuſtæ tuæ vindictæ, qua & gentes in tantum excæcari permiſiſti,dig na quoq; pro tot malis tormenta infliges[ET tempus mortuorum iudicari].i.tempus aduenit, quo mortui iudicentur,tempus etiam aduenit[REDDERE mercedem ſeruis tuis prophetis, & ſanctis,& timentibus nomen tuum]filiali timore,id eſt, vniuerſis electis,ſiue qui gratia prophetali fulſerunt,ſiue qui ſine ea virtuoſe vixerunt[PVSILLIS & magnis]id eſt, perfectis & minus perfectis, prælatis & ſubditis,ſuperioribus & inferioribus.Non enim eſt perſonarum acceptor deus, De quo Sapiens ait, Puſillũ & magnum ipſe fecit, & æqua eſt illi cura de omnibus. Iterum tempus aduenit[EXTERMINANDI eos,qui corruperunt terram].i.ſeparãdi iniquos à conſortio electorum,vt ſint extra fines electæ Eccleſiæ:qui habitantes in terra ſpiritualiter infecerũt,læſerunt & peremerunt: puta ſeipſos & proximos,impie conuerſando,ſcandalizando,falſa docendo,fallaciter conſulendo.Itaque iſtud eſt tubicinium ſeptimi angeli.ſ. exterminatio reproborum in die iudicij. At uero quod dictum eſt,gratias agimus tibi Domine deus omnipotens,ſpecialiter accipi poteſt de Chriſto:qui virtutem ſuam,tempore paſsionis quaſi depoſuit,eam non demonſtrando.Iuxta illud Abacuc. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.Sed in reſurrectione, ſanctorũ de inferno eductione,aſcenſione,& ſpiritus ſancti miſsione, accepit eandem omnipotentiam ſuam,palam oſtendẽs,& regnauit per fidem,charitatem, & gratiam in cordibus eorum,qui præordinati fuerunt F
ad vitam æternam.Hunc autẽ verſiculum,etiam nos vbertim Chriſto,grata mente cantemus,& de vniuerſis beneficijs eius, gratias cum pura charitate veraque obedientia referamus. Poſtremo penſandum, quòd illi,qui aſſerũt Heliam & Enoch ante alios aliquos reſurrecturos,dicunt quòd eorum reſurrectio erit tunc glorioſa,& ex ſpeciali priuilegio per anticipationẽ præſtanda eſt eis.Cum vero aſſeritur,quòd omnes ſimul reſurgent,dicunt hoc ſecundum communem legem intelligendum. Quantum præterea in huius capituli expoſitione quidam à forma textus recedat,dum iſta ſecundum temporis curſum,& ordinem exponere nititur,& per duos teſtes præfatos, Siluerium papam & alium quendam dei ſeruum intelligendos putat,omni intuenti ſatis reor patere. Neq; enim hi duo leguntur fuiſſe prophetæ,nec ita occiſi ſunt, ꝙ eorum corpora inſepulta iacere viſa ſunt,nec poſt tres dies & dimidium à morte ſunt ſuſcitati.

Actuũ.10.
Sapiẽ.6.
Abacuc.3
Actuum.15

¶EXPOSITIO CAP. XII [ET apertum eſt templum dei in cœlo.]

ARTICVLVS XIIII.

SECVNDVM explanationẽ antiquorum doctorum, catholicorumq; patrum, Auguſtini,Bedę,Haymonis,Berengandi,& item eos ſequentis Alberti,frequenter in iſto volumine ſanctus Iohannes, cum perſecutiones eccleſię à tyrannis,ab hæreticis,à falſis fratribus, vel ab Antichriſto eidem inferendam deſcripſit,ab exordio rurſum reſumit: & Chriſti myſteria ſub alijs verbis,plenius eminentiusque deſcribit. Verum,vt ſępe nunc tetigi, quidam conati ſunt librum iſtum,de diuerſis Eccleſiæ euentibus, ſecundum temporis proceſſum ac ordinem, explanare: de quorum expoſitione quid appareat,ſubinde prętactum eſt: quantum etiam in huius capituli expoſitione videantur hi à textus tenore recedere,paulopoſt tangam.Solidorũ ergo illorum ſententijs inhærendo procedam[ET apertum eſt templum dei in in cœlo]Templum dei vno modo eſt Chriſtus vt homo,ſeu corpus ipſius.Secundũ quod ait,Soluite templũ hoc,& in tribus dieb⁹ excitabo illud.Hoc autem dicebat,de templo corporis ſui,vt euangeliſta Iohannes exponit.Hoc templũ apertum eſt,id eſt manifeſtatũ,effuſum,paratum in cœlo.i.Eccleſia militante:cui per euangeliſtarum doctrinam,Apoſtolorũ prædicationem,miraculorum operationem, ac cætera Chriſtianæ fidei argumenta innotuit Chriſt⁹:qui & ſeipſum ei aperuit,per largifluam gratiarum ſuarũ infuſionem, cunctis quoq; apertum,ſeu paratum ſe exhibet,qui pœnitenti ac humili mente,ad ipſum confugiunt. Rurſus templum dei eſt eccleſia quæ aperta.i.diuinorum illuſtrationibus reſerata,ablato velamine legalium figurarum:aperta quoq;,quia publice deum colit,& Chriſtum libere cõfitetur, cuius vtique cor apertum eſt,ad ſuſcipienda chariſmata ſpirit⁹ ſancti.In cœlo.i.in conuerſatione cœleſti.Sicut Apoſtolus aſtruit,Noſtra cõuerſatio in cœlis eſt[ET viſa eſt arca teſtamenti eius in templo eius.]In arca Moſi,vt dicitur ad Hebręos,fuerunt tabulę Moſi,virga Aaron,quæ fronduerat,& manna.Per arcam,itaq; quidam intelligunt Chriſtum,in quo eſt ſapientia H
& doctrina per tabulam deſignata,virga correctionis & directionis ac poteſtas, quæ ſignificabantur per virgam Aaron:manna quoque pietatis,conſolationis,refectioniſque noſtræ.Eſt itaque ſenſus,quòd per oculum fidei & gratiam contemplationis,in templo Eccleſiæ militantis,Chriſtus à fidelibus ſit conſpectus poſtquam ſeipſum eis aperuit.Diuerſis itaque reſpectibus Chriſtus vocatur templum dei,& arca teſtamenti noui cuius ipſe eſt inſtitutor.Beda vero per arcã intelligit corpus Chriſti,in quo velut in auro mundo conſiſtit diuinitas.Porro Berẽgandus per templum dei,intelligit Chriſtiferam Mariam: in qua, velut in templo, Chriſtus tot menſibus requieuit, atquẽ in mente ipſius ſemper gratioſiſsimẽ habitauit: per arcam vero Chriſtum,qui ex ea carnem aſſumpſit. Dicitur autem virgo beata aperta, inquantum ex ea Chriſtus viſibiliter prodijt:quanuis vterus eius virgineus clauſus permanſerit. Poſtremo apertum eſt templum dei in cœlo,quando in primitiua Eccleſia,teſtamentum,lex,ſcriptura & ſtatus ſynagogæ,ſpiritaliter intellecta,clare cognita,veraciterquẽ adimpleta fuerunt. Tunc quoque arca teſtamenti eius viſa eſt in templo eius,quando ſpiritu ſancto edocente innotuit Chriſtianis, ꝙ iuxta ſpiritalem intelligẽtiam arca illa,ſcilicet Chriſtus,ſeu euangelica eius doctrina in templo dei, vero, viuo,& rationabili,ſcilicet in Eccleſiaſtica congregatione,maneret.[ET facta ſunt fulgura]id eſt,præclara miracula,quæ inſtar fulgurum timorem incutiunt,ad virtutis ſplendorem deducunt, & cauſant ſtuporem [VOCES & tonitrua] i. prædicationes,laudationes,pœnarum commemorationes,magnę & paruę,altę & ſubmiſſę,difficiliores & minus difficiles[ET grando magna].i.perſequutionum tempeſtas.Statim nempe miſſo deſuper ſpiri-

G

Iohan. 2.
Hebrę.6.
Actuum. 2

A tu ſancto,facta ſunt iſta in Chriſti Eccleſia quando apoſtoli orſi ſunt prędicare,Chriſtum laudare,incre dulis pœnam æternam minari,miraculis coruſcare.[ET ſignum magnum apparuit in cœlo] .i.in Eccle- ſia,ſcilicet mihi Iohanni,cui ſubſcriptū ſignum,ſeu imaginaria viſio mōſtrabatur.Secundum Albertū, hic incipit quarta viſio huius libri.Vnde & multi aſſerunt,hic eſſe exordium duodecimi capituli.Cōſe quenter quod fuerit ſignum iſtud,ſubiungitur[MVLIER amicta ſole]In hac etenim quarta viſione ſta tus Eccleſiæ deſcribitur,ſub figura mulieris parientis : in qua labores atquē victorias Eccleſiæ aperit,& præmia digna ſe rependere Chriſtus demonſtrat.Itaquē mulier amicta ſole,eſt Eccleſia militans,quę in baptiſmo induit Chriſtum ſapientię atquē iuſtitiæ ſolē,iuxta illud ad Galatas,Quicunq; in Chriſto ba- ptizati eſtis,Chriſtum induiſtis.Deniq; in pœnitentiali emendatione,ſeu mentis conuerſione induimus Chriſtum.Secundum quōd ad Coloſſenſes hortatur Apoſtolus,Expoliātes vos veterem hominem cum actibus ſuis,induite nouum.Imo quanto plus in Chriſti imitatione proficimus,tanto plus eum induim⁹ Ideo nanquē ait Apoſtolus,Induimini dominum Ieſum,quemadmodum autem veſtis corpus tegit,or- nat,ab incommodis protegit,& calefacit:ſic Chriſtus ſol iuſtitiæ animam tegit,eius peccata per gratiam ſacramentorum operiendo:ornat,virtutes & dona ſancti ſpiritus infundendo:protegit,tētationes & vi- tia repellendo:calefacit,dei & proximi charitatem præſtando[ET luna ſub pedibus eius] per lunam ob ſuam cōtinuam variationem, mundialium rerum inſtabilitas,ſeu terrena opulentia, vel mundus ipſe fal Acuum. 2 Galat.3. Colloſſen.3 Roma.13 Galatas.3

B lax & labilis,deſignatur.Cum ergo eccleſia terrena iſta deſpiciat,calcet, tranſcendat, recte ſub pedibus, id eſt,affectibus eius,luna eſſe aſſeritur.Rurſus per pedes Eccleſiæ inferiores poſſunt intelligi. Cum er- go ad tales pertineat temporalium diſpoſitio,luna,id eſt, mutabilia ac defectiua ſub Eccleſiæ pedibus or dinantur. Propter quōd ad Corinthios ait Apoſto. Sæcularia iudicia ſi habetis; contemptibiles qui ſunt in Eccleſia,conſtituite ad iudicandum.Circa hunc locum loquitur Berengandus,Quia luna nocte illu- minat,melius videtur vt per lunā ſacram ſcripturam,intelligamus.Sine cuius lumine in nocte huius ſæ- culi per vias rectitudinis incedere non valemus. De hoc lumine Pſalm.dicit, Lucerna pedibus meis ver bum tuum domine,& lumen ſemitis meis.Mulier ergo lunam ſub pedibns ſuis habuiſſe viſa eſt,quia Ec- cleſia greſſus mentis ſuæ in præceptis diuinarum ſcripturarum figens , ad cœleſtia tendere nouit [ET in capite eius corona ſtellarum duodecim]ſiue per caput Eccleſiæ intelligatur Chriſtus,de quo ait Apoſto lus,Ipſe eſt caput corporis Eccleſiæ:ſiue ipſa mens Chriſtianorum, eo modo quo principale alicuius rei caput eius vocatur:ſiue primitiua Eccleſia,ſecundum quod principium rei caput eius aſſeritur,per coro- nam ſtellarum duodecim intelliguntur duodecim apoſtoli,eorumquē doctrina & opera,qui chriſto tam proxime adheſerunt,vt capiti corona.Iuxta illud Eccleſiaſtici,Circa illum corōna fratrum quaſi planta- tio cedri in libano.His ſanctis apoſtolis,velut ſplendidiſsimis ſtellis,fulgorem ſapientiæ,ardoremq; cha 1.Cor.6. Pſal.118 Eccle. 50.

C ritatis mittentibus ornabatur Eccleſia:quorum doctrina ac imitatione decorantur animæ Chriſtianæ in mente. Nihilominus per coronam ſtellarum duodecim intelligi poteſt ornamentum duodecim fructuū ſpiritus,quos ad Galatas ponit Apoſtolus,duodecim quoq; virtutum moralium.Quomodo autem hæc verba(quæ ad literam de Eccleſia militante dicuntur,ſicut ſequentia verba teſtantur) de beata Chriſtife ra virgine poſsint exponi,Bernardus in quodam ſermone pulcherrime docet.[ET in vtero habens cla- mabat parturiens, & cruciatur vt pariat] Per ventrem ſeu vterum in nouo ac veteri Teſtamento, mens ſiue memoria interdum ad literam(ſicut oſtēſum eſt)deſignatur. Nam & in Pſalmo pater loquitur filio, Ex vtero ante luciferū genui te.Eccleſia ergo habet in vtero,id eſt,mente concepit & iugi memoria tra- ctat conuerſionem animarum ad deum.Diligit etenim omnes,& quos amore complectitur, Deo vnire conatur.Clamat quoque parturiens,quia orando ac prædicando, & ſeipſam multipliciter affligendo fi- lios ſpirituales producit, quos ad eſſe gratiæ,& dei amorem perducit. Sicut quibuſdam ſcribit Apoſto- lus,Per Euangelium in Chriſto Ieſu ego vos genui.Itemque alibi,Filioli mei,quos iterum parturio,do- nec formetur Chriſtus in vobis.Et cruciatur,id eſt,aliorum errori compatitur,de peccatorum peruerſi- tate affligitur:ſeipſam vt pro eis exaudiatur,orationibus,vigilijs,ieiunijs, diſciplinis exercet. Vt pariat, id eſt,ad deum quoſdam conuertat de filijs ſęculi atque diaboli,filios dei efficiat.Hoc omnis prędicator, prælatus , & paſtor debet implere: vt ſubditos ſuos ſeu proximos ſemper in memoria habeat,pro eis ad dominum clamet,ſe quoque præfatis modis affligat: quatenus eis gratiam deſideratam queat à Domino Galatas.5. Pſal.109 1.Cor.4 Galatas.4.

D obtinere . Quod Apoſtolus ſe feciſſe proteſtans ait. Triſtitia mihi magna eſt , & dolor continuus cordi meo,pro fratribus meis Iudęis.Et rurſus ad gentes,Libenter impendam & impendar ipſe pro animabus veſtris.In Actibus quoque loquens Epheſijs,Per triennium,ait,non ceſſaui quotidie,cū lachrymis mo- nens vnumquemque veſtrum.[ET viſum eſt aliud ſignum in cœlo] quod ipſe Iohannes viſione conſue- ta intuitus eſt,in cœlo,id eſt,in eccleſia,vbi inter fideles diſcurrit inquietiſsimus inimicus, qui vt leo ru giens circuit,quærens quem deuoret.Deinde ponitur ſignum iſtud. [ET ecce draco magnus & rufus] id eſt diabolus,qui alios inficiendo tentationum veneno,callide circumueniendo, in ſeipſo igne malignita tis ardendo,dicitur draco.& magnus,non virtute,ſed prauitate, vel etiam poteſtate.Non eſt enim pote ſtas ſuper terram,quæ comparetur ei.Rufus vero,quia vt dicit Saluator,Ille homicida erat ab initio. Et inuidia eius mors introiuit in orbem terrarum.Nec aliud ſitit niſi ſanguinem animarum,id eſt, vitā cha ritatis & gratiæ eis auferre.[HABENS capita ſeptem].i.ſeptem ſpiritus nequam:iuxta illud, Tunc vadit & aſſumit ſeptem ſpiritus nequiores ſe.Septem quoq; capitalia vitia,& ſeptem ſpiritalia nocumenta,cō traria ſeptem donis ſpiritus ſancti.Berengandus per ſeptem capita iſta intelligit vniuerſitatem reprobo- rum,quibus ad aliorum deceptionem diabolus vtitur.[ET cornua decem] per cornua quandoque reges ſeu principes,interdum regna ſeu acies,deſignantur. Vnde in Daniele ſcriptum eſt,Decem cornua quæ vidiſti decem reges ſunt.Et primo Machabęorum habetur,Bachides erat in dextero cornu.Vbi per cor- nu,exercitus ad bellādum expoſitus explicatur.Itaque per decē cornua vniuerſi reges,principes,& acies Roma.9. 2.Cor.12 Acuū. 20 1.Petri.5 Iob.41 Iohan.8. Matth.12 Luc.11.

huius exprimuntur draconis. Quemadmodū enim ſeptenario, ita & denario vniuerſitas deſignatnr: eo E
quòd ſeptē diebus omne tempus euoluitur, & numeri qui ſequuntur denariū, ſunt quędam replicationes
Iohā.14.19 ipſius, [E T in capitibus ſuis ſeptē diademata.] Habuit enim draco ſeptem capita, & in quolibet vnū diadema: quod eſt ſignū regiæ poteſtatis, indiciumq; triūphi. Ipſe quippe eſt princeps huius mundi, & rex ſuper omnes filios ſuperbię. Itaq; ad innuendū, ꝙ omnibus his dominetur atq; pręualeat, ſeptē diademata in ſuis viſus eſt habere capitibus. [E T cauda eius trahebat tertiā partem ſtellarū cœli,] poteſt per caudā diaboli eius doloſitas accipi, per quā innumerabilem multitudinē angelorum hominumq; fefellit. Ita exposuit Beda. Berengādus autē per caudā, quę finis eſt corporis, Antichriſtū intelligit. qui plurimos in eccleſia inſtar ſtellarū fama atq; ſcientia reſplēdentes decepturus nō ignoratur. Iterū per caudā diaboli, intelliguntur ſpiritus maligni, principē ſuum ſequentes, plurimosq; fallentes. Rurſus quoniā animalia turpitudinē ſuā cauda operiunt, poteſt per caudā diaboli multitudo hypocritarū, falſorūq; exprimi fratrū, per quos diabolus ſuā tegit & exercet malitiā. Quod autē per tertiā partē non illud ſemper ꝙ pręciſe tertia pars eſt, ſed magna quædā pluralitas inſinuetur, pręhabitū eſt: ſicut & mediū non ſemper vocamus ꝙ æqualiter diſtat ab extremis, ſed illud quoq; quod mediat ſeu cōprehenſum eſt inter extrema: quęadmodum Tyrus ſcribitur in medio maris ſita, [E T miſit eos in terrā,] ſpiritaliter interfecit, terrenorum amori inuoluit, in perditionis foueā iecit, vel in aerem caliginoſum, quantū ad dęmones: qui & frequēter ad ho F
mines tentādi cauſa, à principe ſuo mittūtur. [E T draco ſtetit ante mulierem] .i. diabolus omnibus modis
Gene.3 aduerſabatur eccleſię: iuxta illud, Inimicitias ponam inter te & mulierem. In Zacharia quoq; Sathan ſtabat à dextris Ieſu, vt aduerſaretur ei, [Q V AE paritura erat] .i. aliquos in Chriſto regeneratura ſeu cōuerſura. Non enim infructuoſi ſunt eius labores, quibus pro aliorū conuerſione deſudat. [V T eū peperiſſet, filium eius deuoraret] .i. ſibi per peccatū incorporaret, gratia atquē virtutibus ſpoliatum. Hoc enim ſumme conatur, intendit, deſiderat: vt renatos & conuerſos auertat, perimat, damnet. [E T peperit filium ma-
Matth.2 ſculum] quidam per fœminam, beatam Mariam, per filium maſculum intelligunt Chriſtum: cui mox nato per Herodem inſidiatus eſt dæmon. Sed quia, vt patuit, hoc loco per mulierem non intelligitur ad literam ſancta Maria, ſed eccleſia, per filium maſculum intelligi puto cœtum fortiū, & virtuoſorum Chriſtianorum: vt per ſingulare intelligatur plurale, quòd in iſto volumine ſæpius agitur, vt patet in his, quæ de ſeptem angelis ſunt prædicta. Iſti ob animi robur fideiquē conſtantiam, quibus diabolo præualent, vir maſculus nuncupantur, [Q V I recturus erat gentes in virga ferrea] .i. in rigore diſciplinæ, ac vigore iuſti-
Apoca.11. tiæ. Tales nanquē idonei ſunt alios gubernare. Quomodo autem illud perfectis & electis conueniat, dictum eſt plenius. [E T raptus eſt filius eius ad deum] .i. cœtus fidelium perfectorum ſub diuinæ protectionis vmbra quieuit, & mente ad deum erectus eſt. [E T mulier fugit in ſolitudinem] inſidiāte dracone per ſe, & angelos tenebrarum, ac miniſtros peccati eccleſię Dei: illa hominum vitauit tumultus, omnemque G
inquietudinem terrenorum & mentis, intrauit ſecretum pœnitentiæ locum. Cum omni tēpore perſequutionum infeſtarent tyranni famulos Chriſti, frequenter ad loca ſolitaria cōfugerunt. Quod & poſtea in-
Pſalm.54 numerabiles eremitę ac monachi feciſſe noſcuntur, implentes illud Pſalmiſtæ, Ecce elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine, [V B I habebat locum paratum à deo] qui ait per Oſeæ, Ducam eam in ſolitudinem,
Oſeę.11 & loquar ad cor eius. Illic enim ſpecialiter viſitat deus ſuos electos. Quia quo amplius propter deum ab humano conſortio, alloquio, & tumultu fuerint ſeparati: eo ad diuinā alloquutionem, illuſtrationē, tran
Marci.6 quillitatem ſunt aptiores. Vnde & Chriſtus dixit Apoſtolis, Venite ſeorſum in deſertum locū & requie-
Pſalm.70 ſcite puſillum. Denique illic ipſemet deus eſt locus eorum, quia in ipſo quieſcunt, collocantur & cōmo-
Matth.6. rantur. Propter quod orat vir ſanctus, Eſto mihi in deum protectorem, & in locum munitū [V B I paſcat illam] orantem, Panē noſtrum quotidianum da nobis hodie [D I E B V S mille ducētis ſexaginta] per hos dies (qui faciunt annos tres & medium,) ſecundū Bedam, ſignatur totū tempus Chriſtianitatis, ſeu euangelicæ legis: quoniam tanto tempore Chriſtus prædicauit. Qui eccleſiam ſuā quotidie multiplici reficit pane, ſcilicet, ſacramētali, pane lachrymarum, confortationis, cōſolationis, pane bonæ operationis. Virtutes quoquē & dona panes ſunt animæ. Conſequenter oſtenditur, quod angelica præſidia aſsint eccle-
4.Reg.6 ſiæ. Plures enim nobiſcum ſunt, quàm contra nos. [E T factum eſt prælium magnum in cœlo] .i. in eccleſia militante, vbi iugiter virtuoſi contra mundum & carnem diabolumquē confligūt [M I C H A E L & an H
Danie.12. geli eius præliabantur cum dracone] Michael (qui eſt princeps eccleſiæ) de ſupremo ordine infimæ hierarchię, videlicet de choro principatuum eſſe creditur. Itaquē angeli eius ſunt angeli ſancti eo inferiores ſingulis hominibus præſidentes, & in gubernatione eccleſiæ cooperantes eidem. Hi præliantur cum dracone, id eſt, contra diabolum pro eccleſia & ſingulis filijs eius orando, mentem illuſtrando, ſalubria inſpirando, à diabolicis tentationibus eruendo, illorum ſæuitiam & potentiam reprimēdo, [E T draco pugnabat & angeli eius] .ſ. angeli tenebrarum, qui cum ſuo principe corruerunt. Imo ſecundum Bedam, hoc loco angeli eius non ſolum ſpiritus maligni, ſed & homines dæmonum laqueis irretiti intelliguntur: qui ſi aliorū damnationi ſeu tranſgreſsioni cooperentur, nonne veraciter angeli ſatanę ſunt dicendi? Hi itaq; pugnant contra eccleſiā .i. re & nomine Chriſtianos, vt eos à via ęquitatis auertant. Eſtq; præliū iſtud
Ephe.6. adeo graue, vt dicat Apoſtolus, Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnē & ſanguinē, ſed aduerſus principes & poteſtates. Potiſsime autem bellum iſtud incepit à tempore prædicationis euangelicę legis, quia
Iohan.12 tunc de innumerabilium hominum cordibus vbique terrarum expellebatur diabolus. Secundum quòd Chriſtus paſsione inſtante pręd ixit, Nunc iudiciū eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras ¶ Deniq; dęmones contra angelos ſanctos pugnant, quia vt valent eis reſiſtunt, ſemperq; impedire atq; deſtruere moliuntur, quòd illi operātur in nobis. Quidā pręfatū pręliū in cœlo factū, exponūt de diſſenſione angelorū in exordio ante confirmationē bonorum, quādo aliqui lucifero conſenſerunt, alij diſſenſerunt: tuncq; expulſi ſunt impij, forte miniſterio ſtantium, [E T non præualuerunt] draco cum ſuis con-

A tra angelos ſanctos & eccleſiã, angelorum ope protectam. Electos enim finaliter ſupplantare nõ queunt, & renitentibus eis, gentilitas ad fidem conuerſa eſt, [NEQVE locus inuentus eſt eorum amplius in cœlo] .i. in eccleſia quantum ad eos, quorũ conuerſatio eſt in cœlis, qui aequieſcunt Paulo diceti. Nolite locum dare diabolo. Et Iacobo admonenti, Reſiſtite diabolo, & fugiet à vobis. De cuius eiectione de ordibus electorum ſubiũgitur. [ET proiectus eſt] .i. ſpiritus ſancti virtute, angelica ope libero arbitrio cõcurrente & cooperante, per conuerſionem ſuam ad deum, de credentium corde expulſus eſt, [DRACO iſte magnus,] cuius venter animarum pereuntium damnatione non ſatiatur, magnus prauitate, non bonitate, & magnus propria æſtimatione, quia ſuperbus, [SERPENS antiquus,] ob calliditatem ſic dictus, & quia per ſerpentẽ loquens hominem vicit, qui vocatur antiquus: non quod proprie eſſe eius tẽpore menſuretur, quum ſit incorporeus ſpiritus: Sed quoniam ab initio mundi fuit, & impius extitit, habẽs nocendi conſuetudinem, experientiam, artem [QVI vocatur diabolus] quaſi deorſum fluens, & duo, videlicet corpus & animam mordens. [ET Satanas,] qui interpretatur aduerſans, quia noſtræ inceſſabiliter inimicatur ſaluti, [QVI ſeducit vniuerſum orbem] id eſt, multos vbiq; terrarum. Multi enim ſunt reprobi & terreni. Et quis eſt, qui & ſi electus ſit, non tamen aliquando ſeductus eſt, tentante diabolo? Verum ante Chriſti aduentum, totum pene orbem vehementer ſeduxit, omnibus ad idololatriam tractis: ſed per

Phili.3. Epheſi.4. Iacob.4. Iob.41. Geneſ.1.

B Apoſtolorum prædicationes fallaciæ eius ſunt reſeratæ. [PROIECTVS eſt in terram] id eſt, in infernũ, vel in reproborũ corda terrena, vel in terram ad literam. Quum enim immundus ſpiritus exierit ab homine ambulat per loca inaquoſa. Vnde ad dominum loquitur, Circuiui terrã, & perambulaui eam. [ET angeli eius cum eo miſſi ſunt] id eſt, de electorum corde depulſi atque in ima detruſi. De qua re omnes virtuoſi in eccleſia triumphante ac militante læti ſunt: & deo gratias cecinerunt, ſecundum quod ſubditur. [ET audiui vocem magnam in cœlo dicentẽ,] Iſta fuit vox angeli ſancti, qui iſta demonſtrauit Iohanni. poteſtque per cœlum intelligi eccleſia militans & triumphãs. [NVNC facta eſt ſalus, & virtus, & regnum dei noſtri & poteſtas Chriſti eius] .i. hominibus ad veritatem conuerſis, dæmonibúsque deiectis, facta eſt à deo in animabus credẽtium, ſalus ſeu beatitudo in ſpe, & virtus infuſa ſeu gratia ac fortitudo, contra aduerſarias poteſtates, & regnũ .i. regnatio dei patris, ſeu trinitatis in mẽtibus electorum, in quibus ante regnauit diabolus. Vel regnum id eſt, populus Chriſtianus talis per gratiam eſt effectus, vt merito regnum Dei vocetur, & deus altiſſimus in ipſo regnare ac habitare dignetur. Sed & poteſtas Chriſti eius nunc facta eſt, id eſt, manifeſtata in aduerſariorum proſtratione, & prædeſtinatorum illuminatione. Rurſus poteſtas eius id eſt, potens atque magnificus eius effectus impletus eſt puta mundi conuerſio ad tam arduam legem, tamque incomprehenſibilẽ fidem: quod omni miraculo mirabilius eſt. Iuxta hũc ſenſum, & increata dei ſalus ac virtus facta nunc eſt, quantum ad manifeſtationem: quoniam per prædicta,

Matth.12. Iob.1.

C beatitudo & excellentia dei mundo innotuit. [QVIA proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum] id eſt, diabolus ſemper intentus, quomodo hominum peccata coram deo allegando poſſit obtinere licentiam magis tentandi, nocendi, perimendi, atque tartareas miſerias inferendi. Ecce angelus ſanctus homines vocat fratres, tanquam futuros conciues, & per dona gloriæ ſibi conformandos, ac in natura intellectuali ſaltem quantum ad genus conſortes, itemque ab eodem creatore immediate manentes. [QVI accuſabat illos ante conſpectum Dei noſtri die ac nocte] id eſt, inexcuſabiles, Quum enim ſit plenus inuidia, ſemper paratus eſt mala commemorare, & Dei iuſtitiam ad vltionem inducere, quantum in ſe eſt. Accuſat quoque, & accuſabiles facit, quando ad vitia pertrahit, [ET ipſi vicerunt illum,] puta diabolũ accuſatorem [PROPTER ſanguinem agni] id eſt, virtute & merito paſsionis Chriſti, ob quam datur electis virtus, & gratia præualendi, [ET propter verbum teſtimonii ſui] id eſt, per confeſſionem & prædicationem nominis Chriſti, quibus ei coram hominibus teſtimonium perhibuerũt. Vel propter verbũ teſtimonii ſui, id eſt, per adimpletionem verborũ Chriſti quibus teſtatus eſt nobis, quid credere, quid facere, quid vitare debemus. [ET non dilexerunt animas ſuas vſque ad mortẽ] id eſt, nec ſeipſos, nec animas ſuas carnaliter dilexerunt. Imo ſalubriter odierunt, abſtrahendo ſibi delectabilia vitæ præſentis, & aſperis, mortiſque periculis, ſe pro deo ac iuſtitia exponendo. Hoc eſt odium bonũ, de quo ait Chriſtus, Qui odit animam ſuam in hoc mundo, in vitam æternam cuſtodit eam. Imo ſic odire, eſt vere diligere.

Sapien.1. Iohan.12.

D Nempe cum diligere ſit alicui bonum velle, ille vere ſe diligit, qui ſummum & incommutabile bonum, ſcilicet deum deſiderat: & omnia, quæ ad illius boni adeptionem neceſſaria, ſiue accommoda ſunt amat: quæ vero ab illo impediunt, odit puta delitias carnis, homines, vanitates, & cuncta quæ lege prohibetur dinina. Et quia huiuſmodi quandoq; bona ſunt apparenter, delectabilia, & iucunda: idcirco talia ſibimet denegando, dicitur quodammõ ſe odire, quia vult ſibi mala pœnalia, & nõ vult ſibi bona carnalia. Iſtud tamen, vt dixi, eſt vere diligere: & qui carnali amore ſe diligunt, vere ſe odiũt. Ea enim quærũt & amant, quæ ſuæ aduerſantur ſaluti: quibus animas ſuas grauiſſime lædũt, deũ amittũt, & diabolo attinent. [PROPTEREA lætamini cœli, & qui habitatis in eis] ſi per habitatores cœli intelligũtur beati, quomodo cœli dicuntur lætari? Quidam ergo per cælos intelligunt angelos ſuperiores, & per habitatores eorũ, angelos inferiores: qui in ſuperioribus habitant inquantũ ab eis illuſtrationes ſuſcipiunt. Verũtamen & ſi orbes cœleſtes quis dixerit eſſe animatos, dicuntur tamen laudare, benedicere, lætari, materialiter ſaltem: inquantum intuentibus præbent lætandi, benedicendi, laudandi materiam. Sed quum beati habitent omnes in vno cœlo, puta empyreo, quomõ nunc pluraliter dicitur, qui habitatis in eis? Et reſpondendũ, quòd in ſcripturis frequẽter ponitur numerus ſingularis pro plurali. Porro hoc loco per cœlos intelligi poſſunt Eccleſia militans & triumphans, omnes quoque particulares eccleſiæ & manſiones, ac chori cœleſtes: qui inuitantur lætari, de electorum ſaluatione, & dæmonum ſuperatione. Gaudium enim eſt angelis dei, ſuper vno peccatore pœnitentiã agente, [VAE terræ & mari] .i. habitatoribus prouinciarũ ac inſularum obſtinatione in malo duris, firmis, & aridis, vitiorumq; fluxu inſtabilibus [QVIA deſcendit ad

Lucæ.15.

vos diabolus] expulſus enim ab electis, atrocius ſupplantare conatus eſt cæteros [HABENS iram magnam] ſcilicet grandẽ, ac inflammatũ appetitũ nocendi ſeu vindicandi ſe, de hoc ꝙ à priſtinis habitaculis ſuis expellitur, in quo ſuperbiſsimus reputat ſibi iniuriã fieri [SCIENS ꝙ modicũ tempus habet] nocendi. Vel quia omne tempus pręſens reſpectu durationis futurę, breuiſſimum perhibetur: vel quia eorũ E
Iob.14. quos tentare molitur, breuis omnino eſt vita, & quia indeſinenter cernit propinquare diem iudicii. [ET poſtquam vidit draco, ꝙ proiectus eſt in terram] iuxta ſenſum nũc introductũ [PERSEQVVTVS eſt mulierem quę peperit maſculum]. i. Eccleſiam, quæ mater eſt cœtus fidelium robuſtorũ. Non enim ceſ
Beda. ſat diabolus perſequi & tentare credentes, imo ſecundum Bedam execrabili aſtutia diabolus, quanto for
Lucæ.4, tius ab Eccleſia deiicitur, tanto pertinacius eam perſequitur. Nam & de Chriſto ſcriptum eſt, Cõſummata omni tẽtatione, diabolus receſſit ab eo vſque ad tempus. Eſt autem Eccleſia, ſponſa Chriſti per fidem & charitatem: mater, per prædicationem, ſoror, per naturæ conformitatem: & vxor per bonorum operũ inhæſionẽ. [ET datæ ſunt] à ſpiritu ſancto [MVLIERI]. i. Eccleſiæ [DVAE alæ aquilæ magnę]. i. deuotio orationis & ſynceritas contẽplationis, quibus altiſsime volat prę cunctis generationibus mũdi, ſicut & aquila cęteris auibus volat ſublimius. Quidã per duas alas duo teſtamenta, ſeu duo charitatis præcepta, vel actiuam contemplatiuamq; vitã accipiunt. [VT volaret in deſertum in locũ ſuum] i. in ſolitudinem iam præfatam [VBI alatur per tempus & tempora, & dimidiũ temporis] per tempus annum, per
Dan.12. tempora duos annos, per dimidiũ temporis mediũ annũ, hic & in Daniele ſignificari iam patuit. Quomodo autem Eccleſia per tantum temporis à Chriſto in ſolitudine nutriatur, in iſto articulo dictum eſt. F
[A facie ſerpentis]. i. à venenata tentatione callidiſſimi hoſtis, quem vincere niſi ad Chriſtũ confugiens nequit. [ET miſit ſerpens ex ore ſuo]. i. ex corde ſuo nequiſſimo [AQVAM tanquam flumen poſt mulierem]. i. impetũ perſequutionum, abundãtiam tentationum, ſeu copiam perſequentium populorum, poſt eccleſiam. His nanq; eam infeſtat, quantũlibet ad ſecreta cõfugiat. Imo quo ſerioſius ad deũ ſe erigit, eo ille malignantius eam inſequitur. [ET audiuit terra mulierem]. i. perfectiores quique in terra morantes, vel angeli ad homines cuſtodiendos tranſmiſſi, pro Eccleſia fortiter orauerunt eiuſq; hoſtibus per arma iuſtitiæ reſtiterunt. Terra quoque eſt ſancta Maria, de qua loquitur Eſaias, Aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. Atque pſalmiſ. Terra noſtra dedit fructum ſuum. Ipſa autem eſt fideliſsima Eccleſiæ aduocata. [ET aperuit terra os ſuum] præces ad deum fundendo. [ET abſorbuit flumen, quod miſit ſerpẽs ex ore ſuo]. i. ſua virtute ac prece machinationes diaboli prorſus extinxit, gratiamq́, patientię cõtra eos Eccleſiæ procurauit. [ET iratus eſt draco in mulierem]. i. contra eccleſiam, ꝙ eam ſuperare nequiuit [ET abiit facere prælium cum reliquis de ſemine eius]. i filios eius imperfectiores tentare. Dum enim perfectos deiicere nequit, ad imperfectos expugnandos conuertitur [QVI cuſtodiunt mandata dei] puta decalogum. Vnde loquitur Chriſtus. Si vis ad vitam intrare, ſerua mandata [ET habẽt teſtimonium Ieſu] G
id eſt, fide & opere teſtimonium perhibent Chriſto, eius ſe famulos oſtendẽdo. [ET ſtetit ſuper arenam maris]. i in hominibus vanis & leuibus incompactis & infructuoſis conquieuit, & principatũ obtinuit, qui ſint tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ. Poſtremo, quidam hunc librum ſecundum ipſum proceſſum ac ordinem temporis exponentes præſcriptã tribulationẽ Eccleſiæ exponunt de perſequutione Chriſtianorum à Coſdroę rege Perſarum: quem dicunt hoc loco ad literam appellari draconẽ magnum, ſerpentem antiquum, atque diabolum. Quod prima facie non habet apparentiam magnam,
Ezech.29. cum in tota ſcriptura canonica alibi tale nil inueniatur: quanuis in Ezechiele Pharao draco magnus vocetur. Nec Coſdroæ competit proprie quod ſequitur, qui ſeducit vniuerſum orbem. Per maſculum autẽ quem mulier peperit, intelligunt Eraclium Imperatorem, qui contra Coſdroam deo iuuante præualuit. Per Michaelem quoque quidam ad literam intelligit Imperatorem præfatum: quod qualem apparentiã habeat, diligenti lectori committo. Multa autẽ poſſent huic expoſitioni opponi, ſed melius arbitror pertranſire. Neq; enim Apocalypſis in locis obſcuris certitudinaliter intelligi poteſt, niſi per reuelationem diuinam. Legi etiam in cuiuſdam commento, quòd ſecundum omnes expoſitores, per draconem & angelos eius intelligatur Coſdroa, & ſuus exercitus. Hoc verbum indiget pio intellectu. Cum nec Auguſtinus, nec Beda, nec Haymo, nec Berengandus, nec Gloſa, neque Albertus ita exponant.

¶ EXPOSITIO CAP. XIII. [ET vidi de mari beſtiam aſcendentẽ.] ARTIC. XIIII. H

Actuũ.12. PRAECEDENTI capitulo dictũ eſt, qualiter draco hoc eſt diabolus, perſequitur Eccleſiã: nunc denunciatur, quomodo corpus & familia eius id faciat [ET vidi de mari beſtiã aſcendentem] beſtia iſta eſt Antichriſtus irrationabiliſsime ſe habiturus, vel cætus reproborũ beſtialiter agens. Quę aſcẽdit de mari. ſ. de ſæculo nequã, de pelago iniquitatis, de profundo vitiorũ, de vitioſis principibus. Vel mare deſignat inquietã, amaramq; tribũ, de qua Antichriſtus naſcetur. [HABENTEM capita ſeptẽ, & cornua decem: & ſuper cornua eius decem diademata] per ſeptem capita Antichriſti, vniuerſitas capitaneorũ ſeu principum eius exprimitur. Porro per decẽ cornua vniuerſitas regnorũ ſeu acierum ipſius expreſſa eſt. Per diademata vero ſignificatũ eſt, quod populos ſibi adhærentes regio coronabit honore, multipliciq; triumpho [ET ſuper capita]. i. principes [EIVS nomina blaſphemiæ]. i. principes eius pleni erunt blaſphemiis contra Chriſtũ [ET beſtia quam vidi, ſimilis erat pardo] id eſt, varietate vitiorũ atque hypocriſi perfuſa ac palliata. Antichriſtus enim cum nequiſſimus ſit futurus, ſanctum tamen ſe multiformiter ſimulabit. Pardus autem animal eſt
Hiere.13. variis reſperſum coloribus. Iuxta illud Hiere. Si mutare poteſt pardus varietates ſuas, & vos poteritis bene facere. [ET pedes eius ſicut pedes vrſi.] Secundum Berengãdum, vrſus eſt calidiſsimum animal: per quod Antichriſti aſtutia qua homines fallet, exprimitur. Rurſus per vrſum, animal pedibus cõculcãs ac

A deuorans,innuitur quod Chriſtianos auide cõculeabit. [ET os eius ſicut os leonis] quia in loquẽdo erit
fidelibus crudelis ac animoſus.[ET dedit illi draco]puta diabolus [VIRTVTEM ſuam & poteſtatẽ ma
gnam] quod enim per ſeipſum facere nõ valebit,per Antichriſtum implebit,qui erit velut vas & inſtrũ
mentum diaboli. Iuxta illud in Eſaia,Ego creaui fabrum ſufflantem prunas & proferentem vas in opus Eſaię.54.
ſuum.❡Sed cum omnis poteſtas ſit à deo quomõ à diaboli erit Antichriſti poteſtas?Et reſpondendum, Roma.13.
quòd omnis poteſtas & virtus quantũ ad ſuã eſſentiã,eſt à deo mediate,vel immediate,non autẽ quo ad
ſuam abuſionẽ.Iſta ſiquidem eſt à volũtate creata peruerſa ac defectiua. Poteſtas ergo diaboli eſt à deo.
Et cum illa ſit à deo magna,vt nõ ſit poteſtas ſuper terram quæ comparetur ei,conſtat,ꝙ hanc poteſta- Iob.41.
tem communicando Antichriſto,dabit ei poteſtatẽ magnã.Dabit enim ei ſcientiam naturalium rerũ,&
poteſtatem faciendi miracula,ſecundũ Gloſſam.Quomodo autẽ facturus ſit miracula poſtea eſt tangen
dum.Rurſus in omnibus cooperabitur ei occulte. Verum hac poteſtate eatenus ille impius abutetur, vt
melius à diabolo,q̃ à deo collata feratur. [ET vidi vnũ de capitibus eius quaſi occiſum in mortẽ] ipſe-
met Antichriſtus eſt vnus ſeu primus inter principes ſuos,qui ſecũdum Bedam finget ſe occiſum, & ſu-
ſcitatum,vt Chriſtus verus credatur.Ideo ſubditur.[ET plaga mortis eius curata eſt].i.à morte ac ſimu- Actuum.8.
lata ſe reſurrexiſſe magica arte monſtrabit. Cuius rei typus in Simone mago præceſſiſſe aſſeritur. [ET
B admirata eſt vniuerſa terra poſt beſtiã].i.vniuerſi terreni & ſeducti,his viſis,cum admiratione ſequutu-
ri ſunt Antichriſtum,tanquã verum meſsiã,in quo prophetarũ eloquia ſint completa.[ET adorauerunt
draconem].i.diabolum.ſ.in Antichriſto,quem adorando vt deum,nõ deum,ſed dæmonem impiiſſimo
vaſculo pręſidentem adorabunt[QVI dedit poteſtatem beſtiæ,]vtpote Antichriſto,iuxta ſenſum nunc
tactum [ET adorauerunt beſtiam] nam & Antichriſtum tanquam dei filium adorabũt [DICENTES,
Quis ſimilis beſtiæ.] Putabunt enim,ꝙ nec in ſanctitate,nec in ſapiẽtia,nec in poteſtate operãdi mira-
cula fuit aut ſit ſimilis ei [AVT quis poterit pugnare cũ ea?]Quaſi dicerent.Nõ eſt,qui ei queat reſiſtere.
Vnde de Antichriſto ait apoſtolus,Qui extollitur ſupra omne quod dicitur,aut colitur deus,ita vt in tẽ-
plo dei ſedeat,oſtendens ſe quaſi ſit deus. Veruntamen eius miniſtri verba præfata formaliter dicturi nõ
ſunt,ſed æquiualenter.Ipſi enim dicent,Quis ſimilis Chriſto,aut quis poterit pugnare cum eo? Verum
(quoniam iſte,quem Chriſtum putabant,potius beſtia q̃ homo aut Chriſtus dicẽdus eſt) fertur quòd di
cent,Quis ſimilis beſtię,&c. [ET datum eſt ei os loquens magna].i.præſumptuoſe ſe verbis magnifica-
bit.Os autem quo loquetur,habebit à deo,abuſionem vero à ſemetipſo & à diabolo,[ET blaſphemias.]
Nam Ieſum Chriſtum dicet fuiſſe Antichriſtum. [ET data eſt illi poteſtas facere menſes quadraginta
duos] qui faciunt annos tres medium,tanto enim tempore blaſphemare,regnare ac præualere diuinitus
permittetur.]ET aperuit os ſuum in blaſphemias ad deum] id eſt,contra deum blaſphemãdo vnigenitũ
C filium eius Ieſum Chriſtum.Qui enim non credit in filium,mendacem facit patrẽ.Et,Qui non cõfite- 1.Iohan.3.
tur filium,nec patrẽ habet,vt in prima Iohannis epiſtola legitur.Et ipſemet Chriſtus teſtatur,Qui non 1.Iohan.2.
honorificat filium,non honorificat patrẽ,qui miſit illum.Poteſt quoque hoc loco nomine dei filius,qui Iohan.5.
eſt verus deus & vita æterna,intelligi.Aperiet itaq; os ſuum in blaſphemias contra deum [BLASPHẼ Iohan.1.14.
MARE nomen eius] dicendo,ꝙ Chriſtus fuit ſeductor & mendax [ET tabernaculum eius].i.Eccleſiã,
ſcilicet omnes ſanctos qui in Ieſum Chriſtum crediderunt: quos omnes dicet deceptos,atq; damnatos.
Ideo ſubditur, [ET eos qui habitãt in cœlis].i.apoſtolos & martyres,quos dicet periſſe.[ET datum] id
eſt,à deo permiſſum,& à diabolo inſpiratum [EST illi facere bellum cum ſanctis] .i.contra ſanctos [ET
vincere illos] nam Chriſtianos conſtantes corporaliter perimet.Vnde in Daniele legitur,Tradẽtur ſan Danie.7.
cti in manus eius vſq; ad tempus & tempora & dimidiũ temporis. Plures etenim ſub eius tyrãnide mar
tyrio coronabuntur.Quorũ triumphus ſecundũ Gregoriũ,glorioſiſsimus erit,quia non ipſi,ſed perſe- Grego.
quutor eorũ miraculis coruſcabit. [ET data eſt illi poteſtas in omnẽ tribum,& linguam,& gentem] Ex
omni enim natione tribu ac populo aliqui,imo & plurimi ei ſubdentur:vt videatur impleri in eo,qđ de
Chriſto prædictũ eſt per Danielem,Omnes populi,tribus,& linguæ ſeruient ei.[ET adorauerunt eum
omnes,qui habitant in terra] .i.quidã de oĩbus,vel omnes terreni & reprobi.De quibus loquitur Hiere Hiere.17.
mias,Recedentes à te domine in terra ſcribentur. Vel ideo ait,omnes quoniã tam multi eum adoraturi
D ſunt,vt eorũ cõparatione alii videantur pauci aut nulli. Veruntamẽ multi ſolo timore eum adorabunt,
oretenus:non ex corũ de[QVORVM non ſunt nomina ſcripta in libro vitę agni].i.qui prædeſtinati nõ
ſunt,nec ſcripti in libro vitæ gloriæ:quam agnus nobis promeruit,ſecundũ quòd homo,& quam autho
ritatiue præſtat vt deus.De hoc libro ſupra dictum eſt plenius.[QVI occiſus eſt ab origine mundi] vel Apoca.3.
diſpoſitiue,vel præfiguratiue.Quia in Abel occiſione,Chriſti fuit figurata occiſio.Propter quod aſſerit Geneſ.4.
Auguſtinus,quòd Chriſtus fuit in Abel occiſus, & in prophetis exhonoratus. Rurſus quoniam paſsio Auguſt.
Chriſti hoc egit impleta ſeu futura,quod facit implenda atque præterita. Omnes enim qui in Chriſtum
ante eius aduentum crediderunt,per eius fidem ſaluati ſunt.Chriſtus ab origine mundi,ſcilicet à tẽpore
Adæ,occiſus eſt virtualiter:quoniã virtute ſuę paſſionis & ipſi protoplaſti parentes ſaluati ſunt.Deniq;
ſecundum Berengandum,quod dicitur ab origine mundi,referri poteſt ad illud,quod dictũ eſt,nõ ſunt
ſcripta. Vt ſit ſenſus,ꝙ hi quorũ nomina nõ ſunt ſcripta ab origine mundi,adoraturi ſunt Antichriſtũ.
Iterum ait circa hunc locum,Difficile videtur,vt in tam breuiſsimo tempore.i. in tribus annis & dimi-
dio,omnes gẽtes ſibi ſubiicere,& ad ſuam culturam genus humanum Antichriſtus poſſit,pręter paucos
electos perducere.Erunt enim multi electi,ſed in comparatione infidelium pauciſsimi. Veruntamen po
teſt fieri,vt primo omnes gentes ſuæ ditioni ſubiiciat,poſtea vero in ſuperbiã elatus,ſe pro deo coli in-
ſtituat.Nam ſicut mihi videtur,in tribus annis,& dimidio,perſequutionis tempus tantummodo cõprę-
henditur:in quo & per ſe & ſuos diſcipulos,& per oſtenſionem ſignorum,tota virtute laborabit,vt cul
turã deitatis omnes homines ſibi impendant. Hæc Berengandus. Faciet autem bellum contra ſanctos.

blandiendo,terrendo,ſcripturas allegãdo,mirabilia operãdo, vt probet ſe Chriſtum.Prçterea multi quç E
runt,cur Deus talia fieri ſinat,vt ſcilicet,genus humanum Antichriſtus tam peſsimè fallat. Verum dua-
bus ex cauſis, Deus iſta permittet.Nam ſicut ipſe dicit in euangelio,in illis diebus refrigeſcet charitas &
Matth.24. abundabit iniquitas multorum,propter hoc digni erunt á Deo relinqui, & tam peſsimo homini ſubiici.
2.Theſ.2. Secundũ illud ad Theſſalonicenſes,Reuelabitur ille iniquus,cuius eſt aduentus in omni ſeductione ini
quitatis.His qui pereunt:eo quod charitatẽ veritatis nõ receperunt vt ſalui fierẽt,ideo mittet illis Deus
operationem erroris,vt credant mendacio,vt iudicentur omnes,qui nõ crediderunt veritati,ſed conſen
Iob.34. ſerunt iniquitati.Vnde in Iob quoque legitur,Deus regnare facit hominem hypocritam, propter pecca
Sapien.3. ta populi.Rurſus permittet deus hęc fieri,propter probationem electorum ſuorum.Vt ſicut aurum pro-
Prou.17.27 batur per ignem,ita & illi in perſequutione Antichriſti probentur.Iuxta illud in Daniele,Eligentur &
Danie.12. dealbabuntur,& quaſi aurum probabuntur plurimi.Præterea ſi quæratur, an aliqui electorum ab Anti-
Matth.24. chriſto fallentur,dicẽdum quòd Antichriſto occiſo,multi eorum, quos decepit efficaciter pœnitebunt:
quos conſtat electos.Hinc quod ait Saluator,erit tribulatio magna ita vt in errorem ducantur,ſi poſsibi
le eſt,& electi,intelligendum eſt,quòd non poterunt finaliter decipi[SI quis habet aures audiat] id eſt,
iſta diligẽter aduertat.Vbicunque in ſcripturis hoc dicitur,ſignum eſt, quod notabile vel obſcurum dili
Proue.6. genterque penſandum ſit,quod profertur.[QVI in captiuitate duxerit] id eſt,Antichriſtus & eius exer-
Matth.22. citus,qui Chriſtianos corporaliter captiuabunt,& multos ſpiritualiter capient,eos ſuis erroribus impli F
cando,& dæmonum captiuitati ſubiiciendo,[IN captiuitatẽ vadet] id eſt,dæmonũ vinculis impietatiſ-
que proprię funib⁹ irretietur.Ligatis ergo manibus & pedibus in exteriores tenebras proiicietur.Quod
& de omnibus violãtis captiuatoribus accipi poteſt,in quibus illud Prouerbiorum completur, Iniquita
Matth. 26 tes ſuæ capient impium,& funibus peccatorum ſuorum conſtringetur. [QVI in gladio occidit,oportet
eum in gladio occidi]ſimile eſt quod ait Saluator,Omnis qui acceperit gladiũ,gladio peribit.Siue enim
materiali gladio alium corporaliter quis occidat iniuſte , ſiue ſpirituali gladio peſtiferæ perſuaſionis aut
ſcandali animã eius necauerit,gladio diuinæ ſententiæ eſt damnandus,imo propria impietate quam gla
dio cõmittit:animã ſuam mortaliter lædit ac perdit.[HIC eſt].i.in harũ tribulationũ æquanimi perpeſ-
ſione conſiſtit[PATIENTIA] cuius eſt in aduerſis inordinatã auferre triſtitiã [ET fides] .i.credulitas
[SANCTORVM] quorũ fides in hoc conſtans & integra comprobatur,ꝙ nec aduerſis cõcutitur:quod
eſt contra eos,qui ad tempus credunt,ac laudabiliter agunt:ſed tempore tentationis ſuccumbunt,& deũ
Lucæ.8. relinquunt [ET vidi aliam beſtiam aſcendentem de terra]Hæc beſtia eſt cœtus principalium miniſtro-
rum,vtpote prędicatorum Antichriſti. Qui de terra.i.de vita terrena,& temporalium rerum opulentia
erigentur in altum elationis [ET habebat duo cornua ſimilia agni] Quia ſicut in Chriſtum crediderunt
quidam ex Iudæis,& quidã ex gentibus:ita & in Antichriſtum ex vtroq; populo credituri ſunt plurimi. G
Acies autẽ iſtorũ cornua nuncupantur.Deniq; tam Antichriſtus quàm iſte cœtus ipſius Chriſto ſimiles
apparebunt per ſimulatam ſanctitatem & miraculorum operationẽ [ET loquebatur ſicut draco] verba
blaſphema,infeſtiua,ac diabolica proferẽdo.Nã & diabolus per Antichriſti prædicatores, ſicut per ip-
ſum loquetur[ET oẽm poteſtatẽ prioris beſtię].ſ.Antichriſti[FACIEBAT in conſpectu] .i.in pręſen-
tia,beneplacito vel nomine[EIVS] mirabilia enim,quę ope diaboli faciet Antichriſtus,faciet & iſte cœ-
tus prędicatorũ eius.Qui nõ omnes erunt ſemper in corporali eius præſentia,ſed vbiq; diſcurrentes,in
eius nomine & virtute operari ſe fatebuntur [ET fecit terram &] pro id eſt, [INHABITANTES in
ea adorare beſtiam primam] .ſ. Antichriſtum [CVIVS curata eſt plaga mortis] .i.qui à morte ſimulatè
finget ſe ſuſcitatum, vt patuit.Ad hoc nanque prædicatores Antichriſti tendẽt,vt vniuerſos inducãt ad
credendum,quòd ipſe ſit filius dei.[ET fecit ſigna magna,ita vt etiã ignem faceret de cœlo deſcendere]
quod dupliciter explanatur.Primo ꝙ ſicut diabolus per ſeipſum deo permittente fecit ignem materialẽ
Iob.11. deſcendere,qui oues ſancti Iob puerosq; cõſumpſit.ita in fine Antichriſtus & eius miniſtri ope diaboli
facient ignẽ corporalẽ de cœlo aereo cadere . Quẽ vtique ignẽ diabolus naturali virtute atque induſtria
Actuum.2. facile producere poterit.Secundo,ꝙ ſicut Chriſtus diſcipulis in ſpecie ignis ſpiritum ſanctũ miſit:ita &
Antichriſtus,prædicatorésve eius,igne deſuper veniẽte,dicent ſpiritũ dei ſuper credentes in ipſum de-
ſcendere [IN terram in conſpectu hominum.Et ſeducet habitantes in terra propter].i.per [SIGNA quę H
data ſunt illi facere in cõſpectu beſtiæ] id eſt,quę in nomine vel præſentia Antichriſti factura eſt, coope
rante diabolo.Sicut & magi Pharaonis eo præſente arte magica non parua mirabilia operati leguntur.
Exod.7. Vnde Chriſtus prędixit,Surgent pſeudoapoſtoli,& dabunt ſigna magna [DICENS] ſcilicet iſta beſtia
ſecunda ſeu chorus,ordo,& cœtus prędicantium Antichriſtum habitantibus in terra [VT faciant imagi
nem beſtiæ] id eſt,Antichriſto ſe conforment,vel eum depingant,atque in imaginibus ſuis adorent.Si-
cut Chriſtiani habent in eccleſiis imaginem Chriſti.Hoc forte iubebunt [QVAE habet plagam gladii]
id eſt,quæ fuit occiſa [ET vixit] Secundum apparentiam enim, non in veritate occidetur, atque reſur-
In vita b. get.Sicut de Symone mago narratur.Tamen quod ait,quæ habet plagam mortis, quidam exponunt,ꝙ
Pet.apoſt. cicatrices vulnerum in ſe ad hominum deceptionem oſtẽdet [ET datum eſt illi] id eſt,beſtię huic prędi-
catrici Antichriſti à deo permiſſum eſt [VT daret ſpiritum imagini beſtiæ,& vt loquatur imago beſtię]
Si per imaginem beſtiæ,intelligatur ſtatua Antichriſti,ſenſus eſt,quòd arte magica faciẽt prædicatores
iſti ſtatuas Antichriſti verba formare:non quòd ſtatuę veraciter ſint loquentes,ſed ſpiritus maligni per
eas quemadmodum in idolis paganorum . Si autem per imaginem beſtiæ intelligantur confortantes ſe
Antichriſto,ſenſus eſt,ꝙ quaſi ſpiritum prophetiæ atque ſciẽtię eis pręſtabunt,veniente in iſtos ſe Anti
chriſto conformantes,nõ ſpiritu ſancto ſed diabolico, per quẽ prophetandi ac prędicãdi officium vſur-
pabunt[ET faciet] beſtia prædicans Antichriſtum [VT quicunque non adorauerint imaginem beſtiæ]
ſcilicet ſtatuam Antichriſti,ſeu ipſum in ea[OCCIDANTVR] poteſtate ſæcularium principum Anti-

A chriſto credentiū.[ET faciet omnes,puſillos & magnos,& diuites & pauperes,& liberos & ſeruos] nō
ſimpliciter omnes,ſed de omnibus plures,vel omnes ſeductos[HABERE characterē in dextera manu,
aut in frontibus ſuis] hoc forte corporaliter ſic erit, vt ſcilicet ad diſcernendū credentes in Antichriſtū
ab aliis,faciant eos certo ſigno aut figura notari.Vel character Antichriſti eſt cōformitas ſeu imitatio vi
tæ doctrinæq; eius,quæ in manu dextera ac frōtibus.i.opere manifeſto & oris cōfeſſione ſeu mētis mani
feſtatione,ab Antichriſtianis habebitur.[ET ne quis poſſit emere vel vēdere,niſi qui habuerit characterē
beſtiæ aut nomen eius] vt eum cōfiteatur,ſeu prædicet,atq; ab ipſo appellationē aliquā ſortiatur,ſecun
dum quòd nos à Chriſto Chriſtiani vocamur [AVT numerū nominis eius].i.de numero ſit credētium Actuū.11.
Antichriſto.Vel per numerū nominis eius intelliguntur opera ſecundū doctrinā Antichriſti multiplici
ter adimpleta.Itaq; Chriſtiani tunc velut excōmunicati vitabuntur,& mutuo emere ac vendere non li-
cebit aperte,niſi ſignatis charactere Antichriſti [HIC ſapientia eſt].i.in conſideratione ſeu cognitione
myſterii,quod ſequitur,ſapientia magna cōſiſtit [QVI habet intellectū] illuminatū à deo,vt poſſit men
te viuaci diuina penetrare myſteria [COMPVTET numerum beſtiæ].i.annos pertinentes ad Antichri
ſtum,vt numeri huius agnoſcat myſteriū.Vel numerū beſtiæ.i.literas nominis eius.[NVMERVS enim
hominis eſt].i.numerus iſte reſpicit Antichriſtū:qui erit veraciter homo,non diabolus,vt aliqui putaue
B runt:nec deus,vt quidā tunc æſtimabunt.[ET numerus eius eſt ſexcenti ſexaginta ſex].ſ.anni Vel ſenſus
eſt,quòd literæ nominis Antichriſti talem numerum ſignant.ſ.666.Quaſi dicat, cōiungat literas,quæ
talem numerum ſignāt,& habebit nomen beſtiæ.ſ.Antichriſti,circa quod ſcribit Berengandus.De hoc Berengan.
numero multi multa dixerunt,pleraq; nomina repererunt,in quorum literis hic numerus inuenitur.Ta
men ſi aliquod ex his nominibus Antichriſtus poſſideat,præuidere nō potuerunt.Sed de re tam incerta
nil audeo definire.Quis enim ſcit,ſi nomē,quod à parētibus ei imponetur,numerū iſtum cōtineat?Hæc
Berengandus.Porro Albertus de loco iſto obſcuriſsimo,ſubtiliter ſcribens ſequitur Bedā.Et ait Alber- Albertus.
tus,ꝙ Apocalypſis,ſcilicet liber iſte,primo a Iohanne ſcriptus eſt græco ſermone.Ideo ſecūdum modū Beda.
Græcorum hic numerus nominis hominis accipiendus eſt. Græci autē per literas ſignificant numeros,
ſecundum ꝙ in alphabeto Græco ponuntur,ita ꝙ prima eorū litera.ſ.a.ſignificat vnū,ſecunda duo,ter- Pſalm.18.
tia tria:ſicq; vſq; ad decimam literam.ſ.iota,quæ decem ſignificat:ſequens autē poſt eam,ſignat viginti:
& quæ hanc ſequitur,ſignat triginta:& ita vſq; ad centum.Sequens demum poſt hanc, ſignificat ducen
ta.Et ſic procedendo vſque ad mille.Itaq; ſecundū Bedam & Albertum,nomen Græcum in quo literæ
præfatum numerum deſignantes contentæ ſunt, eſt Titan , quod interpretatur gygas,quod nomen ſibi
Antichriſtus aſſumet,quaſi omnibus fortior eminentiorq; conſiſtat,iactans ſe eſſe eum de quo fertur in
Pſalm.Exultauit vt gygas ad currendam viam. Numerus autē huius nominis eſt ſexcēti ſexaginta ſex.i.
C talem numerū literæ nominis huius important.T.enim deſignat trecenta,E,quinq;,I,decē,T,trecēta,
A,vnum,N,quinquaginta:quę ſimul faciunt.666.Simile huic ſecundū Albertum eſt,ſi iuxta latinos dī
camus pro vno vocabulo DICLVX,qđ cōpetit Antichriſto,qui vnicuique imperabit.Diclux.i.dic me
eſſe lucem verā.In hoc autē nomine præfatus numerus inuenitur.Nam apud nos,D. ſignificat quingen
ta.I vnum,C centum,L quinquaginta,V quinque,X decem:quæ ſimul numerum prǽfatum conſtituūt.
De hac re plura cōſcribit Albertus.Securius autē Berengandū ſequor.Nam locus iſte obſcuriſsimus eſt
omnino.Et aliqui per numerū iſtum,tot annorū curricula intelligenda exiſtimāt.Poſtremo quemadmo
dum quidā per beſtiam de mari aſcendentē,de qua in huius capituli principio agitur,intelligūt filiū Coſ
droę regis perſarū, & quæ de beſtia iſta iam dicta ſunt exponunt de perſequutione Eccleſiæ illata à filio
Coſdroę:ita per aliā beſtiam aſcendentē de terra,de qua in ſequēti huius in parte capituli dictum eſt,in-
telligunt Mahumetū legiſlatorē Saracenorū.Et quę de beſtia iſta conſcripta ſunt,exponunt de perſequu
tione Eccleſię,à Mahumeto & ſuis eidē illata.Hęc autē expoſitio videtur à litera in pluribus diſcordare,
pręſertim quo ad ea quę de Mahumeto dicūtur:quod diligēter inſpicientibus textū:& huiuſmodi expoſi
tionē reor ſatis poſſe conſtare.Neque enim poſt filiū Coſdræ admirata eſt vniuerſa terra , nec adorauit
eum,nec ipſe ſuſcepit poteſtatem in omnem populū & tribum & linguam & gentē, nec adorabant eum
omnes reprobi qui inhabitant terram:quæ omnia de beſtia aſcendente de mari ſcribuntur.Similiter Ma
D humeto non competit,quod de alia beſtia aſcendenti de terra prædictum eſt,quod ſcilicet omnem pote
ſtatem prioris beſtię fecit in conſpectu illius,quodque fecit habitantes in terra adorare beſtiam primam.
Non enim Mahumetus coram filio Coſdroæ,exercuit poteſtatem ipſius filii Coſdroæ,nec induxit habi
tatores terræ ad adorandū filium Coſdroæ,nec etiam Mahumetus fecit ignem de cœlo deſcendere, nec
angelum ſanctum,nec per ſigna mundum ſeduxit:imo armis præualuit,ſecundum quod ipſemet aſſerit
deum ſibi dixiſſe,quod nō permiſit eū miracula facere. Similiter reliqua nō proprie videntur Mahume-
to cōpetere.Verum(vt dicitur)ſcriptura cereum habet naſum hinc diuerſimode applicatur.Ego tamen
nullius catholicorum dicta,catholice introducta infirmare intēdo, neque in his aliquid pertinaciter aſſe
ro.¶Solet autē inquiri,an Antichriſtus & eius miniſtri facient vera miracula.Et apparet quod nō,cum Pſalm.71.
dicat pſalmiſta,Benedictus dominus deus Iſrael,qui facit mirabilia ſolus. Apoſtolus quoque loquēs de 2.Theſ.2.
Antichriſto,Cuius eſt(inquit)aduentus in omni virtute & ſignis & prodigiis mendacibus.Oppoſitum
vero patet ex dictis,Facturi ſunt enim ſigna magna.Et reſpondendum, quod propriiſsime loquendo de
mirabilibus atque miraculis, vtpote ſecūdum quod ſunt effectus totum naturalē rerum curſum,legē,vir
tutem,& ordinē tranſcendētes,ſic deo duntaxat competit vera operari miracula.Si vero de miraculis &
mirabilibus communius extenſiuſque loquamur,puta vt ſunt effectus inconſueti & miri ſolitum rerum
curſum & ordinem excedentes,& præter naturalem modum producti: ſic tamē vt in rebus creatis ſit na
turalis cauſalitas,capacitas ſeu poteſtas ad huiuſmodi effectus ſe extendens:ſic cooperāte diabolo,mira-
cula ſeu mirabilia facient:quæ tamen vocantur mendacia ratione finis,quia ad homines decipiēdos or-

dinabuntur & fient. Aliqua quoque erunt omnino mendacia, apparentia, ſiue phantaſtica, & in pręſti- E
giis tantum: vt ſi ea, quę primo modo miracula nuncupantur, ſe operari iactent.

¶EXPLANATIO CAP. XIIII. [ET vidi, & ecce agnus ſtabat.] ARTIC. XV.

DENVNCIATIS grauiſſimis eccleſię perſecutionibus, decuit cõſolatorium aliquid inter-
poni: & hoc pręſenti agitur loco, vbi de Chriſto eiúſque plebe electa & glorioſa tractat. [ET vi
di, & ecce agnus ſtabat ſupra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia] per
montem Sion quidam hic intelligunt eccleſiam militantem, alii triumphantem. Sed quantum
capere valeo, vtrunque dici nil prohibet. Itaque conſueta ſeu imaginaria viſione intuitus eſt Iohannes
Chriſtum ſtantem ſupra Eccleſiam, hoc eſt, in vertice omnium electorum ſuorum, & tam militãti quàm
triumphanti eccleſię pręſidentem, militantibus quoque pro ipſo auxiliari paratum, ſecundum quod Ste
Actuũ.7. phanus ait, Ecce video cœlos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris virtutis dei. Et Chriſtus in
Pſalm.2. pſalmis. loquens de patre, Ego (inquit) ſum conſtitutus rex ab eo ſuper Sion montẽ ſanctũ eius. Sion au
tem ſpeculatio interpretatur, quod militanti eccleſię competit: quę videt per ſpeculum in ęnigmate, re-
uelataque facie gloriam domini ſpeculatur. Sed triumphanti eccleſiæ competit ſynceriſsime contempla
ri, quippe quæ ad faciem contuetur. Iſte eſt mons dei mons pinguis, de quo apoſt. Acceſſiſtis ad montem
Hebr.1. Sion. Denique per centum quadraginta quatuor milia, numerum determinatum atque finitum, indeter
minatus innuitur numerus ſanctorũ iſtorum, de quibus ſubiungitur [HABENTES nomen eius & no- F
men patris eius ſcriptum in frontibus ſuis] .i. vnigenitum dei & patrem æternum (quibus prolatis datur
intelligi amborum ſuperdulciſsimus nexus ſpiritus ſanctus) in mentibus ſuis firmiſsime commorantes,
amoroſe impreſſos, memoriter tentos. Libera quoque & aperta confeſſione proteſtãtes, ſe patris & filii
eſſe miniſtros, ſummamq́; trinitatẽ inceſſanter laudantes [ET audiui vocem de cœlo] vox iſta fuit can-
tus, ſeu laus horum milium deum laudantium: quàm de cœlo militantis ſeu triumphantis Eccleſiæ inte-
riori auditu audiuit Iohannes [TANQVAM vocem aquarũ multarum, & tanquã vocẽ tonitrui magni]
Per quod inſinuatur quòd forti, affectuoſo, tubali atque magnifico præconio deum laudabunt. Vel ideo
Apoca.11. ait, tanquam aquarum multarũ, quoniam fuit vox hominũ plurimorum. Aquę autem ſignificant popu-
lum, ſecundũ quod infra habetur, Aquæ multæ, populi multi ſunt [ET vocem quam audiui, ſicut cytha-
Beda. rœdorum cytharizantium in cytharis ſuis] id eſt, laus iſta fuit deo gratiſsima, angelis placita, mihi quo-
que Iohanni inſtar ſuauiſſimę melodiæ videbatur delectabilis ac iucunda. ¶Circa hoc verbum loquitur
Beda, Cum cythariſtę dei ſint omnes ſancti, qui carnem ſuam cum vitiis & concupiſcentiis crucifigẽtes
deum laudant in pſalterio & cythara, quanto amplius illi qui euangeliſtæ priuilegio caſtitatis, totos ſe
deo faciunt holocauſtum, & ſingulariter abnegant ſemetipſos tollenteſq́; crucem ſuam ſequuntur agnũ
quocunq; vadit. [ET cantabant quaſi canticũ nouum ante faciem dei.] Cum enim electi de via patriam G
ingrediuntur cœleſtẽ, mox nouum canticum offerunt deo. quem tunc incomparabiliter clarius cernunt,
profundius noſcunt, ardentius diligunt, immobiliꝰ tenent. Vnde & præclarioribus eum attollunt pręco
niis, quæ ex mentibus per dona gloriæ innouatis, ſemperq́; recentibus & nunquã veteraſcentibus pro-
deunt. Porro electi deuoti, & amoroſi in præſenti eccleſia domino militantes, quaſi canticũ nouum de-
cantant, per Euangelicæ legis verba, & opera deum laudando: eúmq; quotidie ex recẽti renouata ac in-
flammata deuotione, nouis laudibus ſecundũ multiplicem ſpiritus inſtigationem, vbertim atq; ſępiſsime
commendando. Nam & ſæculi amatores, nonne frequenter carmina cõponunt & cantant recẽtia, de re
ſibi dilecta? Itaq; nouum canticũ cantauerunt ante ſedem dei .i. corã altiſſimo pręſidente, ad eius honorẽ
ipſiq; cordialiſſime regratiãtes de omni ſua victoria & virtute. De vniuerſis beneficiis eius, videlicet do
nis gratię, ſeu dotibus glorię [ET ante quatuor animalia & ſeniores] .i corã quatuor Euãgeliſtis ac cęte-
ris p̃cipuis ſanctis, apoſtolis, patriarchis, prophetis, atq; ꝑfectis. Hi nanq;, qui in pręſenti adhuc peregri
nantur eccleſia, ad deũ ac beatos in patria oculos erigunt, & in earũ pręſentia ſe per fidei cõtemplationẽ
cõſtituũt: ſicq; laudes, gratiarũ actiones, & vota offerũt ſuperbeatiſſimo deo cuius excellentiã attoniti ri
te mirãtur [ET nemo poterat dicere canticũ] iſtud, videlicet de quo nũc ſermo: quia nũc agitur ad literã
de cantico virginũ, qui quodã ſingulari cãtico gaudio ꝓmio de ſua virginitate lętãtur, regratiãtur, ac mu
nerãtur. Nã & ſpecialis aureola eis cõfertur [NISI illa centũ quadraginta quatuor milia] .i. niſi vniuerſi-
tas virginũ mẽte & corpore, quę pręfato numero deſignãtur. ¶Pręterea ſecundũ Bedã, ſingulariter cãti H
cum agno cantare, eſt cũ eo in ꝑpetuũ prę cęteris fidelibus etiã de carnis incorruptione gaudere. Quod
cãticũ cęteri electi audire poſsũt, licet dicere nequeũt: quia ꝑ charitatẽ in eorũ celſitudine lęti ſunt, quã-
uis ad eorũ pręmia non aſſurgant. ¶Verũtamen nõ eſt putandũ, quod abſolute loquẽdo virgines maio
ris ſint meriti in pręſenti & præmii in futuro, q̃ cæteri vniuerſi electi, qui vel cõiugio vel alio modo vir-
ginitatẽ amiſerũt: ſed quod in accidentali quodã merito præmioq; excellant, & cæteris paribus, beatio-
res ſint. Qui vero in charitate diuina eſt ardentior ſiue perfectior, hic abſolute eminẽtior eſt, in eſſentia-
liq; præmio erit ſublimior. Vnde quod aliqui putauerũt virgines tantũ ad angelicos ordines aſſumẽdos,
cęteros vero infra futuros, ſtultiſſimũ fuit [QVI empti ſunt de terra] .i. de ſocietate terrenorum atq; car
nalium hominũ miſericorditer ſegregati, & de terra ac fragilitate corporis proprii ſurſum per gratiam
eleuati. Emptiq; ſunt nõ corruptibilibus auro vel argẽto, ſed ꝓcioſo ſanguine agni immaculati. [HI ſunt
qui cũ mulieribus non ſunt coinquinati] .i. mixti ſiue fœdati [VIRGINES enim ſunt] mẽte & corpore.
1.Petr.1. ¶Virginitas autẽ ſola cogitatione amiſſa, per pœnitentiam recuperatur: alioquin virgines aureolã non
obtinerent, qui vel ſemel in illicitam copulam, aut etiam licitam conſenſiſſent, quantumlibet poſtea pœ
niterent & continerent [HI ſequuntur agnum quocunque ierit] In præſenti enim ſequuntur Chriſtum,
non ſolum per viam præceptorum, ſed etiam conſiliorum: in patria quoque quadam ſingulari familiari-
tate ei adhærent, & quocũque ſe verterit, quẽcunque viſitauerit, ad quodcũque ſe extenderit, ſpeciali eũ

A proſequūtur feruore: quemadmodū nunc pro eius amore contra propriam carnē laborioſius certauerūt. De virginibus enim huiuſmodi præcipue ſermo eſt, qui ætatem adultam ſortiti, per rationis iudicium, gratia duce vicerunt ſeipſos. Vnde Ambroſius ait, Supergreditur virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis aſsimilātur. Maior enim victoria virginū eſt quàm angelorū. Angeli nanque ſine carne viuunt, virgines in carne triumphant. Auguſtinus quoque circa hunc locum deuotiſsimè ſcribit, Pergite ſancti dei pueri & puellæ, mares ac fœminæ, celibes & innuptæ, pergite perſeueranter in finem. Laudate dominum dulcius, quem cogitatis vberius: ſperate felicius, cui ſeruitis inſtātius: amate ar- Lucæ.12
dentius, cui placetis attentius. Lumbis accinctis & lucernis ardentibus expectate dominum, quando veniat a nuptijs. Vos affertis ad nuptias agni canticum nouum, quòd cantabitis in cytharis veſtris: vtiquè
tale, quale nemo poterit dicere niſi vos. Sic enim vidit vos in Apocalypſi quidam præ cæteris dilectus Iohā.13.21.
agno, qui diſcumbere ſuper pectus eius ſolitus erat. Ipſe vos vidit duodecies duodena milia ſanctorum cytharœdorum, illibatæ virginitatis in corpore, inuiolatæ veritatis in corde. Sequimini eum virginitate cordis & corporis, quocunquè ierit. [HI empti ſunt] ſanguine Chriſti [EX omnibus] id eſt, de toto grege eccleſiæ [PRIMITIAE deo & agno] id eſt, ad hoc vt ſint ad gloriam dei patris & Chriſti, nec minus ad honorem ſpiritus ſancti, prioris hoſtiæ & quaſi fructus primi temporis: qui magis accepti, ac dulces conſiſtunt: quia præ cæteris exhibent corpora ſua, hoſtiam ſanctam, viuentem, deo placentem. Hinc Be-
B rengandus ait: in lege preceptum eſt, vt primitiæ offerrentur domino. Per primitias frugum deſignantur
electi. Nam ſicut ex multitudine fructuum paruæ primitiæ offerebantur deo, ita ex multitudine populo- Roma.2
rum paruus electorum eligitur numerus, qui ab angelis deo in templo gloriæ cœleſtis offertur [ET in ore Exo.23.27
eorum non eſt inuentum mendacium] Vel quia nunquam mentiti ſunt, vel quia de præteritis ſuis men- Deu.12.26
dacijs ante mortem ſeu in purgatorio ſunt purgati. Eſt autem mendacium perniciosum, quod mortale cenſetur, à quo timorati iugiter cauent. Qui autem in mendacium officioſum ſeu iocoſum nunquam col
lapſus eſt, ſingularis eſt gratiæ. Interdum verò mendacium extenſe accipitur, pro inſtabilitate, vanitate, Iacob.3.
ſeu mutabilitatis entis creati, quæ vero & incommutabili eſſe opponitur: ſicquè omnis creatura ex ſe dicitur mendax & vana, inquantum ex nihilo eſt producta. Iuxta illud, Vanitas vanitatum, & omnia va-
nitas. Item alibi: Veruntamen vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Et, Ego dixi in exceſſu meo, om- Eccle.1.
nis homo mendax. Apoſtolus quoquè loquitur ad Romanos. Eſt autem Deus verax, omnis autem ho- Pſalm.38
mo mendax. Et rurſus, Vanitati creatura ſubiecta eſt. Huic mendacio ſeu vanitati contrariam quandam Pſalm.115
veritatem habet homo, omniſque creatura, quæ dicitur veritas naturæ ſeu entis [SINE macula ſunt ante Roma.3
thronum dei.] In eccleſia enim militante ſunt ſine macula peccati mortalis, in patria vero omni macula Roma.8.
carent. ¶ Verum circa hæc oritur quæſtio. Ex his namque videtur quod virgines ſunt
C abſolute loquendo cæteris præſtantiores, cum ſint primitiæ Deo. Reſpondendem quòd iſta eorum prerogatiua ad accidentale præmium pertinet: nec ſola virginitate ſimpliciter cæteris præferuntur, niſi & in alijs ſint æquales. Veruntamen, vt recitat Beda, Tichonius non de virginibus ſpecialiter iſta expo-
nit, ſed de tota eccleſia generaliter: quàm deſpondit Apoſtolus vni viro virginem caſtam exhibere Chri- 1.Cor.10.
ſto. Eccleſia enim virgo & ſponſa vocatur. Similiter Berengandus per hæc centum quadraginta quatuor milia, intelligit vniuerſos homines iam beatificos in patria, qui dicuntur nō inquinati cum mulieribus, quia & ſi inquinati fuerunt, poſtea tamen per pœnitentiam ſunt abluti & emundati. Prima tamen expoſitio magis conſonat textui [ET vidi alterum angelum volantem per medium cœlum, habentem euangelium æternum.] Quemadmodum ſupra, ita nunc nomine angeli cœtum, chorum, ſeu ordinem prædicationis Euangelicę legis deſignat, qui Iohanni oſtenſus eſt, dum agnum ſupra montem Sion ſtantem vidiſſet. Tunc enim reuelatum eſt ei plenius, quòd impiorum non obſtante inſania, perſequūtione, & comprehenſione, qua prædicatores captos clauſerunt, Euangelium Chriſti diuulgandum eſſet vbiquè. Itaquè vidi in ſpiritu, angelum volantem, id eſt, cœtum prædicantium Chriſtum affectuoſe, alacriter atquè celeriter, procedentem per medium cœlum, id eſt, per omnem eccleſiam, habentem euangeliū æternum. i. annunciationem ſeu doctrinam à Chriſto collatam, quæ eſt annunciatio bona & optima. Dicitur quoquè Euangelium iſtud æternum, quia ab æterno dari diſpoſitum, & quia promittit bona æterna, & quoniam aliud non ſuccedet ei dandum à Deo [VT euangelizaret ſedentibus] id eſt, morantibus [SV-
D PER terram] quòd conſequenter ſpecialius explicat [SVPER omnem gentem, & tribum, & linguam, & populum] id eſt, omnibus his euangelicæ legis doctrinam infunderet [DICENS] angelus iſte [VOCE magna] i. affectuoſa, diligenti, tubali [TIMETE dominum] ô peccatores primo timore, ad minus ſerui li, vt ſaltem pœnarum formidine pœniteatis. Deinde proficiendo timete eum timore initiali, vt ad perfectionem veniendo timorem ſeruilem penitus abijciatis, Deumquè vt patrem chariſsimum, dulciſsimū, atque pijſsimum timeatis timore filiali, caſto, & ſancto, quo malum culpæ, ſcilicet, dei offenſa, ex ingenti amore & zelo iuſtitiæ timetur ac euitatur [ET date illi honorem]. i. latriæ cultum: ei quoq; in omnibus obediatis, omne bonum ipſi attribuatis: toto corde voſipſos & alios ad diuinæ maieſtatis honorificentiam inflammetis, optantes ex animo ipſum ab omnibus in cunctis ſemper & vbique ſolicite honorari. [QVIA venit hora iudicij eius] quod intelligi poteſt de iudicio diſcretionis, quo Deus in præſenti inter prædeſtinatos ac præſcitos diſcernit ac diuidit, illos miſericorditer conuertendo, hos iuſte derelinquendo: quod à tempore Euangelicæ prædicationis in toto mūdo maxime fieri cœpit. Propter quod ante paſsionem dixit Saluator: Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Vel venit
hora iudicij eius, quoniam prope eſt vt ſingulos tempore mortis iudicet iudicio particulari, omneſq; ſi- Iohan.12
mul iudicio vniuerſali. [ET adorate eum] cum omni reuerentia, cuſtodia, munditia cordis, mente ſtabili, & deuota, tanti domini maieſtatē penſantes [QVI fecit cœlum & terram, mare & omnia quę in eis ſunt, & fontes aquarum] qui eius ſapientia fluunt ex mari magno ad hominum vſum [ET alius angelus ſequu

tus eſt eum] Iſte alius angelus ſequens priorem, ſecundum Berengandum eſt ordo ſeu agmen prædicato E
rum, qui finitis perſequutionibus principalibus Eccleſiam gubernauerunt. Prædicatores enim ſibi inui-
Eſa. 21. cem ſuccedunt, ſecundum Gloſſam [DICENS, Cecidit cecidit Babylon illa magna] Per Babylonem,
quæ confuſio interpretatur, intelligitur, regnum, corpus, congregatio, ciuitasq; diaboli, vitiorum confu
ſione repleta, vtpote reproborum hominum collectio : cuius idololatria fuit per Chriſti diſcipulos iam
deſtructa, tyrannorum crudelitas iam refrenata, omnisquè mundi decor & gloria reprobati. Ideo ad am-
pliorem aſſertionem ait bis, cecidit, & etiam propter intentionem mouendam. Item, quia duplici cecidit
caſu, puta in culpam & pœnam æternam. Vnde his verbis vanitas, inſtabilitas, breuitas, gloriæ ſecularis
Pſal.72. exprimitur: iuxta illud, Quomodo facti ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, perierunt propter ini-
Pſal.36. quitatem ſuam. Et denuo. Quoniam tanquàm fœnum velociter areſcent, & tanquàm olera herbarum ci
to decident. [QVAE à vino iræ fornicationis ſuæ] id eſt, ſeminatione erroris idololatriæ impietatisque
ſuæ multipertitæ [POTAVIT omnes gentes] id eſt, quoſdam ex omni natione, & pene omnes ante Chri
ſti aduentum. Idololatria autem ſpecialiter, ſpiritalis fornicatio vocatur: quia per eam potiſsime mens à
ſponſo cœleſti diuiditur, & dæmoni tanquàm eius adultera copulatur. De qua fornicatione in Hieremia
Ezechiele, cæterisque prophetis frequentiſsimè agitur. Error autem & impietas & præſertim idolola-
Hiere.3. tria dicitur vinum, quoniam animam quaſi inebriat, ne rationem ſequatur, eiusque ſtatum euertit, & ip- F
Ezech.16. ſam efficit ſtultam. Rurſus vinum iræ dicitur, quoniam dei iram ſeu vltionem meretur. Præterea cum Ba
bylon aliud nihil ſit, quàm omnes gentes ſeu reprobi vniuerſi, quomodo omnes gentes vino iræ fornica
tionis ſuę potauit? Reſpondendum quòd quia vnus alium ad vitia traxit, & ille tertium, ſicque deinceps.
Imo vnus frequenter multos infecit. Et ita in omnes hos diabolicus error ingreſſus eſt. Vtique Babylon
omnes gentes potauit [ET tertius angelus ſequutus eſt, dicens voce magna] Iſte eſt ordo prædicatorum,
qui contra inſtantem Antichriſti perfidiam circa nouiſsima tempora prædicabit [SI quis adorauerit be-
ſtiam] vtpote Antichriſtum [ET imaginem] id eſt, ſtatuam [EIVS] vel eius imitatores fuerit veneratus
[ET acceperit characterem] id eſt, ſignum, cultum, profeſsionem, figuram Antichriſti [IN fronte ſua]
Apoca.13 per apertam illius confeſsionem [AVT in manu ſua] ei operibus ſeruiendo. Quid autem ſit Antichriſti
character, & illum recipere in manu aut in fronte, ſupra dictum eſt plenius. [HIC bibet de vino iræ dei]
id eſt, diuina vltione quaſi potu implebitur [QVOD mixtum eſt mero, in calice iræ ipſius] Merum dici-
tur purum. In vino autem duo inueniuntur, vnum impurum ſcilicet fæx, aliud purum videlicet merum.
Cum ergo nunc dicitur quod bibet de vino quod mixtum eſt mero, accipit vinum pro impuro, & me-
rum pro puro. Inſuper in ſcripturis per calicem pœna vel paſsio deſignatur: iuxta illud, Tranſeat à me
calix iſte. Et, Calicem meum bibetis. Poteſt quoque per calicem menſura retributionis ſeu vltionis, vel
Matth.26 diuina æquitas menſurate ac proportionabiliter puniens, accipi. Itaque vinum iſtud, id eſt, vltio ęquita- G
Matth.20. tis diuinæ mixtum eſt mero, id eſt, ſalubri antidoto, ſeu potione medicinali, in calice iræ ipſius, id eſt, in
propinatione pœnæ, quam infligit dum aliquem in præſenti vita paternaliter corrigit, ne æternaliter pe
reat. De calice iſto multa loquitur Hieremias, de quo & canit Pſalmiſta, Calix in manu domini, vini me
Hiere.15 ri plenus mixto. Poſſumus etiam dicere, quòd vinum diuinæ vindictæ mixtum eſt mero in calice iræ ip-
Pſal.14 ſius, quoniam Deus ſemper citra condignum punit reum: miſericordiam ſuam, quæ per merum exprimi
tur, rigori ſuæ miſcens iuſtitiæ, cuius effectus quaſi fæx reprobis amareſcit [ET cruciabatur igne] gehen-
næ, qui in ſeipſo non extinxit ignem malitiæ feruorem libidinis, inclinationem propriæ voluntatis [ET
ſulphure,] de quo maximus fœtor egreditur, id eſt, fœtore tartareo. Vt ſicut in peccato ſunt feruor impro
bæ voluntatis, & fœtor deformitatis: ita in pœna peccati ſint feruor, ignis, & fœtor infernalis [IN con-
ſpectu angelorum ſanctorum] Vniuerſi enim beati reproborum tormenta conſpiciunt, nec compaſsio-
ne aliqua affliguntur, cum ſint diuinæ voluntati & æquitati totaliter conformati: imo inde Deo ampli-
us regratiantur, cernentes quid per diuinam clementiam euaſerunt. Siquidem lætabitur iuſtus, cum vide
Pſal.47 rit vindictam [ET ante conſpectum agni,] qui coram Chriſto & angelis eius peccare non erubuerunt,
eis cernentibus torqueantur ad ſuam ampliorem confuſionem, [ET fumus tormentorum eius aſcendet
in ſæcula ſæculorum] id eſt, ignis ille nunquam deficiet, imo reprobos dire operiet. Ignis autem inferni
non clarus & ſplendidus, ſed fumoſus & quodammodo tenebroſus aſſeritur. Veruntamen, ſecundum H
Thomam modicum quid ſortitur de luce: in tantum vt damnati ad calamitatis ſuæ augmentum ſe inui-
cem aſpicere queant [NEC habent requiem die ac nocte, qui adorauerunt beſtiam & imaginem eius] id
eſt, continuo & indefinenter puniuntur. Ex quo ſequi videtur, quod pœna inferni ſit non ſolum æter-
na, ſed etiam non interrupta. [ET ſi quis acceperit characterem nominis eius] ſcilicet Antichriſti, iuxta
ſenſum expoſitum, ille, vt dictum eſt, punietur: imo & vniuerſi, qui in mortali vitio moriuntur, his ſubia
cent pœnis [HIC patientia ſanctorum eſt] id eſt, in huius æternæ damnationis prauorum conſideratio-
ne ſancti patientiam ſuam in vita hac fundant. Penſantes enim, quod pro temporali perſequutione vel
afflictione æternam beatitudinem ſortientur, impij vero & tribulatores eorum pro ſua iniuſtitia inferna
lem damnationem obtineant: in aduerſis non contriſtantur, ſed omnia æquanimiter ferunt [QVI cuſto-
2.Cor.10 diunt mandata Dei] illa memoriter retinendo, & opere exequendo [ET fidem Ieſu, intellectum ſuum in
Chriſti obſequium in captiuitatem humiliter redigentes: non immoderanter ſcrutantes incomprehenſi
bilia fidei, ſed authoritati Chriſti ingenium ſuum ſubdentes.. Nec fidem propter quæcunque aduerſa aut
aſpera abnegantes vel deſerentes. Conſequenter pro conſolatione Eccleſię, deſcripta impiorum damna
tione proponitur beatitudo & gloria electorum in hoc ſęculo multipliciter afflictorum: quatenus oppoſi
ta iuxta ſe poſita, clarius innoteſcant. [ET audiui vocem de cœlo dicentem mihi, Scribe, Beati mortui,
qui in Domino moriuntur.] Hanc vocem non corporalem, nec foris ſonantem aut perſtrepentem: ſed
ſpiritalem & intus formatam per Angelum qui Apocalypſim ſeu reuelationem hanc oſtendit Iohanni,

A audiuit ipſe beatus Iohannes interiori auditu. De cœlo, puta ab angelo ciue cœleſti, in ſua vel prędicato
rum perſona loquente loquutione interna: ſicut in viſionibus imaginarijs ac intellectualibus fieri ſolet,
quemadmodũ loquitur Zacharias, Angelus qui loquebatur in me egrediebatur. Scribe, id eſt, cordi pro- Zacha. 1.
prio imprime, & ad profectum eccleſię in libro exara verbum notabile, quod tibi nunc dico, Beati mor-
tui qui in domino moriuntur. Quid eſt hoc? Nempe quòd mortuum eſt, vita caret. Quod autem vita ca
ret, nec moritur nec mori poteſt: niſi prius viuificetur. Itaque intuendum, quod verbum hoc multiplici-
ter poſsit exponi. Primo, Beati mortui, id eſt, felices ſunt illi defuncti, qui in Domino moriuntur, id eſt,
in Domino obierunt, puta in ſtatu ſalutis, in charitate, in diuini nominis confeſsione, in mentis ad De-
um conuerſione. Tales enim ſecuri ſunt quod nunquàm auertentur à Deo, & ſi veniale quid deferant ſe
cum, per purgatorium pertingunt ad patriam. Si vero plenè ſatis fecerunt, omnivè macula reatuque ca-
rent, mox euolant. Sępe autem in ſcripturis verba à connotatione temporis abſoluuntur, & verbum vni
us temporis pro verbo alterius temporis ponitur, etiam in his quæ hiſtorialiter conſcribuntur. Quod in
Euangelio ſancti Iohannis frequentiſsimè fieri, omni conſtat legenti; nec opus eſt inde allegare exem-
pla. Secundo ſic, Beati mortui, id eſt, mortales & agonizantes. Solèmus enim de aliquo lætaliter infirmã
ti, mortique proximo dicere, quod ſit mortuus homo. Vnde Iairus Archiſynagogus, qui apud Marcum Marci. 5
legitur Chriſto dixiſſe, filia mea in extremis eſt, in alio Euangelio fertur ei loquutus, Filia mea modo de Matth. 9.
B functa eſt. Qui in Domino moriuntur, ſecundum ſenſum inductum. In ea enim mentis diſpoſitione ſeu
conuerſione, qua moritur homo, permanet anima eius perpetuo. Ideo qui in Domino moriuntur, vide-
licet in conuerſione ad eum, nunquam auertuntur ab ipſo. Iuxta illud, In quocunque loco ceciderit lig-
num, ibi erit. Propter quod aſſerit Damaſcenus, Quod angelis eſt ruina, hoc homini mors. Tertio ſic, Eccleſi.
beati mortui, id eſt, qui mortui ſunt huic ſęculo & peccatis, imo ſibijpſis, videlicet propriæ voluntati, &
omni vitioſæ affectioni, atque mundanæ vanitati, qui cum Apoſtolo dicere poſsunt, Viuo autem iam
non ego, viuit vero in me Chriſtus. Et item, Mihi abſit gloriari, niſi in cruce Domini mei Ieſu Chriſti, Gal. 2.
per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo. De taliter mortuis alibi dicit Paulus, Qui mortui Galatas. 6
ſumus peccato, quomodo adhuc viuemus in eo? Et ad Colloſſenſes, Mortui enim eſtis, & vita veſtra ab- Roma. 6.
ſcondita eſt cum Chriſto in Deo. Hi ſunt qui dominantur animo ſuo, & vincunt ſeipſos, odiuntque pec Colloſſ. 3
care amore virtutum, atque ſyncero Dei intuitu. Qui in Domino moriuntur, per ſeparationem animæ
à corpore. Hi enim perſeuerando vſque in finem non niſi in Domino feliciter moriuntur. Sed quoniam
nunc de Antichriſto facta eſt mentio, poſſunt hæc verba ſpecialiter accipi de his, qui ab illo pro fide ca-
tholica occidentur, & de vniuerſis martyribus. Vt ſit ſenſus, Beati mortui qui in Domino moriuntur, id
eſt, per palmam martyrij migrauerunt ad dominum, in eius confeſsione ſpiritum exhalãtes. [A MODO]
C id eſt, à tempore iſto vitæ præſentis, vel à tempore mortis, [IAM dicit ſpiritus, vt requieſcant à labori-
bus ſuis] id eſt, amplius non laborent nec affligantur: ſed ab omni fatigatione, pœna, aduerſitate, & tędio
ceſſent, liberi & immunes ſint cum ad patriam venerint: in qua æternam quietem & pacem quę omnem
ſenſum exuperat, plenamque beatitudinem ſortiuntur. In paucis enim & modico tempore vexati, in mul
tis perpetuo feliciter diſponentur. Poteſt autem hoc loco per ſpiritum intelligi angelicus ſpiritus, cuius
miniſterio Deus iſta reuelauit Iohanni. Vel ſpiritus ſanctus, per quem propheticæ reuelationes per ap-
propriationem quandam fieri aſſeruntur. Quemadmodum ſeptem dona dicuntur dona ſpiritus ſancti,
cum vtique ſint dona totius ſuperbeatiſsimæ Trinitatis, cuius indiuiſa ſunt opera. Et quia tota ſuperbe-
nedicta Trinitas ſpiritus eſt (dicente Apoſtolo, Dominus ſpiritus eſt. Et apud Iohannem ipſomet Chri 2. Cor. 3.
ſto, Spiritus eſt Deus) poteſt iam per ſpiritum Deus trinitas accipi. Idcirco autem beati ſunt iſti ſic mor Iohan. 4.
tui, & ideo requieſcent [OPERA enim illorum ſequuntur illos.] Quomodo opera quæ præterierunt &
eſſe deſierunt, poterunt mortuos ſequi? Et nonne opera noſtra præcedunt nos ante mortem, & prępa- Eccle. 31.
rant viam, cum oratio humiliantis ſe & deprecatio iuſti penetret cœlos? Et Cornelio dictum ſit, Oratio- Actuũ. 10
nes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu Dei? Reſpondendum, quod opera
bona & mala, ſeu meritoria & demeritoria, ſequuntur morientes, id eſt, comitantur vel ſimul pergunt
cum eis, in quantum ſplendor virtutum, & ratio obtinendi felicitatem cœleſtem in iuſtis decedentibus
D permanent & comitantur eoſdem. In reprobis autem macula vitiorum & reatus pœnæ æternæ manent,
ſequuntur, comitanturque eos. Itaq; non diuitias, non delitias, non honores, nec aliquid huius mundi:
ſed opera virtuoſa deſideremus, amemus, colligamus, & vſque in finem cuſtodiamus. Nihil enim intuli-
mus in hunc mundum, haud dubium quia nec auferre quid poſſumus. Sola autẽ opera noſtra merita vel
demerita pergent nobiſcum, & inſeparabiliter adhærebunt. At vero ſecundum Haymonem, quia poſt
opus ſequitur operis merces, opera electorum ipſos ſequi dicuntur: quoniam præmium ſuorum operum
conſequuntur. Conſequenter de finali iudicio agitur, & ipſa perſona iudicis imaginaria repræſentatione
deſcribitur [ET vidi] imaginaria, intellectuali, prophetaliq; viſione [ET ecce nubem candidam, & ſuper
nubem ſedentem ſimilem filio hominis, habẽtem in capite ſuo coronam auream, & in manu ſua falcem
acutam] Itaq; in viſione imaginaria apparebat Iohanni angelus ſimilis filio hominis, id eſt, Chriſtum re
præſentans, vel in forma humana apparens, ſedere ſuper nubem claram & lucidam, qui habuit coronam
auream, per quam regia Chriſti dignitas deſignatur: & in manu falcem acutam, per quam iudiciaria eius
poteſtas, ſæueraq; æquitas, ſeu diſtrictum eius iudicium explicantur: quę ſupra per gladium ex vtraq; par
te acutum expreſſa ſunt. Poteſt autem per nubem candidam, immaculatiſsima Chriſti caro intelligi: ſu- Apoca. 1.
per quam ſedet, inquantũ eidem per diuinitatis potentiã præſidet. Et quia in finali iudicio Chriſtus ap- Actuũ. 1.
parebit ſublimis in aere, recte ſuper nubẽ candidã angelus eum repræſentans videbatur ſedere [ET alter Daniel. 1.
angelus exiuit de tẽplo clamans voce magna ad ſedentem ſuper nubem, dicens, Mitte falcem tuam & me
te, quia venit hora vt metatur] Angelus iſte, quem in viſione imaginaria vidit Iohannes exire de templo

Eccleſiæ triumphantis(in qua habitat tanquam ciuis)vel de templo eccleſiæ militantis,puta de ipſa Ec- E
cleſia(in qua eſt tanquàm cuſtos & viſitator eius)repræſentat perſonam ſanctorum,qui circa horam iu-
dicij deſiderabunt illud compleri zelo iuſtitiæ, vt diuina æquitas declaretur, & electi plenariè glorificē-
tur,impij quòque digna ſortiantur tormenta.Hi ergo,ſicut & angelus iſte,clamabant voce magna,affe-
Matth. 13 ctuoſa & ſerioſa ad ſedentem ſuper nubem,puta ad Chriſtum,Mitte falcem tuam,id eſt, iudiciariam po
Matth.25 teſtatem extende in opus,exercendo iudicium.Et mete,id eſt,homines dele de terra, electos,à reprobis
Matth. 13 diuide:illos ad cœlum,iſtos ad infernum mittendo.Quia venit hora vt metatur,id eſt,iudicandi tempus
à te æternaliter prærordinatum aduenit, & completus eſt numerus electorum,[QVONIAM aruit meſsis
terræ,id eſt,homines in terra exiſtentes,qui ſunt velut germina terræ in qua naſcuntur,ſteriles facti ſunt
ab opere bono,& flamma vitiorum exuſti. Tunc enim Chriſto atteſtante abundabit iniquitas, & chari-
Matth. 24 tas refrigeſcet.Sicque gratiarum rore ſubtracto arida erit meſsis:quæ ſicut Chriſtus loquitur,eſt cōſum-
Luc.21 matio ſœculi,vtpote homines illi,qui in ſœculo iſto futuri ſunt vltimi, ſecundum vnam expoſitionem,
[ET mittebat,qui ſedebat ſuper nubem,falcem ſuam in terram] id eſt, iudiciariam poteſtatem in habita-
toribus terræ exercuit[ET meſſuit terram]id eſt, homines congregauit, iudicauit, & vnumquenque in
locum quem meruit collocauit. Loquitur autem Iohannes more prophetico de futuro quaſi de præteri-
to,& quia in viſione iſta iam facta fuerunt[ET alius angelus exiuit de templo,quod eſt in cœlo]eccleſiæ F
militantis ſeu triumphantis.Sicut de præcedenti angelo dictum eſt. Templum autem,& eccleſia,& cœ-
lum,in libro iſto frequenter pro eodem ſumuntur. Electi enim in quibus Deus per dona gratiæ ſeu glo-
riæ habitat,ſunt templū,eccleſia,& cœlum[HABENS & ipſe falcem acutam] Per angelum iſtum quidā
intelligunt eundem, qui & per ſedentē ſuper nubem exprimitur .ſ. Chriſtum. Quia tamen nunc dicitur
alius angelus exiuit, Albertus ſatis conuenienter per angelum iſtum intelligit chorum ſanctorum: qui iu
dicabunt cum Chriſto,& iudiciariam poteſtatem ſuo modo ſortiti ſunt.Iuxta illud,Iudicabunt ſancti na
tiones.Et Paulus ait, Neſcitis quia ſancti de hoc mundo iudicabunt. Verum quia vt Chriſtus in Euan-
Matth.19 gelio docuit, meſſores ſunt angeli, per angelum iſtum congruè intelligitur agmen illud angelicum, per
Sapien.3. quod exhibetur atquè implebitur finale iudicium, ſecundum quod verba ſtatim ſequentia monſtrabunt.
1.Cor.6. Subditur enim[ET alius angelus exiuit de altari]videlicet de principaliori & ſecuriori loco eccleſiæ mi-
Matth. 13 litantis,ſeu triumphantis:quaſi à conſpectu Dei egrediens,& deChriſto qui altare vocatur(vt ſæpius pa
tuit)miſſus[QVI habebat poteſtatem ſuper ignem]quia angelico miniſterio ignis cōflagrationis per ter
ram & aerem diffundetur,& reproborum cuneus in ignem gehennæ mittetur.Sed quoniam nomine ig-
nis quælibet dira punitio deſignatur, Angelus iſte poteſtatem habet ſuper ignem,id eſt,virtutem inferen
di debitam pœnam malignis[ET clamauit voce magna ad eum qui habebat falcem acutam]id eſt,ad eos
qui per præcedentem, videlicet,tertium angelum exprimuntur[DICENS,Mitte falcem tuam]id eſt,de G
terra abſcinde[BOTROS vineæ terræ]id eſt,homines malos, qui ſunt botri vineæ malæ.Sicut enim Ec
cleſia electorum eſt vinea Dei,ſic collectio reproborum eſt vinea terræ, vinea mala,infructuoſa, vinea
plane diaboli. Vnde ſynagogæ Dominus ait per Hieremiam , Quomodo conuerſa es in prauum vinea
Hiere.2. aliena?[QVONIAM maturæ ſunt vuæ eius]id eſt,botri eius pręfati,ſcilicet,impij ad plenitudinem viti-
orum peruenerunt,ita quòd conſummatis eorum peccatis nil reſtat niſi vt iudicetur. [ET miſit angelus]
iſte tertius[FALCEM ſuam in terram]ſecundum quòd Deus per Angelum intimauit.Siquidem de diui
nis operibus ſuperiores Angeli inferiores illuminant,diuinam eis voluntatem inſinuando,quemadmo-
Zacha.1. dum Zacharias proteſtans, Angelus,inquit,qui loquebatur in me egrediebatur,& alius angelus egredie
batur in occurſum eius,& dixit, Curre & loquere ad puerum iſtum[ET vindemiauit vineam terræ,] id
eſt, impiorum collectionem,de loco ſuo & ſtatu amouit[ET miſit in lacum iræ Dei magnum]ſcilicet in
Ezec.12.13 infernum,qui ob ſuam profunditatem dicitur lacus, de quo apud Ezechielem multa ſcribuntur : eſtque
Eſaię.30 ob ſuam capacitatem magnus & ſpacioſus.De quo & Eſaias ait,Pręparata eſt ab heri Tophet,à rege prę
Hieronym⁹ parata,profunda,& dilatata. Porro per Tophet, ſecundum beatum Hieronymum , aliosquè expoſito-
res,ſignificatur gehenna, à rege cœlorum impijs præparata. Deniquè quòd Angeli ſancti in fine ſæculi
hoc modo vindemiabunt botros præfatos , atque eoſdem in inferno contrudent , innoteſcit ex verbis
Matth.13 Chriſti dicentis, In conſummatione ſæculi exibunt angeli, & ſeparabunt malos de medio iuſtorum , & H
mittet eos in caminum ignis . Angeli quòque ſecundum doctores , reprobos ſuſcitatos ad locum iudicij
deferent[ET calcatus eſt lacus] id eſt, miſsi in foueam infernalem in perpetuam calamitatē depreſsi ſunt
ibi . Interdum enim continens , pro contento ponitur [EXTRA ciuitatem.] Nam lacus iſte longe eſt
extra ciuitatem Dei viuentis, quæ eſt Eccleſia electorum[ET exiuit ſanguis de lacu,] id eſt, vindicta ſeu
pœna pro ſanguine ſeu peccato inflicta exuberauit [VSQVE ad frenos equorum]id eſt, vſque ad princi-
pes & prælatos, qui faſtu ſuperbiæ pręfuerunt:quorum crudelitas per frenos innuitur, qui per eam ſub-
ditos pro ſua voluntate compeſcuerunt, ſicut freno compeſcitur equus. Dicuntur autē ſuperiores equi,
quoniam ſua poteſtate abutendo,inſtar equorum ad libitum,hinc inde per omnia mala libere,velociter
què feruntur . [PER ſtadia mille ſexcenta] quo numero ſecundum Berengandum & alios omnes mali
Chriſtiani,iniuſti ac vani intelliguntur.Stadium enim,ſecundum quòd Haymo dicit,eſt græca menſu-
ra, & nomen à ſtando ſortitur:eſtque certi ſpatij metrum,quo Græci menſurauerunt loca in quibus lu-
debant, atque ibidem ſpatiantes deambulabant.Sicquè per ſtadia iſta ſignantur, qui ludis & vanitatibus
ſæculi vacant. Poteſt quòque hic locus facilius, & vt apparet conuenientius explanari : vt quod ait,exi-
uit ſanguis de lacu , vſque ad frenos equorum per ſtadia mille ſexcenta , ſic metaphoricus ac hyperboli-
Iohan.21 cus ſermo . Sicut quod in Euangelio Iohannis ſcriptum eſt, Multa alia fecit IESVS , quæ ſi ſcribantur
per ſingula,nec ipſum mundum arbitror poſse capere eos,qui ſcribendi ſunt,libros. Et in Pſalmo. Aſcē
Pſalm. 106. dunt vſque ad cœlos , & deſcendunt vſque ad abyſſos . Et ita his verbis nil aliud deſignatur , niſi quod

A ineffabiliter grauis, magna, atq; exuberans ſit pœna reproborum in lacu gehennæ: quemadmodũ inæſtimabiliter magna eſſet preſſura, vbi tot homines occiderentur, quod ſanguis à foueis terræ, vſque ad frenos equorum aſcenderet per ſtadia præſignata. Quidam ordinem ſucceſsionis temporum in expoſitione huius voluminis proſequentes, per numerum centum quadraginta quatuor milium virginum, de quibus in principio huius capituli ſermo eſt, intelligunt religioſos à Mahumeto eiuſq; ſatellitibus interfectos, quando terras Chriſtianorum in Aegypto & alibi vaſtauerunt. Sed ſcire quis poteſt (niſi Deus reuelet) an illi tot fuerunt, vel ſi inter illos tot virgines extiterunt? Sed & numerus iſte myſticè potius, quã ſecundum literalem ſuperficiem exponendus videtur: præſertim quum ſupra cum deſignatis ex omni tribu filiorum Iſrael ageretur, etiam numerus iſte taxatus ſit. Præterea quòd ſubditur [ET vidi alterum angelum volantem per medium cœlum] exponunt de ſancto Bonifacio, miſſo à Romano pontifice: qui aliquibus gentibus prædicauit. Sed quomodo hoc ſtare poſsit, non video. Quomodo enim Papa miſit eum ad euangelizandum ſuper omnẽ gentem, tribum, linguam, & populum: qui omnium linguarum vſum, notitiamq; non habuit? Nec Bonifacius iſte omni populo, omni genti, & linguæ euangelizauit. Hinc antiqui & ſolidi expoſitores per angelum iſtum non intellexerunt aliquem prædicatorem determinatum, & ſingularẽ: ſed cœtum ac ordinem prædicatorum, iuxta ſenſum præhabitum. Qualiter autem quæ ſequuntur exponunt, omitto: quoniã euidentem inſtantiam pati videntur. Nam & per Babylonem de qua
B ſequitur, cecidit cecidit Babylon, intelligunt regnum Græcorum, pro tempore Iuſtiani Imperatoris.

Apoca. 7.
Eſa. 21.

❡EXPOSITIO CAP. XV. [Et vidi aliud ſignum in cœlo magnum.]
ARTICVLVS XVI.

HOC loco incipit viſio quinta [ET vidi aliud ſignum in cœlo, magnum & mirabile.] Quod autem fuerit ſignum hoc, ſubditur [SEPTEM angelos, habentes plagas nouiſsimas. Itaq; imaginaria viſione intuebatur Iohannes in ſpiritu quiddam mirabile, quòd fuit iudicium ſeu figura ſignificatiua rei futuræ. Vidit enim ſeptem angelos, id eſt, ſimilitudinem repræſentatiuam eorum in cœlo, ſcilicet, in Eccleſia militante in qua ipſe tunc fuit, & angelus ſecum exiſtens, iſtaq; ſibi per rerum imagines monſtrans: & quoniam Angeli iſti Eccleſiaſticas perſonas deſignant, ſicut patebit. Quid vero per angelos ſeptem, eorumquè plagas ſignificetur, infra in te-
C xtus expoſitione clarebit. Nunc in tantum tangatur, quod per eos prædicatores Eccleſiæ, per plagas autem quas habere viſi ſunt, vindicta & pœna, quas reprobos denunciabunt paſſuros, inſinuatur: Et ſicut per ſeptem angelos plenitudo & vniuerſitas prædicatorum, ita per ſeptem plagas plenitudo & conſummatio ſupplicij reproborum innuitur. Quemadmodum & in Exodo Dominus ait, Percutiam vos ſeptem plagis. Septenario ſiquidem, ſicut frequẽter nunc patuit, vniuerſitas deſignatur. Hinc de plagis iſtis ſubiungitur [QVONIAM in illis conſummata eſt ira Dei] id eſt, per eas rigor diuinæ iuſtitiæ iudicabit plenariè demerita impiorum. Dicuntur quoque nouiſsimæ, quia grauiſsimę: & quia in fine, tempore Antichriſti potiſsimè infligentur [ET vidi tanquam mare vitreum mixtũ igne.] Quemadmodum per mare vitreum intelligatur fons baptiſmi purus ac lucidus tanquam vitrum, vel doctrina euangelicæ legis inſtar aquæ clariſsima vndique fluens, & tanquam vitrum ſublimium virtutum ſplendore pellucida, in ſuperioribus à nobis dictum eſt capite quarto. Porro mare hoc mixtum eſt igne, quoniã in baptiſmo infunditur ſpiritus ſanctus, qui ignis vocatur, & charitas eius qui ardor aſſeritur. Propter quod Iohannes Baptiſta de Chriſto prædixit, Ille vos baptizabit ſpiritu ſancto & igne. Chriſtus quoque Apoſtolis loquens, Vos, inquit, baptizabimini ſpiritu ſancto. Sed & virtus ſacramentalis ipſius baptiſmi, quum ſit cooperatiua ad charitatem & gratiam quæ in baptiſmo præſtantur, nomine ignis poteſt intelligi. In doctrina vero euangelicæ legis, ignis diuini amoris, de quo loquitur Chriſtus, Ignem veni mittere in terram, copioſe
D miſcetur, relucet, operatur, & inflammatur. Propter quod ſacra ſcriptura ſeu Theologia à quibuſdam doctoribus dicitur affectiua potius, quàm practica vel ſpeculatiua [ET eos qui vicerunt beſtiam, & imaginem, & numerum nominis eius] id eſt, qui Antichriſto & imitatoribus, atq; ad eum quouis modo ſpectantibus, non conſenſerunt: nec cultum latriæ aut reuerentiam exhibuerunt. Qui licet ab illis ſint occidendi, ſpiritaliter tamen præualebunt: veritati immobiliter adhęrendo, & per patientiam in omnibus ſuperando. Quemadmodũ ait Apoſtolus, In omnibus his ſuperamus propter eum qui dilexit nos [STANTES ſupra mare] id eſt, gratiæ baptiſmali ſacramentorumque fidei firmiter innitentes, veritati quoq; ſcripturæ inſuperabiliter cohærentes, atque in ea greſſus ſuos ſemper fundantes. Iuxta illud, Greſſus meos dirige ſecundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniuſtitia. Quod agentes à plaga ſeptem angelorum eripiuntur [HABENTES cytharas Dei] id eſt, mentes deuotas Deo, in quibus iuxta apoſtolicum documentum, cantant & pſallunt Deo ſemper. Cytharæ quoque ſanctorum ſunt, mortificatio carnis, compaſsio cordis, patientia in aduerſis, prædicatio oris, gratiarum actio pro beneficijs. [ET cantantes canticum Moſi ſerui Dei, & canticum agni] id eſt, ex vtriuſque Teſtamenti ſcripturis Deum laudantes. In eccleſia enim libri Moſi frequentantur. Nec Chriſtiani ſunt qui vetus Teſtamentum non acceptant [DICENTES, magna & mirabilia ſunt opera tua Domine Deus omnipotens] Hoc in libris Moſi & in Euangelio Chriſti concorditer edocetur. Quum enim opifex Deus cunctis cauſis & operationibus in infinitum emineat in poteſtate, ſapientia, voluntate, omnique perfectione, decuit opera eius eſſe incõparabiliter magna & mira. Denique magna & mirabilia ſunt opera naturæ, maiora & mirabiliora opera

Exod. 32.
Matth. 3.
Actuum. 1.
Lucæ. 12.
Roma. 8.
Pſal. 118.

Exodi. 13 gratiæ,maxima vero ac mirabiliſsima opera gloriæ.Hæc ſunt opera creationis,recreationis,glorificatio E
nis,quæ omnia noſtram capacitatem vehementer tranſcendunt.Hinc Moſes ait,Quis ſimilis tui in for-
Pſalm.144 tibus Domine,quis ſimilis tui?Magnificus in ſanctitate, terribilis, atque laudabilis,& faciens mirabilia.
[IVSTAE & veræ ſunt viæ tuæ]id eſt,tua inſtituta,præcepta,opera, atque iudicia. Iuſtus enim Domi-
nus in omnibus vijs ſuis , & ſanctus in omnibus operibus ſuis , qui vnicuique tribuit quod meretur , &
quod promiſit adimplet,quod aſſerit exhibet.Ideo ait Propheta ſanctus Deuteronomij trigeſimo ſecun-
do,Date magnificentiam Deo noſtro,Dei perfecta ſunt opera,& omnes viæ eius iudicia. Deus fidelis,
Danie.3. & abſq; vlla iniquitate iuſtus & rectus.Daniel quoque dicit,Iuſtus es domine in omnibus quæ feciſti no
bis,& vniuerſa opera tua vera.Et vera ſunt omnia iudicia tua,[REX ſęculorum] qui vniuerſorum es pri
mus,atque altiſsimus dominator,rector ac ordinator.De quo loquitur Paulus prima ad Timotheũ pri-
Pſalm.71. mo,Regi autem ſæculorum immortali inuiſibili,ſoli Deo honor & gloria.[QVIS non timebit te,& ma
gnificabit nomen tuum?Tanquã dicat,Nimis errat & grauiter peccat,qui te non timet, & qui maieſtatẽ
tuam non magnificat,id eſt,magnam atque digniſsimam profitetur: qui non verbis & factis pro viribus
ſuis te magnum eſſe oſtendit,qui tibi cum ingenti reuerentia non obedit.Tua enim opera te metuendiſ-
ſimum ſummeque magnificandum & honorandum demonſtrant. Nempe in omnibus tua omnipoten-
Hiere.11 tia,ſapientia,bonitas, lucent.Hinc ait Propheta Hieremias, Non eſt ſimilis tui Domine, magnus es tu, F
& magnum nomen tuum in fortitudine.Quis non timebit te ô rex gentium?Et Eſaias, Dominum ex-
Eſaiæ.8. ercituum,ipſum ſanctificate.Ipſe pauor veſter,& ipſe terror veſter.Sed & Salomon ait,Fecit Deus ope
Eccle.3. ra ſua,vt timeatur[QVIA tu ſolus pius es]Nonne & pia virgo Maria?nonne & pius ſanctus iſte Iohan-
nes?Nonne pius & Moſes,qui erat manſuetus ſuper omnes homines qui morabantur in terra?Quomo-
do ergo ſolus pius Deus,præſertim cum nemo placeat Deo,niſi donum habeat pietatis? Sed ſic ſolus pi
Sapiẽ.8. us Deus,quomodo ſolus ſapiens,ſolus ens,ſolus bonus.In tantum ſiquidem eius pietas omnium pietatẽ
Matth.10. excedit,vt comparatione ipſius nullus ſit pius.Nam & impijſsimis hominibus indeſinẽter beneficia mul
ta impendit,& peccantibus diu ac ſæpiſsime parcit,iudicium differt,ſuſpendit vindictam,& frequenter
in his abundantiã gratiæ cumulat,à quibus innumerabilibus vicibus grauiſsime eſt offenſus. Iuxta hunc
2.Machab.1 modum ſcriptum eſt in libro Machabæorum, Domine Deus qui ſolus es rex bonus,ſolus præſtans, ſo-
lus iuſtus,omnipotens & æternus [QVONIAM omnes gentes venient & adorabunt in conſpectu tuo]
Nam ante finem mundi pene omnes conuertentur,& iam quodammodo omnes venerunt : vt ſit diſtri-
butio pro generibus ſingulorum,non pro ſingulis generum. In hora quoq; iudicij omnes venturæ ſunt,
ſed tunc nõ omnes adorabunt. Niſi forte quis dicat,reprobos tunc pro venia oraturos ex ſeruili timore,
Pſalm.85. quam nullatenus obtinebunt.Hinc fertur in Pſalmo,Omnes gentes quaſcunque feciſti,venient & ado-
rabunt coram te Domine,& glorificabunt nomen tuum, [QVONIAM iudicia tua manifeſta ſunt] id G
eſt,euidenter coram omnibus fiens,quando in die iudicij omnes iudicabis,cunctisquè patebit,quod ve-
re & iuſte de omnibus iudicas.Omnis enim qui facit veritatem, venit ad lucem. Sicquè iudicia Dei ſu-
muntur pro exequutionibus atq; effectibus diuinæ iuſtitię.Si autem iudicia Dei ſumantur,prout ſunt in
ipſo Deo,quibus ipſe in ſeipſo de cunctis quid agendum ſit diſcernit:quæ licet ſint vnum in re, plura ta
Roma.11 men dicuntur per relationem adiudicata : ſic iudicia Dei ſunt incomprehenſibilia ſecundum Apoſtolũ,
Pſalm.35. & abyſſus multa iuxta Pſalmiſtam . Vnde Haymo ait, Subtilitatem iudiciorum Dei quare hoc vel illud
facit,nemo comprehendere valet.Manifeſta vero ſunt in eo,quod iuſta ſunt,qui à cunctis vera noſcen-
tibus iuſta eſſe ſciuntur.Præterea vt ſcribit Albertus,duplex eſt iudicium Dei. Videlicet ſingulare , quo
vnum eligit,alium reprobat ſine præuijs meritis:iuxta illud,Iacob dilexi,Eſau vero odio habui.Itẽ quo
Machab. 1. facit vnum pauperem,alium diuitem:vnum ſanum,alium infirmum, quæ omnia facit ex cauſa rationa-
bili,licet nobis ignota.Iſta iudicia manifeſta ſunt in ſuo actu in quem exeunt,quia ſic eſſe omnibus patet
ſed occulta ſunt in ſua cauſa, ex qua exeunt.Incertum eſt enim quare ſic fiat. Aliud eſt iudicium genera-
le,& iſtud eſt triplex . Videlicet diſcretionis, quo in die nouiſsimo ſeparabit electos à reprobis , illos ad
dexteram,iſtos ad ſiniſtram conſtituendo.Secundum eſt diſceptationis. Tertium diffinitionis, quo da-
bit ſententiam.Iſta iudicia nota ſunt in cauſa,quoniam clarum eſt, quod omnes ſecundum opera ſua iu-
Apoca. 14. dicabuntur:ignota ſunt autem quo ad exitum cauſæ,quia neſcitur qui ſunt iſti vel illi[POST hęc vidi,& H
ecce apertum eſt templum tabernaculi teſtimonij in cœlo] .i. myſteria Dei in Eccleſia omnibus intrare
volentibus ſunt reſerata,& Chriſti ſacramenta ſunt patefacta.Templum autem tabernaculi eſt ipſa Ec-
cleſia,quæ & templum eſt in quo Deus per gratiam habitat,& tabernaculum quod venientem in ſe Do
minum recipit.Eſtque templum & tabernaculum iſtud,templum & tabernaculum teſtimonij, per taber
Exodi. 26 naculum Moſi & templum Salomonis præfiguratum, teſtimonium verbo & opere vſque ad ſanguinem
3.Reg. 8. perhibens Deo,vtriuſqué quoqué Teſtamenti teſtimonia continens,pręcepta adimplens,ſcripturas am
plectens.Quod etiam apertum eſt in cœlo,videlicet inter ipſos fideles: quorum conuerſatio eſt in cœlis
qui & regnum cœlorum vocantur. Quidam vero per templum iſtud intelligunt Eccleſiam triumphan-
tem,ſeu patriam beatorum,cuius ianua merito paſsionis Chriſti eſt reſerata[ET exierunt ſeptem Ange-
li habentes ſeptem plagas,] hoc iam in principio huius articuli eſt tractatum [VESTITI lapide mun-
do & candido]ſcilicet Chriſto,qui eſt lapis angularis,factus in caput anguli. De quo ſcriptum eſt. Ecce
Eſai.28. ego mittam in fundamentis Sion dicit Dominus lapidem angularem, probatum precioſum : & omnis
Zacha.3. qui crediderit in eum,non confundetur. Et alibi, Super lapidem vnum oculi ſeptem ſunt,qui apud Da-
Danielis.2. nielem vocatur lapis abſciſus ſine manibus de monte. Hoc lapide veſtiuntur fideles in anima , cum per
Roma.13. amorẽ reſtringẽdo,& cõuerſatione ſequẽdo, eius quoq; protectione gaudẽdo. Secundũ quod ait Apoſt.
Induimini dominũ Ieſum.Qui eſt lapis mundus,quia ab omni peccati labe immunis,& cãdidus ſplen-
dore ſapiẽtię omniũq; virtutũ decore.Poteſt quoq; per lapidẽ iſtum,gratia,fides,& quęlibet virtus intel

A ligi [ET præcin̄cti circa pectora zonis aureis] id eſt, ſapientię fulgore, charitatiſque vinculis, & caſtimonia mentis. De hac præcinctione dictum eſt plenius ſupra, vbi & angelus Iohanni in Chriſti perſona apparens, deſcribitur zona aurea ad mamillas præcinctus: ideo pertranſeo. His autem ornamentis debent præcingi, ſtringi atque connecti, prædicatores & omnes vicarii Chriſti [ET vnum de quatuor animalibus] id eſt, euangeliſtis [DEDIT ſeptem angelis] id eſt, prædicatoribus iam pręfatis, de quibus plura dicentur propriis locis [SEPTEM phialas aureas, plenas ira dei viuentis in ſecula ſeculorum] Phialæ aureæ ſecundum Berengandum ſunt corda, ſapientię ſplendore ornata, vel intelligētia ſcripturarum, ſecundum Albertum, quod redit in idem. Vnicuique ergo pędicatori angelo ſeu nuncio dei data eſt phiala aurea. i. mēs illuminata, vel ſacrę ſcripturę notitia, quam Chriſtus vt deus, dat authoritatiue. Vnū vero de quatuor animalibus dedit eum inſtrumentaliter, quia ex Euangelico libro accipitur & precibus impetrat eam à deo: miſſus quoque ad viatores illuſtrat eoſdem. Quidam per animal iſtud Matthęū alii Marcum, alii Lucam intelligunt. Potius autem tenēdum eſt, quod in imaginaria viſione angelus repręſentauit Iohanni effigiem vnius quatuor Euāgeliſtarum: ad innuendū quod poſteriores pędicatores à prioribus illuminationem accipiunt. Sed quomodo phialę iſtę plenę ſunt irę, & non potius clementia, atque dulcedine dei? Reſpondendum, quod vtroque ſunt plenę. Nam impiis comminatur ſupplicia, iuſtis pręmia pollicentur. Vnde Apoſtolus proteſtatur, Chriſti bonus odor ſumus, & his qui ſalui fiūt, & his qui Apoca.1. 1.Corin.2.

B pereunt, aliis odor vitę in vitam, aliis odor mortis in mortem. [ET impletum eſt templum fumo à maieſtate dei, & de virtute eius] Per fumum quidam intelligunt, quod in eccleſia militāte eſt obſcura & imperfecta cognitio diuinorum propter excellentiam maieſtatis ac ſanctitatis dei immenſi. Sicut Apoſtolus ait, Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, & nunc cognoſco ex parte. Alii per fumum, quo impletur eccleſia, intelligunt ignorantiam atque caliginem impiorum quibus diuina myſteria iuſte clauduntur. Beda vero exponit in bono, vt eccleſia fumo dicatur impleta, id eſt, quia ex igne charitatis in ipſa ſuccenſo, vapor piæ conuerſionis & gratiarum actionis aſcendit. Denique Eſaias dicit, quod templum impletum eſt fumo, quando videlicet, Seraphin clamauerunt ter ſanctus. Et ibidem Iudæorum magiſtri, teſte Hieronymo, per fumum intelligunt incenſum ſeu thymiama, quo templum affirmant fuiſſe impletū propter diuinæ maieſtatis præſentiam. Hieronymus tamen ibidem per fumum intelligit Iudæorū ignorantiam & errorē. Rurſus in libris Regum & Paralipomenon legitur, quemadmodū in dedicatione tēpli Salomonis nebula impleuerit domum domini. Vbi ſecundum quoſdam per nebulam gratioſa dei cōdeſcenſio atque præſentia deſignatur. [ET nemo poterat introire in templum, donec conſummarentur ſeptem plagæ, ſeptē angelorum] id eſt, nullus à fide & Chriſto extraneus poterit eccleſiā ingredi, Chriſto incorporari, ciuis ſanctorum domeſticus dei fieri, niſi à prædicatoribus audiat comminationes pœ- 1.Corin.13. Eſaiæ.6. 3.Reg.8. 2.Para.5.

C narum quas deus impiis præparauit, vel quouſque à pędicatoribus compleatur ſermocinatio, quà futura tormenta denunciant. Hoc de lege communi fic eſt. Nam per huiuſmodi denūciationem mali perterriti ſolent conuerti. Vnde Beda ſcribit hoc loco, Nemo poteſt eccleſię membris incorporari, niſi qui myſteria fidei audiens, diſcat à pędicatoribus, quia Ieſus conſtitutus eſt à deo iudex viuorū & mortuorum. Actuū.10.

¶EXPOSITIO CAP. XVI. [ET audiui vocem magnam de templo.]

ARTICVLVS DECIMVSSEPTIMVS.

CONSEQVENTER ſpecificatur, quid præfatis ſeptē angelis diuinitus cōmittatur: demonſtraturque damnatio impiorum per prædicationem bonorū. [ET audiui vocē magnā de templo] ſiue de cœlo [DICENTEM ſeptē angelis] id eſt, cunctis prædicatoribus, de quibus nunc ſermo: qui ſicut in præcedentibus patuit, ſeptenario deſignantur. Hanc autem vocem, angelus Iohanni omnia iſta oſtendens, formauit & protulit in interiorib⁹ auribus eius, in perſona dei omnipotētis: cui primo & proprie competit, prædicationis officiū quibus voluerit cōmendare. [ITE & effundite ſeptē phialas iræ dei]. i. ſapientialia dogmata ſcripturarū, ac virtuoſa eloquia earundem, in quibus dei vltio contra iniquos oſtēditur [IN terrā] id eſt, habitatores eius, præſertim in terrenos atque carnales, annunciando eis quid ipſis emineat [ET abiit primus angelus] ſcilicet primus prædicatorum iſtorum ordo vel cœtus, [ET effudit phialam ſuam in terram] id eſt, ſacræ Apoca.15.

D ſcripturæ eloquia prædicauit Iudæis. Qui nomine terræ expreſſi ſunt, quoniam duri fuerunt, & terrena auidè quæſierunt: vel etiam quia ſolidi, quantum ad electos Iudæorū, & quia per legem diuinam pręcęteris gentibus à vitiorum profluuiis deſiccati. [ET factum eſt vulnus ſæuum & peſſimū] id eſt, grauiſſima excęcatio in cordibus horum infidelium Iudęorum, in quos ira dei peruenit vſque in finem. Ideo ſequitur [IN omnes qui habebant characterem beſtiæ] id eſt, fidem Antichriſti, quem recipient pro Chriſto, nuneque præſtolantur eundem [ET in eos qui adorauerunt imaginem eius] id eſt, eum in ſua imagine ſeu imitatoribus eius ſuperflue honorauerunt, aut honorabunt. Iſta Iudęis qui fuerunt conueniunt, in quibus illud Hieremię completū eſt, Inſanabilis eſt fractura tua, inſanabilis plaga tua. Quib⁹ & Chriſtus teſtatus eſt, Ego veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me. Si alius venerit in nomine ſuo, illū recipietis. Præterea ſecundum Bedam dupliciter prædicatores phialas irę dei effundunt. Primo, pœnas impiorum eis ſpiritaliter per iudicium irrogando. Sicut Petrus dixit ad Simonem Magū, Pecunia tua tecum ſit in perditionem. Paulus quoque excommunicauit Corinthium. Secundo eas eccleſię pędicando. [ET ſecundus angelus effudit phialam ſuam in mare] per mare ſignantur gentiles, inquieti, amari, ac tumidi, nullo diuinę legis freno ſedati: in quos ſecundus angelus, vtpote ſecūdus pędicantiū chorus, phialam ſuam effudit, ſacri eloquii verba, infideliumq; tormenta, eis annūciando [ET factus eſt ſanguis tāquam mortui] Per ſanguinem intelligitur vel effuſio ſanguinis pędicatorum, quem fuderunt increduli vel ſanguinolenta eorum tranſgreſſio, ſiue ſempiterna damnatio [ET omnis anima viuens, mortua eſt Hiere.10. Iohan.5. Actuū.8. 1.Cori.5.

in mari] Per partem intelligitur totum, videlicet homo per animã. Iſta quoque diſtributio eſt pro generibus ſingulorũ, non pro ſingulis generum: niſi ſecundũ diuerſam mortis acceptionẽ. Gentiliũ enim aliqui conuertebãtur, & hi ab incredulis pro magna parte occidebãtur. Occiſores vero propria impietate, infidelitate, & rabie, deterius occiderũt ſeipſos, atq; totaliter perierũt [ET tertius angelus effudit phialã ſuã]. i. tertius ordo prędicãtiũ euãgelicã veritatẽ eandẽ aperuit [SVPER flumina & ſuper fontes aquarũ] Flumina iſta & fontes ſunt hęretici, cũ hęreſiarchis ſuis magiſtris, qui hęretici inſtar fluminũ abundabũt & vndiq; effluebant & diſcurrebãt, vt plures ſibi in erroribus conſociarẽt. Quoniã tamẽ reſpectu aliorũ pauci fuerũt, & qui ex eis orti ſunt, potius flumina q̃ mare vocãtur: prę̨ſertim quia nõ ſolũ à catholicorũ B
Prouer.9. eccleſia, ſed etiã à ſe inuicẽ variis aſſertionibus diuiduntur, Quorũ principes & magiſtri fontes ſapiẽtię ſe æſtimare præſumũt, ſuisque poculũ mortis propinant, qui aquas furtiuas iudicãt dulciores [ET factus eſt ſanguis] quia ipſi incorrigibiles ſunt atq; dãnantur, & prędicatores catholicos pro viribus perſequũ
Eccleſi.11. tur [ET audiui angelũ aquarũ dicentẽ, Iuſtus es domine.] Per angelũ aquarũ .i. populorũ (aquæ enim ſignificãt populũ, ſicut & Salo. ait, Mitte panem tuũ ſuper tranſeuntes aquas) intelligitur multitudo tam ſupernorũ ſpirituũ, qui præſunt hominibus, q̃ prædicatorũ atq; paſtorũ bonorũ eccleſiæ, qui populum dei cuſtodiũt. Omnes iſti diuinã approbãt æquitatẽ, & de iuſto eius iudicio gratias agunt dicẽtes, Iuſtus es domine, qui das vnicuiq; quod ei debetur, ſeu dare te decet [QVI es & qui eras ſanctus] per eſſentiam ac totius iuſtitiæ es origo [QVIA hæc iudicaſti] .i. iſta iudicia exercuiſti, & reprobos taliter perdidiſti: in F
quo relucet tua iuſtitia. Vnde quod ait, quia, non notat cauſam à priori ſeu proprie: ſed ſignũ vel cauſam à poſteriori, ſcilicet, quantũ ad nos, quibus diuina per ſuos effectus innoteſcit iuſtitia [SANGVINEM ſanctorũ & prophetarũ fuderunt] eo modo quo oẽs peruerſi ac perſecutores, vna generatio & vnũ cor-
Matth.23. pus diaboli appellãtur: ſicq; quod vnꝰ ſeu quidã fecerũt, toti adſcribitur. Secundũ ꝙ ait Saluator Iudęis, Vt veniat ſuper nos omnis ſanguis iuſtus, qui effuſus eſt ſuper terrã, &c. Prędicatores autẽ eccleſię primi & præcipui gratiam propheticã habuerunt. Verum circa hæc quæritur, cur nõ omnes angeli iſti phialas ſuas fuderunt ſuper terrã: ſed ſecundus ſuper mare, tertius ſuper flumina, &c. cum tamen vox diuina dixerit eis, Effundite phialas veſtras ſuper terram? Et reſpondendum, quod ibi per terram habitatores terræ, ſcilicet homines deſignantur: qui ob varias proprietates & culpas, diuerſis tamen exprimuntur nominibus [ET ſanguinẽ dediſti bibere] id eſt, ſui ſanguinis effuſione eos repleſti, ita quod & ipſi occiſi ſunt
Ezech.33. vel morte eos potaſti, atque diriſsima vltione eorum homicidia vindicaſti [VT digni ſunt] per ſua de-
Oſeæ.12. merita. Vnde in prophetis ſæpius ſcriptũ eſt, Sanguis tuus ſuper caput tuum. Et ſanguis eius ſuper eum
Geneſ.9. veniet. In Geneſi quoq; habetur, Quicunq; effuderit ſanguinem humanum, effundetur ſanguis illius. [ET audiui alterum dicentem] ſcilicet angelum [AB altari] id eſt, ſecretiori loco eccleſiæ, vel de interiori cordis affectu. Altare etenim dei eſt mens deuota [ETIAM domine deus omnipotens, vera & iuſta iudicia tua] Per angelum iſtum ſignati ſunt cæteri militantis ac triumphantis eccleſiæ nuncii & cu- G
ſtodes, qui eorum, quos per præcedentem angelum iam dixi expreſſos, confirmat ſententiam, & diuinæ applaudunt ac gratias agũt æquitati: ad inſinuandũ, quod ſinguli electorum de beneficiis cuique electo collatis, in deo gaudere & gratias referre debent [ET quartus angelus effudit phialam ſuam] Iſtud de quarto angelo & phiala ſua exponatur, ſicut de primo, ſecundo, & tertio angelis, eorumque phialis. [IN ſolem] Quidam per ſolem intelligunt Antichriſtum, qui ſe aſſeret ſolem iuſtitiæ. Alii principes eccleſiæ, qui ratione poteſtatis, dignitatis, atque ſcientiæ per ſolẽ notãtur [ET datum eſt illi æſtu affligere & igne] id eſt, variis tribulationibus & preſſuris, quibus principes ſubditos vexant [ET ęſtuauerunt homines æſtu magno] id eſt, grauiſſimis afflictionibus laborauerunt [ET blaſphemauerunt nomen domini habentes poteſtatem ſuper has plagas.] Indurati nanque & ſuperbi impatientesque, dum ſuis exigentibus exceſsibus exercentur aduerſis non attendunt ſe ea propter ſua pati peccata, & ad præclariorem ſuæ mentis profectum: ſed paſſionibus animam obtenebrantibus arbitrantur ſibi iniuriam fieri, & deo altiſsimo verbo & corde maledicere audent. Hinc ſubditur [NEQVE pœnitentiam egerunt, vt darent illi gloriam] ſua peccata humiliter confitendo, ſeque talia iuſte pati penſando: ac deo de hoc quod in prę̨ſenti eos caſtigat, gratias agendo. His ergo nequaquam aſſimilemur, ſed noſipſos in omnibus ex animo accuſando, & deum in cunctis laudando, pœniteamus, & deo gloriam demus: iuxta illud Ioſue ſeptimo, H
Fili mi da gloriam deo [ET quintus angelus effudit phialam ſuam ſuper ſedem beſtiæ] id eſt, ſuper regnum & miniſtros Antichriſti contra hos prędicando [ET factum eſt regnum eius tenebroſum] id eſt, ex prędicatione illa, caligo præſidię, & tenebrę vitiorũ populi huius & principis eius patebũt [ET commanducauerũt linguas ſuas præ dolore. Et blaſphemauerunt deũ cœli præ doloribus & vulneribus ſuis: & non egerunt pœnitentiam ab operibus ſuis] Multi vtique dolebunt & turbabuntur, ſcilicet Antichriſtus & eius fautores, quando ad prędicationem Heliæ & Enoch falſitas ipſorum aperietur, & milia multa ad dominum conuertentur. Quod autem dicuntur linguas ſuas prę doloribus manducaturi, hyperbolica eſt locutio. Sicut de homine multũ afflicto ac mœſto aſſerimus, quod cor ſuum cõſumit. Inſuper cũ vltio dei in Antichriſtum, magnamque ſui exercitus partem deſcẽderit, non pœnitebũt: ſed Chriſtũ cœli creatorem, & omniũ deum blaſphemando, cœlitus occidentur [ET ſextus angelus] i. ſextus ordo prædicatorum [PHIALAM ſuam effudit] .i. prædicationis eloquia ſparſit [IN flumen magnum Euphratẽ Per Euphratem fluuiũ Babylonis intelligitur grandis falſorum fratrũ collectio, qui fertiles eſſe videtur (Euphrates ſiquidẽ fertilitas interpretatur) ſed intus vanitatũ cõfuſionibus pleni ſunt. Vel per Euphratem intelligũtur reprobi illi qui Antichriſto adhærebunt, & ipſo occiſo in ſua perſeuerabũt duritia, vi-
1.Theſ.3. tiis carnalibus ſeruientes ac influentes. Propter quod nomine Euphratis exprimuntur, quia in aquis ſuę luxuriæ, & propriæ impietatis abundantia demorabuntur, quouſque ſubito auferantur. Cum enim dixerint pax & ſecuritas, repentinus eis ſuperueniet interitus, iuxta Apoſtolum [ET ſiccauit aquam eius] .i.

A delitias omnemque copiam horum ſubito tellendam annunciabit [VT præparetur via regibus ab ortu
ſolis] id eſt, ideo ſic prædicabit, quatenus ſua prædicatione ad Chriſtum reducat reges & principes ab
Antichriſto deceptos: qui ad literam pro maxima parte orientales, vt dicitur erunt. Idcirco quoque ait,
ab ortu ſolis, quoniam non redibunt ad veritatẽ, niſi in cordibus eorum oriẽte, per inſpirationem inter-
nam Chriſto ſole iuſtitię [ET vidi de ore draconis, & de ore beſtiæ, & de ore pſeudoprophetę exiſſe ſpi-
ritus immundos tres in mundum ranarum.] Per dracone͂ diabolus nõ quilibet, ſed ille ſupremus & pri-
mus, qui in Antichriſto habitabit, intelligi debet: per beſtiam Antichriſtus: per pſeudoprophetã, cœtus
ſeu multitudo prædicatorum Antichriſti. Itaque ad innuẽdum, quod diabolus in Antichriſto habitãs di
riget dæmones inferiores ad introeundum Antichriſti ſatellites ac prophetas, viſus eſt ſpiritus immun-
dus de ore draconis exiſſe. Rurſum de ore Antichriſti prædicatorumque eius viſi ſunt egredi ſpiritus im
mundi, puta diaboli, quoniã nõ ſpiritu ſancto ſed diabolico pleni loquentur: talemque ſpiritum qualem
ipſi ſortiti ſunt, per ſuas prædicationes ſuis auditoribus inſufflabunt. Qui ſpiritus immundi ranarũ ſpe-
ciem habent, quoniam in omni deformitate ac ſordibus vitiorum delectantur. Et ſicut ranæ turpẽ pro-
ferunt ſonum, ſic ipſi ſuggerent documenta perfida atque turpiſsima, coram deo & omni corde illumi-
nato ineptiſſimè turpiſſimeq; ſonãtia. [SVNT enim ſpiritus dæmoniorũ] .i. dæmones, qui ſpiritus ſunt Exod. 7.
B [FACIENTES ſigna] id eſt, quædam mirifica, ſicut per magos Pharaonis fecerunt. Quomodo autem Apoca. 13.
hoc poſſint & quantum, dictum eſt ſupra cum oſtendebatur, quomodo Antichriſtus miracula ſit factu-
rus, [ET procedunt ad reges terræ congregare illos in prælium] id eſt, regibus inſpirant & ſuggerunt
occaſiones & propoſitum præliandi contra ſe inuicem, & præſertim cõtra fideles & iuſtos, quod & tem
pore Antichriſti potiſſime facient [AD diem magnum dei omnipotentis] id eſt, vt prælientur tempore
diuinitus præſtituto. qui dies dicitur magnus, quia magna fient in eo. Poteſt quoque per diẽ hunc dies
iudicii accipi, quia ex præliatione illa regum iniuſta ſequetur, quod ad diuinũ iudicium ducentur, & co-
ram omnibus diiudicabuntur. Vnde in Chriſti perſona ſubiungitur [ECCE venio ſicut fur] id eſt, im-
prouiſe ac ſubito ad iudicandũ deſcendam, & peccata vlciſcar. Vnde in Euangelio loquitur, Qua hora Matth. 25.
non putatis, filius hominis veniet. Et rurſus, Sicut erant in diebus Noe edentes & bibentes, quouſq; ve- Lucæ. 12.
nit diluuium, & tulit omnes: ita erit aduentus filii hominis. [BEATVS] eſt nunc in ſpe & in merito Marc. 13.
[QVI vigilat] mente, id eſt, coram deo diligẽs eſt ne peccet, ſed deo in cũctis obediat, iuxta illud, Omni Mich. 6.
cuſtodia cuſtodi cor tuum [ET cuſtodit veſtimenta ſua] id eſt, virtutes & dona ac cætera gratiarum cha Proue. 4.
riſmata, & quantum poſsibile eſt opera bona continuat. quibus anima decoratur, protegitur & veſtitur.
[NE nudus ambulet] id eſt, donis gratiæ ſpoliatus viuat, ad infernumque tendat [ET videant] deus &
angeli boni ac mali, vel etiam proximi, qui poterunt ſcandalizari [TVRPITVDINEM eius] id eſt, in-
C honeſtam ac vitioſam ipſius conuerſationem, & animę deformitatem, Verba hæc plenius ſcripta & ex-
poſita ſunt [ET congregabit illos in locum, qui hebraice dicitur herma geddon] quod eſt ſecundum Be Apocal. 3.
dam, conſurrectio in priora, vel mons globoſus. Quod & in bono, & in malo accipi poteſt. Si in bono,
ſenſus erit quod Chriſtus iudex cõgregabit reges terræ, imo & omnes, ad locum ſui iudicij: in quo ipſe-
met Chriſtus conſurget, vt teſtis fidelis & verax pro ſuis, & contra iniquos: vbi & vniuerſi homines quo
dãmodo ſuo concurſu conglobabũtur. Si in malo, ſenſus eſt, quod diabolus ſeu trium præfatorũ immũ-
dorum ſpirituum numerus colliget interius ſuggerendo, reges teræ ad collegium Antichriſti, vt ei adhæ
reant. Quod collegiũ cõſurget aduerſus fideles, prioremque fidem Eccleſiæ, & erit ſua multitudine ve-
lut mons globoſus contra electos. [ET ſeptimus angelus] id eſt, ſeptimus ordo prædicatorum: quorum
diſtinctio in iſto cap. non ſemper accipitur ex parte perſonarũ, ſed interdum ex parte officiorum ſeu
actuum [EFFVDIT phialam ſuam] id eſt, prædicationem ſuã, & futuræ plenariæ damnationis iram
[IN aerem] id eſt, aereas poteſtates, ſecundum Bedam & Albertum illarum pœnas denunciando: quæ
ſimul cum Antichriſto & eius miniſtris, in infernum trudentur. Quemadmodum per Eſaiam prædictũ Eſaiæ. 14.
eſt, In die illa viſitabit dominus ſuper malitiam cœli in excelſo, & ſuper reges terræ, & congregabuntur
congregatione vnius faſcis in lacum, & claudentur in carcere. Dæmones autem ob ſuam leuitatẽ, ſpiri-
tualitatem, & mobilitatẽ per aerem deſignantur, & etiam quia in ipſo vſque ad diem iudicii commoran
D tur. [ET exiuit vox magna de templo] Eccleſiæ militantis ſeu triumphantis [A throno] puta à loco,
quo deus reſidere dicitur & regnare. Iſtam vocem angelus in interiori ſenſu Iohannis formauit & protu
lit [DICENS, Factum eſt] omne quod Deus futurum prædixit & fieri iuſſit, adeſtque finis [ET fa-
cta ſunt fulgura, & voces & tonitrua] iſta enim tunc ad literam corporaliter fient, ad inſinuendũ horro-
rem inſtãtis iudicij. Similiter fient tũc fulgura, id eſt, miraculoſi effectus in ſuperioribus inferioribusque
corporibus. Iuxta quod ait Saluator, Erunt ſigna in ſole & luna, & ſtellis, & in terra preſſura gentiũ. Et Lucæ. 21.
voces & tonitrua, id eſt, annũtiationes imminentiũ operum dei, & comminationes futuri ſupplicij [ET
terræ motus factus eſt magnus] In viſione imaginaria factus iam videbatur, tunc autem realiter fiet
[QVALIS nunquam fuit ex quo homines fuerunt ſuper terram: talis terræmotus ſic magnus] Et hoc
rurſus dupliciter poteſt exponi. Primo, quia tunc erit ſecundum Albertũ terræmotus vehementiſſimus
vniuerſalis. Nã erit à cauſa ſupernaturali voluntaria & diuina. Secundo, per terræmotũ intelligitur cõ-
motio cordium humanorũ: quia tunc tribulatio & inquietudo maxima erit. Venietque tempus, quale
non fuit ex quo gentes eſſe cœperunt, vſque ad tempus illud, quemadmodum apud Danielem legitur. Dani. 12.
[ET facta eſt ciuitas in tres partes] id eſt, reproborum ſocietas quæ maior eſt numero quàm catalogus
electorũ, in tres portiones, videlicet in Iudæos, paganos, & falſos ſeu impios Chriſtianos diuiditur: ita
quod quælibet pars ſecundum ſui peccati menſurã ſupplicia ſortietur. Circa hunc locum dicit Beda,
Triforme bellum impia ciuitas infert Eccleſiæ dei, quam gentiles & hæretici aperto certamine, & ſub-
dola fictione, falſi fratres prauis infeſtant exemplis [ET ciuitates gentiũ ceciderunt] Nam igne conſla-

grationis omne ædificiũ deſtruetur,& viuentes gentiliter damnabuntur] [ET Babylon illa magna] videlicet præfata iam ciuitas,ſeu collectio impiorũ vitiis deordinata. Babylon enim confuſio dicitur [VENIT in memoriã ante deum] id eſt,deus inuariabilis, per ſuæ æquitatis effectum oſtendet ſe memorem iniquitatum eius in die iudicij [DARE] id eſt,vt det ei [CALICEM vini] id eſt,poculum damnationis, menſuratamque pœnam ſecundum menſuram culpę [INDIGNATIONIS iræ eius] id eſt,pœnæ procedentis ex indignatione iræ dei contra eius peccata. Hoc eſt ex zelo iuſtitię quo eius crimina deus iuſtiſſimus & ſanctiſſimus deteſtatur. Porro ſecundum Albertum,quoties Iohannes in libro iſto loquitur de pœna malorum,dicit calicem vini,& non aquæ:ad innuendum, quod plaga eorum irreuocabilis erit ac deſperata. Sicut ſignum eſt deſperatam eſſe plagam,dum vinum propinatur laboranti in febre acuta [ET omnis inſula fugit,& montes nõ ſunt inuenti] id eſt,habitacula nunc in terra ceſſabunt, & habitatores de terra tollentur. Sed & terra complanabitur in nouiſſima hora. Aliqui autẽ per inſulas intelligunt iuſtos inſtar inſularum iactibus perſequutionum contuſos:qui tunc mente ſe à reprobis ſegregabunt. Per montes vero perfectos,qui tunc in damnatione pereuntium nõ inuenientur participes [ET grando magna ſicut talentum deſcendit de cœlo] id eſt,grauiſſima dei percuſsio,ſcilicet pœna inferni,tunc ruet ſuper iniquos [ET blaſphemauerunt homines deum propter plagam grandinis, quia magna facta eſt vehementer] Impii enim & reprobi,præſertim damnati,ex dei flagellis non emẽdantur:ſed indurantur,& impatientia pleni blaſphemant: quaſi deus iniuſte agat cum eis, & optantantes eum non eſſe, eiusque F
omnipotentiæ & gloriæ ineffabiliter inuidentes. In inferno enim erit odium omnis boni honeſti,ſuperbia,ira,inuidia,&c.quæ omnia augebunt calamitatem miſerrimorum, cum animus tam inordinatus ſibiipſi pœnoſus ſit. Peccabunt autem miſeri,ſed non demerebuntur, cum nõ ſint in via,ſeu ſtatu merendi ac demerendi,ſed in termino.

¶EXPLANATIO CAP. XVII. [ET venit ad me.] ARTIC. XVIII.

Apoca.16. SVB effuſione phialæ ſeptimi angeli,diem iudicii ſanctus Iohan.circa finẽ pręcedentis cap.ſummatim perſtringens:nunc ad ea quę prętermiſit reuertitur, atq; ſub ſpecie mulieris meretricis ciuitatem diaboli deſcribẽs, quas pro ſuis ſceleribus pœ-
Apoc.15. nas paſſura ſit,nunc declarat. Iam enim cauſa reprobationis impiorum oſtẽditur.
16. [ET venit ad me vnus de ſeptem angelis,qui habebant ſeptem phiales] Quemadmodum per ſeptem angelos iſtos vniuerſitas prædicatorum Chriſti,& per ſeptem phiales eorum totius ſacræ ſcripturæ intelligẽtia ſeu doctrina inſinuetur in pręcedentibus dictum eſt. Itaq; in viſione hac imaginaria apparebat Iohãni effigies alicuius prædicatoris Euangelicę legis,gerẽs perſonam alicuius ordinis,chori ſeu agminis prædicatorum. G
Ezech.16. Et forte aliquis Euangeliſtarum ſeu Apoſtolorum,tempore huius reuelationis defunctus,Iohãni in vi-
Oſeæ.4. ſione apparuit [ET loquutus eſt mecum] loquutione interna [DICENS, Veni] per conſiderationem intentam [ET oſtendam tibi damnationem meretricis magnę] id eſt,ciuitatis diaboli, quæ eſt generatio reproborum,collectio impiorum. Quæ nõ meretrix tãtum,ſed etiam adultera appellatur,quoniam relicto ſponſo cœleſti,creatore ſuo deſerto, dæmoni conſtuprandam ſe ac maculãdam proſternit:cum vanis atque caducis mente miſcetur,innumeris ſordibus maculatur [QVAE ſedet ſuper aquas multas] id
Actuũ.4. eſt in multis populis conquieſcit,ex quibus & ipſa conſiſtit: quos decipit,quibus & dominatur. Reſidet
2.Corint.2. quoque in concupiſcentiæ aquis,atque in diſcordium fluctibus populorum. Quemadmodum ecõtrario multitudinis credentium erat cor vnum,& anima vna:quos deſpõdit Apoſt. vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto [CVM qua fornicati ſunt reges terræ] Reges enim principes,& magnates ſeculi huius ſunt principalis primaque portio ciuitatis iſtius:& inferioribus vitioſis,quos bene dirigere debuerũt,in vitiis ſunt conformes:ſimulque cum eis à deo cor ſuum auertunt, & ad ea quæ dæmonibus complacent illud conuertunt, ſpiritaliter & corporaliter fornicantes [ET inebriati ſunt] id eſt, vltra menſuram repleti [QVI habitant terram] videlicet carnales terreni qui ad cœleſtia non aſpirant [DE vino proſtitutionis eius] id eſt,de carnalibus eius oblectamentis, vel quibuſcũque bonis temporalibus deceptiuis, H
quibus anima proſtituitur dæmoni [ET abſtulit me in deſertum in ſpiritu] id eſt, in ſpiritali hac viſione ſeu mentis conſideratione auertit me ab intuitu,cui eram intentus,ad conſiderationem populi à deo relicti:qui per deſertum exprimitur,tãquam à dei inhabitatione alienus. Vnde Berengãdus, Per deſertum omnium impiorum multitudo deſignatur,eo quod ipſa deſeruerit deum , & ideo derelicta ſit ab eo [ET vidi mulierem ſedẽtem ſuper beſtiam] id eſt,diabolo ſeu Antichriſto innitẽtem , atque in ipſo fallaciter quieſcentem [COCCINEAM] id eſt, peccatis cruentam, & ſanguinis martyrum, quem effudit,ream. Coccus nanque ſanguinei eſt coloris [PLENAM nominibus blaſphemiæ] id eſt, multa verba blaſphemiæ proferret contra Chriſtum. Antichriſtus quoque multa diuinitatis nomina ſubiipſi non ſine grandi adſcribet blaſphemia . Porro diabolus id ſumme conatur , vt ad peccata blaſphemiæ mentes inducat humanas [HABENTEM capita ſeptem & cornua decem] Quid per hoc deſignetur,paulo poſt in hoc cap.ſanctus docet Iohannes. Nam & parabolã hanc ipſe exponit in textu [ET mulier erat circũdata purpura & coccino,& inaurata auro,& lapide precioſo, & margaritis] Per qđ intelligi poteſt,quod huius cõgregationis pars potior mũdi huius regia fulget virtute,omniq; ornamẽto mũdano: qđ itẽ filii huius ſeculi perituras quęrũt diuitias,& veſtimẽtorũ ornatus,ac cętera quib⁹ corã hoĩbus decorẽtur: qui mentẽ deo immaculatã exhibere nõ ſatagũt. Spiritalius autẽ per purpurã ſimulata perfectio ſumitur,quã impia plebs[ambitioſe dominãs ſibi fingit ineſſe,p coccinũ cruẽta ferocitas cõtra iuſtos, per aurũ ſapiẽtia, quia aſtuti ſũt filii ſeculi: lapidẽ pcioſũ charitas, p margaritas cęterę virtutes inſinuãtur, quibus callida

A plebs ſe fingit ornatã [HABENS poculũ aureũ [.i.delectabilia mũdi.[IN manu ſua] quia talia prębet amatoribus ſuis, videlicet diuitias, delitias, & honores vitæ præſentis [PLENVM abominatione & immunditia fornicationis ſuæ] .i.abominationibus, vitiis, & inquinamẽtis, ſpiritalis corporaliſq; fornicationis quę omnia incurrunt hi, qui mundum & ea quę mũdi ſunt amplectũtur, ſeu de poculo bibũt pręfato. Bereng. per poculum aureum, intelligit documenta philoſophorum ac poetarũ erroribus plena. Beda vero hypocriſim, quia foris parent hominibus quaſi iuſti: intus vero pleni ſunt omni ſpurcitia [ET in fronte eius nomen ſcriptum myſterium] id eſt, meretrix iſta in aperto, ſeu in manifeſta ſua operatione oſtendet qualis ſit: quia ex operibus ſuis quiſq; cognoſcitur, & arbor ex fructibus ſuis iudicabit, Veruntamẽ quoniam tot ſimulatis virtutibus decoratur, non omnibus mulieris huius prauitas innoteſcet: ſed iuſtis atq; prudentibus: ideo nomen eius myſteriũ quoddã eſt, id eſt, ſecretum. Myſteriũ enim vocatur, quod eſt alicuius occulti contentiuum: atq; in quo aliud cernitur, & aliud intelligitur. Deinde nomen complexum exprimitur [BABYLON magna mater fornicationum & abominationum terræ] Babylon nempe vocatur, quoniam impietatum confuſionibus plena, nil agens veraciter, ordinate, ſapiẽter ac virtuoſe, cum ſemper habeat intentionem corruptam. Magna. propter multitudinem filiorum ſuorum, enormitatemque criminum. Mater fornicationum id eſt, origo immundiciarum, radix auerſionum à deo; quę verbo & exemplo alios & à dei copula caſta auertit, & ſuis impuritatibus miſcet [ET vidi mulierem ebriam de Matth.27.

B ſanguine ſanctorum, & de ſanguine martyrum Ieſu] id eſt, immoderanter repletam tranſgreſſione, qua ſanguinem electorum effudit, quorum ſanguinem inſtar ebrij ſitit. Et quia hæc mulier totum reproborũ corpus repræſentat, adſcribitur ei non ſolum effuſio ſanguinis martyrum Chriſti, ſub Euangelica legę effuſi: ſed eorum quoque qui ante Saluatoris aduentum pro iuſtitia occubuerunt. [ET miratus ſum cum vidiſſem eam admiratione magna] Fuit enim effigies iſta & ſignificatio eius valde mirabilis, rara, ſapientialis ac myſtica. Et in hac viſione multa reuelata ſunt ſancto Iohanni, quæ ante tam diſtinctè ac particulariter non cognouit. In perſona quoq; Eccleſia miratus eſt Iohannes, quòd deus electos ſuos tam multiformiter tentari permittit, quod etiã reprobos tam patienter ac longanimiter ſuffert. De qua re Hieremias & Abacuc, imo & Iob, vel in ſua, vel in infirmorum perſona nõ parum ſe admirari teſtantur, Hieremia dicente, Iuſtus quidem es domine, ſi diſputẽ tecum. Veruntamen iuſta loquar ad te. Quare via impiorum proſperatur &c. [ET dixit mihi angelus, Quare miraris?] id eſt, noli nimium admirari, ſed cauſa cognita admiratio ceſſet [EGO dicam tibi ſacramentum] id eſt, occultam ſignificationem [MVLIERIS & beſtiæ quæ portat eam quæ habet ſeptem capita, & decem cornua] Iſta enim conſequenter angelus exponit, & de ſignificatione mulieris ac beſtiæ iam dicta ſunt aliqua. [BESTIA quam vidiſti] id eſt, diabolus qui ſupra dictus eſt draco, ſeu Antichriſtus [FVIT.] Diabolus enim ante domini ſaluatoris Abac.1. Iob.21. Hiere.12. Apoca.12 13.

C aduentum pene cunctis dominabatur hominibus. Similiter Antichriſtus modico tẽpore regnaturus, eſt & quantum ad hoc de ipſo dicitur, fuit, ſcilicet in mundo hoc regnans [ET non eſt] nunc poſt Chriſti aduentum in mundo ſic dominans, ſicut olim fuit ipſe diabolus. Propter quod paſſione inſtante teſtatus eſt Chriſtus, Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. De Antichriſto quoq; dicitur, non eſt, quoniã regnum eius ſicut crudeliſſimum ita & breuiſſimum erit [ET aſcenſura eſt de abyſſo] id eſt, tam dæmon quàm Antichriſtus de impietatis profundo, de inſidiarũ occulto, de latebris calliditatis, & abundantia prauitatis, aſcendet in fine mundi ad hominum deceptionem, & ad principatum ſuper iniquos, [ET in interitum ibit,] æternam damnationem recipiendo. Antichriſtus quoque cum omnibus pręſidẽs fuerit, repente diuina occidetur virtute. [ET mirabuntur inhabitantes terram, quorum nomina non ſunt ſcripta in libro vitæ à conſtitutione mundi, videntes beſtiam quæ erat & non eſt] id eſt, habitatores terræ, terrena magis quàm cœleſtia appetentes, qui ab æterno prędeſtinati non ſunt, ſtupebunt videntes Antichriſtum, ſeu diabolum per Antichriſtum tam potenter regnare, tamq̃, mirabilia operari in mundo. Mirabuntur quoque, quum viderint regnum illud tam repẽte deiectum, & principem ſuum tam ſubito eſſe extinctum. [ET hic eſt ſenſus] id eſt, interpretatio ſeu expoſitio eorum, quæ vidiſti, hæc eſt, [QVI habet intelligentiam] id eſt, illi qui capere poteſt, qui docilem habet mentem & intelligentiam ſcripturarum. Quaſi dicat, Interpretatio horũ difficilis eſt & profunda. Denique exponit quæ ſint capita beſtiæ. Iohan.12.

D [SEPTEM capita, ſeptem montes ſunt, ſuper quos mulier ſedet, &] pro, id eſt, [SEPTEM reges ſunt] id eſt, per ſeptem capita beſtiæ intelliguntur ſeptem montes, id eſt, ſeptem reges, vtpote præ cæteris poteſtate ſublimes, animoſitateque tumidi, ac cæteris præſidentes: qui ſunt velut fundamenta ac ſtabilimentum mulieris iſtius meretricis ciuitatis diaboli, congregationiſque reproborũ: quia illorum poteſtati innititur, & de eorum præſumit potentia. Impii enim ſubditi ſcientes dominorum ſuorum potentiam atq; malitiam, audacter agunt mala quę dominis ſuis placere nouerunt. Hinc ſecundum Berengandum, ſicut Apoſtoli dicuntur fundamentum ciuitatis Dei, puta Eccleſiæ: ſic iſti ſunt fundamentũ ciuitatis diaboli. Septenario autem vniuerſitas regum ac principum horum exprimitur. [QVINQVE ceciderunt, vnus eſt, & alius nondum venit] id eſt, horum ſeptem regum quinque iam perierunt, illi videlicet, qui à tẽpore Adæ vſque ad diluuium regnauerunt. Item & illi, qui poſt diluuium vſque ad Abraham fuerunt. Deinde & hi qui deinceps vſque ad Moſen præfuerunt. Poſtea illi qui à tempore Moſi vſque ad tranſmigrationem Babylonis rexerũt. Quinto & hi, qui ab illo tẽpore vſq; ad Chriſti aduentũ dominabãtur. Oẽs iſti duriſsimum Dei iudicium ſunt perpeſsi, quoniam poteſtate ſibi conceſſa abuſi ſunt, impios fulciẽdo atque portando, contra fideles ac iuſtos. Vnus autem regum iſtorum, videlicet ſextus, nunc eſt ſub Euãgelica lege, per quem omnes reges & principes perſequentes eccleſiam innuuntur. Et alius, vtpote ſeptimus nondum venit, ſcilicet Antichriſtus. [ET quum venerit, oportet illum breue tempus manere in regno. [TRIBVS enim annis cum medio legitur aperte ac generaliter regnaturus. Vnde & eius perſequutio ſicut duriſsima, ita erit breuiſsima. Ideo ait Saluator, Niſi breuitati fuiſſent dies illi, nõ fieret ſalua omnis Epheſ.2.

caro:ſed propter electos breuiabũtur. Vnde Gre.aſſerit, Quia & ſuperbos & infirmos nos dominus cõ- E
ſpicit,dies quos ſingulariter malos intulit,miſericorditer breuiatos dicit: profecto vt & ſuperbiã noſtrã terreat de aduerſitate,infirmitatem foueat de breuitate. [ET beſtia] ſcilicet Antichriſtus, ſiue diabolus, [QVAE erat,& non eſt] ſecundum expoſitionem iam habitam [ET ipſa octaua eſt] .i.quãuis ad reproborum congregationẽ pertineat,tanquã caput ipſius:ob ſingularẽ tamen ſuam nequitiã, poteſtatẽ,eminentiam,ponit in numerũ,& propriũ obtinet locum.[ET de ſeptem eſt].i.ad reproborũ catalogum ſpectas.[ET in interitũ vadit] ſcilicet in damnationẽ perpetuam.Inſuper oſtenditur quid decem cornua beſtiæ ſignent.[ET decẽ cornua quæ vidiſti] in beſtia,ſcilicet Antichriſto [DECEM reges ſunt] .i.repręſentant [QVI regnum nondũ acceperunt:ſed poteſtatem tanquã reges vna hora accipient] Dicunt aliqui,quod regnũ Romanum circa Antichriſti tempus diuidetur in decem regna: quorũ reges adhærebũt Antichriſto,ſicut capiti cornua:& per illos inpugnabit Eccleſiã,qui nunc quoq; per decẽ reges ſignantur Securius autem videtur dicendum,quod ſicut ſupra quandoq;, ita & nunc per denarium vniuerſitas inſinuatur:ita vt per decem reges intelligãtur omnes reges,qui Antichriſto tunc acquieſcent,qui nondũ regnũ ſortiti ſunt,quia nec nati ſunt:ſed tẽpore illo vna hora,id eſt, modico tempore poteſtatẽ accipiẽt & habebunt: ſicut & Antichriſtus non diu regnabit. Accipient autem tanquã reges, quia præſidẽtia eorum tam breuis & impia erit, vt potius dicatur apparẽtia,quàm veritas regiæ poteſtatis. Accipiẽt quoq; [POST beſtiam] .i.imitando ſuum principẽ Antichriſtum,per poteſtatis abuſum:& non in tanta plenitudine,ſicut ipſe.Hi vnum conſilium habent] id eſt,concordes erunt in malo,ad perſequendum Eccleſiam [ET virtutem & poteſtatem ſuam beſtiæ tradent] .i.ſeipſos & ſuos exercitus ad cooperandũ & obſequendũ Antichriſto præbebunt. Vel ei quicquid poſſunt adſcribẽt. [HI cum agno] id eſt, cõtra Chriſtum [PVGNABANT] qui propter innocentiã & immolationẽ ſuã pro nobis,agnus vocatur. Pugnabunt autem contra eum,eius fidem & legem pro poſſe tollendo, eiuſque membra infeſtando : de quibus teſtatur, Quod vni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis [ET agnus vincet eos] dando ſuis militibus patientiam in aduerſis, Antichriſtum etiam perimendo, Euangelicam legem poſtea reformando, & quoſdam perſecutorũ iſtorum corporaliter occidendo, æternaliterque damnando, quoſdã forſitan poſt Antichriſti interitum conuertendo [QVONIAM dominus dominorũ eſt rex regum] idcirco cunctis potentior,& ad ſuperandũ idoneus [ET qui cum illo ſunt] id eſt,qui ei fideliter vſq; ad mortẽ in omni tribulatione adhærẽt. Hi ſunt [VOCATI] à deo per inſpirationem aut prædicationem [ET electi] ad vitam beatam [ET fideles] re & nomine. Deinde angelus exponit, quid per aquas præfatas ſignetur.[ET dixit mihi] .ſ.angelus [AQVAS quas vidiſti vbi meretrix ſedet] .i.ciuitas diaboli ſeu reproborũ collectio conquieſcit, ſicut paulò ante expoſitum eſt [POPVLI ſunt & tribus linguæ] .i.variæ nationes ex quibus malignorũ ſocietas cõſtat [ET decẽ cornua,quæ vidiſti in beſtia] .ſ.reges & reprobi memorati [ODIENT G
fornicariam] .i.meretricem ciuitatẽ diaboli cum ſe viderint cum ea pariter perituros. Sed & vnus odiet aliũ,ſecundũ quod inter ſuperbos ſemper ſunt iurgia imo odient & ſeipſos,optando ſe nõ eſſe,& poſſe impie agere & frui caducis. Nam & qui diligit iniquitatem,odit animam ſuam [ET deſolatã facient eam & nudam] quia tunc ei non ferent auxilium quemadmodũ ante,quando diuitiis ſeculi ſubditos ſuos ornauerunt [ET carnes eius manducabunt,& ipſum igne concremabunt.] Si carnes eius comedẽt,quomodo eam comburent? Hyperbolica ergo & metaphorica eſt loquutio,ad innuendum magnitudinẽ mutui odij eorum in pœnis,qui ſocij fuerant in peccatis,qui ſibi mutuo augent ſuæ damnationis ſupplicia. Nã & Apoſtolus ait, Si inuicem mordetis & comeditis, videte ne ab inuicẽ conſumamini [DEVS enim dedit in corda eorum,vt faciant quod placitũ eſt illi] .i.meretrici mala pœnalia inferant modo pręfato. Si autem referatur ad mala culpæ,intelligendum eſt quod deus dedit hoc permiſsiue, Sicut ait Apoſtolus, Tradidit illos in reprobum ſenſum,vt contumeliis afficiãt corpora ſua in ſeipſis. Vnius nempe peccati demerito meretur peccator à deo relinqui,grauius excæcari ac tranſgredi [VT dent regnũ ſuum beſtiæ] id eſt,congregationem ſibi ſubiectam atque in vitiis ſimilem exponant diabolo puniẽdam, vel ab Antichriſto & diabolo ſe regi permittant:ſequentes Antichriſti malitiã,etiam poſt eius interemptionẽ [DONEC conſumentur verba dei].i.opere impleantur,quæ ſerui dei ex diuina reuelatione de curſu ſtatuque iſtorum prædixerunt:quibus impletis,impij pariter ſine fine cruciabuntur [ET mulier,quam vidiſti].ſ. H
meretrix ſedens ſuper aquas,puta collectio reproborum [EST ciuitas magna] id eſt,ciuitas diaboli,ſcilicet reproborum hominum multitudo [QVAE habet regnum ſuper reges terræ] id eſt, poteſtatem & dominium tale ac tantum,quod etiam reges ſibi plurimos ſubiugabit,vt ſecum Antichriſto cõſentiant. Vel hoc ideo dicitur,quia reges ſunt pars ciuitatis iſtius. Rex autem vt vna perſona,à multitudine ſuperatur.

Apoca.13.
Eſaiç.53.
Matth.25.
oue.13. al.10.
Galat.5.
Roman.1.

¶ EXPLANATIO CAP. XVIII. [ET poſt hæc vidi.] ARTICVLVS XIX.

CONSEQVENTER myſtico difficiliq; ſermone,deſcribit ſanctus Iohannes huius mundi immundi ſeu ſeculi nequam vanitatem, & iuſtam cõdemnationẽ eiuſdem.[ET poſt hæc vidi alium angelum deſcendentem de cœlo,habentẽ poteſtatem magnam: & terra illuminata eſt à gloria eius] Secundũ Albertum hic incipit viſio ſexta,ideo ait,poſt hæc,puta viſionem quintam præſcriptã. Porro in viſione hac imaginaria apparebant Iohanni quòd angelus prępotens atq; pręſplẽdidus de cœlo deſcendens, tanti eſſet fulgoris, vt ipſa terra inde fulgeret, Hęc autem per quaſdam ſimilitudines,ſpecies, ſiue effigies angelus ſanctus Iohannẽ inſtruẽs intusque alloquens, monſtrauit eidem. Denique per angelum iſtum quidã intelligũt Chriſtum, qui per incarnationis myſterium cœlitus venit qui eſt virtus & ſapientia patris, & magni conſilii angelus, à cuius gloria,id eſt,eminenti ſapiẽtia, prædicatione miraculoſaq; operatione illuminati ſunt habitantes in

1.Corint.1.
Eſaiæ.9.

A terra,videlicet militans electorum Eccleſia,quando populus qui ſedit in tenebris vidit lucem magnam.
Alij per angelum iſtum intelligunt cœtum ſeu ordinem doctorum & prędicatorum,qui de militantis ec
cleſiæ cœlo deſcendit & magnæ virtutis eſt,potens ſoluere & ligare peccata,& viatores illuſtrat. Poteſt Iohan.20
quoquè per angelum hu. angelicus ſpiritus accipi ad conſolationem fideliū, mundi ſeu impiorū ruinā
eis denuncians[ET exclamauit in fortitudine dicēs,Cecidit,cecidit Babylon illa magna]Hoc ipſum in
ſuperioribus dictum expoſitumque recordor.Quod autem per Babylonē ciuitas dæmonis,videlicet im Apoca.14.
piorum & reproborum hominū vniuerſitas,deſignetur,in iſto potiſsime libro, frequenter prædictū eſt. Eſaię.21.
Præterea ſicut in libris prophetarum Eſaiæ,Ezechielis,Hieremiæ,per Babylonē ad literam exprimitur Eſa.13.14.
vrbs illa Chaldęę,in qua Nabugodonoſor rex regnauit: per quā ibidem ſpiritaliter mundus vanitatibus Hier.50 51
deditus,& mundanorum hominum multitudo intelligi datur:ita præſenti capitulo per Babylonē ad lite Ezechi.32.
ram ſignificatur præfatus mundus,vitiorum confuſione repletus.Sicut ait Iohannes, Omne quod eſt in 1.Iohan.2.
mundo,concupiſcentia carnis eſt,& concupiſcentia oculorū,& ſuperbia vitę.Vnde in iſto capitulo mul
ta verba ſcribit Iohannes,quę in memoratis habētur prophetis.Veruntamē literalis ſenſus diſtinctus eſt.
Rurſus quia non ſolum per Babylonem , ſed per Aegyptum quoque & Tyrum mundus ſpiritaliter ex-
plicatur,aliqua hic verba ſcribuntur,quæ apud Ezechielem de Tyro dicuntur.Itaque cecidit,cecidit Ba Ezech.27
bylon,id eſt,vani homines corpore & anima perierunt,& in vtroque damnabuntur ac punientur.Et ſi-
B cut nunc cadunt in profunda vitiorum,ita tunc cadent in barathrum tormentorum[ET facta eſt habita-
tio dæmoniorum, & cuſtodia omnis ſpiritus immundi, & omnis volucris immundæ & odibilis] id eſt,
ſicut ciuitas materialis euerſa funditusque deſtructa,fit manſio & locus brutorum:ſic impiorum caterua
peccando,facta eſt locus,domus,& ciuitas dęmoniorum ſpirituum immundorum:qui ob ſuam in altum
vitioſam tendentiam volucres immundæ atquè odibiles appellantur. Odibilis enim coram Deo & ho-
minibus eſt ſuperbia.Et in Euang.ait Saluator,quod volucres cœli comederunt ſemen verbi Dei,id eſt, Eccleſi.10
diaboli.Rurſus ciuitas iſta cadendo in mala pœnæ æternæ,fit habitatio dæmonum:quoniam in inferno Matth.13
opera diabolica inceſſanter exercet,omne bonum virtutis odio habens,& Deum ſine ceſſatione blaſphe Lucæ.8.
mans.Impij autem odibiles ſunt,non quantum ad eſſe,quod habent à Deo:ſed quo ad culpam,quam ha
bent à proprio[QVIA de ira fornicationis eius] id eſt,de voluptate immunda,ſeu amore illicito,ac im-
pia vanitate Dei iram ſeu vindictam prouocante Babylonis huius [BIBERVNT] id eſt, guſtauerunt
[OMNES gentes]per conſenſum,appetitum,ſeu actum. Omnes,inquam gentes,gentiliter non rationa
biliter cōuerſantes,ſeu quædam de omnibus [ET reges terræ cum illa fornicati ſunt] mente & corpore,
terrena magis quàm cœleſtia amplectendo,& concupiſcentias aſſequendo [ET mercatores terræ de vir
tute diuitiarum] id eſt, magnis & fortibus diuitijs [EIVS diuites facti ſunt] Quod de negociatoribus
C literaliter accipi poteſt,qui opes ſæculi congregando ditantur. Spiritaliter vero mercatores ſunt omnes
auari. Iuxta quod in Eccleſiaſtico ſcriptum eſt, Auaro nihil eſt ſceleſtius. Et, Nihil eſt iniquius , quàm
amare pecuniam: hic enim animam ſuam habet venalem.Iſti pro temporali abundantia ſuas animas in- Eccle.10
felici commutant mercatu.Sed cum Babylon iſta aliud nihil ſit, quàm gentes omnes iniquæ,cum regi- Eodem
bus reprobis: quomodo mercatores, & reges, ac gentes omnes de ira fornicationis eius biberunt?Et re-
ſpondendum, quod loquitur de eiſdem quaſi de diuerſis, ſecundum diuerſas proprietates & conſidera-
tiones.Quemadmodum in ſcripturis & eccleſia & fidelibus fit mentio quaſi de diuerſis: cum tamen ſint
idem. Quoniam ergo plærunque vnus reproborum alium inducit ad impietatem,interdum vero repro
bi ſeipſos prouocant ad peccandum,nunc nomine Babylonis quaſi vnum aliquid,nunc alijs nominibus
quaſi plures ſignantur[ET audiui vocem aliam de cœlo dicentem,Exite de illa popule meus.] Vocem
hanc in interioribus viribus animæ ſancti Iohannis angelus eum informans formauit , quam ipſe inte-
riori auditu percepit.Per quam prædicatio Chriſti, & ſeruorum eius hortantium fideles,vt ab impijs ſe
elongent, intelligi datur.Nam & Paulus, Exite, inquit, de medio eorum: & immundum ne tetigeritis. 2.Corint.6
Deniquè Hieremias Babylonis deſtructionem prænuncians,populum Iudęorum hortatur exire de me- Hiere.50.
dio Babylonis.Sed & Eſaias ait,Exite,exite,& pollutum nolite tangere.Semper autem & vbique exeun Eſa.52
dum eſt de congregatione malorum,mente & animo:ne ſcilicet conſentiamus vanitati & prauitati illo-
rum,ſed omne vitium deteſtemur,& peccatum ſemper diſpliceat.Interdū vero,cum fieri poteſt,etiā cor
D poralis receſſus perutilis eſt,maxime imperfectis,qui aliorum malitia faciliter maculātur[ET ne partici-
pes ſitis delictorum eius]eadem mala agendo,ſeu eadem bona omittendo,aut certe illorum peccatis con
ſentiendo,aut etiam non redarguendo[ET de plagis eius non accipiatis]id eſt,de prauis exemplis & ſcā
dalis,quibus animæ vulnerantur,occaſionē ruinæ ſumendo:ſed inflexibiles ſitis in bono.Rurſus de pla-
gis eius non accipiatis,id eſt,ſupplicia ei parata nolite incurrere.Tanquam dicat, Si non communicatis
in peccatis,non communicabitis in tormentis.Ita egreſſus fuit de Babylone Hieremias,qui ait,Non ſe- Hiere.15.
di in conſilio ludentium , & diem hominis non concupiui . A facie manus tuæ Domine ſolus ſedebam.
Itemque Pſalmiſta, Non ſedi cum conſilio malignantium, & cum iniqua gerentibus non introibo.Ita- Pſalm.25
que nos barbari ſtudeamus implere , quod in libro Tobiæ puella quædam impleſſe ſe veraciter profite- Tobiæ.3
tur,Nunquam cum ludentibus miſcui me,nequè cum his qui in leuitate ambulant, participem me præ-
bui.[QVONIAM peruenerunt peccata eius vſque ad cœlum]id eſt,in tantum coram Deo creuerunt at-
què enormia facta ſunt,vt exigente iuſtitia ſit damnanda. Simile eſt quod loquitur Hieremias, Peruenit Hiere.51
iudicium eius vſque ad cœlum.Et de Niniue Dominus ait,Aſcendit malitia eius coram me.[ET recor- Ionæ.1.
datus eſt Deus iniquitatum eius]id eſt,ſtatim vltionis effectum monſtrabit ſe peccata eius attendere.Cō
ſequenter Dominus ait electis & ſanctis. [REDDITE illi, ſicut & ipſa reddidit vobis] id eſt, Babyloni Matth.1.
ſeu congregationi prauorum infligite pœnas iuſtas,pro perſequutionibus quas intulit vobis iniuſte.Nec 1.Teſſa.5.
hoc eſt contra illud,quod ait Saluator,Benefacite his,qui oderunt vos.Et Apoſtolus,Nulli malum pro 1.Petri.3.

malo reddentes. Hoc enim ideo dicitur, ne quis propria authoritate ſe vindicet, aut zelo inordinatæ vin E
dictæ affligat. Sed ex commiſsione diuina, & ſecundum proceſſum iuſtitiæ licet id agere: præſertim non vt propria iniuria vindicetur, ſecundum quod propria: ſed inquantum eſt Dei iniuria, eiusque offenſiua [ET duplicate illi duplicia] id eſt, pro duplicibus pœnis q'ias intulit vobis, in corpore & in anima vos affligendo, infligite ei duplicem punitionem, vt corpore & anima in inferno crucietur. Et hanc duplicẽ
Iob.24. punitionem duplicate, vt corpus affligatur frigore & calore: iuxta illud Iob, Ibunt ab aquis niuium ad calorem nimium: anima vero verme conſcientiæ, & carentia viſionis diuinæ. Iterum pœnæ iſtæ duplica
Hiere.50. ri dicuntur, quia pro temporalibus perſequutionibus, quas impij infligunt electis, æternales recipiunt punitiones. Hęc ergo facite ei [SECVNDVM opera eius] id eſt, ſecundum quod mala acta ipſius merentur: iuxta illud Hieremiæ, Reddite ei ſecundum opus ſuum. Iuxta omnia quę fecit, facite ei [IN poculo, quod miſcuit vobis] id eſt, pro multiformi tribulatione, qua vos potauit [MISCETE illi duplum] id duplicatam & æternalem pœnam ei infligite, ſecundum modum præfatum. ¶ Sed nonne hoc videtur eſſe contra iuſtitiam & crudele, cum vltio non debeat quantitatem culpæ excedere? Reſpondendum, quod non. Non enim vltra, imo citra condignum puniuntur iniqui: quanuis illa pœna ſit multo maior, quàm pœna quam intulerunt iuſtis [QVANTVM glorificauit ſe] contra Deum atque iuſtitiam inaniter gloriando, vel ſe per ſuperbiam erigendo, humanam gloriam appetendo, alijs ſe glorioſum ex- F
hibendo [ET in delitijs fuit] in carnalibus carnaliter delectando [TANTVM date illi tormentum] quo in corpore affligatur propter delitias impuras præhabitas [ET luctum] id eſt, dolorem in anima, contra glorificationem inanem: ſicque pœna correſpondeat culpæ. ¶ Sed cum incomparabiliter maior ac diuturnior ſit pœna inferni quàm delectatio præſens, quomodo dicitur, tantum date illi. &c. Reſpondendum, quod ſenſus eſt, vt ſecundum exigentiam demeritorum ſuorum puniatur: tamen citra condignum, propter immenſitatem diuinæ clementiæ. Vnde proportio iſta attenditur penes genus, vt qui magis ſe glorificauit, & in delitijs maioribus fuit, acrius puniatur cæteris paribus. Quæ verba ſuperbis & luxurioſis præſertim timenda ſunt & penſanda: quia quo nunc amplius intumeſcunt, & in carnis viliſsimæ fœtidiſsimis delectationibus ſe reſoluunt, eo dirius in infima tartari deprimentur, atque intenſius torquebuntur. Similiter cupidi & guloſi, qui in auro, argento, cibo, & potu, delectationes ſuas conſtituunt. Omnis autem delectatio munda & licita eſt in Deo, vel in rebus creatis ſecundum Deum. Quòd autem Babylon iſta iure ſic punietur, verba pandunt ſequentia [QVIA dicit in corde ſuo] ſtultè, præſumptuoſe, ac impie cogitando [SEDEO regina] id eſt, poteſtate, honore, & opulentia rerum vallata [ET vidua non ſum] id eſt, à multis mecum ſpiritaliter aut corporaliter fornicantibus diligor [ET luctum non videbo] id eſt, aduerſa & triſtia non incurrã, neque experiar. Impij nanque quanuis ſe ſciant
Eccle. 8. pro ſuis ſceleribus puniendos, fingunt tamen ſe non videre quod vident: & memoriam mortis à ſua mẽ G
te reijciunt, ne triſtis cogitatio lætitiã cordis eorũ perturbet. Tales ſunt filij huius ſæculi qui ſine timore peccant, & in tanta viuunt ſecuritate ſtultiſsima, quaſi morituri non eſſent [IDEO in vna die veniet plagæ eius] puta in die iudicij. Quæ vero ſint plagæ iſtæ ſubiungitur [MORS, & luctus, & fames] Per mortẽ intelligitur mors ſecunda, videlicet infernalis miſeria: per luctum pœnarũ acerbitas, dolor, confuſio: per famem deſiderium quietis quam nunquam habebit, ſeu omnis boni defectus quo iugiter plena erit [ET igne comburetur] quia æterno igne torquebitur, non conſumetur [QVIA fortis eſt Deus, qui iudicabit illam,] ideo nullus poteſt ei reſiſtere, & quicquid ſibi iuſtum videtur, poteſt efficere. Præterea vnicuique impio ad ciuitatem Babyloniċam pertinenti, & vana ſecuritate negligentiaque decepto, mala iſta in die
Lucæ.12 vna eueniunt: quando hora qua non putauit corporaliter moritur, diuinitus condemnatur, omnibus tẽporalibus quæ dilexit priuatur, quemadmodum legitur diues ille dixiſſe: Anima habes multa bona repoſita in annos plurimos: requieſce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus, Stulte, hac nocte animã
Lucæ.6. tuam repetunt à te: quæ autẽ paraſti cuius erunt? Aduertant igitur amatores mundi, quod loquitur Chriſtus, Væ vobis qui ridetis, quia plorabitis. Væ vobis qui ſaturati eſtis, quia eſurietis. Væ vobis diuitibus, qui nunc habetis conſolationẽ veſtram. Porro his verbis conſonant quæ apud Eſaiam de Babylone con
Eſaiæ.47. ſcripta ſunt, Dixiſti in ſempiternũ ero domina: quæ dicis in corde tuo, nõ ſedebo vidua, & ignorabo ſterilitatem. Venient tibi hæc duo ſubito in die vna, ſterilitas & viduitas. [ET flebunt & plangent ſuper illã H
reges terræ, qui cum illa fornicati ſunt & in delitijs vixerunt, cum viderint fumũ incendij eius] .i. tempore damnationis, infernaliſq; pœnæ ipſius Babylonis, videlicet congregationis prauorum reges & principes animoſi et impij (qui ſunt principalis portio Babylonis iſtius) communẽ eius calamitatem dolebunt ac flebunt, ſe ſimul cum ea deflentes. Cum viderint ſimulque ſenſerint fumum incendij eius .i. inflammationem qua ab igne gehennæ torquebitur. Loquitur autẽ ſcriptura hoc loco de his ſecundum modum loquendi aliquibus vſitatum. Frequenter nempe contingit, vt præclara aliqua vrbe ab hoſtibus capta pręcipui ciues eius, quãuis & ipſi videant ſe mox trucidandos, ſuã tamẽ miſeriam reticendo, totius ciuitatis ſuæ vaſtitatẽ & clades deplorent [LONGE ſtantes propter timorẽ tormentorum eius] id eſt, animo vehementer abhorrentes ac refugientes tormenta impiæ ciuitatis, quæ ipſi ſimul cum ea experiuntur inuiti. Vnde Berengan. hic diſſerit, Stabunt longe mente & voluntate, horrẽtes ꝙ æternaliter cruciabuntur. Sed cur tunc Iohan. non ait, Stabunt longe propter ſenſum ſeu experientiã tormentorum eius? Ad quod reſpondet Albertus, Quia plus cruciabit eos interius cogitatio de continuatione doloris, quã ſenſus exterioris tormenti. Et hoc verbum Alberti valde imprimendũ eſt cordi [DICENTES, Væ, væ, ciuitas illa magna Babylon] Maxima quippe eſt reproborum collectio [CIVITAS illa fortis] robore corporis, & naturalibus viribus, ac miniſtrorum frequentia in ſæculo iſto: quæ poteſtate ſibi conceſſa abutens, fortis fuit, & eſt ad mala agenda: mollis vero & debilis ad vitia expugnanda. Cui competit id Sapientiæ, Po
Sapien.6 tentes potenter tormenta patientur, & fortioribus fortior inſtat cruciatus. Contrario autem modo ſe ha-

A bet fortitudo electorum fortitudini impiorum, quia electi fortitudinem ſuam conuertunt ad exequēdum
actus virtutum eradicandaque vitia: impij vero ad exequenda ea, ad quæ propriæ voluntatis & ſenſitiui
appetitus inclinat affectio. Idcirco de eis ſcriptum eſt, Factus eſt curſus eorum malus, & fortitudo diſſi- Hiere.24.
milis[QVONIAM vna hora venit iudicium].i. dānatio[EIVS]de quo ait Saluator, Qui mala egerunt Iohan.5.
procedent in reſurrectionem iudicij[ET negociatores terræ]de quibus nunc dictum eſt,[FLEBVNT &
lugebunt ſuper illam]eo modo quo reges, quia & ipſi ſunt pars ciuitatis iſtius, & ſimul cum ea cruciabū
tur[QVONIAM merces eorum nemo emet amplius]id eſt, quia iſta caduca & temporalia amiſerunt, in
quibus ſibi finem vltimum ſtatuerunt: ſicque eorum proſperitas erit finita. Conſequenter ſpecificantur
merces, quas nemo peracto iudicio amplius emet[MERCES auri, & argenti, & lapidis precioſi, & mar-
garitæ, & byſſi]id eſt, candidiſsimi lini ſeu veſtimenti inde facti[ET purpuræ, & ſerici, & cocci]quod ru
bei eſt coloris[ET omne lignum thyinum]de quo genere ligni legitur. 3. Regum Salomon feciſſe canto
ribus templi lyras & cytharas. Eſtque lignum iſtud, vt dicitur, imputribile, creſcens in Ophyr.[ET om- 3.Regū.10.
nia vaſa eboris]id eſt, eburnea[ET omnia vaſa]facta[EX lapide precioſo & æramento]id eſt, ære[ET fer
ro & marmore]iſta oblectant viſum. Deinde ponuntur quæ oblectant olfactum[ET cynnamomū]quod
eſt ſpecies aromatica, cinereum habens colorem, creſcens ad modum cannæ, & fractum fundit odorem
ſuauem[ET amomum]quod ſecundum Albertum, eſt ſpecies ſeminis, faciens effluere menſtrua, & vrinā
B [ET odoramentorum] mercem nemo plus emet[ET vnguenti & thuris.] Deinde tanguntur ſenſibilia
oblectantia guſtum[VT vini, & olei, & ſimile]quæ eſt delicatiſsima farina[ET tritici.] Inſuper nominat
ea quæ hominum vſibus deſeruiunt[ET iumentorum, & ouium, equorum, & rhedarum]id eſt, quadriga
rum[ET mancipiorum]id eſt, ſeruorum[ET animarum hominum]id eſt, hominum qui venales præben
tur. Porro per animas hominum ipſi homines deſignantur, ſecundum quod nomine partis totum intelli
gi ſolet[ET omnia poma deſiderij animæ tuæ]id eſt, carnalitatis tuæ, quæ anima tua, ſenſualitatem ſecu
ta, vehementer appetijt. Et quāuis ſint alia multa in quibus carnales homines magis, quàm in pomis de-
lectentur: tamen pomis expreſsis, adiunctum eſt deſiderij animæ tuæ: ad innuendum, ſecundum ꝙ Hay-
mo ſcribit, quod non tantum in rebus precioſis atque maioribus: ſed etiam in minoribus valde offendi-
tur Deus, ſi vltra quàm appeti debeant, appetantur. Vel per poma intelliguntur vilia quæque, quæ ſæcu-
li amatores præferunt bonis ſpiritalibus & æternis. Vnde ſimiles ſunt pueris, qui poma & pira magis,
quàm precioſa quælibet amplectuntur. Hinc quoque in hominibus talibus ponitur vitium puerilitatis,
quod ſtultitia appellatur: & dono ſapientiæ, quo diuina ſapiunt animo cōtrariatur[DISCESSERVNT
à te, & omnia pinguia & præclara perierunt à te] vt pore opes, & fercula delicata, ac cætera quæ magni
precij æſtimaſti: quāuis comparatione ſpiritualium diuitiarum ſint nullius momēti[ET mercatores ho
C rum, qui diuites facti ſunt ab ea]id eſt, à diuitijs Babylonis, ſcilicet mundi huius, non niſi terrena aman-
tis[LONGE ſtabunt propter timorem tormentorum eius] iuxta ſenſum, quo reges, longe ſtare iam dicti
ſunt[FLENTES, lugentes, dicentes, Væ, væ, ciuitas illa magna] ſcilicet, Babylon,[QVAE amicta erat
byſſo, & purpura, & cocco, & inaurata eſt auro, & lapide precioſo, & margaritis]id eſt, prædictis rebus,
ornamentis & veſtibus, in ſæculo iſto laſciuè, curioſè, pompoſeque vſa eſt: quærens in ſenſibilibus dele-
ctari, ab hominibus honorari, & corpus non animam ornans ac veſtiens[QVONIAM vna hora deſtitu
tæ ſunt tantæ diuitiæ]id eſt, breuiſsimo tempore, ſeu momēto ablata eſt eis omnis opulentia iſta[ET om
nis gubernator]ſcilicet in temporalibus, vel ſpiritalibus præſidens, vt Epiſcopi, & principes ſæculares,
[ET omnis qui in lacum]id eſt, in mundo[NAVIGAT] vel in aqua, vt hi qui ad maiora aſpirant, & in
præſenti vita exaltari affectant [ET nautæ qui in mari operantur.] Per nautas, intelligi poſſunt vel qui
nauem Eccleſiæ regere habent, vel qui nauigia dirigunt. Per mare quoque intelligitur, vel ſæculum ne-
quam, vel quælibet congregatio aquæ, in qua homines lucris inſiſtunt, [LONGE ſteterunt, & clamaue-
runt, videntes locum incendij eius]id eſt, infernum, in quo & ipſi pariter erunt incluſi, [DICENTES,
Quæ ſimilis ciuitati huic magnæ?]id eſt, quis in diuitijs, delitijs, honore, poteſtate, & cæteris mundi fal
lacibus bonis ſimilis fuit Babyloni præfatæ, videlicet impiæ congregationi? [ET miſerunt] id eſt, in in-
ferno mittent[PVLVEREM ſuper capita ſua]id eſt, ſigna mœroris oſtendent, & de peccatis ſuis in quā
tum ſunt in eis cauſa ſupplicij, pœnitebunt: iuxta illud Sapiētiæ, Dicentes intra ſe pœnitentiam agentes
D & præ anguſtia ſpiritus gementes. Nos inſenſati, & cætera. Et poſt pauca, Talia dixerunt hi, qui ſunt in Sapiē.5.
inferno. Denique in vita præſenti miſerunt puluerem ſuper capita ſua, id eſt, terrena, vana, & leuia ſuper
poſuerunt per vitioſum amorem cordibus ſuis. At vero ſecundum Berengandum, per caput mens, per ci
nerem peccata ſignātur. Cinerem itaque ſuper capita ſua ponent, quia memoria peccatorum à mentibus
eorum nunquam recedet[FLENTES & dicentes, Væ, væ, id eſt, damnatio æterna in corpore & in ani-
ma, nunc ineſt tibi ô Babylon[CIVITAS illa magna, in qua diuites facti ſunt omnes, qui habent naues
in mari].i. gubernatores, & mercatores, ac nautæ præfati,[QVONIAM vna hora deſolata eſt].i. ſubito
omni gaudio opibusq; priuata. Propter quod ciues ciuitatis iſtius apud Sapientem fatentur lugubriter, Sapiē.5.
Quid nobis profuit ſuperbia, aut quid diuitiarum iactantia contulit nobis? Tranſierunt omnia illa, tan- Pſalm.57
quam vmbra. Præterea quia damnatio reproborum cedit in augmentum gloriæ electorum (iuxta illud,
Lętabitur iuſtus cum viderit vindictam)ſubiungitur.[EXVLTATE ſuper eam].i. de iuſta damnatione
& pœna Babylonis[COELI].i. ciues cœleſtes angeli[ET ſancti apoſtoli & prophetę]qui prę cęteris fui
ſtis à ciuibus Babylonis afflicti, & qui iſta eius ſupplicia prędixiſtis[QVONIAM iudicauit Deus iudici-
um veſtrum de illa]id eſt, iudicium, quod zelo iuſtitię optaſtis fieri, & quod veſtrę iuſtitię debebatur, De
us de Babylone exercuit. Hoc eſt enim iudicium de quo ſupra ſancti locuti ſunt Deo, Vſquequo Domi- Apoca.6.
ne ſanctus & verus, non vindicas ſanguinem noſtrum? [ET ſuſtulit vnus angelus fortis lapidē quaſi mo
larem, & miſit in mare dicens, Hoc impetu mittetur Babylon illa magna]In viſione imaginaria appare

bat Iohanni, quod angelus ſanctus proiecit ſaxum grande in mare: ad figurādum, & facto exemplari prę- E
nunciandum, quod Christus magni conſilij angelus in die iudicij proijciet ſubito in infernum omnē im-
Hiere.51. piorum catervam. Et huic ſimile eſt quod legitur Hieremias dixiſſe ad Saraiam, Cum veneris in Babylonem, ligabis lapidem ad librum iſtum, & proijcies illum in medium Euphraten dicens, Sic ſubmergetur Babylon, & non conſurget à facie afflictionis quam ego adducam ſuper eam. Vnde nunc ſubditur de Babylone, cuius typus fuit Babylon illa Chaldaica [ET vltra non inuenietur] videlicet de priſtino ſtatu, & proſperitate mundana, aut ſęculo iſto [ET vox cytharœdorum, & muſicorum, & tibia canentium, & tuba non audietur amplius in ea] id eſt, nulla ſuauitas harmonię, nullus ſonus auditum mulcens: ſed planctus & vlulatus, & miſerabilis clamor erit in damnata impiorū collectione, [ET omnis artifex, omniſque ars non inuenietur in ea amplius] Nonne multi artifices damnabuntur? Quomodo ergo non erunt in ſocietate damnata? Et reſpondendum, quod ſubſtātialiter erunt ibi, non autem quantum ad vſum ſuæ artis, ſeu commodum impię ciuitatis. Porro quod nec artem dicit ibi manere, conſonat ei quod Salomon
Ecclesi. 9. ait, Quodcunque poteſt manus tua, inſtanter operare: quia nec opes, nec ratio, nec ſapientia, nec ſcientia erunt apud inferos. ¶ Ex quibus probabiliter æſtimatur, quod damnati non erunt ſuæ artis atque ſcientię memores in inferno. Si enim grauis infirmitas inducit ſcientię obliuionem, quanto magis vehemētia illa infernalis tormenti? Quod ſi ſcientia remanet ibi, non ad vſum iucundum, ſed potius ad calamitatis F
cumulum remanet. [ET vox molę non audietur in ea amplius] non enim cibaria eis parantur. Propter
Ecclesi. 14. quod Eccleſiaſticus dicit, Ante obitum operare iuſtitiam, quoniam non eſt apud inferos inuenire cibos [ET lux lucernę nō lucebit tibi amplius] id eſt, nulla tibi ad conſolationē claritas refulgebit: ſed in denſiſsimis tenebris ęternaliter permanebis, ne viſu aliquo modo exhilareris. Siquidem, vt in Eccleſiaſtico dicitur, Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem [ET vox ſponſi & ſponſę non audietur adhuc in
Ecclesiast. 11 te] id eſt, de cętero non celebrabūtur nuptię, ſeu carmina & gaudia nuptiarum in te, nec luxuriaberis amplius [QVIA mercatores tui] de quibus prædictum eſt, qui ſpiritualia pro terrenis dederunt, ſuaſque animas pro temporalibus commutauerunt, ac dæmonū poteſtati & ſeruituti ſe tradiderunt [ERANT principes terræ] id eſt, ciuium tuorum. Nam tales maluiſti habere rectores, quàm iuſtos [QVIA in veneficijs tuis] id eſt, diuerſis erroribus, prauis exēplis, peſtiferis perſuaſionibus, magicis truſis [ERRAVERVNT omnes gentes] ad tuum collegium pertinentes: atque gentiliter conuerſantes, ſeu multæ de omnibus. Quia ergo in vita tua recepiſti bona, & diuitijs abundaſti, honore & delitijs exuberaſti: nunc in inferno cruciaris. [ET in ea] puta in Babylone [SANGVIS prophetarum & ſanctorum inuentus eſt, & omnium qui interfecti ſunt in terra,] id eſt, generatio iſta reproba rea eſt effuſionis ſanguinis omnium electorū in terra hac iniuſtę occiſorum ab ea. Sicut ait Saluator, Venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Per
Matth. 23. hoc autem quod ait, & omnium qui interfecti ſunt in terra, innuitur, quod non ſolum ſanguis ſanctorum G
requiretur ab ea: ſed etiam malorum quos occidit iniuſtè, quanuis digni eſſent occidi. Propter quod Gloſſa hic dicit, Si malus malum occiderit, non excuſat occiſi nequitia: ſed cum iuſtitia excuſat, vt ſi iuſte à iuſto iudice occidatur.

¶ EXPOSITIO CAP. XIX. [POST hæc audiui, &c.] ARTICVLVS XX.

DESCRIPTA præcedenti capitulo Babylonicæ ciuitatis dānatione: nunc ciuitatis Dei exultatio denunciatur, quæ amore boni & zelo æqui ac veri Deo altiſsimo pro impiæ ciuitatis damnatione gratiarum actiones reponit. [POST hæc audiui] interiori auditu, ſicut in viſionibus imaginarijs fieri ſolet [VOCEM magnam] id eſt, affectuoſam, ac deuotiſsimam Dei laudationem & gratiarum actionem [QVASI vocem tubarum multarum in cœlo dicentium, Alleluia] Poteſt autem per cœlum intelligi Eccleſia militans ac triumphans. Vtraque enim ob cauſam prætactam Deo laudes, gratiaſque rependit, & vox iſta ob ſuam eminentiam, comparatur ſono tubarum multarum: præſertim cum ſit vox doctorum & prædicatorum, quorum cuilibet dicitur, Quaſi tuba exalta vocem tuam. Alleluia autem deſignat, laudate Deum. Vnde & ipſum nomē exponendo, vel eundem ſenſum ex deuotione reſumendo, vt feruor amoris fortius inardeſcat, ſubiungitur [LAVS & gloria, & virtus Deo noſtro] id eſt, honor, & exaltatio, præconium, felicitas, poteſtas, ſanctitas Deo compe- H
tunt, & adſcribenda ſunt ſemper [QVIA vera & iuſta iudicia eius ſunt] quod ſupra ſcriptum atq; expoſitum eſt [QVIA iudicauit de meretrice magna] .i. Babylonicam ciuitatem, ſeu reproborū numeroſiſsimā collectionē pro ſuis peccatis damnauit [QVAE corrupit terram .i. habitantes in terra ad peccata induxit, vitijſq; infecit [IN proſtitutione ſua] .i. in petulantia, laſciuia, procacitate, vanitate, quam ſe cunctis peccare volentibus prębuit impudenter paratā, & alios prouocauit ad impuriſsimā voluptatem [ET vindicauit ſanguinē ſeruorum ſuorum de manibus eius] .i. eam puniuit pro eo, quod ſeruos Dei perſequuta eſt & occidit. [ET iterum dixerunt, Alleluia] Commemorando enim diuinæ æquitatis iudicia delectati fuerūt in laude ipſius. Ideo repetitis Deum vocibus laudauerunt. Ad innuendū etiam, quod infatigabili ac inceſſabili voce Deū excelſum & glorioſum laudare debemus [ET fumus eius aſcendit in ſęcula ſęculorū] .i. infernalis ſucceſio Babylonis ęternaliter perſeuerat. Vnde & pœna inferni, quę grauis eſt propter tormenti acerbitatē, & grauior propter ſuppliciorū diuerſitatem ac multiformitatē, grauiſsima perhibetur propter ſuppliciorū æternitatem. Eſtq; verbum præfatū vehementer pauendum, & ſolicitè reminiſcendum. [ET ceciderunt vigintiquatuor ſeniores & quatuor animalia, & adorauerunt ſedentē ſuper thronū dicentes, Amen, Alleluia] Quemadmodū per vigintiquatuor ſeniores intelligantur ſancti veteris ac noui Teſtamenti: qui filij ſunt duodecim Apoſtolorum, atq; duodecim patriarcharum: vel ipſi patriarchæ Apoſtoli, omnes quoq; doctores, iudiceſque Eccleſiæ, ſuperius tractatum eſt ſæpe. Per quatuor autē animalia Euangeliſtæ & prædicatores vniuerſi intelligūtur. Verum hoc loco per ſeniores & animalia, om-

A nes ciues Eccleſię militantis ac triumphantis,potiſsime tamen primi & ſuperiores in eis accipi poſſunt:
qui omnes Deo ſe profundiſsime humiliantes,ac latriæ cultum,vt dignum eſt,exhibentes,præfato Dei
præconio fauentes & annuentes,dicunt,Amen.i.vere ſic eſt,& ita fiat.Hoc eſt,ita laudetur Deus omni- Apoca. 4:5
potens. Inſuper & ipſum idem agentes adijciunt, Alleluia[ET vox exiuit de throno].i.de loco gloriæ
Dei ſublimis ac benedicti,videlicet de Eccleſia triumphante ac militante.Nam & prædicatores eccleſiæ
quotidie exhortantur,quod iſta vox admonet.Et vocem hanc in interioribus auribus Iohannis angelus
eũ inſtruens protulit & formauit.Deinde vox ſubditur[LAVDEM dicite Deo noſtro omnes ſerui eius]
ſeruitute dilectionis & caſti timoris[ET qui timetis eum]timore filiali,vel ſaltem initiali,[PVSILLI &
magni]videlicet,ſuperiores & inferiores,ſapientes & ſimplices. Conſequẽter ponitur dei laudatio pro-
pter pietatẽ eius in ſuis electis,vel potius propter excellentiam eius in ſemetipſo. [ET audiui quaſi vocẽ
tubæ magnę,& ſicut vocem aquarum multarum, & ſicut vocem tonitruorũ magnorum dicentium,Al-
leluia].i.Deum laudate.Et cur hoc additur?[QVONIAM regnauit Dominus Deus noſter omnipotẽs]
Itaq; vox iſta,quę tot rebus comparatur, eſt vnanimis laudatio,qua ſancti in cœlo & in terra Deũ altiſsi
mum deuotiſsima mente collaudant.Quę vox aſsimilatur tubę,ob ſonum euidentem tubalem: & aquis
multis,propter laudantiũ copiã:magnis quoq; tonitruis,quoniã aduerſarijs poteſtatibus ac Babyloni eſt Eſaiæ.24
terribilis.Et item,quoniam alta pandit myſteria.Ideo itaque Deum collaudant,quoniam regnauit Do-
B minus Deus noſter omnipotens .i. Babylonicę ciuitatis regnum deſtruxit , aërearum poteſtatum aciem
ſtrauit ac ſuperauit.Omnes quoque hos congregauit congregatione faſcis vnius,& clauſit in carcere ge-
hennę.Inſuper electos ſuos ab omni malo eripuit,ſuę voluntati ac ditioni perfecte conformauit ac ſubdi
dit: atque in ipſis per dona gloriæ nunc regnare dignatus eſt,in quibus antè per dona gratiæ fuerat reg-
nans . Nempe canticum illud refertur potiſſime ad conſummatum patriæ regnum , quo peracto iudicio
Deus in omnium electorum vna regnabit Eccleſia, quum vltra nulla aduerſariorũ impugnabit malitia.
Et tunc Chriſtus poteſtatem quam habet in cœlo & in terra aperte monſtrabit,ac plene cunctis aduerſa
rijs ſuis ſibi ſubiectis pereuntibus atque damnatis. In Eccleſia autem militanti Chriſtus regnare exorſus
eſt,quando ad eius fidem & cultum homines conuerti cœperunt.Et de hoc eius regno, quo nunc in fide
libus regnat,etiam gratulandum eſt nobis,& laudes ac gratias ei referre debemus:ſed de futuro illo con-
ſummato beatifico regno maxima erit laudatio,gratulatio,gratiarũque actio.Ideo ſequitur[GAVDEA-
MVS & exultemus,] id eſt,mente & corpore,ſeu intellectiuo ſenſitiuoque appetitu lætemur:iuxta illud,
Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum[ET demus gloriam ei,] id eſt,ipſum in omnibus Pſalm.83.
& de omnibus ſumme atque finaliter glorificemus,glorioſum fateamur, & omnis boni fontem opulen-
tiſſimum,munificentiſſimumquè dicamus [QVIA venerunt nuptiæ agni]id eſt, plena & conſummata
C coniunctio CHRISTI cum Eccleſia.Et iſta coniunctio,eſt eius in ea regnatio:quę coniunctio plena &
vniuerſaliter erit peracto iudicio,dum Chriſtus electos in anima & corpore glorificabit.Vnde hę nuptię
ſunt internæ ac ſpiritales,dum per beatificam viſionem, ſuauiſsimam fruitionem,inamiſsibilem tentio-
nem,mentes electorum Chriſto in thalamo regni cœleſtis iungentur.Inſuper ſecundum Albertum,ha-
rum nuptiarum ſponſalia contracta fuerunt in prophetarum ſpõſione. Perfectum eſt matrimonium per
verbum de præſenti,in colloquutione mutua angeli & Mariæ: cõſummatum fuit in carnis & verbi vnio
ne: ſolennitas cœpit celebrari in aſcenſione. Nunc paulatim introducitur ſponſa in domum ſponſi, ſed
totaliter introducetur in fine:& tunc fiet conuiuiũ generale[ET vxor eius]id eſt,Eccleſia quæ eſt ſponſa Lucæ.1.
& coniunx CHRISTI [PRAEPARAVIT ſe]id eſt, aptam & dignam ſe fecit in via iſta, vniri ſponſo
ſuo in patria. Triplex autem eſt ſponſa CHRISTI, videlicet vniuerſalis,quæ eſt Eccleſia:particularis,
vt anima deuota: ſingularis, ſcilicet virgo beata.Rurſus ſunt nuptiæ Chriſti cum militanti Eccleſia per
gratiæ dona,& ſunt nuptiæ eius cum eccleſia triumphanti per gloriæ munera [ET datum eſt illi] id eſt,
gratia Dei conceſſum,non proprijs viribus[VT cooperiat ſe byſsino candido ſplendenti.]Quid autem
per byſsinum huiuſcemodi intelligatur,author ipſe exponit[BYSSINVM enim ſunt iuſtificationes ſan
ctorum]id eſt,virtuoſæ operationes & obſeruantiæ præceptorum,de quibus in Pſalmo illo,Beati imma
culati &c.ſæpe fit ſermo.Itaq; ſenſus eſt,quòd auxilio gratiæ collatum eſt congregationi fidelium, vt ſe
virtuoſis actibus ſuis decoret Qui actus ſunt candidi per gratię charitatem,conſcientiæ puritatem,iuſti Pſalm.118.
D tiæ lucem.Splendentes quoque ſunt,quia ſunt alijs exemplares.Vnde ait Saluator,Lux veſtra luceat co-
ram hominibus.Conueniẽter vero per byſsinũ iuſtificationes ſignatæ ſunt.Nam ſicut byſſus multis ton Matth. 5.
ſionibus perducitur ad candorem,ſic electi per varias tribulationes pertingunt ad gloriam[ET dixit mi-
hi] angelus me informans [SCRIBE] in corde tuo & libro ad Chriſtianorum conſolationem verbum
valde ſuaue atque notabile[BEATI,qui ad cœnam nuptiarum agni]id eſt,ad patriæ beatificam refecti-
onem,ſeu diuinæ bonitatis immediatam fruitionem[VOCATI ſunt]per prædeſtinationem & inſpira-
tionem internam efficacem , ita quod actualiter peruenerunt ad eas ſeu peruenturi ſunt . Et iſta refectio
potius cœna quàm prandium appellatur,cum vltima ſit,nec alia ei ſuccedat. Refectio autem qua fideles
in præſenti à Deo per verba ſacræ ſcripturæ,chariſmata gratię,conſolationes internas reficiuntur,pran
dium dicitur:interdum tamen cœna vocatur,tanquã inchoatio cœnæ futuræ.Vnde ſuperius dixit Salua
tor,Si quis aperuerit mihi,intrabo & cœnabo cũ illo.De hac beatifica ſpiritali cœnatione CHRISTVS
diſſeruit, Ego diſpono vobis regnum, vt edatis & bibatis ſuper menſam meam in regno.Itaque Domi- Apoca. 3
num deprecemur indeſinenter,vt eius continuo gratioſo auxilio ad cœnam nuptiarum iſtarum pertinge Lucæ.22.
re mereamur:& quanta beatitudo repromiſsa ſit Chriſtianis,ſapiẽter intueamur,nec præſentis vitæ de-
litias admittamus.[ET dixit mihi,Hæc verba Dei vera ſunt.] Cum enim Deus ſit eſſentialiter veritas Roma. 3.
ipſa,verba eius non vera eſſe non poſſunt.Propter quod Chriſtus loquitur patri,Sermo tuus veritas eſt. Iohan.17.
Et Pſal.Principium verborum tuorum veritas.[ET cecidi ad pedes eius]ſcilicet angeli. Quia in ſua na- Pſalm.118

tura pedes non habent, ſed in imaginaria viſione ir ſpecie hominis apparebat. Et aliqui aſſerunt, quòd E
ex aere corpus aſſumpſit. Potius tamen tenendum, quod quia Iohanni interius loquebatur & apparebat,
non verum corpus ſed corporis effigiem interiori ſenſui ſancti Iohannis obiecit ac demonſtrauit. Ceci-
Ezech. 44 dit ergo Iohannes ad pedes eius eo modo, quo Ezechiel in ſpiritali viſione adductus in Hieruſalem, ſcri
bit ſe cecidiſſe in faciem ſuam. Nam caſus iſte in ſpiritu fuit, videlicet imaginariè, quemadmodum ſupra
Apoca. 1. Iohannes ait, Fui in ſpiritu in dominico die. Voluit autem Iohannes angelo reuerentiam exhibere, tan-
quàm ſuperiori in natura & gloria pro tunc. Ideo ſubditur [VT adorarem eum,] non adoratione latriæ,
Ioſue. 5. ſed duliæ, per quam proximis honorem impendimus. Item, vt gratiarum actionem angelo exhiberet pro
beneficio propheticæ illuſtrationis. Hoc modo Ioſue legitur angelum adoraſſe. [ET dixit mihi, Vide,]
id eſt, attende & caue [NE feceris] quod cœpiſti [CONSERVVS tuus ſum & fratrum tuorum] ſpiri-
talium, ſcilicet, Chriſtianorum [HABENTIVM teſtimonium IESV] id eſt, dona gratiæ, per quę oſten
duntur eſſe famuli CHRISTI, ſeu opera virtuoſa: eorum quòque qui verbo & opere teſtimonium per-
hibent Chriſto. Sed nonne Iohannes bene fecit procidendo, & venerari volendo? Cur ergo prohibitus
fuit? Eſt ergo reſpondendum, quòd vtique bene fecit: Angelus tamen propter maius bonum id fieri non
permiſit, puta ex humilitate, & propter eminentiam dignitatis ac ſanctitatis tanti Apoſtoli: potius tamē
propter dignitatem ac reuerentiam humanæ naturæ à verbo aſſumptæ. Et in hoc docetur, quantum per
vnigeniti filij Dei incarnationem dignificata ſit humana natura, ſeu omne genus humanum: quia poſt F
incarnationem verbi, angeli ab hominibus renuunt adorari, qui ſuper ſe hominē deum adorant, quod in
veteri teſtamento non renuerunt. Non ergo negligamus noſipſos, nec gratiam Dei paruipendamus, ne
grauiori dānationi efficiamur obnoxij. [DEVM adora] cultu latriæ, quæ eſt virtus Deo cultum cæremo-
niamque impendens. [TESTIMONIVM enim Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ]. i. ſpiritum ſeu gratiam pro-
phetalem habere, ſignum ac teſtimoniū eſt quod homo ſit Chriſti & ſeruus eius: non quia ſemper ſic eſt,
cum gratia prophetiæ ſit gratia gratis data, quæ poteſt bonis ac malis eſſe communis: ſed quia, vt fre-
quenter, ſic eſt. Prophetia nanque verè ac propriè dicta non eſt, niſi à ſpiritu ſancto: nec datur commu-
niter, niſi diſpoſitis ad illuminationem diuinam. ſ. virtuoſis. Propter quod princeps Apoſtolorum in ſua
2. Petri. 2. ſecunda ait canonica. Nō voluntate humana allata eſt aliquādo prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati, lo
quuti ſunt ſancti Dei homines. Poteſt quoque ita exponi, Teſtimoniū Ieſu eſt ſpiritus prophetiæ, id eſt,
quicquid per ſpiritum propheticum prædixerunt prophetæ, aliquo modo teſtimoniū perhibet Chriſto.
Actuum. 10 Propter quod loqitur Petrus, Huic omnes Prophetæ teſtimonium perhibent. Conſequenter ſecundum
Bedam agitur de futura gloria ſupernę Hieruſalem [ET vidi cœlum apertum, & ecce equus albus: & qui
ſedebat ſuper eū, vocabatur fidelis & verax] In viſione imaginaria iſta ſic corporaliter apparebāt, quorū
ſpiritalem intelligentiā angelo edocente Iohannes mox intellexit. Itaque per hoc quod cœlū ſibi apertū G
apparuit, ſignificabatur, quod diuina myſteria in diuinæ mentis præſcientia clauſa, pandebātur Iohāni,
1. Cor. 15. Item quod ianuā cœli primi parentis peccato clauſa, eſt aperta merito Chriſti. Rurſus ad innuendum,
quod Chriſtus per ſui auxilij exhibitionem, ac militum ſuorum miſſionē, de cœlo deſcenderet, ſecundū
modum ſubſcriptum. Porro per equum album, cuius effigiem angelus præſentauit interiori oculo ſancti
Iohannis, intelligitur immaculatum Chriſti corpus, ſeu natura eius humana: per quam aduerſarias pote
ſtates deuicit. Super quam Chriſtus ſecundum naturam diuinam ſedebat. i. eam in omnibus dirigebat &
Iohan. 14. ei in ſingulis præſidebat. Qui vocatur fidelis, implens quod ſpopondit, & verax, ſecundū quod ait, Ego
ſum via, veritas, & vita. [ET cum iuſtitia iudicat] Nam ſecundum quod homo, conſtitutus eſt iudex vi-
uorum ac mortuorum: nec ſine æquitate, ſed iuſtiſsimè cuncta diſcernit [ET pugnat] ſuis bellatoribus
dando prællandi ac præualendi doctrinam ac poteſtatem. Quibus & angelos in auxilium mittit, de quo
Pſalm. 143. ait Pſalmiſta, Benedictus Dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad
Exodi. 15 bellū. Deniq;, vt Moſes ait, Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius [OCVLI autem eius
ſicut flamma ignis] quia aſpectus eius erit terribilis reprobis. Nam quia in equo quaſi aduerſarios expug-
naturus apparuit, igneum atque terribilem prætendebat ad impios viſum. Ideo etiam oculi eius vt flam-
ma ignis, quia interiores oculi animæ eius ſunt lucidiſsimi, ita quod omnia cernunt. Vel oculi eius dicū
tur dona ſpiritus ſancti. Sicut ſuperius de ipſo dixit Iohannes, quod habet oculos ſeptem, qui ſunt ſeptē H
Apoca. 5. ſpiritus Dei. Qui ignis flammæ merito comparatur. Ignis nanque illuminat & accendit, rubiginem tol-
lit, duritiam ferri emollit, frigida calefacit, liquida quoque conſolidat. Sic dona ſpiritus ſancti inflāmant
ad dilectionem Dei & proximi, illuminant ad cognitionem veri & falſi, boni & mali: conſumunt rubigi
nem peccati, emolliunt duritiam animi, corda frigida calefaciunt, fragiles mentes confortant [ET in ca-
pite eius diademata multa] id eſt, vniuerſale dominium ſuper cœlum & terram: ſecundum quod ait, Da
Matth. 28 ta eſt mihi poteſtas in cœlo & in terra: ſeu multi triumphi, vel multitudo ſanctorum qua cingitur [HA-
BENS nomen ſcriptum,] id eſt, ſic inditum atque conueniens [QVOD nemo nouit,] id eſt, planè
comprehendit [NISI ipſe] Hoc eſt nomen de quo ait Apoſtolus, quod dedit ei pater nomen quod eſt
Philip. 2. ſuper omne nomen: quo in vna perſona verus Deus, & verus homo vocatur. Quod nomen nomina-
tum, ſcilicet, res ipſa ſecundum id quod diuinitatis eſt, incomprehenſibile eſt omni mente creatæ, lo-
quendo de plena comprehenſione, qua aliquid cognoſcitur tam perfecte ſicut ex ſua natura cognoſci-
bile exiſtit. Porro in eo quod ait, quod nemo nouit niſi ipſe, non excluduntur pater & ſpiritus ſanctus.
In his enim quæ abſolute Deo conueniunt, quod de vna perſona dicitur, de alijs quoque duabus intelli-
gi datur. Sicut enim filius ait ad patrem, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, &
Iohan. 18 quē miſiſti Ieſum Chriſtum. Et iterum, Nemo nouit patrē, niſi filius, &c. Et cum ait Apoſto. Quæ ſunt
Dei, nemo ſcit niſi ſpiritus dei [ET veſtitus erat veſte aſperſa ſanguine] id eſt, corpore, proprio ſanguine
tempore paſsionis rubricato. Vel in tali veſte apparuit ad inſinuandum, quod impios occidere venit. De

A veſte autem prefata ſcriptum eſt apud Eſaiam, Quare rubrum eſt indumentũ tuũ?[ET vocabatur nomẽ Eſaiæ.63.
eius verbũ dei] id eſt, vnigenitus patris eterni. Eſt enim verbũ æternũ, quod pater ſeipſum intelligendo
intra ſe inuariabiliter profert. De quo ſcriptum eſt, In principio erat verbum [ET excercitus qui ſunt in Iohan.1.
cœlo ſequebantur eum] quod de ciuibus Eccleſiæ triumphantis regem ſuũ comitantibus accipi poteſt.
Cum enim Chriſtus venerit debellare Antichriſtũ cum ſuis, deſcendent angeli ſancti, & Chriſti impe-
rium cõtra impios exequẽtur. Rurſus intelligi poteſt de fidelibus Eccleſiæ militantis, qui per vias pręce
ptorum, & ſemitas conſiliorum, Chriſtũ ſequuntur. De illis vero potiſſime ſumitur, qui tempore Anti-
chriſti erunt conſtantes & in virtute Chriſti Antichriſto vſque ad mortem reſiſtent [IN equis albis] id 2.Timot.4.
eſt, mũdis ſeu caſtis corporibus. Quoniam ſcient vas ſuũ poſſidere in ſanctificatione, & ab omni inqui-
namẽto animæ & carnis ſe emundabũt. Si autẽ de ciuibus triumphantis Eccleſiæ exponatur, per equos
albos intelligendi ſunt ſancti viatores: quib⁹ illi præſidebũt, & opem impendẽt [VESTITI byſſino al-
bo, mũdo] id eſt, iuſtificationibus ſuis, ſicut expoſitũ eſt. Vnde & ſcriptũ eſt, Sacerdotes tui induãtur iu Pſal.131.
ſtitiam. Et ſanctus Iob, iuſtitia, inquit, indutus ſum [ET de ore ipſius procedit gladius acutus] id eſt, iu Iob.29.
dicialis ſententia, & increpatorius ſermo. Sicut ſupra plenius expoſitũ eſt [VT in ipſo percutiat gẽtes]
id eſt, gentiliter, carnaliterque viuentes reprehẽdat, reprobet, & condemnet [ET ipſe reget eas in vir-
ga ferrea] id eſt, rigoroſa iuſtitia, impœnitẽtes dirigendo in finem eis debitũ, ſcilicet damnationẽ æter-
B nam. Pœnitentes autem in hac vita diſciplinando. Hoc in 2 pſal. de Chriſto conſtat prædictum [ET
tanquam vas figuli confringentur] id eſt, electæ & pœnitẽtes ſalubriter frangent, & abnegabũt ſeipſas
amittendo quod erãt per culpam. Prout Salomon ait, Verte impios & nõ erũt. Aliæ autem confringẽ- Prouer.12.
tur, in anima & corpore pereuntes. Iſtud implebitur etiam tempore Antichriſti, quando Iudæi conuer-
tentur ad dominum, & alii multi ſaltem Antichriſto occiſo [ET ipſe calcar torcular vini furoris iræ
dei omnipotentis.] Torcular quandoque vocatur congregatio recentium fructuum: interdum locus
vbi, ſeu inſtrumentum per quod vinum exprimitur: interdum ſupplicium per modum torcularis præ-
mens, & opprimens. Secundum hæc verba iſta diuerſimodè exponuntur. Si enim torcular exponatur
pro pœna, ſenſus eſt, Quod Chriſtus calcat torcular, id eſt mortem ſuperauit. Nam moriendo pro no-
bis mortem æternam abſtulit & deſtruxit. Iuxta quod per Oſeam proteſtatur, Ero mors tua ô mors, Oſeæ.13.
morſus tuus ero inferne. Mortem quoque temporalem in ſeipſo tertio die reſurgens deuicit. Hæc autem
mors ſeu pœna æterna, eſt vinũ furoris iræ dei, id eſt retributio à diuina iuſtitia hominibus pro ſuis pec-
catis, vel primi parentis originali peccato inſtar poculi propinata. Secũdum hanc expoſitionem loqui-
tur Chriſtus apud Eſaiam, Torcular calcaui ſolus. Si vero ſumatur torcular pro loco ſupplicij ſeu preſ- Eſaiæ.63.
ſuræ, deſignat hoc loco infernum: quem Chriſtus calcat demergendo in eum ac conculcando iniuſtos.
C Eſtque torcular hoc vinum irę dei, id eſt locus pœnalis pro peccato influctus. Demum ſi torcular ſuma-
tur pro inſtrumento premendi, ſenſus eſt, quod ignem inferni impiis ſuperducit: iuxta quem modum
ſcriptum eſt, Torcular calcauit dominus virgini filiæ Iuda. Furor autem & ira in deo omnipotente, non Trenor.1.
paſsionem aut mentis commotionem: ſed æquitatis rigorem, & vltionis acerbitatem deſignant [ET
habet in veſtimento & in fœmore ſuo ſcriptum, Rex regum & dominus dominantium] Per veſtimen-
tum Chriſti iam ſignificata eſt eius humanitas, ſeu caro verbo vnita. Per fœmur vero Chriſti, ſpiritalis
eius fœcunditas, qua multos genuit ſeu conuertit, videlicet perfectio ſuæ virtutis, ſanctitatis & charitatis
ſignatur. De quo ait Pſalmiſta, Accingere gladio tuo ſuper fœmur tuum potentiſſime. Itaque ſenſus eſt; Pſal.44.
quod in Chriſti humanitate & corpore indelebiliter demonſtratur, quod ipſe ſit rex regũ & Dominus
dominantium. Nam & humana eius natura prelata eſt omni creaturæ, & per eam omnipotentiam ſuam
oſtendit in miraculis, & ſaluatione humani olim perditi generis. Similiter in fœcunditate eius, qua mun
dum ſpiritaliter regenerauit, idem oſtenditur. Berengandus & Beda per veſtimẽtum Chriſti intelligũt
electorum eccleſiam. Iuxta illud in Eſaia, Omnibus his quaſi ornamento veſtieris. In quibus declaratur.
quod Chriſtus ſit rex regum & dominus dominantium. Albertus per veſtimentum intelligit, Chriſti Eſaiæ.49.
humanitatem, vt à verbo aſſumptam: per fœmur vero eandem, vt à patribus propagatam [ET vidi vnũ
angelum ſtantem in ſole, & clamantem voce magna omnibus auibus, quæ volant per medium cœli] ita
in imaginaria viſione apparebat Iohanni. Per angelum iſtum deſignatus eſt ordo ſeu cœtus prædicato-
D rum, qui in fine mundi prædicabit, quæ ſubſequuntur. Vel angelicus ſpiritus, qui tunc alloquetur ele-
ctos. Angelus iſte ſtetit in ſole, quoniam prædicatores illi fixi erunt in Chriſto ſole intelligentiæ atque
iuſtitiæ. Vel in ſole, id eſt, in eminenti ſplendore ſapientiæ. Per aues vero ſignificantur fideles ad cœle-
ſtia ſe leuantes: quæ pennis virtutum, oratione & contemplatione volant per mediũ cœli, id eſt, per to-
tam eccleſiam, vel per patriam beatorum, cœleſtium ciuium ordines, manſiones & gaudia ſpeculãtes &
conuerſationem in cœlo illo habentes [DICENS, Venite congregamini ad cœnam magnam dei] Philip.2.
id eſt, ad cœnam nuptiarum agni de qua dictum eſt iam, hoc eſt, ad refectionem patriæ feſtinate [VT
manducetis carnes regum, & carnes fortium, & carnes equorum] id eſt, inferiorum [ET ſedentium
in ipſis] id eſt, præſidentium ipſis. Hoc eſt, Venite ad patriam, vt de impiorum iuſta punitione delecte-
tur ac reficiatur mens veſtra zelo iuſtitiæ: & quia tantum ſupplicium euaſiſtis. Vnde ſcriptum eſt
Eſaiæ ſexageſimo ſexto, Egredientur (ſcilicet electi) & videbũt cadauera virorum, qui præuaricati ſunt:
& erunt vſque ad ſatietatem viſionis omni carni. In reproborum quoque damnatione elucebit ſapientia
dei, quæ inordinationem culpæ inſtaurat per ordinationem pœnæ. Præterea vt apparet locus iſte po-
teſt intelligi de commeſtione corporum occiſorum ab auibus cœli aerei, eorum videlicet qui Chriſti
virtute cum Antichriſto ſubito occidentur. De quo Ezechielis trigeſimo nono plura leguntur. Sicque
quod ibi intelligitur per victimam, quam deus dicit ſe auibus immolare, intelligeretur hæc cœna ſecun-
dum metaphoram quandam. Conſequenter prædicitur prælium Antichriſti contra Chriſtum [ET vi

di beſtiam & reges terræ] ſcilicet, Antichriſtum, & ei credentes [ET exercitus eorum congregatos ad fa B
ciendum prælium cum illo, qui ſedebat in equo] id eſt, contra Chriſtum, ſicut expoſitum eſt [ET cum
exercitu eius] id eſt, contra fideles in fide conſtantes. Pugnabunt autem contra Chriſtum eius fidem &
cultum deſtruendo, eiuſque membra perſequendo, & occidendo. Iſta præuidit Iohannes in ſpiritu [ET
2.Theſ.2. apprehenſa eſt beſtia] id eſt. Antichriſtus Chriſti virtute conteretur, dicente apoſtolo, Quem dominus
Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui [ET cum illa pſeudopropheta] id eſt, cœtus prædicatorum Antichriſti,
vel aliquis prædicator eius præcipuus [QVI fecit ſigna coram ipſa] id eſt, in beneplacito ſeu præſentia
Antichriſti [QVIBVS ſeduxit eos qui acceperunt charaĉterem beſtiæ] id eſt, conformitatem vitæ An-
tichriſti [ET qui adorauerunt imaginem eius] id eſt, ſtatuam ſeu imitatores Antichriſti. De his prædica
torum Antichriſti miraculis & adoratione imaginis eius, & eius charactere ſuperius dicta ſunt plura, id
circo pertranſeo [VIVI mihi ſunt hi duo] ſcilicet, Antichriſtus & pſeudopropheta ipſius [IN ſtagnum
ignis ſulphure ardentis] id eſt, diuina plaga occiſi mox cum impetu ruent in tartara: quaſi ſi viuentes re-
Num.16. pente abſorberentur à terra, & caderet in infernum. Sic enim Dathan & Abyron viuentes in infernum
deſcendiſſe dicuntur, quamuis morerentur, antequam illuc venirent, ſecundum doctores [ET cæteri] An
tichriſto adhærentes minus rei & impii [occiſi ſunt in gladio ſedentis ſuper equum] id eſt, Chriſti im-
perio perierunt. Multi enim eorum ſubito morientur ac damnabuntur [ET omnes aues ſaturatę ſunt car
nibus eorum] ſecundum ſenſum nunc prǽinductū. Sic enim ſaturabuntur, quomodo manducabūt Lo- F
quitur autem Iohannes more prophetico de futuris tanquam præterito, propter certitudinem prophe-
ticę denunciationis.

¶EXPOSITIO CAP. XX. [ET vidi angelum.] ARTICVLVS XXI.

FINALEM damnationem diaboli, ſcilicet proiectionem eius in tartara, volēs
author plenius atque diſtinctius elucidare: primo oſtendit qualiter victus, ligatus
atque damnatus eſt à Chriſto in primo eius aduentu. Denique ſecundum Beren-
gandum, triplex ponitur damnatio dæmonis. Prima, quando ob ſuam ſuperbiam
Eſaiæ.14. de cœlo proiectus eſt. Secunda, quando per Chriſti paſsionem perdidit genus hu
Iohan.12. manum, & religatus eſt in abyſſum. Tertia, quādo in infernum cum omnibus ſuis
æternaliter cruciandus mergetur [ET vidi angelum deſcendentem de cœlo] An-
gelus iſte Chriſtum deſignat, cuius à ſummo cœlo fuit egreſſus, quando per incar
nationis myſterium deſcendit de ſinu patris in vterum virginis [HABENTEM clauem abyſsi] id eſt,
poteſtatem claudendi quos vult in inferno, & eripiendi ſeu retrahendi de eo. Vel clauis abyſsi eſt pote-
ſtas ligandi & ſoluēdi diabolum, qui nihil valet niſi permiſſus à Chriſto. Intellectus autem verbi huius G
plenius patet ex his quę in expoſitione ſuperiorum ſcripta ſunt, ſcilicet ſuper id, Habeo claues mortis &
inferni [ET catena magna in manu ſua] Catena iſta quam habet in poteſtate ſua Saluator, eſt multitu-
do electorum ſuorum ſibiinuicem inſtar anſarum per charitatem, ordinem, gradus, atq; officia, pulchre
connexa: aut certę ineuitabilis ſua poteſtas, cuncta conſtringens. [ET apprehēdit draconem ſerpentem
antiquum, qui vocatur diabolus & Satanas, & religauit eum per mille annos] Hoc fecit Chriſtus, quan
do per ſuam digniſsimam paſsionem eripuit genus humanum à poteſtate diaboli, eiusq; poteſtatem re-
ſtrinxit, compeſcuit, de innumerabilium hominum cordibus expulit: per ſacramenta quoq; eccleſię vir-
tutem diaboli vehementer minuit & ligauit. Porro per mille annos, ob huius numeri perfectionem, to-
tum euangelicæ legis tempus exprimitur, per quod iſta durat ligatio: niſi quod tempore Antichriſti tri-
bus annis cum medio plus ſolito ſæuiet, ſicut infra dicetur. [ET miſit eum in abyſſum] ſcilicet in infer-
num, teterrimum, profundiſsimum, turbulentum. Vel in corda tenebroſa reproborum, eorum potiſsime
qui perſequebantur eccleſiam. In quibus licet & antea fuerit, tamen tunc miſſus fertur in ea permiſsiue à
Iohan.12. deo, quia tunc magis quàm ante regnauit in eis. Hinc paſſione eminente Chriſtus perhibuit, Nunc prin
ceps huius mundi eiicietur foras. Magis autem videtur miſſio iſta de proiectione eius in infernum intel
ligenda, propter verba ſequentia [ET ſignauit ſuper illum] id eſt, ſignum recluſionis adhibuit virtute ſi
gnaculi crucis, prohibens illum egredi ante tempus præfinitum [VT non ſeducat amplius gentes, donec H
conſumentur mille anni] id eſt, tempus durationis Euangelicæ legis vſque ad Antichriſti aduentum.
Ideo ſequitur [ET poſt hoc oportet illum ſolui modico tempore] quo Antichriſti perſequutio deſęuiet,
& durabit. Præterea conſtat, quod Chriſtus ſuæ paſſionis virtute non miſit neque ligauit dęmones vni
uerſos in inferno: cum certū ſit, homines à dæmonibus indeſinēter tentari. Si ergo religatio iſta de infer
no exponatur, per diabolū nō tota diabolorū caterua, ſed aliqua pars eorū forte crudelior erit intelligē-
Matth.4. da. Et aliqui dicūt per diabolū de quo nunc ſermo, primum illum apoſtatam dæmonum principem ac-
Marc.1. cipiendum, à quo affirmant Chriſtum tentatum, & illum à Chriſto in infernum retruſum ac vinctum,
Lucę.4. donec Antichriſtus naſcetur: quem vt aſſerunt, diabolus iſte intrabit ac diriget: Si autem per diabolum,
de quo nunc mentio, intelligatur quicunq; ſpiritus malignus, hominumq; tentator, & per abyſſum ac-
cipiantur impia peccantium corda: tunc quod ait ſcriptura hæc vt non ſeducat amplius gentes, intelli-
gendum eſt de gentibus prędeſtinatis. Vel, vt non ſeducat eas tot modis tamque copioſe, vt antè. Verum
repreſsio iſta diaboli tempore perſequutionis Antichriſti ceſſabit, quia tūc eius poteſtas magis ſoluetur
ac præualebit quàm antè. Non tamen putandum eſt, quòd diaboli permittentur tunc hominibus quan-
tū ſi permitteretur poſſent nocere. Quia ſi hoc quis poſſet euadere, aut in vita corporali manere? Tunc
ergo oportebit diabolū ſolui, vt impleantur ſcripturæ, & quia id deus prædixit, & quia electis hoc vtile
erit ad gloriam ampliorem. Aduertēdum quoq;, quòd diabolus nunc pluribus nominibus expreſſus eſt.
Nempe, vt Beda teſtatur, draco vocatur propter nocendi malitiā, ſerpēs propter nocēdi aſtutiā, diabo-

A lus ob ſtatus ſui caſum. Diabolus enim deorſum fluens interpretatur. Satan, ob inſtantiam ſeu obſtinationem aduerſandi domino & electis eius. Et, vt ſcribit Albertus quantum ad illos qui peccant ex infirmitate, dicitur draco propter violentiam tentationis: quantum ad illos, qui peccant ex ignorantia, dicitur ſerpens, propter aſtutiam deceptionis, quantum ad illos, qui peccant ex certa malitia, diabolus, quaſi deorſum fluens per malitiam: quantum vero ad bonos, dicitur Satanas, quoniam illis iugiter aduerſatur. Conſequenter agitur de liberatione & gloria electorum, quæ dæmonis ligationem ſecutæ ſunt. [ET vidi ſedes, & ſederunt ſuper eas, & iudicium datum eſt illis] Per ſedes has primo intelligi poſſunt manſiones cœleſtes, & throni glorioſi, in quibus animæ ſanctorum ſunt collocatæ dominicæ paſsionis merito & virtute: quibus data eſt iudicandi poteſtas cum Chriſto, cuius dono etiam nunc frequenter aliqua iudicant, faciendo mirabilia in hoc mundo, ſuis cultoribus ſuccurrendo, dæmones ab obſeſsis corporibus eiiciendo, atque miracula varia peragendo. Secundo per ſedes intelliguntur manſiones, dignitates, authoritates eccleſiæ, in quibus ſuperiores reſident, & prælati: quibus datum eſt iudicium diſcretionis ac ſententiationis de actibus inferiorum, poteſtas quoque ligandi & ſoluendi peccata. Inſuper vidi [ET animas decollatorum] id eſt, occiſorum, [PROPTER teſtimonium Ieſu, & propter verbum dei] id Iohan.1.
eſt, prædicationem, vel Ieſum qui eſt verbum dei ſecundum naturam diuinam, [QVI non adorauerunt beſtiam, neque imaginem eius, & qui nõ acceperunt characterem eius in frontibus & in manibus ſuis] Apoc.13.16.

B Quanuis iam ſæpe per beſtiam intellectus ſit Antichriſtus, & per imaginem eius ſtatua vel imitatores ipſius: nunc tamen per beſtiam & imaginem eius intelligendi videntur hi, qui eius figura fuerunt, & in typo ipſius præceſſerunt, videlicet falſi dii, qui ſe hominibus colendos & adorandos exhibuerũt. Vnde & martyres, qui pro Chriſto mori maluerunt quàm idola adorare, ſeu impios homines colere, dicuntur nõ adoraſſe beſtiam nec imaginem eius, nec characterem eius, id eſt criminis imitationem & notam, ſeu ſignum quod pertinerent ad eum, accepiſſe in frontibus, id eſt, in confeſſione aperta, neque in manibus, id eſt, in operibus ſuis. Poteſt quoque per beſtiam dæmon intelligi, qui in idolis adoratur. Huic autem expoſitioni arbitror conſonare, quod de Antichriſto ſcribit Apoſtolus ſecunda ad Theſſalonicenſes ſecundo: quia myſterium nunc operatur iniquitatis. Eſt etiam modus loquendi, vt vnum ſimilium alterius nomine & exprimatur, & qui aliquid facit æquiualenter, ſic facere illud aſſeritur, ac ſi formaliter faceret illud [ET vixerunt] animæ iſtæ vita gloriæ [ET regnauerunt cum Chriſto] in patria, quemadmodum ait Apoſtolus ſecunda Corinthiorum quinto, Scimus, quoniã ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis ſaluatur, quod ædificationem habemus ex deo, domum non manufactam æternam in cœlis. Et Chriſtus in Euangelio Iohannis decimoſeptimo, Volo pater, vt vbi ſum ego, illi ſint mecum, vt videant claritatem meam [MILLE annis] id eſt, omni tempore nunc currenti vſque ad re-

C ſurrectionem futuram. Per determinatum etenim numerum annorum, indeterminatus numerus deſignatur: ſicut cum dicitur in pſalmo centeſimoquarto, Memor fuit teſtamenti ſui, verbi quod mandauit in mille generationes [ET cæteri mortuorum] id eſt, mortui ad numerũ electorum, ſocietatemque martyrum non pertinentes [NON vixerunt] vita naturali, corporali, humana [DONEC conſumentur mille anni] id eſt, vſque ad finem mundi, ſeu diem iudicii, quando reſurgent & viuent in corpore ad maiorem ſui miſeriam [HAEC] ſcilicet vita gloriæ animarum ſanctarum cum Chriſto in patria [EST reſurrectio prima] quia præcedit illam, qua corpora ſua reſument. Et item vita hæc dicitur reſurrectio prima, quia per eam ab hac miſeria vita, quæ comparatione illius vitæ vmbra mortis & mors nuncupatur, eriguntur: & homo ſanctus hic moriens, ibi in patria viuere incipit melius atque felicius. Sicque à morte naturæ, qua cecidit corpore reſurgit pertingendo ad vitam gloriæ, qua viuit in mente. Quidam autem per primam reſurrectionem, intelligunt reſurrectionem ſpiritalem: qua homo per baptiſmum & pœnitentiam reſurgit à morte culpæ, prout monet Apoſtolus ad Epheſ.5. Surge qui dormis, & exurge à mortuis. Quibus obiicit Berengandus, quod ſubditur [BEATVS & ſanctus, qui habet partẽ in reſurrectione prima. In his mors ſecunda non habet poteſtatem] In his mors ſecunda non habet locum. Multi enim poſt baptiſmum, pœnitentiamque peractam, peccant & pereunt. Itaque beatus eſt in re & ſanctus, quia omni labe peccati carens & confirmatus in bono, qui habet partem, id eſt, conſortium in reſurre-

D ctione prima, id eſt, in animarum beatificatione. In his mors ſecunda, id eſt, damnatio vltima, non habet poteſtatem: quia de ſua æterna felicitate ſecuræ ſunt [SED erunt ſacerdotes dei & Chriſti] id eſt, patris ac filii: nec dubiũ quin & ſpiritus ſancti, Beati nanq; in patria ſeipſos perfectiſſime offerunt deo, & inceſſabilem gloriæ hymnum (quod eſt ſacrificium laudis) perfecte decantant ſuperbeatiſsimæ trinitati [ET regnabunt cum Chriſto mille annis] id eſt, vſque ad reſurrectionem corporum, beatificati Pſalm.49.
in ſpiritu. Et dehinc cum corpore & anima pariter glorificatis regnabunt cum eo in ſempiternum. [ET cum conſummati fuerint mille anni] id eſt, circa finem temporis, quod currit à principio euangelicæ legis vſque ad terminum eius [SOLVETVR Satanas de carcere ſuo] id eſt, abyſſo, vbi nunc relegatus & miſſus deſcriptus eſt [ET exibit] Vnde apparet quod per abyſſum non proprie intelligantur corda reproborum: quia de illis Satanas non exibit tempore Antichriſti, imo ea tunc tenaciſsime poſſidebit, & per ea tanquam per vaſa inſtrumentaque ſua electos grauiſſime perſequetur. De inferno itaque tunc primus apoſtata egredietur, cum crudeliori ſua phalanga, [ET ſeducet gentes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ] id eſt, in quatuor plagis terræ multos de omni natione ac populo fallet per Antichriſtum, & prædicatores ipſius, eorumque ſigna, hypocriſim & doctrinam, proſperitatem, dona, comminationes, & perſequutiones. Et hæ gentes ſunt [GOG & Magog.] Secundum interpretationem nominum horum. Gog enim interpretatur tectum, per quod quidam intelligũt Antichriſtum, qui erit velut tectum ſeu habitaculum dæmonum. Alii per Gog eos intelligunt, qui tunc malitiam ſuam tegentes iuſtos ſe ſimulabunt. Magog vero interpretatur de tecto, per quod quidam accipiunt exerci-

tum Antichriſti, de quibus velut de tecto ipſe impugnabit fideles. Alii per Magog eos ſpecialiter intel- B
ligunt qui de tecto cordis ſui egredientes, in manifeſta peccata proſilient. Veruntamen agnoſcendum,
Ezech. 38. 39. quod de Gog & Magog plura apud Ezechielem ſcripta ſunt, & ibidem varios modos loquendi de Gog
& Magog ex verbis Hieronymi, Auguſtini, & aliorum expoſitorum recitaui, quos hic reſumere eſſet
prolixum. Quidam autem per Gog & Magog intelligunt decem tribus. Alii Getas, & Maſſagetas, alii
gentes Scythicas innumerabiles & immanes. Veruntamen Auguſtinus vigeſimo de ciuitate dei ſatis
rationabiliter ex præſenti oſtendit ſcriptura, quod per Gog & Magog non deſignentur aliquæ deter-
minatæ gentes, in aliqua parte terrarum conſtitutæ: toto nanque orbe terrarum ſignificati ſunt eſſe, cum
dicitur, ſeducet gentes quæ ſunt ſuper quatuor angulos terræ, easque ſubiecit eſſe Gog & Magog [ET
congregabit eas in prælium] contra fideles. Non tamen vniuerſæ gentes illæ erunt corporaliter aduna-
tæ, ſed multi erunt eorum exercitus in quatuor angulis terræ, quæ omnes vno animo inuadent eccle-
ſiam, ſicut ſequentia verba declarant [QVARVM numerus eſt ſicut arena maris] id eſt, innumerabi-
lis erit illarum gentium multitudo [ET aſcenderunt ſuper latitudinem terræ, & circuerunt caſtra
ſanctorum,] id eſt, acies Chriſtianorum ſeu ipſos fideles, virtutibus contra inuiſibiles atque viſibiles ho
ſtes armatos, & charitate coniunctos. Loquitur autem Iohannes de futuro tanquam præterito, propter
certitudinem veritatis. Quaſi dicat, Tam verum & certum eſt, quod dico ac ſi nunc eſſet impletum.
[ET ciuitatem dilectam] id eſt, eccleſiam, quæ eſt caſtra ſanctorum. Toto enim orbe terrarum eccle- F
ſia tunc ab incredulis illis cingetur, & inuadetur. Eccleſia autem militans eſt ciuitas, deo & Eccleſiæ
triumphanti chariſsima. Quidam vero per ciuitatem dilectam, intelligunt ipſam Hieruſalem in Iudæa:
quam tunc aſſerunt à Chriſtianis inhabitandam, & ab Antichriſto ac ſuis ſpecialiter impugnandam.
[ET deſcendit ignis de cœlo, & deuorauit eos] id eſt, diuina plaga Antichriſtum, & multos de adhæ-
rentibus ipſi conſumet, &, vt quidam dicunt, fulminabuntur [ET diabolus qui ſeducebat eos,] ſcilicet
gentes præfatas [MISSVS eſt in ſtagnum ignis & ſulphuris] id eſt, in lacum & puteum tartarei, ca-
lidiſsimi, & fœtidiſsimi ignis. Tunc enim omnes diaboli peracto iudicio in infernũ mergentur, nec am
plius egredientur [VBI beſtia & pſeudopropheta] id eſt, Antichriſtus, & ordo ſeu cœtus prædicato-
rum eius [CRVCIABVNTVR die ac nocte] id eſt, ſine ceſſatione [IN ſecula ſeculorum] id eſt, æter-
naliter. Non itaque finietur pœna inferni. Conſequenter de finali iudicio & reſurrectione mortuorum
ſecunda ſeu corporali breuiter tractat ſanctus Iohannes [ET vidi thronum magnum candidum & ſe-
dentem ſuper eum] In viſione imaginaria apparuit Chriſtus omnium iudex, ſedere in ſolio iudiciali
ſublimi ac ſplendido, ad inſinuandum huius iudicis maieſtatem. Iuxta quem ſenſum loquitur Eſaias,
Eſaiæ. 6. Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum eleuatum. Et per thronum hunc deſignatur eccle-
ſia, tam militans quàm triumphans. Vtrique enim præſidet Chriſtus. Et ſicut eccleſiam militantem re- G
git, eam per dona gratiæ ad finem vltimum dirigendo: ſic gubernat & triumphantem, eam per dona glo
riæ in fine vltimo iam adepto inauertibiliter conſeruando [A cuius conſpectu] id eſt, imperio atque præ
ſentia [TERRA fugit & cœlum] id eſt, à modo ſeu qualitate ſuæ exiſtentiæ recedent, quia mutabun-
Apoca. 21. tur in melius. Sicut in principio ſequentis cap. plenius eſt dicendum [ET locus non eſt inuentus ab eis]
id eſt, ipſa amplius non comparebunt, videlicet eo modo & ſtatu & forma accidentali, in quibus nunc
Matt. 23. ſunt [ET vidi mortuos magnos & puſillos] eos ſcilicet mortui fuerunt, & tunc ſuſcitati erunt ac vi-
Iohan. 5. ui [STANTES in conſpectu throni] id eſt, coram iudice Chriſto ſecundum quod ipſe prædixit, Cum
1. Cor 5. ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, tunc congregabuntur ante eum omnes gentes. Et item, Ve-
niet hora, in qua omnes qui in monumentis ſunt audient. Apoſtolus quoque ait, Oportet nos omnes
manifeſtari ante tribunal Chriſti, vt recipiat vnuſquiſque prout geſsit [ET libri aperti ſunt.] Iſti ſunt
libri conſcientiarum, qui ſunt ipſę conſcientiæ, ſecundum quod in eis merita vel demerita continentur
atque leguntur. Qui tunc aperientur, quia tuuc conſcientiæ ſingulorum ſingulis innoteſcent, ita quod
vnuſquiſque merita vel demerita omnium aliorum cognoſcet: vt dei iudicium eſſe iuſtiſsimum omnibus
Danie. 7. declaretur. Hinc in daniele ſcribitur, Iudicium ſedit & libri aperti ſunt. Beda per libros intelligit vetus
Auguſt. ac nouum teſtamentum: quæ tunc aperientur, quia ſecundum eorum ſcripturas iudicabitur mundus.
Auguſtinus vero per libros apertos intelligit ſanctos in quibus mali poterunt legere ſeu videre bona, H
quæ facere debuerunt & neglexerunt. [ET alius liber apertus eſt, qui eſt liber vitæ] liber iſte eſt præ-
ſcientia ſeu prædeſtinatio dei nunc latens: qui tunc aperiendus aſſeritur, quia tunc patebit ad oculum
Apoc. 3. qui in ipſo ſcripti fuerunt, & qui non id eſt, qui electi, qui reprobi. De libro hoc vitæ nos quidem ſupra
9. diximus. Cęterum auguſtinus per librum iſtum intelligit vim diuinam, qua fiet vt vnicuiq; ſua facta mõ
Auguſt. ſtrentur ac pateant, ita quod ſe iuſte damnari vel ſaluari conſpicient. [ET iudicati ſunt mortui ex his
quæ ſcripta erant in libris] conſcientiarum ſuarum ſeu ſcripturarum. Magis autem iudicabuntur ſecun-
dum cordium ſuorum affectiones, intentiones, & cogitatus, quàm ſecundum opera exteriora. In illis ſi-
quidem magis immediate & proprie ratio meriti & demeriti, ſeu virtutis vitiique, conſiſtit [ET mare
dedit mortuos ſuos, qui in eo erant] id eſt, qui in mari ſubmerſi fuerunt. Vel in ſeculo iſto, quod per ma
re intelligi ſolet, ſepulti ſeu reſoluti fuerunt, inde conſurgent. Cineres enim ex ſuis locis colligentur, &
in corporis formam redigentur [ET mors & infernus dederunt mortuos ſuos] id eſt, diabolus author
mortis, cuius inuidia mors intrauit orbem terrarum. Et carcer tartareus animas ibi detentas ad ingre-
diendum corpora exhibebunt, ſiue dimittent. Terra autem mare & infernus dabunt mortuos ſuos, id
eſt, materialiter quaſi præbebunt. Per mortem quoque videtur poſſe intelligi ignis conflagrationis;
quod tunc viuentes interficientur moxque reſurgent. Hæc autem reſurrectio ante iudicium fiet, quam
uis hic per epilogum quendam poſt deſcriptionem iudicij deſcribatur. Scriptura nanque non
ſemper ſeruat ordinem rerum geſtarum ſeu gerendarum [ET iudicatum eſt de ſingulis ſecundum

A opera ipſorum] intelligendo per opera quemlibet actum, etiam interiorem & loquutionē. Ex ore enim
tuo (ait ſcriptura) iuſtificaberis, & ex ore tuo cōdemnaberis [ET infernus] id eſt, omnes reprobi, ad in- Matth. 12.
ferni habitaculum pertinētes. Solent enim per locum habitatores eius intelligi [ET mors] ſcilicet ignis
conflagrationis, qui eos in infernum ruentes inuoluet, & ſimul cum eis deſcendet, quantum ad id quod
in ipſo caloris eſt ac fumoſitatis, ſecundum Baſilium. Vel mors, id eſt, diabolus, cum angelis ſuis apoſta
tis [MISSI ſunt in ſtagnum ignis] id eſt, in infernalem puteum igneum ac ſulphureum proiicientur:
Chriſto dicente, Ite maledicti in ignem æternum. [HAEC] ſcilicet æterna damnatio & infernalis cala- Matth. 25.
mitas [EST mors ſecunda] grauiſſima plane conſummata, ac perhorrenda. Prima etenim mors eſt mors
culpæ, ſeu ipſum peccatum, pro quo mors iſta ſecunda infligitur: quam qui ſuſceperint mortē illam quę
eſſe naturæ aufert optabunt: mallent etenim mori, ſeu prorſus non eſſe, quàm talia ſuſtinere. Sed fugiet
mors illa ab eis [ET omnis qui non eſt inuentus in libro vitæ ſcriptus] id eſt, in diuinę mentis prędeſti-
natione contentus [MISSVS eſt in ſtagnum ignis] videlicet omnes reprobi homines. Quod tamen in-
telligendum eſt de his, qui in mortali vitio deceſſerunt. Infantes enim nō baptizati nō punietur ab igne:
ſed erunt in lymbo puerorum. Sicque per infernum intelligi poſſunt angeli principis tenebrarum, per
mortem princeps eorum, per non ſcriptos in libro vitæ homines impii. Iſta metuenda ſunt magis quàm Hebr. 10.
exponenda. Itaque cogitemus, quàm horrēdum ſit incidere in manus dei viuentis: & tanti iudicii diſtri-
B ctionem quotidie perpendamus, timoratique ſimus. Quia tunc erunt ſecuri, qui modo non ſunt ſecuri: Auguſt.
tuncque timebunt ac diſperibunt, qui modo non metuunt, & negligunt miſeri ſeipſos.

¶ EXPOSITIO CAP. XXI. [ET vidi cœlum.]
ARTICVLVS XXII.

ET VIDI cœlum nouum & terram nouam.] Poſtquam deſcriptus eſt ſtatus eccle-
ſię, quē habet ante finale iudiciū: nunc ſtatus eius deſcribitur, quē poſt finale iudi-
ciū ſortietur. Deniq; ſecundū Albertū, hic incipit ſeptima ac vltima viſio huius li-
bri: in qua ornatus ſanctæ eccleſię, quæ ſponſa eſt Chriſti, prępnunciatur. Itaq; ait,
Vidi in ſpiritu cœlū nouū, quod quidā exponūt de cœlo aereo, ſcilicet aere inno-
uando. Sed generaliter accipi debet, de tota cœleſtiū corporū regione. Oēs enim
orbes cœleſtes, planetæ, & ſtellæ in fine ſeculi, electorū corporibus glorificatis pa-
riter innouabuntur, & plus ſolus ſolito ornabūtur. Vnde hoc loco per duo iſta ex-
trema. ſ. cœlū & terrā ſimul intelligūtur & media, vtpote alia tria elementa, & quicquid cœleſtiū corpo-
rum ſub primo mobili cōtinetur. ¶ Cū enim hęc corporalia propter hominē ſint creata, illi hominis ſta-
C tui tūc cōformabūtur, quē electi peracto habebūt iudicio. Ideo ſicut corpora electorū innouabūtur & di-
gniores qualitates habebūt, videlicet claritatē & incorruptibilitatē: ita elemēta atq; cœleſtia corpora tūc
clariora conſiſtēt, & elementorū mutua alteratio deſinet, motus quoq; cœleſtes ceſſabunt, & ſol iugiter
ſtabit in oriente, luna in occidente. ¶ Porro, vt creditur, terra in ſuperficie peruia erit vt vitrū, aqua ſicut
cryſtallus, aer vt cœlū, ignis vt ſydera. De quantitate autē meliorationis qualitatis ſolis & lunæ loquitur
Eſaias, Erit lux lunæ, ſicut lux ſolis: & lux ſolis ſeptempliciter, ſicut lux ſeptem dierum. Quantitas ve- Eſaiæ. 30.
ro meliorationis cœleſtiū orbiū deo eſt cognita. Talis ergo ſtatus, innouatio, & melioratio erit circa hūc
mūdum ſenſibilē poſt finale iudiciū ad gloriam creatoris, vt eius excellētia in ſuis declaretur effectibus:
electi quoque in ſenſibilibus rebus exterioribus ſenſibus magnificentiam Dei iucundiſſime ſpeculentur,
atque collaudent. Cum igitur in ſcripturis leguntur corpora iſta corrumpenda, deſitura, ſeu peritura,
intelligendum eſt quantum ad modum eſſendi, videlicet quo ad ceſſationem actionum, paſſionum, &
motuum. Sic nanque ait Apoſtolus præterit figura huius mundi. Et Pſalmiſta, Opera manuum tuarum
ſunt cœli. Ipſi peribunt, & omnes ſicut veſtimentū veteraſcent. Idē quoq; Petrus teſtatur, Adueniet dies I. Corint. 7.
domini tanquam fur, in quo cœli magno impetu tranſiēt, elementa vero magno calore ſoluētur. Nouos Pſal. 101.
autē cœlos, & nouā terrā expectamus. Itemq; per Eſaiā dominus ait, Ecce ego creo cœlos nouos, & ter- I. Pet. 3.
ram nouā. Hinc ſubditur [PRIMVM enim cœlū & prima terra abiit] id eſt, corpora minorata, quantū ad Eſaiæ. 65.
priſtinum ſtatū ac modū eſſendi, ceſſabūt. Iuxta hunc ſenſum debemus noſipſos abnegare, relinquere, &
D veterē hominē exuere [ET mare iam non eſt.] Circa quod xx de ciuitate dei loquitur Auguſtinus, Vtrū
mare maximū illo ardore ſiccetur, an & ipſum vertatur in melius, nō facile dixerim. Verū ſi mare ſuma- Lucæ. 9.
tur pro mari Oceano totam terrā cingēte (iuxta illud Pſalmiſtę, Abyſſus ſicut veſtimentū amictus eius;
quomodo vtique hic ſumendum videtur) dubium nullum eſt, quin ſubſtantialiter perſeueret: cum ſit v- Matth. 19.
num quatuor elementorum. Sed quantum ad priſtinum modū ac ſtatum, non erit. Nam amaritudo eius Epheſi. 4.
groſſitiesq; tollentur, & remanebit in primo ſtatu, tamen innouato ac meliorato, ſecundum Albertū. Si Pſalm. 103.
autem ſumatur mare pro quocunque mari particulari per terram currentes, & ex Oceano profluente: an
ſic mare manebit in priſtino loco, in omnia maria huiuſcemodi in Oceanum reuertentur ſeu ſiccabun-
tur, ita quod per terram nec maria nec flumina current, ſcriptum non reperi. nec de incertis certi aliquid
fari præſumo. Quanquam probabile arbitrer per maria & flumina, quæ propter hominum neceſſitates
& commoda iuxta infinitæ ſapientiæ dei altiſſimi ordinationem currunt per terram, tunc in ea amplius
non decurrent, nec erunt: & magna eorum pars per ignem conflagrationis ſiccabitur [EGO Iohannes]
cui tanquam Euangeliſtæ & Apoſtolo firmiſſime eſt credendum, [VIDI ciuitatem ſanctam Hieru-
ſalem] id eſt, triumphantem eccleſiam, ex angelis hominibuſque conſtantem. In qua eſt ciuium perfe-
ctiſſima vnio, & æternæ increatæque pacis dei ſuperbenedicti conſummata guſtatio, ſplendor quoque
virtutum ſine omnis admixtione peccati [NOVAM] id eſt, per dona gloriæ innouatam, & in corpo-
ribus glorificatam. Tunc nanque animæ ſanctæ habebunt corpora impaſſibilia, agilia, clara, atque ſub-

A erimus, quià videbimus eum ſicuti eſt[TIMIDIS autem] timore inordinato, mundano, carnali aut etiã
pure ſeruili: qui corporalia mala & damna terrena magis timent, quàm deum amittere & ſalutẽ: quĩ plus
hominẽ verentur quàm Deum, & arctã viam ſalutis arripere trepidant[ET incredulis] qui fidẽ non ha-
bent catholicã, ſicut hæretici, pagani, Iudæi[ET execratis].i.excõmunicatis, ſeu execrabilia peccata agẽ-
tibus, ac recidiuantibus, [ET homicidis] voluntate ſeu opere. Nam & qui odit fratrẽ ſuum homicida eſt,
ſecundum Iohannem[ET fornicatoribus] i.omnibus vitioſè concumbentibus. Nam & vehemens coniu
gis amator adulter eſt coram Deo[ET veneficis] id eſt, ſortilegis, magis, infectoribus, maleficis [ET ido-
lolatris] quibus ſecundũ Apoſtolum ſimiles ſunt auari, imo & omnes qui magis inhærent creaturæ, quã Roma. 1.
creatori[ET omnibus mendacibus] mendacio pernicioſo ſeu conſuetudine mentiendi. Nam & venialia
per conſuetudinem fiunt mortalia, [PARS].i.retributio [ILLORVM erit in ſtagno ardenti igne & ſul-
phure] quod expaueſcendum eſt magis, quàm exponẽdum. Etenim quã pauci ſunt qui nulli horum ſubia
cent vitiorum[QVOD] ſcilicet pœnam hanc pati[EST mors ſecunda] id eſt: infernalis miſeria pro culpa
inflicta. Vel, quod ſtagnũ eſt mors ſecunda effectiuè, quia inducit hanc calamitatẽ [ET venit ad me vnus
de ſeptem angelis habentibus ſeptem phialas plenas ſeptẽ plagis nouiſsimis] de angelis iſtis qui ſint, &
quid deſignent, quid etiã per ſeptem phialas, & per ſeptem plagas nouiſsimas intelligi debeat, dictũ eſt
ſupra[ET loquutus eſt mecũ] imo intra me, ſicut in imaginarijs viſionibus fieri ſolet [DICENS, Veni]
B non corporaliter procedendo, ſed mẽtaliter aduertendo[ET oſtendam tibi ſponſam vxorẽ agni] Quidã
hoc loco per ſponſam vxorẽ agni, intelligunt militantẽ eccleſiam. Sed in ſequẽtibus multa dicuntur, quę
eccleſię militanti non congruunt, ſicut in proſequẽdo tangetur, & nunc modicè tangam. Nam de ciuita-
te hac ſequitur, Non intrabit in eã aliquid coinquinatũ. Et nox ibi non erit. Et ciuitas non eget ſole neq;
luna. Et templum non vidi in ea. Dicendum itaq;, quod in iſto loco vſque ad finem voluminis deſcribi-
tur ſtatus & excellentia, pulchritudo & dignitas triumphantis eccleſiæ, quæ vere eſt vxor Chriſti. Nã de
ſtatu eccleſiæ militantis & perſequutionibus eius, de finali quoq; iudicio & reproborũ damnatione æter
na dictum eſt ſupra. Nunc ergo in ſpeciali tractatur de conditionibus Eccleſiæ triumphantis. Et ſicut in
principio capituli decimiſeptimi vnus de ſeptem angelis memoratis oſtẽdit Iohanni damnationẽ ciuita
tis diaboli. ſ. Babylonis: ita nunc perhibet vnum de ſeptem angelis illis ſibi monſtraſſe beatitudinẽ ciui-
tatis Dei Hieruſalẽ illius cœleſtis[ET ſubtulit me in ſpiritu].i.ſecundum imaginariã repræſentationẽ &
ſpiritalem oſtenſionem ac eleuationem. Iuxta quem modum ait Ezechiel ſe tranſlatum de Babylone in Ezechie. 8
Iudæam in viſionibus Dei, [IN montem magnum & altum. Sic enim imaginariè videbatur Iohãni. Nec
tamen decipiebatur, quoniam angelo eum edocente intellexit, quid imaginaria illa viſio deſignaret. Nẽ-
pe per montem magnum & altum intelligitur Chriſtus, cui innititur Eccleſia militans & triumphans.
C Vel certe cœlum empyreum, quo in loco eccleſia triumphans locatur. Quamcunque autem perſonã di-
catur hic angelus Iohannem ſic ferens ac inſtruens deſignaſſe, angelus iſte realiter fuit angelicus ſpiritus
in Chriſti perſona apparens, atq; de omnibus his Iohannẽ informans: quemadmodũ iam ſupra patuit,
& infra innoteſcet. Veruntamen angelus iſte diuerſarũ perſonarũ effigiem repræſentauit Iohanni interi Apoca. 1.
us. Et iuxta hoc, quaſi à diuerſis dicit Iohannes ſibi quædã oſtenſa [ET oſtendit mihi ciuitatem ſanctam
Hieruſalem deſcendentem de cœlo.] Hæc verba ſunt nunc in hoc ipſo articulo explanata. Itaque ſuper-
nam Hieruſalẽ triumphantẽ eccleſiam oſtendit Iohãni, nõ ſicut ipſa in ſe eſt: ſed ſub ſimilitudinibus cor
poralium rerum, ſcilicet magnæ ciuitatis, ſicut infra deſcribit. Inſuper intuendum, quod verba ſancti Io-
hannis in his duobus capitulis vltimis, præſertim in iſto vltimo, conſonantiam magnam habent cũ his,
quæ in vltima viſione beati Ezechielis de ciuitate & templo leguntur. Nam & ipſe Ezechiel quadrageſi
mo libri ſui capitulo viſionem illam incipiens aſſerit ſe in montem excelſum adductum, in quo erat qua-
ſi ædificiũ ciuitatis. Veruntamen ſenſus in pluribus eſt diſtinctus. Quæ enim ibidẽ deſcripta ſunt, de ec- Matth. 13
cleſia militante à catholicis patribus exponuntur: iſta vero de eccleſia triumphãte. In aliquibus tamẽ ſen
ſus coincidit[HABENTEM claritatẽ Dei].i.diuinæ & increatæ lucis copioſiſsima participatione per-
fuſam. Fulgebunt enim iuſti ſicut ſol in regno patris eorum. Incircunſcriptum quoque illud ſuperſplen-
didiſsimum lumen clara acie facialiter contemplantur. Electi itaq; in anima & corpore inæſtimabili cla
ritate erunt repleti. Poteſt etiam ſpecialiter claritas iſta lumen gloriæ accipi, per quod ad diuinæ eſſentię
D beatificam viſionem immediate diſponuntur[ET lumen eius ſimile lapidi precioſo] Hoc dupliciter intel
ligi poteſt. Primo, quod lumen eius.i. Chriſtus, qui eſt lumen Eccleſiæ triumphãtis, lumen vtiq; obiecta 1. Petri. 2
le, quod ipſa iugiter intuetur: & efficiẽtiale, à quo feliciter illuſtratur, eſt ſimile lapidi precioſo: quoniam
Chriſtus in ſcripturis frequenter lapis angularis & precioſus vocatur. Secundo, quod lumen eius, id eſt,
præfata claritas participata eccleſiæ triumphantis, aſsimilatur lapidi precioſo, vtpote Chriſto: quia per
claritatem illam Chriſto tanquam capiti conformatur[TANQVAM lapidi iaſpidis,] id eſt, lumen illud
ob ſuam delitioſitatem, vigorem, & venuſtatem iaſpidi eſt conforme. Iaſpis nanque ſua viriditate pul-
cherrima viſum valde delectat, atque confortat, eſtque grandis vigor & firmitas lapidis huius. Vnde tàm
Chriſtus, quàm claritas participata beatorum, iaſpidi aſsimilantur idoneè[SICVT cryſtallum] id eſt, lu-
men iſtud etiam aſsimilatur cryſtallo. Nam ſicut cryſtallum purum, clarum atque perſpicuum eſt, ſeu
tranſparens: ita & claritas ſanctorum mundiſsima eſt, & per eam habetur clariſsima Dei cognitio, ſe in-
uicem quoque penetrans intelligendo[ET habebat murum magnum & altum] per quem inexpugnabi-
lis Dei protectio, ac ſecuriſsima eius cuſtodia, qua ſupernam Hieruſalem ambit & protegit, deſignatur.
Vel ipſemet Chriſtus ſeu trinitas Deus illam defendens. Iuxta illud Eſaiæ, Saluator ponetur in ea mu-
rus & antemurale. Et in Pſalmo, Dominus in circuitu populi ſui. Chriſtus autem magnus eſt & altus, Eſa. 15.
quia immenſus & incomprehenſibilis, ac ſuperexaltatus, ſecundum quod Deus. Imo de eo etiam ſecun- Pſalm. 124
dum quod homo prædictum eſt, Hic erit magnus. Prętereà aduertẽdum, quod templum Ezechieli oſtẽ- Daniel. 3.

Lucæ.1. ſum cingebatur triplici muro:quia eccleſia militans triplici indiget protectione,videlicet diuina,angeli- E
Ezechi. 40 ca,& humana,per prælatos & principes eius. Triumphans vero diuina protectione eget duntaxat[HABENTEM portas duodecim]per quas duodecim patriarchę,itemq; duodecim Apoſtoli,inſinuātur:quorum exempla,fidem,doctrinam ſequendo,cœleſtem Hieruſalem introimus.Eorū quoq; patrocinio quaſi per portas patet nobis ingreſſus ad vitam æternam . Rurſus duodecim portæ ſunt obſeruationes decē præceptorum decalogi,& duorum charitatis Dei ac proximi[ET in portis angulos duodecim]Per quos cæteri prædicatores,doctores,prælati ſumuntur:qui inſtar angulorum parietes nectentium plures ſpiritaliter copulant,mentis dilectione,concordia & doctrina: qui ōnes Apoſtolis innituntur,idcirco in portis eſſe feruntur[ET duodecim nomina ſcripta,quę ſunt nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael]per nomina duodecim tribuum filiorum Iſrael intelliguntur vniuerſi electi veteris teſtamenti,imò & omnes prædeſtinati, qui per dona gratiæ filij patriarcharum vocantur:qui in portis duodecim ſcripti ſunt,quoniam patriarcharū ſeu apoſtolorum virtutibus inhærendo,& doctrinis ingreſsi ſunt, intrant,aut introibunt regnum cœlorum.[AB oriente portæ tres,ab aquilone portæ tres,ab auſtro portæ tres,& ab occaſu portæ tres]Idcirco ciuitas iſta viſa eſt,verſus quamlibet principalium terræ plagarum tres portas habere:quia de quatuor partibus mundi multi conuerſi ſunt,atq; in fide ſuperbenedictæ Trinitatis ſaluati.
Eſaiæ. 46 Quemadmodum Eſaias prædixit, Ecce iſti de longe venient, & ecce illi qui ab aquilone & mari, & iſti
Lucæ.13 de terra auſtrali.Chriſtus quoque in Euangelio,Multi ab oriente & occidente,ab auſtro & aquilone venient,& recumbent cum Abraam,& Iſaac,& Iacob, in regno cœlorum.Ideo quoque verſus quamlibet plagam tres portæ conſiſtunt,quia ex omni parte quidā ſaluantur in ſtatu incipientium,quidam in ſtatu proficientium,quidam in ſtatu perfectorum:omnes quoq; per tres virtutes theologicas ingrediuntur ad regnum[ET murus ciuitatis habens fundamenta duodecim,& in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorum,& agni]Hoc quod dicitur,& in ipſis duodecim nomina duodecim Apoſtolorū,aſſerit Berengandus expoſitorium eſſe eius quod præmittitur . Et murus ciuitatis habens fundamenta duodecim. Vnde ſecundum eum & Bedam,iſta duodecim fundamenta ſunt duodecim apoſtoli: qui alia & alia ratione dicuntur portæ & fundamenta.Nam portæ dicuntur, ob rationem præhabitam:fundamenta vero, quia catholicam fidem primo prædicauerunt,& in ea alios fundauerunt:ipſi quoq; tanquam robuſtiſsimi alios ſuper ſe portauerunt,eorumq; imbecillitatē ſuſtentauerunt.Alij per fundamenta duodecim accipiunt duodecim patriarchas,qui primi hanc fidem tenuerunt:in quibus ſcripta fuerunt nomina Apoſtolorum & agni,quia fuerunt apoſtolorum & Saluatoris figuræ,& prænunciatores Chriſti.Rurſus nō nulli per duodecim fundamenta intelligunt duodecim articulos fidei,quorum cognitio eſt fundamentū ſeu inchoatio cognitionis perfectæ,quæ habetur in patria:in quibus articulis ſcripta ſunt nomina duodecim apoſtolorum,quia hanc fidem primitus publicauerunt. Et agni,id eſt,nomen Chriſti:quia obiectum G
articulornm fidei Chriſtus eſt,cum aliqui ſint de eius humanitate,aliqui de diuinitate. ❡Præterea aduertendum,quod licet ſit vnum primum ac principale ſeu vniuerſale fundamentum eccleſiæ,ſcilicet Chriſtus,dicentę Apoſtolo,Fundamentū aliud nemo ponere poteſt præter id quod poſitū eſt,quod eſt Chri
1.Cor.3. ſtus Ieſus:plura tamen ſunt fundamenta ſecundaria,particularia. De quibus cantamus,Fundamenta eius
Pſal. 86. in montibus ſanctis.Sed & Chriſtus ſecundum quod homo,eſt fundamentum inſtrumentale, verum vt Deus,eſt fundamentū per autoritatem:fundamentum vtiq; fundans non fundatum. Sicq; tota ſuperglorioſa trinitas eſt vnum ſummum eccleſiæ militantis ac triumphantis fundamentū , cui cuncti innituntur electi.[ET qui loquebatur mecum] ſ.angelus in Chriſti perſona apparens & loquens[HABEBAT mēſuram arundineam auream].i.arundini ſimilem[VT metiretur ciuitatem,& portas & murū eius]In hoc
Sapien. 11. angelus repræſentauit Chriſti perſonam,qui omnium merita diſcutit & menſurat,& ſingulis electorum in patria pręmium donat iuxta meriti ſui proportionē,menſuram & qualitatem.Itaq; per menſurā arundineam auream,intelligitur ſapientialis iuſtitia,ſeu iuſta ſapientia Chriſti,iudicis & remuneratoris vniuerſorum:qui per ſapientiā ſuam omnia in numero,pondere,& menſura conſtituit: omniumque merita
Ezechi. 40 penſans,quantum de præmio dandum ſit,inſpicit.In viſione quoq; Ezechielis angelus viſus eſt habere in manu funiculum lineum & calamum menſuræ.Sed cum per murum ciuitatis iſtius ipſemet Chriſtus, ſeu diuina protectio intelligatur,quomodo murus eius menſurari aſſeritur: niſi quod Deus ſeipſum ſecū- H
dum certum,determinatumq; modū applicat vnicuiq; electorum ſecundū exigentiam meritorū? [ET ci
Eodem uitas in quadro poſita eſt,] .i.quadrangularis in ſitu ſeu in quadro æquilatero : ita quod in longo & lato eiuſdem ſeu paris eſt quantitatis:ideo ſubditur[LONGITVDO eius tanta eſt, quanta & latitudo.]Eodē modo & templū Ezechielis ſituatū deſcribitur,per quod nunc deſignatur firmitas atq; ſtabilitas beatorum in Deo:ita ꝙ nec auerti,nec cōcuti,nec cadere queunt:ſicq; habent ſe inſtar quadrati: quod quocunque vertatur, permanet fixum. Itemq; quod nihil diſtortū, inæquale ſeu diſproportionatū inuenitur in patria,nec aliquid incircunciſum,ſed polita & recta ibi ſunt omnia. Rurſus per quadraturā iſtam inſinuatur,ꝙ per contemperaturā quatuor virtutū cardinaliū,& per doctrinam quatuor Euangeliſtarū, ad patriæ beatitudinē peruenitur:imò & in beatis virtutum cardinaliū permanet quadratura, quantū ad actus
Albertus. aliquos.Quælibet nēpe earū duos actus ſortitur. Nam ſecundū Alber. primus prudentiæ actus eſt præcauere inſidias,qui non manet in patria.Alius,nihil Deo pręponere vel æquare,qui manet in ea.Primus quoque temperantię actus eſt,noxias delectationes reprimere, qui ibi non manet. Secundus, nullo motu noxio delectari,qui manet.Primus autem fortitudinis actus eſt,moleſtias fortiter ferre,quem certū eſt in patria non manere.Alius,Deo fortiter adhærere,qui permanet.Poſtremo, primus actus iuſtitiæ ponitur proximo ſubuenire,qui ibi non manet quantum ad eos qui ibi ſunt: vel poſt diem iudicij. Secundus, Deo regenti ſubditum eſſe,qui manet.Per longitudinem vero ciuitatis, intelligenda eſt perfectio virtutum ad vim intellectiuā pertinentiū:per latitudinem perfectio virtutum ad vim affectiuam ſpectantium.

A Vel per longitudinẽ contemplatio, per latitudinẽ dilectio, & iſta æqualia perhibentur. Quo enim beati
Deum clarius contẽplantur, eo ipſum feruentius amant, & econtrario: ſicque amor affectus, æquatur no
titiæ intellectus [ET menſus eſt ciuitatẽ]. ſ. ſpatium eius [PER ſtadia duodecim milia,] per quod amplitu
do & magnitudo cœleſtis Hieruſalem deſignatur, non quod cœli empyrei ſpatium hac menſura ſtringa-
tur: ſed per minus intelligitur maius: & per determinatum, indeterminatum. Sicut ſuperius ſæpenumero
per ſeptenarium vniuerſitas ſignificatur. Vnde quemadmodũ ſpatium ciuitatis hic deſcriptũ, vehemẽter Apoca.11
excedit conſueta vrbium ſpatia: ita his verbis inſinuatur, quòd patria electorũ omnem locum viatorum
quaſi incomparabili capacitate & mole tranſcendit. Nec ſolũ capacitate & mole, ſed & omniũ bonorum
affluẽtia, gaudio & decore: ſecundũ illud Baruch prophetæ. O Iſrael quàm magna eſt domus Dei, & in- Baruch.3.
gens locus poſseſsionis eius. Magnus & non habens finem. Excelſus & immenſus. Hinc etiã ciuitas iſta
multo maior deſcribitur, q̃ illa de qua Ezechiel vaticinatur. Illa enim eſt habitatio viatorũ, & ſecundum Ezechi. 40
quoſdã habet in gyro. 30. Hæc vero habet in ambitu, vt affirmant. 48. milia ſtadia. Nam &. 12. milia ſta
dia, de quibus litera loquitur, referunt ad vnum latus præfati quadrati [LONGITVDO & latitudo, & al
titudo eius æqualia ſunt] Qui iſta de eccleſia militãte exponunt, per longitudinẽ intelligunt fidem, quæ
facit credere pręterita, pręſentia, & futura. Per latitudinẽ vero charitatẽ, quę ad omnia ſe extendit. Per al
titudinem autẽ ſpem, quę erigit ad ſuperna. Hæc tria æqualia ſunt in viatore, nõ in dignitate, cum maior
B horũ ſit charitas: ſed in profectu, ſeu incremẽto, & operatione. Quo enim quis amplius creſcit in vna ha
rum virtutũ, eo & in alijs duabus, loquendo de fide formata & ſpe viua. Sed quia de Eccleſia triũphante
exponenda ſunt hæc, per tria iſta intelligendæ videntur tres dotes animæ glorificatæ, virtutibus theolo-
gicis ſuccedẽtes: vt per longitudinẽ intelligatur beatifica viſio quæ cuncta attingit, per latitudinẽ beata
fruitio, per altitudinẽ tentio qua intus tenetur altiſsimus. Quod autẽ hic dicitur de altitudine ciuitatis,
quantũ ad imaginariã pertinet viſionem, non de altitudine murorũ, ſed ſpatij ſumitur: cuius altitudo ac-
cipitur ſecundũ montis aſcenſum, in quo ciuitas iſta viſa eſt ſita, ſicut iam dixit, Suſtulit me in montem
magnum & altum. Sicq; altitudo montis eſt. 12. milium ſtadiorum, quemadmodũ longitudo ſpatij & la-
titudo ipſius [ET menſus eſt muros eius centum quadragintaquatuor cubitorũ]. ſ. in altitudine. Et quan-
uis vnus viſus ſit murus, nunc tamen pluraliter loquitur muros, propter quatuor latera eius. Totus enim
murus videbatur quadratus æquilaterus. Et per murum iſtum, in altitudine ſtabilis perfectio ſanctæ illi-
us ciuitatis exprimitur. Nam computus iſte quadraturam duodenarij comprehendit, eò quòd duodecies
duodeni centum quadragintaquatuor faciunt, qui eſt numerus quadratus, reſultans ex ductu duodenarij
in ſeipſum. Idcirco deſignat ſecuritatẽ & ſtabilitatem felicitatis ſupernæ. Nam corpus quadratum, vt ta-
ctum eſt, ſtat firmiter in quolibet latere. Propter quod. 1. Ethicorum virtuoſus comparatur quadrato. In
C omni euentu virtuoſus, in ratione & virtutum medio perſeuerat [MENSVRA hominis quæ eſt angeli]
. i. ſic menſurantur merita & præmia hominum, ſicut & angelorum. Vel ſenſus eſt, quod æqualis erit bea
titudo angelorũ & hominũ. Sicut loquitur Chriſtus, Erunt ſicut angeli Dei in cœlo. His ergo verbis in- Matth. 22
nuitur, quod ad angelorũ ordines homines aſſumuntur, & vna eſt omniũ beatitudo ex parte obiecti: quæ
per denarium diurnum omnibus operarijs datum exprimitur. Omnes enim facie ad faciẽ vident Deum, Matth.20.
[ET erat ſtructura muri ex lapide iaſpide] Totus itaq; murus videbatur ex lapidibus huiuſcemodi factus, 1.Iohã.3
& rite. Per murum enim, vt dictum eſt, Chriſtus ſeu eius protectio deſignatur. Chriſtus autẽ iaſpidi aſsi- Apoca.14.
milatur, vt dictum eſt ſæpe. Quoniã ſicut iaſpis ſua viriditate decora viſum oblectat & roborat, ſic Chri
ſtus omnibus contemplantibus eum delectabilis eſt, & confirmatiuus eorum in bono. [IPSA vero ciui-
tas aurum mundum ſimile vitro mundo] Ciuitas iſta eſt vniuerſitas beatorũ, qui aurum mundum vocã-
tur, quia in omnibus charitatis feruor ſine omni peccati macula dominatur. Eſtque aurum hoc ſimile vi
tro mundo, quoniam charitatis feruori adiunctus eſt præclariſsimus ſapientiæ ſplendor, ita, quod beati
inſtar vitrorum ſibi mutuo patent ſeu cogniti ſunt. Et ſicut vitrum lumine penetratur, ſic ſancti in patria
intus & foris diuinæ lucis participatione implentur, imò cogitationes ſuas alterutrum intuentur, ſecun-
dum Auguſtinum [FVNDAMENTA muri ciuitatis omni lapide precioſo ornata] Fundamenta iſta (vt
dictum eſt) ſunt ipſi beati Apoſtoli, qui omni lapide precioſo ornantur, quia cunctis virtutibus decoran
tur [FVNDAMENTVM primum iaſpis] i. primus lapis precioſus fundamentorũ iſtorum eſt iaſpis, vt-
D pote virtus per iaſpidem deſignata. Per quam charitatẽ intelligo, qua nihil eſt dulcius, & mentem vehe-
menter oblectat & confortat in Deo, ſicut iaſpis oculos exhilarat, & confortat, [SECVNDVM] vel, vt
alij dicunt, ſecundus [SAPPHIRVS]. i. ſecundus ornatus fundamentorũ ſupernæ Hieruſalẽ eſt virtus
per ſapphirum ſignata, videlicet donum ſapientiæ. Nunc enim nomen virtutis cõmuniter ſumitur, nec
condiſtinguitur dono. Quemadmodum enim ſapphirus cœliformem habet colorem, ſic ſancti in patria
per ſapientiã iſtam, quæ donum eſt, angelicis mentibus comparantur. Rurſus ſapphirus corpus humanũ
vegetat, & mẽbra conſolidat: ſic ſapientię donum ſpiritũ nutrit, & vires eius in Deo defigit. Iterum ſicut
ſapphirus tactus radijs ſolis ardentem ex ſe mittit fulgorem, ſic ſapientia beatorũ tacta & perluſtrata ra- Prouerbi. 9.
dio ſolis æterni, mox cum feruore ſplendifluo tendit in Deum [TERTIVS calcedonius]. i. tertius horũ Eccle. 1.
ornatus eſt virtus, nomine calcedonij propter proprietatũ ſimilitudinem deſignata, videlicet donum in
tellectus. Quemadmodũ enim calcedonius pallidi eſt coloris, & fortiſsimæ reſiſtentiæ, ita, vt in eo ſcul-
pere quis difficillimè queat: ſic donum intellectus, quo ea quæ fidei ſubſunt acutè atq; ſubtiliter penetrã-
tur præſertim in patria, omni argumento quod fidei contrariatur fortiſsimè reluctatur. Veruntamẽ quo-
niam ea quæ cadunt ſub fide, nulla mens creata plenè cõprehendere poteſt: donum intellectus quaſi pal
lenti lapidi aſsimilatur, non plenariè rubeo, atq; totaliter claro, ac ſplendido [QVARTVS ſmaragdus.]
Per ſmaragdũ intelligo donum conſilij. Quemadmodũ enim ſmaragdus eximiæ viriditatis & pulchri-
tudinis eſt, in tantum vt ea quæ circa ſe ſunt ſua viriditate afficiat, imò & aërẽ ex repercuſsione vireſcere

faciat nullaque gemma gratior oculis (nam & herbas ſua ſuperat viriditate) ſic donum conſilij in ſeipſo B
decorum atque ſuaue eſt, & alijs ſe diffundit, eorumq; mentes ſua afficit directione. Per donum quoque
conſilij homo fit alijs valde acceptus, imo gratiſsimus. Melius enim vincit homo conſilio, quàm fortitu
dine. Deniq; ſicut hic lapis valet contra morbum caducum, ſic donũ conſilij præcipue tollit peccati rui
nam. De hoc lapide Auguſtinus & Beda atque Iſidorus multa pulchra conſcribunt. Plura enim eius ſunt
genera. Et tellus, qua nobiliores ſmaragdi naſcuntur, locuples eſt, ſed inhabitabilis. Nempe cum auro &
gemmis abundet, griphes omnia tenent aues ferociſsimæ, vel potius feræ volantes. Sunt enim quadrupe
des, & corpore quidẽ leonibus, capite vero & alis aquilis ſimillimæ. Arimaſpi cũ his dimicant, qui vno
oculo in fronte medio feruntur inſignes, vt accipiant hos lapides mira cupiditate & feris rapientibus, &
Arimaſpis eos cuſtodientibus. [QVINTVS ſardonix.] Lapis iſte candidus perhibetur in rubeum colorẽ
parumper declinans. Eius tamẽ multa ſunt genera. Nam alius rubeus fertur, alius bicolor, vt dictum eſt,
alius triformiter coloratur: primum habens nigrum, medium candidum, ſuperius rubeum, & iſte eſt pre
cioſior, per quẽ donum fortitudinis deſignatur, quæ inter aduerſa & proſpera permanet fixa, & in mar-
tyrio ſtabilit mentem: in patria vero ſolo candore ornatur, quia circa triſtia & læſiua non occupatur. Et
ſicut ſardonix humilem efficit & pudicum, ita per fortitudinem animoſitas, & carnalitas ſuperantur: ita
quod homo humilis atque pudicus efficitur [SEXTVS ſardius] Sardius ſecundum Bedam, ex integro ſan
guinei ſeu rubei eſt coloris: tamen ſecundũ Berengandum, pro eo quod in rufinum colorem aliquantulũ F
declinare videtur, paululum obſcuratur: per quem donum ſciẽtiæ inſinuatur, quæ per hoc quod facit mẽ
tem cum guſtu perpendere, quod in nulla re creata ſtatuendus eſt vltimus finis, eo quod illa in ſe ſit defi-
ciens & caduca, ad ſapientiæ fulgorem propinquat increatique boni amore ſpiritum afficit. Veruntamẽ
quia non immediate circa increatum obiectum ſed circa creatum verſatur, quia de rebus creatis dat bene
& connaturaliter iudicare: hinc à puritate auriformis rubeique coloris parumper occumbit, & ſplendo-
re ſapientiæ minor eſt. Et ſicut ſardius pellit timorem & gaudium parit atque accendit: ſic donũ ſcientię
tollit timorem perdendi terrena, accenditque gaudium in contemptu eorũ & in amore cœleſtium. [SEP
TIMVS chryſolitus.] Gẽma hęc tota aurei eſt coloris, & ardẽtes videtur ſcintillas diffundere. Cõfortat
inſuper intellectũ, & timores expellit nocturnos. Quo enim ratio amplius cõfortatur, eò magis paſsio-
nes ſedantur. Per quam donum pietatis intelligo, quæ facit hominẽ inter proximos quaſi aurum acceptũ
& charum: facitque eum ad alios liberalem ſiue beneuolum, ita, quod affectiones ſcintillantes diffundit.
Mereturque quoque ſpecialem illuminationem & confortationem à Deo [OCTAVVS beryllus,] Beryllus
eximiæ claritatis eſt ceruleum habens colorem admixtum, ſecundum Berengandum. Et ſecundum Be-
dam, ſic eſt quaſi conſideres aquam ſolis fulgore percuſſam rubicundũ ac decorum exhibere colorem. Fa
cit quoq; in bello inuictum, & mitem efficit ac benignũ. Per quem donum timoris congruè deſignatur. G
Filialis etenim caſtus, ſanctusq; timor, præclaræ eſt ſynceritatis, & in ſpiritali pugna facit inuictũ. Quia
in tantum facit hominẽ Dei offenſam vitare, quod mallet mori quàm Deum inhonorare, ſicq; manſuetũ
ac benignum cõſtituit animum [NONVS topazius] Gemma hæc precioſiſsima omni fulget colore. Duo
tamen colores, videlicet aureus & aëreus in ipſa abundant: quæ cum ſolis radio tangitur, iubar ſuum vn
dique ſpargit, omniumque gemmarum ſuperat claritatem, in ſuum aſpectum præcipue trahens aſtantes.
Hæc gemmarũ ampliſsima & regibus adeo chara, vt ea nil charius inter diuitias ſuas habere ſe reputent.
Valet demùm contra iram atq; lunaticam paſsionem. Per quam iuſtitia deſignatur, quæ eſt præclariſsi-
ma virtus. Et non eſt lucifer nec heſperus tam admirabilis, quæ lucem ſuam circunquaque diffundit, om
ni quoque virtutum decore ſplendeſcit, præſertim aureo & æthereo: quoniam Dei & proximi dilectio-
nem præcipue reſpicit. Hæc quo purior ac perfectior fuerit, eo ſanis oculis delectabilior comprobatur.
Quam reges & omnes qui præſunt, maxime debent diligere, & opibus cunctis præferre. Quæ etiam in
beatis præcipue locum habet. Nam ipſi demùm plenam implent iuſtitiam, reddentes cuique quod ſuum
eſt, & Deo ſeipſos totaliter. Per quam & viatores inquietudines animæ vitant. [DECIMVS chryſopra-
ſus] Lapis hic viridis eſt coloris, & hinc inde quaſi aureis guttulis eſt diſtinctus, & valet contra lepram.
Per quem prudentia quæ cardinalis eſt virtus, contra dona ſapientiæ & ſcientiæ condiſtincta, accipitur:
Suo nanque virore in agendis mentem perfundit, & alijs floridam exhibet. Aureo quoq; ornatu paſsim H
fulcitur, dum ad vltimum finem dirigit humanos actus, quod faciendo cordis pellit putredinem ne terre
norum attactu quaſi leproſa infecta, & corrupta reddatur. [VNDECIMVS hyacinthus] Hyacinthus ce-
rulei fertur coloris. Et vt ait Berengandus, ſereni cœli habet colorem, ſicut ſapphirus: ſed ille maculas ha
bet. Iſtius autem pulchritudo maculis non deformatur. Lucet vt purpura, ſed non ſemper æqualiter ruti
lat, quia cum facie cœli mutatur. Nam in ſereno perſpicuus eſt & gratus, in nubilo autem obſcurus. Qui
precioſus & bonus eſt valde, dat membris vigorem, & ſalutiferum facit ſaporem: per quem virtus latriæ
deſignatur. Huius nanque virtutis actus perfectiſsimè inſunt beatis, qui laudi & cultui Dei indeſinenter
cum tota mente ſine interruptione inſiſtunt: quia diuino lumine ineffabiliter perfunduntur: quo ſi care
rent, protinus rutilare ceſſarent: ſed & actibus latriæ beati dulciſsimè reficiuntur, & ſine interpolatione
inenarrabiliter oblectantur [DVODECIMVS amethiſtus] lapis iſte triformi ornatur colore, roſeo, vio-
latio atq; purpureo, & paruulas flammas fundit, facitq; vigilem, & malam pellit cogitationem. Per quẽ
Matth. 22 beatorum in patria pleniſsima caſtitas explicatur. Quia vt ait Saluator, non nubent neque nubentur: ſed
Lucæ. 20 angelicæ ſunt munditiæ. Et quoniam caſtitati eorum feruor diuini amoris, & humilitatis profunditas
ſunt adiuncti, quaſi triplici fulget decore, ne cogitationem admittit impuram. Iſta de lapidum horũ my-
ſtica expoſitione vtcunq; prolata piè ſumãtur. Alij enim aliter eos interpretantur. Quorum melioribus
dictis iſta non derogant. Conſequenter agitur de materia & ornamento portarũ, quod tamen ſpiritaliter
eſt ſumendum. [ET duodecim portæ] muri ciuitatis ſupernæ [DVODECIM margaritæ ſunt per ſingu-

A las].i.cum portæ iſtę exiſtant duodecim,in qualibet earum præfati duodecim precioſi lapides habentur. Quia,vt dictum eſt,in quolibet Apoſtolorum(qui portę ſunt ciuitatis iſtius)virtutes his margaritis expreſſe excellenter reperiuntur[ET ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis]Si ſingulæ portæ erant ex ſingulis margaritis, quomodo in vnaquaque fuerunt duodecim margaritæ? Itaq; ſecundum Berengandum & Albertũ, iſtud ſecundũ literæ ſuperficiem ſtare non valet.Idcirco dicendũ,quod licet in vnoquoque ſanctorum præfata ſint ornamenta virtutum,in quolibet tamen aliqua emicat virtus,à qua & ſpecialiter commendatur ac nominatur.Iuxta illud quod de quolibet eorum cantatur, Non eſt inuentus ſimilis illi.Ideo ſingulæ portæ ex ſingulis margaritis conſtare dicuntur.[ET plateæ ciuitatis aurũ mundũ tanquàm vitrum pellucidũ]Hoc & de ciuitate iam dixit,atq; expoſitũ eſt. Vnde hoc loco,vt aliqua aſsignetur diſtinctio , per plateas ciuitatis cœleſtis Hieruſalem intelligi poſſunt inferiores & ſubditi : & qui per vias aliqualiter latiores ambulauerunt,contenti obſeruantia mandatorum,non ingreſsi ſemitas conſiliorum ſtrictiores. Ad inſinuandum ergo,quod hi quoque ad patriæ beatitudinem conducantur, atque ibidem charitatis feruore ac ſplendore,ſeu mentis & corporis glorificatione ſplendebunt, dictum nunc eſt quod plateę ciuitatis.ſ.inferioris gradus ac meriti homines,ſimiles ſunt auro puro ac vitro pellucido[ET templum non vidi in ea] i. materialem locum , ad offerendum Deo orationes ac ſacrificia pro peccatis. Templum nempe eſt locus orationis & ſacrificiorum huiuſmodi. Beati autem in patria, præſertim poſt Ecceleſi.44

B finale iudicium,ſecundum quod nunc agitur de ciuitate ſuperna omni malo carebunt, omniq; bono pleni erunt.Nec tunc deprecabuntur pro alijs, nec ſacrificia offerent pro peccatis: ideo materiale templum ibi non erit.Nihilominus tota Eccleſia illa triumphans,templum & domus Dei ſpiritaliter erit:quoniã vnuſquiſque in mente ſua Deo ſacrificium laudis exhibebit æternę[DOMINVS enim Deus omnipotẽs templum illius eſt]quia in ipſo tanquàm in beatificante obiecto æternaliter conquieſcunt. Ipſe ergo habitabit in eis dona gloriæ influendo,dataq; conſeruãdo: & habitabunt in eo,in cunctis actibus ſuis in ipſo finaliter quieſcendo[ET agnus] Nam Chriſtus,ſecundum quod Deus, vnum & idem tẽplum eorum eſt cum patre & ſpiritu ſancto, ſicut & vnum felicitatis obiectũ.Porrò ſecundum naturam aſſumptã eſt præcipuum præmij accidentalis obiectum.Nam eius humanitate reficientur exterius,& quãtum ad hoc quieſcent,& commorabuntur in ipſa[ET ciuitas non eget ſole & luna].i.illuſtratio luminarium cœli nõ erit neceſſaria beatificatis in patria,cum corpora eorum clariora ſunt illis futura.Ideo ſubditur[NAM claritas Dei illuminabit eam] .ſ.increata lux Dei efficienter, & claritas ab ipſo beatis communicanda illuminabit eam inſtrumentaliter atque formaliter[ET lucerna eius eſt agnus]Lucerna non eſt lumen,ſed luminis cõtentiua:ita & Chriſtus vt homo,non ſubſtantialiter lux eſt:ſed receptaculum ac retinaculum lucis præcipuum. In ipſo nanque habitat plenitudo diuinitatis corporaliter. Quoniam ergo humanitatis Eſaiæ.56. Coloſſ.2. Iohan.1.

C Chriſti claritas poſt increatum lumen omnibus ſanctis maxime refulgebit, virtute diuinæ immenſæque lucis in ea manentis, atque per ipſam micantis,agnus merito lucerna cœleſtis Hieruſalem nuncupatur. His autem verbis,&c.quæ ſubduntur,conſonant quæ apud Eſaiam ſcripta ſunt,Non erit tibi ſol amplius ad lucendum,per diem,nec ſplendor lunæ illuminabit te: ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternã & Deus tuus in gloriam tuam.[ET ambulabunt gentes in lumine eius,] quia ſicut electi nunc viuunt in lumine fidei ipſius eccleſiæ militantis, & in Chriſto qui eſt lumen fidelium:ita in patria ambulabunt, agent,viuent,atque in Deum ſe iugiter erigent,& erecti manebunt in lumine eccleſiæ triumphantis.Corporaliter quoque mouebuntur & ambulabunt in lumine corporum glorificatorum , potiſsime corporis Chriſti:cuius corporea claritas lumen ſolis inæſtimabiliter ſuperat,regionem quoque terræ viuentiũ implet[ET reges terræ].ſ.principes & prælati idonei,õnes quoq; qui bene rexerunt ſeipſos[AFFERENT gloriam ſuam & honorem in illam].i.ſpiritales ſuas diuitias,merita,magnificentiamque virtutum ſuarũ ſecum in cœleſtem Hieruſalem deferent. Opera enim illorum ſequuntur illos.Gloria quoque eſt conſcientiæ puritas,dicente Apoſtolo,Gloria noſtra hæc eſt,teſtimonium conſcientiæ noſtræ: quam ſecũ adducent.Rurſus,gloria & honor regum iſtorum ſunt ſubditi,quos digne rexerunt & ſecum ad beatitudinem perduxerunt. Sicut diſcipulis ſuis loquitur Paulus , Gloria noſtra vos eſtis in Dominò. Et iterum, Gaudium meum & corona mea,ſic ſtate in Domino.Quid autem tam honorificum homini, ſicut alios Eſaiæ.6. Ioha. Apoca.1. 1.Theſſa.2.

D ſecum ſaluaſſe,eoſq; ad patriam perduxiſſe?Nam & filius ſapiens,gloria patris. Malis quoque ſeu deceptis diſcipulis ſcribit Paulus apoſtolus. Quoniam cõfundor in vobis.Ergo in bonis honorificabatur[ET portæ eius non claudentur per diem]id eſt,nunquam.Nam ibi erit dies perpetuus.Ideo ſubditur.[NOX enim non erit illic]Quibus datur intelligi,quod nõ erit ibi occurſus malus,nec timor,ſed ſumma & ſempiterna ſecuritas.Item ꝙ corda beatorum æternaliter patula erunt,& in cõtactu actuali lucis diuinæ,nec caligo ignorantiæ ſeu peccati erit ibidem. Hinc apud Eſaiam legitur, Aperientur portæ tuæ iugiter die ac nocte non claudentur. Rurſus per diem .i. tempus Euangelicæ legis,apertus eſt aditus regni cœleſtis. [ET afferent gloriam gentium & honorem in illam]quia vt tactum eſt,qui ſalubriter præfuerunt gentes ſuo regimine ſaluatas, earum quoque virtutes & merita ſimul cum ipſis ſecum adducent,ac domino tanquàm precioſiſsimum ſpolium de faucibus hoſtis ereptum,repræſentabunt & offerent.Simili modo Angeli ſancti rectores Eccleſiæ militantis eos qui ſuę directioni acquieuerunt ſecum in patriam ducent[ET non intrabit in illam aliquid coinquinatum].i.quocunque mortali peccato fœdatum[ET abominationẽ faciens].i.execrabilia opera & plurimum deteſtanda[ET mendacium]fallaciter agendo,aut falſe loquendo.Vel per inquinatum intelliguntur ſpiritalia vitia,per abominationem carnalia. Vel illud refertur ad peccata cordis,iſtud ad vitia operis,mendacium ad vitia oris [NISI qui ſcripti ſunt in libro vitæ agni] .i.prædeſtinati & purificati intrabunt duntaxat,non vitioſi ac reprobi.Nullus autem cœleſtem Hieruſalem ingredi valet,niſi ab omni labe atq; reatu ſit prorſus immunis.Quis enim eloqui queat,quàm purũ eſſe oporteat cor, quod diuinæ increatæque luci immediate ac beatifice vnietur? Non poterit in ea eſſe Philippẽ.4 Prouerb.13 Galatas.4 Eſaiæ.60.

vel minima macula.Si ergo poſt vitam præſentem nolumus diu differri à gloria,nec grauiſsima purgato
rij ferre ſupplicia, ſatagamus nunc indeſinenter Deo pura mente intendere ; vigilanti animo deſeruire
cum omni reuerentia obedire,in charitatis feruore proficere,cor noſtrum ſolicite cuſtodire,mentem vb
que ad Deum leuare,continuis precibus inſudare, quotidianos defectus deplangere, emendare, vitare
ac tali martyrio noſipſos Deo quotidie mortificare atque offerre.

EXPOSITIO CAP. XXII. [ET oſtendit mihi.] ARTICVLVS XXII.

CONSEQVENTER ſacratiſsimus Euangelicæ legis Propheta ſanctus Iohannes
cœleſtis Hieruſalem pandit edulium,atq; beatæ refectionis materiam & obiectum
[ET oſtendit mihi flumen aquæ viuæ] Per flumen aquæ viuæ intelligi poteſt exu
berans illa effuſio donorũ gloriæ, à Deo ſuperbenedicto in mẽtes beatas,ſeu incre
atæ beatitudinis participatio copioſa,ſeu ipſemet ſpiritusſanctus fons totius boni
tatis,felicitatis,ac voluptatis.Quod flumẽ dicitur aquæ viuæ,quoniã poſt vitę pr
ſentis laborẽ dulciſsime recreat ſiue refrigerat,& vitã gloriæ pręſtat.De quo flum
ne accipi poteſt illud in Pſal.Fluminis impetus lętificat ciuitatẽ dei.Et rurſus, To
Pſalm.45. rente voluptatis tuæ potabis eos.Per Eſaiã quoq; dominus proteſtatur.Ecce ego declino in eos vt flum
Pſalm.35 pacis,& vt torrens inundans gloriæ gentiũ.Deniq; Ezechiel deſcribit torrentẽ aquæ de tẽplo procedẽ
Eſaiæ.66 tem.Sed quoniã ibi de militante Eccleſia agitur,per torrentẽ illũ baptiſmatis ſacramentũ,vel euãgelica
Ezechi.47 legis doctrina,exprimitur[SPLENDIDVM tanq̃ cryſtallũ,]Nã ſpiritusſanctus immenſæ eſt puritatis
& cõmunicatio munerũ gloriæ ſeu beatitudo ſanctorũ participata,nullã habet prorſus culpæ labẽ admi
xtam[PROCEDENS de ſede dei & agni].i.à patre & filio, à quibus tanq̃ ab vno principio procedit ſp
rituſſanctus.A patre quoq; & filio,& haud dubiũ quin & à ſpiritu ſancto, profluit õnis felicitas beator
[IN medio plateæ eius].i.per õnes conſiſtentes in ciuitate ſuperna,ſeu per latitudinẽ mentis vniuerſor
ciuium ſupernorũ,qui vno omnes ſplendidiſsimo,opulẽtiſsimo,ac liberaliſsimo fonte potantur atq; r
plentur.Hinc quoq; Daniel,Fluuius,inquit,igneus rabidusq; egrediebatur à facie eius.Conſequẽter b
atorum cibus deſcribitur[ET ex vtraque parte fluminis lignũ vitæ]Omnia iſta oſtenſa ſunt ſancto Ioh
ni ſub corporaliũ ſimilitudinibus rerũ.Vnde in imaginaria viſione apparuit ei, quod per mediũ ciuitat
decurreret ſplendidiſsimũ flumen,& ex vtraque parte cõſiſteret lignũ vitæ.Palã eſt autẽ, quod cũ iden
numero lignũ non ſtet in vtraq; ripa torrentis, quod in imaginaria viſione videbãtur plura ligna:ſed i
ſcripturis frequẽter numerus ſingularis ponitur pro plurali & ecõuerſo.In viſione quoq; Ezech.ex vtr
que ripa aquæ oſtẽſa ſunt plura ligna: per quæ ibi fideles in Chriſto renati atque virtutibus fructuoſi,ſi
nantur.Hic vero per lignũ vitæ intelligitur Chriſtus ſapientia Dei patris.Secundũ quod in Prouerb.d
Prouerbi.3. ſapiẽtia Salomon faſſus eſt.Quia lignũ vitæ eſt õnibus apprehendẽtibus eam.Quoniã ergo Chriſtus ſ
cundũ diuinitatis naturã vbique eſt pręſens,omniũque beatorũ mentes alit,confirmat,felicitat,vitã gl
riæ influẽs,lignũ vitæ ex vtraq; parte fluminis eſt oſtẽſum Porro partes inter quas fluuius emanuit,ſun
angeli hominesque beati[AFFERENS fructus duodecim]Ideo Chriſtus lignũ vitæ vocatur,quoniã c
ues in patria feliciter recipit , dona ſua illa cõmunicans. Itaque fructus quos Chriſtus profert in patria
quibus & beatos ilico nutrit,ſunt vniuerſa quæ ad plenã electorũ felicitatẽ pertinent & cõcurrunt.Bea
tudo nanque eſt,ſtatus omniũ bonorũ aggregatione perfectus.Et dona hæc q̃uis ſint plurima, cõuenie
ter tamẽ duodenario deſignãtur:quoniã per Apoſtolorũ duodecim prædicationẽ electi in nouo teſtam
to ſunt ſpiritualiter generati atque ſaluati: ſicut in veteri teſtamẽto ex duodecim patriarchis alij corpor
liter profluxerunt.Præterea duodecim fructus iſti ſic queunt taxari, vt primus dicatur lumen gloriæ,al
tres dotes tres animæ.ſ.viſio,tentio,atque fruitio.Quintus pax,quã ſanctus Thomas & alij multi pon
à dotibus iſtis diſtinctã.Eſtq; realiter delectatio ſeu quietatio conſummata beatorũ in Deo.Alij quatuo
erunt quatuor dotes corporũ glorificatorũ,puta agilitas,impaſsibilitas,ſubtilitas,claritas.Decimus aut
fructus,ſit accidẽtalis illa beatitudo,in aſpectu humanitatis Chriſti conſiſtẽs.Vndecimus, gaudiũ quo
beati ex mutuo conſortio & conſpectu,Chriſto donante,concipiunt. Duodecimus,quod ex cõſiderati
ne totius machinæ mundialis tunc innouandæ & clarificandæ ſunt ſorrituræ.His fructibus Chriſtus eo
æternaliter tanquàm vitis ac fructuoſa arbor alet [PER menſes ſingulos]anni æternitatis[REDDEN
fructũ ſuum].i.Chriſtus fructus hos indeſinenter conſeruabit in mentibus beatorũ.Aeternitas nanq; n
minibus temporũ frequenter exprimitur,vt in Pſalmo,Anni tui non deficient.Et in Eſaia,Erit mẽſis e
Pſalm.110 menſe,& ſabbatum ex ſabbato.Et quoniã menſis eſt anni principiũ,verbis his inſinuatur,quod in patri
Eſaiæ.66 æterna erit innouatio inceſſabiliſque continuatio[ET folia ligni].i.verba quibus Chriſtus ſuos in patri
ſuauiſsime alloquetur alloquutione interna & corporali.Siquidem(ſicut ipſe promiſit) præcinget ſe,&
faciet illos diſcumbere,& tranſiens miniſtrabit illis[AD ſanitatẽ gentiũ].i.perpetuã ſoſpitatẽ,confortat
Lucæ.12 onem & conſolationẽ inducet beatis,ita quod nulla vſquã aduerſitate lædentur.Verba quoque euange
licæ doctrinæ Chriſti,in præſenti dant animæ ſanitatẽ. [ET omne maledictũ non erit amplius]id eſt,i
cœleſti conuiuio nulla erit alicuius verbi mali prolatio,nulla contẽtio:nec aliqua dei offenſio,vel pœn
ab ipſo inflictio.iuxta illud Eſaię,Non audietur vltra iniquitas in terra tua,vaſtitas & contritio in term
Eſaiæ.60 nis tuis.Imo ibi erit indeficiens gratiarum actio,& iucundiſsima ſummi Dei laudatio[SED ſedes dei &
agni]id eſt,deus pater ſeu trinitas,& Chriſtus homo ęternaliter habitabit in ſanctis, & ipſi erunt thron
ipſius.Confundatur ergo,qui in beatis dixit eſſe ruinam[ET ſeruient ei]ſeruitute latriæ Deum reueren-
tialiter adorando,indefeſſe laudando,eiuſque beneplacito in õnibus obtemperando.Eſtque ſeruitus iſt
ſine labore,nõ ad meritum,ſed ad præmium ſpectans.Nam & præſentis ſeruitutis eſt merces, taliterque
Deo ſeruire,eſt ſumma nobilitas ac perfecte regnare[ET videbunt faciem eius]id eſt,diuinam eſſentiam
lare & immediate per ſpeciem contemplabuntur,ita quod plene cognoſcent quòd in vita hac credunt

A Et hęc viſio tota eſt merces quam amatori ſuo Chriſtus ad Iohannem promittens, Manifeſtabo, inquit, Iohan.14.
ei meipſum. Et alibi, Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum deum, & quem miſiſti Ieſum Iohan.17.
Chriſtum. Videbunt quoq; corporalibus oculis corpoream faciem Chriſti: quod beatis hominibus inef
fabile gaudium erit, & charitatis mirabiliter inflammatiuum, cernentibus ſuam naturam ſic deo hypo-
ſtatica vnione coniunctam, & per eam tot bona ſibi eſſe collata. Quantę autem delitioſitatis atq; dulce-
dinis, quãque incomprehenſibilis felicitatis, dignitatis, ac nobilitatis ſit dei faciem intueri, meditandum
eſt magis quàm exponendũ. Nõnne obiectũ illud eſt inſeipſo infinitæ pulchritudinis, ſuauitatis ac vo-
luptatis, omni menti creatę prorſus conuenientiſsimũ, deſiderabiliſsimum, ſummeq; amplectendũ. Cur
ergo eius amore non aſpernamur iſta caduca & vana, Cur vnquam in eius obſequio animo fatigamur?
Quare nõ conſideramus quanta nobis beatitudo promittitur? Pręterea cũ facies dei dicatur eius pręſen-
tia, ſecundũ Alber. triplex ponitur facies dei, videlicet præſentia eius per gratiã, præſentia eius per carnẽ Pſalm.20.
aſſumptã, pręſentia eius per gloriã. Poteſtq; addi & quarta pręſentia dei, per iram ſeu æquitatẽ. Iuxta il- Iob.13.
lud Pſal. Pones eos vt clibanũ ignis in tẽpore vultus tui. Vnde ſanct⁹ Iob ait, A facię eius turbatus ſum,
& conſiderãs eum timore ſolicitor. [ET nomen eius] .ſ. deſcriptũ [IN frontibus eorũ] .i. apertiſsime per
dona gloriæ innoteſcet, ꝙ ipſi ſint filii dei ab æterno prædeſtinati. Ipſi quoq; nequaquã ceſſabũt deum
ſuum magnificis laudare præconiis [ET nox vltra nõ erit] in patria, nulla .ſ. caligo, aduerſitas, ignoran-
B tia. [ET nõ egebunt lumine lucernę, neq; lumine ſolis] Si de materiali lucerna & ſole ſenſibili intelliga-
tur, certiſsimũ eſt. Bereng. autẽ per lumen ſolis intelligit noui Teſtamenti doctrinã: per lumen vero lu-
cernę & etiã lunę, doctrinã veteris teſtamẽti, quibus in patria opus nõ eſt. Cuius cauſa annectitur. [QVO Lucæ.1.
NIAM dominus deus illuminabit illos] in tantũ, ꝙ nunquã poterunt deuiare aut falli, ſed intus & foris
perfuſi & ſuperimpleti ſunt lumine multiformi [ET regnabũt in ſæcula ſeculorũ] cũ illo cuius regni nõ
eſt finis. Hucuſq; protenditur viſio ſeptima: quę autẽ ſequuntur ad admonitionẽ pertinent ſancti Iohan
nis & reliquorũ fideliũ: ſuntq; libri huius cõcluſio [ET dixit mihi] .ſ. angelus, qui omnia præinducta mi
hi oſtẽdit [HAEC verba fideliſsima ſunt & vera] Hoc & ſupra iam dixit, ſed mõ repetiit ꝓpter aſſertio-
nem maiorẽ [ET dominus deus ſpirituũ prophetarũ] .i. creator & illuſtrator animarũ prophetarũ, ſeu
dator prophetaliũ gratiarũ, ac ſpiritalium munerũ prophetarũ. Vnde Paulus ait, Spiritus prophetarum
prophetis ſubiecti ſunt [MISIT angelũ ſuum] qui iſta reuelauit [OSTENDERE] Iohanni, & per eum 1.Cor.14.
toti Eccleſiæ [QVAE oportet fieri cito] .i. ſtatũ & curſum ac remunerationẽ finalẽ eccleſiæ [ET ecce ve
nio velociter] .i. ad faciendũ iudiciũ particulare in mortib⁹ ſingulorũ, generalẽ quoq; in fine mũdi. Hinc
per Iacobum dicitur, Ecce iudex ante ianuã aſſiſtit. Et per Iohelẽ quoque, Cito velociter reddã viciſſitu Iacob.5.
dinem ſuper caput veſtrũ. Quanta autẽ ſit libri huius vtilitas ſubditur [BEATVS nũc in ſpe, in inchoa Iohel.3.
C tione, in merito: nondũ in pręmio, in re, in conſummatione [QVI cuſtodit verba prophetię libri huius]
rite credendo, & dictis parendo, audita quoq; memoriter retinendo [ET ego Iohannes qui audiui & vi
di hæc] Quaſi dicat, nullus de veritate vel autore dubitet, vel contendat: cũ ego Iohannes apoſtolus ho
rum aſſertor cõſiſtã [ET poſtquã audiſſem & vidiſſem] hæc omnia CECIDI, vt adorarẽ ante pedes ange
li, qui mihi hæc oſtẽdebat. Et dixit mihi, Vide ne feceris. Cõſeruus enim tuus ſum, & fratrũ tuorũ pro-
phetarum] .ſ. apoſtolorum & apoſtolicorũ virorum prophetali gratia præditorũ. Verba hæc ſupra ſcri- Apoca.19.
pta ſunt, & tractata: idcirco pertranſeo [ET eorum, qui ferunt verba prophetiæ huius] credendo, docen
do, & obediendo. Frequenter in volumine iſto iam dictum eſt, propheticũ eſſe hunc librum: quia vt pa
tuit cum aliis prophetarũ codicibus in pluribus habet concordiã in verbis ac ſenſibus: potiſſime cũ his
quæ in Eſaia, Ezechiele, & Zacharia ſcribuntur. [ET dixit mihi, Ne ſignaueris verba libri huius] .i. ſcri
pturarum huius voluminis non omnino obſcurã relinquas, nec fidelibus ſenſum earũ penitus claudas.
Sed cum liber iſte ſit obſcuritatibus plenus, nõ videtur Iohannes angelo obediſſe in iſto. Reſpondendũ
ꝙ angelus ei iuſſit ne penitus ſcripturã iſtam inexplanatã relinqueret. Vnde ſubinde ſeipſum exponit, &
quædam interſerit, per quæ datur occaſio ad intelligentiam cæterorum. Berengandus vero ita reſpõdet,
Quod nõ fecit ſcribendo, credimus eum feciſſe prædicando. Vnde & Beda refert, quemadmodũ beatus
Dionyſius Alexandrinus antiſtes affirmat: ꝙ exurgẽtibus quibuſdã hęreſibus occaſione voluminis hu-
ius, Iohannes errorẽ redarguit, eiuſdemq; prophetiæ ſenſum ab omni carnalis intelligentiæ nubilo pur
D gatum ad æterna promiſſa cœleſtia tranſtulit [TEMPVS enim prope eſt] quo iſta implenda ſunt: ideir
co ſunt probanda [QVI nocet] peccãdo in proximũ [NOCEAT adhuc] iniquitatem continuãdo [ET
qui in ſordibus eſt] ſeipſum vitiis inquinando [SORDESCAT adhuc] in deteriora ruendo. Non præ-
ceptiue aut hortatiue, ſed cõminatorie, prænunciatiue, & ironice dictũ eſt hoc. Tanquã dicat, Qui iuxta
admonitionem ſcripturæ ſe emendare contẽnit, iuſte relinquetur à deo, & in peiora caſurus eſt, nec dira
euadet tormenta. Iuxta hũc modũ Iob ſanctus ait ſuis amicis, Quod cepiſtis implete, & tamen de eo qđ
cœperunt eos redarguit. Sic & gymnaſiarchæ dicere ſolent pueris, quos corrigere intendunt, dũ eos in-
tempeſtiue ludentes inueniunt, Ludite ludite. Quo audito, illi ſcientes quo animo id dicatur, ab incepto
deſiſtunt. Sic & Chriſtus in Euangelio, Facite, inquit, arborẽ bonam & fructũ eius bonum: aut facite ar- Matth.12.
borem malam, & fructũ eius malũ [ET iuſtus iuſtificetur adhuc] .i. in virtutibus creſcat [ET qui ſanctus
eſt] .i. perfectus quantũ ad viatores, vt ſunt viri heroici [SANCTIFICETVR adhuc] .i. in puritate &
charitatis feruore ꝓficere nõ deſiſtat. Cũ enim hæc vita ſit via ad aliã in ea nõ proficere eſt deficere. Ne- Bernard.
mo vtiq; ita de ſuis cõfidat ꝓfectibus, vt tepeſcat aut negligentius agat: imò proficiẽdi propoſitũ quoti-
die renouet, & vigilantiori mente deo ſemper deſeruire conetur. [ECCE venio cito] vt dictũ eſt ad iudi
candũ [ET merces mea mecũ eſt] .i. digna retributio pro meritis atq; demeritis ſingulorũ [REDDERE
vnicuique ſecundũ opera ſua] per opera, etiam interiores actus .ſ. cogitationes, intentiones, affecti
itẽque loquutiones intelligẽdo. Simile eſt & illud Eſaię, Ecce domin⁹ de⁹ in fortitudine venie

Apoca.1. chium eius dominabitur. Ecce merces eius cum eo & opus illius corã illo [EGO ſum Alpha & ω,prin- E
cipium & finis,primus & nouiſsimus] Verba hæc ſupra ſcripta ſunt atq; expoſita. Quãuis autem filius
dei ſit verè genitus à patre, & ſpiritusſanctus ab vtroque procedat: nihilominus filius & ſpiritusſanctus
ſunt primus & nouiſſimus. Imò tres ſuperbenedictæ perſonæ, ſunt vnus primus & vnus nouiſsimus: ſi-
cut ſunt vnus æternus, & vnus immenſus, ſumendo.ſ. hæc nomina ſubſtantiue. Siquidem in hac trinita-
te nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus. Veruntamen in diuinis ponitur prioritas originis, itẽ
autoritatis, & ſubautoritatis: non dignitatis aut temporis. Sed quantum ad creaturas, ſunt vnum princi-
pium, vnuſquiſq; finis. Dicitur autẽ deus nouiſsimus nõ ꝙ aliquid eũ præceſsit, aut omnia ſint peritura
ipſo tantummõ ꝑmanẽte: ſed quia ęternus à patre poſt, ſicut ab antè: nec aliquid erit, quãdo ipſe nõ erit.
[BEATI qui lauant ſtolas ſuas] .i. virtutes quibus animę veſtiũtur, ab impuritate vitiorum cuſtodiũt: qui
corda ſua à malis præteritis purgant, qui operũ ſuorũ ſordes lachrymis pœnitentię, exercitijsq; cæterarũ
Hiere.4. virtutũ emundant. Iuxta illud Hiere. Laua à malitia cor tuũ. Et Eſaię, Lauamini, mũdi eſtote, [VT ſit po
teſtas eorũ in ligno vitę].i. Chriſto frui poſſint in patria: & nũc conſeruẽtur ac ſtabiliantur in ipſo, eiq;
iugiter innitantur [ET per portas intrent in ciuitatẽ].i. per obſeruantiã pręceptorũ cœleſtẽ Hieruſalem
Matth.19. ingredientur: iuxta quod ſcriptũ eſt, Si vis ad vitã ingredi, ſerua mandata. [FORIS autẽ].i. extra ciuitatẽ
hanc manebunt [CANES] .ſ. iracundi, guloſi, & recidiuãtes, more canũ ad vomitũ redeuntes. Vnde ad
Philip. ait Apoſt. Videte canes, videte malos operarios [ET venefici] de quibus iam dictũ eſt [ET impu F
dici].i. luxurioſi, & omnes qui ſine verecũdia peccant nec diuini vultus erubeſcũt pręſentiã, iuxta illud
Hierem.3. Hiere. Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere [ET homicidę] qui maximè peccãt in
proximum [ET idolis ſeruientes] qui directe peccant in deum [ET omnis qui amat, & facit mendaciũ]
.i. cũ dilectione & ex propoſito ſeu conſuetudine dicit quę falſa eſſe cognoſcit, vel impiè ait. Omne enim
peccatũ eſt quoddã mendaciũ. Nam ſicut triplex eſt veritas.ſ. vitę, doctrinę, iuſtitię: ita & triplex eſt falſi-
tas. Rurſus ſicut eſt veritas ꝓpoſitionis: ita eſt falſitas operis, falſitasq; ſermonis. Tales itaq; ſunt, qui lę-
tantur quũ male fecerint & exultant in rebus peſſimis. [EGO Ieſus miſi angelũ meum teſtificari hęc vo-
bis in eccleſiis] quia vt dictũ eſt ſæpe, Ieſus per angelũ reuelauit hæc Iohanni, & per eum cunctis Chri
Matth.1. ſtianis, primitus Aſianis, [EGO ſum radix & genus Dauid] Dauid radix eſt totius ſobolis ſuę. ☞ Quo-
modo ergo Chriſtus, quũ ſit filius Dauid, radix eſt eius? Et reſpondendũ, quod ſecundũ diuinã naturam
Romano.1. eſt radix, origo, & cauſa eius: ſed ſecundũ formam ſerui, eſt genus ſeu proles ipſius, Factus eſt enim ex ſe
mine Dauid, ſecundũ Apoſtolum. De quo per Eſaiam dictũ eſt, Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos
de radice eius aſcendet. [EGO ſum ſtella ſplendida & matutina] quia per ſapientiã meam cunctis ſplen
didior, & cunctos per eam illumino: qui diem gratiæ, diemq; gloriæ, præcedo, annuncio, atq; efficio. In
reſurrectione quoq; poſt tenebras paſſionis, veluti ſtella clariſsima manet ſplendens, ſurrexi. [ET ſpiri- G
tus & ſponſa dicũt, Veni].i. ſpiritus ſanctus ſeu trinitas adoranda, & itẽ ipſa eccleſia militans ac trium-
phans, dicunt omni fideli, vt veniat ad ea audienda ac adimplenda, quæ modo præſcripta ſunt. Vel di-
cunt Chriſto, vt veniat ad iudicium, quatenus electi plenius beatificentur. Hoc enim ſancti deſiderãt, &
tempore ſuo deus Chriſto, ſecundũ naturã aſſumptã, idipſum iniunget.] ET qui audit] quę dei ſunt [DI-
CAT veni] ô Chriſte ad iudicandũ, & interim ad miſerendũ. Vel veni tu proxime, ad audiendũ ſermo-
Matth.3. nes dei in hoc libro, alibique conſcriptos. Quilibet ergo hortetur proximũ ſuum ad bonã [ET qui ſitit]
iuſtitiam in præſenti, & gloriã in futuro [VENIAT].i. humili mente, & inceſſabili prece, ad deum pro
gratiæ donis accedat. [ET qui vult].i. vere appetit deo placere, vniri, impleri: qui vtiq; facit quod in ſe
Iohan.4. eſt, ad gratiã ſe diſponendo [ACCIPIAT aquã vitæ gratis,] gratiã & doctrinã Euangelicæ legis ſine me-
ritis ſuis. De qua aqua Saluator ait, Qui biberit ex aqua, quam ego dabo, fiet in eo fons aquæ ſalientis in
Hierem.10. vitam æternã. Nec verba hæc obuiant verbo Hierem dicentis, Non eſt in homine via eius, nec viri eſt,
Roma.9. vt dirigat greſſus ſuos. Nec ei quod loquitur Paulus, Non eſt volentis neq; currentis. Hæc enim iccirco
dicuntur, quod gratia non ex noſtris eſt meritis, nec eam de condigno meremur, nec ſine gratia gratum
faciente mereri aut ſaluari valemus. Conſequenter prohibet ſanctus Iohannes formã verborũ huius li-
bri ſubtractione aut additione mutari aut vitiari. [CONTESTOR ego omni audienti verba prophetiæ li-
bri huius].i. teſtificor & prænũcio ei, quod ſubdo. [SI quis oppoſuerit ad hæc] textũ ſua inordinata ad- H
ditione mutando, aut diſſonantia veritati miſcẽdo [APPONET deus ſuper illũ plagas ſcriptas in libro
iſto].ſ. pœnas impiis infligendas. [ET ſi quis diminuerit de verbis prophetiæ libri huius, auferet deus
partem eius de libro vitæ].i. in iudicio eum reprobũ, & non eſſe prędeſtinatũ oſtendet [ET ciuitate ſan-
cta].i. de cœleſti Hieruſalẽ, ita quod ibi portionẽ nullam habebit [ET de his quę ſcripta ſunt].i. de bonis
promiſſis [IN libro iſto. Dicit qui teſtimonium perhibet horum].i. Chriſtus, qui hęc vera eſſe teſtatur.
[ETIAM.i. ſic ſit. Vel quod ait etiam, refertur ad verbũ quod ſubditur [VENIO cito] ſecundũ ſenſum
expoſitum, Veni domine Ieſu. [GRATIA domini noſtri].i. gratia gratũ faciens, quã Chriſtus, ſecundũ
quod deus, dat authoritatiue & efficienter: & ſecundũ quod homo, dei ac hominum mediator, dat eam
vt cauſa inſtrumentalis ac meritoria. Nam ſua paſſione atque ſanctiſſima conuerſatione eam nobis pro-
meruit, eiuſq; merito datur: ſine qua nemo meretur. Poteſt tamen hoc loco per gratiam, omne ſpiritale
donum ad ſalutem neceſſarium, ſiue accommodũ accipi [SIT cum omnibus vobis. Amen] Si enim gra
tia hac non adiũuamur, in omnibus deficiemus: & omnia beneficia Chriſti erunt nobis occaſio grauio-
ris damnationis. Semper ergo pro gratia, & eius incremento quotidiano, viſcera miſericordię dei noſtri
totis præcordiis deprecemur. Quo enim illa plus creſcit in anima, eo ad vniuerſa opera meritoria red-
dimur fortiores. Quam cunctis donet hominibus, ad ſuiipſius laudem & gloriam ſempiternam, omniũ
bonorum: qui eſt ſuper omnia deus ſublimis, & benedictus. Amen.

COMMENTARIORVM IN APOCALYPSIM FINIS.